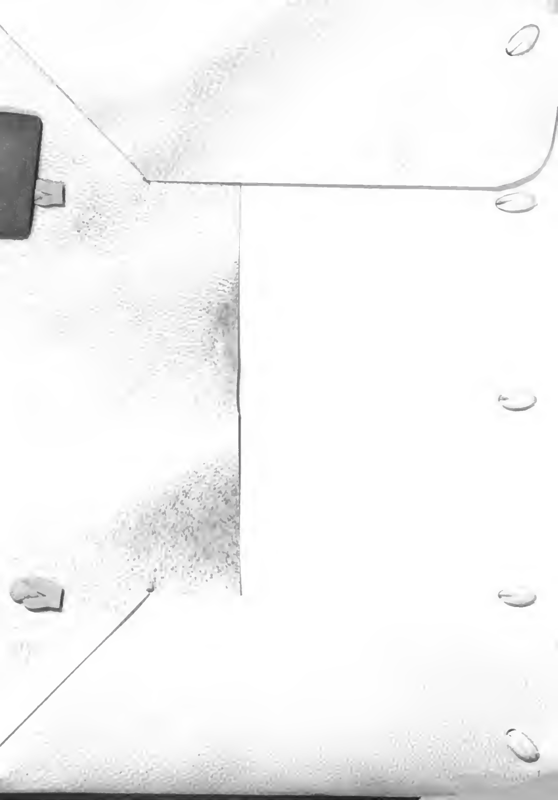


A

JOANNIS LAURENTII BERTI

FLORENTINI

FRATRIS EREMITAE AUGUSTINIANI

LIBRORUM

DE THEOLOGICIS DISCIPLINIS

TOMUS II.

In quo de Summa TRINITATE, de Angelis, de rerum corporearum productione, ac de primo Homine disputatur.

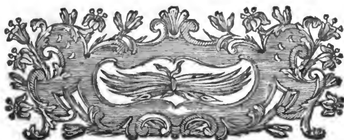




ROMAE APUD PANTHEON ANNO D. MDCCXXXIX.

EXCUDEBAT ANTONIUS DE RUBEIS

SUPERIORUM PERMISSU.



DE THEOLOGICIS DISCIPLINIS LIBER SEPTIMUS

In quo adversus hæreticos pro fide individuæ Trinitatis pugnatur.



DE ELECTORUM ac Reproborum sorte, quæ videbantur necessaria, fuerunt postremo præcedentis Voluminis libro absoluta. Sequitur, ut de altissimo Trinitatis mysterio, quod Catholicæ Fidei fundamentum est, dicere instituamus. Ut vero in rerum amplitudine ac varietate, missis iis, quæ absque delectu discuti consueverunt, & harum loco collocatis utilioribus, aliqua a nobis methodus teneatur, in qua suum quæque locum servare valeant; tres libros de hoc uno argumento duximus conscribendos. Erit primus Polemicus, eoque adversus Judæos, Samosatenianos, Fratres Polonos, Arianos, Græcosque a Romanæ Ecclesiæ communione sejunctos, divinarum Personarum pluralitatem, divinitatem Filii ac Spiritus Sancti, necnon hujus a Patre, Filioque originem vindicabimus. Alter erit Apologeticus; atque in eo Antenicænorum Patrum doctrina, ac Liberii Papæ, aliorumque fides ad rectam crisin dilucide revocabitur. In postremo, qui Scholasticus erit, quæstiones ceteras, quæ aut ad humanæ rationis normam exiguntur, aut in utramque partem, salva fide, agitantur, erunt

breviter resolvendæ. Atque ita fiet, ut neque a Scholarum recedamus consuetudine, neque validiores hæreticorum impetus declinemus.

Hæresim ergo principio refutandam aggredimur longe lateque serpentem; nam præter Judæos a divinitate Personas eliminarunt innumeri propemodum Heterodoxi. In unius Personæ angustias Trinitatem coarctare Montanistas, genus perditissimorum hominum secundo Ecclesiæ sæculo exortum, scribit in Epistola ad Marcellam Hieronymus. Proximo sæculo Noetus, deinde Sabellius blasphemarunt eumdem esse Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum, & in veteri Testamento dedisse legem, in novo in hominum similitudine, & in linguis igneis apparuisse; quod de seipso pridem dixerat Simon Magus, auctoribus Irenæo, & Augustino. Marcellus quoque ac Photinus, post Paulum Samosatenum, Deum singularem ac solitariam personam dixerunt, ac Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum nomine solo distinctos. His quarto vertente sæculo adhæsit Priscillianus Episcopus Abulensis, ut affirmant Her. LXX. Augustinus, & Leo Magnus Epistola tertia & nonagesima. At Theodorus Mopsuestenus & Nestorius, ut habetur in Oecumenica V. Synodo quaternitatem pro Trinitate dogmatizarunt: ob quam execrandam horrendissimamque blasphemiam Anastasius Imperator anno 518. fulmine ictus interiit. Mahomet etiam Pseudopropheta Saracenorum, qui eo appellantur nomine a *Saraca* Arabum civitate, septimo Christiani nominis sæculo solum binarium numerum in divinitate constituit, ipsam scilicet divinam essentiam, ejusque Animam. Subsecutus est circa annum 1531. omnium hominum impudentissimus Michael Servetus, qui præexcelsum Trinitatis mysterium *Tricipitem Cerberum*, ejusque Cultores *Tritheitas* dicere non erubuit, combustus postea Genevæ urgente Calvino, & impio diaboli ministro impiissimum condemnante. Subscripsere Serveto Valentinus Gentilis, Bernardinus Ochinus, Lambertus Danæus, aliique dicti a recessu Transilvani, Franciscus David Polonus, Nathanael Elianus, Christianus Francus Cracoviensis, Theodosius Schimbergius, & alii innumeri. Adde Socinianos recentiores Crellium, Wolzogenium, aliosque Polonos: qui a Lælio & Fausto Senensibus civibus sectæ nomen acceperunt; nam hi patria pietatis ac sapientiæ Emporio deserta, in Poloniam ac Transilvaniam sese recipientes una cum his, quos memoravi, hæresim inter rudiores efferosque populos propagarunt. Atque his connumerandi sunt hæretici, qui divinam substantiam dividere ausi sunt, ut Manichæi, quos refutavimus priori libro, & Ariani, atque Macedoniani inferius exagitandi. Consilium namque est primum Trinitatem divinarum Personarum, deinde singularum divinitatem adversus Impugnatores comprobare: quod divino implorato Numine facere instituimus.

CAPUT PRIMUM.

Trinitatem divinarum Personarum ex veteri Testamento adversus Judæos, hæreticosque probari.

QUAMQUAM Deus Hebraico populo Trinitatis arcanum principio apertissime revelare oportunum minime existimavit; illud tamen altissima divinarum Scripturarum significatione censuit esse præcontinendum: ut fideles, qui Christo nomen dedissent, si novitatis suorum dogmatum arguerentur, Judæorum eluderent cavillationes. Hebræis autem duplicem ob caussam noluit tantum aperire mysterium; & ne in cultum idolorum proni Deorum suspicarentur pluralitatem: atque ut gradatim, & quasi per incrementa altissimarum rerum cognitione humana fragilitas imbueretur. Harum caussarum primam affert in Orat. de Moyse Basilius Seleuc. & Isidorus Pelusiota lib. 2. Epist. Ep. 143. alteram magnus Augustinus in Quæst. vet. Testam. cap. 86. Hinc paullatim Sacrosancta Trinitas nobis innotuit: & in libris Mosis unitas divinitatis specialiter prædicata est; in Prophetis Dei Verbum annuntiatum, & Personarum binarius diligentius commendatus: Trinitas denique in nova lege evidentissime demonstrata. At quoniam superno accedente lumine, & Christi divinissimo Magisterio plura apparent in sacris Libris, quæ olim sub cortice literarum latebant; observarunt Patres ac Theologi, in veteri quoque Testamento Trinitatis deprehendi vestigia: quæ data opera hoc loco erunt producenda.

Momentum I. Ex versu primo Geneseos:

In principio creavit Deus cælum & terram, qui Hebraice legitur
בראשית ברא אלהים השמים ואת הארץ:

Hoc primum momentum, quod innititur vocabulo *Elohim* אלהים pluralis terminationis conjuncto cum verbo *creavit* ברא numeri singularis, in gratiam Scholasticorum, qui eo usi sunt, nisi invictissimum, probabile quidem adversus morosos criticos arbitramur. Advertendum est autem, nos nequaquam asserere nomen אלהים significare Personas, ut quidam falso dixerunt; nam cum designet supremum Dominum dignum adoratione, ut diximus lib. 11. cap. 1. revera divinitatem significat, vel aliquid Deo, tanquam uni, tribuendum. Neque asserimus notari eo nomine triplicem gradum divinitatis, quod Arianum esset, atque Macedonianum; neque esse admittendos tres *Elohim*, ut ludit in dissertatione de hoc nomine Zanchius Socinianus: sed affirmamus in plurali illius nominis terminatione latere mysterium,

rium, neque phrasim esse Hebraicam, uti contendunt complures, pluralis numeri nomen cum verbo struere numeri singularis.

Ergo ita ex eo textu ratiocinamur. Cum Trinitatis opera *ad extra* inseparabilia sint, & producantur per omnipotentiam, quæ una cum substantia in tribus Personis est eadem, ad hanc significandam unitatem sapientissimus legislator Moses unius numeri verbum apposuit, idest ברא, *Creavit*. Cum vero in eadem essentia tres subsistant hypostases, pluralis numeri vocabulum usurpavit אלהים *Elohim*, cum in promptu esset singulare *Eloha* אלוה, aut tetragrammaton יהוה, aut quodpiam aliud ex recensitis II. lib. cap. 1. Non enim id exigit, ut plures putant, Hæbraicæ linguæ syntaxis, neque Hebræi plurali numero utuntur honoris caussa. Innuitur ergo eo loco divinarum pluralitas Personarum.

Quod id non exigat Hebraica phrasis, ostenditur. Nam etiamsi in sacris libris sæpe plurale nomen cum verbo nectitur singulari, ut observavit quoque Hieronymus: non est phrasis, quam postulet linguæ proprietas, sed in qua aliquid latet significationis. Etenim in Beresith Ketana legitur: *Nisi hic sermo scriptus fuisset, non licuisset dicere, Creavit Elohim*. Habet consimilia Rab. Moyses Hadar, & alii apud Galatinum lib.2. cap. IX. Ex Hebræorum ergo antiquiorum confessione non phraseos natura est, sed occultæ significationis arcanum terminatio ista pluralis. Deinde etiamsi id eveniret alicubi, ut apud Hebræos non semper nomina & verba casus similitudine copularentur; ea tamen est divinarum literarum œconomia, ut ubicunque plurali numero de Deo nomen אלהים usurpatur, ne Pagani possint Judæis opponere in horum quoque libris multitudinem contineri Deorum, & ne ipsi Judæi idololatriæ sumant inde occasionem, e vestigio remedium apponitur, ut advertit Rab. Joannan. Sic ubi in Genesi legitur, *Faciamus hominem*, ne possint Polythei plures Deos suspicari, subditur: *Et creavit Deus hominem*. Genes. XI. dicitur: *Descendamus & confundamus linguam eorum*; & post hæc: *Descendit Dominus*. Cap.XXXV. scriptum est, *Apparuerunt Dii*, & statim: *Fac ibi altare Deo, qui apparuit tibi*. Jerem.XXIII. *Pervertisti verba Deorum viventium*, & protinus: *Verba Domini exercituum*. Ergo propter hanc eamdem Oeconomiam, & non ex hebraica phrasi, ne ex numero plurali Elohim inferri possit multitudo Deorum, verbum additum est singulare. Postremo quod præfatum nomen aliquem numerum ratione terminationis insinuet, arguitur etiam, cum verbis pluralis numeri connectatur, ut 2. Regum cap. VII. *Iverunt Dii*, Genes. XXXV. *apparuerunt Dii*, & XXV. *Abduxerunt me Dii*, aliisque in locis, ubi nostra Vulgata habet Dei nomen singulari numero expressum.

Neque Hebræi juxta familiarem Europæorum consuetudinem caussa honoris nomen pluraliter efferunt. Nunquam enim legimus e plebe infimos primoribus salutem dicere, יהי עמכם אלהים *Vobiscum Domi-*

Dominus, ſed ajunt ſemper, יהי עמך Nec mulier Tekoitis 2. Regum cap.XIV. ita Regem allocuta eſt הוֹשִׁיעֻ הַמֶּלֶךְ *Servate me, o Rex*: ſed הושיעה *ſerva*, inquit: idque conſtat ex toto Bibliorum Sacrorum volumine etiam ubi ſummus Deus vel imperans, vel jubens ad homines loquitur.

Præter vocabulum Elohim, addo priorem vocem, ברשית *In principio*: quam nonnulli antiquiores legerunt, *In Filio*: ut Auctor libri, qui inſcribitur, *Altercatio Jaſonis, & Papiſci*, quem ſcriptum nonnulli dixerunt a Jaſone Theſſalonicenſi, cujus meminit Paulus in Epiſt. ad Romanos cap.16. Hunc autem librum ſummopere commendat in IV. adverſus Celſum Origenes. Ita legit quoque Tertullianus cap. contra Hermogenem XX., neque videtur diſſentire Chaldaicus Paraphraſtes, qui vertit: *In ſapientia ſua*. Hieronymus tamen principio Quæſtionum in Geneſ. videtur hanc lectionem rejicere: quod revera hebraicum בְּרֵשִׁית ſignificet *in Principio*. Verum quod affirmat Hieronymus de Grammaticali literarum ſenſu, poſſumus rectiſſime accipere de Theologico. Scribit enim S. P. Auguſtinus in Q. ad Dulcitium VIII. *Trinitas inſinuatur Creatoris, dicente Scriptura: In principio fecit Deus cælum & terram*. Et cauſſam afferens, ait: *Intelligimus Patrem in Dei nomine, & Filium in principii nomine: qui non Patris, ſed per ſeipſum creatæ primitus, ac potiſſimum ſpiritualis creaturæ, & conſequenter etiam univerſæ creaturæ principium eſt*. Quare non eſt prorſus rejicienda lectio illa Jaſonis: *In filio creavit Deus cælum & terram*.

Ingenioſa eſt obſervatio Pici Mirandulani, qui in fine Heptapli Cabbala præfatam lectionem nititur comprobare. Facta enim literarum partitione, priores tres ברא ſignificant, *Creavit*: אב *Patrem*: בר *filium*, ſola ב, *in*: unde habes, *Creavit Pater in Filio*. Alii Patrem innuunt in litera א, Filium in ב, ac Spiritum Sanctum in ר, quæ ſunt prima elementa nominum אב, בן, רוח. At hæc ſolos Judæos urgent, qui hanc interpretandi rationem plus æquo ſectantur.

Pelluntur Criticorum, et Grammaticorum Objecta.

Opp. 1. Ex primo Geneſeos verſu probari pluralitatem divinarum perſonarum negant viri in hebraica lingua doctiſſimi, idque probat Bellarminus lib.2. de Chriſto cap.VII. exemplis clariſſimis, quibus ex hebraicæ linguæ proprietate pluralis numerus pro ſingulari adhibetur. Etenim Geneſ. XXIV. 9. ubi legimus: *Poſuit manum ſuam ſuper femur Abraham Domini ſui*, habet hebraicus codex plurale nomen אדוניו, *Dominorum ſuorum*. Item Exodi XX. 3. ubi vulgata noſtra legit: *Non habebis Deos alienos*: habent Hebræi אֱלֹהִים אֲחֵרִים לֹא יִהְיֶה לְךָ *Non erit tibi Dii alieni*. Rurſus falſum eſt nomen *Elohim* tantum cum ſingulari

gulari verbo conjungi, nam 2. Regum cap. VII., ut diximus, habetur: הלכו אלהים. *Iverunt Dii*: quibus similia plura alibi reperiuntur. Præterea nullus hactenus ea verba ברא אלהים; vertit *Creaverunt Dii*; fecissent autem, si nomen illud pluralem significationem haberet. Denique si in vocabulo illo pluralitas personarum lateret, essent in divinis Scripturis contradictiones apertissimæ: ubi enim legimus Deum esse unum, sensus esset, Deus est unus, & non est unus. Hæc Bellarminus.

Resp. Longe plures etiam in hebraica lingua doctissimos in hoc Genesis loco mysterium animadvertere, ut Hebræi, quos memoravi inter suos antiquissimi, & ex Scholasticis Magister Sententiarum, S.Thomas, Alphonsus Vivaldus, Franciscus Arretinus, Catharinus, &c. Item nobilissimi Sacrarum Scripturarum Interpretes Augustinus Steuchus, Lyranus, Paulus Burgensis, Joannes De la Haje, alii. Addo hæreticos homines saltem ob linguæ Sanctæ peritiam valde celebres, Ludovicum Cappellum in Diatriba de nomine Elohim, Salomonem Glassium lib. III. Gram. Can. XXV. Alstedium Calvinianum in Lex. Theolog. cap. 2. Meisnerum Phil. Sobr. p. 11. & alios, qui cum Catholicis adversus Socinianos pugnarunt. Nec refert Aben-Hezram in Comment. nullum in voce *Elohim* agnovisse mysterium, & ad hebraicam phrasim confugisse: quoniam id fecit hominis ignorantia, & divinorum arcanorum incomprehensibilis altitudo.

Itaque ad primum Bellarmini argumentum dicimus 1. *Jod* non significare semper pluralitatem, sed poni sæpenumero ad distinguendum affixum pronominis, ut in his vocibus רַגְלָיו ; אֶת דְּבָרָיו, quæ significant *pedem ejus*, *verbum ejus*, non *pedes*, non *verba*: quare in nomine אדוניו litera *Jod*, cum sequatur suffixum, non est nota pluralis numeri, sed pronominis; quemadmodum aliquando est signum regiminis, ut Gen. XLII. 30. *Dominus terræ*, אדוני־הארץ. Quibus in locis *Jod* a Grammaticis dicitur *Redundans*. Dicimus 2. quod licet ex proprietate linguæ Sanctæ nomina appellativa, quale est *Adonai*, numero plurali pro singulari efferantur; id locum minime habet in voce aliqua primitiva, qualem esse vocabulum *Elohim* demonstrant etiam hæretici Amama, & Glassius. Tertio reponimus in sacris Bibliis, ubi habetur sermo de Deo, etiam phraseos abjici consuetudinem; & si aliqua de Deo pluraliter enunciantur, statim singulariter repeti, ne plurium Deorum exoriatur suspicio. Quamobrem additur *Elohim* singulare verbum caussa hujus œconomiæ, non proprietate sermonis. Cap. vero Exodi XX. *Elohim* enunciatur de Diis Gentium, qui cum plures sint, consulto numero efferuntur plurali: ac verbum minori numero ponitur, *Non erit*, quod plures illi Dii non sint adorandi cultu illo, atque honore, qui debetur Deo unico, ac summo. Regum 2. cap. VII. tam verbo הלכו *Iverunt*, quam nomine אלהים *Dii*

Dii perſonarum ſignificatur diſtinctio: neque ex plurali verbo *Iverunt* Deorum inferri poteſt pluralitas, nam ſubditur caute aliud verbum ſingulare לִפְדּוֹת־לוֹ *ut redimeret ſibi*, ut intelligatur de uno Deo haberi ſermonem. Quæ unitas etiam manifeſtius colligitur ex verbis ſequentibus מִפְּנֵי עַמְּךָ אֲשֶׁר פָּדִיתָ לְּךָ מִמִּצְרַיִם *A facie populi tui, quem redemiſti tibi ex Aegypto*: ubi vides, & ſingulare verbum, & ſingulare pronomen. Ad ultimum Bellarmini argumentum facilis eſt reſponſio; nam hoc nomen *Deus* uſurpatur a Latinis ad ſignificandam ſubſtantiam, & conſequenter nullus vertit unquam *Creaverunt Dii*. Quæ verſio eſſet ſane perverſa, dicente Hieremia cap. x. 11. de Diis Gentium: *Dii cælum & terram non fecerunt*.

Opp.2. Bellarmini argumenta aliis innumeris firmari poſſunt exemplis. Etenim ea vox hebraica בעלים quæ *Dominos*, ac *poſſeſſores* ſignificat, paſſim de uno idolo, de uno homine effertur. Evenit idem de nomine אר׳נים, quod Eſaiæ xix. 4. cum ſingulari adjectivo copulatum eſt, *Dominorum fortis* אר׳נִים קָשֶׁה. Nomen Dei אל׳הים, etiam de unico idolo enunciatur pluraliter in Exodo, ubi vitulus aureus appellatur אל׳הי זהר, de uno Moyſe, quem Deus conſtituit, לאלהים לפרעה *Elohim Pharaonis*; De uno Samuele, de quo clamavit Pythoniſſa, Vidi אל׳הים: de una Arca fœderis, quæ 1. Regum cap. 4. dicitur בא אל׳הים. Aqua etiam, cum una ſit, vocatur מים; & in xxxvi. Exech. ubi legimus *Aquam mundam*, habent Hebræi plurale, מים טהורים. His ergo exemplis conſtat, eſſe linguæ Sanctæ idiotiſmum, quotieſcunque pluralis numerus uſurpatur pro ſingulari.

Reſp. nego ant. Atque ad 1. Exemplum, dico nunquam legi in Scripturis בעלים, niſi cum de falſis Diis accipitur, qui cum plures ſint, nihil mirum, ſi plurali legatur terminatione. In ſingulari habetur duntaxat, ubi additur nomen unius Idoli, ut Judicum viii. 33. & Num.xxv. 3. de Idolis *Baal*, & *Beelphegor*. Quum enunciatur de hominibus, & ſignificat rei poſſeſſores, additur ei genitivus, ibique, ut ſupra dictum eſt, *Jod* redundat; aut non ponitur abſolute pro uno Domino ſingulari, ſed indefinite pro omnibus, ut Eſaiæ cap.1.3. Ad alterum exemplum reſpondet Cappellus קשה eſſe nomen ſubſtantivum, quo ſignificatur *durities*: neque Hebræis inuſitatum eſt ſubſtantivum pro adjectivo locare, & dicere E. G. *Dominos duritiei* pro *Dominos duros*. Sed verior eſt reſponſio, adjectivum ſingulare additum plurali ſignificare apud Hebræos diſtributionem ſingulorum. Sic cap. præc. xvi. 8. ubi legimus, *Suburbana Heſebon deſerta ſunt*, habent Hebræi, שרמות אמלל *Arva deſertum eſt*: ſcilicet, *quodcunque arvum*. Gen.xlvii. 3. ubi noſtra vulgata ait: *Paſtores ovium ſumus ſervi tui*, רוֹעֵה *Paſtor* Hebræi legunt, ideſt *Paſtor unuſquiſque*. Itaque ſingulare adjectivum קשה *durus* additum plurali ארנים *Domini* partitionem demonſtrat, prædicitque Aegyptiorum Reges ſingulos futuros eſſe crudeles. Unde

recte

recte Vulgata : *Tradam Aegyptum in manu dominorum crudelium*. At nomen אלהים de uno dicitur vitulo, propterea quod erectus fuit in cultum plurium Deorum, qui ab Aegyptiis adorabantur, atque loco Unius, Trinique Numinis substitutus. Hoc nomine nedum Moses ac Samuel, sed Reges singuli, Judices, ac Magistratus sunt appellati, quod hi omnes referant Dei majestatem, gerantque vicem ipsius. Arca quoque præsentiæ summi Dei erat symbolum singulare. Aquæ demum, cum duo illarum sint genera, superiorum, quales sunt imbres, & inferiorum, quales sunt lacustres & fluviatiles, מים appellantur.

Opp. 3. Manue Judicum XIII. viderat unum Angelum; & tamen v. 22. dixit ad uxorem suam, *Morte moriemur quia vidimus Elohim*.

Resp. Angelum, qui apparuit Manue, vocari אלהים, quoniam Dei præferebat personam. Quod satis liquet; nam v. 18. ait: *Cur quæris nomen meum, quod est Mirabile?* Unde Manue hœdum obtulit & libamenta Domino, qui facit mirabilia; Ibid. v. 19. Aut fortasse credidit sibi Deum ipsum apparuisse; & ideo ait: *Morte moriemur quia vidimus Deum*. Memor quippe erat dictum fuisse Moysi Ex. XXXIII. 20. *Non enim videbit me homo, & vivet*.

Op. 4. In Hebraica, Ismaelitica, & Arabica lingua quælibet res eximiæ, honoris caussa plurali numero designantur. Ergo nomine plurali Elohim, non plurium numerus Personarum, sed unius Dei exprimitur altitudo. Ita ratiocinatur lib. 2. de Trinit. cap. VII. Petavius, Adde scortum honoris caussa ita Salomonem adlocutum 3. Reg. III. 26. *Obsecro Domine, date illi infantem, & nolite occidere eum*.

Resp. Rationem illam usurpati pluralis numeri, quam ex Aben Hezra Petavius commemorat, scilicet gratia honoris ac dignitatis, ut ipse fatetur, viris quibusdam Eruditis nimis dilutam insulsamque videri. Profert duntaxat exempla duorum nominum בעלים, & ארונים, quæ ad rem non esse jam diximus. Ac dato in his tale linguæ detegi idiotismum; non proinde accidit idem in אלהים; quum illa appellativa sint, istud primitivum. Accedit œconomia Scripturarum ubi de vero loquuntur Deo, quam supra innuebamus. Pluralem numerum quandoque significare magnitudinem atque excellentiam etiam in Hebraica lingua multiplici caussa contingit, quam expendit Glassius lib. III. Tract. de Nomine Can. XXXIV. Sed fieri id in vocibus primitivis ad exprimendam dignitatem personæ, falsum est penitus. Etiamsi id fieret; non junguntur tamen ex linguæ proprietate singularia verba nominibus pluralis numeri, nisi ob aliquam significationem, ut vidimus exemplis præcedentium objectionum. Verba scorti ad Salomonem nullam exprimunt pluralitate numeri reverentiam, sed ea simul compellant Regem, & lictorem tenentem gladium. Addo Verbum activum plurale usurpari in lingua Sancta pro impersonali singulari, & imperativum pro subjunctivo, ut docent Grammatici. De his Cappellus in Diatriba de tribus

Elo-

Elohim. Profectò si plurale honoris esset characteristicum, a Deo ferente legem fuisset adhibitum: neque citato loco Salomon dixisset lictori: *Date huic infantem vivum*.

Opp. ult. Divinæ Personæ, ut constat ex Symbolo, quod tribuitur Athanasio, Catholice appellari nequeunt Domini, vel Dii, sed debent dici unus Deus, unus Dominus: Atqui nomen *Elohim* significat Deum, vel Dominum: Ergo vel erit nomen singulare, vel error in Sacris Bibliis irrepsit. Falsum est igitur in 1. versu Geneseos nomen plurale cum verbo singulari conjungi. Ita arguit Cajetanus initio Comment. in Genesim.

Respondet Catharinus in iv. Adnot. libro Cajetani sententiam Judaicam esse, & a Patrum auctoritate abhorrentem. At non conveniebat Ambrosio Catharino (ut verbis utar Sixti Senens. lib. iv. Bibliothec. S. annot. 1.) fratrem suum ob tam leves caussas in suspicionem læsæ Trinitatis adducere. Quare dicimus certissimum esse apud Hebraicæ linguæ peritos אל׳הים esse nomen pluralis numeri, cujus singulare est אלוה, atque in hoc apertissime decipi Cajetanum. Quod autem scribit non consentire Symbolo Athanasii, si dicamus plures Deos aut Dominos, solutionem habet ex D. Thoma 1. P. Q. xxxix. art. 3. ubi ait: *Ad secundum dicendum, quod diversæ linguæ habent diversum modum loquendi: unde sicut propter pluralitatem suppositorum Græci dicunt tres hypostases; ita & in Hebræo dicitur pluraliter Elohim. Nos autem non dicimus pluraliter neque Deos, neque substantias, ne pluralitas ad substantiam referatur*. At de priori loco, quo utimur adversus Judæos satis, superque dictum est.

Momentum II. Ex versu 26. cap. 1. Geneseos.

Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram: qui habetur in Hebraico: נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ

Utitur hoc loco ad probandam Trinitatem S. Joan. Chrysostomus Tom. v. hom. 2. Ambros. lib. vi. in Hexam. cap. 7. Theod. Quæst. xix. in Gen. Justinus in Dialogo cum Tryphone, nec non Interpretes ac Theologi omnes. Argumentum vero quod ex præfato textu deducitur duplex est. Primum literale, & obvium: Verba illa, *Faciamus*, *&c.* sunt unius Personæ alteram adloquentis; & quæ sequuntur, *Ad imaginem, & similitudinem nostram*, divinæ Essentiæ indicant unitatem. Est ergo in Deo pluralitas personarum, & unitas essentiæ. Alterum argumentum petitur ex verborum illorum expositione: Imago Patris est Filius; generatio enim est origo viventis a vivente in naturæ similitudinem: neque Filius esset Patris imago & similitudo, nisi eamdem haberet potestatem, & ei esset consubstantialis: item Spiritus Sanctus, cum sit communis dilectio & amor Patris & Filii appellari potest simili-

tudo utriusque. Itaque in verbo *Faciamus* intelligimus Patrem: in *Imagine* Filium: in *Similitudine* Amorem; recteque dictum est, *Ad similitudinem nostram*, quoniam Spiritus Sanctus est Amor Patris, & Filii.

RESPONDETUR OBJECTIS.

Opp. 1. Non infertur ex his verbis *Faciamus*, *&c.* Trinitatis arcanum, si ea protulerit unus Deus adloquens non alteram in divinitate personam, sed Angelos, quorum ministerio præsertim in opificio hominis usus fuit. Atqui verba illa ad Angelos dirigi nonnullis momentis suaderi potest. Primo auctoritate Rabbinorum, inter quos numerandi sunt Aben-Ezra, & R. Maimonides Hebræorum omnium doctissimi: deinde Philosophorum doctrina; nam Plato in Timæo docet in productione hominis a primo Deos adhibitos esse minores. Tertio testimonio divinarum Scripturarum, quæ innuunt Deum quotiescunque magnum aliquod molitur opus cælestium Angelorum exercitum consultare, ut lib. 3. Regum cap. XXII. 19. dum ageretur de Achab internecione ac deceptione legitur Deum super solium suum assistentem sibi exercitum Angelorum consuluisse. Ait ergo Deus hominem fabricaturus, *Faciamus*, quasi de tam præclaro opificio cum sua familia deliberans.

Resp. Fieri nequaquam posse, ut prædicta verba dirigantur ad Angelos. Primo enim Hebræi hanc interpretationem excogitantes ne cogerentur Dei Verbum tanquam distinctam a Patre personam fateri, maluerunt cum gentibus pluralitatem adstruere Deorum, ut scribit de hac illorum expositione Basilius; Enim vero ad creationem, cum sit productio ex nihilo, infinita requiritur potentia, neque ad illam Angelus, sive creatura aliqua potest adsumi. Quare illi, qui putant cum Platonicis minores Deos ad opificium hominis advocatos, plurium Deorum videntur esse cultores: *Conticescant ergo* (inquit Amb.) *& Judæi & Ariani cum suis paribus, qui dum unum a consortio divinæ operationis excludunt, plures inferunt, & prærogativam, quam Filio negant, servulis donant*. Atque etiamsi creatura & Angelus possent esse alterius creaturæ principium, constat tamen ad hominis productionem Angelorum ministerium non accessisse. Quippe ex rationali anima, & corpore constat homo. Animam ab uno Deo fuisse creatam constat ex cap. II. v. 7., *Et inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ*. Similiter de corpore istic legitur: *Formavit Deus hominem de limo terræ*. Si ergo tam corpus quàm anima ab uno procreata sunt, non interfuit hominum productioni Angelicum ministerium. Propterea ne opinemur plures esse hominis conditores. post verba *Faciamus &c.* sequitur in singulari, *Et creavit Deus hominem*. Ulterius hominem fuisse creatum ad Imaginem Dei, non Angelorum, ibidem Scriptura testatur.

tur. Accedit, quod neque Angelus eſt exemplar & idea hominis, neque una eſſe poteſt imago Dei, & Angelorum. Quod addebatur de Achab, habet cum generalem, tum particularem ſolutionem. Generalis eſt, a nobis non negari Deum uti quandoque miniſtris Angelis: utitur ſane, & ubicunque id affirmat Scriptura; ſed Angelos conditores fuiſſe hominis & Scriptura non docet, & demonſtrat oppoſitum. Particularis vero ſolutio eſt, Factum Achab non ſuffragari Judæis, qui fabulantur Angelum, qui decepit Achabum fuiſſe Animam Naboth, qui innocens fuerat lapidibus obrutus. At quoniam revera fuit Angelus malus de familia Satanæ, reſpondendum eſt latiſſimam eſſe diſparitatem. Dedecet enim ſummam Dei bonitatem homines in mendacium inducere, ideoque feſellit Achabum per Angelum malum, idque non jubendo, ſed permittendo, ut diximus lib. II. cap. VII. E contra cum creare ſit opus Dei proprium, & ad ejus ſpectet omnipotentiam; non eſt cur in creatione hominis Angelorum exquiſierit operam ac miniſterium.

Opp. 2. Prætores, Tribuni, & quotquot ſummis funguntur magiſtratibus ſolent ſub numero plurium dicere, *Jubemus, ſcribimus, imperamus*; non ad perſonarum pluralitatem, ſed ad majeſtatem dignitatemque ſignificandam: Atqui Deus reges ac principes dignitate antecellit: Uſurpat ergo hac de cauſſa illam proprietatem formamque ſermonis, *Faciamus*. Ita cum Judæis argutatur Marcellus Ancyranus apud Euſebium. Addit Socinus Deum ſeſe more artificum ad hominis opificium hortari, ut Annibal venenum hauſturus, *Liberemus*, inquit, *diuturna cura populum Romanum*.

Reſp. nego conſeq. Non enim Deus more procerum ac magnatum in Sacris literis de ſe pluraliter loquitur; ſiquidem in ſingulari numero verba fecit, etiam cum legem dedit, ac ſemetipſum Moſi manifeſtavit. Negari quoque poteſt etiam in latina lingua, quoties aliquis in plurali loquitur, quamdam declarari dignitatem; nam, ut ſcribit Laurentius Valla, non quidem in Sacris diſciplinis, ſed certe in latina lingua plurimum exercitatus, Elegant. lib. III. cap. 110., *Quia glorioſius eſt quemvis unum per ſe, quam cum pluribus rem claram geſſiſſe, Principes modeſtiæ gratia, ne ſoli videantur omnia gerere, loquuntur fere pluraliter; ut, Nos Maximilianus Romanorum Imperator, &c.* Sed quidquid de Latinis ſit; *Si Deus propter auctoritatem ac majeſtatem de ſe loqueretur in plurali, oportuiſſet eum ita loqui vel ſemper, vel ut plurimum, præſertim cum legem daret in Sina*; inquit Quæſt. 20. in Gen. Theodoretus. Quod addit Socinus, olim his verbis refutavit Baſilius Hom. 9. in Hexam. *Quis enim faber aut ærarius, aut lignarius ſolus ipſe quidem, nec alio quicquam ſibi cooperante ſtipatus, interque ſuæ artis inſtrumenta deſidens, ſibipſi admurmurat dicens: Faciamus gladium, aut compingamus aratrum?* Atque etiamſi hæc loquendi conſuetudo

ſuetudo locum haberet in hominibus, qui poſſunt operum magnitudine deterreri, & animo hærere ſuſpenſi; obtinere non poteſt in Deo, qui neque indeterminatus eſſe poteſt, neque rerum faciendarum amplitudine retardari. Annibal vero plurali locutus eſt numero, intuens regios milites, qui domus ſuæ occluſerant fores: ac præterea nullum iſtiuſmodi exemplum in ſacris libris occurrit, etiam dum verba faciunt Pharao, Abimelech, Achabus, aliique principes ſuperbiſſimi. Marcello denique Ancyrano opponimus Chryſoſtomum, Baſilium, Theodoretum, ac fere omnes Patres atque Interpretes: ſed de horum traditione inferius.

Opp. 3. Veteres Rabini, ut Moſes Gerundenſis, & alii, explicant hunc locum, quaſi Deus adloquatur terram, ex qua hominem condidit. Reſp. dementiam eſſe ſingularem, cauſſam materialem ac patibilem commutare in cauſſam ſuipſius effectricem, & mortuum elementum ad opitulandum omnipotenti advocare.

Opp. 4. Decipiuntur, qui hominem factum ad Dei imaginem arbitrantur; nulla quippe creatura poteſt eſſe ſimilis Deo. Dicitur autem recte homo conditus ad ſimilitudinem Angelorum, quoniam in mortali corpore ſpirituali anima donatus eſt. Sunt ergo verba laudata Angelorum, non Dei.

Reſp. nego ant. Etenim ad imaginem Dei, non Angelorum creatum fuiſſe hominem ſubſequentia verba demonſtrant: *Et creavit Deus hominem ad imaginem & ſimilitudinem ſuam*. Hanc imaginem alii in mente rationali, alii in eo quod homo præſit volatilibus, piſcibus, atque animantibus terræ, alii in libero arbitrio conſtituunt. Eam in ratione conſiſtere certum puto, quum id affirmet S. Pater XXIV. contra Fauſtum cap. 2. Hujus quoque imaginis partem ſaltem eſſe externum dominium, ſcribit hom. 8. & 9. in Geneſ. Joannes Chryſoſtomus. Quidam dixerunt, quod ſicut Deus condidit Adam a nullo alio progenitum, Evam ex ipſo Adam formavit, & humanum genus ab Adamo ſimul & Eva propagatum eſt; ita Pater a nullo eſt genitus, Filius a Patre, & Spiritus Sanctus a Patre, Filioque procedens. Quæ poſtrema imaginis ratio parum mihi probatur; nam ſi neque Evam, neque poſteros Deus condidiſſet, erat nihilominus Adam factus in ſimilitudinem Trinitatis. Verum de hac in hominibus exiſtente divina imagine in altera horum librorum noſtrorum parte.

Opp. 5. Quælibet locutio aut vocalis eſt, aut mentalis; vocalis fit, dum vox ab uno ad alterum dirigitur; mentalis, dum ab uno ad alterum dirigitur intellectio: Atqui non datur unius divinæ perſonæ ad alteram locutio ſive vocalis, ſive mentalis; nam divinis perſonis deberet eſſe una eademque intellectio, ideoque una non poſſet ad alteram ſuam intellectionem dirigere; & ex alio capite vox a ſpiritibus invicem adloquentibus non emittitur: Ergo illa verba, *Faciamus*,

ciamus, *&c.* Non sunt Patris ad Filium, sed unius Dei ad Angelos.

Resp. Locutionem divinarum personarum non esse vocalem, neque mentalem eo sensu, quod Pater manifestet Filio cogitationem aliquam occultam, quemadmodum contingit in Angelis: sed est locutio, qua dirigitur sermo unius Personæ ad aliam per communicationem, participationem, & identitatem omnium divinorum consiliorum, quæ una persona habet ab altera per originem suæ processionis.

Momentum III. Ex cap. XIX. Gen. v. 24.

Igitur Dominus pluit super Sodomam, & Gomorrham sulphur & ignem, a Domino, de cælo, hebraice ויהוה הִמְטִיר עַל־סְדֹם וְעַל עֲמֹרָה גָּפְרִית וָאֵשׁ מֵאֵת יהוה מִן הַשָּׁמָיִם.

Ut vim hujus loci percipias, animadverte hic nomen יהוה non solum repeti, verum etiam repeti, cum tali emphasi, ut unius exprimatur origo ab altero, nempe cum propositione מאת *ex*, *ab*. Observa quoque haberi istic nomen Dei primum ac tetragrammaton, quod ubicunque occurrit, semper verum Deum significat, unde exponi nequit de Angelis, ut contendunt Grotius & alii, quos tamen refutat Cantwrightus. Igitur constat ex allato textu duas saltem esse in Divinitate personas, quarum una originem habet ex altera.

Innuit quoque ineffabile Dei mysterium, saltem probabiliter, solum nomen יהוה, ut constat ex libro R. Heccados, qui inscribitur *Revelator arcanorum*; ubi ait: *Animadverte nomen quatuor literarum, prout scriptio ejus est, sic enim scribitur in lingua nostra hebraica* יהוה *significare generantem. At non potest generans esse absque genito: & propterea nos volumus generantem & genitum unam esse substantiam*. Plura vide apud Galatinum. Neque videtur carere mysterio, quod nomen istud sit, ut appellant שֵׁם בֶּן־אַרְבַּע אוֹתִיּוֹת. Nam י significat apud Hebræos principium; est enim litera, ex qua ceteræ ducunt originem, & videtur Patrem designare. ה idem est ac *vivere*, *& esse*; neque inepte videtur posita ad significandum Filium, per quem creaturæ omnes vivere & esse cœperunt; & in quo, quæ facta sunt, vita erant. Tertia litera ו est nota nexus & unionis, ideoque denotat Spiritum Sanctum, qui est amor & caritas utriusque. Neque absque mysterio dixerim geminari literam ה, & repeti postremo loco; quoniam Filius duplicem habet naturam, divinam nempe, & humanam; sed hæc videntur ingeniorum exercitamenta.

Respondetur Objectionibus.

Opp. 1. Repetitio nominis יהוה fit loco pronominis: & idem est, ***Pluit Dominus a Domino, ac, pluit Dominus a se, ex alto***. Non enim

enim est in lingua Sancta inusitatum, aliquod nomen vice pronominis geminari; ut Genes. IV. Lamech alloquens uxores suas ait, *Audite me uxores Lamech*: pro *uxores meæ*: Possunt ergo Judæi facile argumentum istud eludere. Ita Vatablus, Petavius, & alii.

Resp. nego ant. Etsi enim sæpe nomina loco pronominum repetantur; tamen id non evenit, ubi de Deo sermo fit, ne Judæi idololatriæ sumant inde occasionem: quod hoc potissimum loco erat observandum; ubi proprium Dei nomen apponitur, cum verbo tamen singulari. Sed & repetitur cum propositione, ut diximus, significante originem, non absolute. Neque talis propositio significare potest *ex se*, *ex alto*; id enim exprimitur sequentibus verbis, *de cælis*, מן השמים. Et etiamsi hic locus ad refutandos Judæos non foret aptissimus, maximum tamen adversus hæreticos robur haberet. Quippe probant hinc Trinitatem Justinus in Dialogo cum Tryphone, Irenæus lib. 3. adversus hæreses, S. Athanasius libro contra Sabellii Gregales, S. Hilarius lib. IV. de Trinitate, Tertullianus contra Praxeam cap. 13. cæterique, ut Petavius fatetur, pene omnes. Quorum ductus auctoritate nimis ægre patior eruditos viros, qui ex proprietate Hebraicæ linguæ, tantum elevant argumentum; præsertim cum extet anathematismus XVI. Synodi Sirmiensis: *Si quis*, Pluit Dominus a Domino, *non de Filio & Patre intelligat, sed ipsum a se dicat pluisse, anathema sit. Pluit enim Dominus Filius a Domino Patre*.

Dices: Sirmiensem Synodum fuisse conventiculum Arianorum, ut dicemus sequenti libro disputantes de caussa Liberii.

Resp. Hanc Synodum celebratam fuisse contra Photinum, etsi ab Arianæ factionis Episcopis; qui una in re a fide deviarunt negantes Verbum esse Patri Omousion, vel potius hoc vocabulum supprimentes: in altera fidei patrocinati sunt Photinum eo anathemate ferientes. Hac in parte Synodus illa recipitur, & commendatur in lib. de Synodis ab Hilario. Neque aliter sentiunt PP. primi Concilii Antiocheni in Epistola Synodica contra Paulum Samosatenum, ubi ex præcitato textu Personarum divinarum probant pluralitatem. Quare anathema Synodi Sirmiensis Catholicorum sensui cohæret.

Opp. 2. Falsum est nomen יהוה soli Deo tribui, nam hoc nomine appellatur mons, in quo Abraham pro filio obtulit sacrificium Genes. XXII. Item altare erectum a Moyse Exod. 17. Urbs quoque Jerusalem Ezech. 40.

Resp. nego antecedens. Mons enim, altare, & Jerusalem non appellantur יהוה absolute, sed cum addito; Mons scilicet dicitur יהוה יראה *Dominus videt*: Altare יהוה נסי *Dominus exaltatio mea*; Jerusalem יהוה שמה *Dominus illic*. Quapropter designatur hoc loco Dei præsentia, ac majestas ut constat ex divini nominis additamento.

Momen-

Momentum IV. Ex pluribus aliis locis veteris Teſtamenti.

Probatur præterea Trinitas pluribus aliis divinæ Scripturæ locis: quorum pleraque ad proximas diſſertationes de Filii ac Spiritus Sancti divinitate ſunt reſervanda. Occurrunt modo verſus 22. cap. III. Gen. *Ecce Adam quaſi unus ex nobis factus eſt*. Et cap. XI. v. 7. *Venite deſcendamus, & confundamus linguam*. Pſalmo II. 7. *Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, Ego hodie genui te*. XXXII. 6. *Verbo Domini cæli firmati ſunt, & ſpiritu oris ejus omnis virtus eorum*. Et CIX. *Dixit Dominus Domino meo, ſede a dextris meis*; aliaque id genus permulta. Adverſus Judæos urgendi quoque ſunt verſus 20. Geneſ. 44. *Eſt nobis pater ſenex, & puer parvulus, &c.* quem R. Hadarſan myſtice de Deo, æternoque ejus Filio interpretatur; verſus 3. Iſ. VI. *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus Sabaoth*, quem de pluralitate perſonarum divinarum explicat R. Jonadan. & verſus 1. cap. LXI. *Spiritus Domini Dei ſuper me*, quem de Spiritu Sancto inhabitante ſuper Meſſiam exponit R. Kimchi.

SOLVITUR ARGUMENTUM.

Oppones. Primum teſtimonium ex cap. III. Geneſeos videtur intelligendum de Angelis, quorum ſcientiam concupierat Adam; non enim credibile eſt ſerpentem homini divinam ſapientiam fuiſſe pollicitum, & ad hanc creaturam ratione præditam adſpiraſſe. At alterum ex cap. XI. de Angelis accipiendum, tum Philo affirmat in libro de Confuſ. linguarum, cum Auguſtinus in XVI. de Civit. Dei cap. VI., & in 2. Moralium Magnus Gregorius. Quibus conſentiunt qui tenent in veteri Teſtamento nunquam Deum apparuiſſe, quæ eſt opinio clariſſimorum virorum quamplurium. Allata verba Pſalmi II. & CIX. ſunt Davidis ad Salomonem, quem ei peperit Uriæ uxor. In Pſalmo XXXII. *Verbum* ſignificat Patris vocem, & *Spiritus* anhelitum oris, non ſubſiſtentes Perſonas. Triſagium denique Iſaiæ maximam Dei ſignificat Sanctitatem. Tribus enim gradibus ad perfectionem pervenitur, poſitivo, comparativo, ſuperlativo.

Reſp. breviter priorem locum non poſſe Angelis tribui, quoniam præcedunt hæc verba ויאמר יהוה *Et dixit Dominus*: nomine ineffabili ac diviniſſimo appoſito. Illa autem phraſi Deus ironice loquitur, & veluti hominem irridens. Similitudinem vero cum Deo potuit homo concupiſcere, quemadmodum & Angelus, peccato ſuperbiæ, non quæ ignorantiam conſequeretur, ſed debitæ conſiderationis prætermiſſionem; ut alibi dicendum eſt. Fatemur Deum confuſionem linguarum

operatum mediis Angelis, eosque plura fecisse, quæ Deo tribuuntur, nempe apparuisse Abraham, dedisse legem, aliaque eximia patrasse; sed illi divinam majestatem verbis signisque præseferebant. Idque præsertim hoc loco, in quo subditur, *Atque ita divisit eos Dominus*, & *dispersit eos Dominus*. Observavit Drusius, in Chronico templi secundi Senes reddidisse, *Descendam*, *& confundam*, & hanc attulisse caussam, *Ne gentes existimarent Judæis plures esse Deos*. Verba Psalm. II. de nullo alio possunt commodius intelligi, quàm de Christo; quum Messiæ hæreditas gentium fuerit repromissa; & de filio Dei naturali, non adoptivo proferantur aperte. Hunc tamen locum adversus Socinianorum interpretamenta iterum discutiemus; nam Judæos, veteresque Sabellianos nunc perstringere cura est. In CIX. non memorari Salomonem constat, quod neque Salomon sederit a dextris David, neque dici possit genitus ante Luciferum, neque fuerit Sacerdos secundum ordinem Melchisedech. Addo & istic efferri nomen Dei tetragrammaton. De versu Psalmi XXXII. hæc luculenter Orat. IV. Catech. beatissimus Gregorius Nyssenus. *Neque enim dictio est Verbum, aut Spiritus anhelitus. Quænam enim tanta virtus proficiscitur a verbis, & ab anhelitu, ut sufficiant ad construendum cælum, & quæ in eo sunt virtutes? Si enim ditioni Verbum Dei est simile, & Spiritus anhelitui, similis est omnino virtus ex similibus, & quantas nostrum tantas vires habebit Dei verbum. Atqui operatione sunt carentes quicunque verbis transeunt spiritus: quo fit ut non agentes & non consistentes illos omnino constituant, qui ad nostri Verbi similitudinem Dei verbum deducunt. Sin autem, ut dicit David, Verbo Domini cæli firmati sunt, & spiritu oris ejus omnis virtus eorum, constat mysterium veritatis, quod dictat esse dicendum Verbum in essentia, & Spiritum in hypostasi*. Hæc Nyssenus. Quod spectat demum ad Trisagium Esaiæ, ultra fateor superlativa quandoque fieri sola adjectivorum repetitione, ac præcipue in lingua Sancta, in qua non est diversa graduum in nomine terminatio. Verum hic latere mysterium colligitur ex trina repetitione, de qua vide accuratam observationem Ambrosii in lib. 2. de Fide ad Gratianum cap. 4. & ex textus prophetici συνέσει; nam v. sequenti VIII. ait Dominus: *Quem mittam, & quis ibit Nobis?* Quo plurali numero vides Dominum exercituum sedentem super solium excelsum ter Sanctum vocari ob pluralitatem personarum. Sunt ergo, quidquid scribat Petavius, hæc loca ad retundendam pervicaciam Hebræorum idonea; neque, ut ille arbitratur, ex proprietate linguæ facile excutiuntur.



CA-

CAPUT II.

Judæorum ac Sabellianorum solvitur argumentum, & demonstratur non posse illos accusationibus dogma Christianorum impetere.

Antitrinitariorum sophismata in suum quæque locum distribui: sed restat vulgare illud, quo pervicaciter Christianam fidem quatere moliuntur, petitum ex iis Scripturarum momentis, in quibus prædicatur Deus unus, excludens plurium consortium. Hujusmodi sunt ea verba Deuteronomii VI. 4. *Audi Israel, Dominus Deus noster, Deus unus est.* Tum Esaiæ XLIV. 6. *Ego primus, & ego novissimus, & absque me non est Deus.* Et ibidem v. 24. *Ego sum Dominus faciens omnia, extendens cælos solus, stabiliens terram, & nullus mecum.* Capite seq. XLV. 5. *Ego Dominus, & non est amplius: extra me non est Deus. Ego Dominus, & non est alter.* Atque id genus bene multa. Ex quibus ita possunt argutare, Si tres essent in divinitate personæ, non esset Deus unus & singularis: At Deuteron. VI. dicitur *Deus unus*: Non sunt ergo plures in divinitate personæ. Deinde ubi plures personæ sunt, idem non potest dici primus & novissimus: Sed, ut inquit Isaias, idem Deus *primus est, ac novissimus*: Ergo non sunt plures in Deo personæ. Præterea soli Deo, quem Patrem appellamus, convenit omnia producere: Atqui, ut idem Isaias testatur, præter Deum, qui omnia condidit, *non est alius*; Ergo non est alius præter Deum Patrem. Possunt & istud urgere argumentum: In veteri testamento Deus appellatur Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Jacob. Atqui Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Jacob est una tantum persona; non enim potest esse Verbum, seu Filius, ut Christiani credunt; cum in horum Scripturis, scilicet Act. III. scriptum sit, Filium fuisse glorificatum a Deo Abraham, a Deo Isaac, & a Deo Jacob: Est ergo Deus patrum nostrorum longe diversus a Filio, quem Deum esse existimant Christi fideles.

Breviter omnia expediam, quum singula probent tantummodo in Deo singularitatem naturæ, non vero unitatem personæ. Ergo cap. VI. Deuter. Dei prædicatur unitas adversus pluralitatem Deorum, quamquam non caret mysterio trina divini nominis repetitio, ut animadvertit R. Simeon Ben-Johai libro, qui inscribitur Zohar, & R. Ibba apud Galat. lib. 2. cap. 1. Cui addo in libro Raccanath, in quo de numerorum mysteriis agitur, notasse veteres Cabbalistas nomen יהוה יהוה LXXVIII.
Deus ter repetitum una cum numerali אחד, *Unus*, conficere nume- אחד XIII.
rum XCI., qui resultat etiam ex voce אמן *Veritas*; unde inferunt אמן אמן XCI.
Cabbalistice significare Deum non esse summam veritatem, nisi ternarius

rius numerus conjungatur cum unitate. Ex quo testimonio probat Glassius Art. VII. de Allegoriis, vetustos Hebræos a doctrina nostra de SS. Trinitate non fuisse alienos. At Isaias 44. Capite Messiæ vaticinatur adventum; qui dicitur *primus*, quoniam secundum divinam naturam ante luciferum est genitus; & *novissimus*, quod secundum humanam natus sit in temporum plenitudine, vel, ut explicat Epiphanius, venturus sit in extremis temporibus judicaturus orbem terrarum. Ad tertium respondendum est unum solum Deum creasse universa, quoniam trium personarum una est omnipotentia, ac divinitas: sed videant quomodo sibi constent, qui supra autumabant etiam Angelos fuisse hominum conditores, & modo nobiscum confitentur unum duntaxat Creatorem. Ad ultimum dicimus, Deum Abraham, Deum Isaac, & Deum Jacob glorificasse Filium suum indutum carne, nostraque circumdatum infirmitate; non autem in ea divina, ac sempiterna substantia, quam Filius ipse habet cum Patre communem.

Pro coronide hujus adversus Hebræos disputationis quædam addo, quibus eos possimus adigere ad deponendam mentis obdurationem, illamque altissimo captivandam mysterio. Ac primo percommoda videtur perpetua Scripturarum œconomia, profunda linguæ Sanctæ syntaxis, quam non ad regulas Grammaticæ exactam putandum est, sed ex ea potius grammaticales natas institutiones; cum illa primigenia sit, mundique exorta incunabulis. Addendi sunt veterum Rabbinorum libri Commentarii, & Cabbalistarum observationes: inter quas licet multa occurraut puerilia, sunt tamen, quæ monstrant vetustis Hebræis aliquam fuisse mysteriorum nostrorum notitiam, quod ex dictis abunde arbitror manifestum. Juvat quoque exponere Judæis Theologiam Philonis viri inter suos nominis, doctrinæque fama conspicui. Is enim lib. de Sacrificio Abel & Cain scribit in Deo esse Sermonem opificem mundi, qui neque est ingenitus, quemadmodum Pater, neque est genitus, ut sunt homines; & conjungi, inquit, Deum duabus summis efficaciis inter se distinctis, quarum una est *imperium*, altera *bonitas*; sed neutra mensuris capitur. Tradit similia lib. de Cherubim, & lib. 2. de Agricultura Noe, ut observat in notis ad v. de Veritate Religionis Christianæ cap. XXXI. Hugo Grotius. Quare eo pacto consistunt in una, perfectissimaque divinitate tres distinctæ personæ, quo juxta Philonem secernuntur invicem, & ab ingenito Patre, Sermo opifex creaturarum, & summa, incommensurabilis Bonitas. Rursus R. Maimonides in libro de Fundamentis, Joseph Albo, & Aben-Hezra ad Cap. XVIII. Geneseos, putant in Deo reipsa distingui id quod cognoscit, quod cognoscitur, & cognitionem; quamquam hi omnes unicam statuunt, individuamque divinitatem. Etiam Cabbalistæ, ut constat ex additamentis ad Lexicon Schindleri, Deum in tria diversa lumina dividebant. Ulterius in Gemara Hierosolimitana tit. de Docum. cap. 3. & in Gemara Baby-

Babylonica tit. Joma cap. 1. memoratur Spiritus Dei, quem vulgo appellant *Schekina*, & in monte Oliveti diu Judæorum conversionem expectasse fabulantur. Quapropter si per Hebræos minime pugnat in unica divinitate Sermonem ab ingenito patre distingui; si non pugnat cognoscentem a cognitione verboque secerni; si non pugnat singularem Deitatem trino consistere lumine: si non pugnat procedere, & mitti a Deo *Schekina* increatum ad populi sui conversionem, divinumque & omniscium Spiritum Prophetarum: fateantur oportet nec repugnare in Deitatis unitate plures personas. Quæ non ideo dicta sunt, quasi omnia Judæorum commentaria probemus; sed ut videant Hebræi ab ipsis reprehendi quæ castigato a nobis, a se depravato sensu creduntur.

CAPUT III.

Divinarum Personarum Trinitas ex tribus novi testamenti locis contra hæreticos asseritur.

UBi de Verbi, ac Spiritus Sancti divinitate sumus disceptaturi, alii qui huc pertinentes afferentur textus Scripturarum. Producam modo tres solos, in quibus trinæ commemorantur Personæ; ac de tertio, quo res conficitur, agendum est accuratius.

Igitur primum testimonium depromitur ex cap. III. Matthæi, ex I. Marci, & III. Lucæ, ubi recensetur Christi baptismus, in quo tres personæ fuerunt declaratæ, Pater & Filius cælesti illa ac mirabili voce, *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui*: & Spiritus Sanctus, dum super ipsum Christum *descendit corporali specie sicut columba*. Ad quod elevandum perperam reponunt Sociniani, designari istic personam Filii adoptivi, non naturalis. Nam de proprio Filio agi, indicant ea verba: *Hic est Filius meus dilectus*: quæ de nullo alio dicta leguntur: unde in Sexto de Trinitate, inquit Hilarius: *Annon tibi in eo, quod dicitur, Hic est, non hoc significare videtur, alios quidem cognominatos ab eo in filios; sed, Hic Filius meus est? Donavi adoptionis plurimis nomen; sed iste mihi filius est*. Et quibus verbis, quæso, naturalis Filius potuerat melius designari? Addo emphasim, quam præfert in Græco codice inculcatio articuli; nam habetur, ὁ υἱός μου, ὁ ἀγαπητὸς, *ille filius meus, ille dilectus*. Perperam quoque ajunt per Spiritum Sanctum intelligendam esse gratiæ plenitudinem, qua donatus est Christus. Enim vero quis dixerit, gratiam descendere, & super aliquem manere, quemadmodum de Spiritu Sancto legitur in Evangelio? Atque si Pater ac Filius personæ esse creduntur; quare non Spiritus? Num dicent, descendisse columbam, eamque collatæ gratiæ fuisse signum?

signum? At non columbam descendisse, sed Spiritum in specie columbæ, Evangelistæ testantur. Legunt Græci πνεῦμα τοῦ Θεοῦ καταβαῖνον ὡσεὶ περιστερὰν: *Spiritum Dei descendentem, quasi Columbam*: Est autem ὡσεὶ particula, quæ nunquam ponitur pro ea, quam Hebræi appellant *Caph veritatis*, sed aut mensuram, aut similitudinem significat, ad differentiam particulæ ὡς, quæ aliquando est, ut Græci vocant, ὡς ὁριστικὸν *definitiva*, ut Joan. cap. 1. 14. δόξαν αὐτοῦ, ὡς μονογενοῦς *gloriam, quasi unigeniti*. Si ergo non dicitur descendisse Columba; quis, nisi Spiritus Sanctus descendit? Num vero reponent, virtutem Altissimi descendisse in specie Columbæ, idest non vehementi ac repentino sonitu, sed leni? At Spiritum corporali specie, quæ proculdubio Columbæ erat, descendisse asseritur apertissime. Atque sive leni, blandoque illapsu, sive vehementi descenderit, non inferes inde Spiritum non esse personam. Minus audiendus Schlictingius dicens, si in Columbæ specie apparuit Spiritus, eumdem & in linguis igneis fuisse super Apostolis dispertitum. Putidissima sane argutatio; quasi a signorum & imaginum partitione fas sit divisionem concludere personarum, & ab effectuum pluralitate multiplicitatem caussarum efficientium; & quasi nequeant esse unius artificis plures statuæ, & unius Principis plures imagines, aut virtus divinitatis unius linguæ symbolo circumscribatur. Sed quid moror Unitarios? Hæc leguntur II. Act. Apost. 3. *Et apparuerunt illis dispertitæ linguæ tanquam ignis; seditque supra singulos eorum*. Vides divisionem charismatum, & signorum in his verbis: *Et apparuerunt illis dispertitæ linguæ*. Vides Spiritus unitatem in sequentibus, *Seditque supra singulos eorum*. De primo autem testimonio satis.

Habetur alterum Matth. XXVIII. 19. *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti*. En expressa individuæ Trinitatis confessio. Siquidem τὸ *in nomine* unitatem substantiæ, reliqua verba personarum indicant distinctionem. Quod ut eludant, nullum lapidem non movent Sociniani. Etenim reponunt aliqui conferendum baptisma in nomine Patris, & Christi filii ejus adoptivi, ac virtutis potestatisque divinæ. Quæ responsio frivola est, & cavillosa; tum quod si fatentur Patrem & Filium personas esse distinctas, id pari jure de Spiritu Sancto profiteantur necesse est, qui hoc loco eadem ratione exprimitur, & alibi missus dicitur, descendens, sedens, Paraclytus, aliisque characteribus designatur, qui subsistentem personam evidenter demonstrant: tum quod inepta est prorsus, & inusitata istiusmodi phrasis, ac sensus extortus, si dixeris ablui baptizatos in potestate potestatis, aut in virtute virtutis. Alii inquiunt, baptizari in Spiritum Sanctum nil denotare, quàm tingi in fidem, doctrinamque Christianam: horumque interpretatio nixa videtur Græcorum versioni, quæ habet εἰς τὸ ὄνομα, *in nomen*. His ultro lubenterque fatebimur, quod baptizari εἰς τὸ ὄνομα, *in nomen*, sit ablui in fidem, &

cum

cum professione fidei Trinitatis; sed hinc nequaquam consequitur & Filium, & Spiritum Sanctum non esse distinctas a Patre personas. Quin cum baptizari εἰς τὸ ὄνομα *in nomen alicujus*, sit sese ei auctorare ac devovere, necnon in ejus jurare doctrinam; quo sensu de Hebræis, qui Mosi se dederunt, scribit Apost. 1. ad Corinth. x. 2. πάντες εἰς τὸν Μωσῆν ἐβαπτίσαντο, *omnes in Moysen baptizati sunt*; & idem Apostolus negat quemquam baptizatum in suum nomen eadem Epist. cap. 1. 13. 15. scilicet, neminem sibi mancipatum esse, tanquam novi dogmatis auctori: si, inquam, baptizari εἰς τὸ ὄνομα, est se fide ac professione alteri devovere; ex baptismatis forma recte colligimus, baptizatos fidei Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, pari devotione, nulloque discrimine mancipari.

At insurgunt Sociniani dicentes posse conferri baptismum, & dirigi fidem in nomen plurium, quamquam unum non sint communione naturæ. Quod probari videtur hisce contextibus. In priori ad Corinth. cap. x. v. 2. legimus: *Et omnes in Moyse baptizati sunt, in nube, & in mari*; ubi nullus dixerit unam esse Mosis, nubis, marisque naturam. Exodi quoque xiv. 31. habetur. *Et crediderunt Domino, & Moysi servo ejus*. Tum 1. Regum cap. xii. 19. *Et timuit omnis populus nimis Dominum & Samuelem*. Adde commendari animam in sui agone, ut proficiscatur ex ergastulo carnis, *in nomine Patris, in nomine Filii, in nomine Spiritus Sancti, in nomine Angelorum & Archangelorum, &c.* ut habetur in appendice Breviarii Romani. Quid? Etiam fori consuetudo est, nomine simul Principis, & Magistratus, Judicisque subalterni, promulgari leges, ac proferri sententias.

Verum non sunt hæc Antitrinitariorum commentationes melioris notæ præcedentium. Quippe aliud est baptizari in Mose, & nube, & mari, aliud baptizari *in nomine, &c.* Baptizari in Mose est Mosi credere tanquam legislatori, ut diximus, & eo præeunte ingredi iter sub nube, & per mare. Baptizari in nomine Mosis, nubis, & maris, esset eamdem auctoritatem, eamdemque fidem tribuere, Mosi, nubi, marique: quod cum ineptum sit, jure Apostolus hanc loquendi formam minime adhibuit. Ac præterea Apostolus ibi accipiendus est, veluti scribat: *Et omnes quasi baptizati sunt*: nempe, præfiguratum fuisse baptismum in Mose, in nube & in mari: nam & ait, *omnes eamdem escam spiritalem manducaverunt; & omnes eumdem potum spiritalem biberunt: bibebant autem de spiritali consequente eos petra, petra autem erat Christus*. Omnia scilicet olim in figuris contingebat. Ex quo autem Apostolus affirmet transitum maris rubri, duce Mose, fuisse typum nostri baptismatis, neque aliud promat; ineptiunt profecto, qui contra formam nostri baptismatis deducunt inde argumentum. Me non latet communiter respondere Theologos vetare Paulum ne Christiani dicantur baptizati in nomine creaturæ; & ideo, si baptizati sumus

mus in nomine Filii, & Spiritus Sancti, est uterque cum Patre unus Deus; huc enim confugiunt omnes. At callidi Unitarii responderent, neminem baptizatum in nomine Pauli, quoniam is neque fuit institutor baptismi, neqne novi dogmatis legisque propagator. Quæ, tametsi ad improbum sensum detorquentur, aliquid tamen continent veritatis. Paulus enim hortatur Corinthios, ut vitent schismata, neque dicat unusquisque, Ego sum Pauli, ego autem Apollo, ego vero Cephæ, ego autem Christi; quoniam omnes per baptismum in unius Christi doctrinam fuimus mancipati, hominesque sunt Evangelii ministri, non auctores. Non possumus ergo baptizari in nomine alicujus, qui non sit legislator: quod fatebuntur hæretici. Ego itaque dico, quod baptizari in nomen alicujus, est se illi devovere fide, obsequio, obedientia, doctrina, tanquam primo institutori ac Magistro; idque constat textibus, quibus Antitrinitarii abutuntur. Ex quibus infero tam Patrem, quam Filium, & Spiritum Sanctum esse Evangelii institutores ac Magistros primos, summos, maximos, non unum subministrum alterius; imo unum eumdemque auctorem, & institutorem, ratione potestatis ac divinitatis, ob quam dictum est, *In nomine*. Textus vero ex cap. XIV. Exodi non juvat Socinianos; quoniam asserit Israelitas credidisse Deo tanquam Domino, ac Mosi solummodo tanquam Domini *Servo*: neque ad rem est alter ex primo Regum; quippe possumus & Deum & homines simul timere; at non Deo & homini pariter obstringi, tanquam Sacramentorum Institutoribus, atque auctoribus Gratiæ. In Animarum commendatione τὸ *in nomine* invocationis est nota; & non solum Deum, sed etiam Angelos æquum est invocare: in forma autem baptismatis præter invocationem, τὸ *in nomine* summam, ut diximus, auctoritatem, potestatemque significat. Forensis consuetudo, de qua supra, obtinet, ubi in Principe & Magistratu propter aristocraticam politiam est æquale, aut divisum imperium: nam ubi principatur Monarcha, non recte diceretur, *Imperat Princeps ac Magistratus*, sed, *Imperat Magistratus nomine Principis*. Et hæc de secunda auctoritate.

Tertiò occurrit celebris versus 7. cap. V. Epistolæ I. Joannis: *Quoniam tres sunt, qui testimonium dant in cælo Pater, Verbum, & Spiritus Sanctus, & hi tres unum sunt*. Quo cum perquammaxime urgeantur Unitarii, multiplici via conantur ipsum elevare. Nam aliqui hæc verba assuta & insita, non autographa esse contendunt, quam opinionem tuentur Erasmus quoque, & Richardus Simon, vir alioquin Catholicus, & Criticus haud vulgaris: alii saltem nullius roboris esse arbitrantur, quod eo textu nunquam Patres adversus Sabellianos, Arianosque pugnaverint: alii denique illorum verborum vim credunt penitus enervari, si comparentur cum versu VIII. sequenti, *Et tres sunt, qui testimonium dant in terra spiritus, aqua, & sanguis, & hi tres unum*

unum sunt. Quibus agi de unitate testimonii, non substantiæ ac naturæ, manifestissimum est. Ea propter demonstrandum est versiculum illum genuinum esse, non insititium, laudatum a Patribus, atque ad comprobandum dogma Trinitatis aptissimum.

Propositio I. Germanus est præfatus versiculus VII. non adscititius, aut Catholicorum dolo, aut oscitantia ex margine, Scholiisque in textum intrusus.

Hanc propositionem sic ostendo. Quamquam in nonnullis Mss. venerandæ antiquitatis versus iste desideretur, invenitur tamen in pluribus: nam Robertus Stephanus ex Codd. XVI. vetustissimis undique magna diligentia conquisitis septem duntaxat observavit hoc carere versiculo. Lovanienses ex magno Mss. numero testantur in quinque solis desiderari. Correctorium Bibliorum, quod asservatur in Bibliotheca Sorbonica in paucis deesse testatur. Amelotius fidem facit extare in Vaticano Codice omnium antiquissimo; in melioribus Codicibus reperiri testantur Laurentius Valla, Calvinus, Theodorus Beza. Ipse Erasmus fatetur reperiri in vetustissimo Codice Brittanico; & Simonius non negat extare in Ms. San-Germanensi ante annos octingentos exarato. Grotius Tom. III. Theolog. Op. testatur penes se antiquissimum Ms. haberi, cujus auctoritate ait se plurimum duci, hunc versum exhibens. Laudat Salmeron Tract. VIII. in Evangelicam historiam etiam pervetustos Codices Hispaniensem ac Rhodiensem, quos scribit lectos etiam, aut notos Erasmo. Ex tanto ergo testium, & Codicum numero, negari non potest, quin textus ille germanus sit, atque autographus.

Præterea quod desideretur in quibusdam Mss. non probat insitum esse & assutum. Quotiescunque enim eadem verba secundo ponuntur, facile evenit, ut Amanuenses intermedia prætereant. Neque enim desunt exempla, quibus talis Scriptorum probetur incogitantia: nam Jeremiæ cap. XXX. v. 14. & 15. in pluribus Græcis τῶν LXX. quatuor desiderantur commata, quod repetantur ea verba, *Propter multitudinem iniquitatis tuæ*. Et Josue Cap. XXI. 36. in pluribus hebraicis Codicibus deest ✱, *Civitates quatuor cum suburbanis suis*: ob horum verborum repetitionem. Quæ non habebant vetusti Codices conscripti tempore R. Kimchi circa annum Christi 1190. neque tempore Paraphrastæ Chaldæi, qui scripsit ante Christi adventum, neque tempore Masoretharum; & tamen habent Codices aliqui antiquissimi, ut testatur Masius, Glassius, & præcitatus quoque Rabbinus.

Ulterius hujus loci germanitas ex Epistolæ contextu, & scopo corroboratur. Ex contextu; nam particula copulativa versus VIII. *Et tres sunt, &c.*, & versus 9. *Si testimonium hominum accipimus, testimonium Dei majus est*; haud obscure demonstrant verborum connexionem, & quod Apostolus de duplici testimonio divino, & humano egerit sigillatim. Quod confirmat Scopus Epistolæ. Scripsit enim Joan-

nes Epistolam illam, ut auctor est Athanasius in Synopsi, & in Comment. Beda, adversus Hæreses Marcionis, Cerinthi, & Ebionitarum, qui Christum ante Mariam non fuisse, quemadmodum & Sociniani disserunt, opinabantur. Congruum erat ergo, ut Apostolus duplici testimonio præexistentiam & divinitatem Christi, necnon veritatem Incarnationis firmaret. Ex fide igitur Mss. antiquiorum, ex consuetudine Amanuensium, & ex ipsa Apostolica Epistola demonstratur hujus loci autographia.

Propositio II. Prælaudati textus auctoritatem agnoverunt complures Ecclesiæ Patres.

Ut omittam Tertullianum in libro adversus Praxeam cap 25. & Cyprianum lib. de Unit. Ecclesiæ, qui citant quidem hunc locum, ut de S. Cypriano constat ex Fulgentio ad decimam Arianorum objectionem, sed tamen non adeo aperte, ut cogantur acquiescere Heterodoxi, cum postrema tantum laudent verba, *Tres unum sunt*; ut, inquam, istos omittam, de quibus vide Bullum, Hammondum, & Veronensem doctissimum Blanchinum in Pseudo Athanasiana Enarrat. certe præfatum textum tanquam divinum proferunt Eugenius Carthaginensis Episcopus in Professione Fidei, quam nomine Confessorum Mauritaniæ exhibuit Hunnerico Regi Ariano anno 484. laudat quoque Auctor Prologi in Epistolas Canonicas, qui tribuitur Hieronymo: Laudat Epistola 1. ad Orthodoxos Hyginus Papa: laudat Victor Vitensis lib. 3. de Persecutione Vandalica: laudant Vigilius Tapsensis in libro ad Varimadum, qui Tomo VI. Biblioth. PP. inscribitur nomine Idacii Clari antiquioris Vigilio, Innoc. III. cap. *Quadam* extra de Celebrat. Miss. & in Generali Concilio Lateranensi adversus Joachimum Abbatem, Bernardus Serm. 1. & 2. in Octavam Paschæ, & Hesylus, qui contestatur hanc lectionem reperiri in antiquissimo Codice Anglicano, atque in altero Hispaniensi. Quorum testimonia vide partim apud Honoratum Tournely, & Nicolaum L'Herminier, partim apud Bullum, & Blanchinum, partim vero apud Salmeronem citatis locis. Inter hos vero, aliosque, duobus sese dedant Unitarii, & Critici necessum est, scilicet Athanasio Africanæ Ecclesiæ Antistiti, qui floruit longe ante exortam hæresim Pelagianam, & semper adhæsit Italicæ Versioni nondum emendatæ a Hieronymo; & Cassiodoro, qui floruit quidem sexto sæculo, & post emendatam Versionem Italicam, sed utebatur antiquissimis, probatissimisque Codicibus undequaque summa diligentia collectis, ut ipsemet scribit libro divinarum Instit. cap. VIII. Quod animadvertendum est, ne reponant Morosi Sugillatores Cassiodorum Versione jam deturpata fuisse deceptum. Athanasius ergo producit testimonium istud in Expositione Symboli, quam ex penu Bibliothecæ Veronensis Capituli vulgavit præfatus Blanchinus: & Cassiodorus illud affert in libro Complexionum, quas edidit alter Veronensis Urbis vir cele-

celeberrimus Scipio Maffei. Quare hi duo ambo Itali, & ejuſdem Urbis Patritii videntur tandem controverſiæ materiem penitus ſubſtuliſſe.

Propositio III. Suppoſita laudati verſus Canonicitate, patens eſt trium divinarum Perſonarum diſtinctio.

Conſtat, quandoquidem Pater, Verbum, & Spiritus Sanctus dicuntur tres, & unum: ſunt ergo tres perſonalitate & hypoſtaſi, unum divinitate & natura. Quippe dici nequit quod ſint plures, & unum ſecundum eamdem rationem; neque quod unum ſint ſolo conſenſu, & unitate teſtimonii, ut dicam infra.

Respondetur Erasmo, ac Simonio.

Opponit autem Eraſmus. Sanctus Cyrillus lib. 14. Theſauri cap. penultimo profert contra Arianos verſum VIII. *Et tres ſunt qui teſtimonium dant in terra, &c.* Non omiſiſſet autem primum, ſeu antecedens, ſi in aliquo vetuſto Codice reperiſſet. Nullam pariter hujus mentionem fecit Auguſtinus, qui contra Maximinum Arianum omnia argumentorum genera complexus eſt: neque Beda, cui in obſervandis antiquis exemplaribus nec diligentia defuit, nec peritia linguarum. Ad hæc: Hieronymus, qui hunc verſum intruſit, unde illum exſcripſit? Certe ex Græcis exemplaribus: ſed hæc aut variabant, aut non: ſi non variabant, cur prætermiſerunt Cyrillus, aliique Patres? Si variabant, quomodo docet Hieronymus utrum ſit rectius, utrumve ſcriptum ab Apoſtolo? Præterea conqueritur Hieronymus aliquos eum accuſare tanquam falſarium, corruptoremque ſacrarum Scripturarum. Quis vero eum clamaſſet falſarium, niſi publicam mutaſſet lectionem? Rurſus additio hujus loci nihil efficit adverſus hæreticos; quia cum conſtet olim codices variaſſe, nihil hoc telum adverſus illos valebit. Præterea Eraſmus, qui ex codice Brittanico hunc verſum repoſuit, ne cui eſſet anſa illum calumniandi, conſuluit poſtea duos codices miræ vetuſtatis in Burgenſi Bibliotheca D. Donatiani, & neuter habebat. Accepit quoque a Paulo Bombaſio deeſſe in vetuſto Codice Vaticano; in quo & auctoritas erat vetuſtatis, & Pontificis, quoniam ex illius Bibliotheca petitus eſt. Conſentit editio Aldina, quæ eo caret. Hæc ſunt, ob quæ Eraſmus rediit iterum ad ingenium, poſtquam in editione Antuerpienſi anno 1531. lectionem Apoſtolicam reſtituerat.

Reſp. Cyrillum, Auguſtinum, & Bedam hunc textum Arianis non objeciſſe, vel quod ad manus haberent codices qui eo carebant; vel quia cum poſſent aliunde Arianos confutare, de *authenticitate* hujus loci contendere noluerunt. Uſi ſunt tamen hoc loco alii PP. quamplurimi, quos Prop. 2. memoravi; unde conſtat verſum in omnibus Bibliis extaſſe, quæ hi Patres habuere præ manibus. Neque Hierony-

mus publicam mutavit lectionem; quandoquidem versus ille extabat in antiqua Itala, qua ante Hieronymi ætatem utebatur Athanasius Africanus Episcopus, nec non in vetustissimis membranis, unde exornavit Complexiones suas Cassiodorus. Hæc dicimus dato quod Prologus in Epistolas Canonicas auctorem habeat Hieronymum, quod inter Eruditos non constat. Discerni autem potuit, quænam esset vera & Apostolica lectio ex Codicum Collatione, & numero: pluribus enim, & antiquioribus fides habenda est; præsertim ubi apparet caussa erroris Amanuensium, ut istic contingit. Neque omnes Ecclesiæ Hieronymum falsarium, corruptoremque divinarum Scripturarum appellaverunt, ut fecissent, si publicam mutasset lectionem: sed omnes illum veneratæ sunt, & merito suspexerunt. Quod id ausus sit aliquis invidus & obtrectator, famam Hieronymo non minuit, sed auget: neque indicio id est communem mutasse lectionem, sed castigasse privatam. Hac emendata habemus telum efficax contra hæreticos, qui nequeunt reponere nos pro lubitu sacras literas depravasse, cum id factum sit ex Mss. melioris notæ, & ex Patribus. In Burgensibus, quæ citat Erasmus, errorem dicimus irrepsisse, cujus non opus est, ut repetamus originem, aut exempla Erasmo ipsi notissima. Vaticanus Codex, de quo Bombasius Erasmum reddidit certiorem, non est antiquior in Bibliotheca Pontificis; cum alium vetustiorem, in quo extat hic versus, viderit Amelotius; cui addendi sunt, quos 1. Prop. recensui, etiam Brittanicus, qui invitum Erasmum ad Bibliorum suorum restaurationem impulerat. Quod ait non deesse Codici Vaticano Pontificis auctoritatem, quoniam ex illius petitur Bibliotheca, indignum est Erasmi eloquio ac doctrina: non enim thecis, paginisque librorum continetur Romani Pontificis auctoritas; neque ullus ex Successoribus Petri decrevit prædictum Codicem, aut Aldinum, aut Burgensem esse undequaque completum & Apostolicum; quemadmodum de Vulgatæ nostræ lectione tum Papa, cum Tridentina Synodus statuerunt.

Opp. 2. cum Richardo Simonio. Tres sunt notæ, quibus dignoscitur hujus falsitas testimonii; quarum prima est, quod desit in septem Mss. Regiis, in v. Bibliothecæ Colbertinæ, in multis Græcis, Latinisque, in Syriacis quoque, Arabicis, & Aethiopicis. Altera, quod in multis Codicibus versus VIII. præmittitur septimo, quod nempe Scholium ex Margine in textum irrepserit. Tertia, quod nullus ante v. sæculum, & Victorem Vitensem ipsius meminit; neque etiam Hieronymus, cui supponitur Prologus in Epistolas Canonicas, & falso illi adscriptus.

Resp. Has Simonii conjecturas nullius esse momenti. Etenim quantum ad primam; constat versum septimum in pluribus Codicibus inveniri, & cur in aliquibus desit: quæ duo priori propositione sunt demonstrata. Non minus levis est altera; nam cum amanuenses errorem

rem

rem in scribendo adverterent, quæ omiserant reposuerunt: idque fateri debet Simonius, qui parum sibi constans Prima Parte cap. 18. Criticæ novi Testamenti laudat Codicem San-Germanensem ante annos octingentos exaratum, in quo versus septimus legitur non per modum Scholii & in margine; ut etiam in pluribus ex his, quos recensuimus. Levissima quoque est tertia; quandoquidem hunc textum laudarunt Athanasius Africanus, & Hyginus Papa, aliique bene multi ante ætatem Hieronymi.

Quod attinet ad Prologum in Epistolas Canonicas, num sit Hieronymi, necne, parum refert; cum alios præter Hieronymum Patres habeamus testes locupletissimos. At Simonius minimis ductus momentis illum Hieronymo abjudicavit, quem doctissimi PP. Benedictini Tom. 1. divinæ Bibliothecæ dignis Censuris exceperunt. Asseruit Ricchardus adscribi perperam Hieronymo, quod in pluribus vetustissimis Mss. desideretur. Respondent Benedictini extare in Regiis num. 3561. & 3564. in Colbertinis num. 1. & 158. scriptis, nullo refragante, ante tempora Caroli Calvi, in quatuor quoque Bibliothecæ San-Germanensis, & in Corbejensi antiquissimo. Addunt nonnullas præfationes, quas omnes fatentur esse Hieronymi abesse a vetustissimis Mss., in Regio num. 3564. desiderari Præfationem in librum Ezræ, & in tribus Exemplaribus Canonis Hebraicæ Veritatis deesse Præfationem in Psalterium. Deinde ait Simonius suppostitium esse hunc Prologum quod extet in quibusdam Ms. absque nomine Auctoris. At Benedictini ex adverso demonstrant alias quoque Hieronymianas præfationes, vel omnes, vel aliquas sine auctoris nomine reperiri in Codice Ms. Montis Majoris prope Arelatem, in Canone Hebraicæ Veritatis Carcassonensis Ecclesiæ, in Colbertino antiquissimo n. 16. in San-Germanensi num. 164. Tertio opponit Simonius Prologi Auctorem esse Collectorem illum, qui omnes libros novi, ac veteris Testamenti uno volumine complexus est. Et id conatur ostendere ex Præfatione affixa initio Actuum Apostolorum, quæ non est scripta a Hieronymo, sed desumpta ex ejus Prologo Galeato. Verum respondent Monachi in Prologo Galeato de libris novi testamenti altum haberi silentium, ac memoratam Præfationem desumptam esse ex Epistola Hieronymi ad Paulinum: ex qua putant derivasse etiam Prologum breviorem, qui reperitur in pluribus Mss. ante Apostolicas Epistolas. His eximuntur argumentationes Simonii, de quibus laudati Patres, Acta Eruditorum Lipsiæ anni 1693. a pag. 97. ad 110. & in Commentariis de Script. Eccles. Tom. 1. Sæculo IV. in Hieronymo, Cap. XI. Casimirus Ovdin Monachus excucullatus.

Verum tamen est quod iidem Monachi gravioribus ducti argumentis censent Prologum, de quo agimus, non esse Hieronymi. Primo, quod in ipso Prologo occurrit nomen Epistolarum Canonicarum, quas alibi S. Doctor appellat Catholicas, non autem Canonicas, uti vocari cœpe-

cœperunt ab ætate Cassiodori, qui hoc nomine utitur VIII. Capite libri divinarum Institutionum. Ulterius quod auctor prologi glorietur rem perutilem se facere Ecclesiis, cum in priorem ordinem ac seriem Apostolicas revocet Epistolas; nam & perpetuo talem ordinem servasse comperitur, neque res videtur tantæ, ut inquit, utilitatis. Tandem ob styli barbariem, & orationem indignam Hieronymo eloquentissimo: apud quem nullibi invenies illud infimæ latinitatis *Quod quia*, ut in hoc Prologo offendes.

Ceterum neque hæc magnum habent pondus, & respondet ad singula Honoratus Tournely De Trinit. pag. 116. perantiquum esse Canonicarum Scripturarum vocabulum, usurpatum a Synodo Anthiochena, & a IV. Carthaginensi: hanc styli discrepantiam nec Erasmum sagacissimum deprehendisse: Auctorem Prologi non designare, num Epistolarum ordinem inverterint veteres, num sui coætanei. Quibus addo ex Confessione eorumdem Benedictinorum, hunc Prologum præferre nomen Hieronymi in Mss. antiquioribus Corbejensi, Colbertino, San Germani, & S. Andreæ prope Avenionem. Nolo tamen certum proferre judicium, dum solis agitur conjecturis. Si prologus non sit Hieronymi, cedit in reprehensionem Erasmi; si vero sit, in confutationem Simonii; quum interim uterque peccet: nam Hieronymus in sacris literis versatissimus infidelitatis argui non debet, nec ipse omnium primus versiculum in Apostolicam intrusit Epistolam.

Respondetur Arianis et Socinianis.

Opponunt 3. Hæretici: In versu VIII. sequenti: *Et tres sunt qui testimonium dant in terra Spiritus, aqua, & sanguis, & hi tres unum sunt*; non subintelligitur ulla substantiæ unitas, nullumque subest arcanum. Ergo neque in versu septimo præcedenti.

Resp. plures a Theologis adhiberi responsiones, quarum singulæ argutationem istam eludunt. Dicunt aliqui vetustissimos Codices non habere postrema verba, *Et hi tres unum sunt*: & Grotius diserte tradit addita fuisse ab Arianis; in quam sententiam inducitur ex antiquissimo manuscripto, quod deprehendit cum aliis pluribus concordare. Observant alii haberi in textu Græco καὶ οἱ τρεῖς εἰς τὸ ἕν εἰσιν, *Et hi tres in unum sunt*. Animadverti ego legi apud Idacium Clarum, sive Vigilium Tapsensem, in libro contra Varimadum, *Et hi tres in nobis sunt*. His omnibus liquet magnum interesse inter versum VII. & VIII. discrimen. Repetunt alii responsionem ex versu 9. proximo: *Si testimonium hominum accipimus, Testimonium Dei majus est*.

Ego vero, etsi omnes Sententiæ istæ probabiles sunt, & prima præsertim, cum Lovanienses testentur se quindecim pervetustos legisse Codices, in quibus non erat, *Et hi tres unum sunt*: hæc tamen verba

verba genuina esse profiteor. Nolo enim contra hæreticos disputaus partem Apostolici testimonii avide arripere, partem timide rejicere. Autographum censeo undequaque, tum quia legitur in Vulgata Latina, quæ ceteris versionibus præstat; tum quia legitur quoque a S. P. Augustino libro 11. contra Maximinum cap. 22. Sed operæ pretium est, ut evidenter ostendam, quomodo posteriora verba præcedentium vim non infringant. Primum ergo Spiritus, Sanguis, & Aqua Sacramenta & signa sunt: & quotiescunque de Sacramentis ac signis enunciatur quod unum sint; id non intelligitur quod sint una substantia, sed quod sint signum unius substantiæ; veluti si dixero, *Petra, & Aqua sunt unum*, volens significare in Petra Christum, & in Aqua Spiritum Sanctum, non sequitur petram & aquam unam habere naturam, sed sequitur tantum, quod unam naturam habeant Christus & Spiritus Sanctus, quorum sunt signa. Quod vero Spiritus, Aqua, & Sanguis sint Sacramenta vel signa, ostendit loco nuper laudato S. P. Augustinus; ubi docet spiritum significare Patrem, de quo Joannes cap. IV. *Spiritus est Deus*: Sanguinem significare Filium, de quo Joan. cap. I. *Verbum caro factum est*: & Aquam significare Spiritum Sanctum, de quo idem Joannes cap. VII. *Flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ; hoc autem dicebat de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum.* Cum ergo Spiritus, Aqua, & Sanguis sint signa, dum dicitur quod sunt unum demonstratur duntaxat unitas in substantiæ Patris, Filii, & Spiritus Sancti, qui per hæc Sacramenta significantur. E contra Pater, Verbum, & Spiritus Sanctus non sunt signa, non sunt Sacramenta; ideoque dum dicitur quod sunt unum, ipsorum naturæ unitas demonstratur. Lege citato loco Augustinum.

Deinde hæc propositio *Unum sunt* proferri potest & de una substantia, & de rebus spectantibus ad unam substantiam. Enunciaretur de una substantia si dicerem E. G. *Pater & Deus unum sunt*: proferretur de rebus spectantibus ad eamdem substantiam, si dicerem, *Anima & corpus unum sunt*, scilicet, *unus homo*. Porro Spiritus, Sanguis, & aqua pertinebant ad eamdem substantiam Christi, exierunt enim de corpore ipsius; & consequenter rectissime dictum est quod sunt unum, nempe spectant ad eamdem Redemptoris humanitatem. Pater vero, Verbum, & Spiritus Sanctus non ideo dicuntur, *Unum*, quod partes sint ejusdem substantiæ, & licet natura diversi, ad eamdem spectent divinitatem; propterea quod divinitas neque partes habet, neque plurium naturarum distinctionem. Dicuntur ergo unum priori sensu, hoc est, unum divinitate ac substantia. Rursus ea verba: *Et tres sunt, qui testimonium dant in terra, Spiritus, Aqua, & Sanguis*, habentur græce Καὶ τρεῖς εἰσὶν οἱ μαρτυροῦντες ἐν τῇ γῇ, τὸ πνεῦμα, καὶ τὸ ὕδωρ, καὶ τὸ αἷμα. Omnia sunt generis neutrius, τὸ πνεῦμα, τὸ ὕδωρ, τὸ αἷμα; ideoque dicendum fuisset καὶ τρία μαρτυροῦντα, non vero καὶ τρεῖς μαρτυ-

μαρτυροῦντες, nisi hæc verba referrentur ad versum septimum præcedentem ὅτι τρεῖς εἰσὶν οἱ μαρτυροῦντες ἐν τῷ οὐρανῷ. Quare Spiritus, Aqua, est Sanguis dicuntur, *tres*, *& unum* hoc tantum sensu, quod addant testimonium in terra præter illud divinum, & cæleste, quod perhibetur a Patre, Filio, ac Spiritu Sancto. Postremo aliquid haberet ponderis hæreticorum cavillatio, si in 7. & 8. versu fieret comparatio inter unitatem, in qua conveniunt οἱ μαρτυροῦντες, testimonia cælestia, atque unitatem, in qua conveniunt Spiritus, Aqua, & Sanguis: at non fit comparatio hæc, sed inter rem, quam testificantur. Cum enim Apostolus agat de fide in Christum, quem verum Deum, ac verum hominem esse credimus, ostendit esse verum & unicum Deum ex testimonio cælesti, verum & unicum hominem, ex testimonio terreno; idque ob hæreses, quæ tunc grassabantur circa Christi divinam, humanamque naturam.

CAPUT IV.

Expenduntur hæreticorum objecta ex novo testamento petita.

HIs itaque, aliisque momentis fides individuæ Trinitatis adstruitur. Quorum pleraque de Verbi, ac Spiritus Sancti divinitate disputaturi proferemus in medium: nam in præsentiarum antiquorum Sabellianorum, nec non Crellii, Wolzogenii, aliorumque e grege Socinianorum objecta solvenda sunt, quibus in genere hanc fidem Catholicam quatere moliuntur. Sunt autem istiusmodi.

Opponit 1. Crellius. Joannis XVII. 3. Christus ita Patrem alloquitur: *Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant Te, solum verum Deum, & quem misisti Jesum Christum.* Solus ergo Pater Deus est, & aliæ personæ excluduntur a communione divinitatis. Ea quippe est vis adjectivi hujus *Solius*, ut ceteros omnes excludat a participatione rei enuntiatæ, sive, ut inquiunt, *prædicati*: V. G. Si dicas, *Solus Christus est hominum Redemptor*, erit sensus nullum alium Redemptorem hominum esse præter Christum.

Communis & vera responsio est Patrem dici solum Deum per exclusionem Deorum, quos insana Gentilium superstitio venerabatur, non per exclusionem Filii ac Spiritus Sancti. Observat Petavius lib. de Trinit. III. cap. I. haberi in Græco τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεὸν, ubi articulus τὸν demonstrat illud μόνον *solum* copulandum esse cum sequentibus ἀληθινὸν Θεὸν *Verum Deum*, non cum præcedenti pronomine Σὲ *Te*. Ait distare plurimum has duas propositiones, *Pater solus est Deus*, & *Pater est ille solus Deus*, quemadmodum discrepant hæ, *Socrates solus est*

est Philosophus, & *Socrates est solus Philosophus*. In quarum prima significatur Socratem Philosophum esse, & nullum alium præter eum esse Philosophum; in altera Socratis nullam esse scientiam præter Philosophiam. Norunt hæc pueri, qui non ignorant proprietatem vocabulorum, quam dicunt Dialectici *appellationem*.

Huic responsioni lucem addam ego clariorem, quamquam forte non eget. Sensus horum verborum, *Hæc est vita æterna*, *&c.* est, Vita æterna comparatur per practicam fidem in unum Deum, & in Filii ejus Incarnationem. Metonymia est enim, quemadmodum in versu 25. cap. XI. *Ego sum resurrectio*, *& vita*, & in 12. cap. XI. Epist. ad Rom. *Delictum illorum divitiæ sunt mundi*: idest, Ego resurrectionem, & vitam tribuo, & Gentium multitudo, atque opulentia ex delicto, & incredulitate Judæorum profecta est. Describitur itaque cap. XVII. Joannis modus parandæ æternæ vitæ, qui est ejurata Deorum multitudine, unum Deum confiteri, & Christi doctrinam religionemque sectari. Vide Ignatii Martyris Epistolam ad Magnesianos, ubi de Christo ait, τοῖς ἐξοκείλασιν εἰς πολυθείαν τὸν ἕνα, καὶ μόνον ἀληθινὸν θεὸν καταγγείλαντα τὸν ἑαυτῦ πατέρα: *Qui ad multitudinem impactis Deorum*, *unum*, *& solum verum Deum annunciat Patrem suum*. Confer cum Joanne quæ habet Paulus in priori ad Thessalonicenses cap. 1. v. 9. *Ipsi enim de nobis annuntiant*, *qualem introitum habuerimus ad vos*: *& quomodo conversi estis ad Deum a simulacris*, *servire Deo vivo*, *& vero*, *& expectare Filium ejus de cælis*, *&c.* ubi vides Deum verum ac viventem appellari per oppositionem, non ad Filium, sed ad simulacra, & idola; quæ nihil sunt aliud, quàm aurum & argentum, opera manuum hominum.

Opponit 2. Apostolus in Epist. 1. ad Corinth. cap. VIII. *Nobis*, inquit, *unus Deus Pater*, *ex quo omnia*, *& nos in illum*. *Et unus Dominus Jesus Christus*, *per quem omnia*, *& nos per ipsum*. Habet similia ad Ephesios cap. IV. 5. Distinguitur ergo Deus a Domino, & primum nomen soli Patri tribuitur, alterum Filio.

Resp. 1. Posse contra adversarios verba Apostolica retorqueri; sicut enim Jesus Christus dicitur unus Dominus sine exclusione Patris; ita Pater dicitur unus Deus absque exclusione Filii. Secundo respondendum est Patrem dici solum Deum ad exclusionem inanium Deorum: quod liquet ex verbis immediate præcedentibus: *Nam etsi sunt qui dicantur Dii*, *sive in cælo*, *sive in terra* (*siquidem sunt Dii multi*, *et Domini multi*) *nobis tamen unus*, *etc.* Quo in loco Deum vocari Patrem per oppositionem ad eos, qui εἰσὶ λεγόμενοι οἱ θεοὶ, nomine tantum, non re, supervacaneum est demonstrare. Ac demum Corinthiis nuper ab idolorum cultu conversis Apostolus altissima Fidei arcana ratus est non statim esse exponenda; unde cap. 3. *Tanquam parvulis* (inquit) *in Christo lac vobis potum dedi*, *non escam*. Quamquam & præcitata verba

 obvium

obvium habent sensum Christianæ professioni valde consonum, videlicet: Nobis unus Deus Pater, ex quo omnia, primarium rerum universarum principium, & divinitatis fons, & origo: & unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia, idest nulli creaturæ subjectus, sed Sapientia Patris, per quem omnia creata sunt, omniaque instaurata.

Opponit 3. In prima ad Corinthios cap. xII. 4. & seqq. idem Apostolus ait: *Divisiones vero gratiarum sunt, idem autem Spiritus: Et divisiones ministrationum sunt, idem autem Dominus: Et divisiones operationum sunt, idem autem Deus.* Ibi tres designantur, & unus tantum, idest Pater, vocatur Deus. Quibus cohærent cum Apostolicum Symbolum, tum Nicænum & Constantinopolitanum, quæ solum Patrem appellant Deum.

Resp. Paulum alloqui homines, qui ad Idolorum simulacra proficiscentes dæmonum vaticinia plurimi faciebant. Ait enim v. 2. *Scitis quoniam cum gentes essetis ad simulacra muta prout ducebamini euntes, etc.*, idest spe discendi futura ad idola agebamini, sive ad Deorum vates, quales erant in Templo Pythio, Amphiarai, & Trophonii. Quærere ergo poterant Corinthii duo: primum, cum aliquando contingat, ut futura prædicant tam a Deo afflati, quam a Dæmone, quomodo possimus inter illos discernere. Alterum, cur non omnes prædicendi futura donarentur scientia. Ergo ut priorem solvat dubitationem versu 3. immediate proximo, inquit: *Ideo notum vobis facio, quod nemo in Spiritu Dei loquens dicit anathema Jesu: Et nemo potest dicere, Domine Jesu, nisi in Spiritu Sancto.* Docet his Prophetarum oracula in veteri testamento fuisse divino Spiritu afflante, quoniam a Dei cultu homines non abducebant, & nunc pariter verum ab his narrari, qui non dicunt Anathema, idest, non execrantur Jesu Christi nomen, ipsiusque Evangelium. Ita perspicue primum dubium resolvit. Ut vero solvat alterum, versu 5. ait: *Divisiones vero gratiarum sunt, idem autem Spiritus, etc.* idest, non omnibus omnia dantur; sed tamen singula gratiarum dona ex eodem principio ac Spiritu proficiscuntur, & ad eumdem pertinent Dei cultum; quemadmodum diversi Ministrorum ordines ad unius Domini famulatum, omnesque operationes ad unicam supremam caussam sunt referendæ. Quamobrem dividuntur fidelibus charismatum dona, sed ordinantur omnia ad unius Ecclesiæ utilitatem, & unius Dei religionem promovendam, quomodo diversa corporis membra, tametsi eumdem actum non habeant, ad unius hominis vitam, & commoditatem: quo exemplo narratis variarum gratiarum officiis eodem loco utitur Apostolus. Atque istam esse germanam hujus loci interpretationem constat legenti.

Do tamen, ne quis obganniat, etiam aliorum interpretationem non malam. Dicunt ergo Theologi & Interpretes, Apostolum nomine Spiritus, Domini, ac Dei, vel unum Spiritum Sanctum designare, vel

vel tres personas. Si primum velis; congruit triplex illa appellatio diversis muneribus ejusdem Spiritus; nam charisma proprie respondet Spiritui, ministratio refertur ad Dominum, & operatio ad Dei spectat omnipotentiam. Si autem velis tres ibidem designari personas, dicunt Dei nomen accipiendum esse ὑποστατικῶς, *secundum proprietatem* principii ac fontis; quo sensu Pater speciali quadam ratione *Deus* appellatur. Quæ sunt proculdubio verissima; sed, ut arbitror, præcedens responsio propius accedit ad scopum, & sensum Apostoli.

Ex quibus patet quid ad Symbola Fideique formulas sit respondendum. Cum enim hæc primum rudibus & ab idololatria revocatis proponerentur, taliter institutæ sunt, ut expresse inanium Deorum superstitionem eliminarent, simulque Catholicæ religionis continerent arcana. Atque hinc est quod ab eo exordiuntur articulo, *Credo in Deum, etc.* quod, ut scribit Cyrillus Alexandr. lib. 2. de Adorat. in Sp., *Fides Cathecumenorum prima sit, ab opinione multitudinis Deorum removeri*. Sed sublimiori quodam stylo etiam divinitas Filii in Symbolis insinuatur seq. articulo: *Et in Jesum Christum, etc.* quippe, ut scribit Ambros. in Caput 1. ad Galat. *nec minorem Filium significat cum eum Dominum nostrum vocat, nec Patrem majorem quia eum Deum nostrum appellat: quia non erit verus Deus Pater nisi & Dominus sit; neque verus Dominus Filius nisi & Deus sit*. Verum de Filii divinitate suo loco. Consimilia sunt, quæ ex aliis Scripturarum divinarum libris opponunt Sociniani, nimirum ex 1. ad Timoth. 25. ex Epist. ad Romanos III. 30. & XV. 28. ex cap. V. Joannis 44. ubi unius Dei mentio fit; sed ubique per oppositionem ad Deos Gentium. Quare necesse non est, ut singula proferamus.

Opponit ulterius Joannes Ludovicus Wolzogenius in lib. qui inscribitur Præparatio ad utilem lectionem Sacr. literarum cap. XXIX. Pontificii, idest, Romanæ Communionis Theologi, etsi Trinitatis defensores acerrimi, tamen veritatis evidentia coacti agnoscunt eam ex Sacris literis probari non posse; sed opus esse recurrere ad Traditiones. Sic enim scribit Dionysius Petavius Jesuita doctissimus in Magno Opere suo de Trinitate lib. 1. cap. 1. §. 3. *De tribus Personis divinitatis, earumque una essentia, ante Nicænum Concilium perfecte sciri, & scribi non potuit, quia mysterium istud post certamen cum Arrianis demum Catholicis est revelatum, & confirmatum*. Ita scribit quoque Sacroboscus in Defensione Tridentini Concilii pag. 1. cap. 6. Alius Jesuita Petrus Skarga in illa Christi verba, *Baptizate &c.* ait, quod Apostoli dogma Trinitatis initio reticere soliti erant. Et Bellarminus lib. IV. de Verbo Dei cap. 6. §. Jam vero: *Cum e Scriptura*, inquit, *non convincerentur Arriani, eo quod easdem Scripturas aliter exponerent, quàm Catholici, damnati fuerunt ex sermonibus non scriptis, pie tamen intellectis*. Idem habet Salmeron Comment. in Joan. XVI. 12. Florimundus

in sua Historia de ortu, & progressu hæresum, Hosius, Feuardentius, Gordonus, Gretserus, & alii innumeri. Si ergo tam præclari, & summe docti viri fatentur e Sacris literis non evinci Trinitatem per legitimas, & irrefragabiles consequentias; constat quod in Sacris literis dogma istud nullum verum habet fundamentum.

Resp. nego aliquem ex Pontificiis Scriptoribus asserere Trinitatis mysterium non posse ex Sacris literis evidenter probari. Docent quidem præter Scripturas, etiam per Traditionem Trinitatis dogma ad nos fuisse perductum; sed istud ex Scripturis non erui, nullus Romanensium asseruit. Traditio quidem necessaria est, & ad dignoscendum quænam sit vera Scriptura, cum sit Verbum scriptum ex Patrum documentis recipiendum; & ad sensum ejus intelligendum, ubi perobscura est, & eget Judicis vivi declaratione. Hæc docet Petavius cap. 1. de Trinitate; ubi nescio an sint verba citata a Wolzogenio, quæ fortean me legentem fugerunt. Si ea scripsit alicubi, de verbo *Omousiou* Petavius est exponendus, quod certum est Nicænam Synodum consecrasse, & de vocabulis Ousiæ, & Hypostasis, de quibus agit lib. 1. cap. 3. §. 3. At etiam primitus dogma Trinitatis profitebatur Ecclesia, & falsum est Nicænos Patres non pugnasse pro hac fide Scripturis. Audiatur Theodoretus lib. 1. Hist. cap. VIII. *Talis fuit Arianorum corrupta sententia. Ibi animadversa fraude, allegarunt Episcopi ex Scriptura resplendescentiam, fontem, flumen, characterem ad substantiam, et hoc, In lumine tuo videbimus lumen, Et hoc, Ego & Pater unum sumus, etc.* Docet postea quod struentibus Arianis impietatem vocibus illis DE NIHILO, & FUIT, alienis a Scriptura, Patres usi sunt verbo *Consubstantialis* ex priscorum Traditione. Nec aliter docent Sacroboscus, & Salmeron. Quamquam, etsi Patres ex sola Traditione damnassent Arium, esset judicium eorum irrefragabile, cum & Verbum traditum sit ad faciendam fidem aptissimum. Bellarminus autem falso citatur a Wolzogenio; ait enim: *Etsi quædam Scripturæ poterant adferri contra Arianos, tamen quia Arius etiam proferebat Scripturas; ex doctrina non scripta, sed tradita per manus Patrum sibi in Ecclesia succedentium eumdem condemnaverunt.* Non ait, non posse Arianos convinci Scripturis, minime: sed ait, cum multa sint Scripturæ, quæ videntur facere Christum minorem Patre, satius judicarunt Nicæni Antistites, Arianos his Scripturis abutentes ex Verbo tradito condemnare. Verum tamen est, Bellarminum testem advocare Theodoretum loco citato, ubi docet Patres adversus Arianos certasse quoque Scripturis, & vocabulum Omousion propter Patrum priscorum auctoritatem consecrasse. Petrus Skarga scribit Apostolos statim non aperuisse Neophytis Trinitatis arcanum, sed initio Deum unicum prædicasse, ut fecit Paulus Athenis in Areopago. Ex quibus non sequitur, aut non annunciasse Trinitatem, aut hanc ex Scripturis non demonstrari. Hosius,

fius, Feuardentius, Gordonus Huntlæus in locis citatis a Wolzogenio inquiunt duntaxat, non omnia ſcitu neceſſaria ex ſola Scriptura probari, neque Apoſtolicas rejiciendas eſſe traditiones: quod nos etiam opportuniori loco docebimus. Non tamen negandum eſt Scriptoribus iſtis, præſertim Petavio, aliqua verba nimis dura excidiſſe; ſed & Petavium ex Verbo Dei ſcripto Trinitatem demonſtrare conſtat legenti librum II. cap. VII. & ſequentibus.

CAPUT V.

Traditione Patrum divinarum Perſonarum numerus comprobatur.

Paucis me expediam; nam veteres Patres Trinitatem agnoviſſe videntur fateri recentiores hæretici; qui ut tantum a ſe veritatis præſidium amoveant, ajunt impudenter, nimium Platonicorum placitis Scriptores ſæculorum priorum fuiſſe addictos, atque majori ex parte hæreſi proximos Arianorum. Quod quanta injuria ac falſitate dictum ſit, alter liber monſtrabit.

Fatentur ergo plures in Deo eſſe perſonas Clemens in Epiſtola ad Corinthios, quam genuinam eſſe conſtat ex Irenæo, Clemente Alexandrino, Origene, Euſebio, & Hieronymo, qui illam citant. Ex qua D. Baſilius cap. 29. de Sp. Sancto producit apertiſſimum illud teſtimonium: *Vivit Deus, et Dominus Jeſus Chriſtus, et Spiritus Sanctus*. Meminit Trinitatis & Juſtinus Martyr in Dialogo cum Tryphone habito circa annum 140. in quo præter Deum Patrem ſcribit eſſe *Filium, virtutem Dei, ac Deum, non ut ſolis lux vocabulo nominatur, ſed numero alterum*. Athenagoræ, qui floruit circa annum 166. in Apologia hoc eodem anno, ut Pagius obſervat, exhibita M. Aurelio, & Lucio Vero, cap. IX. ſententia eſt: *Chriſtianos concipere etiam Filium Dei, nec eſſe cur quiſquam ridiculum putaret Deo eſſe Filium; cum Pater, et Filius unum ſint, ſitque Filius in Patre, et Pater in Filio unitate, et potentia Spiritus*. Irenæus lib. V. adverſus hæreſes cap. 6. ait, *Patrem vere Dominum, et Filium vere Dominum eſſe*. Floruit autem Irenæus circa annum 180. de quo plura apud Maſſuetum diſſert. 3. ar. 5. Lege & libri IV. caput 7. Dionyſius Romanus circa annum 272. martyrio coronatus in celebri contra Sabellianos Epiſtola diſſertiſſime Trinitatem prædicat. Idem præſtat Tertullianus, qui ad Fidem Chriſtianam converſus eſt juxta Pamelium anno 196. Is in libro contra Praxeam tam aperte Trinitatem defendit, ut Joanni Clerico in Hiſt. Eccl. Sæc. 2. Ann. 186. num. 4. videatur tres divinas admiſiſſe ſubſtantias. Nam cap. II. ait: *Tres autem non ſtatu, ſed gradu, non ſubſtantia*.

stantia sed forma, unius autem substantiæ, & unius status, & unius potestatis; qua unus Deus, ex quo & gradus isti, & formæ, & species, in nomine Patris, Filii, & Spiritus Sancti deputantur. Sed de Tertulliani fide alibi. Nam modo sat est vidisse in eo Sacrosanctæ Trinitatis Confessionem. De Patribus vero tam Græcis, quam Latinis, qui post III. floruere sæculum nulla exoritur dubitatio. Vide, si plura peroptas, Basilium Magnum in Exercit. Monast., Cyrillum Hierosolymitanum Catech. XVI. Gregorium Nazianz. Orat. 13. 29. 32. Epiphanium hæresi 56. & 62. Joannem Chrysost. Hom. 11. in Marcum, Theodoretum quæst. 20. in Genes. Quid singulos censeo? *Omnes, quos legere potui, qui ante me scripserunt de Trinitate, quæ est Deus, divinorum librorum veterum & novorum Catholici Tractatores hoc intenderunt secundum Scripturas docere, quod Pater, Filius, & Spiritus Sanctus unius, ejusdemque substantiæ inseparabili æqualitate divinam insinuent unitatem; ideoque non sint tres Dii, sed unus Deus: quamvis Pater Filium genuerit, & ideo Filius non sit, qui Pater est: Filius a Patre sit genitus, & ideo non sit Pater qui Filius est: Spiritusque Sanctus nec Pater sit, nec Filius, sed tantum Patris & Filii Spiritus, Patri & Filio etiam ipse coæqualis, et ad Trinitatis pertinens unitatem.* S. P. Aug. lib. 1. de Trinit. Cap. IV.

Hujus perpetuæ Traditionis testes habemus locupletissimos Patres omnes Concilii Nicæni celebrati anno 325. Constantinopolitani an. 553. Toletani I. anno 400. Arelatensis 4. an. 830. Lateranensis an. 1215. Tridentini an. 1545. &c. Romanos quoque Pontifices, ac præsertim Dionysium apud Athanasium in Epist. de Synodo Nicæna, Hormisdam Epist. 76. ad Justinum, Gregorium Magnum in Symb., Agathonem in Epist. ad Constantinum, Heraclium, & Tiberium Augustos, Leonem IX. ad Episcopum Antiochenum, Innoc. III. lib. 4. de Myst. Missæ cap. 11. &c. Imperatores etiam invictissimos atque Augustissimos, Justinianum in Conf. Fidei, Basilium Macedonem in Exhortatione ad Leonem Filium suum, Leonem Philosophum in Epist. ad Regem Omarum, Carolum Magnum ad Toletanum Episcopum Elipandum, &c. Theologos denique, & Catholicos universos.

Neque est quod adversus hanc perpetuam Ecclesiæ traditionem dicas, Gentiles nunquam Catholicis objecisse pluralitatem Deorum, aut absurda, quæ ex hoc Fidei mysterio consequi videntur. Enimvero neque omnes Gentilium libros extare credendum est, neque primos Catholicos fidei capita, cujusmodi est Trinitas, Incarnatio, Eucharistia, irrisoribus Ethnicis revelasse. Quamquam hi Christianos redarguebant, quod Christum tanquam Dei filium haberent; ut liquet ex prima S. Justini Apologia: imo revera Praxeas & Celsus data opera conabantur ostendere, a Catholicis pluralitatem teneri Deorum; quos Tertullianus, & Origenes confutarunt. At lege Jueninum in Comment. de Sacramentis pag. 286.

Quo-

Quoniam vero plurimi, ut faciant nubem testium ampliorem, supposititia Veterum scripta pro Sanctæ Triados fide commendant, & hæretici homines imperitiam nostram ridere solent; monitos juniores vellem, ut a citandis apocryphis dubiisque sedulo abstineant, nec morem gerant simplicioribus Scholasticis: quorum aliqui probare nituntur Trinitatem ex lib. VI. cap. 11. & lib. VIII. cap. 15. Constitutionum Apostolicarum, quæ sub Clementis Romani nomine circumferuntur. At has suppositas censent complures Critici. Tribuunt enim (inquiunt) Apostolis, quæ profecto inferioribus evenerunt temporibus, ordinationes Diaconissarum, permultasque liturgias prorsus ignotas Apostolorum ætati. Scatent quoque pluribus absurdis, & anacronismis, quum doceant mulierum, non virorum barbam esse tondendam, quartas nuptias manifestam esse libidinem, septem Diaconos positos ante Paulum ab ipso benedicendos; cum Paulus ante Stephani mortem, & Diaconorum institutionem, imo ante annum Christianæ Aeræ XXXI. blasphemus fuerit & persecutor. Quare hi libri, plurimorum sententia, vel sunt Clementi abjudicandi, aut certe enormiter ab hæreticis depravati.

Afferunt quoque nonnulli Dionysii Areopagitæ textus apertissimos ex cap. I. de Divinis Nominibus, & de Mystica Theologia cap. 3. Quos libros esse Areopagitæ multi quidem defendunt, & Sacra Parisiensis Facultas an. 1527. Erasmum negantem censoria virga notavit. Quidquid sit, certe non desunt, qui hac præsertim ætate judicent illos apocryphos. Habent vero & suæ opinionis argumenta, ut quod inscribantur Timotheo, & tamen Ignatii Martyris laudent Epistolam; cum Ignatius scripserit Timotheo jam vita functo. Tum quod Auctor scribat se interfuisse morti Deiparæ assumptæ, ut traditur, anno post Filii ascensionem quintodecimo, & longe ante conversionem Dionysii, qui Christo nomen dedit anno tantum decimo septimo, quo Paulus Athenas appulit. Addunt citari in his libris Ignatii Epistolam ad Romanos conscriptam post Dionysii Martyrium; nam Ignatius passus est Imperante Trajano anno CXVI. A. D. XX. Decembris, & Dionysius sub Domitiano anno XCVI. ministrorum conspiratione trucidato. His ergo dubiis incertisque fides niti non debet Catholica: quamquam, ut dixi, sunt, qui libros Dionysii genuinos esse defendunt, eumque martyrio coronatum sub Adriano: inter quos Natalis Alexander Dissert. XXII. Sæculi I. & Annatus lib. IV. art. VIII., sed negant Launojus, Morinus, Dupinius, aliique quamplurimi.

Citat quoque in Thesauro Jodocus Coccius Epistolam Prochori, sive Historiam S. Joannis, quam fabulosam & apocrypham, & indignam quæ nomen præferat unius ex septem primis Diaconis censent Baronius, Bellarminus, Natalis Alex., Dupin, & quotquot de Ecclesiasticis Scriptoribus accurate pertractarunt. Et quidem liber fabulis nugisque

gisque refertus est, præsertim ubi narrat Sanctum Joannem coram Apostolis procidisse, ne proficisceretur in Asiam; & in insula Pathmos non Apocalypsin, sed Evangelium scripsisse. Observarunt præterea docti viri stylum sapere posteriorem ætatem; cum in explicanda Trinitate adhibeat vocabula post exortas Sabellianam, atque Arianam hæresim usurpata. Fabulam quoque putant, quod 11. cap. narratur, fideles Joanni statim ac ex dolio ferventis olei exivit illæsus, Templum ante portam Latinam ædificasse, quod neque Apostoli permisisset humilitas, neque superstitiosa Romani Senatus, populique religio.

Accedit Hermæ, seu Pastoris liber scriptus circa annum LXIX. in quo expresse traditur divinitas Filii; appellatur namque Deus antiquior omni creatura, & divinum Consilium ad conditionem, & productionem universorum. Extant ibi etiam Spiritus Sancti apertissimæ notæ divinitatis. Nonnulli hunc librum *Scripturæ* nomine cohonestarunt, ut Irenæus lib. IV. cap. 3. Origenes hom. 1. in Ps. 37. & pluribus aliis in locis. Athanasius vero lib. de Decretis Nicænæ Synodi ait in Canone Scripturarum Sanctarum desiderari. Rejiciunt tamen Eusebius lib. 3. cap. 25. Rufinus in Symbolo, Prosper cap. 30. contra Collatorem, Gelasius Papa in Decreto de Scripturis Canonicis, Tridentina Synodus, & universalis Ecclesia. Licet tamen non sit in Canone receptus, fatentur omnes esse librum optimæ notæ, & quamlibet demum subierit sortem, stylo simplicissimum, Ecclesiæ perutilem, & sæculorum omnium approbatione celeberrimum. Videantur testimonia a Cotelerio hujus Operis editioni præmissa. Is ergo liber poterit tanquam specimen antiquæ doctrinæ, non tanquam divinus, & Canonicus commendari. Sed quoniam sunt, qui hujus libri Visiones, quæ præcipuam occupant partem, putant pias fraudes a prudentioribus spernendas; & perierunt insuper Græca exemplaria, si excipias fragmenta quædam e Veteribus collecta; nescio quo loco Hermam habituri sint Unitarii.

Hi sunt ergo antiqui Patres, quorum auctoritatem plures pro Fide Trinitatis producunt. Quibus connumerandus venit Sanctus Zeno Episcopus Veronensis. Huic plures attribuuntur Conciones editæ a Guarino an. 1508. & postea Bibliothecæ Patrum insertæ. Non sunt tamen genuinus Zenonis fœtus; primo, quoniam is martyrium passus est sub Gallieni imperio, sive, ut aliquibus placet, sub Juliano Apostata, & nihilominus Concione v. perstringit data opera hæresim Arianam longa post tempora exortam, si tamen sub Gallieno occubuit, ut sententia fert probabilior. Deinde in Concione de Continentia enumerat plusquam quadringentos annos, ex quo Paulus suam ad Romanos dedit Epistolam; & consequenter quinto tantum Ecclesiæ sæculo floruit harum Concionum Collector. Denique observatum est a viris doctis Conciones istas ex variis depromptas esse Auctoribus: nam quatuor integræ sunt Basilii, plures Hilarii, nonnullæ desumptæ absque delectu ex Græ-

Græcis, Latinisque Scriptoribus. Quapropter non sunt beati Zenonis scripta pro certissimo antiquitatis monumento proferenda. Sunt ergo Theologis, dum a Traditione petunt argumenta, Opera supposita & spuria a legitimis secernenda: & ubi lapsi sunt Scholastici, ne horum lectione decipiantur Tirones, jure illos commonefacio. Quamquam etiam apocryphi libri, si tamen antiqui sint, nec interpolati probentur, produci possunt ad demonstrandam Traditionem, quæ vigebat in Ecclesia eo tempore, quo fuerunt conscripti, non ita tamen, ut a Patribus, quorum nomen præseferunt, accipere videantur auctoritatem.

CAPUT VI.

Denegandum non esse Trinitatis Mysterium, quod illud humana ratio capere nequeat; nec dogma Catholicorum seipsum evertere.

Jam nos hæretici ad humanam provocant philosophiam. Opponunt primo credendum non esse quidquid in animo parit dubitationem, nec ullum esse tam sublime mysterium, ut ab ejus scrutatione ac probatione sit abhorrendum. Quod inferunt primo ex Apostolo 1. ad Thessalonic. v.21. ubi monet ut probemus omnia, & quod bonum est retineamus. Ad hæc, inquiunt, modum indagandi veritatem dogmatis alicujus esse solam Scripturam, ad quam, velut ad Lydium lapidem religionis exigendæ sunt controversiæ: neque ad Christianam fidem pertinere, quidquid humana ratione non constat in Sacro textu aut expressis literis contineri, aut hinc deduci per legitimam consequentiam. Addunt hanc vocem *Mysterii* inani terriculamento rude & inconditum vulgus absterrere ne persequatur veritatem. De unaquaque re, quæ cadit sub examen, duo quæri, An sit, & Quomodo sit; & res esse innumeras, de quibus sciri potest, & reipsa constat vere existere, licet quomodo sint humanam fugiat scientiam. Has duas quæstiones, perinde ac in aliis rebus, in dogmate occurrere Trinitatis. Mysterium, inquiunt, est quando ignoratur: sed non est ulla ratione prohibendum, ne inquiratur, an sit? Hæc quæstio est solidis & irrefragabilibus argumentis resolvenda, & objectiones justis & idoneis rationibus sunt refellendæ, ut quisque erudiatur in fide; neque Religionis capita simpliciter, & absque probatione debent obtrudi. Si ergo ratione non constat esse Trinitatem, non est credenda.

Resp. non esse quidem cæco modo credendum quidquid nobis proponitur; esse tamen, ubi constat de veritate revelationis, sive in sacris expressæ literis, sive per manus traditæ, rationem fidei subjiciendam: neque temere scrutandas rerum divinarum caussas, quæ mentis

nostræ conatum superexcedunt. Quod monet Apostolus in 2. ad Corinth. x. 5. dum hortatur, ut simus *in captivitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi*. Salubriter vero idem Apostolus præcipit, ut omnia probantes teneamus quod bonum, & verum est, scilicet, ne credamus cuique spiritui, atque ne iis assentiamur, qui se Prophetas dictitant, docentes falsas doctrinas: ut etiam ait in 1. Epist. cap. 4. Joannes, scribens: *Charissimi, nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus si ex Deo sint: quoniam multi Pseudoprophetæ exierunt in mundum*. Demus, quæso, solam Scripturam esse Lydium lapidem, normamque unicam pro controversiis fidei dirimendis, (quod constantissime falsum esse contendimus); quare nos Sociniani philosophicis argumentis aggrediuntur? quare Fidei capita denegant, quod videantur humanam superare rationem? Teneamus hanc regulam; & Scripturis Deum unicum annuntiantibus, & Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum prædicantibus captivetur infirmæ mentis obsequium. Nam quod verbis literarum Sanctarum inextricabiles nectantur cavillationes, facit ingenioli nostri audacia. Aut Scripturam insinuare manifesto Trinitatem putandum est, aut subobscuris vocabulis. Si manifesto, quid certamus syllogismis? si obscuritate aliqua terminorum, cur mysteria volumus ratione comprehendere? At hoc Trinitatis arcanum clarissime in novo præsertim Testamento revelatum, firmissima confessione conclamamus. Quod si proponeretur obscurius, hic æque ac in aliis, non ad humanæ rationis recurrendum esset judicium, sed ad magistram veritatis Ecclesiam: alias si humanè pensitanda sunt omnia, neque erit divina revelatio prima ratio credendi, neque Fides, quæ vincit mundum, Græcorum sublimior philosophia. Interim quomodo hæretici indagandi veritatem modum teneant, videant ipsi. Duo illa quæstionum genera, an sit, & quomodo sit res aliqua, & nos distinguimus: sed quando de prima certi sumus, negamus ratione esse alteram investigandam. Si enim de rebus ante oculos positis sæpenumero nequimus reddere caussam, & in explicanda E.G. motus & extensionis natura tantæ occurrunt difficultates; quantæ insurgant necesse est divina rimantibus? Dicant Unitarii, qui Deum in remotissima cæli parte putant abscondi, & fatentur omniscium, quomodo de tam loginquo intimas scrutetur cogitationes? Exponant quomodo animal ab animali generetur, & ingens e minutissimo semine crescat arbor? Narrent nobis conceptionis Virginis arcanum, resurrectionis modum, mundi productionem ex nihilo. Si hæc omnia se nescire scribunt Sociniani, in altero Tomo Wolzogenii pag. 310. quare ergo ea credunt, si modum ignorant? Credimus, inquiunt, quia certi sumus de priori quæstione, etiamsi non capiatur secunda. Et nos credimus Trinitatem, quoniam certi sumus existere, quæ est prima quæstio; tametsi non percipiamus quomodo consistat unitas substantiæ cum pluralitate personæ,

quæ

quæ est quæstio altera. At inquit hæreticus, non est ergo Trinitas mysterium, nisi eo pacto, quo mysteria sunt res innumerabiles quæ sunt in mundo, quarum novimus existentiam, sed modum nescimus? Etiam, mi Sophista; nam harum rerum existentiam scimus naturaliter vel sensu, vel discursu; sed existere in divinitate tres personas, nequaquam naturaliter notum est; sed supernaturali revelatione. Atque in hoc sita est natura mysterii, quod nec etiam priorem quæstionem, An sit, quisquam sciret, nisi Deus revelasset. Potius, inquis, culpandi erunt defensores Trinitatis, qui non modo docent Deum unum, & Trinum esse, verum etiam modum, quo id fiat, in specie determinant, nimirum Patrem generare & concipere Filium contemplando seipsum, & ab utriusque voluntate æternam manare Spiritus Sancti processionem. Verum neque omnes Theologi id statuunt ac definiunt, quibus & nos consentimus: & si plurimi discrimen illud probant generationis, & processionis, ducuntur argumentis, quæ suppeditare videtur ratio imaginis, & amoris, quam in Deo reperiri non decernunt ipsi audacter, sed a Deo revelante acceperunt. Quid ergo? credimus absque ratione? Minime; quoniam ratio ipsa suadet, divina esse intellectu nostro sublimiora, & non Fidem rationi, sed rationem Fidei esse accomodandam. Attamen, cum ea, quæ evertunt sese, falsa sint; nec possint consequenter a Deo revelari; videamus oportet quomodo probent Adversarii Trinitatem esse philosophiæ ac rationi contrariam: siquidem rationem omnem naturalem excedere ultro concedimus.

ALTERCATIO SOCINIANI, ET CATHOLICI.

Socinianus. Dogma Trinitatis seipsum evertit, quia ex eo sequitur unum tantum esse Deum, & simul quoque tres Deos esse. Unum tantum Deum esse, ore palam Catholici profitentur, tres autem Deos esse fateri nolunt, sed vis tamen hæc inest verbis eorum, cum dicunt tres esse distinctas Personas, quarum quælibet sit Deus. Nimirum Pater est Deus, Filius est Deus, Spiritus Sanctus est Deus. Ergo tres sunt distincti Dii. Quod facile intelligitur ab unoquoque, qui modo tria numerare non dedidicit. Cum enim Trinitarii quando volunt probare in Deo esse tres distinctas personas, ita argumentari soleant, Pater est persona divina, Filius est Persona divina, Spiritus Sanctus est Persona divina, Ergo tres sunt personæ divinæ, quia scilicet tres numerantur; utique pari jure concludere licebit: Pater est Deus summus, Filius est Deus summus, Spiritus Sanctus est Deus summus; Ergo tres sunt Dii summi. Si urgeremus exempla a rebus creatis petita: Petrus est homo, Paulus est homo, Joannes est homo, Ergo tres sunt homines: Vel, Michael est Angelus, Gabriel est Angelus, Raphael est Angelus; Ergo tres sunt Angeli: si, inquam, hæc urgeremus exempla,

exclamarent Adversarii, aliter se rem haberi in creaturis, aliter in Deo. At nunc cum divinarum personarum exemplo utimur, quid sunt dicturi?

Catholicus. Non consequitur tres esse summos Deos ex quo singulæ tres Personæ Deus sint, cum unam habeant, eamdemque naturam. Quod ut percipias lumine Scripturarum Sanctarum, Deus spectari potest dupliciter, quantum ad Essentiam, nempe summam perfectissimamque naturam, & quantum ad substantiæ modum, in quo ratio personæ consistit. Ergo dum dicis, *Deus est Pater*, intelligis Deum habere excellentissimam illam substantiam cum modo subsistendi sibi proprio, quem appellamus Paternitatem. Et cum repetis *Deus est Filius*, dicis Filium habere illam eamdem substantiam cum sua hypostasi, quam vocamus Filiationem. Idem de Spiritu Sancto dicendum est. Sophisma igitur præfatum sic solvitur. Pater est Deus, idest habet divinam substantiam cum personalitate Patris, Filius est Deus, idest habet divinam substantiam cum personalitate Filii, Spiritus Sanctus est Deus, idest habet eamdem divinam substantiam cum personalitate Spiritus Sancti. Ergo triplex est in eadem divina substantia Personalitas: quæ illatio & vera est, & legitima. Neque valet paritas de trina personalitate; quandoquidem alterum Sophisma pari ratione exponendum est: Pater est Persona, idest divina substantia non accepta indefinite, sed cum modo existendi, qui est *Paternitas*, Filius est persona, idest divina substantia, non accepta indefinite, sed cum modo existendi, qui est *Filiatio*, Spiritus Sanctus est persona, idest divina substantia non accepta indefinite, sed cum modo existendi, qui est *Spiratio passiva*: Ergo sunt tres modi existendi in una eademque substantia. Quæ pariter consequentia vera est & Catholica. Ex quibus sequitur falsum esse eadem ratione numerari Deum in priori syllogismo, & numerari Personam in altero; quoniam Deus numerari non potest ratione naturæ, quæ una est, sed ratione duntaxat modi existendi, qui triplex est. Provenit id ex conditione naturæ, ac personæ: quippe natura, quæ dicitur absolute, dividitur tantummodo propter limitationem ac finitatem, ideoque natura infinita dividi nequit, aut numerari. At persona dividitur & numeratur propter relationem ad aliam, quam necessario connotat. Enim vero numerus & distinctio sive ex limitatione, sive ex ordine ad aliud, necesse est oriatur. Quare natura infinita numerari non potest, etiamsi numerari possint Personæ. Neque urget paritas ex numero Angelorum, vel hominum; quum in his multiplicetur natura ob priorem caussam distinctionis, videlicet propter limitationem. Si enim natura humana, vel Angelica foret infinita, Petrus, Paulus, Joannes non essent tres homines, sed unus homo; & Michael, Gabriel, Raphael non essent tres Angeli, sed unus Angelus.

Socin. Quod dogma Trinitatis seipsum perimat, est, quia ex eo sequi-

ſequitur unam Perſonam eſſe aliam, nempe Patrem eſſe Filium, & Spiritum Sanctum, & rurſus Filium eſſe Patrem & Spiritum Sanctum; denique Spiritum Sanctum eſſe Patrem & Filium. Ita enim argumentari licet: Deus ille unus eſt Pater, Filius eſt Deus ille unus. Ergo Filius eſt Pater. Major propoſitio extat in Scriptura. Aſſumptio eſt Adverſariorum ſententiæ conſentanea. Concluſionem ergo negare non poſſunt. Similiter etiam de Spiritu Sancto concludi poteſt: Unus ille Deus eſt Pater, Spiritus Sanctus eſt ille unus Deus, Ergo Spiritus Sanctus eſt Pater. Item: Unus ille Deus eſt Filius, Spiritus Sanctus eſt unus ille Deus. Ergo Spiritus Sanctus eſt Filius. Atque hæ collectiones aliter ſolvi nequeunt, niſi dicatur alium Deum eſſe Patrem, alium Filium, alium Spiritum Sanctum, adeoque tres diſtinctos Deos eſſe.

Cath. Dicimus primo conſecutiones illas ſi ſpectentur regulæ ſyllogiſmorum, quas Adverſarii tanto rigore ſervare conantur, falſas eſſe, & collectiones horum argumentorum peccare, ut inquiunt, in forma. Quotieſcunque enim præmiſſæ particulares ſunt, ut in adductis ſyllogiſmis, argumentatio vitioſa eſt, & nihil concluditur, veluti ſi dicas, Petrus eſt homo, Paulus eſt homo, Ergo Petrus eſt Paulus. Secundo reſpondeo ut ſupra, Deus ille unus eſt Pater, ſi τὸ *Deus* accipiatur pro ſumma perfectiſſimaque natura, ut a Paternitate contrahitur ad unum modum exiſtendi, concedo: ſi ſumatur quatenus complectitur omnes exiſtentiæ ſuæ modos, nego. Hoc enim ſenſu Pater non eſt ille unus Deus, niſi ſimul comprehendantur Filius, & Spiritus Sanctus: ſed ex adverſo argumentari fas eſt: Deus ille unus eſt Pater, prout Deus eſt divina ſubſtantia exiſtens in ſuppoſito Patris, Filius non eſt Deus ille unus, prout Deus eſt divina ſubſtantia exiſtens ſuppoſito Patris, Ergo Filius non eſt Pater. Atque idem de reliquis dicendum eſt. Igitur ut collectiones prædictæ ſolvantur, ſat eſt quod Pater, Filius, & Spiritus Sanctus in eadem ſimpliciſſima divinitate diverſam habeant ſubſiſtendi rationem.

Socin. Sequitur ex hac de Trinitate ſententia, neque Patrem, neque Filium, neque Spiritum Sanctum eſſe unum illum verum Deum. Sic enim poteſt concludi: Unus ille verus Deus eſt Pater: Filius non eſt Pater, Ergo Filius non eſt Deus ille unus. Item: Unus ille verus Deus eſt Filius, Pater non eſt Filius. Ergo Pater non eſt ille verus Deus. Priorem concluſionem Trinitarii non admittent: poſteriorem nullius Chriſtiani hominis aures ferent.

Cath. Eodem modo diſtinguo majorem: Unus ille verus Deus eſt Pater, quatenus Dei nomen importat divinam ſubſtantiam, & unum duntaxat modum exiſtendi, concedo: prout Dei nomen cum naturam, tum modum omnem, quo ſubſiſtit, complectitur, nego. Et dico probari tantum argumentatione præcedenti, Filium non eſſe illum ſummum Deum, prout concipitur divinitas unica hypoſtaſi terminata.

Ita

Ita enim valet ratiocinatio: Unus ille verus Deus est Pater, in quantum cum Deitate intelligitur relatio ad Filium, sine qua non est Pater: Filius ab ipso Patre distinguitur; Ergo Filius distinguitur a Deitate, quatenus hæc solummodo accipitur, prout refertur ad Filium. At Deitas sumpta duntaxat prout refertur ad Filium, non est natura, sed persona, quoniam sola persona dicitur relative: Ergo Filius distinguitur a Persona Divina Patris, non a substantia, & natura divinitatis.

Socin. Ex dogmate Trinitatis sequitur quamlibet personam esse Trinam in personis. Ita enim argumentabor: Deus ille unus est Trinus in Personis. Quælibet persona divina est Deus ille unus. Ergo quælibet persona divina est trina in personis. Hanc conclusionem ipsi Trinitarii falsam esse agnoscunt; necesse igitur est vel majorem, vel minorem propositionem falsam esse.

Cath. Nego sequelam. Et ad probationem dist. majorem, *ut supra*: Deus ille unus est Trinus in personis, si Deus ille unus accipiatur adæquate, & prout omnem existendi modum complectitur, sive tam secundum id, quod dicit absolute, quam secundum id, quod dicit connotative, concedo. Deus ille unus est Trinus in personis, si sumatur inadæquate, & prout divinitas ad unum subsistendi modum determinata est; seu secundum id, quod dicit absolute, at non secundum omne id quod importat connotative, nego majorem propositionem.

Socin. Quæ sunt eadem realiter uni alicui rei, etiam inter se realiter sunt eadem. Atqui tres illæ personæ divinæ realiter inter se distinctæ realiter sunt idem uni cuipiam rei, nempe essentiæ divinæ. Ergo personæ illæ tres realiter inter se distinctæ, inter se realiter sunt eædem. Conclusio est falsissima, & sibi manifeste contradicit. Itaque oportet præmissarum aliquam falsam esse. At prima præmissarum, seu major propositio in dubium vocari non potest, quia omnibus noto nititur principio: *Quæ sunt eadem uni tertio, inter se sunt eadem*. Hinc ipsi Trinitarii hoc principio alibi utuntur, cum probari solent, attributa divina non distingui realiter inter se, sed esse eadem, quia cum uno tertio, nempe cum divina essentia sunt eadem. Quare necesse est alteram præmissarum, seu minorem propositionem, quæ sententiam Trinitariorum continet, falsam esse.

Cath. Nego majorem; ad probationem dico prædictum axioma (licet applicari non debeat rebus divinis, quemadmodum, nec aliud, *Ex nihilo nihil fit*,) nihil posse juvare Socinianos. Primo quia valet quidem in iis, quæ convertuntur ad invicem, at non in iis, quæ important oppositionem vel relationem. Nam rationale & irrationale idem sunt cum animali, quum gradus, quos dicunt Metaphysicos, sola distinguantur ratione, & tamen rationale & irrationale, eo quod sunt differentiæ oppositæ ejusdem generis, realiter inter se distinguuntur. Cum ergo divinæ personæ importent vicissim oppositionem, & relationem,

nem, quamquam idem ſunt cum eſſentia, non poterunt idem eſſe inter ſe. Deinde quotieſcunque plura ſunt idem ſecundum eſſentiam, ſed neceſſario aliquem connotant terminum, non ſequitur: Hi termini idem ſunt cum eſſentia, Ergo idem ſunt inter ſe. Etenim actio & paſſio ſunt idem realiter cum motu, & ſpectata ſola motus eſſentia ſunt idem inter ſe: ſed quoniam actio connotat agentem, & paſſio paſſum; ſi actio & paſſio non eſſentialiter accipiantur, ſed ratione terminorum quos connotant, debent inter ſe realem dicere diſtinctionem. Similiter Paternitas & Filiatio ſunt idem cum eſſentia, & quatenus accipiuntur ſubſtantialiter, ſunt idem inter ſe: at cum Paternitas, & Filiatio dicantur ad aliud, & connotent terminum diverſum, ſumptæ perſonaliter, connotative & relative, realiter diſtinguuntur, ſalvo quoque axiomate philoſophico, quod tamen non cogimur in divinis admittere. Nec ratio eſt eadem de attributis, quæ ſunt eadem inter ſe, propterea quod cum ſint abſoluta non poſſunt aliqua oppoſita relatione diſtingui. Solent autem reſpondere Theologi diſt. ma. Quæ ſunt eadem realiter uni alicui incommunicabili, ſunt eadem inter ſe, conc. quæ ſunt eadem uni alicui communicabili, nego. Hæc reſponſio communis eſt; ſed cum remaneat difficultas, quomodo fieri poſſit, ut tertium aliquod communicetur pluribus, nec tamen hæc plura communicentur ſibi invicem; & querantur Sociniani nos petere ubique principium, etiamſi falſum ſit; reſponſionem primam teneto.

Socin. Sequitur ex dogmate Trinitatis, quod in Deo ſimul una, & tres ſubſtantiæ forent. Unam eſſe Dei unius ſubſtantiam extra controverſiam eſt: tres autem ſimul eſſe ſubſtantias in Deo inde colligitur, quia tres ſint diſtinctæ in eo perſonæ, ideſt ſubſtantiæ intelligentes.

Cath. Reſp. in Deo unicam eſſe ſubſtantiam, quatenus ſubſtantiæ nomen ſignificat id, quod per ſe exiſtit, neque indiget aliquo ſubjecto vel ſubſtentaculo: eſſe tres ſubſtantias, prout nomen ſubſtantiæ apud quoſdam veteres ſignificat ſubſiſtentiam, ſcilicet rationem exiſtendi incommunicabilem alteri. Verum hoc nomen *Subſtantia* jam ab omnibus in priori ſenſu tantum accipitur. Vide cap. ultimum hujus libri.

Socin. Videmus in rebus creatis unius ſubſtantiæ intelligentis unam tantum eſſe perſonam. Monſtretur vel unicum exemplum, ſive hominis, ſive angeli, qui non ſit una perſona, ſed plures. Cum ergo Deus quoque una ſit ſubſtantia intelligens, neceſſario ſequitur, eum non tres perſonas, ſed unam tantum perſonam eſſe. Hic vero objicitur ab adverſariis, aliam eſſe rationem Dei, & rerum creatarum. Cur verò? Quia, inquiunt, res creatæ ſunt finitæ: increata autem Dei eſſentia eſt infinita. Verum hæc differentia inter finitum & infinitum nullum habet momentum. Tum enim demum momentum aliquid habitura eſſet, ſi perſona increata non æque infinita foret, atque eſſentia, ſeu ſubſtantia, in qua ſubſiſtere creditur. Nunc cum aliter res ſe ha-

se habeat, eadem ratio hic est finitæ, & infinitæ personæ, manetque tam creatam, quam increatam substantiam non posse esse plures personas. Cur enim finita substantia nonnisi unam personam constituere potest? nempe quia persona, aut suppositum totam in se substantiam complectitur, nec potest eadem substantia eodem tempore secundum idem bis esse idem; ac porro nec bis esse suppositum, bis persona. At eadem ratio est etiam in divina substantia. Siquidem persona quælibet divina totam divinam substantiam amplectitur, nec partem aliquam sibi tantum decerpit, aut decerpere potest, nisi persona ac suppositum esse desinat. Quare non magis substantia infinita potest plura in se habere supposita, aut personas, quam finita: quia aliqui pluries quam semel infinita foret, toties nimirum, quot personæ sunt. Quo accedit, quod si ideo divina substantia plures personas contineret, quia infinita est, sequatur etiam infinitas personas esse posse. Nam ob quam caussam tres personæ statuuntur esse in una Dei substantia, ob eamdem possunt etiam quindecim, imo centum, quin & infinitæ personæ statui.

Cath. Resp. unius substantiæ non posse quidem esse nisi unam personam ejusdem rationis ac muneris, posse tamen esse personam unam, & alteram tribuens naturæ diversam subsistendi rationem. Nam multis Theologis placet tres simul personas divinas potuisse assumere eamdem naturam humanam, illamque reddere triplici titulo subsistentem. In quorum sententia non sequitur eamdem substantiam eodem tempore bis esse *idem*, sed tantum multiplici titulo existere, & ad plurium Personarum jura transferri. Quod cum nostratibus tenet universa Schola Thomistica, præeunte Angelico tertia P. Q. 111. art. 6. Scotistæ vero, qui opinantur unius naturæ creatæ unicum tantum posse dari suppositum, docent disparem esse rationem de substantia finita, & infinita; quod in illa personalitas sit merum complementum naturæ, in ista non indigentia existentiæ, sed perfectio summæ fœcunditatis. Sed prior sententia, loquendo de personis divinis in ordine ad naturam creatam, est verior. Duæ autem, aut plures subsistentiæ creatæ esse nequeunt in eadem natura, non quod repugnet unam naturam ad plurium jura pertinere; sed quoniam omnes res creatæ discrepant essentia. Quare plures personæ creatæ necessario distinctam arguunt substantiam; neque possunt in uno homine, vel uno angelo diversa adinveniri supposita, nisi multiplex reperiatur natura. Ergo tres personæ divinæ, quæ non discrepant essentialiter, eamdem poterunt terminare naturam, non quod singulæ non complectantur totam substantiam, sed quoniam sunt substantialiter indistinctæ. Non decerpit quidem una persona partem divinæ naturæ, sed illam terminat sub uno tantum respectu; & cum hi respectus sint plures, plures sunt quoque personæ. Petis, cur non sint infinitæ? In primis quia tres tantum proponit nobis Scriptura. Ulterius

terius quia summum bonum non potest ad intra communicare sese nisi per generationem, & processionem. Etenim non potest esse nisi unus Pater. Unius Patris non potest esse nisi unus Filius consubstantialis, si enim plures sunt Filii, necesse est ut unus non adæquet generationem paternam. En generationis divinæ unicus terminus. Tum Pater & Filius per mutuam dilectionem producunt Spiritum Sanctum, quæ dilectio est una & eadem, & cum sit infinita habet unicum terminum, scilicet ipsum Spiritum. En una duntaxat a Patre, Filioque processio.

Si insurgas: quomodo Filius & Spiritus Sanctus personæ infinitæ sunt, si carent potestate generationis? Quare Spiritus Sanctus & ipse aliam personam non generat? Cur non dantur termini infiniti omnium divinorum attributorum, quemadmodum dantur intellectus, & voluntatis? Si quod excellentius est plures habet operationes intrinsecas, ut constat de homine in comparatione animalium ceterorum, quare Deus non habet infinitas internas operationes, quibus communicatione naturæ constituantur infinitæ personæ?

Resp. infinitam perfectionem generationis esse etiam in Filio, & Spiritu Sancto, quoniam habent eamdem essentiam a generatione indistinctam; non tamen generant, quia id spectat non ad perfectionem substantiæ, sed ad proprietatem personæ: Spiritum Sanctum non producere personam aliqnam, eo quod oppositio relationis non permittit, ut habeat rationem principii respectu divinæ personæ, quia ipse procedit ab aliis Personis, quæ in divinis esse possunt; quod clarius exponam agens de numero processionum divinarum: Divina attributa non esse divinarum personarum principia, quia referuntur duntaxat ad creaturas, ut omnipotentia ac providentia; aut ad essentiam, non ad terminum subsistentem, ut simplicitas, æternitas, infinitas: falsum demum esse quod perfectioris substantiæ plures sint operationes, cum in angelis pauciores sint operationes, quam in homine, videlicet non est in eis, neque sensuum exercitamentum, neqne imaginatio, quia sola spirituali pollent natura: & Deus, qui simplicissimus est, unam habet operationem, quæ est sua substantia, multiplex sola terminorum connotatione.

Socin. Primarium fundamentum Trinitatis est distinctio excogitata inter essentiam, & Personas Deitatis. Verum arenosum est istud & debile fundamentum. Quod ut clarius patescat, expendamus propriam significationem duarum istarum vocum *Essentiæ*, & *Personæ*. Essentia rei alicujus est id, quod res est, sive propria rei natura, ex qua constat. In exemplo, id cujus gratia hoc lignum vocatur lignum, est ligni istius essentia. Simili modo essentia Dei altissimi nihil aliud est, quam divina ejus natura, per quam, & cujus gratia ille Deus est. Persona autem nihil aliud est, quam substantia prima completa intellectu prædita. Si ergo persona est substantia intelligens, tres personæ erunt tres substantiæ, vel essentiæ. Ad hæc, persona non est pars aut mem-

brum rei ullius, ſed eſt res ipſa perfecta, completa, & per ſe ſubſiſtens, ideoque habet ſuam propriam ſingularem eſſentiam. Quod enim caret propria & peculiari eſſentia, id vel nihil eſt, vel pars tantum, vel accidens aliquod alterius rei, ut exempli gratia, manus, aut pes, aut longitudo hominis. Cum ergo Trinitarii affirment in Deo eſſe tres diſtinctas perſonas, quarum quælibet non partem, ſed integram eſſentiam habet, revera eſſentiam Dei multiplicant, & trinam faciunt. Rurſus ubicunque multiplicantur ſubjecta, multiplicantur etiam quæcunque de illis dicuntur; nam quot ſunt homines, tot ſunt corpora, tot animæ, tot ſubſtantiæ, & quot ſunt angeli tot ſunt ſpiritus, &c. Igitur multiplicatis perſonis, debet etiam multiplicari eſſentia. Corruit erga fulcrum Trinitatis primarium.

Altera baſis Trinitatis eſt, quod commenti ſunt Trinitarii in eadem eſſentia triplicem modum exiſtendi, ineptum ſupra quam dici poteſt effugium. Nam I. Si una res pluribus modis uno tempore exiſteret, non eſſet una, ſed multæ, tot nimirum quod ſunt vices, vel modi, quibus exiſtit. II. Commentum hoc tam ſimile eſt opinioni Sabellii, quam ovum ovo. Ille enim ſenſit Deum ſummum eſſe unam ſolummodo perſonam, quæ ſe tribus modis revelarit, ſemel tanquam Patrem, ſecundo tanquam Filium, tertio tanquam Spiritum Sanctum. III. Deus Altiſſimus propter infinitatem eſſentiæ ſuæ unam habet eſſentiam, ergo unum exiſtendi modum; cum per unum exiſtendi modum haberi poſſit quidquid ad ſummam perfectionem ejus requiritur.

Tertium doctrinæ de Trinitate fundamentum eſt περιχώρησις, ideſt, mutua perſonarum circuminceſſio, ſeu immanentia, & unius perſonæ exiſtentia in altera, & viciſſim hujus in illa; quomodo vero homo rationalis, qui non fungum pro corde gerit, ſe ex iſto labyrintho expediet? Primum enim difficile intellectu eſt, quomodo fiat hæc mirabilis perſonarum immanentia. Secundo qui fieri poteſt ut tres perſonæ permixtæ ſint, & habeant eamdem eſſentiam, neque inter ſe confundantur? Tertio ſi in qualibet Perſona eſt tota Trinitas, erunt tres Trinitates, una in Patre, altera in Filio, tertia in Spiritu Sancto, ſicque erunt novem perſonæ Deitatis: quod ſi rurſus iſtæ novem perſonæ ſibi mutuo inexiſtant, tum erunt novies novem, ideſt octoginta & una. Quarto ſi quælibet perſona eſt in tota Trinitate, ſequitur Patrem eſſe in Patre, Filium in Filio, &c. quæ locutio quid ſignificet nemo intelligit. Quinto ſi verum eſt Spiritum Sanctum apud Jordanem apparuiſſe, & ſecundam perſonam humanam aſſumpſiſſe naturam, cum Pater in cœlo remanſerit, neceſſario perſonæ a ſe invicem digreſſæ, ac ſejunctæ fuerunt.

Quartum hujus doctrinæ ſtabilimentum eſt duplex acceptio nominis *Dei*, eſſentialiter, & perſonaliter. At hujus diſtinctionis nec minimum veſtigium eſt in Scripturis. Dein, verbi gratia, ſi Filius totam

tam habet divinam essentiam; nulla est ratio, cur nomen Dei, etiam quando Filio tribuitur, non debeat accipi essentialiter. Denique qui nomen Dei audit, statim concipit Creatorem, ac Dominum univ. sorum, & unicum profitetur; creare autem & dominari munus personæ est: & ideo nomen *Deus* significat unam tantum personam, neque alia est mirifica ejusdem nominis distinctio. Fucata ergo verborum specie, & absurditatibus maximis Trinitatis dogma a Catholicis explicatur.

Cath. Nos nequaquam Personam a substantia secernimus, non enim ignoramus traditam personæ definitionem, quod *sit rationalis naturæ individua substantia*. Putamus quoque, licet non idem statuant omnes, personam naturæ nullam addere distinctam modificationem aut formam: etiam concedimus unamquamque personam divinam esse totam substantiam, non partem, alias duæ vel tres simul personæ majores forent una, neque essent singulæ invicem coæquales. At persona, & natura distinguuntur connotative, quod hæc dicatur ad seipsam, illa referatur ad aliud. Quare non sequitur, sunt tres personæ, ergo sunt tres substantiæ completæ; sed istud duntaxat, sunt tres personæ, ergo sunt tres ejusdem substantiæ supposita, & connotata. Ratio est, quia essentia significat id quod est; & persona id quod est alteri incommunicabile; unde si in una substantia sint plures proprietates incommunicabiles alteri, erunt distinctæ personæ in unitate substantiæ. Frustra quæritur in creaturis hujus mysterii exemplum. Scripturis credendum est. Audis Patrem; nomen est relativum, nomenque Personæ. Audis Deum; nomen est absolutum, nomenque substantiæ. Audis Deum Patrem; & substantia significatur & ordo ad alium. Hunc tantum ordinem addit supra naturam Persona: neque ulla implicantia est unam indivisibilem substantiam trinam esse in personis; quia unitas ad absolutam naturam attinet, numerus ad relationem. Ad id, quod sequitur, dico unam tantum personam esse totam substantiam, sed non esse omnes terminos, omniaque connotata ejusdem substantiæ, ut monui in resp. ad septimum. Quod opponitur tertio loco verum est, quando multiplicatis subjectis multiplicari possunt quæ dicuntur de singulis; sed divina natura multiplicari nequit, cum sit infinita & essentialiter una: nec adhiberi debent exempla a subjectis creatis petita.

Ad argumenta, quibus alterum Caput doctrinæ Catholicæ impetitur, respondeo falsum esse quod plures modi existendi multiplicent rem existentem, cum multiplicent solummodo naturæ existentis ordinem, & respectum. Non enim diversus est homo dum sedet, & stat, quamquam modus standi & sedendi diversi sint, diversaque ratione connotent locum. Quare autem distincti modi existendi nequeant esse eodem tempore in eadem essentia creata, diximus in resp. ad VII. Ad secundum constat, toto cælo distare hæresim Sabellianam a doctrina

 Catho-

Catholicorum; quippe ex diverso modo, quo persona sese manifestat, non sequitur personæ distinctio, ut sequitur ex diverso modo terminandi naturam. Ita E. G. potest eadem persona apparere modo in nube, modo in rubo, & idem Spiritus nunc in columbæ specie, nunc ignis; quoniam modus iste appellat aut rem creatam, aut locum, non terminat diversa personali proprietate substantiam. Hanc diversam proprietatem negavit Sabellius, & profitentur Catholici. Ad tertium dico sequi ex infinitate substantiæ unitatem ejusdem, quia cum substantiæ discrepent invicem aut specie, aut separatione naturæ, importat utraque distinctio limitationem, quæ repugnat substantiæ infinitæ, ut demonstravi lib. 1. cap. VI. Mom. III. At personæ neutro modo invicem distinguuntur; & consequenter earum distinctio nullam importat imperfectionem. Vide cap. VII. ejusdem libri in Resp. ad 3. Addo personas non habere infinitatem & perfectionem nisi ratione substantiæ; unde dicendum non est, sunt plures personalitates perfectissimæ & infinitæ, sed, plures personalitates, quæ sunt unica perfectio infinita.

Quæ contra tertium Trinitatis fundamentum opponebantur, ex dictis facillime solvuntur. τὴν περιχώρησιν, circuminsessionem, & immanentiam divinarum Personarum, in eo sitam dicimus, quod ratione unius naturæ nequeant invicem abscindi & divelli. Itaque ad primum respondemus fieri hanc circuminsessionem per inseparabilem naturæ unitatem, quæ cum ubique sit tota, separationem non potest recipere personarum. Ad 2. dicimus personas non distingui ab essentia, quoniam illi relative non opponuntur; distingui inter se, quia referuntur ad invicem. Ad tertium reponimus unam personam esse intra aliam, quatenus unum sunt substantia ac majestate, non quod proprietas unius personæ sit proprietas alterius: & ideo non sunt tres Trinitates, quia non sunt tres substantiæ in quibus tres hypostases uniantur, sed una eademque substantia in qualibet proprietate. Ad 4. dico Patrem esse in Patre & in seipso, in quantum est sua substantia; & Filium esse in Patre in quantum nascendo recipit substantiam Patris: quo sensu utraque propositio est vera, Pater est in seipso, &, Filius est in Patre; quia etiamsi *Paternitas* non sit *Filietas*, utraque proprietas personalis eadem res est cum substantia communi. Ad ultimum satis liquet ex lib. II. cap. IV. Prop. 2. Deo convenire immensitatem, neque Patrem in remotissimo cælorum recessu considere.

Inepte adversus duplicem significationem hujus nominis *Dei* nugantur Hæretici. Etenim cum sit ex genere eorum quæ dicuntur concreta, significat primario naturam, deinde ejus extantiam in aliqua hypostasi, quomodo hæc vox *homo* directe naturam humanam, & de secundario individuum, in quo subsistit. Interdum ergo in Scripturis significat divinam substantiam ut consistentem in aliqua definita hypostasi, ut in hac enunciatione Joan. 1. *Deus erat Verbum*: interdum cam-

eamdem divinitatem ſubſiſtentem in quapiam perſona, indefinite & univerſe, ut Geneſ.1. *Creavit Deus cælum & terram*. Facile eſt utrumque dignoſcere. Si enim enuncietur aliquid ſpectans ad munus perſonæ, debet accipi Dei nomen pro Perſona, veluti ſi dicas, *Deus carnem aſſumpſit*. Si quodlibet pertinens ad naturam, pro natura; ut in exemplo, *Deus eſt unus*. Si aliquid demum conveniens perſonæ ratione naturæ, accipi debet pro natura in qualibet perſona conſiſtente; ut dum dixeris, *Deus eſt infinitus, omnipotens, Creator & Dominus univerſorum*. Imperite ergo in hiſce ſalebris Sociniani verſantur.

Socin. Ex doctrina Trinitatis multa conſequuntur abſurda. Sequitur primo veras eſſe has duas contradictorias, Deus eſt genitus, &, Deus non eſt genitus. Tum eamdem rem communicari, & non communicari, quum Filius habeat communem cum patre naturam, non paternitatem, quæ cum natura res una eſt. Item ſequitur eſſe ſimul tres Perſonas, & unam præcedere aliam, & opera certo ordine diſtribui inter plures, quorum una eſt operatio. In has caſſes incidunt (inquiunt novi Ebionitæ) adoratores Trinitatis.

Cath. Nullum abſurdum ex fide Catholica derivatur. Non primum, quia ſi in his propoſitionibus, Deus eſt genitus, &, Deus non eſt genitus, ſupponat *Deus* pro diverſa perſona, nulla eſt contradictio: ſi in prima ſupponat pro filio, in ſecunda pro omnibus perſonis indeterminate; non ſunt hæ propoſitiones ſimul veræ, ſed prima vera eſt, altera falſa. Non ſequitur ſecundum, quoniam Eſſentia patris communicatur filio, ſed non communicatur perſonaliter, videlicet ſecundum rationem, quæ conſtituit perſonam patris, ut nono libro explicabimus. Non ultimum denique; ſunt enim divinæ perſonæ ſimul æternitate ac natura, ſed tamen una habet originem, & procedit ab altera. Opera autem ad extra ſunt quidem tribus perſonis communia, ut habetur Joann. v.17. *Pater meus uſque modo operatur, & ego operor*: &, *Quæcunque Pater facit, hæc & filius ſimiliter facit*. At in operibus diverſæ rationes ſunt diſtinguendæ: quarum aliquæ ad communem pertinent omnipotentiam, aliquæ ad perſonalem proprietatem. In exemplo ſit, quando in Jordane vox Patris intonuit, *Hic eſt filius meus dilectus, &c.* vocis ſonum tota Trinitas creavit, ſed verborum ſignificatio ad ſolum Patrem pertinuit. Dominica pariter incarnatio, in quantum eſt conceptio & productio hominis, etiam a Patre, & Spiritu Sancto peracta eſt; nam de Patre dicitur: *Quem Pater ſanctificavit, & miſit in mundum*: & de tertia perſona, *Inventa eſt in utero habens de Spiritu Sancto.* Sed prout Incarnatio eſt aſſumptio ac terminatio naturæ humanæ, eſt ſolius Verbi, quia terminare naturam non opus eſt omnipotentiæ, ſed munus hypoſtaſis. Ita quoque Columbæ ſpecies, in qua viſibiliter Spiritus Sanctus apparuit a tota Trinitate eſt perfecta, ſed conditio Doni eſt ſoli Spiritui tribuenda. At de poſtremo hoc argumento plura S.P. Auguſtinus lib.11. de Trinitate cap.v.

CA-

CAPUT VII.

Superiores reſponſiones exemplis ac rationibus illuſtrantur.

PROPOSITA contra Trinitatem argumenta urgentur fere omnia a Wolzogenio Barone Auſtriaco Sociniano, qui Crelliana ſophiſmata ſub nova quadam larva produxit, poſtquam adverſus Crellium doctiſſimi viri pugnaverant. Dignus autem videbatur, cui ſingillatim reſponderetur, quod omnia Majorum ſuorum arma tractaverit, idque callida dexteritate: ceteri autem Scriptores ineant ut plurimum cum ſolo Crellio certamen. His ergo hæreticis concedendum eſt Trinitatem myſterium eſſe, quod mentem ſuperat omnium creaturarum. Verum nec deſunt in rebus creatis exempla, quibus quodammodo comprobetur.

Tenent primum locum permulta Trinitatis veſtigia, quæ in creaturis occurrunt. In his primum fiunt generationes, quæ cum ſint perfectiones rerum (eſt enim perfectio gignere ſibi ſimile) non debet Deo repugnare: unde Iſaias inquit, *Qui alios parere facio, ipſe non pariam? qui ceteris generationem tribuo, ſterilis ero?* Compertum quoque eſt eſſe in Deo ſummam felicitatem & beatitudinem: ad quam requiritur ſocietas, & conſortium aliorum: Societas autem hominum vel Angelorum ad Dei beatitudinem conferre nequit, cum ſummum bonum mutuari non debeat a re creata felicitatem. Idem affirmandum eſt de perfecta amicitia, qualem in Deo eſſe non videtur in dubitationem revocandum. Sunt pariter innumeræ ſimilitudines, quæ ob oculos noſtros verſantur, quarum unam affert S. P. Auguſtin. ſerm. 38. de Verbis Ap. cap. 7. ex aqua, dicens: *Fons, fluvius, & potio ſunt aqua, & tamen nihil horum eſt alterum.* Aliam ſerm. 1. cap. 3. a ſole, ſcribens: *In ſole tria ſunt, & ſicut videmus ſeparari non poſſunt, curſus, ſplendor & calor.* Tertiam petit de Fide & Op. cap. 9. ab igne, *in quo ſunt ſimul ſplendor, motus & calor.* Profert & quartam lib. XIV. de Trinitate his verbis: *Mens meminit ſui, intelligit ſe, diligit ſe: hoc ſi cernimus, cernimus Trinitatem, nondum quidem Deum, ſed imaginem Dei.* In omni creatura veſtigium extat Trinitatis, ſecundum quod unum aliquid eſt, & ſecundum quod aliqua ſpecie formatur, & ſecundum quod quemdam ordinem tenet, ut idem Auguſtinus explicat lib. VI. de Trin. cap. ultimo. Accedit perfectio numeri Ternarii, cujus invenimus ordinem in rerum naturalium principiis, in partibus temporis, in corporum dimenſionibus, in animarum potentiis ac ſpeciebus, in differentiis motuum, in unaquaque re, quæ producta fuit in menſura, numero, ac pondere, & cui ineſt terna perfectio, unitas, veritas, bonitas. Quare perfectiſſimam quamque rem hoc numero deſignamus, ut cum dicimus aliquem ter beatum, ter maximum. Sed de

de his plura apud Bongum de myſteriis numerorum. Legite & D. Thomam 1. P. q. 45. art. 7. Eſtium in 1. Diſt. 3. §. x. & xi. & Contenſonium lib. 3. diſſert. 3. cap. 1. Speculat. 2.

Atque hiſce exemplis poſſumus Trinitatis myſterium etiam rudibus inſinuare. Quibus addam palmaria quædam ex Conflictu Serapionis, & Arnobii, qui extat Tom. VIII. Biblioth. PP. pag. 203. Peto (ut quæ illic pluribus comprehenduntur, paucis exponam) cur Trinitas naturali rationi repugnat? Num quia fieri non poteſt, ut eadem ſit multarum perſonarum operatio? Nequaquam. Duorum quippe oculorum eſt unus contuitus, duarum aurium unus auditus, duarum manuum unus tactus, duorum pedum unus greſſus, duorum labiorum unus ſermo. Si dixeris has operationes non eſſe perfectas in uno duntaxat principio; ponantur tres pretioſæ margaritæ obſcuro quodam in loco, & ſingulæ eodem lumine pariter conſpicientur. Si ergo multi pretioſi lapides uno fulgore ornatum ſui ſplendoris oſtendunt, quomodo nequeunt plures perſonæ unica fidei luce in una divinitate diſcerni? At, inquis, tres margaritæ eumdem numero valorem non habent. Ita eſt: ſed poſſunt induſtria artificis ita necti, ut unum regis diadema componant: & ſi arte plures conſtruuntur gemmæ, ut ſint regni unius diadema; quare in uno divinæ fœcunditatis theſauro eſſe nequeunt plures perſonæ ita naturaliter compactæ, ut ſingularum unum ſit regnum, una poteſtas, una divinitas? Fieri non poteſt, dices, ut multorum unum regnum ſit, atque indiviſum imperium? Etiam; nam tres imperatores aliquando pari poteſtate regnaverunt, Auguſtus, Antonius, Lepidus, qui inſtituerunt Triumviratum; & iterum tres filii Conſtantini, & rurſus, Honorius, Arcadius, Gratianus, licet non tanta animorum, quanta decuiſſet, conſenſione. Cum ergo temporale imperium talem in ſe continere valeat concordiam pacis; quanto erit major conſenſio, & unitas perſonarum in regno, quod nulla poteſt animorum diſcrepantia turbare? Inſtas non poſſe divinæ majeſtati mortale regnum aptari, cum trium Auguſtorum unus ſit genitus tempore ante alium, ac ſenior ætate juniores præcedat: ſed dicam e contra, hoc inter temporale, æternumque regnum intereſſe diſcriminis, quod in illo unus eſt ſemper altero anterior, quia ipſorum vita tempore præterlabitur, ſed æternitas omnis ſucceſſionis ac mutationis eſt expers. Affirmas imperceptibile eſſe, quod una perſona originem habeat ab alia, & tamen ſingulæ ſint duratione coæquales. Verum occurro aſſerens non repugnare quod plura ſimul ſint coæterna, & unum proficiſcatur ab alio: quando quidem ex flatu vox, ex voce efficitur ſermo; & uno eodemque momento flatus, vox, & ſermo oriuntur. Hæc aliaque permulta in citato conflictu Serapionis, & Arnobii digna lectu reperies, valde utilia, ſi cum ingenii moderatione legantur: & longe plura, ſed ſublimiora, apud Auguſtinum toto libro IX. de Trinitate.

His

His addere possem plurima miracula, quæ reddunt Trinitatis mysterium evidenter credibile, demonstrantque non esse humana ratione temere investigandum, aut impugnandum pertinaciter. Quædam vide in Magno Theatro vitæ humanæ Tom. VII. pag. 219., alia in vita Basilii, quam scripsit Amphilochius, nonnulla apud Victorem Vitensem lib. I. de Persecutione Vandalica, & Gregorium lib. III. dialogorum cap. 32., lege & Baronium Tom. VII. ad annum Christi 583. num. 42. & 43. Unum narro tantum maximum ac perpetuum, nobis domesticum, & ad hæreticos convincendos aptissimum. In cista enim fellea B. Claræ Sanctimonialis nostri Ordinis reperti sunt post obitum tres globuli, in trianguli formam dispositi, imagine, colore, & pondere pares: quorum unus tantum pondus habet, quantum duo aut tres: tres item quantum duo, vel unus; ita ut, sive separatim spectentur, sive omnes simul, sive unus cum duobus comparetur, nullum vel minimum sit inter illos discrimen. Qui, ut Ecclesia loquitur, *Sanctissimæ Trinitatis Symbolum referentes* servantur adhuc in pretiosa cruce dispositi una cum passionis Christi mysteriis mirabiliter in corde ejus impressis.

Exemplis ac miraculis accedit argumentum, quo simul demonstratur Trinitatem personarum non officere divinæ simplicitati. Tantum abest ut plures Personæ destruant divinæ substantiæ unitatem, uti opponunt hæretici; quin potius nisi in Deo esset distinctio trium personarum, non foret Deus summe unus, qualem esse ratio naturalis evincit. Etenim supponatur in divinitate una tantum persona. In ea, si aliæ divinæ personæ dari nequeant, operationes intellectus, & voluntatis nullum terminum subsistentem producent; nam si producant, jam habemus Personas. Atqui si intelligendi, & volendi operationes nullum terminum substantialem producant, Deus non est perfecte unus, sed in substantia compositus. Ergo nisi plures dentur personæ, non salvatur in divina substantia naturalis unitas & simplicitas. Probatur minor: Aut divinæ operationes sunt eadem divina substantia, aut sunt prolationes & actiones a divina substantia distinctæ: si hoc asseris, compositum Deum pronuntias, ut recte ait Irenæus lib. I. cap. 18.; Si vero propter unitatem, ac simplicitatem divinam non distinguis operationes a divina substantia: ob eamdem caussam non debes distinguere a divina substantia intelligente, ac volente, terminum intellectionis ac volitionis. Quæ argumentatio non valet de operationibus transeuntibus, cum istæ connotent terminum extrinsecum, & natura sua a divinitate sejunctum. Ex quibus obiter nota, pluritatem personarum divinarum nullam in Deo inferre compositionem, sed summam simplicitatem, ut dixi lib. II. cap. III. Propositione ultima.

* * * *
* * *

CA-

CAPUT VIII.

De Verbi divini ante Incarnationem præexistentia.

CETERORUM hæreticorum, qui in Christum Dominum impiissimas eructaverunt blasphemias, tres videntur, ac sunt profecto, iniquissimi, Cerinthus, Arius, Socinus. Cerinthus circa annum vulgaris Aeræ 80. illum purum hominem prædicavit adserens ante Mariam non fuisse; quem secuti sunt Ebionitæ sic dicti, vel ab Ebione quodam, vel quod ab Ethnicis, Judæis, & Christianis derelicti, fuerint אביונים, idest pauperes ac miserrimi. Adversus hanc pestem scripsit Ephesi Evangelium Joannes, ut auctor est in lib. de Scriptoribus Ecclesiasticis S. Hieronymus. Arius deinde vertente anno 320., aut paullo ante, ex Schismatico & fautore Meletii factus est ductor hæreticorum, & Filio Dei divinitatem negare ausus est; quem proscripsit sacrosancta Nicæna Synodus, & Patres quarti sæculi confutarunt. Socinus Sabellianorum, ut supra vidimus, fermento corruptus etiam Ebionitarum, & Arianorum errores sectatus est, ita ut habeatur ætate quidem posterior, sed primus impietate ac perfidia. Nam cum Sabellio unam statuit in divinitate personam, cum Ebionitis negavit Christum Deiparæ tempora præcessisse, & cum Arianis adversus Filii divinitatem pugnavit: neque paternam generationem fateri voluit, neque Verbi consubstantialitatem cum Patre. Itaque refutata hæresi Sabelliana, videndum est, an Christus ante temporalem sui conceptionem præextiterit, deinde utrum sit verus Filius Dei, ac postea an sit æterno Patri consubstantialis. Nunc de priori quæstione.

PROPOSITIO: Filius Dei fuit in aliqua substantia, priusquam conciperetur a Virgine.

Id primum evincitur ex Evangelio Joannis cap. 1. quod tale habet initium: *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum, hoc erat in principio apud Deum.* Per Verbi nomen designari Personam probatur. Ac primo, quoniam de hoc Verbo ait Evangelista, *Verbum caro factum est*, Et Verbum incarnatum aliquam personam esse, etiam hæretici profitentur. Deinde, quia Joannes declarat hoc Verbum fuisse Filium Patris, dicens: *Vidimus gloriam ejus, quasi Unigeniti a Patre.* Quod hæc persona fuerit ante assumptam humanitatem, ostenditur. Primo: Hoc Verbum erat in principio: Esse in principio idem est, ac esse ante omnes creaturas: Ergo ante omnes creaturas erat Verbum. Ita Joannes Chrysostomus Hom. 7. in Joannem: *In principio erat: ante omnia intelligibilia, & ante sæcula ipsum intellige.* Et Ambrosius lib. 1. de Fide ad Grat. cap. 5. *Erat apud Deum, erat, erat, erat. Ecce quater, erat. Ubi impius invenit*

nit quod non erat? Bene ex hoc loco Nicæni PP. damnaverunt Arium; qui dicebat, Verbum factum ex non extantibus, & fuisse aliquando, cum nondum esset: ut refert Socrates lib. I. Historiæ cap. VIII. Deinde sic arguo: Per ipsum Verbum omnia facta sunt; Ergo erat antequam omnia fierent. Item: Hoc Verbum caro factum est; extabat ergo, priusquam nasceretur ex Virgine. Rursus argumentari licet: Ex primo Geneseos, *In principio creavit Deus cælum & terram*, sequitur nullam creaturam fuisse productam ante cælum & terram: Igitur ex primo Joannis, *In principio erat Verbum*, infertur nihil fuisse ante Verbum.

Secundò probatur ex eodem Evangelio Joannis cap. VIII. 56. ubi legitur: *Dixit eis Jesus: Amen, amen dico vobis, antequam Abraham fieret, ego sum.* Fuit ergo Dominus Jesus ante Abrahamum. Hæc verba a recentioribus Socinianis ita exponuntur, quod Christus fuerit, antequam fieret Abraham, divina, ut inquit Hugo Grotius, constitutione. Sed pessime impii Evangelica verba contorquent. Tum quod constitutione, & prædestinatione non solum Christus Abrahamum præcesserit, verum etiam quilibet prædestinatorum: tum quod ex visceribus textus infertur evidentissime Abrahamo Jesum præextitisse ætate ac tempore. Dixerunt etenim Judæi: *Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham vidisti?* Hoc perinde est, ac si dixissent: Ut Abraham te videre potuisset, & tu illum, debuisses nasci in eadem Abrahami ætate: At cum nondum quinquagenarius sis, non es natus ætate Abrahami: Igitur neque Abraham te videre potuit, neque tu illum. Judæos hæc objectare de præexistentia temporis, satis liquet. Igitur Christus, qui respondit, *Antequam Abraham fieret, ego sum;* facit se multo antiquiorem Abrahamo: & sensus horum Verborum est, Abraham expetivit videre jam peractam Incarnationem, & Spiritu, ac fide me vidit; Et ego qui non sum purus homo, sed Deus sempiternus, antequam Abraham crearetur, jam eram. Observarunt præterea Theologi ac Patres his verbis *antequam Abraham fieret, ego sum*, Verbi æternitatem significari. Primo quod τὸ *fieret* designans creaturam opponatur τῷ *sum*, non, *eram*, aut, *factus sum*, quæ magis priori verbo respondebant; quoniam illud *sum* designare solet æternitatem, ut Psalmo CI. 28. *Tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient*: quod etiam de Christo repetitur in Epist. ad Hebræos cap. I. 12. deinde, quod hæc verba Joannis simillima sint illis Ps. 89. 2. *Priusquam montes fierent, tu es, &c.* quibus certum est divinam permanentiam, atque æternitatem describi. Quod observatum etiam ab Augustino Tractatu in Joannem tertio & quadragesimo.

Prob. 3. Nullus est, qui Deum Patrem præcessisse quamcunque creaturam inficias eat; idque neget probari ex cap. XLI. Esaiæ v. 4. *Quis hæc operatus est, & fecit, vocans generationes ab exordio? Ego Dominus*

minus primus & novissimus, ego sum. At similia enunciantur de Christo Domino Apocalypseos 1.8. *Ego sum ἄλφα, & ω, principium & finis, dicit Dominus, qui est, & qui erat, & qui venturus est*: & cap.ult. 13. *Ego sum ἄλφα, & ω, primus & novissimus, principium & finis*. Ergo & Christus creaturam omnem præcessit. Neque vero possunt textus Apocalypsis accipi tantum de Deo Patre; primo, quia cap. 1. fit sermo de Judice, & Salvatore nostro, de quo versu proximo habetur: *Ecce venit cum nubibus, & videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt*. Rursus, quia cap. ultimo advertitur præfata verba esse Domini Jesu, v.16. *Ego Jesu misi Angelum meum testificari vobis hæc in Ecclesiis. Ego sum radix, & genus David*. Denique cap. XXI. 6. repetit eadem verba Agnus, *qui sedebat in Throno*: quem esse Jesum pro nobis occisum non est dubitandum. Habet similiter Apostolus ad Hebræos XIII. 8. *Jesus Christus heri, & hodie, Ipse, & in sæcula*. Et Michæas v. 2. *Et egressus ejus ab initio, a diebus æternitatis*. Et quidem hæc de parvulo nascituro in Bethlehem, Dominatore Israel. Hujus generis extant in Tabulis utriusque fœderis plurima.

Quarto probatur ex Traditione Patrum Antenicænorum; nam de aliis nulla occurrere potest dubitatio. Illorum quippe Patrum communis sententia fuit in veteri Testamento, quotiescunque Deum apparuisse narratur, Filium Dei sese sub variis speciebus hominibus manifestasse. Ita enim docet Justinus in Dialogo cum Tryphone, nempe fuisse Christum, qui ad Ilicem Mambre apparuit Abrahamo, & in Bethel Jacob, atque Moysi in rubo ardenti. Neque dissentit Justinus lib. IV. adversus hæreses cap. XI. & XII. Tradit idem Clemens Alexandr. in I. Pedagogi cap. 7. Tertullianus cap. XIV. & XVI. adversus Praxeam, Origenes in III. ac VI. contra Celsum. Quam fuisse opinionem omnium fere Græcorum constat ex Proœmio Eusebii in Historiam Ecclesiasticam, ut animadvertit Estius in cap. III. Exodi v. 2.

Sophismata Diabolica diluuntur.

Argumenta prædicta gravissima, ac præsertim secundum Lælio Socino solutu difficillimum visum est, eique responsionem a Deo ipso patefactam scribit Faustus in disputatione adversus Erasmum Joannis edita anno 1595. arg. 4. & Schmalzius in Resp. ad Parasophism. p. 5. Lælium ergo, quoniam non potuit Spiritus Domini obcæcare, decepit profecto Diabolus. Cum spiritu nequitiæ in nomine Jesu Christi pugnam itaque aggrediamur.

Opp. 1. Sensus verborum Joannis cap. VIII. *Antequam Abraham fieret, ego sum*, est, priusquam Abraham fiat Pater multarum gentium in futura conversione, jam ego sum Salvator vester ac pater. Non ergo inde evincitur Christum Abrahamo præextitisse. Prob. ant. Græca ver-

ba sic habent, Ἀμὴν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, πρὶν Ἀβραὰμ γενέσθαι, ἐγώ εἰμί; quæ si ad verbum latinè reddere velis, ita sonabunt: *Antequam Abraham fieri, ego sum*. Atque ita reddidit Arias Montanus. Est enim τὸ γενέσθαι, *fieri*, Aoristus verbi γίνομαι, *fio*. Sed voces Aoristicæ, ut norunt qui linguæ Græcæ aliquam dederunt operam, significationem mutuantur a verbis, quibus junguntur, ita ut si cum præterito tempore jungantur, præteritum, si cum præsente, præsens significare soleant. Ergo in hoc textu, cum τὸ γενέσθαι *fieri*, jungatur τῷ λέγω, *dico*, & τῷ εἰμὶ, *sum*, præsentis temporis, præsentis significationem habere debet. Minor probatur: Joannis XIII. 19. ubi legit Vulgata: *Amen dico vobis, priusquam fiat*, habetur in Græco, Ἀπ᾽ ἄρτι λέγω πρὶν τῦ γενέσθαι, & XIV. 29. ubi legimus, *Dixi vobis, priusquam fiat*, est in græco εἴρηκα ὑμῖν πρὶν γένεσθαι; ubique Aoristus a verbo præcedenti temporis significationem mutuatur: neque huic regulæ contraria exempla, ait Wolzogenius, adhuc vidimus. Debemus ergo publica via incedere, non ferri per avia, & dum per ostium possumus, nolle ingredi per fenestram.

Resp. nego antecedens. Ad probationem concedo voces aoristicas indeterminati temporis esse: an autem sint præteriti, vel futuri, dicimus inferendum esse ex contextu. Hoc loco & ex Judæorum cum Christo disputatione, & ex propositione πρὶν, *antequam*, constat aoristum γένεσθαι, *fieri*, præteriti significationem habere. Ad probat. I. retorqueo adversus Socinianos ipsorum sophismata: quippe Joannis XVI. 29. aoristus γένεσθαί *fieri* est futuræ significationis, & nihilominus jungitur cum præterito εἴρηκα, *dixi*. II. Nego in orationis complexu nulla verba præterita reperiri, cum sint plura, ut illa, *dixerunt Judæi*, & *Abraham vidisti*, &c. III. Socinus contendit aoristum hic habere significationem futuri temporis, ita ut sensus sit, Antequam Abraham fiat caput omnium credentium (quod post ascensionem meam futurum est) ego jam sum Christus, & Servator vester; id enim probare conatur in lib. contra Bellarm. & Wiech. cap. 7. class. V. & tamen verbum λέγω, & εἰμὶ præsentis temporis sunt: quomodo ergo aoristus a verbis, quibus jungitur, temporis significationem mutuatur? IV. Verbum præsens *dico* infert tantum sermonis præsentiam, non rerum quæ dicuntur: alioqui quæcunque Christus futura enunciavit, fuissent dum adhuc loqueretur, præsentia. Inquit Wolzogenius: Si Christus simpliciter existentiam suam ante Abrahamum significare volebat, cur potius non dixit, *Ego eram, vel fui*? Sed supra dictum est, melius per verbum præsens significari æternitatem, allatumque exemplum illud aptissimum Ps. 89. 2. πρὶν τὰ ὄρη γενηθῆναι, σὺ εἶ, *Antequam fierent montes, tu es*. Cur non ait Psalmista, *Tu eras*, aut *fuisti*? Nimirum id temporis, non æternitatis character fuisset. Quid? Mavult Wolzogenius, *Ego eram*? Ita habet Syrus, auctore Grotio.

Instat Wolzogenius, Genes. XVII. 5. Abraham prius vocabatur Abram,

Abram, ideſt, Pater excelſus; quod nomen mutatum eſt in Abraham, ſignificans Patrem multarum gentium: & hujus nominis ſignificatio tum demum impleta eſt, cum gentes crediderunt in Chriſtum; ut explicat Apoſtolus ad Romanos IV. 11. & ſeqq. Senſus ergo valde egregius, & Servatore noſtro digniſſimus prædictorum verborum eſt, Antequam Gentes in filiorum Abrahami cenſum recipiantur, ego ſum illa, quam ab initio colloquii mei dixeram, lux mundi, ſeu Servator olim a Deo promiſſus, & nunc miſſus.

Reſp. utique Patrem multarum gentium eſſe Abraham, & hanc prerogativam adeptum per fidem in converſione Gentilium. Sed non ſumitur hoc loco Abraham juxta nominis etymon, ideſt, ut ſignificat prærogativam paternitatis multarum gentium; ſed quatenus ſignificat perſonam, quæ longa ætate Chriſti Incarnationem præceſſerat. Ratio manifeſta eſt, quoniam ita accipitur, ut diximus, nomen Abrahæ in toto orationis complexu, & Chriſtus Dominus reſpondit Judæis objicientibus, *Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham vidiſti?* Accedit diſcrimen eſſe maximum, ſi dicamus, Antequam Abram fiat Abraham, & Antequam Abraham fieret. Detur priorem enunciationem reddere ſenſum, quem Sociniani commenti ſunt: at poſtremæ quis talem vim ineſſe cenſebit? Adde ſummam ſagacitatem Joannis, qui ubicunque verba aliam præter literam ſignificationem præferunt, cautè ſolet advertere. Suam interpretationem obviam non eſſe, fateri debent Sociniani, qui illam credunt Lælio poſt multas preces divinitus revelatam.

Quoniam vero Fauſtus Socinus ait, Chriſtum acutè detorſiſſe nomen Abrahæ ab ipſo homine, cui fuerat impoſitum, ad rem quam ſignificat; præter dicta de ſcopo, & cohærentia hujus loci, adverte in Scripturis, ubi exprimitur Abrahami prærogativa & conditio, non haberi propoſitionem de ſecundo adjacente, *Abraham eſt*, ſed de tertio, *Abraham eſt pater multarum gentium*, ut conſtat ex cap. XVII. Geneſ. 5. & ex Epiſt. ad Rom. IV. v. 18. iiſdem ſcilicet locis, quæ vaferrimus Socinianus objectat. Quamobrem in cap. VIII. Joannis, in quo occurrit propoſitio de ſecundo adjecto, *Antequam Abraham fieret*, non prærogativa conditionis exprimitur, ſed exiſtentia perſonæ.

Opponit 2. Wolzogenius contra argumentum ex I. Joannis. Propoſuit ſibi Evangeliſta novæ creationis hiſtoriam deſcribere, ob quam fideles novæ creaturæ appellantur 2. ad Corinth. 5. 17. & Chriſtus dicitur principium creationis Dei in Apocalypſ. cap. 3. 14. Hinc orditur deſcriptionem ſuam iiſdem verbis, *In principio*, prout Moſes ſuam orſus eſt hiſtoriam. Et ſicut Moſes teſtatur Deum omnia creaſſe per verbum ſuum, ſive ſermonem, & juſſum; ita Joannes indicat v. 3. omnia, quæ pertinent ad ſpiritualem ſtructuram facta eſſe per Chriſtum. Præterea ſicut in veteri creatione omnia acceperunt vitam, ita ait Joannes verſu 4. etiam in Chriſto vitam fuiſſe, quæ in novis creaturis para-

parata sit. Et quemadmodum Moyses inquit, tenebras fuisse super abyssum; sic v. 5. meminit Joannes lucis, quæ in tenebris lucet. Ita comparat Evangelista novam creationem spiritualem cum veteri. Ex quibus hæc consequuntur. Dum Moses inchoat historiam suam, *In principio creavit Deus cælum & terram*, principium illud ad historiam mundi conditi est referendum, quasi dicat, In principio rerum hujusmodi, seu ante omnes res in mundo factas, creavit Deus cælum, & terram. Ergo cum Joannes dicit: *In principio erat Verbum*, principium istud referri debet ad narrationem creationis spiritualis, & eorum quæ pertinent ad Evangelium, quasi dicat, Ante omnia, quæ ad Evangelium spectant, erat Verbum.

Confirmatur I. quia ut constat ex Marci cap. I. v. I. & ex Act. Apost. cap. I. 21. principium Evangelii inchoatur a prædicatione Joannis Baptistæ. Et Joannes postquam ait per Sermonem totum opus novæ creationis peractum esse, subnectit v. 6., *Fuit homo missus a Deo, cui nomen erat Joannes*. II. Quia multa reperiuntur loca Scripturæ, in quibus verba *In principio* simpliciter posita designant, non principium omnium rerum, sed earum tantum, de quibus est sermo, ut Joan. 15. 27. *Et vos testabimini, quoniam a principio mecum estis*. Sic etiam Epistolam suam primam orditur Joannes: *Quod erat a principio, quod vidimus, &c.* III. Quia dato etiam, quod Christus fuerit in principio creationis, non sequitur fuisse æternum; quoniam potuit illum Deus ante mundum creare, quemadmodum & alias res, quales in exemplo sunt Angeli.

Multo minus, inquit Organum diaboli, probatur Christi præexistentia ex versu 14. *Et Verbum caro factum est*. Primo quia legendum est, *Et Sermo fuit caro*, cum sit verbum ἐγένετο, quod verbum denotat *fuit*, ut notum est omnibus, qui Græcam linguam vel primis degustarunt labris, & habemus exemplum supra v. 6. *Fuit* (Gr. ἐγένετο) *homo missus a Deo*. Deinde si ita transferatur, *Verbum caro factum est*, sequitur Verbum incarnatum desiisse esse, quod fuerat, sicuti cum aqua in Cana Galilææ facta est vinum, non amplius fuit aqua: & quando uxor Loth facta est statua salis, non amplius mansit femina. Denique Evangelista per illa verba, *Et Sermo fuit caro*, significat solummodo fuisse Christum quantum ad naturam infirmum ac mortalem; quia cum præcedenti versiculo meminisset summi boni, quo cumulat eos, qui eum receperunt; ne quis crederet auctorem felicitatis nostræ diversum esse ab aliis hominibus; aut dubitaret, quomodo homo mortalis ad tantam dignitatem eveheretur, ut fieret Filius Dei, addendum erat, etiam Dominum Jesum fuisse hominem fragilem, ac mortalem.

Resp. Gratis & ad libidinem Wolzogenium scopum præfigere Evangelistæ. Is, auctore Hieronymo, scripsit Evangelium rogatus ab Asiæ Episcopis adversus Cerinthum, aliasque tum grassantes hære-
ses,

ses, & maxime Ebionitarum, qui asserebant Christum ante Mariam non fuisse; unde compulsus est divinam ejus edisserere nativitatem. Addit Irenæus lib. III. cap. II. scripsisse adversus Nicolaitas, & Gnosticos, qui Christianæ simplicitati Platonicam miscebant Philosophiam. Contendunt quidam respexisse initio Evangelii ad Philonem Alexandrinum, qui plura de Sermone Dei disputavit, ne Chistiani similitudine sermonis fallerentur. Quæ omnia vera simul esse possunt; nam *omnes hæreses brevi noster piscator exclusit*, ait lib. I. ad Grat. cap. 5. S. Ambrosius. Vide quam bene cum hoc scopo Evangelii verba cohæreant. Gnostici inter Aeones nominabant λόγον, *Verbum*, ζωὴν, *vitam*, σωτῆρα, *Salvatorem*, & μονογενῆ, *unigenitum*, quæ nomina extant etiam apud Proclum ad Timæum Platonis. Hinc fabula Valentiniana a nobis explosa lib. 2. cap. 5. Principio itaque Joannes demonstrat τὸν λόγον *Verbum* esse ipsum Deum, dicens: *In principio erat Verbum*, &c. Deinde cum Gnostici assererent, alium esse Deum Creatorem, alium esse Verbum fabricatoris filium, alium, ut inquit Irenæus, de superioribus Christum; ait Joannes, unum esse Deum, qui omnia fecit per Verbum suum, *Omnia*, inquit, *per ipsum facta sunt*. Destruit deinde aliud Gnosticorum figmentum, affirmans non aliam esse emanationem λόγου, *Verbum*, & aliam ζωὴν *Vitam*, dicens in Verbo vitam in principio fuisse: *In ipso vita erat*. Sequitur hanc vitam simul esse lucem spiritualem omnium hominum, neque aliunde expectandam æternam vitam, *Et vita*, inquit, *erat lux hominum*, &c. ne quis putet diversum esse ζωὴν *Vitam*, diversum σωτῆρα, *Salvatorem*. Narrat deinde testimonium Joannis Baptistæ, qui venit ut testimonium perhiberet de lumine, ut omnes in ipsum crederent. Quid autem credendum est? Sane credendum nedum unum esse λόγον, *Verbum*, ζωὴν *Vitam*, σωτῆρα *Salvatorem*, sed etiam ab hoc Verbo indistinctum esse Christum, seu μονογενῆ, *Unigenitum*: quod significat his, quæ sequuntur: *Et Verbum caro factum est*, &c. Vides verborum ordinem, & cohærentiam? Itaque cum talem fuisse scopum Joannis constet Patrum auctoritate, constet verborum complexu, constet ex comparatione errorum Ebionitarum, & Gnosticorum cum Evangelicis verbis; quis credet Wolzogenio fabellas propria imaginatione fingenti?

Sed concedamus quoque scopum Joannis esse historiam nobis novæ creationis describere; quippe revera sumus in Christo nova creatura, novumque figmentum: quid inde adversus Catholicam Fidem fiet consequens? Imo ita nobis fas erit argumentari. Demonstrat Joannes auctorem novæ creationis esse Verbum Dei: Ait hoc Verbum non esse diversum a Creatore rerum universarum: Igitur Creator rerum universarum idem est ac auctor novæ creationis. Major propositio est Socinianorum. Minor autem S. Irenæi lib. III. cap. XI. & probatur. I. De hoc Verbo inquit Joannes: *Omnia per ipsum facta sunt*. Ergo per ipsum

ipsum factæ sunt nedum novæ creaturæ, sed etiam veteres. Vide Augustinum in 1. de Trinit. cap. 6. II. Ait Evangelista: *Et sine ipso factum est nihil*: ergo nulla creatura est, quæ non sit facta per Verbum. III. Addit Joannes: *Mundus per ipsum factus est*; igitur Verbum a quo nova creatura facta est, est idem Verbum per quod factus est mundus. Factus utique, ait Socinus, idest, *refectus*, idiotismo Hebræorum, qui utuntur verbis simplicibus pro compositis. Sed proh futile commentum! Hebræa lingua verbis compositis caret, & ideo verba simplicia habent aliquando apud Hebræos significationem compositorum: at non caret verbis compositis lingua Græca, qua certum est scripsisse Joannem. Adde consonantiam Scripturarum, quæ alibi docent per Verbum, & per Filium Dei creata fuisse omnia, ad Hebræos 1. v. 10. 1. ad Corinth. VIII. v. 6. Proverb. VIII. a v. 22. ad 31. &c.

Ex his facilis est ad Wolzogenii argumentum responsio. Ac primo illud retorquetur in adversarium; nam si Genesis 1. ea verba, *In principio creavit Deus cælum & terram*, significant ante omnes res, quæ creatæ sunt, creata fuisse cælum & terram: Ergo cap. 1. Joannis illa verba, *In principio erat Verbum*, designant, antequam esset Verbum, nihil fuisse. Deinde notandum est discrimen inter τὸ *creavit*, & τὸ *erat*. Si in principio cælum & terra creata sunt, ergo antea non erant. E contra, si Verbum in principio jam erat: ergo in principio creatum non est. Deinde non ait Evangelista simpliciter, *Verbum erat*: sed, *Verbum erat apud Deum, Deus erat Verbum*, idest, erat *æternum*: quod habet expresse Arabicus.

Ad 1. Confirmationem concedo Christi prædicationem habuisse initium a Joannis baptismate; sed ea verba *In principio*, non referuntur ab baptismum Joannis, sed ad Verbi existentiam; non enim scriptum est, *In principio fuit homo missus a Deo*, sed, *In principio erat Verbum*. Imo ita argumentum retorquetur: Evangelii prædicatio non habuit initium nisi a baptismo Joannis: Ea verba, *In principio erat Verbum*, non appellant supra baptismum Joannis: Ergo ea verba, *In principio erat Verbum*, minime appellant supra initium Evangelii. Ad 2. dico, quod significatio hujus vocis *Principii*, etsi indifferens sit, a verbis quibus nectitur, satis liquet. Quare, si 1. Joannis cap. 1. τὸ, *Quod fuit ab initio, & audivimus &c.* significat, ut contendit hæreticus, initium auditæ prædicationis, eo quod sequatur verbum, *Audivimus*; in cap. 1. Evangelii designare debet æternam existentiam apud Patrem, quum sequantur hæc verba, *Et verbum erat apud Deum*. Ad tertiam dico primum, Angelos prima die fuisse conditos, non ante mundum hunc aspectabilem. Deinde si velis ante cœlum terramque creatos, (quod tamen est falsum) id parum refert. Qui enim hanc tenent sententiam, exponunt verba Genesis, *In principio creavit cælum, & terram*, de Principio rerum corporearum, quarum narrationem pro-

prosequitur Moses: sed in Evangelio Joannis τὸ *In principio*, significat ante res omnes tam corporeas, quàm spirituales; eo quod a Verbo facta sint omnia, idest tam visibilia, quàm invisibilia, & sine ipso factum sit nihil, οὐδὲ ἕν, idest, nec unum quidem eorum, quæ facta sunt.

Nec quidquam efficiunt sophismata Satanæ contra vers. 14. Nam ad primum respondeo, optimam esse versionem nostram, *Et Verbum caro factum est*, quum, ἐγένετο, ita reddatur etiam ab Adversariis v.3. ubi extat Græce, πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, *Omnia per ipsum facta sunt*; & v. 10. καὶ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο, *Et mundus per ipsum factus est*. Neque ad rem est exemplum v. 6. ubi ἐγένετο non simpliciter ponitur, ut v. 3. 10. & 14. sed cum participio ἀπεσταλμένος, *Missus*. Est autem certa regula, quod ἐγένετο quando cum participio jungitur, significat, *fuit*, aut, *erat*, ut obsservarunt quoque Valla, & Erasmus. Alterum est argumentum procusum in officina Eutychianorum, qui post unionem Verbi divini cum humana natura, hanc fuisse absorptam putabant: quibus respondetur, Verbum factum non esse carnem conversione humanæ naturæ in divinam, sed assumptione humanitatis; ut probat Chrysostomus Hom. 11. in Joannem ex verbis sequentibus, *Et habitavit in nobis*: quæ non mutationem divinitatis significant, sed habitationem, & commorationem: ut dicam in lib. de Incarnatione. Quamquam si vera esset etiam hæresis Eutychiana, ita retorqueretur argumentum adversus Socinianos: Antequam aqua fieret vinum, erat aqua: antequam virga fieret coluber, erat virga; antequam mulier fieret statua salis, erat mulier: Igitur antequam Verbum fieret caro, erat Verbum. Ad ultimum, concedo Verbum factum esse carnem mortalem & infirmam; at nego antequam id fieret, non præextitisse. Carnem autem, non animam, commemoravit Joannes, aut per synedochen, ut Ps. 62. 2. *Ad te omnis caro veniet*, aut ad commendandam magis dilectionem, & humilitatem Filii Dei; ut probat lib.83. Quæst. q. 80. S. P. Augustinus.

Opp. 3. contra 4. argumentum. Quod PP. Antenicæni asserant Filium Dei olim Patriarchis apparuisse, nullum est ad probandam hujus præexistentiam argumentum. Ergo &c. Prob. ant. Exodi XIX. 20. habetur descendisse Dominum in Sina, & cap.XX. dedisse legem Mosi, & in Epist. ad Hebræos cap. 2. v. 2. & in Act. Apost. cap. VII. v. 30. habetur legem datam fuisse per Angelos. Item Deus, qui Genes.XVIII. 1. 2. apparuit Abrahamo, ut colligitur ex Epist. ad Hebræos cap.XIII. v. 2. fuit Angelus. Igitur nunquam in veteri Testamento Deus apparuit. Præterea hæc antiquorum PP. opinio non solum nullum habet in Scripturis fundamentum; verum etiam Scripturis e diametro opponitur: quippe ex eadem Epistola ad Hebræos cap. 1. Deus novissime locutus est nobis in Filio. Ergo non per Filium, sed per Angelos loquebatur olim Patribus, ac Prophetis.

Resp. nego ant. ad probat. dico non unam esse Patrum sententiam circa apparitiones Dei in veteri Testamento; nam quidam arbitrati sunt apparuisse Filium Dei visibilem speciem assumendo, & propterea dictum fuisse Angelum, quasi missum a Patre, quemadmodum appellatur ab Esaia cap. IX. 6.: aliqui docent revera apparuisse Angelos, sed in his fuisse ipsum Filium Dei per singularem assistentiam, & præsentiam. Prima est opinio Patrum Antenicænorum; secunda Hieronymi, Augustini, Gregorii Papæ, Fulgentii, aliorum. *Apparuit Angelus*, (inquit S. P. lib. 3. contra Maximinum prope finem) *in Angelo autem Deum fuisse quis dubitat?* Sive uni, sive alteri sententiæ subscribas; fateri debes olim Filium Dei apparuisse, neque pugnare inter se recentiores, ac veteres Patres.

Certe quod ipsemet Filius Dei apparuerit, valde probabiliter Patres affirmarunt. I. Quia Num. XXI. 5. legitur Hebræos tentasse Dominum, qui illos eduxerat de Aegypto, & eam ob rem misisse Dominum in populum ignitos serpentes. Et in I. ad Corinth. cap. X. 9. habetur, tentasse Christum. Christus ergo erat Angelus, qui eduxit Hebræos de Aegypto, & de quo Deus Pater ait Exodi XXIII. 20. *Ecce ego mitto Angelum meum, qui præcedat te, & custodiat in via*. II. Observarunt eruditi viri in iis Scripturarum locis, in quibus Dominus apparuit, vel allocutus est homines, haberi in Onchelos, in Targum Jonathanis, & Jerosolymitano Dei מימרא, *Verbum*: quod mire confirmat veterum opinionem. Tertio: Cum habeatur ex Proverb. VIII. omnia facta esse per Dei Verbum ac Sapientiam; haud incongrue dicitur etiam per Verbum & Filium Dei mandata, & magnificentiam Patris hominibus innotuisse.

Hanc sententiam si sustinere velis, dicas legem datam per Angelos fuisse, quoniam Filius Dei daturus legem choris Angelicis stipatus apparuit, ut habetur Deut. XXXIII. 2. Ex Angelis, qui apparuerunt Abrahamo primum quidem fuisse Deum, & ceteros veros Angelos, cum ex toto cap. XVIII. Gen. constet Abrahamum cum uno duntaxat suppliciter egisse, a quo separati sunt alii duo, qui venerunt Sodomam; cum quibus Loth pluraliter loquebatur, & qui ministri erant illius summi Angeli, & Domini, quem Abraham adoravit. Novissime denique Deum locutum nobis in Filio unito substantialiter naturæ humanæ; per quem olim loquebatur multifariam, aut in specie visibili non hypostatice unita, aut in visione, & in ænigmate. Verum propter aliorum Patrum, Magistrorumque auctoritatem nolo interim hanc definire quæstionem. Ut ut sit, affirmarunt veteres Filium Dei apparuisse Patriarchis: igitur tanquam certissimum supponebant, Filium Dei tunc extitisse.

CA-

CAPUT IX.

Dei Patris esse Filium unicum, verum, proprium & naturalem.

SEQUITUR quæstio de æterna Patris generatione, quam Anti-Trinitarii aggrediuntur: de qua hanc thesim Catholice pronuntiamus.

PROPOSITIO: Est Deo Patri Filius ab eo genitus, ideft, non adoptione, & gratia, sed generatione, ac natura.

Ex veteri Testamento probatur. Nam Psalm. 2. 7. legimus: *Dominus dixit ad me: Filius meus es tu: Ego hodie genui te*. Ad Davidem hæc referunt R. Kimchi, Saadias, & etiam Grotius. Sed ad Messiam spectare fatentur R. Selomoh Jarchi, Jonathan, & Aben-Ezra; imo mystice ad Christum pertinere primi quoque declarant. Profecto de Christo dictum constat ex Epist. ad Hebræos cap. 1. & ex Act. Apost. cap. IV. 24. & sequentibus. Christus ergo est Filius Dei: & quidem filius ab æterno, & filius generatione. Ait enim Psalm. *Hodie genui te*. *Hodie* adverbium est æternitatis, ut in hunc locum observat S. P. Augustinus; quia in æternitate nec præteritum quidquam est, quasi esse desierit, nec futurum quasi nondum sit, sed præsens tantum. *Genuit* absolute prolatum veram significat generationem. Ergo habet æternus Pater filium a se genitum sibique coæternum. In Psalmo pariter CIX. 3. habetur: *Ex utero ante luciferum genui te*. Quem psalmum de Christo dictum satis liquet ex cap. XXII. Matth. v. 44. Octavo Proverbiorum habentur similia. v. 22. *Dominus possedit me in initio viarum suarum*. 24. *Nondum erant abyssi, & ego jam concepta eram*. 25. *Ante colles ego parturiebar*. 30. *Cum eo eram cuncta componens, &c.* Perperam hæc de Sapientia, quatenus attributum est, hæretici interpretantur. Quis enim ignorat, possideri, concipi, parturiri connotare Filii personam? Quis neget illum, qui adest summo Deo, qui cuncta componit, qui ludit in orbe terrarum, esse rem aliquam subsistentem? Si Filii generationem vellet quis recensere, posset ne expressius illam describere?

Probatur 2. Ex novo Testamento. Joan. 1. 18. hæc extant, *Unigenitus filius, qui est in sinu Patris, ipse enarravit*. Ubi de hoc filio dicitur v. 15. fuisse ante Joannem. 11. Dicitur omnes de plenitudine ejus accipere: dicitur ipsum solum Patrem vidisse, quod de comprehensione constat accipiendum: dicitur tollere peccata mundi: dicitur esse auctorem gratiæ, quemadmodum Moses fuit auctor legis; & a priori versu ad ultimum plurimis divinitatis caracteribus insignitur. Et cap. v. 17. ait Dominus: *Pater meus usque modo operatur, & ego operor*. Hinc Jesum verissimum esse Dei filium ratione multiplici evinco. 1. Quia

ut solveret Judæorum objectionem, quod non esset languidus sanandus sabbato: respondet se eadem opera Patris implere, & quæcunque ille facit hæc & filium similiter facere; videlicet & Patrem & Filium post rerum creationem non posse ab opere revera cessare, & licet sabbato nihil fuerit productum, & hominibus ab operibus servilibus sit abstinendum; Patrem tamen ac Filium suum, *usque modo*, continuo scilicet, & incessanter *operari* conservando, benefaciendo, sanando. II. Sequitur Joannes v. 18. *Propterea ergo magis quærebant eum Judæi interficere, quia non solum solvebat Sabbatum, sed & patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo*. Habent Græca πατέρα ἴδιον, *Patrem proprium*. Et ob hanc præcipue caussam mortem illi intentarunt; quare si Filius non fuisset verus Deus, videretur Judæorum scelus aliqua ex parte excusandum; eo vel maxime, quod illum adjurante Pontifice, Matth. XXVI. 63. an revera esset Dei filius, se esse confessus est, nec diluit illatam sibi accusationem blasphemiæ. III. Scribit ibidem Joannes, sicut Pater suscitat mortuos, sic & filium vivificare quos vult: tam illum, quàm istum habere vitam in semetipso: utrumque esse eodem jure honorificandum ab omnibus. Plura sunt hujus generis in Evangelio Joannis, quæ ut simus breviores, omittimus.

Neque dissentit Evangelista Matthæus: cujus insignem locum produximus principio capitis III. Addamus præclarissimam Petri confessionem cap. XVI. 16. *Tu es Christus filius Dei vivi*. Hac emphasi non intelligitur duntaxat Jesum esse Christum, esse Messiam, esse filium Dei adoptivum; quippe id antea Petrus audierat ab Andrea, ut constat ex cap. I. Joannis 41. sed hæc fuit revelatio æterni Patris, non carnis & sanguinis, nimirum mortalis hominis. Quare ob talem veram, eximiamque confessionem meruit Petrus ceteris Apostolis anteponi, & distincto laudis præconio a Domino celebrari.

Prætermittendus non est Apostolus Paulus, qui in Epist. ad Hebræos cap. I. v. 2. scribit: *Novissime diebus istis locutus est nobis in filio*. Ubi plurimis characteribus æternam designat generationem. Nam I. ait per hunc filium condita esse sæcula: ita appellantur metonymice spiritualia. Ac nota particulam *Per*, non vertendam esse, *propter*, quasi propter Christum Deus mundum condiderit; tum quia græce extat δι' οὗ, & propositio διὰ cum genitivo caussam significat effectricem: tum quia v. 10. de hoc filio dictum asseritur: *Tu in principio, Domine, terram fundasti*. Ergo Filius iste omnium rerum creator est. II. Appellatur splendor, & character paternæ gloriæ; quibus demonstratur esse generationem ejus naturalem, cum sit splendor & imago Patris, & ab eo tanquam lux a sole processerit: unde recte habet Syrus אחכר, *Germen*. III. Dicitur: *portans omnia verbo virtutis suæ*, idest omnia comprehendens, & continens, quibus exprimitur summa Christi potestas, ac plenissima omnipotentia, IV. Ait Apostolus

ſtolus *hunc filium ſedere ad dexteram majeſtatis in excelſis*. Extat græce τοῦ θρόνου τῆς μεγαλωσύνης, & habraice, כסא כבוד, *Throni majeſtatis*. At Thronus majeſtatis ubique eamdem ſummam Dei gloriam ſignificat, ut in hunc locum oſtendit Grotius. v. Affirmat Paulus, hunc Filium eſſe tanto Angelis ſublimiorem, quanto differentius præ illis nomen hæreditavit: quod eſt nomen Filii Dei nulli Angelorum conceſſum, *Cui enim* (inquit v.5.) *dixit aliquando Angelorum, Filius meus es tu, ego hodie genui te?* Atqui etiam Angeli dicuntur in ſacris literis filii Dei, ut Pſalm. LXXXVII., & Job I. 6. II. I.: eo quod & ipſi filii ſint adoptione: Si ergo Chriſtus ſingulariter Filius appellatus eſt; non adoptivus erit, ſed proprius, unigenitus, ejuſdemque conſors naturæ. VI. Vocat Apoſtolus hunc Dei filium v. 8. Deum. v. 12. immutabilem, v. 14. ſingulis Angelis, ac miniſtris longe præſtantiorem: nec poterant de vero Deo digniora, ac ſublimiora nuntiari.

Tertio probatur ex Patribus Antenicænis: inter quos afferunt primo quidam Eruditi Epiſtolam Sancti Barnabæ, ſed cum dubiam cenſeat Joannes Baptiſta Cotelerius, incerti auctoris Menardus, & exaratam poſt tempora Barnabæ Jacobus Armachanus, non opus eſt hanc proferre. Citabimus nos Hermam, de quo habes judicium noſtrum ſupra cap. V. Is ſimilitudine IX. ait: *Filius quidem Dei omni creatura antiquior eſt*. Accedit Ignatius in Epiſt. ad Magneſianos: *Qui ante ſæcula apud Patrem erat, & in fine apparuit*. Juſtini philoſophi ac Martyris in Apologia hæc ſunt verba: *Porro filius ejus, qui ſolus proprie dicitur filius, Verbum ſimul cum illo ante creaturas exiſtens, & naſcens, quoniam per eum primitus cuncta condidit, & ornavit*. Tatianus etiam in Orat. contra Græcos, inquit: *Verbum igitur illud cæleſte, Spiritus a Patre genitus, & ratio ex rationali potentia, &c.* Conſimilia habet Athenagoras in Legatione pro Chriſtianis: in qua appellat Chriſtum *Primogenitam Patris progeniem, ex ipſo prodeuntem, ut rerum cunctarum idea & energia foret*. Irenæus denique lib. IV. adv. hæreſes cap. 7. *Hic enim Filius, qui eſt Verbum Dei ab initio præſtruebat, non indigente patre Angelis, uti faceret conditionem, & formaret hominem, propter quem & conditio fiebat*.

Ex dictis etiam Theologica efficitur ratio: quippe Generatio definitur origo viventis a vivente in ſimilitudinem naturæ: Verbi proceſſio eſt hujuſmodi: Ergo eſt generatio. Minor probatur; nam Joannis XVI. 28. ipſemet Chriſtus ait: *Exivi a Patre, & veni in mundum*: Pſ.2. 7. inquit idemmet Pater: *Hodie genui te*: Ad Galat. IV. 4. *Miſit Deus filium ſuum*. Quibus conſtat Verbi a Patre origo, ac proceſſio. Rurſus Joannis I. 4. legitur, *In ipſo vita erat*. v.26. *Dedit filio habere vitam in ſemetipſo*: & Epiſt. I. cap. I. 2. *Annuntiamus vobis vitam æternam, quæ erat apud Patrem, & apparuit nobis*. His verbis Filium viventem eſſe nemo non videt. Et denique ad Hebræos I. 3. appella-

pellatur filius *Splendor gloriæ*, *& figura substantiæ* patris, quemadmodum Sap. VII. 26. *Candor lucis æternæ*, *speculum sine macula Dei majestatis*, *& imago bonitatis illius*. Iis vero paternæ Gloriæ ostenditur in Filio similitudo. Quare nulla in eo deest germanæ conditio generationis.

Arii, et Socini Gregalibus respondetur.

Opponebant Ariani I. Verbum non Dei filius unigenitus est, sed quasi unigenitus, dicente Joanne cap. I. 14. *Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti*, *&c.* Non est ergo Unigenitus, proprius, ac naturalis. II. Cap. X. 36. *Quem Pater sanctificavit* (inquit Salvator noster) *& misit in mundum*, *vos dicitis*: *quia blasphemas*: *quia dixi*, *Filius Dei sum?* Filius est ergo non natura, sed adoptione per sanctitatem, & gratiam. III. Appellatur ab Apostolo ad Colossens. I. 15. *Primogenitus omnis creaturæ*, & v. 18., *primogenitus mortuorum*. At primogenitus alios ejusdem conditionis filios connotat. Quare cum omnes alii sint filii adoptivi, etiam Christus in istorum numero comprehenditur. IV. In priori ad Corinthios cap. XV. 28. hæc leguntur: *Cum autem subjecta fuerint illi omnia*, *tunc & ipse filius subjectus erit ei*, *qui subjecit sibi omnia*, *ut sit Deus omnia in omnibus*. Est ergo Christus Filius Dei sola administratione, & principatu Ecclesiæ, quam illi Pater cum plena potestate subjecit, ita tamen, ut absoluto temporalis Ecclesiæ regimine ipsemet Filius commissum sibi resignet imperium.

Resp. ad I. Verbum esse unigenitum Patris proprium ac naturalem, in sinu Dei reconditum, Patremque suum comprehendentem, ut affirmat Joan. cap. I. v. 18. Neque oppositum probat particula *quasi* superioris versus 14. nam græcum ὡς, *quasi*, est ut plurimum ὁριστικὸν, sive ut Hebræi appellant, כף לאמיתה scilicet definitivum, atque, ut scribit hom. II. in Joannem Chrysostomus, βεβαιώσεως, καὶ ἀναμφισβήτου διορισμοῦ, *Confirmationis*, *& indubitatæ determinationis*. Ita Matthæi XIV. 5. legimus: *Quia sicut Prophetam eum habebant* Gr. ὡς προφήτην, & in Epist. ad Philem., *ut Paulus*, Græce, ὡς Παῦλος. Et est etiam consuetudo sermonis Regem majestate, regalique comitatu incedentem, sic paucis describere, vidimus magnificentiam, ut regis. Videatur citato loco Chrysostomus. Quod opponunt aliqui Lucæ III. 23. in his verbis, *Erat incipiens quasi annorum triginta*, τὸ *quasi* diminutivum esse, nihil efficit: quippe non extat hoc loco ὡς ὁριστικὸν, *quasi definiens*, sed ὡσεὶ, *quasi indeterminatum*. Accedit participium *Incipiens*, quo innuitur sequentis adverbii, *quasi*, significatio: qui enim trigesimum annum incipit, nondum complevit. Sed neque conveniunt Chronologi de anno quo Christus ad baptismum accessit, & an incæperit, an expleverit annos triginta.

Ad

Ad secundum respondet Estius Com. in Joannem non probare Christum hoc argumento se esse filium Dei, sed se non male & inconvenienter fecisse, quod se dixerit filium Dei. Si enim homines, propterea quod ad illos sermo Dei factus fuerit, Scriptura vocat Deos; quanto justius ille, quem Pater sanctificavit, & misit in mundum absque suspicione blasphemiæ vocare se poterit filium Dei? Refellit ergo Judæorum calumniam argumento quod appellant a minori ad majus. Ceterum hinc etiam eruitur Christum esse filium Dei naturalem. I. Quia se præfert omnibus, quos vocat lex Dei filios; ideoque non est ipse, ut alii sunt, filius per adoptionem. II. Quia nemo dicitur mitti in aliquem locum, nisi antea alibi fuerit; & consequenter, ut ait S. Thomas lect. 6. in cap. x. Joan., *Quem Pater misit in mundum, est filius Dei, qui in æternitate præextitit*. III. Quoniam, ut argumentatur Augustinus Tract. 48. in Joan., dixerat Christus paulo ante, *Ego, & pater unum sumus*: quod constat accipiendum esse de unitate potestatis, ideoque & substantiæ: his enim probat neminem posse de manu ejus suas rapere oves sicuti nequeunt rapi de manu Patris. IV. Quod Judæi sustulerunt lapides ut eum lapidarent, videntes se facere filium Dei. Ex qua criminatione colligitur revera Dei filium esse: quandoquidem si non agnovisset verum esse quod objiciebatur, debuisset pro Dei honore crimen objectum refellere, dicendo, *Non sum Deus*, sicut fecit Joannes dicens, *Non sum ego Christus*. Neque refert, dici Christum sanctificatum a Patre: quandoquidem sanctificavit illum Pater, quando genuit, ait Augustinus. Sanctificavit quoque ipsius humanitatem quando filium misit in mundum, inquit libro de Trinit. VII. S. Hilarius.

Ad 3. Resp. Christum dici juramento *primogenitum*. Primo quia hæc vox non solum est ordinis (quo sensu non convenit Christo, qui est unigenitus) sed etiam dignitatis, ut Gen. 49. 3. vocatur primogenitus *major in donis, & prior in imperio*. Deinde quia prior est genitus a Patre, quàm ulla creatura; ut habetur Prov. VIII. 22. Est enim Primogenitus, quasi, *prius genitus*. Præterea quia Primogenitus est princeps fratrum suorum, & Christus in Ecclesia primatum tenet: unde Apocalyps. 1. 5. appellatur, *Primogenitus mortuorum, & princeps regum terræ*. Rursus, quia primogenitus erat hæres paternorum bonorum, a cujus manu reliqui partem capiebant hæreditatis: & Filius est *hæres universorum*, ut ait Apost. ad Hebræos 1. 6., & ipse *fecit nos regnum Patri suo*, ut habetur 1. Apocal. 6.

Ad 4. respondent quidam, Filium debellatis hostibus, & omnibus in potestatem redactis, subjiciendum esse Patri in Corpore suo mystico, quod est Ecclesia: quorum responsio Athanasii, Theodoreti, Gregorii Theologi, & Ambrosii nititur auctoritati. At alii cum Hieronymo, & Augustino censent Christum subjici Patri juxta dispensationem carnis assumptæ. Et sane de Christo ut homine Apostolus toto illo

illo capite verba facit. Inquit vero subjiciendum in fine sæculorum; non quod subjectus modo non sit: sed, ut scribit S. Pater libro contra Sermonem Arianorum cap. XXXVII., *Ne quis in eo putaret spiritum, & corpus humanum aliqua conversione periturum*. Nec mirum; id enim opinati sunt Sabelliani & Marcionitæ, de quibus agit Ambros. lib. V. de Fide cap. VII. nec non quidam Ariani, quos perstringit loco citato Augustinus.

Opponit 2. Wolzogenius. Caussæ, ob quas Christus Dei sit filius quatuor potissimum in sacris literis memorantur, quarum nulla est vera ac propria generatio. Prima caussa est, quia absque operatione viri ullius, virtute Spiritus Sancti immediate in utero Virginis conceptus est, nullumque adeo alium patrem præter ipsum Deum habuit. Quam caussam indicavit Angelus, Mariam sic alloquens: *Spiritus Sanctus superveniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi, ideoque quod ex te nascetur Sanctum, vocabitur filius Dei*. Altera caussa est, quia a Patre sanctificatus, & in mundum missus, de qua supra. Tertia, quia eum Deus suscitavit a mortuis, atque ad vitam immortalem denuo quasi genuit. Hanc caussam allegat Paulus in sua Concione, quam habuit Antiochiæ, ubi inter cetera sic fatur: *Annunciamus vobis promissionem, quæ facta est patribus, quod eam Deus impleverit nobis filiis eorum, dum resuscitavit Jesum; sicut etiam in Psalmo secundo scriptum est: Filius meus es tu, ego hodie genui te*, Act. XIII. 32. 33. Quarta caussa est, quia eum ad dexteram suam collocavit in cælis, donavit illi nomen, quod est super omne nomen, constituit eum Judicem vivorum & mortuorum: ob quam divinam sublimitatem, & similitudinem cum Deo est ille in summo gradu, & perfectissima ratione Filius Dei.

Resp. hæc omnia sempiternam, divinamque generationem non evertere, sed confirmare. Enim vero Lucæ I. 35. prænunciat Angelus: *Quod nascetur ex te, vocabitur filius Dei*; hoc est, *non solum qui e sinu Patris in uterum tuum veniens obumbrabit tibi, sed etiam id quod de tua substantia sociabit sibi, ex hoc jam vocabitur filius Dei, quemadmodum is qui a Patre est ante sæcula genitus, tuus quoque amodo reputabitur Filius*. Ita Bern. hom. I. de laudibus Virginis. In hujus autem interpretationis præsidium adverto primum particulam *Ideo* ex præcedenti sermone consequentiam inferre: quapropter sensus est, *Quia Spiritus Sanctus superveniet in te, & Virtus Altissimi obumbrabit tibi*, quo simul mira naturæ divinæ, & humanæ declaratur unio, igitur quod nascetur ex te vocabitur, & erit Filius Dei. Ad hæc observo cum Gregorio Magno lib. XVIII. Moral. Job. 17. *Obumbrationis* vocabulum utramque significare naturam: umbra enim a lumine formatur, & a corpore: & Dominus per divinitatem lumen est, & per humanitatem corpus. Rursus animadverto cum eruditis viris haberi τὸ *Sanctum* neutri

neutrius generis, quod argumento est, Filio Virginis sanctitatem inesse essentialem, non, ut ita dicam, adjectivam. Item legi in Aethiopica versione, ubi nostra habet, *Hic erit magnus*, *Hic erat*, distinctis quoque characteribus: ut Tom. v. Polyglottæ Waltonianæ p. 249. Noto etiam supernaturalem Christi conceptionem peractam virtute Spiritus Sancti satis declarari illis verbis, *Spiritus Sanctus superveniet in te*: sequentia ergo innuunt aliquid præstantius, nempe unitionem divinæ, humanæque naturæ. Postremo neminem negaturum puto, quod Christus Dominus potiori jure sit filius Dei, quàm Adam, quem tamen ex terræ sinu absque matre Altissimus procreavit; sed de priori caussa jam satis.

Ad tertiam (de altera enim supra) do Wolzogenio illud Psalm. 2. *Ego hodie genui te* etiam de Resurrectione dictum esse. Ita docent quippe nobilissimi Interpretes Origenes, Hilarius, Chrysostomus, Ambrosius. Sed excludi inde generationem æternam, perperam hæreticus jactitat. Locum Psalmi de imperceptibili divinaque generatione exponunt Gregorius Nyssenus, Cyrillus Alexandrinus, Athanasius: de temporali Athanasius ipse, Fulgentius, Euthymius: de resurrectione illi, quos jam memoravi. Neque tamen discrepant inter se. Statuendum primo hic divinam probari generationem: quod præstat eruditissimus Bossuetius ita singulas particulas pensitans: *Dominus*, inquit, *dixit ad me*; non ad alios, sed ad me proprie, singulariter: *Filius meus es tu*; tu, inquam, & non alius. Ergo unicus, unigenitus, singularis. Quod nusquam ea emphasi dictum de quopiam. *Ego hodie genui te*: non ergo adscitus, non adoptatus, sed genitus: nec gratia, quod Angeli, quod homines; sed natura filius. Et quidem Apostolus ad Hebræos 1. de propria, ac vera generatione hunc locum accipiendum esse declarat. De temporali Christi conceptione dictum quoque perquam optime. Nam etiamsi Pater de sua substantia nequaquam humanam Christi naturam genuerit; temporali tamen generatione factum est, ut filius hominis fieret filius Dei naturalis, ob unionem, quam dicimus hypostaticam. Non aliter de resurrectione dicendum est. Ad hanc spectat illud *Hodie genui te*, quoniam Christus resurgens a mortuis se verum filium Dei manifestavit. *Pulchre autem Pater dicit ad filium*: *Ego hodie genui te*, *hoc est*, *quando redemisti populum*, *quando ad cæli regnum vocasti*, *quando implesti voluntatem meam*, *probasti meum te esse filium*: inquit lib. III. de Sacramentis cap. 7. Ambrosius. Præterea Christi resurrectio nihil aliud fuit, quàm æternæ ejus generationis progressus: cum enim natus sit filius Dei vivi, & ipse vita sit, necesse fuit, ut iterum ederetur, & quodammodo gigneretur; ait præcitatus Meldensis Episcopus. Ipse Christus Joannis XVII.5. ita Patrem oravit: *Clarifica me tu*, *Pater*, *claritate quam habui*, *priusquam mundus esset*, *apud te*. Ergo claritas & gloria resurrectionis nihil est aliud, quàm

quàm revocatio Unigeniti Dei ad vitam, & jus originis suæ. Sive ergo de sempiterna generatione, sive de conceptione temporali, sive de resurrectione ex mortuis egregium Psalmi locum accipiamus, idem omnino concluditur.

Ad quartam caussam satis erit, si dixerimus omnes recensitas, aliasque Christi prærogativas ab æterna generatione, tanquam a primo fonte manare.

Opp. 3. Zwikerus: Antenicæni Patres, præsertim Herma, affirmant Filium Dei esse antiquiorem omni creatura, non generatione, sed prædestinatione. Nam Visione II. similia profert Herma de Ecclesia, dicens: *Omnium prior creata est, ideo anus: & propter illam mundus factus est*. At Ecclesia est prior tantum prædestinatione. Ergo & Filius Dei. Addit Auctor Irenici Irenicorum, Hermam similitudine V. Filium cum Spiritu Sancto confundere, dum ait *Filius Dei Spiritus Sanctus est*.

Respondet Joannes Ernestus Grabe in notis ad Bullum, Hermam putasse animas principio creatas antequam unirentur corporibus; (quem errorem tribuunt etiam Auctori Recognitionum Pseudo-Clementis, & defendit postea Origenes) atque Ecclesiam creatam initio sæculorum ratione animarum. At quare non dicam potius creatam a principio ratione Angelorum, quorum pars ad Ecclesiam triumphantem pertinet? Nullum est igitur argumentum Zwikeri, & nulla erroris Hermæ probatio. Recte quoque Filius vocatur Spiritus, quod nedum est nomen particularis personæ, sed etiam Deo, Angelisque commune. Ita Filium dixerunt Spiritum Tertullianus in I. contra Marcionem, Lactantius lib. IV. de Sapientia cap. 6. Cyprianus de Idolorum vanitate, & alii. Nota sunt carmina Prudentii in Apotheosi:

Spiritus ille Dei, Deus & se corpore Matris
Induit, atque hominem de Virginitate creavit.

CAPUT X.

Joannis Ludovici Wolzogenii adversus divinam generationem sophismata.

HACTENUS argumenta directe contra Scripturas ac Patres pugnantia. Sequuntur ea, quæ syllogizando primum Ariani, deinde Fratres Poloni, & hos inter Wolzogenius, congesserunt. Sunt autem hujusmodi.

I. Si Pater, qui omnium confessione est summus Deus, aliam personam ex essentia sua genuerit, sequeretur alium Deum genuisse: quemadmodum fieri videmus in humana generatione, ut Pater quando filium

filium ex essentia sua gignit, alium hominem gignat. Itaque per istam generationem ex uno Deo fient duo Dii, sicut in humana generatione ex uno homine fiunt duo homines. Quemadmodum enim in generatione hnmana Pater & Filius habent numero distinctam essentiam, quia Pater habet essentiam suam a seipso, Filius essentiam suam accepit per generationem a Patre: ita in divina generatione erit statuendum. Ideo hanc sententiam tempore Nicæni Concilii, in quo Arius damnatus est, viguisse inter Patres, ex Symbolo illius Concilii liquet; ubi Christus dicitur esse *Deus de Deo*.

Resp. negando sequelam. Quando enim inter Deum & creaturas comparatio instituitur, debemus omnem imperfectionem istarum ab illo removere; quemadmodum in eo afferentes naturam, operationes, potentiam, aliaque id genus, omnem amovemus conditionem mutationis, accidentis, qualitatis, & ceteras imperfectiones, quæ insunt creaturis. Generatio est origo unius personæ ab alia cum naturæ similitudine. Quod gignens, & genitus sint res subsistentes, & ille huic naturam ac proprietates communicet, perfectio generationis est. At quod Genitor tempore præcedat genitum, quod natura dividatur & abscindatur, qnod generatio sit actio accidentalis, fiatque seminis decisione, quod fetus paulatim formetur, habeatque incrementa; id non ad generationis essentiam, sed ad defectum pertinet creaturarum. Itaque dico in hominum generationibus filium esse hominem diversum a patre, quoniam natura corporum non est simplex, sed fluida, & generatio ex materiæ effluxione peragitur: at Deus cum sit impartibilis, gignendo non dividit essentiam, nec influxio in ipso est, ut in hominibus. Atque ita respondent Arianis similia objicientibus Athanasius, Gregorius Nyssenus, Hilarius.

Quod de Patribus Nicæni Concilii addit hæreticus, maxima est ingenuæ ipsorum fidei calumnia. *Dei* nomen aliquando pro Persona, aliquando pro essentia accipitur, ut ait lib. III. cap.4. & 11. Damascenus, & nos ostendimus cap. VI. ad 8. opp. Appellatur ergo Dei filius Deus de Deo, idest, Persona divina ex persona divina: quomodo dicitur Ecclesiastici ultimo *Invocavi Dominum patrem Domini mei*, & Psal. 109. *Dixit Dominus Domino meo*. Quapropter hæc propositio, *Deus genuit Deum*, vera est: hæc autem, *Essentia genuit essentiam*, aut, *Deitas Deitatem*, a nullo Catholicorum admittitur. Etenim prior terminum habet *concretum*, altera *abstractum*. Ista autem, *Filius est ex substantia Patris*, vera est, & Catholica, quia substantia jungitur personæ generanti. At si absolute diceres, *Filius est ex essentia*, *aut divinitate*, falsa esset enunciatio; quoniam essentia communis est, non generans, neque genita.

Dices: Si Deus genuit Deum, vel genuit se Deum, vel alium Deum; non genuit se, quia nulla res potest seipsam gignere; non alium

Deum, quia unus est Deus. Ergo Deus Deum non genuit. Resp. dist. majorem: vel genuit se, vel alium Deum; idest genuit aliam personam quæ est Deus; conc. personam habentem aliam divinitatem nego. Plura de hoc argumento Gregorius Ariminensis Distinct. iv. Q. i.

Insurges: Deus Pater genuit Deum qui non est Pater: Deus, qui non est Pater, non est verus Deus: Ergo Deus, quem genuit Pater, verus Deus non est. Resp. dist. majorem. Genuit Deum, qui non est Pater, si nomen *Dei* supponat pro divinitate; nego suppositum, quippe, ut diximus, divinitas non gignitur, neque gignit: si supponat pro Persona, concedo majorem, & nego minorem.

Opp. 2. Pater, & Filius eamdem numero essentiam habent. Igitur Filius dum ex Patris essentia est genitus, simul & ex sua essentia genitus erit: Ergo est sui ipsius Filius, & sui ipsius etiam Pater.

Resp. dist. cons. Filius de Patris essentia est genitus, scilicet de Patre, qui est sua essentia, concedo: de essentia, quæ a Patris proprietate separata percipitur; nego. Dum profitemur Filium ex Patris essentia esse genitum, non fatemur divinam essentiam absolute acceptam esse principium generationis: ita enim sequeretur præfatum absurdum, quod Filius sit ex essentia sui ipsius, quia habet eamdem cum Patre naturam: sed dicimus Filium esse genitum ex essentia relative sumpta, & quatenus est essentia Patris, una nempe proprietate personali subsistens. Quamquam vero accuratius diceretur, Filium genitum esse a Patre, quam ex essentia, quia hæc nec gignit, nec gignitur; admittimus tamen hunc loquendi modum, propterea quod Pater qui generat est sua essentia, & Filius genitus est ipsamet essentia Patris. Sed legite Sanctum Patrem Augustinum xv. de Trinit. cap. 3. & 14.

Opp. 3. Ab omni æternitate Deus summus extitit: Ergo si Filius Dei proprie generatus fuit, Deus summus non est; cum generatio proprie dicta sit mutatio de non ente in ens. Accedit quod omnis Pater semper tempore est prior filio. Si enim non est necesse, ut id quod generatur, antea non extiterit; poterit id generari quod jam reipsa existit: ac porro nihil prohibebit, eum qui hodie reipsa est, nec esse desinit, cras, aut in dies generari. Quis vero id absurdum esse non videt, & contra omnem generationis naturam?

Resp. nego consequentiam; siquidem necesse est, ut summus Deus sit ab omni æternitate; sed non est necesse, ut existens in omni æternitate sit innatum. Non enim ad generationem in Divinis præexistentia Patris requiritur, sed sufficit conditio originis: quam Patres adversus Arianos disputantes explicant comparatione caloris prodeuntis ex ignis natura, aut luminis, quod a sole diffunditur. Non enim fuit aliquando ignis priusquam gigneret insitum sibi calorem, neque sol processit de non esse principio luminis ad esse: sed statim ac producta fuerunt, ab illis caloris, luminisque manavit proprietas. Ita Deus Pater, qui fuit ab æterni-

nita-

nitate, ſemper Verbum genuit, ut ſi extitiſset ſol ab æterno, ſemper illuminaſset: unde univerſalis Eccleſia appellat Filium, *Deum de Deo, lumen de lumine*. Rationem hanc reddere poſsumus; quod generatio non ſit in Deo energia, & operatio adveniens perſonæ, eamque de potentia trahens ad actum; neque connotet terminum extrinſecum ac mutabilem: ſed eſt ſubſtantialis, & intrinſeca, eaque Deus Pater ſemper eſt in potentia & in actu. Quæ Wolzogenius in Arianorum palæſtris edoctus optime percepiſset, ſi audito Eunomio, Cyrillum, Hilarium, alioſque Patres legiſset. Nunc negamus generationem, quæ non eſt actio ac motus, eſse tranſitum de non eſse ad eſse; & dicimus ſufficere ad generationem æternam, ut Filius accipiat naturam a Patre, quam poteſt ab eo recipere, etiamſi ſit illi coæternus. Negamus quoque omnem patrem præexiſtere filio; quum potius ſumma patris fecunditas, & generatio ſubſtantialis nullam inter genitorem, ac genitum differentiam patiatur ætatis; & illi tantum patres filios præcedant, quorum operatio non eſt natura, nec potentia eſt eſsentialiter actus. Poſtremo negamus poſse hominem cras generari, qui nunc exiſtit, quoniam generatio creaturæ perficitur tempore, in quo præteritum nequit eſse futurum. At in æternitate, ubi non eſt antea, & poſt, ſed immutabilis permanentia, ſemper Verbum gignitur, ac ſemper eſt.

Inſiſtes: Quod corrumpitur deſinit eſse; ergo quod gignitur incipit eſse. Reſp. cum Eſtio diſt. ix. §. 111. nego conſecutionem; etenim gigni non aliud eſt, quam accipere eſse, etiamſi non eſse non præceſserit; corrumpi autem non eſt accipere non eſſe, cum non entis proprie nulla ſit cauſſa, ſed eſt amittere eſſe: ideoque ſi proprie loquamur, ſicut quod corrumpitur amittit eſſe, ita quod gignitur accipit eſſe: id, quod etiam in Filio Dei verum eſt. Hæc Eſtius.

Oppones 4. Si Deus ab æterno genuit Filium, nunc autem non amplius gignit, factus eſt ex generante non generans: quæ mutatio cum non ad creaturas ſpectet, ſed intra ipſum Deum conſiſtat, in Deum non cadit, nec cadere ab Adverſariis agnoſcitur. Adde quod Filius Dei, vel ex libera Dei voluntate, vel ex neceſſitate naturæ fuit a Patre genitus. Si ex libera voluntate, potuiſſet etiam non generari a Patre. Si autem Filius Dei poterat non generari a Patre, adeoque non exiſtere, non eſt Deus ſummus. Quod ſi vero Deus filium ex neceſſitate naturæ genuit, perpetuo gignit; cum natura ejus ſit ſemper prorſus eadem, & immutabilis.

Reſp. ad 1. ut ſupra, ideſt de ratione æternitatis eſſe, ut nihil in ea prætereat, nihil adveniat. Cum ergo generatio divina ſit æterna, impium eſt dicere, Pater ceſſavit a generando; ſed ita dicendum eſt, quemadmodum ſemper fuit, & eſt, ita Filius ſemper eſt natus, & ſemper naſcitur: ſemper fuit genitus, & ſemper gignitur. Nec ſequitur, quod olim objiciebant Ariani, ſi adhuc Pater generat, nondum erit Filius per-

perfecte genitus. Est enim semper & perfecta generatio, & perfectus terminus; quippe, ut diximus, generatio divina non est actio adveniens, sed naturalis: neque ullus dixerit splendorem nondum perfectum, eo quod sol non cesset illum producere. Ex loquendi tamen consuetudine, etsi semper nasci filium diserte Patres affirment, *melior est semper natus, quam qui semper nascitur*, ut ait Augustinus in libro 83. Quæst. q. 37., nimirum accepto verbo nascendi in eo sensu, quo filius necdum perfecte natus intelligitur: vere enim semper natus est, quia semper Filius.

Huc spectat consimile reticulum Arianorum: vel Pater genuit Filium existentem, vel non existentem; si genuit existentem, frustra genitus est: si genuit non existentem, ergo Filius aliquando non fuit. Liquet enim ex dictis respondendum esse, generationem divinam, cum sit æterna, tribuere Filio, ut semper sit, & semper recipiat existentiam a Patre: nec proinde destruitur natura generationis, quia hæc non consistit in productione rei prius non extantis, quod proprium est creationis, sed in origine viventis a vivente, quæ stare potest cum sola conditione originis. Ad quam originem nulla requiritur præexistentia; sed sufficit si quod habet Filius habeat a Patre, tametsi ambo sint coæterni: quod idoneis exemplis supra explicavi. Ea propter dicendum est: Pater genuit Filium existentem, quatenus Pater semper est principium ut existat Filius; & Filius semper recipit existentiam a Patre. Si hæretici, quibuscum pugno, Patrum reciperent testimonia, producerem modo aptissima ex Basilio lib. 2. contra Eunomium, Hilario lib. XII. de Trinit. Cyrillo in x. Thesauri, & Augustino Epist. 174. Sed pervicaces præstat refutare æternitatis natura, quam nequeunt summo Deo denegare.

Ad ultimum, de quo gravis olim fuit inter Catholicos, & Arianos conflictus, dico utrumque dici posse, Filium genitum necessitate, & Filium genitum voluntate, & utrumque posse etiam negari. Nam si necessarium accipias pro eo quod est naturale, & undequaque immutabile; dico cum Athanasio Orat. 2. Filium necessario productum, cum sit fetus substantiæ, non ex deliberatione natus, ut contendit olim Eunomius. Quod si necessarium accipias pro eo, quo quispiam indiget; dico cum Augustino in xv. de Trinit. cap. 20. Filium non esse necessitate genitum, quia necessitas indigentiæ in Deo non est. Pari ratione si voluntarium sumas, pro eo quod non est coactum, neque vim affert inclinationi, Filius natus est voluntarie, ut inquit in lib. 1. contra Arium Marius Victorinus: non enim aut a seipso, aut a Filio, aut a Spiritu Sancto, aut a creaturis cogi potuit Deus ut gigneret Filium; quum nemo cogat seipsum, neque productum cogere possit producentem. Si vero dixeris voluntarium, quod est liberum & indifferens, ut accepit Arius in Epistola ad Eusebium Nicomediensem, &

Alexan-

Alexandrum Episcopum Alexandriæ, nego cum Fulgentio in libro III. ad Monimum cap. VIII. gigni Filium Dei voluntarie; quia in generatione Unigeniti nulla in generante præcessit deliberatio: Denique si simul comprehendas deliberationem & indigentiam, assero cum Epiphanio Hæresi 69. & Augustino loco citato, Filium neque voluntate esse genitum neque necessitate, sed natura.

Si quæras an Filius possit dici genitus ex Patris consilio; Resp. distinguendum esse; nam si consilium accipias aut pro animi deliberatione, aut pro ut imperfectam significat sapientiam, Pater non genuit Filium consilio: si autem consilium accipias, quatenus opponitur corporali passioni, sive ut idem est cum divina substantia, quæ est sua voluntas, consiliumque: ex consilio Patris Filium genitum esse, Synodus Sardicensis definit.

Opponit ultimo Wolzogenius: Si essentia Patris etiam Filius est, sequitur necessario etiam intellectum Patris esse intellectum Filii, atque adeo etiam opera, quæ ab intellectu Patris proficiscuntur, a Filii intellectu proficisci, & promanare. Ergo si Pater per operationem intellectus sui generat Filium, sequitur Filium etiam seipsum generare. Imo etiam Spiritus Sanctus generavit Filium, cum habeat eamdem essentiam, eumdemque intellectum; estque adeo Filii Pater, & origo suæ originis.

Resp. utique intellectionem qua Pater producit Filium esse eamdem essentiam Patris, hanc vero cum omnibus suis perfectionibus absolutis esse tribus Personis communem; nec tamen veram esse consecutionem, quam urget hæreticus: quippe intellectio quæ producit Filium, non est substantia intelligens absolute accepta, quam appellant Theologi intellectionem *essentialem*; sed est substantia intelligens relative accepta, quam vocant intellectionem *Notionalem*. At non repugnat unam eamdemque rem esse communem pluribus si accipiatur absolute, esse propriam unius personæ si accipiatur relative. Quapropter negamus operationem, qua Pater generat Filium communem esse, licet communis sit intellectio essentialis, & Pater omnia communicet Filio, excepta proprietate Personæ. Vide Responsionem nostram ad 1. Oppos. cap. VI. Quod enim de essentia diximus, idem de intellectu divino dicendum est. Atque hic sit finis nostri pro Verbi Generatione certaminis: in quo desinant aliquando hæretici humano sensu garrire, memores scriptum esse *Generationem ejus quis enarrabit?* ab Esaia cap. LIII. 8., & a Prudentio,

Cum sit difficilis via, noscere principiorum
Semina: cui dabitur mortali exquirere, quidnam
Ultra principium Deus egerit? aut quo pacto
Ediderit Verbum, quod principio caret omni?

CA-

CAPUT XI.

Filium Dei esse Patri Consubstantialem.

SEQUITUR Quæstio, cujus gratia aliæ præmissæ sunt, de Verbi consubstantialitate, quæ licet ex dictis possit resolvi, cum nequeat Patri esse Filius naturalis & coæternus, quin eamdem habeat cum Genitore substantiam; cum tamen plura sint scitu necessaria pro Filii hujus divinitate, & item plura quæ ab hæreticis opponuntur præter hactenus dicta; specialiter de Verbi natura hoc capite agendum est: quam eamdem esse cum Patre, sequentibus argumentis demonstratur.

Momentum I. Ex Nominibus Dei, quæ etiam Filio tribuuntur.

Tetragrammaton Dei nomen יהוה soli Deo vero ac summo tribuitur, ut diximus cap. I. hujus libri: Atqui nomen istud יהוה *Jehova* tribuitur Filio: Ergo Filius est Deus verus ac summus. Prob. minor I. Esaias VI. ait: *Vidi Dominum* (יהוה) *sedentem super solium excelsum & elevatum*. De vero ac summo Deo loqui prophetam constat ex nomine tetragrammato; ex Seraphim, quæ clamaverunt, *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus exercituum, plena est omnis terra gloria ejus*: ex verbis ipsius Esaiæ, *Et regem Dominum exercituum vidi oculis meis*. At Esaias vidit gloriam Christi; ut habetur Joannis cap. XII. v. 41. Ergo Christus est יהוה Deus ille verus, ac summus. II. Idem Esaias cap. VIII. 13. ait: *Dominum exercituum* (יהוה) *ipsum sanctificate*: *Ipse pavor vester, ipse terror vester*. *Et erit vobis in Sanctificationem; in lapidem autem offensionis, &c.* Dictum de summo Deo quis non videt? Atqui Esaiam hæc pronunciasse de Christo constat ex cap. II. Lucæ v. 34. & ex Epist. ad Rom. cap. IX. v. 32. Christus ergo Deus summus est. III. Zacharias cap. XI. 12. scribit *appenderunt mercedem meam triginta argenteos*: *& dixit Dominus* (יהוה) *ad me*: *projice, &c.* Quæ de Christo prædicta esse liquet ex cap. XXVII. Matth. v. 9. Plura vide apud Huetium de Demonst. Evang. Prop. VII. Ludovicum Habert. De Deo Trino cap. IV. &c. Quæ possent objici soluta sunt supra cap. I.

II. Tribuitur etiam Verbo *Dei* nomen, quod nullibi absolute & sine addito in novo testamento de creaturis enunciatur, cum tam Latinum vocabulum *Deus*, quàm Græcum Θεὸς proprium sit, non appellativum, ut demonstrat lib. III. cap. 6. Irenæus. Exemplum ex multis sit Joan. I. *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus*

& Deus erat Verbum. Nonnulla de hoc textu dicamus. Respondent Sociniani Græce haberi, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος, scilicet nomen Θεὸς, *Deus* absque articulo: sine quo non potest summus ille Deus designari. Ita Faustus Socinus contra Bellarm. cap. 6. Classe 4. Hoc miserum perfidiæ fulcrum acceperunt ab Asterio Arii Socio, de quo Orat. III. Athanasius. At validissimis argumentis illud everto. I. Ipse Socinus pag. 407. fatetur regulam istam ad articulos spectantem non esse in Græca lingua perpetuam. Et quidem ὁ θεὸς cum articulo enunciatur de falsis Gentium Diis 2. ad Corinth. IV. 4. ὁ θεὸς τοῦ αἰῶνος, *Deus hujus sæculi*: ad Galat. IV. 8. τοῖς μὴ φύσει οὖσι θεοῖς, *iis qui non natura sunt Dii*, & alibi quamsæpissime. E contra Θεὸς absque articulo verum Deum significat Matth. IV. 4. Et eodem cap. I. Joannis v. 6. ἐγένετο ἄνθρωπος ἀπεσταλμένος παρὰ θεοῦ, *Fuit homo missus a Deo*: v. 12. τέκνα θεοῦ γενέσθαι, *Filios Dei fieri*: v. 13. ἀλλ' ἐκ θεοῦ ἐγεννήθησαν, *sed ex Deo nati sunt*: v. 18. Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε, *Deum nemo vidit unquam*, &c. II. Si θεὸς cum articulo designat unum summum ac verum Deum; Ergo Deus summus & verus erit Christus, quem Thomas ita Joannis XX. 28. allocutus est, *Dominus meus, & Deus meus*: Græce cum Articulo ὁ κύριός μου, καὶ θεός μου; quo in loco Socinus ait pronomen μου impedire, quo minus de vero Deo intelligatur; sed adversus cæcam mentiendi libidinem stant testimonia luculentissima Scripturarum, quæ eodem adjecto pronomine veram divinitatem compellant, ut Psalmo XXI. *Deus, Deus meus, respice in me*; Psalm. XXX. 15. *Ego autem in te speravi, Domine: dixi, Deus meus es tu*: aliisque locis compluribus. Ac multo minus valet, quod regerunt aliqui, præfata Thomæ verba non ad Christum referri, sed ad Patrem, quasi figuram habeant exclamationis. Etenim ex præmissa Græcorum lectione, liquet Thomæ verbis articulum, non signum admirationis præponi, & nominativum esse, κύριος, καὶ θεὸς, non casum vocandi: atque ex contextu patet referenda illa esse ad Christum, cum quo Thomas loquebatur: quippe legitur, *Respondit Thomas, & dixit ei, &c.* Quamobrem acerrimus Sociniani dogmatis propugnator Wolzogenius veritate cogente Comment. in Joan. pag. 1028. *Nullo modo*, inquit, *audiendi sunt, qui Thomam hæc verba non ad Christum, sed ad Deum patrem protulisse censent: quasi mirabundus, oculis in cælum sublatis, dixerit: o Deum immortalem, quid video? quid tango?* III. Cur Joannis I. Θεὸς absque articulo sit, hæc est ratio apertissima, quod articulus *subjecto*, non *prædicato* soleat proponi, ut animadvertit hom. 3. in Joan. Chrysostomus. Cui nos hæc addimus exempla, Matth. 11. 2. σὺ εἶ ὁ χριστὸς, *tu es Christus*. Jo. I. 21. ὁ προφήτης εἶ σύ; *Propheta es tu?* Jo. IV. 24. πνεῦμα ὁ θεὸς, *Spiritus est Deus*; ubi articulus semper *subjecto* præponitur. Neque omittam ingenuum Wolzogenii testimonium, qui pag. 715. scribit: *Initio advertendum est, in Græco ordinem Verborum esse transpositum, & recto ordine ita legi*

debere, *Et sermo erat Deus, ut nimirum Sermo subjectum sit, Deus prædicatum: quod etiam alii, nempe Beza, Piscator, Maldonatus, & e veteribus Hilarius, & Basilius observarunt*. Quibus nos caussam adversus Socinianos vicisse arbitramur.

Neque Verbum appellatum est Deus, quomodo Moses & Prophetæ dicti sunt aliquando. I. Quia id in novo Testamento est, ut diximus, penitus inusitatum, nec ullus absolute Deus nuncupatur: imo neque in veteri Testamento nomen istud reperies substitutum loco nominis יהוה *Jehova*, ubi accipi minime debeat de vero Deo. II. Quia teste Apostolo I. ad Corinth. 8. etsi Gentilibus sint Dei multi, & Domini multi, *Nobis tamen unus Deus est, Pater, & unus Dominus J. C.* ideoque si Verbum Deus est, esse debet ille idem Deus unus, qui est Pater. III. Quia Sociniani fatentur Verbum esse Deum titulo quodam sublimiori ac præstantiori, qui nulli convenit creaturæ: imo contendunt veram illud habere divinitatem; & ne objiciatur illis, servire eos duobus Diis, reponunt Dominum Jesum esse Deum & quidem verum, non vero Deum illum Altissimum, qui tantum unus est. Nam, inquiunt, divinitatem & potestatem Filius non ipse sibi sumpsit, sed eam a Deo illo uno Altissimo accepit. De hac Filii vera divinitate disputat Wolzogenius in Joan. cap. VIII. Quæ num stare possint cum veræ divinitatis perceptione, judicet cordatus lector. Itaque si Verbum, horum confessione, Deus est specialissimo quodam titulo; non est profecto Deus, quemadmodum Moses, Judices, & quotquot fuerunt divino numine afflati.

III. Non tantum Deus appellatur Christus, sed in Epist. ad Romanos cap. IX. 5. *Deus super omnia benedictus in sæcula*: Atqui iisdem verbis describitur Deus Altissimus in Epist. ad Ephesios cap. IV. 6. Est ergo Christus Altissimus ille Deus laudibus, gratiisque in sæcula prædicandus. Cui argumento tria reponere solent Sociniani. Primo Socinus ait Deum hoc loco poni cum restrictione *Super omnia*; sed quis mente omnino non destitutus, dixerit propositionem ἐπὶ, *Super*, quæ rei ac personæ denotat præeminentiam Matth. XXIV. 47. Lucæ I. 33. Act. VIII. 27. & ad Eph. IV. 6., nunc deprimere & coarctare sensum verborum, sequente præsertim nomine res universas comprehendente? Porro si ita res se habeat, neque Pater erit Deus ille Altissimus, de quo citato loco Apostolus: *Qui est super omnes, & per omnia, & in omnibus*.

Secundo respondet Erasmus esse *Epiphonema*, idest, acclamationem ad Patrem; ita ut verba illa sint a præcedentibus, *Ex quibus est Christus*, interpunctione secanda. Sed contra Erasmum hæc gravissima urgemus. I. Quod in Græco extat articulus, qui si *Epiphonema* foret, perperam esset appositus. II. Quoniam additur etiam participium ὁ ὢν, quod relationem dicit ad præcedentia, neque nota est novæ orationis,

tionis, sed veteris. III. Quia nullum Erasmus antiquorum, & optimæ notæ Bibliorum proferre potest exemplum: quod cum ipse adverteret, abiit in deteriorem sententiam, de qua mox differam. IV. Quod ipsemet Socinus interpunctionem rejiciat, ut faciunt viri fere omnes, quos Criticos sacros appellant. V. Quia Erasmi regula est Græcum articulum, dum Dei præponitur nomini, determinatam significare Personam.

Tertio censet idem Erasmus, & etiam Grotius, nomen Dei in Paulinam Epistolam irrepsisse. Quod probat Erasmus, quia Cyprianus, Hilarius, & Chrysostomus videntur legisse: *Qui est benedictus in sæcula*, Dei nomine prætermisso. Grotius vero inquit neque in Syriaca reperiri versione, neque consuetæ locutioni Pauli convenire, qui Patri nomen *Dei*, Filio nomen *Domini* solet tribuere. Verum respondeo decipi Erasmum. I. Quia necesse non est, ut ubique a Patribus Scripturarum textus integri proferantur. II. Quia Erasmus, Auctore Petavio lib. II. de Trinit. cap. IX. n. II. mendoso Cypriani Codice deceptus est. III. Quia Erasmum temeritatis damnat & consensus vetustissimorum Codicum, & antiquorum Patrum auctoritas. Germanam namque esse lectionem nostram, constat ex Irenæo lib. III. cap. 18. Tertull. contra Praxeam cap. 13. Novatiano de Trinit. cap. 13. August. libro I. contra Faustum cap. 3. & 6. & aliis pluribus, quos in hac de Verbi divinitate Quæstione citant L'Herminier, & Petavius, & qui hos præcessit, & Erasmum impugnavit Alphonsus Salmeron. Grotio autem respondeo non solum in Syriaca versione nomen *Dei* reperiri, sed etiam ad Christum referri; ita enim habet Syrus: *Apparuit Meschicho in carne, qui est Deus super omnes: cui sint laudes & benedictiones in sæculum sæculorum, Amen.* Idem habet etiam Arabicus, ut vidimus in Polyglottis. Atque his versionibus mira accedit firmitas Catholicorum sententiæ. Neque Apostolus ubi nomen Domini tribuit Filio, negat esse Deum: quod alibi demonstravimus. Sed & tribuit Christo Dei nomen ad Titum II. 10. & III. 4. 13. &c. Denique etiamsi *Dei* nomen deesset, probaretur inde Filii divinitas, quoniam esse benedictum in sæcula juxta Scripturarum sanctarum phrasim non potest nisi soli Deo convenire.

Momentum II. Ex Attributis summi, & altissimi Dei.

Ille supremus Deus est, cui summi Dei conveniunt Attributa: Filio summi Dei Attributa conveniunt; Ergo Filius summus Deus est. Prob. minor. Summus Deus dicitur Psalmo 76. 14. *Deus Magnus*: quo nomine etiam ab Apost. ad Titum 2. 13. Christus afficitur. Ait enim Apostolus: *Expectantes beatam spem, & adventum gloriæ Magni Dei, & Salvatoris nostri Jesu Christi*. Nec valet responsio Arianorum

 dicen-

dicentium dividendum comma, ita ut magnus Deus sit a Salvatore nostro diversus; quippe non Pater, sed Filius venturus est ad judicium; & in Græco non præponitur σωτῆρος, *Salvatoris*, articulus, quomodo præponendus esset, si Salvator alius esset a Magno Deo. II. Filio tribuitur Aeternitas Mich. v. 2. *Egressus ejus ab initio, & a diebus æternitatis.* Quod extat hebraice מִקֶּדֶם מִימֵי עוֹלָם *Ante principium, ante dies sæculi.* Ubi perperam Schlichingius, & Wolzogenius solam antiquam prosapiam Christi autumant designari, cum *Egressus* nativitatem, originemque significet, non familiæ nobilitatem. Nam quod ait Wolzogenius haberi hebraice plurali numero *De egressibus* ad demonstrandam longam seriem majorum; id quidem nihil nos urget, sive dicamus cum Galatino duplicem a Propheta memorari Christi generationem; sive cum linguæ Sanctæ peritis, plurali numero magnitudinem & excellentiam antiquæ nativitatis ostendi. Egressionem vero, & originem, quod idem opponit hæreticus, non repugnare æternitati, superiori capite demonstravimus. III. Convenit Filio etiam Omnipotentia, dicente Apostolo ad Colossens. I. 16. *Omnia per ipsum, & in ipso creata sunt.* Et ad Hebræos I. *Portans omnia verbo virtutis suæ.* De aliis Attributis vide Tournely Tom. 2. pag. 195. Juenin dissert. v. de Incarnat. Estium dist. 9. §. VIII. &c.

Momentum III. Ex Dei Altissimi Operibus.

Inter opera, quæ Deo conveniunt, neque possunt nisi infinita virtute perfici, connumerantur remissio peccatorum, mortuorum Resurrectio, collatio Spiritus Sancti, & intima secretorum cordium cognitio; quæ a solo Deo propria omnipotentia patrari, & Sacræ literæ docent, & evidens ratio demonstrat. At Filius Dei hæc omnia virtute propria peregit. Primo Matth. IX. 2. ait Paralytico: *Confide fili, remittuntur tibi peccata tua.* Atque, ut ostenderet se habere potestatem remittendi peccata, *Surge*, inquit, *tolle lectum tuum, & vade in domum tuam.* Significari autem hoc loco potestatem divinam, non excellentiæ, quæ etiam Sacerdotibus competit, constat; nam cogitantibus quibusdam Scribis Christum blasphemare, & dicentibus in corde suo, *Quis potest peccata dimittere, nisi solus Deus?* videns Jesus cogitationes eorum dixit: *Ut quid cogitatis mala in cordibus vestris, &c.* Fatetur ergo se illum verum Deum esse, qui solus habet potestatem dimittendi peccata: atque, ut animadvertit Chrysostomus, talem se esse tribus miraculis comprobavit; nempe cogitationum Scribarum cognitione, peccatorum remissione, & paralytici curatione. II. Filium Dei propria virtute a mortuis surrexisse liquet tum ex cap. II. Joan. 19. *Solvite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud*; quod ut Evangelista scribit. *Dicebat de templo corporis sui*: cum ex cap. X. 17.

Ego

Ego pono animam meam, ut iterum sumam eam. Nemo tollit eam a me: sed ego pono eam a meipso, & potestatem habeo ponendi eam: & potestatem habeo iterum sumendi eam. Quorum verborum vim non tollunt quæ consequuntur: *Hoc mandatum accepi a Patre meo*; ex quo Dei mandato pendebat (inquit Wolzogenius) utraque illa potestas Christi, & ponendi animam, & eamdem resumendi. Quippe præceptum ad opus meriti spectat, non ad gloriam; videlicet ad passionem & mortem, non ad resurrectionem ex mortuis. Præterquam quod non pendet a Dei mandato potestas, sed supponitur. At habebat, inquit hæreticus, Christus potestatem moriendi proprie, improprie vero potestatem resurgendi, quoniam ejus resurrectio tribuitur Patri ad Galat. 1. 1. ad Ephes. 1. 17. Act. XIII. 15. Verum hanc ego ex adverso infero consecutionem: A seipso habet Christus potestatem ponendi animam suam, & potestatem iterum sumendi eam: si prior potestas est propria, igitur & altera. Atqui potestas propria mortuos resuscitandi competit soli Deo; unde Christus dicitur resuscitatus a Patre: Ergo Christus Deus est, & habet eamdem cum Patre potestatem. Præterea: Si potestas resuscitandi mortuos propria est Patris, quia ipsius virtute Christus surrexit: pari jure propria erit hæc potestas in Filio, quia in novissimo die ipsius voce, ac potentia resurgent omnes, qui sunt in monumentis; ut scribit idem Evangelista cap. v. 25. 28. Cetera, quæ addit hæreticus, se non potuisse non ridere, cum legeret apud Maldonatum, quod solius Dei est potestatem habere ponendi animam suam, non moror. Deum namque posse mori ratione humanitatis assumptæ rident tantum impii homines, qui Incarnationis mysterium ignorant: atque ita ponere animam, ut nemo hanc possit tollere vi tormentorum, quomodo ponere habuit potestatem Salvator, qui ibidem ait, *Nemo tollit eam a me*: id quidem probat Personam posse mori, non necessitate naturæ, sed libera voluntate, & ratione formæ servilis, quam induit, non divinitatis quam non potest amittere. Hæc vero quomodo fieri possint, dicam de Verbi Dei Incarnatione. Tertia operatio solius Dei est dare, conferre, ac mittere Spiritum Sanctum: quod competere Filio ostendam inferius. Nunc præstat audire Augustinum XV. de Trinit. cap. 26.: *Quomodo Deus non est, qui dat Spiritum Sanctum? Imo quantus Deus est, qui dat Deum? Neque enim aliquis discipulorum ejus dedit Spiritum Sanctum. Orabant quippe ut veniret in eos, quibus manus imponebant, non ipsi eum dabant.* Postremo, ut mittam creationem, & gubernationem rerum universarum, quam convenire Filio docet Joannes cap. 1. 3. & Apost. 1. ad Hebræos, &c. scrutari corda certus est divinitatis character, ut habetur Jeremiæ XVII. 10. *Ego Dominus scrutans cor, & probans renes.* Quod tribuitur etiam Filio Apocalyps. 11. 23.; eique competere constat ex Evangelica historia. Profero exemplum unum ex cap. XXI. Joannis, ubi

Petrus

Petrus v. 17. ait: *Domine, tu omnia nosti: tu scis, quia amo te*. Quo in loco neque Petrus erravit, qui a Christo mercedem accepit; neque Christus ex sola Patris revelatione cordis alieni penetralia cognovit, qui ideo vidit, quia novit omnia.

Momentum IV. Ex perfecta Filii æqualitate cum Patre.

Fieri non potest, ut non sit summus Deus, qui eadem cum Patre indiscriminatim opera perficit, qui est cum illo eadem beatorum æterna vita, ac felicitas, qui unam cum eo habet divinitatis substantiam: Talis est Filius: Ergo Filius summus & altissimus Deus est. Minor probatur quantum ad primam partem. Joannis cap. v. 17. ait ipsemet Christus: *Pater meus usque modo operatur, & ego operor*. Sunt ergo eadem opera Patris, & opera Filii. Quod argumentum ut melius percipias; animadverte primo, quod supra notavimus, Judæos hæc audientes voluisse ipsum Christum interficere: *Quia Patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo*. Intelligunt ergo Judæi, quod non intelligunt Ariani, ut inquit Tract. xvii. in Joannem Augustinus. Deinde recole quæ de hoc Testimonio diximus cap. ix. Prob. 2. quoniam non solum veram Filii generationem demonstrant, sed etiam inseparabilem operationem. Rursus observa, Evangelistam non scripsisse, quod Judæi quærebant Jesum interficere, propterea quod ex eorum malevolentia arbitrarentur illum se facere æqualem Deo; sed, *Quia Patrem suum dicebat Deum, & æqualem se illi faciebat*; ideoque ea verba non ex malignantium corde, sed ex Apostolica proficiscuntur auctoritate; quomodo probat Petavius lib. 11. cap. viii. n. xiv.

Prob. 2. pars. Idem Joannes cap. xiv. 9. refert hæc verba Christi: *Philippe; qui videt me, videt & Patrem*. Ergo dummodo videatur Filius, habetur æterna vita, & sempiterna beatitudo, & consequenter Deus est. Pro qua pariter argumentatione notanda sunt aliqua. Ac primum cum Augustino Tract. in Joannem 70. non videri unum viso alio, nisi sint perfecte similia. In exemplo, ex uno homine non cognoscitur alius, si diversam habeant statnram, diversum colorem, diversaque lineamenta. Ea propter si viso Filio videtur Pater, sunt ambo modo perfectissimo similes. At nulla creatura omnimodam habere potest cum Deo similitudinem; ideoque Filius, in quo Pater videtur, creatura nequaquam erit. Præterea, ut scribit Hom. 74. Chrysostomus, si duæ res diversam habeant substantiam, in una non potest alia videri: non enim ex auro argentum, ex equo hominem possumus recte cognoscere; Si ergo qui videt Filium, videt & Patrem, erit una, eademque substantia utriusque. Adde his quæ Joannes scribit 1. Epist. cap. v.

cap. v. 12. *Qui habet Filium, habet vitam: qui non habet Filium, vitam non habet*: & cap. xx. *Hic eſt verus Deus, & vita æterna*. Male Grotius, qui Socinianis in Explicatione Joannis ſæpe ſæpius cohæret, illud, *Hic eſt verus Deus*, ad Patrem refert, ut contendit ipſe Socinus in Comment. & contra Bellarm. cap.v. claſſe 3. argum. 12. Quamquam enim græcum pronomen demonſtrativum οὗτος, aliquando ad remotiora refertur, (quod accidit perraro), communiter tamen ad proxime præcedentia ſpectat, ut Joan. 1. 2. 7. 30. & cap. v. 6. &c. Atqui proxime præcedit, *Filius*. Ergo ad Filium attinet pronomen iſtud. Accedit, quod ſcopus Joannis in illa Epiſtola eſt demonſtrare Filium eſſe verbum vitæ, & vitam æternam, ut conſtat ex cap. 1. 1. 2. Igitur ſcopus Apoſtoli exigit, ut ad Filium ſpectent poſtrema verba, οὗτος ἐστιν ὁ ἀληθινὸς θεὸς, καὶ ἡ ζωὴ αἰώνιος. Perperam ergo conantur hæretici hoc evertere teſtimonium, quod ſanctus Athanaſius in diſput. contra Arium habita in Nicæno Concilio appellat *Scriptam Demonſtrationem*.

Tertia pars probatur ex verbis Chriſti Joannis cap.x. 30. *Ego, & Pater unum ſumus*. Videndum eſt, num de unitate ſubſtantiæ loquatur Filius. De hac reapſe loqui hæ argumentationes evincunt. I. Hæc Chriſti ſententia eo tendit, ut probet non poſſe rapi de manu Patris quidquid non poteſt rapi de manu filii: Ergo Patris & Filii eadem poteſtas eſt, adeoque ſubſtantia. Quod eſt argumentum Hilarii in VII. de Trinit. & Cyrilli lib. VII. & VIII. in Joannem. II. Ex quo nemo poſſit rapere oves de manu Patris, ſequitur quod is *major ſit omnibus*, ut habetur ibid. v. 29. Igitur major omnibus erit & Filius, qui addidit, *Et nemo poteſt rapere de manu Patris mei: Ego, & Pater unum ſumus*. Vide Chryſoſtomum Hom. 61. III. Judæi ad præfata verba ſuſtulerunt lapides, ut lapidarent eum de blaſphemia, quia cum homo eſſet faceret ſeipſum Deum. At opinionem Judæorum non corrigit, ſed confirmat tum argumento a minori ad majus ſupra producto; cum ex operibus Patris, quibus oſtendit Patrem in Filio eſſe, & Filium in Patre. Fatetur itaque ſemetipſum verum Deum eſſe, ac talem ſeſe appellaviſſe. Præterire nolo præclaram Auguſtini ſententiam Tract. LXXI. in Joannem. *Audi Sabelliane; uſque adeo non ipſe Pater, ut eum Arianus inæqualem aſſerat Patri. Audi Ariane: uſque adeo Filius æqualis eſt Patri, ut Sabellianus eumdem eſſe dicat & Patrem. Tu adde quod tollis, tu adimple quem minuis; & nobiſcum ambo conſiſtitis. Quia nec tu tollis, nec tu minuis eum, qui & alter eſt a Patre, ut convincas Sabellium, & æqualis Patri, ut convincas Arianum. Utriſque enim clamat, Ego, & Pater unum ſumus. Quod ait, unum, audiant Ariani: quod ait, ſumus, audiant Sabelliani: & nec illi æqualem, nec illi alterum negando ſint vani.*

Reponunt Ariani Patrem & Filium unum eſſe voluntatis, & operationis conſenſu, quomodo Chriſtus Joannis XVII. orat Patrem, ut Fideles

deles sint unum dicens: *Rogo, ut omnes unum sint, sicut tu Pater in me, & ego in te, ut & ipsi in nobis unum sint*. Et infra: *ut sint unum, sicut & nos unum sumus*. Legitur & Act. IV. 32. *Multitudo credentium erat anima una, & cor unum*. Similiter in prima ad Corinth. VI. 17. *Qui adhaeret Deo unus Spiritus est*. Item cap. III. ejusdem Epist. 8. *Qui plantat, & qui rigat unum sunt*. His locis, inquiunt, sermo est de voluntatis concordia, non de unitate substantiae. Ergo idem est affirmandum de v. 30. cap. X. Evangelii Joannis.

Resp. I. Quidquid sit de aliorum locorum significatione, Evangelica verba praeter unitionem consensus etiam substantiae demonstrare unitatem, sive attendas Joannis scopum, qui est commonstrare Patri Filioque unam esse *manum* ac potestatem, ut paulo ante dicebam: sive cum Eugenio Carthaginensi in Fidei Professione ad Hunnericum, advertas non de voluntate sua Christum agere, sed absolute proferre, *Unum sumus*, non, *Unum volumus*: sive cum Augustino in VI. de Trinit. cap. 3., nullibi inveniri in Scripturis dictum simpliciter, *unum sunt* de iis, quorum est diversa natura; quod observat quoque D.Thomas lectione in hunc locum quinta.

Deinde singula expendam. Joannis XVII. 21. 22. non potest unitas designari naturae. I. Quod particula καθὼς, *sicut*, similitudinis nota est, non vinculum aequalitatis, ut Lucae VI. 36. & Matth. V. 48. ubi non aequalitas perfectionis & misericordiae Patris injungitur, sed praecipitur imitatio. Vide Orat. 3. contra Arianos Athanasium. II. Quia non petit Dominus, ut simus unum in natura humana, sed ut simus unum in Patre & Filio, *Ut & ipsi*, inquit, *in nobis unum sint*: quibus aperte significatur unitas caritatis & dilectionis. Vide Augustinum in IV. de Trinit. cap. 9. III. Falsum est nos cum Deo sola voluntatis concordia necti, cum ipsi uniamur etiam quodam vinculo substantiali tum in Incarnatione qua Verbum nostram sibi copulavit naturam, cum in Eucharistiae Sacramento, in quo ejus corpore pascimur; ut disputant Cyrillus, & Hilarius: quorum sententiam accurate tractat insignis Theologus Cardinalis Gotti Quaest.I. de Trinit. Dub.2. §.2. n.XXVIII. IV. Cum Ambrosio lib. IV. de Fide cap. 2. retorquetur Arianorum argumentatio. Nam nisi Christus se a creaturis separaret, non praemitteret, *Ut unum sint, sicut tu Pater in me, & Ego in te*; sed potius dicendum fuisset, *Sicut Tu in nobis, & nos in te*: At Filius unit se Patri, & priora verba praemittit: Ergo Filius separat se a creaturis. Quod additur ex Act. IV. 32. & I. ad Corinth. VI. 17. & cap. III. 17. ita resolvitur ab Augustino in III. contra Maxim. cap. 20. *Quando de rebus duabus, aut pluribus dicitur unus est, vel una est, & additur quid unus, vel quid una; & de bis, quae diversae, & de bis, quae sunt unius substantiae dici potest. Diversae sunt enim substantiae spiritus hominis, & spiritus Domini, & tamen dictum est, Qui adhaeret Domino,*

mino, *unus Spiritus est*: *Unius autem substantiæ sunt animæ hominum*, *& corda hominum*, *de quibus dictum est*, *Erat illis anima una*, *& cor unum*. *Ubi autem dicitur de duobus*, *aut pluribus*, *unum sunt*, *nec additur quid unum sint*, *non diversæ intelliguntur*, *sed unius esse substantiæ*: *sicut dictum est*, *Qui plantat*, *& qui rigat unum sunt*: *Et*, *Ego & Pater unum sumus*.

Addam ego *Animam*, *spiritum*, *& cor* frequenter accipi in Scripturis pro motu animæ, & desiderio. Ita *anima* accipitur Genes. XXIII. 8. *Si placet animæ vestræ*, & Joan. X. 24. *Quousque animam nostram tollis?* Ita *spiritus* Num. XIV. 24. *Caleb plenus alio spiritu secutus est me*. Et ad Rom. XI. 8. *Dedit illis Deus spiritum compunctionis*. Ita & *cor* Deut. XXIX. 18. *Cujus cor adversum est a Domino*. Et Matth. VI. 21. *Ubi enim est thesaurus tuus*, *ibi est & cor tuum*. Sunt exempla hujusmodi frequentissima. Quid ergo stupent hæretici, si præfata testimonia de unione voluntatis explicamus, & non item alia, ubi neque anima, neque spiritus, neque cor memorantur? Plura alia argumenta tractant Theologi; sed nos ea fusiori stylo complexi sumus, quæ valeant quempiam convincere, dummodo non sit in errore cæcus, & pertinax.

CAPUT XII.

Solvuntur contrariæ opinionis argutationes.

LATEBRAS Transylvanorum tentavimus: ubi hæretici plurium errorum portentis hæresim perniciosissimam tutantur, Christum & verum Deum, & Unigenitum Patris, & divino honore dignum confitentes, & tamen æternum, & genitum ex substantia Patris, Deumque altissimum denegantes. Horum autem tergiversationes tantæ sunt, ut nullus error pari machinationum numero propugnetur: quas & Crellius in libro de uno Deo Patre, & Socinus contra Volanum, & Wiekum, & Joannes a Wolzogen ex Calvinista novus Samosatenicus, & alii copiosis Voluminibus editis, Satana magistro, invenerunt. Adversus harum machinarum fragorem nos ipsos valido præsidio munivimus. Nunc jungunt se Arianis, eorumque armis nos iterato certamine lacessire non desinunt: atque hæc objiciunt. 1. Ipse Filius Joannis XIV. 28. profitetur se Patre inferiorem, dicens: *Pater major me est*. Itaque non est Patri consubstantialis.

Resp. dist. antec. profitetur se inferiorem Patre ratione humanitatis assumptæ, concedo: ratione personæ ac naturæ, cui copulavit humanam, subdistinguo, profitetur se minorem origine, concedo; minorem potestate aut substantia, nego. Quippe si Patre hoc pacto esset minor, quomodo eodem cap. V. 9. dixisset: *Qui videt me*, *videt & Pa-*

& Patrem? Quomodo verum est, quod scripserat Joan. cap.v. 18. *Patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo?* Quomodo cap.xvi. 15. ait ipse Filius: *Omnia quæcunque habet Pater mea sunt?* si omnia Patris, ut arguit 1. de Trinit. Victorinus, sunt & substantia, & potestas, & dignitas. Quomodo denique ait Apostolus ad Philipp. 11. *Non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo*, videlicet, rem alienam non usurpavit, dum se Patri suo fecit coæqualem? Itaque in hac Scripturarum sanctarum diversitate, ad diversam Christi naturam est recurrendum, ut ait Augustinus 11. de Trinit. cap. 1. *Filius est æqualis Patri secundum formam in qua erat, & minor Patre secundum formam servi, quam accepit*. Id priori distinctionis nostræ membro complexi sumus. Nam in altero Patrum Græcorum indicata est responsio, qui dicunt Filium minorem Patre secundum *habitudinem* caussæ, eo quod Pater origo sit Filii, ut loquitur in 1. adversus Eunomium Basilius, Orat. v. Gregorius Nazianzenus, & hom. 75. Chrysostomus. In quorum scriptis advertendum est nomen caussæ ac principii indiscriminatim usurpari, quod usitatissimum est Græcis omnibus. Videtur tamen mihi verior sententia Latinorum, qui dicunt Filium se minorem fecisse Patre propter humanitatem; primo quia inquit Christus: *Gauderetis utique quia vado ad Patrem; quia Pater major me est*. At ad Patrem ibat non ratione divinitatis, secundum quam nunquam a Patris gloria recessit, sed ratione duntaxat humanitatis. Deinde quia nullibi scriptum est Patrem esse majorem Spiritu Sancto, aut Spiritum Sanctum minorem Patre, quia Spiritus non sic creaturam assumpsit, sicut a Verbo assumpta est natura hominis; inquit Augustinus in 11. de Trinit. cap. 6. Hæc tamen salva Græcorum Patrum dignitate dicta sint.

Obstrepit Faustus Socinus in Animadvers. ad Theses Collegii Posnaniensis pag. 437. Continent hæc affirmantia verba *Pater major me est*, aperte negationem hanc, *Ego non sum tam magnus, ut Pater*. Atqui simpliciter de Persona quapiam nullo pacto quicquam negari potest, quod ei secundum aliquam naturam conveniat. Ergo nullo pacto negari potest Filium esse tam magnum ut Pater, si Filio id secundum aliquam naturam competeret. Probatur minor. Nemo simpliciter negaverit hominem quantum esse, quia ejus anima revera non sit quanta: satis est enim, si ejus corpus sit quantum, ut revera est. Ergo similiter si Christus secundum divinitatem tam magnus esset ut Pater, nullo pacto id simpliciter negari potuisset; quamvis revera secundum humanitatem tam magnus non sit.

Resp. nego *suppositum* minoris: non enim de Persona Filii simpliciter negatur, quod sit tam magnus ut Pater; quomodo nec simpliciter affirmatur illum Patre minorem esse: sed cum duplici constet natura, secundum unam æqualem, secundum alteram minorem Patre pronunciamus. Ita nemo simpliciter negat hominem esse quantum, licet quanta

quanta non sit ejus anima, quia cum homo constet ex anima & corpore, quantus est ratione corporis, non quantus ratione animæ. Quare concedo consequentiam, & retorqueo argumentum: Ex quo homo sit quantus ratione corporis, non sequitur quin sit spiritualis ratione animæ; & absque ulla contradictione vera est utraque propositio, *homo corporeus est*, *homo spiritualis est*. Igitur ex quo Christus sit minor patre secundum humanitatem, non infertur quin sit æqualis Patri secundum divinitatem: & vera est enunciatio, *Ego & Pater unum sumus*, vera & altera, *Pater major me est*.

Instat Wolzogenius in libro de *Utili lect. novi Testam.* p. 328. Dici nequit, Christum nec conceptum esse de Spiritu Sancto, nec natum ex Virgine, nec crevisse, nec edisse, nec bibisse, nec flevisse, non mortuum, non resuscitatum, nec alia innumera, quod ei nihil horum competat secundum divinam naturam. Ergo neque dici potest esse æqualem Patri, extitisse ab æterno, creasse mundum, fuisse in cælo antequam nasceretur ex Virgine, & alia hujus generis, quia nihil horum ei competit secundum naturam humanam.

Resp. nego consequentiam. Cum enim Christus sit ex duplici natura compositus, debent de eo affirmari quæcunque utrique naturæ conveniunt, quomodo de homine qui constat ex corpore & anima, affirmatur quod sit corporeus, & quod sit spiritualis. Quare dici nequit Christum nec conceptum esse, nec mortuum; quia id ei competit secundum naturam humanam; & dici nequit non esse æternum, non esse Deum altissimum, non esse Conditorem sæculorum, quum id illi competat ratione divinitatis.

Dices: Multa alia sunt sacrarum literarum loca, quibus Filii cum Patre ostenditur inæqualitas. I. Petitur ex Jo. v. 19. ubi Christus ait: *Non potest filius a se facere quicquam, nisi videat Patrem facientem*. Et v. 30. *Ego nihil possum a me ipso facere*. Quomodo igitur Filius potest esse summus Deus? II. Id illa loca confirmant, in quibus Christus ostendit se non esse auctorem suæ doctrinæ; ut cum inter alia inquit Jo. VII. 16. 17. *Doctrina mea non est mea, sed ejus qui misit me*. III. Huc spectant ea loca, quibus testatur se missum a Patre Jo. III. 16. ab ipso accepisse mandata Joan. X. 18. ad Patrem fudisse preces Joan. XVII. 1. IV. Accedunt loca, quibus Filius vocat Patrem Deum, ac Dominum suum, ut XX. 17. *Ascendo ad Patrem meum, & Patrem vestrum, Deum meum, & Deum vestrum*. Et Paulus 1. ad Corinth. 3. 23. ait: *Christus est Dei*. V. Fatetur etiam Salvator se habere aliam voluntatem a Patre, Matth. XXVI. 39. *Non sicut ego volo, sed sicut tu*.

Resp. hæc, quæ olim Ariani, nunc Sociniani opponunt, Divinitati Salvatoris nostri non adversari. Ad 1. enim Resp. cum Gregorio Nazianz. lib. IV. Theologiæ Filium non posse a se facere quicquam, quia una est Patris ac Filii potestas, una, eademque operatio. Quæ responsio con-

constat ex verbis immediate sequentibus: *Quæcumque enim ille fecerit, hæc & Filius similiter facit*; atque etiam ex præcedentibus: *Pater meus usque modo operatur, & ego operor*. Vide & Ambrosium lib. IV. de Fide cap. 3. Possumus textum etiam de Filio, ut homine, exponere.

Arguit Wolzogenius: Si Filius videre debeat Patrem facientem, Pater erit norma & regula Filio: At qui se in operibus suis ad normam & regulam alterius componit, non est Deus summus: Ergo Filius Deus summus non est.

Resp. dist. majorem. Si Filius videre debeat Patrem facientem, ut discipulus artificem, a quo docetur, conc. Si videre illum debeat, ut unigenitus Patrem, a quo per generationem accipit essentiam ac sapientiam; nego. Vide Gregorium Nyssenum lib. contra Eunomium XII., ubi explicat omnem operationem Filii ad formam operationis Paternæ, similitudine imaginis eamdem motionem habentis cum suo archetypo, dum se contemplatur in speculo.

Quod secundo objicitur, nullius est momenti. Quærit enim Tract. in hunc locum S. P. Aug. Si mea, quomodo non mea? Si non mea, quomodo mea? Brevis responsio: mea, quia sum Dei Verbum, ac Sapientia. Non mea, quia non a me originaliter profecta. Sicut enim Filius Dei esse suum habet a Patre, ita quidquid ejus est, sive vita, sive scientia, sive operatio similiter est a patre. Propterea etiam appellat doctrinam Patris, ne credatur per humanam industriam comparata. Aut loquitur ex hypothesi, & sensu Judæorum, qui opinabantur ipsum diversum voluntate ac doctrina a Patre, suam facere voluntatem, & doctrinam suam spargere; cum una sit ipsius ac Patris voluntas. Et quidem sæpissime negativæ propositiones in sacris libris non negant simpliciter, sed secundum hypothesim, & cogitationem eorum, ad quos dirigitur sermo: ut Joan.1.21. Baptista negavit se esse Prophetam, & Eliam, scilicet eo modo, quo intelligebant Judæi, cum esset revera Propheta, & etiam spiritu & virtute esset Elias. Hæc postrema responsio non patitur instantias Socinianorum;

Nam urget Wolzogenius: Si Filius tantum doctrinam suam retulisset ad Patrem, potuisset intelligi eum una cum Patre esse illius a[illegible]rem: At negat eam suam esse, & soli Patri eam adscribit. Ergo non est auctor suæ doctrinæ.

Itaque respondeo dist. minorem: Negat secundum hypothesim Judæorum, concedo: negat simpliciter; nego. Aut dico negare se auctorem esse doctrinæ, quatenus illam habet a Patre.

Ad testimonia tertio producta Resp. S. P. Augustinus lib. contra Serm. Arianorum cap. VI. *His testimoniis Sanctarum Scripturarum, quid persuadere conantur, nisi propterea Patris & Filii diversas esse naturas, quia obediens Patri ostenditur Filius? Quod tamen de hominibus non utique dicerent; neque enim si homo filius homini Patri sit obediens,*

diens, ideo amborum diversa natura est. Fuit ergo Filius missus a Patre, eique obediens spectata natura humana, neque sive missio, sive obedientia probant necessario inæqualitatem personæ.

Instat Wolzogenius: Mandata accepit Christus a Patre, quatenus legatus ipsius fuit: Legatum autem statuunt Christum Trinitarii, in quantum Deus est: Igitur Christus in quantum Deus, Patris mandato subjicitur.

Resp. dist. minorem. Statuimus nos Christum legatum Patris secundum Divinitatem, itaut divinitas sit *forma*, quæ Mediatoris nostri obedientiam ac mortem reddiderit summe dignam; concedo: ita ut Mediator ac Redemptor noster secundum formam Dei fuerit Patri subjectus, mortemque subierit; nego. Præterea mandatum Patris etiam ad Filii pertinet divinitatem, in quantum Dei mandatum idem est, ac Patris Verbum, & *βούλημα*, ut cum Augustino explicat Petavius in VI. de Trinit. cap. IV. n. 5.

Ad quartum dupliciter S. P. respondet, 1. in priori libro de Trinit. cap. VII. *Patrem etiam Deum esse unigeniti filii, quoniam factus est homo, & natus ex femina*. II. Tract. in Joan. CXXI. *Non ait, Patrem nostrum: aliter ergo meum, aliter vestrum; natura meum, gratia vestrum. Neque dixit Deum nostrum: ergo & hic aliter meum, aliter vestrum; Deum meum, sub quo & ego homo sum; Deum vestrum, inter quos & ipsum Mediator sum*.

Wolzogenius insurgit: Deum alicujus esse hebraica phrasi significat benefactorem esse alicujus, ut constat ex cap. XX. Lucæ. v. 38. Ergo quod Christus Patrem Deum suum vocat, ex eo validissime probatur non esse Deum summum, sed beneficio Patris fuisse a mortuis suscitatum.

Resp. Transf. ant. quippe Lucas ait Deum non esse mortuorum, hoc tantum sensu, quod omnia illi vivant, faciantque verbum ipsius: & nego consequentiam; Nimirum Deus summus assumpsit naturam humanam, in quam potuerunt Patris beneficia diffundi. Verba Matth. XXVI. 39. probant tantummodo fuisse in Christo duplicem voluntatem, & in humana naturale desiderium propriæ vitæ, quæ tamen perfecte rationi subesset, neque cum deliberata voluntate pugnaret. At de his in libris de Verbi Incarnatione, adversus Monothelitas.

Opp. 2. Summus Deus habet essentialem bonitatem, plenitudinem potestatis, perfectissimamque scientiam: Hæc non habet Dei Filius. Ergo Dei filius non est ille verus ac summus Deus. Prob. minor; Matth. XIX. 17. dum vocaretur Filius Magister bonus, ait: *Quid me dicis bonum? nemo bonus, nisi unus Deus*. Item cap. XX. 23. respondit filiis Zebedæi: *Sedere ad dexteram, & sinistram non est meum dare, &c.* Rursus de extremo judicii die cap. XXIV. 36. inquit: *De die autem illo, & hora, nemo scit, neque angeli cælorum, nisi solus Pater*. Igitur

Filius

Filius, neque bonitatem divinam, neque summam potestatem, neque plenitudinem habet sapientiæ.

Resp. nego min. quandoquidem Christus se bonum appellat Jo. x. 11. 14. sibique collatam omnem potestatem in cælo, & in terra, testatur Matth. xxviii. 18. In ipso etiam omnes thesauros sapientiæ, & scientiæ esse absconditos ait ad Coloss. ii. 3. Apostolus. Quare ad 1. vera est responsio Gregorii Nazianz. Orat. 36. & Augustini in iii. contra Maxim. Christum juveni sic occurrisse, *Quid me dicis bonum?* quasi diceret: Si me arbitraris purum hominem, cur bonum appellas? Si bonum fateris, oportet ut Deum credas, cum solus Deus sit vere bonus, & omnis boni fons & origo. Quibus non propriam negat bonitatem, sed adolescentis fidem attollit.

Insistit Wolzogenius: longe aliter Christus argumentatur; nempe sic: Solus Deus altissimus est bonus: Ego non sum Deus Altissimus; Ergo ego non sum bonus.

Resp. dist. min. Inquit Christus, Ego non sum Deus altissimus revera & in me ipso, nego. Ait, non sum Deus Altissimus in sensu illorum, qui me tanquam legisperitum, hominemque purum interrogant, concedo. Vide supra responsionem nostram ad v. 16. cap. vii. Joan. & Chrysostomum in hunc locum, qui observat Christum interrogari, quasi unum quempiam legis Magistrum.

Alter locus cap. xx. 23., quamquam cum Aug. in 1. de Trinit. cap. xii. possit exponi, quod regnum dare non sit humanæ potestatis; melius cum eodem S. P. in Ps. cxxvi. ita explicatur. Meum non est dare superbis, qui illud petunt aut terrenum, aut jure consanguinitatis; sed meum est dare humilibus, quibus paratum est a constitutione mundi, ut supra cap. xxv. 34. Quibus verbis filios Zebedæi a studio φιλοπρωτείας ad humilitatem revocavit: *Quid est*, inquit, S.P., *non est meum dare vobis? non est meum dare superbis; hoc enim adhuc erant*. Habemus ex parte consentientem Socinianum, qui pag. 346. ait: *Sensus est, non est meum dare præter eos, quibus paratum est a Patre meo*.

Sed inquit: Eccur Christus non haberet potestatem regnum istis duobus dare, si Deus summus esset? Et cur non dixit potius: Sed quibus a me, vel a Patre meo, & a me paratum est?

Respondeo, Deum summum non habere potestatem dandi regnum superbis, quia illud paravit humilibus. Paratum vero a Patre, quoniam is fons est summi imperii ac potestatis; quam sibi competere diserte Filius testatur Lucæ xxii. 29. Neque dicendo, *a Patre*, excludit seipsum, qui Jo. xvi. 15. ait: *Omnia, quæ habet Pater mea sunt*. Imo quod apud Matth. dicitur *paratum a Patre*, Marci x. 40. legitur absque Patris mentione, Meminit quoque Patris, ut ostenderet, etiam Patrem, cui est una cum Filio voluntas, non petitionibus deferre regnum, sed meritis.

Postre-

Postremæ objectionis ex cap. xxiv. Matth. 36. missis variis responsionibus, quas erudite persequitur Petavius lib. 2. cap. 3. hæc solutio sit. Nescit Filius diem judicii, ut singularis persona est, & Deus homo plenus gratiæ & veritatis, nego. Nescit, ut Caput Ecclesiæ, in quantum non debet diem illum manifestare, ut homines continuo adventum Judicis formident; conc. Qui legislatoris aut judicis officio fungitur, dicit se nescire quidquid nefas est revelare. Nec mentitur tamen, quamvis ut singularis persona noverit, quæ a se ignorari fatetur. Ita judex ait se nescire rei crimen: ita Confessarius pœnitentium peccata. Recte Augustinus in 1. de Trin. cap. 12.: *Hoc enim*, inquit, *nescit, quod non ita sciebat, ut tunc discipulis indicaret*.

Dicet hæreticus: hoc pacto etiam Pater, qui nobis diem judicii non revelavit, illam diem dicendus est ignorare.

Resp. nego assumptum; nam Pater revelavit Filio; nec ipse officio enunciandi aliquid, aut legatione apud homines fungitur: quod munus est Filii.

Opp. 3. Ille non est Deus altissimus, qui gratia divinitatem obtinuit. At Filius gratia adeptus est divinitatem. Ergo Filius non est Deus altissimus. Minor prob. i. ex Epist. ad Philip. 11. 9. *Donavit illi nomen, quod est super omne nomen*. ii. Ex Epist. ad Hebr. v. 5. *Christus seipsum non glorificavit, ut Pontifex fieret*. iii. Ex Jo. v. 22. *Pater omne judicium dedit filio*. iv. Ex Act. 2. 36. *Dominum eum, & Christum fecit Deus*. v. Ex 1. ad Corinth. 1. 30. *Factus est nobis sapientia a Deo, & justitia, & sanctificatio, & redemptio*. vi. Ex Apocalyp. v. 12. *Dignus est agnus, qui occisus est, accipere virtutem, & divinitatem, &c.* Itaque Filius & nomen, & gloriam, & judicium, & sapientiam, & Redemptoris caracterem, & divinitatem ipsam munere, & beneficio Dei Patris obtinuit.

Resp. nego minorem. Ad probat. dico Filium hominis factum fuisse Dominum ac Deum, sapientiam, sanctificationem, & redemptionem nostram, quando Verbum caro factum est; ita ut hæc omnia sint & naturalis proprietas, & beneficium. Quippe si humanam naturam spectas ante Incarnationem divini Verbi, quemadmodum gratia est ipsius assumptio, ita est gratia quidquid ad ipsam Incarnationem consequitur. At ex quo Verbum factum est caro, transiit jure naturali ad filium hominis quidquid Verbum erat, divinitas, sapientia, potestas, & rerum omnium dominium. Ita ergo Christus ratione humanitatis factus est Deus, quia humana natura nexu substantiali ad jura divinitatis transivit. Prædestinatus est autem Christus, ut homo, ad tantam nominis exaltationem etiam propter passionis humilitatem; qua gloriam promeruit, ut per crucis mortem & obedientiam singularem acquireret, quod jure hæreditario suum erat. Decretum enim fuerat, ut pateretur, & ita intraret in gloriam suam. Neque enim absque passio-

passione glorificatus esset titulo Redemptoris, aut factus esset caput Ecclesiæ, quam acquisivit sanguine suo; licet sine passione absolute potuisset glorificari in sua persona, & jam a primo conceptionis instanti Patris sui frueretur contuitu. Hac ratione Agnus occisus accepit virtutem & divinitatem, quia merito passionis suæ habuit potestatem divitias misericordiæ, & dona Spiritus Sancti hominibus largiendi. Sic in Apocalypsi v. 12. ubi legimus *divinitatem*, habet Græcus, καὶ πλοῦτον, *& divitias*, sensu non malo. Imo suspicatur qui Estii prosequitur Commentaria, pro *divinitatem*, olim scriptum *divitatem*, quomodo legitur apud Gellium lib. IV. cap. I. *divitare*. Sed quæ vix attigi, erunt studiosis, post assiduam Sacrorum Interpretum lectionem, vulgatissima.

Opp. 4. Verbum in ea quoque substantia, in qua ante Incarnationem præextitit, creatura est. Non est ergo Patri consubstantialis. Prob. antecedens. I. Ex Prov. VIII. 22. *Dominus creavit me initio viarum suarum*. II. Ex cap. XII. Matth. 18. *Ecce servus meus electus, quem elegi*. III. Joannis I. 15. *Qui post me venturus est, ante me factus est*. IV. Eadem verba Joannis I. 3. *Omnia per ipsum facta sunt*, demonstrant, Verbum esse instrumentum productum a Patre, ut eo in mundi creatione uteretur. Hæc Ariani.

Resp. nego ant. quod non probant producta Scripturarum Sanctarum loca. Primum enim ex cap. VIII. Prov. 22., quod nos ad divinam Verbi naturam fatemur esse referendum, licet Athanasius Orat. 3. contra Arianos accipiat pro humana, ob triplicem caussam frustra nobis objicitur. Nam legendum est: *Dominus possedit me*: non, *Dominus creavit*; cum id habeat latina versio, & fons hebraicus, יהוה קנני, & Græcis facile fuerit substituere κύριος ἔκτισέ με, *Dominus creavit me*, pro, κύριος ἐκτήσατο με, *Dominus possedit me*, ut non solum Aquila animadvertit, sed etiam hæresi 69. Epiphanius. At *possidere* generationem, non creationem significat, ut Gen. IV. 1. *Possedi hominem per Deum*. Dein admissa Græcorum lectione, quæ minime antiquis Patribus displicuit, nego verbum κτίζειν, *creare*, solum dici de rebus quæ producuntur ex nihilo, cum & filii, & Magistratus, & urbes κτίζεσθαι dicantur, & Græcum verbum aliquando gignere, aliquando creare, aliquando constituere, aliquando condere significet; ut demonstrat in lib. contra Adv. legis S. Augustinus. Præterea hoc verbo κτίζειν pro *creare* accepto, non repugnat Dei Sapientiam dici creatam, quatenus quidquid creatum est habet in Dei Verbo rationem sui: quomodo in domo dicimus productam ideam artificis. Quod & explicat S. Pater in VII. de Trinit. cap. 3., & stylo parabolico congruit. Sed ad primum responsum est: pergamus itaque ad reliqua.

Cap. XII. Matth. concedo hæreticis hanc lectionem, *Ecce servus meus*, tametsi tam Græcus, quam Latinus legat *puer meus*. Siquidem & παῖς pro δοῦλος, & *puer* pro *servus* sumitur aliquando, quomodo utrum-

utrumque notat hebraicum נער. Sed Isaiæ 42. 1. non habet Hebræus נער *puer*, sed עבדי, *Servus meus*. Quare non video, cur quidam Theologi detrectent concedere Christum dici servum, quod neque Græca, neque Latina Biblia id habeant; si utrumque sensum patitur & Latinum *puer*, & Græcum παῖς. Nego tamen Filium dici servum ex conditione personæ, cum dicatur duntaxat propter obedientiam humilitatis. Imo Esaias loquitur ad literam, aut de toto populo Judaico, ut vertunt LXX., aut de seipso, ut aliis placet, & ejus verba sublimius in Christo fuerunt impleta, cujus figuram aliquam ipse gesserat. Quapropter ex quo Matthæus pronuntiet verba Esaiæ, non sequitur hunc, & Christum æquali modo esse servum, sed Prophetam conditione, Christum obedientia. Atque cum his cohæret sententia Patrum, qui docent nunquam Christum in rigore, ac proprietate verborum *Servum* dici.

Verborum Joannis cap. 1. 15. sensus est, *Factus est ante me*, scilicet, ante positus & prælatus est mihi, quia cum æternus sit & me præcedat ætate, debet etiam præcedere dignitate. Nam sequitur: *Quia prior me erat*, Græce ὅτι πρῶτός μου ἦν. Alioqui si priora verba significationem habent creationis, sensus erit, *Ante me creatus est, quia ante me creatus est*: sententia nullo digna Scriptore. Memoravi autem lectionem Græcam, quod πρῶτος etiam Dominum & Principem denotet; unde hoc loco prærogativa simul ostenditur temporis, & potestatis.

Versus 3. In caput recidit Arianorum. Ait enim Augustinus tract. 1. in Joan. *Quomodo potest fieri, ut Verbum Dei factum sit, quando Deus per Verbum fecit omnia? Si & Verbum Dei ipsum factum est, per quod aliud Verbum factum est? Si hoc dicis, quia hoc est Verbum Verbi, per quod factum est, illud ipsum ego dico unicum Filium Dei. Si autem non dicis Verbum Verbi, concede non factum, per quod facta sunt omnia*. Vide quæ cap. VIII. diximus ad 2. Opp. Falsum est autem quod ajunt Ariani particulam διά, *per*, significare ubique caussam instrumentalem, cum sæpenumero denotet effectricem & principalem, ut Genes. IV. *Possedi hominem per Deum*, & Prov. VIII. *Per me reges regnant*. Vulgaribus hisce exemplis addo unum singulare, Osee cap. 1. 7. *Salvabo eos in Domino Deo suo*: ubi est in Hebræo, ביהוה *Per Jehova*. Dixi singulare exemplum, quo & Filii divinitas ex principali Dei nomine confirmatur; & per affixum *Per* penitus objectio diluitur.

Opp. V. Argumenta Eunomii a ratione petita: quorum 1. est, Dei proprietas est esse *ingenitum*; Filius *ingenitus* non est: Ergo Filius non habet Dei proprietates. Alterum, Filius est similis Patri: similitudo est inter plura, quæ sunt diversæ substantiæ: ergo diversæ substantiæ sunt Filius ac Pater. Tertium, Pater est persona divina: Filius non est Pater: Ergo Filius non est divina persona.

Resp. ad 1. dist. majorem: *Ingenitum* scriptum Graece unico N. ἀγένητον, quod significat *non factum*, & *non creatum*, est proprietas Dei, conc. scriptum geminato N. ἀγέννητον, quod significat *non natum*, *non genitum*, subdist. est proprietas personae, conc. naturae, nego. Vide Cyrillum lib. XI. Thes. cap. 1. & D. Thomam 1. part. qu. XXXIII. art. 4. ad 2. Ad alterum dist. majorem. Filius est similis Patri secundum identitatem substantiae, conc. secundum qualitatis proprietatem, nego. Lege Basilium Epist. ad Caesarienses 141. Ad tertium dist. pariter majorem: Pater est persona divina, & nomen Patris significat divinitatis substantiam, nego: significat *habitudinem* & relationem, conc. Ita lib. 3. Theologiae Nazianzenus. Haec omnia constant ex dictis cap. x. praecedenti.

Oppones ultimo. Filius est Verbum & sermo Patris: Ergo non est Patri consubstantialis. Prob. conseq. Augustinus lib. VII. de Civit. Dei cap. XIV. & Arnobius lib. IV. pag. 62. demonstrant Mercurium non esse Deum, si est sermo: *Si Mercurius*, inquit S. Pater, *ipse sermo est*; *etiam ipsis* (Ethnicis) *confitentibus Deus non est*. Si ita licet argumentari, cur fas non erit Arianis arguere, Si Verbum sermo est, ergo ipsis Catholicis confitentibus Deus non est?

Resp. dist. ant. Filius est *sermo* prolatitius contextus syllabis, & foras erumpens, nego. Est *sermo* vivus, subsistens, & intus permanens, concedo. Dei Filius appellatur Verbum, quia mente gignitur, & habet quamdam cum Verbo nostro similitudinem, de qua legendus Augustinus tract. in Jo. XIV. Melius autem dicitur Verbum, & λόγος, quam sermo; quum sit eadem Patris ratio, & intelligentia, ut priori nomine significatur. In Deo autem ratio a substantia nequit separari: unde si Filius est Verbum & ratio Patris, non potest aliam habere naturam. Quod ergo Filius Verbum est, non tollit ejus divinitatem, sed comprobat. Non valet id de exteriori sermone, qui syllabis formatur, & ore profertur, nec subsistit, sed transit; adeoque non est substantiale Verbum, sed qualitas adventitia. Porro Augustinus & Arnobius citatis locis observant Mercurium sermonem esse foris personantem, & ore labiisque prolatum. Audias Augustinum: *Quod si sermo dicitur esse Mercurius, sicut illa, quae de eo interpretantur, ostendunt, (nam ideo Mercurius dicitur appellatus, quasi medius currens, quod sermo currat inter homines medius: ideo alas ei in capite & pedibus ponunt, volentes significare volucrem ferri per aera sermonem: ideo & mercibus praesse, quia inter vendentes & ementes sermo sit medius: ideo nuntium dictum, quoniam per sermonem omnia cogitata nuntiantur;) si ergo Mercurius ipse sermo est, etiam ipsis confitentibus Deus non est*. Scribit Arnobius similia. Quare validissima est horum argumentatio, cum nequeat esse Deus sermo humanus, prolatitius, transiens, per medium currens, ut fingitur esse Mercurius. At dum Arianus

nus cum suo ductore in Thalia, argumentatur, *Si Filius est Verbum prolatitium, vocis strepitus, & ipsa Dei jussio, Deus non est*; ex falso antecedenti falsam infert consequentiam, quum Filius Dei non sit tale Verbum, ut demonstrat Oratione 3. Athanasius. Hæc dixi, ut appareret quam inscite Joannes Phereponus in Appendice Augustiniana p. 580. scripserit: *Miror non timuisse Augustinum, ne sibi objiceretur quod passim habet de Verbo; nam similis objectio potuit fieri, responsioque Augustini pariter eludi*. Sed hanc censoriam Phereponi animadversionem Lamindus Pritanius in libro III. de Ingeniorum moderat. cap. ultimo, aliique viri doctissimi castigarunt.

CAPUT XIII.

An Synodus Nicæna jure definierit Filium esse Patri ΟΜΟΟΥΣΙΟΝ.

ARIANORUM hæresim profligavimus, qui Filium *ex non extantibus* factum esse dicebant, & fuisse aliquando tempus *quando non erat*, neque genitum ex substantia Patris, sed creatum, licet præstantioris, quam aliæ creaturæ sint, conditionis. Horum errore per Synodum Nicænam damnato, fuerunt qui Verbum Patri per omnia simile fatebantur, non tamen ὁμοούσιον, scilicet, *consubstantiale*. Hi Semiariani dicti sunt, quod partim cum Ario convenirent, partim ab eo discreparent. Rejiciebant quippe vocabulum ὁμοούσιον, sed Patri *usia*, & substantia Filium assimilari docebant. Non solum hi, verum etiam recentiores quidam hæretici vocabulum istud criminantur, alii tanquam natum a Valentinianis, & Gnosticis, ut Sandius; alii vero tanquam ad exprimendam Catholicorum sententiam incommodum, ut in Prolegomenis ad historiam Eccles. Clericus.

Ante quæstionis resolutionem est nominis etymon exponendum. Ὁμοούσιος vox composita est ex ὁμῶ, *simul*, & οὐσία, *substantia*. Vis adverbii ὁμῶ, *simul*, est significare ambo eamdem rem esse, ut cum dico, ὁμοειδὴς, *ejusdem speciei*, ὁμώνυμος *ejusdem nominis*; aut rem esse simul, ut cum dico, ὁμηλικὴς, *simul una ætate*, ὁμότροφος *simul nutritus*. Οὐσία autem idem est, ac *natura*, *substantia*, *essentia*, ab ὢν ὄντα, *ens*, participium verbi εἰμὶ, *sum*. Οὐσία, ait Clericus part. 2. Artis Criticæ lib. 1. cap. XIV. essentiam, aut substantiam significat non personalitatem, ut sic loquar. Nullum mihi unquam occurrit exemplum, neque ab ullo allatum vidi, in quo οὐσία, ubi de Persona quadam dicitur, eam significet, quatenus in ea spectatur personalitas, seu id quo fit, ut seorsim ab omni alia re, aut persona fit, & prout distinguitur ab ipsa substantia. Semper illius personæ essentiam, aut substantiam, aut naturam

turam significat, quæ proprie est personalitatis subjectum, ut loquuntur Scholastici. Ita Criticus reprehendens Valesium, quod male expresserit opinionem Berylli Bostrorum Episcopi lib. IV. cap. 33. Hist. Eusebii. Hanc Clerici opinionem non improbo, quamquam nonnulli post Hilarium scripserint, vocabulum ὁμοούσιον proscriptum a Synodo Antiochena, quia Paulus Samosatenus per hanc unius essentiæ nuncupationem unicam Personam esse Patrem & Filium prædicabat; ideoque usiam pro persona, non pro natura accipiebat. De qua Hilarii sententia dicam infra in responsione ad 3.Opp.

PROPOSITIO: Vocabulum ὁμοούσιον rite, atque opportune a Sacrosancta Nicæna Synodo adversus hæresim Arianam fuit receptum, symbolo additum, & consecratum.

Marius Victorinus vir Consularis hanc propositionem tribus argumentis probat, quæ scholastice, ac brevissime ita possunt proponi. Sit primum. Duo impie Ariani asserebant, & Filium ex nihilo esse, & aliquando cum Patre non fuisse, quæ duo Arianæ perfidiæ capita a Sacrosancto Patrum Nicænorum Conventu damnanda erant. At per ὁμοούσιον condemnatur utrumque. Ergo vocabulum istud rite, & opportune fuit usurpatum. Prob. minor. Ex dictis ὁμοούσιος aut significat esse ambo eamdem rem, eamdemque substantiam, aut in eadem substantia esse simul; si Filius est ὁμοούσιος priori significatione, non est productus ex non extantibus, sed ex Patris substantia, & refellitur Arius, qui dixit, *Ex nihilo Filius*: Si dicas ὁμοούσιον altero sensu; igitur nunquam Pater fuit in sua essentia absque Filio; & rejicitur Arius, qui dixit, *Fuit aliquando, quando non fuit*. Petitur ergo hac voce τοῦ ὁμοουσίου, & confoditur jugulum Arianorum. Alterum Victorini argumentum est: Profitetur Catholica Fides non tantum Filium esse a Patre, sed etiam esse Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero; nam esse a Deo competit etiam Creaturis, quæ a Deo factæ sunt: esse autem Deum de Deo significat produci a Patre, & unius esse cum illo substantiæ. At esse Deum de Deo, est esse ὁμοούσιον. Ergo, ut exprimatur Filium non esse a Patre, quomodo sunt creaturæ, sed unam habere cum Patre naturam, percommodum est, aptissimumque vocabulum τοῦ ὁμοουσίου. Tertium argumentum Victorini: Fuerunt qui dixerunt Filium similem substantiam, & hoc sensu non Filium ὁμοούσιον, sed ὁμοιούσιον appellaverunt, quomodo loquebantur Semiariani. Contra quos asserendum est, Filium *eamdem* esse cum Patre, *& simul* substantiam; quod per ὁμοούσιον rectissime exprimitur. Hæc igitur vox adversus eos, qui Filium similem substantia dicunt, & negant Consubstantialem, recte atque utiliter pronuntiatur. Hæc summa est disputationis Victorini in libro de τοῦ ὁμοουσίου retinendo. Necesse non est Patrum de hoc vocabulo testimonia producere; quippe omnium una vox est, displicere iis tantum, qui Filium Patri

Patri consubstantialem fateri nolunt. Ita Athanasius, Hilarius, Basilius, Augustinus, Fulgentius, & alii apud Petavium lib. IV. de Trinit. & Christianum Lupum in Append. ad Synodum Chalchedonensem.

RESPONDETUR HETERODOXIS.

Opponunt 1. Vocabulum ὁμοούσιον in sacris literis non reperitur; ergo haud prudenter ad Fidei dogma adstruendum symbolo insertum fuit.

Resp. 1. Si in Fidei dogmatibus nefas est aliquod nomen usurpare præter ea, quæ in Scripturis leguntur; quare Ariani pronunciabant *Verbum esse ex non extantibus, fuisse aliquando quando non erat, esse quidem a Patre, sed non ex Patris substantia?* Ubinam Arius, Eunomius, Aetius, aut alii hæretici, qui præcesserunt, aut subsecuti sunt Nicænum Concilium, istiusmodi verba legerunt? Quod si his subiit animum ad evertendam fidem nova superstruere vocabula; cur Fidei defensoribus vitio imputatur, quod ad evertendam hæresim voce usi fuerint, qua una & Verbi significetur æternitas, & in eo Patris affirmetur substantia? Deinde quare non refugiebant Ariani voces ἀγέννητον, καὶ ὁμοιούσιον, *innascibilem*, & *similis substantiæ*, quæ in nullo sacrarum Scripturarum libro inveniuntur, & tamen his suum incrustabant errorem? Præterea, ut inquit Orat. 40. Nazianzenus: *Si ita credendum est* (nempe Filium esse Patri Consubstantialem) *cur non ita profitendum?* Secundo respondeo; falsum est in Scripturis, ὁμοούσιον illative saltem & æquivalenter non reperiri. Quid est οὐσία? Id quod est. Deus est lumen, est vita, est veritas, est suum esse. At legimus in Evangelio Filium esse lucem, esse vitam, esse veritatem, esse illum, qui est. Legimus ergo esse Deo Patri ὁμοούσιον, atque de lectis licet nobis non lecta componere. Item jubemur petere quotidie τὸν ἄρτον ἐπιούσιον, *Panem supersubstantialem*, qua voce commode etiam Filium designamus, qui est Panis vivus de cœlo descendens. Quod si Filius Ἐπιούσιος est, & Patris splendor atque Imago, cur non ὁμοούσιος? Lege Augustinianam ad Pascentium Epistolam num. nunc 238. alias 164. in qua S. Pater ait: *Prius interpretandum & exponendum esse quid sit ὁμοούσιον, tum demum in divinis literis requirendum: quia etsi fortasse nomen istud non inveniretur, res tamen ipsa inveniretur. Quid est enim contentiosius, quam ubi de re constat, certare de nomine?* Et subinde allato exemplo hujus vocis *Ingeniti*, inquit, *fieri posse, ut etiam ὁμοούσιον neque scriptum in sacris paginis inveniatur, & tamen dictum in assertione fidei defendatur, sicut Patrem in illis literis nusquam Ingenitum legimus, & tamen dicendum esse defenditur.* Quibus Augustinianis verbis responsa nostra concordant.

Opponunt 2. Ante Nicænam Synodum nullus, præsertim ex Patribus *Omoousion* pronunciavit.

Resp.

Resp. 1. Singulas hæreses intulisse Ecclesiæ novas quæstiones, novasque voces, quibus adversus impiorum vafritiem diligentius Catholica veritas custoditur, ut ostendimus in Prolegomenis disputantes pro defensione Scholastices. Deinde respondetur vocabulum ὁμοούσιον perantiquum esse, non a PP. Nicænis inventum. Aristoteles, quem citat Auctor Anonymus editus cum Origenis Philocalia scribit ὁμοούσια δὲ πάντα ἄστρα, omnia astra esse ejusdem naturæ. Irenæus lib. 1. cap. 1. de Fabulis Valentinianis narrat Valentinum docuisse Achamoth esse quidem Deo simillimum, ἀλλ᾽ οὐχ᾽ ὁμοούσιον τῷ Θεῷ, *sed non Deo consubstantialem*. Auctor qq., ad Orth. inter Opera Justini, ait animas habere sibi ὁμοουσίους τούς τε ἀγγέλους, καὶ τοὺς δαίμονας, *Consubstantiales Angelos, & Dæmones*. Meminit hujus vocabuli, tribuitque Dei Filio Dionysius Alexandrinus, de quo Athanasius in libro de ejus Fide, & extat etiamnum Dionysii epist. ad Paulum Samosatensem tom. II. Bibl. PP. pag. 277. Tribuit Pamphylus Martyr in Apologia pro Origine: tribuit Tertullianus initio libri adversus Praxeam: tribuit Auctor libri qui inscribitur Ποιμάνδρης, sub nomine Trismegisti prope tempora Apostolorum conscriptus. Quid plura? vocabulum perantiquum esse fatetur Eusebius in Epist. ad Cæsarienses suos apud Socratem lib. 1. Hist. Eccl. cap. 8.

Dicit Sandius: Originem habuit τὸ ὁμοούσιον a Gnosticis, ut Aeonum suorum fabulam contexerent.

Resp. Errare turpiter Sandium; nam Gnostici Aeones suos nequaquam Omoousios credebant, ut constat ex citato loco Irenæi.

Inquit Clericus sect. 111. Prologom. cap. 1. Una eademque numero οὐσία, aut essentia, sibimet ipsa dici non potest ὁμοούσια, sive *Consubstantialis*: nec veteres eo nomine significarunt quidquam aliud, quam quod est particeps ejusdem speciei substantiæ: quod constat etiam ex supradictis. Igitur cum Divina Essentia nequeat habere rationem speciei, incommode intrusa fuit vox *Omoousios*, ac præter nativam propriamque significationem.

Resp. Non essentiam Filii, sed Personam dici Consubstantialem; essentiæ autem ac Personæ diversam significationem esse testatur Clericus; cujus verba consulto præmisimus. Veteres autem οὐσίας nomine *speciem* intelligebant, & per *Omoousion* quod est particeps ejusdem *speciei* substantiæ, quatenus *Usia* est essentia generaliter considerata & minime definita, quemadmodum Persona est id, quod componitur ex communi essentia, & ex notis quibusdam peculiaribus, sive proprietatibus. Hæc *Usia*, sive dicas, hoc *esse* commune notis particularibus non definitum in creaturis habet rationem *speciei*, & in singulis individuis multiplicatur: in Deo autem est in tribus Personis penitus indistincta. Quare ejusdem speciei divinæ Personæ dici nequeunt, & tamen sunt ὁμοούσιαι, cum sint idem, ac simul *Usia*.

Di-

Dices: Quidquid in creatis eſt ὁμοούσιον in eſſentia, dividitur ac partitur. Ergo in Deo non eſt admittendum *Omooſion*, ne in Deo videamur admittere ſectionem, partitionemque ſubſtantiæ.

Reſp. nego conſequentiam; non enim hanc naturæ partitionem ſignificat *Omoouſion*: neque nomina Deo & creaturis communia rerum, quibus imponuntur, admittunt comparationem. Alioqui male appellaretur Deus, *Pater*, quod in creatis qui generat natura dividatur a Filio, & male *Filius*, quod in hominibus genitus aliam habet ſubſtantiam a Patre. Quomodo ergo ſeparamus deciſionem, ac partitionem a nomine Patris & Filii; ita ſejungendam dicimus a vocabulo τοῦ ὁμοούσιου.

Opp. 3. Antiochena Synodus ſexaginta circiter annis ante Nicænam celebrata hanc vocem *Omoouſion*, qua Paulus Samoſatenſis abutebatur, proſcripſit. Non ergo probare illam debebant Nicæni Patres.

Reſp. diſt. ant. Synodus Antiochena proſcripſit *Omoouſion* corporaliter acceptum, & quatenus in rebus creatis ſignificat, ut nuper dixi, naturam & eſſentiam *ſpecie* unam, quæ in ſingulis individuis ſcinditur ac dividitur, quomodo hanc vocem urgebat Paulus Samoſatenſis; concedo. Damnavit *Omoouſion*, prout nativa ac propria ſignificatione demonſtrat plures perſonas, quibus eadem eſſentia communis eſt, abſque naturæ partitione, & ſciſſione, quæ partitio & ſciſſio non ex hac voce infertur, ſed ex conditione creaturarum; nego. Ita ſe res habet. Antiqui Patres *Omoouſion* diſerte confeſſi ſunt, ut dixi in Reſp. ad 2., neque Antiochena Synodus poterat hanc vocem in ſenſu proprio acceptam proſcribere, ſalva Antiquorum auctoritate. At Paulus Samoſatenſis, quaſi eodem modo admitteretur a Catholicis vocabulum *Omoouſion* in Deo, ſicut aſſeritur a Philoſophis inter individua unius *ſpeciei*; conſimili argutatione Fidem Catholicam quatere moliebatur: *Omoouſios* ille eſt, qui ſpectat ad eamdem *ſpeciem* alterius, inter quos eadem natura dividitur; ſi ergo Filius eſſet Perſona diſtincta a Patre, eique *Omoouſios*; ſcinderetur ac divideretur divina eſſentia. Igitur Filius neque Perſona eſt, neque Patri *Omoouſios*. Ad hæc quid Synodus Antiochena? Negat in Deo hoc ſenſu ὁμοούσιον, ideſt ut cogitabat Sabellianus, & quomodo *Omoouſia* dicuntur plura individua unius *ſpeciei*. Conſtat reſponſio ex Athanaſio in libro de Synod. Arim. & Seleuc. ubi ſic loquitur. *Qui contra Samoſatenum ſuſtulerunt, hanc vocem*, Conſubſtantiale, *corporaliter acceperunt; cum igitur Paulus ſophiſticari vellet, & diceret, ſi non ex homine Chriſtus Deus factus eſt, igitur Conſubſtantialis eſt Patri, unde neceſſario ſequitur tres eſſe ſubſtantias, unam quidem quæ prior ſit, reliquas vero duas ex ea oriundas: ideoque merito vitantes illud ſophiſma Pauli dixere Chriſtum non eſſe Conſubſtantialem. Illi vero qui Arianam hæreſim anathemate percuſſerunt, cum Pauli calliditatem animadvertiſſent,*

sent, *neque hoc modo in rebus corporeis*, *præsertim in Deo*, *consubstantiale accipiendum esse considerassent*; *merito inducti sunt*, *ut Filium Consubstantialem dicerent*. Et Basilius Epist. ccc. scribit, Patres Antiochenos vocem hanc ut minus congruam rejicisse, quatenus substantiæ distributionem ac partitionem repræsentat. Quam responsionem pluribus confirmat etiam Juenin P. 2. dissert. 1. Art. 3. exscriptis tamen a Bullo sect. 2. cap. 1. §. 2.

Hæc cum ita sint, errant, ut opinor, nonnulli Scholastici qui respondent ab Antiochena Synodo nomen *οὐσία* acceptum pro Persona, non pro Essentia, & Paulum Samosatenum confessum fuisse *Homoousion*, ut Pater, & Filius per hanc nuncupationem unica & solitaria Persona prædicaretur. Nituntur auctoritati Hilarii, qui in libro de Synodis num. 86. ait: *Male Homoousion Samosatenus confessus est*: *sed nunquid melius Arii negaverunt?* Hæc adversari videntur iis, quæ diximus cum Athanasio. Georgius Bullus putat Hilarium errasse: PP. Benedictini putant errasse Athanasium; quod probant ex Epistola Legatorum Ancyranorum, in qua legitur: *Patres nostri cum Paulus Samosatenus hæreticus pronuntiatus est*, *etiam homoousion repudiaverunt*, *quia per hanc unius essentiæ nuncupationem*, *solitarium*, *atque unicum sibi esse Patrem*, *& Filium prædicabat*. Arbitror neque Hilarium decipi, neque Athanasium. Etenim Sabelliani non intelligebant per *Homoousion* unicam ac solitariam Personam, sed, ut diximus, substantiam, quæ exscinditur ac separatur. Hoc sensu male Paulus Samosatenus confessus est *Homoousion*; ut scribit Hilarius: dicebat enim Sabellius Christum genitum esse ut hominem tantum corporum more per defluxus divisionem, ut constat ex Theodoreto lib. 1. H. E. cap. 1. Ex hac intelligentia *ὁμουσίου* inferebat in Deo unicam esse Personam, quippe arguebat: Si Christus non est factus ex homine, & est Consubstantialis Patri, Patris substantia scissionem pateretur: quod cum fieri nequeat, Christus non est Consubstatialis Deo, sed tantum homini, ideoque Deus, cujus substantia non scinditur, & cui non est Filius Consubstantialis, unica & solitaria Persona est. Atque hoc sensu verum est, quod affirmant Legati Ancyrani, Samosatenum per *Omoousii* nuncupationem, prædicasse in Deo unam esse Personam. Ergo neque fallitur Hilarius, ut contendit Bullus; quia revera Paulus Samosatenus male confessus est *Omoousion*, hanc vocem accipiens cum decisione & defluxu. Nec decepti sunt Patres Ancyrani, quoniam reapse ex *Omoousio* arguebat Sabellianus Deum esse solitariam Personam. Neque erravit Athanasius, nam Samosatenus nunquam revera accepit vocem *Omoousion* pro significatione ejusdem Personæ: quamquam id visum plurimis. Vellem valere hanc conciliaturæ rationem; alioquin erravi.

Ceterum Sabellianos nunquam confessos fuisse Christum *Omoousion* Patri, certa mihi argumenta suadent. 1. Nullum exemplum ante Sabel-

Sabellium proferri potest, quo *usiæ* vocabulum pro Persona, non pro Essentia accipiatur; quamvis scribit Estius Dist. 23. §. 3. Aristotelem in Categoriis nomine *Usiæ* intelligere substantiam subsistentem, adeoque essentiam simul & personam. Quod falsum puto; nam Categoriæ Aristotelis sunt suprema genera rerum, & *Usia*, sive substantia enuntiatur de Persona, ut ratio quædam communis de inferioribus: & Persona etiam in Aristotelis Philosophia præter rationem communem *Essentiæ* requirit peculiarem notam, sive modum essendi, quem dicimus *Subsistentiam*: cui & hoc titulo competit esse *Usiam*, quod sit modo præstantiori, & per se, ad differentiam accidentium. Quare ipsi Aristoteli cap. de Substantia, individua formis generibusque subjecta dicuntur ἄτομα, sive ἄτομοι οὐσίαι: & alia est *Usia* communis, alia singularis & individua. Itaque cum nullum proferatur exemplum, in quo *Omoousion* Personalitatis significet unitatem, credibile non est Sabellianos hoc sensu confessos esse *Omoousion*; ut hoc nomine a Deo pluralitatem excluderent Personarum. Nam Patres Antiocheni illico respondissent, *Usiam* non Personam, sed essentiam significare. Deinde cum Athanasio consentiunt Basilius, Eusebius Cæsariensis, Theodoretus, & alii, *qui* scribunt Sabellianos accepisse *Omoousion*, quatenus sectionem importat naturæ: quos omnes erravisse, haud facile credam. *Rursus*, ut Epistola 300. inquit Basilius: *Vox ista Omoousios Sabellii impietatem corrigit: tollit enim hypostaseos identitatem, perfectamque personarum notionem inducit; non enim idem ipsi Consubstantiale est; sed alterum alteri*. Non ergo probabile est, Samosatenum hac voce adversus hæresim suam disputasse. Denique non *Omoousion* recipit Sabellianorum error, sed ταυτούσιον, quod priori vocabulo opponitur.

Insistes: Cum possit *Omoousion* sensum pati Sabellianum, & defluxum designare naturæ, magis opportunum erat hoc vocabulum reticere.

Resp. id in Concilio Nicæno fuisse sedula animadversione tractatum. Ob prædictam rationem respuebant *Omoousion* non solum Ariani, sed etiam Constantinus Imperator, ut scribit Socrates lib. 1. cap. 8. & Sozomenus lib. 3. cap. 18. & Basilius citata Epist. ccc. affirmat esse excusandos, qui *Omoousion* nolebant initio recipere. Receptum est tamen jure, ac merito. Primo quia, ut diximus, partitionem naturæ, non significat nativa propriaque vi, neque ullus veterum hoc sensu vocabulum *Omoousion* protulit unquam; tametsi res creatæ, quæ ad eamdem *Speciem* attinent, *Omoousiæ* sint cum sectione substantiæ. Deinde *Ariani* fatebantur hoc vocabulo reapse significari communionem naturæ, ut postea contestati sunt in sua Antiochena Synodo sub Joviano apud Socratem lib. 3. cap. 25. & Sozomenum lib. 6. cap. 4. Præterea Nicæni Patres omnem pravum sensum accurate ab hac voce expunxerunt. Etenim definierunt Filium *Esse ex Patre unigenitum*, γεννηθέντα ἐκ

τοῦ πατρὸς μονογενῆ, *idest, ex substantia Patris*, τουτέστιν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς: appellarunt *Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero*, θεὸν ἐκ τοῦ θεοῦ, φῶς ἐκ φωτὸς, θεὸν ἀληθινὸν ἐκ τοῦ θεοῦ ἀληθινοῦ dixerunt *Genitum non factum*, γεννηθέντα, οὐκ ποιηθέντα; demum addiderunt *Consubstantialem Patri*, ὁμοούσιον τῷ πατρὶ. His omnem aditum fallaciæ præcluserunt hæreticorum.

Si quæras cur non probarunt potius Nicæni Patres vocabulum, ὁμοιούσιον, quod significat *Substantia similem?*

Dico, & istud posse de Filio affirmari, quia cum nulla creatura possit esse similis Deo, hoc etiam nomine Verbi divinitas propugnatur. Sed quia hoc tanquam propugnaculo utebantur Semiariani, ut excluderent *Omoousiou*, & latet in illo hæreticorum perfidia; est aliquo sensu repudiandum. *Me movet*, inquit Hilarius in lib. de Synodis n. 89., *Omœusii nuditas. Multa sæpe fallunt, quia similia sunt. Timeo aurum bracteæ, quia me fallere potest interius, & tamen auro simile est quod videtur. Timeo lactis similitudinem, ne oblatum mihi lac, non lac ovium sit, quia ei simile videatur & bubulum, &c.* Ac de voce ὁμοιούσιος satis.

CAPUT XIV.

Quod Spiritus Sanctus sit res subsistens, sive Persona.

Atque ad hunc modum controversia de Verbi divinitate se habet. Sequitur, ut de Spiritu Sancto agatur: de quo variæ extiterunt hæreses Sadducæorum, qui & Angelos & Spiritum Sanctum negabant; Cataphrygum, sive Montanistarum, qui, ut plerique sentiunt, asserebant Montanum ipsum esse Paracletum a Christo promissum: Sabellianorum, qui eamdem cum Patre Personam Spiritum Sanctum jactabant; aliorumque multorum. Inter quos numerandi mihi sunt primum Macedoniani, deinde Socini Gregales; qui adhuc nos perturbant, & sese his Polemicis disceptationibus miscent. Macedoniana autem hæresis ex Ariana nata est; quippe de divinitate Spiritus Sancti Anomæi, & Semiariani impiissimè statuerunt, creaturam esse affirmantes. A Macedonio tamen Constantinopolitano hæresis dicta est, quod is errorem circa annum 360. spargere nefario ausu tentaverit, damnatus opera Athanasii in Synodo Alexandrina paullo post obitum Constantis, anno 362. Hi vero, idest Sociniani, Spiritum Sanctum esse putant virtutem, per quam Deus fideles suos sanctificat, eosque supernaturali potestate ac sapientia exornat, sed nequaquam esse ipsum Deum summum, cujus divinitatem soli Patri censent tribuendam. Ita ne Macedonianis cedant, Spiritum Sanctum a Deo illo uno distinguunt; & ne videan-

videantur Sadducæis meliores, negant quoque aliquam esse personam. Utrumque contra Pneumatomachos istos, idest, Spiritu Sancti Impugnatores, debemus discutere.

Principio autem negandum non est, aliquando Spiritus nomine in Scripturis dona, & charismata designari, quod sæpe effecta ac munera demonstrentur nomine Personarum. Quis enim negat piam E. G. cordis affectionem significari Psal. L. 12. his verbis: *Spiritum rectum innova in visceribus meis?* aut doctrinam, ubi Joan. Epist. 1. cap. IV. 1. monet ne credamus *omni Spiritui?* aut virtutem in verbis Lucæ 1. 17. *Præcedet ante illum in Spiritu, & virtute Eliæ?* aut ecstasim, quando ait Joannes Apocalyps. 1. 10. *Fui in spiritu in Dominica die? &c.* His, aliisque pluribus divini Spiritus munera designari nullus negat; nec tamen consequitur Spiritum Sanctum nihil esse præter participationem divinorum donorum, cum effecta, ut diximus, pro suis caussis frequentissime memorentur. Et tamen his fidunt per quam maxime Sociniani: quare sit,

Propositio: Spiritus Sanctus vera est, & subsistens Persona.

Tertio hujus libri cap. hæc propositio validis probata est argumentis. Quorum summa hæc est. Descendere, mitti, sedere opera sunt Personarum. At de Spiritu Sancto legimus descendisse de cælo, missum fuisse, & sedisse super discipulos. Est ergo Spiritus Sanctus Persona. Item: Confertur baptisma in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti: Pater & Filius Personæ sunt: Igitur Persona est etiam Spiritus. Rursus: Tres sunt qui testimonium dant in cælo, Pater, Verbum, & Spiritus Sanctus: Duo priores, qui perhibent testimonium, sunt res subsistentes. Ergo subsistens erit etiam tertius. Inania hæreticorum subterfugia, citato Capite refutavimus; & quarto, & sexto solvimus argumenta, quæ generaliter divinarum Personarum impetunt pluralitatem. Remanent quædam particularia, quibus solam tertiam Trinitatis Personam subvertere nefarii hostes conantur. Sunt autem.

Argumenta Fausti Socini Tom. 2. p. 438. et seqq.

Nituntur probare Catholici Spiritum Sanctum esse personam quibusdam Sacris testimoniis, quæ evincunt oppositum: quod ita potest ostendi. Arguunt ex forma baptismi, & Matth. cap. III. II. legimus: *Ego quidem baptizo vos Aqua, ipse vos baptizabit in Spiritu Sancto, & igni. At persona non potest esse id, quo aliquis baptizatur; alias esset Persona Aqua, esset Persona & ignis. Quare si baptizamur Spiritu Sancto, Spiritus Sanctus nequit esse persona.* Neque obstat, quod cap. XXVIII. ponatur Spiritus Sanctus cum Patre, & Filio, qui sunt Personæ; quum sæpe cum personis res non subsistentes jungantur, ut ad Eph. VI. 10. *Confortamini in Domino, & in potentia virtutis ejus.* Et

2. ad Thessalon. 1. 2. *Gratia vobis, & pax a Deo Patre nostro, &c.*

Minus probant argumenta deducta ex operibus, quæ communiter notæ sunt Personarum. I. Sicut tribuitur Spiritui Sancto loqui Marci XIII. II., ita loqui dicitur lex ad Rom. III. 19. *Quæcunque lex loquitur, iis qui in lege sunt loquitur*, & ad Hebræos XII. *Sanguinis aspersionem melius loquentem quàm Abel*. Sed lex, & Sanguis Personæ non sunt; Ergo nec Persona erit Spiritus Sanctus, qui loquitur. II. Lucæ XII. 12. dicitur de Spiritu Sancto: *Docebit vos*. At in I. ad Corinth. XI. 14. habetur *Ipsa natura docet vos*. Et I. Jo. 2. 27. *Unctio ejus docet vos de omnibus*. Quomodo ergo neque natura, neque Dei unctio Persona sunt, ita nec Dei Spiritus. III. Lucæ 11. 25. scriptum est: *Spiritus Sanctus erat super eum*: Atqui esse super aliquem non de personis, sed de aliis rebus dicitur, ut Jo. 3. 36. *Ira Dei manet super eum*: & ad Galat. VI. 16. *Pax super illos, & misericordia*; Igitur neque hinc efficitur Spiritum Sanctum esse Personam. IV. Neque id evincitur, quod Spiritus Sanctus dicatur venire, mitti, procedere, testimonium dare, mundum arguere: quæ munera videntur personæ. Etenim venire dicitur Dei regnum, mandatum, fides, ira, &c. Luc. 17. 20. Rom. 7. 9. Galat. 3. 23. &c. Item mitti dicitur auxilium Psalmo 20. 3. misericordiam & veritatem Psalm. 57. 4. Redemptionem Ps. 110. 9. Iram indignationis Ps. 78. 49. Procedere etiam Marc. 7. 15. de rebus dicitur, quæ non subsistunt. Testimonium vero perhibent etiam opera Joan. X. 25. & aqua, & sanguis I. Epist. V. 8. Rursus arguere aliquem dicitur malitia apud Jeremiam 2. 19. conscientia Jo. VIII. 9. ad Rom. 2. 15. & lex Jacob 2. 19. Igitur nullum ex his operibus Spiritum Sanctum Personam esse demonstrant. V. Neque id probatur ex quo Spiritus Sanctus dicatur Paracletus & Consolator, quandoquidem Ps. 22. 4. habetur: *Virga tua, & baculus tuus ipsa me consolata sunt*. Nec quisquam refugiet hunc modum loquendi: Nos divinarum gratiarum ubertate consolamur. VI. Neque probatur Spiritum Sanctum esse Personam non Dei virtutem, ex quo nonnunquam jungantur simul virtus, & Spiritus Sanctus. Nam ad Romanos XV. 19. scriptum est: *In virtute signorum, & prodigiorum, in virtute Spiritus Sancti*. Si ergo Persona non sunt signa, & prodigia, quare Persona creditur esse Spiritus Sanctus? Hæc Socinus priori contra Spiritum Sanctum libro, sive explanatione locorum, quæ pro ejus divinitate afferuntur.

Resp. ad I. Quod baptizari Spiritu Sancto significat quidem interius animæ lavacrum, idest sanctificationem & gratiam, per quam baptismus Christi præstantior est baptismate Joannis, qui erat tantum in aqua, nec conferebat remissionem peccatorum, nisi per pœnitentiam eorum, qui tingebantur baptismo. Neque directe hinc probatur Spiritum Sanctum non esse personam, sed eruitur oppositum: quippe remissio peccatorum, quæ metonymice dicitur Spiritus Sanctus, eo quod

quod res effecta interdum accipitur pro persona efficiente, & e contra; atque, ut ait Joan. III. 6. *Quod natum est ex Spiritu Spiritus est*: remissio, inquam, peccatorum, caritas, regeneratio, diffunditur in cordibus nostris per Spiritum Sanctum, ut habetur ad Rom. v. 5. Si autem remissio peccatorum est res a Spiritu Sancto effecta, & ab eo consequenter distincta; sequitur præter Spiritum Sanctum, qui est donum Dei, charisma, & salutare ἐνέργημα, dari Spiritum Sanctum, qui est Persona nobis data, renovans corda, & sanctitatem efficiens. Quare concedo non esse rem subsistentem veramque personam gratiam, qua baptizamur, quomodo persona non est aqua, qua abluimur; sed nego personam non esse Spiritum Sanctum, per quem gratia regenerationis diffunditur. Quod spectat ad cap. XXVIII. Matth. dico non ex sola unione verborum effici Personam esse divinum Spiritum, sed ex unione simul, & τὸ In nomine. Baptizari enim in nomine alicujus est aut baptizari invocato ejus nomine, aut sese ei devovere ac mancipari: atque Personarum invocatur nomen, in Personas juramus, Personis nos mancipia devovemus. At de his cap. III.

Ad aliud argumentum: nemo sanæ mentis negat, nonnunquam in Sacris literis res inanimatas cum verbis necti, quæ Personarum significant operationes; sed certi sunt caracteres, quibus Personæ a rebus ceteris secernuntur. Prima regula est enallages pronominis, per quod ubicunque non respondet proximo vocabulo, & conjungitur cum verbo significante operationem Personæ, semper vera Persona demonstratur. Ita Matth. XXIX. 19. legitur: *Docete omnes gentes*, πάντα τὰ ἔθνη, baptizantes eos, αὐτοὺς, &c. ubi neutro masculinum pronomen respondet, quia sermo est de hominibus. Ita ad Rom. IX. 23. *Ut ostenderet divitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ* ἐπὶ σκεύη, sequitur v. 24. pronomen relativum οὓς, *quos*, quia de prædestinatis sermo est. Ad Coloss. pariter II. 19. ubi agitur de Christi Persona ad femininum τὴν κεφαλὴν, *Caput*, sequitur masculinum ἐξ οὗ, *Ex quo*. Possent vero proferri innumera id genus exempla. Altera regula est, quod attendi debent verba antecedentia, & consequentia, unde facile προσωποποιΐα dignoscitur. Quippe nullibi legimus E. G. cælum enarrare quæ audit, terram audire quæ intelligit, jumenta cognoscere quæ meditantur; quemadmodum hæc legimus de Personis, tametsi per Prosopopæjam dicantur cæli, terra, jumenta loqui, audire, cognoscere. Tertia regula est, quod cum vocabula diversimode accipiantur, E. G. nomen Spiritus pro energia, & pro re subsistente, ubicunque non possunt accipi pro uno, necesse est ut accipiantur pro altero: & consequenter ubi nomen Spiritus donum & energiam non significat, debet personam aliquam designare. Quare cum Joan. 7. 39. scriptum sit: *Nondum erat Spiritus datus, quia Jesus nondum fuerat glorificatus*: & 16. 7. *Si non abiero, Paraclitus non veniet*; atque his locis nomen Spiri-

Spiritus, & Paracleti, nequeat significare solam virtutem & energiam, quoniam hæc ante glorificationem, & ascensionem Christi cum Patriarchis, tum ipsis Apostolis collata fuerat; consequens est, ut Spiritus Paraclitus, qui glorificato Christo descendit, non sit sola virtus & energia, sed persona & substantia cujusque supernaturalis virtutis effectrix & dispensatrix. Quarta regula sit, πνῦμα, Spiritum, quamquam plures patitur significationes, quotiescunque ponitur cum articulo, unam rem certam & singularem significare; articulus enim Græcorum singularitatis nota est, ut constat ex Tractatu Constantini Chiensis ad calcem Schrevelii. Didymus lib. 1. de Spiritu Sancto observat ut plurimum in Scripturis non simpliciter πνῦμα dici, sed τὸ πνῦμα cum articulo, & e contra ubi de Spiritu creato sermo est, articulum non haberi. Rejicit hanc regulam Sal. Glassius Can. 3. de Pronomine, quia τὸ πνῦμα cum articulo Spiritus Sancti dona significat Eph.IV. 23. 1. Thess.V. 19. & 1. Joannis IV. 1. Et vicissim πνῦμα sine articulo Spiritus Sancti Personam significat Jo. 3. 5. 1. ad Corinth. XII. 11. Epist. Jud. vers. 19. At observat Didymus, quod sicubi raro sine articulo nominatur Spiritus Sanctus, est tamen cum additamento significante magnificentiam ejus. Quod & servatur locis citatis a Glassio. Etenim Jo.3.v.6. sequenti distinguitur inter Spiritum, qui est donum regenerationis, & Spiritum qui est Deus hujus generationis spiritualis auctor; ut diximus supra, & probat idem Glassius Tract. 1. Rhet. Sacræ pag. 1428. In 1. Ep. ad Corinth. XII. 11. non solum articulus invenitur, sed emphasi majori repetitur, τὸ ἓν, καὶ τὸ αὐτὸ, *Ille unus*, *ille idem*: & ibi distinguuntur etiam divisa charismata ab uno Spiritu, qui ea dividit singulis, prout vult. In v. autem 19. Judæ non Personam Spiritus Sancti, sed pium desiderium, quod hujus Personæ donum est, rectissime intelligimus, & ex uno inferimus alterum. Quod vero τὸ πνῦμα cum articulo interdum dona Spiritus Sancti significet, figura est metonymiæ, qua pro rebus effectis ponitur ipsa Persona, ut docet eodem libro Rhet. Glassius ipse. Itaque regulam Didymi constanter teneto.

Jam vero apparet vanitas argumentorum Socini, quandoquidem de lege, & de sanguine dicitur quod loquantur per figuram Prosopopœjæ; at non dicuntur loqui quæ audiunt, quomodo dicitur Spiritus Sanctus Jo. XVI. 13. qui proinde loqui dicitur proprie, non tropo. Eodem cap.XVI. Jo. in quo Spiritus Sanctus dicitur venire, mitti, docere, arguere, per enallagen pronominis demonstratur esse personam, quemadmodum & cap. XV. 26. ad τὸ πνῦμα enim neutrius generis additur masculinum pronomen ἐκεῖνος, *Ille*. Habetur & nota singularitatis articulus. Additur ubique cum emphasi pronomen & demonstrativum, & relativum: quare Spiritus Sanctus proprie mittitur, proprie loquitur, proprie perhibet testimonium, proprie est Paracletus & consolator, proprie munera exercet Personæ; neque urgent metaphoræ ad nume-

numerum usque sextum prolatæ. Lucæ etiam 11. 26. & 27. τὸ πνεῦμα est cum articulo; unde vel de persona accipiendum est, vel metonymice de ejus effectibus, ut dictum est supra: ac phrasis græca ἐπ' αὐτὸν, *super ipsum*, exprimit solum virtutem Spiritus Sancti divinam esse, & ex alto: unde cap. præced. v. 35. dicitur *supervenire*. Vulgata nostra legit priori loco: *Spiritus Sanctus erat in eo*. Demum in Epist. ad Rom. xv. 19. si per Spiritum Sanctum velis accipere effecta, & dona charismatum, liceat per me quidem: sed non est eadem ratio de omnibus sacris testimoniis, neque effectus & energia negat propriæ caussæ substantiam.

Argumenta ejusdem Socini in libro contra Wiekum cap. x.

Rursus opponit Faustus Socinus. 1. Caritati tribuuntur actiones, quæ sunt propriæ Personarum: cujus rei plenissimam fidem facere potest Paulus Epist. ad Corinth. prima cap. XIII. a v. 4. usque ad nonum. Quod si quis dixerit Paulum loqui figurate, & caritatis nomine eum intelligere, qui caritate præditus est; non video cur idem dici nequeat de Spiritu Sancto, cui interdum operationes Personarum attribuuntur.

Resp. disparem esse de caritate, quæ est gratiæ donum, & de Spiritu Sancto, rationem. Tropi namque & ex verborum complexu, & ex subjecto possunt cognosci; ut cum dico, montes exultant, plaudunt flumina, prata rident, nemo non videt metaphoram, cum neque montes, neque flumina, neque prata nomina sint Personarum. At Spiritus nomen Personæ est, neque significat solam energiam, sed aliquando rem subsistentem, præsertim ubi characteres reperiuntur Personæ; de quibus supra. Do etiam recte dici, Spiritus loquitur quæ sunt Dei, & alia innumera, de homine habente dona Spiritus Sancti; quomodo legitur, Caritas non æmulatur, non agit perperam, & cetera hujusmodi, de homine prædito caritate. At alia est caritas, quæ diffunditur in cordibus nostris, alia caritas, de qua dicitur 1. Joan. 4. 16.: *Deus caritas est*. Et alius Spiritus, qui est charisma & gratia, alius Spiritus, de quo ait ipse Jo. IV. 24. *Spiritus est Deus*. Videant ergo Sociniani dari duplicem caritatem, duplicem Spiritum, accidentalem & substantialem, effectum & caussam, donum & Personam. Præterea Socinus statim post præfatam argutationem pag. 621. Deum Personam esse sic demonstrat: *Deum esse Personam declarat Paulus, cum ait*: 1. Corinth. 2. 20., Nobis autem Deus revelavit per Spiritum Sanctum. *Revelare enim est actio. Actiones autem sunt Personarum, seu suppositorum. Neque vero hic ulla prosopopæja, aut metaphora esse potest*. Bene habet. Actio revelandi non tribuitur nisi personæ. Quid vero annuntiare quæ ventura sunt? quid omnia operari? quid

quid velle? quid præcipere? Hæc omnia Spiritui Sancto tribuuntur Jo. XVI. 13. 1. ad Corinth. XII. 11. Act. XIII. 2. &c. Si persona est qui revelat, quare persona non est qui annunciat futura? Quid inter revelare, & annuntiare futura, quæso, interest? Vide & Apost. in 1. ad Timoth. IV. 1.

Arguit 2. Spiritus Sanctus est Spiritus Dei; Spiritus alicujus Personæ non est Persona ab ea, cujus est Spiritus, distincta; Ergo Spiritus Sanctus non est Persona distincta a Deo.

Primo hoc argumento probatur Spiritum Sanctum non solum esse Dei virtutem communicatam creaturis, ut contendunt Sociniani, sed præterea esse ipsam Dei substantiam, quemadmodum Spiritus hominis substantialiter in homine est; de quo vide Tertull. adversus Prax. cap. 8. Deinde conceditur totum argumentum, quippe Spiritus Sanctus non est Persona distincta a substantia Dei; sed tamen Persona est. Præterea dist. majorem: Spiritus non est Persona, si nomine Spiritus intelligas partem essentiæ, ut est Anima rationalis, conc. Si intelligas rem subsistentem, ut sunt Angeli, & qui in Trinitate ad Patrem & Filium refertur, nego.

Inquit Socinus: Ex Apostolo 1. ad Corinth. cap. II. II. *Nemo scit, quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui in ipso est: ita & quæ Dei sunt, nemo cognovit, nisi Spiritus Dei*. Comparat D. Paulus Spiritum Dei cum Spiritu hominis. Igitur quomodo Spiritus, qui est in homine, non est Persona ab homine distincta, sic Spiritus Dei non est Persona distincta a Deo.

Resp. retorqueo argumentum. Spiritus hominis pertinet ad substantiam hominis: Ergo Spiritus Dei attinet ad essentiam Dei. Cumque in Deo substantia sit impartibilis, Spiritus Dei totam habet plenitudinem divinitatis. Nunc quæro a Socino: Quis est ille Deus, in quo Spiritus est, ut Socinus ait, naturaliter? Certo Pater, qui solus est Deus ille summus, si credimus Socinianis. At Apostolus statim addit, Spiritum esse ex Deo, *Qui ex Deo est*, inquit. Qui autem est ex Deo, scilicet a Patre, non est Pater. Est ergo Spiritus, qui non est Pater, & tamen plenitudinem habet divinitatis.

Instat. Unam Personam esse in alia naturaliter fieri non potest: Deus, in quo est Spiritus Sanctus, est Persona: Ergo Spiritus, qui est in Deo naturaliter, Persona non est.

Falsa est major, quandoquidem Joannis XIV. 10. II. legimus Filium esse in Patre, & Patrem in Filio. Quomodo id fiat, dictum est cap. VI. ad 8. Oppos.

Objicit 3. Socinus: Spiritus Dei nomine significatur virtus & efficacia, ut Esaiæ 40. 7. legitur exarescere herbam, & cadere florem, cum Spiritus Domini sufflaverit in eum. Quis autem virtutem & efficaciam dixerit esse personam?

Non

R. non solum virtutem & energiam hac voce Spiritus concedimus significari, sed etiam ventum, vocem, animum, affectum, substantiam, quæ corpori vitam subministrat, & alia, quæ collegit Joannes Clericus P. 2. Art. Crit. Sect. 1. cap. v. Frustra tamen hinc inferes nullibi eo nomine designari personam, præsertim ubi recensitæ personarum notæ reperiuntur. Imo, quod sæpe monui, efficientis personæ res effecta nomen sortitur; & Spiritus Sanctus propterea appellatur, quidquid ipse præstat. Nam & hoc pacto animam pro vita aut voluntate, Mosen & Prophetas pro eorum libris, linguam, labium, guttur pro sermone, gladium pro cæde, & manus pro conatu, & auxilio, consuetudine orationis memoramus.

Arguit 4. Socinus. Spiritus Sanctus appellatur bonus Psal. 14. 2. & per antithesim aliquando etiam Spiritus Dei malus ut 1. Regum XVIII. 10. & XIX. 9. Sed Spiritus Dei malus est vis & efficacia divina, qua homines in reprobum sensum dantur, aut alia ratione affliguntur. Ergo Spiritus Dei bonus est virtus & efficacia, per quam sanctificantur, & gaudio, bonisque replentur.

Respondeo spiritum malum, quo abreptus Saul cœpit absurda effutire nesciens quid loqueretur, (quæ agitatio prophetarum verbis comparatur, quoniam & prophetæ sermonem intercidunt, & immisso sibi æstro ducuntur,) fuisse spiritum nequam ac dæmonem, Hebræorum, Patrum, omniumque interpretum consensione. Quod & ratione constat, siquidem malum non est a Deo nisi permittente; neque efficientia sua tradit Deus quemquam in reprobum sensum, ut effutit hæreticus ad instar Saulis prophetans. Retorqueo itaque argumentum: Spiritus malus non solum est atra bilis, melancholia, & vis exagitans energumenum, sed etiam Diabolus, spiritus nequitiæ, & princeps hujus sæculi, qui hæc operatur. Ergo Spiritus Sanctus nedum dicitur virtus, & efficacia bonorum, sed etiam Spiritus Dei, qui est Persona munerum & gratiarum effectrix. Neque vero aliquem movere debet, quod immundus Spiritus vocatur Spiritus Dei malus: quandoquidem & diabolus Dei servus est ac mancipium, & Deo permittente Saulem invasit, & divinæ justitiæ minister est. Habet Græcus hoc loco: Καὶ ἔπεσε πνεῦμα παρὰ θεοῦ πονηρὸν: *Cecidit Spiritus a Deo malus*. Verbum ἔπεσε significat immundum Spiritum Deo permittente Saul invasisse: & propositio παρὰ hunc Spiritum Deum non esse demonstrat. Id colligitur etiam ex Chaldæo, qui legit: *Et mansit Spiritus malus ab ante Dominum super Saul*: וּשְׁרַת רוּחַ בִּישָׁא קֳדָם יְיָ עַל שָׁאוּל

Argumenta Wolzogenii ex libro de tribus in una deitate Personis cap. v. et xxviii.

Argumenta Wolzogenii, præter superiora, quæ ipsi & Crellio, & Wol-

& Wolkelio communia sunt, Tom. 2. pag. 303. ita urgentur. I. Spiritus Sanctus Lucæ XI. 20. appellatur digitus Dei, Act. 2. 38. Dei donum. 2. ad Corinth. 1. 22. arrhabo. Ergo Persona dici nequit. Præterea de Spiritu Sancto legimus ad Tit. 3. 6. quod in homines effundatur. 1. ad Corinth. XII. 13. quod in eo homines potionentur. Act. 2. 18. quod aliquam habeat partitionem; ad Rom. VIII. 23. quod dentur Spiritus Sancti primitiæ. Ad Thessal. 1. cap. v. 19. quod possit a nobis extingui. Quæ omnia nequaquam possunt personæ competere. Item Jo. 7. 39. absolute dicitur, quod Spiritus Sanctus non erat.

Solvuntur omnia uno verbo, si respondetur Wolzogenium Spiritus Sancti dona cum ejus Persona confundere. At quoniam hæc divinæ quoque Personæ non repugnant, hæc sit ad singula responsio. Primum digitus Dei summam Dei potestatem significat, ut constat ex cap. VIII. Exodi 19. & diximus lib. 2. cap. 2. Summa autem virtus, sive virtus Dei debet esse idem ac Dei substantia, non enim in Deo virtus ac potestas ab ejus natura distinguitur. Quare si Spiritus Sanctus est digitus Dei, substantia Dei est, & Deus summus. Confer Psalm. VIII. v. 4. II. Donum aliud est personale, accidentale aliud: donum accidentale est munus gratiose collatum; personale est ipsa persona, quæ aut seipsam donat, aut dono datur ab altera. Quo sensu & ipse Filius donum est, ut habetur Joannis 3. 16. Ita Levitæ appellantur donum datum Aaron Num. VIII. 19. Ergo Spiritus Sanctus donum est personale, qui est Persona, quam ad nos in nomine Filii misit Pater. Imo donum est titulo quodam specialissimo, quoniam est Patris & Filii mutuus Amor; & quemadmodum amor & donum est, & caussa donorum, ita Spiritus Sanctus & Caritas est, & caritatis largitor. III. Arrhabo, de quo in 2. ad Corinth. 1. 22. fidejussionem significat. Etenim ערבון hebræa vox est ab ערב fidejubere, unde græcum ἀῤῥαβὼν, latinum *arrba*; & proprie portio est rei quæ promittitur, & exprimit aliquid supra *pignus*, ut recte observat Augustinus serm. 13. de verbis Apost. Quare Spiritus Sanctus, qui non solum est pignus, sed etiam ἀῤῥαβὼν, ad rem ipsam spectat, quæ nobis promittitur. Cum autem nobis promissa sit vita æterna, quæ est visio Dei; Spiritus Sanctus una cum Patre & Filio est vita æterna & ipse Deus. Præterea, si bellum inter se gerentes obsidem dare solent pro pace firmanda, aut filium, aut principem nobilissimum; cur ἀῤῥαβὼν nobis datus a Deo non poterit esse persona? Quod si pertinax sit adhuc Wolzogenius, & omnino velit Arrabona esse pignus a Persona distinctum, ut Judæ annulus & armilla; etiam hoc animadvertat, scriptum esse *pignus Spiritus*, non *pignus Spiritum*, ἀῤῥαβῶνα τοῦ πνεύματος, non ἀῤῥαβῶνα τὸ πνεῦμα. Inquit Wolzogenius, appellatur Spiritus Sanctus etiam signaculum, & unctio Dei. Ita est. Verum hoc signaculo, unctione ista fit homo Templum Dei, particeps Dei, imago Dei, per gratiam sanctificantem, quæ est participi-

tici-

ticipatio Divinæ naturæ. *In hoc cognoscimus*, ait Joannes Epist. I. IV. 13. *quoniam in eo manemus, & ipse in nobis; quoniam de spiritu suo dedit nobis*. Et Athanas. in Ep. ad Serap. *Si paticipatione Spiritus divinæ naturæ participes efficimur; insanus est quicunque Spiritum creatæ conditionis & naturæ, non autem divinæ esse dixerit*. At de Spiritus Sancti divinitate proximo capite.

Textus secundo loco citati de effectibus, donisque Spiritus Sancti explicandi sunt. Dicitur ergo ad Tit. III. 6. effundi in gratiæ muneribus: nam hoc loco Spiritus sine articulo est; ac præterea habemus contextum Act. X. 45. *Gratia Spiritus Sancti effusa est*. Ulterius *effusio* largam communicationem significat, seu copiosam gratiarum exhibitionem. Etiam Christus Psalmo XXI. 15. effusus dicitur, sicut aqua, & tamen liquet eum esse personam. Dividitur vero Spiritus ratione symbolorum: in quorum divisione unitatem servat substantiæ, ut colligitur ex cap. 2. Act. Ap. v. 3. ubi recensetur multitudo linguarum, & unus Spiritus. In cap. VIII. ad Rom. 23. primitiæ Spiritus Sancti dicuntur electi, quomodo & Apocalypsis XIV. 4. nec video quid hinc inferre valeant hæretici, cum & primitiæ dicantur de Christo, quem nullus ambigit esse personam, in I. ad Corinth. XV. 20. 23. In Epist. ad Thessalon. I. cap. V. v. 19. hortamur ne extinguatur Spiritus, posito per metonymiam nomine personæ pro re effecta; idque propriissima comparatione, cum Spiritus in ignis forma descenderit.

In cap. VII. Joan. 39. non omnia exemplaria concordant. Habent aliqua Græca οὔπω γὰρ ἦν πνεῦμα ἅγιον ἐπ' αὐτοὺς. *Nondum erat Spiritus Sanctus super ipsos*. Addunt quædam δεδομένον, *datus*: atque his consentiunt Syriaca. Rectissime ergo Vulgata: *Nondum enim erat Spiritus datus*. Quare frustra colligit hinc Socinianus olim Spiritum Sanctum non extitisse. Etiamsi genuina esset lectio, *Nondum enim erat Spiritus Sanctus*, subintelligeretur datus ex relatione antecedentium: quandoquidem hæc immediate præcedunt, *Hoc autem dixit de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum*. Sunt enim *accipere*, & *dare* correlativa. Puto Wolzogenium figuram non ignorasse Grammatices, quam vocant Ellipsim.

Arguit idem Wolzogen. cap. XXVIII. Si Spiritus S. sit Persona, duos habebimus in Trinitate Filios: unum primæ Personæ solius, alterum primæ & secundæ. Item habebimus duos Patres, unum primam personam, quæ duplici nomine pater erit, nempe quia secundam & tertiam Personam generavit; alterum secundam, quæ una cum Patre generarit Spiritum Sanctum. Atqui ex sacris literis accepimus unum tantum esse Patrem, & unum tantum Filium. Ergo vulgaris doctrina quod Spiritus Sanctus Persona sit, contradictionis gladio seipsam conficit.

Resp. nego sequelam majoris. Si enim Spiritus Sanctus est a duobus,

P 2

bus, ut contra nos arguunt Sociniani, quod verissimum est, & infra probabitur; jam ipsi rationem reddunt cur unus tantum in Deitate sit Pater, itemque unus Filius. Nam Filius est ab uno Patre, & ab eo gignitur immediate. Si ergo Spiritus Sanctus est a Patre, & Filio, sive a Patre per Filium, non erit Filius Filii, quia procedit etiam a Patre; non erit Filius Patris, quia procedit per Filium. Quod verbis Augustini præstat exponere. *Utcumque* (ait S. P. in xv. de Trinit. cap. 27.) *etiam illud intelligitur, quantum a talibus, quales nos sumus intelligi potest, cur non dicatur natus esse, sed potius procedere Spiritus Sanctus; quoniam si & ipse Filius diceretur, amborum utique Filius diceretur: quod absurdissimum est. Filius quippe nullus est duorum, nisi patris, & matris. Absit autem, ut inter Deum Patrem, & Deum Filium, aliquid tale suspicemur, &c.* Quamquam vero quid intersit inter generationem Verbi, & processionem Spiritus Sancti difficillimum est definire, & plures afferuntur rationes, quas proponam lib. ix. hæc a Petavio lib. vii. cap. xiii. num. 9. censetur enucleatior, & Wolzogenii argumentum omnino frangit, quemadmodum quæ opponit Crellius lib. 2. sect. 3.

Ultimo arguit Wolzogenius in libro, seu declaratione contrariarum sententiarum de essentia unius Dei summi pag. 38. Quando aliquis Filium generat per aliam Personam, certe hæc Persona magis est geniti Filii Pater, quam altera, quæ hanc ad illum generandum adhibuit. Atqui notum est, non Deum Patrem ipsum, sed Spiritum Sanctum supervenisse in Mariam Virginem, eam obumbrasse, & per obumbrationem istam Filium Dei in ea produxisse. Ergo si Spiritus est Persona a Patre distincta, potius pro Patre Domini nostri Jesu Christi habendus est, quam Deus Pater.

Respondeo Dominum nostrum Jesum Christum non esse genitum a Patre ratione humanæ naturæ temporaliter assumptæ, secundum quam non est Patri substantia similis, ideoque nec Filius: sed genitum esse ratione Verbi assumentis naturam humanam, nempe quia generatio temporalis terminata est ad Personam, quæ est Filius Dei naturalis. Distinguo itaque minorem. Pater per Spiritum Sanctum supervenientem in Virginem produxit Filium, idest naturam humanam, quam Verbum assumpsit; concedo minorem, & nego *suppositum*: quandoquidem spectata duntaxat natura humana, Christus est Filius genitus a sola Virgine, non genitus a Deo Patre. Pater per Spiritus Sancti obumbrationem genuit Filium, videlicet humanam naturam Spiritu Sancto superveniente formatam assumpsit Persona genita a Deo Patre; concedo: & nego iterum *suppositum*, siquidem hæc persona non est producta per Sancti Spiritus obumbrationem, sed erat in principio apud Deum, & ipsa Deus erat. Quod si petas, quare Spiritus Sanctus, cujus virtute formata est Christi caro, non sit Pater Christi; respondeo

ſpondeo id eſſe, quoniam Chriſtus ſecundum carnem non eſt ſimilis Spiritui Sancto. Verum hæc non ſpectant ad noſtram cum Socinianis diſceptationem, cujus metam videor mihi attigiſſe.

CAPUT XV.

Macedoniana hæreſis impugnatur.

PLURA ſunt, quæ pro Spiritus Sancti divinitate a Theologis afferuntur, & omnia fere collegit Didymus duobus primis libris, quorum lectio erit in hac quæſtione perutilis. Nonnulla quoque ſuperius a nobis fuerunt pertractata; nec ſtudioſis noſtris ducimus repetenda. Exquiſitiora autem illuſtrantur a Cyrillo in lib. Theſaurorum, ab Athanaſio in Epiſt. ad Serapionem, a Baſilio, & Ambroſio in libris, quos de Spiritu Sancto inſcripſerunt, ab Auguſtino contra Maximinum, alioſque hæreticos Arianos diſputante, a Chryſoſtomo hom. 89. *quæ eſt de* Pentecoſte, ab aliis.

Horum Patrum argumenta hæc ſunt potiſſima. Primum petitur ex nominibus, quæ Spiritui Sancto tribuuntur. Etenim appellatur Deus nomine quatuor ſyllabarum Iſaiæ 6. 9. Pſalmo 94. 8. 1. ad Corinth. 12. 11. Nam verba Eſaiæ ac Davidis de Spiritu Sancto accipienda, liquet ex Act. Apoſt. cap. 28. 25. & ex Epiſt. ad Hebræos cap. 3. 7. Vocatur etiam Dominus 2. ad Theſſalon. 3. 5. & in 1. 3. 2. Quod etiam dicitur *arrha*, & pars hæreditatis electorum, *digitus* & virtus Altiſſimi, ſunt ipſius divinitatis apertiſſimi characteres.

Petitur alterum argumentum ex proprietatibus ejus: quarum una eſt a Deo procedere. Nihil autem poteſt a Deo procedere diverſum a divinitate, alias eſſet divina ſubſtantia origo accidentium, & adinſtar arborum, quæ flores, aut fructus emittunt. Competit illi animam ſanctificare: atque de hac ejus efficientia plura notatu digna ſcribunt Patres. Primo quod per gratiam ſanctificantem dicitur Epiſt. 1. Joannis cap. 2. 24. Deus in nobis habitare. Quomodo non eſt ergo Spiritus Sanctus Deus de Deo, ſi qui habet Spiritum Sanctum, habet in ſe Deum habitantem? Ad hæc per Spiritum Sanctum, & caritatem per eum diffuſam recipit homo lavacrum regenerationis, & renovationis, ut loquitur Paulus ad Tit. 3. 5. Quænam vero creaturarum poteſt creaturam regenerare, & renovare? Item per hanc gratiam fiunt membra noſtra *templum Spiritus Sancti*, ut loquitur Apoſtolus 1. ad Cor. 3. 16. At templa non eriguntur, niſi aut vero Deo, aut iis, qui pro vero Deo reputantur. Tribuitur quoque Spiritui Sancto, quod ſuſcitaverit Chriſtum a mortuis, & vivificaturus ſit corpora noſtra, ad Rom. VIII. 11. Quare, cum verus Deus ſint Pater & Filius, de quibus ait Jo. v. 21. *Sicut Pater ſuſcitat mortuos, & vivificat;*

ficat ; *sic & Filius quos vult vivificat* ; necesse est , ut Spiritum Sanctum verum Deum fateamur . Convenit illi quoque alium esse a Christo Consolatorem & Paracletum , & *τὸ alium* comparationem simul , & personalem distinctionem importare arbitror manifestum . Alias non expediebat Apostolis Magistrum abire , si pro Domino Jesu Christo , aut creaturam , aut rem minime subsistentem accepturi fuissent .

Tertium argumentum promitur ex divinis attributis , quæ Spiritui Sancto convenire prædicti PP. luculenter demonstrant . Etenim Spiritum Sanctum scrutari omnia etiam profunda Dei probant ex Epist. Pauli 1. ad Corinth. cap. 2. 10. Esse creatorem universorum ostendunt ex verbis Job. 33. *Spiritus Dei fecit me* : & ex Ps. 32. *Verbo Domini cœli firmati sunt* , *& Spiritu oris ejus omnis virtus eorum* . Effici ab eo operationes naturæ , & gratiæ ostendunt ex Psal. 103. 30. & ex 1. ad Corinth. 6. 11. Habere immensitatem , terramque replere inferunt ex Sap. 1. 7. & ex Psalm. 138. 7. Misisse nobis Redemptorem arguunt ex Es. 48. 16. *Nunc Dominus Deus misit me* , *& Spiritus ejus* . Christi Corpus in utero Virginis procreasse demonstrant ex Lucæ 5.35. Præesse regimini Ecclesiæ ex Act. Apost. 13. 2.

Argumentum quartum profertur ex perfecta Patris , Filii , & Spiritus S. communione : quam comprobant . I. Quia tres Personæ simul fuerunt Dux Israelitici populi , Pater , de quo Hierem. 2. 6. *Dominus traduxit nos per desertum* : Filius , de quo Psalm. 79. 10. *Dux itineris fuisti in conspectu ejus* : Sp. S. de quo Esaias 63. 14. *Spiritus Domini ductor ejus fuit* . II. Quia tres pariter locuti sunt in Prophetis ; Pater , de quo Zacch. 1. 6. *Verba mea* , *& legitima mea* , *quæ mandavi servis meis Prophetis* : Filius , de quo Esaias 52. 6. *Ego ipse qui loquebar* , *ecce adsum* : Spiritus Sanctus , de quo Act. 1. 16. *Oportet impleri Scripturam* , *quam prædixit Spiritus Sanctus* , *&c*. III. Quia tres una Hierarchiam Ecclesiasticam instituerunt , Pater de quo 1. ad Corint. 12. 28. *Et quosdam quidem posuit Deus in Ecclesia primum Apostolos* , *&c*. Filius , de quo ad Ephes. 4. 11. *Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos* , *&c*. Spiritus Sanctus , de quo Act. 20. 28. *Attendite vobis* , *& universo Gregi* , *in quo vos Spiritus Sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei* . IV. Quia tres implent ex æquo universum ; Pater , de quo Hierem. 23. 24. *Cælum & Terram ego impleo*: Filius , de quo ad Ephes. 4. 10. *Implet omnia* ; Spiritus Sanctus , de quo Sap. 1. 7. *Replevit orbem terrarum* . V. Quia tres dicuntur eadem ratione ignoti mundo ; Pater , de quo Joan. 17. 25. *Pater juste* , *mundus te non cognovit* : Filius , de quo cap. 1. 10. *Et mundus eum non cognovit* : Spiritus Sanctus , de quo cap. XIV. 17. *Quem mundus non potest accipere* , *quia non videt eum* , *nec scit eum* . VI. Quia tres eadem ratione testimonium perhibent de Christi divinitate , ut Joan. Epist. 1. cap. V. 7. & unico nomine in administratione Baptismatis invocan-

vocantur, ut habetur Mat. 28. 19. 7. Denique tres eadem potestate singula efficiunt; Pater, de quo 2. ad Corinth. 5. 18. *Omnia autem ex Deo, qui nos, reconciliavit sibi per Christum*: Filius de quo ad Ephes. 1. 10. *Instaurare omnia in Christo, quæ in Cælis, & quæ in Terra sunt, in ipso*: Sp. S. de quo 1. ad Cor. 12. 11. *Hæc autem omnia operatur unus, atque idem Spiritus*. Quum ergo Spiritus Sanctus habeat nomen, proprietates, attributa, quæ summo Deo tantum competunt, perfectissimamque cum Patre & Filio communionem operationum, atque substantiæ; consequens est illum Deum esse ipsi Patri, Filioque consubstantialem.

Neque vero probaverunt tantummodo his momentis Sancti Spiritus divinitatem: sed etiam refutarunt quidquid poterant Macedoniani adversus dicta reponere. Hi principio dixerunt, in sacris literis Spiritus Sancti nomine virtutem & energiam designari, ut regerunt modo Sociniani, contra quos cap. præcedenti pugnavimus. At instant ex adverso Patres, fieri non posse, ut cum Persona divina sit Filius, qui missus est a Patre, & Patrem glorificat, non sit divina Persona etiam Spiritus Sanctus, qui a Filio mittitur, & glorificat Filium; & habet ad illum talem ordinem ac respectum, qualem habet ipse Filius ad Patrem. Addunt, quæ nos pluribus prosecuti sumus de operibus propriis personarum, & de emphasi, atque articulo, quo in Græcanicis Scripturis exprimitur. Affirmant non esse alium nisi Spiritum Sanctum, quem Paulus in 1. ad Thessalon. 3. 12. vocat *Dominum*, qui multiplicat, & abundare facit caritatem nostram invicem, confirmatque corda nostra sine querela in sanctitate ante Deum Patrem, in adventu Domini nostri Jesu Chisti. De eodem Spiritu Sancto interpretantur similia verba in altera ad Thessalonic. cap. 3. 5. *Dominus autem dirigat corda vestra in caritate Dei, & patientia Christi*. Quibus esse Dominum Personam aliquam a Deo Patre, & a Christo distinctam, monstrat vel ipsa orationis complexio.

Reponebant ulterius Pneumatomachi (quod & repetunt Novatores) inter Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum certis syllabis notari discrimen. Nam de Patre scriptum est in 1. ad Corinth. cap. VIII. 6. *Ex quo omnia*, & de Jesu Christo, *per quem omnia*: quæ propositio *Per*, etiam Spiritui Sancto aptatur ad Tit. 3. 5. ideoque hi duo non videntur esse Deus ille summus. At inquiunt Patres perinde esse si dicamus aut *ex*, aut *per*. Etenim de vero Deo legitur Genes. 4. 1. *Possedi hominem per Deum*. 1. ad Corinth. 1. 9. *Fidelis Deus, per quem vocati estis in societatem Filii ejus Christi*. Atque eodem pacto de Spiritu Sancto effertur aliquando *ex*, ut Joan. III. 6. *Quod natum est ex Spiritu*; quæ verba conferenda sunt cum vers. 13. cap. 1., & aliquando *Per*, ut ad Rom. v. 6. *Caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum, &c.* Quamquam particula *Ex* potiori quo-

quodam titulo spectat ad Patrem, qui est fons Deitatis totius.

Petebant 3. Heterodoxi qui fieri possit, ut Spiritus Deus Altissimus sit, cum tam hebræum רוח, quam græcum πνεῦμα, latinumque vocabulum *Spiritus* quandoque ventum, aliamve rem creatam significet, ut cap. IV. Amos. Atque respondent Patres Spiritum Sanctum, nunquam simpliciter Spiritum nominari sine additamento Dei, aut Patris, aut *a me*, hoc est ex Deo, vel absque articulo, vel Christi, vel Filii, aut quod non addatur Sanctus, aut Paracletus, aut veritatis, hoc est Filii, qui seipsum nominat veritatem. Dignosci prætererea ex complexu sermonis, de quonam Spiritu agatur; quomodo apud Amosum, ubi memorantur flagella, quibus Deus in Israel prævaricantem animadvertit, Spiritus dictus est ventus urens: unde recte legit Vulgata cit. cap. IV. 9. *Percussi vos in vento urente, & in aurugine.* Atque hæc sunt præcipua pro divinitate Spiritus Sancti argumenta apud Patres supra laudatos: quæ, si ad fontem venerit, hauriet quisque meis hisce rivulis puriora.

Ad priorem classem locorum, in quibus Dei nomen Spiritui Sancto tribuitur, spectat vers. 3. cap. V. Act. *Anania, cur tentavit Satanas cor tuum, mentiri te Spiritui Sancto?* Et infra vers. 4. *Non es mentitus hominibus, sed Deo.* Unde argumentantur Theologi: Ille, cui mentitus est Ananias, Deus est: Ananias mentitus est Spiritui Sancto: Ergo Spiritus Sanctus Deus est. Quem locum postremo recitavimus, ut ab hæreticorum, qui valde eo premuntur, vindicetur argutiis.

Itaque respondet Crellius, in Græco haberi, ψεύσασθαί σε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον: *mentiri te, & fallere Spiritum Sanctum.* Sed elusio est puerilis. Nam 1. demonstrat Grotius ψεύδεσθαι, *mentiri*, quod respondet Hebræo כזב, modo cum dativo construi, ut Job. 34. 6. Psalmo LXXVII. 36. LXXXVIII. 35. modo cum accusativo, ut 2. Regum IV. 16. Atque ita hic 3. commate cum accusativo construitur, sequenti cum dativo. Pari modo εὐλογεῖν, *benedicere*, modo dativum post se habet, modo accusativum. Sed & Græci sic loquuntur, ut Aristophanes, οὐ ψεύσει γέ με, *Non me falles.* Hæc Grotius. Glassius vero de Propos. Can. V. demonstrat consimilibus exemplis ex Thucydide, Pindaro, & Hesiodo petitis propositionem *Ad.*, vel *In* interdum reticeri: & idem esse mentiri τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, *Spiritum Sanctum*, ac, mentiri εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, *in Spiritum Sanctum*. Particulam εἰς *in* haberi in quibusdam Mss. testatur Theodorus Beza, & legi in versione Syriaca testatur Lorinus, ac liquet ex Polyglottis. Dabo Socinianis testem locupletem, & omni exceptione majorem, Socinianum ipsum, qui edidit Comment. in Acta Sanctorum Apostolorum, nempe Wolzogenium. Qui p. 30. inquit. *Quædam exemplaria græca habent mentiri te in Spiritum Sanctum.* Ut & Col. 3. 9. dicitur, *Ne mentiamini in alios alii*,

alii, ideſt *erga alios*. *Quæ propoſitio etiamſi hic eſſet ſuppreſſa, poſſet ſubintelligi. Sed ſicut alia quædam verba conſtruuntur aliquando cum dativo caſu, aliquando autem cum accuſativo, ut evangelizo tibi, & evangelizo te, benedico tibi, & benedico te, imo etiam benefacere aliquem pro alicui*, Matth. 5. 44. & Marc. 14. 7., *ita etiam græce dicitur non tantum, mentior tibi, ſed & mentior te. Cujus conſtructionis exemplum citatur & ex Ariſtophane Comico Græco, & ex Græca verſione Bibliorum*, Prov. 14. 5. & 4. Regum cap. 4. 16.

Ex his infertur quam falſa ſit eorum commentatio, qui ſcribunt Ananiam mentitum Spiritum Sanctum, quod ſe hypocritam ſimulaverit fraudando de pretio agri: quam interpretationem dolemus etiam Catholicis nonnullis probari. Quamquam enim ille ſimulate ſe geſſit, attamen mentiri Spiritum Sanctum eſt velle, quantum in ſe eſt, fallere Spiritum Sanctum; ut conſtat ex dictis, & Wolzogenius ipſe fatetur. Præterquam quod hypocrita dicitur quidem mentiri ſe Sanctum, non vero Spiritum Sanctum.

Inquiunt Sociniani, Ananiam mentitum Spiritui Sancto, quia mentitus eſt Apoſtolis, in quibus Spiritus Sanctus degebat. Ita eſt. At quoniam mentitus eſt Apoſtolis, in quibus Spiritus Sanctus degebat, dicitur ſequenti commate mentitum fuiſſe Deo. Ergo Spiritus Sanctus, qui degebat in Apoſtolis, Deus eſt. Si enim, ut conſimili utar exemplo, arguero: Membra noſtra ſunt templum Spiritus Sancti, qui in nobis eſt. 1. Ad Corinth. 6. 19. Qui fornicatur violat corpus ſuum, Ibi. v. 18. Ergo qui fornicatur violat templum Spiritus Sancti: At Templum, in quo Spiritus Sanctus habitat, eſt Templum Dei cap. 3. 16. Igitur qui fornicatur, violat templum Dei. Puto neminem ſanæ mentis negaturum hanc conſequentiam. Tale eſt argumentum petitum ex cap. v. Act. In Apoſtolis degebat Spiritus Sanctus: Ananias mentitus eſt Apoſtolis: Igitur mentitus eſt Spiritui Sancto: At quiſquis mentitur Spiritui Sancto, mentitur Deo; Ergo Ananias qui mentitus eſt Apoſtolis, mentitus eſt Deo. Et hanc conſequentiam nullus negat. Sed ex priori argumentatione infertur, idem omnino eſſe Templum Dei, & templum Spiritus Sancti, quod in corporis pollutione violatur: Igitur ex argumentatione ſequenti infertur, eumdem eſſe Spiritum Sanctum, & Deum, cui Ananias in Apoſtolis mentitus eſt.

Reſpondet idem Wolzogenius Comment. in Act. Apoſt. pag. 31. Simile huic dictum eſt Exodi XVI. ubi poſtquam v. 2. ſcriptum eſt congregationem Iſraelitarum murmuraſſe contra Moſen, & contra Aaronem; deinde verſu 8. dicitur: *Non contra nos murmurationes veſtræ, ſed contra Dominum*. Et Num. 20. poſtquam dictum v. 3. jurgatum eſſe populum cum Moſe, poſt a v. 13. dicitur ibi tunc jurgatos eſſe Filios Iſrael cum Domino. Vide etiam Mat. X. 40. XVIII. 5. Marci 9. 37. Luc. 10.

Luc. 10. 16. 1. Cor. 8. 12. Non recte ergo hinc concluditur Spiritum Sanctum hoc loco expresse vocari Deum: non magis bene, quam si ex superius citatis aliquis concluderet Mosen esse ipsum Deum, & eos qui nomine Christi venientes vel recipiuntur, vel rejiciuntur esse ipsum Christum.

Verum neque hæc subsistunt. Negativum adverbium pro comparativa particula *potius* sæpe ponitur, quomodo si quis injuria afficiat legatum, dicitur non hunc parvipendere, sed principem; & e contra qui ministro præstat obsequium, regi dicitur obtemperare, non famulo. Hoc sensu Exodi XVI. 8. murmuravit congregatio Filiorum Israel non contra Mosen, sed contra Dominum, qui ille Domini vicem gerebat. Ob eamdem caussam contra Deum jurgati sunt Num. 20. 13. Ita Mat. 10. 40. Qui autem Prophetam, aut pauperem suscipit, suscipit Dominum, quoniam ab ipso mittuntur, & de ejus familia sunt. Et qui peccat in fratres, ut legitur 1. ad Corinth. 8. 12., peccat in Christum, quoniam sunt illi membra corporis, cujus Salvator est caput. Similiter qui spernit doctrinam Apostolicam, illum contemnit, qui Apostolos elegit, docuit, & misit; ut habetur 1. Thessalon. 4. 8. Ibi ratio redditur manifesta. Ait enim Apostolus: *Itaque qui hæc spernit, non hominem spernit, sed Deum; qui etiam dedit Spiritum suum Sanctum in nobis*, Gr. ἀλλὰ τὸν Θεὸν, τὸν διδόντα τὸ πνεῦμα αὐτοῦ τὸ ἅγιον εἰς ὑμᾶς. Sed inquit hæreticus: At Moses non est Deus: Eccur Spiritus Sanctus Deus est? Nonne similia sunt verba verbis, ac sententiæ sententiis? Immo dissimilia. Exodi XVI. 2. habes: *Murmuravit omnis congregatio filiorum Israel contra Moysen & Aaron*. Act. 21. 3. *Cur tentavit Satanas cor tuum, mentiri te Spiritui Sancto*. Ergo murmur adversus Mosen, mendacium adversus Spiritum Domini prolatum est. Consentientem habeo Wolzogenium huc usque. Exodi XVI. 8. legitur: *Nec contra nos est murmur vestrum, sed contra Dominum*, idest principaliter murmur vestrum fuit contra Dominum, deinde contra nos servos Domini. Act. V. 4. legitur: *Non es mentitus hominibus, sed Deo*; nempe potius, quàm nobis hominibus Dei ministris. Neque arbitror mecum Wolzogenium hactenus dissentire. Jam vide hominis calliditatem. Quinam sunt, de quibus Exodi XVI. 8. lectum est: *Nec contra nos est murmur vestrum*? Sunt, ut vides, Moses, & Aaron, de quibus vers. 2. legeras: *Murmuravit omnis congregatio filiorum Israel contra Moysen & Aaron*. Ergo Moyses & Aaron non sunt ipse Dominus, contra quem filii Israel principaliter murmuraverunt, quoniam ipsi sunt, de quibus, vers. 8. legisti: *Nec contra nos est murmur vestrum*. Redeamus ad cap. V. Act. Quinam sunt illi, de quibus v. 4. scriptum est: *Non es mentitus hominibus*? Non est quidem Spiritus Sanctus, de quo v. 3. legimus: *Cur tentavit Satanas cor tuum, mentiri te Spiritui Sancto*; nam Spiritus Sanctus non est homo, non est Aposto-

Apostolus Petrus. Ergo Spiritus Sanctus est ipse Dominus, ipse Deus, cui Ananias principaliter mentitus est, de quo v.3. *Mentiri te Spiritui Sancto*. Non enim Spiritus Sanctus excluditur dum dicitur, *Non es mentitus hominibus*, quomodo excluditur Moses & Aaron, dum dicitur, *Nec contra nos est murmur vestrum*. Quoniam Moses & Aaron, v. 8. excluduntur, sequitur, neque Mosem neque Aaronem esse Dominum. Quoniam Spiritus Sanctus versu 4. non excluditur, sequitur Spiritum Sanctum esse Deum. Idem valet de aliis locis perperam a Wolzogenio citatis. Cujus calliditas me in hoc septimo libro exornando reddidit molestissimum.

Etiam traditione Patrum Spiritus Sancti confirmatur divinitas. Justinus Apol. 1. *Filium* (inquit) *& Spiritum Sanctum colimus, & adoramus, cum ratione & veritate venerantes*. Athenagoras in Apolog. *Quis non miretur cum audiat, nos qui Deum Patrem prædicamus, & Deum Filium, & Deum Spiritum Sanctum, eorum in unitate virtutem, & in ordine distinctionem explicantes, Atheos vocari?* Lucianus, *Deum alte regnantem, magnum, immortalem, cælestem, Filium Patris, Spiritum ex Patre procedentem, unum ex tribus, & ex uno tria*. Vide & Irenæum lib. 4. cap. 37. Clem. Alex. lib. 1. Pedagogi cap. 6. Tertull. contra Praxeam cap. 2. Cyprianum Epist. 73. Non multus hic ero, quum hanc traditionem confirment Generalia Concilia, Nicænum, & expressius Constantinopolitanum primum in Symbolo, & in Epistola Synodica ad Episcopos Occidentis; neque id negent hæretici Sociniani, contra quos potissimum disputavimus: quorum aliqui Catholicam de individua Trinitate doctrinam appellant Commentum veterum Patrum ex Ethnica Platonis Schola in Religionem Christianam introductum, ut Wolzogenius cap. 6. in Joan. aliqui audacter proferunt, totius Orbis consensum non posse adversum id, quod divinis oraculis aperte est consignatum, ut dogma de unica in Deitate Persona, ut Faustus Socinus contra Wiekum p.617. aliqui nos ad solas Scripturas provocant, ut Semiariani ceteri. His autem nos aliquantulum satisfecisse confidimus, quomodo, si Deus tantum otii & valetudinis concesserit, iis quamprimum facturi sumus, qui ausi sunt fidem antiquorum Patrum damnare. Viguit enim perpetuo in Christi Ecclesia Fides, de qua Victorinus in Hymno Tom. IV. Bibl. PP. pag. 294.

Hinc singulis vera, hinc tribus una substantia est,
Progressa a Patre Filio, & regressa a Spiritu:
Quia tres existunt singuli, & tres in uno singuli.
Hæc est beata Trinitas, hæc beata Unitas.

* * * *
* * *

CAPUT XVI.

Ad reliqua in contrarium argumenta.

EXPEDIAM nunc vulgares contra Spiritus Sancti divinitatem oppositiones. Quarum sit prima. In sacris literis quandoque Pater, & Filius nominantur nulla facta Spiritus Sancti mentione, qui neque alicubi expresse Deus nuncupatur. Non ergo Sp. S. Deus est, neque eamdem habet cum Patre, & Filio communionem naturæ.

Resp. nego conseq. I. Quia interdum simul nominantur Pater, & Spiritus Sanctus, ut If. 45. *Et nunc Dominus misit me, & Spiritus ejus*: nonnunquam vero tres personæ simul, ut Matth. XXVIII. *Baptizantes eos, &c.* II. Quoniam revera Spiritus Sanctus appellatur *Deus* Act. v. 4. *Dominus* 1. ad Thes. 3. 12. eique tribuuntur opera, & caracteres divinitatis, ut supra probatum est. III. Quia argumentum istud negativum potest in Adversarios retorqueri, quippe nullibi Spiritus Sanctus appellatur creatura, neque in his locis, ubi creaturæ omnes commemorantur, & ad benedicendum Deum invitantur Ps.102. & 148. nec non in Cantico trium puerorum.

Opp. 2. Ad Rom. 8. 26. scriptum est: *Spiritus postulat pro nobis.* At postulare nota est indigentiæ, quæ nequit Deo convenire. Item Jo. 2.3. habetur, omnia facta esse per Verbum; quare si Spiritus Sanctus est aliquid, factus est, ideoque res creata. Iterum Joan. VI. 13. habetur: *Non enim loquetur a semetipso*. Impotens est ergo ac dependens. Notandum hic quoque verbum futuri temporis *loquetur*: in Deo namque futurum nefas est cogitare. Rursus *contristari* dicitur ad Ephes. 4. 30., & 1. ad Corinth. 2. 10. *Scrutari* profunda Dei: quæ duo sunt passionis & ignorantiæ argumentum.

Resp. ad 1. Spiritum Sanctum hoc sensu postulare pro nobis, quia postulare facit, ut explicat S. P. August. Ep. 105. Cujus explicationis veritas constat, quia Spiritus Sanctus eodem cap. VIII. 15. appellatur a Paulo Spiritus adoptionis, *in quo clamamus, Abba, Pater*. Atque Zacch. XII. 10. *Spiritus gratiæ, & precum*. Nam actiones tribui iis solent, qui agendi conferunt δύναμιν, potestatem, ut ipsi docent Grammatici. Quod nobis insinuans Apostolus, præmiserat: *adjuvat infirmitatem nostram: nam quid oremus, sicut oportet, nescimus*. Adde in Græco inveniri ὑπερεντυγχάνει, superexpostulat. Est autem ὑπερεντυγχάνειν Advocatorum, qui dictant suspiria Clientibus. Chrysostomus denique Hom. 14. in Epist. ad Rom. per Spiritum postulantem donum intelligit Orationis. Ad 2. dico Jo. 1. 3. per *Omnia* comprehendi universitatem creaturarum, a quibus ut distinguitur Pater, qui Verbo suo condidit cælum & terram, ita sejungitur Spiritus oris ejus, a quo est

eſt qualiſcunque virtus eorum. Ad 3. reſp. cum Auguſtino Tract. 99. in Joannem, Spiritum Sanctum non loqui a ſemetipſo, quoniam ab illo a quo procedit eſt ei eſſentia, ſcientia, & audientia; nec movere debet, quod verbum futuri temporis poſitum eſt, quia & ponitur ratione termini, & in ordine ad creaturas, quibus Sp. S. mittendus erat, & de re ſempiterna enunciatur abſque mendacio, fuit, eſt, erit. Ad 4. dico Spiritui Sancto tribui triſtitiam metaphorice, & propter hominum ingratitudinem, qui ejus dona contemnunt; quemadmodum Geneſ. VI. 6. dicitur Deus *tactus dolore cordis intrinſecus*: & Pſ. 77. 40. exacerbatus, & concitatus in iram. Ad 5. Reſp. verbum ſcrutari non ſemper indaginem & ignorantiam notare, ſed ſæpenumero certam intimamque notitiam, ut Pſalmo VII. 10. Jer. XI. 20. Apoc. II. 23. dicitur Deum ſcrutari renes & corda: quo ſenſu accipiendum hoc verbum in 1. ad Cor. liquet, quod illic τὸ πνεῦμα, Spiritus, ſcrutari dicitur etiam βάθη τοῦ Θεοῦ, *profunda Dei*; nimirum conſilia occulta, & altitudinem ſapientiæ Dei, cujus viæ, & receſſus ſunt creatis mentibus ininveſtigabiles.

Opp. 3. In 1. ad Corinth. 14. 32. hæc habentur: *Spiritus Prophetarum Prophetis ſubjecti ſunt*. Spiritus prophetarum eſt Spiritus Sanctus, quo inſpirante loquebantur Prophetæ. Igitur Spiritus Sanctus hominibus ſubjectus eſt.

Reſp. diſt. majorem. Spiritus Prophetarum humanus, nempe mens Prophetarum, quæ Spiritu Dei afflante agebatur, concedo; Spiritus Prophetarum, ſcilicet Spiritus Dei, qui Prophetarum mentem illuſtrabat, nego ſubjectum eſſe Prophetis. Loquitur Apoſtolus de Spiritu Prophetarum humano: quod conſtat tum quia πνεύματα abſque articulo legitur, tum quia pluralis eſt numeri, cum Spiritus Dei unus ſit. Spiritus autem Prophetarum ſubjecti ſunt Prophetis, primo quia unius aut alterius doctrina judicio Eccleſiæ ſubjecta eſt. Deinde quia divinitus afflati ſuæ poteſtatis ſunt, neque ad inſtar Pythonicorum tanquam dementes agitantur; ut de Sybilla Virgilius:

At Phœbi nondum patiens immanis in antro
Bacchatur Vates, magnum ſi pectore poſſet
Excuſſiſſe Deum.

Opp. 4. Spiritus Sanctus mittitur a Filio; ergo eſt Filio minor. Reſp. diſt. ant. Mittitur per imperium, ut ſervus a Domino, nego: per originem, concedo. Vide infra cap. XX.

Opp. ultimo. Spiritus Sanctus non eſt neque genitus, neque ingenitus: non genitus, quia genitum eſſe convenit Filio, non ingenitus, quia eſſe ingenitum proprium eſt Patris. At qui non eſt genitus, neque ingenitus, non eſt Deus. Ergo &c.

Reſp. diſt. majorem Spiritus Sanctus non eſt Ingenitus, quatenus ἀγέννητον ſignificat non factum nec creatum, nego. Non eſt Ingenitus, prout

prout *ἀγέννητον* significat Personam, quæ a nulla alia procedit, conc. Vide cap. XII. ad V. Falsa quoque est minor propositio, quia præter Personam Ingenitam quæ non habet ab alia originem, & personam genitam, quæ est ab una, datur Persona, quæ est a duabus simul, & peculiari quadam ratione appellatur PROCEDENS, ut diximus cap. XIV. ad penultimum Wolzogenii argumentum. Atque hæc de suprema illius divinitate, de quo Nazianzenus in Carm. latine reddito:

Nec rursus deitate carens, ab eaque remotus,
Sed Patri, & Nato unigeno par prorsus honore.

CAPUT XVII.

Num Spiritus Sanctus a Patre, Filioque procedat?

MAGNUM versatur Latinos inter, Græcosque de processione Spiritus Sancti a Filio dissidium, his, non quidem omnibus, sed levioribus tantum & Schismaticis, asserentibus a solo Patre procedere, illis propugnantibus originem habere ab utroque. Atque erroris Græcorum auctor creditur Theodoretus, qui in Confutatione IX. Anathematismi Cyrilli ait, quod dicere Spiritum Sanctum ita proprium Filii, ut ex Filio, aut per Filium extantiam intelligatur habere, id impium est, ac blasphemum: quamquam Theodoretus facile potest excusari, ut postea dicam. Non semel sopitus jam error fuit a Græcis instauratus. Ventilata fuit hæc quæstio Pipino Francorum rege, & definita in Synodo habita in villa Gentiliaco prope Lutetiam anno IↃCCLXVII. Tum vehementius exagitata adversus Latinos ab invasore Sedis Constantinopoleos Photio Spadone circa annum 863. quem hominem totius Orientis exitio natum an. 869. Synodus octava damnavit. Decertarunt iterum Græci cum Latinis Urbano II. Pontifice an. 1097. eosque in Concilio Barensi compescuit S. Anselmus Cantuariensis Episcopus; qui & magnum sibi nomen comparavit, & singularem pro Catholica fide navavit operam. Postea sub Innoc. III. ad Ecclesiæ Romanæ communionem in IV. Lateranensi Synodo redierunt Græci, & sedata contentio est. At relapsi quamprimum in antiquum errorem. Concordiam rursus inierunt Imperante Michaele Paleologo, & sedente Gregorio X. an. 1274. & rursus in pristinum schisma, erroremque relapsi. Pugnarunt interim adversus domesticos viri suorum Scriptorum laudibus celebratissimi Joannes Beccus, & Nicephorus Blemmydes, de quibus plura Petavius lib. VII. cap. I. Tandem anno 1439. in Florentino Generali Concilio controversia finita est, & Græci Patres Catholico dogmati subscripserunt, uno excepto Marco Ephesio, cujus opera plures quidem subornati ad antiquum errorem sunt regressi, sed nulla publica

fide

fide fuit deinceps universa Græcorum Ecclesia labefactata. Dixi autem *publica fide*, quoniam licet magna ex parte Orientalis Ecclesia antiquum modo tueatur errorem; sunt tamen Græci complures, qui Orientalibus Patriarchis minime obtemperant, sed cum Romanis rectæ fidei confessione communicant. Hanc utriusque Ecclesiæ communionem meritis beati Nicolai Tolentinatis acceptam refert Eugenius IV. quod etiam exprimitur in Ecclesiastico hymno:

Exorta ab annis schismata
Pelluntur ima ad tartara:
Græci a Latinis dissiti
Junguntur una fœdere.

Propositio: Spiritus Sanctus a Patre, Filioque procedit.

Triplici argumentorum genere hæc propositio probatur, Scripturis, auctoritate Patrum, ratione. Atque ex Scripturis hæc depromuntur. I. Spiritus Sanctus appellatur Spiritus Filii, ad Galat. IV. 6. *Misit Spiritum filii sui in corda vestra*. Act. 16. *Non permisit Spiritus Jesu*. Joan. XIV. 17. *Spiritus veritatis*, idest ipsius Filii, qui est via, veritas & vita. At appellari nequit Spiritus Filii, nisi hoc titulo, quod a Filio procedat. Ergo Spiritus Sanctus procedit a Filio. Prob. minor. Spiritus Sanctus aut nuncupatur *Spiritus Filii* quod sit Filii Sanctitas extrinsecus ingrediens & adventitia, aut quod sit eidem Filio Consubstantialis, (quomodo audio recentiores Græcos reponere,) aut Filii instrumentum, & virtus, aut denique quia a Filio habet esse. Non enim video quo alio titulo *Spiritus Filii* possit appellari. Sed Spiritus Sanctus non dicitur *Spiritus Filii*, quod sit illi adventitius, ut in iis evenit qui ejus munere sanctificantur; neque quod sit Filii instrumentum, & virtus accidentalis: quæ duo Græci fatentur. Rursus non dicitur *Spiritus Filii* eo quod sit Filio Consubstantialis; quippe diceretur etiam ipse Filius Spiritus Sancti propter Consubstantialitatem: quod cogitatu absurdum est. Ergo remanet quod Spiritus Sanctus dicatur *Spiritus Filii* propter relationem originis, & quia ab illo procedit.

Præterea Christus Dominus Joan. XX. 22. insufflavit dicens: *Accipite Spiritum Sanctum*. Cur autem insufflavit, nisi ut ostenderet a se Spiritum Sanctum procedere, quomodo corporeus halitus ab ore alicujus emittitur? Legite Augustinum Tract. 121. in Joan. & lib. 3. contra Maxim. cap. 14.

Tertio probatur; nam Spiritus Sanctus mittitur a Filio; Ergo a Filio procedit. Ant. constat ex cap. XVI. Joannis 7. *Si autem non abiero, Paraclitus non veniet ad vos: si autem abiero, mittam eum ad vos.* Prob. conseq. I. Quia hic est ordo naturæ divinæ, ut qui a nullo est, a nullo mittatur, ut probat in Epist. ad Serap. S. Athan. & lib. 4. de Trinit. cap. 19. S. P. Augustinus. Si ergo Spiritus Sanctus a Filio mittitur, a Filio procedit. II. Quia probatur Filium a Patre procedere, quia

quia de ipso scriptum est, *Misit Deus Filium suum factum ex muliere, & Exivi a Patre, & veni in mundum*, atque, *Evangelizare pauperibus misit me, &c.* III. Quia ille, qui ab alio mittitur, debet ab eo aliquam potestatem recipere, aut saltem mandatum ac præceptum. At Spiritus Sanctus, qui fatentibus adversariis Deus summus est, non accipit a Filio mandatum, quod nota sit subjectionis. Recipit ergo potestatem, quæ a divina substantia nequit esse distincta. Neque aliud respondere possunt Græci, nisi Spiritum Sanctum, qui a Filio mittitur, esse sanctificationis gratiam, non divinam Personam. Quæ responsio & supra impugnata est, & hoc eodem argumento rejicitur: quandoquidem misit Filius Spiritum Sanctum, *qui a Patre procedit*. At Spiritum, *qui a Patre procedit*, personam esse Græci non dubitant.

Rursus Joan. XVI. 14. habetur: *Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis. Omnia quæcunque habet Pater, mea sunt: Propterea dixi: quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis.* Plura hic occurrunt notanda. Ac primo: Spiritus Sanctus accipit esse a Filio. Quid enim accipere potest divina Persona, cui essentia est quidquid habet? Sed recipere *esse* idem est ac procedere. Procedit ergo Spiritus Sanctus a Filio. Deinde: propterea dixit Christus Dominus, *De meo accipiet, & annuntiabit vobis, quia omnia quæ habet Pater, sunt ipsius Filii*. Quare si Pater habet de sua essentia, ut Spiritus Sancti principium sit; similiter hoc habet Filius. Rursus divina Persona si habeat ab altera quidquid annuntiat, habet ab eadem extantiam: unde enim est in divinis *audientia*, inde est & essentia: Spiritus Sanctus accipit a Filio, ut futura annuntiet; Ergo a Filio recipit etiam ut sit. Demum λαμβάνειν hic non potest alium habere sensum quàm audire quæ loqui debeat, & quasi μανθάνειν *discere*, ut Prov. I. 3. & Deut. XXXII. 2. Habet ergo Spiritus Sanctus a Filio Sapientiam, In Deo autem Sapientia & essentia idem sunt. Igitur, &c.

Nil efficit Græcorum responsio, qui afferunt Spiritum Sanctum accipere essentiam, divinitatem, ac Sapientiam a solo Patre, non a Filio; & ea verba ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται, *De meo accipiet*, reddenda esse, *De Patre meo*. Nam diserte ipse Dominus sententiam suam explicat dicens: *Omnia quæcunque habet Pater, mea sunt. Propterea dixi, &c.* Si ergo Spiritus Sanctus procedit a Patre, & quidquid habet Pater habet & Filius, sola excepta Paternitate, quæ propter relativam oppositionem ipsi Filio nequit communicari; necesse est, ut Spiritus Sanctus procedat etiam a Filio: alias frustra Christus ea verba protulisset. Sed vide Literas Unionis Eugenii IV. Atque hæc Latinorum Responsio variis perantiquis sacrorum Bibliorum versionibus roboratur, ut Persica, quæ legit: *A me accipiet*: Arabica, quæ habet: *Nam accipiet de eo, quod meum est*: Aethiopica: *Totum quod habet, meum est*: Syriaca: *Quippe qui de me accipiet*. Ut Tom. V. Polygl. Waltonianæ p. 488. & seq.

Secun-

Secundo probatur iſtud Eccleſiæ Latinæ dogma clariſſimorum Græcorum auctoritate. Inter hos Epiphanius in Ancorato diſerte ſcribit: χριστὸς ἐκ τοῦ πατρὸς πιστεύεται θεὸς ἐκ θεοῦ, καὶ τὸ πνεῦμα ἐκ τοῦ χριστοῦ, ἢ παρ' ἀμφοτέρων, *Chriſtus ex Patre creditur, Deus de Deo, & Spiritus ex Chriſto, aut ex ambobus*. Et Hæreſi 74. τὸ γὰρ ἅγιον πνεῦμα παρ' ἀμφοτέρων, πνεῦμα ἐκ πνεύματος. *Sanctus autem Spiritus ex ambobus, Spiritus ex Spiritu*. S. Cyrillus in Joelem cap. 2. Καὶ ἐκ θεοῦ κατὰ φύσιν ὁ υἱὸς (γεγέννηται γὰρ ἐκ θεοῦ, καὶ πατρός) ἴδιον αὐτοῦ τε, καὶ ἐν αὐτῷ, καὶ ἐξ αὐτοῦ τὸ πνεῦμά ἐστι. *Et ex Deo quidem ſecundum naturam Filius (genitus eſt enim ex Deo, & ex Patre) Proprius autem ipſius, & in ipſo, & ex ipſo Spiritus eſt*. Et lib. 14. Theſauri: ὅτι ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα, & ſtatim, προϊὸν δὲ ἐκ πατρὸς καὶ υἱοῦ. *Quoniam ex eſſentia Patris, Filiique Spiritus. Qui procedit ex Patre & Filio*. S. Baſilius in 3. contra Eunomium ait: παρὰ αὐτοῦ εἶναι ἔχον, καὶ παρ' αὐτοῦ λαμβάνον, καὶ ἀναγγέλλον ἡμῖν, καὶ ὅλως ἐκείνης τῆς αἰτίας ἐξημμένον, *Ab ipſo habens eſſe, & ab ipſo accipiens, & annuntians nobis, & omnino ex illa cauſſa pendens*. Plura vide apud Leonem Allatium in defenſione Synodi Epheſinæ, Joannem Beccum, Manuelem Calecam, Petavium, &c.

Græcorum reſponſio eſt: Epiphanium intelligendum eſſe de donis, non de perſona Spiritus Sancti: Cyrillum affirmare Spiritum Sanctum proprium Filii ratione Conſubſtantialitatis: Textum ex Baſilio productum ex mendoſo, & falſato Codice eſſe depromptum. Id Marcus Epheſius in Florentino Concilio conatus eſt demonſtrare tum ex aliorum Codicum lectione, tum ex ſcopo Baſilii, qui ſcribens adverſus Eunomium, nunquam Spiritum Sanctum appellat in Trinitate ordine tertium, & natura ſecundum a Filio, niſi ex ſententia Eunomii. Addit Andronicus Camaterus, neque Baſilium, neque Athanaſium in ſuis contra Sabellium & Arium libris alium fontem & originem divinarum perſonarum agnoſcere, præterquam Deum Patrem.

Hæc omnia commentitia ſunt, neque cauſſam juvant Græcorum. Quippe Epiphanius Patris, Filiique nomine perſonas deſignat, & his duobus Spiritum Sanctum, nempe tertiam adnectit. Oportet ergo, uti Pater & Filius perſonæ ſunt, ita & Spiritum Sanctum perſonam intelligamus. Deinde explicat ibidem Spiritus Sancti originem ac relationem, quæ proculdubio notæ ſunt perſonarum. Ac præterea non recte dicitur, Spiritus Sancti dona eſſe ab ambobus, cum ſint etiam ab ipſo Spiritu, & quidem peculiari quadam attributione. Cyrilli autem verba non patiuntur Græcorum commentationem, tum quia aſſerit manifeſte a Filio Sanctum eſſe Spiritum; tum etiam quia nullibi Filium aut Patrem affirmavit proprium eſſe Spiritus Sancti: poſtremo quia Conſubſtantialitas præſtat, ut divinarum Perſonarum ſit una ſubſtantia, non ut una Perſona ſit propria alterius, ſive ex altera, quomodo ſcribit Cyrillus. Baſilii teſtimonium genuinum eſſe adverſus

Marcum Ephesium ostendit in Florentina Synodo Joannes incliti Prædicatorum Ordinis Theologus ex vetustissimo Ms. exarato longe ante exortam de Spiritu Sancto procedente a Filio quæstionem, & Romam a Cardinale Nicolao Cusano Constantinopoli asportatum: ex quo Græcos, non Latinos Basiliana scripta corrupisse deprehenditur. Et quidem D. Basilium facere Spiritum Sanctum ordine a Filio secundum, liquet ex Epistola ejus trecentesima ad Canonicas, de qua consule clarissimum Petavium tom. 2. lib. VII. cap. III. num. XVI. Contra Camaterum denique clamant clarissima Græcorum PP. testimonia; quibus etiam hæ responsiones, & Dogma ipsum firmatur. Nam Athanas. Orat. de Incarnat. appellat Filium *Fontem S. Spiritus*, τὸν υἱὸν τὴν πηγὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος. Idem Basilius tradit in 2. contra Eunomium, vocans Filium πηγὴν ζωῆς, *Fontem vivificum*. Atque beatissimus Joan. Chrysostomus hom. in Mysterium Baptism. ait: Σωτὴρ ἐδείκνυσεν αὐτὸν πηγὴν ζωῆς, καὶ ὕδωρ ζῶν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. *Salvator ostendit seipsum fontem vitæ, aquam vero vivam Spiritum Sanctum*. Pater tamen potiori jure dicitur πηγὴ, *Fons*, quoniam fons aquam ex seipso scaturire facit, non aliunde.

Tertio probatur ex Patribus Latinis, quos Oecumenicæ Synodi a Græcis receptæ consecrarunt, & qui ea floruerunt ætate, qua Occidentales a Græcis tanquam veri Catholici habebantur: unde non est, cur Refractarii horum Sanctorum auctoritatem debeant excutere. Ambrosius ergo in lib. I. de Sp. Sancto cap. X. *Spiritus quoque Sanctus*, inquit, *cum procedit a Patre, & Filio, non separatur a Patre, non separatur a Filio*. S. P. Augustinus Tract. 99. in Joannem: *Cur ergo non credamus*, ait, *quod etiam de Filio procedat Spiritus Sanctus, cum Filii quoque ipse sit Spiritus?* Et Leo Magnus, cujus doctrinam generalis quarta Synodus appellavit στήλην ὀρθοδοξίας, *Columnam fidei Orthodoxæ*, Ep. 93. scribit: *Alium esse qui genuit, alium qui genitus est, alium qui ab utroque procedit*. Cum Græci hanc esse fidem Latinorum Patrum ultro profiteantur, nec non statutum hoc dogma a Synodo Lateranensi IV. Lugdunensi II. & Florentina pro hac præsertim caussa convocata, necesse non est, ut hæc longiori oratione complectamur.

Postremo Theologicis rationibus roboratur Assertum. Harum prima sit. Quæcunque habet Pater, sola excepta ratione Ingeniti, habet & Filius. Hoc siquidem ait ipsemet Christus in Evangelio, & contestantur PP. Græci, Damascenus VII. Cap. Operis Theologici, Nazianzenus Orat. in Pentecost. & communiter alii. In tantum vero ratio Ingeniti, sive Paternitas non communicatur Filio; quia cum eo opponitur relative, ut dicam lib. IX. Si ergo quidquid habet Pater, πλὴν τῆς ἀγεννησίας, habet & Filius, profecto etiam ipse hoc habet, ut Spiritus Sancti principium sit. Accedit altera. Salvatur in Filio proprietas Unigeniti, quoniam immediate & proxime est ab uno, nimirum

rum a Patre, ut docet Greg. Nyssenus in lib. ad Ablavium, & in Epist. tertia, & quadragesima S. Basilius. Igitur si Spiritus Sanctus procederet immediate & proxime a solo Patre, haberet & ipse rationem geniti, neque ullum esset inter divinam generationem, processionemque discrimen. Tertia est ratio, (quamquam de hac non omnes Latini consentiunt,) quod sublata processione, seu oppositione originis, Spiritus Sanctus non distingueretur a Filio; cum in divinis omnia sint unum, ubi non intervenit mutua relatio: at de hac iterum est disputandum. Denique: prima & immediata operatio Patris est Generatio, per quam constituitur Pater, & hujus operationis terminus est Filius. *Spirare* autem non est operatio prima, sed ratione nostra ipsam generationem consequitur; est tamen essentialis, quemadmodum est generatio, & connotat terminum substantialem, nempe Spiritum Sanctum. Sed necesse est Filium consortem esse cujusque operationis essentialis, quæ non est prima seu generatio; Ergo necesse est, ut Filius sit consors cum Patre hujus operationis, quæ est productio Spiritus Sancti. Minor probatur, quandoquidem habet Filius cum essentia, quidquid essentiale est, ut ex dictis, & per se satis est manifestum.

CAPUT XVIII.

Continet Græcorum contra Latinos Argumentationes.

GRæci autem opponunt. I. Dogma Latinorum in Scripturis minime continetur, imo expresse habetur Joann. XVI. Spiritum Sanctum a Patre procedere, nulla facta Filii mentione. Ergo rejiciendum omnino est.

Resp. dist. ant. in Scripturis non continetur *explicite*, concedo: *implicite*, nego. Etenim eodem cap. XVI. Spiritus Sanctus appellatur Spiritus veritatis, dicitur mitti a Filio, ipsum glorificare, de illo accipere, habere ab eo, ut annuntiet quæ ventura sunt, omnia demum, quæ habet Pater, habere & Filium: quæ omnia, ut supra diximus, *Processionis* invictum sunt argumentum. Ideo autem Filius inquit Spiritum Sanctum procedere a Patre, ut ostendat Patrem esse aliarum Personarum fontem atque originem, quemadmodum de se ait, non loqui a semetipso, opera, quæ patravit, fuisse Patris, doctrinam suam, non suam, sed ejusdem Patris habendam esse, & cetera hujusmodi; quæ Filio nequaquam denegant quidquid Patri adscribunt; sed parem eamdemque demonstrant essentiam, potestatem, operationemque utriusque. Accedit non esse solam Scripturam ad dirimendas fidei controversias sufficientem, sed standum quoque Sanctorum Patrum traditioni, quam in hoc dogmate universalem & omnino exploratam haberi

testatus est in Florentina Synodo Josephus Patriarcha Constantinopolitanus.

Opp. 2. Adversatur dogma de Processione Spiritus Sancti a Filio clarissimorum Græcorum Patrum traditioni. Nam Dionysius lib. de Divinis Nominibus cap. 2. ait *Solum Patrem esse Divinitatis fontem consubstantialem*. Athanasius quoque in Quæst. de Nat. Dei scribit, *Solum Patrem caussam esse duorum*. Nazianzenus Orat. 24. ad Episcopos, inquit: *Quidquid habet Pater, idem Filii esse, excepta caussa*. Rursus in Passione Sancti Andreæ conscripta a Presbyteris Achajæ, legitur Spiritum Sanctum *a Patre procedere, ac permanere in Filio*. Quid plures memoro? S. Maximus in Epistola ad Marinum ait, *Patres non concedere Filium esse caussam, idest, principium Spiritus Sancti*. Ex quibus arguitur: Si Spiritus Sanctus a Filio procederet, Filius foret Spiritus Sancti fons, caussa, ac principium: At negant Patres Filium fontem esse, caussam, ac principium Spiritus Sancti; Igitur Spiritus Sanctus nequaquam a Filio procedit.

Accedit quod si Patrum aliqui accurate de Spiritu Sancto tractarunt, hunc non a Filio, sed per Filium esse dixerunt. Quod caute pronuntiat in 1. adversus Ennomium Gregorius Nyssenus, Athanasius in Redargutione Eusebii & Meletii, Cyrillus contra Palladium, & Patriarcha Tharasius in Epist. ad Orientis Episcopos. Hi omnes docent, Sanctum Spiritum ex Patre per Filium profluere. Est autem discrepantia inter particulam *διὰ*, *per*, & *ἐξ*, *ex*, quod hæc efficientem caussam significat, non illa. Cum ergo docent Spiritum Sanctum extantiam habere *per* Filium, non *ex* Filio, negant aperte hunc illius esse principium.

Resp. nego antec. ad prob. dico primum, Patrem appellari caussam, fontem, ac principium speciali quadam ratione, quod prima sit in Trinitate persona, nec originem habeat ex alia; id vero non efficit, quin etiam Filius Spiritum Sanctum producat, & quemadmodum est Deus de Deo, & lumen de lumine, sit pariter caussa de caussa, fons de fonte, principium de principio: aut, quomodo propter paternæ substantiæ communionem est idem Deus cum Patre, ita propter unitatem operationum, ac virtutis *spirandi*, sit cum illo idem fons, idemque principium. Non enim desunt Patres, qui Filium fontem, & caussam Spiritus Sancti fatentur, ut Basilius, Athanasius, & Joannes Chrysostomus, de quibus supra. Adde Epiphanium Hæresi 96. & Cyrillum Alexandr. in Expositione Symboli Nicæni, qui diserte scribunt Spiritum Sanctum a Filio *profluere*; quem Filium etiam vocant *Fontem ex fonte*.

Falsum est etiam complures Patres negare Spiritum Sanctum habere extantiam *ex* Filio, quamquam nonnulli uti maluerunt particula *διὰ*, *per*, ut significarent Filium non esse principium absque principio, & fon-

& fontem; cui non sit ab altero scaturigo. Ceterum ex Filio Spiritum Sanctum dixerunt Greg. Nyssenus hom. 3. super Pater noster, scribens: *Ex Filio procedit, quia proprius ejus est, quemadmodum & Patris.* Cyrillus in Epist. ad Nestorium, dicens: *Spiritus veritatis nominatur, & Christus est veritas, & ex eo profluit.* Et Epiphanius in Ancorato: *Ex quo procedit, & a quo accipit.* Maximus quoque in Epist. ad Marinum Cypri presbyterum docet *Etiam ex Filio Spiritum Sanctum procedere, & inter se consentire Patrum auctoritates.* Sed de his vide dissertationem Gennadii Scholarii sect. v.

Quod vero particula *Per* producentem caussam significet, constat. Etenim Gen. 4. legitur: *Possedi hominem per Deum*: Joan. 1. *Omnia per ipsum facta sunt.* Et ad Colossens. 1. *Omnia per ipsum, & in ipso creata sunt.* Audi præcitatum Gennadium sect. 2.: *Nonne per verbum* Per *caussam possumus intelligere, ubi dicit Sanctus Joannes Evangelista, Omnia per ipsum facta sunt? quis negaverit unquam hic dictionem* Per *esse caussam, & per eam Filium creaturarum caussam intelligi?* Quod vero idem denotet dictio *Per*, &, *Ex*, Basilius & Chrysostomus in Expositione Gen. sentiunt, ubi dicit Adam: *Possedi hominem per Deum*, ac si diceret, *Ex Deo*: unde alter in tractatu ad Amphilochium ita explanat, & dicit: *Jam vero secundum promiscuam significationem dictio* Per *transit sæpenumero in dictionem* Ex, *quia altera alterius significationem sibi vendicat, ut, Possedi hominem* Per *Deum, æque ac si diceret,* ex Deo. Alter vero 53. in Matt. homilia dicit: *Nam Scriptura solet,* Per quem *dicere,* Ex quo: *velut cum dicit: Possedi hominem per Deum, &c.* Sanctus quoque Cyrillus indiscriminatim has voces usurpat, nam in Epist. ad Theodosium scribit, *Christum natum esse* Per *Sanctam Deiparam Virginem*, & in Epist. ad Nestorium, *Natum*, inquit, Ex *muliere*, & rursus, Per *mulierem*, promiscue his propositionibus usus. Addit Gennadius citato loco, designari unum principium creaturarum omnium, per has propositiones *Ex*, *Per*, *In*, ad Galat. IV. 6. & per dictionem *Ex* significari Patrem, ut primum ac principalem: per dictionem *Per*, Filium, ut opificem; & per *In*, Spiritum Sanctum tanquam caussam rerum perfectivam: aliquando vero *Per* non dici de Patre, & *Ex* de Filio, ne Patri principalem caussam tollamus. Hæc ille.

Opp. 3. S. Joannes Damascenus lib. 1. de Fide Orthodoxa cap. XI. ait: *Spiritum Sanctum & ex Patre esse statuimus, & Patris Spiritum appellamus. At vero eum non esse ex Filio dicimus: sed Filii Spiritum nominamus.*

Quidam respondent Damascenum Græcorum imbutum errore, atque in hac controversia ejus dimittendam esse auctoritatem. Nec tamen id in ipsius injuriam cedere, cum hæc quæstio octavo sæculo, quo floruit Damascenus, nondum ab Ecclesia fuerit definita. Hanc de præclarissi-

clarissimo viro suspicionem ortam puto ex Historia Synodi Aquisgranensis, quæ anno 809. celebrata est contra Joannem Monachum negantem Spiritum Sanctum a Filio procedere: quem Pithoeus, aliique perpauci Damascenum fuisse suspicantur. Sed cum Joannes, cujus caussa Aquisgranum Synodus coacta est, fuerit Hierosolymitanus; non debet absque gravissima, certissimaque ratione Damascenus notari. Itaque respondeo viguisse Damasceni ætate adhuc hæresim Macedonii, & Eunomii, qui docuerant Spiritum Sanctum esse ex Filio, tanquam ex primaria, & unica caussa *Creatrice*, ut facilius suaderent esse creaturam, non Patri, Filioque Consubstantialem. Caute ergo adversus perniciosissimam hæresim pronunciat, Spiritum Sanctum esse Spiritum Filii, quomodo nominatur Spiritus Patris: sed non dici ex Filio, ne imperiti creaturam esse, & a solo Filio, tanquam a caussa principe productum opinarentur. Consulto autem ait S. Pater, Spiritum Sanctum *non dici ex Filio*, non vero, Spiritum Sanctum non *Esse ex Filio*. Aliud quippe est aliquid *Non dici*, aliud *Non esse*: quod apposito explicatur exemplo. Certe beata Virgo Maria Chistipara est, ut appellatur etiam ab Ephesina Synodo: sed quoniam impius Nestorius hoc utebatur vocabulo, ut duas in Christo insinuaret personas, & verbum illud everteret, quo exprimitur beatissimam Virginem Deum peperisse; idem Damascenus cap. septimo ac septuagesimo scribit: *Christiparam Virginem Sanctam non dicimus*. Ita propter hæreticos, qui ex solo Filio Spiritum esse dicebant, ait Damascenus, *Spiritum ex Filio non dici*.

Resp. 2. cum Bessarione Orat. pro Un. Damascenum accepisse propositionem *Ex*, quatenus significat principium absque principio: quo sensu quidem Spiritus Sanctus *Ex* solo Patre dicendus est. Hanc responsionem amplectuntur fere omnes Theologi, & ex verbis, quæ cap. XI. laudato subnectuntur, possumus eam confirmare. Inquit enim Damascenus: *Quemadmodum videlicet ex sole est radius, & splendor, (ipse enim & radii & splendoris fons est,) per radium autem splendor nobis communicatur; atque ipse est, qui nos collustrat, & a nobis percipitur*. In quibus comparat Damascenus Patrem soli, Filium radio, Spiritum Sanctum splendori. At splendor est a sole, & radio: Ergo Spiritus Sanctus est a Patre, & a Filio. Vide cap. præced. prope finem.

Opp. 4. Theodoretus Spiritum Sanctum a Filio procedere, non solum aperte negat, sed etiam oppositam opinionem Cyrilli impiam ac blasphemam appellat. *Blasphemat*, inquit in Epist. ad Monasteria, *Blasphemat & in Spiritum Sanctum, dum non ex Patre solo ipsum asserit procedere, sed ex Filio habere existentiam*. Habet similia in Confutatione IX. Anathematismi, ut hujus Capitis principio dictum est. Reponi solet, Theodoretum plus æquo partibus Nestorii contra Cyrillum fuisse patrocinatum: sed instant Adversarii in Ephesina Synodo lectum fuisse ac diligenter examinatum Symbolum Nestorianum oblatum a Carisio

risio Presbytero, & Oeconomo Philadelphiensi, qui accusarunt de communione cum Nestorio Antonium & Jacobum Presbyteros, quod hæreticis conversis Symbolum istud tradiderint. Lectæ quoque fuerunt Confutationes Anathematismorum S. Cyrilli per Theodoretum conscriptæ. Utrobique vero Spiritum Sanctum a Filio non procedere continebatur. At neque Synodus Ephesina, neque ipse Cyrillus hac in parte Theodoriti scripta, aut Nestorianum Symbolum damnaverunt. Non ergo rejici debet dogma de Spiritus Sancti a solo Patre processione, traditum ac propugnatum a Theodorito.

Responsio communis est, Theodoretum ab aliorum sententia in hoc puncto recessisse, ejusque auctoritatem nihil valere, præsertim cum ipsius scripta adversus Cyrillum quinta Synodus cap. XIII. & sexta cap. IX. proscripserint. Quod autem de recitato Symbolo Nestoriano, lectisque Confutationibus Anathematismorum Cyrilli additum est, solvitur a Theologis multipliciter. Et primo affirmant Theodoritum impiam blasphemamque dixisse eorum sententiam, qui arbitrantur Spiritum Sanctum *ex Filio*, aut *per Filium* existentiam habere: quum tamen Spiritum Sanctum per Filium procedere, & tradant communiter Patres, & canant solemniter Græcorum Ecclesiæ in Canone Theophanis in Pentecosten ode sexta, & ipsi Schismatici palam profiteantur. Deinde negant Ephesinam Synodum silentio hanc quæstionem prætermisisse. Approbavit enim Epistolam S. Cyrilli ad Nestorium, & alteram ad Orientales, quibus dogma de Processione Spiritus Sancti continetur; & consequenter etiam dogma istud Synodus universalis recepit. Præterea Nestorius asserebat Spiritum Sanctum a Filio extantiam non habere, ut eumdem Spiritum Sanctum, quem verum Deum profitebatur, a Christo faceret alienum. Cum ergo Synodus damnavit Nestorium, definivit simul Spiritum Sanctum non esse alienum a Filio, ab eoque procedere. Quod si hanc quæstionem ad caussam Nestorianam dixeris non pertinere, addent Theologi & istud; nempe Synodum Ephesinam, & Cyrillum ideo de processione Spiritus Sancti a solo Patre Theodoreti non reprobasse sententiam, quod de ea tunc principaliter non ageretur.

Hæc cum a doctissimis viris passim audiantur, non debent a nobis censoria virga notari. Probabilius tamen asserimus, nunquam Theodoretum negasse Spiritum Sanctum etiam a Filio procedere. Primo quia neque a Cyrillo, neque ab ullo antiquo Scriptore legimus illum in hac parte reprehendi, quomodo factum novimus, cum videbatur adhærere Nestorianis: quibus ut dixit anathema, faustis acclamationibus a Calcedonensis Concilii Patribus Catholicus & Orthodoxus Ecclesiæ Pastor fuit appellatus. Secundo quia ipse Theodoretus in Epist. ad Joannem Anthiochenum protestatur se cum Cyrillo circa Spiritus Sancti personam concordem semper habuisse sententiam, & rectitudinem fidei,

fidei, quæ tenet extantiam non habere *ex Filio & per Filium*, etiam in literis Cyrilli inspexisse: omnem vero inter se discrepantiam ortam ex falsa intelligentia verborum. Si ergo Cyrillus Spiritum Sanctum a Filio procedere apertissime docet, consentit cum eo Theodoretus, & is nomine extantiæ a Filio, non processionem, sed creationem accepit. Tertio quia cum Patres omnes disertissime tradiderint Spiritum Sanctum per Filium procedere; non est credibile Theodoretum id refutasse tanquam impium ac blasphemum. Quarto quia in Confutatione Anathematismorum Cyrilli totus est, ut execretur hæresim Apollinaris & Eunomii, & vicissim Cyrillus in suis responsionibus curat a se hujus hæresis depellere suspicionem: adeoque Theodoretus dixit hæreticum ac blasphemum asserere Spiritum Sanctum habere extantiam *per Filium*, quia prolatum id opinabatur a Cyrillo in sensu Eunomii, qui impie affirmaverat Spiritum Sanctum in genere rerum comprehendi, quæ a Filio creatæ sunt. Postremo quia in Exposit. Epist. ad Romanos cap. VIII. num. II. sic Theodoretus loquitur: *Sanctum Spiritum & Dei appellavit, & Christi; non quod, ut volunt hæretici execrandi, ex Deo per Filium creatus sit, sed quia est ejusdem cum Patre, & Filio substantiæ: & ex Patre quidem procedit juxta Evangelicam doctrinam; ejus autem gratia iis qui digni sunt per Christum suppeditatur.*

Itaque ad argumentum resp. dist. ant. Negat Theodoretus Spiritum Sanctum habere extantiam ex Filio & per Filium, in sensu Eunomii, qui ea loquendi ratione Spiritum Sanctum creaturam esse affirmabat, negans esse Patri & Filio consubstantialem; concedo: in sensu Catholico, quo exprimitur origo Spiritus Sancti a Filio, salva unitate substantiæ, nego: *Spiritum Sanctum*, inquit Theod. in Epist. ad Joan. Antioch., *non ex Filio, aut per Filium existentiam habentem dicimus; sed ex Patre procedentem: proprium vero Filii, uti* CONSUBSTANTIALEM. Hinc Synodus Ephesina, & Cyrillus, qui optime Theodoriti verba, ac sensa perceperant, id non reprobarunt: & Cyrillus Anathematismos suos a nota hæreseos Eunomianæ sedulo vindicavit.

Opp. 5. Si Spiritus Sanctus a Patre, Filioque procederet, duo essent Spiritus Sancti principia: id autem absurdum est, quippe res una petit ab uno principio produci. Item Pater de se est principium sufficiens Spiritus Sancti: cur ergo aliud Spiritus Sancti principium statuitur? Rursus aut *Spirare* proprietas est personalis, aut essentialis: si essentialis, etiam ipsi Spiritui debet convenire: si personalis, necesse est, ut uni tantum personæ dicatur competere; nam proprietates personales nequeunt adinvicem communicari, alias Filio etiam ratio Ingeniti, ac paternitas convenirent, quod repugnat.

Resp. ad I. Patrem & Filium non duo esse Spiritus Sancti principia, sed unum: quomodo Pater, Filius, & Spiritus Sanctus unum sunt principium rerum creatarum. Quippe principia non multiplicantur ratione

tione personæ, aut suppositi; sed operationis & formæ: quapropter cum Pater, & Filius habeant eamdem virtutem *Spirandi*, unum principium Spiritus Sancti dicuntur; quemadmodum tres simul personæ, quibus est eadem omnipotentia, & virtus creatrix, sunt unum principium creaturarum. Ad 2. nego *Suppositum*; siquidem virtus *Spirandi*, quæ est in Patre, est eadem omnino cum virtute spirandi, quæ est in Filio: unde dum Spiritus Sanctus est ab ambobus, est ab una duntaxat virtute *Spirandi*, & ab uno principio. Præterea, quomodo non valet hæc argumentatio: Pater est sufficiens principium creationis, ergo neque Filius, neque Spiritus Sanctus principium creationis sunt; sed ratiocinandum est, Pater est Creator, ergo Creator est Filius, Creator Spiritus Sanctus, quia Filius & Spiritus Sanctus eamdem habent omnipotentiam cum Patre: Ita non tenet ista; Pater sufficiens est Spiritus Sancti principium: Ergo Filius non est principium Spiritus Sancti, sed id potius consequitur, Spiritus Sanctus procedit a Patre, Ergo procedit etiam a Filio, cui omnia, quæ habet Pater, communia sunt, sola excepta paternitate. Ad ultimum sunt qui respondent, *Spirationem* esse proprietatem personalem; & falsum esse, quod personalis proprietas nequeat duabus convenire personis. Sed quoniam proprietates Personales proprie sunt, quæ singulæ singulis personis conveniunt, nimirum *Paternitas*, *Filiatio*, *& Processio*; dico quod *Spirare* non est proprietas personalis, neque essentialis, sed *Notionalis*. Sunt autem *notiones*, quibus divinarum personarum distinctio nobis innotescit, non solum proprietates illæ tres, quas nunc memoravi, sed etiam *Innascibilitas*, & *Spiratio*: easque etiam Græci tenentur admittere. Nam & Patrem ingenitum profitentur, & Paternitatem dicere ad solum Filium originis relationem, ignorare non possunt. Ergo præter Paternitatem, quæ est proprietas personalis primæ Personæ, fateri debent aliam, quam nos cum Augustino in v. de Trinit. cap. 6. ampliori quadam significatione dicimus *Notionalem*. Atque hanc Pater Filio communicare debet, cum Filiationi relative non opponatur, neque sit illa proprietas, quæ constituit primam Personam in esse Patris.

CAPUT XIX.

Haud recte Latinos de corrupto Symbolo a Græcis redargui.

CONSTANTINOPOLITANI Concilii Patres, quibus Macedonii, & Eunomii hæresim cura ac studium fuit penitus extirpare, Spiritum Sanctum non esse creaturam definierunt; sed nondum exorta de Processione Spiritus Sancti a Filio quæstione, cum hæretici assererent illum ex solo Filio extantiam habere addiderunt Symbolo hæc verba,

Qui a Patre procedit; quibus execranda hæresis directe confoditur. Suborto postmodum Græcorum schismate addita est & particula *Filioque*: quam contra Ephesinæ Synodi statuta insertam Græci queruntur. Hanc eorum expostulationem repellendam suscipimus, quare sit

Propositio: Immerito Græci schismatis sui violatum Symbolum caussam prætexunt.

Florentina Synodus hanc propositionem adversus Fœdifragos, quorum caput olim fuerat Photius, tunc vero agmen ducebat Marcus Ephesius, in Fidei definitione his verbis firmavit: *Definimus insuper explicationem verborum illorum*, Filioque, *veritatis declarandæ gratia, & imminente tunc necessitate, licite ac rationabiliter Symbolo fuisse appositam*. Quod probatur. Ea est auctoritas, vigilantia, & consuetudo Ecclesiæ, ut novis erroribus emergentibus, si id sibi videbitur expedire, Catholicæ Fidei professionem opponat, qua veritas Christianæ Religionis, accessione alicujus particulæ, non quidem contrariæ, & oppositæ, aut temere additæ, & a communi sensu abhorrentis, sed Scripturarum oraculis ac Patrum traditionibus consonæ, a gliscente errore inviolata servetur. At appositio particulæ *Filioque* dogmati perfidiæ, quod negat Spiritum Sanctum procedere a Filio adversatur, & sacris literis, Sanctorumque doctrinæ concordat, ut præcedenti capite demonstravi. Istam ergo particulam symbolo inserere, jure, opportune, ac prudenter Ecclesia potuit, debuitque. Prob. major. I. Ratione; nam creditam sibi Fidem Catholica Ecclesia servare debet, tueri, & contra portas inferi communire: atque ut depositum servet, ne a Christi ovili humilis plebs abducatur, eam docere ac formare contra doctrinas varias & peregrinas. II. Probatur exemplis: nam Arianorum serpente hæresi Concilium Nicænum addidit symbolo Apostolorum vocem ὁμοούσιον, *Consubstantialem*. Exorta hæresi Macedoniana Constantinopolitani Patres inseruerunt Symbolo articulum de divinitate Spiritus Sancti: *Et in Spiritum Sanctum dominum, & vivificantem*, &c. Atque adversus Eutychianam hæresim Synodus Chalchedonensis hæc Symbolo adjecit. *Consubstantialem Patri secundum divinitatem, & consubstantialem nobis secundum humanitatem*. Quod ergo aliquando Ecclesiæ licitum fuit, cur non item licuit novo grassante errore? Quare violatum non est Nicænum symbolum a Patribus Concilii Constantinopolitani & Chalchedonensis, & a Latinis corruptum censetur symbolum Constantinopolitanum? Et cur additio particulæ ὁμοούσιον est antiquæ Fidei expositio, non altera, ac nova professio; accessio autem particulæ *Filioque* est alteram Fidem cudere, & professionem veterem violare?

Probatur 2. Contra præcipuum subterfugium Græcorum. Nullo Ecclesiæ decreto vetitum est ad Fidei professionem verbum aliquod adjungere. Immerito ergo insimulantur Latini de corrupto symbolo per addi-

additamentum particulæ *Filioque*. Ant. prob. Si id esset aliquo decreto vetitum, maxime Tertiæ, sive Ephesinæ Synodi, cujus parte 1. sess.6. hæc definitio extat: *Alteram Fidem nemini liceat proferre, aut conscribere, aut componere, præter definitam a Sanctis Patribus, qui in Nicæa cum Spiritu Sancto congregati fuerunt*. Hac vero generalis Synodi definitione prohibetur Fides, aut Symbolum contrarium Nicæno, non autem ejus additamentum aut expositio: quod sequentibus momentis demonstratur. Primo: Exhibuit Charisius Ephesinis Patribus symbolum suum, quod non erat neque Nicænum, neque Constantinopolitanum, pium tamen & orthodoxum; ac deinde protulit symbolum Nestorianum, seu formulam Fidei Anastasii, & Photii discipulorum Nestorii: quibus lectis Sancta Synodus præfatam edidit definitionem, & damnavit Nestorianum symbolum contrarium Nicæno, non autem symbolum Charisii Nicæno consonum. Dum ergo vetat Synodus alteram Fidem proferri, aut conscribi, damnat solummodo symbolum Nicænæ Fidei contrarium; alias etiam symbolum Charisii improbasset. Præterea ex præmissa Synodi definitione, si quælibet vetita esset verborum additio facta symbolo, vetita esset additio facta symbolo Nicæno, quod solum commemorat; adeoque non liceret proferre & canere symbolum Constantinopolitanum, cui accessit articulus de divinitate Spiritus Sancti. Sed symbolum Constantinopolitanum ipsi Græci canunt ac proferunt, affirmantes istud in illo contineri virtute, & lecto uno intelligi alterum: Ergo non prohibuit Synodus Ephesina quamcunque verborum additionem, sed tantum *Fidei formulam alteram*, nempe Nicænæ Fidei contrariam. Tertio ut docent Legisperiti, lex ex fine Legislatoris explicanda est. Igitur cum initio Actionis legatur convenisse Patres Ephesinos, ut approbarent quæ cum Nicæno symbolo concordarent, & proscriberent quæ ipsi viderentur opposita; infertur statuta lege nihil prohiberi, præterquam Professionem Fidei symbolo Nicæno contrariam. Postremo Flavianus in Pseudo-Ephesina Synodo, cui tyrannice interfuit Eutyches, contra hujus hæresim addidit symbolo expositionem, scilicet, *Consubstantialem Patri secundum divinitatem, & consubstantialem nobis secundum humanitatem*. Eutyches vero recitavit symbolum Nicænum, in quo duarum in Christo naturarum nulla fit mentio, clamavitque Flavianum contra decreta tertiæ Synodi Fidei formulam corrupisse. At Eusebius Dorylæi Episcopus instavit pro Flaviano, Eutychetem mentiri, & nullum esse Canonem, qui novam Fidei expositionem novis hæresibus emergentibus prohiberet. Tum Dioscorus pro Eutychete tulit sententiam, & Flavianus & Eusebius Episcopatu privati sunt. Hæc Pseudo-synodi acta cum legerentur Act. 1. Concilii Chalchedonensis dixerunt omnes Patres, Ἀνάθεμα τῷ Διοσκόρῳ ὅτι κακῶς ἔκρινε, *Anathema Dioscoro, quia male judicavit*. At si Ephesina Synodus decrevisset ne quid symbolo

adderetur, recte Dioscorus dixisset sententiam contra Flavianum, cum in laudato Ephesino decreto definitum sit, ut qui *Fidem alteram* componunt, si Episcopi, aut Clerici sint, a Clericatu & Episcopatu arceantur. Ergo Ephesini Patres prohibuere duntaxat, ne *altera*, & veteri repugnans cudatur formula Fidei, non autem ne hæretico insurgente dogmate, cum ulla verborum accessione edi possit.

Ultimo probatur assertum. Si particula *Filioque* immerito esset symbolo inserta, id maxime, quod dogma de Processione Spiritu Sancti a Filio falsum esset, aut quia in aliis symboli verbis jam *virtualiter* continebatur. At neutro ex capite probatur hanc particulam temere superadditam. Etenim & Spiritus Sanctus procedit a Filio; & fas est ea inserere, quæ virtute in aliis sacris monumentis præcontinentur, quomodo plura addita sunt ad symbolum Apostolicum; & ad libros veteris Testamenti accesserunt libri Testamenti novi, ad unum Evangelii textum tres alii, ad hos vero Apostolicæ Epistolæ; tametsi Fides Nicæna *virtualiter* præcontinebatur in symbolo Apostolorum, novum testamentum in veteri, postrema Evangelia in priori, & Apostolica documenta in parabolis, monitisque Evangelicis.

Refelluntur Objectiones.

At Græci opponunt 1. definitionem Synodi Ephesinæ, de qua supra in secundo Argumento. Deinde objiciunt decretum Concilii Calchedonensis, quod recitato symbolo Nicæno, & Constantinopolitano, inquit: *Expositionem alteram nullus faciat. Sufficiunt, quæ exposita sunt. Alteram expositionem non licet fieri*. Sed respondetur Synodum Calchedonensem sanxisse ne quis auctoritate privata novum symbolum conderet: quomodo Nestoriani, aliique hæretici facere consueverant, præsertim ubi nulla adesset necessitas, sicut tunc non erat in caussa Eutychetis: cujus error aperte a Synodo Nicæna damnatur, a qua Filius & Patri consubstantialis dicitur, & verus homo, ideoque duplici natura consistens. Neque ipsi Patres hac de caussa novum symbolum, ut Judices postulabant, edere voluerunt, quod nulla compelleret necessitas. Ceterum ipsi Patres affirmarunt symbolum cum aliqua additione rectæ Fidei consona non esse *alteram Fidem*, cum in Allocut. ad Imperat. contestati sint expositionem Leonis Papæ non esse *alteram Fidem*, ut quidam obloquebantur, neque sanctissimum Romanum Pontificem Conciliorum Canones violasse. Vide sess. XI. Florent. Concilii, & argumentum penultimum Juliani S. R. Eccl. Cardinalis.

Tertio opponunt Cyrillum, qui in Epist. ad Joannem Antiochenum ait nemini licitum esse *Unam voculam Nicæni symboli immutare, aut unam etiam syllabam præterire*. Et ad Acacium Melitenensem de Ephesina Synodo scribens inquit hanc necessario providisse, ne aliam Fidei

Fidei expositionem in Ecclesias quis auderet inferre præter eam, quæ jam extabat. Sed constat responsio ex dictis, Cyrillum hæc proferre adversus Nestorianos, quorum audaciam refrænans damnavit Ephesina Synodus symbolum Anastasii & Photii discipulorum Nestorii, opportune definiens ne quisquam pro lubitu Fidei professiones conscriberet & vulgaret, & eas proscribens, quæ Nicænæ quomodolibet opponebantur. Addit Christianus Lupus, Ecclesiam Romanam, ut docet S. *Leo* Ep. 55. ea sola confirmare, propter quæ Synodus congregatur, & de quibus a Romano Episcopo habet suffragium & mandatum. Quare cum Synodus Ephesina, de qua loquitur beatus Cyrillus, propter hæresim Nestorianam fuerit adunata, & decretum de non immutando symbolo ediderit contra Nestorianam professionem exhibitam a Charisio, hoc decretum ab Ecclesia receptum est propter quæ Synodus fuit congregata, videlicet propter audaciam Nestorianorum. Atque contra eosdem, qui Fidem contrariam Nicænæ profitebantur, & alteram ediderant professionem, scribit Cyrillus Alexandrinus: qui citata *ad Joan.* Antiochenum Epistola commendat summopere ejusdem Joannis, aliorumque Orientalium Episcoporum professionem, qui in symbolo se nihil additur os constantissime asseruerunt; & tamen post hanc solemnem protestationem, non symbolum Nicænum, ut jacet, sed ampliorem Fidei Confessionem scripserunt. Quamobrem ubi Cyrillus ait licitum non esse ***vel unam voculam*** Nicænæ Fidei addere aut detrahere, loquitur de additione aut detractione, quæ symbolo sit contraria, non quæ Fidem orthodoxam exponat.

Quarto opponunt additionem hujus particulæ ***Deipara*** factam non esse symbolo a PP. Concilii Ephesini, quamvis apta esset contra hæresim Nestorianam. Neque hanc particulam addiderunt Patres Concilii Calchedonensis, etiamsi Act. v. nonnulli exclamarent: ***Addetur ad symbolum, S. Mariam esse Deiparam***; quippe noverant Patres prohiberi qualecunque additamentum, licet ad symboli fieret expositionem. At parum hæc urgent. Siquidem Beata Virgo Maria & Christipara est, & Deipara; peperit enim Christum Deum. Sed quoniam impius Nestorius Dei matrem esse negabat, eamque subdole appellabat ***Christotocon***, & exadverso Eutyches ***Deiparam*** nominabat, ut doceret peperisse Christum quantum ad divinam naturam; in symbolo neque ***Deipara*** nominata est, neque ***Christipara***: non ***Deipara*** propter hæresim Eutychetis; non ***Christipara*** propter hæresim Nestorianam. Nec ad Fidei confessionem videbatur hæc particula necessaria; quandoquidem Christum esse Deum expresse continebatur in illo articulo, ***Et in unum Dominum, &c.*** & Virginem hunc Deum peperisse, satis explicabatur in altero, ***Et incarnatus est de Spiritu Sancto, ex Maria Virgine, & homo factus est.*** Si tamen Ephesini Patres hanc particulam addere voluissent, quomodo Nicæni inseruerunt ὁμούσιον, nemo poterat id impedire.

Ul-

Ulterius objectant Agathonis Papæ Epist. lectam ac probatam Act. IV. Synodi Sextæ, & alteram Vigilii ad Eutychium Patriarcham Constantinopolitanum, necnon Septimæ Synodi definitionem; quæ omnia prohibent, ne quid symbolo addatur, vel minuatur. At hæc eodem modo explicanda sunt, scilicet de additione Fidei contraria, ob quam sive dogma de duplici in Christo voluntate propugnatum ab Agathone, sive fides de futura corporum resurrectione assertam a Vigilio posset quoquo modo elevari. Etenim Agatho symbolum & ipse conscripsit, in quo plura extant præter Nicænum, ut constat ex Septima Florentini Concilii sessione: adeoque additionem quamcumque vetare ipse non poterat. Articulus vero de futura resurrectione, quem Vigilius jubet, ne ullatenus immutetur, jam in symbolo Constantinopolitano Act. V. Calchedonensis probato erat sufficienter expressus. Est ergo additio, ut jamdudum Theologi tradiderunt, triplicis generis: una quando additur contrarium, & est crimen hæreseos; altera quando additur diversum ac disparatum, & temeritatis nota est: tertia quando additur consonum, & hujusmodi additio est expositio veritatis. Hanc vero, uti id videbitur expedire, potest ubique Ecclesia universalis apponere.

Objiciunt ultimo, Leonem III. noluisse hujus particulæ *Filioque* additionem anno 809. ulla ratione probare, quamvis id postularent Legati Synodi Aquisgranensis. Imo ut se antiquitatis custodem ostenderet, jussit duobus scutis argenteis Symbolum Græcis, Latinisque literis inscribi absque tali additamento, & in Confessione S. Petri pro cautela Orthodoxæ Fidei locari. Idem jussit fieri in Confessione S. Pauli in scuto argenti purissimi, ut refert Photius in Epist. ad Patriarcham Aquilejensem, & colligitur ex Anast. Biblioth. Rom. edit. pag. 305. Etsi Anastasius Symbolum absque particula *Filioque* scriptum fuisse non tradit, neque ad Ecclesiæ valvas locata scuta ante omnium conspectum, quomodo scribit Photius; rei tamen gestæ historiam veram esse fatemur. At Leo juremerito se antiquitatis tenacissimum præbuit, restititque Legatis Aquisgranensibus, ne quilibet privata auctoritate, & absque Romani Pontificis, & universalis Ecclesiæ consensu, addere symbolo vel minimam dictionem præsumeret. Tamen, ut inquit Cl. Pagius, & constat ex Collatione Legationis Aquisgranensium apud Baronium an. 809. & Sirmundum tom. 2. Conc. Galliæ, Leo III. non prohibuit absolute ut symbolum cum tali additamento non caneretur, quod fecisset utique, si illicitum esset, & contra Ecclesiasticos Canones; sed rogavit tantummodo, ut consuetudo illam vocem cantandi in Regia cappella intermitteretur, ratus fore, ut morem Palatii universa sequeretur Francia. Jam vero tale additamentum factum non est privata actoritate, aut solo approbante Provinciali Concilio, sed definiente Generali Synodo Florentina, & annuente Pontifice.

Ap-

APPENDIX.

Quærunt Historici, quo tempore additio particulæ *Filioque* primum facta sit. Manuel Calecas, & Genebrardus hujus additionis auctorem faciunt Damasum. S. Antoninus, & Sisinius Patriarcha Constantinopolitanus illam tribuunt Nicolao I. & contigisse putant circa annum 858. Julianus Cardinalis, & Andræas Colossensis tenent hanc particulam insertam a Synodo Septima Generali anno 787. Horum sententiam amplectitur Baronius. I. quia Julianus Cardinalis sess. v. Conc. Flor. exhibuit vetustissimum Codicem exaratum ante exortam de Processione Spiritus Sancti inter Latinos & Græcos controversiam, quem proinde suspicari non possumus fuisse corruptum. II. Quia reperitur hæc particula etiam in versione ejus Concilii Anastasii Bibliothecarii ad Joannem VIII. conscripta, & in antiquissimo Græco textu. III. Quia constat ex libro dicto *Capitulare adversus Nicænam Synodum* misso a Carolo Magno per Engilbertum, Tharasium ab Adversario fuisse reprehensum, quod non dixerit *A Patre*, *Filioque* secundum Nicæni symboli fidem. Attamen propter ea, quæ narrata sunt de Leone III. gravis oritur suspicio, num a Juliano Cardinale optimæ notæ Codex productus fuerit. Quin & negant aliqui mentionem hujus particulæ fieri apud Anastasium Bibliothecarium, uti revera nec nos invenimus. Vereor, ne pro symbolo 2. Nicænæ Synodi Scriptores præfati memorare voluerint sermonem S. Athanasii de Passione Imaginis J. Ch. in Syriæ Civitate Beryto, qui habetur Act. IV. ejusdem Synodi, & in quo extant hæc verba: *Unus Spiritus Sanctus ab utroque procedens, per quem veraciter nos credimus esse salvandos*. Verum & hæc verba tam in Græco Conciliorum Codice, quam in Græca Operum Athanasii editione desiderantur, & videntur mihi a Latino Interprete superaddita. Nisi mavis abrasa a Græcis, quomodo in Epistola Synodali Agathonis factum esse de consimili textu credidit Severinus Binius.

Inter hæc incerta penitus, & nondum satis explorata, id unum compertum est, particulam *Filioque* apud Hispanos obtinuisse vertente sæculo sexto. Reperitur enim in Toletano III. Concilio celebrato an. 589. in IV. an. 633. atque deinceps in aliis. In Galliis autem, & in Germania receptam arbitramur post Synodum Aquisgrani, de qua supra. Sed quo præcise tempore Romana & universalis Ecclesia hanc additionem probaverit, potius doceri volumus, quam temere definire.



CA-

CAPUT XX.

Quo sensu Filius & Spiritus Sanctus dicantur Missi.

MIssionem divinarum Personarum duo importare concordissime docent Theologi, idest, unius Personæ æternam ab altera processionem, & temporalem aliquem effectum, qui præsertim ad ordinem gratiæ pertineat. Non enim in Deo locum habet *missio*, quæ dicitur per imperium, qualis ea est qua Dominus mittit famulum; nec etiam ea quæ appellatur per consilium, qua Consiliarii & administri Regem dicuntur mittere ad bellum: nisi mandatum, consiliumque accipiatur pro ipsa persona mittente, quæ sua voluntas est, &, si de Verbo loquamur, titulo quodam peculiari ratio & *θέλημα* Patris; aut, nisi consilium præceptumve appellet supra Personam, ut inferiori natura circumdatam, uti est Filius, qui pro humani generis reparatione carnem assumpsit. Verumenimvero dare mandata alicui superioris est: consilium autem alterius sequi, aut spectare, rerum exitum timentis, vel ignorantis. Hujus ergo generis *Missionem* a Deo removendam esse concordi sensu arbitramur: at de ea, quam principio descripsimus, paulisper est disceptandum.

Propositio I. Pater neque a Filio, neque a Spiritu Sancto mittitur.

Breviter probatur S. P. Augustini auctoritate & ratione. Ait S.P. lib. contra serm. Arian. cap. 4. *Solus Pater non legitur missus, quoniam solus non habet auctorem, a quo genitus sit, vel a quo procedat. Non enim splendor, aut fervor ignem; sed ignis mittit sive splendorem, sive fervorem.* Quibus verbis etiam Theologica ratio monstratur: quippe Persona, quæ mittitur, dicit processionem & originem *a mittente*: Pater non habet originem, nec procedit ab alia persona: Ergo Pater a nulla alia persona mittitur.

Propositio II. Filius potest dici Missus, ratione humanæ naturæ, ad homines redimendos.

Et hæc propositio breviter demonstratur. Ad Galat. IV. 4. legitur: *Ubi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum.* Et Joan. X. 36. *Quem Pater sanctificavit, & misit in mundum.* His verbis declaratur Patrem misisse Filium suum factum ex muliere. Quod autem etiam a Spiritu Sancto Filius missus fuerit, ipse Christus id affirmat Lucæ IV. 18. exponens de seipso verba Isaiæ 61. *Spiritus Domini super me: propter quod unxit me, evangelizare pauperibus misit me.* Accedit & ratio. Etenim Filius a Patre genitus est, ab eoque una cum aliis personis est Incarnatio efficienter peracta: Ergo in Filio adinvenitur origo æterna a Deo Patre, & efficientia temporalis; in quibus, ut diximus, sita est vera ratio *Missionis*.

Quan-

Quantum vero ad Spiritum Sanctum pertinet, levis oritur difficultas, quomodo ab eo Filius dicatur *Missus*, cum Filius a Spiritu non procedat. At licet non procedat quantum ad Personam divinamque naturam, tamen etiam a Spiritu ejus humanitas perfecta est, cum sit Christus Jesus totius Trinitatis operatione plasmatus; adeoque in eo quod spectat ad naturam humanam, Filius etiam a Spiritu Sancto accepit ut esset. Fortasse dicturus es: hoc modo etiam Filius, & Spiritus Sanctus *Mittuntur* a seipsis. Recte quidem loqueris, & cum Augustino, qui lib. 11. de Trinit. cap. 5. *Pater invisibilis*, inquit, *una cum Filio secum invisibili eumdem Filium visibilem faciendo, misisse eum dictus est*: quæ subinde etiam de Spiritu Sancto magnus Augustinus declarat, a quo pariter creaturæ species facta est, quando veluti Columba descendit.

Propositio III. Spiritus Sanctus mittitur a Patre & Filio.

Et hæc probatur breviter & summatim. Primo ex Scripturis: Joan. xiv. 26. habetur: *Paraclitus autem Spiritus Sanctus, quem mittet Pater in nomine meo*; & xvi. 7. *Si autem abiero, mittam eum ad vos*. Deinde ratione: Spiritus enim Sanctus procedit a Patre, & Filio: ideoque habemus originem & processionem, quæ primo ad *Missionem* requiritur. Est præterea effectus productus in tempore, qui aut Spiritus Sancti ejusque præsentiæ signum & vestigium est singulare; ut species Columbæ, & dispertitæ super Apostolos linguæ: aut Spiritui Sancto titulo particulari tribuitur, ut animarum sanctificatio, & caritas, quæ in cordibus nostris eo operante diffunditur.

Consequitur autem ex dictis primo *Missionem* duabus tantum convenire personis; Filio, qui a Patre & Spiritu Sancto ad reparandum humanum genus missus dicitur: ita tamen, ut a Spiritu Sancto missus sit, quatenus Mittens idem est, ac producens effectum, vel prout *largè* accipitur missio pro temporali efficientia, sive plasmatione Dominici Corporis & productione humanitatis; non vero pro sempiterna divinarum personarum origine. Pro qua vicissim si *Missionem* acceperis, etiam æterna Filii a Patre Nativitas, & Processio Spiritus Sancti ab utroque, *Missio* appellari potest; neque desunt exempla Græcorum Patrum, qui processionem illam æternam identidem dixerunt ἐκπεμψιν, idest, *Emissionem*. Quare *Missio* propriè sumpta, ut originem effectumque significat, est Filii qui mittitur a Patre, & Spiritus Sancti qui mittitur a Patre & Filio. Sequitur præterea *Missionem* posse dici simul & æternam, & in tempore: æternam, ut Scholæ utar vocabulo, secundum *habitudinem* ad principium: atque in tempore secundum *habitudinem* ad effectum. Insuper liquet ex dictis, *Missionem* aliam esse visibilem, aliam invisibilem: quod ex qualitate effectuum potest quisque dignoscere. Etenim quando E. G. Christus in Bethlehem natus est, aut Spiritus Sanctus corporali specie descendit, facta est visibilis *Missio*: quando

autem caritas in cordibus nostris diffunditur, *Missio* peragitur invisibilis. Una autem cum caritate, & sanctificationis gratia etiam Spiritus Sancti Personam dari & mitti, liquido confirmavi cap.XIV. in Confutatione argumentorum ex libro Wolzogenii de Tribus in una Deitate Personis.

Adversus prædicta hæc obstare videntur. Infertur ex *Missione* unius personæ ab alia in Trinitate inæqualitas: neque enim hæreticorum disputationi satis occurritur, si *Missionem* explicemus de sola personarum origine, & de externa illarum efficientia. Quod enim conjunctum est in aliquo corpore ab alia ejusdem corporis parte mitti non potest, nisi forte scindatur ac divellatur; ideoque si Spiritus Sanctus mittitur a Patre & Filio, necesse est, ut separetur ab utriusque divinitate. Insuper Christus Dominus Joann. xx. 21. ita discipulos allocutus est: *Sicut misit me Pater, & ego mitto vos*: Ergo quemadmodum discipuli minores sunt Christo, quia ab ipso missi, ita & Filius minor erit Patre, quia a Patre se fuisse missum testatur.

Resp. nego *Missionem* indicium esse inæqualitatis aut separationis Personarum, etiamsi *Missio* Filii in mundum, cum habeat externam efficientiam, quæ est assumptio naturæ humanæ, inferat in eo præter divinam substantiam, qua est Patri *Omoousios*, etiam naturam alteram, secundum quam ei subjicitur; ut diximus capite XII. *Missio* ergo importat tantummodo externam alicujus effectus productionem, æternamque unius Personæ originem ab alia, quæ illam mittit. Neque oppositum probat exemplum corporum, tametsi non videatur prorsus insitatum dicere mitti ab homine manum aut pedem. Verum id, quod in aliquo corpore est conjunctum, icciro non mittitur, quoniam corpora localiter moventur, & si una pars amoveatur ab alia, non erunt amplius in eodem corpore copulatæ. In divina autem *Missione* Persona quæ mittitur neque simili ratione movetur, neque loco, aut natura sejungitur a mittente. In cap. Joannis xx. habet Græcus codex καθὼς ἀπέσταλκέ με ὁ πατήρ: *Sicut misit me Pater*. Et particulam καθὼς non esse semper notam æqualitatis ostendimus cap. XI. Eorum ergo verborum sensus est: *Ea vos caritate diligo, cum inter scandala persecutorum mitto, qua me caritate Pater diligit, quem venire ad tolerandas passiones fecit*; ut inquit Homilia sexta ac vicesima in Evangelia Sanctus Gregorius.

Potest rursus sic objici: Si Filius dicitur missus etiam a Spiritu Sancto, ut inquit Propheta: *Et nunc Dominus misit me, & Spiritus ejus*; & nos affirmavimus 2. proposit. infirmum erit argumentum, quo adversus Græcos cap. XVII. conati sumus probare Spiritum Sanctum procedere etiam a Filio, quoniam ab ipso mittitur. Instabunt enim Græci: Filius missus est a Spiritu Sancto, nec tamen Filius a Spiritu Sancto procedit: Ergo Spiritus Sanctus mitti potest a Filio; licet a Filio nequa-

quaquam Spiritus ipse procedat. Quod si respondeamus Filium fuisse missum a Spiritu Sancto, in quantum in Christi Incarnatione inseparabilis operatio Trinitatis agnoscitur, uti loquitur in Fidei professione XI. Synodus Toletana: poterunt & Græci respondere, Spiritum Sanctum missum fuisse a Filio, quatenus externa illa species, qua Spiritus Sanctus apparuit a tota simul Trinitate producta est.

Resp. Firmissimum esse validissimumque argumentum prædictum, quo utuntur Patres eodem cap. XVII. citati, & Theologi omnes, qui de Processione Spiritus Sancti pertractant adversus Græcos; nec posse illud hoc leviori momento perfringi. Fatemur enim Personam mitti etiam ab alia, a qua non procedit, imo & a semetipsa, si *Missio* accipiatur *largè*, atque pro externa duntaxat efficientia, ut docent Augustinus 2. de Trinit. cap. 5. & lib. 15. cap. 19. nec non Magister sententiarum Dist. 15. & S. Thomas q. 43. art. 8. At si *Missio* sumatur rigorosè, proprieque, utrumque simul requirit æternam processionem, & externum effectum. Hæc duo in *Missione* Spiritus Sancti a Filio memorata cap. XVI. Joannis manifestissime comprehenduntur. Et de externa efficientia, vel ea sit visibilis species linguarum, vel invisibilis affluentia donorum, conspirant nobiscum Adversarii. Aeternam vero processionem Personæ ibidem significari constat, quoniam præter externum effectum etiam vera & realis Spiritus Sancti Persona a Filio mittitur. Id cap. 14. ex pronominis enallage, ex præpositione Articuli, aliisque certis regulis adversus Faustum Socinum demonstravi, eodemque cap. XVII. nonnulla addidi. Quapropter neganda est consequentia hujus postremæ argumentationis: nam Filius missus est a Spiritu Sancto *Missione* illa *largè* sumpta, quæ ad solam Incarnationis operam refertur, non ad Filii personam; & e contra Spiritus Sanctus mittitur a Filio *Missione* propriè accepta, quæ respicit cum externam efficientiam inseparabilis Trinitatis, tum etiam subsistentem personam procedentem a Filio.

Si nunc exquiras, quomodo species Columbæ dicatur *Missio* Spiritus Sancti, quando tres personæ illam inseparabiliter effecerunt; respondet Magnus Augustinus in lib. IV. de Trinit. cap. 21. *Quemadmodum cum memoriam meam & intellectum & voluntatem nomino, singula quidem nomina ad res singulas referuntur, sed tamen ab omnibus tribus singula facta sunt; nullum enim horum trium nominum est, quod non & memoria, & intellectus, & voluntas mea simul operata sunt. Ita Trinitas simul operata est & vocem Patris, & carnem Filii, & Columbam Spiritus Sancti, cum ad singulas personas hæc singula referantur.* Potuit ergo Columbæ species esse signum Spiritus Sancti, licet totius Trinitatis esset effectus: quemadmodum vox, quæ intonuit in Christi baptismate referri ad Patrem, & Incarnatio spectare tantummodo ad Filium, etiamsi exterior Trinitatis operatio sit penitus inse-

parabilis. Atque hæc de *Missione*, ne disputatio ultra quàm satis sit, protrahatur.

CAPUT XXI.

De Græcis Latinisque vocabulis, quorum disputantibus de Trinitate frequens est usus.

AD extremum libri hujus Polemici perventum est, dummodo voces quædam crebro repetitæ, Patrumque usu probatæ explicentur: in quibus rectum ordinem tenebimus, si quæ communes sunt pluribus, priorem locum obtineant, postea vero sequantur, quæ uni tribuuntur personæ. Communes ergo sunt,

I. Οὐσία *Usia*: idem significat ac τὸ ὄν, *Quod est*, vel τὸ τί ἦν εἶναι, quod respondetur sciscitanti quid sit res. Sit exemplum: interrogas quid sit homo, & respondemus substantiam esse corpore animoque præditam: est ergo hominis οὐσία esse substantiam corpoream simul & rationalem. Sabelliani, qui pluralitatem personarum negabant, οὐσίαν putabant idem esse ac personam, Deumque Trinum appellabant μονούσιον, idest, unius *Usiæ*, ac Patris Filium ταυτούσιον, idest ipsiusmet *Usiæ*. Quamobrem etsi revera Deus est μονούσιος, ἢ λόγος ταυτούσιος, erant hæc nomina in ore Sabellianorum blasphemiæ. Plura de hoc nomine cap.13. Post exortam Arianam hæresim, quæ ex adverso negabat in Deo Trino unitatem naturæ, & fatebatur pluralitatem personarum, dixerunt nonnulli Filium esse γεννητὴν οὐσίαν, genitam usiam, hoc vocabulum usurpantes pro persona, quæ habet cum aliis eamdem essentiam. Respondet ergo Græcum nomen *Usia* Latino *Essentia*, quam indiscriminatim *Essentiam*, *naturam*, & *substantiam* dicimus: ideoque recepta post Nicænam Synodum consuetudine, ut docet S. P. Augustinus lib.v. de Trin. cap.9. non audemus dicere neque tres *Usias*, neque tres *Essentias*, neque tres *Substantias*.

II. Natum hinc vocabulum ὁμοούσιος, *Consubstantialis*, nec non ὁμοιούσιος, *Substantia similis*: quæ non unum sensum patiuntur. Nam olim Platonici dicebant esse *Omoousios* Deos, stellas, homines, & quæcunque ejusdem speciei sunt, sed eamdem naturam inter se individua proprietate scindunt ac dividunt. Quo sensu Filium aut Spiritum Sanctum esse Patri *Omoousios*, negabant inculpate ante Nicænam Synodum nonnulli Patres. Caussa tamen ventilata, & apposita cautione, quod ὁμοούσιον propria ac nativa significatione demonstrat id quod est *Consubstantiale* alteri, nec ullatenus significat partitionem substantiæ; nequit hoc vocabulum rejici, nisi a pestilentissimis Arianis. Callide hi substituerant ὁμοιούσιον, quod similitudo versetur etiam inter plura, quorum non est una essentia: quia tamen Patri non potest similis esse persona non habens eamdem divinitatem, (nulla enim creatura potest esse per-

perfecte similis Deo,) etiam ὁμοιούσιον aliqui Catholici probaverunt.

III. Ut fecit imbecillitas intellectionis humanæ plures in eadem re distinctiones, ita in *Essentia* aliud esse cogitat quod est, aliud principium quo est, aliud modum quo est: primum dicitur a Græcis οὐσία, secundum φύσις, tertium ὕπαρξις, respondentque Latinorum *essentiæ*, *naturæ*, *existentiæ*. Atque de Essentia dictum nuper. Φύσις vero, hoc est *natura*, dicitur a φύω, *gigno*, *pario*, *nascor*; unde spectata sola nominis etymologia φύσις significare potest etiam personam, quemadmodum & οὐσία. Dicitur propterea a Nazianzeno apud Petavium lib. IV. cap. 2. Filius φύσις γεννήτορος ἴση, *Natura æqualis Genitori*. Ὑπάρξεως primaria notio *Existentiam* designat: derivatur autem ab ὑπάρχω, quod est *sum*, aut *existo*. Aliquando tamen peculiarem existendi modum, seu proprietatem denotat personarum.

IV. Sequitur ὑπόστασις ab ὑπὸ, *sub*, & ἵστημι, *sto*. Est ergo *hypostasis* ὑφιστάμενον νοερὸν, *res per se subsistens & intelligens*: designatque proprie personam, nec recte enunciatur de rebus destitutis mente & ratione; etiamsi conveniat illis ad differentiam accidentium substantiæ vocabulum. Hypostasim Latini dicunt *Subsistentiam*. Est autem diligenter notandum veteres usurpasse nomen *Hypostaseos* ad significandam substantiam sua existentia præditam, non abstractam subsistentiam: quam significationem probat etiam allata etymologia. Neque id soli antiqui Philosophi tradiderunt, ut demonstrant Curcellæus & Clericus, quorum vix ullam rationem arbitror esse habendam; sed Irenæus, Dionysius Romanus, Patres Sardicenses, aliique apud Petavium lib. IV. cap. 1. qui *Hypostasim* nulla alia ratione ab essentia distinguunt, nisi prout etiam subsistendi modum comprehendit. Cum ergo substantia una in tribus personis sit, nil mirum si complures antiqui unam in Patre & Filio dixerunt *Hypostasim*, & Latini Patres, inter quos etiam Hieronymus, & Augustinus, aliquando tres *Hypostases* dicere detrectarunt. At si *Hypostasim* pro relativa subsistentia & Persona, quæ per eam constituitur accipiamus, æquum est tres *Hypostases* nominare. Et quoniam hac significatione *Hypostasim* usurparunt Constantinopolitanum primum, & Oecumenicum secundum Concilium, Chalcedonense, & quintum, & sextum, & Patres, ac Theologi propemodum infiniti; recedendum est ab antiquiori consuetudine, & unius *Usiæ*, trium vero *Hypostaseon* confessio tenenda est. Ex quibus constat controversias omnes circa *Hypostaseos* unitatem, aut pluralitatem, esse a vocis ambiguitate derivatas. Inter Criticos, qui contendunt *Hypostasim* antiquioribus idem fuisse ac *Usiam*, & alios qui sustinent semper significasse personam, nos medium iter ingredimur. Addit revera *Hypostasis* ad *Usiam* subsistentiam: sed subsistentiæ, ut explicabimus lib. IX. cap. 6., duo distinguenda sunt munera, idest, reddere rem perfecte subsistentem, & illam ita definire, ut sit alteri incommunica-

nicabilis. Itaque ſi contendas cum Bullo, Clerico, & pluribus etiam Catholicis ſemper *Hypoſtaſim* ſignificare apud veteres Eſſentiam prædítam ſubſiſtentia; dicam id falſum eſſe accepta ſubſiſtentia prout reddit naturam incommunicabilem, conſtituitque perſonam: & ratio eſt apertiſſima, quoniam antiqui Patres confitebantur tres eſſe perſonas unius *Hypoſtaſis*: ergo nomen *Hypoſtaſis* non intelligebant proprietatem perſonalem, & peculiare munus ſubſiſtentiæ. Quod ſi velis e contra *Hypoſtaſim* apud veteres idem fuiſſe cum Eſſentia & *Uſia*, ut ſcribit Hieronymus Epiſt. 57. ad Damaſum; dicam id falſum eſſe de *Uſia*, prout excludit omnimode ſubſiſtentiam, ac primum munus illius, quod eſt naturam complere & reddere ſubſiſtentem: quod vel ipſum nomen *Hypoſtaſis* non obſcure demonſtrat. E contra verum erit quod ſcribit Hieronymus, quia revera antiqui nomine *Hypoſtaſis* deſignabant *Uſiam*: & verum ſimul erit quod recentiores Critici contendunt; quia revera *Hypoſtaſis* ſignificat apud omnes *Uſiam*, non utcunque, ſed ſubſiſtentem. Brevi dicam: Qui unam *Hypoſtaſim* affirmaverunt, *Uſiam*, & ſubſiſtentiam abſolutam hoc nomine deſignarunt: qui tres *Hypoſtaſes*; Uſiam & ſubſiſtentias tres relativas. Hæc autem ego, ad componendas eruditorum virorum circa ſignificationem *Hypoſtaſeos* graves, diſſentaneaſque conjecturas.

V. *Perſonæ* vocabulum non ſubſtantiam, ſed qualitatem ſolam demonſtrare apud Latinos Scriptores, quidam falſo dixerunt: quos refellere poſſumus multorum auctoritate. Sed unus ſufficiat Cicero, apud quem ſtat incorrupta Latini ſermonis integritas. Is Ep. 48. *Cæſar*, inquit, *nunquam niſi honorificentiſſime Pompejum appellat, at in ejus perſona multa fecit aſperius*: aliaque ſunt exempla in Theſauro Nizolii. Originem tamen nominis haud male Boetius repetit ab hiſtrionibus: quos Græci vocant πρόσωπα, quod vultum obtegant. Eſt enim πρόσωπον *facies*, & pars vultus proxima oculis, quomodo docent nos Græci. Perſonam vero eſſe *Rationalis naturæ individuam ſubſtantiam*, Philoſophi tradunt: in qua definitione *Individua ſubſtantia* dicitur, quæ conſtat communi eſſentia, & certa proprietate, quæ non poteſt alteri convenire. Hanc autem proprietatem ſola mente noſtra diſtinctam ab eſſentia dicimus in prima Trinitatis perſona *Paternitatem*, in altera *Filiationem*, in tertia denique eſſe *Spiratum*. Quæ omnia aut in ſuperioribus fuerunt explicata, aut, ſi quid remanet dilucidandum, perſpicuum erit in eo, qui ad proximum librum conſequetur. Atque ita communibus vocabulis expoſitis, propria ſingularum Perſonarum, quæ Græci appellat τὰς τῶν τριῶν ἰδιότητας, jam perſequor.

VI. Itaque perſonalis primæ Perſonæ proprietas eſt *eſſe Patrem*, & peculiare nomen ipſius, nomen *Patris*: quod, dum idem eſt ac Procreator & ſator, aut altor filiorum, convenit ceteris quoque perſonis, & nomen πατὴρ eſt a πάω, *Paſco*, curamque gero natorum: ſed ut ſi-

ut significat *Parentem* ac generatorem, & derivatur a *Pariundo*, respondetque Græco γεννήτωρ, *A quo partus nascitur*, singulare est Patris a quo æternus Filius gignitur, & substantialiter nascitur. Appellatur apud Patres *Ingenitus*, *Principium*, *Caussa*, *Auctor*, & *Fons* totius Trinitatis.

VII. *Ingeniti* vocabulum, græce ἀγέννητος non geminata media consona ν græco νυ significat *non productum*; est enim a γίγνομαι, *Fio*; unde est unaquæque persona ἀγένητος, idest *Non facta*. Ea litera autem duplicata, est a γεννάω, *gigno*, ideoque significat *non genitum*: ut dixi cap. xvi. ad ultim. Addidi ibidem Spiritum Sanctum esse ἀγένητον, non ἀγέννητον, nec male. Si dicas, cur non est ἀγέννητος, *Ingenitus*, si non est genitus? Quoniam scilicet Spiritus Sanctus licet non sit generatione, habet tamen principium: & nomen *Ingeniti* & personam significat quæ non est genita, & quæ non est procedens a Genitore; quemadmodum nomen *Geniti* eam designat, quæ generata est & procedit a Patre. Itaque Spiritus Sanctus, qui potest appellari ἀγέννητος in quantum non est *Genitus*, sed non in quantum a Genitore non procedit, cum ab eo procedat reapse, *Ingeniti* nomen non habet: quod utroque titulo remanet Patri, & quia ipse nequit esse genitus, & quia non potest ab alio Patre procedere.

VIII. Ob eamdem caussam appellatur *Principium*, *Auctor*, *Fons*, *Caussa*, Græce ἀρχὴ, πηγὴ, αἰτία; nam αὐθέντην Græci in divinis perraro, vel nunquam dicunt, quod hoc nomine is designetur, qui ceteros jure ac dignitate antecedit. Ut illi a nomine *Auctoris*, ita Latini a nomine *Caussæ* abstinent, cui inesse putant vim significandi non qualecunque principium, sed illud a quo producitur effectus natura alius. Atque hinc est, quod Patrem appellant principium Filii, & Deum caussam creaturarum. Quam *Caussæ* significationem non habet Græca vox αἰτία: adeoque Patrem *Caussam* Filii vocant Græci sæpissime. Si vero Latini quidam *Caussam* interdum dixerunt, ut Augustinus lib. 83. Quæst. 16., Græcorum morem secuti sunt; quomodo & Græci Latinorum, si aliquando negant Patrem esse *Caussam* Filii: sed sunt hæc exempla rarissima. *Auctoris* autem nomen Cicero ad Act. 118. accepit pro duce ac principe, alibi pro Architecto aut præfecto: & Livius lib. 4. dec. 4. & idem Cicero, pro tutore, & actore, idque non semel. Hoc ergo sensu Patrem *Auctorem* Filii non dicimus; ut docet lib. 3. contra Max. cap. 14. S. Augustinus, & S. Thomas in 1. Sent. dist. 29. q. 1. art. 1. Sed *Auctor* idem quoque est Latinis, ac *Principium*, & *Genitor*, ut ibidem Augustinus, & Hilarius in 9. de Trinitate observarunt: atque hac significatione Patrem *Auctorem* Filii credimus & profitemur. Igitur hæc omnia, *Principium*, *Fons*, *Caussa*, *Auctor*, & si quæ sunt his similia, dicuntur de Patre quatenus est Filii, & Spiritus Sancti origo prima, quæ a nulla alia persona procedit.

IX. Secunda autem Persona passim vocatur *Filius*, *Verbum*, *Imago Pa-*

go *Patris*, *Splendor*, *Character*, *Sapientia*; Græce φῶς, λόγος, εἰκὼν τοῦ πατρὸς, ἀπαύγασμα, χαρακτὴρ, σοφία: quorum tria magis propria videntur, & reliqua appellativa. Et *Filius* quidem ex Græco φύω, idest *Gigno*, vel *Nascor*, υἱὸς, aut κυὸς a κυέω, vel υἱὸ, hoc est, *Gesto in utero*, demonstrat personam genitam, natam, & e sinu genitoris prodeuntem. *Verbum* autem, vel λόγος, hunc Filium non gigni externa productione fetus, & decisione, neque nasci avulsum ab utero, quomodo mortalium filii: sed in sinu Patris commorari; uti mentis nostræ verbum a mente, quæ illud concipit, non divellitur. Quare vocatur a Joanne cap. 1. λόγος πρὸς τὸν Θεὸν, *Verbum apud Deum*; & infra v. 18. μονογενὴς υἱὸς, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς, *Unigenitus Filius*, *qui est in sinu Patris*. Noto haberi hic in Græco cum propositione εἰς, *In*, accusativum κόλπον, *Sinum*: quod monstrat Filium esse Patri maxime intimum. Dicitur etiam λόγος, quasi *Ratio*, & *definitio*, quoniam non solum comparatur ad Patrem, ut genitus ad generantem; sed etiam ad omnia quæ facta sunt, ut *Ratio* & *idea* opificis ad effecta. Etiam *Verbum Patris* Filius appellatus est, quod Sermo nunciat occultas mentis cogitationes, & invisibilis Pater per Verbum nobis manifestatus sit: unde ait citato loco Joannes: *Deum nemo vidit unquam*: *Unigenitus*, *qui est in sinu Patris*, *ipse enarravit*. Imago non eo tantum appellatur, quod referatur ad Patrem, & sit ei similis in natura; id enim convenit etiam Spiritui Sancto: sed quia refertur ad Patrem solum, eumque repræsentat propriissimo Filii charactere, cujus primaria notio est esse Patris imaginem, ab eoque procedere in similitudinem naturæ.

X. Alia autem nomina appellativa esse liquet; nam *Sapientia* primario significat perfectionem absolutam, ut veritas, magnitudo, potentia, & cetera ejusmodi, quæ singulis personis conveniunt. Esse *characterem* & signaculum Patris & Filii proprium est Spiritus Sancti, ut diximus cap. xiv. *Splendor* quoque trium Personarum gloriam, majestatemque significat. Erunt tamen & hæc propria Filio, si relative sumantur, E. G. si dixeris, *Sapientia* genita a Patre, *Splendor* Paternæ gloriæ, *Character* paternæ hypostaseos: at absolute prolata, nec sapientia, nec character, nec splendor demonstrant generationem, aut relationem ad patrem, & consequenter non videntur nomina adeo Filii propria, ut sunt *Verbum*, λόγος, & *Imago*.

XI. Filio una cum Patre convenit esse Spiritus Sancti principium: unde *Spirationem* diximus esse proprietatem, quam appellant Theologi *Notionalem*. Sunt autem *Notiones* quædam nomina, quæ singulares divinarum personarum exprimunt characteres, quibus ab invicem distinguuntur. Cum ergo tertia Persona sit ab aliis diversa, debet a duabus procedere, quod non incongrue, ut mox dicam, appellatur *Spirari*. Ergo *Notiones* quinque erunt, *Innascibilitas*, *Paternitas*, *Filiatio*, *Spiratio activa*, & *Spiratio passiva*. Placet enim probata usu

voca-

vocabula retinere. Quantum ſpectat ad *Paternitatem*, *Filiationem*, ac *Spirationem paſſivam*, quæ ſunt trium perſonarum conſtitutiva, neminem puto ideam horum nominum non percipere. De *Spiratione* vero *activa* dictum ſatis cap. XVII. & XVIII. & de ratione *Ingeniti* præcedenti numero VII. Gignere, naſci, procedere, & cetera iſtiuſmodi non dicuntur *Notiones*, quoniam non exprimunt exiſtentis perſonæ characterem, ſed originem potius ac productionem. Cetera nomina ab his ſola voce, literiſque diverſa ſunt; & ſingula ſunt hoc eodem loco explanata. Tantummodo eſt advertendum non deſignari his nominibus rem aliquam ab ea diſtinctam, quam ſignificant vocabula eſſentialia & communia, de quibus ſupra. De diſtinctionibus vero Scholaſticorum non eſt hujus libri diſſerere.

XII. Tertia Perſona appellatur *Spiritus Sanctus*, *Donum*, *Caritas*, *Conſolator*, græce τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, δωρεὰ, ἀγάπη, παράκλητος: quorum tria primo commemorata ſignificant Perſonam procedentem a Patre ac Filio: poſtremum illam, quam nobis impertitur Spiritus ſuavitatem, donorumque affluentiam. *Spiritus* enim a *Spiro* dicitur, quoniam ut halitus ex corde & ore ſpiratur, ſic tertia perſona a Patre Filioque procedit: atque Græcum πνεῦμα ſimiliter eſt a πνέω, *Flo*, *ſpiro*. Additur ἅγιον, *Sanctus*, ne credatur illum eſſe ad inſtar venti, aut flatus, ſed *Spiritum* viventem, & vivificantem: & ne comparetur ſpiritui hominis peccatis obnoxio, vel Angelis non eſſentialiter ſanctis, ſed gratia. De *Dono* dictum ſatis cap. XIV. Huc etiam ſpectant vocabula *Amor*, *Caritas*, *Oſculum*, & ſimilia, quæ omnia notæ ſunt duorum ſe diligentium.

XIII. *Paraclitus* nomen Græcum eſt a παρακαλέω, *Rogo*, *hortor*, *conſolor*, *advoco*. Deſignantur hoc nomine gratiarum chariſmata, præſertim mentis illuſtrationes, pia cordis deſideria, gratia orationis, aliaque munera, quæ nos ad ſanctitatis initium, atque incrementum alliciunt, vel trahunt. Tum ſanctitas ipſa, quæ eſt quædam Spiritus Sancti in cordibus hominum habitatio. Denique hujus Sanctitatis ornamenta, quæ dicuntur fructus Spiritus Sancti, ideſt, gaudium, pax, & cetera, de quibus Apoſtolus ad Galatas v. 22. Quamquam vero etiam Filius *Paraclitus* eſt, & Conſolator, ut Sacræ literæ conteſtantur; gaudet hoc nomine præſertim Spiritus Sanctus, propterea quod munere caritatis ipſi præcipue attributo ubertates donorum conferuntur, atque augentur. Ea re quidquid in hoc libro, cujus finem jam attigi, aut ad fidem Trinitatis firmandam, aut ad promovendam pietatem ac religionem, (quod vereor ne minimum ſit,) poteſt piorum Lectorum mentem accendere, etiam atque etiam obteſtor, ne homini præ ceteris ignoranti ac flagitioſo, qualem me eſſe cognoſco, referatur acceptum; ſed ſummo ac ſempiterno Spiritui, qui ubi vult ſpirat, non acceptator perſonarum, ſed largitor donorum.



DE THEOLOGICIS DISCIPLINIS LIBER OCTAVUS

In quo aliquorum Patrum, præſertim Antenicænorum contexitur Apologia.



Ro Fide Trinitatis adverſus veteres, ac recentiores hæreticos hactenus pugnatum eſt. Nunc Patrum aliquorum, qui ante Ariana tempora, aut his percurrentibus in Chriſtiana Religione floruerunt, auctoritatem ſtudebimus vindicare. Compluribus enim, nedum exteri, præſertim vero Apoſtolicarum Traditionum impugnatores, verum etiam nonnulli Romanæ communionis Scriptores celeberrimi Arianorum teterrimam maculam affricarunt. Sunt hi præcipue Ignatius, & Juſtinus Martyres præclariſſimi, Athenagoras Athenienſis Philoſophus, qui Servilio Pudente, & L. Fufidio Coſſ., ideſt, anno Aeræ vulg. CLXVI., M. Aurelio Imperatori notiſſimam obtulit Apologiam; Irenæus item S. Polycarpi Auditor, Clemens, & Dionyſius Alexandrini, &, quem hydram omnium hæreſeon quidam nominarunt, Origenes Adamantius. Athanaſium quoque, etſi nefarii dogmatis inſectatorem acerrimum atque invi-

invictissimum, pestilentissimus Socinianorum Wolzogenius diversam a Catholicis tenuisse sententiam confidentissime pronuntiavit. Sed & Basilium in crimen violati circa Spiritus Sancti divinitatem dogmatis quidam adducere, quamquam inani prorsus conatu, tentaverunt. De his ergo Græcorum Patrum antiquissimis prima inquisitio est habenda: deinde fides Occidentalium aliquorum, impiarum linguarum flabellis ventilata, asserenda est; Tertulliani nimirum, Cypriani, Lactantii, & Arnobii. De Eusebio Cæsariensi, de Liberio, & de Osio erit postrema hujus disputationis pars: hi enim damnato jam Ario ipsius blasphemiis patrocinati dicuntur. Atque isti octavæ disceptationis, quam *Apologiam Antenicænorum* inscripsimus, fines erunt.

CAPUT I.

Ignatius Martyr suis in Epistolis Verbi divinitatem asseruit.

EPISTOLAS beati Ignatii Antiochenæ Ecclesiæ post Evodium Episcopi, qui Imperante Trajano ad bestias damnatus est, oppugnarunt tria illa Novaturientium Capita Claudius Salmasius, Joannes Dallæus, & David Blondellus ægre ferentes in his Episcoporum regimen in Ecclesia constitui; eorumque argumenta recudit Casimirus Oudinus in sua de Ecclesiasticis Scriptoribus Historia. Defendunt illas Epistolas e contra non solum veteres Scriptores, verum etiam Jacobus Usserius, Hammondus, Jo. Vossius, Cotelerius, Cave, Clericus, & luculentissime Jo. Pearsonius, & Georgius Bullus, præter Dupinium, Alexandrum, Annatum, aliosque communiter. Quoniam quæstio gravissima est, atque pendet ex ea judicium de Ignatii circa Verbi divinitatem sententia, breviter resolvenda videtur; nam quisquis ampliorem velit dissertationem, poterit commodius Ignatianas Vindicias legere in altero Tomo Patrum Apostol. Cotelerii. Sunt autem Epist. de quarum germanitate pugnatur, numero septem: *Ad Ephesios, ad Magnesianos, ad Trallianos, ad Romanos, ad Philadelphænos, ad Smirnæos, & ad Polycarpum*. Aliæ enim, quæ olim tribuebantur Ignatio, sunt unanimi Recentiorum consensione suppositæ ac pseudepigraphæ: & licet Epistolas Ignatii ad Mariam Virginem, & Joannem probaverint Dionysius Carthusianus, Petrus de Natalibus, Marcus Michael Presbyter Cortonensis, & absque ulla hæsitatione Canisius Tom. 2. de Corrupt. V. D. lib. v. cap. 1. perperam tamen adscriptas Ignatio suspicatur Baronius Tom. 1. An. 48. Possevinus in Apparatu, Christoph. de Castro in Hist. Deip. cap. 23. & Auctor Indicis librorum expurgandorum Romæ editi an. 1607. Quare cum nullus veterum harum Epistolarum me-

minerit ante D. Bernardi tempora, nullumque extet illarum autographiæ vel minimum argumentum; paucis, credulisque nuper commemoratis nolumus assentiri. Ad priores itaque septem Epistolas coarctanda est disceptatio.

Propositio I. Ignatii septem Epistolæ ab Usserio ex vetustissimis Codicibus Anglicanis, dein ab Is. Vossio ex Florentino restitutæ, atque cum plurimis Latinis Interpretationibus concordes purum sunt ac genuinum Sancti Martyris opus.

Subscribit huic propositioni quisquis præjudiciis non laborat: eamque contractis hisce momentis possumus confirmare. Ac primo: Constat ex H. Eccl. Eusebii lib. III. cap. 37. ubi recensitas septem Epistolas memorat, Sanctum Martyrem Polycarpum earumdem in sua ad Philippenses meminisse. Deinde plura ex Ignatianis Epistolis testimonia Irenæum protulisse, colligitur ex eadem Historia Eusebii lib. v. cap. 8. Nec juvat Dallæum hæc modo inter Irenæi scripta nequaquam extare, cum multa Martyris opera interierint. Quod etiam addit Calvinista Eusebium errare, eadem facilitate refutatur, qua profertur. Quibus enim indiciis tam crassum Eusebii commentum revincemus? Ex antiquiorum, inquit, silentio. At multa genuina scripta ab omnibus recipiuntur, quorum nullus ante Eusebium catalogum collegit. Is vero non ex penu suo, sed ex præcedentium Scriptorum scriniis memorias eruit antiquitatis. Tertio Theophilus VI. Antiochænorum Episcopus Commentaria edidit in Matthæum, quæ se legisse affirmat Hieronymus, atque ex his Commentariis mutuatus est, quod ipsemet habet ad cap. 1. Matth. v. 18. *Martyr Ignatius etiam quartam addidit caussam cur a desponsata conceptus sit, ut partus, inquiens, ejus celaretur diabolo*. Quod Ignatius tradidit in sua ad Ephes. Epistola. Atque idem Hieronymus in Catalogo Ecclesiasticorum Scriptorum septem Ignatianas Epistolas eodem ordine censet, quo supra fuerunt a me numeratæ. Neque sine stomacho audire possumus, qui reponunt Hieronymum lectione Eusebii fuisse deceptum; quum ex prolata sententia, quam in libris Eusebii non invenimus, liqueat Hieronymum summæ eruditionis hominem Ignatii scripta aliunde quoque, & præsertim ex memorato Theophilo cognovisse. Rursus Origenes Homilia VI. in Lucam nonnulla affert ex Epistola Ignatii ad Ephesios, & in Prologo Comment. in Cantica ex Epist. ad Romanos: neque tam apertum argumentum excutere possunt adversarii, nisi pervicaciter negando hæc esse germana Origenis opera contra Hieronymi testimonium, qui ea latinitate donavit, universorumque Criticorum consensum. Nam quod respondent nonnulli Origenem verba Ignatii commendavisse, non scripta; id quidem ejus lectione evidentissime refutatur; quippe ait ille: *Unde eleganter in cujusdam Martyris Epistola reperi, Ignatium dico Episcopum Antiochiæ, &c.* Denique Ignatii Epistolas, earumque doctrinam laudat S. Atha-

S. Athanasius de Synod. Arim. & Seleuciæ; Theodoretus ad Monachos Constantinopolit. & ad Florentium Patritium, aliique posteriorum ætatum innumeri. Alia argumenta vide apud Natal. Alex. dissert. XXIII. sæculi I. vel potius adeas copiosissimum fontem, ex quo ille bibit, doctissimum scilicet Pearsonium.

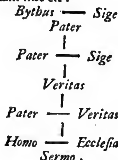
Probatur deinde assertum demonstrando vanissimas esse conjecturas, quibus paratragœdiant Dallæus, & Oudinus, mali corvi, ut quemdam ipse compellat, malum ovum. Etenim si spuriæ forent Ignatianæ Epistolæ, maxime, ut isti argutantur, vel propter distinctionem inter Episcopos ac Presbyteros, quæ ex his comprobatur, vel propter stylum, quem Ignatio nuperi Calviniani putant indignum, vel ob res quas narrant, ac tradita in eis dogmata. At sunt hæc omnia levissima. Non ergo præfatæ Epistolæ sunt Divo Ignatio abjudicandæ. Minorem sic probo. Quantum ad discrimen attinet unius Episcopi a cœtu presbyterorum, illud in Ecclesiastica Hierarchia perantiquum & jure divino statutum didicimus, quicquid obganniant Presbyteriani. *Stylum* autem Ignatianarum Epistolarum redolere simplicitatem Apostolicam demonstrat Clericus accuratissimus, ut ab Adversariis habetur, *Criticus* in Hist. Eccl. ad An. CXVI. num. 12. Nec est, cur opponant *duriores* quasdam metaphoras, & frequentiam epithetorum, cum hæc *fuerint* Syrorum singularia. Præterea, ut unicuique sua facies est, & *sua* vox, ita homines singuli propriam habent consuetudinem orationis, neque sunt omnes Magistrorum imitatores. Quare etsi Ignatii stylus habere quid tumidum videatur, parum ex hoc confici poterit adversus Ignatii opera genuina. Circa autem doctrinam, narrationemque Epistolarum istarum nullum ibi offenditur non Apostolicum dogma: egregiæ occurrunt ad omnium virtutum genera admonitiones: specimina ubique caritatis, qua flagrabat; in ea præsertim, quam Smyrnæ, ubi diu commoratus est, scripsit ad Romanos, & in qua nescio qua fronte ardentissimum quoque damnare audeant desiderium Martyrii. Quod si erroris omnino immunis non esset, quippe nullus hominum communi mortalium infirmitati est eximendus: quid hæc, obsecro, contra scriptorum ejus antiquitatem? Demum quod Dallæus objicit de antiquorum silentio, & quatuor capitibus, vel quinque magno verborum apparatu amplificare nititur, & negativum est, & falsum ex *præmissis* deprehenditur. Frivolis itaque conjecturis Ignatianas Epistolas quatere conantur Presbyteriani.

SATISFIT RELIQUIS OPPUGNATIONIBUS.

Etsi plurima sunt Adversariorum argumenta, & solus Dallæus sexaginta sex urget, plura tamen militant adversus Epistolas Ignatii interpolatas, laciniisque ante Usserianam editionem refertas; alia vero

vero ex dictis obviam habent solutionem. Diluenda remanent quæ sequuntur. Primo: Martyr Ignatius hæresim Valentini nondum suo tempore exortam non poterat confutare. At larvatus auctor in Epistola ad Magnesianos in Valentinianam Aeonum fabulam superiori libro 11. descriptam, etiam in Codice Mediceo ait: Λόγος ἀΐδιος οὐκ ἀπὸ σιγῆς προελθὼν, *Verbum æternum non a silentio progrediens*. Item in Epistola ad Trallianos meminit Cleobuli, & Basilidis, qui post tempora Ignatii eruperunt. Ad Ephesios qnoque commemorat Onesimum Episcopum tanquam adhuc superstitem, qui tamen sub Domitiano Martyr occubuit. Spuriæ sunt ergo & adulterinæ præfatæ Epistolæ etiam Usserianæ, ut dicuntur, seu Vossianæ.

Resp. nego minorem; non enim ad Valentini dogma refertur locus ille citatus ex Epistola ad Magnesianos, de quo viri doctissimi digladiantur; sed Verbum dicitur ab Ignatio non silentio progrediens, idest, sempiternum: quo sensu appellatur ab Augustino serm. 369. *Verbum quod dicturus Pater non silebat*; & in altero de Nativit. Domini: *Verbum, quod labia nullius aperuit cœptum, clausitque finitum*. In quibus arbitror minime S. Patrem de Gnosticorum cogitasse commento. Revera nunquam Valentinus affirmavit Logon natum ex Sige: sed constat ex Irenæo, natum ex Nou, & Aletheia; ex Epiphanio autem, ex Antropo, & Ecclesia. Et quidem Aeonum genealogiam ex Irenæo dedimus differentes de summi Numinis æternitate: inserta autem in Panario Epiphanii hæc est:



Hoc tamen fragmentum non esse Valentini sentiunt eruditi. Quidquid sit; nullibi invenimus Verbum proxime genitum a Bytho & Sige. Dogma denique Valentinianum ex antiquiorum hæreticorum lacunis derivasse, & antiquas doctrinas in suum characterem Valentinum transtulisse tradunt & Irenæus lib. 1. cap. 5. & Epiphanius in xxxi. hæresi. Quapropter potuit etiam esse notum Ignatio. Cleobuli vero & Basilidis nomina non reperies in castigatis Armachani, aut Vossii editionibus; sed in laciniosis duntaxat; quamquam falsum est Ignatium horum hæreticorum non habuisse notitiam; cum Basilides contemporaneus

neus fuerit Cerintho, qui nefariam doctrinam spargere cœpit circa annum, ut arbitror, LXXX. Cleobulus autem, seu Cleobius fuit Simonis Magi discipulus. Quod dictum est de Onesimo facilis est solutionis; nam præter Onesimum Pauli discipulum sub Domitiano trucidatum, fuit alter ejusdem nominis, qui post Gajum Ephesο præfuit, imperante Trajano.

Præterea objiciunt: In Stichometria Nicephori, quomodo & in Indice, quem Historiæ suæ præfixit Anastasius Bibliothecarius, cum Ignatii, tum Polycarpi scripta tanquam apocrypha rejiciuntur.

Retorqueri potest hoc argumentum; nam & a Nicephoro, & ab Anastasio Dionysiana habentur pro genuinis Operibus Areopagitæ: at Dionysius in lib. de divinis nominibus ex Epistolis Ignatii disputans de Amore insignem locum exscribit. Sed respondemus neque Stichometriam esse Nicephori, neque ibidem Ignatii Epistolas, sed suppostitia hujus scripta notari; neque alio sensu dici apocrypha, nisi quatenus cum libris Canonicis, quorum Catalogus illic contexitur, non sunt pari honore recipienda.

Opponunt insuper Pseudo-Ignatium secum pugnantia conscribere, *primo* cum de Martyribus loquitur tanquam adhuc viventibus, quos paullo ante scripserat ad locum gloriæ debitum pervenisse. II. Dum ad Romanos scribens milites *Leopardos* appellat, vocabulo nempe ante Constantinum, ut Bochartus & Gesnerus advertunt, inusitato. III. Dum asserit in Epistola ad Ephesios se in carne Christum vidisse, quod, etiamsi traditum a Hieronymo, aliisque, impossibile censent emunctæ naris Chronologi. Addunt mirificas Epistolarum inscriptiones, quas *Belle stribiliginosas* dixit Oudinus.

Resp. hæc omnia futilia esse: & primum quidem; nam Martyres appellat Ignatius Apostolos, Philippenses, & itineris sui socios, quorum aliqui ad Martyrii coronam pervenerant, aliqui erant superstites. Nec alterum argumentum melioris notæ est; cum *Leopardorum*, (genus militum,) meminerit in vita Antonini Getæ Spartianus, & Scriptor Martyrii SS.Perpetuæ, & Felicitatis apud Holstenium, centum scilicet annis ante Constantini Imperium: nisi mavis nomine λεοπαρδάλων, significari animal ferocissimum ex pardo & leæna genitum, ut apud Athanasium in Vita Antonii: eoque vocabulo tropice tantum milites designari. Ad tertium vero: habent Græca verba: Ἐγὼ γὰρ καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐν σαρκὶ οἶδα, καὶ πιστεύω ὄντα, *Ego enim etiam post resurrectionem in carne & scio, & credo* (Christum) *esse*. οἶδα enim est *Scio*, non *vidi*; & ita vertit Rufinus H. Eccl. lib. III. cap. 36. Male ergo hæc verba ab aliquibus versa sunt, nisi aliquo falsato Codice usi fuerunt. Inscriptionibus denique amplioribus utitur etiam Apostolus ad Romanos, ad Galatas, ad Titum.

Ultimo oppones: In singulis Epistolis Ignatius dicitur *Theophorus*, quod

quod cognomen ex fabula ortum est, qua fingitur Ignatius puerulus ille, quem Christus Matth. 18. sublatum in ulnis statuit in medio.

Resp. Etiamsi fabula credatur, quæ legitur in vetere Græcorum Menæo, in Anthologio ad diem xx. Decemb. & apud Anastasium Bibliothecarium in Scholiis ad VIII. Synodum Act. 1., quod non opus est definire; potuit Ignatius vocari *Theophorus*, quod Christus in illo habitaret, quomodo ait Apostolus 1. ad Corinth. 6. *Glorificate, & portate Deum in corpore vestro.*

Propositio II. In Epistolis Ignatii Verbi divinitas apertissime traditur.

Testimonio apud Theologos notissimo ex Epist. ad Ephes. *Unus medicus est carnalis & spiritualis, factus & non factus, in carne Deus, in morte vita vera, &c.* alterum addo ex Epist. ad Magnesianos: *Non enim aliquid coæternum Patri, quod non est naturaliter ex ipso: ne etiam istud creaturis inesse dicamus, quod inest divinæ soli naturæ. Quamobrem, etsi Filius principium habet Patrem suum; tamen quatenus ex principio est, concurrentem cum ipso habens existentiam, non erit ei dissimilis substantia. Nam quia est ex principio, ideo consubstantialis principio. Porro quod est Patri consubstant.ale, id adventitium non est in tempore, ne & Pater ipse talis reperiatur.* Non poterat evidentius & Verbi divinitas contra Arianos, & æternitas contra Socinianos affirmari.

Christophorus Sandius in Nucleo Hist. Eccl. lib. 1. ut Ignatium Arianis accenseat octo profert argumenta, aranea omnia, & ex dictis præcedenti libro soluta. Sunt hæc, quod Christus in Epistolis etiam Ignatianis dicatur Patri subjectus, missus a Patre, Patris minister, & cetera hujusmodi Scripturis congruentia, & a nobis superius explicata. Restat hoc unum: Ignatius comparat Patrem Episcopo, Filium autem Presbytero; quo exemplo utebantur quoque Ariani, ut constat ex Dialogo 1. Athanasii, seu potius Theodoreti, de Trinitate Orthodoxa. At exemplum in hoc sensu verum est, quod Filius habet divinitatis substantiam a Patre, quomodo Presbyter ab Episcopo Sacerdotii recipit characterem. Neque mirum est hæreticos abuti Sanctorum exemplis, dum etiam divinarum Scripturarum sensa detorquent.

At dices: In Epist. ad Smyrnæos inquit Ignatius, Christum esse Filium Dei *secundum voluntatem, & potentiam Dei.*

Resp. dist. propositionem: Christus est Filius Dei *secundum voluntatem, & potentiam Patris*, quatenus voluntas & potentia sunt principium creaturarum; nego: prout Filius *voluntarie*, & non coacte genitus est, ac procedit a Patre non invito, atque infirmo, sed omnipotente & volente, conc. Quomodo autem Filius dici possit *voluntate* genitus, dictum est supra cap. 10. libri præcedentis.

CA-

CAPUT II.

Justini Fides contra Sandium, & Simonem Episcopium defenditur.

NON moror Polycarpum, quem in suspicionem Arianismi adducit Auctor Irenici. Nugæ sunt enim, quæ contra sanctissimum Martyrem afferuntur, scilicet, quod Patrem antonomastice *Deum* appellaverit, Filium vero *sempiternum Sacerdotem*. Nam & Pater *Deus* dicitur titulo quodam speciali, quoniam fons est, & origo divinitatis; & Filius *Sacerdos* est ratione humanitatis, & *sempiternus* propter divinam naturam. Egregiam autem Polycarpi fidem contestatur ejus ad Philippenses Epistola, & oratio, quam morti proximus protulit; de qua lib. H. E. IV. 5. Eusebius. Utrobique enim Patri, Filioque æqualem gloriam attribuit. Sed & Epistolarum Ignatii assiduam commendavit lectionem; & discipulum habuit Irenæum, qui ex Apostolici viri antilogia vigentes ætate sua hæreses refutavit, ut ipsemet affirmat in Epistola ad Florinum. Quare & Ignatius Filii divinitatem docuit Polycarpum, & iste Irenæum.

Agendum est ergo de Justino Martyre præclarissimo, quem Cl. Petavius scribit in 1. de Trin. cap. 3. num. 2. putasse Filium *inferioris cujusdam conditionis, etiam antequam homo fieret*; novi autem Ariani in suas partes fidenter trahunt: & Episcopius lib. Theologicarum Institut. IV. ipsius auctoritate probare nititur, ei, qui supremam Filii divinitatem præfracte negaret, dicendum non esse *anathema*. Petavius tamen in Præf. ejusdem Operis cap. III. fatetur in scriptis Justini reperiri divinitatis Christi non leviter impressa vestigia: ideoque hac præfatione posterius edita priorem sententiam temperavit. Sunt vero germana Justini Scripta, unde caussa dijudicanda est, duplex pro Christianis Apologia; quarum secunda, ut animadvertit Valesius, & fatentur omnes ferme eruditi, revera est prima: Dialogus habitus cum Tryphone; & nonnulla alia, quæ perierunt. Nam Orationem ad Græcos Parænetícam quamplures in dubium revocant, quod in ea Justinus non ex paganis, sed ex fidelibus se affirmet esse progenitum; atque scripta reliqua, quæ sub ejus nomine circumferuntur, supposita unanimiter censentur a Criticis.

PROPOSITIO: S. Justinus liquido divinitatem æterni Verbi & affirmavit, & credidit.

Et quidem; in Apologia, quæ prima dicitur, Justinus tribuit disertissime Filio æternitatem: *Porro Filius ejus*, inquit, *qui solus proprie dicitur filius, Verbum simul cum illo ante creaturas existens & na-*

ſcens, quoniam primitus per eum cuncta condidit, & ornavit. Quæ verba jugulant hæreſim nefariam Arii. Si enim Verbum æternum eſt, univerſamque creaturam præcedit, non eſt profecto creatum. In dialogo autem cum Tryphone docet genitum eſſe a Patre ante creaturas omnes non per naturæ abſciſſionem, quomodo generatio humana contingit, ſed ejuſdem participatione naturæ, allata comparatione ignis, ex quo nullatenus imminuto alter accenditur. *Primitus*, inquit, *ante creaturas omnes Deum genuiſſe ex ſe Virtutem quamdam rationalem... non per reſectionem, tanquam diſpertita eſſet Patris eſſentia, prout alia omnia diviſa & ſecta, &c.* In Apologia quoque, ut dicunt, ſecunda probat nos plurium Deorum expertes, quoniam non dæmones, ut cultores ſimulacrorum, ſed unum Deum Patrem, & Filium ac Spiritum Sanctum adoramus. *Fatemur*, ait, *nos talium Deorum eſſe expertes, & atheos: ſed non veriſſime illius Dei Patris videlicet juſtitiæ, & caſtitatis, & virtutum aliarum, & ab omnis vitii mixtione, & labe alieni, expertes; verum hunc ipſum, & qui ab eo venit, (atque nos iſta, & aliorum famulantium, aſſimulatorumque bonorum angelorum exercitum docuit) Filium, & Spiritum Sanctum colimus, & adoramus.*

Hoc teſtimonio utitur Bellarminus ad probandum licitam eſſe adorationem Angelorum; eumque reprehendunt Scultetus, Bullus, & Clericus; quod validiſſimum contra Arianos argumentum penitus tollat; quippe ſi ex Chriſti adoratione ejus comprobatur divinitas, ſequeretur etiam Angelos Deos eſſe. At inepta prorſus conſecutio; de Filio enim inquit Juſtinus coli & adorari cum Patre, & Spiritu Sancto, & tamen nos eſſe *plurium divinitatum expertes*; quod non eſſet conſequens, ſi Filius Deus eſſet ordinis inferioris a Patre. Contra Angeli dicuntur hoc loco *famuli*; ideoque adorantur quidem, ſed non cum Patre, Filio, & Spiritu Sancto, ideſt *duliæ* cultu, non *latriæ*, qui eſt nota divinitatis. Quod pro defenſione Bellarmini dictum ſit. Credo tamen Juſtinum de Angelorum cultu minime iſtic fuiſſe locutum, contra quam ſentit Bellarminus; & ſenſum obvium eſſe, nos unum Deum colere, cujus revelatione ac doctrina idololatriam, ac malorum angelorum ſuperſtitioſum cultum, & bonorum officia & magiſterium didicimus. Quamquam enim Angeli religioſe coluntur; Juſtinus diſputat de unius Dei, ac trium divinarum Perſonarum adoratione: neque opus erat hic cultus angelici meminiſſe; neque Filio ac Spiritui Sancto famulantes prætuliſſet Angelos. Verum hæc obiter dicta ſint.

Nunc ita ratiocinari præſtat. Catholicorum ſententia eſt, Verbum non eſſe productum, creatumque, ſed æternum, & ante quaslibet creaturas a Patre naſcens: genitum non paternæ abſciſſione ſubſtantiæ, ſed ejuſdem communicatione naturæ; eodem latriæ cultu eſſe cum Patre, ac Spiritu Sancto adorandum. Martyr Juſtinus hæc om-

omnia liquatissime profitetur. Veram ergo tenet Catholicorum de Verbi divinitate sententiam.

Opp. 1. Ex Petavio: Justinus in Dialogo cum Tryphone non semel appellat Filium Patre inferiorem, & Dei administrum, in secundo loco habendum, ac Potestatem post Parentem. Docet quoque Filium Mosi, ac Prophetis apparuisse, cum Deus invisibilis sit, hominumque subterfugiat intuitum. Vide tom. II. de Theolog. Dogmat. cap. 3.

Resp. a Justino Filium dici inferiorem Patre, etiam priusquam naturam humanam assumeret, quoniam ab illo genitus est; inferiorem scilicet nomine, & ordine, ac propter rationem *Geniti*. Ita enim loquuntur cum Justino Alexander Præsul Alexandriæ, qui primus in Arium insurrexit, PP. Sardicenses in Epist. Synodica, Athanasius libro contra Arianos 2., aliique plurimi apud Petavium ipsum lib. II. cap. 2. num. 2. & 3. Filius autem solus dicitur a Justino in Lege veteri apparuisse, non quod is naturam invisibilem, & incircumscriptam non habeat, qualis in Patre est, sed quia ad ipsum pertinebat legis dispensatio, hominumque redemptio: quare ipse, & nunquam Pater, visibilem formam induit, in qua se redderet aspectabilem. Enimvero illum, qui olim apparuit, Deum verum fuisse in eodem Dialogo Justinus demonstrat ex Scripturis; quas expendimus præcedenti libro cap. VIII. ad 3.

Opp. 2. Cum Sandio: Justinus in Quæst. & RR. ad Græcos docet genitum, & conditum non differre: & in Eversione dogmatum Arist. ait, *fuisse aliquando cum non fuerit id, quod genitum est*. Est illud Arianæ perfidiæ repetitum proloquium. Adde comparationes ex igne, & humano verbo deductas, quibus Filii declarat generationem, Arianorum explicandæ blasphemiæ percommodas.

Resp. Spreta conscientia id objicere Sandium: quandoquidem Justino uterque liber supponitur, etiam auctore ipsomet Sandio. Nam primum, cum data opera Manichæorum impugnet hæresim & Manetis mentionem faciat plusquam sæculo posterioris, jure Sylburgius, Possevinus, N. Alexander, & Rivetus quoque cum aliis Criticis spurium habent. Alter vero, qui inscribitur, *Aristotelicorum quorumdam dogmatum eversio*, nequit esse, quem Justinum scripsisse testatur Photius in Bibliotheca: nam hic primum duntaxat & secundum librum Physices oppugnabat; & ille multo prolixior usque ad VIII. Physicorum persequitur. Quamobrem falluntur, qui hujus animadversionibus tam hostiliter in Aristotelis Philosophiam debacchantur. Sed gratis utroque recepto, de mundo accipienda sunt loca, quæ objiciuntur; nam Græci proprietate sermonis promiscue dicitur mundus γεννητὸς, καὶ δημιουργητὸς, *genitus*, & *factus*. Præfatis denique exemplis ostenditur Verbi generationem spiritualem esse, neque illa

substantiam imminui paternam: quod iisdem symbolis præstitit etiam Athanasius in lib. de Decretis Nic. pag. 410. & S. P. Aug. Tract. XIV. in Joan.

Oppones ultimo cum Episcopio. Inquit Justinus in Dialogo cum Tryphone probari ex Scripturis Jesum Nazaræum esse Christum Dei, idque certa fide tenendum esse, tametsi non constaret hunc esse Deum conditorem universitatis. Non ergo credidit Justinus divinitatem Verbi adeo certam esse, ut sit articulus Fidei, qualis est Redemptoris adventus.

Resp. Justinum in hoc Dialogo pluribus argumentis Verbi præexistentiam, ac divinitatem probare, deinde ejusdem Verbi Incarnationem. Quoniam vero Trypho, qui hanc negabat dicens nondum advenisse Messiam, respondit esse prorsus incredibile quod nascatur in tempore Verbum æternum, & ante sæcula genitum; Justinus recte instat, frustra a Judæis denegari hac de caussa adventum Messiæ; quia ipsi non credunt futurum esse ipsum Deum, sed purum hominem. Quapropter in hac Hebræorum hypothesi, etiamsi falsa esset, nec satis demonstraretur Verbi divinitas; constaret tamen ex impletis Prophetarum oraculis jam Christum venisse. Itaque distinguo ant. Et Justinus arguit in falsa Tryphonis hypothesi, conc. Absolute negat Verbum ante Incarnationem extitisse, nego. Imo id luculentissime probat, & asserit se non assentiri quibusdam illius ætatis hæreticis, genere quidem Christianis, dogmate autem Judæis: ***Sunt enim***, inquit, ***nonnulli ex genere nostro (Ebionitæ). confitentes ipsum esse Christum, sed hominem ex hominibus genitum esse affirmant, quibus ego minime assentior.***

Zuikerus reponit Justinum Platonicæ Philosophiæ rudimentis fuisse deceptum, nec prorsus ab eo Gentilismi obliteratam esse memoriam. Verum cum in citato Dialogo Justinus Platonicis, Ethnicisque omnibus præferat Prophetas & Christi amicos, suamque, priusquam divinis imbueretur, scientiam fateatur fuisse stultitiam, necnon in suis Apologiis plurium Deorum cultum invictissimis argumentis insectetur; non immerito Georgius Bullus Anglicanus circa finem libri de necessitate credendi in Verbi divinitatem, Zuikeri caussas ***ab infelici ingenio*** asserit ***excogitatas***.



CA-

CAPUT III.

De Athenagoræ Philosophi præstantissimi ad M. A. Antoninum, & L. A. Commodum pro Christianis Apologia.

Celeberrimam Athenagoræ Apologiam, quam cum Pagio in Præfat. hujus Libri scriptam diximus anno 166., Labbeus vero editam censet inter annum 165. & 170. & Baronius tantummodo 179. in qua acerrimi vir ingenii trium flagitiorum de Religione Christiana dispellit rumorem, Atheismi, cœnæ Thyestææ, & Oedipodei, idest, de abdicato Deorum cultu, de carnis humanæ esu, & de promiscuo incestus concubitu; Apologiam, inquam, illam Epiphanius, Methodius, & in Codice ccxxiv. Photius commemorant; neque sanæ mentis est homo, qui censeat adulterinam. Hanc ergo, cum vir quidam eruditus a Sabelliano dogmate haud multum existimet abhorrere, neque asserere Verbum Patri coæternum, ejusdemque substantiæ; operæ pretium est, ut ab immanium hæresum suspicione abstergamus.

Propositio: Nec Arianis favit, nec Sabellianis Athenagoras.

Qui enim Filii substantiam non productam e nihilo, sed a substantia Patris progressam contendit, & utriusque hypostasim credidit esse distinctam, non Arianis, non Sabellianis, sed Catholicis dicendus est consentire. Athenagoras tradidit progressum Filii e Patris substantia, & utriusque distinctam hypostasim. Ergo Athenagoras nec Sabellianis consentit, nec Arianis. Probatur prima pars. I. Athenagoras docet Patrem & Filium esse unum, Filium esse mentem & Verbum Patris, mentem Verbumque ipsum Deum. *Filius Dei*, inquit, *& Verbum Patris in idea & efficacia: ab ipso enim, & per ipsum facta sunt omnia, cum Pater & Filius unum sint, ita ut Filius sit in Patre, & Pater in Filio per unionem, & potentiam Spiritus, siquidem mens & Verbum Dei Filius Dei est. Primigenia hic est Patris progenies, quæ non ut facta, a principio enim Deus, qui est mens æterna, ipse in seipso logon, hoc est Verbum & rationem habet, cum rationalis ipse æternum sit, sed ut rerum cunctarum idem & perfectio foret, progressa est.* Ubi asserit Verbum genitum a Patre ab æterno, quia ab æterno Pater ratione præditus est: esse essentia a Patre indistinctum, quoniam Deus Pater essentialiter est mens æterna habens in se rationem ac Verbum: esse demum creaturarum omnium caussam effectricem. Demonstrat quoque arctissimam divinarum personarum conjunctionem, qua una in alia exstitit *κατ' ἐμπεριχώρησιν*, *per incircumsessionem*. II. Deinde Athenagoras a se Atheismi calumniam pellit, quod Christiani unum Deum

Deum in Trinitate consistentem agnoscant, ait enim: *Quis igitur non miretur, cum audiat, nos qui Deum Patrem prædicamus, & Deum Filium, & Spiritum Sanctum, eorum in unitate virtutem, & in ordine distinctionem explicantes Atheos vocari?* Altera pars sequitur ex dictis: quandoquidem Athenagoras tradit Filium esse genitum & progressum a Patre, & ordine ac relatione unum ab alio distingui; ideoque Filio tribuit propriam ac peculiarem hypostasim. Hanc vero negant Sabelliani, a quorum consequenter errore toto cœlo distat eloquentissimus Apologista.

Objicies cum Petavio: Docuit Athenagoras prius fuisse substantiam Filii in Deo Patre, quam per generationem propriam haberet hypostasim. Ergo neque æternum Filium crediderit, neque saltem aliquando, a Patris personalitate distinctum. Rursus affirmat Filium fuisse ab æterno Patris rationem ac mentem. At Patris ratio nullo pacto ab ipso distinguitur. Non ergo credidit Athenagoras Verbum, æternamque Personam diversam a Patre.

Resp. dist. ant. Fuit substantia Filii in Deo Patre priusquam peculiarem haberet hypostasim, ratione originis, & ordinis, conc. prioritate temporis, ac dependentiæ nego. Etiam Alexander Episcopus Alexandriæ, fatente ipso Ario in Epist. ad Eusebium Nicomediensem, docet essentiam Filii semper fuisse apud Patrem, etiam antequam per generationem acciperet propriam hypostasim. Ergo ne Ario, & Sabellio consentit? Imo e diametro pugnat cum Arianis, qui dicebant Verbum esse creatum & productum ex nihilo. At minime, inquiunt Patres, creatum est, minime e nihilo factum; cum genitum sit, atque ex ipsa substantia Patris; qui, cum sit Genitor, ordine tantum & relatione Filium præcedit; sed non caussalitate, non tempore: *quoniam* (verba sunt Athenagoræ) *ab æterno Pater est rationalis*, ergo ab eterno λόγον, & Verbum habet: ab æterno a Patre progressa est idea & perfectio cunctarum rerum; ergo hæc idea, hæc ratio, hoc Verbum, hæc primigenia Patris potentia a Patre hypostasi, & ordine erat distincta. At, inquis, Pater est sua ratio, sua mens, sua idea. Non moror istiusmodi sophismata præcedenti libro satis contrita: Est Deus Pater suamet ratio ac sapientia, acceptis his vocabulis *substantialiter*, concedo: *notionaliter*, nego.

Dices: Ait Athenagoras Verbum esse in efficacia, & prodiisse cum mundus ex nihilo eductus est.

Resp. id verum esse absque præjudicio sempiternæ generationis; quoniam per Verbum res omnes effectæ sunt, & in earum productione apparuit Dei sapientia ac potentia: sed tamen Filius Patris mens, Verbum, & ratio est; & a principio Deus, qui est mens æterna, in se ipso Verbum, & rationem habebat.

CA-

CAPUT IV.

De Irenæo Lugdunensium Episcopo.

SCripsit Irenæus Asianus genere, & in Episcopatu Lugdunensi Pothini successor quinque adversus hæreses libros; in quibus Arianismi semina putant Sociniani se certo deprehendere. Sed Irenæi vindicias doctissimi viri prosecuti sunt, inter quos Bullus in Defens. Fid. Nic. sect. 2. cap. 5. §. 8. Nicolaus Le Nourry in App. ad Biblioth. VV. PP. diss. VI. cap. 6. & Renatus Massuet diss. 3. art. 5. in editione a seipso exornata: in qua Irenæi doctrinam, ob egregiam nostrorum dogmatum defensionem, fraudulenter corruptam immerito Ernestus Grabius conqueritur. Nam Massuetus ad vetustissimos Codices Mss. undique summa diligentia petitos scripta Irenæi castigavit. Sed editione hac missa; negare nequaquam possunt Sociniani traditam ab Irenæo æternam Verbi existentiam lib. II. cap. XXX. num. 9. his verbis: *Semper autem coexistens Filius Patri*; & lib. IV. cap. XX. num. 3. *Filius semper cum Patre erat*; & cap. XIII. num. 4. in explicatione illius textus, quem obtorto collo pervertunt, *Antequam Abraham fieret, Ego sum*. Utrum vero cum Verbi præexistentia Irenæus etiam illius divinitatem, & quidem summam ac supremam agnoverit, inquirendum est modo.

Propositio: S. Martyr Irenæus Verbi propugnat divinitatem.

Argumenta hujus Propositionis sunt. I. Quomodo Irenæus veram, propriamque fatetur in Christo naturam humanam, ita profitetur divinam: At nemo dixerit per Irenæum Christum non esse verum hominem: Nullus ergo debet opinari, per Irenæum Christum non esse verum Deum. Constat maj. ex lib. III. cap. 21. ubi ait: *Est autem ipse proprie Deus, & Dominus*. Atque lib. IV. cap. 14. *Ab omnibus accipiens testimonium quoniam vere homo, & quoniam vere Deus est*. II. Docet Irenæus hominem peccando legem veri ac summi Dei transgredi: Docet insuper illum, in quem peccant homines, esse Christum: Igitur docet Christum esse verum ac summum Deum. *Ille, in quem peccavimus, donavit remissionem*: ait lib. V. cap. 4. demonstrans J. Christi divinitatem ex historia Paralytici, cui dixit Dominus, *Remittuntur tibi peccata*. III. Juxta doctrinam Irenæi Filius apparuit Moysi, Filius dedit legis dispositionem, Filius Patres convocavit, & Filius est, quem sacræ literæ appellant Deum, Dominumque: sed, auctore Irenæo, nemo alius apparuit Mosi, nemo alius legem dedit, elegitque Patriarchas, nisi Deus supremus & unus, præter quem non est alius Deus: Ergo juxta Irenæum Filius est Deus ille unus, verus, ac summus. *Cum declaratum sit*, inquit lib.

lib. III. cap. xv. num. 3., *quoniam neminem alium Deum vocaverunt, nisi solum verum Deum Patrem, & Verbum ejus, qui in omnibus principatum habet: manifeste est ostensum Factorem cœli & terræ, qui locutus sit cum Mose, & legis dispositionem ei dederit, qui convocaverit Patres, Dominum Deum confiteri eos, & alterum neminem nosse*. Quod argumentum invictissimum mihi videtur, si præsertim attendatur evertere Irenæum exitiosissimum dogma hæreticorum, qui a summo Deo *Demiurgon*, idest, rerum adspectabilium Conditorem comminiscebantur esse diversum. Vide cap. 6. ejusdem libri, & eruditas Massuetii animadversiones citato loco num. 54.

Oppones: Irenæus plura affirmat, quæ cum Verbi divinitate pugnare videntur. Ac primo lib. III. cap. 8. Patrem solum Deum ait appellari. Deinde ait Verbo suo præcepisse ut mundum conderet: quod est summo Deo Filium, veluti famulum subjicere. Præterea lib. II. cap. 27. num. 6. & lib. IV. cap. 17. Christo diei judicii ignorantiam attribuit, propter quam minorem esse Patre declarat. His ergo prodit Irenæus suam haud ingenuam fuisse fidem.

Resp. falsum esse ant. Siquidem in lib. III. cap. 8. eos, ut diximus, perstringit, qui mundi Creatorem allum esse a Deo summo autumabant: ibidem ait, Patrem cum Verbo suo juste Deum appellari; & paullo ante docuerat neminem alium esse Deum, nisi qui Mosi apparuit, & legis dedit dispensationem, & qui Deus in sacris literis nominatur. Ergo dum Patrem solum Deum esse pronunciat, non Filium excludit, sed *Demiurgon*, quem Gnostici Mundi Conditorem esse credebant, aliaque profana numina Gentilitatis. Quare eodem modo explicandus est Irenæus, quo exponitur Apostolica sententia Joan. 1. cap. 17. *Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum*: de qua supra. Est enim Irenæus sui ipsius disertus Interpres eodem libro cap. xv. num. 3. Præceptum autem, ac mandatum creandi mundum, quod Pater dedit Filio idem est, ac ipsum Verbum & Filius Patris, qui natus, & genitus est paterna virtus ac potentia: non enim Pater loqui potest, aut præcipere, nisi per Verbum substantialiter a se indistinctum; alias præciperet & loqueretur adinstar creaturarum, ut subtili disputatione demonstrat S. P. Aug. in Primo de Trinitate cap. 12. Hinc etiam Patres, qui post Nicænam Synodum floruerunt, interdum scripsere Filium Dei Patris obtemperare præcepto; nam gignere Filium, qui divinæ communicatione naturæ est Verbum & jussio Patris, *præcipere* dicitur more nostro. Usurpant hanc loquendi rationem Basilius lib. de Sp. Sancto cap. 16. Athan. contra Gentes, Cyrillus lib. 29. Thesaurorum, aliique. A quorum sententia non recedere Irenæum tum ex dictis constat, tum ex ejus scopo. Scribit enim citato loco adversus Gnosticos, qui mundum hunc adspectabilem conditum ab inferioribus Angelis blasphemabant. Ea erit ergo Irenæi mens, Opificem

cem mundi non fuisse Creaturam aliquam, sed Verbum illud, qui generatione sua Patris *Vox* est, ac *præceptum*.

De ignoratione diei ultimæ dixi lib. VII. cap. XII. ad 2. nec est, cur fiam in tam prolixa de Trinit. disputatione etiam rerum repetitione molestior. Quantum ad præsens attinet, Bullus respondet Irenæum de Christo ut homine fuisse locutum: & arridet plurimum hæc responsio ceteris Protestantibus. Videtur tamen periculosa nisi caute explicetur, cum in Christo fuerit omnis plenitudo scientiæ, in eoque etiam, ut homine, inhabitaverint divinæ sapientiæ thesauri. Videtur ergo Patri Massuet, ea loquendi ratione castigari ab Irenæo impudentiam Gnosticorum, qui omnium mysteriorum altitudinem se investigare jactabant: ideoque ad illorum frangendam audaciam docere neque Filium diem judicii novisse, nisi quatenus habet a Patre cum participatione substantiæ plenitudinem sapientiæ; & neminem sibi debere tantam arrogare scientiam, quantam sibi inanis gloriæ captatores audacissime tribuebant. Quæ responsio & vera est, & scopo Irenæi valde conformis; neque video cur displiceat Clerico in Historia priorum sæculorum ad annum C. LXXX. num. XIX. Possumus tamen & Bulli, & Massuetii responsionem sic una temperare, ut dicamus Christum ignorasse diem extremam, ut hominem; non quod humanitas Christi arcanorum cognitione fuerit destituta; sed quoniam horum cognitio non proficiscitur ex nativa vi humanitatis, qua Filius minor est Patre, sed ex divinitatis natura, quæ in Patre & Filio una est. Hæc autem responsio & salvat in Christo, ut homine, plenitudinem sapientiæ, & diversas veterum sententias conciliat, & ab Irenæi scopo non videtur esse aliena.

CAPUT V.

Contra Joannem Clericum, aliosque Impostores S. Clemens Alexandrinus ab Arianismi nota purgatur.

QUERITUR Clericus gravem a Caveo illatam sibi injuriam, violatamque æquitatem, quod in dissertatione de Eusebii Cæsariensis Arianismo eum censura ista inurat, inexploratum esse, utrum cum nostri temporis Arianis, vel Photinianis faciat ipse Clericus. Querelam vero, sive justam, sive injustam in Epistola prima Critica repellens, primo pag. 3. carpit Pontificios Scriptores, a quibus nihil æqui soleant impetrare, quicunque ab eorum recesserunt communione. Deinde, ut Caveum elegantiam quidem sermonis, at non candidam veritatis expositionem servasse liquido, ut credit, ostendat; a Clemente

 Ale-

Alexandrino orationem orditur, quem Caveus ab Arianismo nititur excusare. In hac autem parte certe judicium Clerici in Pontificios Scriptores iniquissimum est; nam etiamsi aut Clemens, aut Eusebius a partibus stetissent Arianorum, quod de illo saltem falsum esse arbitramur, non posset sola horum auctoritas Apostolicam traditionem evertere: neque hæc de Clementis, & Eusebii Arianismo controversia talis est, qua Ecclesiæ Romanæ dogmata quoquomodo perstringantur. Etenim Guilelmus Caveus Pontificius Scriptor non est:& ex adverso in Clemente Arianismum olfacere doctissimum Petavium, vidit Clericus ipse n. 111. ejusdem Epistolæ. Alii insuper Pontificii Clementem aliqua incaute, & contra fidem historiæ fatentur scripsisse, atque in tanta omnigenæ eruditionis copia aliquando, quod etiam accuratissimis contingit, errasse; ut de annis prædicationis Christi, de incontinentia angelorum, nævisque istiusmodi, quibus nequit fides labefactari. Non video itaque, cur Clericus querelas ingeminet, Pontificios avide amplecti, non quid verum & æquum sit, sed quidquid ad eorum auctoritatem amplificandam existimant posse conducere; idque scribit in Epistola, in qua agit caussam Clementis, qui etiam inter Protestantes patronos plurimos habet. Ego quidem divina gratia Pontificius & Orthodoxus tali non mihi videor ingenio; neque invidia in hæreticos, sed imperitia, ingeniique parvitate quamfrequenter erravero. At de Clerici in Pontificios Scriptores querimonia jam satis: nunc de Clementis Arianismo.

Propositio: Injuste Clemens Alexandrinus insimulatur ut Arianus.

Scripta Clementis, quæ etiamnum extant, sunt Adhortatio ad Gentes, tres libri Pedagogi, & Stromatum octo, de quibus, inquit Bellarm. de Script. Eccl., nulla est dubitatio; quamquam de Octavo non id firmissime pronunciaverim. Ex his eligam ad Thesis probationem perpauca. I. In Adhortat. ad Gentes de Verbo ait: *Quod revera est Deus manifestissimus, fons vivificus, & pacificus, qui per universam terræ faciem diffunditur, per quem effecta sunt omnia, &c.* II. In 1. Pedagogi cap.2. declarat iccirco Filium Dei esse *Pedagogum*, idest, veritatis magistrum, ac puerorum, qui sumus nos ipsi, Doctorem & Institutorem, quod *in eum duntaxat nullum omnino cadere potest peccatum, ac est animo impatibilis, nullique affinis reprehensioni*. Atqui illico addit, unius supremi Dei esse *nullo modo peccare penitus*; cum sit id optimum, nullique rei creatæ possit attribui. Ergo Clemens credidit *Pedagogum* nostrum impeccabilem & impatibilem Deum summum esse. III. Stromateon VII. probat Christum esse Dominum universorum, primo quoniam is omnium curam gerere debet, in quem neque imbecillitas, neque invidentia cadere possit. Tum quia ipse sine principio genitus est, adeoque impatibilis. Tertio, quod ignorare nequeat quomodo gerenda est cura universorum, eo quod Ignoratio Deum non tangat, & ipse sit potestas ac sapientia Patris, Verbumque

ipsius

ipsius maxime principale. Quarto quia Verbum istud est unum principium, a quo creata cuncta dependent, summum bonum per se amabile, quod ad sui contemplationem quemque allicit, adducitque. Hæc vero e longiori Clementis oratione in epitomen a me redacta non poterant de summa Filii divinitate proferri magnificentius. Postremo addam argumentum, licet negativum, non omnino spernendum; nunquam Arium ipsius Alexandrinæ urbis germen veneficum, neque alium quempiam Arianorum e scriptis Clementis verbum vel minimum protulisse: quod non solum constat ex Rufino in Apologia Origenis, sed etiam ex Patribus singulis, qui in refellendis hæreticorum illorum argumentis versati sunt.

Objicit Clericus citata Epist. judicium Photii parum Clementi honorificum, quo Cod. cix. Biblioth. notans errores librorum, qui Hypotyposes inscribebantur, secundo loco istum censet: *Filium etiam ad creaturæ sortem deprimit*.

Verum demonstrandum est Clerico libros Hypotyposeon esse genuinos, neque fuisse falsatos: quod nos evincimus ex ipsomet Photio. Etenim eodem Cod. inquit: *Alia id genus sexcenta blasphema voce nugatur, sive ipse, sive quis alius ejus personam indutus*. Deinde Cod. cx. de libris Pedagogi, ait: *Stolidis illis, ac blasphemis opinionibus omnino vacat*. Et Cod. cxi. in libro viii. Stromateon, sive Clementis sit, sive ex aliis libris collectus, *multa*, inquit, *quæ ibi* (in libris Hypotyposeon) *dicta fuerunt, oppugnat*. Quare judice Photio fabulosi sermones, in quos Hypotyposeon Auctor dilabitur, non sunt fortasse Clementis, & si illic in nonnullis haud recte dicere videtur incertus Scriptor, Clemens in genuinis operibus stolidis opinionibus vacat, & Hypotyposeon blasphemias condemnat. Addendum quod in Apologia pro Origene innuit Rufinus, fuisse Clementis plura ab Arianis interpolata.

At inquit Clericus: Sententiam traditam in libris Hypotyposeon, & quam postea defendit Arius, redolent etiam nonnulla loca, quæ in Stromatum opere leguntur. Sic libro v. Sapientiam, quæ omnia permeat, ait esse *primum a Deo creatam*. Libro vero vii. sic describit Filii substantiam: *Filii natura, quæ est soli omnipotenti propinquissima*. Illa autem propinquitas naturæ diversitatem saltem numericam indicare videtur. Fere eadem Petavius lib. ii. de Trinit. cap. iv. num. i.

Resp. ad i. Nisi Arianorum fraude πρωτότοκος *primogenitus*, in πρωτόκτιστον, *primo conditum*, fuit commutatum, Clemens unum usurpat pro altero, quod non est apud veteres inusitatum, licet revera Græci sermonis proprietate *creare* magis consignificet quod *conditum* est, quam *genitum*, & quod ex producentis oritur substantia. Vel de Sapientia accipiendus est, quatenus a principio in rerum creatione ad hominum captum descendit; quo sensu dici *primogenitam* creaturarum

notat in Orat.3. contra Arianos Athanasius. Hinc Clemens Sapientiam appellat *quæ omnia permeat*, egregiam nempe creaturarum connexionem, & productionem. Neque aliter sentire potuit qui eodem libro demonstrat unum esse principium omnium, ingenitum, & improductum, *de quo illa vera profluxit opinio, nempe, Audi Israel: Dominus Deus tuus unus est*. Ac subinde illud unicum universitatis principium affirmat esse Patrem simul & Filium. Hunc vero nominat *ingenitum*, & infra, *genitum absque principio*, quatenus non est ab alio principio creatus, ut rectissime animadvertit Hervetus. Ac priorem nodum ita solvimus. Secundus facile expedietur, si dicamus, naturam Filii propinquissimam esse Patri, quoniam in utroque est eadem, & una. Priusquam enim Alexandriæ tanquam dæmonium meridianum Arius nasceretur, Patres innocenter quædam & minus caute locuti sunt, quæ non possint perversorum hominum declinare calumniam; ut docet in 2. adversus Rufinum Apologia S.Hieronymus. Porro hunc esse Clementis sensum ex eodem loco probatur. Mox enim honorifice de Filio scribit: *Dei Filius non divisus, non dissectus, non migrans e loco in locum, sed ubique semper existens, nec ullo modo circumscriptus, totus oculus, omnia videns, omnia audiens, omnia sciens, potestates potestate perscrutans, &c.* Vidit hæc eruditus Petavius, & ait putasse Clementem Filium diversæ a Patre naturæ, sed excellentis & supremo Deo proximæ. At nonne appellat istic Filium immensum, infinitum, omnipotentem, ac Dominum universorum? An non sunt hi supremi Numinis characteres? Sed nutat Petavius hoc loco: & nonnulla deinceps affert ex Clemente summæ Christi divinitatis apertissima testimonia, uti quod habetur in primo Pedagogi cap. 9. *Universorum Deum unum esse, solum, bonum, justum, opificem, Filium in Patre.*

Sunt qui argumento respondent cum Juenin Tom. 3. p. 54. vocem *naturam* ibi a Clemente sumi pro Persona; idque mirum non esse, cum vox græca οὐσία eo in sensu nonnunquam ab aliis sumpta sit. Quod non improbo; tametsi non habetur hoc loco οὐσίας vocabulum, sed φύσεως: & utrumque perraro accipiatur apud veteres pro *hypostasi*.

CAPUT VI.

Origenem Adamantium a nota Arianismi vix posse excusari.

LIBER hic Apologeticus non debet in defensionem Origenis contra conscientiam excurrere; neque tenemur ab homine, cujus scripta Sanctissimi Antistites, & Alexandrina, nec non quinta Generalis Synodus rejicerunt, nævos omnes abstergere, atque lavare, ut inquiunt, Aethio-

Aethiopem. Habet ille alios Apologistas, Eusebium Pamphili, Joannem Picum Mirandulanum, Sixtum Senensem, Jacobum Merlinum, Genebrardum, Petrum Halloixium, & non infimi subsellii Theologos, qui ætate nostra de Trinitate scripserunt: quorum auctoritate ac doctrina poterit quisque in partes Origenis decertare. Me vero amor veritatis in oppositas facilius trahit; etsi compertum habeo strenuissimos esse, qui pro Origene pugnant. Non sunt tamen sive numero, sive eruditione cum Adversariis, quos sequimur, comparandi: quorum solo nomine recitato, magnum accedit nobis veritatis præsidium. Sunt hi Theophilus Alexandrinus, Anastasius Papa, Hieronymus, Epiphanius, Augustinus, Justinianus Imperator, & præter Theologorum maximam multitudinem, viri de Ecclesiastica Historia, & Patrum dogmatibus optime meriti Petavius libro I. de Trinit. cap. IV. Daniel Huetius in Origenianis lib. 2. Norisius in differt. de V. Syn. cap. 2. Natalis Alexander differt. XVI. §. 2. sæculi tertii, &c.

Propositio: Origenes a labe Arianismi nequit omnino purgari.

Ac primo: Cum a libris Origenis plura absurda prorsus & impia fuerint resecta, quomodo a se factum fatetur in Præfat. Periarchon Rufinus ipse Assecla Origenis pertinacissimus; æquum est ex antiquorum potius testimonio, quam ex monimentis assutis ferre de ejus opinione judicium. At antiquiores Patres Origenem pessime de Trinitate sensisse affirmant. Id ergo erit de sententia Origenis existimandum. Minor probatur ex Hieronymo, qui in Epist. ad Avitum loquens de Nicænis PP. ait: *Origenem fontem Arii percusserunt.* Ex Epiphanio, qui ad Joann. Jerosolymit. scribit: *Arii patrem Origenem, & aliarum hæreseon radicem & parentem laudare non debemus.* Ex Aug. in lib. de Hæresib. cap. 43. vet. edit., ubi testatur ab Origene creaturas constitui Filium & Spiritum Sanctum, & præterea illum asserere *quod Filius Dei sanctis hominibus comparatus veritas sit; Patri collatus mendacium: & quantum distaut Apostoli Christo, tantum Filius Patri.* Ex piissimo, doctissimoque Imperatore Justiniano, cujus in Epist. ad Mennam hæc sunt verba: *Ante omnia in ipsam sanctam & consubstantialem Trinitatem blasphemias ausus est dicere, Patrem majorem esse Filio, Filium Spiritu Sancto, Spiritum Sanctum aliis spiritibus. Porro hoc ad impietatem suam addidit, ut diceret non posse Filium Patrem videre, nec Spiritum Sanctum Filium: ipsum Filium, & Spiritum Sanctum creaturas esse, &c.* De qua Justiniani sententia lege quæ adversus Halloixium profert cit. loco Norisius.

Defensores Origenis respondent I. alios Patres ipsum tanquam Orthodoxum commendare II. Hieronymum & Epiphanium libris Origenianis malevolorum arte corruptis fuisse deceptos. III. Origenem Apostolica doctrina a Clemente Alexandrino, & Ammonio imbutum fuisse, eamdemque esse caussam discipuli ac Magistrorum, IV. Produci testi-

teſtimonia Origenis contra Arianos a D. Athanaſio in libro de Decret. Nicænæ Synodi. V. Ex ejus libris, non ex Patrum teſtimoniis hominem pingendum eſſe.

Sed hæc omnia minime Origenianam cauſſam reddere poſſunt meliorem. Nam prima reſponſio impugnatur ab Auguſtino in eodem loco his verbis: *Defenſores ejus dicunt, Origenem Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum unius, ejuſdemque ſubſtantiæ docuiſſe: ſed qui ejus plura legerunt, contradicunt*. Prætcrea nemo unquam in Origenis lectione verſatus fuit, ut Hieronymus, qui & plura latine reddidit ex græcis Origenianis, & de ipſius mente cum Rufino graviſſimum iniit certamen, ac tantam hac in re ſervavit æquitatem, ut Eccleſia approbet libros Origenis quos Hieronymus approbat, rejiciatque quotquot ille rejicit. Ad hæc, Rufinus ipſe fatetur a ſe quædam abſurda de Trinitate a libris Periarchon reſecta: quare impuri ſunt & cœnoſi Origeniani fontes, ipſorum Apologiſtarum confeſſione. Neque altera reſponſio melior eſt. Etenim Origenem dum adhuc viveret damnavit hæreſis Demetrius Alexandrinus Antiſtes, & in ejus damnationem conſenſit urbs Roma. Damnatum ab antiquis Patribus, & ab Heracla expulſum teſtatur Theophilus, imo integra Synodus Alexandrina; ideoque in eo blaſphema dogmata apparuerunt, nondum aſſutis laciniis. Adulteratos quoque non fuiſſe libros Origenis, demonſtrat Hieronymus libro 2. Apolog. contra Rufinum cap. 4. & 5. Conſtat inſuper libros Periarchon temere a Rufino interpolatos Catholicis dogmatibus ſubſtitutis, & e contra translatos a Hieronymo, qui magno literariæ Reipublicæ detrimento perierunt, fuiſſe officinam errorum. Quapropter interpolatio librorum Origenis ab Aſſeclis ejus, non ab Adverſariis peracta eſt, & potius emendata ejus ſcripta cenſenda ſunt, quàm conſpurcata. Hujus generis eſt reſponſio tertia; nam & hæreticorum complures audierunt Patres inculpatæ doctrinæ; & Origenes adoleſcentulus evectus ad Cathedras fervidiſſimo indulgens ingenio Majorum monitis Platonicorum prætulit rudimenta. Ad IV. vero, miſſa Huetii animadverſione parum Athanaſio honorifica, dico Origenem affirmaſſe Filium quidem eſſe ex ſubſtantia Patris genitum, ut obſervat Epiphanius, gradus tamen in Trinitate excogitaſſe, docens Filium eſſe veluti effluvium divinitatis, coexiſtens Patri ab æterno, ab eoque tanquam ſplendor a ſole promanans; ita ut Pater ſit lumen incomprehenſibile, Filius vero ſplendor perpetuus, ſed qui ſub oculos cadat; illum Deum ſubſtantia, hunc vero participatione duntaxat: quam fuiſſe ſententiam Platonis demonſtrat in lib.4. contra Julianum Cyrillus; teneri autem ab Origene affirmat in Epiſt. ad Avitum Hieronymus, ac manifeſte, ni fallor, probat in Origenianis idem Huetius. Hæc quamquam falſa ſunt, probant ex principiis Arianorum Verbum eſſe Patri conſubſtantiale, licet id non conſequatur ex principiis Origenis. Eccur? Negabant

gabant Ariani Verbi consubstantialitatem, propterea quod fuerit ex non extantibus, non e Patris substantia, sed ex nihilo procreatum. Quare Athanasius jure ac merito etiam Origenis auctoritate contra Arianos decertat: quippe fatetur Origenes Filium esse genitum, esse splendorem paternæ gloriæ, esse Patri coæternum: quamquam de hac postrema Filii dignitate hac subdola parenthesi loquitur: *Equidem audacter hoc etiam adjecerim*. Corruunt ergo ex Origene præcipua Arianorum machinamenta. Ceterum Verbum, uti genitum & coæternum, ita unum cum Patre substantia Origenem existimasse, neque verum est; neque ex verbis, quæ profert Athanasius, potest inferri.

Itaque contra postremam Responsionem Origenis perfidiam etiam ex ejus scriptis demonstro. Tom. 2. in Joannem scribit, unum esse verum Deum, & hunc in sacris literis intelligendum, quotiescunque ὁ θεὸς cum articulo ponitur; cum autem legitur sine articulo, significari Dei Filium, & ceteros, qui sunt Dii tantum participatione. Item docet eos, qui Dei Filium adorant medium tenere locum inter illos, qui Deum universorum habent, & alios, qui colunt solem, & lunam, omneque cæli ornamentum: unde manifestissime sequitur, non esse Filium Deum, ac Dominum universorum; quemadmodum Dii gentium non sunt cum Filio Dei æquiparandi. Hæc, aliaque plurima apud Natalem Alexandrum, & Huetium.

Respondent Defensores Origenis, inter quos Tournely de Trinit. pag. 225. velle Origenem hoc unum, quod præfixo articulo designetur Patrem esse Personam distinctam a Filio, & fontem ac principium totius divinitatis; idque legenti Origenis textum patescere. Præmonuerat supra pag. 222. de Origenis mente ex libris contra Celsum, qui indubitati sunt, & malevolorum corruptelæ minus obnoxii, ferendum esse judicium. In his, quos ingenio per ætatem magis subacto limavit, illustria pro Fide Trinitatis inveniri testimonia. Hæc ex Bullo sect. 2. cap. IX.

At neque hæc absolvunt Origenem. Enimvero citato loco in Joan. diserte ait θεὸν sine articulo designare multos Deos, qui tales sunt participatione, in eaque differentia etiam Verbum comprehendi. *Sed quoniam*, inquit, *verisimile est futurum ut multi offendantur, quia dixerimus unum esse verum Deum, nempe Patrem: & præter Deum verum, multos factos Deos participatione Dei, verentes gloriam ejus, qui omnem creaturam præcessit, æquari reliquis obtinentibus appellationem Dei sine articulo. Præter datam differentiam, per quam Deum Logon diximus reliquis omnibus Diis ministrum esse Deitatis, etiam hæc differentia est apponenda*. Hic proculdubio ait Verbum dici Deum sine articulo, non solum quod originem habeat a Patre, verum etiam quod sit Deus participatione, non Deus verus; neque æquare possit gloriam ejus, qui omnem antecellit creaturam, & sit Deus tantum appellatione,

ne, in hoc ceteris præstantior, quod reliquis Diis minister sit Deitatis. Pejor est altera differentia: sequitur enim: *Ea ratio, quæ in singulis rationis capacibus inest, eamdem comparationem habet ad illam rationem, quæ in principio apud Deum est, & Deus est Logos: quam habet Deus Logos, idest, ratio sine articulo ad Deum cum articulo. Ut enim Pater* αὐτόθεος*, hoc est, per se Deus, & verus Deus, se habet ad imaginem, & ad imagines imaginis: sic hunc in modum se habet ipse Logos, hoc est, ipsa ratio ad eam quæ in singulis est rationem.* Quem locum quidam benigne explicant de origine Filii a Patre, non adtendentes primigeniam imaginem, idest, Filium a vero Deo tantum juxta Adamantium distare, quantum distant a Filio Imagines Imaginis, videlicet, creaturæ a Patre per Filium productæ.

Postremo etiam ex libris contra Celsum, quos nullam violationem subjisse posset negari, affirmante doctissimo Huetio Origenianarum Quæst. pag. 233. corruptos esse libros, quotquot ex Origenianis ad nos fortuna transmisit: ex libris, inquam, contra Celsum comprobatur propositio. Nam lib. VIII. hæc habet: *Religiose colimus Patrem veritatem, & veritatem Filium, duos quidem substantia, unum vero concordia, consensu, & voluntatis identitate.* Neque enim Græcum nomen *hypostasis* sumitur hoc loco pro Persona; siquidem post assertam distinctionem personalem commemorasset unitionem substantiæ, non voluntatis concordiam: qua eludunt Ariani Christi verba: *Ego, & Pater unum sumus.* Præterquamquod priscis temporibus *hypostasis* pro *usia* usurpabatur, ut constat ex Epist. Hieronymi 57. ad Damasum. Videtur tantum addere *usiæ* subsistentiam; ita ut diversæ *hypostases* sint diversæ *usiæ* ultimæ, & individuæ, sed multiplicata hypostasi etiam multiplicetur natura. Dixi priscis temporibus, & præcipue apud Origenem, qui personas appellare solet ἰδιότητα. Nunc hypostasim solam subsistentiam, ac personæ rationem designare nullus ignorat.

Multa sunt, quæ ex his contra Celsum libris pro Origene profert Georgius Bullus. Hujusmodi sunt, quod lib. III. Verbum Deum, ac Dei Filium, sapientiam, veritatemque compellat. In IV. Christum immortalem, incorruptibilem, & passionis expertem, quantum ad substantiam divinitatis, fatetur. Affirmat in V. omnem creaturam trascendere, & præexcellentem habere divinitatem. Ait in VI. Primogenitum, qui factus non est, neminem nosse, quomodo Pater, qui eum genuit; neque Patrem quisquam, sicut animatum ejus Verbum, veritas, & sapientia. In VIII. definit Filium non esse separandum a Patre, neque in Deo esse tantummodo trinæ appellationis vocabulum.

Speciosa sunt ista, sed tamen in ore Origenis valde suspecta. Nam si cum Platone gradus in divinitate constituit, ut inquit Justinianus, & ex Patris substantia, non ex nihilo genitum, sed tamen creatum

Ver-

Verbum Dei pronuntiavit, ut docet hæresi 64. Epiphanius; contegunt hæc omnia verborum cortice perfidiæ medullam, non prædicant incontaminatam de Trinitate doctrinam. Dixerit ergo Origenes Dei filium, Verbum, ac sapientiam, quia genitus a Patre, & invisibilis ejus imago; impatibilem quoque & immortalem, cum sensilis non sit, nec materiæ commixtione partibilis: non factum, non creatum, quatenus non est eductus e nihilo. Dixerit notum soli Patri, unumque cum eo unitione substantiæ; quoniam ceteras Dei imagines supergreditur: potuit nihilominus credere Filium inferiorem gradu altissimæ divinitati, atque ad eamdem spectare tanquam individuum ad speciem. Hæc namque sunt Origenianis principiis cohærentia. Quædam alia afferunt Apologistæ, sed ex libris, quos Rufinus flagitiose detruncavit, aut ex laciniis, quas temere affixit. Atque hæc est sententia nostra de viro alioquin clarissimo: cujus doctrinam non semel Romana Ecclesia damnavit; Animam vero cum Ario torqueri in inferis legitur in Prato Spirituali apud Bellarminum de Script.Ecclesiasticis: quod num verum sit, ille novit qui habet claves abyssi.

C A P U T VII.

Perperam Arianos in suæ hæresis patrocinium advocasse Epistolam Dionysii Alexandrini.

SUPPAREM Origeni Dionysium Ariana dogmata præformasse, & Anomœorum impietati semina præbuisse scribit Magnus Basilius in Epistola prima, & quadragesima; & lib. de Ecclesiasticis dogmatibus cap.4. Gennadius. At celebrem virum defendunt Athanasius in peculiari libro, quem edidit de sententia Dionysii, libro x. Facundus Herm., & recentiorum Theologorum quamplurimi. Neque controversia difficilis est, si rerum gestarum ordinem teneamus: quod, ut facilius percipiatur, dabo operam, ut ex ipso Athanasio, cujus libri contexam epilogum, Dionysianam historiam intelligamus.

Cum itaque in Pentapoli superioris Lybiæ quidam Episcoporum sententias Sabellii fuissent amplexi; Dionysius re cognita, ut eos a pravis opinionibus revocaret primum legatos misit: deinde nihil de stultitia remittentibus, coactus est ad illorum retundendam improbitatem Epistolam scribere; in qua Evangelicis testimoniis humanitatem Christi comprobavit, ut Filium Dei abnegantes, & Patri ipsius imputantes humana, non Patrem, sed Filium pro nobis hominem factum esse doceret, eosque, demonstrata distinctione personarum, paullatim ad credendam Filii divinitatem perduceret. In hoc vero Dionysius & nihil simile habet cum Ario, & exemplum secutus est Petri, Pauli, Stepha-

ni; qui in Apostolorum Actis antequam enunciarent Christi divinitatem, eumdem esse hominem ac Reparatorem semini Abrahæ promissum collatis Prophetarum textibus prædicarunt.

Accepta Dionysii Epistola Pentapolitani illum apud Romanum ejusdem nominis Pontificem detulerunt, ejus scripta non integre, neque bona conscientia, sed pro libidine, juxta obtrectatorum consuetudinem, recitantes. Tria autem fuerunt præcipua accusationis Capita. Primum quod Christum non semper fuisse in laudata scripsisset Epistola, & Patrem aliquando sine Filio nominasset. Quam priorem accusationem repellit in Apologia, quæ sola ad Arianos damnandos sufficiens est, affirmans se de Christo ut homine fuisse locutum, ut divinarum personarum ex Incarnationis mysterio ostenderet distinctionem; prout susceptum adversus Sabellianos institutum postulabat. Videndum ergo erat qua occasione, & ad quos homines dedisset Epistolam; & observandum etiam agricolas pro subjecti soli ratione curare arbores, nec minime culpandos esse si unam inserant, istam amputent, evellant alteram. Ceterum nomina Patris & Filii inseparabilia profitetur, & Verbum semper Genitori suo coextitisse. Accusationis pars alia fuit, non scripsisse Dionysium quod Filius genitus sit e Patris substantia: quam impietatem supplodit, obtestans se hæc de sola natura humana enunciasse, & firmissime credere Filium Patri Consubstantialem. Ad eamdem rem ait, allata a se exempla agricolæ & vitis, fabricatoris & navis: quorum primum etiam Evangelii testimonio Christi designat humanitatem. Addebant Pentapolitani & tertium crimen, appellavisse Dionysium Verbum a Patre conditum; quod profligat & excutit affirmans se voces illas adhibuisse, ut ostenderet non Patrem esse, sed Filium, qui creatum, conditum, & factum corpus induerit; ac proinde Filium, ut hominem, factum, conditum, creatumque censeri. Uno verbo, Dionysius Personarum distinctionem contra Sabellianos propugnat, radicis & plantæ, fontis ac fluvii additis comparationibus; ut intelligerent Adversarii non esse unicam in divinitate Personam.

Ex hac historica narratione, quam ex memorato libro Athanasii, & inserta ipsius Dionysii Apologia iisdem fere verbis exscripsi, tria apertissime consequuntur. Primum, tertio Ecclesiæ sæculo ubique terrarum dogma de Verbi divinitate obtinuisse; in Romana Ecclesia, ubi Dionysius Papa acceptis Pentapolitanorum literis adversus Alexandrinum coegit Synodum, jussitque ut illatis accusationibus responderet, quemadmodum is fecit memorata exquisitissima Apologia: in Lybia, ubi Ecclesiæ Antistites dogma de Verbi creatione execrati, apud summum Ecclesiarum omnium Præsulem, Alexandrinum Episcopum accusaverunt; & apud Aegyptios, ubi Dionysius illatam sibi calumniam repulit, & de Verbi consubstantialitate tam illustria reddidit testimonia.

nia. Sequitur secundo Dionysii sententiam non ex priori Epistola ad Ammonium, & Euphranorem pensitandam esse, sed ex quatuor præfatæ Apologiæ libris; ex illa autem Sabellianam hæresim profligari, ex his Arianam. Infertur ultimo Basilium fidem Dionysii vellicare, propterea quod solam ejus adversus Sabellianos Epistolam legerit, Romæ accusatum noverit, & sparsos rumores audierit: quod haud obscure citato loco his verbis significat: *Impietatis Anomæorum, quantum scimus, primus iste humano generi semina præbuit: caussam vero hujus rei non puto improbitatem animi fuisse, sed quod Sabellio vehementius obluctari cuperet*. Potius ergo credendum Athanasio, qui scripta omnia Dionysii pervolvit, atque de ipsius mente librum edidit peculiarem: nec audiendus Gennadius Basilianæ Epistolæ lectione deceptus.

Ne autem in Historia Ecclesiastica peregrinos nonnihil commoveat Chronicon Eusebii, in quo ponitur obitus Dionysii Alexandrini anno ante electionem Dionysii Romani; unde illius Apologia censeri posset adulterina: notandum est, eumdem Eusebium istius Apologiæ meminisse lib. VII. H. E. cap. 26., Chronicum vero ita corrigendum esse, ut Dionysius renuntiatus sit Papa die 20.Julii anno Aeræ vulg.259. quo capto Valeriano a Sapore Persarum Rege solus regnare cœpit Gallienus, obierit autem regnante jam Aureliano die 26.Decembris an.271. Dionysius vero Alex. vita functus sit XII. anno Gallieni, idest Aeræ Vulgaris 266. Quæ constant ex anno passionis Xysti coronati martyrio, Coss. Tusco, & Basso, idest, anno quo occubit Cyprianus, 258. & ex Epist. Synodica secundi Concilii Antiocheni ad Dionysium, de qua Eusebius in VII. H. E. cap. 30. Quod enim Dionysius successerit Xysto post XI. menses, diesque 17., & præfata Synodus coacta fuerit sub Aureliano circa annum 270. luce meridiana a Cl. Schelestrate Dissert. 2. Antiq. Eccl. redditur manifestius.

CAPUT VIII.

Exploditur Socinianorum de sententia Athanasii insignis hallucinatio, & de Symbolo nomine ejusdem inscripto variæ recitantur opiniones.

NEQUE Athanasio, qui Nicænæ Synodo anno 325. interfuit, pugnavitque contra Arianos glorioso certamine Fidei caussa atrocissimas persecutionum procellas imperterrito animo perpessus, Hæreticorum malevolentia pepercit. Docuisse illum, Patrem Filiumque unum esse sola voluntatis concordia, & dogmata pugnatia cum Symbolo, quod appellant Athanasianum, contendit Wolzogenius tom. 2. pag. 307. opponens Dialogum 1. de Trinit. ex Interpretatione, ut adverti-

vertimus, Theodori Bezæ. At hostes permiscet Socinianus, victosque victoribus. *Nos quidem*, ait Athanasius Orat. 1. contra Arianos n. 9., *ex divinis Scripturis libere, & confidenter de pia rectaque fide loquimur, quam tanquam lucernam super candelabrum collocantes, dicimus: Filius verus natura, & genuinus est Patris, ejusque substantiæ proprius, sapientia unigenita, Verbum verum ac unicum ipse est Dei, non res creata vel facta, sed proprius substantiæ Patris fetus. Quocirca Deus est verus, veroque Deo consubstantialis existit.* Quam piam, rectamque fidem beatissimus Athanasius ubique confirmat.

Fallitur ergo Wolzogenius, & non quidem uno, sed duplici errore, utroque autem palmari. Error primus est, quod non adverterit in præcitato Dialogo post voluntatis, & concordiæ unitionem, etiam statui identitatem substantiæ, & omnem aliam in Deo negari distinctionem præter eam, quæ ex opposita relatione oritur. Nam petenti paullo post Anomœo, *Nulla est igitur differentia Patris, & Filii, & Spiritus Sancti?* respondet Orthodoxus. *Nulla sane neque in natura, neque in voluntate, sed in eo demum aliqua, quod gignere & gigni, emittere & procedere, sive emitti, inter se differunt.* Ex quibus constat etiam in hoc Dialogo Catholicam contineri sententiam, ac Wolzogenium maxima oscitantia, aut execrabili peccare malitia. Alter error est, & supinus, quod tribuit Athanasio Dialogos de Trinitate, quos illi abjudicant Eruditi. Joannes Garnerius in supplemento adscribit Theodoreto, Franciscus Combefisius, Rivetus, Dupinius tribuunt Maximo fortissimo Monothelitarum debellatori. Petuntur prioris sententiæ argumenta a tempore & scopo Auctoris, quem ex Dialogo tertio liquet scripsisse post Secundam Synodum, & agere singillatim adversus hæreses etiam Athanasio posteriores. Quæ Garnerii conjecturæ probant Dialogos non esse Athanasii, sed eas facile evertent qui Dialogos adscribunt Maximo. Citant hi perantiquos Codices Romæ, Venetiarum, Ducangii, necnon Gregorium Protosyncellum, Acyndinum, Demetrium, aliosque Græcos, qui eos laudant sub nomine Maximi; styli quoque & phraseos observant similitudinem. His ego potius assentior, quam Garnerio: sed quidquid sit de vero Dialogorum Scriptore; *inter doctos omnes convenit non esse Athanasii:* ait tom. 2. Bibl. pag. 73. Dupinius. Atque his alter Wolzogenii error excutitur.

Quantum spectat ad Symbolum dictum Athanasii, me non fugit a recentioribus Criticis ex genuinis ejus operibus expungi, quorum validas argumentationes reperies apud Vossium dissert. 2. de tribus symbolis, Henricum Heideggerum tom. 2. Selectarum disputat. dissert. XVIII. Casimirum Oudinum de Script. Eccles. tom. 1. pag. 346. Dupinium in notis ad scripta Athan. tom. 2. Biblioth. pag. 101. & ex Scholasticis apud Juenin tom. VI. Instit. diss. IV. cap. 2. art. 3. §. 4. In horum sen-

ſententiam fateor me propendere, non ita tamen, ut certiſſimam eſſe definiam, & oppoſita non videatur mihi probabilis. Proferam pro utraque rationes, & oſtendam quid certi exhibeant, quid dubii, & deinceps, ſalvo eruditorum virorum judicio, mentem meam patefaciam.

Septem argumenta, quæ cum ſubjectis reſponſionibus producam, inveniuntur apud recentiores Criticos, negantes eſſe opus Athanaſianum: Primum eſt: Nullus ante annum milleſimum Symbolum iſtud ſub Athanaſii nomine laudavit. Primi, apud quos Athanaſiani Symboli fiat mentio, ſunt Α'ποκρισιάριοι, hoc eſt, Legati a Gregorio IX. Conſtantinopolim miſſi anno cIɔccxxxiii. ad Græcos Latinis conciliandos. Tribuit & Athanaſio in Apologetico ad Reges Francorum Hugonem & Robertum Abbo Floriacenſis. Is omne præſidium eſt Cæſari Baronio ad annum cIɔI. At ſunt hi pro vetuſto Scriptore teſtes parum idonei. Huic tamen argumento reſpondere poſſumus, non ſolum Abbonem, qui vixit a milleſimo anno, ſed Hincmarum, Radulphum, Aymonem, Hugonem, alioſque, qui circa decimum ſæculum vivebant, hoc ſymbolum tanquam Athanaſii laudaſſe. Plurium autem Scriptorum conſenſus quaſi exploratam manifeſtat traditionem. Hanc viguiſſe etiam apud Græcos inde colligitur, quod Schiſmatici non auſi ſunt negare eſſe opus Athanaſianum, ſed tum Apocriſariis, cum ceteris adverſus eos diſputantibus, ut conſtat ex prima diſputatione Gennadii Scholarii, maluerunt reſpondere Athanaſium ab aliorum ſententia recedere; &, quod ſummæ impudentiæ eſt, cum Symbolum edidit fuiſſe Ebrium. Probabile quoque eſt meminiſſe hujus ſymboli Nazianzenum; & depromptas inde ſententias contineri in Concilio Auguſtodunenſi anno 670. & in iv. Toletano celebrato anno 633. Multa denique Patrum Opera tanquam genuina fuerunt recepta; quæ plurium annorum curriculo latuerunt.

Argumentum ſecundum eſt, quod Symbolum iſtud inter vetuſtos Codices, ſub nomine ſaltem Athanaſii, minime reperiatur: quare inter dubia incertaque reponitur ab Abrahamo Sculteto in Medulla PP. parte ii. cap.xl. Sed reſp. Petrum Felcmannum Coronæum in Variantibus Athanaſii lectionibus teſtari ſe tandem incidiſſe in Codicem Bibliothecæ Palatinæ, ubi Athanaſii diceretur. Et quoniam Voſſius ait, quod una hirundo non facit ver, addimus antiquiſſimum Ms. Bibliothecæ Vaticanæ, & pervetuſtum Germanenſem Lutetiæ Pariſiorum.

Tertium argumentum petitur a fabula, qua narrant Athanaſium conſcripſiſſe ſymbolum in puteo Trevirenſi, ubi diu latuit, ut Arianorum ſubduceretur inſidiis. Quod falſum eſt, & natum ex Hiſtoria Rufini, qui lib. i. cap. xviii. ait Athanaſium per ſexennium in ſicca latuiſſe ciſterna: verum id in Aegypto, non Treviris compertum eſt contigiſſe. Reſpondetur tamen plura haberi tanquam germana Opera ali-

alicujus Scriptoris, etiamsi ignoretur locus, & tempus, quo fuerunt elaborata: & verosimilius videri symbolum ab Athanasio conscriptum, quando apud Julium Papam ab Eusebiana factione iniquissimis petebatur calumniis, anno nempe 339., ut docet Manuel Calecas lib. 2. contra Græcos, & Baronius ad annum 340. Ait Vossius, Athanasium non fuisse accusatum de doctrina, sed tantum quod ipsius reditus magnum Alexandrinis civibus causasset mœrorem, cædesque complures; & quod a Synodo damnatus, nec ab ea restitutus sedem contra Canones recepisset. Addit Athanasium in Epistola ad Antiochenses asserere non esse proferendas Fidei formulas præter Nicænam, quomodo & decrevit Synodus, quæ Sardis convenit. Gaspar Juenin inquit, Joviano Confessionem fidei petenti, non aliam misisse Athanasium præter Nicænam. At ex priori Vossii responsione potius infertur Athanasio fuisse consilium, hujus symboli exhibitione demonstrare se in Synodo Tyria præter fas, jusque damnatum. In Epistola autem ad Antiochenses, & in Sardicensi Synodo indicitur ne altera condatur fides contra illos, qui adversus Nicænum symbolum, quasi quædam ei deessent, obloquebantur: neque ullibi vetitum invenio Catholico viro propriam adversus obtrectatores exponere professionem. Jovianum præter Nicænam Fidem, ob exorientem Macedonii hæresim, quædam alia postulasse Vossius ipse non negat; & decipitur Juenin. Et quidem ad refellendam hæresim eorum, qui deitatem Spiritus S. negabant, videbatur etiam Nicæno symbolo aliquid superaddendum, uti factum in Synodo Constantinopolitana post annos duodeviginti. Hinc jugulatam ab Athanasio hæresim Macedonii ante commemoratam Synodum, auctor est Nazianzenus.

Quartum argumentum est, Auctorem Symboli Athanasiani fuisse Latinum, cum Græca exemplaria varient, & Latina omnia consentiant: id enim indicio est, ex Latino in Græcum, non ex Græco in Latinum fuisse translatum. Verum concedendum est primo scriptum latina lingua, quam Athanasius aut didicerat Alexandriæ, aut assecutus est profugus; nisi mavis opera Latini Interpretis usum dictando Fidem Pontifici Romano exhibendam.

Sequitur quintum argumentum, videlicet, quod Latini hoc telo pugnassent adversus Græcos circa controversiam de processione Spiritus Sancti; cum tamen annis prope quingentis, quando de ea disceptatum est, certum sit neminem Athanasii symbolum produxisse. At responderi potest non omnia Antiquorum argumenta ad nos pervenisse, & hujusmodi ratiocinium ejusdem generis esse, ac illud, quo negant aliqui germanum esse illustrem Joannis textum; de quo superiori lib. VII. cap. 3. contra Erasmum ac Simonium disputavi. Certum est hujus symboli auctoritate urgeri Græcos a Manuele Caleca lib. II. contra Græcos ipsos, cap. xx. a Gennadio Scholario cap. 1. sect. 1. & ab Apocrisiariis, quorum superius memini.

Sex-

Sextum argumentum est, quod videatur Anastasii Sinaitæ, tributumque Athanasio propter vocabulorum vicinitatem; sed in hoc refutando non est necesse vagari: divinare enim vellent Scriptores illi, quorum alii Symbolum adscribunt Anastasio, quidam Eusebio Vercellensi, nonnulli Vigilio Thapsitano, & premuntur singuli iisdem argumentationibus, quas petunt ex Antiquorum silentio.

Postremum, ac præcipuum argumentum est in symbolo Athanasii refutari apertissime hæresim Eutychetis & Nestorii his verbis: *Unus omnino, non confusione substantiæ, sed unitate Personæ. Nam sicut anima rationalis, & caro unus est homo: ita Deus & homo unus est Christus*. Post exortam itaque Eutychianam & Nestorianam hæresim, quas Athanasius multis annis præcessit, symbolum fuit exaratum. Respondet Franciscus Macedo in Theologia Positiva Sch. IV. Coroll. Spiritum Sanctum Ecclesiam suam adversus futuras hæreses munivisse; & recensitos errores, & impietatem Nestorii profligari in expositione Fidei, quæ habetur tom. 1. Operum Athan. p. 240. & citatur in Concilio *Hispalensi*: damnari quoque Eutychetem in Epistola ad Epichtetum; hujus vero erroris semina jam olim quosdam projecisse, auctore Euthymio 2. p. Panopliæ. Et quidem Eutychetis & Nestorii in symbolo, de quo agitur, non memorantur Personæ: traditur tantum Fides Catholica, quæ semper eadem perseverat.

Productis, solutisque argumentis contra Symbolum Athanasii, videndum est quibus vulgaris opinio, quæ prius invaluerat, fulciri possit. I. Probatur ex communi sensu Scriptorum qui sæculo decimo floruerunt; & aliorum, quorum difficile esset inire numerum. Plures laudavimus supra, alios profert Vossius diss. 2. de tribus symb. cap. 1. Addo hostes alios Romanæ Ecclesiæ Valentinum Gentilem, & Socinianos complures, qui ignominiæ causa audacter appellant symbolum *Satanasii*; Græcos ipsos Refractarios, quorum de Athanasio calumniam me pudet repetere: Confessionem Witembergensem Lutheranorum, & Conventum Hugonistarum; de quo, loco citato Franciscus Macedo. Sed respondetur juniores esse istos omnes, & magna ex parte callidos Ecclesiæ hostes: recentiores Græcos ut plurimum illiteratos; nonnullos autem id pugnaciter negare, ut Meletius Alexandrinus apud Voss. cit. loco cap. XX. jam inter omnes convenire quod falso nomen præferat Athanasii, ut inquit Dupinius tom. 2. pag. 71.

Secundo probatur ex pervetustis Codicibus, quos laudavi supra in responsione ad 2. Sed respondent hos aut nomen Athanasii non præferre, aut non videri ab antiqua manu conscriptos, aut non esse cum iis comparandos, in quibus symbolum non reperitur, sive numerum, sive antiquitatem spectemus. His adde Vigilium Thapsitanum, cui symbolum adscripsit Quenellius, plura sub nomine Athanasii Opera supposuisse.

Rur-

Rursus probatur auctoritate Ecclesiæ, a qua in Officio Dominicæ, & in Festo Trinitatis legitur ad Primam, & habetur genuinum, atque Athanasianum. Legendi sunt, qui de Divinis Off. scripserunt, Guilelmus Mimatensis lib. IV. cap. XXX. & Joannes Beleth cap. XL. Neque a sola Latinorum Ecclesia, tribuitur Athanasio a Constantinopolitana, a Serviana, a Bulgarica, a Russica, a Moscovitica; ut scribit ad Calvinum Ep. I. Joannes Sarmata. Verum qui modestiores sunt, respondent appellari Athanasianum, quoniam ex aureis Athanasii disputationibus a Latino Theologo mutuatum est, collectis contra subortas hæreses, quæ sparsæ erant, sententiis. Etenim ex Athanasio posteriores quoque hæreticos refelli, docere debent quicunque illi symbolum tribuunt, ut diluant argumentum postremum adversus illorum sententiam paullo supra productum.

Quarto probatur ex Augustino, qui in Psalmum CXX. super illud: *Per diem sol non uret te, neque luna per noctem*: *De hoc sole*, inquit, *Pater Athanasius Alexandrinus Episcopus ita pulcre locutus est*: *Filius Dei a Patre solo est non factus, nec creatus, sed genitus*. Quo argumento utitur Bellarminus lib. II. de Christo cap. XXV. Et Possevinus in Apparatu Sacro, voce *Athanasius*. Et quoniam si Augustinum inspiciamus, non adinveniemus nominatim exprimi Athanasium, & videbimus Possevinum, Bellarminum, Vasquesium, alios, bona fide deceptos: gloriatur Macedo se hujus loci diligenter quæsivisse authenticitatem, ac tandem profecisse consilio: extare nempe in vetusta Augustiniana editione ante Basileensem, non quidem in Commentariis in Psalmos, sed in Epistolam I. Joannis, ubi S. Pater præfatum versum Psalmi producit. Respondebunt tamen nullibi apud Augustinum legi verba illa, & etiam Codici, quem vidit Macedo, a sciolo Amanuensi fuisse consuta, vel inserta ex marginis adnotatione: quod satis liquet ex optimorum Mss. collatione, ex Parenthesi textum hunc intercipiente, ex Macedi hæsitatione, qui demum ait: *Videbatur additus veteri editioni*.

Probatur quinto ex Gregorio Nazianzeno. Is in Oratione de laudibus Athanasii, loquens de symbolo, quod misit Joviano una cum Epistola nomine suo, & illustriorum Episcoporum Aegypti, Thebaidos, & Libyæ scripta, ait: *Nam cum ceteri omnes, qui doctrinam nostram profitebantur, trifariam divisi essent; ac multi circa Filium, plures circa Spiritum Sanctum ægram fidem haberent: pauci autem utrinque sani, & incolumes essent; primus ille, & solus, aut cum admodum paucis, veritatem palam, apertisque verbis promulgare non dubitavit, unam trium personarum divinitatem & essentiam scripto confessus: & quod multis illis Patribus circa Filium prius concessum fuerat, idem ipse postea in asserenda Spiritus Sancti divinitate superno afflatu consecutus. Atque Imperatori donum vere regium, & magnificum offert*. Hæc sane verba intelligi non debent de symbolo Niceno, sed

sed de alio expressius damnante hæresim postea dictam Macedonianam, & Spiritus Sancti divinitatem apertissime contestante: quod constat ex verbis Nazianzeni. Neque intelligi possunt de Epistola Athanasii, cui Nicænam Fidem inseruit: nam & videtur Nazianzenus appellare Confessionem, non Epistolam: & hæc brevis quidem, & clusi Symboli stragulum, non erat forte dicenda δῶρον βασιλικὸν ὄντως, ἢ μεγαλοπρεπὲς, *donum vere regium, & magnificum*. Igitur de Symbolo dicto Athanasiano intelligendus est Nazianzenus, ut demonstrant Manuel Caleca supra laudatus, & Joannes Baptista Desbois in Addit. ad Bellarm. de Christo lib. 2. cap. 25. Respondent nihilominus Adversarii Nazianzenum ad utrumque respicere, & ad Symbolum Nicænum, & ad Epistolam Athanasianam: siquidem Athanasium misisse Confessionem Nicænam, testantur Theodoretus Hist. Eccl. lib. IV. cap. 3. & Nicephorus lib. X. cap. 42. Porro negantes Verbum ὁμοίου solo Nicæno Symbolo refelluntur; & qui in Spiritum Sanctum loquuntur blasphemiam, citata Epistola refutantur.

Ex his infertur quæstionem de Symbolo Athanasii esse de genere illarum, quæ possunt in utramque partem defendi. Videntur tamen prioris sententiæ momenta validiora: atque illam probabiliorem opinor. Ut unusquisque teneat quod magis approbat, ego tela, clypeumque suppeditavi.

CAPUT IX.

Basilium cognomento Magnum nunquam dogma Catholicum violasse.

Filii Divinitatem Basilius Cappadox Episcopus Cæsareæ tam sæcularium, quàm Sacrarum literarum celebritate, disciplinæ studio, rectaque vivendi ratione vere Magnus in libris contra Eunomium, in Epistolis contra Eustachium, in Consolatoria ad Ecclesiam Antiochensem, & in omnibus ferme gravissimis Operibus magnificavit. Haud recte sentire de Spiritu Sancto aliquibus visus est; idque cum in Conventu Episcoporum habito Cæsareæ an. 370. in Festo S. Eupsychii de Patris ac Filii divinitate fuse disseruit, & nihil fere de Spiritu Sancto locutus est. De ipsius ergo fide breviter inquirendum.

Propositio: Basilius veritatem Catholicam nunquam prodidit, ejusque calumniatoribus nulla fides est adhibenda.

Ex scriptis Basilii, ex rebus ab eo gestis, & Gregorii Nazianzeni præclarissimo testimonio probatur hæc propositio. Primi generis argumenta petuntur ex Hom. 27. contra Sabel. ubi ait: *Neque Trinitas manet Trinitas detracto Spiritu: & si unum aliquid ex creaturis adjungatur,*

gatur, *universa creatura simul introducetur*, *& Patri*, *Filioque annumerabitur*. Et in Epistola 60. docet Nicænam Synodum non definisse doctrinam de Spiritu Sancto, propterea quod nondum apparuerant bellum contra eumdem Spiritum Sanctum gerentes. Tum subdit: *Nihil prorsus in divina*, *ac beata Trinitate creatum adinvenitur*. Speciatim Spiritus Sancti divinitatem adstruit in Tractatu ad Amphilochium, qui liber totus in hoc argumento versatur: idemque præstat in tertio contra Eunomium. Librum de Spiritu Sancto rejiciunt Protestantes, nec mirum, cum 27. Capite probet Catholicorum doctrinam firmissimo Traditionum præsidio. Frustra tamen, nulloque proventu rejiciunt librum hunc Refractarii; nam Erasmus, quem sequuntur, dimidium Operis recipit, postremam partem nequaquam; quod, ait ille, videatur phrasis alium referre genium, & interdum ad tragicum cothurnum intumescat oratio, & rursus ad vulgarem sermonem subsideat. Et Robertus Cocus genuinum fatetur usque ad cap. xv. At Erasmus idem Orationis vitium in laudatissimis Scriptoribus Hieronymo, Athanasio, & Chrysostomo deprehendi, eodem loco indignatur. Male ergo damnat ob stylum alicubi varium partem Operis Basiliani. Contra laudant Basilii Opus Nazianzenus, Hieronymus, Suidas, Theodoretus, Joannes Damascenus. Quid singulos memorem? Etiam Isaacum Casaubonum Exercitatione xvi. in Baronium, & Guilelmum Caveum, aliosque Heterodoxos proferre possumus, erumpente undique veritate. De Traditionibus autem alibi. Scriptis Basilii addenda sunt egregia ejus pro Catholica Fide facinora, atque illud in primis; quod cum Eustathius Sebastenus junctus Eudoxianis cœpit Spiritus Sancti impugnare divinitatem, Basilius sese ab antiqua hominis amicitia sejunxit, eumque permultis Epistolis confutavit. Denique Nazianzenus Orat. xx. *Nam*, inquit, *quod alioquin melius*, *quàm quivis alii*, *Basilius Spiritum Sanctum Deum agnosceret*, *cum ex eo perspicue constat*, *quod & hoc sæpe de loco superiore*, *quoad per tempus licebat*, *prædicavit*, *& privatim apud eos*, *a quibus interrogabatur haud cunctanter confessus est*: *tum vero in suis ad me sermonibus apertius id demonstravit*, *non simpliciter hoc affirmans*, *sed*, *quod ipsi ante perraro acciderat*, *sibi rem omnium maxime horrendam imprecatus*, *nempe ut ab ipso Spiritu excideret*, *nisi eum Patre & Filio ut Consubstantialem*, *& honore parem veneraretur*. Pia ergo Basilii fides scriptis, exemplis, ac Testibus comprobatur.

Oppones: In binis Basilii ad Apollinarem Epistolis multi occurrunt circa Trinitatem errores: Athanasius Episcopus Ancyranus adversus Basilii impietatem expostulavit: Eumdem Religiosi viri damnarunt, quod in Festo Eupsychii de Trinitate disserens subdole divinitatem Spiritus Sancti reticuerit, & fluvio, qui per alveum distenditur, illum comparaverit: non Deum, sed Dei Spiritum in Hom. 17. appellat: neque pari honore Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum glorificat, usus

usus sæpenumero hac formula; *Gloria Patri per Filium in Spiritu Sancto.*

Resp. Nunquam Divum Basilium de rebus ad Fidem pertinentibus cum Apollinari habuisse Epistolarum commercium; & binas scatentes erroribus citatas ab Athanasio Episcopo Ancyræ, sub ejus nomine fuisse suppositas: quod ipse Basilius contestatur Epist. 59. his verbis: *Ut calumniam illam, quæ adversus nos invaluit depellamus, conspicuum facimus omnibus, nihil nobis cum illis esse commercii, qui ad eum modum loquuntur.* De Oratione habita in Festivitate Eupsychii, scribit Epist. 26. Gregorius Theologus Basilium prudentem servasse Oeconomiam. *Ingens*, ait, *circa eum bellum est, cupientibus nimirum hæreticis nudam, & apertam vocem ex ipsiusmet Basilii ore arripere, ut ipse quidem ex Ecclesia expellatur, qui solus pene veritatis igniculus restat, & vitalis facultas, vicinis omnibus captis, ac subjugatis. Præstat itaque Oeconomiam quamdam ad veritatem adhibitam fuisse, nobis videlicet tempori, quasi nebulæ cuidam nonnihil cedentibus, quàm ut illa ob prædicationis perspicuitatem opprimeretur. Non enim ex ea re nihil damni facimus, si ex aliis quoque dictionibus, quibus id certo colligatur, Spiritum Sanctum Deum agnoscamus.* Verum est quod nonnulli hanc Oeconomiam ignaviam esse judicaverunt, quod teneamur veritatem palam profiteri: sed aliud est non respondere quærentibus, aliud insidias evitare silentio. Certe Basilius audita calumnia Epist. 33. ad Theologum ipsam temporum catastrophen caussatur: neque alibi, ut ostendimus, hanc adhibuit circumspectionem. At, inquiunt, Spiritum Sanctum non appellat *Deum*, sed *Dei spiritum*. Id quidem non semper; nam Hom.141. ait: *Confitendum est Deum esse Patrem, Deum Filium, Deum Spiritum Sanctum.* Quare ubi vocat Spiritum Dei, usurpat Dei nomen, more veterum, *notionaliter*: & habet præclarum imitationis exemplum, idest, Paulum; qui, ut plurimum Dei nomine intelligit Patrem, ut animadvertit Chrysostomus Hom. v. de Incomprehensibili. Demum cap. 25. de Sp. Sancto, demonstrat in glorificationis hymno particulam *In* eamdem vim habere, ac particulam *Cum*: & perinde esse si dicamus: *Gloria Patri per Filium unicum in Spiritu Sancto*, Et: *Gloria Patri, & Filio cum Spiritu Sancto*. Proximo cap. 26. illarum particularum diversitate eloquenter divinarum Personarum exponit originem: & cap. 27. etiam alteram formam approbat ex Apostolica Traditione: ob quam, ut præmonui, liber ille ad Amphilochium minus placet Protestantibus.

* * * * *
* * * *

CAPUT X.

Agitur de Fide quorumdam Occidentalium, scilicet Tertulliani, Cypriani, Lactantii, & Arnobii.

NOvi Ebionitæ nobis Occidentales quoque Patres objiciunt, præsertim Septimium Tertullianum Afrum genere, patria Carthaginensem, nobilitate conspicuum, & prope finem secundi sæculi literarum splendore clarissimum. Illum etiam Clericus in Hist. Eccl. ad an. 186. contendit docuisse contra Praxeam tres esse divinas substantias; & ambiguum esse in hoc Opere sensum, plures affirmaverunt. Scripsit tamen Tertullianus adversus Praxeam jam Montanista, ut liquet ex libri initio, in quo illius sectæ parentem non semel commendat sub magno nomine Paracleti. At hunc quoque librum ab errore Ariano immunem facile mihi persuadeo ob collationem locorum, Auctorumque perillustrium, cujusmodi sunt Bellarminus, Alexander, Tournely, aliique plurimi, testimonium.

Id modo demonstraturus duo notanda præmitto. Primum est, Praxeam agnovisse unicum Deum mundi conditorem, & improbasse Patris, Filii, & Spiritus Sancti distinctionem, ex qua putabat consequi tres Deos esse, sive tres substantias suis distinctas proprietatibus: idque fatetur ipse Clericus num. 111. pag. 390. Ad oppugnandum itaque Praxeam, quid incumbebat Tertulliano, nisi data opera in una divinitatis Natura demonstrare tres Personas esse distinctas, & earum pluralitatem non evertere unitatem substantiæ? Enim vero nisi id efficit Tertullianus, necesse est aut consentiat Adversario, aut illius argutationi succumbat. Advertendum præterea est, quod cum generatio Verbi sit quædam quasi sermonis prolatio, antiqui Patres nonnulli duplicem Filii generationem ante conditas creaturas distinguunt, quod dixerim ego æternam generationem, ejusque progressum. Prima generatio est, cum Pater Verbum genuit intelligendo seipsum; quam generationem constat sempiternam esse, cum Deus semper fuerit Pater, ac rationalis. Altera generatio, seu potius externa Verbi prolatio fuit, quando Verbo virtutis suæ mundum condidit. *Hæc est* (inquit Tertullianus cap. 7. contra Praxeam) *nativitas perfecta Sermonis, dum ex Deo procedit, conditus ab eo primum ad cogitatum in nomine Sophiæ. De hinc generatus ad effectum, cum pareret cælum.* Hæc tamen analogia potius, quam proprietate sermonis dicta sunt: sed, ut ut videantur, mente ne decidant.

Propositio: Sententia est probabilior, Tertullianum Verbi non improbasse divinitatem.

Et quidem Ariana perfidia est negare aut æternitatem Verbi, aut pro-

propriam ex Patre generationem, aut unam in utroque substantiam; quæ omnia quisquis profitetur ac propugnat, Catholice sentit de Trinitate. Atqui Tertullianus talem asseruit in Verbo æternitatem, generationem, substantiam. Ergo de Trinitate sensit Catholice, & prædamnavit Arianam perfidiam. Probatur minoris propositionis pars prima. Cap.5. contra Praxeam inquit Tertullianus: *Ante omnia enim Deus erat solus, ipse sibi, & mundus, & locus, & omnia. Solus autem, quia nihil aliud extrinsecus præter ipsum. Cæterum ne tum quidem solus: habebat enim secum, quam habebat in semetipso, Rationem suam scilicet. Rationalis enim Deus, & ratio in ipso prius, & ita ab ipso omnia.* Et cap. 8. *Sermo ergò & in Patre semper, sicut dicit, Ego in Patre; & apud Deum semper, sicut scriptum est, Et sermo erat apud Deum; Et nunquam separatus a Patre, aut alius a Patre, quia, Ego & Pater unum sumus.* Secunda pars constat tum ex cap. 21. Apologetici, ubi ait: *Hunc ex Deo prolatum didicimus, & prolatione generatum, & idcirco Filium Dei, & Deum dictum ex unitate substantiæ:* tum ex verbis superius allatis ex cap. 7. contra Praxeam: *Hæc est Nativitas, &c.* Tertia autem pars probatur ex illis verbis cap. xv. *Ita connexus Patris in Filio, & Filii in Paracleto, tres efficit cohærentes, alterum ex altero: qui tres unum sint, non unus: quomodo dictum est, Ego, & Pater unum sumus, ad substantiæ unitatem, non ad numeri singularitatem.* Etiam in libro de Pudicit. cap. 21. *Trinitatem unius divinitatis, Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum* profitetur. Eosdem cap. 2. adversus Praxeam declarat esse *Unius substantiæ, & unius status, & unius potestatis.* Igitur Tertullianus, quod erat demonstrandum, Filii æternitatem, generationem, divinamque naturam propugnat.

OPPOSITIONUM REFUTATIO.

Arguit Clericus in Hist.E.ad an.186.Docet Tertullianus contra Praxeam ac Sophiam ac Verbum in Dei quidem sensu ab omni æternitate paratum, sed accepisse substantiam, ac genitum duntaxat quando Deus universum condere instituit: tum profusum e corde Patris, veluti frutex a radice, fluvius a fonte, radius a sole; ideoque parem habere cum Patre, non eamdem substantiam, & hanc in plures gradus secari. Superat ergo sententia Tertulliana absurditate Arianam. Probat id Clericus quatuor argumentis. I. Tertullianus post fidei confessionem, quam Praxeæ opponit, cap. 11. ait: *Tres autem non statu, sed gradu, nec substantia, sed forma, &c.* Quæ ad Praxeam nihil facerent, nisi Tertullianus plures substantias intelligat: libenter enim ille relationes, aut modos in Essentia numero una admittebat. II. cap. 6. inquit: *Ut primum Deus voluit ea, quæ cum Sophiæ ratione, & sermone disposuerat intra se, in substantias & species edere: ipsum primum protulit sermo-*

sermonem habentem in se individuas rationem, & Sophiam, ut per ipsum fierent universa, per quem erant cogitata atque disposita, imo & facta jam quantum in Dei sensu. III. Sermonem generatum ad effectum, paulo post inquit, *habere substantiæ proprietatem, ut res, & persona quædam videri possit*. Existimabat ergo Tertullianus Sermonem esse accidens, priusquam Deus eum conderet initium viarum suarum, atque faceret sibi parem, & primogenitum. IV. Cap. 13. explanat Verbi *prolationem* exemplo fruticis e radice prodeuntis, fluvii manantis a fonte, radii a face: *quæ species*, inquit, *sunt probolæ earum substantiarum, ex quibus prodeunt*. Agnoscit ergo Tertullianus unam substantiam divinam *specie*, sed numero non unam, quod & totus liber ostendit. Habet consimilia Petavius lib. 1. cap. 5.

Clerici Scopus, ut significat ibidem num. IX., est lectorem præmonere, ne Patribus, qui post sæculum Apostolicum floruerunt, nimium credat: Traditionem evertere, & in sola Scripturarum revelatione regulam Fidei statuere: quod magno verborum apparatu molitur in IV. Epistola Critica, quæ est *de usu Patrum*. Id tamen non potest consequi ex paucorum errore: neque enim unus vel alter poterit universalem Traditionem labefactare. Peccare etiam videtur Petavius, qui fere de omnibus PP. Antenicænis sinistre judicat, augetque Hæreticorum audaciam tanti viri auctoritate pugnantium. Sed vir eruditus non advertit consequentiæ malitiam: & in Proemio magni de Trinitate Operis docet alios, si Tertullianum ac Tatianum excipias, etsi in consectariis quibusdam nonnihil deflectunt a regula, dogmatis tamen tenere substantiam. Sed respondetur argumentationibus utriusque. Atque ad primam dico gradus, quos Tertullianus in Deo adstruit, esse relationum ac personarum, idest, unius ab alia originem: primo quia ibidem sequitur: *Tres autem non statu, sed gradu, nec substantia, sed forma, nec potestate, sed specie: unius autem substantiæ, &c.* Deinde, quia contra Hermogenem cap. VII. ait: *Divinitas autem gradus non habet, utpote unica*. Præterea, quoniam nomine gradus, formæ, ac speciei non potest Tertullianus designare nisi ordinem Personarum; cum naturam, sive substantiam, unicam dicat semel, iterumque. Neque verum est Praxeam agnovisse in Deitate pluralitatem relationum, saltem ad Terminum substantialem, ut in priori adnotatione dictum est; alias tenuisset Catholicorum sententiam: sed adstruit relationem ad summum fictitiam, non Personarum subsistentium; qualem proinde *graduum* distinctione Tertullianus designat. Ad 2. dico prolationem Verbi in molitione creaturarum, quam Tertullianus analogice vocat generationem, non excludere sempiternam productionem Sermonis: quod & supra animadverti, & ex eodem loco infertur, qui objicitur. Si enim creaturæ factæ sunt per idem Verbum, ac sermonem, a quo ab æterno fuerant dispositæ; profecto ab æterno extabat hoc Verbum, hic sermo: & quod genitus sit *ad effe-*

effectum, ideſt, prolatus ad operis molitionem, non excludit Nativitatem perfectam *ſermonis ad cogitatum*, ſcilicet, in ſinu Patris. Ad 3. dico Deum non loqui more hominum ptolatitio ſermone; ſed quando dixit E. G. *Fiat lux*, idem Verbum prolatum eſt, quod erat genitum ex Patris ſubſtantia; hæc autem locutio non connotat terminum intrinſecum ac ſempiternum, ſed extrinſecum, ac temporarium, ideſt, creaturam. In hac Sermo dicitur *factus primogenitus*, non quod tunc habuerit ſubſiſtentiam, non antea: ſed quoniam in productione univ-- Sermonis virtus eſt patefacta: quod Tertulliano dicitur gigni; quomodo etiam reſurrectio Chriſti dicitur generatio, ideſt, quædam æternæ generationis progreſſio; ut explicavi lib. VII. cap. 9. Ac Tertullianus hoc etiam loco generationem illam ſempiternam commemorat, dicens: *Filius factus eſt primogenitus, ut ante omnia genitus, &c.* Obſervat inſuper de eadem Sophia dici: *Ante Luciferum genui te,* propter originem a Patre; atque *Hodie genui te,* ob prolationem ſermonis temporariam: quæ ſtatutam roborant præmonitionem. Ad 4. ne moleſtum ſit plura dicere; iſtiuſmodi exemplis oſtenditur Sermonem non eſſe ex nihilo conditum, ſed progenitum e patris ſubſtantia. Innuit autem Tertullianus maximum inter allatas comparationes, & Dei ſermonem, diſcrimen; dum illas appellat *ſubſtantiarum probolas*, ſive emiſſiones: Filium vero alium a Patre, *Perſonæ, non ſubſtantiæ nomine*; & infra: *Ubique teneo unam ſubſtantiam in pluribus cohærentem*; ubi naturæ unitionem, non paritatem, ut jactat Clericus, aſſerit Tertullianus, ac repetit. Illi vero ſatis, ut arbitror, reſponſum eſt.

Rurſus objicies: Tertullianus in 2. contra Marcionem Patrem inviſibilem facit, at non Filium, quem ab initio converſatum ait, congreſſumque cum Patriarchis. Item in 3. cap. contra Hermogenem, Patrem ac Judicem non ſemper Deum fuiſſe pronunciat verbis hiſce abſurdiſſimis: *Quia & Pater Deus eſt, & Judex Deus eſt: non tamen ideo Pater, & Judex ſemper, quia Deus ſemper; Nam nec Pater potuit eſſe ante Filium, nec Judex ante delictum. Fuit autem tempus, cum & delictum, & Filius non fuit, quod Judicem, & qui Patrem Dominum faceret, &c.* Rurſus cap. 9. contra Praxeam Patri totam ſubſtantiam divinitatis attribuit, Filio autem portionem quamdam, ac propterea Patrem majorem eſſe Filio declarat.

Reſp. ad 1. Filium per Tertullianum olim apparuiſſe, non Patrem, quoniam ad illum ſpectabat legis diſpenſatio & Oeconomia: ut diximus cap. 2. ad 1. de Juſtino; quod non obſcure innuit ibidem Tertullianus, docens ſolum Filium ab initio converſatum, quia hunc Pater *proferendo Filium fecit, & exinde omni diſpoſitioni ſuæ, voluntatique præfecit.* Ad 2. Ratiocinatur argute ex principiis Hermogenis, qui probabat æternitatem materiæ ex quo Deus ab æterno fuerit Dominus, & aſſerebat illam digeſtam a Filio, quem æternum eſſe negabat. Sic ergo doctrinam,

nam, hominisque acumen retundit. Si ab æterno Deus erat Pater per Filium gignendum in tempore; potuit etiam ab æterno esse Dominus *per ea, quæ sibi servitura fecisset*. Quod si pugnaciter contendas Tertullianum in proprio sensu locutum: dico Deum non semper habuisse Filium adoptivum, aut naturalem humana carne circumdatum; quippe consilium Tertulliani est demonstrare in Deo relationem Patris, Domini, Judicis, utpote extrinsecas non connotare terminum ab æterno existentem, ut fallaciam depellat Hermogenis. Atque hic ego Petavium appello ad librum contra Praxeam cap. VIII. in quo tam diserte sempiterna Filii coexistentia enunciatur. Scio quosdam Theologos respondere, Deum non semper fuisse Patrem manifestum, in se tamen fuisse ab æterno; idque affirmare Tertullianum, ut solvat Hermogenis argumenta. At non video quomodo ea responsione refellatur Hermogenes, qui talia de materiæ æternitate somniabat, nempe ab initio fuisse occultam, digestam tamen ac formatam in tempore. Postremo argumento istud habeto responsum: portionem appellat Tertullianus *derivationem*, idest, originem: qua Filium minorem Patre illi quoque dixerunt, qui Arium debellarunt. Dicet aliquis, me pugnantia scribere, qui Tertullianum lib. 2. cap. 2. feci Anthropomorphitam: non enim potest intelligi rerum corporearum generatio absque defluxu, & divisione substantiæ. Verum & alterius generis Tertullianus corpus excogitavit, quod si non repugnat divinitatis naturæ, nec divinæ repugnabit generationi: & nego ad veram corporis ideam illum mentem vertisse; ac præterea non absolute ibidem disserui, sed opinanter. Denique Tertullianum non semper sibi constare docet Petavius: qui num. III. quamdam in eo observat præclaram de Trinitate sententiam; & tamen vult impietate Arium superasse.

De Cypriano non opus est specialem instituere disputationem, cum Christi divinitatem dissertissime ostendat in 2. libro Testimoniorum contra Judæos: neque in contrarium opponantur, nisi quæ plenissime hucusque diluimus, E. G. quod aliquando Filium fateatur minorem Patre, eique subjectum. Lactantius autem, & Arnobius Fidem Catholicam profitentur: ille quidem lib. 2. Div. Institut. cap. 8. & lib. 4. cap. 29. Iste in ornatissimo opere adversus Gentes. In his, si aliqua offenderis duriora, ex dictis poterunt emolliri: neque debemus accuratissimam exquirere Theologiam ab iis, qui Rhetoricæ præcipuam operam impenderunt. De istis igitur, ut Capiti finem faciamus, hæc tantum.



CAPUT

CAPUT XI.

Eusebii Pamphili fidem adhuc in ambiguo pendere.

NULLUS est, qui Eusebium Cæsariensem cognomento Pamphilum Agapii in Episcopatu successorem summæ eruditionis virum non admiretur: quam ei gloriam solus Scaliger in Animadversionibus Eusebianis perperam conatur eripere. Tale non est de illius circa Verbi Consubstantialitatem Orthodoxia commune judicium, plerisque Eusebium damnantibus, absolventibus aliis. Stant pro Eusebio Molinæus, Zanchius, Caveus, Valesius, Petitidier; oppugnant Baronius, Petavius, Alexander, Clericus: quos e magno Scriptorum numero satis est memorasse: nam hi de Eusebio plura, ceteri perpauca scripsere. Horum lectis lucubrationibus gravior, quam antea, visa est controversia: unde statui argumenta utriusque partis proponere, suaque vicissim responsa. *Ac principio* duo sunt mihi notanda: primum quidem falli Protestantes, qui asserunt Pontificios inter Fautores Arianismi accensere Eusebium, ad elevandam de Baptismate Constantini Historiam, quasi in gratiam Arianorum mentitus sit tinctum Nicomediæ. Nam Augustissimum Imperatorem Romæ baptizatum negant Eruditi viri, qui Eusebium connumerant Arianis, ut Natalis Alexander, Antonius, & Franciscus Pagi, aliique: Et e contra quidam præter Pontificios Eusebii Arianismum propugnant, ut Epist. 2. Critica Joannes Clericus. Ea ergo de Baptismate Constantini quæstio, de qua nolumus hic disceptare, non est caussa, ut a nostris sinistre de fide Eusebii judicetur: quamquam supposito ejus Arianismo ex libris ejusdem & veterum testimonio, inferant aliqui potuisse ad sectæ commendationem mentiri.

Præterea notandum est Eusebium lib. 1. contra Marcellum Ancyranum cap. 2. & lib. 3. cap. 7. & in Hist. Eccl. lib. 1. cap. 2. fateri Filium ante omnia fuisse, & non e nihilo eductum, & creatum in tempore, sed ab æterno ex substantia Patris generatum: quod asserit quoque in Epist. de Decr. Nic. Syn. Sanctus Athanasius. Rejicit ergo Eusebius præcipuos errores Arii, neque Arianus dicendus est, sed ad summum Semiarianus. Nec tamen iniquissime dicitur a Hieronymo Arianorum signifer, ut inquiunt Valesius in Præfat. Hist. Eusebii, & Du-Pin in nova Bibliotheca: cum Arianorum nomine ii omnes comprehendantur, qui Filio denegant divinitatem, etsi unus sit in dogmate iniquior altero; imo Eusebium Ario impense favisse, eique maxima consuetudine conjunctum, nemo possit negare: & idcirco carpendus non erat tanta styli acrimonia beatus Hieronymus. Jam quæstionem propositam persequamur.

ADVERSUS EUSEBIUM.

Qui partes Accusatorum obtinent, his argumentis Eusebium damnant Arianismi. Proferunt I. Eusebii scripta, unde senas Arianismi teterrimas notas apparere contendunt. Est prima distinctio divinitatis in plures gradus: nam lib. VII. Præp. Evangelicæ cap. 5. appellat Filium *secundam substantiam a primo principio conditam*: & non semel *principium alterum a primo*. Secunda nota Arianismi est, quod ait Filium post Patrem existere lib. IV. Demonstrat. Evangelicæ cap. 3. tametsi eo loco splendorem soli coexistentem esse pronunciet: ideoque magis Filium a Patre divellit, quam lucem a sole. Nota Arianismi tertia est, quod Verbum vocat artificem, Patris opificium, secundum Dominum, basim & fundamentum creaturarum, quæ futuræ erant; id vero lib. IV. citati Operis, & lib. I. de Ecclesiastica Theologia: ac præterea γεννητὸν, καὶ γενητὸν, idest, *genitum*, *&* *creatum*, more Arianorum, confundit. IV. In primo contra Marcellum cap. 7. in hoc divinam Monarchiam, & unitatem constituit, quod solus Pater sit caput ac principium, Filius autem non Deus, sed Dei unigenitus, ita ut sint *duæ usiæ*, ac *duæ potestates*. Quinta perversi dogmatis nota est, quod in eodem libro Filium declarat Mediatorem inter Deum & Angelos inspecta quoque natura, quam ante Incarnationem habuit a Patre. Et sexta Arianæ labis macula in eo sita est, quod cap. 19. Patrem & Filium unum esse definit *tropica voluntatum unitione*. Quæ omnia, etiamsi in Antiquioribus Patribus possunt benigne exponi, impia sunt in ore Eusebii, qui Nicæno Concilio interfuit, eique dolo subscripsit. Hæc est Synopsis argumentorum Petavii lib. 2. de Trinit. cap. XI. & aliorum, qui exinde scripserunt, illumque expilarunt.

Stat præterea pro hac sententia septima Synodus Oecumenica, quæ Act. V. recitato Eusebii loco contra usum sacrarum Imaginum, declaravit rationes Eusebii nec flocci faciendas esse, cum fuerit homo *traditus in reprobum sensum*, *&* *ejusdem cum Ario opinionis*. Deinde Act. 6. clamarunt PP. quod Eusebius in Synodo Nicæna *labiis veritatem honoravit*, *animus vero longe ab ea aberat*, *ut ostendunt scripta ejus*, *&* *Epistolæ omnes*: *&* *mansit ut Aethiops minime mutata cute sua*. Nec solvitur argumentum, si cum Valesio reponas, actum II. Nicæna Synodo non de Fide Eusebii, sed de Imaginum cultu, ideoque, cum Iconomachi testimonium protulissent ex Eusebii ad Constantiam Epistola, eoque maxime niterentur, PP. ad elevandam hujus auctoritatem exclamarunt Eusebium fuisse Arianum; verum obiter tantum, non data opera, aut cognita caussa. Non valet, inquam, hæc reponere: nam PP. satis Arianismum Eusebii exploraverant, qui ejus scripta Ariano fermento infecta statim opposuerunt, hoc est, Epistolam ad Euphrationem, & alteram ad Alexandrum Episcopum Alexandriæ Aria-

Ariana peste scatentes, necnon communem fidelium opinionem. His Clericus Caveum condigna auctoritate revincit, ac simul Valesius refutatur.

Tertio vafritiem Eusebii detegit sua ad Cæsarienses Epistola. In qua profitetur se recepisse voces, *ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς*, *ex substantia Patris*, & *ὁμοούσιον τῷ πατρὶ*, *Consubstantialis Patri*: quatenus significant Filium ex Patre quidem esse, sed non Patris portionem: quod nullus Arianorum negasset. Addit se pariter admisisse voces *γεννηθέντα, καὶ οὐ ποιηθέντα*, *Genitum, non factum*: quoniam *Factum adjectivum est ceterarum creaturarum, quæ per Filium factæ sunt*. Ait probasse se voces alias, *Non erat antequam genitus esset*, quia *omnes fatentur filium Dei fuisse, priusquam secundum carnem gigneretur*. Affirmat fuisse in Patre potentia, priusquam actu fuisset genitus. Concludit denique se idem credere, & docere quidquid præteritis temporibus crediderat, & docuerat. Veterator est ergo, vaferrimus, & vere Aethiops, cui detrahi nequit fuligo: & frustra ex descriptione Nicæna illum conati sunt aliqui dealbare.

Accedit argumentum quartum, ex veterum contra Eusebium testimonio. Nam Athanasius in lib. de Decr. Nic. Syn. tradit, illum prius temere errasse, & frustra pugnasse adversus veritatem, & tanquam canem ad vomitum rediisse. Hieronymus eum appellat hæreticum hominem, apertissimum impietatis Arianæ propugnatorem, Arianorum signiferum, tam in lib. I. Apolog. cap. 2. quam in Epist. ad Pamachium 65. Epiphanius H. 68. eumdem inter Fautores Arianorum connumerat. In ejus scriptis Arianici dogmatis germina deprehendunt Theodor. lib. I. Hist. Photius Cod. 19. aliique permulti. Eos vide in Præf. Valesii.

Denique redarguunt Eusebium ipsius ingenium, & ratio agendi. Etenim in Concilio Nicæno propositæ Fidei formulæ initio subscribere recusavit, licet postridie annuerit veritus piissimi Imperatoris minas, & ærumnas exilii. Absoluta autem Synodo Arianorum partibus maxime studuit. Præfuit horum conventiculis Anthiocheno, & Tyrio, ac Magnum Athanasium continuo vexavit. Episcopos Arianæ factionis in libris contra Marcellum eximia laudatione prosequitur: & pestilentissimæ cadaver hæreseos, quæ tantas orbis plagas infecit, in Ecclesiastica historia curavit alto sepelire silentio. Quinque sunt ergo contra Eusebium capita accusationis, ab ejus scriptis, a Synodali sententia, a simulata subscriptione, ab Adversariorum dignitate, atque a Personæ adjunctis.

IN EUSEBII DEFENSIONEM.

Quoniam proxima est accusandi ac defendendi ratio, alia quinque pro Eusebio, eodemque ordine argumenta producam. Sit primum ex ejus scriptis. In his adinvenio sex divinitatis Filii characteres. Nam I. Euse-

Eusebius, quamvis frequenter solum Patrem appellat Deum, quia solus caret principio, & est totius fons Deitatis, nihilominus lib. I. de Eccl. Theolog. cap. 20. ait de Filio: *Deus est, ac Dominus similiter atque Pater, & Dominus ac Deus, quomodo per Scripturas universas annunciatur*. Atque exponens illud *Deus erat Verbum*, declarat non θεὸν appellari, sed θεὸν, *quia habet divinæ dignitatis excellentissimam naturam*. Dei ergo nomen Filio non denegat. II. Libro I. & 2. contra Marcellum tribuit Filio omnipotentiam, infinitatem, & gloriam miraculorum. Fatetur itaque illi convenire attributa, quæ sunt propria summi Dei. III. In VII. Demonstr. Evang. cap. 2. recitato de Christo insigni loco Micheæ, *Et egressio ejus a diebus æternitatis*, hæc habet: *Quod ab æterno existat, cui est accomodandum nisi soli Deo*? Igitur in Christo etiam coæternam Patri divinitatem agnovit. IV. De Eccl.Theolog. 2. cap. 4. Eusebius Filium docet revera esse αὐτόθεον. Huic vocabulo apud veteres duplex inest significatio ob geminam vim hujus pronominis αὐτὸ in compositis, aut enim significat quod a nullo principio originem habet, & hoc sensu Filius non est αὐτόθεος, *Deus seipso*: aut significat quod non est tale participatione, sed suamet substantia, & ita Filium esse αὐτόθεον fides tenet, eoque nomine Athanasius in fine Protreptici egregie Arianos refellit. Vide Petavium præcipuum Eusebii hostem, lib. VI. de Trinit. cap. XI. hæc docentem, & acute probantem. At Eusebius non credidit Filium esse αὐτόθεον priori sensu, neque enim Sabellianus erat, aut filium a Patre generatum negabat. Ergo Filium putavit αὐτόθεον in altero sensu, nimirum ipsissimum Deum, non participatione, sed substantia. *Sufficit*, inquit Valesius de voce illa αὐτόθεος, *ad repellendas omnes calumnias eorum, qui Eusebium nostrum Ariani dogmatis labe aspersum crediderunt*. V. Filium esse Unigenitum Dei filium naturalem, non adoptatum, ex substantia, non ex Patris potentia genitum, disertissime scribit Eusebius lib. I. contra Marc. lib. V. Demonst. Evang. cap. 4. & alibi quamsæpissime. VI. In generatione Patris Verbum eamdem recipere Deitatis naturam non poterat Eusebius fateri expressius, quam in I. de Eccl. Theologia hisce verbis: *Quod natum est ex carne caro est: & quod natum est ex Spiritu Spiritus est. Deus autem Spiritus. Consequens igitur est, ut intelligamus quod natum est ex Deo Deum esse*; &c. Jam vero si Filio dat Eusebius Dei nomen, Dei attributa, Dei æternitatem, Dei θεότητα, Dei naturalem imaginem, Dei veram propriamque substantiam: quomodo Arianica labe contabuit?

Producam modo alterum ab insigni auctoritate argumentum: Cum Occidentales, uno fere excepto Hieronymo, de Eusebio honorificentissime locuti sint, Romani Pontifices Eusebium tanquam Orthodoxum agnoverunt: ex alio autem capite horum judicium Patribus secundæ Nicenæ Synodi videtur præferendum. Hujus argumenti priorem par-

partem demonstro ex libro Gelasii de duabus naturis, ubi Eusebius inter Catholicos Scriptores refertur; atque ex testimonio Pelagii, qui illum nominat inter Historicos honoratissimum. Vide Præfationem Valesii. Partem alteram probo, quia in Epistolis recitatis in VII. Synodo asseritur quidem Patrem esse Filio priorem, secundam caussam, aliaque id genus nonnulla. At hæc omnia, si cum iis æquiparentur, quæ nuper recitata sunt, debent exponi de prioritate originis, & de relativo ordine Personarum. Cum tamen in se dubia sint, & aliunde nota esset familiaris Eusebii cum Arianis consuetudo, atque ob Orientalium scissuras Cæsariensis tanquam Arianus audierit; recte PP. Nicæni noluerunt scripta Eusebiana probare: eo vel maxime quod Iconomachi simul, & Ariani, tanti viri freti auctoritate pertinacius fovebant errorem. Alioquin, si hæc pro Eusebio non valent, quomodo viri probi, atque eruditi Honorium ab errore Monothelitarum immunem esse fatentur, quem lecta ad Sergium Epistola Synodus VI. damnavit? Si hæc ob falsum rumorem, & Honorii cum Monothelitis consuetudinem, aut Oeconomiæ caussa, aut sinistro judicio in Romanum Pontificem nulla hæresi maculatum sententiam dixit: quare non potuit idem evenire Patribus Synodi VII. circa Cæsariensem Episcopum? Honorii Orthodoxia in IV. horum librorum parte erit vindicanda.

Urgebo tertio loco argumentum ex Actis Synodi Nicænæ: Si enim hujus fidei revera Eusebius subscripsit, quomodo inter hæreticos connumeratur? Quoniam, inquiunt, politico spiritu id fecit, non Catholica ductus pietate; & diu subscribere detrectavit. Atqui ex ipsa Eusebii renitentia ingenua ejus fides apparet; multi enim & piissimi, & doctissimi initio respuerant *Omoousion*, propterea quod Sabelliani inde inferebant divinæ naturæ scissionem. Hinc Eusebius in Epist. ad Cæsarienses: *Non concessimus*, inquit, *sine inquisitione, quod Filius sit ex substantia Patris, & Patri Consubstantialis*. Hæc se probasse ait, statim ac alii PP. confessi sunt, ita Filium esse *Omoousion*, ut non sit pars essentiæ paternæ. Nolebat ergo *Omoousion* admittere; non quod consentiret Arianis, sed quod Sabellianis adversaretur, nec aliud objecit circa præfatam dictionem. Quatenus ergo apposita est in perniciem Arii, probavit eam Eusebius: & pristina repugnantia potuit esse zelus veritatis. Nimis scrupulose in hac Epistola notantur ea verba λοιπῶν κτισμάτων *ceterarum creaturarum*, quasi Eusebius in rerum creatarum serie etiam Filium comprehendat: nam paulo post addit *nullam esse Filio Dei similitudinem cum factis creaturis, & Patri, qui eum genuit per omnia esse similem*: ubi absque pronomine habetur πρὸς τὰ γενητὰ κτίσματα, *cum factis creaturis*: neque istic legitur *similem factum*, ut alii vertere, sed ἀφομοιοῦσθαι duntaxat, scilicet, *assimilari*. Addunt Adversarii, affirmasse Eusebium se probasse Filium non esse ex non extantibus, quod præextiterit Incarnationi. At nunquid negat æternam Filii existentiam? Imo

Imo in Confessione Fidei suæ in eadem Epistola, ait: *Et in unum Dominum Jesum Christum Dei Verbum, Deum ex Deo, lumen e lumine, vitam e vita, primogenitum omnis creaturæ, ante omnia sæcula ex Deo Patre genitum, per quem etiam cuncta facta sunt*. Regerunt dixisse, quod Filius antequam gigneretur fuit in Patris *potentia*, & hæc Verba Socratem prætermisisse, ne caussam Eusebii aperte proderet. At e contra, cum non sint apud Socratem, videntur addita cujusdam Ariani malitia. Præterea, & si duriora hæc videantur, exponi possunt de sola originis prioritate; cum aliis in locis doceatur manifeste Filium semper fuisse, utpote genitum e substantia Patris, non e potentia: ita in 2. de Eccl.Theol. & in 1. contra Marcellum. Quod postremo objiciunt ex laudata Epist. asserere Eusebium se in priori perseverare sententia, referendum est ad Confessionem Fidei suæ; ait enim: *Convenire visa sunt, quæ in fide præexposita nos ipsi confessi sumus*. Atque in Fide Eusebii desiderabatur tantummodo vox *Omoousion*; quam nulla malitia, ut dictum est, respuebat. Ex quibus constat non simulato animo, sed ingenue Eusebium Fidem probasse Nicænam.

Veniamus ad veterum testimonia: Eusebium fuisse Arianum negat Socrates in Hist. Eccl. lib. 1. cap. VIII. Et lib.II. cap. 21. Manifeste redarguere furorem Arianorum, & ab his defectionem ipsius insimulari, scribit ipse Theodoritus lib. 1. cap. XI. Gelasius Cyzicenus in lib.II. de Synodo Nicæna cap.1. *Nemo existimet*, inquit, *ex iis, quæ de illo circumferuntur, virum hunc in Arii impietatem unquam concessisse*. Infinitus ero, si omnia proferre voluero. Quod Græcorum plures Eusebium Arianis adnumerent, fecit præfata Arianorum insimulatio; & maxime illorum contubernium, & lata a Tyriensi Synodo in Athanasium sententia. Propter hæc duo venit in suspicionem erroris. At non contigit fere idem Liberio, quem cap. sequenti a nota Arianismi vindicabimus? Hominem impense Arianis patrocinatum, nemo mirabitur, qui horum noverit calliditatem, & quanta Athanasio crimina supposuerunt. Hujus autem argumenti hæc est consecutio: damnant Eusebium permulti, defendunt & plurimi; potuerunt illi decipi falsis rumoribus, rerumque gestarum specie. His ergo, non illis subscribendum est; præsertim cum in æquali testimoniorum discrepantia sint favorabilia oppositis præferenda.

Postremo Eusebii probitatem, fidemque Orthodoxam probat cultus, quo multi eum tanquam Sanctum venerati sunt. Locum habet die XXI. Junii in Martyrologio Usuardi & Adonis, in Breviario Ms. Lemovici, apud Vetustum Auctorem Pass. S. Valeriani, In Canone Paschali Victorii: cohonestatur titulo Sancti in antiquo Ms. Hist. suæ penes Ecclesiam Parisiensem: Beatus, Doctor, & Ecclesiasticæ Historiæ dictator illustris dicitur in Veteri Ms. Reginæ Sveciæ apud Cl. Schelstrate Tom. 2. Antiq. pag. 563. Hæc nequeunt intelligi cum Baronio de Eusebio

bio Samosateno, neque cum Pagio de S. Eusebio Episcopo Cæsareæ in Cappadocia Magni Basilii decessore. Etenim Eusebius ille non erat Palestinus, & Cæsariensis; iste non erat Ecclesiasticæ Historiæ dictator. Cum hac duplici evidentissima nota distinguitur Eusebius in Martyrologio Usuardi, in Ms. Parisiensi, & in Codice Sveco. Quomodo ergo Pagius putat Eusebii nomine non posse intelligi Samosatensem, cum is non fuerit Cæsariensis; ita errare potest Pagius ipse, quoniam Eusebius Cappadox non fuit Historiographus: & immerito antiquis his monumentis fides detrahitur. Accedit Eusebium fuisse integerrimum, pacis amantissimum, & non constare ipsum molitum fuisse D. Athanasii perniciem, aut esse novarum Fidei formularum Auctorem. Potuit ergo cum Arianis versari, ut Ecclesiæ scissuras componeret; ut contendit Du-Pin. Tom. 2. pag. 18. Quinque ergo capita accusationis Eusebii poterunt quinque aliis refelli.

Si quis hanc ultimam persuasionem forsitan induit, illum commonefacio alios nonnullos inculpatæ fidei Patres appellavisse Filium secundam *αἰτίαν*, caussam, ut Basilius de Sp. S. cap. 16. & in 1. contra Eunomium; quod PP. Græci plerunque caussam ac principium eadem significatione usurpaverint. Dixerunt alii Filium *ministrum Patris*, ut Irenæus lib. v. cap. 17. plerique etiam *γεννητὸν καὶ γενητὸν factum, & natum* confundunt; quorum usum aliquando promiscuum fuisse docet lib. v. cap. 1. Petavius: tametsi modo accurate sint distinguenda. His ergo animadversionibus poterit quisque sese contra Accusatores Eusebii munire. Quod si his mavult adhærere; notet ex adverso, etiam Semiarianos rationem geniti, naturalem patris imaginem, substantiam quoque divinam Filio concedere, at non eamdem numero cum Patris essentia: atque hanc postremam non satis erui e scriptis Eusebianis. Advertat ultro, doctissimum, versutissimumque hominem potuisse quandoque fateri Filium *Autotheon*, & non factum, quatenus non est productus per aliud Verbum ministrum Patris, uti sunt reliquæ creaturæ. Circa Eusebii sanctitatem rectissime poterit respondere, non esse relatum inter Sanctos a Romano Pontifice, neque talem haberi ab Ecclesia universa: privatos autem cujuscumque literaturæ interdum falli. Pios demum Martyrologii Auctores Adonem, & Usuardum reperto S. Eusebii nomine, non advertisse alios esse Eusebios sanctitate conspicuos præter Cæsariensem multiplici librorum editione clarissimum; atque ita Divo Eusebio additum Cæsariensis agnomen: ut ex Fortunio infert vir eximius Antonius Pagi ad annum 340. n. 22. Hoc modo utriusque sententiæ patronis aliquantulum satisfecerimus.



CA-

CAPUT XII.

Liberium Papam non subscripsisse Arianorum blasphemiæ.

INTER Fidei formulas a fautoribus Arii post damnatam eorum hæresim vulgatas, tres Sirmienses commemorandæ mihi sunt; prior contra Photinum edita anno 351. altera ab Hosio, & Potamio conscripta anno 357. postrema autem 359. opera Basilii Ancyrani. Definitum est in prima, Verbum esse Deum de Deo; & dictum anathema iis, qui Filium ex non extantibus, aut ex altera hypostasi profitebantur: suppressum duntaxat vocabulum *Omoousion*, fidei tessera tunc Orthodoxæ. Hæc fidei formula in se quidem Catholica est, ac talis habetur ab Hilario in lib. de Synodis: rejicitur tamen ob latentem Arianorum fraudem ab Athanasio. Alteram memoratus Hilarius jure merito appellat *blasphemiam*: quippe & *usiæ*, & *Omoousiou* prohibet fieri mentionem; atque Filium subjectum, & Patre minorem dignitate, honore, ac majestate, nefaria impietate declarat. Decernitur in tertia Filium esse Deum de Deo, & similem Patri; at exploditur *substantiæ* nomen, tanquam ignotum, incaute a Patribus positum, & cujus nullum sit in sacris libris vestigium. Ergo, cum Liberius apud Berœam exul dolo Semiarianorum circumventus, fractus animi, corporisque procellis, nec omnino liber affectu, ex præfatis formulis unam probaverit, quod est ex Ecclesiasticis monumentis, ejusque Epistolis satis compertum: oritur quæstio, num veritatem, pro qua invicte certaverat, pessumdederit; an vero Arianicæ pestis evaserit contagionem. Nam si fidem secundam amplexus est, actum de Liberio: si tertiam; licet possit quoquomodo defendi Orthodoxus, magnum emergit incommodum, idest, Romanum Pontificem aliquando decretum Nicænum, eoque consecratum *Omoousion*, conculcasse: quod vereor, ne sit perjucundum Pontificiæ Auctoritatis Impugnatoribus: quam si fas esset in dubium revocare, non essem ego de lapsu Liberii solicitus: sed cum illam firmissimam Ecclesiæ Petram intimo, veroque sensu profitear; operæ pretium est in patrocinium veritatis nervos omnes intendere.

Itaque triplex sententia occurrit examinanda. Prima est H.Valesii in Notis ad IV. lib. Sozomeni cap. 15. in quam manibus pedibusque it Pagius ad an.357. num.XI., qui docent Liberium probasse tertiam formulam editam, ut putant, anno 358. quo Liberius restitutus est. Quod probant hoc argumento: Ut constat ex fragmentis Hilarii n. VI. subscripsit Liberius Fidei Ecthesi, quam idem Hilarius appellat *perfidiam*, & quam conscripserunt Narcissus, Theodorus, Basilius, Eudoxius, Demophilus, &c. At formula, quam hic Hilarius appellat *Perfidiam apud* *Sir-*

Sirmium descriptam, non est prima Sirmiensis, hanc enim Hilarius in lib. de Syn. affirmat esse Catholicam: neque est Sirmiensis secunda, quippe hanc, Auctore eodem Hilario, conscripserunt Hosius ac Potamius, qui non recensentur in eorum Catalogo qui receptam a Liberio formulam probaverunt. Oportet ergo, ut Liberius subscripserit tertiæ eodem anno editæ, in quo revocatus est ab exilio.

Altera sententia est Blondelli in lib. de Primatu Papæ, cui ex parte accedit Petavius in Observat. ad Epiphanium, & probabiliorem putant Novatores omnes, Liberium scilicet subscripsisse secundæ Sirmiensi: quæ sententia huic nixa est argumento. Formula, quam Hilarius *Perfidiam* appellat, revera est secunda, & expresse hæretica, cui in lib. de Synodis præfigitur titulus: *Exemplum blasphemiæ apud Sirmium per Hosium, & Potamium conscripta*. At Liberius adhuc in exilio degens subscripsit huic Formulæ, ut ipsemet scribit in Epist. ad Orient., his verbis: *Sane petendam esse crediderim Sanctitatem vestram, quia jam pervidetis in omnibus me vobis consentaneum esse, dignemini communi consilio ac studio laborare, quatenus de exilio jam dimittar, & ad sedem, quæ mihi divinitus credita est, revertar*. Constat ex his Liberium subscripsisse formulæ ab Orientalibus ipsi per Demophilum exhibitæ, adhuc exulem. Hanc vero formulam esse illam, quam Hilarius appellat *Blasphemiam* apparet ex parenthesi in Fragmentis; ubi recitata Liberii Epistola, inquit idem Hilarius (*Hæc est perfidia Ariana, hoc ego notavi, non Apostata. Liberius sequentia.*) Quid potest adversus Liberium afferri manifestius? Sed Petavius, ut dixi, ex parte tantum hanc opinionem amplectitur, & immerito ejus sententia ab Honorato Tournely eadem dicitur cum opinatione Blondelli: quandoquidem Cl. Petavius contendit a Demophilo non integram, sed mutilatam Ecthesim illam Liberio exhibitam, & ab eo receptam in ea tantum parte, quæ *Omoousion* supprimit, non in altera, quæ Filium subjicit Patri: unde ex mente Petavii nullum infertur Romano Pontifici præjudicium, & idem prorsus est, ac si probasset duntaxat primam fidem Sirmii, hoc solo titulo Arianicam. Utrum vero recte sentiat Petavius, dicam in hujus asserti refutatione.

Tertia, eaque communior sententia, pro qua pugnant Romanenses omnes, nec non Gallorum doctissimi Nat. Alex. Differt. XXXII. sæculi IV. laudatus Tournely, Juenin, aliique permulti in Theologicis de Trinitate disputationibus, nec unquam satis celebrandi Benedictini PP. in notis ad Fragm. VI. Hilarii, docet Liberium primæ formulæ contra Photinum editæ subscripsisse. Pro qua sententia animadverte, non esse quæstionem de Ecthesi, quam probavit Sirmium reversus; hæc enim fuit libellus in quo Basilius, Eustathius, & Eleusius complexi sunt decreta contra Paulum Samosatensem & Photinum Sirmiensem, & Fidem quæ Antiochenæ Ecclesiæ fuerat exposita, in qua supprimebatur *Omoou-*

sion, eo quód nonnulli hujus vocis pretextu clanculum hæresim Sabellianam confirmare conabantur; ut colligitur ex Sozomeni lib. IV. cap. XV. Quare dum ibidem Sozomenus ait, quod Imperator coegit Liberium confiteri patri filium non esse *Omoousion*, liquet esse intelligendum, de Confessione in qua *Omoousion* suppressum erat, non de illa, in qua damnabatur; alias non Fidei Antiochenæ, & Sirmiensi contra Samosatenses vulgatæ, sed alteri e diametro oppositæ tribuisset assensum. Aut certe eo sensu *Omoousion* proscripsit, quo abutebantur Photiniani a Synodo Antiochena damnati. Præterquam quod neque Imperator, neque memorati Episcopi, qui secundam Sirmiensem execrabantur, poterant, ut infra apparebit; illam Liberio proponere. Atque his delibatis sit,

Propositio I. Liberius subscripsit uni ex tribus Sirmiensibus formulis, quæ interpretative saltem appellari debet Ariana.

Ingenui Scriptoris est non contradicere veritati. Ipse Liberius in Epist. ad Orient. data, ut vidimus, Berœæ fatetur se lubenti animo suscepisse fidem, quæ Sirmii tractata fuerat, & exposita; & quam appellat Catholicam, & Hilarius tetro notavit commate. Colligitur hoc idem ex altera Liberii Epistola ad Ursacium, Valentem, & Germinium, ex tertia quoque ad Vincentium Episcopum Capuæ. Præter apertissimum testimonium Hilarii, Hieronymus cap. 97. de Viris illustribus ait: *Fortunatianus in hoc habetur detestabilis, quod Liberium Romanæ Urbis Episcopum pro fide ad exilium pergentem primus solicitavit ac fregit, & ad subscriptionem hæreseos compulit*. Tradunt consimilia Athan. in Epist. ad Solitarios, Auxilius lib. I. de Ord. Petrus Damianus Epist. 15. cap. 16. Platina in ejus vita: imo Marcellinus in Chronicis ex albo summorum Pontificum illum expungit. Hæc tamen ad damnandum Liberium non sunt satis; quando enim non probetur Liberium suscepisse secundam fidem Sirmiensem; consequens erit audiisse tanquam Arianum, hæreticum, & Apostatam *interpretative*, non, ut in Scholis loquimur, *formaliter*; hoc est, probasse Ecthesin, quæ supprimit, non quæ condemnat expresse in Ariano sensu *Omoousion*.

Propositio II. Liberius non subscripsit tertiæ formulæ Sirmiensi, ut opinantur Valesius, & Pagius.

Hi putant tertiam Sirmii fidem editam anno 358., quo restitutus fuit Liberius; sed hoc invictissimo argumento revincuntur. Patet ex Epist. Liberii ad Orient., & ex fragmentis Hilarii probasse Liberium fidem, *quæ Sirmii tractata, exposita, & suscepta est*, idque Berœæ, priusquam ab exilio revocaretur, quod contigit omnium consensu, ante exactum annum 358. Atqui tertia Sirmiensis Synodus coacta est duntaxat anno 359. die Maji secunda & vigesima, quæ enim celebrata dicitur an. 358. circa Pascha fuit Ancyrana Semiarianorum, uti liquet ex Epist. Synodica apud Epiphanium Hær. 3. §. 2. quare vereor, ne doctissimus Valesius utriusque tempora inverterit. Non est ergo tertia fides

fides Sirmii, quam Liberius anno suæ restitutionis suscepit. Minorem probo; nam Tertiæ Sirmiensi formulæ hæc inserta est epigraphes: *Exposita est Catholica fides in præsentia Domini nostri religiosissimi, & victoris Imperatoris Constantii æterni Augusti, sub Consulatu Flav. Eusebii, & Hypatii clarissimorum virorum apud Sirmium, undecimo Calendas Junias.* Consulatum vero Eusebii & Hypatii incidere in annum vulgaris Ae. 359. constat ex emendatissimis Fastis. Accedit conscriptam esse tertiam Sirmiensem, ut deferretur ad Synodos Arimini, & Seleuciæ, quæ indictæ sunt postquam ad comprimendam Anomæorum perfidiam Basilius Ancyræ Sirmium ad Imperatorem contendit prædicto anno 359. quemadmodum illi in Ancyrana superiori anno coacta fuerat demandatum. Atque his convellitur eorum opinio, qui *Perfidiam* a Liberio subscriptam arbitrantur esse tertiam Ecthesim Sirmii.

Propositio III. Liberius non probavit secundam formulam Sirmiensem *formaliter* hæreticam, neque absolute, ut putat Blondellus, neque in una tantum parte, quomodo visum Petavio.

Nisi præjudicatis opinionibus veritas superatur, hanc thesim validissimæ argumentationes demonstrant. Primo: secunda regula fidei edita Sirmii, quoniam damnabat Filii cum Patre similitudinem, statim ab Homæusianis explosa fuit, sublatum quodcunque ejus exemplar, aut edicto Constantii vetitum. Legendus Socrates lib. 2. Hist. cap. xxx. ubi postquam ait priorem formulam græca lingua fuisse a M. Arethusio dictatam, secundam vero Romano sermone ab Occidentalibus Episcopis Valente, Ursacio, & Germinio, & istam discordare a priori, Filiumque Patri subjicere, addit: *Sciendum autem quod Episcopi Sirmii congregati pœnitentia ducti sunt propter Romanam fidei expositionem. Multa namque post expositionem videbatur ipsis habere contraria. Quapropter satagebant, ut eam ab illis, qui descripserant reciperent. Quoniam vero multi eam occultabant, Imperator eam edictis inquiri jussit, supplicium minatus, si quis eam occultasse deprehenderetur.* Nemo ergo tam insanæ mentis erit; ut existimet Constantium, & Homæusianos Episcopos induxisse Liberium ad subscriptionem Ecthesеos ab ipsis quoque damnatæ.

Rursus secunda fidei Expositio a solis Occidentalibus, ut nuper dictum est, fuit latino sermone conscripta, nec verbis, nec compositione, nec dogmate cum priori concordat, hæc enim definit, illa reprobat Filii cum Patre similitudinem. Sed Liberius in Epistola ad Orientales se recepisse testatur, non Romanam Ecthesim, sed illam tantum, quam Orientales ipsi in Synodo Sirmiensi plurium Episcoporum approbatione vulgaverant. *Fidem vestram & Catholicam*, inquit, *quæ Sirmii a pluribus fratribus & Coepiscopis nostris tractata, exposita, & suscepta est, &c.* Igitur formula, cui Liberius subscripsit, non est illa quam Ursacius, Valens, Germinius, Hosius, ac Potamius approbaverunt, Aria-

na certe, & hæretica: sed prior scripta ab Arethusio, dicta Orientalium, & hoc solo titulo impia, quod non habeat appositum *Homoousion*.

Ulterius: S. Hilarius in Fragmentis memorata Fide, cui subscripsit Liberius, inquit: *Perfidiam autem apud Sirmium descripta, quam dicit Liberius Catholicam, a Demophilo sibi expositam, hi sunt qui conscripserunt, Narcissus, Theodorus, Basilius, Eudoxius, Demophilus, Cecropius, Silvanus, Ursacius, Valens, Evagrius, Hyrenius, Exuperantius, Terentianus, Bassus, Gaudentius, Macedonius, Marthus, Atticus, Julius, Surinus, Simplicius, & Junior*. Atqui major horum Episcoporum pars non subscripsit secundæ formulæ Sirmiensi. Igitur secunda Sirmiensis formula ea non est, quam Liberius, ac memorati Episcopi probaverunt. Minor facillime suadetur. I. quia horum Episcoporum plures sunt Orientales; at secundam Sirmiensem Occidentales ediderunt, ut scribunt Socrates cit. loco, & Sozom. lib. IV. cap. XII. qui etiam addit, Antiochænam Arianorum Synodum Valenti, Ursacio, & Germinio gratias egisse, & ipsis causam deputasse, quod Occidentales recte sentirent. II. quia in prædicto Episcoporum syllabo non est Hosius, non Potamius, non Germinius; qui secundæ Sirmiensis Ecthefeos, ut hoc loco Sozomenus, & in lib. de Synodis affirmat Hilarius, fuerunt præcipui Auctores. III. quia secundæ Sirmiensi assentiri non poterat Theodorus, qui ante biennium decesserat, nec Eudoxius, & Cecropius, qui anno CCCLVII. Sirmio aberant. Huic argumento fatetur Petavius, & Du-Pin nil aliud reponi posse nisi nomina illorum Episcoporum addita ab Auctore, qui Hilarii excerpta confecit. At aliter sentiunt Monachi S. Mauri inspectores accuratissimi antiquorum MSS. Et quidem si quæras illius additamenti artificem, prorsus ignorant: si quæras, cur quispiam potuerit hæc nomina fingere, & inserere Hilariano Fragmento, caussam reddere nequeunt: si appellentur ad Codices vetustissimos, necesse est obmutescant. Quamobrem *Perfidiam* obsignatam a Liberio non compellat Hilarius Blasphemiam Hosii, & Potamii, sed primam Ecthesim Sirmiensem; atque argumentum Blondelli hac ratione dissolvitur. Concidit pariter sententia Petavii: nam Fides horum Episcoporum suffragio signata non est ea, ut jam constat, quam exhibuit Demophilus; neque is Arianorum partium princeps blasphemiam Hosii, in præjudicium Ariani dogmatis mutilasset. Quid? si in Epist. ad Orientales ipse Liberius testatur non partem, sed integram Ecthesim suscepisse, eisque penitus esse in ea fide consentaneum? *Hanc*, ait, *lubenti animo suscepi, in nullo contradicens*. Itaque Liberius alicui Sirmiensi fidei plene subscripsit: non secundæ; ergo primæ. Minimus restat scrupulus, quomodo Demophilus, & quidam alii partium Arianorum potuerint subscribere formulam *Omœusianam*, & Filium Patri similem confiteri. Factum id *Omœusianorum* præpotentia; qui, ut ait Socrates lib. II. cap. 24. Et Sozomenus lib. IV. cap. 15. maxima apud Imperatorem gratia

tia & auctoritate valebant, eumque permoverunt, ut Ursacium quoque, & Valentem vi compelleret.

Accedit, quod Liberius, ut Sirmium pervenit, subscripsit, opera Basilii, Eustathii, & Eleusii Fidem Sirmiensem contra Photinum, qua non potuit damnari *Omoousion*, nisi in pravo sensu Sabelliano, & quatenus significare videtur abscissionem substantiæ. Et vicissim in ea confessione excommunicati sunt Aetiani, qui per omnia Filium Patri similem non pronunciabant, eo quod falso, ut inquit Sozomenus, Eudoxius, aliique Anomœi spargebant Liberium reprobasse *Omoousiou*, & filium Patri affirmavisse dissimilem. Atqui nec falso id Anomæi promulgassent, nec Liberius in eos dixisset anathema; si paulo ante Berœæ signasset secundam Ecthesin Sirmiensem, quæ redolet purum putum Anomoeismum. Ergo Liberius secundam illam Sirmiensem Blasphemiam nequaquam probaverat.

Tandem subscriptio secundæ Sirmiensis formulæ non revocasset ab exilio Liberium, tum quia novum sibi apud Constantium, & *Omœusianos odium* conciliasset, nam omnes Anomœorum perfidiam, fidemque istam summopere execrabantur; tum etiam, quia Imperator non exigebat a Pontifice Arianam protestationem, sed tantum, ut damnaret Athanasium, ut colligitur ex Theodoreto lib. 11. cap. 16. Si ergo subscriptio secundæ formulæ Sirmii Constantio futura erat ingrata; si *Oomœusianis*, quorum major erat apud Imperatorem auctoritas, maxime opponebatur: si demum non poterat Liberio libertatem promereri: profecto non video, cur illam Pontifex approbasset, ut revocaretur ab exilio, quod illius gratia piissimæ Matronæ Romanæ, & Occidentales quidam Episcopi flagitaverant. Vide Theodoretum laudato, ac proximo capite.

Hæc quum ita sint, non est in solutione argumentorum diutius immorandum. Quod enim objiciunt ex Hilarii fragmentis obsignasse Liberium Sirmiensem *perfidiam*; non esse accipiendum de *Blasphemia* per Osium & Potamium conscripta, id in tertio argumento hujus propositionis fuit demonstratum. Illud vero, quod scribit Sozomenus libro IV. cap. 15. coactum a Constantio Liberium ad confitendum Patri Filium non esse *Omoousion*; manifestum est in præmissa expositione tertiæ sententiæ, & in penultimo argumento, dictum a Sozomeno de prima formula Sirmiensi contra Photinum, & de Antiochena contra Paulum Samosatensem: quarum prima *Omoousion* palam non efferebat, altera reprobabat in sensu Sabelliano, prout sola lectione Sozomeni liquido apparet. Quod ajunt, receptam Fidem expositam paulo ante, non anno 351. remoto nimis a lapsu Liberii; & istud priori argumentatione revincitur. Sed & quod reponunt, probatam Ecthesim, qua sperabatur Pontificis restitutio; postrema ratione refellitur. Nec, quod præsertim reprehenditur, suppressio scilicet *Omoousiu*, quod palam erat enun-

enunciandum, magni ponderis est; si advertas quod in ultima sententia recitavi e Sozomeno, idest, tempore Liberianæ subscriptionis, quosdam prætextu *Omoousii* Photinianam hæresim suscitasse. Denique neque illud movet, Liberium subscripsisse damnationi Athanasii; quoniam, etsi ob fidem Catholicam vexabatur, Ariani tamen ficta quædam, horrendaque ejus crimina prætexebant, quibus credulus Pontifex fidem præbuit.

Liquet ex his, quo sensu, & Hilarius, & Hieronymus, & alii minus honorifice de Liberio fuerint locuti. Primo enim suscepit is primam fidem Sirmii, in qua Semiarianorum fraus latitabat, & in Athanasium quoque sententiam dixit, unde visus est hæreticorum partes fovere: quod est proprietate sermonis mei esse hæreticum *interpretative*, veram tamen fidem profiteri. Deinde, cum Liberius reprobasset, & compressisset repullulantem Photini hæresim, eoque prætextu Eudoxius, ceterique Anomœi spargerent improbo mendacio proscripsisse *Omoousion*; falsus rumor facile potuit ad aures hominum pervenire, undique spirante flatu pestifero Arianorum. Quare nil mirum si Hilarius ter in Liberium pronunciavit *anathema*; si tamen illa indignantis animi nota vere ex Hilarii pectore erupit: sunt enim complures, qui e margine in textum irrepsisse contendunt.

Arduam hanc quæstionem non magni momenti Dupinius appellat. Ceterum, si quis recolat quanta pro fide Catholica Liberius Papa præstiterit, Apostolicas ad Constantium pro Divo Athanasio Epistolas, damnationem Pseudoconcilii Arelatensis, plenissima libertatis, cum ad Eusebium Eunuchum, tum in faciem Imperatoris proloquia, invictam animi fortitudinem, miserrimi exilii calamitatem, Romanæ Urbis, & amantissimæ Christi plebis pro ejus restitutione voces, ac gemitus: si quis, inquam, ista perpendat, lubenti animo me verbosum, molestumque hominem patietur.

CAPUT XIII.

De miserando lapsu, & pœnitentia Hosii Episcopi Cordubensis.

HOsius ob ætatem, & confessionem, laborumque tolerantiam omni honore ac reverentia dignissimus, Nicænæ Synodi consors, atque insidiis Arianorum exilio damnatus, studio eorum, qui anno 357. Sirmium convenerant ab Imperatore Constantio revocatus est, ut vel persuasus, vel coactus hæresi consentiret. Cogitabant enim, si hunc tam eximium, & omnium celeberrimum consentientem haberent, fore illum fide dignum, maximumque dogmatis sui testimonium. Sirmium

mium ergo venit necessitate coactus, & invitus, centenarius ætate, septingentium leucarum itinere fessus, industria eorum, qui tantam venerabilis Antistitis senectam male exercitam habuerunt. Hæc ex lib. II. Socratis cap. 31. & Theod. IV. cap. 6. Videtur tamen Socrates priorem, & secundam Sirmiensem Synodum confundere, cum ex inscripto Consulum nomine constet tres esse distinguendas, & Hosium interfuisse Synodo secundæ Arianorum Episcoporum, quorum erant principes Ursacius & Valens. Quæritur modo, an formulæ hujusce Synodi subscripserit, quam ex dictis liquet fuisse blasphemam & Arianicam, &, an post lapsum resipuerit, vel in hæretica impietate decesserit.

Propositio I. Cessit tandem Hosius Arianis, illorumque impietati consensit.

In libro enim de Syn. Hilarius commemorat *Blasphemiam per Hosium & Potamium conscriptam*; de qua supra. Socrates lib. II. cap. 31. *Quoniam vero consentire renuebat, plagas, & tormenta seni inferebant: unde & necessitate coactus, datis tum expositionibus & consensit, & subscripsit*. Ac Theodoretus in IV. H. E. libro cap. 6. *Hosius*, inquit, *initio quidem illis consentire detrectabat, compulsus tamen, & verbera, ut fama est, cum esset senex perpessus, tandem consensit, & subscripsit*. Athanasius quoque celeberrimi senis cultor singularis, & gratus in sua ad Constant. Apologia ait: *Quamvis ob illatas ipsi multas plagas, immodicas & structas in cognatos ejus insidias cesserit ipsis ad horam, utpote senex, & corpore imbecillis*. Quod habet Latinus interpres legitur in Athanasio εἶξεν αὐτοῖς πρὸς ὥραν, *non repugnavit ad horam*. Ceteros complures affert Baronius ad annum 357. ubi num. XVIII. præclare asserit, Hosii lapsum præteritorum omnium casum superasse. Certis itaque testimoniis humana imbecillitas continuo nobis pensitanda in Hosii defectione proponitur.

Eminentissimus Aguirre Differt. 2. in alterum Tom. Conc. Hisp. aperte narratum casum non denegat, dubium tamen multiplici capite probat: idque ob præclara Hosii merita summopere videtur in Scriptore clarissimo laudandum. Singula tamen, quæ producit brevissime expendam. Ait, quod senis oculi caligaverant, & mentis deliquium subierat: quod contigisse homini tanta ætate gravato probabile est quidem, sed mentis compotem indicant verborum, plagarumque ad tempus tolerantia; unde videtur imbecillitate corporis, non deliquio mentis peccasse. Addit Athanasium in Epist. ad Solitarios meminisse duntaxat Hosii cum Ursacio, & Valente communionis: at istorum voluntati *ad horam* non repugnasse fatetur idem Athanasius in sua Apologia. Observat Hilarium, qui procul a Sirmio aberat decipi potuisse rumore famæ: & revera deceptum ego arbitror in eo, quod blasphemiam Sirmiensem ait ab Hosio conscriptam: si enim restitit aliquandiu Ursacio, & Valenti, & probra ac tormenta sustinuit, jam Ariani impiam Confessio-

fessionem paraverant, quam magno Hosii nomine circumferrent. In subscriptione tamen innocentiam Hosii contra Scriptorum omnium auctoritatem perdifficile est demonstrare, & Hilarium plenissimæ convincere falsitatis. Contendit formulam, qualem narrat Hilarius, debuisse displicere Semiarianis; ideoque ab eo referri adulteratam. Verum reapse displicuit, & post expositionem Constantius minis, decretisque illam repressit, Auctore Socrate lib.2. cap. xxx. ideoque conjectura hæc evanescit. Ait denique Aguirre Hosium comparatione Liberii leve crimen patrasse: quod opus habet distinctione; nam in damnationem Athanasii Hosius nunquam consensit, & Liberius eidem subscripsit; qua in re miramur Hosii constantiam, & Liberii simplicitatem excusamus. In subscriptionem autem Ecthefeos, cum Hosius secundæ Sirmiensi Synodo adfuerit, quando *Blasphemia* edita est Ariana, ac Liberius accesserit Semiarianorum postulationibus jam formula illa damnata & vetita, dolemus de lapsu Hosii, & lætamur de recta fide Liberii.

Propositio II. Non obiit Hosius in impietate Arianica.

Athanasius in Epist. ad Solitarios Hosii pœnitentiam his verbis contestatur: *Moriturus enim quasi in testamento suo eorum vim protestatus est, & Arianam hæresim condemnavit, vetuitque a quoquam probari, aut recipi*. Et in Apologia, de qua supra, ait Hosium Arianis consensisse tantummodo πρὸς ὥραν, *ad horam*, nempe, dum Sirmiensi Conventiculo invitus interfuit. Legendus S. P. Aug. lib. 1. in Epistolam Parmeniani, ubi negat quod Donatistæ vulgaverant, Hosium ab Hispanis damnatum, & a Gallis fuisse absolutum, aut saltem credibilius esse, *Hispanos falsis criminationibus circumventos, contra innocentem protulisse sententiam, & postea pacifice in humilitate Christiana ad sententiam Collegarum accessisse*. Addimus posse quidem justissimum Deum deserere semel peccantem; sed cum superexaltet misericordia judicium, miserationibus ejus, quarum non est numerus, videtur magis consentaneum, si dicatur homini, qui fuerat Athleta veritatis, neque malitia, sed infirmitate, neque corde, sed ore peccaverat, pœnitendi victricem gratiam fuisse largitum. Quamquam hæc inscrutabili Dei beneplacito parata est, & ob præcedentia demerita facti sunt plures vasa in interitum, rerumque humanarum singulare ludibrium.

Oppones: Isidorus de Viris illustr. cap. 14. narrat Hosium digno Apostatæ exitu fuisse elisum, & ore distorto divinitus e sede dejectum, cum vellet deponere Gregorium Illiberitanum, qui noluit cum Hosio, tanquam perditissimo hæretico communicare. Consentiunt celebriores rerum Hispanicarum Scriptores, Auctor Anonymus, qui XIV. Vitas Isidori libro præposuit, Joannes Vasæus in Chron. ad annum 355. Joan. Mariana lib. IV. cap. 17. aliique permulti.

Resp. Natalis Alexander, librum de Viris Illustr. censendum esse suppo-

ſuppoſitum, cum illius non memineret Idelphonſus, qui recenſet Opera omnia Iſidori. Hæc tamen reſponſio falſa eſt, cum liber Iſidori de Viris Illuſtribus in aliorum ſyllabo cenſeatur a S. Braulione Cæſaraugustano Epiſcopo, cujus Prænotatio extat Tom. 2. Hiſpan. Illuſtratæ, & hujus libri antiquiſſimum Ms. ſervetur cum Iſidori nomine Cantabrigiæ in Bibliotheca Benedictina, & Oxonii in Mertonenſi. Quare Iſidoro jure adſcribitur a noſtro Philippo Bergomate in Supplemento ad an. 615. a Sigeberto in Catalogo cap. 55. a Voſſio lib. 2. de Hiſt. Lat. cap. 25., ab aliis quamplurimis. Hæc tamen Hoſii teterrimum exitum nequeunt, ut Vulpiani verbo utar, certiorare. Nam, ut recte ſcribit ipſemet Alexander, Iſidorus fabulam hauſit e Luciferianorum gurgite deturpato. Luciferiani enim duo, Fauſtinus & Marcellus, qui noluerunt recipere lapſos in perſecutione Conſtantii, & ab Eccleſia ſeſe nefario ſchiſmate alienarunt, in Libello ad Imperatorem Valentinianum adverſus Sanctos Epiſcopos veritatem fabellis tragicis macularunt. Ibi primum Hoſii cum Gregorio Boetico diſſidium, & illius mors atrociſſima conficta ſunt, pluraque in Athanaſium & Hilarium inverecunde adinventa. Illinc exſcripſit Iſidorus tragœdiam deplorabilem, inſeruitque Hiſtoriæ virorum illuſtrium: aut certe aſſuit Theodiſcus illius in ſede Hiſpalenſi ſucceſſor. Quamobrem æquum eſt, ut major fides præſtetur Athanaſio Scriptori Syncrono, atque integerrimo, quam Iſidoro ab Hoſii ætate valde remoto, & qui ſcripſit poſt corruptam a Luciferianis hiſtoriam. Id vero ceteris Hiſpaniarum Scriptoribus potuit facilius contingere, inter quos multi ſunt apud citatum Aguirre in Hoſium benigniores. Si quis præclara ipſius merita velit cognoſcere, legat Epiſtolam Athanaſii ad ſolitariam vitam agentes.

CAPUT XIV.

Abſolvitur liber Apologeticus nonnullis adnotationibus in Euchariſticum Hymnum Te Deum laudamus.

PRIUSQUAM de tabula manu tollam, triplex ratio ſuadet, ut de hymno gratiarum Ambroſio, & Auguſtino inſcripto pertractem; non ita tamen, ut pariam prolixitate faſtidium. Ratio prima eſt, quod Eccleſia perantiquæ traditionis verax & inviolabilis Magiſtra a pluribus ſæculis prædictum hymnum recepit: in quo Deum unum, æternum Patrem, verum & unicum Filium, & Paraclitum Spiritum laudamus, & confitemur. Fidem itaque Catholicam Trinitatis, Scripturis ac Patrum traditione ad nos derivatam Eccleſia Chriſti frequentiſſima hujus hymni recitatione confirmat. Illum ergo in diſſertatione, qua fidem iſtam vindicare ſtudui, importunum nequaquam videtur commemorare.

Deinde movet me, quod eruditi viri quamplurimi prædictum hymnum SS. Ambrosio & Augustino prorsus abjudicant, quorum non leves sunt conjecturæ. Primo enim ignotum esse Auctorem colligunt ex antiquioribus Mss. in quibus neque Ambrosio, neque Augustino tribuitur. In Vaticano Psalterio inscribitur *hymnus S. Sisebuti*. In Breviario Aniciano *Hymnus S. Abundii*: inscribitur in altero Psalterio Gallico Sancto Nicetio, & apud Edmundum Martene Hilario Pictaviensi. Tanta Auctorum diversitas, ait Pagius ad annum 388. satis ostendit latere adhuc hujus Cantici Auctorem. Ad hæc nemo invenitur, ut verbis utar PP. Bened. Tom. 2. Oper. S. Amb. p. 1217., hac nostra ætate tam plane rudis, qui fabulam esse inficietur, eumdem hymnum post baptizatum ab Ambrosio magnum Augustinum fuisse ab utroque alternis vicibus decantatum. Præterea invaluit hæc opinio ex Chronico S.Datii Mediolanensis, quod suppositum opus esse arbitrantur Menardus in notis ad Sacramentarium Gregorii, Gavantus in Rubricis, Mabillonius To. 1. Analectorum, & qui accurate Ambrosianæ Bibliothecæ Codices lustravit, Ludovicus Muratori. Rursus ab uno Ambrosio fuisse conscriptum nonnulli probare conantur, ex quo in forma Dialogi non sit editus. Demum animadvertit Lorinus in Ps. 27. versiculum Cantici, *Salvum fac populum tuum, Domine, & benedic hæreditati tuæ*, aliter legi tam in Psalterio Ambrosiano, quam apud Sanctum Patrem Augustinum: unde oritur suspicio, neque ab uno, neque ab altero fuisse compositum. Ita rationes non videntur deesse, quibus vetus opinio rejiciatur.

Attamen, omni partium studio deposito, arbitror debiliores esse conjecturas istiusmodi, & hymnum revera edidisse Ambrosium, & Augustinum, ut Bartholomæus Urbinas in Præfat. ad Milleloq. Jacobus de Valentia de hoc Cantico, Lancillotus, aliique nostrates, ut ex Congregatione Discalceatorum Eustachius a S. Ubaldo, necnon citato loco Lorinus, Radulphus Tungrensis Prop. 13. de Can. observat. & innumeri cujusque Ordinis Scriptores tradiderunt. Quod hac ratione ductus ostendo. Recedendum non est a vetusta & communi traditione, nisi hanc valida argumenta revincant. At quidquid eruditi viri producunt, ut antiquam de Cantico isto traditionem refellant, perleve est, nec ad eam labefactandam est satis. Itaque a communi, & pervetusta traditione, qua hymnus Ambrosio & Augustino tribuitur, nullatenus est recedendum. Communem esse hanc traditionem liquet ex Breviario Romano, Ambrosiano, & Monastico; esse perantiquam fatentur doctissimi viri Antonius Pagius ad annum 388. n. 11. & Mabillonius in differt. de Azymo & ferm. cap. VI. & probatur ex libro Ms. Psalmorum, quem Carolus Magnus misit ad Hadrianum Papam proculdubio ipso Carolo Magno vetustiorem, & pretio antiquitatis existimandum, aut saltem ex antiquiori exaratum, alias non esset donum vere magnificum & regium. In hoc ergo vetustissimo Ms. cujus Autographum asservatur in

in Cæsarea Bibliotheca extat Canticum istud cum epigraphe: *Hymnus, quem S. Ambrosius & S. Augustinus invicem condiderunt*. Præfert hunc titulum etiam in libris Alcuini, qui clarissimus Bedæ & Egberti discipulus fuit, & ejusdem Caroli nobilis præceptor. Appellant quoque Mediolanenses viam, quæ a laterali janua Ecclesiæ S. Ambrosii ducit ad alteram, in qua fertur Augustinum fuisse baptizatum, *la via del Tedeòm*; cujus nomenclaturæ originem nullam aliam possumus adinvenire; & est tempus, quo primum invaluit, inmemorabile.

Quantum vero infirmæ sint superiores conjecturæ, quis non facile intelligit? Sisebutus fuit Monachus Cassinensis, floruitque, ut constat ex hujus Ordinis Monologio ad xv. diem Martii, anno 1082. At S. Benedictus in Regula scripta circa annum DVI. præcipit, ut *Post quartum responsorium incipiat Abbas Hymnum Te Deum laudamus*. Hæc in regula Benedicti cap. XI. Quando ergo magnus ille Monachorum Pater instituit venerandissimum Ordinem, notum erat præfatum Canticum, imo & Ecclesiæ usu probatum: non enim Benedictus hymnum novum & inusitatum Officio Dominicæ addidisset; atque viri docti multo ante cantatum fuisse tradunt in Natalitiis Pontificum. Eapropter nullus Monachus Cassinensis, ut fatentur PP. Maurini in Præf. ad Hilarium, Auctor est hujus Cantici. Sed neque Hilarius Pictaviensis, aut Abundius, aut Nicetius, pro quibus vix stat unius Ms., nec perantiqui, testimonium: nec quanta in uno volumine veteres Amanuenses diversorum scripta confuderint, neminem fugit. Ita fieri potuit ut inter aliorum opera hymnus iste locum habuerit, aut forsitan fini fuerit appositus ad gratiarum actionem. Prior ergo Recentium Criticorum conjectura non videtur esse firmissima. Id vero, quod afferunt Benedictini in notis ad Hymnos Ambrosii fabulam esse vulgarem opinionem, Canticum *Te Deum* ab Ambrosio & Augustino alternis vocibus decantatum fuisse, me nihil commovet: sæpe enim veritas falsis circumstantiis vestitur; nec refert si Canticum ex tempore Ambrosius & Augustinus alterne cecinerint, aut ab utroque editum & conscriptum Clerici Mediolanenses: unde in iis, quæ ad compositionis modum attinent, sum ego piscis, hoc est, innatans, & mutum animal.

Nonnihil movet, quod scribunt in Præf. ad Hilarium, vulgarem opinionem *solo niti Pseudo-Datii Chronico lib. 1. cap. 10*. At aliter Joannes Mabillon, nomen ipsis, & universæ literariæ reipublicæ splendidissimum. Is citata dissert. de Azymo tria ad rem nostram percommoda docet: primum, non in solo Chronico Datii, sed etiam in pervetusto Psalterio Caroli Magni, de quo supra, Canticum istud referre nomen SS. Ambrosii, & Augustini; atque hæc statim addit: *Quod ut parum certum sit, hinc tamen apparet persuasionem de auctoribus istius Cantici non esse admodum novam & recentem, sed aut ipsius Datii tempore, aut paullo post receptam*. Quare Mabillonius, licet parum certam opinio-

 nem

nem nostram concedere videatur, negat niti solo Chronico Datii, & ex ea posse ipsum Chronicon reddi suspectum. Deinde observat idem Chronicon sub nomine Datii citari tum apud Paulum Diaconum lib.xvi. historiæ Miscellæ, tum apud Anastasium in vita Silverii: unde infert, *fatendum est, aut Datium ejus esse auctorem, aut aliquem alium Paulo Diacono, idest octavo sæculo superiorem*. Deinde ait, quod etiamsi Chronicon istud esset ævi recentioris, non tamen continuo respuendum est, quidquid in illo contineatur, cum Auctor, quisquis tandem ille sit, potuerit id ex veteribus monumentis accipere. Quæ dicuntur quidem a Mabillonio de Azymo, sed possunt etiam Cantico Eucharistico accomodari. Itaque vulgaris opinio neque nititur solo Chronico Datii, neque istud manifeste est suppositum, neque, ut tale sit, respuendum est quidquid in eo continetur. Atque his tertio argumento satisfactum iri confidimus.

Chronicum autem Datii ex duplici capite habetur apocryphum, primo quia producitur usque ad annum Christi 1067. deinde, quia apud Ladulphum eadem, iisdemque verbis narrantur. Sed his satis est respondere, Datiano Chronico aliqua accessisse additamenta, quod in Scripturis hujus generis ut plurimum solet contingere. In exemplo est Chronicon Eusebii, quod ille produxit ad annum vulgaris Aeræ 326. & Hieronymus ad annum 379. Libri enim Annalium ac Temporum in dies crescunt; & in unum corpus quandoque nectuntur. Cumque juniores Chronologi exscribant, aut in epitomen redigant historias antiquorum, nil mirum si in Ladulpho occurrant permulta, quæ sub nomine Datii alibi inveniuntur.

Leviora sunt, quæ ulterius objiciebantur, scilicet, apparere ex MS. annis quadringentis antiquiore, & ex eo, quod in Cantico forma dialogi non servetur, editum a solo Ambrosio. Revera enim Ambrosianum possumus appellare, si ex parte Sanctissimum Antistitem habet Auctorem, ab eoque dicitur inchoatum. Neque more Dialogi texendum erat, cum non sit mutuum Ambrosii & Augustini colloquium, sed utriusque oratio Eucharistica: etenim διαλογίζομαι est colloqui, & adinvicem disceptare. Deprehendimus denique non raro, inquit Lorinus, longe aliter Ambrosium & Augustinum legere textum Psalmorum, quam sit in Ambrosiano Psalterio, & consequenter nihil obstare potest quod in Cantico legatur *hæreditati tuæ*, & in Psalmo *hæreditatem tuam*, minima, ut apparet, discrepantia. Receptæ itaque traditioni de Auctoribus hymni Eucharistici non videtur propter istiusmodi conjecturas esse contradicendum.

Habes duplicem caussam, propter quam de hymno *Te Deum* in fine libri de Trinitate Apologetici breviter pertractavi. Forte dices, me principio hujus Capitis caussas tres indicavisse. Ita est. Tertiam habeto: ut libro finem faciat Canticum Ecclesiasticum, quod inscribitur *De fide Christi*, & *Pro gratiarum actione*.

DE



DE THEOLOGICIS DISCIPLINIS
LIBER NONUS
Qui resolvit quædam dubia Scholastica, & modum tradit loquendi de Trinitate.



AD finem librorum, quos de Uno, Trinoque Deo susceperam exornandos, mihi tandem properanti occurrunt prolixæ, ac perdifficiles veterum Scholasticorum Disputationes; in quibus ne diu versemur prohibet cum ratio instituti, tum rerum aliarum dignitas atque amplitudo: ne autem illas penitus prætereamus, non sinit Majorum nostrorum assiduus labor, & perantiqua literarii certaminis institutio. In hoc ergo libro de Scholarum circa Trinitatem placitis talem placet tenere methodum, quæ proponat brevique resolvat Scholasticas disceptationes; ut debellatis jam longo certamine Hæreticis, Criticisque devictis, eos etiam, qui aut domestica, aut ludicra bella inferunt, exerceamus, ac tranquilliori posthac animo a Divinitatis arcano ad spiritales, corporeasque creaturas nostra convertatur oratio. Neque vero timemus quin differentibus nobis adsit lectorum conjuncta cum singulari comitate tolerantia; dum, nisi ratiocinationibus peracutos & excultos eloquio, breviloquentes saltem futuros nos esse paciscimur.

CA-

CAPUT I.

Non posse intellectum creatum naturali facultate certam Trinitatis comparare sibi notitiam.

TRINITATIS mysterium laudabili ausu, miroque ingenio invenisse Platonem scripsit quinto sæculo Claudianus Mamertus; & plura illius arcani vestigia in libris Mercurii Trismegisti, & in Oraculis Sibyllarum deprehenduntur. Ingenii acumine altissima quæque mysteria contingi ajebat sæculo duodecimo Abaelardus: divinarumque personarum pluralitatem evinci arbitrabatur circa finem sæculi XIII. Raymundus Lullus demonstratione petita ab æqualibus, quam vocant æquiparantiæ. Hi, aliique viam huic quæstioni aperuerunt: pro qua superfluum videtur repetere multiplex esse genus demonstrationis, per caussam, ex effectibus, a simili, & ex aliis locis dialecticorum. Tantummodo prænotandum est, duo simul controverti, num ratio naturalis possit sese in hujus mysterii cognitionem assurgere, aut saltem revelatione supposita illud positiva argumentatione reddere manifestum.

PROPOSITIO: Nullus acie naturalis ingenii valet Trinitatis mysterium percipere, nec fide imbutus illud humanis argumentis evincere.

Ostenditur Scripturis, PP. auctoritate, & ratione. Quod solius gratiæ donum est, nemo sola natura duce consequitur: Notitia Trinitatis solius gratiæ donum est: Ergo nemo hanc notitiam sola natura duce consequitur. Minor probatur ex verbis Matth. XI. 27. *Nemo novit Filium nisi Pater, neque Patrem quis novit, nisi Filius, & cui voluerit Filius revelare*. Et cap. XVI. 17. *Beatus es Simon Bar-Jona, quia caro & sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus, qui in cælis est*. II. Hormisdas Papa in Epist. ad Justin. *Secretum*, inquit, *Trinitatis nec ulla visibilium, nec invisibilium creaturarum potuit investigare natura*. Ambrosius lib. de Fide cap. 10. *Impossibile est, generationis Verbi divini scire secretum: mens deficit: vox silet*. Et S. P. Aug. lib. XV. de Trin. cap. XVI. *Quænam tandem vis intelligendi, quæ vivacitas rationis, quæ acies cogitationis ostendent, quomodo sit Trinitas?* III. Omnis naturalis cognitio duplicem habere potest sui caussam, vel prænotionem creaturarum, vel ideam anticipatam & ingenitam: Ex neutro principio hauriri potest Trinitatis notitia: Ergo nullatenus hæc poterit esse naturalis. Prob. min. Non sufficit prænotio rerum creatarum, quoniam hæ trahunt in Dei cognitionem, tanquam effectus a prima caussa producti; & virtus illarum creatrix, quæ est toti Trinitati communis, ad unitatem spectat divinitatis, nec proficiscitur ex proprietate personæ; ita ut, si in una tantum hypostasi Dei natura subsisteret, adhuc ratio haberetur Creatoris, & creaturæ. Nec satis

est

est insita idea Dei, quia hæc exhibet rationem summi boni, independentis, infiniti, per se existentis; quæ pariter solam infert unitatem divinitatis. Sive ergo prænotio creaturarum, sive anticipatio idearum nequit perceptionem parere Trinitatis. Hæc vero probant positionem nostram facta quoque revelatione: quæ naturalem vim aut mentis, aut idearum non immutat, efficitque tantummodo, ut assentiamur veritati non apparenti propter revelantis auctoritatem. Præformati autem fide facile demonstramus in Deo Trinitatem non repugnare, ejusque imagines ubique conspicimus, prout liquet ex cap. 6. & 7. libri VII.

Adversus hanc positionem Objectiones quædam.

Opp. I. Apost. ad Rom. I. 20. inquit: *Invisibilia enim ejus a creatura mundi per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur*. Et Sap. XIII. I. *A magnitudine enim speciei & creaturæ cognoscibiliter poterat horum Creator videri*. Utuntur hoc duplici testimonio Theologi, ut evincant ex rebus aspectabilibus unius summi Numinis existentiam. At S.P. Augustinus lib. XV. de Trinit. cap. 2. affert utrumque testimonium, *ne fidelium quispiam frustra, & inaniter existimet, se quæsisse in creatura indicia summæ Trinitatis*. Igitur quomodo Dei existentia, ita & Trinitas ex rerum adspectabilium contemplatione dignoscitur. Et quidem S. Pater præcedentibus libris comprobaverat Dei Trinitatem exemplis creaturarum, quæ lib. VII. additis pluribus aliis fuerunt producta; & quæ videntur hanc assertionem evertere.

Resp. Utique deprehendi accedente lumine fidei in rebus conditis Triados vestigia, sed, quoniam quidquid creatum est cum sola omnipotentia necessario connectitur, Deum omnipotentem aperte demonstrant, non Deum Trinum. Nam quæ videntur Trinitatem referre, non eam exhibent æquiparantia naturalis similitudinis, sed cogitatu mentis divinitus illustratæ. Quod Augustinus eodem libro cap. 20. de Imagine sita in mente hominis cogitante & volente, ita monet: *Veruntamen caveat, ne hanc imaginem ita ei comparet, ut omnino existimet similem: sed potius in qualicunque ista similitudine magnam quoque dissimilitudinem cernat*. Affert præterea multiplex inter has imagines Deumque discrimen: unum cap. VIII. ejusdem libri, quod hæc tria, idest, mens, notitia, & amor, *ita sunt in homine, ut non ipsa sint homo*; cum e contra divinitatis natura ita sit in Personis, ut unaquæque sit Deus: alterum cap. 23. *quod ista Imago, quod est homo, habens illa tria una persona est*; & in Deo tres distinctæ personæ sunt una eademque divinitas: tertium cap. 22., quod homo adeptus intelligendo notitiam, aut caritatem amando, non est hæc, *sed hæc habet*; & Verbum Patris, & amborum Amor sunt eadem Patris substantia. Hisce regulis comparationes omnes cap. 7. lib. VII. pensitabis. Dum enim subit

subit naturalis cogitatio, aut Deum esse intelligentem, aut naturam esse boni se diffundere, aut amicitiam versari inter plures, aut perfectionem esse viventium gignere filium: occurret simul prudens animadversio, solam fidem nobis proponere posse dari verbum ejusdem cum intelligente naturæ, communicari bonum alteri substantia indistincto, dari in consortio amicitiæ indivisibilem Deitatem; reperiri genitum substantialiter a generante indivulsum: quæ, priusquam accedat donum descendens a Patre luminum, nec firmiter credi possunt, nec salubriter inveniri, nec veraciter cogitari.

Opp. 2. Antiqui Philosophi naturali lumine divinarum Personarum pluralitatem assecuti sunt. Mercurius Trismegistus fertur hæc protulisse: *Monas genuit Monadem, & in se suum reflexit ardorem*. Commendant Aristoteles, & Pythagoras ternarium numerum tanquam symbolum divinitatis. In Platonis Timæo hoc exponi mysterium, notat in 2. de Preparat. Evangelica Eusebius. In Platonicorum libris multiplicibus rationibus suaderi æternam Verbi apud Patrem existentiam testatur S. P. Augustinus lib. VII. Confess. cap. 9. Meminit Patris & Filii etiam Zoroastres in Magicis. Plura de Christi divinitate, eaque illustria proferuntur in Oraculis Sibyllinis. Potest ergo nativa rationalis creaturæ facultas ad hanc notitiam pertingere.

Resp. nego ant. Qui enim sub Mercurii nomine circumferuntur libri, suppositi sunt, neque ætatem præcedunt Apostolorum, ut dudum eruditi viri observarunt, Petavius lib. 1. de Trin. cap. 2. Du-Pin in sua Bibl. Tom. pag. 35. omnesque naris emunctæ Critici. In his enim passim occurrunt Evangelii Joannis verba, & Græca explanantur vocabula, cum Mercurius floruerit, quisquis tandem ille sit, antequam vel ipsum Græcorum nomen audiretur. Sed dato genuina esse Opera Trismegisti, dicitur in his Monas genuisse Monadem, idest, unus unum, de productione mundi, qui unus est, & conditus ab uno Deo, usurpato verbo *genuit*, pro creavit, more usitato Græcorum. Ternarium numerum Pythagoras, & Aristot. commendant, eumque gentes summa in Sacrificiis religione adhibuerunt, quod ceteris præstantior sit, habeatque principii, medii, ac finis rationem, ob triplicem unitatem. Imo Pythagoras Quaternarium præferebat, in quo solitus erat jurare; & in octavo summam esse perfectionis symbola Sacrorum librorum demonstrant. Plura de his Bongus, qui tamen demonstraturus Ternarii excellentissimam naturam ex quo Christus tertia die resurrexit, & Paulus tertia oratione confortatus est, videtur pueriliter ludere, cum plurima sint etiam Ternarii numeri valde infausta, ut percussio Benadab, confossio Absalom, ac trium dierum, regnante Davide, pestilentia. Neque de se numeri bonum, aut malum portendunt, etsi ratione rerum, quæ numerantur, noceant aliquando, vel prosint.

Plato-

Platonici potuerunt ex Hebræis nonnulla audire mysteria, sive fuerint ante expeditionem Alexandri aliqui Sacri libri in græcum translati, ut docent viri de Ecclesiastica historia benemeriti Huetius, & Alexander; sive Gentiles Philosophi cum Judæis fuerint conversati: quod de Aristotele scribit Clearchus apud Josephum Flavium in 1. contra Apionem, & Euf. in IX. de Præp. Evangelica cap.5. & 6. idque de Platone credendum est, quem constat discendi cupiditate majorem orbis partem peragrasse. In libris tamen Platonicis plures distinguuntur gradus divinitatis, Tagaton, sive caussam, Demiurgum, & ideam universorum, aliosque Deorum ordines, ut lares & dæmones, uti observant Proclus in Comment. ad Timæum, Macrobius lib. 1. in Somnium Scipionis, & S. P. Auguft. lib. XIII. de Civ. Dei cap.16. Quamobrem Verbum Dei cognovit quidem Plato, ut ait idem Aug. in VII. Confess. sed inferiorem Tagato divinitate: & ipse, ut arbitror, semina projecit Arianismi. Sunt hujus generis quisquiliæ, quas proferunt e Zoroastre, aut suppositititiæ, aut Arianicæ, & fortassis utrunque.

Eadem fere est ratio de Sibyllinis Oraculis, quæ spuria censent, non solum Blondellus, Markius, Oudinus, Vossius, Clericus, sed etiam Possevinus, & alii complures, qui Auctorem in tempore Hadriani, aut Commodi, & citius etiam ruminant; & quamvis carmina Sibyllarum a xv. viris Romæ asservata omnes fateantur, quæ tamen nunc extant notis innumeris apparent post ætatem Apostolorum consarcinata. Nil ergo mirum, si Filium Dei Christum prædicant. Quod si cum Hugone Grotio contendas versus Sibyllarum esse a Judæis editos Græco idiomate, etsi falsa est hæc opinio, sequitur Religionis arcana fideles tantummodo prodidisse. Si demum servari adhuc vaticinia Sibyllarum existimas; his mysteria prænoscere divinitus concessum est. Ait enim in 1. adversus Jovinianum beatus Hieronymus: *Sibyllarum insigne virginitas, & virginitatis præmium divinatio.*

Opp. ultimo: Quod non demonstratur impossibile, demonstratur possibile: Mysterium Trinitatis non demonstratur impossibile: Ergo demonstratur possibile. Resp. dist. ma. Si demonstrari possit, habeatque in humana mente notionem aliquam & ideam, conc. si nulla ejus prænotio, aut idea succurrat menti, nego. Porro, revelatione seclusa, nulla occurrit individuæ Trinitatis perceptio, ideoque nullo nisu potest naturalis ratio illius possibilitatem evincere.



CAPUT II.

Quinam sit divinarum Processionum numerus, & quale principium.

HOc *Processionis* vocabulum, quod specialiter aptatur Spiritui Sancto, ampliori significatione etiam Filii generationem complectitur: unde *Processio* nihil est aliud, quam origo unius divinæ Personæ ab alia. Hanc immanentem esse, substantialem, ac necessariam fides docet, ut naturalem illam & incommutabilem nativitatem & spirationem secernat quisque a libera & contingenti productione creaturarum. Et *processiones* in Deo esse admittendas, satis superque lib. VII. demonstravimus; ibique refutavimus argumenta, quibus Heterodoxi conantur evincere, aut unius substantiæ unam esse personam, aut unius processionem ab alia naturam evertere divinitatis. Hæc cap. 6. & 10. fuerunt exagitata. Non videtur ergo in hac quæstione immorandum: neque recudenda sunt, quæ obstare videntur ob rationem principii, *entis a se*, & essentiæ *irreceptæ*; cum in Filio & Spiritu Sancto non temporis diversitatem, non dependentiæ rationem, non esse productum a caussa, sed solam discrepantiam originis profiteamur.

Ex eodem libro septimo constat duas tantum in divinis admittendas esse *Processiones*, hoc est, Generationem Filii a Patre, & Spiritus Sancti originem ab utroque. Cur vero Filius generare non debeat, nec in Deo admitti debeant plures his intrinsecæ emanationes, neque dentur divinorum attributorum termini intrinseci substantiales; cur etiam Spiritus Sanctus neque spiret, neque generet, diximus in resp. ad argumenta Wolzogenii citato cap. 7. & 10.

Remanet ergo videndum quodnam sit harum *Processionum* principium, an natura, an hypostasis, an utrumque. Nomine autem principii intelligimus id, in quo sita est ratio potentiæ generandi, aut spirandi. Aureolus dist. VII. q. 1. art. 2. nullam istiusmodi activam potentiam agnoscit præter connexionem & non repugnantiam terminorum, qualis est potentia, qua Deus potest esse Deus, homo homo, brutum brutum. Doctores alii putant distinguendum esse inter principium *quod*, & principium *quo*; & illud quidem esse Personam subsistentem, non est qui vertat in dubium. At de principio *quo* dissentiunt ab invicem. Statuit Durandus principium *quo* in sola natura, quatenus est fecunda etiam præconcepta ad intellectionem, ac volitionem: quam sententiam appellat Ludovicus Bancel errorem in fide. Quidam cum Dionysio Carthusiano, ac D. Bonaventura reponunt hoc principium in sola relatione, sive personali proprietate. Thomistæ, quibus subscribunt Juenin, Tournely, Habert, Boucat, Florez, præter turbam vete-

veterum, recentiumque, constituunt illud in intellectu & voluntate, quatenus connotant relativum, scilicet, rationem constitutivam Personæ. Nonnihil ab his discrepant Scoti asseclæ, qui cum animadvertant intelligendi & volendi actus esse tribus personis communes, actus alios *formaliter* diversos invenerunt, in quibus Verbi generationem, & spirationem arbitrantur consistere, quorum unum *dictionem* appellant, alterum *spirationem*. Conveniunt autem utriusque partis Theologi, quod præter principium *quod*, idest personam, aliud principium *quo*, qualecumque demum sit, contentiose propugnant aliqua ratione a natura distinctum, quam etiam principium *quo* remotum esse non diffitentur.

Nos, qui distinctionem omnem intrinsecam a simplicissima natura Dei eliminavimus, priusquam nostram proferamus opinionem, prænotamus, probare nos enunciationes hujusmodi: *Essentia est virtus generativa Dei*, quæ sunt verba Cyrilli in 1. Thesaurorum cap. 7., &, *Divina natura est generativum principium, quo Pater filium generat*: ut sess. 18. Florentini Conc. ait Joannes Theologus; necnon, *Verbum gignitur intellectu, vel dictione Patris*, pluresque consimiles. Quis enim hæc esse apud PP. usitatissima ignorat? quis hæc non pronunciat? Sed cum propositiones illæ duplicem sensum admittant, *complexum* nempe, atque *incomplexum*, utrumque dicimus esse exponendum. In exemplo sit: hæc enunciatio, *Filius genitus est e Patris substantia*, aut, *Filius est Verbum ac Sapientia Patris*, hunc sensum habet, quem placet cum nostro Ariminensi appellare *incomplexum*, Filius est genitus a Patre, qui est sua substantia, suamet sapientia; & sensum hunc admittimus, & traditum novimus ab Augustino, qui frequentissime docet Patrem esse quidquid est, substantiam, vitam, intellectum, &c. ut pluribus demonstratum est lib. 11. cap. 3. Sed habet præfata enunciatio alium sensum *complexum*, & formam quamdam Patri generanti superaddit, idest, Filius gignitur e substantia, quæ est aliquid a Persona Patris distinctum; sive procedit per intellectum, qui est potentia hypostasi superaddita: & sensum istum respuendum esse censemus, tanquam divinæ oppositum simplicitati. Hæc autem, licet citati cap. 3. libri 11. sint consectaria, variis nunc assertionibus explicabuntur.

Propositio I. Datur in Deo verum aliquod, ac proprium generationis, & spirationis principium.

Adversus Aureolum sic breviter probatur. I. Pater non constituitur in ratione Patris hoc solo, quod Filius non repugnet, sed quod illum revera generet; Ergo præter non repugnantiam terminorum, aliquod generationis principium admittendum est. Prob. ant. PP. testimonio, ac ratione. Etenim S. P. August. in v. de Trinit. cap. 14. *Pater*, inquit, *ad Filium principium est, quia genuit eum*. Igitur Filius

est a Patre per veram generationem, non per solam non repugnantiam. Tum, generatio est actus principii Filium producentis: In Deo est generatio: Ergo actus principii Filium producentis in Deo est; & quomodo vera negari generatio non potest, ita nec proprium generationis principium. II. Non repugnantia probat in Deo aliquid esse *illative* tantum & argumentatione logica, non per originem, ac naturali generatione: Atqui Filius est a Patre non *illative* tantum, sed substantiali generatione & origine: Ergo non est principium Filii sola non repugnantia. III. Quælibet, potentia, quæ refertur ad terminum a se productum, est vera potentia: Principium generationis Verbi refertur ad terminum productum: Ergo principium generationis Verbi est vera potentia.

Opp. 1. In Patre non est potentia, ut se faciat Patrem: Ergo in Patre non est vera potentia, qua generet Filium. Resp. dist. ant. Non est in Patre potentia ut se faciat Patrem & generet, ea potentia quæ est ad actum, concedo: ea potentia, quæ est ad terminum, nego. Potentia ad actum est, qua potest quispiam sibi dare perfectionem aliquam, ut homo potens intelligere valet prodire in actum, & dare sibi eam, qua carebat, formam intellectionis: quæ potentia, uti supponit rem mutabilem, ita Deo videtur indigna. At potentia ad terminum tantummodo est illa, quæ nullo superveniente actu ex parte principii, dat termino aut existentiam, aut perfectionem, qualis est potentia mundum procreandi, & in Patre sempiternum Filium gignendi: quæ quidem, si est potentia ad terminum extrinsecum, & creatum infert in eo finitatem ac dependentiam, ut in mundo: si ad terminum intrinsecum & procedentem, solam relationis originem, ut in Filio.

Opp. 2. Potentia productiva Filii est perfectio *simpliciter*: Ergo si in Patre sit vera potentia Filii productiva, erit in Patre perfectio *simpliciter simplex*, quæ non invenitur in Filio.

Resp. dist. ant. Potentia productiva Filii est perfectio *simpliciter*, & *incomplexe* significabilis, idest, penitus indistincta a perfectione substantiæ Patris, conc. Est perfectio *simpliciter*, & significabilis *complexe*, scilicet, forma aliqua superaddita Patris substantiæ; nego ant. & quod inde consequitur. Nam cum Filius habeat eamdem cum Patre divinitatem, habet etiam omnem perfectionem illius, & licet Pater non sit, est tamen eadem bonitas, quæ est Pater.

Propositio II. Principium divinarum processionum non est sola hypostasis, aut relatio.

Enimvero, ut Anselmus ait in cap. 54. Monologii, *Non ex eo procedit, in quo plures sunt Pater, & Filius, sed ex eo in quo unum sunt*. Videlicet, principium generationis debet etiam complecti naturam, quæ in ambobus est una, cum Filius ratione generationis procedat ut Deus: Ergo relatio aut personalitas, si naturam

turam sejunxeris, non est completum generationis principium.

Oppones: Relativa proprietas est Patri principium essendi *personaliter*: Ergo est etiam principium *personaliter* operandi. Resp. dist. ant. Relativa proprietas est principium essendi *incomplexe* significabile, quod est ipsamet natura cum termini connotatione, conc. Significabile *complexe*, & naturæ adventitium, nego.

Propositio III. Sola natura non est principium processionum divinarum.

Liquet; nam quidquid tribus personis commune est, illarum nequit esse principium: Natura personis communis est; Ergo natura nequit illarum esse principium. Hinc juremerito IV. Lateranense Concilium celebratum anno 1275. definivit contra Abbatem Joachim, quod *Essentia non est generans, neque genita, neque procedens: sed est Pater qui generat, Filius qui gignitur, Spiritus Sanctus qui procedit.*

Propositio IV. Non est in Deo admittendum aliquod principium *quo* a principio *quod* sensu *complexo* distinctum.

Demonstratur propositio argumentis quibusdam communibus, postea particularibus contra aliorum opiniones. Sunt autem communia, & quæ simul Durandi, Thomistarum, & Scoti opinionem impugnant, hæc tria. I. Si forma aliqua aut substantialis, aut accidentalis divinitus separata consistat, & simplex sit, nec per aliam perficiatur, est sola principium & *quod* producit, & *quo* producitur: concreta vero ideo forma, & principio *quo* operantur, quoniam simplicia non sunt, & adveniente potentia & facultate complentur. At Deus Pater, cum majori simplicitate ac perfectione præditus sit, quam forma quæque creata, est ipsa sua potentia, ipse suus actus, neque ulla adventitia qualitate perficitur. Frustra igitur in Patre duplex principium admittitur. II. Principium *quo* aut est Patri intrinsecum, aut extrinsecum: non extrinsecum, cum nullum tale in Deo locum habeat: non intrinsecum, cum nulla forma, *entitas* nulla sit a Paternitate distincta. Igitur nullum est hujusmodi principium *quo*. III. Nisi Pater per se primo, absque principio alio gigneret filium, non esset ipse absque omni principio, quod enim operatur per aliquid aliud, recipit *aliqualiter* esse, ut anima a mente, qua percipit, fit rationalis, ignis a qualitate, qua agit fit calidus; idque præsertim in Adversariorum systemate, qui distinguunt potentias ab anima, atque proprietates a forma. Ergo si in Patre principium *quo* in sensu *complexo* constituatur, recipiet Pater entitatem aliquam; nec erit, ut firmissime creditur, principium sine principio.

Breviter nunc aliorum placita expedio. Principium *quo* non est, ut opinabatur Durandus, natura sine intellectione, & voluntate: non est intellectus & voluntas, ut docent Thomistæ, neque ut placet Scotistis, *dictio* & *spiratio*: Ergo nullum. Probat. ant. contra Durandum: Filius

Filius est Verbum Patris, Dei ratio, idea rerum universarum, & Theologi ac Patres comparatione verbi mentis nostræ æternam exponunt generationem: Igitur Filius procedit ex mente, & intellectu Patris, aut, a Patre, qui est sua mens, sua potentia, sua cogitatio.

Probatur contra Thomistas. Quodcunque principium generationis debet a Genito distingui: Neque intellectus, neque natura distinguuntur a Genito: Ergo neque intellectus, neque natura esse possunt generationis principium. Atque hæc ratio confirmatur allata definitione Lateranensis Concilii. Respondent tamen primum, non esse distinguendum a termino principium *quo*, sed duntaxat principium *quod*: deinde, naturam, intellectum, voluntatem esse quidem principium, sed quatenus *modificantur* relatione, & personali proprietate. Verum adversus priorem responsionem arguit Gregorius Ariminensis. I. Nequit excogitari principium, qualecunque illud sit, nisi sit principium alterius: quodlibet enim principium alterius, non sui principium sit, est necesse; Ergo si principium *quo* est principium, alterius non sui debet esse principium, & consequenter & istud a principiato distinguitur. Præterea S. Thomas q. 41. art. 5. demonstraturus potentiam generandi non esse relationem, sed essentiam, *Illud*, inquit, *proprie dicitur potentia in quocunque agente, quo agens agit*: Ergo fatetur principium, quodcunque illud sit, referri ad alterum: & argumentum, quo utitur, videlicet, *Omne producens producit sibi simile, sed Filius Dei similatur Patri in natura, igitur natura divina est in Patre potentia generandi*; argumentum, inquam, istud posset hoc modo inverti: Natura divina non producit sibi simile: potentia generandi est actio producens simile: ergo natura divina non est potentia generandi. Me non fugit, nobilissimos Thomistas reponere, confundi a me inani verborum involucro principium, potentiam, generationem. At me satis munitum arbitror, si repetam in simplicissima divinitate idem esse generationem ac potentiam, potentiam & principium, principium & personam, personam & substantiam: & principium generationis esse Patrem, qui est ipsa sua natura, ipsa sua potentia, ipsa sua generatio, non quidem absolute, sed comparate ad terminum subsistentem, hoc est, ad Filium.

In altera autem responsione paullulum sistendum est. Nam hoc D. Thomæ assertum, *Natura & intellectus sunt principium generationis, quatenus in obliquo significant relationem*, aliquo sensu verum est, aliquo falsum. In sensu *incomplexo*, quo significatur principium generationis esse Patrem, qui est sua natura, sua mens, sua voluntas, enuntiatur rectissime; quippe neque nos excludimus naturam, & intellectum a ratione principii, si dicimus principium generationis esse Patrem, qui est sua mens & substantia. At in sensu *complexo* superius exposito non potest assertum illud admitti; cum & nulla detur potentia superaddita hypo-

hypoſtaſi, & omne principium ſit alterius, non ſui, & diſtingui debeat a principiato.

Adverſus Scotiſtas præter ea, quæ hactenus dicta ſunt, militat, quod in Deo *nihil aliud eſt apud ſe dicere, & apud ſe cogitare*, ut ait lib. 3. ad Monimum Fulgentius, & fruſtra Subtilis Doctor actus *notionales* multiplicat. Quod ſi velis appellare *dictionem* actum intellectionis paternæ prout refertur ad Verbum, liceat per me quidem: ſed erit revera principium Filii ſapiens Pater, cui idem eſt eſse quod ſapere; & terminus generationis Verbum, & ſapientia Patris, cui idem eſt eſse ſapientiam & prolem, cum in Deo ſit vere una ſimplex eſsentia, quomodo explicat lib. VII. de Trinitate cap. 1. Auguſtinus.

Ad quædam in contrarium objecta.

Opp. 1. Si principium generationis eſset quidquid eſt Pater, foret generationis principium divina quoque natura. At hæc nec eſt generans, nec genita, ut definivit Lateranenſe Concilium. Ergo principium divinæ generationis nequit eſse quidquid eſt Pater.

Reſp. diſt. min. Divina natura non eſt generans nec genita, ſi accipiatur *incomplexè*, ideſt, pro Perſona, quæ eſt ſuamet natura, & prout relative dicitur; nego. Si accipiatur *complexe*, quatenus ſuperadditur perſonæ, & prout dicitur abſolute, conc. minorem, & nego *ſuppoſitum*, quoniam natura iſta communis non eſt aliquo modo intrinſece diſtincta a perſonis, ſed eſt, ut ait Concilium Lateranenſe, *Pater qui generat, Filius qui gignitur, Spiritus Sanctus qui procedit*. Itaque animadverte Abbatem Joachim non veram, & propriam unionem admiſiſse inter naturam & perſonam, ſed collectivam tantum, & ſimilitudinariam, unde quaternitatem adſtruebat in Deo, videlicet tres perſonas, & illam communem eſsentiam, quaſi quartam. Exiſtimabat ergo Eſsentiam, ſeu naturam tribus perſonis communem eſse principium generationis in Patre, & terminum generationis in Filio, ideſt eſse generantem & genitam, in ſenſu *complexo*, & quaſi eſset in Deo quaternitas, ſcilicet hæc natura diſtincta a perſonis. Quæ doctrina blaſphema eſt, & hæretica, & confoditur a memorata Synodo hac definitione: *In Deo Trinitas eſt ſolummodo, non quaternitas, quia qualibet trium perſonarum eſt illa res, videlicet ſubſtantia, eſſentia, ſive natura divina, quæ ſola eſt univerſorum principium, præter quod aliud inveniri non poteſt. Et illa res non eſt generans, neque genita, nec procedens: ſed eſt Pater qui generat, Filius qui gignitur, Spiritus Sanctus qui procedit, ut diſtinctiones ſint in perſonis, & unitas in natura*. Neque aliam cauſsam definitionis iſtiuſmodi affert ſacra Lateranenſis Synodus, niſi, *quod una quædam ſumma res eſt, incomprehenſibilis quidem & ineffabilis, quæ veraciter eſt Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus, tres ſimul perſonæ, ac ſingula-*

tim

Filius est Verbum Patris, Dei ratio, idea rerum universarum, & Theologi ac Patres comparatione verbi mentis nostræ æternam exponunt generationem: Igitur Filius procedit ex mente, & intellectu Patris, aut, a Patre, qui est sua mens, sua potentia, sua cogitatio.

Probatur contra Thomistas. Quodcunque principium generationis debet a Genito distingui: Neque intellectus, neque natura distinguuntur a Genito: Ergo neque intellectus, neque natura esse possunt generationis principium. Atque hæc ratio confirmatur allata definitione Lateranensis Concilii. Respondent tamen primum, non esse distinguendum a termino principium *quo*, sed duntaxat principium *quod*: deinde, naturam, intellectum, voluntatem esse quidem principium, sed quatenus *modificantur* relatione, & personali proprietate. Verum adversus priorem responsionem arguit Gregorius Ariminensis. I. Nequit excogitari principium, qualecunque illud sit, nisi sit principium alterius: quodlibet enim principium alterius, non sui principium sit, est necesse; Ergo si principium *quo* est principium, alterius non sui debet esse principium, & consequenter & istud a principiato distinguitur. Præterea S. Thomas q. 41. art. 5. demonstraturus potentiam generandi non esse relationem, sed essentiam, *Illud*, inquit, *proprie dicitur potentia in quocunque agente, quo agens agit*: Ergo fatetur principium, quodcunque illud sit, referri ad alterum: & argumentum, quo utitur, videlicet, *Omne producens producit sibi simile, sed Filius Dei similatur Patri in natura, igitur natura divina est in Patre potentia generandi*; argumentum, inquam, istud posset hoc modo inverti: Natura divina non producit sibi simile: potentia generandi est actio producens simile: ergo natura divina non est potentia generandi. Me non fugit, nobilissimos Thomistas reponere, confundi a me inani verborum involucro principium, potentiam, generationem. At me satis munitum arbitror, si repetam in simplicissima divinitate idem esse generationem ac potentiam, potentiam & principium, principium & personam, personam & substantiam: & principium generationis esse Patrem, qui est ipsa sua natura, ipsa sua potentia, ipsa sua generatio, non quidem absolute, sed comparate ad terminum subsistentem, hoc est, ad Filium.

In altera autem responsione paullulum sistendum est. Nam hoc D. Thomæ assertum, *Natura & intellectus sunt principium generationis, quatenus in obliquo significant relationem*, aliquo sensu verum est, aliquo falsum. In sensu *incomplexo*, quo significatur principium generationis esse Patrem, qui est sua natura, sua mens, sua voluntas, enuntiatur rectissime; quippe neque nos excludimus naturam, & intellectum a ratione principii, si dicimus principium generationis esse Patrem, qui est sua mens & substantia. At in sensu *complexo* superius exposito non potest assertum illud admitti; cum & nulla detur potentia superaddita hypo-

hypostasi, & omne principium sit alterius, non sui, & distingui debeat a principiato.

Adversus Scotistas præter ea, quæ hactenus dicta sunt, militat, quod in Deo *nihil aliud est apud se dicere, & apud se cogitare*, ut ait lib. 3. ad Monimum Fulgentius, & frustra Subtilis Doctor actus *notionales* multiplicat. Quod si velis appellare *dictionem* actum intellectionis paternæ prout refertur ad Verbum, liceat per me quidem: sed erit revera principium Filii sapiens Pater, cui idem est esse quod sapere; & terminus generationis Verbum, & sapientia Patris, cui idem est esse sapientiam & prolem, cum in Deo sit vere una simplex essentia, quomodo explicat lib. VII. de Trinitate cap. 1. Augustinus.

Ad quædam in contrarium objecta.

Opp. 1. Si principium generationis esset quidquid est Pater, foret generationis principium divina quoque natura. At hæc nec est generans, nec genita, ut definivit Lateranense Concilium. Ergo principium divinæ generationis nequit esse quidquid est Pater.

Resp. dist. min. Divina natura non est generans nec genita, si accipiatur *incomplexè*, idest, pro Persona, quæ est suamet natura, & pront relative dicitur; nego. Si accipiatur *complexe*, quatenus superadditur personæ, & prout dicitur absolute, conc. minorem, & nego *suppositum*, quoniam natura ista communis non est aliquo modo intrinsece distincta a personis, sed est, ut ait Concilium Lateranense, *Pater qui generat, Filius qui gignitur, Spiritus Sanctus qui procedit*. Itaque animadverte Abbatem Joachim non veram, & propriam unionem admisisse inter naturam & personam, sed collectivam tantum, & similitudinariam, unde quaternitatem adstruebat in Deo, videlicet tres personas, & illam communem essentiam, quasi quartam. Existimabat ergo Essentiam, seu naturam tribus personis communem esse principium generationis in Patre, & terminum generationis in Filio, idest esse generantem & genitam, in sensu *complexo*, & quasi esset in Deo quaternitas, scilicet hæc natura distincta a personis. Quæ doctrina blasphema est, & hæretica, & confoditur a memorata Synodo hac definitione: *In Deo Trinitas est solummodo, non quaternitas, quia quælibet trium personarum est illa res, videlicet substantia, essentia, sive natura divina, quæ sola est universorum principium, præter quod aliud inveniri non potest. Et illa res non est generans, neque genita, nec procedens: sed est Pater qui generat, Filius qui gignitur, Spiritus Sanctus qui procedit, ut distinctiones sint in personis, & unitas in natura*. Neque aliam caussam definitionis istiusmodi affert sacra Lateranensis Synodus, nisi, *quod una quædam summa res est, incomprehensibilis quidem & ineffabilis, quæ veraciter est Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus, tres simul personæ, ac singulatim*

tim quælibet earumdem. Quisquis ergo præjudicia Scholæ velit abjicere, fatebitur nullam sententiam magis cohærere præfatæ definitioni, quam nostram. Etenim hæc docet essentiam communem non esse generantem, nec genitam, nec procedentem: docet nullam dari veluti quartam rem, aut formam, quæ sit divinarum processionum sive terminus, sive principium: docet generare Patrem, gigni Filium, procedere Spiritum Sanctum, qui sunt eadem essentia: docet hanc ineffabilem & incomprehensibilem Trinitatem talem esse non propter intrinsecam aliquam distinctionem aut *formalem*, aut *virtualem*, sed ex eo quod in Deo quædam summa res est, videlicet essentia, præter quod aliud principium inveniri non potest; sive ex quo Deus sit summa res, quæ est Pater generans, Filius genitus, Spiritus Sanctus procedens, nullam in illis ac inter illos dari distinctionem, præter Personalem ac relativam; nec rationem *formalem* principii quoquo modo distincti a personis superinducit. Docet denique naturæ & essentiæ vocabula, quæ absolute dicuntur, non significare principium & personam, quæ nomina sunt relativa, tametsi persona, principium, & natura sint una res summa, simplex, incomprehensibilis.

Opp. 2. Divina essentia absque intellectu & voluntate fecunda est; non ergo hæc attributa *processionum* divinarum debent constituere principium. Ant. prob. tum exemplo naturæ humanæ, quæ fecunda est seipsa, cum ratione intellectionis, quæ non est suapte natura ullius termini productiva.

Resp. nego ant. & quod a Durando in hac argutatione supponitur; non enim natura Dei, quæ est res summa atque simplicissima, aliud est a voluntate & intellectu, nisi figmento humanæ cogitationis. Ad probationem vero dicendum, in natura humana aliud esse potentiam generandi, aliud facultatem intelligendi ob eamdem rationem, videlicet, quia non est res quædam summe simplex, in qua & natura & intellectio sint idem. Creata pariter intellectio nequit esse substantialis termini productiva, propterea quod non est eadem natura, ut in Deo, sed accidentalis perfectio substantiæ rationali adventitia.

Opp. 3. Si Filius vi suæ processionis est Verbum, & Spiritus Sanctus est amor, quomodo Scripturæ, Patres, & universi Theologi profitentur, oportet ut Filius per intellectum procedat, Spiritus Sanctus per voluntatem, neque voluntas sit per se principium generationis, nec intellectus spirationis. Ergo cum florentissima Thomistarum Schola hæc duo principia *virtualiter* a natura distincta debent propugnari. Probatur ant. primo quia in hac tantum sententia assignatur ratio, cur in Deo sint duæ *processiones* tantummodo, generatio, & spiratio. Cum enim spiritualis substantiæ duæ dentur operationes *ad intra*, hoc est intelligere, & velle, & una opus sit intellectus, altera voluntatis, ex illa verbum, ex ista autem sit amor; quid ad percipiendum Trinitatis arcanum,

canum, atque ad explicandum *processionum* divinarum discrimen aptius & commodius proferri potest, quam duplex illud principium *quo*, virorum doctissimorum suffragio probatum? Præterea, si utraque *processio* intellectum & voluntatem pari ratione complectitur; quare *notionalia* Filii nomina sunt Verbum, ratio, sapientia, aliaque hujusmodi quæ ad intellectum comparantur, Spiritus vero appellatur amor, & caritas comparate ad voluntatem, & non vicissim, Filius Amor, Spiritus Verbum communi appellatione dicuntur?

Resp. nego ant. si τὸ *per* reddat sensum *complexum* supra explicatum: intellectus enim & voluntas eadem summa res est cum natura, & qualibet persona; nec ille est principium Filii, nisi sensu *incomplexo*, prout principium Filii est Pater, qui est suamet intellectio, nec voluntas est principium Spiritus Sancti, nisi hoc sensu, quod Pater & Filius, qui sunt unum Spiritus Sancti principium, sunt summa illa res, quæ est sua voluntas. Ad probationem principio fatendum est, non posse imbecillitatem ingenii mei apertissimam caussam reddere, cur in divinis duæ sint *processiones*, & una sit generatio, altera non, nec satis percipere quomodo sola *virtualis* distinctio realem Verbi, & Spiritus Sancti explicare valeat distinctionem, & quod fides mysterium appellat incomprehensibile, firmissima tamen confessione tenendum, aut tanta facilitate exponatur, aut in Thomistica distinctione, quam negat magna pars Theologorum, sit tanta confidentia locandum. Deinde, cum his non acquiescant homines nimium ingenii viribus indulgentes, dico intellectionem esse opus unius mentis cogitantis; caritatem, ut inquit Homil. 17. Gregorius, *versari inter duos*. Quare sine Thomisticæ distinctionis adminiculo distinguo hanc Propositionem, Dantur duæ operationes *ad intra*, intelligere & velle, unde procedunt Verbum, & Amor, si intelligere & velle accipiantur *complexe*, ita ut sint principium *quo* hypostasibus superadditum, nego; sunt enim divinæ personæ suum intelligere, & suum velle: si accipiantur *incomplexe*, ita ut intelligere sit generatio Patris, qui est sua mens, & velle spiratio Patris & Filii, qui sunt suamet voluntas, concedo. Petenti vero cur Filius, qui est a Patre, non sit Amor, si Pater est sua voluntas, pro modulo infirmitatis meæ respondeo, Non est amor, quia minus quam inter duos caritas esse non potest; ideoque Amor debet procedere a voluntate quæ sit voluntas duorum, hoc est, a Patre & Filio qui sunt una voluntas. Atque petenti quare Spiritus Sanctus non est Verbum, si procedit a Patre & Filio, qui sunt eadem intellectio, pariter respondeo, Non est Verbum, quoniam istud unius intelligentis est opus, & consequenter Verbum ab uno intelligente procedit, videlicet ab uno Patre, qui est sua intellectio. Ita ergo sine ulla virtuali distinctione consistit Trinitas ineffabilis.

Opp. ultimo: Pater & Filius sunt unum principium Spiritus Sancti, non ratione personæ, sive hypostaseos, sed propter eamdem virtutem

spirandi, ut diximus lib. VII. cap. XVIII. ad 5. Ergo necessario ponendum est unum principium, *quo* ambo spirant a personis distinctum.

Resp. nego consequentiam; nam Pater & Filius sunt eadem substantia, eademque virtus spirandi, & licet distinguantur hypostasi, nulla ratione distinguuntur intrinsece aut virtute, aut natura, unde petitur ratio principii: quod ibidem exemplo creationis explanatum est. Neque enim valet hæc argutatio: Personæ quæ spirant distinguuntur, principium spirandi est unum, ergo principium spirandi aliud est a personis: alias valeret hæc quoque blasphema consecutio: Personæ distinguuntur realiter, principium spirandi unum est, ergo principium spirandi distinguitur a personis, quæ spirant, realiter. At hoc genus argumentorum ea ratione dissolvitur, quod personæ spirantes dicuntur adinvicem *connotative* & opposite, non propterea quod sunt spirantes, sed quia una est generans, & alia genita: & inter personas quæ spirant, & principium spirandi nulla intervenit oppositio. Oportet ergo, ut quemadmodum Pater & Filius sunt una natura, ita sint unum principium spirandi: & in hac enunciatione, Pater & Filius spirant per voluntatem, sensus teneatur *incomplexus*: quod satis monui.

CAPUT III.

Solam processionem *Verbi esse generationem, sed hujus rei caussam apertissimam non proferri.*

ET *processionem* quidem Verbi generationem esse ostendit caput IX. libri septimi. Spiritum Sanctum vero non esse Filium Catholica fides docet, quam demonstrat Joan. cap. I. v. 18. affirmans Filium Dei *unigenitum* esse: Augustinus in v. de Trinitate cap. VI. scribens, *Spiritum Sanctum non esse filium, nec genitum*: Ecclesia demum universa, quæ in Symbolo dicto Athanasii confitetur Spiritum Sanctum esse a Patre, & Filio, *non factum, nec creatum, nec genitum, sed procedentem.* Quare autem sola *processio* Verbi generatio sit, Theologi pluribus conantur exponere. Sunt qui Filium genitum esse docent, quod procedat ab uno; nullus quippe Filius duos Patres habere potest: quam rationem ex Augustino, utpote planiorem, protuli lib. VII. cap. XIV. in respons. ad penult. argumentum. Recurrunt Thomistæ ad suum principium *quo*, affirmantes Verbum esse genitum, quia procedit per intellectum, cujus operatio est productiva imaginis, & pro hac sententia multa afferuntur a Petavio lib. VIII. de Trinit. testimonia PP. qui Filium appellant genuinum mentis fetum, explanantque divinam generationem exemplo verbi humana intellectione producti. Aliqui cum Augustino in v. de Trinit. hanc reddunt caussam, Spiritum Sanctum non esse filium,

filium; quod exierit a Patre non quomodo natus, sed quomodo datus. Docet Richardus Filium esse genitum, quoniam est secundum naturam, quam accipit a Patre fecundam, idest cum virtute spirandi tertiam Personam, quæ cum nullius principium sit, non procedit a Patre in similitudinem naturæ. Vasquesius ait Verbum esse genitum, quoniam Verbum per intellectum procedens perfecte Patrem repræsentat, adeoque est ejusdem imago; quam sententiam videtur etiam probare S. P. Augustinus Tract.48. in Joannem dicens: *Quia Verbum, ideo Filius*. Suares hoc discrimen assignat, quod intellectio est divinæ naturæ differentia specifica, & consequenter Verbum ex intellectione procedens habet originem a Patre in similitudinem naturæ. Nonnulli cum Anselmo cap. 55. Monologii arbitrantur Spiritum Sanctum non esse genitum, propterea quod procedit a duobus, & dicitur donum: donum vero potest esse simile, vel dissimile; quæ differentia parum differt ab ea, quam affert August. lib.v. de Trinit. cap.14. Gregorius de Arimino probat spirationem, & generationem distingui *formaliter* seipsis, sed non posse caussam in hac mortalitatis caligine investigari: atque hoc postremum ex recentioribus existimat altitudini hujus mysterii magis congruum etiam Tournely, quamvis principium *quo* explicet cum Thomistis. Demum Franciscus Henno, aliique Scotistæ tradunt Spiritum Sanctum non procedere per modum naturæ, quod voluntas non sit agens naturale, sed voluntarium ac liberum libertate essentiali, etiam respectu *processionis* Spiritus Sancti. Aperiemus autem mentem nostram sequentibus positionibus.

Propositio I. Cur solus Filius sit genitus, reddi a nobis evidens ratio non potest.

Id Patres, ut cavillationes redarguerent hæreticorum, ac nos commonerent coercendam esse in Fidei mysteriis humanæ mentis audaciam, luculentissime tradiderunt. *Quomodo genitus est?* ait Orat.1. de Filio Nazianzenus, *Dei generatio honoretur silentio*. Clamat Ambrosius libro vi. in Lucam, *Non licet discutere quomodo natus sit*. Basilius, *Modus processionis inexplicabilis est*, inquit lib. de Spiritu Sancto cap. 18. *Ecce respondeo sive capias, sive non capias. De Patre est Filius: de Patre est Spiritus Sanctus; sed ille genitus, iste procedens. Quid autem inter nasci, & procedere intersit, de illa excellentissima natura loquens explicare quis potest?* Ac subinde: *Distinguere inter illam generationem, & hanc processionem nescio, non valeo, non sufficio*: hæc magnus Augustinus in iii. contra Maximinum cap. quartodecimo.

Accedit Patrum auctoritati Theologica ratio. Non debet exigi Catholica fides ad infirma, dubia, & minus valida momenta. At qualecunque discrimen proferas inter generationem, processionemque divinam, non liquidum est, sed incertum, dispar, & parum enuclea-

tum. Non ergo huc fides detrahi debet Catholica, ut quis manifestam aliquam discrepantiam afferre præsumat. Minorem probo: ac primo, quoniam magnæ notæ Theologi præfatas omnes opinationes rejiciunt: alii unam amplectuntur, quam ceteri improbant: & qualemcumque præferas, singularis erit, non communis & certa.

Singillatim nunc easdem opiniones expendo. Prima, quæ docet Spiritum Sanctum non esse genitum, quod non procedat ab uno, hanc patitur difficultatem; quod si productum eodem prorsus modo fit a duobus, non evidens assignatur ratio cur ejus productio discrepet a productione alterius, qui est duntaxat ab uno; quippe eodem penitus modo producitur ignis, si ab uno igne generetur, quam si a duobus, non enim productionem immutat plurium caussarum concursus: & ideo nequeunt duo homines eumdem gignere filium, quoniam neque eamdem naturam habent, neque eamdem numero actionem. Recte tamen hanc discriminis rationem attuli contra Wolzogenium, quoniam deprimenti generationem divinam comparatione generationis humanæ, humanis quoque exemplis respondendum videbatur: at subinde monui, definire quid intersit inter generationem Verbi, & processionem Spiritus Sancti negocium esse perdifficile, ut simul altitudinem mysterii, & arrogantiam ostenderem hæreticorum. Neque firmior videtur Thomistarum opinio: quamquam enim voluntas, ut abstrahit ab humana & divina nil producat nisi pondus, & inclinationem, non video quomodo hæc logica præcisio demonstret non esse assimilativam voluntatem Dei infinitam, & quæ idem est realiter cum intellectu & natura. Alioquin si ad hanc præcisionem deveniendum est, nec Verbum procedens per intellectum erit Filius, quandoquidem intellectus, ut abstrahit a creato, & increato, non realem imaginem producit, sed tantum intentionalem. Quo argumento pugnant contra Thomistas quamplurimi, & meo quidem judicio non male. Mihi tamen aliunde ea sententia improbatur, quia scilicet fundatur in duplici illa principiorum ratione, quam arbitror commentum esse Scholasticum. Opinio tertia nec ipsa videtur evidens, quippe si Filius nequaquam generat; non recipit naturam fecundam ea fecunditate quam habet Pater, quæ est ad generandum. Porro Vasquesius recte affirmat Filium esse Verbum, genitum, ac Patri similem: sed quare Spiritus Sanctus, qui est similis, non sit imago, & quomodo consistat vera similitudo absque imagine, contemptor ille aliarum opinionum minime probat; & a Suaresio viro domestico singularis doctrinæ, ac modestiæ viro ejus doctrina rejicitur. Nec tamen Suarius ipse nobis satisfacit, quin claudicat utroque pede; & dum statuit naturæ divinæ differentiam specificam in intellectione, & dum constitutivum metaphysicum ac logicum cum physico realique confundit. Verbum esse natum, & Spiritum Sanctum esse donum, quæ altera sententia est, nullus dubitat; sed illud controvertitur, quare tertia persona sit

sit data, non nata: unde qui eo confugiunt, nubi nubem obducunt. Scotistis ideo assentiri non possumus, quod *dictionem* ab intellectione distinguant, & *formalitatibus* suis nimis credant. In Henno tandem nec istud placet, quod voluntas sit agens liberum libertate essentiali etiam respectu *processionis* Spiritus Sancti. Si enim liberum appellas quidquid non agit coacte, etiam Filius procedit per voluntatem: si liberum putas, quod agit indifferenter, neque Spiritus Sanctus voluntarie procedit; si Patrum sensa probentur, quæ cap. IX. libri VII. in quarta oppositione sunt explicata. Neque admitto, voluntatem esse *agentem*, cum sit proprietas absoluta, & a Spiritu Sancto indistincta: omne vero agens ad aliud, cujus principium est, referatur.

Ex his vero ita propositio demonstratur. Nequit manifesta ratio proferri de re, quam Patres vocant inexplicabilem, & Scholastici conantur exponere variis, incertisque principiis: Ita divinæ *processiones* se habent: Ergo nequit divinarum *processionum*, & discriminis earumdem evidens ratio proferri.

Propositio II. Laudandi tamen sunt Scholastici, qui divinas *processiones* tanta doctrinarum varietate conati sunt illustrare, & singulorum sententia aliquo sensu vera est.

Ne quis ex dictis inferat temere in Scholis quæstionem hanc ventilari, aut existimet nefas esse pro humano captu res investigare divinas, erat hæc thesis subjicienda: quam probo primum, quia Scholastici laudabilem Patrum consuetudinem sequuntur, qui tametsi curiosos terrent, ne divinitatis arcana indagare præsumant, ad illa tamen illustranda plures afferunt comparationes, omniaque fere prædictarum doctrinarum pondera ipsi præbuerunt. Præterea cum hæretici nos sophismatibus, physicisque argumentationibus frequentissime provocent, oportet, ut, quotiescunque nolunt scripturis, ac traditioni acquiescere, eorum fallaciæ probabilioribus conjecturis refellantur. Ad hæc delectat nos, & ad Dei majestatem contemplandam haud mediocriter trahit creatas illius imagines, licet longe dispares, intueri; & rationem fidei captivando ad lucem inaccessibilem propius accedere.

Quod vero inter humani ingenii conatus, qui falsitati subesse possunt, Auctores illi Scholastici veritatem laudabiliter illustraverint, mihi quidem satis est exploratum. Enim vero nihil est in sacris literis manifestius, quam Filium a Patre, & Spiritum Sanctum ab utroque procedere: nec experimento veritas aliqua magis patefit; quam unius Filii unum verum Patrem haberi; quæ prioris sententiæ sunt fundamenta. Quis insuper negare audebit Filium Dei esse Verbum, aut Verbum esse imaginem intelligentis semetipsum, aut Amorem versari inter duo, & proficisci a voluntate? At hæc est doctrinæ Thomisticæ basis. Filium quoque generationem exhaurire paternam, nec aliam personam ab ipso gigni Catholica fides docet; & huic principio nititur Victori-

ctorinus. Donum esse symbolum duorum se diligentium, & nexum quemdam, & nutrimentum Amoris, quod assumunt alii, communi sensu percipitur. Filium esse sapientiam & intellectionem Patris, unde proficiscitur Caritas, nemo negabit Vasquesio, vel Suaresio. Concedendum est etiam Scotistis, generationem esse per modum naturæ, & Filium produci a Patre *dictione*, quæ duo vel sola idea generationis & Verbi satis evincit. Ergo Theologi omnes, quos appellant e Schola, quantum ad veritatis substantiam attinet, præclare de hac quæstione disseruerunt.

A pluribus itaque in hoc tantum dissentio, quod rejiciendum puto cum omni intrinseca distinctione famosum illud principium *quo* a personali proprietate distinctum: quod arbitror necti ab his aliquod mentis figmentum cum veritate firmissima: quod mihi datum non est ex verbo mentis nostræ Verbi Dei nativitatem percipere. Ceterum omnes honore maximo prosequor; neque enim me fugit, nemini fuisse concessum solem pingere sine umbris.

CAPUT IV.

Quæritur an Spiritus Sanctus esset alia a Filio persona, si ab eo non procederet.

NON est prorsus inutilis hæc quæstio, uti quidam opinantur: conducit enim ad magis percipiendam rationem, cur divinæ personæ realiter inter se distinguantur. Et quidem distingui ob *processionem* unius ab altera docent unanimiter viri Theologi: sed quid foret ablata originis relatione, id inter Scholasticos controvertitur. Propugnant autem affirmativam sententiam Scotistæ. propterea quod, inquiunt, Filiatio, non spiratio activa Filium constituit, adeo, ut seipsa, si per impossibile a ratione spirandi foret divulsa, secundam personam a Patre, & Spiritu Sancto distingueret. Sed opposita sententia communior est futurum in ea hypothesi, ut utraque in unam personam coalesceret.

Videtur nonnullis, atque etiam Gregorio Ariminensi, non esse hanc hypothesim admittendam, quippe si Spiritus Sanctus a Filio non procederet, nullatenus esset. Quid autem habere potest inutiliorem logomachiam, quam inquirere, num distingueretur ab alia res, quæ modo est, si forte evaderet nihilum? Probant vero Spiritum Sanctum in prædicta hypothesi non futurum, primo quod sit natura sua donum Filii, ut docet in v. de Trin. Augustinus, nexus ejusdem Filii cum Patre, amborum amor & caritas. At si a Filio non procederet, neque donum ejus esset, neque Amor, & iccirco non esset. Addunt, quod si tolla-
tur

tur caussa necessaria & per se, debet tolli etiam effectus: cumque spiratio Filii sit per se principium Spiritus Sancti, nisi hoc detur principium, nec Spiritus Sanctus consisteret. Exemplum quoque afferunt creaturarum, quæ non essent, si ab una tantum persona producerentur, quoniam operationes Trinitatis *ad extra* sunt necessario inseparabiles, eo quod quælibet persona eamdem habeat omnipotentiam: nam constat, uti virtutem creandi, ita spirandi vim Filium a Patre recipere. Hæc autem, ut acuta sint, videntur quæstionem declinare, non solvere, quia Spiritus Sanctus non est tantum donum Filii, nec ab eo tantum procedit, ideoque si non esset a Filio, non esset utique donum & amor duorum, sed esset tamen, reponent Scotistæ, Spiritus Patris, & haberet suum per se principium solum Patrem; quemadmodum si per impossibile a solo Patre produceretur creatura aliqua, non esset quidem opus Trinitatis, produceretur tamen, & esset. Itaque ne videamur difficultatem eludere; admittatur hypothesis, licet sit impossibilis.

Ante quæstionis resolutionem præmittendum est, assumptum Scotistarum, videlicet, Filiatio distinguitur seipsa a spiratione passiva, in nostra sententia verum esse: etenim non datur in Filio, cum sit simplicissima & summa res, proprietas aliqua intrinseca e Filiatione distincta. Sed propter eamdem rationem spiratio est eadem persona Filii, quia in Filio nequit esse proprietas aliqua, quæ non sit Filiatio. Quæ est enim hæc spiratio a Filiatione diversa? Si extrinsecus advenit, Filius inhærentibus qualitatibus subjicitur: si intrinseca est, non est simplex persona Filii, quæ præter Filiationem habet aliam sibi intrinsecam proprietatem. Erit ergo eadem Filii proprietas Filiatio & spiratio: Filiatio quatenus connotat primam personam generantem: Spiratio autem si comparetur ad tertiam. Atque hæc ex nostris principiis, & ex præcedenti capite II. apertissime consequuntur. Hac itaque cautione assumptum illud Scotisticum & ego approbo.

Propositio: Si Spiritus Sanctus a Filio non procederet, essent una, eademque persona.

Demonstratur 1. Notum est Theologicum axioma: *In divinis omnia sunt unum, ubi non obviat relationis oppositio*. Traditum est illud ab Augustino Tract. XXXIX. in Joann. his verbis: *Hoc solum numerum insinuant, quod ad invicem sunt*: a Concilio Toletano XI. iisdem omnino verbis: a Florentino sess. XVIII. sequentibus: *Est vero secundum Doctores tam Græcos, quam Latinos sola relatio, quæ multiplicat personas in divinis productionibus, quæ vocatur originis*: & etiam ab Anselmo, quem pro se maxime Adversarii producunt, de processione Spiritus Sancti cap. II. ubi expresse docet solam oppositionis relationem facere personarum discrimen. *Relationis oppositio*, inquit, *quæ ex eo nascitur, quia supradictis duobus modis Deus de Deo est, prohibet Patrem & Filium & Spiritum Sanctum de invicem dici, & propria singulorum aliis*

aliis attribui. Et statim: *Sic ergo hujus unitatis, & hujus relationis consequentiæ se contemperant, ut nec unitas amittat aliquando suam consequentiam, ubi non obviat aliqua relationis oppositio, nec relatio perdat quod suum est, nisi ubi obsistit unitas inseparabilis*. Quæ sunt tam aperta, ut merito Cl. Petavius lib. VII. de Trinit. cap. IX. num. VII. rem miram appellet, a Theologo, qui attente Anselmi legisset verba, affirmari hoc potuisse, beatum Anselmum aliunde repetere divinarum personarum discrimen, quam a relatione oppositionis. Ex dictis vero ita argumentari fas est. Si Spiritus Sanctus non procedat a Filio, non est inter utrumque oppositionis relatio: Si non est inter utrumque oppositionis relatio, nulla est inter eos personalis distinctio: Ergo, &c.

Respondere solent Scotistæ cum Mastrio, utique divinas personas distingui per relationem, sed in hypothesi satis esset relatio *disparata*. Addit Cardinalis Branchatus, Concilia & Patres loqui de facto, quoniam de facto Spiritus Sanctus originem habet a Filio. At debiliora videntur hæc subterfugia. Primo quoniam non qualemcumque relationem Concilia & Patres commemorant, sed relationem oppositionis, sive originis, & hac sola docent in Deo numerum insinuari. Deinde quia relationes *disparatæ*, si a *processione* segregentur, non sunt ad invicem. Rursus quia *disparatæ* relationes nunc in eadem persona consistunt, in Patre in quo est *paternitas* & *spiratio*, & in Filio in quo est *spiratio* & *filietas*. Ut ergo sunt modo duæ relationes *disparatæ* in eodem principio, propterea quod non opponuntur ad invicem: ita in hypothesi starent simul in uno termino: eademque persona esset genita & spirata, quomodo persona eadem est spirans & generans. Quæ profecto valent quacunque hypothesi facta. Adde Florentinum Concilium perstringere Græcos, qui negabant procedere Spiritum Sanctum a Filio: at inepte probaret dari hanc *processionem* ex distinctione personarum; si haberi posset absque processione distinctio.

Præterea demonstratur thesis ratione: Realis distinctio oritur vel a limitatione, vel ab origine unius ab alio: In Deo non potest exoriri a limitatione: Ergo a *processione* unius ab alio tantummodo. Quid vero ad hæc Adversarii? Desumitur, inquiunt, distinctio etiam ab incompossibilitate terminorum. At personæ infinitæ nihil est incompossibile, nisi quod illi opponitur relative. Omnia Pater dedit Filio, excepta *paternitate*: dedit naturam, omnipotentiam, æternitatem, sapientiam; omnia, inquam. Hæc omnia in una persona sunt, & idem sunt, & unum sunt, quia non referuntur ad invicem. Incompossibile, & non oppositum relative invenio quidem in creatura finita, sed non in Deo.

Ad objecta Scotistarum responsio.

Opp. I. Si Spiritus Sanctus a Filio non procederet, adhuc is natus esset

esset, ille datus: Sed hæc est sufficiens ratio distinctionis unius ab alio; ait enim Anselmus de Spiritu Sancto cap. IV. *Si per aliud non essent plures Filius & Spiritus Sanctus, per hoc solum essent diversi, scilicet, quia alter nascendo, alter existit procedendo*. Et S. P. Augustinus lib. V. de Trinit. cap. XIV. docet Spiritum Sanctum non esse Filium, quia *exit non quomodo natus, sed quomodo datus*. Esset itaque discrimen inter Spiritum Sanctum, & Filium, etiamsi non procederet unus ab alio.

Resp. transf. ma. & dist. minorem: Hæc est sufficiens ratio distinctionis Spiritus Sancti a Filio, si datus sit, ac procedat a Filio & a Patre, concedo: si datus & procedens esset a Patre tantum, nego. Beatus Anselmus docet quidem Filium, & Spiritum Sanctum fore diversos per hoc tantum, quod ille existeret nascendo, iste autem procedendo: at nasci & procedere inter se non differrent, si procederet a solo Patre: atque hoc respondet etiam S. Thomas q. 36. art. 2. Quæ & vera esse, & quare illa verborum phrasi dicta sint ab Anselmo, etsi ex dictis possit comprehendi, magis iterum explicabo. Anselmi verba, quæ nobis objiciuntur, sunt in cap. 2. & repetuntur in quarto. In 2. hæc præmittuntur: *Ipsa diversitate nativitatis & processionis referuntur ad invicem, ut diversi & alii ab invicem: & quando substantia habet esse de substantia fiunt ibi relationes insociabiles*: id explicat Anselmus exemplo hominis hominem generantis. Tum duos illos modos recenset. Addit paullo post: *Relationis oppositio ex eo nascitur, quia supradictis duobus modis Deus de Deo est*. Est ergo nativitatis, & processionis diversitas ea tantum, qua Filius & Spiritus Sanctus referuntur ad invicem, & ex qua relationis nascitur oppositio. Itaque nisi sit hæc relatio, non erit nativitatis, & processionis diversitas. Cur vero ea phrasi utatur cap. 4. *Si per aliud non essent plures, &c.* evidens ratio succurrit. Agit enim contra Græcos, qui negant Spiritum Sanctum a Filio procedere; & Filium nasci, Spiritum Sanctum procedere confitentur. Illos ex hac eadem confessione revincit, & ita Latinorum dogma propugnat. Sunt, inquit, Filius & Spiritus Sanctus, ut fatemini, plures, quoniam unus est a Patre nascendo, & alter procedendo: Sed non esset hæc diversitas nativitatis & *processionis*, nisi Spiritus Sanctus esset a Filio: Ergo Spiritus Sanctus a Filio est, si unus nascitur, & alter procedit. Audias eodem cap. 4. Anselmi illationem: *Omnimoda igitur & inexpugnabili necessitate concluditur, quia si vera sunt, quæ supra dixi nos pariter cum Græcis credere, aut Filius est de Spiritu Sancto, aut Spiritus Sanctus de Filio*. Nihil ergo manifestius, quam Anselmum diversitatem illam nativitatis, & *processionis* a sola relationis oppositione repetere, atque ex illa diversitate, quam & Latini & Græci fatentur, tanquam ex communi principio Græcorum dogma refellere. Quæ cum ita sint, nemo tam aperte rejicit opinionem Scoti, quam Anselmus. Quid vero Augustinus? In V. de Trinit. cap. 14. Ex quo Filius sit natus,

natus, & Spiritus Sanctus datus, infert Filium esse cum Patre unum Spiritus Sancti principium: quomodo ergo Filius tantum natus erit, si Spiritus ab eo non procedat? Addit *quod natum est ad solum Patrem referri*: cur itaque Spiritus non erit Filius, si referatur ad solum Patrem? Sed de priori argumento nimis multa.

Opp. 2. Si Spiritus Sanctus non procederet a Filio, Filius haberet proprium constitutivum, id est, *Filiationem*: Ergo duæ personæ essent distinctæ realiter. Probatur consequentia tum quia idem est constitutivum, & distinctivum; tum etiam quia *Filiatio* distinguitur etiam in nostra sententia a *spiratione* per semetipsam.

Resp. dist. ant. In hypothesi Filius haberet proprium constitutivum relative oppositum Patri, concedo: relative oppositum Spiritui Sancto, nego ant. & dist. conf. Ergo essent duæ personæ distinctæ, Filius & Pater, conc. Filius & Spiritus Sanctus, nego. Neque persistas dicendo, sola *Filiatio* est constitutivum Filii. Nam loqueris ne de *Filiatione*, ut est in mente tua, an de ea, quæ est in Deo? Si de *Filiatione*, ut est in mente tua, ea quidem non est *spiratio*: Sed nullam hinc inferre poteris diversitatem, nisi perceptionum tuarum. Quod si loqueris de *Filiatione*, ut est in Deo, nego quod hæc Filium constituat, sed si castigate velis differere, Filius, cum summa res sit, est quidquid est, sua & natura, & *Filiatio*, & *Spiratio*, atque omnia, sola excepta *personalitate*, quæ ad ipsum refertur. Igitur *Filiatio* a spiratione distincta neque est in Filio, neque Filium constituit, neque cum simplicissima Filii natura potest misceri. *Filiatio* ergo, quæ constituit Filium Dei non est sola *Filiatio*, sed *filiatio* Dei: *filiatio*, inquam, quæ est quidquid est, & illud tantum non est, quod cum ea opponitur relative. Et hæc *filiatio* distinguitur a Spiritu Sancto seipsa, non quod foret distincta etiamsi non esset spiratio; sed quia, cum sit quædam res summa, nequit distingui per formam aliquam superadditam sive extrinsecam, sive intrinsecam.

Opp. 3. Si Spiritus Sanctus non procederet a Patre, distingueretur a Patre. Ergo etiamsi non procederet a filio, distingueretur a Filio. Resp. nego antec. Ait enim in lib. de Processf. Sp. Sancti cap. 5. S. Anselmus: *Non potest intelligi Spiritus Sanctus a Patre alius, si de illo non habet esse: sicut Filius per hoc est alius a Patre, per quod est filius ejus, quod non est aliud, nisi quod de ipso existit nascendo*. Quæ mirifice superiorem doctrinam non modo confirmant, sed etiam persuadent.

Si vero ita argumentaris: Si Spiritus Sanctus procederet a solo Filio, distingueretur a Patre: Ergo si procederet a solo Patre, distingueretur a Filio: tunc adeo converteris, ut vix impressam orbitam tenere videaris. Num percipere vales, aquam decurrere a fluvio, non a fonte? florem a ramis, & non a radicum fibris emitti? Spiritus ergo proce-

procedens a Filio, exiret remote saltem a Patre. Verumtamen dialecticorum more nego consequentiam, & paritatem. Disparitas est, quia Filius non potest esse principium Patris, & consequenter tenet ratiocinium istud: A Filio nequit procedere Pater; ergo non est Pater qui procedit a Filio. Ex alia parte esset in hypothesi solus Pater principium Filii & Spiritus Sancti, & per consequens, non recte concluderetur: A Patre nequit procedere Filius; igitur non est Filius, qui procedit a Patre. Sed non videtur etiam atque etiam hoc premendum esse argumentum.

Opp. ultimo: *Spiratio* activa & *paternitas* sunt productiones duae, ambae in suo genere perfectissimae: debent ergo duplicem habere terminum distinctum reipsa. Nec respondendum est duas illas productiones realiter non distingui, cum unum principium alios, aliosque terminos habere possit.

Resp. dist. ant. Sunt productiones duae cogitatione nostra, conc. sunt duae reapse, nego: & argumentum retorqueo; hae duae productiones *Paternitas* & *spiratio*, cum non opponantur relative sunt una res indistincta; ergo hi duo termini Verbum & Amor essent reapse unus, si non opponerentur relative. Neque hoc argumentamur, quia ab uno principio plures termini prodire nequeant; sed quoniam in summa ac simplicissima re sunt insociabiles plures termini, nisi relatio oppositionis intersit.

C A P U T V.

Agitur de relationum divinarum existentia, numero, ac perfectione.

Redeundum est aliquantulum ad primum aditum, & vestibulum Philosophiae. Didicimus illic relationem esse ordinem unius ad alterum, ut Patris ad Filium, similis ad simile: & hujus ordinis aliquando poni fundamentum in sola natura rerum, quae dicuntur ad invicem; aliquando in accidente quantitate, vel qualitate. In ipso limine logices illud insuper edocti sumus, nomina quaedam esse concreta & significare rem aliquam cum forma, a qua denominationem aliquam adipiscitur: quaedam vero abstracta potius hanc formam, quam illius substratum significantia. Ex his ea, quae sunt quaesita, facillime poterunt enodari.

Propositio I. Si relationes accipiantur *concrete*, idest, pro relativis quae dicuntur ad invicem, sunt in Deo realiter; si pro forma aliqua, per quam constituuntur relativa, non sunt res aliqua *complexe* significabilis, sunt tamen res extra animam significabilis *incomplexe*, modo explicato ii. Capite praecedenti.

Tres habet partes theorema: & probatur pars prima. Nullo intellectu cogitante est Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus Sanctus, & Pater generat Filium, Filius gignitur a Patre, Spiritus Sanctus procedit a Patre & Filio: Ergo si divinæ relationes accipiantur concrete, videlicet pro personis, quæ ad invicem referuntur, sunt in Deo nullo humano cogitante intellectu. Præterea, ut dictum supra, divinæ personæ realiter distinguuntur, & distinguuntur seipsis, quatenus referuntur ad invicem: Igitur si relatio accipiatur pro personis, quæ ad invicem referuntur, realiter est in Deo, & extra mentem, & animam cogitantium. Rursus datur reapse in Deo, non dissentientibus Aureolo, & Ochamo, divinitas & substantia, quæ enunciatur per nomen istud absolutum *Deus*: Ergo datur realiter in Deo relatio, E.G. *Paternitatis*, quæ exprimitur per nomen hoc relativum *Pater*: quippe utrumque nomen significat rem, quæ proculdubio vera est, & qualis per hæc nomina significatur.

Probatur pars altera. S. P. Augustinus in VII. de Trinit. cap. I. n. 2. explanans relationem Patris ad Filium, docet Patrem esse aliquid ad seipsum, non enim potest relative dici ad aliquid, quod non est ad se, quomodo si non esset homo, idest aliqua substantia, non esset qui relative Dominus diceretur: hanc autem relationem non esse comparandam illi, qua color refertur ad coloratum, cum color sit corporis, & quod corpus dicitur, dicatur ad se: at Pater, in quo idem est esse, quod sapere, referatur substantia sua. Si ergo relatio esset forma quædam *complexe* significabilis, Pater non diceretur ad Filium substantia sua, sed per aliquid substantiæ suæ superadditum: At hoc dici nequit: Ergo relatio Patris ad Filium non est aliqua forma *complexe* significabilis. Rursus nulla omnino res sive relatio, sive proprietas adest Deo, quæ non sit Deus, ut contra Gilbertum Porretanum definivit Concilium Remense, & Lateranense IV. adversus Abbatem Joachim. Est ergo hæc forma relationis ficta & commentitia.

Pars tertia sic probatur. Relatio est quædam res extra animam *incomplexe* significabilis, si id, quo una Persona refertur ad aliam, sit cum ipsa una res summa, impartibilis, & quæ est quidquid est: Id, quo una divina Persona refertur ad aliam, est cum eadem Persona una res summa, simplex, indistincta, & quæ est quidquid est: Ergo relatio, qua divinæ personæ referuntur ad invicem, est quædam res extra animam *incomplexe* significabilis. Non militant adversus hanc propositionem aliorum contorta & aculeata sophismata.

Propositio II. Si relationes accipiantur concrete & pro relativis sunt in Deo tantum tres: si vero pro respectu & ordine, possunt admitti quatuor, sed tertia est solum cum duabus præcedentibus significabilis *incomplexe*.

Evidens est quantum ad singulas partes hæc propositio. Quantum ad

ad primam; quoniam tres sunt in Deo personæ, quæ referuntur ad invicem: Igitur si relatio pro ipsis personis accipiatur, triplex in Deo est. Quantum ad alteram partem; quia est in Patre ordo generantis ad genitum: in Filio ordo geniti ad generantem; in Patre & Filio ordo spirantis ad Spiritum: in Spiritu Sancto ordo spirati ad spirans: utor singulari numero, quod Pater & Filius unum sint Spiritus Sancti principium. Quantum ad partem tertiam; quia relatio spirantis non opponitur relative neque cum relatione generantis, neque cum relatione geniti; & consequenter a neutra distinguitur, nec est cum his simul significabilis *complexe*, quomodo nulla relatio *complexe* significabilis est cum natura; ut constat ex præcedenti propositione. Ex quibus constat relationes oppositas, quibus constituuntur personæ, tres tantum esse, non quatuor. Atque distincta hoc pacto propositione comprimuntur Scholasticorum conflictus.

Propositio III. Quomodocunque accipiantur in Deo relationes, sunt infinita quædam perfectio, *incomplexe* tamen cum divina essentia significabilis.

Vel enim accipis relationem pro relativis, ut sunt, vel ut referuntur ad invicem: si ut sunt, est summa perfectio esse Deum; si ut referuntur ad invicem, est pariter perfectio summa esse Patrem, esse Filium, esse Spiritum Sanctum: At divinæ relationes nihil omnino sunt, quam Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus Sanctus, prout dicuntur ad invicem. Ergo divinæ relationes, quomodolibet accipiantur, sunt summa quædam & infinita perfectio. Quod vero non sint perfectio aliqua *complexe* cum essentia significabilis; sequitur ex dictis: Nam si *complexe* significabilis esset, perfectio relationis alia esset a perfectione substantiæ, nec Trinitas foret res una summa & incomprehensibilis, nec inter divinas personas salvaretur æqualitas. Quoniam vero est in Deo una tantum perfectio, uti una substantia, una essentia, una res summa: propterea dixi divinas relationes esse perfectionem, non, ut alii complures Theologi, perfectiones.

Consequitur ex dictis 1. unam rem summam in Deo esse essentiam & personam, ut demonstravimus cum Augustino lib. 11. cap. 3. Prop. 2. ad 2. opp.: hæc autem nomina, substantia E. G., & Pater, exprimere eamdem rem incommutabilem, sed illud hanc designare quatenus absolute subsistit; hoc vero, prout dicitur relative: & nullo vocabulo perfecte demonstrari ineffabilem Dei naturam, quemadmodum commentus est nefarius hæreticus Eunomius refutatus eodem libro capite primo. Sequitur secundo, esse inter divinas personas perfectissimam æqualitatem, etiamsi in qualibet non habeatur eadem relatio; quoniam hæc est quidem perfectio, sed eadem penitus cum natura: unde nulla caret perfectione relationis persona aliqua, cum nulla sit persona, quæ non sit essentia eadem inseparabilis, ut diximus lib. VII. cap. 6. ad 7.

ad 7. Tertio sequitur posse facile conciliari veterum dicta, quorum aliqui docent Personas constitui se ipsis, alii autem tradunt constitui proprietatibus personalibus. Nam constituuntur seipsis, quatenus non efficiuntur personæ per aliquam formam intrinsecus inhærentem, aut advenientem extrinsecus, quæ summæ Dei opponitur simplicitati: & constituuntur quoque proprietatibus personalibus significabilibus *incomplexe*, idest relationibus, quæ nullatenus, nisi cogitatione nostra, & respectu connotatorum ab illa summa re distinguuntur, quæ est Pater generans, Filius genitus, & Spiritus Sanctus procedens. Tandem sequitur, uti inter principia divinarum *processionum*, ita inter terminos nullum interesse discrimen: sed omnem terminum distingui realiter a suo principio propter relationem oppositionis, & in unoquoque principio ac termino servari perfectissimæ naturæ unitatem. Quamobrem tradita a nobis doctrina inter frequentes pelagi scopulos poterit, quasi levis cymba, secundissime cursum tenere: in altum tamen duci, neque navigio datum est, quantumvis ornato velis, malis, antennis, gubernatore, remigibus.

CAPUT VI.

Quot sint in Uno, Trinoque Deo subsistentiæ.

FUIT quondam de significatione subsistentiæ & hypostaseos controversia, ut dixi cap. ultimo libri VII. nunc nulla est; atque his vocabulis non Dei naturam, sed proprietatem personalem concordibus animis declaramus. Est autem subsistentia proprius existendi modus, quo redditur persona plenarie individua, ut eam describunt accurati Philosophi: neque addit aliquid naturæ, præsertim infinite perfectæ, præterquam ordinem relationis, quomodo declaravi lib. VII. cap. 6. ad 8. Et quidem si hæc personalis proprietas foret realiter a natura distincta, sequeretur veram esse opinationem Abbatis Florensis, quam supra cap. 2. a Lateranensi Synodo damnatam esse affirmavimus, videlicet reperiri in Deo *quaternitatem*, idest tres personas, & distinctam a singulis naturam communem, quasi quartam. Hoc præterea blasphemum hæreticumque fieret consequens, nullam ex Tribus personis fore Deum verum ac summum; quoniam essent singulæ personæ a natura divinitatis distinctæ, aut saltem, quod simplicissimam naturam evertit, esset unaquæque persona ex duabus rebus congesta. Sed neque intercedere naturam inter ac subsistentiam distinctionem aliam intrinsecam minorem reali, adversus Scotum libri secundi capite tertio probatum est. Petenti vero, qui fieri possit ut multiplicentur personæ in eadem natura, & hæc communis sit, non autem personales proprieta-

tes,

tes, cum citato loco, tum lib. VII. cap. 6. ad ultimam Oppos. reddita est responsio, eamdem summam rem communem esse, ut dicitur ad se; individuam, peculiarem, & distinctam, ut refertur ad terminum oppositum relative, absque ulla intrinseca distinctione.

Quæsitum ergo hoc capite propositum sola explicatione nominis subsistentiæ dissolvitur, & non est, ni fallor, Theologorum dissensio, nisi de voce. Cum enim duo quasi munera præstet subsistentia, unum reddere naturam per se & complete existentem, aliud vero illam in aliquo existendi modo individuam: & hoc postremum subsistentiam jam omnes appellent; qui subsistentiam absolutam propugnant præter tres relativas, primum subsistentiæ munus & nominis grammaticalem sensum spectare videntur; & qui tres subsistentias relativas tantum afferunt, hi subsistentiæ munus alterum, & significationem nominis Theologicam contemplantur. Quæ, ut melius percipiantur, sit

Propositio I. Accepto *subsistentiæ* vocabulo pro modo peculiari existendi, quo constituitur persona plenarie individua, tres sunt in Deo subsistentiæ.

Hæc propositio probatur I. auctoritate Conciliorum; inter quæ Nicænum I. Constantinopolitanum I. & Lateranense II. definiunt, fide tenendam esse *Trinitatem in tribus subsistentiis*. II. testimoniis PP. ait enim Cyrillus de Trinit. lib. 3. *Deitatis natura in tribus subsistentiis proprie subsistit*. Et Athanasius Serm. de Deipara: *Unum Deum in tribus subsistentiis prædicamus*. III. Probatur ratione: Sunt in Deo tres personæ: ergo tres subsistentiæ; nam quælibet persona ut incommunicabilis sit, habere debet peculiarem modum existendi, quem placuit Fidei Conditoribus dicere *subsistentiam*.

Propositio II. Accepto termino *subsistentiæ*, ut significat rationem existendi per se, & in sensu grammaticali, una tantum est in Deo subsistentia.

Probatur. Una est in Deo substantia, quæ existit per se: Ergo una est in Deo subsistentia, quatenus denotat modum existendi per se, idest, independenter a quocunque subjecto, & ad differentiam accidentium. Hinc Augustinus in VII. de Trinit. cap. IV. *Omnis res*, inquit, *ad seipsam subsistit; quanto magis Deus?* Hanc tantum propositionem demonstrant Argumenta Scotistarum, qui subsistentiam absolutam defendunt: in quorum argumentorum solutione cunctandum esse non probo; nam & vera sunt, & hac nostra propositionum distinctione possunt ab eo, cui opponerentur, elidi. Utrumque subsistentiæ munus complexus est Agatho Papa definiens dari *trium subsistentiarum unam subsistentiam*. Vide Act. 4. Synodi Sextæ. Uno verbo: In Deo quidquid servat unitatem pertinet ad substantiam: & quidquid numerum insinuat, ad oppositam relationem. Una ergo *subsistentia* dicitur ad se, quomodo una divinitatis natura: & tres pariter *subsistentiæ* dicuntur

cuntur ad aliud, quemadmodum tres Personæ. Quoniam vero Theologicus sensus grammaticali præferendus est, & Theologi *subsistentiæ* nomen adhibent ad significandam personalem proprietatem: melius sentire censemus Theologos, qui de hoc quæsito interrogati respondent dari in Deo tres tantum relativas *subsistentias*.

CAPUT ULTIMUM.

Præscriptiones quædam ad scite differendum de Trinitate, vitandumque fallaciloquentiam.

Reliquum est, ut nonnullos Canones legesque tradamus, quibus de Trinitatis mysterio Candidati nostri haud inquinate loquantur. Ac principio caveant, ne vocabula postremo capite libri septimi exposita præter communem significationem usurpent: jam enim unanimiter confitendum est, & tres in unitate divinitatis dari *hypostases*, & *substantiam* inseparabilem, & retinendum esse *Omoousion*, & nomina alia, quæ Patrum traditio atque usus probat Ecclesiæ.

II. Dum nomina *Unitatis* & *Trinitatis* proferuntur, primum semper pro divina Essentia accipiendum est, alterum pro personis. Cum vero nulla inter essentiam & personas interveniat distinctio intrinseca, neque istæ sint modi, aut formæ aliquæ superadditæ; dum confitemur Unitatem in Trinitate, aut Trinitatem in Unitate: propositio *In* sensum reddere debet *incomplexum*: sensum enim *complexum* proscripsit anno 675. XI. Toletana Synodus his verbis: *Nec recte dici potest, ut in Deo sit Trinitas, sed unus Deus Trinitas*. At Symbolum Athanasianum in sensu *incomplexo* recte ait: *Unitas in Trinitate, & Trinitas in unitate veneranda sit*. Ita ergo sententia nostra, de qua præcedenti cap. 2., hujusmodi definitiones egregie conciliat.

III. Qui distinctionem *formalem* propugnant, negant recte dici, *Paternitas* aut *Filiatio* est *Spiratio activa*, quomodo, inquit celebris quidam Scotista, non valet, *Intellectus vult*, *Voluntas intelligit*: sed nos non adeo erimus scrupulosi, qui legimus in Augustino XIII. de Civit. Dei cap. 13. *Scientia tua est, & vult incommutabiliter: & voluntas tua scit, & vult incommutabiliter*. Nihilominus, si hæc nomina ad sua *connotata* comparentur, cum *Paternitas* ad Filium, *Filiatio* ad Patrem, *Spiratio* ad Spiritum Sanctum dicantur relative, aliquod discrimen his subesse fatebimur, sed sola ratione *Connotatorum*; idque de intellectu, & voluntate dictum est cap. III. lib. 2. Prop. 2. ad I. objectionem.

IV. Cum nullum dari possit nomen voce ac syllabis finitum, quod plenarie indicet incomprehensibilem Dei naturam: vocabulum autem *Essen-*

Essentiæ exprimat divinitatis substantiam, non relationem, abstinendum est ab hac enunciatione, *Essentia generat*, *Essentia gignitur*, *Essentia procedit*: hic enim latet hæresis, ac blasphemia. Ceterum si accipiatur *Essentia*, quatenus est una summa res cum personis, & prout relative dicitur, vera est præfata enunciatio, & apud veteres recepta, qui Filium οὐσίαν γεννητὴν, *substantiam genitam*, appellaverunt. Quam antiquiorem consuetudinem non esse servandam ideo arbitramur; quia, ut diximus, *Essentiæ* nomen significat divinitatem spectatam in se, non peculiari proprietate devinctam.

V. Et hoc idem, quod nos loquimur, dum *Essentiam* dicimus personali proprietate affectam, & modo existendi terminatam, aliaque id genus plura, provenit ab inopia sermonis nostri; cum una res simplicissima sint Pater qui generat, Filius qui gignitur, & Spiritus Sanctus, qui procedit: neque ab essentia proprietas personalis intrinsece distinguatur.

VI. In isto quoque pronomine, *Alius*, cautionem tenere debemus, ut nunquam dicamus unam personam esse *aliud* ab altera, sed *aliam* duntaxat: quippe in neutro genere pronomina significare solent rem, non personam, ut docent regulæ Grammaticorum. Hinc Augustinus Tractatu in Joannem sexto, ac tricesimo *Alius est*, inquit, *recte dicis*: *aliud non recte. Alius enim est Filius, quia non est ipse qui Pater, & alius Pater quia non est ipse qui Filius*: *non tamen aliud, sed hoc ipsum est & Pater & Filius*. Ob eamdem rationem æquum est, ut dicamus: non, *ipse* est Pater qui Filius, sed *ipsum*: non, *hic*, sed *hoc*: non, *unus*, sed *unum*.

VII. Adjectiva nomina *Aeternus*, *omnipotens*, *immensus*, *&c.* cum significent, qui habet æternitatem, omnipotentiam, immensitatem, &c. possunt enunciari utroque numero, singulari, & plurali. Etenim qui habet omnipotentiam est Deus: adeoque si adversus Arianos aut Macedonianos loquimur, qui negant in tribus Personis unam divinitatis Essentiam, postulat Catholica fides, ut dicamus, *Aeternus est Pater*, *æternus Filius*, *æternus Spiritus Sanctus*: *non tamen tres æterni*, *sed unus æternus*, *&c.* idest unus Deus habens æternitatem. Verum si personarum pluralitatem adversus Samosatenses designare velimus, utimur plurali numero, & tres personas confitemur *coæternas & coæquales*: & habetur utraque enunciatio in Symbolo Athanasiano. Neque enim in priori versu *Aeternus* est nomen substantivum, in hoc postremo adjectivum, ut plures Theologi docent, reclamantibus etiam Grammaticis: sed utrobique adjectivum est, & adjective sumitur; adjectivum nominis *Deus* priori loco, ubi confoditur hæresis Ariana: & adjectivum nominis *Personæ*, ubi pluraliter enunciatur ad refellendam simul hæresim Sabellianam.

VIII. Quod modo *adjectivorum* nominum meminerimus, cum multi

multi sint ætate nostra Grammatici, qui ab antiquiorum præceptis desciscunt; & istud explicandum est quo sensu de Deo pronuncientur hæc nomina *adjectiva*. Si enim *adjectiva* placet appellare quæ significant aut rem, aut qualitatem alteri applicatam & adjectam, ut in homine *miles*, *pater*, *sapiens*, quæ dicuntur *adjectiva*, propterea quod potest esse homo, quin sit aut *miles*, aut *pater*, aut *sapiens*, aut ex his nihil: nullum nomen, quocunque modo inflectatur, dum Deo tribuitur, erit *adjectivum*, quia est substantialiter bonus, æternus, sapiens, &c. At si *adjectiva* usitato more accipiantur, quatenus aut significant aliquid substantiæ adjectum, aut substantiam ipsam prout connotat quædam effecta, & flectuntur propria grammaticali declinatione; his duobus postremis modis de summo Deo placet *adjectiva* enunciare.

IX. Vitare præterea debemus voces nonnullas, quæ personarum pluralitatem videntur excludere, ut *unicus*, *singularis*, *solitarius*; & nonnullas pariter, quæ earum in substantia distinctionem possunt innuere; ut *insociabiles*, *discrepantes*, *separatæ*: quorum aliquæ si Sanctorum exemplo a nobis positæ sint, erunt hoc temperamento accipiendæ, ut solam realem distinctionem personarum in unitate summæ divinitatis affirmate asseveremus. Attamen si certa verborum cautione liquet nomen Dei supponere pro substantia, fas erit appellare Deum *unicum*, quia non sunt plures Dei; quemadmodum profitemur *unicum* Dei Filium, quia non sunt plures Filii: unde disputantibus contra Atheos de naturæ divinæ unitate fas erit promiscue Deum *unum* & *unicum* affirmare.

X. Sed & summa Dei simplicitas postulat, ut potius *unum* Deum dicamus, quam *unitum*; & *unitatem* magis quam *unionem*: quæ nomina, si aliquando ad varietatem orationis a nobis permixta sunt, debet prudens lector sensum tenere, qui omnem excludat compositionem: in qua a summo Deo removenda fuimus multis aliis rigidiores, fidei, non humanis inventis perpusillum ingeniolum captivantes.

XI. Quando Dei nomen *essentialiter* accipiendum sit, quando autem *personaliter*; explicavimus lib. VII. cap. VI. neque temporis jacturam faciemus eadem repetendo. Juxta regulas ibidem traditas in hac propositione *Deus est conditor mundi*, Dei nomen sumitur *essentialiter*, quia creare convenit tribus personis ratione naturæ & communis omnipotentiæ: In hac vero *Deus generat Verbum* ponitur nomen Dei *personaliter*, quoniam generare pertinet ad personam, convenitque Deo ratione peculiaris proprietatis.

XII. Inter *Trinum*, & *Triplex* perpoliti in scribendo Latini non videntur distinguere: nam Cicero ad Atticum modo *trinas literas* scripsit, modo *triplices*: & in Tusculanis *triplicem* animam ait finxisse Platonem, idest, *tres animas*: nec desunt exempla consimilia bene multa, quibus probetur significari utroque nomine quæ sunt numero tria.

Hinc

Hinc Petavius lib. VIII. de Trinit. cap. IX. docet de Deo *Triplicis* vocabulum nihilosecius assumi potuisse, quam *Trini*; nunc autem istud teneri, non illud propter sermonis consuetudinem. Etsi vero *Trinum* & *triplex* usurpatur quandoque sine discrimine; intercedit tamen hæc differentia, quod omne *triplex* est *trinum*, at non omne *trinum* est *triplex*; sicut omne *simplex* est *unum*, non autem omne *unum* est *simplex*. Etenim *Trinum* significat solum numerum trium, *Triplex* vero multiplicatam in tribus rationem; uti *unum* demonstrat solam amotionem multitudinis, & *simplex* spoliationem cujusque compositionis. Ergo, cum in Divinitate sint tres numero hypostases, dicitur juremerito *Deus trinus*: & e contra, cum inter Divinitatem & Personas nulla sit compositio, nefas est dicere *Deus triplex*. Quare S. P. Augustinus in VI. de Trinit. cap. 1. *Nec quoniam Trinitas est*, inquit, *ideo triplex putandus est: alioquin minor erit Pater solus, aut Filius solus, quam simul Pater & Filius*. Et S. Thomas q. 31. art. 1. ad 3. *Trinitas absolute dicitur: significat enim numerum ternarium personarum. Sed triplicitas significat proportionem inæqualitatis. Est enim species proportionis inæqualis, sicut patet per Boetium in Arithmetica lib.* 1. *cap.* 24. Dicet Petavius hæc non magni esse momenti: nam personæ tres plures sunt quam una, quod ad numerum attinet, etsi non plus aliquid sint, si perfectionem spectes. Sed ex adverso repono, pluralitatem numeri satis superque innui per numerale nomen *Trinum*: per *Triplex* autem significari etiam rem, cui numerus tribuitur, esse *triplicatam*, adeo ut tres personæ videantur plus aliquid esse & in numero, & in perfectione, quam una tantum, si Deus dicatur *triplex*: & consequenter non solum loquendi norma, sed explorata etiam ratione Deum *Trinum* dici, non *Triplicem*.

XIII. Alia est significatio nominis, quam exhibet nudum etymon, & alia, quam præfert idea mentis per nomen expressa: Homo enim E. G. significat secundum etymologiam figmentum *ex humo*, sed juxta mentis perceptionem, Animal ratione præditum. Porro idem est Latinis *Triplex*, quod Græcis τριπλοῦς, aut τριπλάσιος, quæ græca vocabula sunt a τρεῖς, *tres*, & πέλω, *sum*. Quotiescunque ergo apud nonnullos antiquiores Græcos inveneris de Deo *Triplicis* vocabulum assumi, dicendum erit ab his magis nominis etymologiam, quam ideam fuisse spectatam.

XIV. *Trinitatis* quidem vocabulum usurpatum II. Ecclesiæ sæculo a Theophilo Antiocheno libro II. ad Autolycum, quamquam nudas personarum relationes, aut substantiam sua prolatione non indicat, Catholice retinendum est, cum significet numerum personarum, quæ relationibus constituuntur: unde perperam adversus hoc *Trinitatis* nomen cavillatores quidam hæretici debacchantur.

XV. Neque abjiciendam credimus perantiquam locutionem *Trina Deitas*, de qua olim Hincmarus adversus Gothescalcum nimis excanduit, vetuitque ne ulterius in hymno Martyrum cantaretur, *Te Trina*

na Deitas; *unaque poscimus*. Hanc enim locutionem probat Nazianzenus in Poemate de Vita sua, ubi quærit πῶς ἡ μονὰς τριάζεται, *quomodo Unitas sit Trina*: S. P. Augustinus lib. 12. Confess. cap. 7. sic Deum alloquens: *Et aliud præter te non erat unde faceres ea, Deus una Trinitas, & Trina Unitas*: Anselmus cap. Monologii 78. *Expedit ut credat omnis homo in quamdam ineffabilem Trinam Unitatem, & unam Trinitatem*: Ecclesia demum universa in hymno Corporis Christi, *Te Trina Deitas unaque poscimus*, &c. Qui Hincmarum defendere student ajunt ea locutione *Trina Deitas* proferri Tritheitarum execrandam blasphemiam: præponendam esse Gothescalchi & Ratramni malitiæ sinceritatem Hincmari: falsatum ab illis Augustini librum de quinque hostium generibus, in quo maxime locutio ista probatur: Hincmari emendationem in hymno Martyrum ab universali Ecclesia fuisse hucusque retentam. At respondendum est Deitatem non dici *Trinam* ratione substantiæ, sed ratione personarum, quæ sunt simul una Deitas, ita ut si propter naturæ communionem recte dicitur *Una Trinitas*; propter pluralitatem personarum recte quoque dicatur *Trina Deitas*. Hincmarum autem se parum sincera fide gessisse ex eo constat, quod cum Augustinus *Trinam Deitatem* fateatur in lib. de Duabus Animabus, in XII. Confess. cap. 7. Sermone 52. de Verbis Domini, & hanc loquendi formam recognoscat confirmetque in 1. Retract. num. VIII. ipse Hincmarus subdole ait, id imperite a S. Patre scriptum, cum adhuc presbyter esset, & retractatum: & ex quo temere verba sua Athanasiano Symbolo inseruerit, insertaque pro fide Catholica venditaverit. Nam in diplomate suo pag. 464. ad locum illum Symboli *neque substantiam separantes*, addidit, *quasi Trina sit*. Sed num malitia, num ignorantia peccaverit Hincmarus, nostra non interest. Liber vero contra quinque hostium genera constat non esse Augustini, nec ejus meminisse Possidium, aut eumdem Augustinum in libris Retractationum: sed etiamsi genuinus esset, non discrepat hoc loco a sensu Augustiniano, ut constat ex dictis. Ecclesia denique utramque locutionem jure retinet, &, *Summa Deitas*, in hymno Martyrum, &, *Trina Deitas*, in Officio Corporis Christi, ut nos doceat neutram Catholicæ fidei adversari. Sed qui plura de hoc argumento desiderat, legat Vindicias veterum Codicum Petri Coustant Monachi S. Mauri, cujus summæ eruditioni ac diligentiæ debet literaria respublica castigatissimam, nitidissimamque Operum Augustini editionem Parisiensem.

XVI. Perinde ac *Trina Deitas*, recte profertur a Mario Victorino *Virtus Trina*, ab Anselmo *Trina Unitas*, ab Ecclesia in Consecratione Episcopi *Trina Majestas*: in quibus, aliisque consimilibus declaratur nomine numerali Trinitas Personarum, & substantivo Unitas inseparabilis divinitatis: idest, significatur una virtus, una substantia, una majestas, una res summa, quæ est Pater, Filius, & Spiritus Sanctus.

XVII.

XVII. Quælibet nomina substantiva absoluta enunciantur de unaquaque Persona, & de omnibus simul singulari tantum numero, & ea invicem etiam prædicantur: V. G. *Pater est sua æternitas, sua immensitas, sua omnipotentia*; aut, *æternitas est omnipotentia, &c.* Verum nefas est dicere *Pater, Filius, & Spiritus Sanctus sunt tres æternitates, tres omnipotentiæ*; quoniam his vocabulis exprimitur aliqua perfectio spectans ad unitatem substantiæ. Quod si occurrat aliquod contrarium exemplum, in quo E. G. affirmetur Patrem non esse æternitatem, hanc non esse omnipotentiam, &c., hujusmodi exponendum erit de ordine connotatorum, ut diximus præcedenti Canone 111.

XVIII. At relativa, quæ invicem opponuntur, pati nequeunt mutuam enunciationem ob distinctionem, quæ inter eadem versatur; ideoque supinus est error hæc pronunciare: *Pater est Filius*, aut, *Paternitas est Filiatio*:

XIX. Ex alia autem parte, quia inter relativa & essentialia nulla est intrinseca differentia, hæ propositiones, *Essentia est Pater, Filius, & Spiritus Sanctus*: *Essentia est Paternitas*, pluresque consimiles, enunciabiles sunt, verissimæ & Orthodoxæ.

XX. In his, ceterisque omnibus servandæ sunt Romanæ & Apostolicæ Ecclesiæ definitiones: dedecet enim proferre quæ Magistra veritatis non comprobat, sive ea reticere quæ laudat. Ad hujus itaque Matris sinum humilis, & supplex confugio, & Theologicas defero lucubrationes, retractaturus si quæ protuli minus caute; & pro ejus fide ac doctrina, lingua, calamo, sanguine pugnaturus. Votorum autem meorum, hic unus, & sane præstantissimus finis est, videlicet, *Deus Trinus*: cui sit

Laus, & perennis gloria
Et nunc, & in perpetuum.



DE



DE THEOLOGICIS DISCIPLINIS LIBER DECIMUS

In quo de ANGELORUM *natura, dotibus, meritis, officiisque pertractatur.*



ST inter humanarum, divinarumque rerum scientiam illud fere discrimen, quod inter corporeos, ac spiritales animi motus versatur. Ut enim ad linguæ exercendum officium articulari primo syllabas, deinde dictiones, posthac constantem sensu periodum, ac tandem elaboratam circumfluere orationem naturæ artisque magisterio, videmus; ita sæcularibus literis, humanisque facultatibus imbuendi a vocabulis ad argumenta plectenda, a punctis lineisque ad corporum dimensionem, ab atomis atque elementis ad universi molem spectandam non sine magna Præceptorum industria deducimur. At quemadmodum interior mentis vigor, soluto præsertim corporis nexu, nequit retardari locorum intercapedine, temporisque decursu, quin pervadat sublimiora & cælestia; sic operam navantes Theologicis studiis ingenii acumen libere in arcana divinitatis intendunt, nullis præpediti obviis occursibus creaturarum. Jure itaque ac merito ad Physiologiam accedentibus proponuntur nominum

minum & idearum rudimenta, lineæ & anguli transeuntibus ad Geometriam, atque ad Medicam artem musculi ac fibræ: Theologis autem principio exponitur summa, recondita & incomprehensibilis Veritas. Hujus modo aliqua illustratione percepta, haud operosum nobis erit inquirere de rebus a Deo productis; inter quas eminent spiritus mortalis concretionis expertes, quos ANGELOS nominamus. Quare de his erunt proximæ libri decimi Disquisitiones: in quibus ne ab incommutabili, quam paullulum attigimus, Veritate deflectant rationis nostræ conatus, mirabimur effectricem Dei omnipotentiam, beneficia gratiarum, ordinem providentiæ, atque justitiæ æquitatem; omniaque referemus ad gloriam ejusdem Dei, qui cum esset in se beatissimus, dignatus est Angelos, & homines condere, ut ipse nobis benefaceret, nos ipso una cum Angelicis Spiritibus frueremur.

CAPUT I.

An existant Angeli, idque manifesta possit demonstrari ratione?

SPIRITALEM substantiam, quæ erit hujus libri unum ac singulare argumentum, proprio vocabulo significante naturam nondum appellare didicimus. Nam Angeli nomen, sive latinum, sive græcum, officii est, non naturæ, derivatum ab ἀγέλλω, *nuncio*, aut ἀνὰ, *a*, &, κέλλω, *mando*; quod interdum Angeli nobis ad enuntianda mandata Dei, vel mysteria mittuntur. Atque hinc est, quod etiam divini verbi præcones, & ipsemet Unigenitus Dei, quandoque Angelorum nomine significantur. Neque Hebræis propria Angelorum nomina sunt, vel communia spectentur, ut אֱלֹהִים *Elohim*, מַלְאָכִים *Malachim* חַשְׁמַל *Casemal*, sive particularia, ut *Cherubim*, כְּרֻבִים, *Seraphim* שְׂרָפִים. Quippe אֱלֹהִים, *Elohim*, idest *Dii*, appellantur ob potentiam eximiam; eodemque nomine in sacris Bibliis principes, ac judices sæpenumero designantur. Nomen vero מַלְאָךְ, *Nuncius*, derivatum a מְלָאכָה, *opere*, omnibus tribuitur, qui mittentis exequuntur mandata. חַשְׁמַל, *Chasemal*, legitur perraro, & electrum, ignemque significat, quibus ob motus celeritatem, atque splendorem Angeli comparantur. Ita *Seraphim* dicti sunt ab שָׂרַף, quod est *incendere*, atque *comburere*, quo nomine appellatur, etiam Serpens ignitus capite primo ac vicesimo Numerorum. *Cherubim* denique incertæ significationis nomen est, quam alii repetunt ab כְּרַב exprimente *figuram*, alii a Chaldaico כְּרַבְיָא *sicut puer*, quoniam juvenili specie apparuerint, alii demum כְּרוּב *Cherub* nihil

alius

aliud significare contendunt, quam volucrem. Quare Angeli dicuntur *Cherubim*, vel quod figurati sint in propitiatorio & in Arca, vel quod ad instar pulcherrimorum adolescentium se conspiciendos exhibeant, vel quod ob celeritatem, sublimemque elevationem fingantur *alati*.

Sed licet incompertum sit vocabulum aut latinum, aut græcum, aut hebraicum, quo Angelorum demonstretur natura; horum nomine pronuntiato occurrit mentis nostræ spiritalis quædam substantia, per se complete subsistens, vi intelligendi ac volendi pollens, præstantior homine, ac summo Numine inferior: Quam, an sit alicubi, hoc priori capite inquirimus, nedum adversus quosdam philosophos, qui nihil præter corpora carnalibus oculis obvia dari putarunt; verum & contra Sadducæos, qui dicunt *non esse resurrectionem*, *neque Angelum*, *neque Spiritum*; ut legimus Act. XXIII. 8. Erant autem Sadducæi celebris quædam inter Judæos Secta, quæ circa Machabæorum tempora habuit originem, accepitque, ut creditur, nomen a צדוק *Tsaddok* discipulo cujusdam Antigoni Sochæi, ut scribit Maimonides in Capitibus Patrum. Horum dogmata recenset Josephus lib. II. de Bello Judaico cap. 12. & lib. XIII. Antiq. cap. 9. Hi ergo, cum Divinas Scripturas admitterent, Angelos tamen esse negabant, exponentes quæ in sacris libris de Angelis prædicantur aut de spectris a Deo excitatis, aut de potentia, quam Deus prosilire faciens, aut retrahens, uti Sol radios, ad homines interdum emitteret.

Propositio I. Dantur Angeli, & Sadducæi sacris literis, omniumque plane hominum sensu refutantur.

Enimvero cap. XIX. Genes. legimus venisse duos Angelos Sodomam, eduxisse inde Lot cum uxore & filiabus ipsius, universamque regionem igne vastasse. Cap. XVI. 7. Angelus Domini apparuit Agar ancillæ Sarai, eique persuasit, ut reverteretur ad Dominam suam, & humiliaretur sub manu illius. Cap. XXIV. 7. ait Abraham seniori familiæ suæ: *Mittet Dominus Angelum suum coram te*. Sanctorum Angelorum millia cum Deo apparuisse de Sinai habetur Deuteronomii tertio ac tricesimo. Atque ut ex novo testamento proferam aliqua, Matthæi XVIII. 10. habetur: *Angeli eorum semper vident faciem Patris*. Lucæ 1. 26. *Missus est Angelus Gabriel a Deo*. Petri cap. 1. 12. *In quem desiderant Angeli prospicere*. Et Epist. II. cap. II. 4. *Deus Angelis peccantibus non pepercit*. Quæ, aliaque plurima intelligi nequeunt de sola potentia Dei, aut de spectris, quemadmodum Sadducæi commenti sunt; cum manifestum sit Scripturam divinam Angelis tribuere multitudinem, ac servitutis officia, quæ summo Deo non conveniunt, nec non propria personarum munera, cujusmodi sunt Deo ministrare, ipsius enuntiare mandata, & in assumptis corporibus, sive alia incomperta nobis ratione, sese hominibus comites exhibere.

Atque Sadducæorum inscitiam omnium fere hominum consensio redar-

redarguit. Nam Plato Philosophorum disertissimus haud semel in Timæo meminit Angelorum, quos promiscue dæmones, Deosque compellat. Hostanem Magorum antiquissimum de Angelis præclare fuisse locutum, scribit in libro de Idolorum vanitate Tertullianus. De Socratis dæmone pertractant veterum Scriptorum quamplures. Thaletem Milesium dividere superiores substantias in Deum ac dæmones, in Oratione pro Christianis auctor est Athenagoras. Hieroclis Commentaria ad aurea Pythagoræ Carmina laudat tertio Theologicorum dogm. Tomo Petavius. Sententias *Aristotelis* memorat lib.2. Rab. Maimonides. Ac ne singulos persequar, antiquiores etiam hæretici Simon, Menander, Saturninus, Cerinthus, Carpocrates, aliique Angelos esse agnoverunt: imo & his tantum cum superstitiosa Gentilitate detulerunt honorem, ut eos crederent cælestia numina, rerumque omnium, quæ sub aspectu cadunt, opifices.

Consentiunt PP. omnes: & hos inter magnus Augustinus in Ps. 102. *Angelos*, inquit, *novimus ex fide: & multis apparuisse scriptum legimus & tenemus; nec inde dubitare fas nobis est*. Concilium denique Lateranense sub Innoc. III. capite *Firmiter* creaturam spiritualem & Angelicam ab universorum Conditore productam apertissime definivit. Dabo cap. sequenti Concilii verba. Nunc dicta hanc nobis argumentationem suppeditant: Extremæ dementiæ est negare quod divina oracula docent, quod tradunt Patres, quod probat communis hominum sensus: Dari Angelos divinorum oraculorum testatur auctoritas, comprobat traditio Patrum, confirmatque Scriptorum omnium consensio: Ergo negare quod dentur Angeli, summa & extrema dementia est.

Opponunt Sadducæi. I. Creationem Angelorum reticeri in libro Geneseos, in quo genera omnium creaturarum narrantur. Præterea inquiunt hoc nomen *Angelus* non ad significandam rem subsistentem, sed officium duntaxat fuisse institutum: ideoque minime inde probari, quod extent reapse spirituales substantiæ corporis expertes. Tandem constare ex cap.VI. Gen.v. 2. *Videntes Angeli Dei filias hominum, &c.* Angelorum nomen etiam hominibus convenire.

Resp. Consilium Mosis fuisse rerum corporearum productionem ac seriem narrare; unde expresse Angelos initio noluit commemorare; præsertim cum populo redeunti ex Aegypto, & valde ad idolorum cultum proclivi periculosum esset tam nobiles creaturas proponere. Insinuanda quippe erat principio unius Conditoris divinitas, ut paullatim rudis Judæorum gens aliarum rerum formaretur notitia. Ergo posteaquam Creatorem universorum prædicavit, etiam Angelos in historica narratione tanquam Dei nuncios, ac ministros descripsit, ac talibus distinctos characteribus, quibus eorum a summo Deo appareret diversitas ac dependentia. Comprehendit autem illos in primordio Geneseos, ut Augustinus docet nomine lucis; quo recte spiritalis natura concreti corporis nulla circumfusa caligine declaratur. Per quæ satisfit priori

argumento. Nam ad secundum fateor nomen Angeli ex se non significare naturam illam subsistentem ac spiritalem, sed esse nomen officii: at officia, quæ tribuuntur Angelis, a rebus subsistentibus exercentur; & nomina istiusmodi officiorum illos, qui eadem implent, consignificant, ut, quando de hominibus dicitur, *Rex*, *miles*, *orator*. Ad hæc non est in nominibus attendenda sola grammaticalis etymologia, sed institutio eorum, qui nomina imposuerunt: alioqui fas erit dicere vas fictile esse *Adam*, quod sit e terra compactus, aut atramentarium, quo scribo, esse *Cain*, quoniam a me possidetur. Sunt omnia fere vocabula secundum etymon pluribus communia; & tamen ad certam rem significandam bene sapienterque applicantur, præsertim cui ratio illa communis convenit jure quodam particulari, ut Angelis divina mortalibus enunciare. Atque hæc de secundo argumento: cui haud recte quidam respondent nomen Angelorum apud Hebræos naturam significare; quod falsum esse constat ex dictis, maxime si sermo sit de natura rationali a Deo, & homine diversa. Quod ultimo opponebatur, nihil prorsus evincit: siquidem nomen Angelorum tribui etiam hominibus nullus negat: tametsi laudato capite 2. Genesis neque in Hebræorum, neque in Vulgatæ lectionis Codice Angelorum nomen occurrat. Sed de hoc Genesis loco cap. proximo, & ubi disputabitur de primo Angelorum peccato.

Propositio II. Hæc Angelorum existentia nequit certa naturali demonstratione probari.

Angelorum existentia non potest demonstrari ut loquuntur Scholastici, *a priori*, argumento nempe per caussam; quandoquidem Angeli nullam necessariam caussam habent, sed liberam, idest divinam voluntatem, quæ pro suo lubitu creaturas omnes produxit. Neque enim ullus sanæ mentis potest ex hac propositione, *Datur Deus*, istam legitime inferre, *Ergo datur Angelus*: sicut ex necessaria existentia caussæ effectus contingens nequit deduci. Ob eamdem rationem evinci nequit quod extent Angeli ex idea aliqua sive Dei sit, sive creatarum rerum; quoniam nec Deus necessario percipitur tanquam conditor creaturarum, sed tanquam principium, quod pro sua libertate eas producit, aut in nihilum redigit: nec res creata actualis existentiæ certam excitat perceptionem. Similiter demonstratione *a posteriori*, idest per effectum nequit Angelorum existentia invictissime comprobari. Quidquid enim corporearum substantiarum nativam vim supergreditur, & Angelis attribuitur, in aliam caussam referri potest, sive illa Deus sit, sive anima rationalis a corpore separata, sive natura & facultas quædam præstantior, quam singulis rebus hujus universi rector potens est impertiri. Hinc talis elicitur ratiocinatio: Nihil nobis naturaliter innotescit nisi per caussam, aut per effectum, aut per inditas rerum ideas: Existentia Angelorum neque per caussam, neque per effectum, neque per

per ideam aliquam deprehendi potest: Ergo existentia Angelorum nequaquam nobis naturaliter innotescit.

Opp. 1. Socrates, Plato, aliique Philosophi de Angelis haud obscure pertractant, eosque appellant *Motrices Intelligentias*. Sed hi lumine fidei destituti non Sanctorum traditione, non sacris literis Hebraico tantum populo manifestis, spiritales substantias nullo corpore circumscriptas comprehendere valuerunt. Illas ergo dari perceperunt ratione sua, atque naturali mentis acumine.

Resp. 1. Falsam esse minorem; nam Gentiles plura a Judæis acceperunt, inter quos cupiditate discendi aliquandiu versati sunt. Præterquamquod nonnulli hebraicam linguam callere poterant, & sacros libros furtim perlegere: quos etiam ante expeditionem Alexandri græce redditos viri plurimi tenent, ut diximus libro præcedenti cap. 1. Respondetur præterea probabilia Gentiles Philosophos habuisse argumenta, quibus dari Spiritus omni re corporea, & ipso homine perfectiores quodammodo suadetur, V. G. perpetuus cælorum motus, Simulacrorum oracula, ostenta magorum; de quibus agemus infra.

Opp. 2. Naturaliter constat moveri cælos, qui non aguntur propria forma; carent enim quacunque anima; Ergo moventur ab *Intelligentia*, quæ est Angelus.

Resp. Posse falsam esse illationem; nam motus cælorum, qui ab Angelis efficitur principium habuit a Deo rerum omnium caussa: & consequenter Mundi Artifex, qui ab initio motum cælo indidit, potest illum absque ulla *Intelligentia* perpetuo servare: præsertim quod experimento compertum est, motum impressum corporibus ab agente vi prioris impulsus perdurare, donec alia corpora obsistant.

Opp. 3. Deus condidit hoc universum perfectum; quippe a summo Bono nulla res proficisci potest, quæ non sit valde bona: Igitur debuit in Mundo creaturam producere intellectualem, & incorpoream, quæ mundi hujus præcipuum est ornamentum.

Resp. Duplicem in rebus creatis inveniri perfectionem: *relativam*, quæ est ordo ad primam ac supremam caussam, ejusque directionem ac nutum: & *absolutam*, quæ est ipsarum creaturarum naturalis conditio. Et priorem quidem perfectionem necessario Deus mundo tribuit, quoniam omnia quæcunque fecit, ad Auctoris sui bonitatem, tanquam ad finem ultimum referri debent, præscriptamque sibi motus & operationis legem tenere. At perfectionem absolutam, prout ei collibet, rebus singulis elargitur, creatque pro suo beneplacito aut corpus, aut animam, aut spiritum, quorum natura hoc unum postulat, ut produci possint, non ut producantur reipsa. Quapropter dist. antecedens. Deus condidit mundum perfectum, & naturalis ratio demonstrat mundo communicatam esse perfectionem *ordinis*, concedo: perfectionem quamcunque *absolutam*, nego.

Opp. ultimo: Plura quandoque ab hominibus perpetrantur, quæ naturalem ipsorum superexcedunt virtutem, cujusmodi sunt exercitatio peregrini idiomatis, corporum elevatio, prodigiosi eventus, divinationes, aliaque bene multa: quorum omnia referri nequeunt in Deum, ea maxime, quæ ad malum ac perniciem protendunt, ut præstigia, maleficiorum collyria, & præsagia geomantica, in quibus operam fidemque irreligiosi homines deperdere non verentur. Hæc, ut cujusque sensui obvium est, in malam, incorporeamque substantiam reducenda sunt.

Resp. Nihil superstitiosos, energumenos, malosque, ut vocant, genios agere, quæ si bona sint, se sola præstare non possit suprema Caussa: quæ interdum interpretationem sermonum, sapientiam, raptus, ac gratiam curationum piis largitur hominibus mirabilia nullo Angelorum interventu operantibus. Maleficia autem ignotam habere possent caussam, ut animam humanam separatam a corpore: aut quod in præstigiis mirum est, fieri potest auctore Deo: quod malum, perversa hominum voluntate, & *corruptione*, ut inquiunt, *naturæ*. Verum tamen est, Deum perraro in his, qui sanctitate non pollent, operari mirabilia, quæ stante hac providentia invictum sunt Christianæ fidei argumentum, neque suapte natura ordinari possunt in malum: sed hæc summi Dei veracitatem justitiamque demonstrant; non existentiam spirituum, quam religione quidem didicimus, & probabili animadversione, sed non solius humanæ rationis perspicuo lumine, atque evidentia.

CAPUT II.

Angelos non esse ex spiritu & corpore simul conflatos.

PLATONICI, quorum philosophiam plerique veterum Patrum sectati sunt, Angelos æthereis & elementaribus corporibus, longe, quam nostra sint, subtilioribus præditos esse tradiderunt, ut ex Apulejo demonstrat S. P. Augustinus lib. VIII. de Civ. Dei cap. 16. Pro qua sententia laudari solent Origenes, Tertullianus, Clemens Alexandrinus, Methodius Martyr, Cassianus, Gennadius; necnon idem Augustinus, qui tamen, ut ostendam, ob Antiquiorum auctoritatem dubium sese demonstrat nihil definiens. Et Vellosillus quidem Lucensis Episcopus Advert. in VII. Tom. Hieronymi Q. 2. censet veteres illos Patres Angelos asseruisse corporeos, quoniam comparate ad Deum, qui neque loco circumscribitur, neque terminis clauditur, creaturæ omnes, quantumlibet spirituales, corporeæ dicuntur; cum certis applicentur corporibus, quibus aut vitam tribuunt, ut anima; aut præsunt,

ſunt, ut Angeli. Sed hæc explicatio profecto ad omnes veteres nequit extendi; propterea quod plurimi nedum corpora Angelorum commemorant, ſed etiam definiunt eſſe aut elementaria, aut aerea, aut iis ſimilia, in quibus reſurgent animæ beatorum. Ceterum quidquid Antiqui nomine rerum corporalium ſignificare maluerint: jam communiter corpus illud eſſe fatemur, quod partibus, atque triplici extenſione conſtat, vel ſaltem iſtiuſmodi exigit extenſionem. Juxta hanc Corporis perceptionem quæſtio eſt reſolvenda.

Propositio. Angeli nulla extenſione corporea ſuapte natura præditi ſunt.

Id inſinuant primo loco Scripturæ, quæ Angelos appellant Spiritus, ac Virtutes, ut Pſalm. 103. *Qui facit Angelos ſuos Spiritus*; & 102. *Benedicite Domino omnes virtutes ejus*. Ad Hebræos 1. 14. *Omnes ſunt adminiſtratorii ſpiritus*. In quibus advertendum eſt nomen *Spiritus* in ſacris literis ſignificare incorpoream ſubſtantiam, præſertim ubi abſolute de rebus ſubſiſtentibus enunciatur, ut Joannis IV. 24. *Spiritus eſt Deus*: quamquam illius nominis plures ſignificationes occurrant, ut diximus lib. VII. cap. 14. Ergo cum de Angelis bonis aperte loquatur Apoſtolus in Epiſt. ad Hebræos, quemadmodum de malis Matth. XII. 43. *Cum immundus ſpiritus exierit ab homine*, & 45. *Vadit, & aſſumit ſeptem alios ſpiritus ſecum nequiores ſe*; oportet in his locis per *Spiritum* intelligamus incorpoream ſubſtantiam. Nam quæ corporalis eſt, licet ſpiritum habeat ſive inhabitantem, ut eſt in hominibus dæmon, aut bonus Angelus, ſive informantem, qualis eſt anima; non *Spiritus* appellatur, ſed habens ſpiritum. Quippe dicitur quidem *Spiritus hominis*, non autem *Spiritus homo*. Atque valent hæc de *Virtutum ac poteſtatum* appellatione, quæ bonis Angelis tribuitur citato Pſalmo 102. 21. *Benedicite Domino omnes virtutes ejus, miniſtri ejus, &c*, malis autem in Epiſt. ad Epheſ. VI. 12. *Non eſt nobis colluctatio adverſus carnem & ſanguinem: ſed adverſus principes, & poteſtates, adverſus mundi rectores tenebrarum harum, contra ſpiritualia nequitiæ in cœleſtibus*. Quod enim corporeum eſt, non *virtus* ac *poteſtas* abſolute dicendum erit, ſed *virtute*, aut *poteſtate* donatum: nec proprietas ſermonis hanc patitur phraſim, *poteſtas aut virtus homo*, ſed, *hominis*. Quæ modo dicta ſunt, ita ſyllogiſtice proponuntur: Subſtantia corpore ac ſpiritu compacta non *ſpiritus*, non *virtus*, non *poteſtas* vocatur, ſed habens *ſpiritum*, *poteſtatem*, *virtutemque*: Angeli appellantur ſimpliciter *Spiritus*, *Virtutes*, ac *Poteſtates*; Ergo Angeli non ſunt corpore ac ſpiritu coagmentati.

Accedunt verba Concilii Lateranenſis IV. cap. 1. *Creator omnium, qui ſua omnipotente virtute ſimul ab initio temporis utramque de nihilo condidit creaturam, ſpiritualem, & corporalem, angelicam videlicet, & mundanam, ac deinde humanam, quaſi communem, ex ſpiritu & cor-*

corpore constitutam. Quo in loco aperte a spirituali creatura sejungitur corporea & mundana, & inter utramque collocatur homo, qui naturæ particeps est utriusque: ideoque si nomine creaturæ mundanæ intelliguntur res corporeæ carentes quocunque spiritu; necesse est, ut per creaturas spirituales designentur substantiæ nobiliores expertes cujusque corporis.

Produci præterea possunt Patrum cum Græcorum, tum Latinorum testimonia, quorum proferam perpauca. Itaque Gregorius Nyssenus Orat. 4. in Dominicam, *Omnis*, inquit, *rationalis natura dividitur in incorpoream & corpoream. Incorporea est Angelica, altera nos sumus homines*. Oratione pariter XXXIV. & lib. contra Eunomium XII. Angelorum substantiam appellat νοητὴν, καὶ ἀσώματον, *rationalem incorporeamque*. Ita dæmonem vocat hæresi 26. Epiphanius. Et Joannes Chrysostomus lib. 1. ad Stagirium, *Fecit Angelos, Archangelos, & reliquas incorporeorum substantias*. Etiam Origenem in hanc tandem venisse sententiam probat ex lib. VI. contra Celsum Du-Hamel tom. 2. p. 497. Mitto Titum Bostrensem, Didymum, Eusebium, Theodoretum, Maximum, alios. Ut ad Latinos convertar, Magnus Gregorius lib. IV. Moralium cap. 9. ait: *Angelus namque solummodo spiritus, homo vero spiritus est & caro*. Et Leo Papa Epist. ad Thuribium cap. 6. scribit *veram fidem omnium creaturarum sive spiritualium, sive corporearum bonam confiteri substantiam*. Citari solet Hieronymus, qui in Epist. ad Avitum damnat Origenem asserentem dæmones in pœnam peccati aereis corporibus fuisse vestitos; sed verba Hieronymi non videntur invictissima cum ipse Angelis corpora videatur tribuere Comment. in Job cap. 25, & ex quo dæmones circumscripti non sint in pœnam peccati corporibus ex crassiori aere conflatis, minime consequatur non habere corpora puriora, atque ætherea. Ab his ergo, & consimilibus testimoniis consulto abstinemus.

Confero me tandem ad Theologicas rationes, quarum prima est, Deum quantum ad genera rerum mundum condidisse perfectum: cumque in eo produxerit res corporales, & hominem compositum corpore, & spiritu, videtur etiam condidisse substantias omnino incorporeas ac spiritales. Deinde Angelus non potest habere corpus inanime, nam esset deterior anima, & gratiæ ac meriti, imo intellectionis penitus incapax. Quod si habeat animam conjunctam corpori, erit saltem natura sua dissolubilis ac mortalis. Postremo qui affirmant Angelos esse corporeos, debent in eorum gratiam plura miracula adstruere. Nam quantumvis angelica corpora fingantur tenuissima ac minima, vix perceptibile est quomodo integra legio dæmoniorum, idest spiritus nequam 6000. esse possit in uno corpore obsessi, ut fuisse narrat Lucas cap. VIII. 30. Arduum quoque est, Angelos corporibus suis celerrime aeris secare partes, quotiescunque in terras mittuntur, idque fieri absque ullo

ullo ſtrepitu ac ſonitu. Sed hæc probabilia ſunt tantum; non enim Patres, qui arbitrati ſunt Angelos proprio corpore circumſcribi, rudes philoſophi, ignarique fuerunt, quin hæc tam vulgaria ac manifeſta adverterint.

ARGUMENTA IN CONTRARIUM REFUTANTUR.

Opp. 1. Angeli non ſemel mulieres compreſſerunt, filioſque ex his procrearunt. Liquet id primum ex Scripturis; nam Geneſ. VI. 2. juxta Græcorum Translationem legimus; *Videntes Angeli Dei filias hominum quod eſſent pulchra, &c.* Deinde probatur ex profanis hiſtoricis, qui tradunt Merlinum Britannum vatem fuiſſe filium Dæmonis natum e virginis ſtupro. Platonem quoque ex *phantaſmate* progenitum ſcripſere nonnulli. Item tradunt Hunnos originem ducere a Gothorum feminis in Aſiatica ſolitudine a Faunis Satyriſque illato ſtupro gravidatis. Etiam Antichriſtum a dæmone generandum plures ſentiunt. Jaciunt inſuper ſpiritus malefici nonnunquam ſemina, quibus animalia oboriuntur: quæ omnia efficere non poſſent, ſi eſſent penitus incorporei. Demum homines ab Angelis procreati ceteros corporum ſtructura, ingenioque antecellunt, unde ex concubitu Angelorum cum filiabus hominum generatos fuiſſe Gigantes Scriptura teſtatur. Hi ergo non videntur humano ſemine concreati.

Reſp. Neque in Hebraico textu, neque in vulgata lectione Geneſ. VI. 2. legi *Angelos Dei*, ſed בְּנֵי־הָאֱלֹהִים, *Filios Dei*. *Elohim* autem appellantur etiam Principes, Patriarchæ, Judices, & ceteri homines, ſingulari præſertim charactere decorati. Vide Exodi VII. 1. hoc nomine אלהים vocari Moſen, XXII. 8. 9. Judices, Pſalm. LXXXI. 1. 6. Magiſtratus ac Principes. Itaque filii Dei, qui acceperunt ſibi in uxores filias hominum, ſunt filii Patriarcharum, penes quos ſumma erat auctoritas, & qui doctrina atque exemplis ceteris præeſſe debebant: & filiæ hominum ſunt adoleſcentulæ ex familiis Cainitarum, aut quævis ex vulgo puellæ: quod tam impar conjugium, ex quo ortum habuit neglectus parentum, polygamia, & temeritas divortiorum, ad Principum diſciplinam merito Scriptura proponit. Eximit vero omnem ſcrupulum Chaldaica lectio, quæ habet בְּנֵי רַבְרְבַיָּא, *Filii Magnatum*. Neque quicquam officit Græcus textus, in quo haud ſemel filii principum Angeli appellantur; ut Deuteron. XXXII. 8., ubi legimus: *Conſtituit terminos populorum juxta numerum filiorum Iſrael*, habent Græci, *juxta numerum Angelorum*. Legerunt enim LXX. tribus omiſſis literis pro ישראל *Iſrael* אל, *Dei*: & alii deinde interpretes exiſtimantes Filios Dei eſſe Angelos, hoc nomen ſubſtituerunt: quod proinde accipiendum eſt pro Filiis Iſrael, ut Græcus textus cum Latino, Hebræoque conſentiat. Sed de loco Geneſeos ſatis: nunc reliqua

liqua diluamus. Si vera sunt, quæ ex historiis profanis objiciuntur, quæ mihi quidem persuasum est esse commentitia; dicendum est dæmones assumptis terrenis corporibus, & exciso aliunde τῷ σπορᾷ homines procreasse. Nam etiam illi, qui Angelos putant esse corporeos, fatentur angelicum corpus non esse ad generationem idoneum, neque angelos aut dæmones distingui sexu: unde Matth. XXII. 30. habetur: *In resurrectione neque nubent, neque nubentur, sed erunt sicut angeli Dei*. Quod spectat ad Gigantes, respondetur cum S. P. Augustino lib. XV. de Civit. Dei cap. 23. posse parentes communis staturæ gignere gigantes ipsos: nam paucis annis ante excidium Romanum peractum a Gothis Romæ nata fuit femina gigantea ex Patre & Matre exigui tenuisque corporis, quod mirum non est, cum parvam materiam per augmentationem concrescere pluribus modis contingat. Verum quid in his valeant dæmones, dicam alibi.

Opp. 2. In VII. generali Synodo Act. 5. definitum est Angelos pingendos esse, quoniam corporei sunt: recitato enim Dialogo Joannis Thessalonicensis, ait Patriarcha Tarasius, *Ostendit Pater etiam Angelos oportere pingi, quoniam circumscripti sunt, & hominum specie multis apparuerunt*. Cui universa Synodus respondit, *Etiam Domine*.

Resp. Quidquid sit de Joannis Thessalon. sententia, Tarasium id solum ex ejus Epistola arripuisse, quod fas est Angelos pingere, quandoquidem circumscribi possunt, & in humana specie non semel apparuerunt. Num vero Angeli circumscripti sint proprio, an assumpto aliquo corpore, ad scopum Concilii definire minime pertinebat. Imo Tarasius, aliique Patres aperte demonstrant se Angelos incorporeos fateri, & Joannis sententiam probare in ea tantum parte, quæ spectat ad pingendas Angelorum imagines. Affirmarunt enim citatis verbis Angelos circumscribi, & apparere in humana specie, non autem in propria: & in Professione fidei, *Veneramur*, inquiunt, *imagines Sanctorum, & incorporeorum Angelorum, qui tanquam homines figura humana justis apparuerunt*. Itaque distinguo & explico verba Concilii, *Oportet Angelos pingi quoniam circumscripti sunt* corpore proprio ac naturali, nego: corpore extraneo, assumptoque, concedo.

Si persistas: Joannes Thessalonicensis docuit proculdubio Angelos esse corporeos, atque propter hanc caussam posse depingi: Concilium probavit hanc illationem: Ergo probavit quoque Angelos corporeos esse;

Resp. dist. ma. Joannes Thessalonicensis docuit Angelos esse corporeos, & humana specie multis apparuisse, ideoque pingendos esse, concedo: docuit duntaxat Angelos esse corporeos, nego. Ut Concilium probaret hanc illationem, *Angeli pingi possunt*, sufficit veram esse aut unam, aut alteram partem hypotheticæ propositionis, nempe quod

quod aut Angeli circumscripti sint, aut in humana specie apparuerint: Hæc postrema vera est, & prior etiam, quatenus Angeli assumptis corporibus circumscribuntur. Optima est ergo ea consecutio, *Pingendi sunt Angeli*, quam Synodus approbavit. Sed Angelos constare proprio corpore, & in proprii corporis specie apparuisse, quod scribit in suo Dialogo Joannes; id quidem nec Synodus Septima probavit, nec ad propositam quæstionem de pingendis Sanctorum Angelorum iconibus pertinebat.

Opp. 2. Justinus in Dialogo cum Tryphone, Clemens Alexandrinus *lib.* VIII. Strom. Tertullianus de cultu feminarum, Cyrillus Alexandrinus lib. in Joan. IX. Cassianus Collat. VII. cap. 13. & Hilarius cap. 5. in Mathæum Angelis aliquod corpus attribuunt. His consentit Augustinus lib. II. de Trinit. cap. 7. in Psal. 85. Epist. 115. ad Nebridium, lib. XXI. de Civ. Dei cap. 10. & in 1. quoque Retract. cap. 26. Non sunt ergo Angeli cujusque corporis prorsus expertes.

Resp. Justinum, Clementem, & Cyrillum, etsi a pluribus benigna interpretatione explicantur vel de corporibus assumptis, vel de corpore accepto pro finita substantia, vere Platonem secutos illius de Angelorum corpore tenuisse sententiam; sed oppositam tradi ab aliis Patribus, & hanc definitioni Lateranensis Concilii magis conformari. Hilarius, & Cassianus videntur incorpoream naturam illam appellare, quæ summe incommutabilis est, & ubique existit ratione suæ immensitatis, & vicissim *corpus* substantiam, quæ non est suus actus, atque, ut loquuntur Theologi, aliquam habet *potentialitatem*: Quo sensu etiam rationalis anima corpus est, ut scribit Epist. XXVIII. Augustinus; ubi tamen animam non esse corpoream, si corpus accipiatur pro re extensa, diserte tradit. At Tertullianus nedum Angelos, sed etiam Deum credidit esse corpus, & habere quædam membra *generis sui*, ut diximus II. libro. Quod si putas nomen corporis Tertullianum pro substantia accepisse; de Angelis tamen nemo hanc interpretationem admiserit, quos ille *carnem* habere aliquam scripsit in libro de Carne Christi cap. 6. Augustinus vero, ut scribit Norisius, cap. IV. Vindiciarum §. 1. dubium se de Angelorum corpore fuisse significat. Etenim posteaquam in XXI. de Civ. Dei scripserat, *Sunt etiam quædam dæmonibus corpora, sicut doctis hominibus visum est*, paucis interjectis, ait: *Si autem quisquam nulla habere corpora dæmones asseverat, non est de hac re operosa inquisitione laborandum, aut contentiosa disputatione certandum*. Explanatque ibidem quomodo spiritus dæmones cruciari possint corporeo igne, etiamsi nulla eis insint corpora, comparatione rationalis animæ, quæ cum sit spiritualis, membris corporalibus colligatur. Hæc Norisius satis, ut arbitror, ad repellendum Annatum. Sed Augustini dubitationem comprobat ulterius insigne testimonium Epistolæ XCV. 8. *Sive habeant Angeli corpora, sive quisquam possit ostendere, quemadmodum*

corpora non habentes gerere illa omnia potuerint, &c. Quamquam vero in affirmantem sententiam pluribus in locis inclinat, ibique non solum opinionem aliorum, ut ait Magister Sententiarum in II. dist.8., sed propriam videatur exponere; nihilosecius Enar. in Psalm. 103. ait Angelos esse *natura spiritus*, & in 1. Retract. cap. XI. Angelorum Sanctorum nomine omnem sanctam creaturam spiritalem intelligi in secreto & occulto ministerio constitutam. Negat ibidem Angelos habere animam, atque hoc nomen eis convenire, retractans quod alibi vocabulum istud Angelis attribuerit, quo secundum divinam Scripturam humanamque rationem intelligitur spiritalis quædam forma materiam vivificans corporalem. Quamobrem videtur Augustinus priorem de Angelorum corpore sententiam tandem deposuisse; nam si carent anima, seu forma aliqua spirituali, oportet ut sint vel corpora in solidum, vel spiritus undequaque. At Augustinum credidisse Angelos esse corpora sine spiritu, nemo sanæ mentis poterit opinari. Erunt ergo Angeli juxta Augustinum spirituales omnino: ac primo S. Pater Platonicorum tenuerit opinationem, postea revocaverit in dubium, ac tandem eam quoque abjecerit. Quod nisi probare velis: fateberis tamen summam Augustini cum ingenio prudentiam, qui de tam perplexa quæstione in alterutram partem disputaverit. Ex quibus liquet responsio ad argumentum, scilicet non unam esse Antiquiorum hac in re mentem, multos autem ambigue, multos opinative duntaxat fuisse loquutos: quibus præferendi sunt, qui certam tenuere sententiam, posteriorum consensu, & communi nunc probatam suffragio.

Opp. ultimo. Cruciantur dæmones igne corporeo, fugantur sensibili sonitu, fumigationibus, carminibus, ut constat de felle piscis, de cithara Davidis, & de carmine Magico φεύγετε κανθαρίδες, &c. de quo in Convivio Poetico Erasmus. Alliciuntur quoque mali spiritus cibis, nidore, suffimentis, &c.

Resp. Torqueri utique dæmones corporeo igne, sed non per corporalem *qualitatem*, ac nativam vim ignis: id vero qua ratione fiat, differendum est infra. Fugantur autem rebus sensibilibus, uti felle piscis assato, & sono citharæ, sed vel divina virtute, vel quoniam istiusmodi res immutant corporalem dispositionem, ratione cujus dæmones vexant homines. Carmen magicum Plinianum redolet superstitionem; de qua in disquisitione Magica huic libro inserenda. Alliciuntur denique dæmones per varia genera lapidum, herbarum, lignorum, carminum, rituum, non ut *animalia cibis*, sed ut *spiritus signis*; in quantum hæc eis exhibentur in signum divini honoris, quem cupide affectant, ut docet lib. XXI. de Civit. Dei cap. VI. Augustinus.

PRO-

PROSTHESIS.

Quæstio de Corpore Angelorum ad hunc modum ſe habet: eaque ſententia, quam defendimus, vera eſt; & ob allatam definitionem Concilii Lateranenſis IV. eamdem oppugnare videtur præceps & inconſiderata temeritas. Attamen, etſi appareat illius Concilii Patres creaturam Angelicam appellare ſpiritualem, & ſecernere a corporali; noſtrum judicium eſt, minime ſpectare ad fidem, imo neque irrefragabili ratione demonſtrari, hanc ſpiritualem creaturam cujuſvis tenuiſſimi corporis expertem eſſe. Nam ad petitum e Scriptura argumentum reſpondet Sanctus Pater Auguſtinus Epiſt. 95. *Facilius videri poteſt Angelos eſſe ſpiritus dictos, ut homines animas, ſicut ſcriptum eſt, cum Jacob in Aegyptum tot Animas deſcendiſſe, neque enim corpora non habebant.* Ideſt figura, quam vocant Rhetores *partis Synecdochen.* Nec proinde animarum nomen Angelis eſt tribuendum; ne quis putet eorum ſpiritum adeſſe & abeſſe, quomodo mortalibus accidit animabus. Lateranenſe Concilium definit creaturas omnes tam viſibiles, quam inviſibiles, tam corporeas, quam ſpirituales a Deo fuiſſe productas, adverſus Albigenſes, qui Deum non eſſe omnium creaturarum auctorem, & quaſdam a principio malo conditas cum Manichæis delirabant. Sed num inviſibilia & ſpiritualia corpore tenuiſſimo ſint circumſcripta, & corporalia ea dicantur, quæ craſſiori materia concreta ſunt, minime Concilii Patres definiiſſe tradunt docti complures, inter quos S. Thomas de Malo Q. de dæmonibus art. 1. Sixtus Senenſis lib. v. Bibl. S. Annot. VIII. & Eſtius in II. Sentent. diſt. VIII. §. IV. Patrum non unam fuiſſe ſententiam liquet ex dictis: unde Bernardus, cujus modeſtiam ſe amplecti teſtatur citato loco Sixtus Senenſis, Sermone v. in Cantica inquit; *Videntur Patres de hujuſmodi diverſa ſenſiſſe, & neſcire me fateor.* Sanctorum ergo traditio non præbet hac in parte momentum prorſus irrefragabile. Denique nulla ex præmiſſis ratiocinationibus plane nos cogit. Nam præcedenti capite dictum eſt Deum rebus ſingulis perfectionem, quam voluit, fuiſſe impertitum; ejuſque voluntatis non eſſe a nobis cauſſam quærendam. Quod *etſi dæmones aeria ſunt animalia, morte non diſſolventur, quia prævalet in eis elementum, quod ad faciendum, quam ad patiendum eſt aptius*, inquit S.Pater lib. III. de Gen. ad lit. cap. x, ideſt prævalet ignis ſidereus, non aqua, vel terra. Legio etiam, de qua Lucas cap. VIII. non tantum dæmoniorum numerum, ſed multitudinem quamdam indefinite ſignificat; ſiquidem legitur: *At ille dixit, Legio; quia intraverant dæmonia multa in eum.* Quamquam id, quod ſcribunt Calmet in Diction. Bibl. aliique Interpretes, omnem legionem 6000. comprehendere, falſum eſt; nam prima Legio militum ſub Romulo trium millium peditum fuit, & trecentorum equitum, qui numerus ſæpe variatus, major, aut minor eſſe conſuevit, ut erudite Dempſterus in

 IX. An-

IX. Antiq. Roman. cap. IV. Ac de Angelorum σωματίῳ satis quidem diximus; nunc de immortalitate differamus.

CAPUT III.

Quo sensu Angeli mortales, & immortales dicantur.

OCCURRUNT frequentissime apud PP. discrepantes verbo tenus sententiæ, aliis Angelos mortales esse affirmantibus, aliis vero immortales; quas duabus thesibus ad concordiam revocantes simul ζήτημα de incorruptibili Angelornm natura extricabimus.

PROP. I. Appellari possunt Angeli mortales multimodis.

Dicitur enim *mortale* quicquid alicui subest mutationi; unde Augustinus in II. de Trinit. cap. 9. ait: *Ipsa mutabilitas non inconvenienter mortalis dicitur, secundum quam & anima dicitur mori*. Et in III. contra Maxim. cap. 12. *Omnis mutatio est quædam mors*. Prosper etiam Epigram. III.

Sed quodcunque potest sese amplius, & minus esse
Quodam fine ipsi, quod fuerat, moritur.

Etenim quod mutationi obnoxium est, desinit quodammodo esse. Ad hunc ergo modum immortales Angeli non sunt, quoniam de loco in locum, de operatione in operationem, & de accepta justitia in culpam, præcisa ipsorum beatitudinis plenitudine, transire possunt. Præterea dicitur *mortale*, quod virtute divina potest in nihilum redigi: quo sensu idem S. P. Epist. 56. inquit: *Non ob aliud res deficere possunt, nisi quod ex nihilo facta sunt*. Et Damascenus lib. 2. de Fide: *Immortalis est Angelus non natura, sed gratia: nam quidquid initium habuit, & desinere suapte natura potest*. Quo in loco perspicuum est, *gratiam* appellari solam voluntatem Creatoris potentis omnia reducere in nihilum, si ei lubeat. Hanc mortalitatem, quam dicunt Scholastici *ab extrinseco*, habet in se quælibet creatura: & male Juenin Differt. I. de Angelis cap. 2. hanc conclusionem ponit: *Angeli sunt immortales ab extrinseco*. Nam quod ait illos esse ab intrinseco immortales, quorum corruptio semper impedietur ab extrinseca caussa, falsum est: quippe aliud est esse immortale, aliud esse non moriturum, quemadmodum aliud est non esse moriturum, aliud esse mortale. Illi ergo, quorum mors a Deo impeditur, utique non moriuntur, ab extrinseco tamen mortales sunt, quod vidit etiam Plato, docens, ut scribit in Theologicis Proclus, minores Deos μήτε ἀθανάτους εἶναι, μήτε τεύξεσθαι θανάτου μοίρας *nec mortales esse, nec tamen morituros*. Ulterius dicitur *mortale*, quod ab alio immortalitatem accepit, non ex necessitate originis, (hoc enim sensu etiam Filius Dei appellaretur mortalis, quod impium est,) sed loco doni

doni ac beneficii, ſive, ut ſupra diximus, voluntate Creatoris; ideoque non male Auctor Reſponſorum ad Orthodoxos, ait: *Solus Deus immortalitatem dicitur habere, eo quod non ex alterius voluntate eam habet, ſicut ceteri omnes immortales,* ἀλλ' ἐκ τ' οἰκείας οὐσίας, *ſed ex ſuapte eſſentia*. Horum omnium hæc ſit epitome: *Mortale* eſt quodammodo quidquid alicui ſubjicitur mutationi, ex nihilo productum eſt, & Dei voluntate non deficit: Angeli aliqua ex parte immutantur, ſunt ex nihilo, atque a Deo voluntate habent ne deficiant: Ergo Angeli ſunt quodammodo *Mortales*.

Propositio II. Quatenus immortalitas idem eſt ac permanentia ſubſtantiæ, quæ nullam habet intrinſecam potentiam inclinantem ſe ad non eſſe, Angeli dicendi ſunt ex natura ſua immortales.

Hæc theſis auctoritate ac ratione probatur. Scriptor enim librorum de divinis Nominibus lib. 11. cap. 4. *Intellectuales ſubſtantiæ*, inquit, *indeficientem & imminorabilem vitam habent*. Athan. de Conſid. cap. 6. & Hilarius in Pſal. 118. Angelos vocant *immortales, & in æternum manentes*. Et Maximus Martyr in Epiſtolam 11. ad Corinth. ait: *Quæ videntur, temporalia ſunt, quæ autem non videntur, æterna*. Patrum itaque auctoritate liquet Angelos eſſe immortales. Quod tribus a ratione argumentis confirmatur: ac primum ſit; Omne, quod ſuapte natura corrumpitur, diſſolubile eſt: quod eſt diſſolubile partes habet: quod habet partes, extenſum eſt, & corporeum: At Angeli corporis expertes ſunt: Ergo neque partes habere, neque diſſolvi, neque interire naturaliter poſſunt. Alterum promitur ex comparatione formæ per ſe ſubſiſtentis: hæc enim neque corruptibilis eſt *per accidens*, ideſt per diſſolutionem alterius, quoniam forma *per ſe* ſubſiſtens non generatur: neque eſt corruptibilis *per ſe*, quia ſeparari nequit ab exiſtentia, quæ illi *per ſe* competit. Hæc autem manifeſtum eſt convenire etiam ſubſtantiæ Angelicæ, quæ nec gignitur, neque ex materia conflatur. Tertium vero argumentum eſt hujuſmodi: Nequit Angelus deficere ad inſtar rerum corporearum per *corruptionem*, & conſequenter ſi moriatur, deſinet eſſe per *annihilationem* ſui: At in nihilum nulla res redigi poteſt naturaliter, ſed tantum per hoc quod cauſſa extrinſeca ſuam ſubtrahat conſervationem, quemadmodum ex nihilo nulla res producitur, niſi per Creatoris omnipotentiam. Quare *annihilatio* nunquam naturalis eſſe poteſt, ſed opus divinum, ac ſolius Dei; neque importat aliquod intrinſecum principium *corruptionis*, quale eſt in rebus in ſe contrarietatem habentibus, aut ſaltem potentiam materiæ, ſed ſolam a prima cauſſa dependentiam, ut docet Quæſt. 1. art. 5. Doctor Angelicus.



Obje-

Objectiones refelluntur.

Argues 1. In priori ad Timoth. cap. vi. 16. legitur: *Deus solus habet immortalitatem*. Resp. veram esse Apostolicam sententiam, quatenus Deus incommutabilis est, a nullo productus, atque immortalis essentia sua, non voluntate alterius; prout thesi prima fuit explicatum. Atque hoc sensu ponitur identidem vox *μόνος solus*, ut ad Romanos xvi. 27. Μόνῳ σοφῷ Θεῷ, *soli Sapienti Deo*. Igitur, ut *solus Sapiens*, ita dicitur *μόνος ἔχων ἀθανασίαν*, *Solus habens immortalitatem*, quoniam est sua sapientia, sua immortalitas, & quidquid habet, habet incommutabiliter, & a se. *Nisi fallor*, inquit Hieronymus Comment. in hunc locum, *quomodo solus habere dicitur immortalitatem, cum & Angelos, & multas rationabiles fecerit creaturas, quibus dederit immortalitatem; ita & solus dicitur verax, non quod & ceteri & immortales, & veritatis non sint amatores; sed quod ille solus naturaliter sit, & immortalis & verus: ceteri vero immortalitatem & veritatem ex largitionis illius dono consequantur: Et aliud sit verum esse per semet, aliud in potestate donantis esse quod habeas*.

Argues 2. Hieronymus hoc loco affirmat Angelos immortalitatem habere *Dono largitionis*. Damascenus lib. 2. de Fide cap. 3. Sophronius Act. xi. Synodi Sextæ, & Cyrillus lib. Thesaurorum vicesimo, docent Angelos immortales esse, *non natura*, *sed gratia*.

Resp. nomine *gratiæ* intelligi a PP. donum creationis, & conservationis, non supernaturale auxilium, quod per subministrationem Spiritus Sancti pertinet ad concupiscentias, tentationesque vincendas; ut observant Patres Africani in Epistola inter Augustinianas clxxvii. alias xcv. Quod vero hanc gratiam creationis & conservationis Patres intelligant, satis liquet; nam Hieronymus ait immortalitatem Angelorum esse donum largitionis, quoniam illam non habent *per semet*: Et Damascenus apud Petavium lib. i. de Angelis cap. v. n. 3. immortalitatem Angelorum explicat esse donum gratiæ exemplo rotæ, quæ circumagitur, & identidem a movente accipit impressionem; Cyrillus quoque affert exemplum consimile ignis, qui ab agente movetur. Et recte; Sapiens enim cap. xi. 26. ita Deum alloquitur: *Quomodo posset aliquid permanere, nisi tu voluisses?*

Argues 3. Angeli sunt ex nihilo: Ergo in nihilum tendunt. Resp. dist. consequens: In nihilum tendunt, idest, nisi eos conservet manus Omnipotentis, necesse est ut redigantur in nihilum, concedo: idest, habent intrinsecum mortalitatis principium, quod est qualitatum pugna, aut partium compositio, nego consequentiam. Quod Angeli ex nihilo producti a prima caussa dependeant, & jugi conservatione sint quodammodo instaurandi, probat illos mortales esse *ab extrinseco*, & immortales voluntate Creatoris. At nullum inde consequitur in eis physi-

physicæ corruptionis principium, quod est contrarietas, aut *potentia* materiæ. Dixi autem *physicæ*; nam ex quo spiritualis substantia sit ex nihilo, oritur in ea potentia peccandi, quæ est quædam species mortalitatis: cujus variatio cogitationum, affectuumque mutabilitas intrinsecum principium est; quomodo pugna corporearum qualitatum principium est corruptionis. Atque hinc est, quod ubi datur unius cogitationis, sive delectationis necessitas, quemadmodum contingit in patria, tollitur largitionis dono etiam hæc species mortalitatis, sive potentia peccandi.

CAPUT IV.

Quænam differentia sit inter Angelos statuenda.

CONSILIUM mihi erat in hac quæstione magnam sequi Augustini modestiam, qui de Angelorum discriminibus in lib. contra Priscillian. cap. x. ait: *Quo me contemnas, quem magnum putas esse Doctorem, quænam ista sint, & quid inter se differant, nescio.* Verum Scholastici quæstionem hanc nolunt prætermitti, & ad eam ventilandam me compellunt. Id vero, ut faciam moderatione, quam scientiam opportunitatis appellat Cicero, & quæ in rebus obscurioribus maxime tenenda est; prætermitto diversas Theologorum sententias, quorum plerique putant Angelos differre invicem *specie*, plerique numero, plerique vero cum numero, tum *specie*. Quid sit autem differre *specie*, neminem puto latere: nam quemadmodum *speciei* nomine essentiam rerum naturamque intelligimus; ita differentiam *specificam* eam, quæ essentiæ importat discrepantiam, consuevimus nominare. Hanc dari inter Angelos minime affirmo, quos inter, probabiliori sententia, sola accidentalis discrepantia statuitur: idque exponam, hæsitans tamen, & plerunque mihi ipsi diffidens.

PROPOSITIO I. Non repugnat plures Angelos in eadem specie multiplicari.

Videtur hæc Conclusio Patrum auctoritati, & Theologicæ ratiocinationi consentanea. Nam 1. S. P. Augustinus lib. III. de Lib. arb. cap. 12. docet, quod *etiamsi peccassent omnes Angeli, nullam inopiam facerent ad regendum imperium suum Auctori Angelorum; non enim bonitas ejus, quasi aliquo tædio, & omnipotentia deficeret difficultate ad creandos alios, quos in iisdem sedibus collocaret, quas peccando alii deseruissent.* Quare ergo non poterit Deus similiter condere Angelos ejusdem essentialis perfectionis cum iis, qui fuerunt producti? Nunquid divina providentia largiri potest aliis Angelis eamdem gratiam, eamdemque gloriam, & divina omnipotentia nequit illis eamdem

dem naturam, essentiamque impertiri? Deinde Patres diffidenter, dubitanterque de Angelorum differentia loquuti sunt, quæ dubitatio nulla accedente Ecclesiæ definitione facit, ne præsens controversia ad fidem pertineat. Et quidem Augustini verba ex libro contra Priscillianistas ad Orosium supra produximus; quibus similia repetit capite quinquagesimo octavo Enchiridii. Damascenus quoque lib. II. cap. 2. *Sive æquales sint Angeli secundum speciem*, (inquit) *sive differentes*, *nescimus*. Illud vero, de quo Patres tam vehementer dubitant, non debet credi impossibile: non enim adeo insignite rudes censendi sunt, ut aperte pugnantia in dubium revocaverint. Igitur existimaverunt saltem virtute divina fieri posse, ut plures Angeli eamdem specie naturam nanciscerentur.

In hujus thesis confirmationem obviam fit humana ratio. Nam substantia Angelorum est reipsa finita ac limitata: Alias ergo *specie* consimiles omnino substantias compatitur. Quippe ideo Essentia Dei omnem aliam, quæ sit ejusdem *speciei* excludit, quoniam infinita est, incommutabilis ac perfectissima. Igitur si Angelorum essentia illimitata non est, neque undequaque perfecta, plures in eadem *specie* poterit comprehendere. Atque argumentatio ista duabus aliis corroboratur. Primo enim per Thomistas substantia Angelorum ratione limitationis suæ de facto in plures *species* dividitur. Ergo nihil impedit, quin unaquæque Angelica *species* propter finem, ac mensuram, qua concluditur, in plura individua sit distributa. Præterea animæ rationales, quoniam terminationem ac modum habent, in eadem *specie* multiplicantur. Itaque multiplicari quoque poterunt Angeli, cum terminum ac finem forte, & conditione creaturarum habere debeant.

De Anima rationali respondent Thomistæ multiplicabilem esse numero ratione subjecti, sive ordinis ad corpus; quum impossibile sit haberi differentiam numericam sine materia. At nos hæc refellimus I. Quia potest Deus rationalem animam condere, quæ nullum habeat ordinem ad corpus: nam si facit animas separatas sine corpore existere; potest etiam animas producere, quæ non sint natura sua formæ corporum, & tamen eamdem habeant spiritalem substantiam, eademque polleant virtute. II. Ordo ille, quem animæ dicunt ad corpus, non efficit, sed supponit ipsarum animarum *individuationem*: quum prius sit aliquam rem esse in se, quam dici ad aliud, saltem aut natura, aut ratione. III. Rationalis anima, & quælibet forma in materia, seu corpore recepta, multiplicabilis est, eo quod subjectum dat ei particulare ac distinctum existendi modum: Sed etiam agens confert rei creatæ esse aliquod particulare & distinctum; Quælibet ergo creatura erit numero multiplicabilis. IV. Non video, quomodo materia res corporales individuas constituat, nisi quod certis figuræ, extensionis, aut loci adjunctis illas afficit, ac determinat. Plura ergo individua in una *specie* Angelica

gelica erunt, si natura Angeli sint circumscripti, variisque characteribus, ac proprietatibus exornati.

PROPOSITIO II. Videtur probabilior, ac Patribus magis consentanea sententia eorum, qui affirmant Angelos omnes esse unius *speciei*, neque inter illos aliquam discrepantiam intercedere, nisi accidentalem, qualis est inter stellam, & stellam, aut animam, & animam, differentiam videlicet ordinis, muneris, ac dignitatis.

Sequitur hæc propositio ex præcedenti, & probatur ex Patribus. Maximus Martyr cap. 5. de Hierarch. Eccl. ait: *Angeli omnes, ut appellationis unius, sic & naturæ omnino sunt ejusdem*: ac subinde: *In Angelis alius est princeps, alius subjectus, & tamen natura Angeli sunt omnes: & in dignitate quidem est differentia, in natura vero communio. Nam & stella a stella differt in gloria, natura vero stellarum omnium est una*. Gregorius Nyssenus sub finem lib. VI. docet intelligibiles substantias enumeratas a Paulo ejusdem esse naturæ, quemadmodum sunt invicem plures animæ: *Quamobrem*, inquit, *qui dicit naturarum differentias in numeratis a Paulo nominibus indicari, seipsum seducit*. Cyrillus Alexandrinus lib. 2. in Joan. *Angelus ab altero Angelo nulla re differt, secundum id quod sunt Angeli: nempe eum omnes sint ejusdem speciei, in unam naturam colligantur*. Et in Dialogo 1. de Trinit. *Annon similis est natura Angelus Angelo, & homo cuivis alteri homini?* Habent similia Paschasius lib. 2. de Spiritu Sancto, Gelasius in lib. adversus hæresim Pelagianam, aliique complures. Patres ergo in eam sententiam propendent, quæ affirmat Angelos discrepare ab invicem tantummodo accidentaliter, sive gradu, ordine, ac dignitate.

Ex his SS. PP. testimoniis etiam Theologica ratio deducitur. Etenim diversitas dignitatis aut muneris non est essentialis & *specifica*, sed accidentalis tantum, & qualis inter individua ejusdem naturæ intercedit: Angeli, ut Patres tradunt, non differunt nisi dignitate, vel ordine: Ergo diversi sunt tantum accidentaliter, non *specifice*. Præterea, ut scite animadvertit in hac eadem quæstione Petavius, in rebus, quæ a sensibus remotæ sunt, magis auctoritate duci ac moveri debemus, quam ratione, quæ nulla satis firma potest suppetere. Demum Tom. XXV. Bibl. PP. pag. 331. dicitur damnata a Stephano Parisiensi de consilio Magistrorum Theologiæ anno 1277. hæc propositio numero sexta decima: *Quia intelligentiæ non habent materiam, Deus non potest plures ejusdem speciei facere*. Quæ damnatio, qualiscunque sit, saltem evincit, non esse solam materiam physicam principium *individuationis*: qua tutela, præsidioque tegitur imbecillis plurimorum opinio.



OBJECTA REFELLUNTUR.

Primo objiciunt: Quæ differunt forma, differunt *specie*, forma enim est ipsa essentia, sive, ut loquuntur Scholastici, *constitutivum rei*: sed Angeli differunt sola forma, quoniam materiei sunt expertes: ergo Angeli differunt *specie*.

Resp. dist. majorem propositionem. Quæ differunt forma &c.; videlicet per rationes *formales*, seu per ea, quæ scholæ appellare solent *prædicata essentialia*, concedo: quæ differunt forma, idest, aliqua existendi limitatione ac mensura, nego. Ergo duplici modo una forma discrepare potest ab alia. Primo per essentiale sui constitutivum, ut forma hominis differt a forma equi; & hæc differentia essentialis est, atque *specifica*: secundo per modum ac finem existentiæ suæ, quomodo anima unius hominis differens est ab anima alterius: & differentia istiusmodi non *specifica* est, sed *numerica*. Talis est Angeli ab Angelo discrepantia.

Apponunt alteram objectionem: Forma, quæ recepta non est, existit indivisibiliter: substantia Angelorum est forma, quæ recepta non est: Igitur substantia Angelorum indivisibiliter existit.

Resp. dist. majorem: Si hujusmodi forma, ut non recepta, ita sit infinita, quemadmodum est Deus, aut indeterminata, quales sunt *species* Dialecticorum, & universalia Porphyrii; concedo: Si forma in nullo recepta corpore sit ab agente in aliquo existentiæ modo coarctata, uti est substantia quælibet physica a Deo producta, nego. *Formæ abstractæ*, E. G. albedo, rationalitas, plura individua non habent, quoniam non sunt aliquæ formæ physice existentes ac limitatæ: sed ratio quædam intelligibilis, aut idea rerum, aut mentis perceptio, cujus ope de omni albedine, de omni rationali substantia judicium fertur. At forma quæcunque physica, licet a corpore divulsa sit, non est omne esse physicum, nisi forte sit infinita; & per consequens in plura individua scindi potest, ac dividi.

Tertiam adhuc rationem addunt: Conveniens aptumque fuit plurium rerum spiritualium *species* condi, quemadmodum consentanea ac decens fuit productio plurium rerum corporearum.

Resp. dari quidem plures spirituales substantias, quæ *specie* differunt: datur enim Deus, idest substantia intelligens, & simpliciter infinita: datur Angelus, sive substantia intelligens & completa; & datur anima rationalis, quæ est substantia intelligens, & forma corporis. In Angelis autem plures *species* minime convenire videntur, quandoquidem curnam fuerunt creati? Ad laudem Conditoris sui, ad præsidium orbis terrarum, ad ministeria obeunda: quæ omnia solam postulant differentiam ordinis, ac dignitatis. E contra plures rerum corporearum *species* homini, cujus gratia conditæ sunt, necessariæ esse videbantur.

Sed

Sed in his, quæ a Dei pendent arbitrio, id consentaneum, & decorum est existimandum, quod ei placuit, non quod in animo versatur humano. Denique si rerum spiritualium, & corporearum idonea sit comparatio; erit in Angelis non solum differentia essentialis, verum etiam *numerica*, quum utraque inter corporales naturas intersit.

CAPUT V.

De Angelorum numero ac multitudine.

PRINCIPIO tanquam certum tenendum est Angelos esse in aliquo magno numero, quamquam Rab. Moyses tot esse credidit, quot sunt cœlestia corpora, quæ ab ipsis moventur. Verum refellitur hæc sententia ex Danielis VII. 10. & Apocalyp. V. 11. ubi legitur: *Et erat numerus eorum millia millium*; idest, maxima, & propedum infinita multitudo; ut affirmant Cyrillus Orat. XII. Dionys. de Cælesti Hierarch. cap. XIV. & Hom. 2. de Incomprehensibili Jo. Chrysostomus. Neque contrarium evincit, quod Raphael Angelus ait Tobiæ XII. 15. *Ego enim sum Raphael Angelus, unus ex septem, qui adstant ante Deum*: unde consequi videtur Angelos non esse nisi numero septem. Nam septem sunt veluti Principes ceterorum, & sublimiori gradu throno proximi divinitatis, cum ii dicantur thronis regum adstare, qui intimæ sunt admissionis. Quare primores Angelos septem commemorat etiam Joannes in Apocalypsi cit. cap. V. n. 6. *Qui sunt septem spiritus Dei missi in omnem terram*: at ne quis credat hoc parvo numero spiritales substantias finiri, additur infra num. 11. *Et vidi, & audivi vocem Angelorum multorum in circuitu Throni*. Cum itaque magna sit multitudo Angelorum; inquirendum est, an eorum numerus hominum universorum summam excedat. Atque non tantum homines, sed etiam singulas res corporeas ab Angelorum multitudine superari docet q. L. art. 3. beatus Thomas: *Quia*, inquit, *quanto aliqua sunt magis perfecta, tanto in majori excessu sunt creata a Deo*. Verum hæc ratio admodum lubrica est, & incerta; tum quia rerum creatarum numerus a sola Dei voluntate dependet; tum etiam, quia hoc posito fundamento propagandi forent homines supra numerum lapidum, & arenarum. Aptius ergo inter Angelos, hominesque instituemus comparationem.

PROPOSITIO: Videtur numerum Angelorum non esse hominum multitudine ampliorem: sed incerta res est, neque debet temere definiri.

Habet theorema partes duas: quarum prima ostenditur ex cap. XX. Lucæ V. 36. ubi de Filiis resurrectionis, idest prædestinatis ad gloriam le-

legitur: *Aequales enim angelis sunt*. Quæ verba de immortalitatis quidem dono, & cælesti beatitudine accipienda sunt, sed etiam parem Angelorum Sanctorum, beatorumque hominum numerum insinuare videntur. Nam S. P. Augustinus capite Enchiridii XXIX. ita hunc locum interpretatur: *Hoc enim promissum est resurgentibus Sanctis, quando erunt æquales Angelis Dei. Ita superna Jerusalem mater nostra, civitas Dei nullo civium suorum numerositate fraudabitur, aut uberiore etiam copia fortasse regnabit*. Tradit consimilia lib. XXII. de Civit. Dei cap. 1. scribens. *Tantum populum per gratiam suam collegit, ut inde suppleat & instauret partem, quæ lapsa est Angelorum*. Futurum autem in gloria æqualem numerum hominum Angelorumque tradunt alii Patres, præsertim Gregorius Hom. XXXIV. in Evangelia: nec repugnat ratio, cum prædestinatio post Adæ lapsum sit Dei beneplacitum eligens homines ad instaurandum numerum supernorum civium, unde Angeli apostatæ ceciderunt; quod etiam Anselmus docet in lib. Cur Deus homo cap. 18. & Isidorus de summo bono cap. 52. Quot vero Angeli lapsi sint, incertum quidem est, sed tamen minores fuisse stantibus videtur sequi ex versu 4. capitis XII. Apocalypseos: *Et cauda ejus trahebat tertiam partem stellarum*. Hæc enim verba licet de eximiis viris proferantur, qui in extrema persecutione ad ambitum terrenæ gloriæ inhiabunt, alludunt tamen, ut cum Victorino docent Interpretes, ad superborum Angelorum ruinam: qui non arithmetice, sed proportione quadam pars stellarum tertia appellantur. Ergo si Angeli comparentur cum hominibus, qui ob Adam ad finem usque mundi futuri sunt, erunt numero pauciores: Nam homines prædestinati aut æquant, aut excedunt numerum Angelorum Sanctorum, aut saltem neque tertia, neque magna pars omnium plane hominum dici possunt: & homines reprobi qui supergrediuntur multitudinem electorum, superare debent multitudinem dæmonum, quoniam hi pauciores sunt Angelis sanctis, sunt tamen tertia, sive magna pars Angelorum.

Huic argumento respondet Vasquesius, etiamsi certum sit sedes Angelorum supplendas esse ex hominibus, incertum tamen esse, an tot homines in eas sint asciscendi, quot Angeli ceciderunt. At hæc responsio refellitur, quoniam nisi tot saltem homines salvi fierent, superna Hierusalem civium suorum numero defraudaretur: quare nisi homines salvandi sint plures, æquabunt proculdubio Angelos perditionis. Reponit Cornelius a Lapide in cap. XII. Apocalypsis, tertiam partem dici pro magno numero. Ita est; sed magnus numerus, qui sit plusquam dimidia totius summæ pars, nequit per auxesin appellari pars tertia; alioqui non accretionis figura erit, sed diminutionis: unde fateor tertiam stellarum partem designare numerum indefinitæ multitudinis; sed nego hanc indefinitam multitudinem, quæ dicitur pars tertia, ceterarum stellarum, idest beatorum Angelorum numerum superare.

rare. Estius denique ait Angelos in Scripturis numerari quadam *emphasi*, quæ nullibi tribuitur hominibus, ut quando apud LXX. censentur Danielis VII. 10. Angelorum μυριάς μυριάδες, *decies millies centena millium*. Verum fallitur, nam Genes. XXIII. 17. soli filii Abraham æquiparantur arenæ, quæ est in littore maris; & homines prædestinati cap. VII. Apoc. 9. dicuntur *turba magna*, *quam dinumerare nemo potest*. Pauci autem homines appellantur aliquando, propterea quod non omnes simul vivunt, sed procreantur quotidie permulti, permultique in pulverem suum revertuntur. Hactenus probabiles conjecturæ.

Altera enim pars propositionis, videlicet, quod non possit de hac re certum proferri judicium, probatur ex Dionysio, sive Auctore librorum de Divin. Nom. & Cæl. Hierarch. cap. 14. & Dionysio Carthusiano Comment. in hunc locum, Aenea quoque Gazæo in Theophrasto, & Thoma Aquinate citata quæst. L. qui omnes defendunt exercitum supernarum mentium excedere omnium rerum corporearum multitudinem. Quamquam S. Thomas explicatur a Cajetano de numero *specierum*, non individuorum materialium; quem numerum forte singuli homines superabunt. At quidquid dixeris, neque certa ratione probari potest, neque apertissime refutari.

CAPUT VI.

Quo tempore, & loco a Deo Angeli producti sint?

SPIRITALEM, corporeamque creaturam a Deo conditam liquet ex definitione Lateranensis Concilii allata secundo capite, & ex idea ac notione creaturarum, quæ demonstrat nullam rem, præter summam divinamque substantiam, existere a semetipsa. Tantummodo de loco, ac tempore creationis Angelorum potest in ambiguo Theologica disputatio versari. Græcorum enim plures Angelos ante aspectabilem mundum conditos pronuntiarunt; & Augustinus aliquando ac Rupertus productos in superiore parte aeris tradiderunt: at communior videtur opinio in cælo Empyreo, & una cum rebus visibilibus fuisse productos. Hæc duo proximæ inquisitioni segetem ac materiam suppeditabunt.

PROPOSITIO I. Est probabilior sententia eorum, qui existimant Angelos una cum rebus corporeis fuisse creatos.

Sacris literis, testimonio Patrum, & ratione probatur. Genes. 1. legitur: *In principio creavit Deus cælum, & terram*: quod ita communiter accipitur, ut nihil antea Deum creavisse intelligatur, ut docet Augustinus XI. de Civit. Dei cap. 6. & Exodi XX. 11. *Sex diebus fecit Dominus cælum, & terram, & mare, & omnia, quæ in eis sunt*: idest

idest quæcunque cæli, aut terræ ambitu continentur. Angeli ergo, qui & creaturæ sunt, & aliqua hujusce molis parte clauduntur, creati ante cælum & terram nequaquam fuerunt.

Ex Patribus autem, cum non omnes idem sentiant, hos proferam. Augustinus, qui tamen aliquando perplexe loquitur, Angelos lucem prima die a Deo conditam appellat lib. v. de Gen. ad lit. cap. 19. & in lib. imperfecto de Genes. cap. v. n. 20. exponens verba Geneseos, *Fiat lux*, ait: *Alia est lux de Deo nata, & alia lux quam fecit Deus: nata de Deo lux est ipsa Dei Sapientia; facta vero lux, est qualibet mutabilis sive corporea, sive incorporea*. Et lib. XI. de Civ. Dei cap. 33. *In principio creavit Deus cælum & terram: quibus nominibus universalis est significata creatura, vel spiritalis & corporalis, quod est credibilius; vel magnæ duæ mundi partes, quibus omnia, quæ creata sunt continentur*. Epiphanius quoque hæresi 65. *Illud* (inquit) *evidenter divinus sermo declarat, neque post sydera productos Angelos, neque ante cælum terramque constitutos*. Nonnullos alios laudabimus paullo infra.

Suffragatur & ratio. Vel enim Angeli creati sunt multis ante mundum sæculis, ut Græci plures affirmant, vel exiguo intervallo: Si creati fuerunt pluribus antea sæculis, aut initio peccaverunt, aut in accepta justitia aliquandiu perseverarunt. Porro non illico peccaverunt, quippe post peccatum rudentibus inferni detractos esse, sive in caliginosum aerem, sive subtus terram, certa argumenta, & invicta testimonia declarant. At neque aer tum erat, nec terra, quo possent relegari. Perseveraverunt igitur perdiu, & ceciderunt postea mundo jam condito. Verum si hoc esset, in gratia confirmati fuissent simul cum Angelis sanctis, qui stantes per liberum arbitrium majorem divinorum beneficiorum amplitudinem acceperunt. Quod si factos dixeris paullo ante corpoream creaturam, ruet tunc præsidium vetustæ auctoritatis, & qualecunque argumentum Græcorum. Nam hi infinita propemodum spatia ponunt inter creationem Angelorum, & mundi, ut illi fierent Creatoris munificentiæ participes, divinasque laudes longe ante tempora sæcularia præcinerent. Ergo nugatorie, tenuiterque putatur conditionem Spirituum aut maximo, aut brevi intervallo productionem rerum visibilium antevertisse.

Propositio II. Ad fidem superior sententia nequaquam spectat.

Contrariam opinionem proscriptam anno 1215. a Synodo Lateranensi cap. I. censent Vellosillus in Advert. ad IX. Tomum Hieronymi Quæst. 33., & nonnulli post Ferrariensem Scholastici: quos erudite refellit Gabriel Vasquez Disput. CCXXIV. & Juenin dissert. I. de Angelis q. 3. Et juremerito: nam primo S. Thomas, qui post Lateranense Concilium floruit quæst. LXI. art. 3. ait: *Non est igitur probabile, ut Deus, cujus perfecta sunt opera, ut dicitur Deut. XXXII. creaturam angelicam seorsum ante alias creaturas creaverit; quamvis contrarium non sit repu-*

reputandum erroneum, præcipue propter sententiam Gregorii Nazianzeni, cujus tanta est in Doctrina Christiana auctoritas, ut nullus unquam ejus dictis calumniam inferre præsumpserit, sicut nec Athanasii documentis, ut Hieronymus dicit. Hoc vero Thomæ judicium probant Genebrardus Parisiensis Theologus, Estius, Petavius, aliique celebriores, quorum plerique accurate Concilii verba librarunt. Deinde si quæstio hæc esset Lateranensi decreto definita, id esset, quoniam ab eo damnantur errores Origenis, & eorum, qui autumarunt spirituales substantias primum productas a Deo, ut spirituali duntaxat fruerentur dignitate, ab his vero conditas res corporeas, illasque post culpam in aerea corpora, tanquam in carcerem fuisse detrusas. At Nanzianzeni, Cassiani, aliorumque sententia de Angelorum ante mundum adspectabilem productione nihil cum perversis Origenianis erroribus habet commune. Quamobrem, dummodo quis profiteatur solum Deum universæ creaturæ auctorem esse, nullamque ab Angelo, vel dæmone procreatam, neque dogma aliud in Origenistis, Manetisque gregalibus fulguritum ab Orco revocet; non est, cur ob assertam præexistentiam Angelorum Lateranensis Concilii damnationi subjiciatur. Præterea duo *tantum* sunt in ea Concilii definitione, quæ hominem Theologum possent aliquantulum commovere: unum, quod affirmetur, utramque creaturam, spiritualem; & mundanam fuisse conditam *initio temporis*; alterum, quod pronuncietur utramque productam esse *simul*. Verum τὸ *initio temporis* facere nequit certum de fide argumentum, cum positum sit ad demonstrandum Angelos non esse æternos, neque semper extitisse, sed productos ex non extantibus, atque durationis suæ habuisse principium. Neque cogimur *tempus* accipere sensu Arabum philosophorum, & pro sola mensura motus rerum corporearum, cum alii, etiam e sectis Philosophicis, tempus describant, quod sit subcisiva quædam duratio rerum, quæ habuerunt initium, nec perpetuo extiterunt. Particula vero *simul* significare potest, Deum utramque creaturam *pariter* condidisse, quomodo viri docti, qui nolunt amplecti Augustini de simultanea rerum creatione doctrinam, explicant illud Ecclesiastici cap. XVIII. *Qui vivit in æternum creavit omnia simul*. Quam utique interpretationem patitur definitio Lateranensis, & hæresis ibi damnata eorum, qui Deum singularum creaturarum negabant esse Conditorem. Græcorum ergo sententia post Lateranensem Synodum ab hæreseos nota tecta, sartaque perseverat. Postremo Synodorum Sanctarum Patres in definitionibus pertinentibus ad fidem, duas exploratissimas regulas tenere solent, Traditionem, divinamque Scripturam. At ex Traditione Angelos ante mundum minime fuisse, nemo potest evincere. Contrarium namque sentiunt Gregorius Nazianz. Orat. XXXVIII. & XL. Damascenus lib. II. cap. 3. Auctor de divinis Nominibus cap. 5. Maximus, Nicetas, & alii plurimi, quorum testimonia pro-

profert lib. I. de Angelis cap. XV. Petavius. Neque soli Græci hæc tradiderunt; verum etiam ex Latinis Ambros. lib. I. Hexam. Isidorus Hispalensis lib. I. de Summo Bono cap. 12. Hieronymus in cap. I. ad Titum, & Beda Tom. VIII. q. IX. Itaque traditio non est hac in re penitus manifesta. Textus autem Scripturarum probabilem quidem, ut diximus, sententiam faciunt: at non prorsus irrefragabilem. Nam verba Genes. *In principio creavit Deus cælum & terram*, non incongrue accipi possunt de principio durationis rerum corporalium, quarum narrationem Moses instituit, ita ut sensus sit, nullam corporalem creaturam ante cælum terramque extitisse. Idem esse potest sensus verborum Exodi: *Sex diebus, &c.* quæ exponi possunt de rebus sensibilibus, quæ sunt quidem omnes sex dierum spatio productæ, & sunt ob molem propriæ quantitatis in loco extenso, & corporeo. Addunt aliqui verba Apostoli ad Heb. I. 14. *Omnes sunt administratorii Spiritus.* Verum neque hæc ad præsentem controversiam dirimendam sunt satis: quippe non est necesse, ut Angeli semper ministerium erga res corporeas exerceant, aut si exercent continuo, non sequitur eos non fuisse antequam exercerent: id enim spectat ad officium illis mandatum a Deo, non ad ipsorum productionem, sive substantiam. A primo ad ultimum liquet non esse dogma fidei, quod Angeli una cum rebus aspectabilibus creati sint; quamvis id a nobis probabilius esse judicetur.

Propositio III. Neque ad fidem spectat, imo nullatenus certa est vulgaris opinio, Angelos fuisse in Empyreo creatos.

Sunt enim quæ pro vulgata hac opinione afferuntur minus firma: Reducuntur ea vel ad auctoritatem, vel ad rationem; sed neutra consistunt. Auctoritas enim petitur ex locis Scripturarum, quæ plane diversam patiuntur interpretationem. Habetur primus Isaiæ XIV. 12. *Quomodo cecidisti de cælo lucifer, qui mane oriebaris?* quæ verba sunt literaliter accipienda de Rege Babyloniæ, qui movit castra adversus populum Judæorum, ut constat ex aliorum verborum complexu, & ex præcedenti versu 4. *Sume parabolam istam contra regem Babylonis.* Alludunt tamen, ut exponit super Ezechiel. Gregorius, ad casum diaboli; sed is dicitur cecidisse de cælo Luc. X. 18. quemadmodum *de cælo* cadit fulgur, idest de superna aeris regione. Alter locus est, quem modo laudavi, *Videbam satanam sicut fulgur de cælo cadentem*: quem locum, præter allatam explicationem, exponunt Euthymius & Theophilactus, non de primo lapsu Angelorum, sed de honore ac potestate demonis ante Salvatoris adventum, quando ille homines seducebat, & majori superstitione ab idololatris colebatur. Alii vero, & forte melius, referunt ea verba ad proxime præcedentia, *Domine etiam dæmonia subjiciuntur nobis*: quæ discipulis referentibus, ille respondit non esse sibi nova, quæ narrabantur: nam cum illi dæmonia ejicerent, ipsemet Christus videbat *satanam sicut fulgur de cælo cadentem*. Ultimus locus

locus est Apocalypseos XII. 7. *Factum est prælium magnum in cælo*. At non consequitur, prælium factum est in cælo; igitur in cælo Angeli fuerant producti: potuerunt enim eo conscendere, ut videtur colligi ex citato cap. Esaiæ XIV. v. 13. *Qui dicebas in corde tuo, in cælum conscendam*: quamquam & hæc de cælo Sanctæ Trinitatis commode exponi possunt cum D. Thoma, q. LXI. art. IV. ad 3. si referantur ad dæmonem: aut de Civitate Jerusalem, si literaliter accipiantur de rege Babel. Sunt præterea, qui verba Apocalypsis interpretantur non de primo Michaelis cum dracone certamine, sed de altero sub mundi finem futuro, sive de oppugnatione Ecclesiæ, & persecutione Sanctorum, quos hostis humani generis continuo circuit, ut devoret. His ergo Scripturarum momentis, quibus plures nituntur, Angelos in Empyreo conditos non evincitur.

Neque id clare demonstrat ratio Thomistica, quod Angeli creari debebant in supremo cælo, quia præsident *toti naturæ corporeæ*: non enim singuli Angeli iisdem corporibus præsunt, sed alii cælestibus, alii sublunaribus, alii speciali ratione hominibus; neque omnes eadem virtute pollent, sed unus alteri præstat. Igitur ex Angelorum ministerio, aut virtute, nequit probari unum esse locum creationis ipsorum, eumque in supremo omnium corpore: quin si argumentum aliquid efficiat, consequetur omnes fere Angelos diversam in sui creatione nactos fuisse stationem; quod nemo unus concedet.

Arbitrantur itaque nonnulli, atque inter hos S. P. Augustinus lib. III. de Gen. ad lit. cap. X. & Rupertus in Genes. cap. XI. Angelos creatos in superiore parte aeris; quod de Angelis, qui peccaverunt putat S. Thomas cit. loco ad 3. esse valde probabile: atque ad auctoritatem Augustini respondet, vel de suprema parte aeris eum loqui quatenus idem est, ac Empyreum, vel de Angelis illis tantum, qui ceciderunt. Sed neutrum certum solidumque videtur. Quippe nequit Augustinus per superiorem ætheris partem intelligere Empyreum ob propinquitatem; quoniam licet illa sit proxima inferiori cælo, distat tamen ab Olympo Beatorum quamplurimum; neque propter *diaphaneitatem*, ut inquiunt; nam minor non est pellucentis coloris convenientia inter aerem, & aquam, quam sit inter aerem & cælum; nec tamen proprie dicitur Angelos in aqua ad instar piscium creatos. E contra ipsum aerem ob locorum vicinias cælum appellamus, ut dum dicimus *imbres cæli*, *volucres cæli*, *rorem cæli*: ideoque & Angelos cæli appellare possumus Spiritus in aeris sublimitate productos. Neque valet ratio altera, quod Angeli, qui peccarunt, in aere creati sint, quod fuerint ordinis inferioris, & alios majori virtute præditos in cælo Empyreo. Nam primo fuit fortasse diabolus aliorum Angelorum princeps, non ordinis infimi. Deinde si ordinis virtutisque diversitas diversum creationis locum expostulat; non unus, aut duo, sed novem saltem assignandi erunt sepa-

rati loci, ubi creati sint Angeli: quod puto dixisse neminem; tametsi fuerunt qui dæmones, & angelos sanctos separatim productos affirmaverunt. Erit ergo Augustini sententia communi illa ac vulgari longe probabilior, aut saltem non poterit manifestæ falsitatis revinci.

Quædam adversus priorem Propositionem argumenta eliduntur.

Prima contra assertam Angelorum una cum aspectabili mundo creationem occurrit objectio Cassiani Collat. VIII. cap.7. ubi ait: *Nec enim existimare debemus Deum creationis & opificii sui principia ab hujus mundi constitutione primitus incboasse, quasi in illis anterioribus & innumeris sæculis ab omni providentia & dispositione divina fuerit otiosus, ac tanquam non habens, in quos bonitatis suæ exerceret beneficia, solitarius, atque ab omni munificentia alienus fuisse credatur, quod de illa immensa, ac sine principio, & incomprehensibili majestate humile est, incongruumque sentire*. Quod comprobari ait ex versu 7. cap.XXXVIII. Job, *Quando facta sunt simul sidera, laudaverunt me voce magna omnes Angeli mei*. Si enim Angeli laudabant Creatorem in molitione corporalis mundi, necesse est, ut ante mundi primordia producerentur. Videtur his subscribere, inquit Vasquez, Magnus Gregorius, qui Libro Moralium XXVIII. cap. VII. inquit: *Quia enim prima in tempore condita natura rationabilium Spirituum creditur, non immerito matutina astra Angeli vocantur*.

Resp. Quod si Cassiani argumentum valeret, consequeretur Angelos esse æternos; unde istiusmodi argumentationes videntur ex Gentilium philosophia deprompta, non ex Catholicorum penu Theologorum. Similia autem objicientibus Ethnicis pro asserenda mundi æternitate, in eo libro, qui proxime ad istum consequetur, respondebimus frustra volatilem sensum vagari quærendo sæcula ac tempora ante mundi creationem, quando tempus non erat, cum sit istud sola creatarum rerum mensura. Interim ad hujusmodi nugarum solutionem sufficit animadvertere, ante creatas res solam præcessisse æternitatem, in qua fingi nequit subcisiva duratio, qua dicatur Omnipotens de quiete ad operationem transire. Allata verba Jobi in Vulgata, & in Hebræorum Codice leguntur, *Cum me laudarent simul astra matutina, & jubilarent omnes filii Dei*: sed admissa quoque versione LXX. dicendum est Angelos, qui in sapientia & intellectu conditi sunt, potuisse in priori suæ creationis momento Deum laudare. Deinde creati dicuntur a nobis prima die, & astra producta sunt die quarta; unde non mirum si quando sidera facta sunt, Deum laudibus prosequebantur, & astrorum creationi adstiterunt, præsertim in sententia eorum, qui sex dies Genesis naturales esse defendunt. At Gregorius citato cap. VII. docet expresse naturam Angeli-

gelicam conditam in tempore; ideoque primo creatam affirmat, quoniam producta est mane primæ diei, ut melius, quam Vasquesius faciat, observat Alardus Gazæus Comment. in eamdem Collationem Cassiani.

Deinde objiciunt quædam alia testimonia sacrorum librorum, ut Job. XL. 10. *Ecce Behemoth, quem feci tecum.* Et v. 14. *Ipse est principium viarum Domini*: quæ de dæmone a pluribus accipiuntur. Et Apost. ad Tit. 1. 2. vitam æternam promissam scribit *ante tempora sæcularia*; Fuerunt ergo ante sæculum, mundanaque tempora rationales creaturæ, quibus Deus sempiternam promitteret beatitudinem.

Verum hæc nullius momenti sunt, בהמות *Behemoth* enim, scilicet *fera ferarum*, apud Jobum significat Elephantem, qui quantumvis ferus, mansuescit, nec rapto vivit, sed hominibus inserviens pascitur herba. Hortatur enim ibi Deus hominem ad mansuetudinem ferarum exemplo, & præsertim commemorat *Behemoth*, seu Elephantem, qui cum habeat durissimum dorso tergum, & cartilagines tanquam laminas, proboscidem tamen versat, perfoditur, oneratur, & circa eum ludunt bestiæ agri. Quæ omnia illic narrantur de *Behemoth*, sive fera, quæ dicitur *principium viarum Domini*, idest maxima inter terrestria animalia: nam quæ in suo genere præcipua sunt, appellantur Hebræis ראשית, *initia*, & *capita*. Affertur deinde exemplum *Leviathan*, piscium scilicet maximi, qui ad instar minutorum trahitur unco: ut nempe homo exemplo terrestrium maritimarumque ferarum humilietur sub potenti manu Dei. Quod si mavis hæc ad diabolum referre, non ero in disputando perpugnax: sed dicam hunc esse ראש *caput* viarum Domini, quoniam spectat ad lucem primæ diei mane creatam. Nam quod ait Apostolus ad Titum, vitam æternam repromissam fuisse *ante tempora sæcularia*, idem est ac fuisse ab æterno prædestinatam ac præparatam, ut exponunt Chrysostomus, Anselmus, & lib. XII. de Civ. Dei cap. XVI. Augustinus. Aut *ante tempora sæcularia*, idem est, ac ante plurima tempora, & ante Abraham, de quo Judæi magnopere gloriabantur: ait enim idem Apostolus ad Timoth. II. cap. 1. 9. etiam gratiam *ante tempora sæcularia* datam nobis in Christo: & habetur utrobique: πρὸ χρόνων αἰωνίων. Fuimus ergo nos etiam creati ante mundum, si valeat istiusmodi argumentatio.

Tertio opponunt Græcorum PP. auctoritatem, qui non solum docent oppositum, verum & congruam tradunt, optimamque rationem; nimirum Deum non fecisse Angelos propter hominem, quemadmodum cœlum, & terram, sed ratione bonitatis suæ, ideoque non opus erat ut differret Angelorum productionem ad tempora hujusce machinæ. Addunt verba Damasceni lib. II. cap. 3. *Decebat primum intelligibilem substantiam creari, tum sensibilem, ac demum ex utraque compositum hominem.* Mitto Basilium, Nazianzenum, Origenem, aliosque, de quibus in 2. Propositione.

Resp. in hac quæstione, quæ adiaphora est, nec spectat ad fidem, non exigi communem Patrum consensionem. Tamen non omnes Græcos adversarios habemus; cum præter Epiphanium diserte sententiam nostram confirment Theodorus Mopsuestenus lib. 1. in Genes. Theodoretus Quæst. 111. Basilius Seleuciensis Orat. 1. aliique apud Cl. Dionysium Petavium. Neque urgent admodum allatæ rationes: ad primam enim patet responsio, si dicamus omnes creaturas in Dei gloriam primario fuisse productas, creatosque etiam Angelos in gratiam Universi, quod voluit Deus omnium creaturarum generibus exornare. Ad alteram ex Damasceno optima est responsio D. Thomæ, quod Angeli non constituunt per se unum universum, sed tam ipsi, quam creatura corporea in constitutione unius universi conveniunt; non est autem congruum, ut producatur pars absque toto. Si autem dicas unam creaturam corpoream productam esse ante aliam, etiamsi ad idem universum pertineat; respondet idem S. Thomas, singulas creaturas corporeas convenire in materia, qua producta creatæ fuerunt quodammodo omnes corporeæ substantiæ: quod minime valet de Angelis, qui in materia simul cum rebus corporalibus non conveniunt. Sed nos qui sententiam de creatione simultanea arbitramur valde probabilem, quod nec D. Thomas diffitetur, possumus etiam negare assumptum.

Ultimum argumentum frequens est apud antiquiores Scholasticos, atque ita se habet. Angeli non fuerunt creati simul cum tempore, neque post tempus: Ergo antè tempus. Ant. prob. nam substantia Angelica impartibilis est, tempus vero in partes dividitur, & consequenter substantia Angelica tota simul producta fuit, non item tempus. At impossibile est substantiam impartibilem, & divisibile tempus eadem mensura durationis existere, & tempus in primo indivisibili instanti produci. Itaque non potuit Angelica substantia produci simul cum tempore. Sed facilis est responsio; negatur enim ant. & ad prob. distinguitur minor: substantia indivisibilis, & partibile tempus nequeunt simul existere eadem mensura durationis adæquata, & communi, itaut simul incipiant esse, simul perficiantur, & simul desinant; concedo: mensura inadæquata, itaut in eodem instanti incipiant esse, & spiritualis substantia existat tota, tempus vero aliqua sui parte; falsa est minor, & consequentia; quæ si valeret, sequeretur etiam rationalem animam, imo & formam omnem substantialem, priusquam tempus fieret, creatam esse.



CA-

CAPUT VII.

De gratia, quam in prima sui conditione Angeli receperunt.

CUm duplex sit gratia, *actualis*, quæ datur ad supernaturaliter operandum, & *habitualis*, quæ ulterius confertur ad ornatum, & sanctificationem animæ, cui inhærens tribuit ut divinæ naturæ participatione fruatur; de utraque gratia nunc inquiritur. Fuit enim veterum Scholasticorum opinio, quantum ad *habitualem* gratiam spectat, tam Angelum, quam primum hominem, hanc in sui creatione non accepisse, quam opinionem probant Aegidius noster, Alex. Alensis, Bonaventura, aliique permulti, quos sequitur etiam P. Gavardi quæst. VIII. de Angelis art. 2., & hanc sententiam posse absque temeritatis nota defendi scribit Estius, & nos infra, necnon lib. XII. adversus quosdam Recentiores demonstrabimus. Specialem enim de Adam ingerit difficultatem Tridentina Synodus sess. 5. Canone 1. De gratia autem *actuali*, sive adjutorio, ut Augustinus ait, *sine quo*, arbitror eos decipi, qui putant fuisse sententiam Aegidii Angelos creatos sine ulla gratia & dono supernaturali, & cum quadam tantum naturali innocentia. Diximus quippe lib. IV. cap. VIII. præclarissimum Doctorem de gratia gratum faciente verba facere, neque ullatenus a naturali innocentia & originali justitia beneficiorum Dei, quæ ad recte sancteque operandum sunt necessaria, largitatem rejicere. Atque id etiam liquet ex dist. XXIX. art. 2. dub. 3. laterali, ubi ait: *Oportet nos ponere hominem sic esse conditum, quod posset omnia piacula vitare. Non ergo fuit conditus in puris naturalibus. Habuit ergo aliquod donum gratuitum superadditum naturæ, &c.* Quapropter Aegidius, qui originalem justitiam gratiam esse fatetur, negatque puram esse naturam, nequit ab ea actualis gratiæ munera segregare. Sed plura de his Fridericus Gavardi: nos numero diximus, propositumque persequimur.

Propositio I. Angelus in prima sui conditione habuit actualem gratiam, quam Sanctus Pater appellat adjutorium sine quo.

Ita S. Pater de Corrept. & Grat. cap. XI. ubi ait: *Si autem hoc adjutorium vel Angelo vel homini, quum primum facti sunt defuisset, quoniam non talis natura facta erat, ut sine divino adjutorio posset manere si vellet, non utique sua culpa cecidissent.* Et de Civit. Dei lib. XI. cap. XI. inquit: *Simul ut facti sunt, lux facti sunt, non tamen ita tantum creati, ut quoquomodo essent, & quoquomodo viverent, sed etiam illuminati, ut sapienter beateque viverent.* Rursus cap. 9. proximi libri XII. posteaquam Angelos in bona voluntate conditos esse docuerat; ait: *Voluntatem quamlibet bonam inopem fuisse in solo desiderio remansuram: nisi ille qui bonam naturam ex nihilo sui capacem fe-*

fecerat, ex seipso faceret implendo meliorem, prius faciens excitando avidiorem. Ex quibus hæc ratiocinatio promitur: Adjutorium naturæ superadditum, quo Angeli poterant, si voluissent, in accepta perseverare justitia; quo creati sunt *lux*, nedum ut illuminati fierent in se, sed etiam adhærerent luci incommutabili, ac viverent sapienter beateque; quo demum fieri poterant *meliores*, & vividius ad sanctam delectationem, caritatemque excitari; tale, inquam, adjutorium est supernaturalis quædam gratia saltem actualis: Angeli in prima conditione hujusmodi adjutorium, illuminationem, & voluntatem bonam acceperunt: Ergo Angelis in prima sui conditione gratia saltem actualis collata fuit. Qualis autem hæc gratia extiterit, & per eam Deus, dominusque rerum omnium, qui creavit omnia bona valde, & mala ex bonis exoritura esse præscivit, sic ordinavit Angelorum & hominum vitam, ut in ea prius ostenderet quid posset liberum arbitrium illorum, deinde quid gratiæ suæ beneficium, in libro de divina scientia, satis ut arbitror, explicavi. Ex his autem infertur Angelos viribus naturæ nequaquam potuisse se ad primam gratiam *actualem* disponere; potuisse tamen vi hujus gtatiæ illuminantis ac præmoventis, se disponere ad gratiam *habitualem*, nisi eam in priori instanti recepissent; quemadmodum per hanc gratiam Angeli sancti pervenerunt ad plenitudinem beatitudinis, & ad vitam æternam, quæ non potest absque divino adjutorio comparari.

Propositio II. Probabilior est sententia Theologorum asserentium Angelos in sui conditione fuisse etiam gratia sanctificante exornatos; non est tamen, ut quidam autumant, plane certa, & absque ullo fidei detrimento negari potest.

Prob. 1. pars. Ac primo quoniam Augustinus de gratia collata Adam, cujus una cum Angelis habenda ratio est, disserens cap. XI. de Corrept. & Gratia videtur præter adjutorium *sine quo*, etiam statuere bonam voluntatem & gratiam, in qua potuisset pro lubito permanere. Ait enim: *Tunc ergo dederat homini Deus bonam voluntatem, in illa quippe eum fecerat qui fecerat rectum. Dederat & adjutorium, sine quo in ea non posset permanere, si vellet*. At gratia, in qua potest quis manere si velit, est gratia sanctificans, quam a caritate Augustiniana schola non distinguit: Ergo cum in caritate actuali nemo teneatur perseverare, & cum actus quandoque inculpate omittantur, neque ab his desistere culpa fit; gratia, in qua creatura innocens non permanendo misera facta est, perdiditque originalem justitiam, est *habitus* casti amoris, sive gratia sanctificans. Deinde S. P. XII. de Civit. Dei cap. 9. de bona voluntate ait: *Et istam quis fecerat, nisi ille, qui eos cum bona voluntate, idest, cum amore casto, quo illi adhærent, creavit, simul in eis condens naturam, & largiens gratiam? Unde sine bona voluntate, hoc est Dei amore nunquam sanctos Angelos fuisse*

fuisse credendum est. Addit e vestigio, quod Angeli, qui in eadem bona voluntate perstiterunt, *pervenerunt ad eam beatitudinis plenitudinem, unde se nunquam casuros certissimi fierent*. Hanc vero plenitudinem beatitudinis citato cap. XI. de Corrept. & Gratia, *hujus mansionis debitam mercedem* appellat. At gratia, qua pervenitur ad plenissimam beatitudinem, non est gratia duntaxat *actualis*, sed etiam justitia & sanctitas, cui jure proprio gloria tanquam corona rependitur. Si ergo Angeli sancti nunquam fuerunt sine bona voluntate, & caritate, cujus perseverantia plenam gloriæ felicitatem promeruerunt; nunquam extiterunt sine *habitu* caritatis, & justitiæ rectitudine. Præterea gratia, quam habent sancti homines, in quorum cordibus diffunditur caritas Dei *per inhabitantem Spiritum Sanctum*, non sola naturalis rectitudo est, sed gratia gratum faciens. Atqui bona voluntas, qua Angeli Sancti Deo adhærent, & a qua malus Angelus sponte defecit, dicitur ibidem ab Augustino, *Caritas Dei diffusa in eis per Spiritum Sanctum, qui datus est eis*: Itaque hæc bona voluntas, castus amor, & caritas non rectitudo naturalis dicenda est, sed vera propriaque gratia sanctificans; recteque Vives comment. in hunc locum de Augustino ait: *Aperte fatetur Angelos omnes creatos esse in gratia gratum faciente, quod idem ait libro de Correptione, & Gratia.*

Consentiunt Augustino alii PP., imo & sacræ literæ. Basilius enim in Ps. XXXII. scribit: *Angelos namque ut essent Verbum omnium opifex condidit: sanctificationem vero simul impendit ipsis Spiritus Sanctus*. Et Damascenus lib. II. de fide cap. 3. *Per Verbum omnes Angeli creati sunt, ac per Spiritus Sancti sanctificationem omnis perfectionis numeros acceperunt*. Hieronymus quoque super Osee *Dæmones*, ait, *in magna pinguedine Spiritus Sancti creatos esse*. Sed & Ezechiel cap. XXVIII. 52. de Dæmone sub figura Regis Assyriorum inquit: *Tu signaculum similitudinis, plenus sapientia, & perfectus decore*. Et v. 15. *Perfectus in viis tuis a die conditionis tuæ, donec inventa est iniquitas in te*. Ut enim scribit Beatus Gregorius lib. XXII. Moral. cap. 18. *Quid doni non habuit, si signaculum Dei similitudinis fuit?*

Videtur etiam hæc sententia rationi conformis. Etenim sensibili, corporeæque creaturæ statim a principio inditæ sunt, ut Philosophi loquuntur, *seminales rationes* naturalium omnium effectuum: scilicet initio tribuit eis Creator formam, agendique virtutem comparate ad ea, ad quæ universalis providentiæ ordine referebantur. At Angeli creati fuerunt propter beatitudinem, cujus quasi semen est gratia sanctificans. Hac itaque gratia Angeli a principio conditionis suæ fuerunt ornati. Sed de hoc argumento vide S. Thomam q. 62. art. III. His ergo momentis in hanc sententiam lubentissime trahor.

Ceterum spectare ad fidem, & irrefragabilem omnino esse (quod erat propositionis pars altera) id vero constanter inficior. Et primum con-

confidentis Hierophantæ videtur hæreseos notam affricare Theologorum clarissimis, Magistro, Scoto, Richardo, Bonaventuræ, Aegidio, Argentinæ, aliisque plurimis, qui Angelos ac primum hominem in gratia sanctificante conditos negant, in qua tamen constitutos eos credunt ante lapsum, quod de primo saltem homine est salubriter, ac certissime confitendum. Ulterius laudanda est moderatio Estii scribentis: *Nihil esse in hac quæstione temeritatis, & periculi*: Postremo si originalem justitiam in hoc constituas, quod sit rectitudo rationis, absque ullo pugnantis affectus motu, mentisque ægritudine & evagatione, & præter naturæ perfectionem Angelis ac primo homini datam fatearis gratiam *actualem*, & donum amoris casti, quomodo Aegidianos nostros sentire arbitror; erit profecto modus aliquis interpretandi Augustinum, solvendique præmissa argumenta.

Respondebunt enim S. Patrem tribuere omnibus Angelis bonam voluntatem, & actum amoris casti, sed esse hunc a gratia *actuali*, & nullatenus prærequirere *habitualem*, quam promereri sibi debuerant in ea bona voluntate perseverantes; nam Augustinus citato lib. XII. de Civ. Dei cap. 9. omnes quidem Angelos tam bonos, quam malos conditos definit in bona voluntate, & actu sanctæ dilectionis, qui est gratia *actualis*, sed caritatem diffusam per inhabitationem Spiritus Sancti, quæ proculdubio gratia *habitualis* est, ut Aegidius docet in 2. dist. 29. q. 1. art. 3., ad Sanctos Angelos, non ad eos qui a bona voluntate sponte defecerunt, Augustinus pertinere declarat. Hic itaque castus amor gloriam promeruit, quoniam in eo Sancti Angeli perseverantes *habituali* caritate sunt exornati, qua ad plenitudinem beatitudinis pervenerunt. Hæc gratia *actualis* semen fuit vitæ æternæ, quatenus illius virtute incommutabili bono adhæserunt. Hæc *signaculum similitudinis*, Paradisi deliciæ, decor ac principatus, ob rationis rectitudinem, magnam absque ulla molestia tranquillitatem, divinæque illuminationem sapientiæ. Hæc demum justitia & sanctitas, ut Patres docent, non perfecta, quam Spiritus Dei inhabitans impertitur, sed inchoata quæ sita est in perfectione gratiæ *actualis*. Hæc Aegidiani nostri: quæ cum valde sint probabilia, firmissime teneo Angelos cum aliqua gratia, non in puris naturalibus fuisse conditos; num vero præter adjutorium *sine quo*, & gratiam sufficientem *actualem*, etiam *habitualem* receperint, probabilius quidem existimo, sed dubium adhuc, nec ad fidem pertinere pronuncio.

Contraria Argumentatio Diluitur.

At Angelos in puris naturalibus absque ulla gratia productos videtur evinci ex Scripturis, ex Patribus, & ex ratione. Nam Job IV. 18. ubi legit Vulgata: *Et in Angelis suis reperit pravitatem*: habet Hebræus

bræus *Et in Angelis suis non posuit lucem*: Non ergo Angeli primitus supernæ gratiæ illuminationem receperunt. Item Augustinus 2. de Genes. ad lit. cap. 1. scribit Angelicam naturam primo *informiter* creatam, postmodum vero *formatam* esse, *lucemque* appellatam. Et Gregorius lib. 32. Moral. cap. 18. Angelum malum creatum utique affirmat cum capacitate caritatis, *qua repleri posset, si voluisset*, non autem cum caritatis ornamento & signaculo. Etiam Joannes Papa cap. *Visis literis.* Tit. xvi. q. 2. ait: *Dolet enim satis diabolus, & erubescit caritatem, quam in cælis nequivit habere, homines constantes ex lutea natura tenere in terris*. Quibus si addatur numerus veterum Scholasticorum docentium Angelos conditos sine gratia, nescio quodnam firmius monimentum possit accedere: hoc enim divina Scriptura, Patribus, ac Theologorum probatione suffultum est. Neque destituitur præsidio rationis. Gratia enim est medium inter naturam & gloriam: quemadmum ergo Angeli non habuerunt in prima conditione cum natura gloriam, ita nec receperunt cum natura gratiam. Ita creatos Angelos in puris naturalibus vis auctoritatis rationisque suadet.

Resp. Ex neutro capite sententiam nostram labefactari. Præferenda quippe est in cap. iv. Jobi Vulgatæ lectio, maxime quod in Hebræorum Codice occurrit vocabulum תהלה *Tahalah*, quod *lucem* pariter ac *stultitiam* significat: quamvis admissa ea lectione *In Angelis suis non posuit lucem*, possumus sic textum exponere: *Et Angelis non revelavit abscondita consilii sui*; nam & Chaldæus vertit: *Prophetis non credet arcana*. At Augustinus de prioritate naturæ ac rationis intelligendus est, cum eodem Opere lib. iv. cap. xxxii. doceat absque ullo temporis intervallo cælum ac lucem, naturam & gratiam habuisse principium, fuisse tamen hæc in cognitione Angelorum aliquo ordine, & unum alterum præcessisse, ut proxime cap. ix. explanabitur. Nam in xi. de Civ. Dei cap. xi. ait: *Simul ut facti sunt, lux facti sunt*: & seq. libro cap. ix. *Eos*, inquit, *cum bona voluntate creavit, simul in eis & condens naturam, & largiens gratiam*. Aut dicendum creatos Angelos *informes* per Augustinum, non quidem comparate ad gratiam, sed relate ad plenitudinem beatitudinis, ad quam adhærendo Creatori suo pervenerunt, ut docet de Corrept. & Grat. cap. x. Hac ratione exponendus est S. Gregorius, qui dubio procul loquitur de Caritate consummata aut de justitia permanente: cujus nexu noluerunt Angeli mali adhærere cum Sanctis incommutabili bono sponte gratiam, quam acceperant, deserentes. Comparat propterea Gregorius eodem loco Angelos in prima conditione pretioso lapidi *habenti foramina præparata, quæ possunt repleri auro*: repleri autem auro est perfici in caritate; aut si mavis Scholasticorum veterum tenere sententiam, sanctificante gratia exornari. In cap. *Visis literis* constat ex verborum antithesi idem esse *habere* ac *tenere*; ideoque non habuit diabolus in

cœlo caritatem & gratiam, quoniam cum haberet, sua voluntate deseruit. Legitur præterea in nonnullis Codicibus *habere nequit* præsentis temporis: unde sensus esse potest, diabolum de recuperanda justitia desperantem Sanctorum hominum invidia ac malevolentia tabescere. Atque ita allatis auctoritatibus respondetur. Postrema enim ratio est nimis levis & fracta; quoniam gloria finis est, & confertur ut merces, ideoque naturam, & operationem meritumque consequitur. Contra gratia principium est recte agendi, eamque simul cum natura largitus est Deus, quia creaturam rationalem condidit ut recte ageret.

CAPUT VIII.

Quatenus juxta Augustini doctrinam Angeli etiam cum Beatitudine facti sunt.

SED oritur quæstio altera, an in prima conditione Angeli una cum gratia beatitudinem sint consecuti, dicente Augustino de Corrept. & Grat. cap.x. etiam diabolum, & angelos ejus fuisse beatos antequam caderent. Hoc Theologi de beatitudine naturali solent exponere. Est autem beatitudo naturalis, ut eam D. Thomas definit Q. 62. art. 1., *Ultima perfectio quam rationalis creatura virtute sua naturæ assequi potest*. At beatitudo supernaturalis est *omnium bonorum aggregatio, quibus per dona naturæ superaddita rationalis creatura perficitur, ac plenissima expletur felicitate*. In beatitudine vero tres potissimum dotes sunt distinguendæ. Prima est, quod beati sunt recti per gratiam: altera quod absque ulla molestia præsentis boni delectatione fruuntur: tertia denique, quod immutabili bono tanta scientiæ, & caritatis plenitudine adhærent, ut certissime sciant se amplius non esse casuros. De priori dote scribit S. P. lib. XI. de Civ. Dei cap. 12. *Quis enim primos illos homines in Paradiso negare audeat beatos fuisse ante peccatum, quamvis de sua beatitudine quam diuturna, vel utrum æterna esset, incertos? Esset autem æterna nisi peccassent, cum hodie non imprudenter beatos vocemus, quos videmus juste ac pie cum spe futuræ immortalitatis hanc vitam ducere sine crimine vastante conscientiam*. De præsentis boni delectatione ait ibidem: *Quantum pertinet ad delectationem præsentis boni beatior erat primus homo in Paradiso, quam quilibet justus in hac infirmitate mortali*. Et lib. XIV. cap. 26. *Nihil omnino triste, nihil erat inaniter lætum: gaudium verum perpetuabatur in Deo, in quem flagrabat caritas ex corde puro, & conscientia bona & fide non ficta*. Denique de beatitudinis plenitudine lib. de Corrept. & Grat. cap.x. inquit: *Erat adhuc quod eorum adderetur beatitudini, si per liberum arbitrium in veritate stetissent, donec istam summæ beatitudinis*

dinis plenitudinem, tanquam præmium ipsius permansionis acciperent, id-est, ut magna per Spiritum Sanctum data abundantia caritatis Dei cadere ulterius omnino non possent, & hoc de se certissime nossent. Liquet hanc postremam dotem reddere beatitudinem completam, atque perfectam.

Propositio I. S. P. Augustinus nunquam asseruit Angelos conditos esse beatos beatitudine supernaturali, quæ plenitudinem felicitatis nuper expositam complecteretur.

Legenti citato loco Augustinum liquatissima traditur veritas; ait enim illico: *Hanc plenitudinem beatitudinis non habebant: sed quia nesciebant suam futuram miseriam, minore quidem, sed tamen beatitudine sine ullo vitio fruebantur.* Et lib. xi. de Civ. Dei cap. 13. *Cuivis jam non difficulter occurrit utroque conjuncto effici beatitudinem, quam recto proposito intellectualis natura desiderat; hoc est, ut & bono incommutabili, quod Deus est, sine ulla molestia perfruatur, & in eo se in æternum esse mansurum nec ulla dubitatione cunctetur, nec ullo errore fallatur. Hanc habere Angelos lucis pia fide credimus: hanc nec antequam caderent habuisse Angelos peccatores, qui sua pravitate illa luce privati sunt, consequenti ratione colligimus: habuisse tamen aliquam etsi non præsciam beatitudinem, si vitam egerunt ante peccatum, profecto credendi sunt.* Demum præcedenti cap. xi. veram perfectamque beatam vitam nonnisi æternam esse declarat, ac talem non fuisse beatitudinem angelorum malorum, quia quandoque desitura erat, sive id scirent, sive nescientes aliud putarent: scientes enim timor, nescientes error beatos esse non finit. Itaque ex Augustino hæc depromitur argumentatio: Vera perfectaque beatitudo requirit, ut creatura rationalis cadere ulterius non possit, & hoc certissime sciat: Angeli non sunt creati cum tali luce & abundantia caritatis, ut cadere non possent, idque certissime scirent: Ergo Angeli in vera plenissimaque beatitudine creati non sunt.

Forte dices, Augustiniana sententia est omnia unico momento fuisse producta, & sex dies in Genesi enumeratos esse unum temporis instans, quod in sex dies partitur secundum diversam cognitionem Angelorum, in qua est vespere & mane, vespere ob cognitionem creaturæ in seipsa, mane ob cognitionem creaturarum in Verbo: sed cognitio matutina & in Verbo est cognitio, quæ habetur in beatitudine consummata: Ergo in illo instanti productionis universi Angeli consummatam beatitudinem habuerunt.

Resp. dilucide Augustinum lib. iv. de Genes. ad lit. cap. xxxii. & xi. de Civit. Dei cap. vii. doctrinam suam explicare, quæ minime quatitur istiusmodi oppositione. Compendio dicam, nam proximo capite audiemus Augustinum ipsum paullo accuratius. Unicum quidem instans est temporis, quo per Augustinum Deus cuncta simul creavit, neque huic instanti ex parte rerum creatarum dierum intervalla respondent.

In mente autem Angelorum sunt quodam ordine cognitionis, qua sex dies Geneseos invicem distinguuntur. Principio creavit Deus naturam Angelicam *lucem*, hoc est, sapientia exornatam, & illuminatione, qua universam creaturam tanquam infra se positam in seipsa respiceret, & hæc cognitio est *vespertina*, quoniam versatur circa objectum, quod reddit illam mutabilem, non circa Dei Verbum, in quo sunt rerum omnium quæ temporaliter fiunt *sempiternæ rationes*. Jam habes *vesperam*. Deinde Angeli creaturam quam in se factam intuentur, referunt ad laudem creatoris, in eoque delectantur; & ita illucescit & habetur cognitio *matutina*, qua Deo adhærent. En post vesperam *mane*. Ex cognitione itaque creaturarum & ex relatione earumdem in Deum concordissima unitate resultat dies ex *vespere & mane* conflatus; qui in tantum dierum numerum crescit, in quanta objecta Angelorum cognitio dirigitur. *Cognitio creaturæ in seipsa* (inquit S. P. lib. XI. de Civ. Dei cap. VII.) *decoloratior est, ut ita dicam, quam cum in Dei sapientia cognoscitur velut in arte, qua facta est. Ideo vespera congruentius, quam nox dici potest, quæ tamen, ut dixi, cum ad laudandum & amandum refertur creatorem, recurrit in mane. Et hoc cum facit in cognitione sui ipsius, dies unus est. Cum in cognitione firmamenti, quod inter aquas inferiores & superiores cælum appellatum est, fit dies secundus. Cum in cognitione terræ & maris, omniumque gignentium, quæ radicibus continuata sunt terræ, dies tertius: cum in cognitione luminarium majoris & minoris, omniumque siderum, dies quartus: cum in cognitione omnium ex aquis animalium natatilium atque volatilium dies quintus: cum in cognitione omnium animalium terrenorum, atque ipsius hominis, dies sextus*. Hæc Augustinus. Ergo in cognitione angelorum malorum, qui in veritate non steterunt, neque ad Dei laudem & amorem conversi sunt, locum *matutina* cognitio non habet. In sanctis vero Angelis, qui sunt Auctore suo delectati, continuo factus est *mane*, & cognitio quæ elucescit in Deo ob rectum ordinem caritatis, cui tanquam merces reddita est plenitudo scientiæ, quam diximus spectare ad beatitudinem consummatam. Hæc vero non ad sex dies spectat, sed ad septimum, cui nulla advenit *Vespera*, qui etiam appellatur Sabbatum, idest, *requies*, quoniam, ut scribit cap. seq. Augustinus, *significat requiem eorum, qui requiescunt in Deo*. Itaque nego minorem: nam cognitio *Matutina*, cum sit contemplatio creaturarum relata in Deum, præcedit ordine causalitatis plenitudinem beatitudinis, qua Angeli in Deo creaturas ipsas absque peccandi periculo perceperunt.

Levioris est momenti, quod Deus creaturam corpoream in principio suæ conditionis constituit perfectam, ideoque & Angelis conferenda erat perfectio, quæ est plenissima beatitudo. Enim vero hæc beatitudo merces est perseverantiæ ac meriti, & consequenter debent ei natura atque operatio antevertere. Neque corporeis rebus statim cum perfectione naturæ ea perfectio collata est, quæ per illam operationem produci-

ducitur: ut recte Augustinus lib.v. de Gen. ad lit. cap.24. & S. Thomas q. 62. art. 1. ad 2.

Prop. II. Augustinus dum ait Angelos conditos esse beatos, non loquitur de sola beatitudine naturali, sed potius de beatitudine supernaturali prout duas priores dotes comprehendit, gratiam scilicet, & sanctam delectationem, sive de beatitudine supernaturali inchoata.

Evidens & perspicuum hoc est. Primum namque S. P. de Corrept. & Grat. cap. x. de Angelis, quorum princeps est diabolus, ait miserrimos effectos esse, quoniam *Refugientes bonitatem, qua beati fuerant, non potuerunt ejus effugere judicium*. Hanc vero bonitatem, a qua defecerunt justitiam originalem esse, sive hæc sit gratia sanctificans, sive rectitudo rationis cum bona voluntate castique amoris actu, nemo non videt. Bonitas ergo, *qua beati fuerant*, non erat beatitudo tantum naturalis, sed supernaturalis inchoata. Docet præterea S. Pater eo loco, quod quemadmodum Angeli mali hanc bonitatem, in qua eorum sita erat beatitudo, refugientes effecti sunt miseri, ita Sancti Angeli in ea perseverantes meruerunt *beatitudinis plenitudinem, qua sunt beati ut cadere non possint ulterius*: nullam vero perfectionem naturalem, & permansionem in ea meritum esse plenissimæ beatitudinis, est quidem ipso meridie lucidius. Deinde beatitudo innocentis creaturæ erat vita, qua fruebatur Deo, ex quo bono erat bona, non solum naturali cognitione, & amore, verum etiam caritate, qua flagrabat ex corde puro, ex fide non ficta, & cum spe futuræ commutationis, uti S. P. affirmat xiv. de Civ. Dei cap. 26. & xi. de Gen. ad lit. cap. 18. Quæ sane præter naturam rectam ac sine vitio creatam supernaturalia complectuntur beneficia, quæ Deus in Angelum hominemque liberali munificentia profudit *simul in eis condens naturam & largiens gratiam*. Nunc vero ad Scholasticam methodum me revoco. Beatitudo, quæ gratiarum dona complectitur, est beatitudo supernaturalis inchoata: Beatitudo, in qua rationalis creatura condita est, gratiarum dona conplectebatur: Erat ergo beatitudo supernaturalis inchoata.

De hac beatitudine constat accipiendum esse quod Augustinus in lib. xi. de Civ. Dei cap. ix. ait Angelos participes lucis æternæ nunquam fuisse peregrinatos; & quod etiam Basilius in Psalm. 44. & Greg. hom. 7. & Auctor de Eccl. Dogmat., qui tamen videtur quidam Semipelagianus, affirmant, Sanctos Angelos in accepta beatitudine perseverasse: idest, quatenus lucem & caritatem, quam initio receperunt, merito permansionis servarunt. Juvat hac ratione etiam excusare Ludov. Vivem, qui Comment. in præf. caput ix. scribit *Angelos Sanctos semper fuisse in patria, ac semper faciem Patris vidisse*. In proximum enim caput xii. inhærens Augustino ait *Angelos fuisse quodammodo beatos*, nondum tamen de ruina, aut de confirmatione sua certos: unde falsum est quod scribunt eruditi Thomistæ Gonet disp. xii. de Angelis §. 2. & Cardi-

Cardinalis Gotti Q. vii. dub. 1, Vivem revera sensisse Angelos Sanctos fuisse creatos in beata visione, quam illi accipiunt pro visione *facie ad faciem*, sive plenitudine beatitudinis, quam profecto vides doctum virum Angelis non statim concedere. Nec recte præfati Thomistæ Augustini verba explicant de sola beatitudine naturali, quæ consistit, inquiunt, in altissima contemplatione Dei, ut Auctoris naturæ. Angelis enim non solam sine vitio naturam, sed etiam gratiam largitus est Deus, sive supernam illuminationem, & caritatem, qua possent adhærere Deo, sibique gloriam plenissimam promereri. De qua duntaxat beatitudine rectam sine vitio naturam, & gratiarum dona complectente, arbitror Augustinum instituisse sermonem.

Propositio III. Cum explicata supernaturali beatitudine Angeli in prima conditione receperunt etiam beatitudinem naturalem, ut adversus Vasquesium Scotistæ ac Thomistæ propugnant.

Breviter argumento D. Thomæ probatur: Naturalis beatitudo est ultima perfectio, quam creatura rationalis natura sua potest consequi; Atqui Angelus creatus est cum omni naturali perfectione, quam suapte natura consequi poterat: Ergo Angelus in naturali beatitudine creatus est. Prob. min. siquidem hæc naturalis perfectio est perfectissima contemplatio Dei ut Auctoris naturæ, & rectitudo naturalis dilectionis. Atqui Angeli ab initio illam contemplationem & dilectionis rectitudinem habuerunt. Igitur, &c. Respondent quidam ex nostris rectum amoris ordinem in Angelis fuisse ex gratia: quod utique verum est, diligendo enim Deum, eique caritate adhærendo gloriam, & intuitivam visionem Dei adepti sunt. At præcisa gratia, licet non sit in amore creaturæ rationalis rectitudo illa specialis, qua Angeli ad plenitudinem gloriæ permansionis merito pervenerunt, non erat tamen inclinatio perversa; quoniam Deus condidit sine vitio naturam: quapropter rectus ille ordo per gratiam non ad naturalem beatitudinem pertinebat, sed ad beatitudinem supernaturalem; de qua præcedenti propositione.

Ad quædam ex adverso pugnantia.

Verumtamen pro Sententia Vasquesii objicies I. Angeli in primo instanti certi non erant se nunquam futuros esse miserrimos: at hæc incertitudo pœna est, animumque excruciat quammaxime, neque potest cum beatitudine conciliari.

Resp. 1. Angelos, etiamsi de futura ac perenni ipsorum felicitate fuerint incerti, habuisse tamen delectationem præsentis boni absque ulla animi pressura, propterea quod in suo erat arbitrio acceptam beatitudinem sibi perenniter stabilire. Deinde quoniam hæc facultas perseverandi in accepta beatitudine pertinebat ad gratiam, & ipsa beatitudo non solam naturam sine vitio, sed etiam bonam voluntatem & gratiam

secum

fecum ferebat, refpondetur cum Salmanticenfibus, certitudinem, inamiffibilitatem, & exclufionem cujufque timoris fpectare quidem ad beatitudinem fupernaturalem confummatam, quæ fuit merces perfeverantiæ Angelorum Sanctorum, & quæ fola eft ftatus bonorum omnium aggregatione perfectus; minime vero pleniffimam illam fcientiam & fecuritatem neceffariam effe ad beatitudinem naturalem, quæ eft perfectio naturalis creaturæ ratione præditæ. Perennitas enim, & certiffima incommutabilis boni poffeffio fummum beneficium gratiæ eft, non defectibilis creaturæ proprietas. Neque dicas, fi naturalis beatitudo nihil fit ultra quam ultima perfectio naturæ, diabolus erit adhuc beatus. Etenim in eo extant quidem ac perfeverant naturalia, intellectus nempe & voluntas; fed his mala illius voluntate acceffit vitium, & inclinatio ad malum, nec non ob deperditam dignitatem excrucians defperatio, horrendiffimumque fupplicium.

Objic. 2. Si Angeli conditi fuiffent cum beatitudine naturali, non potuiffent mereri; beatitudo enim eft terminus & ultima creaturæ intellectualis perfectio; creatura autem in termino conftituta mereri omnino non poteft.

Refp. Nego naturalem beatitudinem effe terminum *fimpliciter* creaturæ rationalis, in quo tollitur indifferentia & libertas ad meritum, vel demeritum: fed eft terminus, ut inquiunt, *fecundum quid*; eo quod præter debitam fibi perfectionem poteft rationalis creatura aliam nancifci, quæ ad gratiam gloriamque pertineat, & in qua fi nequeat ulterius perfici, vera ac propria ratio termini fita eft.

Ultimo argues: Poffe propriis meritis confequi beatitudinem major eft creaturæ intellectualis perfectio, quam beatitudinem habere gratis collatam, & dono creationis conceffam: Ergo ex quo Deus perfectas condiderit rationales creaturas, non debuit eis beatitudinem conferre aliquam, fed folam facultatem, qua per vires proprias fibi illam poffent comparare.

Refp. Falfam effe majorem: nam etfi poffe confequi beatitudinem fupernaturalem haud minima fit creaturarum intellectualium perfectio, liberum fcilicet arbitrium fupernæ gratiæ adjutorio fuffultum; major tamen perfectio eft habere naturalem beatitudinem ex vi creationis, atque fine meritis comparandam. Id enim magis convenit cum beatitudine Dei, quæ cum fit perfectiffima, nullo tamen merito acquiritur; fed divinæ naturæ conjunctiffima eft, ac penitus indivulfa.



CA-

CAPUT IX.

Explicatur quomodo juxta Augustinianam Theologiam Angelica peragatur cognitio.

ACTURUS, posteaquam de Angelorum natura & creatione disserui, de duabus proprietatibus singillatim, quibus pollet intellectualis substantia, idest de vi intelligendi ac volendi; cum nihil frequentius audiatur in Theologicis concertationibus; quam Angelos objecta percipere per *species* creatas inditas sibi ab Auctore naturæ id vero etiam Augustini præceptis communi fere sententia judicetur esse concordissima veritate conjunctum; danda opera est, ut Sancti Patris defæcatam purissimamque doctrinam e suo fonte, non ex inquinatis rivulis hauriamus.

Principio itaque indubitatum est Angelos non cognoscere per *species* acceptas a rebus, sed per inditas, connaturales, & innatas: quod etiam docet S. Thomas q. LV. art. 2. & q. LVIII. art. 7. Tradit id Augustinus lib. II. de Gen. ad lit. cap. 8. ubi ait: *Quemadmodum ratio, qua creatura conditur prior est in verbo Dei, quam ipsa creatura quæ conditur: sic & ejusdem rationis cognitio prius fit in creatura intellectuali, quæ peccato tenebrata non est, ac deinde ipsa conditio creaturæ. Neque enim sicut nos ad percipiendam sapientiam proficiebant Angeli, ut invisibilia Dei per ea quæ facta sunt intellecta conspicerent, qui ex quo creati sunt, ipsa Verbi æternitate sancta & pia contemplatione perfruuntur, &c.* Cujus rei caussam affert lib. IV. cap. 32. *quia mens Angelica, posteaquam eo ordine creata est, ut præcederet cetera, prius ea vidit in Verbo Dei facienda, quam facta sunt.* Quidquid enim cognoscitur debet præcedere cognitionem; ideoque creaturæ quæ cognoscuntur ab Angelis, antequam viderentur in seipsis, præcedebant quodammodo in arte, qua factæ sunt, idest in Verbo, in quo sunt omnium quæ temporaliter fiunt, æternæ rationes. Hujus autem Verbi participationem habuerunt statim, ac facti sunt, Angeli, quatenus creati fuerunt cum participatione incommutabilis lucis, in qua rationes illæ rerum universarum continentur: quomodo S. Pater docet eodem lib. 4. cap. 24.

Hæc participatio *lucis*, sive illuminatio Angelorum est medium, in quo singula objecta percipiunt, ita ut *species* ingenitæ & innatæ, quas diximus, non sint accidentia quædam creata, sed ipsamet lux incommutabilis & divina, in qua invariabiles rerum omnium rationes effulgent. Et quidem hanc solam lucem certissimam cognitionem parere, eaque creatas mentes de omni vero firmissime judicare, pluribus demonstrat S. Pater, ut vidimus libro primo: in quo ostendimus notitiam rerum, quam scientiam appellant, certam scilicet, evidentem,

& quæ

& quæ aliter nequit se habere, ex medio creato, quod contingens est ac mutabile, nullatenus comparari, nisi prout creaturarum præsentia ad immutabilem lucem convertimur. Atque hanc participationem sempiternæ lucis Angelos habuisse a principio ita Augustinus declarat lib. XI. de Civ. Dei cap. IX. *Profecto facti sunt participes lucis æternæ, quæ est ipsa incommutabilis sapientia Dei, per quam facta sunt omnia, quam dicimus Unigenitum Dei filium*. Quare ipsa lux divina affulgens menti Angelorum est medium cognitionis Angelicæ; ideoque non cognoscunt per *speciem* aliquam creatam, nisi forte *speciem* creatam dixeris affectionem, & *qualitatem* productam in mente Angeli participatione ac fulgore hujus lucis.

Nec tamen hæc lux immutabilis reddidit statim Angelos beatos visione Dei per essentiam. Triplici enim ratione divinum lumen rationalibus creaturis affulget: primo ut principium cognitionis naturalis. & tanquam lex secernendi verum a falso in his, quæ ad naturæ ordinem pertinent; ut dum irradiatur mens idea creaturæ, æqualitatis, similitudinis, &c. & hæc irradiatio est criterium veritatis, de quo alibi disputavimus, sive *lumen rationis*. Deinde affulget, ut principium cognitionis supernaturalis exhibens menti ea, quæ excedunt naturæ ordinem, sub aliqua tamen caligine, & in plurium objectorum permixtione; ut quando illustratur mens revelatione mysteriorum Trinitatis, vel Incarnationis: atque hæc illustratio est sancta illuminatio, sive *lumen gratiæ*. Tandem affulget aliquando lux illa divina convertens plenitudine luminis mentem in semetipsam, ac tanta claritate sese manifestat, ut non possit inde cogitatio divelli; & hæc manifestatio est claritas patriæ, seu *lumen gloriæ*. Quapropter Angeli videntes in incommutabili sapientia statim, ac facti sunt rerum creatarum *rationes*, non proinde fruebantur visione, quam vocant beatificam: quia incommutabilis lucis participes facti sunt primo & secundo modo, non tertio. Atque hinc est, quod male quidam inferunt fore omnes homines beatos, si vera esset sententia nostra quod non habeatur vera scientia nisi per legem æternam, & lucem incommutabilem.

Ergo hac ratione juxta Augustinum cognitio Angelorum peragitur. Facti enim in prima sui conditione participes lucis, *quæ est ipsa incommutabilis Sapientia Dei,* ab illo se productos esse noverunt, & Conditoris sui, in quo universæ creaturæ rationes consistunt, proculdubio perceperunt existentiam & proprietates, quæ lumine rationis, aut gratiæ elucescunt. Utraque enim luce collustrati sunt; *lumen quippe verum quod illuminat omnem hominem in hunc mundum venientem, hoc illuminavit omnem angelicum mundum, ut esset lux, non in semetipso, sed in Deo*: idest participatione lucis, a qua si avertitur, Angelus fit immundus. Lege lib. XI. de Civ. Dei cap. IX. & in IV. de Gen. ad lit. cap.24. Augustinum. Ibi vero S. P. dilucide explicat, quo-

modo Angeli hac eadem luce, tanquam infra respicientes propriam naturam, ac deinceps creaturas omnes corporeas ordine quodam cognitionis agnoverint.

Sed quoniam lux illa rationes exhibet rerum, non particularia quæque repræsentat; ut Angelus cognoscat res singulares, existentes, sive *prædicata*, uti loquimur βαρβαρικῶς, *accidentalia* existentiæ, loci, aliorumque adjunctorum, necessum est, ut lux illa universalis in homine Angeloque ab objecto determinetur; ita ut nisi hanc determinationem intellectus creatus mutuetur a rebus, nequeat singularia percipere per ideam illam ingenitam sola *prædicata essentialia* exhibentem. Determinatur autem ipsarum rerum creatarum præsentia. Quod & ab Augustino traditum animadverti, & propria mihi ratio suadet. Etenim S. Pater lib. v. de Genes. ad lit. cap. xix. ait creaturam Angelis apparere *quando efficitur, atque propalatur*. Et cap. 32. libri præcedentis docuerat cognitionem *vespertinam* sive creaturarum in seipsis in Angelo factam esse per earum productionem, & postquam Dei Verbum dixerat, *Fiat*. *Ac sic prius*, inquit, *in ejus fiebant cognitione, cum Deus dicebat ut fierent, quam in sua propria natura: quæ itidem facta in eis ipsis etiam cognovit, minori utique notitia, quam vespera dicta est*. Et ratio est, quia existentia, locus, & prædicata quæque accidentalia non relucent in idea rerum, quæ est *ratio* intelligibilis, & quædam quasi mensura communis judicandi de qualibet veritate. Quare etiamsi Deus creaturas in seipsis absque ullo medio percipiat, ejus tamen cognitio non *vesperascit*, quoniam non coarctatur rerum præsentia, neque ideo videt creaturas quia factæ sunt; quum eadem ratione perciperet illas, priusquam fierent, in sua æternitate, in qua nihil præteritum est, aut futurum. Alius modus, cur Angeli creaturas in particulari videant, assignari non potest: siquidem nequit res corporea spiritualem substantiam afficere in ipsam agendo radiis, effluviis, corpusculis, & sensibili qualitate: aut si forte alius modus assignatur, is quidem extra Augustinianam Pneumaticam conformatur.

Atque ex his nedum habes quomodo in Angelis intellectio perficiatur, sed etiam quid sit illorum cognitio *matutina*, ac *vespertina*; de qua plura hominum figmenta & legimus, & audivimus. Igitur cognitio *vespertina* Angelorum est cognitio rerum existentium in propria natura, cujus *prædicata accidentalia* percipiuntur per ideam ingenitam determinatam ad singularia per illorum præsentiam, nondum huic cognitioni addito ordine relationis in Deum: cognitio vero *matutina* est, quando scientia Angelorum non remanens in creatura refertur in laudem & caritatem Dei, in cujus luce incommutabili sunt æternæ rerum faciendarum *rationes*: hoc enim ordine mens Angelorum ad veritatem, & ipsam Dei sapientiam convertitur, & eorum cognitio *illucescit*, & recurrit *in mane*. Quod cum Angeli sancti de cognitione creaturarum in

in laudem Creatoris affurgentes impleverint, dicuntur in veritate ſtetiſſe; ac merito permanſionis accepta plenitudine ſapientiæ, ob quam lumini rationis & gratiæ additum eſt lumen gloriæ, conſummatam conſecuti fuerunt beatitudinem. Sed hæc ab ipſo Auguſtino citatis locis poterunt evidentius cognoſci: nos enim hæc ſummatim attigimus, quæ ſorbere animo, & bibere ex ipſo fonte non pigeat.

CAPUT X.

Angelos non intueri occultas aliorum cogitationes.

NON levis nunc occurrit dubitatio, quam neſcio num poſſit quis enodate explicare, Eccur Angelis cogitationes & cordium ſecreta non pateant, ſi determinate hæc exiſtant, neque ordinem naturalem excedant. Quæſtio admodum perplexa eſt, animumque omnium pulſare debet, ſive legem dirigendæ cognitionis angelicæ ſtatuas cum Auguſtino in *participatione lucis incommutabilis*, ſive in creata aliqua *ſpecie*, ut placet Scholaſticis. Sed nos, ut decet ſe gerere in rebus dubiis, quæ magis ad veritatem accedunt eligentes, minus probabilia aut brevi recitabimus, aut ſuis auctoribus relinquemus.

Propositio: Angelis non innoteſcunt ſecreta cordium, variæque, cur ea ignorent, a Theologis probabiles cauſſæ afferuntur.

Videtur prima pars nihil habere dubitationis, & prope ad fidem accedit. Probatur autem adverſus Hervæum, Durandum, & Antonium Le Grand Scripturarum Patrumque præſidio. In III. enim Regum VIII. 39. legitur: *Tu noſti ſolus cor omnium filiorum hominum*. Hierem. XVII. 9. 10. *Pravum eſt cor omnium, & inſcrutabile, quis cognoſcet illud? Ego Dominus ſcrutans cor, & probans renes*. Et Apoſt. ad Hebræos IV. 12. Verbo Dei tanquam ſingularem characterem tribuit, quod ſit *pertingens uſque ad diviſionem animæ, ac ſpiritus, compagum quoque ac medullarum, & diſcretor cogitationum, & intentionum cordis*. Quibus reſponderi nequit peculiare eſſe ſolius Dei omnes hominum cogitationes ſcrutari, Angelorum vero præſentes tantummodo; primo quia de omnibus indiſcriminatim Scriptura loquitur. Deinde quoniam in tertio Regum loquitur Salomon de intentione eorum, qui Deum orant, ideoque de cogitatione præſenti, quam tamen ſolum Deum noſcere ait: & Apoſtolus duo attributa ex æquo Deo tribuit, pertingere ad diviſionem animæ ac ſpiritus, ideſt mentem a pravo rerum terreſtrium removere appetitu, & cæleſtium deſiderio ſuperna caritate inflammare; atque cogitationes, intentioneſque cordis diſcernere: at non pertingit ad diviſionem animæ ac ſpiritus in aliqua cordis affectione præſenti quidem animumque trahente ulla vis naturalis hu-

mana aut angelica: Ergo neque ad aliquam cordis intentionem discernendam pervenit creata virtus & mens Angelorum.

Accedunt Patres, quorum testimonia nequeunt ulla ratione contorqueri. Chrysostomus hom. 4. in Mat. ad ea verba, *Hæc autem eo cogitante, Angelus in somnis apparuit Joseph*, inquit: *Hoc signum fuit certissimum illum a Deo missum fuisse Angelum: quippe solius Dei est arcana cordium nosse*. Loqui vero Chrysostomum de cogitatione præsenti, idest de ea, quæ menti Sanctissimi Joseph obversabatur, nemo unus negabit. Et quæ Nathanael Joan. 1. 47. habebat in corde, dum ei Christus ait, *Ecce vere Israelita, in quo dolus non est*: quæ etiam egerat cum Philippo cum esset sub ficu, jam determinata erant & actu posita: Et tamen Cyrillus Alexandrinus libro 1. in Jo: ait Nathanaelem respondisse, *Tu es filius Dei*, quoniam *noverat solum Deum scrutatorem esse cordium, nec ulli alteri hominis mentem patere*. Neque diversa est Latinorum traditio. Nam Ambrosius in cap. v. Lucæ de Christo scribit: *Dominus occultorum cognitione Deum se esse demonstrat*. Hieronymus in 9. Matth. super illa verba, *Dominus videns cogitationes eorum*, inquit: *Ostendit se Deum, qui possit cordis occulta cognoscere*. Augustinus denique serm. 234. de Tempore hæc de Sancto Jobo habet: *Colebat Deum, faciebat eleemosynas; & quo corde fiebat, nemo sciebat, nec ipse diabolus, sed Deus noverat*. Atque in Psalmum 41. exponens ea verba, *Abyssus abyssum invocat*, *Loqui*, ait, *homines possunt, videri possunt per operationem membrorum, audiri in sermone: sed cujus cogitatio penetratur? cujus cor inspicitur? Quid intus gerat, quid intus possit, quid intus agat, quid intus disponat, quid intus velit, quid intus nolit quis comprehendet? puto non absurde intelligi abyssum hominem*. In his animadverte præcludi aditum Durando reponenti sermonem non fieri de cogitationibus actu positis, cum e contra nonnisi de præsentibus Patres speciatim pertractent; præsens quippe erat occulta murmuratio Pharisæorum de qua Lucas cap. v. præsens cogitatio Scribarum, de qua Matth. cap. ix. præsens intentio Jobi, dum eleemosynam largiretur. Omnes autem cogitationes non actu animo hærentes esse soli Deo manifestas non opus est demonstrare.

Valida hinc eruitur ratiocinatio: Pharisæorum Scribarumque cogitationes præsentes erant, & Christus eas videndo se verum Deum esse commonstravit: Cogitationes ergo, quamquam præsentes sunt, intueri est solius divinæ mentis scrutantis renes & corda. Atque hinc est, quod hoc argumento pro Christi divinitate contra pervicaces Arianos a PP. pugnatum est, præsertim a Fulgentio in libro ad Trasimundum secundo.

Digitum nunc intendo ad placita Theologorum varias hujus dogmatis rationes proferentium. Scotus in 11. dist. 9. q. 1. contendit cogitationes liberas esse objectum habens cum mente Angelorum proportionem,

tionem; neque illorum vim intellectricem excedere; sed ideo non posse cognosci, quod Deus suum subtrahat concursum: idque explicant aliqui comparatione ignis Babylonici, quo tres pueri non fuerunt combusti. Quæ opinio obstruit os memorati Cartesiani Le-Grand, qui cap. 3. Dæmonologiæ probat Angelos posse percipere hominum cogitationes, quia inter mentis perceptionem, & determinationem voluntatis proportionem necessum est reperiri: quod Subtilis Doctor toto capite annuit. At id ego a Scoto peterem, Eccur Deus hac in re deneget concursum suum, quem non solet in naturalibus operibus nisi perraro subtrahere: & num interveniat mirabile portentum quotiescunque Angeli cognitionem istam non capiunt, sicut miraculum fuit sine combustione consistentia ignis in fornace Babelis.

S. Thomas affirmat ideo Angelos aliorum cogitationes nequaquam percipere, dummodo sint liberæ, *quia voluntas rationalis creaturæ soli Deo subjacet, & ipse solus in eam operari potest, qui est ejus principale objectum ut ultimus finis*. Ita docet q. 57. art. 4. Hanc D. Thomæ rationem PP. Salmanticenses satis enodate explicant, dicentes Deum in constitutione universi ita singulas aptasse caussas, ut universales moverent alias ad effectus, qui spectant ad universi ordinem & armoniam: ideoque Angeli, qui respectu hominum superiores caussæ sunt, ea naturali virtute possunt cognoscere, quæ attinent ad illum ordinem; minime vero secreta cordium, quæ non pertinent ad ordinem universi, sed ad alium sublimiorem, idest Deum ultimum rationalis creaturæ finem. Hæc vero non videntur prorsus spernenda; cum & corporeis creaturis constitutus sit terminus quidam actionis, extra quem vagari non possunt, & qui ea tantum complectitur, quæ ad illas pertinent singillatim: nec a suprema caussa moventur, nisi in propositum sibi finem. Inquiro tamen, cur saltem non percipiantur cogitationes illæ, quæ ad Deum ultimum finem non diriguntur, sed in alium, & quandoque adversum, contrariumque propendent: & quare ad ordinem universi pertineant tam creaturæ necessariæ, quam liberæ, non autem ea, quæ ab istarum voluntate dependent, & naturæ ordinem non excedunt.

Noster Ariminensis in 2. dist. IX. q. 1. affirmat ideo Angelos aliorum cogitationes non intueri, quoniam licet intelligibiles sint, deest modus quo ad eorum mentem perveniant. Quemadmodum enim, ut sensibile percipiatur, non sufficit quod sit sensibile, sed ulterius opus est, ut ejus imago, & idolum ad sensitivam potentiam proxime accedat: ita, ut cognoscatur intelligibile, non sufficit quod tale sit suapte natura, sed etiam requiritur, ut intellectivæ facultati proxime inhæreat. Nec sufficit objecti ac potentiæ propinquitas; nam etiamsi duæ animæ rationales a Deo in eodem corpore crearentur, una tamen non cognosceret secretam cogitationem alterius, propterea quod secreta cogi-

cogitatio unius alteri non inhæreret. At Gregorius hæc fortassis persuadebit Peripateticis, quorum philosophiam egregie illustravit, non iis, qui perceptionem putant nihil aliud esse, quam rem, cujus ideam habemus, menti exhibitam intueri præsentem, neque aliud ad puram cognitionem requiri, præter præsentiam objecti, ideam ingenitam, animique advertentiam: sensationi autem hoc ulterius accidere, quod res materiales, ut præsentes menti reddantur, debeant exteriora organa afficere. Imo & Peripatetici aliqui interrogabunt, quare sensibile suæ potentiæ debite proximum *vicaria specie* illam vellicet, excitetque; neque idem præstet cum facultate intellectrice objectum intelligibile.

Ego itaque si de re occultissima philosophari fas est, dico Angelum posse naturaliter cognoscere alios Angelos cogitare, non vero quid cogitent. Quod possint cognoscere alios Angelos cogitare mihi revera probatur, ex quo ad perceptionem tantum requiratur acies mentis, idea rerum, & objecti præsentia, quæ omnia hic habentur: atque hac in parte probo sententiam Scoti, & Antonii Le Grand: quod autem aperte non cognoscant quid cogitent, id erit, quoniam præsentia objecti determinat ideam innatam ad percipiendum duntaxat rei existentiam, non modificationem, quæ cum existentia necessariam non habet connexionem, cujusmodi sunt liberi animorum affectus. Nam sicut in congenita rerum creatarum ratione videri nequit actualis existentia, ad quam illæ sunt prorsus indifferentes; ita ex præsentia cogitationis percipi non valet objectum, in quod ea fertur libere & contingenter. Ad quam sententiam proxime accedit Romanus Aegidius, qui ait Angelos aliorum cogitationes videre quidem, sed non quantum *ad compositionem terminorum*: quod Thomas de Argentina explicare nititur exemplo vocis. Etenim, inquit, si vox aliqua sit indifferens ad plura significanda, dum aliquis eam profert audio illum loquentem, quid autem loquatur ignoro: ita cum possit per eamdem *speciem* cogitare rem bonam agere vel non agere, aut malam fugere vel non fugere, Angelus, quem conversio mentis meæ in illam *speciem* non latet, videt me cogitare rem bonam vel malam, sed minime intelligit an rem cogitatam voluntas rejiciat, vel approbet. Potest cum his conciliari Henricus Gandavensis, qui ait ideam & apprehensionem habere universale & singulare objectum, & consequenter Angeli, licet videant conceptum alterius prout versatur circa universale objectum, illum ignorant quatenus ad singulare dirigitur. Verum qui rem acu attigerint, operosum arduumque est definire.

Hoc unum tanquam certissimum tenendum est, perpaucos esse humanæ voluntatis affectus, qui per motum spirituum, notasque non prodantur externas; quum & nos hominis iram, mœrorem, gaudium, aliasque animi concitationes interdum agnoscamus ex vultu.

Multo

Multo magis hæc omnia Angeli ex corpore oculis, & fronte pernoscent: sunt enim longe perspicaciores Socrate, quem aliqui, ut in libro de Fato narrat Cicero, notaverunt *Physiognomon*. At de cogitatis, quæ exterius non produntur, fieri novimus bene longas satisque litigiosas disputationes.

Satisfit Oppositionibus.

Opp. 1. Gregorius in Moralibus lib. 3. cap. 154. ait quod in beatitudine resurgentium *unus homo erit perspicabilis alteri, sicut ipse sibi*: Ergo unus Angelus percipere potest omnia quæ sunt in altero, quemadmodum videt quæ sunt in se.

Resp. Duplex in homine inveniri impedimentum, ne aliorum introspiciat cogitationes, corpus nempe, ac voluntas ipsorum. Itaque Gregorius docet posse in resurrectione unum perspicere cogitatum alterius, si ei manifestetur, neque impedimento esse opacitatem corporis, quod erit perspicuum, lucidum, & splendore gloriæ exornatum. Cumque in ea felicitatis patria cives omnes sint perpetuo caritatis vinculo conjuncti, amici vero invicem secreta pandant, atque, ut in proverbio versatur, *os loqui soleat ex abundantia cordis*; procul erit in patria utrumque impedimentum. At hæc non valent de cogitatis, quæ aut libere occultantur, aut, utrum noscantur, ad perfectam societatem non attinet. Quæ responsio, tametsi ajunt ea verba in Moralibus Gregorii non reperiri, retinenda est ob alias consimiles Patrum sententias, præsertim quod & legitur Gregorii textus articulo IV. quæst. 70. S. Thomæ.

Opp. 2. Basilius libro de vera Virginitate puellas hortatur ut Angelorum præsentiam revereantur, cum percipiant cœlestes Spiritus quidquid virgo cogitat, animoque contrectat. Resp. Basilium sancte, pieque locutum, tum consuetudine hortatoriæ orationis, in qua interdum limitandæ occurrunt sententiæ; cum etiam quod signis corporeisque impressionibus foras affectus erumpant, maximeque voluptarii, ad quos carnalis sequitur titillatio.

Opp. 3. Diabolus introit in cor hominis: scrutatur ergo secretas cogitationes ibi latentes. Prob. ant. ex verbis Jo. cap. XIII. 27. *Post buccellam introivit in eum Satanas*: &, *Cum diabolus jam misisset in cor ejus*. Et in Act. Ap. cap. V. 3. legitur: *Anania, cur tentavit Satanas cor tuum*? Ingreditur ergo dæmon humani corporis penetralia.

Resp. *Missio ista spiritalis suggestio est, neque fit per aurem, sed per cogitationem, ac per hoc non corporaliter, sed spiritaliter. Sed quomodo fiat, ut diabolicæ suggestiones immittantur, & humanis cogitationibus misceantur, ut eas tanquam suas deputet homo, unde scit homo*? Ita S. P. August. Tract. LV. in Joannem. Loca ergo prædicta de sugge-

ſuggeſtionibus malorum Angelorum ſunt exponenda ; non de perceptione alienarum cogitationum . Has vero ſuggeſtiones quomodo fiant laborioſum eſt definire, ut ait S. Pater ; ſed fieri dicuntur tamen affectione ſenſuum , motuque ſpirituum animalium : quare perfici nequeunt *nullo mediante noſtri , ſuive corporis inſtrumento* , ut inquit ſerm. in Cant. v. S. Bernardus .

Opp. 4. Homines præditi ſagacitate ac prudentia aliorum cogitata introſpiciunt : Poterunt ergo eadem Angeli jure potiori conſpicere . Reſp. diſt. antec. aliorum cogitata ſcrutantur quæ exterioribus indiciis , vultu , oculis , fronte nutibuſque ſe produnt ; conc. quæ nullum exhibent externum ſignum , nego . Priori modo , & perſpicaciori etiam intuitu Angelos ſecreta cordium aſpicere , nemo homo ibit inficias . Aſſerit id luculenti teſtimonio lib. de divinat. Dæmonum S. P. Auguſtinus . Neque quicquam efficit, quod in II. Retract. libro cap.30., eadem repetens , ſcribat : *Rem dixi occultiſſimam audaciore aſſeverantia , quam debui* . Nam S. Pater non dubitat quin Angeli cognoſcant cordium ſecreta , quando ſigna aliqua exprimunt ; ſed dubitat an ea percipiant ſenſibili , an ſpirituali virtute . Dubitavit enim aliquando , an dæmones ſubtilia quædam corpora habeant , quæ ſenſiles recipere valeant impreſſiones . Propterea ait : *Utrum ſigna quædam dentur ex corpore cogitantium illis ſenſibilia , nos autem latentia , an alia vi , & ea ſpirituali iſta cognoſcant , aut difficillime poteſt ab hominibus , aut omnino non poteſt inveniri* . Rem ergo incompertam dicit , num Angeli cogitationes iſtiuſmodi ſenſu corporeo percipiant , ſed has ad illorum pervenire notitiam , dum certis notis produntur , affirmat rem eſſe nonnullis experimentis comprobatam .

At , inquis , hæc non cohærere cum iis , quæ diximus cap. II. Auguſtinum in libris Retractationum priorem de Angelorum corpore depoſuiſſe ſententiam : quomodo ergo rurſus de illorum ſenſatione anceps eſt ? Primo memini , me hæc non aſſeveranter protuliſſe . Deinde adhuc eſt locus dubitationis , an Angeli corporea ſenſatione ſentire poſſint adinſtar hominum , etiamſi corpora habeant non unita illis ſubſtantialiter , ſed tantum aſſumpta . Nam ſi Peripateticos conſuleris , affirmabunt in humano corpore animam objecta ſentire , quoniam eſt illius corporis forma , eique naturaliter alligata eſt : ideoque carere ſenſu Angelos in iis corporibus , quæ pro lubitu movent , pervadunt , ac deſerunt . At non deerunt , qui aſſerant , non eſſe quidem Angelos aſſumptis corporibus colligatos , propriaſque horum formas ; poſſe tamen motiones aliorum corporum vera ſenſatione percipere , quam haud vulgares philoſophi ſitam contendunt in ſola mente , cui nervorum propagines , dum vel inflantur ſpiritibus animalibus , vel externorum corporum agitantur occurſu , exhibent ſenſibilium rerum concitationem ac motum . Quare laudanda eſt Auguſtini ſumma cum eruditio-

ditione modestia; dum ea quæ scripserat de sensione dæmoniorum dicta a se fatetur cum audaciore asseverantia, quasi dæmones aeria corpora habeant, idque sit exploratum: cum probabilius sit naturalia corpora non habere; atque utrum in assumptis exercere valeant officia sensuum, abstrusior sit disputatio.

Opp. ultimo: Angelus percipit ea, quæ sunt in hominis phantasia: quid prohibet ergo, ne conspiciat etiam, quæ menti obversantur.

Respond. Phantasiam non esse sejunctam a motione nervorum, qui per corpus undique distenduntur: liquet enim ejus vi impressiones quasdam in utero prægnantium mulierum ad fetus membra dilabi, itaut per gravidæ matris arterias in illa maculæ, notæque variæ inferantur. Ergo ex hujusmodi agitatione tendinum, notarumque impressione dignoscitur quid in phantasia, sive imaginatione versetur, tanquam ex sculpta figura percipitur forma & incisio sigilli. Quod si dixeris majorem esse proportionem inter intellectum angeli & cogitationes animi, quam inter eumdem intellectum & imaginationis effecta; dico non proportionem obstare quin Angeli aliorum cogitata conspiciant, sed manifestationem liberam cogitantis, quæ an fiat directione aliqua, an occultis quibusdam signis capite proximo differetur. Excellentior autem facultas, quæ spiritualia cognoscit, potest multo magis percipere res corporeas, quippe virtus inferiorum majori perfectione in superioribus continetur.

CAPUT XI.

Quomodo unus Angelus alteri cogitata sua manifestet, atque spiritus inter se colloquantur.

HOc mihi præstare necesse est, ut videamus quomodo Angeli loquantur invicem, & mentis cogitationes, quæ ceteris sunt ignotæ unus uni patefaciat: quod assequi sine summa difficultate non possumus. Irridet quidem nos Beza Comment. in Epist. ad Galat. quod de Angelorum *lingua* instituamus disputationem: sed facile est homini hæretico Scholasticos urgere convicio. Nemo siquidem nostrum tribuit Angelis linguam in ore sitam, septam dentibus, pressique soni effectricem; sed spiritalem sermonem, de quo Paulus in 1. ad Corinth. XIII. ait: *Si linguis hominum loquar, & Angelorum*: hoc est, *Quamvis ita loquar, ut Angeli inter se colloquuntur, & quomodo inter se differunt, & Deum laudant*; inquiunt Chrysostomus ac Theodoritus. Videndum ergo quid sit hæc Angelorum *lingua*, & quo pacto spiritalia exprimat verba, dum Angelus Angelum alium alloquitur.

Propositio I. Datur quædam inter Angelos locutio, nec aliud est quam directio cogitationis unius Angeli ad alterum.

Ad præcitatum Apostoli textum accedit alter Isaiæ vi.3. *Et clamabant alter ad alterum*. Necnon Judæ in sua Canon. v. 9. *Cum Michael Archangelus altercaretur cum diabolo &c.* Postulat quoque aliquam inter cives cœlestes collocutionem perfecta eorum societas. Illam vero nihil esse præter spiritualem unius cogitati ad alium directionem, & ratio, & auctoritas comprobant. Ratio, quoniam nequit esse inter Angelos sermo ex ore labiisque formatus, sed alterius generis nostro διάλογος, & quo nos interdum loquimur corde. Auctoritas, quoniam Augustinus, cui Patres alii subscribunt, in xv. de Trinit. cap. 10. inquit: *Foris enim cum per corpus hæc fiunt, aliud est locutio, aliud visio: Intus autem cum cogitamus, utrumque unum est. Auditio, & visio duo quædam sunt inter se distantia in sensibus corporis; in animo autem non est aliud videre, & audire: ac per hoc cum locutio foris non videatur, sed potius audiatur, locutiones tamen interiores videntur*. Ex quibus non solum apparet veritas propositionis, verum etiam constat Angelos loqui cum Domino, quando se se, vel creaturas alias contemplantes in Dei admirationem, & laudem consurgunt; Deum vero alloqui Angelos, quotiescunque intime voluntatem suam illis aperit; ut in II. Moralium cap. 5. docet Gregorius. Nobis autem, idest animabus corpori junctis, nihil dubitationis est, quin verba faciant in meatus auditorios vibratum aerem mittentes, quo concutiuntur membranulæ, sive id efficiant corporalibus instrumentis, sive imitando naturam, sublatis corporibus, aerem impellentes ac verberantes. Liquet etiam ad locutionem Angelorum non satis esse quod cogitent, sed ulterius requiri, ut cogitatio unius Angeli dirigatur ad alterum: alias quidquid Angelus cogitat, loqueretur, nec posset alteri suas occultare cogitationes: quod fuit præcedenti capite refutatum.

Propositio II. Quomodo peragatur hæc Angelorum locutio, seu directio cogitatorum occultum est, & reconditum; videtur autem perfici spiritualibus signis, sed quænam ista sint, ignoratur.

Me non latet S. Thomam q. 107. art.5. confugere ad actum voluntatis Angelicæ, cujus determinatione conceptus mentis fiunt manifesti. Quod verissime dictum puto: sed in hoc tantum mens penitus non quiescit. Primo enim, si cogitationes manifestæ fierent per solam voluntatis determinationem: foret quælibet libera voluntatis determinatio per seipsam nota; atque ita nullus Angelus posset alteri secreta cordis abscondere. Directio præterea voluntatis sufficit quidem, ut Angeli cogitationes suas proponere & declarare decernant; sed quo pacto id exequantur, nondum planum fit: & vera est Divi Thomæ sententia, sed nodum plane non solvit. Agit de illa Estius lib. 2. dist. 7. §.13. aliique D. Thomæ Interpretes, qui ajunt, ut loquitur aliquis ad semetipsum

metipsum quando mens vertit se ad actualem considerationem rei intelligibilis, (nam conceptus mentis vocatur verbum internum,) ita alloquitur alterum, quotiescunque mentis perceptio per actum voluntatis in alterum dirigitur atque ordinatur. Verum quod animus, dummodo velit, in suis cogitationibus versetur, facile intelligo: sed quomodo voluntate sua, eaque sola, intima sibi cogitata alteri imprimat, id vero nec usu, nec ratione cognosco.

Hujus generis sunt placita ceterorum. Nam quod ait Durandus, colloqui Angelos impressa in æthere voce, verum fortasse erit dum in assumptis corporibus locutionem quasi humanam exercent. Locutionem autem spiritalem ab omnibus Angelis audiri, autumat Scholasticus ille, veluti cum homo hominem alta voce compellat, aut præco exclamat in foro: Angelos enim aliorum mentem credidit introspicere, ut supra diximus. Olet hoc scitum Durandi, ut putida opinio Bezæ, negatque Angelicam collocutionem. Si enim allocutio est actio spiritualis substantiæ manifestantis cogitationes suas, quemadmodum locutio exterior est prolatio verborum conceptus intimos exprimentium: sequitur Angelos loquentes manifestare secreta cordium suorum; quamobrem si nullum inter spiritus secretum lateret, frustra illorum statueretur locutio.

Non videtur melioris notæ Ochami, aliorumque Nominalium opinio, dicentium Angelum loquentem suam in aliis cogitationem imprimere, efficienterque producere: quod temperat aliquantulum Scotus asserens non propriam revera perceptionem in mentem aliorum intrudere, sed intellectionem ejusdem objecti, quod ipse cogitat, versatque in animo. At non habet Angelus vim aliquam producendi in alia creatura spirituali per solam cogitationem suam illam eamdem *speciem*, seu *speciei* excitationem, qua ipse afficitur; cum in horum Theologorum sententia ab intellectu creato non producatur nisi *species expressa*, seu verbum mentis: & *species* aliæ, quæ cognitionem pariunt, sint vel a prima causa, vel ab intelligibilibus objectis. Deinde adhuc quærendum est, quomodo istiusmodi perceptiones ac *species* de una mente proficiscantur in alteram: constat enim ex dictis non sufficere solam mentis cogitationem, neque determinationem voluntatis; quæ duo seipsis aliorum menti cognita esse non possunt. Sed plura adversus Ochamum & Scotum in II. dist. IX. q. 2. Gregorius noster Ariminensis.

Quare his omnibus prætermissis eligimus sententiam eorum, qui ajunt Angelos loqui ad invicem per nutus quosdam nobis incompertos, sive signa aliqua spiritalia, quibus intimant sibi vicissim reconditas animi perceptiones: ut docent memoratus Ariminensis, Aegidius Romanus, Argentinas, Clictovæus, Canus, & alii plures, itaut etiam Vasquesius de hac judicium istud protulerit: *Hac sententia cæteris probabilior,*

babilior, *neque ab eadem recedit S. Thomas in 2. dist. 11. quæst. 2. art. 3. ubi ait locutionem Angelorum fieri intellectualibus signis*. Atque probari potest verbis Anselmi, qui in cap. XIII. Epist. 1. ad Corint. inquit: *Linguæ quibus Angeli loquuntur aliis intelliguntur aliqui nutus, per quos intimant sibi vicissim quod voluerunt*. Deinde demonstratur ratione: Quotiescunque enim aliquid est in se immediate imperceptibile, nequit manifestari nisi per signa, sensibilia quidem, si manifestetur creaturis corporeis, spiritalia autem, si manifestetur spiritibus: Perceptiones mentium, intimique Angelorum affectus immediate ab aliis Angelis non videntur: Ergo per aliqua signa spiritalia, quæ sane nobis occulta sunt, patefieri debebunt. Ad hæc: objectum triplici tantum modo ab intellectu cognoscitur, vel immediate in seipso, vel per ideam aut speciem, vel per signa quædam instrumentalia: cogitatio unius Angeli non potest manifestari alteri neque per semetipsam immediate, neque per solam speciem ideamque, ut liquet ex dictis: debet ergo manifestari per signa aliqua, nutusque spirituales.

Opp. 1. Hæc signa, quibus Angeli loquuntur ad invicem aut naturalia sunt, aut ad placitum: non potest dici quod naturalia sint, alias non libere, sed necessario colloquerentur; neque affirmari potest, quod sint ad placitum, quoniam deberent Angeli aliorum linguam addiscere, vel saltem inter se convenire circa hujusmodi signorum institutionem & usum. Nulla itaque sunt signa hæc spiritualia. Resp. naturalia quidem esse: at non inde consequitur Angelos necessario, semperque invicem loqui; quoniam signa naturalia libera possunt pro lubitu poni, & non poni, eo ferme pacto quo nos emittimus clamores, suspiria, risus, nutusque corporeos. Neque dum loquitur Angelus singuli illum audirent, nisi forte hæc signa exprimeret dum ceteri mentem in illum intenderent, quomodo homine hominem manuum aut capitis nutu alloquente, sermonem quisquis alio vertit oculos, non intelligit.

Insistes denuo: Si Angeli per signa manifestant sibi invicem cogitata; poterunt etiam nobiscum per eadem loqui, quod certo minime fieri experimur. Resp. dubitari non posse, quin Angeli aliquando nobis bonas vel malas ingerant cogitationes: quod licet ut plurimum fiat corporali impressione, ex qua excitatur phantasia; non ausim definire, quod interdum menti nostræ non illabantur, signisque spiritualibus plura subjiciant, atque commemorent. Quoniam tamen hæc signa ignota sunt nobis, donec ab Angelis civili societate disjungimur; si Angelus in interiori corde aut pia hortatione, aut suggestione sagaci istud agit, illapsum potius dicemus, quam locutionem. Hæc autem locutio, per quam ab Angelis veritas manifestatur, dum mentem corroborat, panditque ea, quæ naturaliter innotescere nequeunt, appella-

pellatur etiam illuminatio. Ex quibus ſequitur inferiorem quoque Angelum poſſe alloqui ſuperiorem, ſed non illuminari iſtum ab illo, quia is non pollet minori vi intelligentiæ. E contra illuminat ſuperior Angelus inferiorem, & quilibet angelus hominem, dum fluenta ſcientiæ, quam habet perſpicaciorem, veluti ſol radios, effundit. Verumtamen ſi Deus inferiori Angelo aliquid ſingulariter revelaret, idque lateret Spiritus ſuperiores, E. G. Gabrieli Electionem Mariæ in Deiparam; poſſet Angelus inferior etiam ſuperiorem V. G. Michaelem illuminare: quamquam naturali ordine ſpectato probabilius ſit Supremos Angelos quidquid a Deo percipiunt ſubjectis impertiri, ut quæſt. 106. art. 4. docet S. Thomas.

C A P U T XII.

Quænam ſit in Angelis futurorum eventuum naturalis cognitio: ubi de Idolorum Oraculis, & Dæmonum divinatione.

FUTURORUM plura ſunt genera. Quædam ex neceſſaria cauſſa proveniunt, & cum ea rata & conſtanti lege nectuntur, ut cæleſtium orbium converſiones, viciſſitudines temporum, itinera ſiderum, & ſolis, aut lunæ eclipſes. Quædam cauſſas habent quidem naturales, ſed multas & varias, quarum nexus, & concurſio producit effectum contingentem; ut ſunt pluviæ, tempeſtates, venti, morbi, & quotquot fortuita dicuntur. Aliqua ex libero pendent arbitrio, ut bona, vel mala opera hominum. Aliqua demum cum liberam, tum naturalem cauſſam habent, ut bella, privati mores, conſuetudines, aliaque hujuſmodi, quæ licet a voluntate dependeant, magnum tamen a cæli temperie, a qualitate locorum, a corporum conſtitutione habere videntur impulſum.

Quantum ad futura, quæ neceſſitate quadam a ſuis cauſſis proveniunt, cognoſcuntur quidem ab angelis per certam ſcientiam, ſuppoſito quod illæ cauſſæ ab alia ſuperiori minime impediantur. Verum abſolute loquendo, non poſſunt firmiſſime ab Angelis præcognoſci, quia ſuprema cauſſa aliquando ſtatam naturæ legem immutat, ſiſtit cæleſtium corporum motum, & influxum avertit. Etenim vivente Joſue ſolem ſpatio unius diei conſtitiſſe legimus libro hiſtoriarum ejus cap. x. 13. quod ne interpretemur cum Maimonide & Grotio quaſi dictum phraſi poetica, prohibet Eccli. 46. v. 5. & Iſ. 28. v. 21. Ad Eſaiæ preces reductam umbram per lineas, quibus jam deſcenderat in horologio Achaz, retrorſum decem gradibus, narrat cap. 20. v. 11. quartus Regum: & conſimile prodigium patratum meritis Chriſtianæ Sanctimonialis

nialis Ordinis nostri quamplures tradunt historici. Eclipsim etiam solis neque in pleniluniis contingere, neque trium horarum durare intervallo, astrorum docet scientia; sed aliter moriente Christo evenisse testatur Evangelistarum consensus. Ceterum, nisi aliter suprema caussa disponat, hujusmodi futura Angelis ignota nequaquam esse fatemur: ideoque ad alia coarctanda est disputatio.

Propositio: Futura contingentia & libera ab Angelis naturali scientia certo prævideri, aut prænuntiari non possunt.

Assertum primo ex sacris literis probatur. Esaias cap. xli. 23. ita disceptat Dominus cum idololatris: *Annuntiate quæ ventura sunt in futurum, & sciemus quia Dii estis vos*. Et cap. xix. 12. *Ubi nunc sunt sapientes tui? annuntient tibi, & indicent quid cogitaverit Dominus exercituum super Ægyptum*. Nemo itaque præter Deum potest infallibiliter futura prænoscere. Idem tradunt Patres. Tertullianus in Apolog. cap. xx. inquit: *Idoneum testimonium divinitatis est veritas divinationis*. Et Cyrillus lib. 4. in Joannem: *Nulli alii, quam uni ac soli naturali Deo futura nosse convenit*. Una autem est vox ceterorum.

Insuper probatur ratione. Futura enim, quæ subita, & in fortuna posita populariter dicuntur, non sunt in suis caussis certa ac determinata, alias non forent contingentia, sed necessaria: in suis ergo caussis nequeunt præcognosci. In seipsis vero non potest illa intueri intellectus creatus, qualiscunque ille sit; cum solus Deus ratione æternitatis, in qua omnia simul complectuntur, habeat objective præterita, & futura quæque præsentia: & hæc præterea videat in seipso, tanquam in caussa, cui nihil fortuitum advenit, vel contingens. Rursus cum istiusmodi futura ex concursione caussarum non ordinaria, sed insolita variaque oriantur; iccirco nequeunt cognosci, quia omnem creaturam latet, quomodo ex divina prædefinitione invicem diversæ caussæ concurrent: ac præterea incertum est, num istarum caussarum connexio solvenda sit alterius caussæ liberæ oppositione. Videmus quippe non raro Sanctorum precibus & improborum resipiscentia averti bella, pestilentiam, aliasque calamitates, quæ jamjam impendebant. Ea ergo, quæ revera contingentia sunt, (nam plura etiam necessaria videri possunt casu contingere ignorantibus aptitudinem caussarum,) percipiunt quidem Angeli probabili conjectura, at non perspicua firmissimaque notitia.

Futura autem, quæ aut libera sunt, aut cum libertate connexa, nullam definitam caussam habere, neque fato, & impellente necessitate evenire, unusquisque fatetur. Probat apertissimam hanc veritatem lib. iv. Hexameron cap. 4. S. Ambrosius, quoniam alias frustra leges essent propositæ, frustra pœna decerneretur iniquis, frustra securitas deferretur innoxiis, frustra agricolæ vomerem infigerent arvis, & manum curvæ falci admoverent. Versatur in ore omnium aliud argumen-

gumentum: nam ſæpe eodem loco, eodemque puncto temporis & horoſcopo plures gignuntur, qui tamen moribus, vita, fortuniſque ſunt omnino diſſimiles: & e contra plures eumdem exitum habent, etſi fuerunt ſub diverſo horoſcopo procreati. Præclara ſunt, & ſatis obvia tum profanarum hiſtoriarum exempla Procli, & Euriſthenis Lacedæmoniorum Regum, qui eodem ſemine, eodemque ſati momento impares omnino moribus, vita, exituque fuerunt; tum literarum Sanctarum, Jacobi & Eſau, de quibus præclare Auguſtinus in v. de Civ. Dei cap. 4. *Tanta in eorum vita fuerunt, moribuſque diverſa, tanta in actibus diſparilitas, tanta in parentum amore diſſimilitudo, ut etiam inimicos eos inter ſe faceret ipſa diſtantia.* Aſtra itaque nonnihil in mores, ingeniumque noſtrum conferre dicenda ſunt; ſed non ſemper ea ſequitur liberi arbitrii propenſio: unde Socrates cuidam cupiditates, & vitia ipſius divinanti fertur reſpondiſſe: *Hæc omnia a me prudentia ac virtutum auctoritate ſuperata ſunt, & quidquid vitii ex prava concretione corpus habuerat, animi bene ſibi conſcii divinitas temperavit.*

Opp. 1. Cognoſcere futura contingentia non ſupergreditur rationalis animæ facultatem. Docent enim Gregorius in lib. IV. Moral. cap. 26. necnon Auguſtinus in XII. de Geneſ. ad lit. cap. 13. animæ, ſecundum quod a ſenſibus corporeis abſtrahitur, competere, ut futura prævideat. In cujus rei confirmationem refert Gregorius quemdam legis peritum morti proximum, etſi haberet ſepulturæ locum in Templo Tranſtiberino, prænuntiaſſe fore ſe poſt obitum apud S. Xyſtum ſepulturæ mandandum. Ergo hæc futura facilius cognita habebunt Angeli a corporibus ſegregati.

Reſp. Nego antec. quippe animæ, quæ abſtrahitur a ſenſibus, & a corporeis vinculis jam divellitur, vis quædam ineſt percipiendi cæleſtium corporum impreſſionem, quam ſenſibus immerſa dignoſcere non valebat, & ex qua conjecturali experimento futura prænunciare ſolet, ut nos ex nube pluviam, & navis gubernator ex vento procellam. Neque aliud affirmant Patres. Ille ergo, de quo Gregorius, potuit ex aeris affectione conjicere pluvias imminere, ob quas cadaver tumulo apud Tranſtiberinos inferendum illuc minime deferretur; ſed funeris curatores illud apud Divum Xyſtum injecta humo reconderent.

Opp. 2. In cælis omnia futura deſcripta ſunt: Ea ergo Angeli ibidem conſpiciunt. Prob. ant. ex Origene, qui in illud Geneſ.: *Fiant luminaria, & ſint in ſigna, &c.* ait in cælis deſcripta eſſe futura quælibet etiam contingentia, & fortuita: ut affirmant Sixtus Sen. lib. v. Biblioth. Annot. 15. & Euſebius in VI. de Præparat. Evang. cap. 9. Idem habetur in libro, qui inſcribitur *Narratio Joſeph*, magnæ apud antiquos auctoritatis.

Reſp. Luminaria cæli eſſe tantum ſigna illorum eventuum, qui neceſſarii ſunt, atque ex cauſſarum determinatione præfixa conſtantique prove-

velant, neque tamen futura prospiciunt. Contingit id, ut Augustinus docet lib. de Divinat. Dæmonum ex tribus caussis, aerii corporis sensu, celeritate motus, & rerum experientia. Ac de prima caussa dictum est cap.x. opp. 4. *Celeritate*, inquit ibi tertio cap. S. Pater, *Angeli cursum ferarum, & volatum avium incomparabiliter vincunt*. Nil ergo mirum si statim nunciant, quæ in regionibus exteris, & longinquis eveniunt. Hoc pacto, ut scribit Cedrenus, dæmones captas Siracusas pastoribus indicarunt, & Crœso responsum dederunt de carne testudinis, ut refert lib. 11. cap. 12. Rhodiginus.

VI. Experientia autem multa quidem noverunt, quæ proinde absque ullo prorsus miraculo prænunciant, ut rustici pluvias, dum ranæ, ut inquit Cicero ad Atticum, ῥητορεύουσιν.

VII. Accipiunt aliquando potestatem immittendi morbos, vitiandi morbidumque reddendi aerem, & perversis amatoribus terrenorum commodorum malefacta suadendi: atque ita infirmitates, pestilentias, & bella prædicunt: eo ferme pacto, quo medicus in corporis humani temperie bonas, seu malas prævidet valetudines. Prænunciant ex adverso harum calamitatum finem, si velint a nocendo desistere. Sed etiam hæc, quæ in suis dispositionibus prævident, non semel ex improviso ac repente mutantur, quia *desuper aliquid jubetur, quod eorum consilia cuncta perturbet*. Hoc pacto fallitur etiam Medicus arte sua, falluntur agricolæ, falluntur nautæ: quorum exempla apposite Augustinus refert quinto & sexto capite ejusdem libri. Atque hoc est discrimen inter prædictiones divinas, ac dæmonum; quod Deus in sui dispositione non fallitur, neque potest ab exteriori caussa impediri: dæmon vero, nisi potestatem accipiat, nihil adoritur, & quæ disponit, Dei nutu invertuntur sæpenumero, & immutantur.

VIII. Denique nonnulla prædicunt, etiam in sui perniciem, non cognitione propria, sed auditis Prophetarum vaticiniis, quæ nunc manifestant, ne ignari victique putentur; nunc astute reticent, ne incipiant ab hominibus deseri atque contemni. Hoc pacto non ignorantes verba Domini apud Sophoniam cap. 11. 11. *Attenuabit omnes Deos terræ*; eversionem templorum suorum aliquando prænunciarunt, ut cap. VII. citati libri docet S. Pater: ideoque δαιμόνια, idest *Divinantes*, magno cum dedecore facti sunt *ex eloquiis prophetarum*, *vel ex oraculis Angelorum*. Has omnes præceptiones tradit capite vicesimo secundo Apologetici Tertullianus his verbis: *Dispositiones Dei nunc Prophetis concionantibus excerpunt, & nunc lectionibus resonantibus carpunt. Ita & hinc sumentes quasdam temporum sortes furantur divinationem. In oraculis autem quo ingenio ambiguitates temperent in eventus, sciunt Crœsi, sciunt Pyrrhi. Habent de incolatu aeris, & de vicinia siderum, & de commercio nubium cælestes sapere paraturas, ut & pluvias, quas jam sentiunt, repromittant. Lædunt primo, dehinc*

hinc remedia præcipiunt ad miraculum nova, sive contraria, postque desinunt lædere, & curasse creduntur. His ergo præceptis divinationes, & oracula dæmonum refutato.

CAPUT XIII.

De altera Angelorum proprietate, idest flexibili voluntatis arbitrio.

POLLENT spirituales substantiæ non solum percipiendi & intelligendi facultate, sed etiam amandi & volendi: & hanc *voluntatem* communiter appellamus. Fertur hæc amore in bonum; atque, ut dictum est cap. ultimo lib. 4. in bonum in communi, & in perfectum ac summum cognitum omnimoda claritate in seipso, trahitur necessitate, neque aliam habet libertatem nisi *lubentiæ*, eo quod tale bonum ei proponatur absque indifferentia judicii. Sed circa objectum particulare, sive creatum sit & aliqua ex parte imperfectum, sive summum etiam & incommutabile cognitum *abstractive*, non perspicuitate plenissima, habet cum mutabilitate judicii veram propriamque libertatem indifferentiæ. Hanc sub omni gratia quantumvis vivida & efficaci in viatoribus hominibus permanere, adversus Jansenianos Catholica definit Ecclesia. In Angelis sanctis, piisque animabus Deum videntibus facie ad faciem, quemadmodum judicii flexibilitas, ita arbitrii indifferentia minime reperitur. Licet tamen Beati in amore Dei, quem lumine gloriæ conspiciunt nullam habeant indifferentiam, in ceteris omnibus liberrimi sunt; non tamen mereri possunt, saltem essentiale præmium, quia jam ad terminum pervenerunt: ut docet Magister Sentent. lib. IV. dist. 5. S. Thomas ibidem q. 2. art. 1. Bellarminus lib. v. de Grat. & lib. arbitrio cap. 14. aliique Theologi. Ea in beatis necessitas amandi Deum est essentialis & physica, quia Deum videntes omni claritate, non habent judicium indifferens, quod requiritur ad essentiam libertatis indifferentiæ. Res in dæmonibus paulisper diversa est: Hi peccant ex necessitate duntaxat morali, cui absolute reluctari possent, si vellent; sed propter obstinationem nunquam usuri sunt liberæ potestatis arbitrio: quare vere peccant, sed pœnam essentialem mereri non possunt, cum sint in termino, atque est in eis ad cumulum pœnæ maligna ipsa voluntas.

Habet autem hæc dæmonum obstinatio duplicem caussam. Prima est quod non possunt habere auxilium gratiæ; nam ut legitur in libro de Fide ad Petrum: *De Angelis Deus hoc disposuit & implevit, ut si quis eorum bonitatem voluntatis perderet, nunquam eam divino munere repararet*: altera caussa est acerbissima pœna gehennæ, & consi-

deratio felicitatis amissæ, unde oritur tristitia, desperatio, & insanabilis animi ægritudo sine ulla rerum meliorum expectatione. Quamobrem turpissime aberrant Calviniani & Jansenistæ, tum eamdem sine indifferentia libertatem statuentes in patria sub lumine gloriæ, & in via sub gratia Reparatoris: tum etiam affirmantes necessitatem male agendi in damnatis ejusdem generis esse cum necessitate amandi Deum in beatis; cum evidentissime constet in illis moralem esse, ortamque a malignæ voluntatis obstinatione; in his vero physicam & essentialem, quæ provenit ex visione intuitiva summi boni, ad cujus amorem quisquis videt ipsam Dei essentiam naturaliter determinatus est, ut docet S. Thomas P. 1. q. 60. art. 5. ad quintum.

Solvuntur ex his quæstiones omnes, quæ circa amorem & voluntatem Angelorum possunt institui. Ac principio manifestum est primum actum amoris, non indeliberatum illum, & a Deo, qui in Angelis simul naturam condidit, & largitus est gratiam, inspiratur, sed ab eorum voluntate elicitum, sive eum, quo merito permanentiæ, fultique adjutorio *sine quo* adhæserunt Creatori, fuisse actum amoris liberi, vera libertate, quæ in omni statu tam sanæ, quam infirmæ naturæ ad meritum prærequiritur; propterea quod non habuerunt Angeli statim ac facti sunt plenitudinem beatitudinis, visionem Dei intuitivam, & certissimam illam scientiam, per quam indifferentia ac libertas *a naturali necessitate* penitus tollitur. Liquet præterea, quod Angeli postquam majori accepta per Spiritum Sanctum abundantia caritatis assecuti sunt plenissimam illam perfectissimamque scientiam, actum amoris non quidem liberum, non indifferentem, non meritorium erga summum bonum elicere valuerunt, sed necessarium, & immunem duntaxat *a coactione*, qui a ratione meriti omnino disjungitur. Amorem vero, quo Deum super omnia caste, & cum merito dilexerunt, non fuisse plane naturalem, sed ex gratia, cum ex nuper dictis consequitur, tum ex propositione I. cap. VII. Num vere sive Angelus, sive homo nullius concupiscentiæ raptus inflexione possit absque gratia Deum super omnia diligere amore nulla depravata cupiditate permixto, litigiosa disputatio est sequentibus libris tractanda. De actu autem malæ voluntatis, quo angeli mali ab illuminatione initio accepta ut sapienter beateque viverent, aversi sunt, neque excellentiam sapientis, beatæque vitæ obtinuerunt, ambigendum non est, quin efficienter prodierit a solo libero arbitrio, quo Deum deserentes justum judicium experti sunt; ut docet Augustinus de Corrept. & Grat. cap. X. & nos commonstravimus I. & II. Propositione cap. VIII.

Posse quoque Angelum transgredi naturalem legem, positis his principiis, res ipsa loquitur. Etenim, cum nulla creatura indeclinabiliter tendat in aliquod particulare bonum, sed tantum naturaliter determinata sit ad bonum in communi, & ad summum bonum clare visum,

sum; quod sane totam rapit, trahitque ad se voluntatem; intellectus Angelorum nunquam fallitur circa veritates universales sibi naturaliter plane notas, sed circa hoc vel illud verum habet veram plenamque indifferentiam judicii; ideoque falli potest judicio saltem practico, & in peccatum delabi. Quapropter cum intellectus Angelorum sit tantummodo *in actu*, ut inquiunt, ad veritates universales, & *in potentia* ad hoc vel illud verum determinatum, est revera *discursivus*; quamquam ut inferat unam veritatem ex alia non eget temporis intervallo, neque experitur impeditionem & moram, cui subjicitur homo ob animi in corpore receptaculum. Igitur quidquid aliqui afferunt ad probandum non posse Angelos ex inadvertentia & errore circa naturæ legem delinquere, quoniam rerum naturalium clarissima in luce versantur, neque aliqua ratiocinatione proficiunt, est omnino falsum, mentitum, plenumque erroris. Verissimum tamen est hujusmodi inadvertentiam seu ignorationem, non esse invitam, & eam, qua, dum torquet perversa cupiditas, non possumus a libidinosis operibus temperare, nisi gratia Christi vulnera nostra sanante: hæc enim ignorantia non est natura institutæ rationalis creaturæ, sed pœna damnatæ; ut de homine docet Augustinus lib. III. de lib. arb. cap. 18. & in 1. Retract. cap. 9. Fuit ergo ante peccatum in Angelis ignoratio & inadvertentia hoc tantum sensu, quod cum possent facile animadvertere solum Deum esse summum bonum, quo substantia rationalis frui debet & delectari, convertentes se ad contemplandam propriæ naturæ excellentiam, hac delectati sunt, nequaquam eam referentes ad laudem & amorem Creatoris: ut liquet ex Prop. I. VIII. & cap. IX. hujus libri.

Demum colligitur ex dictis tam bonorum, quam malorum Angelorum voluntatem immutabilem esse, non propterea quod ab eo quod semel elegerint digredi non valeant; sed quia Angeli sancti videntes Deum in se, sunt ad amorem Dei essentialiter determinati, & carent indifferentia judicii: dæmones vero propter obstinationem & pervicaciam ita malo adhærent, ut nunquam sint pravæ & flagitiosæ voluntati reluctaturi. Id quidem negat universa Schola Thomistica, dicente Angelico Præceptore q. 64. art. 2. *Liberum hominis arbitrium flexibile esse ad oppositum & ante electionem & post: liberum vero arbitrium Angeli esse flexibile ad oppositum ante electionem, sed non post*. At hanc opinionem refutant Theologi alii, Gregorius Ariminensis in 2. Sent. q. 3. dist. 6. art. 2. Petavius lib. I. de Angelis cap. XI. Du-Hamel dissert. I. cap. 4. conc. 3. L'Herminier Tom. 2. pag. 489. Juenin Dissert. I. cap. 2. Concl. 3. Habert de Creat. cap. VIII. quæst. 4. aliique omnes, qui in verba Magistri non jurant.

Ob magnam adversariorum auctoritatem, lubeat iterum veritatem sententiæ nostræ introspicere. In primis cur Angeli sancti peccare non possint, ideo est quia videntes essentiam Dei in ejus amorem naturali-

raliter, & ex necessitate feruntur, neque possunt ab hoc amore divelli: in ceteris autem rebus, in quibus indifferenti judicio locus est, peccare non possunt, quoniam quæ Deo placent, & ipsi invictissime volunt, eo quod non possint Deum odio habere: quamquam in his perfectissima præditi sunt libertate. Probat hanc rationem ipse S. Thomas 1. p. q. 62. art. 8. *Angeli beati peccare non possunt*, (inquit ille): *& ratio est, quia eorum beatitudo in hoc consistit, quod per essentiam Deum vident. Essentia autem Dei est ipsa essentia bonitatis. Unde hoc modo se habet angelus videns Deum ad ipsum, sicut se habet quicunque non videns Deum ad communem rationem boni. Impossibile est autem, quicquam velit vel operetur, nisi adtendens ad bonum, vel quod velit divertere a bono in quantum hujusmodi. Angelus igitur beatus non potest velle vel agere, nisi adtendens ad Deum: sic autem volens vel agens non potest peccare*. Itaque etiam per Divum Thomam inflexibilis est voluntas Angelorum sanctorum ad malum, quoniam videntes Essentiam Dei sunt in ipsius amorem naturaliter determinati, quemadmodum ad rationem boni in communi: quare etiam post electionem est Angelorum voluntas flexibilis & mutabilis, respectu bonorum illorum, quæ cum non sint undequaque perfecta, naturaliter ac necessario in se voluntatem totam non rapiunt.

Ad hæc: PP. docent voluntatem Angelorum immutabilem esse non natura, sed gratia. S. P. Aug. de Corrept. & Gr. cap. x. scribit fuisse præmium permansionis Angelorum, *ut magnam per Spiritum Sanctum data abundantia caritatis Dei, cadere ulterius omnino non possent, & hoc de se certissime nossent*: quod & repetit lib. xi. de Civ. Dei cap. 9. & xxii. cap. 1. Fulg. de Fide ad Petrum cap. 23. *Hoc ipsum* (inquit) *quod ab illo statu beatitudinis, in quo sunt, mutari in deterius nullatenus possunt, non est eis naturaliter insitum, sed postquam creati sunt gratiæ divinæ largitate collatum*. Nazianzenus etiam 38. Orat. ait Angelos esse ad malum immobiles; *Utpote Deum circumstantes, ac primario Dei fulgore collucentes*. Et Damascenus lib. 2. cap. 3. definit Angelum *naturam ratione & intelligentia præditam, ac proposito & sententia mutabilem*. Qui & apertissimam caussam profert, quam etiam tradit Gregorius lib. v. Moralium cap. 28, videlicet, quod omne creatum etiam mutabile est, atque vicissitudini subjicitur.

In cujus rei confirmationem clamat insuper rerum experientia: nam Sancti Angeli in rebus, quarum nondum circumstantias omnes, & Dei voluntatem aperte noverunt, propositum sæpe mutant, & etiam aliquando diffident inter se, ut constat ex cap. x. Danielis: licet fixam habeant sententiam eligendi, quod placet Deo, quem necessitate diligentes non possunt odisse. E contra dæmones non omnia, quæ volunt, semper volunt, sed nunc tentant justos ut cadant, nunc a tentatione desistunt, ne meritum illis accumulent; quamquam pervicaces

ces sunt in avertendo se ab incommutabili bono, quod non possunt casto amore diligere. Ita ergo comparate ad finem ultimum immutabiles sunt Angeli ac dæmones: illi adhærent Deo immutabiliter propter plenitudinem beatitudinis; isti a Deo avertuntur propter inflexibilem obstinationem: at relate ad media, habent utrique libertatem, & Angeli sancti diversa eligere possunt servato ordine finis; Angeli mali divertendo se ab ordine finis: quorum primum est libertatis perfectio, alterum autem defectus, ut inquit S. Thomas q. 62. art. 8. ad tertium.

Quando ergo idem S. Thomas quæst. 64. art. 2. ait caussam obstinationis dæmonum esse, quod *Angelus apprehendit immobiliter, sicut & nos apprehendimus prima principia: homo vero apprehendit mobiliter discurrendo de uno ad aliud; unde voluntas hominis adhæret alicui mobiliter, quasi potens etiam ab eo discedere, & contrario adhærere; voluntas autem Angeli adhæret fixe & immobiliter*; quando, inquam, hæc ait S. Thomas, ita exponendus est, quod Angeli post electionem *immobiliter* adhæreant summo bono, cujus vident essentiam, itaut ad amandum Deum naturaliter sint determinati, quomodo intellectus hominis ad prima principia, & voluntas ad bonum in communi. Et quoniam post primum actum caritatis, statim plenam beatitudinem sunt assecuti, ideo adhærent summo bono *immobiliter*. Id vero manifestum est, si articulum hunc 2. quæst. 64. conferas cum art. 8. quæst. 62. Dæmones pariter, qui statim post lapsum ad sempiternum supplicium damnati sunt, inflexibiliter adhæserunt peccato, privati totaliter cognitione affectiva, quæ producit amorem Dei, uti docet art. præcedenti. Verum per liberum arbitrium diversa media possunt eligere, & consequenter sunt adhuc in his flexibiles ac mutabiles: quemadmodum colligitur ex resp. ad tertium memorati articuli 8. Quapropter neque nos a D. Thoma recedimus; quod implorata discipulorum ejus venia dictum sit: neque, ut opinor, illum oppugnant, qui Scholæ Thomisticæ, circa inflexibilitatem Angelorum, sensum, & opinationem rejiciunt.

Joannes Damascenus cit. cap. 3. lib. 2. inquit dæmonem non esse capacem pœnitentiæ, *quoniam corporis est expers*. Sed hæc non eo pertinent, ut velit incorpoream substantiam non posse natura sua a proposito resilire; sed insinuant tantummodo, dæmonem statim damnatum, & divina gratia destitutum fuisse, quod ut corpore, (inquit Petavius,) sic imbecillitatis excusatione careret. Nam præter definitionem Angeli supra ex Damasceno productam, post hæc eadem verba de Angelis bonis habet: *Difficulter in malum mobiles, sed non immobiles: nunc vero & immobiles non natura, sed gratia, & adhæsione ad id, quod solum bonum est*. Quibus, nisi me animus fallit, hactenus dicta valide confirmantur.

CA-

CAPUT XIV.

Quomodo Angeli assumunt corpora, & certo in loco constituuntur.

Angelos sive bonos, sive malos nonnunquam corpora assumere colligitur ex variis formis, quibus hominibus apparuerunt. Nam dæmon sub serpentis imagine Evam decepit: tres Angeli in humana specie in conspectu Abrahæ extiterunt: duo alii Sodomam tanquam peregrini petierunt: Raphael Tobiæ eunti in Rages Civitatem Medorum Ducem comitemque se præbuit: Gabriel ad Mariam Virginem ingressus mysterium reparationis nostræ ipsi nuntiavit; aliasque innumeras spirituum apparitiones certissimæ narrant historiæ. Hæc imaginatrici potentiæ tribui non debent, tum quia tactu aliquando hujusmodi corpora deprehenduntur, tum quia, ut ostendemus cap. ultimo, a nulla quantumvis vehementi apprehensione fieri possunt, quæ efficiuntur ab Angelis, dum hominibus utentibus etiam exteriori sensu apparent, & res occultissimas manifestant. Corpora autem assumpta ab Angelis sunt potissimum aerea, atque ex vaporibus & exhalationibus compacta, quæ cum extensionem aliquam habeant, & variis terminentur figuris possunt etiam apparere diversa, quam revera sint, v. g. ipsa corpora hominum, aut ferarum. Angeli enim perspectivæ artis periti, materiam miscere possunt, ut pro varia luminis reflexione, aut refractione diversæ appareant figuræ, diversi colores, & quæ egregiam formam & pulchritudinem habent, videantur fœda ac turpissima; & e converso quibus est corporis vitium, & deformitas, inesse credatur species liberalis, & eximia facies. Si enim radii solis per Prisma triangulum transmissi pingunt in opposito pariete imaginem variis distinctam coloribus, propterea quod radii refractione separantur; atque corpora quælibet naturalia, dum per idem prisma conspiciuntur, videntur ex una parte rubea, & flava, ex altera autem violacea & cerulea, quoniam radii prout magis minusve refringuntur, extrema imaginum exhibent a loco objectorum plus aut minus remota: quæ, aliaque experimenta exponit clarissimus Nevutonus: si ope microscopii minima corpuscula distincte cernuntur, & conspicillo concavo magis confuse, quoniam illo dispersi radii in unum retinæ punctum coguntur, hoc vero disperguntur amplius ut non possint in idem punctum retinæ collineare; quemadmodum ostendit Dioptrica: si, inquam, hæc diverso radiorum anfractu flexuque fiunt; non erit laboriosum Angelis miscendo ac perturbando corporis aerii materiem multimodis radios inflectere, pluraque unius objecti effingere simulacra.

Hinc multa delusionum genera, quibus dæmones, ac si monstra essent,

essent, aut volucres, aut formosæ adolescentulæ in hominum conspectum veniunt. Singulare exemplum refert parte ultima de universo Guilelmus Parisiensis, cujusdam militis, qui cum crederet complecti elegantis formæ puellam, se deprehendit jacere cum belluino cadavere tabe macieque soluto. Quamobrem etsi recentiorum Philosophorum sententia est, posse Angelos apparere sub quacunque forma absque assumptis corporibus, eo quod sensibilia objecta non aliam agendi rationem habeant, quam movendo localiter, aut motui locali resistendo, ut defendit Maignanus cap. 33. Philosophiæ naturæ, & Le-Grand cap. IX. Dæmonologiæ; constat tamen etiam experientia posse ab illis assumi corpora, assumique nonnunquam. In his autem corporibus, quomodo sentire queant, & opera vitæ exercere, dixi cap. IX. ad 4. oppositionem. Quod etiam in his corporibus prolem generare non possint, affirmavi cap. II. ad primam; neque necesse est plura de Angelorum corpore inquirere.

De loco autem Angelorum varias invenimus opinationes: quas tamen re inspecta videntur mihi posse facile conciliari. Quidam putant nullam spiritualem substantiam esse in loco, & hæc assertio communis est inter recentiores Philosophos, qui docent locum interiorem esse corpus, quod extensione sua spatium replet, exteriorem vero superficiem corporum ambientium: neque aliam ideam loci haberi contendunt, quoniam putant non posse percipi locum sine spatio, neque spatium sine extensione: de qua sententia vide Rohaultium cap. 8. Physices, Purchotium p. 2. Meth. sect. 2. cap. 2. quæst. 6. Institutionem Philosophiæ Cart. p. 3. cap. VII. Theologi Angelos esse in loco tradunt communiter, asserentes non quidem a loco ambiri, & circumscribi, quod fatentur convenire tantum corporibus, definiri tamen, hoc est, certo ac determinato loco fieri præsentes: quod dicunt esse in loco *definitive*. Hanc vero rationem essendi in loco alii afferunt competere Angelis ratione substantiæ, ut S. Bonav. in 2. dist. 2. q. 1. Scotus eadem dist. q. 6. Gregorius Arimin. ibid. quæst. 2. art. 2. Frassen tract. 1. de Ang. disp. 2. art. 3, ceterique Scotistæ ac Nominales: alii rationem illam repetunt ex Angelorum operatione, ut Thomistæ omnes, pluresque nostratium. Animadvertit autem J. B. Du-Hamel dissert. 1. de Angelis cap. 4. dupliciter rem aliquam esse in loco 1. per indistantiam sive præsentiam, quomodo una res est, ubi est altera, 2. per applicationem & contactum, quo pacto una res alteri applicatur, eamque tangit. Quibus prænotatis sequentes statuo positiones.

Propositio I. Angeli non sunt in loco, quomodo sunt corpora, per extensionem.

Ita Patres, & quilibet ratione præditus. Nam S. Pater Augustinus lib. VIII. de Gen. ad lit. cap. 19. ait: *Necesse est esse partes iis, quæ in locis sunt*. Greg. Nyss. in 1. contra Eunomium, Didymus de

Spiritu sancto. Nemesius, aliique complures docent Angelos non esse in loco, quod esse in loco sit affectio rei corporeæ & extensæ: & Boetius in libro, cui titulus est, *An omne quod est bonum, sit circa principium illius*, ait communem esse animi conceptionem, *Incorporalia in loco non esse*. Et revera corpora ita sunt in loco, ut eorum partes loci dimensionibus respondeant, spatium repleant, & situm, sive majorem aut minorem positionem acquirant: Sed substantia incorporalis & cogitans partes, dimensiones, & situs ordinem habere non potest: Ergo hæc substantia nequit esse in loco more corporum.

Propositio II. Angeli sunt certo ac definito loco præsentes.

Demonstratur I. Quia ex 2. Petri cap. II. v. 4. constat Deum *Angelis peccantibus non pepercisse, sed rudentibus inferni detractos in tartarum tradidisse cruciandos*. Apoc. XII. 8. legitur: *Neque locus inventus est eorum amplius in cælo*. Et Angelos Sanctos in cælis permanere, ad homines mitti, de loco in locum transire plura divinarum Scripturarum evincunt exempla. II. Probatur ex PP. dicente Augustino de Agone Christ. cap. 3. *Non ergo abritremur in summo cælo habitare diabolum cum Angelis suis, unde lapsum esse credimus*. Et Damasceno lib. II. de Fide cap. 3. *Angeli quando sunt in cælo, non sunt in terra, & cum in terram a Deo mittuntur, non manent in cælo*. III. Confirmatur ratione, quam affert Theodoretus quæst. 3. in Genesim: Divinitas non est in loco, sed ubique, quia est infinita; ergo substantia, quæ finita est, non ubique consistit, sed in loco. Igitur si quæ sunt opposita Patrum testimonia, probant tantummodo Angelos non esse in loco per extensionem, sive, ut inquiunt, *circumscriptive*: quod fuit superiori propositione comprobatum.

Propositio III. Angeli sunt in loco per indistantiam ac præsentiam, ratione substantiæ suæ, non operationis aut virtutis: & vera est Nominalium, & Scoti sententia.

Expresse hæc propositio definita est approbatione Doctorum a Stephano Parisiensi, ut ait Gregorius Arim., in damnatione sequentis articuli: *Quod substantiæ separatæ sunt alicubi per operationem, & non possunt moveri ab extremo in extremum, nec in medium, nisi quia possunt velle operari, aut in medio aut in extremis. Error, si intelligatur sine operatione substantiam non esse in loco, nec transire de loco ad locum*. Habetur modo hic articulus tom. XXV. Bibl. PP. pag. 332. & est 4. capitis 1. *De Deo & Intelligentiis*. Sed hac damnatione prætermissa; thesis probatur 1. argumento Theodoreti cit. q. 3. in Genesim scribentis: *Omnia ea, quæ in tempore cæperunt finita sunt, & habent circumscriptam substantiam, & ideo loco opus habent: quia ideo divinitas non est in loco, quia minime est circumscripta*. Rude argumentum quidam appellant, reponentes substantiam Angelorum finitam esse, idest, coarctatam in sua *specie*, non determinatam ad locum: at

at excutitur peracuta hæc cavillatio, siquidem ita ratiocinari fas est: Substantia Angelica cum non sit infinita, est seipsa limitata in aliqua *specie*: Ergo, cum non sit immensa, est semetipsa terminata in aliquo loco; sicut Deus e contra, cum sit perfectissimus, & immensus, omnia definita locorum spatia transcendit. Præterea: In cœlo Empyreo nihil Angeli operantur exterius; contemplatio enim divinitatis, & caritas qua illic inflammantur, operatio immanens est; & si quidam spiritus inferiores illuminant, id agitur in mente spirituum, non in loco, in quo immutabilia sunt omnia, & lux sempiterna coruscat. Neque ornatum aliquem cælesti Jerusalem, cujus lucerna est Agnus, superaddunt, nisi quatenus sunt primores cives illius, & civitatis sanctæ pars princeps. Invenimus ergo Angelos esse in loco sine operatione aliqua transeunte. Deinde quælibet operatio, supponit præsentiam, & in Thomistarum Schola approximatio, (ita consuetum est colloqui,) agentis ad passum est operationis conditio *sine qua non*. Igitur primum percipio Angelum esse loco præsentem proximumque, deinde in loco operari: primum, ut exemplo utar Frassenii, Gabrielem ingressum ad Virginem, quam eam allocutum; primum Angelum accessisse ad Christum, quam ei ministrasse. Quam sane mentis meæ perceptionem quidquid reponunt Thomistæ nequeunt perturbare: eorum enim cum responsa, tum objecta eo collimant, ut probent Angelum non esse in loco per contactum substantia sua, quod non difiteor.

Ulterius dæmones desistunt nonnunquam a consuetis corporum vexationibus, nec tamen inde recedunt: patiuntur ab igne, quia huic inviti alligantur, non ignem ipsi movent, aut exterius agendo percellunt; & nihilominus illic commorantur: & si contingat, ut pro lubitu nunc in rectam lineam, nunc in obliquam corporum motiones efficiant, habetur quidem diversa operatio Angelorum, non diversa in loco præsentia. Postremo: Dummodo percipiatur coexistentia substantiæ angelicæ ac temporis, absque ulla operatione intelligitur Angelum esse in tempore: Ergo ut concipitur existentia loci simul & Angeli, sine aliqua operatione percipimus Angelum esse in loco.

Propositio IV. Angeli sunt quoque in loco per contactum non sola ratione substantiæ, sed etiam operatione, & applicatione virtutis, ut placet Thomistis.

I. Demonstratur, quoniam substantia angelica expers est partium, neque seipsa tangit res corporeas, sed eas potius permeat, ac penetrat: est ergo in loco per contactum operatione, & quantitate virtutis, non semetipsa. II. Quia substantia Angelorum indifferens est ad occupandum locum majorem, aut minorem, cumque determinari non possit nisi applicatione virtutis; hæc est unica ratio, cur Angelus hoc vel illud loci spatium tangat, & impleat. III. Quantitas molis constituit corpora in loco *circumscriptive*, prout locus dimensionum

commensurationem designat: igitur quantitas virtutis constituet spiritum in loco *definitive*, quatenus locus latitudinem & extensionem importat; in quo loco nequit esse substantia Angeli per semetipsam, ut constat ex Proposit. I.

Habes omnium sententiarum conciliationem: quare ut solvas quælibet argumenta, teneto hæc duo verba Ariminensis: *Ad hoc ut aliquid sit in loco definitive tantum, non requiritur aliquis contactus, sed solum, quod ipsum sit illi præsens & ab eo contineatur*. Ipse D.Thomas q. VIII. art. II. tradit hanc duplicem rationem essendi in loco; quamquam modum proprium loci declarat esse *in quantum locata replent locum*. Probatur etiam mihi opinio Vasquesii asserentis Angelum esse in loco per unionem ad corpora, si per unionem solam coexistentiam loci & substantiæ angelicæ, ac nihil præterea intelligamus. Si dicas substantiam Angelorum esse indifferentem ad hanc vel illam coexistentiam; respondeo id verum esse, & determinari sua libera voluntate, aut si in loco violento existat, voluntate & proposito Dei. At hæc determinatio est in genere causæ efficientis, non *formalis*: & est ratio, cur Angeli sint in loco, quemadmodum motus corporis ac transmigratio, cur hac vicinia circumscribantur; aut approximatio ignis, cur lignum istud comburat. Si reponas corpora non circumscribi nisi per extensionem, & ignem non comburere nisi per qualitatem: præsto erit responsum, neque Angelum tangere, aut movere corpora nisi per applicationem virtutis; sed hac præcisa, esse in loco per indistantiam, quomodo sunt duo corpora, quæ invicem penetrantur. Denique si dixeris, Augustinum rationem reddere cur universæ moli corporis adest anima, dum ait lib. de Immortal. animæ cap. 6. *Tota singulis partibus simul adest, quæ tota simul sentit in singulis*: Et Damascenum lib. I. cap. 17. *Natura incorporea circumscribitur, ubi & operatur*; primo respondeo loqui Patres de existentia in loco per contactum: posthac animadverto neque Augustinum, neque Damascenum asserere quod spirituales substantiæ ubicunque sunt, ibi operantur; quamquam affirmant, quod ubi operantur, ibi sunt. Possunt ergo esse, tametsi non operentur, in loco; ut III. diximus Propositione.

APPENDIX.

Quæri solet, an Angeli localiter moveantur. Bernardus serm. 5. in Cantica ait: *Non est discurrere, & de loco in locum transire, nisi corporum*. Localem tamen motum Angelis tribuunt Scripturæ, ex quibus constat illos ad homines, ac terrarum regiones appellere, discedere & egredi, perambulare & vagari, ejici ac detrudi: unde Chrysostomus hom. 3. in Epist. ad Hebræos, inquit: *Angeli loca mutant, & prioribus relictis in quibus sunt, ad alia pergunt in quibus non erant*.

erant. Eſt autem duplex ſpecies motus localis; prima dum mobile variis partibus locorum propria extenſione reſpondet, altera dum diverſis locis ſe præſentem ſiſtit ſpiritus: & illa quidem, ut Bernardus loquitur, rerum corporalium eſt propria.

Angelorum motum momento fieri ſcribit in Apologetico cap. 22. Tertullianus, & de Pythio dæmone, qui eodem tempore nunciabat quæ a Crœſo agebantur in Lydia, *Momento*, inquit, *apud Lydiam fuerat*. At S. P. Auguſtinus lib. XII. de Civ. Dei cap. 15. ait: *Etiamſi immortalitas Angelorum non tranſit in tempore, nec præterita eſt quaſi jam non ſit, nec futura quaſi nondum ſit; tamen eorum motus quibus tempora peraguntur ex futuro in præteritum tranſeunt*. Et Bern. ſerm. 78. in Cantica: *Angelus non abſque motu operatur tam locali, quam temporali*. Tertullianum ergo exponere poſſumus de celeritate motus Angelici, qui a nullo corpore retardatur, ut diximus ſupra de Divinatione Dæmonum cap. XII. notatione V.

Tandem quærunt, num idem Angelus poſſit eſſe in pluribus locis, aut in uno loco poſſint eſſe plures Angeli. Sed conſtat ex dictis ſubſtantiam omnem finitam, uti eſſentia, ita loco eſſe coarctatam; unde Damaſcenus lib. 1. cap. 8. ait: *Non poteſt Angelus ſecundum idem in diverſis locis operari*. Ad primam ergo quæſtionis partem, nos quidem reſpondemus negative, ita tamen, ut ad plures partes ejuſdem loci poſſit pro lubitu motus & operatio angelica extendi juxta virtutem, qua unuſquiſque pollet in aliquo genere terminata. Ad alteram vero partem, ſi quæſtio inſtituitur de exiſtentia in loco per indiſtantiam ac præſentiam, liquet plures Angelos poſſe in eodem ſpatio, quantumvis minimo, contineri, quoniam nullam faciunt, dum ſimul ſunt, extenſionem; idque aperte docent Richardus in IV. de Trinitate, Ochamus in Quodl. q. 1. & Gregorius de Arimino diſt. II. q. 3. art. 2. & eſt veluti corollarium præcedentis Propoſitionis III. Si autem loquamur de exiſtentia in loco per contactum, & applicationem virtutis; quemadmodum ſentiunt Philoſophi eumdem effectum non poſſe produci a pluribus cauſis ejuſdem generis adequatis, ſed tantum a pluribus cauſis quæ ex parte agant & moveant; ita abſque ulla hæſitantia aſſeverandum eſt, multos Angelos poſſe in uno loco reſidere, ſi pauliſper & aliqua ex parte agant, non vero ſi adæquati ſint perfectique motores: quod eſt planiſſimum IV. Propoſitionis conſectarium.



CA-

CAPUT XV.

De merito, atque de lapsu Angelorum.

BONAM voluntatem, qua Angeli Sancti merito perseverantiæ meliores facti sunt, ex Dei gratia fuisse, malam vero, qua dæmones ceciderunt, a solo libero arbitrio profectam, adversus Pelagianos & Manichæos concordissime Theologi affirmant. At quando illi promeriti sint beatitudinis plenitudinem, isti autem ruerint præcipites, contentiosa, nec valde utili disquisitione disceptant. Nam inter creationem Angelorum ac terminum quidam duo instantia temporis constituunt, nonnulli quatuor aut quinque, aliqui diem integrum naturalem, aliquipiam sex dies creationis, quos corporeos esse firmissime tenent permulti. De priori autem instanti Scotus, & qui ei militant viri docti, noster Ariminensis, Vasquesius, Arriaga, aliique sentiunt potuisse Angelos & mereri & peccare: de merito consentit, de peccato negat cum perillustri discipulorum manu magnus Thomas Aquinas: ad meritum simul ac demeritum pro eo instanti comparandum defuisse Angelis potestatem docet cum non obscura Interpretum multitudine Aegidius noster. In tanta hominum discrepantia videtur mihi Augustinus acu rem tetigisse, & præclaram S. Patris doctrinam, quam cap. VIII. & IX. pro modulo ingenii mei explicavi ratione quadam diversa ab his Theologis, qui Peripateticam philosophiam sunt arcte & mordicus consectati, a qua non semel Augustinum, & jure quidem recedere arbitror: præclaram, inquam, S. Patris doctrinam demonstrare, præcipuas ex narratis Doctorum opinationibus veras esse simul, & falsas.

Diximus ergo, Angelos principio a Deo fuisse conditos *lucem*, idest, cum ideis inditis, & ingenitis, in quibus perciperent sempiternas rationes rerum, & simul cum bona voluntate, qua Deo adhærerent, & cum actuali adjutorio, *sine quo* non poterant in beatitudine permanere, non tamen ad particulare bonum prædeterminante voluntatem naturaliter tantum inclinatam ad bonum in communi: deinde convertisse se ad contemplandam sui, aliarumque creaturarum excellentiam in propria natura, cognitione, quam S. P. appellat *vespertinam*. Tum Angelos sanctos in liberam Dei laudem caritatemque consurrexisse, & factum in eis *mane*: Angelos autem malos seipsis delectatos nequaquam laudibus & amore fuisse Deum prosecutos, sed in tenebras noctemque sese commutasse. Demum Angelis sanctis donatam beatitatis plenitudinem, malos autem factos esse miserrimos; atque ita inter lucem tenebrasque divisum. Quæ satis arbitror ex IX. capite manifesta.

Jam animadverte hæc omnia absque intervallo temporis fuisse peracta: *Non secundum temporum moras, sicut fiunt dies isti, cum oritur & oc-*

& occidit sol, & in locum suum redit ut rursus oriatur, sed secundum potentiam spiritalem mentis angelicæ, inquit S. P. lib. IV. de Gen. ad lit. cap. 32. & paullo post rationem reddit, quoniam hoc interest discriminis inter mentem angelicam & humanam, quod illa *cuncta, quæ voluerit, notitia facillima comprehendit*: hæc ex adverso *quanta tarditate ac difficultate agat, & quanta temporis mora propter corpus corruptibile, quod aggravat animam, quis ignorat?* Quare per Augustinum potentia spiritalis mentis angelicæ sine temporis mora fit & dies, & vespera, & mane; unde cap. XXIX. præcedenti scripserat: *Simul ergo habent & vesperam, & mane*: nempe quia sine temporis intervallo Angeli, ut ibidem ait, *& possunt, & faciunt*.

Quamquam vero hæc uno eodemque momento temporis perficiantur, est tamen in his ordo caussalitatis, cum una cognitio præcedat alteram, ut scite docet eodem cap. 32. Augustinus dicens: *Nec ideo tamen sine ordine, quo apparet connexio præcedentium, sequentiumque caussarum*. Quem ordinem e vestigio explicans ait: *Etiamsi nulla hic morarum temporalium sint intervalla, præcessit tamen ratio condendæ creaturæ in verbo Dei, cum dixit: Fiat lux. Secuta est ipsa lux, qua angelica mens formata est, atque in sua natura facta est, &c.* Sequenti autem cap. XXXIV. explanat quomodo unico instanti temporis de una in alteram cognitionem, de vespertina in matutinam procedat Angelus, etiamsi una cognitio sit caussa alterius, exemplo solis, quem orientem uno ictu videt acies oculorum nostrorum, licet *pervenire non possit ad solem orientem, nisi transeat aeris, cælique spatium, quod inter nos, & ipsum est*. Oportet ergo, ut distinguamus moras & instantia temporis, quod peragitur motu rerum corporearum, & moras & instantia operationum Angelorum, qui de una cognitione transeunt in alteram, sed tanta celeritate, ut harum ordo & caussalitas perficiatur absque ullo intervallo *morarum temporalium*. Quibus ex Augustino decerptis, sit

Propositio I. Angeli peccare & mereri potuerunt initio temporis, & revera alii meruerunt, alii peccarunt, priusquam percurrerent intervalla morarum temporalium.

De merito consentientes habeo Thomistas, & quamquam his non omnes subscribant, *multo rectius sentiunt, qui docent omnes angelos primo instanti, quo facti sunt, beatitudinem meruisse*, inquit Cl. Estius in II. Sent. §. 11. dist. 3. Quod etiam peccare potuerint, docent Scotistæ, aliique superius laudati: & quod nulla fuerit mora inter creationem & lapsum angeli, & in primo instanti suæ creationis in actum liberi arbitrii proruperit, asserit S. Thomas q. 63. art. 5. Thesim autem universam sic demonstro. I. Angeli absque ulla temporum mora simul fuerunt & dies, & lux, & simul habuerunt *vesperam, & mane*: At *vespera* est contemplatio rerum creatarum, *mane* est relatio amoris & caritatis in Deum: Ergo absque ullo temporalium morarum spatio & per in-

intellectum sese cognoverunt, & per liberum arbitrium Angeli sancti caritate in Deum ordinati sunt, reliqui seipsis delectati. Major propositio est Augustini cap. 32. & 29. lib. IV. de Genes. ad lit.: & minor pariter est Augustini lib. XI. de Civit. Dei cap. VII. Hæc argumentatio sequenti corroboratur: Ut angelus de una in alteram cognitionem, & de hac in actum liberæ caritatis erumpat, ut Augustinus docet, non eget spatio temporis, quo movetur animus noster pressus tarditate ac difficultate propter corpus corruptibile, quod aggravat animam: sed, ut acies oculorum per ampla, immensaque spatia ad orientem solem transit ictu uno; absque temporis mora a mentis contemplatione ad diligendum Deum potentia spiritali transcendit. Quid ergo prohibet, ut initio temporis eodemque creationis momento sibi meritum ac demeritum comparasse affirmemus? Huc etiam pertinet argumentum Gregorii Ariminensis & Scoti, quo saltem potestas peccandi, & merendi in primo instanti evincitur. Est autem: In primo instanti habuerunt Angeli quod ad merendum, ac demerendum requiritur, videlicet notitiam rerum, liberum arbitrium, necnon supernæ gratiæ adjutorium, atque ut actum amoris sui in Deum vel in seipsos referrent, non opus habebant, ut illum mora aliqua temporis suspenderent. Potuerunt ergo in illo creationis momento & Deo adhærere amore casto, & mereri; atque in seipsis delectari, & peccare.

Deinde profertur exemplum Christi, qui in primo conceptionis momento revera promeruit, & licet non potuerit peccare, quoniam erat Deus homo, & fruebatur visione Dei, per quam, ut explicatum est cap. XIII. naturaliter amor erga ultimum finem determinatur, & sola remanet indifferentia relate ad media; tamen promeruerit reapse. Angeli ergo, qui nondum videbant Deum facie ad faciem in priori momento non solum mereri poterant, sed etiam culpam & nequitiam contrahere. Neque audiendi sunt, qui ajunt Christum meruisse duntaxat post primum instans; hæc enim responsio apertissime falsa est, & adversatur Magistro sent. in 3. dist. 18. Divo Thomæ 3. p. q. XXXIV. art. 3. Theologis fere omnibus: auctoritati Sanctorum Patrum, præsertim Gregorii Magni, & Augustini apud Magistrum, ac D. Thomam loco nuper laudato: rationi etiam apertissimæ, quoniam nisi Christus meruit in primo instanti, potuit juxta animæ meritum proficere, quod erroneum est, & Patribus adversatur. Tamen Thomistæ docent non eamdem esse rationem de potestate merendi, ac peccandi; quod, inquiunt, liberum arbitrium ad bonum se habeat naturaliter, ad malum vero præter naturam: & rursus, quidquid est in merito est a Deo, quidquid est in peccato, a libero duntaxat arbitrio: sed ut hæc vera sint, ratiocinationis nostræ vis non infringitur. Nam quamvis meritum sit a Deo, requiritur tamen ut liberum arbitrium, dum meretur, agat indifferenter, habeatque liberam ad utrumlibet potestatem: si ergo in primo crea-

creationis momento liberum arbitrium indifferenter se habet ad actum, ad quem potest se determinare per gratiam, in eoque momento mereri; poterit etiam indifferenter prorumpere in actum, ad quem potest voluntas suapte indole flecti, ideoque etiam peccare. Quod enim praecedat in Angelis voluntatis nequitiam gratia, sanctitas, & rectitudo naturae; efficit tantum, ut Angelus peccare nequeat in primo instanti operationis angelicae, quae tamen sine temporis mora perfici potest, aut dehonestari.

Illud denique accedit, quod ad meritum, vel demeritum necesse non est ut voluntas mora aliqua temporali suspensa maneat, deliberatura postmodum quid eligat, & prosequatur; sed sufficit, si velit & eligat cum indifferentia judicii, idest, cum potentia ad oppositum. Voluntas ergo Angelorum, quae temporali mora ad eligendum non indigebat, statim ac producta est absque plenitudine beatitudinis & cum libera potestate convertit se ad laudandum & diligendum Creatorem suum, & libere meruit: quemadmodum voluntas daemonum in delectationem sui flexa est, culpamque suscepit.

Propositio II. Si loquamur de instantibus Angelicis, sive de ordine, quo una cognitio praecedit alteram, & illuminatio mentis antevertit, causatque delectationem voluntatis, Angeli non potuerunt in primo instanti mereri aut demereri.

Hanc thesim breviter demonstro. Ac primo S. P. Augustinus postquam lib. IV. de Genes. ad lit. cap. XXIX. dixerat in Angelis fuisse simul absque temporis intervallo *& diem, & vesperam, & mane*; proximo capite XXXI. ait, quod si loquamur de ordine praecedentium & sequentium caussarum, *non fuerunt simul omnia & dies, & vespera, & mane, sed singillatim per ordinem*. Quem ordinem cap. 32. exponit, quod primo praecessit ratio condendae creaturae, deinde Angeli in propria natura creati sunt, postea se in propria substantia noverunt, tum aliqui conversi sunt in Dei amorem & laudem, ceteris delectatione conditionis suae tumescentibus. Igitur si de tali caussarum ordine, & diversitate operationum verba faciamus; initio Angeli nullo merito operati sunt, neque operari potuerunt. Praeterea antequam Angeli per liberum arbitrium in Dei amorem, vel in sui delectationem converterentur, praecessit causalitate & ordine creatio eorum substantiae exornatae rerum notitia, originali sanctitate, & gratiae actualis auxilio; ad quae omnia, priusquam voluntas angelica libera determinatione flectatur *passive* se habet; quippe non potest bonum diligi nisi praecedat cognitio, neque cognitio ipsa, nisi praeexistat res cognoscenda: Ergo in illo priori momento creationis nulla fuit Angelis libere agendi facultas. Huc spectant etiam argumenta ex D. Thoma petita; idest, quod ad motum voluntatis debet praecedere apprehensio, ut ait q. VIII. art. 4. & quod non potest liberum arbitrium in unam vel alteram par-

tem flecti, nisi ab aliquo exteriori principio moveatur, ut docet in 1. 2. q. 109. art. 2. &c. In primo ergo instanti angelico, quod est apprehensio, & motus voluntatis ad bonum in communi, in quod trahitur naturaliter, Angelus non poterat aliquid promereri; licet necessaria ei non fuerit temporis vicissitudo, ut de apprehensione ad amorem, & de motione ad bonum universaliter ad præeligendum particulare bonum deflueret. Vide Aegidium in II. Dist. 3. p. 1. q. 1. art. 2, & 3.

Ex quibus constat pluribus instantibus angelicis cœlestium spirituum salutem ac perditionem esse confectam, & hæc plura instantia respondere unico temporis nostri momento. Atque primum instans est creationis, quo omnes Angeli *lux* facti sunt, idest conditi cum participatione lucis æternæ ut possent beate & sapienter vivere, cum justitia & sanctitate, & cum actu bonæ voluntatis, & adjutorio eam præmovente ad bonum in communi. Alterum instans est meriti, in quo Angeli Sancti per actum deliberatum liberi arbitrii adhæserunt summo bono in Deum ex præcedente notitia & motione laudem caritatemque referentes, mali vero superbia inflati absque relatione ad Creatorem propria delectatione capti sunt. Postremum instans est retributionis, in quo illi majorem acceperunt abundantiam caritatis & beatitudinis plenitudinem, & isti in sempiternam miseriam ceciderunt. Hinc S. Thomas q. 62. art. 5. docet Angelos post primum actum caritatis, quo beatitudinem meruerunt, statim fuisse beatos, & in resp. ad 2. ait: *instantia diversa in his, quæ ad Angelos pertinent non accipiuntur, nisi secundum successionem in ipsorum actibus.* Quæst. etiam 63. art. 6. docet Angelum peccasse *post primum instans suæ creationis*. Hæc eadem instantia paucis immutatis enumerat Scotus, atque in his *omnes jam pene recentiores conveniunt*, inquit tract. 1. disp. 111. art. 1. q. 3. Claudius Frassen.

Quorumdam argumentorum refutatio.

Adversus 1. Proposit. videtur obstare, quod si in primo instanti temporis Angeli peccassent, eorum nequitia foret Deo tribuenda; prima enim operatio, quæ simul incipit cum esse rei, est illi ab agente, a quo habet esse, ut inquit S. Thomas cit. art. 5. q. 63. Sequeretur etiam eodem momento fuisse simul in Angelis cognitionem *vespertinam* qua viderunt in propria natura res creatas, & *matutinam* qua se converterunt in Deum; quod perinde est, ac si dicamus extare simul lucem ac tenebras, sive diem noctemque. Falsum præterea esset quod scribit Anselmus cap. 13. de casu Diaboli, primam voluntatem non esse nisi a Deo.

Respondeo hæc statutæ a me positioni nihil officere. Ad primum enim respondeo peccatum Angelorum non esse Deo tribuendum, quoniam a Deo omnes Angeli creati sunt recti, & cum gratia, qua poterant,

rant, si voluissent, perseverare: ideoque nequitia debet refundi in solum eorum arbitrium, quod sine ulla temporali mora potuit flecti ad utrumlibet; tametsi ordine causalitatis creatio præcedat illuminationem mentis angelicæ, illuminatio vero voluntatis affectum. Quod adeo verum est, ut S. Pater XI. de Civit. Dei cap. XIV. loquens de ordine præcedentium, & sequentium causarum ait: *Et illud quod ab initio diabolus peccat, non ab initio ex quo creatus est, peccare putandus est, sed ab initio peccati, quod ab ipsius superbia cœperit esse peccatum*: quippe ante peccatum, quod naturale non est, præcedit natura, quam etiam *in extremis infimisque bestiolis* Deus constituit; & consequenter *initium ejus figmentum est Domini*. Sed de initio temporis, quod motu corporalium metimur, idem Augustinus lib. XI. super Genes. cap. 23. inquit: *Quod putatur nunquam Diabolus in veritate stetisse, nunquam cum Angelis beatam duxisse vitam, sed ab ipso suæ conditionis initio cecidisse, non sic accipiendum est, ut non propria voluntate depravatus, sed malus a bono Deo creatus putetur; alioquin non ab initio cecidisse diceretur: neque enim cecidit, si talis est factus. Sed factus continuo se a luce veritatis avertit superbia tumidus, & propriæ potestatis delectatione corruptus: unde beatæ atque angelicæ vitæ dulcedinem non gustavit. Quam non utique fastidivit acceptam, sed nolendo accipere deseruit, & amisit*. Habet similia præcedenti cap. XVI. En quomodo absque ulla temporis mora initio cecidit. Ad alterum vero, ex dictis liquet inter cognitionem *vespertinam* & *matutinam* non temporalem moram interfluxisse, sed ordinem naturæ & causalitatis duntaxat; quod animadvertit etiam Guilel. Estius magni nominis Theologus lib. 2. dist. 3. §. 11. Quod ait Anselmus pariter verum est; nam priusquam creata voluntas per liberam determinationem eligat bonum aliquod particulare, est ab auctore naturæ determinata ad bonum in communi, & hæc determinatio illam ordine caussalitatis, at non semper temporis successione, antevertit. Præclare itaque Anselmus primum *velle* Deo tribuendum esse affirmavit.

Adversum alteram thesim facit primo, quod Aug. XI. de Civit. Dei cap. 13. disputans contra Manichæos de origine malæ voluntatis ait non sentire cum illis hæreticis, quisquis asserat Diabolum ab initio peccare, hoc est, ex quo creatus est justitiam recusavisse. Potuit ergo Angelus in 1. instanti operationis suæ demereri, nec tamen culpa foret Creatori imputanda. Deinde si ad meritum, ut dictum est, non requiritur suspensio actus, sed sufficit potestas ad oppositum: cccur prima angelica operatio, cum tali potestate conjuncta, effici non potuit cum merito? Ad extremum primus actus, quem in nobis excitat efficax gratia Christi, meritorius est; & cum sit vitalis a voluntate interius se movente progreditur. Hujus generis eccur non fuit operatio prior Angelorum?

Reſp. neque his cuniculis firmatam a nobis ſententiam concuti, ſed muniri validius. Jure enim Auguſtinus ſcribit non ſentire cum Manichæis, quiſquis aſſerat diabolum ab initio propria voluntate cecidiſſe, quod enim malum eſt, & voluntarium, non eſt naturale ſed liberum; & ipſa mala voluntas cum ſit a libero arbitrio, *grande teſtimonium eſt naturæ bonæ*. Sentiret tamen cum Manichæis qui aſſereret apprehenſionem, & inclinationem, cum qua Deus naturam angelicam condidit, & quæ liberam voluntatis deliberationem antevertit, fuiſſe naturaliter malam; hoc enim eſt facere dæmonem natura malum, non voluntate. Non ſunt ergo ad anxias morarum inquiſitiones trahenda verba Auguſtini: ſed hoc tantum tenendum aſſeveranter, naturam bonam præceſſiſſe ante malam voluntatem. Ita meritum non antegreditur neceſſario anceps ſuſpenſaque conſultatio: antevertit tamen apprehenſio, & inclinatio ad bonum in communi ordine ſaltem cauſſalitatis; quoniam cognitio *matutina* per quam Angelus convertit ſe ad laudandum diligendumque incommutabile bonum, ſubſequitur ad *veſpertinam*, per quam in propria natura res creatas agnovit. Actus æque prior, quo fulti victrici adjutorio commeremus, deliberatus eſt, ſitque cum poteſtate ad utrumlibet: ſed actum deliberatum antecedit ordine efficientiæ gratia actualis, quæ eſt actus indeliberatus mentis & voluntatis, ſcilicet ſancta cogitatio, & inſpiratio dilectionis. Ita ergo actum deliberatum Angelorum præceſſit aliqua cogitatio & inſpiratio, non temporis ſucceſſione, ſed ordine cauſſalitatis: eaque cogitatio & inſpiratio eſt primum inſtans angelicum; aut, ſi mavis, ſunt duo inſtantia actibus mentis, & voluntatis diſtincta.

CAPUT XVI.

Quis fuerit deſertorum Angelorum princeps: in quo deliquerint: quo ſint poſt culpam detruſi.

SEQUITUR, ut de malorum Angelorum peccato diſſeramus: quorum Coryphæum *Satanam* dicunt, vel *Diabolum*. Satan vox hebræorum eſt derivata a שׂטן, & adverſarium, hoſtemque ſignificat: unde III. Regum XI. 14. Adad Idumæus dicitur in Codice hebraico לשלמה שׂטן *Satan Salomoni*: Et Petro obſiſtenti Chriſto, ne ad crucem properaret, dictum eſt Mat. XVI. 23. *Vade poſt me Satana*. Διάβολος græcum nomen eſt, ab διαβάλλω, *traduco, calumniam infero*. Atque hoc vocabulo deſignatur erga homines livor & invidentia, & quæ hinc ortum habent, mendacium, homicidium, & cohortatio ad malum: quare Phariſæi invidi, & morti Chriſti inhiantes Joan. VIII. 44. eſſe dicuntur ex *patre Diabolo*: & cap. VI. 71. *Diabolus* appellatur Judas Iſcariotes, & quiſquis innocentibus malum ſtruit. *Dæmonis* appellatio

tio communior est, significatque, ut dixi cap. XII. not. 8, *scientem & divinum*, & hoc nomen accitum est a δαίω, *scio*. Quapropter, nisi sermonis usus vetaret, in pretio & honore posset haberi, ut olim apud Græcos vulgare erat, τίμα τὸ δαιμόνιον, *Deum cole*: at post Evangelium dignum est Dæmones tantum appellare nequissimos illos spiritus divinitatis æmulatores.

Horum spirituum quærimus primo Ducem ac principem; ignoratur enim, & tamen disputatur, quis fuerit dux & columen ceterorum. Deinceps agendum est de perpetrato ab his crimine; quod alii dixerunt stuprum illatum feminis, alii invidentiam, superbiam alii; & multi multa commenti sunt. Videndum postea, an statim post culpam dæmones omnes in abyssum relegati fuerint, an adhuc plures per aerem vagentur.

Propositio I. Verisimile est Satanam fuisse ceteris spiritibus nobiliorem.

Apud Ezech. enim cap. XXVIII. 2. Satan princeps Tyri appellatur; quod ut concedamus literaliter accipiendum esse de Ithobalo, aut alio Tyriorum Rege divitiarum copia, præsidiisque urbium potentissimo; designat nihilominus etiam desertorem Diabolum, qui ceteros Angelos decore & ordine antecellebat. Tertullianus enim lib. 2. adversus Marcionem cap. 10. scribit Satanam Tyriorum principi comparatum, *quia erat eminentissimus Angelorum, & Archangelus omnium sapientissimus*. Ac videntur in hanc sententiam PP. conspirare. Nam Gregorius lib. Moralium IV. cap. 13. ait: *Apostata Angelus, qui ita conditus fuerat, ut Angelorum ceteris legionibus emineret, superbiendo succubuit*. Bernardus etiam serm. de Adv. *Superbia* (inquit) *non modo Angelum, sed Angelorum principem in Diabolum commutavit*. Atque Auctor Comment. quæ Hieronymi nomen præferunt in Psalm. 23. habet: *Diabolus novem ordines Angelorum sub sua habuit dominatione sive bonos, sive malos*.

Posset opponi, quod in eodem cap. 28. Ezech. v. 14. Diabolus vocatur *Cherub*: sunt autem Cherubim inferiores Seraphimis: & S. P. Augustinus lib. II. de Gen. ad litt. cap. XVII. videtur distinguere duo Angelorum genera, unum supercælestium; alterum aereorum ac mundanorum, quibus tantum Satan præesset.

At respondeo juxta regulam septimam Tichonii apud Augustinum cap. 37. libri III. de Doctrina Christiana, in Scripturis, quæ sunt de Diabolo, qui est caput impiorum, & simul de membris ejus, non omnia verba capiti necessario congruere: quod S. Pater demonstrat ex Prophetia Isaiæ cap. XIV. quæ est de rege Babyloniæ ac de Satana, in qua plura sunt in contextu sermonis, quæ diabolo nequeunt aptari. Itaque verba Ezech. quæ simul de Rege Tyri & de dæmone sunt intelligenda, non omnia utrique conveniunt. Rex ergo Tyri est *Cherub extentus* sive,

sive, ut hebræus legit כרוב ממשח, *Cherub unctus*, scilicet, *Principis illustris:* & כרוב, quoniam, ut Cherubim arcam obtegebant, Tyrorum fines munierat: ממשח, quia reges omnes & magnates ita appellabantur. Non autem oportet etiam Satanam *Cherub* dicere: quamquam si dicatur hoc sensu, ipsius potius demonstratur dignitas, quam inferior conditio. Inspecta quoque significatione verborum *Seraph* ardorem significat; perdiditque Diabolus sortem Seraphim, quia in amore casto, & bona voluntate non stetit. In II. de Gen. ad lit. cap. XVII. Augustinus aliorum narrat opinationem, de qua proximo cap. XIX. inquit: *Sed asserant hæc duo genera bonorum angelorum qui potuerint, unum supercælestium, in quibus nunquam fuit, qui cadendo diabolus factus est; alterum autem mundanorum, in quibus fuit: mihi autem fateor unde hoc secundum Scripturas asseram, non interim occurrit.*

Propositio II. Peccaverunt angeli apostatæ superbia, ductaque a magnitudine animi contumacia.

Id Scriptura, PP., & promiscua argumentatio suadent. Primo Tob. IV. 14. legitur: *Superbiam nunquam in tuo sensu, aut in tuo verbo dominari permittas: in ipsa enim initium sumpsit omnis perditio.* Apud Isaiam XIV. 11. *Detracta est ad inferos superbia tua.* Vicesimo octavo Ezech. 17. *Elevatum est cor tuum in decore tuo.* Et in I. ad Timoth. III. 6. *Ne in superbiam elatus in judicium incidat Diaboli*; idest, in pœnam, quam ob superbiam Lucifer pendit. Deinde hæc est SS. Patrum traditio. S. P. Augustinus XI. de Gen. ad lit. cap. 23. *Continuo*, inquit, *se a luce veritatis avertit superbia tumidus.* Et XXII. contra Faustum cap. 87. *In veritate non stetit, sed a luce sua superna, quam de Deo habebat, superbiæ merito abscissus est.* Athan. in Orat. de Virg. *Superbia ipsum in inferiores abyssi partes præcipitavit.* Cyrillus lib. 2. in Isaiam: *Cecidit tumida & turgida cogitans, & honorem ac gloriam soli summæ naturæ congruentem rapere cupiens, quantum molimine & vi & animo poterat.* Vide Propos. præcedentem. Suppetit etiam triplex ratio. I. quia elevare cor suum, & proprio fastu tumescere est arrogantiæ, & fastidii argumentum; & diabolum inflati animi contumacia deliquisse, constat ex dictis. II. quoniam superbia nihil est aliud, quam inordinatus propriæ excellentiæ amor. At angelum hoc inordinato amore corruisse aperte evincitur: quisquis enim peccat avertit se ab incommutabili bono, vertitque ad aliquod creatum & mutabile. Angelus vero non convertit se ad res corporeas, quarum delectatione non capitur, sed ad semetipsum; ideoque peccavit prava propriæ potestatis delectatione: unde S. P. XII. de Civ. Dei cap. 6. ait: *Ab illo qui summe est aversi ad seipsos conversi sunt, qui non summe sunt; & hoc vitium quid aliud quam superbia nuncupatur?* III. Ut Damascenus scribit lib. II. cap. 3, ad nullum peccatum pronior est spiritus, quam ad superbiam: quamvis enim possint in eo inveniri invidia, malevolentia, aliaque plura; hæc tamen amorem proprium

prium consequuntur; quum E. G. nemini soleat quis invidere, nisi propriæ potestatis ita afficiatur amore, ut nullum sibi dignitate compatiatur æqualem: ut infra in resp. ad 2.

PROPOSITIO III. Non omnes dæmones in abyssum dejecti sunt, sed permulti in aeriis regionibus adhuc versantur.

Quibusdam videtur omnem angelorum malorum multitudinem in tartarea loca fuisse relegatam, ibique in vincula conjectam; propterea quod in II. Petri cap. 2. v. 4. indiscriminatim scriptum sit: *Deus angelis peccantibus non pepercit, sed rudentibus inferni detractos in tartarum tradidit cruciandos, &c.*, & in Epist. Judæ v. 6. *Angelos, qui non servaverunt suum principatum .... vinculis æternis sub caligine reservavit.* Vera tamen est præmissa conclusio, scribente Apostolo ad Ephes. VI. 12. nobis colluctationem esse *adversus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiæ in cœlestibus*. Quæ verba exponens Hieronymus inquit: *Hæc omnium Doctorum opinio est, quod aer iste, qui cœlum, & terram medium dividens inane appellatur, plenus sit contrariis fortitudinibus*. Dixerat Apostolus cap. II. ejusd. Epist. 2. dæmonem esse *principem potestatis aeris hujus*. Etiam Lucæ VIII. 31. dæmonia Christum *rogabant ne imperaret illis ut in abyssum irent*. Quippe noverant posse cum aliis ante judicii diem per aerem volitare. Assentiuntur huic sententiæ auctore Hieronymo nuper laudato Doctores omnes. I. Patres, Tertullianus cap. 22. Apolog. Lactantius lib. 1. cap. 6. Chrysostomus hom. 11. in epist. 1. ad Thessalonic. Fulgentius lib. 1. de Trinit. cap. 8. Rupert. in 1. Commentariorum in Genes. cap. 17. &c. Quid Augustinus? ut mittam loca alia permulta, scribit ille in VIII. de Civit. Dei cap. 22. *esse spiritus nocendi cupidissimos a justitia penitus alienos, superbia tumidos, invidentia lividos, fallacia callidos, qui in hoc quidem aere habitant*. II. Assentiuntur Hebræi, quorum est vetustissima traditio in libro Aboth expressa, & in libro, qui inscribitur, *Cedrus Libani*, nec non in altero, qui dicitur מנחה חרשה apud Grotium tom. 3. p. 887. III. etiam Philosophi, præsertim Platonici, qui frequenter dixerunt δαίμονας ἠεροφοίτους *dæmonas in aere oberrantes*, &, δαίμονες ἀέριον γένος, *dæmones genus aereum*. Denique etiam Poetæ, qui *in hoc aere totam illam inferiorum Deorum fabulam constituerunt, Proserpinam, Summanum, Ditem, & Manes, & furias*: inquit Vives Comment. in cit. cap. 22. de Civit. Dei.

Erit ergo in epist. 2. Petri, & in Canon. Judæ nomen inferni, & caliginis accipiendum pro aere, qui comparate ad cœlum aut splendidissimum ætherem merito dicitur tartarus, abyssus, infernus. Ita enim declarant Patres, Augustinus in Psalm. 149. Gregorius lib. XIII. Moral. cap. XVII. & Beda in epist. II. Petri cap. II. Aut dicas, omnes quidem Angelos statim ac peccaverunt fuisse in infernum detrusos, ibique sempiternis suppliciis esse mulctandos: occulto tamen Dei judicio

cio factum esse, ut Satan inde exiret, ut Evam Adamque tentaret, ac post horum transgressionem datum quoque plurium dæmoniorum turmis illinc erumpere, & per aerem vagari, ut Adæ posteri peccati effecta sentirent, gererent se humiliter & demisse, luctam haberent cum adversario nequissimo, ab eoque interdum vexarentur, donec expletis Christianæ Fidei triumphis in profundum dejectus penitus vagandi & nocendi potestate privetur.

QUÆ FACIUNT CONTRA PROPOSITIONEM SECUNDAM.

Nullius, aut saltem parvi negotii erit contrarias repellere objectiones: quarum prima est, colligi ex cap. 6. Genes. v. 2. *Videntes filii Dei filias hominum &c.* Quod prima Angelorum iniquitas fuerit cum mulieribus concubitus; ita enim textum exponunt Clem. Alex. lib. 1. Pedagogi cap. 2. Athenagoras legatione pro Christianis, Tert. in lib. de Idololatria, Joseph etiam Hebræus in 1. Origin. cap. 4. Lactantius, Methodius, &c. Verum hujus loci legitimam dedimus explicationem cap. II. ad I. Interim ut concedamus dæmones incubos, quos Silvanos, Faunos, & Dusios nuncupant, improbos mulieribus extitisse, & cum illis peregisse concubitum, ut asseverare videtur S. Pater xv. de Civit. Dei cap. 23; certum est Angelos primum hoc peccato labi non potuisse. Peccatum enim Angelorum antevertit culpam Adæ; quippe legitur Sap. II. 24. *Invidia Diaboli mors introivit in orbem terrarum*: atque apud Augustinum ibidem: *qui primum hominem per invidiam serpentina fraude decepit*. At Adam non cognovit uxorem suam nisi post lapsum; ideoque Angelorum peccatum omnem generationem filiarum hominum antecedit.

Præterea non desunt qui existiment primum Angelorum flagitium fuisse invidiam: pro qua opinatione proferri possunt apertissima testimonia Irenæi lib. IV. cap. 78. Cypriani in libro de Zelo & Livore, Gregorii Nysseni Catach. 6, necnon Augustini in 4. de Baptismo contra Donatistas, & tract. v. in Joannem. Sed respondet idem S. P. lib. XI. de Civ. Dei cap. 14. *Cum superbia sit amor excellentiæ propriæ, invidia vero sit odium felicitatis alienæ, quod inde nascatur satis in promptu est. Amando enim quisque excellentiam suam, vel paribus invidet quia ei coæquantur, vel inferioribus ne sibi coæquentur, vel superioribus quod eis non coæquetur. Superbiendo igitur invidus, non invidendo quisque superbus est.* Oppositæ ergo auctoritates ita sunt exponendæ, ut, quoniam invidentia est primogenita filia superbiæ, & superbus non potest esse non invidus, statim ac diabolus sui delectatione inflatus est, cœpit invidere Deo summum honorem & cultum, ceterisque spiritualibus creaturis justitiæ meritique ornamenta; atque ita ex elatione superbiæ etiam invidia contabuit.

Ter-

Tertia argumentatio est Scoti, ejusque affectatorum, quibus placet diaboli crimen appellare *spiritualem luxuriam*. Inquiunt enim: diligere semetipsum aut alium inordinato amore amicitiæ est unum speciei scelus; at amare hoc pacto alterum luxuries est & libido, non contumacia superbiæ. Addunt superbum esse, qui se super alios extollit: Angelum vero non appetivisse sui eminentiam comparate ad alios, sed absolute fuisse excellentia præstantiaque sua delectatum. Quæ opinio, præter catachresin, & abusionem verborum communi etiam judicio repellitur. Immodica enim effrænisque delectatio est ratio communis cuique peccato, & ex diversitate objectorum varias nequitiæ species constituit; ut si fuerit delectatio cibi vel potus, fiat crimen edacitatis & gutturis: si appetitus laudis, ambitio; si aliorum adversitatis atque infortunii, malevolentia; si propriæ potestatis ac magnitudinis, superbia. Non est ergo luxuries delectatio & amor cupiditatis tantummodo, sed oblectatio de re venerea & turpi carnis voluptate: nisi propinquis verbis abutamur, ut quando dicimus *in ubertate luxuriam*, aut *luxuriam in herbis*. Neque requiritur ad superbiam comparatio ad alterum; cum aliquando quis superbiat se se bonum existimando, aut dum jactat collatum sibi pro meritis donum aliquod: qui duo sunt primi actus superborum, ut scribit Gregorius capite quarto libri Moralium tertii ac vicesimi. Sita est ergo superbia in immodica & irrationali propriæ præstantiæ oblectatione; & velle præesse aliis hujusmodi oblectamentum, tanquam effectus caussam, insequitur.

Quæres quænam fuerit hæc malorum Angelorum superbia.

Resp. multa quidem & varia esse doctissimorum virorum responsa. Nam quidam asserunt cum Scoto, Vasquesio, aliisque, in hoc superbiam Diaboli sitam esse, quod concupierit esse Deo similem, non absolute, quippe optime noverat se plurimum a Dei majestate distare, neque posse ad illam pertingere, sed conditionate, videlicet, si id foret aliquo modo possibile. Guilelmus Parisiensis, & Gregorius de Valentia inquiunt noluisse Diabolum Deo subjici quantum ad ministeria exercenda, sed esse sui juris, neque communi Angelorum lege teneri: quod affirmare videtur etiam S. P. Aug. in Psalmum 70. Gregorius lib. 34. Moral. cap. 13. & Anselmus de Casu Diaboli cap. 4. Theologorum permulti cum D. Thoma q. 63. art. 3. & Aegidio in II. dist. 5. q. 1. art. 2. docent, avertisse se a beatitudine supernaturali, dum naturalibus viribus voluit eam adipisci: quo sensu Ambrosius ait in Ps. 118. *Ipse sibi ad beatam vitam sufficere voluit*. Contendunt quidam in hoc deliquisse, quod naturalem beatitudinem ad finem ultimum, nempe Deum, noluerit referre, ut Cajetanus, Ferrariensis, & alii ex Thomistis. Villalpandus in cap. 28. Ezech. censet affectasse dæmonem divinos honores, & Angelorum latriam, quod fieri potest etiam a creatura, quæ se Deum non esse, sed a Deo productam agnoscit; quo scelere

lere infecti sunt Reges Babylonis, & Tyri, nec non Alexander Macedo, Antoninus Verus, Domitianus, & alii. Ego hæc omnia sic approbo, ut Diabolus superbia tumidus propriæ potestatis delectatione corruptus fuerit, ut inquit S. P. lib. XI. de Genes. ad lit. cap. 23, neque ex propriæ naturæ contemplatione surrexerit ad amandum & laudandum creatorem suum, sicut fecerunt Angeli Sancti, ut legitur in XI. de Civit. Dei cap. 7: atque ita dæmones ultimum finem in seipsis collocavisse *per elationem, qua ipsi sibi ad beatam vitam sufficere vellent*, quemadmodum habetur in cap. 1. libri XXII. ejusdem Operis. Hinc comes illa superbiæ super ceteros inflatio, & nimia illa divinorum honorum cupiditas, qua etiamnum cor Satanæ mirifice tangitur.

Hoc etiam pacto intelligitur, quomodo peccare potuerit, cum esset particeps lucis & sapientiæ: quandoquidem videndo se in propria natura per cognitionem, quam dicimus *vespertinam*, non utique erravit; sed ut assurgeret in laudem & amorem Creatoris caruit propria voluntate judicio practico, ad quod indifferens erat ob rationem prolatam capite XIII.

CAPUT XVII.

De æterno igne, qui Diabolo & Angelis ejus paratus est.

PECCATO finitima pœna est: eique dæmones addicti sunt, expulsi a regno Cœlorum, privati gratia, & inferorum igne damnati. De hoc igne disputari solet an sit materialis & corporeus, & an futurus sit sempiternus. Et hæc quidem postrema quæstio dogma Catholicum est certissimaque fide tenendum adversus Origenem, qui, ut scribunt Epiph. in Epist. ad Joan. Jerosolymitanum, & Hieronymus Epist. 55. ad Pammachium, negavit pœnas dæmonum esse æternas. Altera autem quæstio de Igne corporeo, si a gehennæ & inferorum loco præscindas, communis quidem est inter Romanæ communionis Catholicos, & excepto Catharino vix aliquem invenies qui defendat oppositam, imo & ex Novatoribus quidam in eamdem nobiscum sententiam conspirant, repugnantibus tamen quamplurimis; sed videtur nullum de hac extare decretum.

Dixi autem, *Si a gehennæ & inferorum loco præscindas*: hunc enim adversus Calvinum, Bezam, & nuperos Unitarios materialem esse firmiter credendum est. De hujus infra terram incolatu tractat in Psalm. II. Hilarius, Tertullianus lib. de Anima cap. 55, & quamquam definire locum Inferni noluerint veterum aliqui, & nonnulli extra hunc mundum statuerint; *Infernum sub terra esse nemo jam ambigit*, inquit in Epistolam ad Ephesios cap. 14. Hieronymus. Augustinus vero, qui

qui in lib. XII. de Gen. ad lit. cap. 32. anceps videtur, & in eam opinationem propendet, quod inferorum ſubſtantia ſpiritalis ſit, non corporalis, in II. libro Retract. cap. 24. *De inferis*, inquit, *magis mihi videor docere debuiſſe, quod ſub terris ſint, quam rationem reddere cur ſub terris eſſe credantur, ſive dicantur, quaſi non ita ſit*. Et quidem ex cap. XI. Mat. 23. Capharnao dictum accipimus, *Uſque in infernum deſcendes*; quod dictum etiam de Babylone apud Eſaiam XIV. 15. non ſolum ad ſignificandam urbium & murorum everſionem, ſed etiam civium interitum atque pœnam. In Apocalypſi quoque in abyſſum detrudendum ſerpentem antiquum, qui eſt Diabolus & Satanas, & una cum eo mittendos in ſtagnum ignis quotquot ſcripti non erunt in libro vitæ, legimus cap. XX. v. 2. & 14. Atque ne loca omnia producam, Paulus ad Philipp. II. 10. ſcribens, *In nomine Jeſu omne genu flectatur, cæleſtium, terreſtrium, & infernorum*, aperte indicat triplicem animarum locum in cœlis, in terra, & in inferis. Nolumus iccirco de hac re dubitare: Sed his paucis præmiſſis, quæ ad refellendum Calvinianum errorem poſſunt ſufficere, priores illas quæſtiones, nimirum de æternitate, & qualitate infernalis ignis aggredimur.

Propositio I. Perpetuus atque æternus erit ignis, quo dæmones & damnati torquentur.

Origeniſtarum error ex Platonicis hauſtus, ut ſcribit in lib. XXI. de Civit. Dei cap. 13. S. P. Auguſtinus, quamquam Plato in fine Gorgiæ, & Virgilius etiam in 6. Aeneid. non omnium omnino iniquorum ad temporalem emendationem pœnas poſt mortem duraturas eſse pronunciant; ſed ille ſceleſtioribus ſempiternas infligi, is infelicem Theſeum afferit ſedere, æternumque ſedere: Origeniſtarum, inquam, error ſacris literis, Patrum auctoritate, ac ſyllogiſmis, ideſt, ductis a ratione argumentis convellitur. Ex Scripturis hæ ſunt apertiſſimæ: Iſaiæ LXVI. 24. *Ignis eorum non extinguetur*. Danielis XII. 2. *Et multi de his qui dormiunt in terræ pulvere, evigilabunt: alii in vitam æternam, & alii in opprobrium ut videant ſemper*. Quo in loco legunt hebræi quidam, לדראון עולם *ad opprobrium ſempiternum*, & Græci εἰς ὀνειδισμὸν καὶ αἰσχύνην αἰώνιον, *in convitium, æternumque pudorem*. Matthæi XXV. 41. *Diſcedite a me maledicti in ignem æternum*, & infra 46. *Et ibunt hi in ſupplicium æternum*. Lucæ XVI. 26. *Chaos magnum inter nos, & vos firmatum eſt: ut hi qui volunt hinc tranſire ad vos, non poſſint, neque inde huc traſmeare*. Eo pertinent teſtimonia, quibus afferitur improbos nunquam fore cœleſti regno potituros; ut Marci III. 29. *Qui blaſphemaverit in Spiritum Sanctum non habebit remiſſionem in æternum*: Pauli in 1. ad Corinth. 6. 9. & 10. *iniqui regnum Dei non poſſidebunt*: Et 2. ad Theſſalon. 1. 9. *Pœnas dabunt in interitu æternas a facie Domini*. Apocalypſis denique XX. 10. *Cruciabuntur die ac nocte in ſæcula ſæculorum*.

Hæc simul conjuncta elidunt responsum Origenistarum autumantium supplicium damnatorum dici æternum quod diu, non autem semper duraturum sit. Quod sane ineptum est, mentitum, dictisque repugnans. Principio enim licet tam hebraicum עוֹלָם, quam græcum vocabulum τὸ αἰών, pro sæculo, pro mundo, & pro diuturna duratione nonnunquam accipiantur; αἰώνιον tamen nonnisi pro æternitate, sive nunquam desitura successione desuper usurpatur: unde Augustinus contra Priscillian. cap. 5. ait: *Αἰὼν autem græce aliquando æternum, aliquando sæculum significat: tamen quod ex hoc nomine derivatur, & appellatur αἰώνιον, nec ipsi græci quantum existimo solent intelligere, nisi id quod non habet finem*. Præterea ita ignis inferni æternus dicitur, ut extingui non debeat, apud Esaiam 66. 24. unde Augustinus ibidem cap. 6. ait: *Qualiscunque pœna significata sit nomine vermis, atque ignis; certe si non morietur, neque extinguetur, sine fine prædicta est*. Rursus tam capite 111. Danielis, quam xxv. Matthæi ex æquo dicitur æternum opprobrium ac supplicium impiorum, & æterna vita bonorum: hanc vero finem habituram esse non credunt Origenistæ. Ad hæc: si finis miserrimi apud inferos incolatus expectari posset quodammodo; haberetur tandem omnium peccatorum remissio, & posset Epulo ad sortem Lazari transmeare; quod ceteris testimoniis evincitur esse contrarium. Denique in xx. Apocalypseos dicuntur improbi cruciandi *in sæcula sæculorum*. At neminem latet hanc Latinorum emphasim, quemadmodum Græcorum εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, Hebreorumque מֵעוֹלָם עַד־עוֹלָם terminum exitumque prorsus excludere: ut animadvertit S. Pater lib. xxi. de Civ. Dei cap. 23. Quod vero alii reponunt ignem quidem futurum æternum, at non æternum supplicium, iisdem momentis retunditur; præsertim cum Matthæi xxv. v. 41. & 46. similis occurrat repetitio vocis αἰώνιον, sicut & in xii. capite Danielis. Ut ergo erit æterna requies Sanctorum, & æternus ignis inferni; ita æternus erit cruciatus impiorum, æterna combustio, æternumque supplicium. Præclare Augustinus de Fide & Operibus cap. 15. *Neque illud dici hic poterit, in quo nonnulli seipsos seducunt, ignem æternum dictum, non ipsam combustionem æternam; cum & hoc prævidens Dominus sententiam suam conclusit dicens sic, Ibunt illi in combustionem æternam, justi autem in vitam æternam. Erit ergo combustio æterna sicut ignis*. Atque de Civit. Dei loco nuper laudato: *Si utrumque æternum, profecto aut utrumque cum fine diuturnum, aut utrumque sine fine perpetuum debet intelligi. Par pari enim relata sunt: hinc supplicium æternum, inde vita æterna. Dicere autem in hoc uno eodemque sensu, vita æterna sine fine erit, supplicium æternum finem habebit, multum absurdum est*.

Cum Augustino eadem ceteri Ecclesiæ PP. tradiderunt. Chrysostomus hom. 2. de Lazaro, Epiphanius hæresi 59. contra Catharos, & Auctor

ctor QQ. ad Orthodox. q. 60. docent improborum animas non posse post exitum quicquam emolumenti percipere. Cyprianus Tractatu 1. ad Demetrianum 22. scribit: *Quando istinc excessum fuerit, nullus jam pœnitentiæ locus est, nullus satisfactionis effectus*. Habet consimilia lib. de Bono Mortis cap. 2. Ambrosius. Tertulliani, Minutii, & Lactantii profert insignia testimonia etiam H. Gortius tom. 2. p. 240. Gregorius Nazianz. in Carm. de rebus suis ait: *Post hanc vitam omnia esse vinculis adamantinis alligata*. Hieronymus in caput Matthæi quintum ac vicesimum hæc graviter, sane, & probe conscribit: *Prudens lector adverte, quod & supplicia æterna sint, & vita perpetua metum deinceps non habeat minarum*. Greg. Magnus lib. XXIV. Moral. cap. 16. totus in hoc argumento versatur. Quid me in sylvam abstrudo? *Firmissime tene, & nullatenus dubites iniquos omnes ituros in combustionem æternam*, inquit Fulgentius de Fide ad Petrum cap. 43. & Symbolum Athanasianum: *Et qui bona egerunt, ibunt in vitam æternam: qui vero mala, in ignem æternum*.

Hujus vero dogmatis quintæ generalis Synodi, & earum, quæ consecutæ sunt, auctoritate definiti, cum etiam ratiocinationes possint afferri, ex Augustini libris aliquas mutuabor. Sit prima: Qui super fundamentum, quod est Christi fides, ædificaverit *aurum, argentum, & lapides pretiosos*, ut inquit Apost. ad Corinth. epist. 1. cap. III. 14. *mercedem accipiet*. Si autem superædificaverit *fœnum, ligna, stipulam*, idest cum fide, quæ per dilectionem operatur, quodam carnali præpeditus affectu deliquerit venialiter, *salvus erit per ignem*, sive in hac vita per tolerantiam tribulationum, sive in altera per ignem Purgatorii: qui vero fundamentum non habuerit, scilicet, fidem & dilectionem, atque *homicidium, adulterium, fornicationem, idololatriam, & similia quæque commiserit, non propter fundamentum per ignem salvabitur, sed amisso fundamento æterno igne torquebitur*: ait S. P. Augustinus in libro Quæst. ad Dulcit. cap. 1. Apostolicam sententiam egregie pertractans. Illi ergo, qui hæc flagitia patrarunt, nec verariter pœnitentiam egerunt, salutis fundamentum deperdunt, sera & infructuosa pœnitentia atque dolore inutili afficiuntur, neque emundari possunt per ignem, quo salvatur duntaxat quisquis super fundamentum ædificat *ligna, fœnum, & stipulam*. At everso, dirutoque fundamento salutis, concepta inutili cum desperatione pœnitudine, & premente cruciatu ignis, qui non purgat aurum, non emundat lateres Jerusalem, sed Babylonem incendit, ac præterea nullo supernæ gratiæ lumine coruscante, & creatura rationali in termino constituta, stultissime non sempiternum creditur inferorum supplicium. Alterum argumentum depromitur ex lib. XXI. de Civ. Dei cap. 23. & 24. In extremo enim Judicio hæc pro justis sententia ferenda est: *Venite, percipite regnum*, in impios vero hæc alia, *discedite, ite in ignem æternum*: eaque lata *ibunt hi in supplicium*

cium æternum, illi autem in vitam æternam. Sed utraque sententia vera est, utraque extrema, utraque definit absque termino justis, reprobisque mercedem, vel pœnam: Ergo sempiternum erit regnum electorum, & sempiternum pariter damnatorum supplicium. Audias Augustinum cit. cap. 23. *An forte Dei sententia, quæ in malos & angelos & homines proferetur, in angelos vera erit, in homines falsa? Ita plane hoc erit, si non quod Deus dixit, sed quod suspicantur homines, plus valebit. Deinde quale est æternum supplicium pro igne diuturni temporis non extimare, & vitam æternam credere sine fine, cum Christus in eodem ipso loco, in una eademque sententia utrumque complexus sit: Ibunt isti in supplicium æternum, justi autem in vitam æternam?* Et proximo capite: *Cum dictum fuerit a judice vivorum atque mortuorum, Venite benedicti patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi: & aliis e contrario, Discedite a me maledicti in ignem æternum: nimiæ præsumptionis est dicere, cuiquam eorum æternum supplicium non futurum, &c.* Vide & lib. ad Orosium adversus Priscillianistas, & Origenistas cap. VI. His accedit, quod sicut vera beatitudo non consistit absque æternitate; sive, ut etiam Cicero scribit de Natura Deorum, sine animi securitate: ita non esset damnatorum plena miseria, si aliqua eis foret summi boni, cum magna pœna supplicioque, expectatio. De quo argumento vide Augustinum in XI. de Civit. Dei cap. XI.

Eorum, quæ objectantur, dissolutio.

Objiciuntur adversus Catholicam veritatem plura Scripturarum divinarum testimonia, quæ ad tres classes reducenda videntur. I. Quædam sunt, quibus Deus gratiam & gloriam pollicitus est fidelibus manducantibus corpus suum,& eleemosynam largientibus. De fidelibus enim legimus in 1. ad Corinth. cap. 3. salvos futuros, *sic tamen quasi per ignem*: Et Marci ultimo 16. *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, salvus erit.* De accedentibus ad Sacramentum Dominici Corporis habetur Joan. VI. 55. *Qui manducat meam carnem, & bibit meum Sanguinem, habet vitam æternam*. Et de stipem erogantibus constat ex eadem Judicis sententia Matth. XXV. v. 35. his regnum a constitutione mundi fuisse paratum: & cap. XIX. 21. legitur: *Da pauperibus, & habebis thesaurum in cœlo*. Hi ergo aliquando inferorum teterrimis subtrahendi erunt suppliciis. II. In altera classe locari possunt, quæ impiis pœnam parem delectationi, quæ transiit, minitantur, ut Apocalypseos XVIII. 7. *Quantum glorificavit se, & in deliciis fuit, tantum date illi tormentum & luctum*. Eam ob rem cruciabuntur in inferis impii, *donec novissimum minutum reddant*, ait Lucas cap. XII. 59. atque *pro mensura peccati erit & plagarum modus*, ut habetur Deuteron. XXV. 2. Sed reddito novissimo quadrante debet cessare cruciamentum. In tertia sede locari pos-

possunt quæ maximam Dei misericordiam contestantur, ut Psalm. LXXVI. 8. 9. 10. *Nunquid in æternum projiciet Deus: aut non apponet, ut complacitior sit adhuc? Aut in finem misericordiam suam abscindet a generatione in generationem? Aut oblivisscetur misereri Deus? aut continebit in ira sua misericordias suas?* Et Psalm. CIX. 9. *Non in perpetuum irascetur, neque in æternum comminabitur.*

Data opera hæc omnia expendit Augustinus in libro XXI. de Civit. Dei, in libro de VIII. Dulcitii quæstionibus, & in lib. ad Orosium contra Priscillianistas. Itaque eo duce ac Magistro ita prioris classis momenta expediuntur. Apostolus in I. ad Corinth. loquitur de iis, qui super fundamentum ædificant *fœnum & stipulam*, non de his, qui fundamentum amittunt, ut supra explicavi, & melius percipies si legeris q. I. Dulcitii, & cap. 26. laudati libri de Civit. Dei, & de fide & operibus cap. XIV. *Quid proderit, ait Jacobus, fratres mei, si fidem dicat se quis habere, opera autem non habeat? Nunquid poterit fides salvare eum? Dicit etiam, Quia fides sine operibus mortua est. Quousque ergo falluntur qui de fide mortua sibi vitam æternam pollicentur? .... Falsa erunt illa, quæ obscuritatem, & ambiguitatem non habent: Si habeam omnem fidem, ita ut montem transferam, caritatem autem non habeam, nihil sum?* Hæc, aliaque lectu dignissima Sanctus Pater. Ille ergo salvus erit, qui crediderit & baptizatus fuerit, ac præterea impleverit quod scriptum est Matth. XIX. 17. *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata.* Qui autem manducant carnem filii hominis habent vitam æternam, dummodo sint in ejus corporis unitate, idest, in Christianorum compage membrorum, & maneant in Christo & in corpore ejus, quod vivit in æternum per caritatem & gratiam; unde manducare corpus Christi non tribuit vitam hæreticis, qui sunt ab unitate & compage membrorum separati, neque fidelibus, qui licet sint in unitate corporis, non manent in illo. Vide cap. XXV. memorati libri de Civit. Dei. Eleemosyna pariter salvabit impium, *si prius eam facere incipiat a seipso. Indignum est enim, ut in se non faciat, qui facit in proximum, cum audiat dicentem Dominum, Diliges proximum tuum tanquam teipsum: itemque audiat, Miserere animæ tuæ placens Deo.* Inquit cap. 27. S. Pater.

Producta secundo loco solvuntur capite ejusdem libri XI. quippe *non propter æquale temporis spatium, sed propter vicissitudinem mali, idest, ut qui mala fecerit, mala patiatur*, est inter culpam, ac pœnam mensura. Alias injusta foret lex, quæ propter osculum fœminæ infixum jubet ad horam vapulare, punitque diuturno dolore suavitatem voluptatis exiguæ. Injusta, quæ ad vincula damnat servum, qui transeunte verbo Dominum lacessivit. Injusta, quæ pro gravi crimine brevi momento patrato hominem morte mulctat, eumque a societate viventium perpetuo divellit. Quæ exempla illic Augustinus fusiori stylo persequitur. Neque vero ipse Origenes temporis cum scelere mensuram potest exi-

exigere; dum angelos pro uno actu superbiæ plurium sæculorum intervallo puniri fatetur. Est præterea in damnatis obstinata in malo voluntas; atque dum actu peccarunt, optassent illicitæ voluptatis perpetuitatem. Habet ergo sempiternum supplicium etiam mensuram temporis comparate ad cupiditatem voluptatis præteritæ, & ad præsentis inflexibilitatem malitiæ. Neque obest versus 59. cap. XII. Lucæ; primo enim hunc, & alium consimilem Matth. v. 26, rectissime possumus accipere de igne Purgatorio: deinde si concedamus dictum de infernali, respondebimus particulam *donec* interdum æquivalere adverbio *nunquam*, ut Genes. VIII. 7. *Corvus non revertebatur, donec siccarentur aquæ*: Et Matth. 1. 25. *Non cognoscebat eam, donec peperit filium suum primogenitum*. Nam pro summo atque infinito debito ad ultimum quadrantem reddere, est res impossibilis. *Ad nummum solvere*, inquit etiam Cicero Epist. ultima ad Att. pro eo, quod est satisfacere pro summo jure.

Quæ dicta sunt de magna Dei misericordia locum habent in his, qui resipiscunt, in pœnis quæ in hac vita infliguntur, & in vasis misericordiæ, non iræ, & vindictæ, *Omnium itaque miseretur vasorum misericordiæ. Quid est omnium? Et eorum scilicet quos ex gentibus, & eorum quos ex Judæis prædestinavit, vocavit, justificavit, glorificavit, non omnium hominum, sed istorum omnium neminem damnaturus*. Ait Augustinus cap. 24. ejusdem libri.

Objiciuntur deinde complura veterum Patrum testimonia, qui rationalem animam mortalem dixere, eamque putarunt in inferorum cruciatibus interire. Sed nullus est inter Ecclesiæ Patres, cujus auctoritate magis novi Origeniani in contentionem veniant, quam beati Hieronymi. Ex hoc maximo, præclarissimoque Doctore plura depromunt. Afferunt primo illius Commentaria in cap. 66. Isaiæ, ubi exponens ea verba: *Ignis eorum non extinguetur*, ait: *Porro qui volunt supplicia aliquando finiri, & licet post multa tempora, tamen terminum habere tormenta, his utuntur testimoniis, Cum intraverit plenitudo gentium, tunc omnis Israel salvus fiet: & iterum, Conclusit Deus omnia sub peccato, ut omnium misereatur: & rursum, Benedicam te Domine quoniam iratus es mihi, avertisti faciem tuam a me, & misertus es mei: & Dominus ad peccatorem, Cum ira furoris mei fuerit, rursus sanabo; & hoc est, quod in alio loco dicitur, Quam magna multitudo bonitatis tuæ, Domine timentibus te, &c.* Ex quibus constat Hieronymum recitare, & non refellere, imo pluribus Scripturarum textibus confirmare Origenistarum opinionem. Lege tom. III. novæ Paris. edit. pag. 514. Adverte etiam S. Doctorem hæc commentaria edidisse jam provectum ætate, adeptumque maturæ senectutis scientiam, ut in Præfat. demonstrat eruditus P. Jo. Martianæus. In hujus argumenti confirmationem accedunt quæ scribit in Epistolam ad Galatas to. IV. pag. 295.

Nul-

Nullam rationabilium creaturarum apud Deum perire in perpetuum.

Possunt secundo loco produci ea loca, in quibus Hieronymus affirmat saltem animas omnium fidelium, & Christianorum aliquando ab inferni cruciatibus liberandas: in qua opinione illum perstitisse contendit Stanislaus Pannonius Anabaptista. Atque id ex duplici Hieronymi testimonio videtur evinci. Extat primum lib. XVIII. super Isaiam post recitata verba: *Sicut Diaboli, & omnium negatorum, atque impiorum, qui dixerunt in corde suo non est Deus, credimus æterna tormenta; sic peccatorum ac impiorum, & tamen Christianorum, quorum opera in igne probanda sunt atque purganda, moderatam arbitramur, & mixtam clementiæ sententiam judicis*. Testimonium alterum, atque illud apertissimum habetur in I. adversus Pelagianos dialogo, ubi non ex Origenis sententia, sed ex propria inquit: *Si autem Origenes omnes rationales creaturas dicit non esse perdendas, & Diabolo tribuit pœnitentiam; quid ad nos, qui & Diabolum & satellites ejus omnesque impios & prævaricatores dicimus perire perpetuo: & Christianos, si in peccato præventi fuerint, salvandos esse post pœnas?* Itaque saltem Christiani sempiternis gehennæ tormentis non cruciabuntur.

Alia sunt, quæ ex Comment. in caput I. Nahum opponi possunt, etiam præcedentibus duriora. Docet ibi Hieronymus, probatque ex verbis Prophetæ versu 9. *Non consurget duplex tribulatio*, salutem fuisse consecutos etiam habitatores Sodomæ & Gomorrhæ, qui temporalia supplicia fuerunt perpessi. *Quod si vobis* (inquit) *videtur Deus crudelis, rigidus, & cruentus quod in diluvio genus delevit humanum: super Sodomam & Gomorrham ignem & sulphurem pluit: Ægyptios submersit fluctibus: Israelitarum cadavera prostravit in eremo; scitote ideo ad præsens reddidisse supplicium, ne in æternum puniret*. Addit fidelem, *si deprehensus in adulterio decolletur*, æternos evadere cruciatus: ac de omni peccatore concludit, *Si quis autem punitus sit, ut ille in lege, qui Israeliticis maledixerat, & qui in sabbato ligna collegerat, tales postea non puniri; quia culpa levis præsenti supplicio compensata est*. Sempiternæ itaque non erunt pœnæ damnatorum, si aut fidem servarunt, aut puniti fuerunt supplicio aliquo temporali.

Resp. nihil adversus Catholicum dogma evincere sententias PP. qui aut animas dixere mortales, aut inferni pœnas mortem atque interitum appellaverunt. Quo enim sensu anima mortalis dicatur, exposui supra capite III. Mors autem & interitus appellatur pœna gehennæ etiam in sacris literis ubi dicitur sempiterna; ut liquet ex prima hujus thesis demonstratione, idque per oppositionem ad felicitatem Sanctorum, quæ ob Dei consortium dicitur *vita æterna*. In his ergo non opus est immorari. Veniamus itaque ad Hieronymum. Is quidem Comment. in Esaiam sententiam Origenis recitat, nec refellit; sed il-

Iam alibi impugnat, atque hic sequitur consuetudinem suam plura aliorum placita etiam erronea propriæ aliorumque Catholicorum sententiæ permiscendi. Nec refert quod producat aliquos scripturarum textus, qui confirmare videntur errorem Origenis. Nam tota illa Orationis complexio ad verbum reperitur in Origene ipso to.II. hom.9. super Matthæum; ideoque recitatur a Hieronymo, non probatur. Omnia vero, quæ Origenes ex scripturis deprompsit, adducta supra Augustini interpretatione expunguntur. Idem dicendum de Comment. in Epist. ad Galatas præsertim cum post verba, quæ opponuntur, adjecerit: *Hucusque Origenes*. Hæc respondent Doctores Scholastici, necnon Sixtus Senensis lib. IV. Bib. S. v. *Hieronymus*, Vellosillus Adv. in V. tomum ejusdem Hieronymi q. 3., ac summa eruditione noster Alphonsus Mendoza in Controversiis Theologicis quæst. I. de numero Prædestinatorum.

Nititur hæc responsio apertissimæ D. Hieronymi in Apologia I. ad Ruf. protestationi. Cum enim illi Rufinus objecisset, quod circa inferni cruciatus Origenianis adhæreret erroribus, respondet S. Doctor cap. 4. *Ego in Commentariis ad Ephesios sic Origenem, & Didymum, & Apollinarium secutus sum, qui certe contraria inter se habent dogmata, ut fidei meæ non amitterem veritatem*, additque censendum non esse reum, *qui in uno opere quod edisserit expositiones posuerit plurimorum*. Habet similia de suis super Epistolam ad Galatas Commentariis, in Epistola ad S. P. Augustinum XI. nunc LXXV. num. 4. Et revera quid tradat Hieronymus ubi proprio loquitur sensu apparet ex ejus verbis super cap. XXV. Matth. tom. 4. pag. 124. de quibus supra. Accedit Sancti Doctoris præclara sententia in cap. III. Jonæ, ubi adversus illos, qui asserebant Diabolum in die Judicii pœnitentiam acturum, ideoque illius figuram fuisse expressam in Rege Ninive, & in Nabuchodonosor, *Sed hoc*, inquit, *quia sacra Scriptura non dicit, & evertit penitus timorem Dei, dum facile homines labuntur ad vitia, putantes etiam Diabolum, qui auctor malorum est, & omnium peccatorum fons, acta pœnitentia posse salvari, de nostris mentibus abjiciamus. Et sciamus peccatores in Evangelio mitti in ignem æternum, qui paratus est Diabolo & Angelis ejus: de his dici, Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur*. Et post pauca: *Si omnes rationabiles creaturæ æquales sunt, & vel ex virtutibus, vel ex vitiis sponte propria aut sursum eriguntur, aut in ima merguntur; & longos post circuitus, atque infinitis sæculis restitutio fiet, quæ distantia erit inter virginem, & prostibulum? quæ differentia inter Matrem Domini, & quod dictu quoque scelus est, victimas libidinum publicarum? Idem Apostoli, & Dæmones? Idem Prophetæ, & Pseudoprophetæ? Idem Martyres, & persecutores? Finge quod libet, annos & tempora duplica, & infinitas ætates congere; si finis omnium similis est, præteritum omne pro nihilo*

bilo est: *quia non quærimus quid aliquando fuerimus*, *sed quid semper futuri simus*. Ex Hieronymi itaque protestatione, & tam expressa de perpetuis gehennæ cruciatibus sententia manifestum est alibi Origenianam hæresim retulisse, non approbasse.

Quod secundo loco opponebatur, diluitur hac responsione. Dum ait Hieronymus pœnas fidelium aliquando finiri, accipiendus est de fidelibus, qui cum solo venialium peccatorum reatu decesserunt, ut animadvertit citato loco Mendoza. Atque in Commentariis ad Esaiam videtur aperta S. Doctoris sententia, dum loquitur de peccatoribus Christianis, *quorum opera in igne probanda sunt*, *atque purganda*. In Dialogo etiam contra Pelagianos, cum aperte scribat *omnes prævaricatores perire perpetuo*, docet Christianos salvandos esse post pœnas, nisi *prævaricatores* fuerint, & reatu graviorum criminum inquinati. Licet hæc sufficiant pro solutione argumenti; ad retundendam Hæreticorum in carpendis Sanctorum Patrum traditionibus intemperantiam atque impudentiam, paucis Hieronymianæ sententiæ vim, gravitatemque demonstro. Cum Pelagius assereret posse hominem propriis viribus vitare omne prorsus peccatum, illud etiam opinabatur consequi ex omni peccato in hoc sæculo non remisso sempiternam animarum damnationem. Hinc in Palestina Synodo, & in libello exhibito adversus eumdem Pelagium sancto Episcopo Eulogio accusatus est, quod hanc propositionem protulerit, *In die judicii impiis & peccatoribus non esse parcendum*, *& æternis eos ignibus exurendos*. Verum callidus Hæreticus respondit hoc se dixisse secundum Evangelium, ubi de peccatoribus legitur, *Ibunt in supplicium æternum*; atque ita damnatus non est a Christianis judicibus, *his absentibus*, *qui libellum contra Pelagium dederunt*, *& quando nullus urgebat*, *ut peccatores per ignem salvandos a peccatoribus æterno supplicio puniendis distingueret*; ut refert S. P. Augustinus de Gestis Pelagii cap. 11. num. 9. Ea igitur propositio, *In die judicii iniquis & peccatoribus non parcendum*, *sed æternis eos ignibus exurendos*, alioquin Catholica & Evangelica, in ore Pelagianorum non distinguentium inter peccata & peccata, blasphema est, atque Hæretica. Ergo Hieronymus adversus Pelagianos disputans dum ait *Christianos*, *si in peccato præventi fuerint*, *salvandos esse post pœnas*, loquitur de peccato veniali tantummodo. Atque id etiam ex verbis Hieronymi comprobatur. Principio enim ponit in ore Critobuli referentis personam Pelagii illam propositionem: *In die judicii iniquis & peccatoribus non parcendum*, iisdem omnino vocabulis, quibus expressa est in Synodo Palestina: quod sat est, ut quisque percipiat Hieronymum sensa Pelagiana insectari. Deinde distinguit inter peccatorem & impium, affirmans non omnem peccatorem impium esse; & impietatem, cui sempiterna pœna respondet, *ad eos pertinere qui notitiam Dei non habent*, *vel cognitam transgressione mutarunt*. Affir-

mat deinceps iniquitatem & peccatum recipere sanitatem, sed ea adhibita cautione, *pro qualitate vitiorum*. Addit quod si vera est Pelagiana sententia, *solus salvabitur qui nunquam fuit, nec est, sed futurus est, & forsitan nec futurus*; quia scilicet perpauci sunt, vel nulli, qui sine aliqua veniali culpa decedant. Addit tandem verba, quæ nobis opponuntur, *Si autem Origenes, &c.* quibus affirmans *impios & prævaricatores perire perpetuo, & Christianos, si in peccato præventi fuerint, salvandos esse post pœnas*, exponendus est de Christianis, qui præventi sunt in culpa levi, nec Dei notitiam gravi *transgressione mutarunt*.

Quæ objiciuntur ex Comment. in primum caput Nahum, si aliquid probarent, probarent neminem eorum damnari, qui temporalia supplicia subierunt, etiamsi sceleſtissimi, quales fuerunt habitatores Sodomæ, & Gomorrhæ, ideoque ad præsentem quæstionem non attinent. Respondemus tamen breviter, eo loci impugnare Hieronymum errorem Marcionis affirmantis Deum auctorem legis crudelem esse, & iterum sumere de peccatis supplicium. Falsum id S. Doctor demonstrat, quoniam Deus peccatoribus pœnas irrogat temporales, ne puniat in æternum; si tamen a Deo in hoc sæculo puniti agant scelerum suorum pœnitentiam. Nam si moriantur impœnitentes, non tam commissa flagitia, quam ipsa impœnitentia, & voluntaria obduratio suppliciis punitur sempiternis. Nec aliter possunt intelligi verba Hieronymi scribentis in caput 1. Sophoniæ: *Certe in finem mundi, & in consummatione lugebunt qui suum baptisma non servaverunt; lugebunt qui non egerunt pro peccatis dignam pœnitentiam*.

Objiciunt præterea, in die judicii Sanctorum intercessione Deum esse placandum: & Sanctos tunc pro miseris oraturos facile suadetur. *Si enim* (inquiunt Origeniani apud Augustinum citato libro de Civit. Dei cap. 18.) *orabant pro illis, quando eos patiebantur inimicos, quanto magis quando videbunt humiles, supplicesque prostratos? Neque enim credendum est, tunc amissuros Sanctos viscera misericordiæ, &c.* Quod si Sancti pro reprobis intercedant, profecto quod rogaturi sunt, impetrabunt. Nam historiæ tradunt precibus Magni Gregorii Trajani animam ab inferis revocatam, & Falconillam sine lavacro & fide sepultam ab inferis Theclæ orationibus fuisse servatam. Plura sunt in libris Metaphrastæ istiusmodi: necnon Historiographi nostrates scribunt Nicolai Tolentinatis intercessione defuncti patruelis spiritum incendia gehennæ evasisse.

Augustinus autem recte sapienterque cap. 24. respondet, Ecclesiam *nunc propterea pro eis orare, quos in genere humano habet inimicos, quia tempus est pœnitentiæ fructuosæ*. Ubi ergo pœnitentiæ locus non erit, neque orabunt Sancti; de quibus ait Psalm. XXXI. 7. *Pro impietate peccati mei orabit ad te omnis Sanctus in tempore opportuno*. Hac de caussa fit: *ut nunc Ecclesia non oret pro malis angelis*, inquit eo loco Augustinus,

nus. Quod de Falconilla & Trajano quidam scripserunt decepti, ut arbitror, Pseudo sermone Damasceni pro defunctis, est inter aniles fabulas rejiciendum. Trajanum quippe etiam puerorum deliciis captum, auctoribus Dione, Spartiano, & Suetonio, nec inter minores Deos ad convivium admittendum censuit Julianus, nisi prius in custodiam tradito Ganymede. Jactatum igitur de Trajano commentum cordati quique refellunt, & ad ludibrium Ecclesiæ in vulgus dispersum queritur Cl. Annalium Parens ad annum 100. n. 17. & ad annum 604. num. 30. Acta quoque Sanctorum, maxime quæ collegit Metaphrastes, judicio eruditorum virorum sunt a pluribus quisquiliis purganda. Quod autem de Ordinis nostri Divo, & Ecclesiæ Patrono Nicolao narratum est, & si quæ consimilia leguntur, aut in historiis antiqua credulitate inserta sunt, aut eorum, qui a gehenna liberati dicuntur, fuit a summo Judice sententia suspensa, ut Sanctorum precibus, quibus certo credimus prædestinationem nostram juvari, aliquibus ad vitam revocatis pœnitendi gratia sit data, aliquibus vero in extremis laborantibus vehemens peccatorum contritio: atque hoc modo patratum a Nicolao miraculum scribit in gestorum ejus Narratione §. IX. pius ac disertus Orator Aegidius Crapols Bononiensis. Ceterum in Inferno nullam redemptionem esse sacra nos docent eloquia; fuitque Origenianis sapientior qui scripsit in Ibin,

Nec mortis pœnas mors altera finiet hujus,
Horaque erit tantis ultima nulla malis.

Sed de priori quæstione hactenus.

Propositio II. **Exploratum theorema est, non tamen ad fidem spectans, inferni ignem materialem esse & corporeum.**

Sunt theorematis partes duæ: quarum priorem initio Scripturarum locis firmabo. Hujusmodi sunt: Deuter. XXXII. 22. *Ignis succensus est in furore meo, & ardebit usque ad inferni novissima.* Eccli. XXI. 10. *Consummatio illorum flamma ignis.* Esaiæ XXXIII. 14. *Quis poterit habitare de vobis cum igne devorante? quis habitabit ex vobis cum ardoribus sempiternis.* Matth. XXV. 41. *Discedite a me maledicti in ignem æternum, qui paratus est Diabolo, & angelis ejus.* 2. Petri III. 7. *Igni reservati in diem judicii, & perditionis impiorum hominum.* Appellatur etiam infernus Matth. V. 22. *Gehenna ignis.* Apocalyp. XX. 15. *Stagnum ignis.* Ps. XX. 10. *Clibanum ignis*: ut sexcenta istiusmodi missa faciam.

Ex quibus hæ Theologicæ rationes depromuntur. Recepta est ab omnibus regula, Scripturarum verba, quæ ubique cohærent invicem, eademque phrasi non solum in propheticis, verum etiam in historicis libris efferuntur, nisi cum aliis pugnent, esse proprie ac literaliter accipienda, servatis tamen regulis aliis, quas tradit in III. de Doctrina Christ. S. P. Aug. cap. X. & seqq. Cum ergo omnes ferme divinæ literæ ignem in inferis ardere testentur, neque alicubi offendatur oppositum, idque perhibeant etiam historicæ narrationes; quis, nisi velit ad eludenda & extor-

extorquenda oracula quæque divina latissimam viam sternere, asserere audeat infernalem ignem tropice & figurate enunciari? Deinde quis, nisi forte quærat patrocinia peccandi, Judicem postremam sententiam coram universa justorum, impiorumque multitudine pronunciantem, metaphoris uti crediderit; præsertim cum in hujus sententiæ complexu nullum sit vocabulum, nullus apex, in quo non appareat plana, accomoda, gravisque locutio? Ulterius eodem igne dæmones, & damnatorum corpora fore concremanda, ex eadem Christi sententia colligitur: ignem vero corpora comburentem, quisnam negat esse corporeum? Tandem quid opus erat infernum comparare gehennæ, ideſt Valli Hinnom, & Topheth, ubi idolo Moloch pueri incendebantur, ut ait cap. VII. 31. Jeremias; & vocabulo *gehennæ* addere alterum *ignis*, ut fieret hypallages & phrasis hebraica; quæ, ut acute notavit Erasmus, significat *gehennam incendium, gehennam ardentem*?

Negari ergo non potest in inferis verum ac proprium esse ignem tortorem spirituum, ac sensuum; qui, cum fuerint plurium delictorum instrumenta, æquum est, ut simul cum animabus excrucientur. Porro Patres ignem hunc materialem esse tradiderunt. Hieronymus enim epist. 59. Origenem arguit, quod ignem inferni metaphorica translatione explicaverit. Gregorius lib. IV. Moralium cap. 29. percunctanti Petro, num ipse infernalem ignem fateretur corporeum, respondet: *Ignem gehennæ corporeum esse non ambigo, in quo certum est corpora cruciari*. Atque ut alios prætermittam, S. P. Aug. posteaquam lib. XXI. de Civit. Dei cap. X. plura disseruit, hæc demum pronuntiat: *At vero gehenna illa, quod etiam stagnum ignis & sulphuris dictum est, corporeus ignis erit, & cruciabit corpora damnatorum, aut & hominum & dæmonum, solida hominum, aerea dæmonum, aut tantum hominum corpora cum spiritibus, dæmones autem spiritus sine corporibus hærentes sumendo pœnam, non impertiendo vitam corporalibus ignibus. Unus quippe utrisque ignis erit, sicut veritas dixit*. De priori ergo theseos parte Ecclesiæ Doctores, sacræ literæ, & petita inde argumenta hoc constituunt.

Alteram partem certam mihi reddunt hæc tria. Primum, quod nulla extet de igne corporeo Ecclesiæ definitio scribunt Cl.Theologi, Vasquez disp. 243. cap. 1. Petavius lib. III. de Ang. cap. 5. L'Herminier Tom. 2. pag. 539, quamquam aliqui veritatem Catholicam esse tradant, ut Cardinalis Gotti Q. IX. de Angelis Dub. 3. At veritatem Catholicam non faciunt privati homines, neque numerus Theologorum exiguus. Alterum, quod in Florentino Concilio Græci, qui asserebant Purgatorii ignem materialem non esse, in Ecclesiæ communionem recepti sunt, neque tamen hic error in definitione fidei, quæ habetur sess. ult., damnatus est; cum illic sint Græcorum errores alii proscripti. Tertium, quod Catharinus secutus est sententiam, quam præter Origenem quidam Ecclesiæ Patres tenuerunt; inter quos beatissimus Ambrosius, qui eadem fer-

ferme Origenis verba mutuatus lib. VII. in Lucam cap. 14. ait: *Ergo neque corporalium ſtridor aliquis dentium, neque ignis aliquis perpetuus flammarum corporalium, neque vermis eſt corporalis: ſed hæc ideo, quia ſicut ex multa cruditate, & febres naſcuntur, & vermes; ita ſi quis non decoquat peccata ſua, veluti quadam interpoſita ſobrietate abſtinentiæ, ſed miſcendo peccata peccatis tanquam cruditatem quamdam contrahat veterum, & recentium delictorum, igne aduretur proprio, & ſuis vermibus conſumetur*. Itaque ſententia Catharini licet minus probabilis altera, nequit abſolute appellari damnata & hæretica: eſset tamen, ſi ut ignem, etiam reliqua ad inferos pertinentia, locum videlicet, atque æternitatem pœnarum negaviſset.

Ad quædam in contrarium argumenta.

Contra priorem propoſitionis partem opp. I. Eſaias cap. LXVI. 24. de reprobis ac damnatis ait: *Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur*. Atqui vermis ſpiritaliter & metaphorice accipitur pro ſynderesi, & angore conſcientiæ. Ergo etiam tropice, & figurate erit accipiendus ignis, & ardor.

Reſp. I. Poſſe negari minorem, nam etiam vermis literaliter ac proprie accipiendus videtur, tametſi etiam ſignificet figurate aculeum, & vexationem conſcientiæ. Habetur enim in Eccleſ. cap. VII. 19. *Vindicta carnis impii ignis, & vermis*. Et Judith. XVI. 21. *Dabit enim ignem & vermes in carnes eorum, ut urantur, & ſentiant uſque in ſempiternum*. Quare S. Baſilius in Pſalmum 33. ait: *In inferno vermium innumerabilium genus venenoſum, & carnivorum erit*: quod & alii plures aſſerunt apud Corn. a Lap. Comment. in hunc locum. Neque repugnat, quod alii permulti ſcribant vermis nomine ſignificari malæ conſcientiæ agitationem & ſtimulum: eadem enim Scripturæ verba ſenſum cum literalem, tum myſticum patiuntur. Reſpondeo ſecundo, non eamdem eſſe vermis, ignisque rationem. Ille quippe, cum ſit animal vivens, excruciat corrodendo, & partes alienæ ſubſtantiæ diſcerptas vorando ac dilaniando: ideoque non eſt proprie vermis ſpirituum, qui divellendas partes non habent, neque corporum, quæ licet habeant modo, erunt tamen poſt reſurrectionem incorruptibilia, neque diſtrahi poterunt, vel diſcerpi. De verme itaque ſentias, ut lubet; at ignem firmiter corporalem eſſe teneto. *Eligat quiſque quod placet, aut ignem tribuere corpori, animo vermem, hoc proprie, illud tropice: aut utrumque proprie corpori*: inquit S. Pater lib. XXI. de Civit. Dei cap. IX. exponens prædictum Eccli. *Vindicta carnis impii ignis, & vermis*.

Ut autem argumenta iſtiuſmodi, quæ varia eſſe poſſunt, E. G. *de aquis nivium*, quas commemorat Job XXIV. 19. & de *ſtridore dentium*, in

in parabola Matth. XIII. 50, quibus utitur Catharinus, verbo uno exsufflentur; meminit me cap. XVI. usum fuisse regula Tichonii; qua docemur in scripturis, quæ literaliter de uno, figurate de altero sunt accipiendæ, non omnia utrique pariter convenire; quam etiam regulam in parabolis tenendam esse neminem fugit. Ergo Esaias literaliter prænuntiat interitum eorum, qui in partibus fuerunt Antiochi, μεταφορικῶς diem judicii: & illorum quidem vermes corpora insepulta vorarunt, & in oppidis incensis *ignis* usque ad consumptionem permansit. Quare necesse non est, ut etiam in damnatis tam *ignis*, quam *vermis* literaliter intelligantur; sed proprie accipitur solus *ignis*, quoniam de igne fit repetitio in Judicis sententia, quæ proprie, & historice pertinet ad damnatos. Atque hoc pacto quæ in Jobo, in Psalmis, & in variis Evangeliorum parabolis conscripta sunt, ad eamdem sententiam Judicis erunt exigenda, & quæ in illam apte & per omnia quadrabunt, transferri non poterunt ad Metaphoram.

Secundo loco objiciuntur PP. auctoritates. Nam Hieronymus Comment. in Esaiam recitata opinione Origenis, nulla eam censoria virgula notat. Gregorius lib. XV. Moralium cap. 17. *Gehennæ ignis*, inquit, *cum sit incorporeus, & in se missos reprobos corporaliter exurat, nec studio humano succenditur, nec lignis nutritur, sed creatus semel durat inextinguibilis*. Damasc. in fine libri IV. de Fide Orthodoxa docet *ignem æternum non materialem esse, qualis est apud nos, sed qualem novit Deus*. Augustinus denique in XXI. de Civit. Dei cap. X. scribit posse congruenter responderi, *talem fuisse illam flammam*, in qua apud inferos dives ardebat, *quales oculi, quos levavit, & Lazarum vidit, qualis digitus Lazari, &c.* Quo testimonio nonnulli adversarii prægestiunt; & Vellosillus ait Augustinum efficaciam illorum verborum *Crucior in hac flamma* infirmare.

Resp. autem Gregorii sententiam manifestam esse ex lib. IV. cap. 29. de quo supra: unde incorporeum dixit ignem inferni, quatenus non eget fomentis, neque per congesta ligna nutritur, ut colligitur ex recitatis ipsius verbis. Ac præterea probabile est in his legendum esse *cum sit corporeus*, ut habetur apud S. Thomam in IV. Sent. dist. 44. q. 3. Sixtum Senensem lib. IV. Bibliothecæ, Vellosillum in Advert. in tom. I. Gregorii quæst. VI. & Petavium lib. III. de Angelis cap. 5. Damascenus, quem inurbane scribit Durandus errasse, ait duntaxat non esse materialem qualis est noster, qui indiget pabulo, certisque proprietatibus ab infernali igne secernitur. Et Hieronymus refert quidem opinionem Origenis, at illam nequaquam approbat, ut vidimus supra.

De verbis Augustini facit me honor Patris magis solicitum: & breviter demonstro, disertissime ab illo ignem inferni affirmari corporeum, & de verbis divitis *Crucior in hac flamma* concinnam, veram, & absolutam tradi interpretationem. Primum enim a cap. II. ejusdem libri

libri usque ad IX. impugnat incredulos asserentes non posse damnatorum corpora in ustione ignis esse perpetua, exemplis quorumdam animalium, quæ vivunt in ignibus, ut salamandræ stellatum quoddam genus lacertæ, adamantis aliarumque gemmarum, quæ neque igne, neque ferro teruntur, necnon vermium, qui stant sine ulla læsione in aquis per venas sulphureas deffluentibus, quarum fervorem nemo impune contrectat; asseverans mirabilius esse vivere in ignibus nec dolere, quam dolere in ignibus & tamen vivere. At quorsum tam perpolita & exacta disputatio, quorsum allatæ comparationes, si non est in inferis ignis corporalis, quo corpora, qualia nunc sunt hominibus, quamprimum redigerentur in cinerem? Capite autem IX. *ignem* proprie accipiendum semel atque iterum declarat; cum de *verme* ob varia Doctorum placita sentire nobis permittat quod magis libet. In X. etiam, in quo explicat quomodo corporali igne spiritales dæmones adurentur, in principio & fine capitis animadvertit eumdem ignem corpora damnatorum, ac dæmones concremare. Quæstionem vero solvit juxta antiquorum Patrum diversas sententias, scilicet, quoniam aut dæmones aerea corpora habent, aut si non habent, poterunt *pœna corporalis ignis affligi*, quomodo *spiritus hominum & nunc potuerunt includi corporalibus membris, & tunc poterunt corporum suorum vinculis insolubiliter alligari*. Atque ita incredulis omnem evadendi aditum præcludit, sive corpora tribuant Angelis, sive non: de qua altera quæstione propterea ait non esse *contentiosa disputatione certandum*, cum quidquid Origeniani sentiant, eorum error de spiritali igne, & hæresis de temporali damnatorum supplicio apertissime ex illis verbis, *Ite in ignem æternum*, refellatur. Ex qua prædictorum Capitum Synopsi arbitror satis apparere, quam scite & circumspecte Augustinus pro veritate, ac fide certaverit.

Circa narrationem divitis exclamantis, *Crucior in hac flamma*, quidam putaverunt parabolam esse, non historiam; in qua sententia fuerunt Theophylactus, & Euthymius in Lucam, & Auctor quæstionum apud Athanasium quæst. 21. Alii historiam agnoscunt, ut Ambrosius, & Beda, & idem Augustinus Tractatu XXXIII. contra Faustum cap. V. Itaque hanc sententiam præponens in cap. X. laudato, ait: *Dicerem quidem sic arsuros sine ullo suo corpore spiritus, sicut ardebat apud Inferos ille dives, quando dicebat, Crucior in hac flamma*. Quod si dicamus, historiam, non parabolam esse credentes; non erit consequens flammam non esse veram corporeamque, ut corporalis non est lingua, digitus, manus: quoniam certissimum est partes corporis non posse enunciari de animabus atque spiritibus, nisi per metaphoram: ignis vero & flamma non describuntur ut partes ac membra divitis, sed ut locus, in quo cruciatur; nec repugnat substantiam spiritalem esse violenter in loco corporeo, eique alligari. Quæ ut vera sint, sapien-

tissimus Augustinus animadvertens quosdam Catholicos opinari, quod in cap. 6. Lucæ narratur, non historiam, sed parabolam esse, aut, si historia est, visionem saltem fuisse imaginariam, cum hæc quoque sententia sit probabilis, noluit propriam aliorum auctoritati præferre; ideoque e vestigio addidit, *convenienter responderi, talem fuisse illam flammam, quales oculi, quos levavit, &c.* nimirum, non proprie visum a divite Lazarum, sed ecstasi quadam, ut sunt visa dormientium, in quibus res incorporales cernuntur habentes similitudines corporum. At post hæc ad quæstionem propositam reversus, de sententia Dominica, *Ite in ignem æternum*, perspicue, & absque hæsitatione concludit: *At vero gehenna illa, quod etiam stagnum ignis & sulphuris dictum est, corporeus ignis erit, &c.* Abeant ergo mali interpretes, rigidique Augustinianorum librorum censores.

Facit denique adversus nos, quod percipi nequeat quomodo spiritus igne corporali torqueantur, & quod in aere, ubi dæmonum turmæ discurrunt *ferant secum tormenta flammarum suarum*, ut inquit Glossa in cap. 3. Jacobi. Neque enim credibile est dæmones infernalem ignem secum deferre; si non volumus continua miracula perfici, dum mali spiritus circumsepti materialibus ignibus corpora omnia quantumvis concreta ac densa pervadunt, dum regiones quas transmittunt minime incendunt, & dum viventium corporibus, in quibus commorantur, incendia facesque non inferunt.

Contorta & difficilia sunt hæc, nec uno modo a Scholasticis dissolvuntur. Quantum enim ad primum pertinet, sunt qui putant dæmones ad ignis præsentiam sola apprehensione torqueri: aliqui confici affirmant per speciem ex igne illis impressam: quidam arbitrantur elevari flammam, ut divinæ justitiæ instrumentum, ad physicam in spiritus incorporeos efficientiam; nonnulli contendunt produci ab igne qualitatem spiritualem, quæ etiam dæmones & impiorum hominum animas supplicio mactat. Quarum sententiarum primam sectatur D. Bonaventura & Albertus Magnus: alteram Aegidius, & Okamus: tertiam recentiores quidam Thomistæ; quartam post Henricum Gandavensem cum aliis Junioribus Suaresius. Verum his omissis, dico spirituales substantias cruciari igne corporeo per alligationem, quam invitæ patiuntur, & a qua digredi sponte non valent. Ita namque videtur docere Augustinus citato capite x. his verbis: *Cur enim non dicamus, quamvis miris, tamen veris modis etiam spiritus incorporeos posse pœna corporalis ignis affligi, si spiritus hominum etiam ipsi profecto incorporei & nunc potuerunt includi corporalibus membris, & tunc poterunt corporum suorum vinculis insolubiliter alligari? Adhærebunt ergo, si eis nulla sint corpora, spiritus dæmonum, imo spiritus dæmones, licet incorporei ignibus cruciandi, non ut ignes ipsi, quibus adhærebunt eorum junctura inspirentur & animalia fiant, quæ constent spi-*

ſpiritu & corpore, ſed, ut dixi, miris & ineffabilibus modis adhærendo accipientes ex ignibus pœnam, non dando ignibus vitam. Et revera nulla ex præmiſſis ſententiis mihi plane ſatisfacit. Non prima, nam in ea non ſalvatur dæmones revera torqueri igne, cum tamen Scriptura teſtetur hunc Diabolo, & Angelis ejus fuiſſe paratum: quamquam vera & realia tormenta ſentiri poſſint etiam in malis imaginariis, quorum ſpecies gerimus, ut ſcripſerat idem Auguſtinus in XII. de Gen. ad lit. cap. 32. At jam inferni ignem imaginarium non eſſe, reddimur ex ipſomet Auguſtino certiores. Illorum autem opinio, qui cenſent immitti ab igne aliquam ſive ſpeciem, ſive qualitatem, eo titulo falſa eſt, quod ſi qualitatem dixerint ſpiritalem, hæc ab igne materiali proficiſci non poteſt; ſi corporalem ſenſibilemque, eadem de igne, ac de qualitate iſta emerget dubitatio. Sed & ignem cauſſam eſſe inſtrumentalem juſtitiæ Dei, nullus inficias ibit: at elevationem, quam plures tutantur, non poterunt omnibus venditare. Reſpondebunt enim docti viri, nullam rem ut inſtrumentum ad aliquid efficiendum aſſumi, niſi habeat in illud ſuapte natura præviam aliquam operationem; quam nullam eſſe in igne materiali relate ad ſpiritus videtur ſatis manifeſtum. Et erunt forte, qui dicant ſe legiſſe apud S. Thomam in IV. contra Gentes cap. 90. hæc verba: *Subſtantiæ incorporeæ non habent naturam corporalem, ut poſſint a rebus corporeis immutari, neque etiam formarum ſenſibilium ſuſceptivæ ſunt, niſi intelligibiliter. Talis autem ſuſceptio non eſt pœnalis, &c.* Hoc vero teſtimonium non videtur quadrare quorumdam Thomiſtarum opinioni, qui cum Goneto diſput. XIV. de Ang. art. 2. §. 2. docent ita ignem eſſe divinæ vindictæ inſtrumentum, ut efficiat *formam realem ad prædicamentum qualitatis pertinentem*. Illam quippe qualitatem ſpiritus per D. Thomam corporaliter nequeunt ſuſcipere, ſuſcipiendo autem intelligibiliter nullo afficiuntur dolore. Ideo inſtrumentum eſt quidem ignis inferni juſtitiæ Dei, quatenus eidem ſpiritus alligantur, quod aliis rejectis opinationibus ibidem Thomas affirmat: ſed hoc inſtrumento formam aliquam aut qualitatem ſupernaturaliter produci, quæ ſaltem ſit cauſſa effectrix pœnarum, pugnat cum allatis verbis Angelici Præceptoris. Nam ſi dicas formam illam ab igne productam eſſe intelligibilem, non corpoream: *talis ſuſceptio* (inquit S. Doctor) *non eſt pœnalis*. Tenebo igitur Auguſtinianam de alligatione ſententiam. Objicienti autem ſequi ex hac, quod dæmon patiatur etiam ab aere, a glacie, & a quocunque alio corpore, cui ſit intime præſens, reſpondebo falſam eſſe illationem, quoniam his corporibus non eſt violenter alligatus, ita,ut aliquando non poſſit alio divertere, quomodo devinctus eſt in tenebris exterioribus & in ardoribus ſempiternis. Atque hæc de priori parte objectionis.

Quod ad alteram attinet; fuerunt, qui aſſererent dæmones, qui extra inferos degunt, nondum pati ignis cruciamenta, ſed iis mace-

randos esse post diem judicii. Nitebantur hi Theologi quorumdam Patrum auctoritate, & ipsorum dæmonum testimonio, qui dum ab hominibus ejicerentur, Matthæi VIII. 29. clamaverunt: *Quid nobis, & tibi, Jesu Fili Dei? venisti huc ante tempus torquere nos?* Hanc vero sententiam damnatam non esse scribit Feuardentius in Scholiis ad Irenæum lib. V. cap. 26. & Petavius in III. de Angelis cap. IV. n. 21. eamque videtur tenuisse Cajetanus in Comment. ad 2. Epist. Petri. E contra Bellarminus lib. I. de Sanctorum beatitudine cap. 6. ait, ab errore vindicari hanc opinionem non posse. Atque falsissima quidem & erronea a me judicatur, propterea quod Angelis Sanctis statim ac perseverarunt data est plenitudo beatitudinis; ideoque etiam Angelis malis inflicta est, nulla interposita mora, pœna peccati. Priorem ergo opinionem tenentibus respondeo post diem judicii dæmones in inferno acerbiori pœna esse plectendos, tum quia cum sint *nocendi cupidissimi*, ut ait Augustinus de Civit. Dei lib. VIII. cap. 22. non poterunt amplius humana corpora invadere, justisque insidias moliri: tum etiam, quod, cum illiciantur superstitiosis signis *herbarum*, *lignorum*, *animalium & rituum*, ut idem S. P. inquit lib. XXI. cap. VI. non recipient ulterius ab idololatris & maleficis honorem aliquem; sed erunt omnibus ludibrio & despectui: quod maximum supplicium est superborum. Quæ sane causa est, ut quidam ex PP. scripserint, nondum dæmones plecti supplicio, quo afficientur post diem judicii; atque ut expulsi ab hominibus clamorem illum profuderint: *Venisti huc ante tempus torquere nos*.

Ea itaque opinatione rejecta, dicendum est Dæmones quoque extra inferos igne torqueri, non quod illum perpetuo secum deferant, aut impressam sensibilem qualitatem disjuncti a flamma retineant, sed quoniam sciunt sibi alligationem ad ignem deberi; ut etiam docet Sanctus Thomas q. 64. art. 4. ad 3. non enim angor ac tristitia minuitur reo in vinculis, aut ergastulo diligentissime asservato, si ad tempus inde emittatur apparitoribus stipatus, & absque spe libertatis. Immo magis sentit squalorem carceris dum videt loci amplitudinem, quam in arctam, asperrimamque custodiam voluntario scelere commutavit. Neque minor est Sanctorum Angelorum lætitia & gaudium, quando animarum regnorumque tutelæ præsident, & cœlestis patriæ domicilium ad tempus relinquunt. Ergo sicut isti *semper vident in cœlis faciem Patris*, ut ait Evangelista cap. XVIII. 10, neque tamen secum trahunt materialem locum Empyrei; ita dæmones excruciantur in aere flamma infernali, tametsi non ferant extra gehennam ac tartarum ignes corporeos. Atque hæc de pœna æternarum flammarum,

Quas Pater, horrendi barathri per stagna profundi,
Dæmonis horrendi sociis, ipsique paravit;

inquit libro IV. Hist. Evangel. Juvencus Presbyter.

CAPUT XVIII.

De Sanctorum Angelorum, Dæmonumque Exercitibus.

SANCTORUM ANGELORUM EXERCITUM appellant greco vocabulo Ἱεραρχίαν, *Hierarchiam*, ideſt, ſacrum principatum: quo nomine plurium ordines ad ſacra miniſteria obeunda diſpoſiti ſignificantur. Iccirco in dæmonibus ordinem quidem aliquem ac principatum adſtruere poſſumus, ſed non *hierarchiam*: quam vocis etymologia demonſtrat in cœleſti tantum, & militante Hieruſalem eſſe admittendam, in illa Angelorum, in hac vero Clericorum. Quamobrem recte dicimus Hierarchiam cœleſtem, Hierarchiam Eccleſiaſticam, non Hierarchiam infernalem; & de Angelorum dæmonumque ordinibus differentes utimur nos communiori vocabulo *Exercituum*.

In cæleſti itaque *Hierarchia* ſunt novem ordines Angelorum, quorum numerum recenſet poſt Dionyſium Gregorius Papa hom.34.his verbis: *Novem Angelorum ordines diximus, quia videlicet eſſe teſtante ſacro eloquio ſcimus Angelos, Archangelos, Virtutes, Poteſtates, Principatus, Dominationes, Thronos, Cherubim, atque Seraphim*. De nomine Angelorum, Cherubim, & Seraphim dictum ſatis cap. 1. Archangeli, ut inquit eodem loco Gregorius, ſunt, *qui ſumma annuntiant*, & legatione quadam ſpeciali mittuntur, quales ſunt Michael, Gabriel, & Raphael. Alia quinque nomina more Orientalium pronunciantur, ideſt, uſurpando abſtracta pro concretis; atque videntur originem habuiſſe a Perſis, inde vero translata ad demonſtrandas beatorum Spirituum claſſes. Nam in Perſico Imperio, ſub quo olim fuerunt Hebræi, Optimates vocabantur Principatus, ut conſtat ex cap.v.Dan.2.in quo Hebræi legunt רברבני, Græci ἀρχαὶ, Latini *Optimates*. Item Dan. xi. 5. habetur in Hebraico ממשלות, in Græco κυριότητες, in Latino *Dominationes*. Occurrunt quoque in libris Eſdræ, & Eſther, in quibus de Chaldæorum ac Perſarum Regibus frequens eſt ſermo, apud Hebræos vocabula שלטנין־שרין, apud Græcos δυνάμεις, ἐξουσίαι, apud Latinos *Virtutes*, ac *Poteſtates*; atque his nominibus regni proceres, & Magiſtratum gerentes in Imperio Perſarum ſignificantur. Throni denique appellantur, quaſi Reges quidam in Thronis conſidentes, prædicta Orientalium conſuetudine. At quamquam hæc ſit origo nominum; decipitur tamen Theodorus Beza, qui Comment. in Epiſt. ad Epheſ. negat cap.1. v.21. his vocabulis ab Apoſtolo eximias Angelorum claſſes notari: cum in Epiſt. ad Coloſs. cap.1. v.16. deſignentur quæ ſunt *inviſibilia*, ideſt, in mundo ſupremo, iiſdem omnino vocabulis, quæ habentur citato loco ad Epheſios: & Chriſtus de cujus exaltatione ac principatu loquitur Paulus, non ſolum terrenorum Regnorum ordines, ſed etiam claſſes Angelicas antecellat. Neque enim repu-

pugnat Angelos Principum & Potestatum vocabulis denotari, quemadmodum eximii viri describuntur nominibus Angelorum.

Prædictos novem Angelorum choros in tres Hierarchias Dionysius cap. 3. divisit, quem sequutus est q. 108. S. Thomas, & hunc Scholastici fere omnes. In suprema itaque Hierarchia locantur 1. Seraphim, idest Spiritus caritate ardentes, quos inquit Bern. serm. 19. in Cantica, *Caritas Dei in eumdem rapuit sanctæ affectionis ardorem, ut unus cum Deo spiritus esse videantur*. II. Cherubim, in quos Deus sapientiæ plenitudinem profudit. III. Throni, in quibus tanquam *in sede divina majestas reclinatur*, inquit Collat. VIII. cap. 13. Cassianus. Spiritus autem ad hanc Hierarchiam pertinentes, sunt quibus Deus sua consilia pandit, & qui Deo semper assistunt, neque ad exercenda erga homines ministeria mittuntur. Ad alteram Hierarchiam spectant Dominationes, Virtutes, & Potestates. Atque Dominationes Gregorius nominari existimat, quod eis ad obediendum cetera sint subjecta. Virtutum appellatio per Dionysium est Angelorum illorum, per quos signa & miracula frequentius patrantur. Potestates vero sunt Angeli, qui malos spiritus arcent, ne prævaleant adversus homines. In tertia Hierarchia sunt Principatus, quibus regnorum cura, præsertim vero principatuum institutio, & directio commissa est, ut docent Bernardus, & Theodoretus. Sequuntur Archangeli, idest, inter nuntios digniores ac principes, qui summa annunciant: atque ultimum locum tenent Angeli, qui ad custodiendos homines, & ad minima annuncianda mittuntur.

His omnibus, quæ probabilia esse fatemur, inconcussam plenamque fidem habere non possumus: sed tamen novem illos ordines agnoscimus, Scripturis ac Patribus contestantibus. Nam Angelos passim legimus; Archangelos etiam in 1. ad Thessalonicenses cap. IV. 5. & in epist. Judæ v. 9. Seraphim apud Esaiam cap. VI. 2. Cherubim in X. Ezechielis v. 7. & 9. ceteras cœlestium Spirituum classes in epist. ad Ephesios cap. 1. 21. & ad Colossens. cap. 1. 16. quarum & meminerunt Ecclesiæ Patres Ignatius in epist. ad Trallianos, Irenæus lib. II. cap. 54. Augustinus contra Priscillian. cap. XI. Dionysius, Gregorius, & Bernardus paullo supra laudati. Numerum ergo novem ordinum Angelorum, quem Scripturæ ac Patres insinuant, præceps ac temerarius est qui repudiat.

Verum an Seraphimi sublimiorem teneant locum, Angeli vero, & Custodes hominum infimum, & utrum in unaquaque Hierarchia recensito ordine singuli sint dispositi, id mihi (quod absque odiosæ arrogantiæ nota dictum velim) valde non probatur. Etenim ex Scripturis talem esse Angelorum dispositionem non liquet: imo ex his colligitur Cherub missum Gen. III. 24. *ad custodiendam viam ligni vitæ*: & Seraphim Esaiæ VI. 6. volavit ad Prophetam: ideoque aut Cherubim & Seraphim ad supremam Hierarchiam non attinent, aut falsum est Angelos illius Hierarchiæ nunquam mitti. Tobiæ etiam XII. 15. ait Raphael Angelus: *Ego sum*

sum unus ex septem, qui astamus ante Dominum. Ex quibus constat Raphaelem, quem Archengelum esse nullus ignorat, esse unum ex Spiritibus assistentibus, non communi quadam ratione, quatenus divinam essentiam immediate videt, ut explicant quidam Theologi cum D. Thoma q. CXII. art. 3., sed adstantem intime, & peculiari titulo, quomodo adstant septem spiritus, de quibus cap. 1. Apocalypsis v. 4. & cap. v. 6. Inquit enim Raphael: *Ego sum unus ex septem, &c.* Michaelem quoque non ad ultimam Hierarchiam, sed ad primam pertinere colligitur ex capite x. Danielis v. 13. *Et ecce Michael unus de Principibus primis*, idest, *supremis*, ut legunt Hebræi השרים הראשנים. Custodes etiam Electorum aliqui putant esse Angelorum præcipuos; quod arbitrantur comprobari ex cap. XVIII. Matth. v. 10. ubi de Angelis pusillorum legitur: *Semper vident faciem Patris*. Nam *videre faciem Patris* non solam contemplationem divinitatis significat, sed etiam præcipuum honorem, classemque eorum, qui assistentes nuncupantur; alias primitias regni sui in pueris figuratas non satis apte assereret Christus contemnendas non esse, quoniam Angeli eorum semper vident faciem Patris; cum fruantur visione Dei etiam Custodes reproborum. Erit ergo idem *videre faciem Patris*, atque esse inter Angelos insigniores, ut exponit Chrysostomus: quem propterea male quidam ajunt intelligendum esse de supremis in ordine infimo. Porro videre faciem, & adstare ante Deum dicitur de supremis ordinibus: uti *videre faciem regis*, & *stare* coram illo non de singulis ministris, sed de Satrapis, regnique proceribus. Atque his quadrat pia quorumdam sententia, quod Custos Deiparæ fuerit Angelus summæ & dignioris classis. Si ergo non repugnat Scripturis, saltem ex his non roboratur præmissa Angelorum ordinum, ac munerum dipositio.

Neque ad hanc adstruendam nos traditio Patrum impellit. Dionysium enim, ex quo alii mutuati sunt illam Hierarchiarum distributionem, esse illum Areopagitam, non juniorem aliquem Scriptorem quinti aut sexti sæculi, non facile omnes fatebuntur. Irenæus lib. II. cap. 54. bis eam Angelorum divisionem recenset, ac primum numerat, *Principia, Potestates, Angelos, Archangelos, Dominationes, & Virtutes*: deinde *Angelos, Archangelos, Thronos, Dominationes, Principatus, Potestates ac Virtutes*, Seraphimis, Cherubimisque prætermissis. Seraphimos etiam ad infimos ordines pertinere afferit vetus Syrorum & Maronitarum traditio, ut constat ex Ritu Ordinationis Archipresbyteri apud Morinum de Sacris Ordinat. P. 2. pag. edit. Parisiensis 411. & pariter ex ritu ordinandi Presbyterum p. 407. Ecclesia ipsa Romana in Festo omnium Sanctorum ad Canticum *Magnificat* primum Angelos & Archangelos, postremo Cherubim, & Seraphim memorat, non ex infimo ordine ad supremum, sed ex supremo ad infimum digrediens, si in censendis Ordinibus Angelorum idem præstat, quod de Sanctorum hominum Classibus, numerando post Seraphimos proxime Patriarchas, ulti-

ultima autem sede positis Anachoritis. Quod si affirmemus, convenit mirifice Latinorum Ecclesia cum Syrorum; & Angelica cum Ecclesiastica Hierarchia, & Sacerdotes omnes Angelis, Patriarchæ & Episcopi Archangelis, inferiores Clerici Seraphimis comparabuntur. At si placet priorem servare distributionem, liceat per me quidem. Hæc enim dicta sunt non ad illam rejiciendam, sed ad demonstrandum non esse plane inconcussam. Atque ne hanc opinationem meam aliquis carpat, repetam verba Augustini in libro ad Orosium cap. XI. *Esse itaque sedes, dominationes, principatus, potestates in cœlestibus apparatibus firmissime credo, & differre inter se aliquid indubitata fide teneo. Sed quo me contemnas, quem magnum putas esse doctorem, quænam ista sint, & quid inter se differant, nescio. Nec ea sane ignorantia periclitari me puto, sicuti inobedientia, si Domini præcepta neglexero.*

Fidentius assero Angelos cujusque ordinis a Deo mitti; quod supra ex Scripturis affirmavi de Archangelis, de Cherubim, & de Seraphim. Hos vero *mitti ad eos, qui purgatione indigent*, diserte scribit Hieronymus ad Damasum. Atque de omnibus Angelis scribit Apostolus ad Hebræos I. v. 14. *Nonne omnes sunt administratorii spiritus, in ministerium missi propter eos, qui hæreditatem capiunt salutis?* Quæ verba non de illuminatione, sed de missione; non de aliquibus, sed de omnibus Angelis esse accipienda tum ex litera constat, tum ex Apostoli scopo, qui est demonstrare Salvatoris nostri præ omnibus Angelis honorem, ac dignitatem. Quare omnes plane Angelos aliquando mitti extraordinaria saltem legatione fatetur maxima pars Theologorum, quos nominatim laudat in primo de Angelorum custodia libro Andreas Victorellus. Me non latet beatum Gregorium lib. XVII. Moral. cap. 9. distinguere inter Angelos assistentes ac ministrantes: verum & illos aliquando mitti commonstrat exemplum supra productum Angeli Raphaelis. Nec prætereundum est quod tandem scribit ipse Gregorius homilia quarta ac tricesima: *Sed quia in quibusdam Scripturæ locis quædam per Cherubim, quædam vero per Seraphim agi didicimus, utrum per se hæc faciant, an per subjecta agmina agantur, quæ, sicut dicitur, in eo quod a majoribus veniunt, a majoribus vocabula sortiuntur, nos affirmare nolumus, quod apertis testimoniis non approbamus.* Ergo nec Gregorius aperte negat mitti interdum a Deo etiam Seraphimos, & Cherubimos.

Ut ut hæc in utramque partem disceptari possint; frivolum, & pro libidine confictum puto quod de exercitibus Angelorum conscripserunt Thalmudistæ. Hi omnes Angelorum copias distinguunt in Mazaloth, El, Legion, Rihaton, Chirton, & Gistera. Et Mazaloth constare inquiunt XII. Angelis, nempe quot sunt signa Zodiaci. El dicunt esse triginta cohortes multiplicato numero XII. per 30. unde fiunt 360. Legion multiplicat numerum 360. per 30. unde resultant 10800. Hunc etiam

etiam per 30. multiplicant, fitque Rihaton conſtans ex 324000. Quo numero pariter per 30. ducto habetur Chirton conflatus ex 9720000. Aucto denique numero iſto per 30. habemus Giſteram, ſcilicet exercitum Angelorum 291600000. Omnium vero ſumma eſt trecenta & unum millium millia, ſexcenta & quinquaginta quinque millia, centum & ſeptuaginta duo. Hæc ergo eſt Tabula Thalmudiſtica:

Mezaloth.	12.
El.	360.
Legio.	10800.
Rihaton.	324000.
Chirton.	9720000.
Giſtera.	291600000.
Summa.	301655172.

In dæmonibus Hierarchias ſtatuere non poſſumus; agnoſcimus tamen ordinem aliquem: & hunc arbitramur ipſos inter ſe conſtituiſſe, ut ſinguli quadam reipublicæ forma inſtituta in varias claſſes diſtributi ad eripiendum Deo honorem, animaſque perdendas magis fierent intenti; ſibique variis in locis divinum, ſi poſſent, cultum compararent. Ita nos civitatis Babyloniæ regimen, non ex perfectione naturæ arbitramur eſſe inſtitutum, ſed ex amore proprio cum Dei odio & invidentia erga homines conjuncto. Cujus Reipublicæ principem appellant ſacræ literæ *Beel-zebub*, ſæculi, aeriſque poteſtatem primariam. Eſt autem *Beel-zebub* idem ac *Deus muſca*, idque ſignificatur hebraica voce בעל־זבוב, & apud Plinium lib. 29. cap. 6. *Deus Myiodis*, nam Græci muſcam vocant μυῖαν. Quo nomine appellatus eſt Diabolus, vel quod Idolum Accaron, de quo in IV. Regum cap. 1. 2, muſcæ figuram habuerit, ut ſcribit adverſus Julianum Nazianzenus; vel quod ex agro Ekron crederetur muſcas arcere, quomodo apud Phrygios Apollo a fugatis muribus dictus eſt *Smintheus*: vel demum, quoniam Philiſthim ac Phœnices idolum ſuum appellabant *Beel-ſamen*, בעל־שמין, hoc eſt, *Deum cœli*; & illud Hebræi deriſionis cauſſa appellaverunt Deum Dominumque muſcarum. Hunc principem dæmoniorum, quidam vocaverunt Serapidem, ſive tricipitem canem, quia in tribus elementis aqua, terra, & aere nocumenta molitur: & ad eumdem pertinent verſus illi apud Porphyrium:

Tu, qui ſceptra tenes ſcelerata in pectora dæmon
Terrenos ſuper, aerios, ſubterque receſſus.

Dictus eſt autem Joan. XII. 31. *Princeps hujus mundi*, ob diſperſam per orbem terrarum idololatriam; & ad Epheſ. II. 2. *Princeps poteſtatis aeris hujus*, quod ei obtemperent dæmones, qui per aerem diſcurrunt.

Ordines dæmoniorum ad inſtar cœleſtium Hierarchiarum in novem claſſes diſtributos nonnulli ſcripſerunt, præſertim Agrippa ab ali-

quo forte dæmone edoctus. Is, ut referunt, qui horrendos de occulta Philosophia libros legerunt, constituit in I. ordine *Pseudotheos* sacrificia, cultumque ab idololatris captantes; quorum princeps est *Beelzebub.* Collocat in II. *Spiritus mendaciorum*, qui oraculis ac divinationibus illudunt; & horum princeps vocatur *Python*: unde Apollo dicitur Pythios, & mulier divinatrix I. Regum cap. 28. Pythonissa. *Pythonis* vero nomen alii derivatum putant a Pytho Delphorum urbe; alii ab Hebræorum vocabulo בתן, idest, *aspide*. Statuuntur in III. *Vasa iniquitatis*, idest spiritus malarum artium inventores, quibus præest *Belial*, ita nuncupatus quasi בְּלִי־עוֹל *absque jugo*. Sunt in IV. ordine *Ultores scelerum*, quorum princeps dicitur *Asmodeus*, videlicet, *Faciens judicium*. Tenent V. classem *Prestigiatores*, quibus imperat *Satan*: & hi fictis miraculis homines decipiunt. Habent VI. *Aereæ potestates*, quibus cura est terræ & mari nocere, eisque præses est *Miririm*, vel, ut in Psalmo xc. 6., שׁוֹד צהרים, *Dæmonium Meridianum*, sive spiritus æstuans & furens in meridie. VII. mansione stant *Furiæ*, idest, dæmones discordiarum bellorumque Auctores: quorum dux appellatur græco nomine Ἀπολλύων, hoc est, *Vastator*. In VIII. stant *Criminatores, & Accusatores* hominum: eisque præsidet *Diabolus*, scilicet, *Calumniator*, vel *Astaroth*, hoc est, *Explorator*. Habent locum ultimum *Tentatores*, aut mali Genii, qui singulos homines ad malum illiciunt: eorumque agmen ducit *Mammon*, quid interpretatur *Lucrum*, vel *Cupiditas*. Hæc an vera sint, ignoramus. Sunt nihilosecius omnia hæc vocabula in sacris literis: quarum explicationi etiam hæc, quæ scripsimus de Republica dæmoniorum, deserviunt nonnihil.

CAPUT XIX.

Quo pacto Angeli ad Animarum custodiam vigilent, & Dæmones ad perditionem illarum.

De custodia Angelorum, atque dæmonum infestatione nunc simul dicturi sumus: quantum enim illi ad salutem animarum excubant, tantum hi habent de illarum exitio solicitudinis & negocii. Et singulis quidem hominibus deputari tam bonum, quam malum Angelum, cum Ethnici Scriptores, tum Veterum Patrum permulti tradiderunt. At plures etiam, custodes Angelos singulis, non autem dæmones instigatores adesse, arbitrantur. Sunt & plurimi qui docent fidelibus tantum, justisque Angelos sanctos assistere: quas omnes opiniones suis libratas momentis jam subjicimus.

Propositio I. Deputatur Angelus Custos a Deo omnibus fidelibus, ac probabilius ceteris etiam hominibus.

Inni-

Innititur pars prima divinis litteris, Patrum testimonio, & rationi. Adfuisse enim Angelum Jacobo constat ex cap. XLVIII. Genes. v. 16. *Angelus, qui eruit me de cunctis malis, benedicat pueris istis*. De Angelo Judith legimus cap. XIII. 20. *Custodivit me Angelus ejus*. De custode puellæ Rhode habetur Act. XII. 15. *Angelus ejus est*. De pueris, quos humiles Christi sectatores designare est valde probabile, Matth. XVIII. 10. *Angeli eorum semper vident faciem Patris*. Hæc sane est Patrum omnium sententia. Origenes enim Hom. XX. in Num. ait: *Adest unicuique nostrum, etiam minimis, qui sunt in Ecclesia Dei Angelus bonus, Angelus Domini, qui regat, qui moveat, qui gubernet, &c.* Eusebius in XIII. de Præp. Evang. & Basilius in III. adversus Eunomium idem adstruunt. Augustinus cap. 17. Soliloquiorum: *Magna cura*, inquit, *& solicitudine Angeli adsunt nobis*. Atque Ambrosius lib. de Viduitate: *Angeli nobis ad præsidium dati sunt*. Idem subodorati sunt etiam Scriptores Ethnici, Menander apud Eusebium citato libro cap. 16. Censorinus cap. 3. de die Natali, Horatius Epist. 2. Virgilius, & Servius in VI. Aeneidum, Seneca Epist. XC. & fere omnes Platonici apud H. Grotium Comment. in Matth. p. 174. Huetium in Concordia, & Petavium lib. II. de Angelis cap. 6. Suffragatur & ratio. Primo quoniam in hoc visibili mundo omnia per rationales spiritus disponuntur, ut in tertio de Trinit. cap. 4. ait S. Pater; quod postulat etiam ratio providentiæ, a qua ita series rerum connectitur, ut inferiora a superioribus dirigantur, uti observarunt duo magni Theologi S. Thomas q. 110. art. 1. & Aegidius dist. II. q. 1. art. 1. Deinde homines indigent Angelorum custodia pluribus titulis: præsertim vero, ut contra impugnationem dæmonum præsidium habeant, ut a periculis, quæ passim occurrunt, eruantur, ut bonæ illis inspirentur cogitationes, ut denique eorum oblationes ac preces in sublime altare Dei ab Angelis deferantur. Quæ omnia late persequitur Estius lib. 2. Sent. dist. XI. §. 2. Igitur saltem fidelibus omnibus adesse Vigilem & Custodem, sacræ literæ, traditio, & ratio ipsa demonstrant.

Iisdem momentis altera pars roboratur. Et scripturis quidem; nam quæ superius productæ sunt, phrasi quadam justorum, puerorumque Angelos commemorant, ut singulis hominibus sui Custodes videantur adscripti. Quippe ea verba *Angelus ejus*, *Angeli eorum*, peculiares propriosque Præsides indigitant, ad differentiam reproborum, quibus forte deputantur Angeli inferiores. Præterea Esaiæ V. 5. de reprobis prænuntiatum est: *Ostendam vobis quid ego faciam vineæ meæ: auferam sepem ejus, & erit in direptionem*. Hanc vero sepem Glossa, & PP. Angelorum custodiam interpretantur. Quos Angelos omnibus omnino præsidere scribit citato loco Eusebius, Anselmus in Elucidario, Bernardus lib. V. de Conf. cap. 4. Et pervulgata sunt verba Hieronymi in cap. XVIII. Matth. *Magna dignitas animarum, ut una-*

quæque habeat ab ortu suæ nativitatis in custodiam sui Angelum deputatum. Eo quoque pertinet ratio a divina Providentia desumpta, quæ omnium hominum saluti prospicit largiendo communia saltem ac generalia adjumenta: & ideo singulis hominibus suum destinari Custodem est pariter rationi, auctoritati, & scripturæ cohærens.

Hanc tamen partem absolute non definivi, sed probabiliorem esse affirmavi, primo quoniam scripturæ nullibi aperte custodes Angelos universis præsidere demonstrant, sed pueris, fidelibus, ac Deum timentibus; necnon Regnis, Provinciis, atque exercitibus, ut non obscure ex Josue v. & Danielis x. capite infertur. Deinde quia solis fidelibus deputari Custodes, tradunt Basilius absque ulla verborum ambiguitate in Psalmum XLVIII. Hilarius Canon. XVIII. in Matthæum, Anastasius Sinaita libro in Hexamer. quinto, & Chrysostomus hom. 49. in Matth. Rursus quia liquet ex Ritu baptizandi, quem servat Romana Ecclesia in tingendis sacro baptismate adultis, custodiam Angelorum deputari regeneratis, quemadmodum constituta fuit filiis Israel cum educerentur de Aegypto: quod in Opusculo XXIII. cap. 4. docet luculenter Petrus Damiani. Atque hæc argumentum faciunt probabile, sed prædicta nequeunt convellere; cum postrema hæc possint aut de alio peculiari Angelo exponi, quem in locum prioris Deus deleget baptizatis, substituto in his, pro Angelo infimi ordinis, præside digniore, aut de singulari effectu, quem antistites fidelium Angeli studiosius Deo jubente exequuntur.

Responsio ad argumentum Calvinianorum.

Singularem Angelorum custodiam deridet in Psalmum XC. Calvinus: eaque posset impugnari versu hujus Psalmi II. *Angelis suis mandavit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis. In manibus portabunt te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum.* Quæ sane angelicæ custodiæ effecta vix aliqui experiuntur electi. Manifestius cap. I. Epist. ad Hebræos v. 14. legitur, Angelos *in ministerium mitti propter eos, qui hæreditatem capiunt salutis*. Ergo illi saltem, qui regni hæredes non sunt, præsidio angelico destituuntur. Deseri quoque ab Angelis homines obduratos, colligitur ex cap. v. Esaiæ v. 5. & II. v. 9. Jeremiæ. Itaque ad nullos, vel saltem perpaucos custodia Angelorum extenditur. Quod si hanc adversus Calvinum adstruere lubet; quid opus est singulis hominibus singulos Angelos delegare, cum possit unus spiritus plurium mortalium regimini præsidere?

Hæc vero nullius pene momenti sunt. Nam in Psalmo XC. non de singulorum hominum custodia agitur, sed de peculiari electorum, qui ut nos, quæ habemus charissima, gestamus manibus, maxima ab Angelis servantur cura, ne in peccata, saltem finaliter, prolabantur. Id ve-

Id vero commune in ceteris præsidium, clientumque regimen minime tollit: quamquam istud in universis omnino constituere fide, & auctoritate certissima non compellimur. Atque hac eadem Psalmi sententia Angelorum saltem erga aliquos clientela contra Calvinum comprobatur. In Epist. autem ad Hebræos exprimitur præcipuus Angelorum effectus, qui est electos ad salutem perducere, quo carent reprobi propria culpa. Præterea multa largitur Deus etiam reprobis propter electos, quorum omnia esse scribit idem Apostolus in priori ad Corinth. cap 3. v. 22. Ideo ad Hebræos potius ait omnes Argelos in ministerium mitti *Propter*, quam *Ad* eos, qui salutis capiunt hæreditatem, usus præpositione significante caussam finalem. De perversis obduratisque, videtur nobis eos aliquando Angelorum cura, & solicitudine destitui, quod de Templo & Urbe Jerusalem factum legimus manifesto miraculo: unde D. Bern. Serm. 1. de S. Michaele de peccatoribus ab Angelo derelictis exponit verba Prophetæ: *Et qui juxta me erant, de longe steterunt*. Etsi autem illorum curam remittunt; adstare credimus opem allaturos supplicibus, neque alumnos deserere, donec penitus de illorum salute actum est; quemadmodum nec animas Purgatorii, cum præcipua sit Angelici muneris pars, nos ad gloriæ hæreditatem perducere. Unum Angelum pluribus hominibus præsidere docet probabiliter Magister in II. Sent. dist. XI. num. 2. eo quod etiam *uni hominum plurium custodia deputetur, ita ut eorum quisque suum dicatur habere Dominum*. Sed respondere possumus singulos singulis delegari ad demonstrandam liberalissimam Dei providentiam, dignitatemque animarum.

PROPOSITIO II. Probabilius est universis hominibus etiam Angelum malum delegari, non quidem a Deo, sed a Principe dæmoniorum; ita ut nequeat homines exercere, nisi quatenus Deus permittit vel ad meritum electorum, vel ad pœnam reproborum.

Magister citato libro II. eademque distinctione docet unicuique tam bonum, quam malum angelum deputari, quam opinionem jam omnes plane recentiores Scholastici exuerunt, tanquam ex fallaci traditione derivatam. Sed ut hanc paullulum expendi, visum mihi est longe probabilius medium incedere: & cum Magistro malum genium singulis adstare, cum Theologorum caterva hunc a Deo minime deputari, sed a Beelzebub destinari, affirmate pronuntio. Ac primam partem demonstro. I. Quoniam quæ de Angelis sanctis sacræ literæ affirmant, eadem fere narrant de contaminatis impurisque. Esse nobis colluctationem *adversus principes, & potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiæ in cœlestibus*, monet Paulus ad Ephesios VI. 12. Petrus Epist. 1. cap. VIII. ait vigilandum esse, *quia adversarius diabolus, tanquam leo rugiens circuit, quærens quem devoret*. Satanam *perambulare terram*, habemus quoque in 1. & II. capite Jobi. In-

hiant

hiant ergo, totisque nervis in perniciem animarum incumbunt dæmones invidi, ac truculenti. Iisdem tradentibus Scripturis didicimus Dæmones ad exemplar cœlestium Exercituum propriam Rempublicam conformasse. Nam regnum aliquod, & supremum ducem habere constat ex Lucæ XI. 18. Eorum principatus & potestates legimus ad Colossens. II. 15. Virtutes etiam ad Romanos VIII. 38. & in priori ad Corinthios XV. 24. Igitur quomodo in supernis Hierarchiis Vigiles Animarum, ita in Satanæ familia Instigatores ac Tentatores esse putamus, imo & singulos dæmones id muneris assumere, avideque captare stimulis invidiæ percitos & concitatos.

Deinde satis explorata mihi videtur traditio, aptaque ad faciendum argumentum saltem probabile. Nam esse antiquissimam traditionem non Christianorum modo, sed etiam Hebræorum, quod singuli homines habeant quoque malum angelum, a quo impugnentur, scribit Joannes Maldonatus in cap. XVIII. Matthæi, & Alardus Gazæus in Comment. ad Cassiani Collat. XIII. cap. 12. Atque hæc traditio probatur ex vetustissimo libro Pastoris lib. II. Mandato VI. ubi legimus: *Duo sunt Genii cum homine, unus æquitatis, & unus iniquitatis*. Habentur similia in Epistola Barnabæ num. XVIII. scribentis: *Duæ sunt viæ doctrinæ ac potestatis, una lucis, altera tenebrarum: differentia vero multa duarum viarum; uni siquidem præpositi sunt lucis conciliatores angeli Dei, alteri vero angeli Satanæ*. In quem locum plura erudite adnotavit Cotelerius. Idem tradit lib. II. Instit. cap. IV. Lactantius. Tertullianus in Apolog. & lib. de Anima cap. 39. & 57. Origenes etiam pluribus in locis, præsertim Hom. X. in Lucam, & prope finem lib. ultimi adversus Celsum. Serenus Abbas in Collatione VIII. Cassiani cap. 17. & Ab. Cheræmon in collat. XIII. cap. 12. Et quoniam solent istiusmodi Auctoritates parvipendi, principio postulo, ut recitentur oppositæ antiquorum sententiæ, quas certe nondum legimus: sed adversarii duntaxat reponunt Patres alios silere, hos vero quos laudavi, aut apocryphos esse, aut auctoritatis exiguæ. Verum Epistola Barnabæ, necnon Pastor Hermæ, licet catalogo divinorum Scriptorum non sint inserendi, debito tamen honore excipiuntur, ut dixi lib. VII. cap. 5. Atque Origenis, Tertulliani ac Lactantii hac in parte dogmata a nullo Veterum censoria virgula notari comperimus; ut non diffitemur de pluribus, quæ merito abjiciuntur, & refutantur. Præterea non hos tantum proferre possumus, sed alios plures, ut Bedam in Act. Apost. XII. 15. & Auct. Imperf. Hom. V. in Matth. Sufficit tamen vetustæ traditionis testem compellare Gregorium Nyssenum, qui lib. I. de Vita Mosis ait: *Est sermo ex Majorum traditione fidem sibi vendicans, qui dicit posteaquam natura nostra in peccatum decidit, Deum hunc lapsum nostrum providentia sua minime destituisse, sed angelum quemdam ex iis, qui naturam corporis expertem sortiti sunt, adhibuisse ad uniuscujusque vitæ tutelam, ac præsidium: at ex adverso natu-*

ræ

ræ corruptorem pari machinatione contraniti, & pravo quodam, ac malefico adjuncto dæmone humanæ vitæ perniciem afferre. Nostra ergo sententia videtur perantiqua traditione fulciri. Et quemadmodum de Vigilibus dictum supra, ita de malo genio consentiunt Gentiles, ut Empedocles apud Alexandrum ab Alexandro Genial. dier. lib. VI. cap. 4, Lucillius Sat. lib. 9. Censorinus de Die Natali, Servius in illud Virgilianum: *Quisque suos patitur manes, &c.*

Adstipulatur etiam ratio. Primo quoniam Dæmoniorum Princeps in Administratione regni sui studet Deum imitari, eique pro sua virili contraniti: & ideo quemadmodum Deus singulis hominibus Angelos, ita Beelzebub dæmones dicendus est delegare. Rursus sicut in Ritu baptismatis oratur Deus ut mittat Angelum suum, ne regenerationis & lavacri impediatur effectus, ita exorcismis expellitur dæmon: quod animadvertens lib. 4. Hist. Donatist. Optatus Milevitanus scripsit in baptismo per exorcismum dæmonem omnibus adstantem *depelli, & in loca deserta fugari*. Aut ergo Angelus custos præest fidelibus, & dæmon infidelibus omnibus: aut in baptismo deputatur a Deo peculiaris præses, cui devictus diabolus opponit spiritum nequiorem: quemadmodum insinuat etiam Evangelium Lucæ cap. XI. 24. Postremo illa ratio Exorcismorum adhibita in omni fere Eulogia, ad humanam perniciem dæmonia ubique invigilare demonstrat. At hæc de priori parte propositionis.

Quod enim Deus malum dæmonem cuique non deleget, certum est, & hac in parte probo Scholasticorum assertum. Nam in primis sicut Deus verax non potest per se, neque per alium fallere, ita Deus bonus non potest per se, nec per alium ad peccatum inducere: unde Jacobus in Epist. Catholica cap. 1. 13. ait: *Nemo cum tentatur, dicat, quoniam a Deo tentatur: Deus enim intentator malorum est: ipse autem neminem tentat*. Ulterius in iis, quæ directe ad peccatum trahunt, Dei providentia permissive tantum se habet; quippe si in his ageret destinatione ac proposito, ei posset imputari peccatum; & sicuti delegatio Angelorum Sanctorum argumentum est providentiæ Dei Boni, ita deputatio tentatorum dæmonum fieret indicium Dei mali. Hinc apud Ethnicos, qui malum genium cum unaquaque anima produci arbitrabantur, unde a γεννάω, *gigno*, Genium nuncuparunt, facile est fermentum Manicheismi deprehendere. Ad hæc, ut Deus electorum suorum virtutem probet, aut reproborum patiatur interitum, sufficit si dæmoni ad nocendum hominibus satis proclivi permittat illos aggredi; præsertim cum *unusquisque tentetur a concupiscentia sua abstractus & illectus*, ut inquit eodem loco Jacobus. In Scripturis denique ac Patribus nusquam legi dæmonem delegari a Deo, sed, ut Nyssenus inquit, *ab adversario, & naturæ corruptore*. Ex quibus constat frustra diabolum contraniti, nec posse ad homines accedere, eosque vexare, nisi Deo permittente: paratum tamen illum esse, ut data facultate adoriatur, decipiat, & perdat, quomodo liquet

liquet ex III. Reg. cap. ult. v. 21. Porro hæc Dei permissio rectissimam servat œconomiam, atque prohibet ne hostes pro lubitu deſæviant; unde permisit primum ut Satanas diriperet Jobi ſubſtantiam, deinde etiam ut illum percuteret ulcere pessimo; hac tamen lege, ut parceret animæ ipsius. Interdum ſinit homines tentari, quo evadant humiliores, ſicut de ſeipſo teſtatur Paulus in II. ad Corinth. cap. XII. 7. Si dimittat improbos etiam ad interitum impelli; integerrimum eſt, rectiſſimumque judicium.

Contra primam propositionis partem objectio.

Opponunt itaque adverſus 1. partem Juenin diſſert. de Angelis q. 4. cap. 5. art. 4. Eſtius in 2. diſt. XI. & alii. I. Hanc de dæmone ſingulis delegato opinationem derivatam eſſe a fabulis Ethnicorum, qui omnibus hominibus duplicem Genium, bonum, ac malum attribuunt. II. Falſiſſimam eſſe traditionem a nobis jactatam, cum libri Paſtoris, & Origenis nullam habeant auctoritatem; Caſſianus vero refutetur a Proſpero in lib. contra Collatorem cap. 30. & adverſus Magiſtrum pugnent omnes fere recentiores Theologi. III. Plures eſſe, qui dæmoni voluntarie ſerviunt, & omnes pravis concupiſcentiæ fluctibus abſque inſtigatore dæmone ſatis jactari. Cetera argumenta, quæ probant malum Angelum non deſtinari a Deo, non militant adverſus ſententiam noſtram.

Reſp. ad 1. Ethnicorum de Diis, & Geniis fabulas arte dæmonis ex ſacris literis, permixta ad idololatriam ſpargendam falſitate, fuiſſe depromptas. *Omnia enim adverſus veritatem de ipſa veritate conſtructa ſunt, operantibus æmulationem iſtam ſpiritibus erroris*; ut recte inquit in cap. 47. Apologetici Tertullianus. In his ergo malis Ethnicorum Geniis verum a falſo debemus ſecernere. Falſum eſt præeſſe gignendis rebus, falſum eſſe Deos divini conſilii participes, falſum ex neceſſitate homines malo Genio indulgere. Hæc adverſus veritatem ex vera traditione de tentatoribus dæmoniis fuerunt conſtructa. At his rejectis remanet veritas inviolata; quemadmodum vera eſt Gentilium traditio de bono cujuſque hominis Genio, refutata hujus ſuperſtitioſa divinitate. Primum itaque argumentum in Adverſarios retorquetur. Sed & ſecundum; nam præter Paſtorem, Caſſianum, & Origenem plures alii ſunt, ut oſtendimus, hujus traditionis aſſertores; & Liber Paſtoris immerito deprimitur. Tam enim Paſtor, quam Caſſianus in hoc tantum refutatur a Proſpero: quod Collator ex libro Paſtoris nitatur oſtendere, *inter boni & mali contrarias ſuaſiones ita omnem hominem propriæ diſcretioni eſſe commiſſum, ut ei non plus a Deo præſidii, quam a diabolo ſit periculi, & iccirco manere in homine liberum arbitrium*. Hæc Proſper in Collatore redarguit, quæ revera docet

Caſ-

Cassianus Collat. XIII. cap. 12. Si ergo ab hoc pernicioso errore abstineamus, quo & Christi gratia parvipenditur, & nimis liberum arbitrium extollitur; tenebimus traditionem veterem, & vitabimus Prosperi reprehensionem. Erimus pariter in Magistrum & Scholasticos obsequentissimi asserentes cum illo dæmonem proprium adstare hominibus, cum istis vero illum a Deo minime deputari. Et ad ultimum facilior etiam est responsio; quandoquidem Diabolus Dei πίθηκος, ad inclinationem & concupiscentiæ stimulos addit malorum hortatores, quemadmodum Deus ad gratiæ opitulationem vigiles Angelos.

Consequitur ex dictis dæmonem nec victum ab impugnatione desistere; ut constat exemplo Jobi, & ex cap. XII. Matthæi v. 44. & Lucæ XI. 24. Frequenti tamen oratione invitus recedit; & ideo ait Jacobus cap. IV. 7. *Resistite Diabolo, & fugiet a vobis*. At continuo clamandum est ad Dominum: *Et ne nos inducas in tentationem*, dum Angelus Satanæ, postquam exivit ab homine, non inveniens requiem statim in domum suam, ex qua abierat, revertitur. Implorandum est etiam præsidium Sanctorum Vigilum: quos Hieronymus Vida in quodam hymno ita supplex alloquitur.

Adeste nobis: namque quos vos prælio
Fregistis hostes, nos premunt.
In nosque victi virus omne colligunt,
Et tuto inermes provocant.
Adeste: diris pestibus resistite
Non insueti laureis.

CAPUT XX.

Possint ne dæmones naturali facultate mirabilia patrare?

Rerum mirabilium quatuor sunt genera. Quædam naturalem virtutem, aut artem studio comparatam illius, a quo proxime efficiuntur, minime excedunt; mira tamen sunt, idest, in admirationem trahunt spectatores, qui ignorant latentem caussam, rerumque naturam. Hujus generis sunt ostenta, quæ interdum in planetis fiunt, ut quod narrat Varro de stella veneris, apud Augustinum lib. XXI. de Civit. Dei cap. VIII. item monstra, quæ S.P. describit lib. XVI. cap. VIII. insolita etiam quorumdam opera, ut Restituti presbyteri Calamensis, de quo lib. XIV. cap. 24, res denique gestæ a viris naturalium artium peritis, E. G. a Pico, Ficino, Sarcha, de quibus proximo capite. Quædam sunt sensuum nostrorum illusiones, quæ aut naturali magia perficiuntur, ut dum lychnis anguium adipe, herbarumque succis oleo permixtis animantia, & vireta conspiciuntur; aut fiunt dæmonum il-

lusione modo, quo explicatum est cap. quartodecimo. Quædam mirabilia fiunt revera, & naturalem virtutem, artemque humanam superant, non autem vim effectricem superioris caussæ: & hæc sunt in duplici differentia. Alia enim efficiuntur virtute dæmonis, cui permittente Deo corporalia quantum ad motum obediunt, ut si oraculum reddatur a simulacris, aut ignis de cælo descendat, vel maleficus in sublimem aerem feratur. Alia patrantur supernaturali virtute, neque ullatenus ab Angelo vel homine Deo non operante effici possunt, ut resurrectio mortuorum, scrutatio cordium, certa rerum contingentium vaticinatio, aliaque hujusmodi. Quæ omnia communi vocabulo compellari poterunt Portenta, ac Prodigia; singulis vero videtur nobis esse proprium tribuendum vocabulum. Itaque mirabilia primi generis appellabo (si lubeat) Ostenta: altera Magicas phantasias; tertia Præstigia: ultima tandem Miracula.

Oportet autem, ut in rebus mirabilibus caussam effectricem, operandi modum, & finem inspiciamus, quibus potissimum mirabilia Sanctorum ab operationibus dæmonum secernuntur. Enim vero si quis ultra facultatis suæ vires aliquid perficiat, in exemplo, si ignotis linguis loquatur, si desperatas sanitates extemplo reddat, si rapiatur in aera; erit id a caussa superiore, scilicet a Deo, vel Dæmone. Atque si patrata opera angelicam superent facultatem, qualia sunt contuitus occultarum cogitationum, & revocatio mortuorum ad vitam, erunt vera reapse miracula. Atque hac ratione plura per efficientem caussam poterunt a præstigiis & magicis illusionibus distingui. Ut vero distinguantur a modo, tene Augustini regulam traditam in libro LXXXIII. Q. q. 79. his verbis: *Magi per privatos contractus, boni Christiani per publicam justitiam, mali Christiani per signa publicæ justitiæ miracula faciunt*. Qui ergo utitur signis, characteribus, verbisque ignotis, aut superstitiosa aliqua libaminis, suffiminis, ritusque irreligiosi cæremonia, erit præstigiator & maleficus: qui Christi nomen invocat, & signo Crucis, vel reliquiis Sanctorum mira perpetrat, sed male vivit, erit illis comparandus, de quibus Matth. VII. 22. *Multi dicent mihi in illa die: Domine Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus, & in nomine tuo dæmonia ejecimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus?* Qui eximia fide ac sanctitate prodigia faciunt, & per publicam justitiam, ut inquit S. P., hi boni probique censendi sunt. Quapropter miracula quantumvis maxima nullum erunt sanctitatis indicium, nisi primum rectitudo, & virtus eximia fuerit comprobata. Præstigia denique finem habent aut promovendi idololatriam atque superstitionem, aut impiorum hominum vitia magnificandi, aut humano generi, præsertim vero justis nocendi; cum vera miracula Dei cultum, religionis augmentum, justitiæ commendationem respiciant: quod S. Pater animadvertit memorata quæstione, & lib. de Civit. Dei x. cap. 12.

Pri-

Primum itaque in hoc capite demonstraturi sumus, virtute dæmonum plura mirabilia patrari, & quidem vera, quæ si vis eorum inspiceretur, neque laterent nos rerum caussæ, mira profecto non essent. Deinde ostendemus etiam sceleratos homines supra vires proprias aliquando vera miracula facere, virtute quoque divina. Tertio agemus iterum de discrepantia mirabilium, quæ fiunt Dei efficientia, vel Dæmonis. Postremo probabimus miracula Sanctorum esse certissimam veræ religionis notam, non fieri ope ac virtute Dæmonum, neque a Deo posse fieri in confirmationem erroris. Tabulæ ergo manum apponamus.

Propositio I. Naturalis virtus Dæmonum prodigia ac portenta plura efficit, aut adverso rerum corporalium motu, aut illusione sensuum, aut caussarum ac seminum applicatione; quæ omnia mira non sunt, si rerum ratio dignoscitur.

Demonstratur auctoritate Scripturæ, testimonio Augustini, & rei etiam experimento. Res enim mira est quod loco virgæ appareat statim & efficiatur verus coluber, quod aqua vertatur in sanguinem, quod ranæ super terram illico educantur, quæ omnia nedum Moses patravit virtute Dei, sed etiam malefici Aegyptii incantationibus suis, ut narrat cap. 7. & 8. liber Exodi. Signum etiam magnum est, si ignis de cœlo descendat, quod facturum esse Antichristum prædicitur in XIII. Apocalyp. v. 13. Deinde Augustinus lib. XXI. de Civit. Dei cap. 6. disputans de lucerna inextinguibili Veneris, ait: *Sunt ergo facta eorum plurima, quæ quanto magis mirabilia confitemur, tanto cautius vitare debemus*. Affert eodem loco S. Pater experimenta quædam, cum memoratæ lucernæ, tum maleficæ feminæ, de qua Virgilius in IV. Aeneadum ait, carminibus suis,

Sistere aquam fluviis, & vertere sidera retro.

Angelica ergo natura omnibus potentior animantibus plura efficit, quæ nos mirabilia esse fatemur; idque liquet e Scripturis, ex Augustino, ex ipsa rerum magistra experientia.

Hæc tamen, si rerum caussæ a nobis noscerentur, nullatenus admirationem excitarent. Nam serpentes E. G., quos fecerunt incantatores Aegyptii, veri quidem fuerunt, neque, ut arbitramur, illuc dæmonum potentia translati; sed producti ex seminariis rationibus, e quibus, ut scribit S. P. quæst. 21. in Exod. cum data fuerit opportunitas temporalis, & causalis, prorumpunt species debitæ, suis modis, ac finibus. Dæmones ergo, qui has seminarias rationes optime norunt, cum serpentes, tum arbores, & alia, quæ suis gignuntur seminibus possunt producere, applicando, ut Scholastici loquuntur, *activa passivis*: nec proinde majus miraculum est, quam dum agricola jactis seminibus segetes, arboresque producit. Operantur autem Angeli absque longa temporis mora, quoniam noverunt, ut dixi, præbere opportunitates, & caus-

dit de cœlo contranitentibus idem agere prophetis Baal, divinitus ad voranda holocausta, ligna, lapidesque descendit.

V. Dæmonum illusiones ac præstigia possunt pluribus notis deprehendi. Etenim si appareat v. g. & e sepulcro mortuus excitetur, neque corpus habeat palpabile, spectrum erit, & phantasma; quoniam objecto reali certæ insunt proprietates, quibus expoliari non debet. Hinc phantasma non erat Christus redivivus a mortuis, qui corpus suum palpabile exhibuit; neque Lazarus, qui postquam e monumento surrexit, loquebatur & epulabatur. Deinde spectrum erit & magica illusio, si a pluribus eadem res sub diversa conspiciatur imagine; nisi objectum talibus partibus instructum sit, ut radiorum inflexione diversas imagines pariat. Rursus transmutationes in volucres, lupos, aliaque animantia, si arte dæmonum fiant, erunt imaginationes aut somnia, epoto veneno, sive alia arte ad inducendam falsam phantasiam materia disposita; nisi dæmon illudat sublatis corporibus, aliisque priorum loco substitutis. Quæ demum aut curiositati deserviunt, aut fiunt ad nocendum insontibus, satis de se ingerunt suspicionem, quod a malo, & nocendi cupidissimo spiritu efficiantur.

Liquet ex dictis vera miracula ea esse, quæ superant omnem naturalem facultatem etiam angelicam, quæ vere ac manifeste talia sunt, non sola imaginatione; & quæ ordinantur ad Dei cultum, ad reipublicæ utilitatem, atque ad incrementa virtutum.

Propositio IV. Istiusmodi miracula, quæ naturalem potestatem excedunt, veræ religionis sunt nota & character, neque Deus talia operari potest per Cacodæmonem in argumentum erroris, vitiorumque commendationem.

Hanc thesim adversus Novatores 1. Scripturarum auctoritate demonstro. Nam Josue III. 10. loquens de prodigiis Arcæ Domini, quibus Chananæorum, Hethæorumque evertenda erat idololatria, ait: *In hoc scietis, quod Dominus Deus vivens in medio vestri est*. Elias quoque devicturus miraculo ignis Prophetas Baal III. Regum 18. 36. inquit: *Domine Deus Abraham, & Isaac, & Israel, ostende hodie, quia tu es Deus Israel, & ego servus tuus*. Ipse Christus Lazarum suscitaturus Joan. XI. 42. oravit ad Patrem: *Ut credant quia tu me misisti.* Atque de ejus Apostolis in fine Evangelii Marci legimus: *Illi autem profecti prædicaverunt ubique Domino cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis.* Scripturis igitur patet, miraculis Dei legem, Christi divinitatem, & Evangelii prædicationem fuisse confirmatam.

Secundo propositionem demonstro auctoritate Augustini, qua potissimum, ut magnum sibi arrogent patrocinium, Heterodoxi abutuntur. Ergo S. Pater in libro de utilitate credendi cap. 17. inter veritatis Catholicæ notas miracula connumerat, traditque hæreticos *partim Conciliorum gravitate, partim etiam miraculorum majestate damnatos*. Et quoniam

niam ſcripſerat hoc loco, miracula olim facta, non ſuo tempore; ne quis opinaretur putari ab Auguſtino incantamenta aut præſtigia, quæ Deus identidem ad gloriam Sanctorum operatur, in 1. Retract. cap. 14. teſtatur ſe id protuliſſe, quoniam *non fiunt tanta, nec omnia modo*. Illa namque ætate Donatiſtæ, quos S. Pater *mirabiliarios* appellat, innumera portenta a ſe fieri jactitabant; quæ profecto talia non erant, ut ſcribit Tractatu in Joannem XIII. Libro quoque X. de Civ. Dei cap. 17. ubi enarratis mirabilibus divinitus factis, ſcribit eadem fieri, *ut nos ad Deum colendum, eique cohærendum excitemur*. Atque cap. proximo ait conari Cacodæmones ut falſis portentis divina imitentur, quoniam *non aliter ſe colendos eſſe perſuaſerunt, niſi mirabilibus operum effectibus, quorum hiſtoria gentium teſtis eſt, quarum Dii ſe oſtentare mirabiles potius, quam utiles oſtendere potuerunt*. Atque hanc diaboli calliditatem magno cum dedecore ſectari tentarunt Polychronius Monothelita, Timotheus Eutychianus, Calvinus quoque & Lutherus, quos non permiſit omnipotens Deus, qui mirabilia facit ſolus, ad falſa dogmata confirmanda virtutes facere, ut laudatus Bellarminus demonſtrat. Sed ne ab Auguſtino diſcedam; memorato lib. X. cap. VIII. deſcribit mirabilia per Abraham ac Moſem patrata *ad corroborandam*, ut inquit, *fidem piorum*: & cap. 8. libri XXII. ait *miracula neceſſaria fuiſſe priuſquam crederet mundus, ad hoc ut crederet mundus*. Addit *etiam nunc miracula fieri in Dei nomine, ſive per Sacramenta ejus, ſive per orationes, vel memorias Sanctorum*: narratiſque nonnullis quæ circa eadem tempora contigerunt, Mediolani ad tumulum Sanctorum Martyrum Gervaſii & Protaſii, Carthagine ad ſuas & Alipii preces, Hippone ad Memoriam viginti Martyrum, apud Aquas Tibilitanas reliquiis Martyris glorioſiſſimi Stephani, aliiſque apud Cæſaream Cappadociæ; initio proximi capitis, *Cui*, inquit, *niſi huic fidei atteſtantur iſta miracula, in qua prædicatur Chriſtus reſurrexiſſe in carne, & in cœlum adſcendiſſe eum carne? Nam & ipſi Martyres hujus fidei martyres, ideſt hujus fidei teſtes fuerunt .... Pro hac fide præceſſit eorum mira patientia, ut in his miraculis tanta iſta potentia ſequeretur*. Sunt ergo per Auguſtinum miracula teſtimonium Catholicæ fidei invictiſſimum.

Ratione denique confirmatur aſſertum. Verum quippe miraculum, quod omnium creaturarum poteſtatem excedit, ſolius Dei opus eſt. Deus autem, qui eſt ſumma veritas, nequit ſive per ſe, ſive per alium in errorem inducere. Nam ſæpe Deum operari miracula etiam per impios, & paganos, nos præcedenti Propoſitione conceſſimus, ut fatetur etiam Eſtius in II. diſt. VII. §. 19. & Joan. Gerſonius ſerm. XIX. poſt Pentecoſten, qui incivilis, graviſque temeritatis notat Scriptores omnia idololatrarum ac gentilium prodigia in dubium revocantes. In quorum hiſtoriis ſunt quidem multa ab hominibus inventa, quemadmodum alibi dictum eſt; ſed plura tamen, quantumvis mira, credi poſſunt, dummodo ad

ad adstruendam idolorum divinitatem non dicantur esse patrata. Talia quippe necesse est falsa sint, aut præstigia diabolica, nunquam Deo mirabilibus suis errorem aliquem approbante. Quod explicat illic Gersonius exemplo principis, cui nullus credere teneretur, *si falsarias literas sigillo suo consignari scienter, & absque ulla contradictione permitteret*. Utitur eodem exemplo Cl. Theologus Gummarus Huigens Tomo Brevium Observationum 2. & Juenin Q. VII. de Angelis Concl. 3. Itaque, ut sapienter Augustinus ait in libro contra Epistolam Fundamenti cap. IV. justissime nos tenet in Ecclesia *auctoritas miraculis inchoata, spe nutrita, caritate aucta, vetustate firmata*.

OPPOSITIONUM DISSOLUTIO.

Faciunt primo adversus hanc propositionem, quæ in duabus prioribus fuerunt concessa. Etenim Magi Pharaonis plura similiter fecerunt, quæ Moses Propheta Domini; verterunt enim virgas in serpentes, & aquam in sanguinem. At hæc in Mose fuerunt vera miracula. Ergo etiam in Aegyptiis Incantatoribus, qui proculdubio ea patrabant, ut veri Numinis impugnarent Divinitatem. Insuper ejusdem generis est prodigium Antichristi, de quo Apocalyp. XIII, & miraculum Eliæ, de quo III. Regum cap. 18. Erit ergo utrumque divinum opus, aut utrumque falsum miraculum. Præterea si possunt ejicere dæmones, & virtutes facere impii, de quibus Matth. cap. VII. & etiam qui Christum non sequuntur, ut ille, de quo cap. IX. Marci, necnon Judæi quidam in Act. Apost. cap. XIX. v. 13. Eccur his miraculis horum mores & religio non confirmatur?

Hæc ex dictis dissolvuntur facillime. Et quidem Moses vera operabatur miracula, primo quoniam hæc non erant opera diaboli, quandoquidem adversus idololatras pugnabat, nec Satanas præliatur adversus Satanam; deinde quia Satanæ virtutem superavit, devorante virga Aaron virgas incantatorum, atque his minimo in signo deficientibus: præterea quia Moses invocato palam Dei nomine, & per publicum justitiæ signum faciebat prodigia, Magi vero *incantationibus suis*, privato contractu, tacitoque susurro. Porro quod Incantatorum præstigia non excederent naturalem dæmonis potestatem, ostendi supra. Idem discrimen reperitur inter miraculum Eliæ, & portentum Antichristi: nam Elias & adversus Baal decertabat, & Pseudoprophetas ejus devicit; ideoque uti non poterat adversus dæmonem ope dæmonis. Præstigia vero Antichristi vires Satanæ non excedunt; etenim ignem cœlo devocare, quod etiam fecit Apollonius apud Philostratum, nihil est aliud, quam corpus violenter impellere: & loqui per imaginem bestiæ, sive per simulacrum vocem emittere, quod in umbra Achillis pariter contigisse scribit Eusebius in libro contra Hieroclem, fieri potest sola aeris percussione. Itaque miracula Antichristi erunt talia tantum hominibus latentem caussam ignoranti-

rantibus; & forsitan sensuum illusiones, cum ab Apostolo in II. ad Thessalon. cap. II. 9. dicantur *Signa & prodigia mendacia*. Quamquam Augustinus lib. xx. de Civit. Dei cap. 19. non audet definire an futura sint prodigia mendacii, *quoniam Antichristus mortales sensus per phantasmata decepturus est, ut quod non facit facere videatur; an quia illa ipsa etiam si erunt vera prodigia, ad mendacium pertrahent credituros*. Vera autem prodigia dixit, non quia miracula vera futura sint, sed quia non erunt phantasmata: & revera ignis de cœlo cadet, ut quando cecidit assumpsitque familiam & greges Jobi, ac turbo irruens, domumque dejiciens filios ejus occidit: quæ utique fuerunt opera Satanæ, hominibus mirabilia, non phantasmata; nec tamen miracula. Atque hoc exemplum affert eodem loco Augustinus. Quæ ultimo objecta sunt, veritatem Catholicam magis firmant: virtutes enim factæ in nomine Christi, illius potestatem demonstrant, qui diaboli quoque ministris diabolum invitum expellens majorem refert de adversario triumphum. Divinum quippe nomen dæmones exturbat ac percellit; & filiis Scevæ illos adjurantibus per Jesum prædicatum a Paulo respondit spiritus nequam: *Jesum novi; & Paulum scio; vos autem qui estis?* Id vero dæmoni Christi virtutem, & Pauli Euangelium reverenti credendum est, scribente Tertulliano in suo Apologetico: *Nemo ad suum dedecus mentitur*.

Adversatur præterea Catholico dogmati quod nihil mirabilius est mortuorum resurrectione, quam semper Romana Ecclesia existimavit maximum, divinumque prodigium. At suscitare mortuos non supergreditur dæmonum facultatem. Potest ergo dæmon qualecunque prodigium pro lubitu facere, eoque homines decipere. Minor probatur celebri facto Pythonissæ, quæ I. Regum cap. XXVIII. II. excitavit Samuelem, qui Sauli pugnæ exitum miserandumque finem prædixit.

Huic argumento, quod perdifficile aliquibus visum est, clara est, & expedita Augustini responsio quæst. 3. lib. II. ad Simplicianum. *Quid enim absurdum est, ex aliqua dispensatione divina permissum fuisse, ut non invitus, nec dominante & subjugante magica potentia, sed volens atque obtemperans occultæ dispensationi Dei, quæ & Pythonissam illam & Saulem latebat, consentiret spiritus prophetæ Sancti se ostendi aspectibus regis divina eum sententia percussurus?* Hæc Augustinus. Quæ responsio tum hoc titulo vera est, quod traditur a tanto viro; tum etiam quia non repugnat Deum patrare miracula etiam dæmonum ministerio ad punitionem impiorum, suique nominis exaltationem: neque detrahitur honori Prophetæ, quod evocatus venerit ad prophetandum, cum viri plerique boni vocati ad malos veniant servato decore virtutis suæ, ut agant quod officium postulat æquitatis. Itaque quod Samuel *exaltavit vocem suam de terra in prophetia*, judicium Dei est punientis impium, & gloria Samuelis prophetantis etiam post mortem: atque ideo commendatur ab Eccles. cap. XLVI. 23. Falsum præter-

ea est suscitatum a dæmone Samuelem; nam aliud est revocare animam ad informandum cadaver, quod miraculum est; aliud vero dæmonem cum spiritu hominis loqui, eumque de abditis receptaculis Deo permittente transferre: quæ utique dæmonis non superant potestatem. Quippe Satanas etiam Dominum, quando ei placuit allocutus est, assumptumque super pinnam templi constituit. Insuper ad præsentiam Saulis exaltasse Samuelem vocem suam ac prophetasse scribit utique Ecclesiasticus; at non evocatum, suscitatumque. Denique fortasse qui apparuit, fuit spiritus fallax & versutus simulans personam prophetæ, nuncupatus Samuel, quoniam illius figuram induerat, quemadmodum omnes fere imagines rerum earum, quarum imagines sunt, nominibus appellantur: Ita tabulam intuentes dicimus, ille Cicero est, ille Salustius, ille Achilles, ille Hector. Sed legite Augustinum citato loco, & prope finem libri de Anima Tertullianum.

Ulterius opponi possunt miræ metamorphoses, hominumque conversiones in varia bestiarum genera, sola arte dæmonum factæ; quæ si miracula non sunt, nescio quid mirandum ac portentosum dicendum sit. Recenseri principio poterunt, quæ narrat S. Pater lib. XVIII. de Civit. Dei cap. 16. de Sociis Diomedis conversis in volucres, quas Servius in 2. Georgicorum scribit barbaris navibus infestas esse, & Græcis lætas occurrere, memores generis sui, ducisque ab Illyriis interempti. In libro etiam eodem, capite proximo, & 18. narrat Augustinus Apulejum sumpto veneno factum Asinum, ut idem Apulejus fatetur in libris, quos *Asini aurei* titulo inscripsit. Italiæ quoque mulieres stabularias viatores in jumenta commutasse, versam Iphigeniam in Cervam, Ulyssis socios, apud Homerum in x. Odysseæ, in porcos a Circe commutatos, Arcades, Neurosque in Lupos conversos, scribit eo loco Augustinus, Olaus Magnus lib. XVIII. cap. 32, & ex veteribus Solinus, & Mela. Lindorum Catanensem in varia animalia se transformasse, narrat Hyacinthus Gimma p.3. dissert. Accadem. cap. 7. Sagas demum transferri ad conventus nocturnos versas in bruta, & exutis aliquando propriis corporibus, vox est popularis.

Quamquam hæc inter fabulas sunt amandanda; diluuntur singula hac generali responsione, quod dæmoni haud difficile est translato humano corpore ferinum supponere, & cibo, potuque venefico adeo hominum phantasiam perturbare, ut videatur ipsis, pelle setisque animalium se indutos esse, membrisque belluarum circumdatos. In particulari autem repono, socios Diomedis perdentibus illos ultoribus Angelis periisse, & fulicas, sive, ut aliis placet, ciconias, eo asportatas; quæ agente dæmone blandæ Græcis accesserint, ut superstitiosa, divinitatisque prodiga gens Diomedem crederet Deum factum. Apulejus, nisi velimus dicere illum Latinas reddidisse fabulas Luciani, fatetur ipse, versum se in Asinum unguine magico delibutum, quo veneficio

neficio facile potuerunt sensus ejus perverti, ut etiam crederet Asinum colloqui cum statua Byrrhenæ: quod sibi contigisse ipse refert. Hinc magicæ artis accusatus fuit apud Claudium Maximum Africæ præfectum; quem Coquæus noster Comment. in lib. VIII. de Civit. Dei cap. 19. Christianum esse putavit. Perfecta est eodem modo magia Italicarum mulierum, quæ malis artibus imbutæ venenum caseo viatoribus propinabant. Circem sociis Ulyssis *commiscuisse pani venena nocentia*, ait citato libro Homerus. Neuros fieri Lupos cervisiæ poculo a magis propinato, quo ebibito invadit illos lupina rabies, & spiritus nequam illos velocissimo motu per sylvas exagitans, narrat idem Olaus, & tom. 2. Chron. Hirsaug. Trithemius. Quod Gimma scribit de Lindoro Siculo, ejusdem farinæ est, phantasma scilicet delusorium, aut animalium pro homine suppositio; ut lepida simul & nefaria Cicchi Asculani, (ita hominem maleficum etiam latine appellant,) facinora. Pro regis Agamemnonis filia suppositam cervam putat Augustinus; nec repugnat narratio fabulæ, nam cerva substituta, Iphigenia in Tauricam Chersonesum adducta traditur. De sagis denique, sive de loco in locum a dæmone, cui se mancipia dederunt, permittente Deo, moveantur; sive immisso sopore, & in somnis phantasmata eis obversentur; nihil prodigiosum auditur, sed tantum ærumnosa captivitas, perniciosa dementia, horrendum execrandumque flagitium. At studiose lectitandus Augustinus cap. 16. 17. & 18. memorati libri duodevigesimi.

Sunt hujus generis mirabilia quædam partim fabulosa, partim delusoria, quæ de immundis spiritibus enarrantur, & quibus forsitan imperitis videri potest, eos etiam virtutem procreandi res omnes ad miraculum possidere. Ajunt genitos ab illis homines tam ingentis staturæ, ut cranium quoddam Drepani inventum plura contineat frumenti modia, excedatque corporis altitudo ducentos cubitos. Quod non solum tradunt Sicularum rerum Scriptores, verum etiam in IV. Genealogiæ Deorum libro Jo. Boccaccius Certaldi & Etruriæ decus singulare. Accedit quod arte dæmones procreantur etiam homunculi elementares, qui non tantum spiritum habent vitæ, sed etiam divinationis virtutem. Hos Nymphas, Gnomos, Salamandrios, & Sylphos Paracelsus, & Borrus appellavere. Etiam gemmas aurumque cultoribus suis afferre dæmonem, & lutum, vel plumbum in margaritas commutare suadet sibimetipsi delira anus, rudisque plebecula.

Ceterum & hæc sunt magna errorum portenta. Gigantes ex stirpe Cain genitos arbitramur: & si aliquando concubitu dæmonum nati sunt, factum id humano semine ab incubo spiritu ad mulierculas delato, ut scribit ad caput 6. Geneseos in Sacro Bibli. Theatro Laurentius a S. Francisca Scriptor Augustinianus. Excedunt vero communem staturam humana corpora, si plurimis spiritibus affluat, fitque crassa

 & ca-

& calidissima subacta materies. Hac ratione, & naturali etiam concubitu gigni possunt viri proceri, formæque amplioris; eosque non esse figmenta poetarum demonstrant inventa plerumque ossa, ut repertus in litore Uticensi dens molaris, de quo lib. xv. C. D. cap. 9. Aquila ingeniorum Augustinus. Superat tamen captum nostrum amplitudo Cranii non procul a Drepano inventi: Goliath enim Gigas Magnus Philisthiim sex cubitos, & palmum non excedebat, & Og rex Basan, cujus lectus ferreus servabatur apud Ammonitas, ut legimus cap. 111. Deut. v. 11. habebat novem cubitos longitudinis. Lectos etiam tertia parte longiores fuisse scribit apud Grotium Maimonides. Cum ergo Gigantes, qui alios corporis proceritate antecellebant, fuerint viri sexcubitales, illas plurium jugerum exuvias credimus fabulosas. At elementares Theophrasti Paracelsi homunculi nihil sunt præter dæmones; quos arte Perspectivæ peritos, aptosque ad fingendum ludicras illas imagines hoc eodem libro demonstravimus. Tametsi dæmon verum aurum & gemmas efficeret applicando, & invicem nectendo particulas quæ lapides & metalla componunt, mirum profecto non foret: sed videmus fieri his fidentes pauperum plebisque ludibrium. Non latet præterea dæmonem locus, ubi thesauros ferax natura produxit, aut sordida condidit avaritia. Chymica arte fieri aurum quidam opinantur, eisque blanditur quod narrant de Raymundo Lullo, & Arnoldo de Villanova. Extat apud Huetium in libro de rebus ad seipsum spectantibus insigne de hac arte viri doctissimi testimonium, tenentibus possibilitatem Chrysopœjæ compluribus Auctoribus. Experimentorum, quæ hi commemorant detegit fallaciam venustus ac festivus liber, cui inscriptio Democritus ridens.

Restat ut moneamus quare Augustinus in lib. de Unitate Ecclesiæ cap. 16. ait, *non ideo manifestari Ecclesiam, quia in ea miracula fiunt*; quæ verba opponunt nobis Heterodoxi. Itaque Sanctus Pater eo loci demonstrat Ecclesiam in sola Aphrica non consistere adversus Donatistas, qui eam esse apud se autumabant ob mirabilia quæ fecerant Donatus & Pontius. Primo ergo docet ista fuisse, *vel figmenta mendacium hominum, vel portenta fallacium spirituum*. Ait deinde, quod *Satanas transfigurat se tanquam Angelum lucis, & multos seduxerunt somnia sua*. Addit aliquando etiam Paganos & Judæos & Hæreticos exaudiri a spiritibus seductoribus, sive etiam ab ipso Deo, *vel ad pœnam malitiæ, vel ad solatium miseriæ, vel ad monitionem quærendæ salutis æternæ*. Post hæc, Donatistis divinas Scripturas recipientibus, inquit veritatem, quæ agnoscitur in Canonicis libris, quærendam non esse, *in variis hominum rumoribus, & opinionibus & factis & dictis & visis*. Deinceps narrat opposita fidei Donatistarum argumenta, tradita ab Episcopis igni instrumenta divina, furiosas mortes Circumcellionum, commissa ad eorum sepulcra vagorum vagarumque flagitia.

Re-

Recensitis demum credibilitatis fidei nostræ argumentis, inter quæ enumerat *mirabilia exauditionum vel sanitatum*, in eam sententiam prorumpit: *Quæcumque talia in Catholica fiunt, ideo sunt approbanda, quia in Catholica fiunt: non ideo ipsa manifestatur Catholica, quia hæc in ea fiunt*. Horum ergo verborum sensus est, unitatem Ecclesiæ Canonicis scripturis probatam non posse labefactari mirabilibus, quæ Donatistæ jactabant; quoniam hæc vel erant portenta fallacia, vel præstigia dæmonum, vel patrata a Deo ad pœnam impiorum, aut solatium miserorum, non ad fidei veritatem firmandam, vel plurimis errorum portentis commaculata, vel mirabilibus Catholicæ Ecclesiæ minime comparanda. Ideo judicare, & distinguere inter istiusmodi miracula ipsam Catholicam, non his Catholicam dijudicari. Manifestum arbitror eo pertinere Augustini verba, ut obstruatur os loquentium mendacia, neque a Catholica Fide maximis jam miraculis confirmata quispiam novorum signorum occasione avertatur. Nam possunt pluribus titulis esse signa mendacii, atque de genere illorum, de quibus mihi videor satis disceptavisse.

CAPUT XXI.

De licita, & superstitiosa Magia, hujus origine, usuque execrando.

QUANDOQUIDEM de mirabilibus dæmonum sermo nuper est institutus; persequar affine, proximumque argumentum de Magia, cujus effecta caussasque varias Fanciscus Victoria, Martinus Delrio, Guilelmus Parisiensis, Joannes Thomas Castaldus, aliique docti viri tradiderunt. Sed nos hoc postremo capite dicta ab eis stylo fusiori, & alia fortassis jucundiora, brevi contractoque expediemus. Magi ergo nomine intellexerunt Veteres genus sapientum & doctorum, quod habebatur in Persis, ut de Divinat. ait Cicero; eosque putat eruditus Ordinis Scriptor Fortunatus Scacchus Fanensis Myrothec. 1. cap. IX. Magoam regionem habitavisse. Nunc vero eo utimur nomine ad significandos homines, qui nova & mirabilia operantur, accepto potius in partem deteriorem. Et de magia quidem hæc sunt a nobis constituenda.

PROPOSITIO I. Datur aliqua magia, per quam arte, vel naturali scientia plura præter consuetum, & omnibus compertum naturæ ordinem efficiuntur.

Id 1. Probatur quoniam inditæ sunt ab Auctore naturæ singulis rebus virtutes non omnibus perviæ. Ut aliqua producam exempla; nesciunt plurimi magnete ferrum attrahi, lapide theamade ex adverso propelli, serpentario sanari venena, assio leniri podagram, hæmatite ocu-

oculorum abstergi lacrymas, samio, & ætite partum ac decidentem, uterum contineri. Sunt & in herbis occultæ virtutes. Ajunt enim plantaginis semina confestim curare vulnera, apium rusticum strumas discutere, dictamnum infixas sagittas evellere, fulmine laurum non tangi, artemisiam itineris tædium suo odore dispellere. Ferunt & Axium Macedoniæ fontem lanarum mutare colorem, Sibarim capillos tingere, Lycum lucernas accendere. Quanta insuper Perspectivæ arte periti lucis inflexione faciant apparere, vel solum prisma demonstrat. Ingenio præterea, atque experimento tantam agendi facilitatem nonnulli acquirunt, ut aliquando ab ignaris malefici etiam habeantur. Gigis anulum, quo se occultabat, naturali arte perfectum non solus testatur Cicero in Officiis, sed & Gregorius Nazianzenus in Monodia. Confici pelves & anulos ad curandas ægritudines utilissimos demonstrat Petrus Crinitus libro IX. de Honesta disciplina cap. 5. Legimus Galenum Medicorum principem ægrotis quæ antea contigissent, & futura pariter enunciasse, & iccirco de consuetudine dæmonum fuisse suspectum. Hac nota non caruit vir doctissimus ac sanctissimus Severinus Boetius, ut in 1. de Consolatione ipse refert. Quanta hominum admiratione digni fuerint Albertus Magnus, Picus Mirandulanus, & Marsilius Ficinus, nullus ignorat. Statuas mathematica arte elaboratas moveri, demonstrant per Italiam pinacothecæ. Ludit etiam aliquando natura partubus suis singularem proprietatem largiendo. Esse homines qui aures movent vel singulas vel ambas simul, aut qui immoto capite totam cæsariem deponunt ad frontem, qui etiam voces avium imitantur, & eorum, quæ voraverunt præcordiis contractis, tanquam de sacculo integerrimum quod placuerit proferunt, scribit lib. XIV. de Civit. Dei cap. 24. Augustinus. Natum olim in Germania puerum, cujus objectum corpus clausa hostia protinus aperiret, auctor est in tertio de motibus animalium Albertus. Puerum quemdam in agro Mutinensi impune venenata animantia tractasse, septimios, ut vocant, contactu manuum sanare tumores, nonnullos eximiis viribus præditos esse, docent naturalium historiarum Scriptores. Ergo quisquis vel a natura insigni aliqua facultate donatus, vel philosophicis disciplinis imbutus, vel studio aut casu cognita vi herbarum lapidumque, insolita & prodigiosa patrabit, is minime damnandus erit magicæ artis superstitiosæ & maleficæ.

Possunt pariter a vehementissima animi apprehensione præter consuetum naturæ modum effici plura, quæ ignarum vulgus censet quandoque diabolica. Ne dicam de maleficiis, quæ sæpenumero suspicatur in puellis amore insano deperditis, perrara quippe sunt veneficia amatoria; legimus ex accepto tragicæ victoriæ nuncio repente Sophoclem, & Dionysium Siciliæ tyrannum corruisse: atque dum Crœsum regem nudato ferro quidam ex Persis aggrederetur, mutum filium linguam in-

ingenti percussum metu solvisse. Hæc licet magica non sint, quatenus arte & nota caussarum applicatione non fiunt, non sunt tamen vera miracula, neque præstigia dæmonum reputanda.

Propositio II. Datur genus aliud Magiæ, cujus effecta naturalia non sunt, sed a spirituali aliqua separata substantia proveniunt.

Historicis momentis, & manifesta ratione demonstratur. Etenim Numa Pompilius quid esset circa res sacras constituendum, audivit per hydromantiam, idest imagines apparentes in aqua: quo genere superstitionis a Persis derivato etiam Pythagoram usum fuisse Varro commemorat. Evocari etiam spiritus referentes imaginem mortuorum, quod Græce vocant Necromantiam, scribit S. Pater de Civit. Dei capite ultimo libri Septimi; in quem locum Ludovicus Vives ceteras magicæ superstitionis species, illarumque Auctores enumerat. Dari spiritus Pythones, quibus incantationibus nefarii homines divinare præsumunt, sacræ quoque literæ commonstrant. Non semel in elementaribus corporibus dæmones conspici, & homines alloqui narrant Psellus, Cardanus, Kircherus. Omnia hæc nequaquam fieri virtute cœlestium corporum, nec sola imaginatione, suadet manifestissima ratio. Primo namque si idola hæc, & humunculi loquuntur, & occulta revelant, a spirituali aliqua substantia moveri debent; loqui enim & abscondita prodere est naturæ intelligentis officium. Deinde nemini res imaginariæ apparent, nisi interveniat exteriorum sensuum alienatio: hujusmodi vero locutiones fiunt interdum ad homines exterioribus sensibus libere utentes. Præterea non potest ex sola imaginatione acquiri intellectualis cognitio, ultra naturalem proprii intellectus facultatem, sive partam antea notitiam; quemadmodum constat ex somniis. Responsa ergo accepta a magicis simulacris, quibus occulta scelera, furta, & thesauri deteguntur, nequeunt in naturalem caussam referri. Quod valet pari jure de omni ligatione, vel maleficio, in quo caussæ prorsus disparatæ illud efficiunt, quod vi sua præstare alia ratione non possunt; ut dicam Proposit. IV.

Propositio III. Magica opera ab iniquo & contaminato spiritu efficiuntur.

Etsi hæc propositio ex capite præcedenti consequitur; tamen ne quis plane rudis mira artis magicæ a Deo, vel Angelo bono operari arbitretur, eam ratione, historiisque confirmabimus. Vera enim miracula, quæ ad Dei cultum ac religionem pertinent patrari non possunt ope dæmonis, quoniam Satanas Satanam non ejicit; neque regnum Beelzebub stare potest, si ejus virtute corroboratur religio idololatriæ, & superstitioni contraria. Ergo nequeunt ex opposito portenta magica fieri Auctore Deo, vel bono Angelo, quoniam Dei virtus non potest adversus semetipsam pugnare, neque cultui idolorum & superstitioni conferre. Quamobrem Magicæ artis professores maximo odio Christianam Religionem semper prosecutos fuisse, narrant Ecclesiasticæ Historiæ. Videatur

tur Sozomenus lib. II. cap. XI, ubi commemorat, quanta adversus Episcopos & Sacerdotes olim moliti sint Magi Persæ. Celeberrimum Maruthæ apud Isdigerdem cum Magis conflictum describit Socrates lib. VII. cap. VIII. Persecutionem Valeriani suscitatam consilio perditissimi Magi Aegyptii, auctor est Dionysius Alexandrinus apud Baronium ad annum Chr. CCLVII. Legimus Julianum Apostatam usum familiarissime Aedesio summo Ethnicæ superstitionis antistite, Chrysantio Sardiano, Prisco, & præsertim Maximo, quo diabolica carmina admurmurante simulacrum Hecatis renidebat. Ut ergo Mosi Incantatores Aegyptii, ita Christo Magicæ artis periti atrocissima bella indixerunt, Theodas primum, de quo Act. Apost. cap. V. 36. & Joseph XX. Antiq. cap. 2, postea Simon, aliique præstigiatores.

Propositio IV. Quodlibet Magicæ artis portentum habet in se idololatriæ crimen, cultumque dæmonis, aut expressum, aut interpretativum.

Cum enim Diabolus sit divinorum honorum avidissimus, magiam instituit, ut hujus adminiculo sibi cultum & obsequium hominum captivaret. Quod duplici ratione callidus, invidusque serpens consequitur, expressa, tacitaque pactione. Ad illam vel per se, vel perditissimorum hominum ministerio trahere studet infirmiores atque scelestiores. Hi vel Catholicam Fidem audacter denegant, vel ore impurissimo Deo, Virginique Deiparæ maledicunt, vel jurejurando sese Diabolo devovent, vel turpi aliqua cæremonia frontem illiniunt quasi abradentes baptismum, vel impresso aliquo in carne stigmate captivorum, aut pecorum more obsignantur. Hæc sunt, quæ pactum cum dæmone explicitum appellare solent Theologi. Qui vero ad tantam impietatem & insaniam flecti non possunt, alliciuntur ad magiam notis aliis occultis, quas dæmones adinvenerunt, ut signa & characteres præstandi sibi honoris; quibus positis, quasi secreto contractu, intentum opus exequuntur: & hæc sunt pacti taciti argumenta. Igitur in omni magico eventu vel expressa, vel tacita conventione, exhibetur dæmoni honor, & cultus.

Expressum quidem cum dæmone pactum facile ex dictis dignoscitur. Erit tacitum, quotiescunque apposita signa non sint suapte natura ad productionem effectus ordinata, sed disparata potius, & omnino disjuncta. Sunt hujus generis pentagoni & circuli, inaudita Angelorum nomina, ignoti characteres, figuratæ laminæ, aliaque plura. Accedunt sacrarum rerum abusio, contortæ in alienum sensum scripturæ, Sacerdotalium indumentorum, lustralis aquæ, vel chrismatis malus usus, & execrabiliora sacrilegia, quorum vel nomen horremus. Hujusmodi sunt instituti in Religionis contemptum novi ritus, ut certus candelarum numerus, determinata corporis positura, illius situs vel horæ superstitiosa observatio. Consimilis est applicatio rerum,

quæ

quæ omnino ſuperfluæ ſunt, ut ad expellendum dæmonem radere pilos, & incedere nudo altero pede, paſſiſque capillis; uti ad maleficia laqueo ſuſpendioſi, culcitra feretri, tædis ſepulcralibus, vel denique ad conatum faciundæ amicitiæ oſſibus, plumis, vittiſque laneis: quæ omnia ex Gentilium ſuperſtitione derivaſſe liquet ex libro III. Propertii, ex IX. Lucani, & ex Ecloga VIII. Virgilii: in qua Alpheſibœus commemorans quæ parabantur ad maleficia, ait:

Ducite ab urbe domum mea carmina, ducite Daphnim.
Terna tibi hæc primum triplici diverſa colore
Licia circumdo: terque hæc altaria circum
Effigiem duco, &c.

Propositio V. Simul cum idololatria magica ars cœpit exerceri: unde & ipſa a poſteris Cham diſſeminata eſt.

Hinc exortum Polytheiſmum, aut ſaltem per orbem diſperſum, opinio noſtra eſt alibi confirmata. Polytheiſmi autem individuam eſſe ſuperſtitioſam magiam, atque ex poſteritate Chami diffuſam, hiſce momentis demonſtro. Idem Apulejus in Apologia I. ait: *Magia eſt ars diis immortalibus accepta, colendi eos & venerandi prognata, pia, & divini ſciens*: Et Plato in Alcibiade, Magicam Zoroaſtri artem adinventam ſcribit, *ad plurium Deorum cultum*. Idem obſervat Lactantius lib. 2. de Origine Erroris cap. 17. Præterea Scriptores omnes Magiæ auctorem faciunt Zoroaſtrem; quem, licet Hiſtorici diverſa tradant, firmiſſime arbitror eſſe, aut Cham, aut filium ejus Chus, aut filium Chus Nembrodum. Movet me primum auctoritas Veterum; Scriptor Recognitionum, quæ tribuuntur Clementi libro IV. num. XVII, Gregorius Turonenſis lib. I. Hiſt. cap. 5, aliique permulti. Deinde Rerum Aegyptiarum Scriptores animadvertunt Saturnum Aegyptium & Zoroaſtrem eumdem hominem eſſe: at Saturnum Aegyptium eſſe Cham filium Noe, videtur mihi ſatis manifeſtum ex columna, quam, auctore Xenophonte, Semiramis Nino regi dicavit, in qua legitur hujus mulieris patrem fuiſſe Belum, Avum Saturnum Babylonium, ideſt Nembrod, Abavum vero Saturnum patrem Aegypti, ideſt, ipſum Cham, qui genuit Chus, & Meſraim; ut habetur Gen. x. 6. Quare ſi Zoroaſter idem eſt ac Saturnus Aegyptius, nequit alius eſſe præter filium aliquem Noha. Idem conjicitur, ex quo antiquiſſimum numen Aegyptiorum appelletur Serapis; ut recte Clemens Alex. lib. I. Strom. & S. P. lib. XVIII. de Civit. Dei cap. 5. Serapidem vero dictum arbitror a *Seraphi*, ſcilicet *ardentem ſplendidumque*; unde Macrobius Serapidem ſolem eſſe contendit. Exiſtimabant enim antiquiores idololatræ defunctos Reges ſymbolis ſiderum, animalium, aliarumque rerum eſſe colendos. Porro idem fere ſignificat nomen Zoroaſtris, quod communiter interpretantur *vivum & rutilans ſidus*. Perſas etiam Pyræum Deorum maximum habere, & in cultum ſolis ignem cuſtodire, eique ſacri-

sacrificare Magos ante vaticinia, scribit de bello Persico lib. 2. Procopius: quod & asserit de Aegyptiis lib. 3. de Præp. Evang. cap. 2. Eusebius. Valde ergo probabile est, Chamum errore imbutum a viris pessimis, qui perierunt diluvio, esse Idololatriæ & Magicæ artis propagatorem, dictum a posteris Saturnum, Serapidem, Zoroastrem.

Neque aliquem movere debet, clarissimum Huetium in demonst. Evang. Prop. IV. cap. V. contendere quod Zoroastres sit idem, ac Moses; & alios Scriptores illum etiam posteriorem Mose fecisse. Ethnici enim ad sacram historiam gentis suæ origines addiderunt, ac veritatem cœnosis rivulis conspurcarunt, regibus, satrapisque suis Hebræorum Patrum datis characteribus. Inveniemus propterea non unum esse neque Saturnum, neque Serapidem, neque Zoroastrem. Scimus fuisse Zoroastrem Bactrianum, de quo Augustinus lib. XXI. de Civit. Dei cap. 14, & plures hujus nominis extitisse scribunt Plato in Alcibiade, Clemens in V. Stromaton, Vossius etiam in I. de Idololat., & Cotelerius in Notis ad IV. Recognitionum. Antiquiorem autem Zoroastrem Chamo invenire non possumus, ideoque ab eo profectam magicam artem idololatriæ germanam, magna cum probabilitate asseruimus.

Propositio ultima. Artes magicas maximum, & summopere detestabile scelus est profiteri, atque exercere.

Hanc propositionem præcedentium consectariam superfluum est demonstrare. Horrendum quippe crimen est Dæmonem coli, & obsequium præstari spiritibus invitatis: quod in omni Magica superstitione ostendimus evenire. Quapropter Levitici XX. legitur: *Vir sive mulier, in quibus Pythonicus, vel divinationis fuerit spiritus, morte moriantur: lapidibus obruent eos; sanguis eorum sit super illos*. Et, *Anima, quæ declinaverit ad magos & ariolos, & fornicata fuerit cum eis, ponam faciem meam contra eam, & interficiam illam de medio populi sui*. Itaque jure, & merito Christiana Religio unius ac summi Dei veneratrix maleficam artem damnat, libros incendi jubet, & ariolis magisque extremum supplicium infligit.

Refellitur objectio.

In patrocinium magiæ illud objici potest, quod videtur etiam Moses illam exercuisse. Celeberrimum Magum eumdem appellat in altera Apologia ad Claudium Maximum Lucius Apulejus, & Plinius lib. XXX. Hist. Natural. cap. 1. Et quidem parum a magica arte distare videntur virgæ usus ad mare trajiciendum adhibitus, gemina petræ percussio, ligni in aquam immissio, manuum ad percutiendum Amalecitam erectio, & serpens æneus exaltatus in pertica. Quin & Magicæ superstitionis insimulari possunt Christiani, Romanæ præsertim communio-

munionis, qui Martyrum ossibus ac cineribus, candelarum lumine, lustrali aqua, thurisque suffimento persæpe utuntur: non enim ista a magicis cæremoniis multum discrepant. Hinc ut Christiani in idololatris magiam damnant, ita ipsi apud Ethnicos tanquam magicæ artis professores audierunt; atque nuncupati sunt a Svetonio in Nerone, *Genus hominum superstitionis novæ, & maleficæ*; moresque illorum Tacitus lib. xv. Annalium appellavit *superstitionem exitialem*. Falsum præterea est magica opera effici dæmone opitulante. Inter gratias enim gratis datas justis, impiisque aliquando communes, connumerantur dona linguarum ac sanitatum. Scelesti ergo impiique, dum morbos curant, aliaque mira operantur, nulla malefica arte hæc præstant, sed dono Dei. Postremo non omnes magi cultum dæmonibus exhibent, sed exorcismis ac ritibus suis eos compellunt, atque ut sibi obtemperent vi adigunt. Horum ergo artes absque fidei, ac religionis dispendio, dummodo in aliorum perniciem non vergant, permitti poterunt.

Sane ista nullius propemodum sunt momenti. In Mosis enim portentis intersunt omnes veri miraculi characteres Prop. 3. recensiti capite præcedenti; maxime quod adversus idololatriam patrata sunt, neque potuerunt magicis incantationibus superari. Ex quo sequitur non esse opera dæmonum, quæ horum cultum, potestatemque fregerunt. Dictum quoque paullo supra, Mosaicam legem ariolos & Pythonicos mortis supplicio mulctare. Fallitur ergo Apulejus, & suomet testimonio refellitur; quippe in Apol. I. definit Magiam, *artem colendi Deos*: & in religione Mosaica unum coli numen tradit etiam Tacitus in lib. Historiarum v. Plinius tum in his decipitur, cum etiam quod facit Mosen, & Jannem unius factionis, & secutus Hermodorum Platonicum ait Mosen fuisse multis millibus annorum post Zoroastrem. Virga autem, manuum erectio, serpens æneus, aliaque a Mose adhibita, quoniam non poterant commendare idololatriam, erant signa veræ Religionis, & typus crucis, & mortis Christi. Is etiam, ejusque discipuli, cum dissolvant opera diaboli, nequeunt insimulari artis magicæ. Quamobrem usus reliquiarum, lustralis aqua, Crucis signum, & hujus generis reliqua, signa sunt veræ religionis: & his quoque monstratur non servari apud Novatores Ecclesiam Dei. At Suetonius, Tacitus, Plinius aliique Ethnici appellaverunt Christianos superstitiosos & maleficos duplici ex capite. Primum quia Christiani plurium Deorum cultum abjiciunt: deinde quoniam maleficia etiam Romanorum legibus damnata erant, ut referunt Seneca lib. III. Nat. quæst. cap. 7. & idem Plinius lib. XXVIII. cap. 2. & ideo hujus criminis Christianos insimularunt, ut magis illos redderent odiosos.

Errore in magno versantur, qui Magiam quasi gratiam gratis datam honestant. Differunt gratiæ gratis collatæ a magicis artibus, quod illæ a Deo absque disciplina studioque donantur: magia vero compara-

tur lectione librorum, & Pseudomagistrorum institutione. Præterea gratiæ illæ non pendent a vanis observationibus, nec postulant media quædam indifferentia, cujusmodi sunt colligatio chartulæ, capillorum abrasio, florum manipuli, & cetera, de quibus Proposit. IV. diximus tacitam cum dæmone habere pactionem. Sunt etiam gratiæ omnes Dei beneficia, imo quædam motiones ipsius Dei supernaturaliter operantis, sive habitus supernarum virtutum, quibus ad maleficia nullus uti potest, quemadmodum magicis institutionibus. Fieri tamen potest, ut etiam improbis hujusmodi gratiæ a Deo conferantur, quod vidimus Prop. 2. cap. XX. & posteaquam auctore Deo mira evenerunt effecta, ita ab ingratis impiisque prædicari, quasi ad institutum vitæ eorum decorandum divinitus contigissent.

Rapiuntur pari jure in errorem, qui magica incantatione inquiunt invitum dæmonem compelli, ut probatis ab Ecclesia exorcismis. Adjurant enim spiritus per nomina diabolica, eaque etiam divinis conjungere audent, quasi haberet potestatem eamdem Dei nomen, & Beelzebub: atque inter Angelos Dei etiam dæmones impurissimos ore sacrilego invocant. A quatuor mundi plagis nudo capite, thurisque fumigiis spiritus incestos allectant, & si appareant, salutem nunciant, sibique jurejurando devincunt. Ministros etiam Ecclesiæ habitu, incessu, ritibusque exprimunt ad impudentiæ ludibrium. Sunt ergo sacrificuli, idololatræ mancipia Satanæ, necnon sacrorum irrisores ac mimi. Atque hæc est de Angelis, ac Dæmonibus disputatio nostra præpostera forsitan, & incondita, expleta tamen omnibus suis partibus.



DE



DE THEOLOGICIS DISCIPLINIS LIBER UNDECIMUS

In quo de rebus aſpectabilibus, earumque productione atque ætate, quid Candidatis noſtris tenendum ſit aperitur.



POSTEAQUAM diſputatio inſtituta eſt de productione, poteſtate, ac miniſteriis Spirituum, contemplanda nobis occurrit rerum corporalium digeſta moles, ſive mundus iſte ſpectabilis. Hunc quidem, Auctore Eccl. III. 11, tradidit Deus diſputationi eorum, qui Dei opera non invenerunt: atque ideo plura commenti ſunt de anima, vel ſpiritu materiam univerſam pervadente, in eaque exercente vim plaſticam, permulta de mundi aut ſphærica aut indefinita extenſione, complura de ſyſtemate, atque de fluido, vel denſo cælorum corpore: in quibus convenire nequeunt Plato, Pythagoras, Ariſtoteles, Ptolomæus, Copernicus, Carteſius, ceterique duces Philoſophorum. Nos vero, his brevi expoſitis, aut penitus prætermiſſis, animadvertentes quod ſacræ proponunt literæ, unum eſſe altiſſimum Creatorem omnium, præterire, atque advenire mortalium generationes, & cuncta demum tempora tranſitura, contenti erimus pauca tradere de Mundi creatione atque interitu; ne divina tractantes de fluxis incertiſque nimium ſoliciti videamur.

CA-

CAPUT I.

Historiam Creationis ex libris Mosis, non ex Ethnicorum fabulis esse deducendam.

Illud tantum in quæstionem hoc loco vertimus, utrum servatis regulis Critices, perlectisque variis Aegyptiorum, Chaldæorum, Græcorumque Historiis, ubi plura de Mortalium origine, vetustate regnorum, temporumque distributione narrantur, Historiam, & Chronotaxim Mosaicam amplectamur, an profanam potius, vel sæcularem; nam an libri Moysis divinam habeant auctoritatem, & sint Deo afflante conscripti, differendum est alibi.

Propositio. Disputantibus de mundi, aliarumque rerum primordiis Mosaica narratio est ceteris omnibus præferenda.

Dum quæritur de rebus ab ætate nostra remotissimis, iis Auctoribus major fides debetur, qui sunt ceteris antiquiores, omnesque veritatis notas præseferunt. Ac talem esse Mosem comprobat veritas eliquatissima. Hujus antiquitas principio deprehenditur, quod nulla gens sit vetustior Hebræa, quemadmodum vel ipsa lingua demonstrat, parens, & genitrix ceterarum. Atque inter gentis hujus Scriptores nullus superest ipso Mose antiquior, aut clarior. Verum prætermissa nunc Origine Gentis, Mosen Historicis omnibus antecessisse probant Clemens Alexandrinus in 1. Stromateon, S. Cyrillus adversus Julianum, & in perpolito Opere demonstrat. Evangelicæ Prop. IV. doctissimus Abrincensis Episcopus: idque nos sequentibus argumentis ducti affirmamus. I. Diodorus diligentissimus rerum antiquarum scrutator ait Mosen primum omnium populis persuasisse, ut legibus scriptis uterentur: de quo Diodori testimonio vide memorato libro primo S. Cyrillum. Eupolemus & Artabanus tradunt fuisse Mosen literarum inventorem, & Mercurium illum, quem apud Græcos omnes Latinosque Scriptores constat literas gentem Aegyptiam docuisse. Hoc tamen de prima literarum inventione ego minime assentior, quamquam literas hunc habuisse auctorem vulgaris sit Nostratium, & Hebræorum opinio, ut affirmat Lodovicus Vives Com. in cap. 39. lib. XVIII. de Civit. D. & P. Haïe in Prolegomenis ad Bibliam Maximam. Institutorem tamen illum dicimus, ut Cadmum apud Phœnices, quod scribendi artem coluerit, exornaverit, omniumque mortalium primus in ejus exercitatione claruerit. Vide quæ de Mose scripserunt apud Josippum in priori libro contra Apionem Manethos Aegyptius, & Hermippus viri circa omnem historiam diligentissimi. II. Ipse Apion Grammaticus in IV. Aegyptiarum Historiarum libro fatetur Mosem fuisse synchronum Inacho Argivo. Ex rebus autem Græcis sunt antiquiores Argolicæ, quæ originem ducunt ab Inacho, ut docet Dionysius Halicarnassæus de Temporibus: Argolicis autem recentiores sunt Atti-

Atticæ quatuor saltem generationibus; & hæc novem Arcadicas præcesserunt. Cadmum quoque græcarum literarum institutorem Thebas adventasse tempore Lyncæi, & septima post Mosen generatione, probat S. Clemens Alexandrinus. Vetustior est ergo Moyses Scriptoribus omnibus, quos proferre potest Græcia mendax & loquentissima, fuitque cum nondum ipsa Grammatices nosceret elementa. III. Nullum Scriptorum, quos superstite fama celebramus præcessisse Moysis ætatem ex eorum chronologia facile comprobatur. Herodotus historiæ parens, ut in 1. de Legibus appellatur a Tullio, vixit sub Xerse, & natus est octennio post pugnam Marathoniam, quæ contigit anno 1. Olympiadis LXXII. Hunc subsecuti sunt Thucydides, qui floruit tempore belli Peloponnesiaci, excitatus ad condendam historiam æmulatione Herodoti; Xenophon, quem floruisse Olymp. XCIV. scribit Laertius; proximus huic Anaximander Milesius, aliique posteriores. Inter Aegyptios antiquissimus est Berosus, quem ita dici placet Scaligero & Vossio, quasi Oseæ filium: & hunc natum biennio ante obitum Alexandri, librosque suos, quibus Chaldaica defloravit, obtulisse Antiocho Θεῷ filio Antiochi Soteris, demonstrat citatus Vossius lib. 1. de Histor. Græcis cap. XIII. Post Berosum digessit Aegyptiorum tempora Manethos Sebenita hortante Ptolomæo Philadelpho, eaque perduxit ad Darium Codomannum, quem Alexander Macedo debellavit. Ex quo primum Julius Africanus temporibus Severi Imperatoris, postea Eusebius sub Constantino celebres Dynastias exscripserunt. Horum etiam scripta edita ab Annio Viterbiensi spuria & supposititia esse, recte animadvertit Possevinus lib. 1. Biblioth. Select., eaque Eruditi omnes tanquam commenta fluxæ fidei rejiciunt. Theodotus, qui memoriæ tradidit res Phœnicum est ætatis incertæ; sed meminit suis in libris Judæorum, ut constat ex libro 1. Josephi contra Apionem. Historiam Romanam primus omnium soluta oratione scripsit Fabius Pictor, dictus a Livio lib. II. *longe antiquissimus auctor*. Neque poetæ sunt Hebræorum legislatore seniores. Homerum Suidas ex Porphyrio refert vixisse ante primam Olympiadem annis CXXX. Orpheus Linum paullo antecessit, Linus Herculem, Hercules, si credimus Tatiano, unius hominis ætate bellum Trojanum antevertit; sunt ceteri omnes juniores. Nullus ergo ante Mosem Historias aut edidit, aut incrustavit.

Præterea, ut fruamur assiduis vigiliis, & summa eruditione Danielis Huetii; is demonstrat, ex libris Mosis Priscorum omnium doctrinam promanasse. Sanchoniathonem de rerum principiis, & mundi origine ex Taauto, scilicet Mose narrationem hausisse; illum vero esse Trojanis temporibus longe vetustiorem: Homerum sexcenta narrare ex Mose deprompta: Thaletem lucem posteriorem tenebris, & aquam principium rerum corporearum statuisse ex Theologiæ Mosis rudimentis: Pythagoram Hebræis præceptoribus usum, hominem ad Dei imaginem conditum definire, & prohibere esum morticinorum: Platonicam pariter, & reli-

& reliquas Philosophorum sectas ex Judæorum doctrina manasse, quomodo apud Clem. Alex. in v. Stromatum ostendit Aristobulus Judæus: Manethonem tradere Israelitici populi historiam a Mose conscriptam, quamquam fabulis pluribus infuscatam, hinc ceteros Scriptores singulos, corruptis ab Ethnicis fontibus, ebibisse: Mosem denique esse Mercurium, Osiridem, Bacchum, Serapidem, & quidquid divinum Gentilium Theologia comminiscitur. Verum an talis revera sit antiquitas Sanchoniathonis, quem constat meminisse temporis conditæ Tyri, extructæ anno septuagesimo sexto ante cladem Trojanam: atque an Dii omnes in unam Mosis Personam sint referendi, ad præsens non attinet institutum. At de Mosis antiquitate otiosum erit verba plura prodigere.

Ingenui autem Scriptoris notas in Mose promptum & facillimum erit deprehendere. Has inter occurrit stylus non fucatus verborumque pigmento illitus, neque fimbriis luxuriantis orationis, & peregrino habitu incedens; sed simplex, gravis, necnon primigeniæ linguæ phrasi, sententiis, nativisque idiotismis confertus. Accedit humilitas, qua de se loquitur ubique demisse, narrans obscuram de domo Levi generationem suam, fugam ex Aegypto, murmurationem adversus se populorum, atque pœnam immissæ sibi mortis extra terram Chanaan, quoniam prævaricatus fuerat in Cades ad Aquas contradictionis. Non simulatum, nec fallacem ejus animum, sed sincerum rectumque, præfert aperta rerum gestarum narratio, criminis quoque patrati ab Aaron, cum vitulum aureum conflavit magno populi sacrilegio obsecutus: tametsi erat ille Pontificali honore condecoratus, & genitus eodem semine ac utero. Nec Mariæ sorori pepercit, ipsius murmur, & elephantiasin, molestum, fœdissimumque morbi genus, commemorando. Complectitur autem Historia Mosis res majorum traditione confirmatas, peractas coram ingenti multitudine, coram Pharaone & Optimatibus Aegypti, adversus hos, aliorumque Regnorum potentes, strenuosque proceres; qui fictas in gentis suæ dedecus fabulas in ore hominum vagari non permisissent. Quod ubi florescente jam Hebræorum Republica, aut post excidium Hierosolymitanum dispersa aliqui tentaverunt, fuerunt momentis invictissimis refutati. Tradunt insuper Mosis scripta omnium vetustissimarum Religionum integerrimam castissimamque, unius Dei cultum, idolorum contemptum, leges regendis populis percommodas, & reliquarum inviolatum exemplar, sanctissima ad officia virtutum monita, incitamenta majorum, scelerumque debitam pœnam, & definiendarum caussarum aut puniendorum maleficiorum judicialia sine asperitate arbitrioque præcepta. Atque hæc illius veritatis, quæ non est a probitate & sanctitate divulsa, veritatis nempe nulla caligine erroris conspersæ monumenta sunt invictissima. Prætereundum non est librorum Mosis auctoritatem etiam divinis miraculis elucescere; atque prætermissis aliis, hoc uno, quod tanta

tanta cura aſſervati inter Hebræorum clades, exilia, captivitates, & urbium ac templorum incendia ad nos uſque pervenerint, aſſervatiſque per orbem terrarum exemplaribus populorum omnium lingua translatis, concordia mirabili muniantur. Quæ ſi non videntur optimi Hiſtorici notæ; me fugit quænam auxilia ad veritatis confirmationem poſſimus aſciſcere. Igitur nullum invenire poſſumus Generationis mundi Scriptorem præferendum Moſi, ſive ſpectata hujus antiquitate, ſive expenſis notis Criticis veritatis: quod erat probandum.

Contrariæ argumentationis refutatio.

Moſem non eſſe antiquiorem ceteris Scriptoribus evincitur primo ex vetuſtiſſima Aegyptiorum origine, quæ Hebræorum nativitati multis annorum millibus anteceſſit: quomodo vel e ſolis Dynaſtiis a Julio Africano, & Euſebio conſcriptis poterit quiſque conjicere. Deinde ex libris Mercurii Triſmegiſti, quos ſuppoſititios cenſent equidem moroſi Critici, ſed veteres Patres adverſus Gentes ſæpenumero laudant: quorum Auctor pluribus ante Moſen ſæculis creditur floruiſſe. Ulterius legimus Act. VII. 22. ipſum Moſen eruditum fuiſſe *omni ſapientia Aegyptiorum*: imo Philo libro I. de ejus vita, etiam Græciæ doctiſſimos ait fuiſſe ad pueri inſtitutionem accerſitos. Mercurii columnas antiquiſſimorum temporum hiſtoriis inſcriptas etiam Euſebius & Georgius Syncellus commemorant. Demum in Chronico ejuſdem Euſebii legitur Moſem vixiſſe ætate Cecropis, ideoque tercentis ferme annis poſt Inachum. Non eſt ergo Hiſtoria Moſis tanti ob meritum antiquitatis facienda.

Expers quoque eſt notarum, unde veritas eluceſcit. In ſola enim Geneſeos hiſtoria, (nam de ceteris libris diſceptare noſtra non refert,) Auctor a mendaciis non temperat. Narrat cap. IV. 17. Cainum civitatem Henoch ædificaſſe, cum vix quatuor homines viverent. In XXXVI. capite v. 31. meminit Regum Iſrael, quorum primus fuit Saul inunctus circa annum 2909. & cap. XII. 6. mentionem facit Chananæorum, qui ſuo tempore nondum erant exterminati, tanquam populorum vix memoria ſuperſtitum. Joſeph etiam Gen. XL. 15. ait ſublatum ſe de terra Hebræorum; quando ſcilicet Chananæa nondum terra Hebræorum poterat appellari, vix una, vel altera familia Hebræa inter Chananæos commorante. Libros præterea legis Moſaicæ ab Antiocho concrematos & conſciſſos, habetur in I. Macchabæorum cap. I. 59. Ergo qui nomine Moſis circumferuntur ſpurii ſunt, & ſpongia a mendaciunculis abſtergendi. Accedunt argumenta Manichæorum, quæ probant librum Geneſis auctore Diabolo editum eſſe, cum innumera horrendaque ſcelera celebret, ut Loth cum filiabus concubitum, Judæ cum Tamar, Jacobi cum germanis ſororibus, Abrahæ ſimul cum uxore &

cum pellice, aliaque plura apud Faustum. Ex quibus consectarium est, Scriptorem Historiæ Geneseos neque esse perantiquum, neque veracem, neque probum ac bene moratum.

Resp. mendacissimam esse vanitatem Aegyptiorum, tanta annorum millia in supputatione ævi sui numerantium. *In quibus enim libris istum numerum collegerunt, qui non multum ante annorum duo millia literas magistra Iside didicerunt? Non enim parvus est in historia Varro, qui hoc prodidit, quod a literarum etiam divinarum veritate non dissonat.* Hæc Augustinus lib. XVIII. de Civit. Dei cap. 40. Fuerunt autem Aegyptiorum anni quatuor duntaxat mensium, & dynastiæ collaterales, & implicitæ: quod ostendam inferius. Quare conciliari potest ipsa Aegiptiorum historia cum Sacra; & Mercurii Trismegisti antiquitas ad posteriora tempora coarctari. Vetustissimum Mercurium Huetius credidit ipsum Mosem: nos cultum hoc nomine a posteris Chami arbitramur Jubal patrem *canentium cithara & organo*, de quo IV.Gen.21. Mercurii opera alibi ostendimus esse supposita: neque auctoritati Patrum minimum derogatur; quoniam cum veteres crederent Mercurium literas primo invenisse, Aegyptii Scriptores vetustissimi Mercurii titulo Commentaria omnia inscribebant, eique sapientiæ suæ consecrabant inventa, auctore in capite 1. de Mysteriis Aegyptiorum Jamblico. Divinare propterea non possumus, a quo edita sint Mercurii opera a Clemente Alexandrino, aliisque laudata; nec tamen Pœmandrem tenemur agnoscere ut germanum Mercurii fœtum. In hoc enim libro exponitur mundi genesis ut refertur a Mose: unde hujus Cosmopœjæ Mercurii auctoritate nequit convelli. Mercurii columnas vel Sethi nepotes inciderunt, quomodo Josephus scribit in 1. Antiq. cap. 3. vel nepotes Misraim, vel Aegyptii posteriores, qui in pretio leges Mosis habuerunt, quem etiam Osiridem hujus nominis tertium possumus cum doctis viris existimare. At vel genealogiam Patriarcharum, vel Hebræorum leges exhibuerint, fuerunt Mosaicis literis consentientes. Institutum Mosem omni sapientia Aegyptiorum, sive fuerint scientiæ Astronomicæ literis hieroglyphicis traditæ, sive aliæ etiam illuc a Joseph filio Jacob translatæ, neminem fugit: at in Aegyptiis nullam sapientiam fuisse contendimus hebraica antiquiorem, a Mose ad hæc usque tempora custoditam. Philo autem Judæus Patriæ potius, quam Hebræorum honori consulit; & quidem male, quoniam ante septem Græciæ Sapientes, ac primam Judæorum captivitatem, nulla apud Græcos extitit Philosophia. Cecropi etiam Augustinus lib. XVIII. de Civit. Dei cap. XI. supparem facit Moysem: atque hac in parte Chronicon Eusebii probat Scaliger, damnat antilogiæ Georgius Syncellus; nil autem prohibet, ut asseramus plures extitisse hujus nominis, præsertim cum aliqui scripserint a Cecrope primum bovem fuisse immolatum, & illum victimas abdicasse testetur in Archadicis Pausanias.

Ne-

Neque vero sunt in Genesi menda, quæ digna sint ut litura tollantur. Quomodo Cain unam, & plures etiam potuerit condere civitatem, demonstrat in xv. de Civit. Dei cap. viii. Ecclesiæ Sol Augustinus. Primorum quippe hominum vitam tam longa fuit, ut unius hominis filii possent etiam urbes amplissimas constituere: neque Henoch fuit unicus Caini filius, sed ille, a quo magna ipsius & celebrior posteritas fata fuit. Refert in hunc Augustini locum Vives fuisse memoria patrum in Hispania haud exiguum vicum, cujus omnes incolæ erant a sene quodam adhuc vivente progeniti. Narrat Brussonius Hist. Ital. lib. 36. Pinem inventa insula ad Australem plagam spatio annorum viginti sexaginta filiorum suorum junxisse connubia, natosque ante obitum e femore suo numerasse 1789., cum ipse nondum explesset annum ætatis octogesimum. In Gen. cap. 36. Reges Israel Moyses futuros prævidit, quod sibi fuisse a Deo revelatum liquet ex xvii. Deuteronomii 14. Duodecimo autem cap. v. 6. ait Chananæos in ea terra sedem fixisse, quando illuc appulit Abraham: id autem est verum, etiamsi scribente Mose nondum fuissent expulsi. Sublatum se inquit Joseph de terra Hebræorum, ea videlicet, ubi posteri Abraham, & familia Jacob propinquis gentibus notissima commorabantur; & quodam possessionis jure fixerant domicilia. Ab Antiocho non omnes libros legis fuisse conscissos, sed publicos, & qui ad manus militum pervenerunt, constat ex eodem libro Machabaico cap. i. 48. & cap. xii. 9. Manichæorum argumenta diluentur, ubi de lege veteri disputabitur; nunc enim satis est, si ad ea, quæ facta videntur cum probro atque dedecore, respondeamus cum Augustino libro xxii. contra Faustum cap. 45. *Narrata ista sunt, non laudata*.

Quoniam plura hoc loco de Hebræorum antiquitate dicta sunt, addam pauca de ipso nomine; cujus explicatio deservit diluendo alteri argumento adversus Pentatheuci veracitatem; quamvis de priori tantum libro instituta sit disputatio. Itaque Hebræos aliqui dictos putant ab Heber filio Sale, ac pronepote Semi, nonnulli ab Abraham, quidam ab עבר *Haber*, quod est *ultra*. Tenet priorem sententiam S. Pater lib. xvi. de Civit. Dei cap. xi, alteram lib. 1. de Consensu Evangelistarum cap. 14, postremam q. 29. in Genesim. Et hæc quidem videtur probabilior, cum Abraham omnium primus Gen. xiv. 13. sit appellatus Hebræus quoniam profectus erat trans Euphratem. Idem est ergo Hebræus, ac *Transfluvialis*, sive, qui venit ultra fluvium. At particula עבר *Heber*, significat tractum, qui fluvio abluitur, sive citerior sit, sive ulterior, ut observarunt Pagninus, Buxtorfius, Junius, Glassius, & alii: eademque vis est græcæ præpositionis πέραν. Nam Esaiæ ix. dicitur Galilæa עבר הירדן *trans Jordanem*: & tamen habita ratione Judææ est utraque Galilæa cis Jordanem. Et Joannis 1. 28. Bethania dicitur πέραν τοῦ Ἰορδάνου, *trans Jordanem*: licet

 & hæc

& hæc sit citra flumen: quod antiqui Græci non animadvertentes pro Bethania *Bethabaram* posuere. His exemplis refelluntur qui conantur probare Mosem non esse Auctorem Pentatheuci, quoniam Deuteron. 1. legitur: *Hæc sunt verba, quæ locutus est Moyses ad omnem Israel* בעבר־הירדן *Trans Jordanem*, & ipse nunquam Jordanem pertransiit. Hoc enim loco denotat בעבר citeriora. Satis de Historia Mosis: jam ad instituta pergamus.

CAPUT II.

De acuta & ingeniosa sententia Augustini exponentis dies Geneseos per varias Angelorum perceptiones.

ERgo Moses Mundi creationem spatio sex dierum perfectam fuisse in sua Historia testatur; ita ut primo die Deus condiderit lucem, in altero firmamentum, & cœlum, in tertio terram, maria, & genus omne stirpium ac plantarum, in quarto solem, lunam & sidera, in proximo volucres, & reptilia, in sexto jumenta, & præstantissimum animal hominem: in septimo denique ab omni opere requieverit. Quos dies naturales esse, & spatium 24. horarum percurrentes, sentit major numerus & Patrum, & Theologorum, & Interpretum. At Augustinus, qui data opera in eorum inquisitionem mentem omnem intendit, distinguendos putat per diversas cognitiones Angelorum Sanctorum, modo explicato in libro superiori cap. VIII. & IX. Atque Augustinianam sententiam nonnulli quidem, quasi erroneam & cum scriptis a Moyse aperte pugnantem damnarunt, ut Molina, Cornelius a Lapide, Arriaga, & Moraines; alii digna Augustino reverentia tanquam minus probabilem suo reliquerunt auctori, ut Estius, Natalis Alex., & alii juniores Thomistæ: non pauci etiam pro illa, tanquam pro aris focisque decertant, quorum nonnullos sum paullo post laudaturus. Mihi quidem non videtur necessarium pro ea tanta cum pervicacia pugnare, quum ipse Augustinus aliam oppositam defendi posse concedat, cum de Gen. ad lit. lib. IV. cap. 28, tum de Civit. Dei lib. XI. cap. 7. ubi tanquam probabile assertum præmittit, lucem, qua sine sole peracti sunt tres dies primi, fortassis fuisse lucem corpoream, unde postmodum ipse sol fuit accensus. Operæ ergo pretium me arbitror facturum esse, si ut Augustini discipulus illatam ei calumniam depulero; posthac argumentationes sententiæ suæ communiero animadversionibus meis, qualescunque illæ demum futuræ sint: & denique verum absque studio partium judicium de sententia contraria pronunciavero. Itaque sit

PROPOSITIO I. Audaciæ potius & fidentiæ vitio, quam doctrinæ laude

laude debent notari, qui maledico dente carpunt Augustinianam de simultanea creatione sententiam.

Duplici argumento hæc assertio fulcitur. I. Mira est eloquiorum divinorum profunditas, & qui eam humano ingenii acumine non attingunt, si falsitatis arguant aliorum interpretationem, eorum maxime, quibus & perspicaciorem intelligentiam divinitus credimus fuisse concessam, & magnam Ecclesia tribuit auctoritatem; atque huic præferunt planiorem, sibique de cognita veritate mirifice plaudunt, sunt hi singulariter fastidiosi & inflati. Augustinianam sex dierum expositionem Molina, Arriaga, aliique perpauci falsam, erroneam, & hæresi proximam appellant, oppositamque literæ, ut ipsis videtur, conformiorem unice veram ac probabilem arbitrantur: quamquam Augustinus vestigationis acumine cautus, in Ecclesiasticis laboribus operosus, Doctorum præeminentissimus, columna & firmamentum veritatis; Augustinus, qui in exponendis sacris Scripturis omnes excessit, qui post Apostolos dispensandi Verbi Dei primus refulsit gratia, qui in elucidandis quæstionibus omnes Doctores excellit, (hæc enim de Augustino alii Patres posteriores affirmant, his eumdem characteribus exornant,) propriam sententiam acute formaverit, accurate expenderit, pluribus in locis examinaverit. Igitur in his, qui atro dente doctorem præstantissimum momorderunt, non specimen apparet eruditionis, non æqua altissimarum literarum ponderatio, non propriæ mentis libramentum; sed fidentia, inflatio, & inconsulta temeritas. Ipse Augustinus adversus futuros obtrectatores hanc sibi paravit apologiam in XII. Confess. cap. 25. *Illud* (inquit) *quod contendant non hoc sensisse Moysen, quod ego dico, sed quod ipsi dicunt, nolo, non amo: quia & si ita est, tamen ista temeritas non scientiæ, sed audaciæ est, nec visus, sed typhus eam peperit*. Ideo & Augustini, & aliorum Patrum expositio tanti est a temperato Theologo facienda; ut ipsa veritas in concordia sententiarum viriliter defendatur, in discrepantia autem humiliter investigetur.

Deinde inconsulte opponitur censoriæ severitatis notatio alicui doctrinæ, quam alii vel sequuntur, vel plurimum commendant, vel nulla animadversione castigandam esse concedunt. Talem esse Augustini super Genesim expositionem nemo unus ignorat. Eamdem jam tradiderat lib. 6. Stromatum S. Clemens Alexandrinus, & ab ea non abhorruisse Athanasium observat lib. 1. de opere sex dierum cap. v. Petavius. It in eamdem manibus pedibusque Isidorus lib. 1. de Summo Bono cap. 8. Cassiodorus generis nobilitate, literisque clarissimus in 1. Divinarum Institutionum cap. 22. Junilius Africanus in aureo super Genesim libello. Contendit Fridericus Gavardi quæst. 1. in Hexam. art. x. neque ab illa recedere Ambrosium lib. 1. in Hexam. cap. 3. & Magnum Gregorium lib. XXXII. Moral. cap. 10. Neque alii Patres, qui sex dies distinctos

stinctos numeraverunt, illico censendi sunt Augustino adversari, nisi hanc dierum distinctionem repetant ex temporum intercapedine; quod faciunt revera plures: sed Augustinus de Genesi aggressus est peculiarem disquisitionem, quam Xistus Senensis lib. IV. Biblioth. S. tam sublimem & eruditam esse judicat, ut neque ante, neque post Augustini tempora talis unquam prodierit. Sunt autem in aliqua definienda quæstione ii Patres præponendi, qui, ut eam assequerentur, vim suam, nervosque omnes adhibuerunt. Quid vero de hac sententia Magistri ac Duces Scholasticorum? Albertus Magnus 1. p. q. XII. art. 6. *Videtur*, inquit, *Augustino consentiendum*. S. Thomas in 2. sentent. dist. XII. q. 1. art. 2. expositionem Augustini appellat *subtiliorem*; ait *magis ab irrisione infidelium scripturas defendere*: addit hæc plane verba: *Opinio Augustini plus mihi placet*. Atque in Summa p. 1. q. 58. art. 6. admittit in Angelis cognitionem vespertinam & matutinam, per quam S. P. sex dies Geneseos exposuit, illo & sequenti articulo egregie de hac re disputando. Quamquam q. LXXIV. art. 2. *ut neutri sententiæ præjudicetur*, utriusque rationibus respondendum existimavit. In quo & se Augustinianum probavit, & ceteris Theologis præclarum reverentiæ exhibuit erga omnes Patres exemplum. Eumdem imitatus est Aegidius Romanus in Hexamer. 1. p. cap. 26. & Cajetanus cap. 1. in Gen. Ex recentioribus in partes Augustini accesserunt permulti, Franciscus Macedo, Cardinalis Norisius, Ludovicus de Angelis, Hyacinthus Tonti, Emmanuel de la Cerda, Carolus Moreau, & alii apud Macedo 2. tom. Collat. col. VI. diff. 2. Disputavit in Academia Patavina non semel pro Augustiniana sententia notissimus P. Serry. Mitto Dionysium Carthusianum, Procopium, Philonem Judæum, aliosque complures. Nam satis liquet ex dictis sententiam Augustini clarissimos habere patronos, propugnatores acerrimos, atque ex omni classe Sanctorum Patrum, Sacrorum Interpretum, Scholasticorum Theologorum eximios laudatores: esse denique ranam in solem coaxantem, & corvum crocitantem prope Jovem, quisquis magni Augustini sententiam in circulis vellicat, & sugillat.

Propositio II. Augustini de simultanea creatione sententia non solum ab omni animadversione immunis est, verum etiam probabilis & prope certa.

Multa Augustiniani huc argumenta congesserunt: sed notiora proferam; & ea (quod pollicitus sum,) notulis meis collustrabo. Sit I. Postquam Moses rerum aspectabilium creationem sex diebus peractam esse narravit, cap. II. 4. inquit: *Istæ sunt generationes cœli & terræ quando creata sunt, in die quo fecit Dominus cœlum & terram: & virgultum agri antequam oriretur in terra, omnemque herbam regionis antequam germinaret*: Ergo omnes generationes superius a Mose enarratæ spectant ad unum, eumdemque diem; neque temporis spatium interfuit inter diem

diem primam, in qua creavit Deus cœlum & terram, & diem tertiam, in qua fuerunt producta germina, & ligna. Et quoniam huic argumento reponunt ea verba *In die*, idem esse ac *in tempore*, & singulari numero plures dies significari ex Hebræorum usitatissima phrasi; noto primum apud Hebræos vocabulum יום, *diem*, aliquando significare indeterminatum tempus, aliquando annum, aliquando diem verum ac proprium. Sed cum tempus designat, plurali numero effertur ut Gen. VIII. 22. Regum IV. XX. 1. Ps. CI. 12. CII. 15, &c. Quando usurpatur pro anno, tunc ימים repetitur sine addita voce numerali, ut Gen. XL. 4. Exod. XIII. 10. 1. Regum 1. 3. At citato textu non pro anno, & geminata, sine additione numeri, voce vocabulum יום positum invenitur: nec plurali, sed singulari numero conscriptum est. Igitur verum, propriumque diem significat, non tempus ex pluribus diebus conflatum. Præterea cœlum, terram, & omnia enarrata cap. I. Geneseos unico tantum die fuisse producta, insinuat Græcus codex, in quo laudatus versus legitur: *Hic est liber generationis cœli & terræ, cum facta sunt, qua die fecit Dominus cœlum & terram, & omne viride, &c.* ἡ ἡμέρα ἐποίησε, &c. Quibus verbis quænam proferri poterant clariora, ad demonstrandum stirpes & germina creata esse in die illa, in qua cœlum terramque condidit Deus, omnesque generationes peregit? Rursus sex illos dies ad unum corporeum spectare etiam manifestius colligitur ex prælaudato versu, ut legitur in quibusdam antiquis codicibus, videlicet: *Hic dies generationis cœli, & terræ cum facta sunt, qua die fecit Dominus cœlum, & terram, & omne viride, &c.* De qua lectione vide Ambrosium lib. VII. in Lucam cap. 15. & Notationes ad Biblia LXX. Vaticana. Hæc de priori argumento.

Alterum est: Solem Deus condidit quarta die. At ex luce solis naturalis dies constituitur. Ergo tres dies priores non fuerunt vere naturales. Cui argumentationi respondent, tres illos dies fuisse distinctos luce primigenia, quam Deus creavit prima die, splendorem suum diffundente, seque rursum contrahente, ut scribit Hom. 2. in Hexamer. S. Basilius. Ex qua luce postea quarta die luminaria, & sidera fuere producta. Verum, salva Basilii, aliorumque reverentia, hæc pro Augustini argumentatione animadverto. Primum lucem prima die creatam, & Luminaria facta die quarto Hebraicus textus eodem vocabulo appellat אור *Hor*, cum ad solem designandum habeant Hebræi etiam peculiare nomen שֶׁמֶשׁ *Scemesc*: unde Rabbini docent solem prima die fuisse creatum, ut recte opservat Calmet, quod etiam demonstrat Eugubinus in Cosmopœeja cap. 11, tenentque alii etiam Interpretes, dicentes solem quidem initio primæ diei conditum, ejus tamen productionem recapitulatione quadam narrari die quarta, in qua fecit Dominus cetera corpora luminosa. Itaque solem magna probabilitate creatum ab initio possum afferere, ideoque primum & quartum diem esse unum: atque sex diebus recapitulatione a Mose narrari, quæ in priori fuerunt simul perfecta.

fecta. Deinde quænam est lux ista a sole distincta, cum sol dicatur, quia *solus* lucet, & ab eo astra omnia lumen splendoremque participent? Porro si primigenia illa lux corpus erat, cetera irradians, retrahens se, ac volvens, nisi Deus statim illud redegit in nihilum, quod de prima ac nobiliori re corporea absurdum est cogitare, illa lux erat sol; quippe nullum istiusmodi aliud corpus invenimus: si erat qualitas, aut lucidarum particularum effluvium, debebat a corpore lucido, quod sol est, emanare. Hinc est, quod Psalm. CXLVIII. ubi omnes creaturæ enumeratæ cap. 1. Genes. ad laudandum Dominum invitantur, principio Angeli, deinde immediate sol & luna, ante cœlum & superiores aquas commemorantur: quod observatum & in Danielis cap. 3, ubi principio Angeli, cœli, aquæ superiores, virtutes Domini, & sol & luna pariter invitantur ad Deum benedicendum. Lux in præfato Psalmo non enumeratur, & in Cantico puerorum ponitur inter sublunares effectus: ideoque Moses nomine lucis ab initio productæ designavit Angelos & solem, a quo effluit lux per inferiores substantias diffusa. Ad hæc: dum legimus cap. 1. Gen. v. 6. *Fiat firmamentum: & dividat aquas ab aquis*; annon per Adversarios recte infertur ante productionem firmamenti nullam extitisse inter aquas divisionem? Utique. Igitur dum versu 14. legimus: *Fiant luminaria in firmamento cœli, & dividant diem ac noctem*: optime intelligimus ante creationem majoris luminaris diem noctemque non fuisse divisas. Addit præterea eodem loco Scriptura: *Et sint in signa & tempora, & dies, & annos: ut luceant in firmamento cœli, & illuminent terram*. Legit eo loco Chaldæus: *Ut numerentur per ea dies, & anni*. Quare ergo dum compellimur ab Adversariis ad explicanda omnia verba Geneseos proprie & literaliter; fas non erit arguere: Ergo ante creationem solis & lunæ non erant tempora, non erant dies, non erat lumen aliquod in firmamento, non erat ulla terrenorum corporum illuminatio, non erat dierum numerus, vel distinctio? Sed pro secundo argumento jam satis.

Tertium, & illud vulgatissimum est. Eccli. XVIII. v. 1. legimus: *Qui vivit in æternum, creavit omnia simul*. Si simul omnia producta sunt, non ergo plurium dierum intervallo. Obvia est responsio, quod omnia *simul* dicuntur creata, idest, *universaliter* & communiter, ut habetur in Græco: ἔκτισε τὰ πάντα κοινῇ: aut creata *simul* quantum ad materiam, non quantum ad specierum singularum productionem. At hæc postrema responsio etiam in sententia Augustini vera est. Quæ enim propagantur per speciem formamque distinctam, in prima conditione duntaxat creata fuerunt in rationibus seminalibus; & earum propagatio ad primam conditionem non pertinet: unde Scriptura, ut postea dicam, harum rerum duplicem creationem accurate distinguit. Priorem autem responsionem Theologi nostri dispellunt reponendo universitatem creaturarum satis exprimi per τὰ πάντα, *omnia*; & consequenter κοινῇ, *simul* non de rebus esse

esse accipiendum, sed de tempore. Quibus e nostro exili penu hæc addimus. Primo etiam κοινῇ frequentissime significat apud Græcos, non solum *communiter*, sed etiam *simul*, ut constat ex Lexico Roberti Constantini: ideoque debile est illud ex Græca lingua præsidium. Deinde comparat eo loco Ecclesiasticus Dei omnipotentiam atque æternitatem cum infirmitate hominis, in quo inveniri nequeunt magnalia Dei; quoniam, inquit, *Cum consummaverit homo, tunc incipiet: & cum quieverit, aporiabitur*. Videlicet, non simul omnia perficit homo, sed uno opere consummato ad alterum peragendum convertitur, & hoc expleto *aporiatur*, scilicet, obstupescit se multa prætermisisse. Ex hac itaque antithesi colligimus ita Deum sempiternum omnia simul creavisse, ut non incæperit aliquod novum opus perfecto altero, neque consummato uno, aliud fuisse aggressum; sed unico momento cuncta operatum fuisse, cuncta consummasse, cuncta statim explesse. Tandem disputantibus Theologis de tempore, quo Angeli fuerunt producti, major illorum pars, nisi certum, probabilissimum sane argumentum profert ex verbis Concilii Later. IV. cap. I. definientis Deum *simul ab initio temporis utramque de nihilo condidisse creaturam, spiritualem, & corporalem, angelicam videlicet, & humanam*, ad probandum Angelos eadem die fuisse creatos, qua Deus condidit cælum & terram, idest die prima, quomodo cum Augustino alii tradiderunt Latini. Non dissimili ergo ratione verba Ecclesiastici, *Qui vivit in æternum creavit omnia simul*, argumentum suppeditant, nisi plane invictum & palmare, saltem prope certum & plusquam verisimile, quod universa sempiternus Opifex condiderit eadem die.

Quartum argumentum a me depromitur ex Orat. III. Athanasii contra Arianos pag. edit. PP. Bened. 528. tom. I. Dum Patres adversus hæreticos pugnant pro Catholicorum dogmatum veritate, eosque urgent auctoritate sacrarum literarum, vel traditione; planiorem & magis receptum sensum arripiunt, alias operam perderent, & Adversarios perperam lacessirent. Nullus contra Arianos decertavit validiori conatu, quam Athanasius defensor fidei, & famosorum palma certaminum. Is Orat. 3. postquam scripserat universam rerum aspectabilium naturam intra sex dies factam esse; ne quis dies acciperet spatio morarum temporalium discretos, addit constare e Scripturis omnia visibilia condita fuisse unico instanti, eodemque mandato; Verbum autem Patris ante omnia fuisse genitum. His vero præmissis ita comprobat Verbi divinitatem: Omnes creaturæ simul productæ sunt; Verbum ante omnia genitum est; Ergo Verbum non est creatura. Audias Athanasium: *Namque dicendo*, Ante omnes vero genuit me, *se alium ab omnibus esse declarat, cum ex supradictis constet, nullam e rebus creatis prius altera factam esse, sed res omnes factas uno eodemque mandato simul extitisse*. Profecto quænam esset ista Athanasii argumenta-

tio, si una creatura primordio temporis extitisset ante aliam? Quo jaculo hæresim trajecisset, si rerum aspectabilium simultanea creatio adversaretur Scripturarum & Patrum auctoritati? Qua dialectica versutissimi Ariani fuissent perculsi, si Athanasius deteriori opinationi, extortis sacris literis, & privatæ quorundam sententiæ, tantæ caussæ præsidia superstruxisset? Fuit ergo ætate Athanasii Augustiniana sententia communior, &, tanti viri judicio, testimoniis cum Scripturarum, tum Patrum magis consentanea.

Postremum argumentum, (non enim nos singula persequemur,) petitur a ratione. Ut sex dies spatio temporis distinguantur, necesse est quod singula in his diebus producta pariter distincta sint; quippe ex parte Dei nullum operationum potest haberi discrimen, & omnis differentia se tenet ex parte termini. At non sunt creaturæ omnes sex diebus conditæ discretæ invicem. Tertia enim die creavit Deus ligna fructifera, herbamque virentem, sexta hominem, masculum simul & feminam. Sed omne virgultum, & omnis herba producta die quarto nihil sunt aliud quam terra prima die creata cum semine omnium stirpium & germinum; nam cap. 2. Gen. v. 5. legimus fecisse Dominum *omne virgultum agri antequam oriretur in terra, omnemque herbam regionis antequam germinaret*. Quid est autem virgultum antequam oriatur? quid herba antequam germinet præter terram seminibus gravidatam? Similiter mulier non est fabricata ex latere Adami, nisi post diem septimum, quando Deus jam requieverat, & Adam cunctis animantibus nomina propria dederat singillatim; ait enim Scriptura, quod nondum Adæ *inveniebatur adjutor similis ejus*. Mulier ergo creata die sexta non est mulier distincta a viro, sed latitans in ejus costa, neque homo ea die creatus est aliud a limo terræ, quandoquidem inquit eadem Scriptura Gen. II. 5. *Et homo non erat qui operaretur terram*.

Oportet ergo, ut duplex genus rerum distinguamus: aliæ creatæ sunt ex nihilo, ut cœlum, terra, sol, luna, & firmamentum; quarum rerum productionem significat scriptura unico verbo *fiat*: aliæ ex præcedenti materia, ut herba, lignum, reptilia, bestiæ, necnon homo, quantum spectat ad corpus: quarum conditio exprimitur complexe, & hac phrasi *Germinet terra*, *Producant aquæ*, *Producat terra*, *&c.* Quæ ex nihilo factæ sunt semel productæ sunt, & illarum generationem semel etiam Scriptura recenset in I. capite Gen. Reliqua primum producta fuerunt in *potentia materiæ*, deinde in propria specie vel forma. Atque harum rerum bis genesis enarratur, idest, in capite I. & II. Geneseos. Quare in distributione operum Dei, omnia quidem spectant ad illos dies invisibiles, in quibus creavit omnia simul, videlicet ad diversas cognitiones Angelorum; sed plura, hoc est, quæ primum in rationibus seminalibus, deinde visibiliter facta sunt, si accipiantur secundum priorem conditionem, pertinent ad dies intelligibiles,

les, & unico momento fuerunt & ipsa producta; si vero inspiciantur, ut in propria forma aspectabili constitutæ, istorum creatio perficitur in tempore, & post sex illos dies invisibiles: spectatque ad dies naturales, in quibus Deus operatur quotidie, quidquid ex illis tanquam involucris primordialibus in tempore evolvitur. Sed legite S. Patrem lib. v. de Gen. ad lit. cap. XI. & XII.

PROPOSITIO III. Non debent Augustiniani sententiam præcedenti oppositam tanquam aperte falsam refellere.

Id quidem ob hæc momenta. I. S. Pater lib. IV. de Gen. ad lit. cap. 28. inquit. *Quis ergo non eam, quam pro meo modulo vel indagare, vel putare potui, sed aliam requirit in illorum dierum enumeratione sententiam, quæ non prophetia figurate, sed in hac creaturarum conditione proprie meliusque possit intelligi, quærat, & divinitus adjutus inveniat.* II. Si carpere audemus aliorum de altissimo Scripturarum sensu opinionem, eique succensere; jure optimo ejusdem arrogantiæ damnabimur, quam Propos. I. reprehendimus in invidis & obtrectatoribus Augustini. III. Si Theologorum, atque Interpretum spectetur numerus; negare non possumus, quin plurimis contraria assertio videatur magis probabilis. Esto itaque judicium nostrum. Sententia de simultanea rerum creatione sublimis est, acerrimi ingenii filia, Historiæ Geneseos germana, probabilis, prope certa & iis qui assidua lectione libros Augustini versarunt, plana quoque, & expressa. Contraria est etiam insignis, atque sua probabilitate non caret.

ADVERSÆ PARTIS OBJECTA DISCUTIUNTUR.

Sed Augustinianam sententiam minus altera esse probabilem conantur quidam sequentibus argumentis evincere. Ac primo demonstrant carere extrinseca probabilitate, petita a numero & auctoritate Doctorum. Enimvero eidem omnes, si unum excipias Augustinum, adversantur. Is duplici ex caussa ad theseos patrocinium non sufficit; quod scilicet dies Genesis ingenii sui acumine mystice exposuerit, salva meliori sententia; & quod huic interpretationi dederit operam in libris super Genesim: quo in opere, lib. I. Retract. cap. 18. & lib. II. cap. 24. ait *plura quæsita, quam inventa, & eorum quæ inventa sunt, pauciora firmata*. Ipsemet Augustinus in lib. I. de Gen. contra Manich. cap. 23. aliisque in locis dies distinctos enumeravit.

At hæc I. argumentatio expungitur his, quæ dicta sunt in I. Propos., & in IV. argumento 2. Falsum est enim hanc expositionem tradi duntaxat ab Augustino: & falsum etiam, non habendam in quæstionibus dirimendis primam ac potiorem rationem Doctorum illorum, qui illas luculentissime pertractarunt. Quæ afferuntur ad elevandam auctoritatem librorum de Genesi ad literam triplici ratione exsufflantur: primo quod sen-

sententia hæc de diebus intelligibilibus traditur quoque in magno Opere de Civit. Dei: præterea in II. Retract. cap. 24. distincte narratur quid in his libris adhuc requirendum foret, inter quæ censetur quicquid illic disputaverat de semine Abraham disposito per Angelos in manu Mediatoris, de imagine Dei per peccatum deperdita, & de loco inferorum; sed de sex diebus, quamquam de illis tam diffuse disseruit, altum ibidem silentium: & denique Sixtus Sen. lib. Biblioth. 4. de Augustini libris super Genesim, ait: *Quamquam ipse fateatur plura a se quæsita, quam inventa, & ex inventis pauciora firmata; tamen tantus est in eis artium, disciplinarum, & scientiarum omnium thesaurus; ut facile appareat neque eruditius, neque sublimius in expositione horum trium capitum, vel ante, vel post Augustini tempora prodiisse quicquam, nec deinceps futuris temporibus fortasse proditurum*. Ceterum si quis potest meliorem invenire explicationem, *quærat*, *& divinitus adjutus inveniat*. Nos invenire non possumus: & nihilominus sex dies distinguimus; sed non temporis decursu, sive intervallis horarum.

Pariter arguunt Adversarii dicentes destitutam esse sententiam nostram probabilitate intrinseca, quæ petitur a ratione. Si enim, inquiunt, universa in instanti essent condita, maxime quod Genes. 2. habetur singulari numero *in die*, Eccles. XVIII. 1. particula *simul*, & Job XL. 10. *Behemoth*, idest, *dæmonem* creatum una cum homine. Hæc autem sunt infirmissima; possunt enim exponi vel de tempore plures dies complectente, vel de creatione quantum ad materiam, non quantum ad speciem rerum. Quod docet S. Greg. lib. XXXII. cap. 10. his verbis: *Rerum quippe substantia simul creata est, sed simul species formata non est; & quod simul extitit per substantiam materiæ, non simul apparuit per speciem formæ*. Imo Behemoth de quo Job cap. 40. non dæmonem, sed elephantem, sive cete Nili significat, dictum *principium viarum Domini* ob corporis proceritatem.

Verum & huic argumentationi satisfecimus Prop. 2. Ad Magni Gregorii testimonium dicimus utique simul extitisse omnem creaturam per substantiam materiæ, & prima die non omnia fuisse quantum ad propriam speciem: sed distinguendæ sunt res a Deo conditæ ex nihilo, & res formatæ ex præexistente materia. Hæ, ut sunt virgulta, herbæ, pisces, jumenta, volucres, & homo, simul extiterunt per substantiam, quatenus simul cum terra factæ sunt: atque hoc pacto pertinent ad primam conditionem: & quatenus visibiliter processerunt per speciem, extiterunt in temporis decursu. Sed hæc productio non spectat ad opera sex dierum, quæ recensentur in cap. 1. Genesis; sed est altera creatio, quæ describitur secundo capite, & peragitur quotidie, dum germinant herbæ, nascuntur arbores, & animalia hominesque gignuntur. Attinent ergo ad primam conditionem Angeli, cœlum, & terra, sol & sidera, etiam

etiam secundum visibilem formam, quoniam non extiterunt ex præexistente substantia; & simul creaturæ reliquæ, prout simul cum illis potentialiter extiterunt. Vide Gregorium citato loco, & Augustinum lib. v. de Gen. ad lit. cap. 12. & lib. 6. cap. 3. & rursus lib. 5. cap. 4. & quæ nos supra diximus Arg. ult. 2. Proposit. Quid sit Behemoth ostendimus de Angelis cap. VI. nec repugnat simul Elephantem ac Dæmonem designare: & idem Gregorius ibidem scribit Behemoth conditum ab initio. Versu 14. habet Vulgata: *Ipse est principium viarum Dei*: & Grecus Codex Τοῦτ' ἔστιν ἀρχὴ πλάσματος κυρίου, *Hoc est principium formationis Domini*. Ergo & dæmon simul cum homine, & homo simul cum bestiis, & bestiæ simul cum dæmone factæ sunt; quemadmodum prædicat Augustiniana doctrina.

Tertio opponunt repugnare hanc de simultanea creatione sententiam Historicæ narrationi; id vero tribus de caussis. Quarum prima est, quod in sacris historiis literaliter est accipiendum quicquid a veritate non abhorret, & commode absque figurata locutione potest intelligi. Altera, quod res a Deo conditas non possumus sine Origeniani erroris nota ad translatam significationem detorquere: Ergo neque dies, in quibus dicuntur perfectæ. Tertia, quod Genesis historia fuerit pro rudi populo conscripta; & ideo si præferret sensum alienum a littera, potuisset quamfacillime in errorem inducere.

Respondeo sententiam nostram nihil, vel minimum veritati Historiæ Geneseos detrahere, sed illam reddere planiorem, & errori simplicium obviam ire, omnemque verborum tollere ambiguitatem. Etenim ubi Augustini mentem attigerit, quisque percipiet, quomodo omnes generationes cœli & terræ dicantur absolutæ eadem die, & spatio sex dierum productæ, eo quod sine temporis intervallo Angelica cognitio ex uno in aliud objectum transcenderit: quomodo in his diebus vespera præcedat mane, quia videlicet cognitio creaturæ in seipsa decoloratior est, quam cum videtur in Verbo, & in laudem Creatoris assurgit: quomodo præterierint primi dies absque sole, quoniam lux mentis Angelicæ corporalium luminarium cursum non sequitur. Percipiet, cur herbarum, stirpium, arborum, & animalium sit repetita productio, quo pacto ista fuerint priusquam germinarent, & nascerentur, & quare nondum extiterit Eva, cum Adam jam nomen singulis animantibus imposuisset. Itaque ad 1. Resp. etiam explicationem Augustini propriam esse & literalem, non figuratam & mysticam. Vox enim lucis recensetur inter nomina intelligibilia, & ipse Deus in Scripturis lux dicitur, & Pater luminum. Imo mens spiritualis lux potiori jure appellatur, quam corporea, cui minus splendoris inest, dum plus accidit corporalis materiæ. Quare Augustinus lib. IV. de Gen. ad lit. cap. 28. *Ubi ergo* (inquit) *melior, & certior lux, ibi etiam verior dies: cur ergo non etiam verior vespera, & verius mane?*

Ergo

Ergo negandum est S.P. expositionem esse metaphoricam, & figuratam.

Refellit hanc responsionem Hyacinthus Tonti cap. IX. eo quod Augustinus citato loco ait: *Quis ergo aliam requirit in illorum dierum enumeratione sententiam, quæ non in prophetia figurate, &c.* & Clarissimus Norisius §. IX. Vindic. cap. IV. S. Patris explicationem *mystice divisam* appellat. Sed fallitur vir ille vehemens, & acer. Nam S. Pater ibidem hæc etiam habet: *Nec quisquam arbitretur illud quod dixi de luce spiritali, & de condito die spiritali, &c. non jam proprie, sed quasi figurate & allegorice convenire ad intelligendum diem, & vesperam, & mane: sed aliter quidem quam in hac consuetudine quotidianæ lucis hujus & corporalis: non tamen tanquam hic proprie, ibi figurate. Ubi enim melior & certior lux, ibi verior etiam dies: cur ergo non etiam verior vespera, & verius mane?* Proprie igitur, non mystice, non figurate dies Genesis ab Augustino explicantur: & figurata locutio ab eodem, & a Norisio appellatur, non absolute, sed comparate ad lucem quotidianam, & corporalem. Ceterum illud pariter verum est, interdum in Historicis narrationibus, atque in hac præsertim plura [illegible] enunciari; quippe nemo literaliter acceperit ea verba *Dixit Deus*; neque illa, *Spiritus Domini ferebatur super aquas*, neque hæc, *Requievit die septimo*, neque ista, *Inspiravit in faciem ejus*. Quibus obstruitur os putidum Phereponi in Augustinum bacchantis, quod vocaverit libros duodecim super Genesim Interpretationes ad literam. Nam quod ad refellendum Clericum affert Hyacinthus Tonti ex cap. XIII. libri I. Regum, *Filius unius anni erat Saul cum regnare cœpisset*, & in quo sibi mirifice plaudit; id quidem a me gratis dabitur: sed erunt complures, qui ad Clericum refutandum inepte proferri arbitrabuntur; quandoquidem potest istud accipi hoc sensu, quod Saul jam annum agebat post devictos Philisthiim, & posteaquam excusso jugo regnaverat. Hanc enim phrasim hebraicam בֶּן־שָׁנָה *Filius anni* exhibere postremum sensum, Docti quidam viri demonstrant.

Ad 2. loquacissimus ero, si plura fundam; nam cur res explicentur cum Origene spiritaliter, nulla ratio succurrit; quamplures vero causæ postulant, ut dies spiritales constituantur, præsertim cum & isti proprii & veri sint, non allegorici. Ad 3. autem primo nego historiam Geneseos traditam solummodo rudi populo. Præterea nego tam plana esse divina eloquia, ut plebs valeat illa percipere. Rursus nego sacram historiam fuisse Judæis propositam absque vocis oraculo, & traditione mysteriorum. Denique nego pertinere ad populi institutionem cognoscere, cujus generis sint dies illi; cum potius deceat miram divinarum literarum profunditatem, quædam singulis proponere, quædam meditantibus aperire, quædam humilibus revelare, quædam per solius Ecclesiæ magisterium credentibus patefacere.

Quarto objiciunt, Præcipiens Deus sanctificationem Sabbati Exo-

di

di xx. 11. hanc profert caussam: *Sex enim diebus fecit Dominus cœlum, & terram, & requievit in die septimo*, & cap. xxxi. 17. *Sex enim diebus fecit Dominus cœlum & terram, & in septimo ab opere cessavit.* Hæc vero inepte prorsus dicerentur, nisi dies creationis primigeniæ naturales forent ac temporarii. Quæ enim est inter sex dies hebdomadæ, quibus fas est operari, dicente Domino, *Sex diebus facietis opus*, & inter perceptiones Angelicas, inter unicum temporis instans, accomodata collatio? Fuerunt ergo dies illi corporei horarum spatiis de mane in vesperam inclinantes. Atque argumentum istud (inquit Pererius lib. 1. in Gen. cap. 2.) validissimum est adversus opinionem Augustini.

Resp. falsam esse minorem, quippe ut præceptum de Sabbato sanctificando ob creationem peractam, & ob requiem Domini imponeretur, necessaria non erat plena inter dies Geneseos, diesque hebdomadarum istarum similitudo; sed illud sufficit, si in his illorum habeatur quædam dissimilis comparatio. Enim vero die Sabbati ab omni opere servili cessandum erat, quoniam die septimo Dominus requievit, & cessavit ab opere. Requiem Domini memorat Scriptura divina *humano more*, *& quadam attemperatione ad institutionem nostram*, inquit decima in Genesim Homilia Jo. Chrysostomus. Exodi xxxi. 17. in Hebraico textu legimus שָׁבַת וַיִּנָּפַשׁ *quievit, & respiravit*. Est autem cap. xxiii. 12. idem verbum usurpatum de servo recreante se post defatigationem laboris. Dixeris ne, Deum ingravescente labore defatigatum, aut lassas in opificio vires reparavisse? Quemadmodum ergo Sabbatum & requies, qua Deus cessavit a creatione universi, longe differt a Sabbato & requie, in qua Hebræi cessant ab omni opere servili: ita sex dies quibus mundum Deus molitus est, discrepant a diebus hebdomadalibus, de quibus in Exodo legimus, *Sex diebus facietis opus*. Plura de hoc argumento Fridericus Gavardi, & Hyacinthus Tonti, quos consulas.

Objicit Estius in Augustiniana sententia maximum consequi absurdum, videlicet simul extitisse, & lucem & tenebras, & diem & noctem, & Angelorum meritum, atque beatitudinem. At differentes de Angelis ista diluimus. A cognitione enim vespertina ad matutinam, & a via ad terminum Angelorum morulas & instantia angelica interfuisse concedimus, sed mentem Angelicam, ut se in Deum converteret, non indigebat temporis nostri intervallo; quamquam inter cognitionem rerum creatarum, & conversionem in Deum ordo interfuerit caussalitatis. Distinguendæ sunt igitur hujusmodi propositiones: Fuit simul vespera & mane, nox diesque; scilicet, inter conditionem & gratiam, inter actum mentis & voluntatis, inter perceptionem rerum simul conditarum & conversionem in Deum non fuit in Angelis ordo caussarum, nego: non interfuerunt aliqua morarum temporalium intervalla, concedo. Vide Augustinum lib. iv. de Gen. ad lit. cap. 32. & nostram de Angelis dissertationem cap. ix.

De-

Denique contra Augustini sententiam arguitur, quod pluribus vicibus & sex dierum spatio congruum magis erat condi rerum universitatem, ut Deus ostenderet se non necessario, & cæco impetu, ut quidam Philosophi somniarunt, operari, sed summa intelligentia & libertate praeditum, quantum vult, & prout vult virtutem suam applicare. Plures enim operationi suæ adhibendo vices, se materiæ totiusque molitionis dominum esse, rectissimaque voluntate omnia agere declaravit. Ita vir clariss. Bossuet II. Parte Historiæ, sive de serie Religionis pag. 165.

His autem respondeo, præter Philosophos, qui Deum necessario mundum condidisse autumarunt, extitisse tempore Mosis cultores Deorum, qui numina non æque universis dominantia, neque infinita potestate prædita superstitiosa religione adorarent; alia Chananæi, alia Aegyptii, alia Philisthim, &c. Imo hos idololatras extitisse certo compperimus; & num Philosophi illi essent eo tempore exorti, ignoramus, ac prodiisse videntur conditis jam Athenis, & florescente Græcorum Philosophia. Sed, utut extiterint ætate illa vetustiori; si Deum ex necessitate operari putaverunt; debuerunt asserere mundum sempiternum, quomodo etiam Athenienses illi Philosophi statuerunt. Moses ergo docens mundum creatum in tempore, & a primo homine annos, & generationes complexus, satis superque errorem Philosophorum illorum confutavit. Atque Deum non agere cæco impetu luculenter ostendit, scribens cuncta creasse verbo, ac mandato. Congruum erat, ut etiam unum Dominum universorum prædicaret; quod fecit initio Geneseos. Ut hunc Deum omnipotentem ostenderet, nec in operibus perficiundis usum tempore (quod opinari, ut inquit Philo lib. 1. Allegor., est rusticanæ simplicitatis;) addidit in die, qua creavit cœlum & terram, ceteras quoque generationes fuisse perfectas. Atque ita Dei libertas, consilium, & omnipotentia, juxta interpretationem Augustini, in Historia Genesis elucescunt.

CAPUT III.

Exhibet contractum in Genesim Commentariolum.

PLURA veteres Scholastici, ac præsertim Romanus Aegidius in Hexameron, sive peractam sex diebus Genesim, conscripserunt: de quibus brevissime nobis agendum erit, cum multa & notissima sint, & in sacrorum Interpretum Commentariis satis enucleata. Fuerunt ergo die prima a Deo creata cœlum, terra, aqua, & lux, & hæc, ut Moses ait, *In principio*. Quo vocabulo ostenditur, nihil ante cœlum & terram præcessisse, præter Deum conditorem universorum. Hebræi habent בראשית *In exordio temporis*. Cabbalistæ præter ætatem mundi,

mundi, de qua infra, ex hac voce בראשית *Berescith* res primo die creatas in singulis literis ingeniose observarunt. Nam prima initium est verbi ברא *Creavit*: secunda רקיע Rachiah *firmamentum*: altera nominis ארץ Heretz *terram*: quarta שמים Sciamaim *cælos*: quinta ים jam *mare*: sexta תהום Teom *abyssum*. Hi ergo diem secundam, ac primam debent unam eamdemque fateri. Terra dicitur initio fuisse inanis & vacua, & spiritus Domini aquis incubasse. Videtur his verbis designari limum, sive humidam materiam, Catholicum rerum omnium principium; quare placet nobis sententia Thaletis, quod rerum creatarum communis substantia sit Aqua: quod ne quis temere pronuntiatum credat, paucis ostendam.

Ac 1. S. P. Augustinus in priori libro de Gen. ad lit. cap. v. ait, Mosen v. 2. literaliter designare *aquæ nomine totam corporalem materiam, ut eo modo insinuaret, unde facta & formata sint omnia, quæ in suis generibus jam dignoscere possumus, appellans aquam, quia ex umida natura videmus omnia in terra per species varias formari, atque concrescere*. Hebraica etiam verba *Spiritus Domini ferebatur super aquas* demonstrare divinam virtutem & energiam, qua, ut ova fecundantur ab alitibus, & foventur incubitu, communi materiæ in creatione motus & vis singulas species producendi concessa est, idem Augustinus scribit eodem libro cap. XVIII. & Basilius Hom. 2. in Hexam. & unanimi sensu reliqui Ecclesiæ Patres, ut recte animadvertit Jansenius; necnon Magister sent. in II. dist. XII. & etiam Scripturarum Interpetres, non solum Catholici, sed etiam hæretici Munsterus, Junius, Grotius, Glassius, & alii. Sacræ ergo literæ declarant omnium rerum corporalium materiem aquam esse, quæ simul appellatur terra inanis, & tenebrosa abyssus, quoniam materia percipitur incomposita, rudis, invisa; quasi creationis primordio fuerit duntaxat humidum chaos, nondum arida a mari extracta, & aere, quem in 2. de Nat. Deorum, ait Cicero esse vaporem ex aquis, (& aquam appellat ipse Moses in 1. Gen. v. 20.) ab indigesta mole nondum emisso.

Consentit omnium plane antiquarum Gentium ex sacris literis derivata traditio. Phœnices seminium, & omnium rerum generationem factam ex *aquosæ mixtionis putredine* olim tradidisse, demonstrat ex Sanchoniathone Eusebius lib. 1. Præp. Evang. cap. x. Zeno apud Hesiodum chaos illud, unde fiunt omnia, aquam esse dicebat; eaque subsidente factum limum, limo concreto terram aridam. Priscorum Indorum sententiam exprimit apud Strabonem lib. xv. Megasthenes, dicens *primordium mundi facti esse aquam*. Thales Milesius *aquam esse dixit initium rerum: Deum autem eam mentem, quæ ex aqua cuncta fingeret*, inquit apud Ciceronem in 1. de Nat. D. Vellejus. Vide Grotium in not. ad lib. 1. de Veritate Rel. Christianæ. Observa etiam Milesium a Phœnicibus hausisse philosophiam, & fuisse ducem Jonicæ sectæ: Phœ-

nices autem ab Aegyptiis, hos ab Hebræis: quare opinio Thaletis est omnium Græcorum scitis antiquior. Etiam Poetæ Venerem, idest geniture energiam, natam inquiunt ex aquis: unde Græci vocant Ἀλγίνω, vel Ἀφροδίτω, idest, *filiam maris*, aut, *spumæ*.

Physicis hæc argumentationibus confirmatur. Nam ex aqua terram fieri liquet ex pluviis, unde gignitur tellus levis & candida: arenulas educi ex aqua litora maris ostendunt; minimos lapillos ex eadem aqua produci conspicimus in alveis fluminum: ideoque narratur in Genesi 1. 9. contractis duntaxat aquis *aridam* apparuisse. Cœlum esse fluidissimum ætherem, & naturæ aqueæ cum Cartesiani tenent, tum ceteri debent adstruere, qui lumen ad nos transfusum constituunt in motu. Et quidem Hebraicus textus firmamentum appellat רקיע expansionem aquarum, & cœlos pariter ab aquis שמים. Ignis flamma abit perpetuo in fumum: fumus vapor est aqueus; & in aquam etiam cineres reducuntur. Radix, flos, folia, & cortex vegetabilium facile resolvuntur in aquam, & aqua nutriuntur & crescunt, ut constat ex ocymo & mentha, cujus surculus viridis aquæ immissus, quasi in horto, radices agit & floret. Pisces, volucresque in aqua vel aere gigni, præter quotidianum experimentum, legitur in 1. Geneseos versu vicesimo. Quælibet concreta liquore *universali* in aquam elementarem resolvi probant Helmontius, Ettmullerus, David Vander Beck, & Chymici omnes. Aqueo humore gigni animalia, tam reptilia, quam bestias, neminem latere arbitror. Etiam homines ex aqua procreatos, auctore Censorino, placuit Epicuro & Democrito. Ergo vel rerum naturalium principia sint atomi, vel inanis substantia Peripateticorum, vel Cartesii elementa, quod Philosophorum otio definiendum relinquimus; verisimile est communem corporalem substantiam esse aquam, & hanc in varias species mutari, dum ei permiscentur particulæ aut salinæ, aut sulphureæ, aut oleosæ, aut consimiles aliæ: quas ex ipsa aqua, supra quam ferebatur spiritus Domini, primitus erupisse, videtur consentaneum hystoriæ Mosis, Patrum traditioni, antiquiori Philosophiæ, necnon naturalibus experimentis. Sed hactenus a me dicta de universali rerum omnium principio probet unusquisque, vel rejiciat pro lubitu.

Ut ad institutum redeam; aqua, cui spiritus incubat, est rerum aspectabilium materies, qualiscunque hæc demum sit: & ista causalitatis ordine visibiles formas præcedit. Creata deinde lux *Verbo Domini*, non sono vocis corporeæ, sed cognitione practica, dispositione voluntatis, & mandato atque imperio. Per lucem intelligi substantiam spiritualem, idest, Angelicam sentit Augustinus in 1. de Gen. ad lit. a cap. 9. ad 18. & in XI. de Civit. Dei cap. 9. alii solem, alii corpus aliud lucidum adhuc informe. Hebræi lucem appellant אור *Hor*; luminare, sive corpus lucidum מאור *Mehor*. Recte igitur nomine lucis

lucis intelligimus lucem incorpoream, ideſt, Angelum, etiam literaliter: diemque corporalem cogitare non poſſumus, ſine corpore lucido, ſive מאור luminare condito die quarta. Ex hac luce & veſpera factus eſt dies, intelligibilis ſi referatur ad Angelos; corporalis ſi referatur ad ſolem. Primam quoque diem appellant Hebræi יום *Jom*. Hoc nomine notari curſum ſolis ex ortu in occaſum, ſcribit in Radicibus R. David Kimki, quod obſervavit & Fagius. Non ergo fuit abſque ſole corporalis dies; omniaque Auguſtinianæ de ſimultanea creatione ſententiæ apte quadrant. Veſpera hebraice dicitur ערב *Hereb* mixtura, eo quod objecta confuſe percipiantur: ideoque & ערב propriiſſime dicitur de cognitione decolorata. Prodiit hinc fabula Heſiodi, Erebum natum e Chaos, & ex Erebo & Nocte progenitum diem & ætherem: nam legitur in Theogonia,

Hinc Erebum ſimul & Noctem Chaos edidit atram;
Aethera ſupremum genuit nox atra, diemque.

Erebus itaque, Veſpera, & nox præcedit diem; quod magis convenit diei ſpirituali, quam corporali: hunc enim an a luce, an a tenebris incipiat ambiguum eſt, nec conveniunt Interpretes. At cognitio veſpertina antecedit matutinæ, ut omnibus perſpicuum eſt.

De opere ſecundæ diei addam pauca. Quippe dictum eſt paullo ante Firmamentum nihil eſſe præter extenſionem aquarum, & veluti velum expanſum inter eas, ut in v. 7. Geneſis. Diximus & cœlum ab aquis hebraice appellari; & ex veris aquis eſſe compactum; ut tradunt Clemens in 1. Recognitionum, Joſeph in 1. Antiq., Ambroſ. in Hexam., & alii plures. Affirmavimus etiam a Carteſianis defendi cœlos eſſe fluidos: quos Eliu apud Job XXXVII. 18. appellans ſolidiſſimos, & fuſos quaſi ære, reprehenditur ut homo *involvens ſententias ſermonibus imperitis*. At ſi placet eſſe ſolidos, nam inter Ptolomæum & Carteſium arbitrer eſſe nolo; aſſeram ad inſtar chryſtalli ex aquis coagmentatos: unde Chaldæus in Job legit non, *quaſi ære*, ſed, *quaſi ſpecularia*. Latine *cœlum* dicimus, inquit Ambroſ., quaſi ſtellis cælatum: græce ὀυρανὸν, ideſt, viſui pervium, & pellucidum, ait Schrevelius. Hebraica vox שָׁמַיִם *ſciamaim* ſubſtantiam ex aquis, latina *cœlum* pulchritudinem, & ornatum, græca ὀυρανὸς diaphaneitatem lucemque demonſtrat.

Sequuntur opera tertiæ diei, nimirum congregationes aquarum, ideſt, maria; & apparitio aridæ, ideſt, terræ. Maria hebraice dicuntur ימים *Jamim*, videlicet, ים *Jam* fundum, מים *Maim*, aquarum. Hinc hebræis, ut recte Hieron. in quæſt., quælibet aquarum congregatio, ſive ſalſæ ſint, ſive dulces, dicitur *Mare*. Terra, de qua hoc loco, eſt terra e ſinu aquarum educta; nam ea, de qua v. 1, erat inviſibilis, videlicet communi ſubſtantiæ permixta. Facta autem congregatione aquarum *ſpiſſata eſt*, ait Auguſtinus in 1. de Gen. ad lit.

 cap.

cap. 12, nimirum, limus fluidioribus nudatus est partibus. Erant enim principio, inquit Ovidius in 1. Metamorph.

Mollia cum duris, sine pondere habentia pondus.

Cum terra facta sunt gramina, stirpes, & ligna pomifera, modo explicato cap. præcedenti in postremo argumento.

Quartæ diei opera sunt lucidissima firmamenti corpora, sol, luna, & stellæ. Hæc quatenus a luce diei primæ corporalis minime differant, & paullo supra explicavi, & in præcedentis capitis propositione secunda. Cum doceant Philosophi corpora majori splendore illustrata aliis quoque apparere majora, propterea quod illorum radii vehementius capillamenta concutiunt: atque aliunde tradant mathematici solis magnitudinem superari ab aliis invisis corporibus; consequitur illum Gen. 1. 16. appellari *majus luminare* ob ampliorem lucem, non ob quantitatem ac molem. An sol, ut veteribus placuit, sit corpus solidum, an materia fluida fervens, uti aurum liquefactum in fornace, quomodo scribunt Simon Marius, Athanasius Kircher, Raphael Aversa, Le Grand, aliique Sectatores Cartesii, & num ignis sit, habeatque primi elementi majorem copiam, disceptant Physici. Literæ Hebræorum videntur in sole Ignis substantiam ostendere nomine שמש *scemesc*; idest, שם *sciam*, ibi; אש *Hesc*, Ignis: & nomine אור *Hor*, lux, splendoris fontem, & scaturiginem. Hinc *Orus* Aegyptiorum. Præest sol diei, quoniam est juxta Aristot. Top. VI. ἄστρον ἡμεροφανὲς *astrum in die lucens*. Idem dicendum servata proportione de luna, & stellis.

Die quinta producta fuerunt reptilia, ac volatilia animantia, necnon adnatantia aquis. Quorum prima aut per spiras reptant, ut angues; aut incedunt undulatim contracto corpore & explicato, ut limaces ac lumbrici; & sunt ovipara, hoc est, exploso ovo gignuntur. Eduntur eodem modo volatilia ex ovo prolifico; cui, incubante altero, fibræ excitato calore explicantur, ac gradatim pullus effingitur. Inter natatilia memorantur in Genesi v. 21. τὰ κήτη τὰ μεγάλα, *cete grandia*, pisces maximi, balænæ, atque hippopotami; & singula gignuntur more ceterorum oviparorum. His vero ex Phisiologia præsuppositis, intelligimus Augustini de duplici animalium procreatione sublimem doctrinam: juxta quam fuerunt antea producta concreatis in aqua seminariis primordiis; postea progenita in tempore ab involucris primordialibus explicata. Facile etiam percipimus in hac sententia verba Eccles. cap. 1. 10., *Nihil sub sole novum, nec valet quisquam dicere, Ecce hoc recens est, jam enim præcessit in sæculis, quæ fuerunt ante nos*: non quidem per circulum, & revolutionem Platonicam; sed quia principio omnia simul creata sunt in rationibus seminariis, quarum decisione aut permixtione generatio præterit & generatio advenit; atque (ut docet S.P. XII. de Civit. Dei cap. XIII.) omnium rerum genera oriuntur & occidunt. Pari jure portentosum non est, quod plerique tanta admira-

tione

tione suspiciunt, marinos pisces etiam in summitate montium generari: cum per meatus terræ, unde vapores maris ascendunt in verticem, etiam semina natatilium possint transmitti. Nam & sal inter montes, salsam aliquorum puteorum aquam, necnon plurimorum fontium scaturigines esse vicissim a mare, tradunt concordissime recentiores Philosophi. Quapropter spem propositam habeo, horum illustriores catervas magni Augustini placitis accessuras.

In operibus sextæ diei non morabor diutius; cum de homine proximo libro disputandum sit: terrestrium vero animalium, non aliter ac præcedentium, duplex est genesis, in semine, atque in hujus explicatione, seu visibili specie. Distinguit divina Scriptura v. 25. bestias, jumenta, & reptilia; atque hæc repetit, quoniam alia in aquis repunt, alia in terris: neque sunt aliud hi dies, quam diversæ Angelorum perceptiones, prius communem naturam noscentium, deinde substantiales materiæ formas. Jumenta dicimus, quæ vectando & arando nos adjuvant: bestias autem animalia reliqua, maxime corpore & feritate majora. Hæc nostra in primum Geneseos brevis rudisque expositio: sed, nisi nos animus fallit, Augustinianæ doctrinæ, & saniori insuper philosophiæ magis accomodata. Cetera esse in singulis Commentariis Interpretum explicata & digesta, monitum est in principio.

CAPUT IV.

Paradisum corporeum fuisse locum, & in aliqua mundi plaga ab initio plantatum.

INTER res die tertia productas una cum plantis herbisque virentibus connumeranda est pars illa terrarum, in qua posuit Deus hominem creatum ad imaginem suam, videlicet Paradisus voluptatis. De quo oritur quæstio, an fuerit corporalis, & in qua mundi plaga constiterit, quibus etiam arboribus consitus & ornatus. In hac autem de Paradiso dissertatiuncula tribus positionibus tota quæstio extricabitur.

PROPOSITIO I. Paradisus erat felix innocentis Adæ habitaculum, & locus aliquis corporeus in Orbe terrarum.

Adversus Philonem & Origenem probatur 1. Gen. II. 8. ubi legit Vulgata *Paradisum voluptatis*, habent Hebræi בְּעֵדֶן *Be-Heden*, & LXX. pariter ἐν Ἐδέμ. Præfixum autem Hebraicum בּ. est nota Chorographiæ, ut observarunt Eugubinus in Cosmop., Salianus principio Annalium, Huetius de Situ Paradisi cap. 2. & præ omnibus luculentissime in Grammatica Sacra Glassius Lutheranus. II. Idem demonstrat collatio locorum, in quibus de Heden fit sermo: Gen. IV. 16. *Ad orientalem plagam Heden*. Ezech. XVII. 23. *Haran, & Chene, & Heden negotiatores tui*. IV. Re-

cap. 12, nimirum, limus fluidioribus nudatus eſt partibus. Erant enim principio, inquit Ovidius in 1. Metamorph.

Mollia cum duris, ſine pondere habentia pondus.

Cum terra facta ſunt gramina, ſtirpes, & ligna pomifera, modo explicato cap. præcedenti in poſtremo argumento.

Quartæ diei opera ſunt lucidiſſima firmamenti corpora, ſol, luna, & ſtellæ. Hæc quatenus a luce diei primæ corporalis minime differant, & paullo ſupra explicavi, & in præcedentis capitis propoſitione ſecunda. Cum doceant Philoſophi corpora majori ſplendore illuſtrata aliis quoque apparere majora, propterea quod illorum radii vehementius capillamenta concutiunt: atque aliunde tradant mathematici ſolis magnitudinem ſuperari ab aliis inviſis corporibus; conſequitur illum Gen. 1. 16. appellari *majus luminare* ob ampliorem lucem, non ob quantitatem ac molem. An ſol, ut veteribus placuit, ſit corpus ſolidum, an materia fluida fervens, uti aurum liquefactum in fornace, quomodo ſcribunt Simon Marius, Athanaſius Kircher, Raphael Averſa, Le Grand, aliique Sectatores Carteſii, & num ignis ſit, habeatque primi elementi majorem copiam, diſceptant Phyſici. Literæ Hebræorum videntur in ſole Ignis ſubſtantiam oſtendere nomine שמש *ſcemeſc*; ideſt, שם *ſciam*, ibi; אש *Heſc*, Ignis: & nomine אור *Hor*, lux, ſplendoris fontem, & ſcaturiginem. Hinc *Orus* Aegyptiorum. Præeſt ſol diei, quoniam eſt juxta Ariſtot. Top. VI. ἄστρον ἡμεροφανές *aſtrum in die lucens*. Idem dicendum ſervata proportione de luna, & ſtellis.

Die quinta producta fuerunt reptilia, ac volatilia animantia, necnon adnatantia aquis. Quorum prima aut per ſpiras reptant, ut angues; aut incedunt undulatim contracto corpore & explicato, ut limaces ac lumbrici; & ſunt ovipara, hoc eſt, exploſo ovo gignuntur. Eduntur eodem modo volatilia ex ovo prolifico; cui, incubante altero, fibræ excitato calore explicantur, ac gradatim pullus effingitur. Inter natatilia memorantur in Geneſi v. 21. τὰ κήτη τὰ μεγάλα, *cete grandia*, piſces maximi, balænæ, atque hippopotami; & ſingula gignuntur more ceterorum oviparorum. His vero ex Phiſiologia præſuppoſitis, intelligimus Auguſtini de duplici animalium procreatione ſublimem doctrinam: juxta quam fuerunt antea producta concreatis in aqua ſeminariis primordiis; poſtea progenita in tempore ab involucris primordialibus explicata. Facile etiam percipimus in hac ſententia verba Eccleſ. cap. 1. 10., *Nihil ſub ſole novum, nec valet quiſquam dicere, Ecce hoc recens eſt, jam enim præceſſit in ſæculis, quæ fuerunt ante nos*: non quidem per circulum, & revolutionem Platonicam; ſed quia principio omnia ſimul creata ſunt in rationibus ſeminariis, quarum deciſione aut permixtione generatio præterit & generatio advenit; atque (ut docet S.P. XII. de Civit. Dei cap. XIII.) omnium rerum genera oriuntur & occidunt. Pari jure portentoſum non eſt, quod plerique tanta admira-

tione

tione suspiciunt, marinos pisces etiam in summitate montium generari: cum per meatus terræ, unde vapores maris ascendunt in verticem, etiam semina natatilium possint transmitti. Nam & sal inter montes, salsam aliquorum puteorum aquam, necnon plurimorum fontium scaturigines esse vicissim a mare, tradunt concordissime recentiores Philosophi. Quapropter spem propositam habeo, horum illustriores catervas magni Augustini placitis accessuras.

In operibus sextæ diei non morabor diutius; cum de homine proximo libro disputandum sit: terrestrium vero animalium, non aliter ac præcedentium, duplex est genesis, in semine, atque in hujus explicatione, seu visibili specie. Distinguit divina Scriptura v. 25. bestias, jumenta, & reptilia; atque hæc repetit, quoniam alia in aquis repunt, alia in terris: neque sunt aliud hi dies, quam diversæ Angelorum perceptiones, prius communem naturam noscentium, deinde substantiales materiæ formas. Jumenta dicimus, quæ vectando & arando nos adjuvant: bestias autem animalia reliqua, maxime corpore & feritate majora. Hæc nostra in primum Geneseos brevis rudisque expositio: sed, nisi nos animus fallit, Augustinianæ doctrinæ, & saniori insuper philosophiæ magis accomodata. Cetera esse in singulis Commentariis Interpretum explicata & digesta, monitum est in principio.

CAPUT IV.

Paradisum corporeum fuisse locum, & in aliqua mundi plaga ab initio plantatum.

INTER res die tertia productas una cum plantis herbisque virentibus connumeranda est pars illa terrarum, in qua posuit Deus hominem creatum ad imaginem suam, videlicet Paradisus voluptatis. De quo oritur quæstio, an fuerit corporalis, & in qua mundi plaga constiterit, quibus etiam arboribus consitus & ornatus. In hac autem de Paradiso dissertatiuncula tribus positionibus tota quæstio extricabitur.

PROPOSITIO I. Paradisus erat felix innocentis Adæ habitaculum, & locus aliquis corporeus in Orbe terrarum.

Adversus Philonem & Origenem probatur I. Gen. II. 8. ubi legit Vulgata *Paradisum voluptatis*, habent Hebræi בְּעֵדֶן *Be-Heden*, & LXX. pariter ἐν Ἐδὲμ. Præfixum autem Hebraicum ב. est nota Chorographiæ, ut observarunt Eugubinus in Cosmop., Salianus principio Annalium, Huetius de Situ Paradisi cap. 2. & præ omnibus luculentissime in Grammatica Sacra Glassius Lutheranus. II. Idem demonstrat collatio locorum, in quibus de Heden fit sermo: Gen. IV. 16. *Ad orientalem plagam Heden*. Ezech. XVII. 23. *Haran, & Chene, & Heden negotiatores tui*.

IV. Re-

IV. Regum XIX. 12. *Haran*, *& Reseph*, *& filios Heden*. Priori enim loco constat describi terram, quam inhabitavit Cain, secundo & tertio homines certorum locorum habitatores. Isaiæ etiam 11.3. legimus: *Ponet solitudinem ejus, quasi hortum Domini*, hebraice כְּעֵדֶן *Che-Heden*, sicut *Edenem*: quod transferre non possumus (inquit Huetius) *ponet desertum, ut voluptatem*. III. ostenditur auctoritate PP. Chrysost. hom. 13. in Genes. *Iccirco*, ait, *nomen loci scripturis inseruit beatus Moyses, ut non liceat nugari volentibus imponere simpliciorum auribus, & dicere nullum esse in terra Paradisum*. S. Basilius hom. de Paradiso: *Proditum memoriæ est, quo sit loco plantatus, &c.* S. P. Aug. lib. VIII. de Gen. ad lit. cap. 1. *Paradisus, nihil aliud, quam locus quidam intelligatur, terra scilicet, ubi habitavit homo terrenus*. Vide & lib. de hæresib. cap. 59. & epist. D. Hieron. ad Pamach. IV. Confirmatur ratione; quoniam neque Sacrarum literarum contextus, neque repugnantia aliqua nos cogit, ut Paradisum spiritaliter duntaxat accipiamus: sed e contra alia Scripturæ loca *Edenis* regionem nobis proponunt, neque contradictio aliqua apparet, si hortum voluptatis secundum literam exponamus.

Oppones: Cant. IV. 12. 13. Ipsa Ecclesia appellatur *hortus conclusus*, ac Paradisus; & Prov. 13. Sapientia dicitur *lignum vitæ*. Erit ergo Paradisus cœtus Sanctorum, in quo est lignum vitæ in sapientia & institutione Christiana; lignum scientiæ boni & mali, idest, propriæ voluntatis arbitrium; ligna alia fructifera, scilicet virtutes ac merita; & quatuor flumina terram irrigantia, quæ diffluunt ex uno fonte, hoc est, quatuor Evangelia sparsa per Apostolos in omnem Ecclesiam. Adde Paradisi nomen significare universaliter omnem locum, ubi feliciter vivitur, ut constat ex Lucæ capite XXIII. v. 43.

Resp. neminem negare Paradisum posse ἀλληγορικῶς ad res spiritales transferri; sed hinc non sequitur corporalem locum non esse. Non enim ideo putandum est non fuisse veras mulieres Agar & Saram, quoniam duo testamenta præfigurabant; nec Jerusalem in terris conditam, nec ullam petram a Mose percussam, quia illa cælestem gloriam, hæc Christum Dominum præsignabat. Ergo ex quo Paradiso comparetur Ecclesia, ligno vitæ sapientia mater omnium bonorum, & quatuor fluminibus quatuor Evangelia, minime infertur in Genesi locum aliquem corporeum non esse descriptum. Legite Augustinum lib. VIII. de Gen. ad lit. cap. 4. & XIII. de Civ. D. cap. 21. Pariter eadem vox hebraica *Heden* propria, & appellativa esse potest: nec male Vulgata reddidit hebraicum גַּן בְּ־עֵדֶן *Gan be-Heden*, hortum in Eden, *Paradisum voluptatis*. Nam idem habet Chaldaica Paraphrasis: & Symmachus transtulit *Paradisum florentem*, Tigurini *hortos delicatissimos*. LXX. v. 8. nomen proprium Ἐδὲμ retinuerunt, sed v. 15. substituerunt appellativum ἡδονῆς, *voluptatis*. Idem ergo Paradisi nomen proprie significat hortum *Heden*, & appellative locum omnem, ubi animus jucunditate perfunditur.

PROP. II.

Prop. II. Inter varias de ſitu Paradiſi opinationes probabilior eſt illa, quam in Tabulis Geographicis tenet Auguſtinus Lubin Ordinis noſtri aſſerens fuiſſe in amœna planicie ſupra præaltos vertices montium Armeniæ; ſi tamen poteſt de hac re certa proferri ſententia.

Varias dixi Auctorum opinationes; nam Barcepha Syrus Paradiſum locavit ultra Oceanum, Malvenda in India Orientali, Rabbini quidam in cœlo, atque inter nubes, Beroaldus Sectarius, & Clericus in Syria. Communior ſententia eſt ſitum fuiſſe in regionibus, quas Tigris & Euphrates præterlabuntur, ut docent Pererius, Torniellus, Salianus. Grotius arbitratur conſitum in Babylonia. Huetius, qui hanc quæſtionem ſedulo examinandam ſuſcepit, in confluente Tigridis, & Euphratis, inter locum ubi hæc duo flumina junguntur, & locum quo iterum ſeparantur, antequam in Perſicum Sinum ſeſe evolvant. Conſentiunt Huetio Calvinus, & Scaliger. Etiam Pater Lamy in Apparatu Biblico Paradiſum ſtatuit in regione, quam abluunt illa duo fluenta ſimul juncta, & cui adhæret ab Oriente terra Chus, a meridie ſinus Perſicus, ſive potius Arabia felix, ab Occidente Chaldæa, a Septentrione autem Babylonia. Contendit Auguſtinus Calmet propius accedendum eſſe ad Armeniam, & ad ſcaturigines Tigridis & Euphratis, ideoque conſitum Eden in ſuperiori regione ad Orientem, antequam hæc duo flumina jungantur invicem. Appellit is ad ſententiam clariſſimi Auguſtiniani Coſmographi Auguſtini Lubin *Eden* locantis ſuper altiſſimos montes *Ararat*, ideſt, Armeniæ, atque in eodem loco, ubi poſt diluvium arca requievit: nam Calmet loca omnia Paradiſo finitima, & flumina inde erumpentia nobis ex Scriptore noſtro delineat.

Hanc poſtremam opinionem ceteris probabiliorem eſſe ex cap. 2. Geneſeos oſtenditur, ubi v. 10. habetur: *Et fluvius egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum Paradiſum, qui inde dividitur in quatuor capita.* Situs ergo Paradiſi erat ubi aqua erumpens regionem pomiferam irrigabat, atque inde fluenta quatuor celeberrima Phiſon, Gehon, Tigris, & Euphrates diſtrahebantur. At hæc regio nulla alia videtur, quam planicies opima feraxque inter montes Ararat, ex quorum radicibus diffluunt capita illa quatuor fluviorum. Nam Phiſon, quem recentiores Geographi Phaſim appellant, ex montibus Armeniæ ducit originem Septentrionem verſus percurrens, regionemque Colchidem rigat auro, gemmiſque ditiſſimam, dictam Hevilah a filio Jectan, cujus Poſteri in Armenia & Meſopotamia ſedem habuiſſe creduntur. Gehon idem eſt Araxes ex montibus Armeniæ effluens in Caſpium mare, fluctibus & rapido curſu ſonans, quod ſignificat hebraicum vocabulum גחון Gehon, inquit Calmet: vergit autem Araxes ad Orientem, irrigatque Aethiopiam, & regionem Chus finitimam Artaxatæ; nam duplex eſt Aethiopia, una cis, altera ultra æquatorem circulum; ut obſervarunt Sanſon & Lubin. Fluit Tigris e montibus pariter Armeniæ, & la-

& labitur ad meridiem per Assyriam, eamque a Mosopotamia dividit. Enphrates e montibus Ararat ex parte Occidentis erumpit, alluit a dextera Armeniam minorem & Siriam, a sinistra majorem Armeniam & Mesopotamiam, & flectens ad meridiem sese in Tigrim effundit, & communi alveo in Persicum sinum evolvitur. Igitur Planicies montibus Armeniæ circumvallata sita est in medio quatuor fluminum: hæc ex aquis illam irrigantibus & terræ meatus pervadentibus ad radices montium scaturiunt, ideoque extra hortum voluptatis dispescuntur; his denique ex omni prorsus parte, ut instituti erat Mosis, natura situsque Paradisi voluptatis describitur.

Demonstratur etiam in hac sententia, quo pacto terra Haran & Chene sit finitima regioni Hedenis; nec ab ea procul distent Gozan, & Haran, & Resph; ut legimus Ezech. XXVII. 23. & Isaiæ XXXVII. 12. nam Haran & Chene spectant ad plagam australem Mesopotamiæ: Gozan ad regionem sitam in confiniis Armeniæ, & Mediæ: Resph in Thalassar: quæ loca omnia non procul a montibus Armeniæ dissita sunt. Sed hæc quadrare etiam possunt sententiæ Huetii, & eorum qui Paradisum collocant in Mesopotamia, & in confluente Enphratis.

Hæc tamen non plane esse certa constat. I. Ex tam variis opinionibus supra recensitis. II. Ex Patribus, qui locum Paradisi a cognitione hominum remotissimum esse tradunt: ita enim docent Tertullianus cap. 47. Apologetici, & S. P. Augustinus VIII. de Gen. ad lit. cap. 7. III. Ex D. Thoma, cui subscribunt Greg. de Valentia, Delrius, Nat. Alexander, Juenin, &c. IV. Ex fluviis Phison, & Gehon, quos veteres tradiderunt esse Gangem & Nilum, ut sentit etiam loco cit. Augustinus. V. Ex ratione; flumina enim complura, quorum antiqui Scriptores fontes commemorant, nunc in longe dissitis regionibus erumpunt, ut Alpheus juxta Plinium, & Pausaniam. Experiamur nihilominus an superior sententia validum habeat adversus ceterarum argumenta præsidium.

Audiendus principio Cl. Episcopus Abrincensis, qui Paradisum consitum tenet ad fluvium, quem appellitant Arabum, productum ex confluente Tigridis & Euphratis, priusquam in mare Persicum se præcipitent. Quod demonstrat pluribus argumentis, quæ possunt ad hanc summam contrahi. I. Paradisus ad Orientem fuisse respectu Arabiæ, ubi Moses creditur scripsisse Genesim, demonstrat hebræa vox מִקֶּדֶם *Mikkedem*, utrumque & tempus & locum significans, idest, *in principio*, & *ad Orientem*. Atque hoc postremo sensu aliis in locis usurpatur a Moyse. Est autem Arabia loco delineato ab Huetio occidentalis, & iccirco Paradisus consitus ad Orientem. II. Ea verba Gen. *Fluvius egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum Paradisum*, significant quod fluvius ex Provincia Eden profluebat in Paradisum; quoniam tam latinum *egrediebatur*, quam græcum ἐκπορεύεται, hebræum-

bræumque יְצֵא cursum fluentis indicant, non *fontem*; hic enim propriis vocabulis poterat declarari. III. Falluntur, qui putant fluvium egredientem de terra Heden dividi in quatuor magna fluenta; cum *capita* dicantur brachia, & rami confluentis ejusdem, & Phison quidem occidentalis, Gehon orientalis. Quod præter regionis positionem conjicitur ex eo quod Moses primo Phison nominavit, nam alveus occidentalis est Arabiæ Petrææ magis proximus. Convenit & nomen Phison a פוש *Pusc*, quod est circumfluere & augeri; item terra Havilah huic adjacens; aurumque Arabiæ, & pretiosi lapides Persici: tandem agrorum ubertas etiam a Curtio, ceterisque Topographis celebrata.

Sed facilis est ad hæc omnia responsio. Ad primum enim concedimus hebraicam vocem *Mikkedem* significare sæpenumero plagam Orientalem: sed Armenia Arabiæ Petrææ Orientalis dicitur, quamquam vergens paullulum ad Aquilonem; cum omnis regio Transeuphratæa ad Orientem sita dicatur. Præterea *Mikkedem* juxta literam potius significat *a latere Orientis*, quam in Oriente, ut cap. III. fatetur Huetius: id vero magis montibus Ararat collineat, quam confluenti Euphratis. Addo Gen. II. 8. *Mikkedem* omnium fere Versionum, præsertim Græcarum ac Latinarum testimonio vertendum esse *a principio*; cap. autem IV. 16. קדמה *Chidmad*, ad plagam Orientalem. Ad Orientem ergo habitavit profugus Cain; sed utrum ad Orientem consitus fuerit Paradisus, Scriptura non loquitur. Ad 2. dicimus in ipso loco voluptatis fuisse fontem uberrimis aquis profluentem, & his hortum fuisse irrigatum; aquam vero diversas Paradisi partes subiisse, atque ex ejus scatebris quatuor flumina promanasse: nam hæc duntaxat extra Paradisum dividi Scriptura testatur. Ille autem fons erit forte tempore diluvii deperditus; unde legimus, quod *egrediebatur*, tanquam de fluente a priori scaturigine jam divulso dum Moses hæc literis consignaret. Atque ita cursum aquarum in Paradiso, atque ex his quatuor fluminum scaturiginem plano, obvioque sensu defendimus. Ad 3. nemo inficias ibit ראש *Rosc*, *caput*, aut *initium*, aut *primum* ac *præcipuum*, aut *eminentiam* quandam præsignare. Quomodo ergo Phison & Gehon, si brachia sunt & rivi unius confluentis, *capita* nuncupantur? Si diversa flumina sunt Tigris & Euphrates; quare non Phison, & Gehon? Quatuor enim *capita* dicuntur, non duo. Adde olim Tigridem & Euphratem separatis alveis intervallo XXV. milliariorum in mare Persicum influisse, ideoque nec productum ab his confluentem. Neque obstant Huetianæ conjecturæ: quippe Moses undique Paradisum describit, & flumen magis remotum primo commemorat, postremo Euphratem, quasi ob oculos situm, notissimumque. Hinc ceterorum omnium cursum demonstrat: & de ultimo fluvio proximiori, ait tantummodo: *Quartus ipse est Euphrates*. Phasidem aquarum copia,

& plurium fluminum vectigalibus tumidum exhibet nobis Cosmographia. Illi propterea convenit nomen פִּשׁוֹן *Phison*, & quod huic affine est, *Phasis*, a radicali פשה *Phasa*, *crescere*, & *augeri*. Colchidem auro, gemmisque abundare scribunt Strabo, Plinius, & alii: & hanc esse terram Hevilath, docet Moullart Sanson; cui libentissime subscribimus, inquit Lubin. Eam *Phasis* longa periodo circuit; quod asseritur cap. 2. v. II. Genesis; nec potest convenire Phisoni Huetiano; qui, ut divellitur a Gehone, in sinum Persicum profluit. Terra denique magis est frugifera & ferax inter Tigrim & Euphratem, solo per venas aquarum resudante, quam inferiori ad mare Persicum regione: atque hoc asserit Curtius lib. v. Plinius XVIII. 17. & Dionysius Periegetes apud Grotium in caput II. Genes. Fuerit ergo Paradisus in Babylonia, ut scribit idem Grotius ad Ezechielis tertium ac vicesimum? Non minor est agrorum ubertas in Mosopotamia, ubi oves dicuntur bis parere. Postrema itaque ratio potest singulorum placitis accommodari.

Qui arbitrantur Paradisum fuisse consitum in India, his momentis ducuntur. I. Inquiunt hanc regionem esse respectu universæ terræ Orientalem. II. Ibidem optimum aurum adinveniri. III. Phisonem præcipuum Paradisi fluvium omnium veterum testimonio esse Gangem.

At hæc sunt facilioris solutionis. Omnes quippe Provinciæ Palestinæ Orientales in sacris literis *Oriens* nuncupantur, Media, Arabia, Persis, Moab, &c. Vide Ezech. XXV. 4, Esaiæ II. 6, Matth. II. 1, &c. Aurum, tametsi in magna copia nascitur apud Indos, scatet purissimum, atque uberrimum etiam in Colchide. Ganges nimis distat a Tigride, & Euphrate, ut possit effluere ex uno fonte, quantumvis explicato ac diffuso. Potuit ergo a Patribus appellari Phison propter aquarum ubertatem; quemadmodum Nilus Gehon, omnisque aquarum ductus exundans, & agros mollitos, & oblimatos relinquens, Nilus dicitur. Verum appellativa nomina ista sunt, & Moses propria conscripsit. Ita potuit Tigris ab aquarum gurgitibus nomen habere Pisitigridis, & Gihonis; quorum primum occurrit apud Curtium, alterum frequens est in Persica Historia: & tamen quatuor divisa capita fluminum Auctores collocantes Paradisum in India nequaquam denegant. Phison ergo & Gehon magna quæque flumina indiscriminatim possent appellari; licet proprie ille sit Phasis, iste autem Araxes.

Constituentes Paradisum in Mesopotamia, aut citra Euphratem asserunt hanc regionem sitam esse ad Orientem Palestinæ, proximam Euphrati, ibique olim habuisse sedem posteros Adæ, eo enim illos trahebat amor natalis soli. At frustra istic quærent quatuor capita fluminum, etiamsi daretur Phisonem & Gehon esse duo brachia Euphratis: quamvis in Mesopotamia duo possint designari Tigris ad Ortum, & Euphrates ad Meridiem, & Occidentem. At Patriarchæ tam Mesopotamiam, quam

quam Assyriam, & Babyloniam incoluerunt: & verisimilius est omnes ab ingressu Eden fuisse prohibitos, antequam diluvio universali (ut contigisse arbitramur) dissiparetur. Ceterum Mesopotamia habet ad Aquilonem montes Armeniæ: eosque a longe spectare poterat Adam, si placeat hujus regionis fuisse colonum. Tantum itaque loco super vertices illorum montium characteres omnes Paradisi conveniunt: oriuntur ex eorum radicibus Phasis, Araxes, Tigris, & Euphrates: abluuntur ab his regiones notatæ a Mose: sunt illic irrigui ac fertiles agri; nec deest loci sublimitas, quam exaggerant Patres, Basilius maxime, & Theophilus in II. ad Autolycum.

Propositio III. Inter Paradisi arbores duæ præsertim considerandæ sunt, lignum vitæ, lignumque scientiæ boni & mali.

Ita enim II. Geneseos v. 9. Lignum vitæ dicitur usitatissima hebraica phrasi ad demonstrandum effectum, quoniam Dei instituto hominem integrum & incolumen conservabat. Legimus eodem sensu *verba vitæ* Joan. VI. 68. *Spiritum Sapientiæ* Esaiæ XI. 2. *Disciplinam pacis* LIII. 5, & alia permulta. Largiebatur quippe hæc arbor *stabilitatem contra vetustatem*, ait S. P. de peccatorum meritis cap. 3. Disputant Interpretes num hæc vivifica arbor efficaciam reficiendi senectutem haberet naturaliter, an beneficio Creatoris. S.P. Augustinus lib. XIII. de Civit. Dei cap. 20. de primorum parentum immortalitate disserens, *Qui status*, inquit, *eis de ligno vitæ, quod in medio Paradisi cum arbore vetita simul erat, mirabili Dei gratia præstabatur*. Eadem repetit de peccatorum meritis cap. 21, & in VIII. de Gen. ad lit. cap. 5. Sunt nihilominus, qui hanc virtutem ligno vitæ naturalem fuisse defendunt, propterea quod cap. III. 22. dicitur Adam ejectum de Paradiso, ne comederet de ligno vitæ, & viveret in æternum. Pater Calmet opinatur mentem esse Augustini, quod virtus beneficæ arbori indita ne mortalia corpora veterascerent, gratiæ deputetur, eo quod Deo Creatori esset referenda; quod satis est, inquit, ut Augustinus supernaturalem judicaret. Sed certissima duo sunt: primum, immortalitatem primi hominis non fuisse illi naturaliter debitam; alterum, lignum vitæ non potuisse hominem præservare nisi ad determinatum tempus, si nullam virtutem habuit præter inditam ac naturalem. At de immortalitate primi hominis sequenti libro.

Arbor scientiæ boni & mali appellata est, non quod ei inesset vis acuminis ingeniique conferendi, ut vult Josephus lib. I. Antiquit., sed propter experientiæ consequentiam. Primus enim homo comedendo illius arboris fructum, *per experimentum pœnæ didicit, quid interesset inter obedientiæ bonum, & inobedientiæ malum*, ait S. P. cit. libro de Gen. ad lit. cap. 6. Fuit autem arbor hæc interdicta, *non quia ipsa erat malum, sed propter commendandum puræ & simplicis obedientiæ bonum, quæ magna virtus est rationalis creaturæ sub Creatore Domino* con-

constitutæ : inquit idem Augustinus libri XIII. de Civit. Dei capite vicesimo. An fuerit arbor mali, an ficus, an cerasi incertum omnino est, nec in præsentiarum disquirendum.

CAPUT V.

Aspectabilem Mundum non esse Deo coæternum; sed procreatum in tempore.

BREVES erimus in hac quæstione, cum illam etiam Philosophi ad sua jura transtulerint. Sempiternum mundum existimarunt Aristoteles & complures Platonici: sed jam conveniunt omnes, nec mundum, nec creaturam aliquam esse Deo coæternam. Nonnulli tamen illud divinæ tribuunt virtuti, ut potuerit universum, saltem quoad permanentes substantias, ab æterno producere. Habet ergo quæstio duas partes; una ad perfectam hujus Universi conditionem pertinet: altera ad possibilem.

PROPOSITIO I. Non præterierunt infinita durationis rerum creatarum spatia, ut quidam veteres Philosophi commenti sunt; sed omnia fuerunt a Deo condita in tempore.

Sacris literis ac ratione probatur. Erat enim Sapientia Patris *antequam terra fieret, & nondum erant abyssi, & jam concepta erat; necdum fontes aquarum eruperant, nec montes gravi mole constiterant*, ait Auctor Proverb. cap. VIII. 23. &c. Non sunt ergo creaturæ Deo coæternæ: sed creatæ *in Principio* temporis, ut habetur initio Geneseos. Vox quippe Hebraica בראשית *Berescit* significat quamcumque temporis, aut loci, aut operis inchoationem: & durationis primordium Chaldaica בְּקַדְמִין *Bechadmin*. Accedit definitio Lateran. Concilii sub Innocentio III. cap. I. declarantis creaturam spiritualem & corpoream *ab initio temporis* esse conditam.

Idem ostendunt physicæ ac morales observationes. Physicæ quidem: nam cum pluviæ e montibus ac rupibus continuo arenam glebasque corrodant, quas transferunt in planiciem, vel proximiora litora maris, atque, ut ait V. libro Lucretius,

Pars etiam glebarum ad diluviem revocatur,
Imbribus & ripas radentia flumina rodunt;

si mundus ab æterno constitisset, neque imæ darentur valles, neque juga & vertices montium; sed illæ forent oppletæ terræ lapillorumque congerie, hi vero æquati solo, & in planum redacti. Moralis autem conjectura hæc est. Cum ab hinc retro nondum sex annorum millia de excellenti rerum gestarum memoria supputare possint historiæ; quis non hinc existimet mundum aliquando cœpisse, nec longam esse ejus ætatem? Cur (inquit lib. II. in somnium Scipionis Macrobius) per innumerabilium

seriem sæculorum non fuerat cultus, nec quo utimur inventus literarum usus, quo solo memoriæ fulcitur æternitas? cur multarum rerum experientia ad aliquas gentes recenti ætate pervenit? Vide citati libri caput x. Recurrunt Adversarii ad rerum vicissitudines & commutationes; quas Macrobius ipse repetit ab igne, alii a diluviis, quæ mundum labefactaverint, & vetera historiarum rerumque absumpserint monumenta. At vicissitudines illæ aut omnium plane hominum cladem exitiumque intulerunt; aut aliquorum tantummodo. Si universum humanum genus deletum est; quisnam præteritam universorum cladem nuntiavit? Quod si aliquæ tantum nationes perierunt sive naufragio, sive incendio: jure petimus, cur servati ab interitu homines innumera præteritorum sæculorum millia numerare non possint literis ac monumentis vetustissimis consignata, neque ante apparuerint artes, scientiæ, bella, tantaque Philosophorum ac poetarum ingenia? Ergo initium mundi demonstrant sacræ literæ, & physicæ ac morales ratiocinationes.

Responsiones ad objecta.

Ducebantur gentiles Philosophi his argumentis. Si mundus non sit æternus, duos execrabiles errores consequi necessum est, nempe Deum esse mutabilem, & ab actione in actionem transire, ceu mortalem: atque tempus factum fuisse in tempore, vel antequam tempus extiterit, cum sit una cum cœlo generatum, ut inquit Plato. Præterea non potest in animum cadere, ut tanta, quæ mundum antecessit, æternitate Deus mundi creationem distulerit; ut enim arguit Proclus, cur Deus infinito tempore fuisset otiosus? num ignarus creationem futuram esse meliorem? At id quidem absurdum est. Si non ignarus: quare non prius est operatus? Denique: In anteriori æternitate Deus vel non fuit, vel dormiebat, vel vigilabat, vel horum neutrum. Primum est absurdum, est namque Deus sempiternus: secundum quoque nulla ratione stat, quoniam æternus somnus non cadit in Deum. Si vigilabat, aut beatitudine fruebatur, aut non. Hoc postremum efficit ut Deus seipso beatus non sit, quod implicat. Quod si beatus erat & pulchre degebat ævum, rerum novarum molitione delectari non debuit.

Ad primum itaque dicimus mutationem ejus esse, quod est in potentia; nam & Aristoteles definit motum *actum entis in potentia*. In Deum ergo nulla cadit mutatio, sed hæc est solius termini vel effectus: veluti cum per calorem solis aliqua corpora calefieri contingit, nulla in sole, vel calore ejus mutatio fit, quamvis immutetur res calefacta, inquit lib. 3. Introduct. cap. 6. Abaelardus. Purissimus quippe actus Deus est, nulla potentialitate permixtus. Neque enim humano more discurrendum est: Si æterna est operatio ex parte efficientis caussæ, quare sempiternus non est effectus? id enim provenit ex ipsa caussæ ac termini conditione.

ductas esse ab æterno. Atque ex hoc principio Patres Arianam hæresim vellicant, frangunt, evertunt. Idea temporis est, quod mutabilitate transcurrat, & sit mensura quædam vitæ & operationis creaturæ habentis prioris & posterioris discrimen: in sola enim veritate, quæ manet, præteritum aut futurum non invenitur. Vide S. P. Augustini Tractatum octavum & tricesimum in Joannem. At creatura nequit subsistere, nisi mutabiliter. Ergo duntaxat in tempore habere potest extantiam. Idea denique creaturarum exhibet menti nostræ substantiam finitam, qua semper cogitari potest perfectior; alias non repugnaret creatura perfectissima atque infinita. Igitur data quacunque duratione rei ab alio productæ, necesse est ut alia semper major possibilis percipiatur, alioqui foret ipsa immutabilis Dei existentia. Posita autem creatura ab æterno, quænam diuturnior, ampliorque duratio percipi poterit? Sunt reliqua apud Philosophos pervulgata.

Ad ea, quæ objiciuntur, Responsio.

Sententiam oppositam quidam acerrime propugnant propter ea, quæ sequuntur, argumenta. Principio affirmant Dei æternitatem esse undequaque immutabilem, cum quantum spectat ad durationem & vitæ perennitatem, tum ad operationem ac perfectiones reliquas. Est enim interminabilis vitæ tota simul & perfecta possessio. At creatura quæ ab æterno consisteret, foret quidem vitæ interminabilis, sed non haberet perfectissimam vitæ suæ possessionem, operatione nova præteritis succedente. Quare Philosophi, qui aut mundum, aut materiam fecerunt æternam, nequaquam Deum hæc existimarunt: quoniam *aliud est per interminabilem duci vitam, quod mundo Plato tribuit; aliud interminabilis vitæ totam pariter complexam esse præsentiam*: inquit Boetius de Consf. lib. v. Prosa 6. Igitur non implicat creaturam esse ab æterno; quoniam istiusmodi æternitas, utpote mutationi obnoxia, non est divinum illud attributum incommunicabile rei creatæ. Insuper: ex quo Deus habeat solus immortalitatem, ut in 1. ad Tim. scribit Apostolus, non consequitur rationalem animam non esse immortalem: sed duplex distinguenda immortalitas est, permanens & incommutabilis vita, Dei propria; & vita interminabilis spiritualis substantiæ, quæ sua mutatione peragitur, cum possit scientia & caritate deficere atque proficere, necnon a primæ caussæ voluntate arbitrioque dependeat. Pari jure videtur distinguenda duplex æternitas, prima, & secunda; sive participata, & tota simul existens. Deus præterea ab æterno erat omnipotens, & mundus ab æterno erat possibilis: nulla ergo emergit repugnantia, sive spectetur virtus causæ, sive conditio effectus, in creatione mundi ab æterno. Tandem si sol extitisset in æternitate, lucem perpetuo effudisset: aut si pes, semper potuisset imprimere vestigium in pulvere: & nihilosecius distingueretur lux a sole, & vestigium a pede. Ita, &c.

Resp.

Resp. duplicem esse æternitatis characterem, unum quod careat principio & fine, alterum, qui ex priori consequitur, quod sit immutabilis: nam, ut scribit Plato in Timæo 2. *quod ortum non habet, & semper est, procul debet esse ab omni temporis vicissitudine*. Hujus rei & nos rationem protulimus; quoniam nisi detur primordium temporis, cogitari non potest initium durationis mutabilis. Igitur Philosophi, qui mundum constituebant sempiternum, etsi non ei tribuebant oretenus sublimiorem illam æternitatem, quæ nulla transitione peragitur, ut sapienter animadvertit Boetius, hanc tamen mundo tribuebant reipsa, & consequentiæ necessitate; merito refellendi, quia docebant quæ rationi quoque adversantur. Profecto immortalitas creaturarum non tollit essentiam, quam destruit æternitas: debent enim res creatæ fieri ex nihilo, atque ex non extantibus, ut demonstratum est supra. Neque tenetur Deus creaturam omnem redigere in nihilum, tametsi istud efficere possit: at debet quamlibet creaturam principio producere ex nihilo, quoniam ratio creationis hoc postulat. Intelligimus etiam creaturam mutabiliter agere vitam, quamvis non moriatur, sicuti videmus hominem ambulare, etiamsi moveri persistat: at non percipitur initium mutabilis vitæ, nisi sit primordium alicujus temporis, quemadmodum non videmus inchoari ambulationem vel cursum, nisi intueamur principium motionis. Sunt enim tempus & vita rerum mutabilium prorsus synonima, non minus ac deambulare & moveri. Duplicis ergo æternitatis distinctio comparari nequit cum duplici Immortalitate: qua de re vide superiorem de Angelis dissertationem capite tertio. Nec ad rem est exemplum solis, & pedis imprimentis vestigium, adhibitum a Platonicis, ut refert S. P. Augustinus in x. de Civit. Dei cap. 3. Etenim tria possunt esse simul cum sua caussa: proprietates quæ sunt veluti complementum substantiæ, ut lux est simul tempore cum sole: modificationes, quæ non sunt res per se subsistentes, neque, ut Philosophi loquuntur, absolutæ *entitates*, ut umbra corporis, splendor solis, excavatio pulveris premente pede, & denique simul sunt quæ eamdem habent substantiam, & unum est principium alterius, sicut divinæ Personæ. Cum itaque creatura neque sit Deo consubstantialis, neque proprietas aut modus divinitatis, consequens est non potuisse produci ab æterno. Præclara est hac in parte doctrina Zachariæ Mytilenæi apud Petavium memorato capite vi. num. 6. Vide & Purchotium Exercit. Ontolog. disput. iv. sect. 2. quæst. 1. Ab æterno denique Deum esse omnipotentem, ac mundum possibilem nemo ignorat: ac potuit condi creatura quocunque momento distributive accepto; sed quodcunque pro mundi productione designetur, debet ab aliis in infinitum anteverti, alias æternitas non esset infinita, & posset certis intervallis exhauriri & expleri. Atque idem dicendum est de potestate semper agendi in æternitate, quam appellitant *a parte post*. Sed eam pro-

vinciam non suscepimus, ut de Philosophicis prolixe, & cumulate dicamus.

CAPUT VI.

Mundi natale ad æquinoctium vernum, non ad autumnum probabilius referri.

EGIMUS de mundi in tempore productione, & refutavimus veterem quorumdam de ipsius æternitate commenta. Sequitur, ut inquiramus quo anni tempore Deus tam præclarum opus molitus sit, an ineunte vere, an autumno; nec enim de hyeme qui id sentiret repertus est hactenus. Aestate mundum cœpisse existimarunt Aegyptii, quorum opinionem propugnavit in Methodo demonstrationis temporum Gerardus Mercator: at nullum antiquiorem Patronum habet vel Judæorum, vel Christianorum, hæc Aegyptiorum opinio. Autumno mundum creatum docuerunt Talmudistæ in Gemara Aboda, Rabbi Eliezer, Cabbalistæ, Lyranus in cap.VII. Gen. Tostatus q. XXI. & cap.XIV. Defensorii, Picus Mirandulanus, & post Adrianum Junium, & Scaligerum, Usserius, Vallemontius, Natalis Alexander, & recentiores Chronologi fere omnes; qui etiam mundi Natali plenis calculis diem assignant tertiam ac vicesimam Octobris anni Periodi Julianæ 710. In æquinoctio tamen verno productum mundum major pars Sanctorum Patrum affirmat, nec dissentiunt veteres Rabbini, ex quibus R. Josua idem statuit. Theologi quoque innumeri idem tradiderunt, imo & Novatores hoc studiorum genere clari, Gerardus Vossius, Jacobus Cappellus, Eduardus Simsonius, aliique innumeri. Veteres Historicos in hanc sententiam conspirasse liquet ex libro II. Diodori Siculi; de aliis Scriptoribus Gentilitatis, videndus Rhodiginus I. p. variarum lectionum. Etiam Astrologi signa Zodiaci ab Ariete constantissime ordiuntur; & assentiuntur Poetæ, quorum inter Latinos clarissimus II. Georgicon libro ait:

> *Non alios prima nascentis origine mundi*
> *Illuxisse dies, aliumve habuisse tenorem*
> *Crediderim. Ver illud erat, ver magnus agebat*
> *Orbis, & hybernis parcebant flatibus Euri.*

Ex quibus constat validiorem fore sententiam istam, si auctoritate pugnandum sit. Videamus ergo, num jure sit ab hodiernis temporum Censoribus repudiata.

PROPOSITIO. Verno tempore, non autumnali Deus mundum condidit.

Hæc thesis primo probatur ex eo, quod Gen. I. II. Deus jusserit ger-

germinare terram herbam virentem, & proferre ligna pomifera secundum genus suum. Atqui herba germinat verno tempore, & tunc plures plantæ fructus proferunt; cum autumno nullæ germinent aut florescant, ac fruges & fructus omnes, die præsertim vigesima tertia Octobris, collecta sint. Videtur ergo Scripturæ magis consentaneum primordia mundi in verno tempore constituere. Atque argumentum istud non una ratione confirmatur. Prima est, quod si nulla arbor initio temporis germinasset ac floruisset, non tam pulchrum, & visui delectabile fuisset Paradisi, & vicinorum locorum spectaculum. Deinde multæ arbores, illæ nempe, quæ maturescunt vere aut æstate, aspectui primorum parentum se tanquam infructuosas ac steriles obtulissent: cumque post autumnum singulæ flores deperdant ac moriantur, plurium Adam prius vidisset superveniente hyeme ariditatem, quam germen floremque. Præterea fuisset principium anni dum incipit dominari illuvies soli, cœli squalor, nox longior & atra, rerumqne omnium interitus. Contra si mundi nativitas accidit verno tempore, conspexerunt Protoparentes in aliis plantis florum venustatem, in aliis ubertatem fructuum, in singulis fertam opimamque fecunditatem: exhibuerunt se Paradisi viciniæ florescentes simul & frugiferæ: apparuerunt fructus omnium arborum ante hyemem; & annus incœpit eo semestri, quo dies noctibus sunt longiores, regnumque obtinet splendor lucis, agrorum fertilitas, hortorum amœnitas, rerum omnium generatio, & conferta messis herbarum, florum, & fructuum.

Secundo probatur Sanctorum Patrum auctoritate. Inter quos Cyrillus Catach. XIV. ait: *Aprili enim mense instante jam ver est reliquum. Quod tempus est hic mensis apud Hebræos primus, in quo festum Paschæ prioris erat typicæ, nunc autem est veræ. Hoc tempus est creationis mundi; tunc enim dixit Deus, Producat terra herbam virentem.* Ambros. lib. 1. Hexam. cap. IV. *In hoc ergo principio mensium cælum & terram fecit: quod inde mundi capi oportebat exordium, ubi erat oportuna omnibus verna temperies. Unde & annus mundi imaginem nascentis expressit, ut post hibernas glacies, atque hiemales caligines, serenior solito verni temporis splendor eluceat.* Theodoretus quoque in Exodum q. LXXII. inquit: *Eodem tempore Deus creaturas condidit: cui rei fidem facit arborum germinatio. Incipiente enim vere prata florere solent, segetes semina concipiunt, arbores fructum emittunt.* Atque ut alios omittam Damasc. lib. II. de Fide Ortod. cap. VII. *Per solem quatuor temporum versiones constituuntur: & prima quidem verna est: in ipsa enim Deus fecit universa.* Vide ceteros Patres apud Salianum Annal. I. & Gerardum Vossium in Isagoge Chronolog. diss. II. cap. VII.

Tertium argumentum suppeditat nobis conceptio & passio Christi. Ipse enim non incongrue naturam induit servilem, & Crucis patibulum subiit octavo Kalendas Aprilis, recurrente tempore, quo populum

Iſrael liberavit de Aegypto: ſed eo conſilio Salvator mundi hæc omnia peregit, ut figuræ reſponderent rebus, & homo repararetur eodem tempore, quo fuerat plaſmatus. Flocci faciunt argumentationem iſtam Recentiores, neque memorata die Chriſtum cruci ſuffixum fateri volunt: ſed alibi dabo operam, ut quiſque percipiat etiam recentium miraculorum luce, quam immerito Patrum traditio obſervationibus Aſtronomicis fuerit exploſa. Nunc miſſa de anno ac die Paſſionis Chriſti, & conceptionis perplexa diſputatione, non homo quiſpiam negaturus eſt verno tempore Chriſtum Redemptionis opus expleſſe. At Patres eadem tempeſtate mundi ortum & reparationem ſtatuerunt. *Ut omnia* (verba ſunt Auguſtini qq. ex novo Teſtam. 54.) *ſe voluntate Patris recte condidiſſe doceret, tunc voluit paſſione ſua mundum redimere, & reformare, quando eum & creaverat, ideſt in æquinoctio, &c.* Eadem docent Ambroſius & Cyrillus locis laudatis, atque ſerm. IX. de Paſſione Domini Magnus Leo.

Argumentum IV. iſtud erit. Abjiciunt aliqui ſententiam noſtram, propterea quod Moſes omnium primus præcepit ut Hebræi annum ſupputarent non a menſe Tiſri, qui ex parte reſpondet Septembri, ex parte autem Octobri, uti ad ea uſque tempora conſueverant; ſed a menſe Niſan, & ab ingreſſu ſolis in arietem, ut liberationis a ſervitute Aegypti conſecraret memoriam. Atqui etiam priſcorum Patriarcharum ætate annus a Niſan exordiebatur, & Moyſi illud quoque conſilium fuit, ut revolutiones annorum Gentium conſuetudine permutatas revocaret ad veterem numerandi rationem. Perperam ergo ſententiam noſtram recentiores conantur refellere. Probatur minor: Geneſ. VIII. 13. & 14. legitur aquas diluvii imminutas ſuper terram ſexceneſimo primo anno vitæ Noe, primo menſe, & egreſſum Noe de Arca menſe ſecundo, ſeptima & viceſima die menſis. Menſem vero ſecundum appellat Moſes non illum, qui ad Tiſrim, ſed qui ad Niſan conſequitur. Numerarunt ergo annum ab hoc tempore etiam veteres Patriarchæ. Quod autem menſem ſecundum vernum, non autumnalem exhibeat nobis hiſtoria diluvii, conjicere poſſumus, I. Quod Columba detulit ad arcam *ramum olivæ virentibus foliis*. Et quamquam poterat Deus arborem oleæ ſervare, & hæc ſemper vireat, ut reſpondent Interpretes; videtur tamen illis verbis commonſtrari ramuſculus germenque tunc primo frondeſcens; unde a LXX. redditum eſt φύλλον ἐλαίας κάρφος, *naſcentem oleæ feſtucam*, & a Symmaco θάλλον, *ramuſculum pullulantem*. Atque ramus ille a Columba delatus Patrum teſtimonio figurabat Dei gratiam, & prædicationem Evangelii, quæ etiam eodem tempore habuit inſtitutionem. II. Cum Chriſtus pro nobis ſit crucifixus luna XV. menſis Niſan, & luna cum plenitudine luminis producta credatur, peracta erit paſſio Chriſti initio temporis, & reſurrectio luna decimaſeptima, aſcenſio autem ſeptima ac viceſima ſecundi menſis;

ſunt

sunt enim a Resurrectione ad Ascensionem numerandi dies quadraginta. Atque ita typus rei per omnia quadrabit: nam aquæ super terram penitus sunt imminutæ exordio anni; & Noe egressus est de arca mense secundo, die vicesima septima: atque ita imminutio aquarum perfectam mundi reparationem significat, & egressio Noe reditum Christi unde venerat. Si recentioribus fides est adhibenda, non imminutæ sunt aquæ nisi die 23. Octobris, neque Noe retulit de arca pedem ante diem duodevicesimam mensis Decembris. Qua ergo alimonia extra arcam animantia vixerunt, cum diluvium omnia discerpserit, nec hyeme sit terra frugifera? Contra, si vere ineunte aquæ imminutæ dicantur, & post aquarum recessum Noe duobus fere mensibus fuit commoratus in arca; egredientibus animantibus non poterant deesse pascua, nec hominibus necessaria corporis nutrimenta.

Postremum argumentum sit: Quamvis geminum in sacris literis habeamus initium anni, a Nisan, & a Tisri, & illud sacrum, istud civile sit, ut Adversarii contendunt; mensium tamen unum ac simplex principium adinvenitur, atque, sive de sacris, sive de civilibus occurrat sermo, ubique menses numerantur a verno tempore. Ergo revera ab æquinoctio verno cujusque temporis principium initur. Ostenditur antecedens 1. libro IV. Regum cap. XXV. 8. dicitur Templum succensum anno decimo Sedechiæ, mense quinto: & Nabuchodonosorem obsedisse Jerusalem elapso anno, mense decimo. At Jerusalem obsidione vallata est mense Tabet, qui est decimus a verno æquinoctio, non ab Autumnali; templumque conflagravit mense Ab, qui est quintus post Nisan, non post Tisri, ut constat ex libro Seder Holam, ceterisque monumentis Hebraicis, auctore eodem Scaligero. Igitur in historiis quoque bellorum, urbisque direptione menses putantur a vere. Præterea Num. I. v. 1. jussit Dominus principio mensis secundi, numerari viros omnes ad militiam idoneos, quod sane non pertinet ad rem sacram, sed ad civilem ac militarem: & nihilominus mensis secundus intelligendus est Jiar proximus a Nisan, non Hesvar, qui secundus est autumnalis. Vide Ger. Vossium cap. 6. Simplex ergo initium cujusque mensis in Scripturis attenditur, quod nuper probatum ivimus.

Solutio eorum, quæ objiciuntur.

Opp. 1. cum Lyrano, & Abulensi. Exodi XII. 2. de Nisan legimus: *Mensis iste vobis principium mensium: primus erit in mensibus anni*. Ergo ante exitum de Aegypto annus nunquam initium habuit a Nisan. Capite etiam XXIII. 16. & XXXIV. 22. præcipitur Filiis Israel solemnitatem agere *in exitu anni*, quando *redeunte anni tempore cuncta conduntur*. Est ergo post collectionem omnium frugum statuendus dies mundi Natalis.

Resp.

Resp. nego consequentiam: cum enim Israelitæ inter Aegyptios annum a Tisri inchoarent secuti Gentium consuetudinem; Moses ad pristinam rationem, scilicet ad primum mensem verum revocavit principium anni, ut duorum simul beneficiorum, creationis, & liberationis consecraretur memoria. Quod ex iisdem verbis haud obscure colligitur. Non enim ait duntaxat: *Mensis iste primus erit in mensibus anni*; sed: *Mensis iste vobis principium mensium: primus erit in mensibus anni*: scilicet, Aegyptiis initium anni est circa Autumni æquinoctium, cum Nilo in amnem suum residente ad agrorum culturam se convertunt: at vobis principium anni est circa æquinoctium vernum, quando Deus vos condidit, & redemit: redite ad instituta majorum; ab hoc tempore in posterum menses annosque subducite. Exprimit hunc sensum lectio cum hebraica, tum græca. Habet illa, ראשון הוא *Riscion hu*, *Initium ipse*, pro verbo substantivo *erit* substituto pronomine demonstrante non aliud esse principium anni: & Græca, πρῶτος ὑμῖν ἐστι, *Primus est*, non, *Primus erit*. Nec obstat locus alter cap. 23. & 34. nam Hebræis esse annum Georgicum, qui incipit a satione, & desinit in messe, quemadmodum habent nationes reliquæ, nemo negat. Est utique, & illo utuntur maxime in annis Sabbaticis & Jubilæis; quoniam tunc Dominis in possessionem prædiorum inter sementem & messem est redeundum: unde & in contractibus hujus anni frequens est usus. Jure itaque hunc Moses retinuit, meritoque reconditis frugibus festum tabernaculorum pro agendis Deo gratiis fuit institutum. Verum hunc annum esse antiquiorem eo, qui orditur ab æquinoctio verno, quæ nobis argumentatio demonstrat? Etiam Aegyptii annum supputant, ut scribit lib. VIII. cap. 3. Firmicus, ab Autumnali æquinoctio, & tamen certissimum est constituisse initium anni erumpente Nilo, & sole Leonem ingresso.

Opp. 2. cum Josepho Scaligero: ante Abrahami in Chananæam adventum anni ab autumno numerabantur: primo quoniam Aegyptii non poterant nisi a gente Hebræorum, & filiis Noe mundi primordia cognoscere. Deinde quia diluvium desiisse dicitur secundi mensis die vicesima septima: & Joseph in 1. Antiq. cap. IV. scribit numerari menses ab æquinoctio autumnali. Præterea Hieronymus in caput 1. Ezech. ait, Octobrem esse primum mensem, & Januarium quartum apud omnes Orientales. Scripsit eadem Tullius in II. de Nat. Deorum, & in 1. Instit. cap. VII. Lactantius. Tandem in autumno est hodierna Judæorum *Te Kupha*, sive anni *resolutio*, & tunc illorum incipit Lectionarium.

Resp. Noachidas, maxime posteritatis Chami, a quo originem ducunt Aegyptii, veri Dei cultum deseruisse, nec multum de vera creationis historia, & initio temporum fuisse solicitos, ideoque propter agriculturam, agrosque locandos annum Georgicum putavisse. Quem an Abra-

Abrahamus inter Chaldæos observaverit, difficillimum est divinare. De mense postdiluviano secundo aliter sentimus, quam Scaliger: & quæ protulimus supra argumentatione quarta, a pluribus etiam Sectariis probantur, ut Mercero, Vossio, Cappello, Simsonio. Apud Orientales populos omnia suis commodis metientes primum mensem fuisse post collectionem frugum & formularia, recte scribit Hieronymus: sed constat hunc esse annum institutum ad civilem societatem, quoniam Aegyptii non in autumno mundi nativitatem statuebant, sed ineunte Canicula. Hac ratione expedimus verba Tullii, Josephi, & Lactantii: quamquam sunt Astronomici peritissimi, qui tradunt primum mensem Aegyptiorum Thoth anno primo Nabonassari cœptum die Februarii sexta ac vicesima. *Te Kupha* non est una, sed quatruplex: *Te Kupha Nisan*, cum sol ingreditur Arietem; *Te Kupha Tamut* in principio Cancri; *Te Kupha Tisri* in Libra; *Te Kupha Tebet* initio Capricorni. Vide finem hujusce Capitis. Incipit Lectionarium Hebræorum in mense Tisri, quoniam Deut. XXXI. 11. præcipitur, ut lex legatur coram omni Israel in solemnitate Tabernaculorum.

Opp. 3. cum R. Eliezer, & Aria Montano: Deus mundum perfectum condidit, providitque statim mox exorituris animantibus. Mundum ergo creavit in autumno. Probatur consequentia ex eo, quod in autumno arbores fructus proferant; fructus vero durabiles sint ad hyemem proximam, & copiosam alimoniam possint suppeditare.

Resp. nego consequentiam; ostendimus quippe argum. 1. verno tempore mundi perfectionem magis patefieri. Ad probationem dico pro vita animantium commodiorem esse veris tempestatem: dum germinant herbæ, pariunt jumenta, aves nidificant, florent arbores, atque generatio omnis instauratur. Pro nutrimento hominis satis erant fructus verni. Cui bono (inquit Vossius cap. v.) omnes fructus maturi, cum duo solum essent homines? Imo repugnasset hoc naturæ, quia sic ex vernis & æstivis fructibus omnes fierent autumnales. Nam Deus tum naturam condidit, qualem deinceps voluit comparere. Hæc Vossius. Perfectissima fuit ergo rerum conditio, si arbores productæ sunt cum fructibus, prout exigebat anni tempus. Quis præterea Paradisum vidit unquam? Fortassis Eden bis in anno fruges fructusque ferebat, ut de India prodidit Plinius. Verisimile quippe est fuisse universorum hortorum uberrimum ac feracissimum.

Opp. ultimo cum Cabbalistis. Mundum conditum in Autumno commonstrat Cabbala tam גִימַטְרִיָא *Gematraija*, numerice literas sacri textus expendens; quam *Temurà* תְּמוּרָה, quæ fit per literarum metathesim. Utraque elicitur per verba initialia ex versu 1. Geneseos בראשית ברא *Berescith barà*, In principio creavit. En גימטריא *Gematraja*: בראש השנה נברא *Berosc ascianá nivrà*, In principio anni a Septembri inchoati *Mundus* productus est. En תמורה *Temurà*: בראש תשרי, *In prin-*

principio Tisri. Inest primæ idem numerus literarum 1116: secundæ simplex earundem literarum transpositio.

Resp. Hæc, licet non invenuste adinventa, nihil solidi percrepare. Ex anilibus Cabbalistarum fabulis derivarunt innumera errorum portenta; ut Aeones Gnosticorum, de quibus Irenæus lib. 1. cap. 13, & somnia Marci & Calorbasi apud Tertull. de Perscriptionibus cap. 50. Quod nisi his acquiescant, dico in priori Cabbalæ exemplo neque autumnum, neque mensem Septembris ullatenus apparere. In altero ex trajectis literis resultante, quod forte melius fieret nudo anagrammate באחתשרי *Bà Tisri*, In 1. Tisri, ponitur nomen mensis Chaldaicum, non Hebræum. Constat enim ex III. Regum cap. VI. 1. & 38. & cap. VIII. 2. mensem secundum, septimum, & octavum, quos Judæi avitis mensium nominibus antiquatis appellant, *Iiar*, *Tisri*, *Hesvar* seu *Marchesuan*, primigenia lingua nuncupari *Zius*, *Ethanim*, *Bul*, ut animadvertit magnus Norisius principio Operis de Annis ac Mensibus Macedonum. Ad intelligentiam eorum quæ dicta sunt subjicimus nomina Mensium, eorumque initia primo mundi anno correspondentia.

	HEBRAEORUM.	LATINORUM.		AEGYPTIORUM.		
I.	Nisan. Martius	Aprilis.	21.	Mesori.	1.	Aries.
II.	Iiar.	Majus.	21.	Thoth.	30.	Aries.
III.	Sivan.	Junius.	20.	Paophi.	30.	Taurus.
IV.	Tamut.	Julius.	20.	Athyt.	29.	Gem.
V.	Ab.	Augustus	19.	Choeac.	28.	Cancer.
VI.	Hillul.	September.	18.	Tybi.	26.	Leo.
VII.	Tisri.	October.	18.	Mechir.	25.	Virgo.
VIII.	Hesvar.	November.	17.	Phamenoth.	24.	Libra.
IX.	Cisleu.	December.	17.	Pharmuthi.	24.	Scorpius.
X.	Tebet.	Januarius.	16.	Pachon.	24.	Sagit.
XI.	Sebat.	Februarius.	15.	Payni.	25.	Capric.
XII.	Adar.	Martius.	17.	Epiphi.	25.	Aquar.
Quinque dies adjectitii.		Aprilis.	16.17.18.19.20. --		25.	Pisces.

Fuit ergo primus Anni mensis Nisan, a cujus die vicesima prima originem ducit noster Aprilis, quando prima die Nisan sol constituitur in primo gradu arietis, sicut fuit reapse in die natali hujus mundi; si productus est in æquinoctio verno, fuitque dies sæculi prior vicesimaprima Martii.



CA-

CAPUT VII.

De Mundi ætate, & distributione omnis ævi.

ILLI, qui in sacrarum Historiarum mare post nostra Theologica rudimenta vela dabunt, & si quid in hoc Opere ex Chronologorum disceptationibus occurret libenter sunt audituri, debent Mundi tempora in certas Epochas distribuere. Quas antequam proponam, præmittenda videntur quædam postulata, sive asserta historica; quibus, etsi non omnes præbent assensum, petimus tamen jure ac merito, ut vera censeantur propter certiores demonstrationes, & communiorem Eruditorum approbationem.

I. Principio nos minime turbare debet fabulosa Aegyptiorum antiquitas, sed insistendum omnino est sacrorum librorum chronotaxi. Refellitur ipsa mendaciorum discrepantia portentosus annorum numerus, aliis ab Osiride ad Alexandrum decem millia, aliis tria & viginti millia numerantibus, auctore libro Historiarum I. Diodoro. Præterea non una fuit apud Aegyptios annorum forma: sed fuerunt anni lunares unius mensis, duorum, trium, ut scribunt Plinius lib. VII. Censorinus de die Natali, & loco citato Diodorus. Annus quadrimestris a Pisone rege factus est: quare ait S. P. lib. XII. de Civit. Dei cap. 10. 11. *Perhibentur Aegyptii quondam tam breves annos habuisse, ut quaternis mensibus finirentur*. Dynastias Manethos numeravit in prima classe XI. annorum 2277. in altera VIII. an. 2209. in tertia XII. an. 879. & comprehendunt singulæ annos 5365. Ab illo Julius Africanus, ab Africano exscripsit Eusebius. Sed harum Dynastiarum annos fuisse implicitos, cujusmodi sunt E. G. in Europa Imperatorum & Regum, ex eo liquet, quod Saites I. Dynastiæ XV. regnabat in Bucolicis, dum Menis regnum iniit in partibus Thebaidos. Susakim quoque & Semendem fuisse Synchronos demonstrat in I. de idololatria Gentium Gerardus Vossius. Admittenda insuper est Dynastia Diospolitanorum, quæ floruit annis 1055. cœpitque anno decimo Saitis, & consequenter est in aliis implicita. His ergo omnibus Dynastiis receptis, nullatenus quatitur sacrorum Bibliorum Chronologia.

II. Quoniam non omnes conveniunt an præferenda sit Chronotaxis Hebraica, an ea, quam exhibet Versio LXX, neutram damnando, priorem retinendam esse arbitramur. I. Quoniam S.P.Augustinus lib.XV. de Civit.Dei cap.13. magna probabilitate docet discrimen illud tribuendum esse errori Scriptoris, *qui de Bibliotheca Ptolomæi codicem describendum primus accepit*. Neque enim credibile est, *Judæos cujuslibet perversitatis, atque malitiæ tantum potuisse*, ut in Codicibus tam multis & tam late dispersis annorum seriem perverterent, *nec* LXX. *illos* me-

memorabiles viros de invidenda gentibus veritate unum communicasse consilium. Irrepsit ergo diversitas illa numerorum in græca Biblia Amanuensium oscitantia & incuria. II. Cuinam commodo Judæi in hanc rem conspirassent; si librorum suorum Chronologia demonstratur Messiam venisse circa annum Mundi 4000. quemadmodum venturum fuisse testatur majorum suorum traditio? Quis facile crediderit, Judæos omnes adversus impietatem suam voluisse mentiri? III. Romana Ecclesia, quæ in Martyrologio die 25. Decembris annos a Creatione Mundi juxta LXX. connumerat ut suam erga venerandam antiquitatem profiteatur reverentiam; in Vulgata tamen Tridentini & Summorum Pontificum definitionibus consecrata non græcam, sed hebraicam sequitur Chronologiam, demonstrans illam non esse prorsus rejiciendam propter veterem consuetudinem, hanc tamen videri antiquiorem & probabiliorem. IV. Hebræi Codices perscripti sunt integris vocibus numeralibus, non vero nudis literis notisque arithmeticis; ideoque in illos potuerunt hac in parte corruptelæ difficilius irrepere. Salva ergo meliori sententia, nos istam cum doctissimis Chronologis Tirino, Petavio, Usserio, Scaligero, Calvisio, aliisque innumeris sequimur supputationem.

III. Priorum Patriarcharum annos non fuisse breviores nostris firmissime tenendum est. Etenim in annis Noe Genes. VII. & VIII. numerantur menses, & in mensibus dies. Atque si vera esset quorumdam opinio decem primorum temporum annos fuisse æquales nostrorum uni, fieret consequens, Adamum genuisse tertiumfilium Seth anno ætatis suæ tertio decimo, & Cainan genuisse Malaleel anno septimo vitæ suæ; cum Genes. v. 3. scriptum sit Adam genuisse Sethum, cum vixisset centumt riginta annis, & Cainan Malaleel, cum vixisset annis septuaginta. *Quis generat homo septennis?* inquit S. Pater xv. de Civit. Dei cap. 12. Neque incredibilis erit tanta longævitas, si animadvertamus fuisse illos Deo cariores, & usos cibis vim suam & integritatem retinentibus, nondum a Deo sata hominum natura ebrietatibus, & effrænatis profusisque libidinibus labefactata. Quærenti autem cur cœlibes vixerint, nec habentes propositum continentiæ ante annum septuagesimum filios non procreaverint, respondet Augustinus eodem libro cap. 15. aut tardiorem fuisse pubertatem, aut, quod magis credibile est, non omnes illorum filios commemorari, sed *quos successionis ordo poscebat*.

IV. Cum servata adhuc patrum longævitate, & Chronologia codicum Hebraicorum incertum sit, an Abraham fuerit natus anno Thare septuagesimo, qui erit M. 1948. & Per. Jul. 2056, an vero anno Patris CXXX. M. 2008. Per. Jul. 2718, videtur oportunius Epocham figere anno vocationis ipsius, scilicet M. 2083. P. Jul. 2793. ante Æ. V. 1921. Sciscitanti tamen quid nobis de nativitate Abraham probabilius videatur, respondebimus cum viris doctissimis, natum anno Thare 130. quoniam Thare (Genes. XI. ult.) mortuus est in Haran anno ætatis

tis suæ 205. & Abraham de Haran egressus est (cap. XII. 4.) cum annum ageret quintum ac septuagesimum, statim defuncto Patre. Ergo Thare genuit Abrahamum sexagesimo anno, ex quo cœpit generare, idest, vitæ suæ tricesimo super centesimum. Quare Abraham Genes. XI. 26. inter filios Thare priori loco commemoratus est ordine dignitatis, non temporis; ut Gen. X. I. Sem inter filios Noe, tametsi fuerit tertius, & genitus duntaxat anno Patris 502.

V. A vocatione Abrahami, missis tricis de mora Hebræorum in Aegypto, progrediendum est ad Epocham legis Mosaicæ, quam latam arbitramur anno M. 2513. & Periodi Julianæ 3223. Liquet enim ex cap. Gen. XV. 13. Semen Abraham peregrinum fuisse in terra non sua annis CCCC. sed Apostolus in III. ad Galatas 16. 17. a promissione facta Abrahæ ad Legem enumerat annos CCCCXXX. Promissionem accepisse Abraham, cum esset LXXV. annorum, idest, anno M. 2083. demonstrat caput XII. Gen. v. 4. Quibus additis annis CCCCXXX. pervenitur ad annum M. 2513. Itaque hoc anno promulgata est lex Hebræorum tertio mense, ex quo exierant de Aegypto.

VI. In posterioribus annis frequens est apud Historicos usus sæcularium Epocharum, trium præsertim, a Troja capta, ab institutione Olympiadum, ab Urbe condita. Trojam expugnatam ante Aeram Christianam an. 1184. docent Chronologi concordissime. Videndus Pagius dissert. de Periodo Græco-Romana, Vallemont in Elem. Hist. lib. I. cap. V, Bossuet in Comment. Epoch. V., Usserius Ann. Eccl. ad ann. P.J. 3530. Erit ergo Trojæ excidium signandum anno M. 2820. A Troja capta ad primam Olympiadem numerant omnes cum Eusebio lib. X. Præp. Evang. annos 408. Fuerunt ergo institutæ Olympiades anno Mundi 3228. P. Jul. 3938. Romanam Urbem, ut scribit Fastorum Pater Onuphrius Ordinis nostri scriptor clarissimus, Fabius Pictor conditam tradidit in VIII. Olymp. Varro Olympiadis VI. anno 3. Quamquam Fabii Pictoris sententia valde probabilis est, eique subscribit Usserius ad annum P. J. 3966, ne perturbetur universa Historia, sequimur exemplo Panvinii, & ceterorum omnium Varronianam supputationem. Erit ergo nativitas Romæ anno Mundi 3250. numerando a Palilibus, idest, a die XXI. Aprilis. Atque ita Romulus urbis fundamenta posuit anno ab excidio Trojæ 430. ut communiter Scriptores tradunt, licet Messala Corvinus enumeret 433. Vellejus autem 437. At conditam anno 3. Olym. VI. cum ipse Vellejus affirmat, tum Eutropius, aliique quamplurimi.

VII. Epochæ annorum Augusti, Herodis, necnon Consulum Romanorum, quæ differentibus de Annis Christi præ manibus habendæ sunt, in libris de Verbi Divini Incarnatione accuratius explicabuntur. Præmittimus modo Augustum natum anno U. C. 691. IV. Kal. Octobris mortuum an. 767. XIV. Kalendas Septembris; regni autem ejus

 non

non unum assignari principium, sed multiplex, a nece Julii Cæsaris trucidati an. U. C. 710, a Triumviratu constituto an. 711. & ab Actiaca pugna debellatisque Antonio & Cleopatra, an. 723. Herodem vero obtinuisse regnum vertente anno U. 714, objisse ante 751. Fastos demum Consulares inchoatos ab anno U. C. 246. creatis primo Bruto & Collatino. Domini nostri nativitatem contigisse arbitramur cum Norisio, & aliis compluribus anno U. 749. atque ita assentimur Usserio, Cappello, Tirino, ceterisque recentioribus, Christum natum esse anno Mundi 4000. Quod præter ea, quæ dicturi sumus pertractantes de ipso Christi Natali, cohæret superioribus Epochis, & est juvandæ memoriæ percommodum.

VIII. Verum juxta Aeram Dionysianam Christi Natalis dies illuxit labente anno U. C. 753. & Mundi 4004. juxta illos, qui Mundi initium statuunt die 23. Octobris, inchoato; vel decimo jam mense ad finem vergente, in sententia nostra, quæ conditum tradidit verno tempore. Quorum mensium, ut Aera Vulgaris a quadrato numero exordiatur, & quisque inoffenso pede probatam doctissimorum virorum teneat Chronologiam, nulla habenda erit ratio. Primus ergo annus vulgaris Aeræ est annus U. C. 754. Mundi 4004. P. J. 4714. & primus Olymp. 195, Consulatus Caji Cæsaris Augusti Filii, & Aemilii Paulli. A quo anno subducendam esse vulgarem Aeram evincit apertissime Diocletiana, sive Aera Martyrum, quæ cœpit anno Dionysianæ 284. Coss. Carino, & M. Aurelio Numeriano, & U. C. 1037. ut adversus Scaligerum & Cointium demonstrat Norisius in dissert. 2. Numm. Diocletiani & Licinii cap. 1. Cui eruditi omnes plenissimis calculis assentiuntur. Ergo verus Christi Natalis Aeram Vulgarem exacto quadriennio antevertit. Quapropter scite animadvertit Pagius in Apparatu Chronologico num. 138. distinguendum esse duplex Christi Natale, proprium scilicet, & Dionysianum. Itaque inchoantes annos Christi a Kalendis Januariis an. U. C. 754, de Natali Dionysiano loquemur. Dionysii quippe Aeram suadente Blondo Foroliviensi magna utilitate Eugenius IV. probavit, cum vetus consuetudo adscribendi in publicis monumentis solos annos Pontificum, non unam, neque perpetuam regulam constitueret, sed multiplicem ac variabilem. Nunc improbus studiosorum labor lucem attulit rebus Chronologicis clariorem: & Norisius primus omnium scripsit de Nummo Herodis Antipæ, ex quo manifestissimum fit Dionysium Exiguum serius, quam par erat, consignasse Christi nativitatem. De qua singuli propemodum Historici dissentiunt, ut demonstrat Vossius dissert. de annis Christi, & Vallemontius lib. 1. cap. 3. qui fere omnes recensent. Sed jam Dionysii Aera utimur necessario, quippe deflectere a semel recepta Epocha nihil est aliud, quam tricis universam historiam commiscere.

IX. His præmissis facile est omnem Mundi ætatem certas in partes distri-

distribuere: & potest unusquisque singulas pro arbitrio dispescere. Varro omne ævum in tres classes partitus est: Prima ab hominum principio ad cataclysmum priorem, quæ est incerti temporis: altera a cataclysmo ad primam Olympiadem, cujus finem tantum possumus comprehendere: Tertia initium ducit ab institutione Olympiadum. Poetæ metallorum nominibus omnis ævi partitionem fecerunt, auream, argenteam, æneam, & ferream ætatem commenti, fortassis ex libro Danielis. Thalmudistæ dividunt ævum in tres æquas partes duorum millenariorum, ut dicam proximo capite. S. P. Augustinus lib. XII. contra Faustum cap. VIII. sex Mundi ætates assignat, & illum sequuntur Isidorus, & Beda. In septem dispescunt Damascenus, Joannes Lucidus, & Recentiores, Antonius Vitrè, Usserius, Alexander, Calmet, & alii. Dividit in partes denas Gerardus Vossius: In XII. Bossuet: In XIV. Vallemontius, sed duæ postremæ pertinent ad Historiam Gallorum. Amplectimur doctissimi Meldensium Episcopi partitionem.

SERIES OMNIUM TEMPORUM.

Distributio Augustini.

I. Mundi ætas ab Adamo usque ad Noe, an.	1056.
II. A Noe usque ad Abraham, an.	952.
III. Ab Abraham usque ad David, an.	911.
IV. A Davide usque ad transmigrationem in Babiloniam, an.	479.
V. Inde ad humilem adventum Domini, an.	606.
	4004.

VI. Quæ nunc agitur, donec Excelsus veniat ad judicium.

Distributio Aevi in VII. Aetates.

I. A creatione ad diluvium, ann.	1656.
II. A diluvio ad vocationem Abrahæ, an.	426.
III. A vocatione Abrahami usque ad legem.	430.
IV. A lege lata ad Templum an.	479.
V. A Templo ad finem captivitatis.	476.
VI. A captivitate soluta ad Aeram Christianam.	537.
	4004.

Epo-

Epochæ XII. *illustriores*.

	An.M.	Ante Chr.
I. Adami: Incipit anno P.J. 710. mense Martio, anno ante vulgarem Aeram 4004. anno Mundi primo.	1. —	4004.
II. Diluvii: Incipit anno P.J. 2366. anno ante Æ.V. 2348. Mundi 1656. mense secundo Jiar. anno.	1656. —	2348.
III. Abrahami, sive initi fœderis: Incipit anno P.J. 2793. ante Æ. V. 1921, & a creatione Mundi 2083.	2083. —	1921.
IV. Moysis, seu Legis scriptæ: Incipit anno Periodi Julianæ 3223. ante Æ. vulgarem 1491. Mundi 2513. mense tertio Sivan.	2513. —	1491.
V. Expugnationis Trojæ: Incipit anno P. J. 3530. ante Æ. V. 1184. & ab Universi creatione 2820. anno 408. ante institutionem Olympiadum.	2820. —	1184.
VI. Perfecti Templi: Incipit anno P. Julianæ 3710. ante V. Æ. 1005. Mundi vero 3000. mense octavo Bul, sive Hesuar.	3000. —	1005.
VII. Urbis conditæ: Incipit an. P. J. 3960. ante Æ. V. 754. Mundi 3250. m. Aprili.	3250. —	754.
VIII. Cyri, sive Judæorum restitutionis: Incipit an. P. J. 4178. Mundi 3468. ante Christum 536. U. C. 218.	3468. —	536.
IX. Devictæ Carthaginis: Incipit anno ab U.C. 552. ante Æ. Christ. 202. Per. J. 4512., & 3802. Orbis conditi.	3802. —	202.
		Anni Chr.
X. Natalis Christi Dionysiani: Incipit an. U. C. 754. Mundi 4004. P.Jul. 4714. anno 1. Olymp. 145. anno a Nativitate Christi quarto, Kalendis Januariis.	4004. —	1.
XI. Constantini, sive Pacis Ecclesiæ: Incipit anno Ch. 312, Mundi autem 4316. P. Julianæ 5206.	4316. —	312.
XII. Caroli Magni, sive fundationis novi Imperii: Incipit anno Æ. V. 800. Orbis conditi 4804. P. Jul. 5514.	4804. —	800.

Agitur nunc annus Æ.V. 1739. Ab Adami creatione 5743. A Diluvio 4087. A vocatione Abraham 3660. A Lege scripta 3230. Ab excidio Troadum 2923. Ab institutis ludis Olympicis 2515. A Templi ædificatione 2774. A condita Urbe Roma 2493. A soluta Babylonica captivitate 1743. A pace per Constantinum restituta 1427. A fundatione novi Imperii 939. Hactenus de mundi ætate transacta.

CA-

CAPUT VIII.

De Mundi Conflagratione, atque mortalium omnium interitu.

EXPLEBO jam cum libro expectationem quorumdam, quibus libido est exitum quoque temporum, mundique finem cognoscendi. Hoc unum compertum est, quod *adveniet dies Domini, in quo cœli magno impetu transient, elementa calore solventur, terra autem, & quæ in ipsa sunt opera exurentur*; ait 2. Ep. cap. III. 10. Beatus Petrus. Quod innumera alia loca confirmant: unde S. Pater, *Tunc figura hujus mundi* (inquit lib. XX. de Civ. Dei cap. 16.) *mundanorum ignium conflagratione præteribit: sicut factum est mundanarum aquarum inundatione diluvii*. Nunc judicii acta minime sunt disquirenda, sed universaliter tantum extrema mundi periodus: nam solam corporalium rerum productionem, ævitatemque capiunt libri hujus angustiæ. De illa itaque exustione, mundique interitu quatuor apud Scriptores discrepantia inter se placita offendimus. Mathematici quidam futuram putant anno magno, cum Sol, Luna, & sidera omnia ad idem cœli signum remeabunt, ubi principio simul fuerunt. Nonnulli arbitrantur perfectam redemptionem in medio temporum, ideoque futurum mundi interitum, juxta præcedentis capitis calculos, octavo millenario exeunte. Plurimi totam mundi ætatem ad 6000. annos contrahendam esse scripserunt. Augustinus, cui major Theologorum pars assentitur, scite ac sapienter animadvertit, importune homines hac in quæstione versari.

PROPOSITIO: Non est mortalium, & res futuras ignorantium hominum noscere finem sæculi, mundique consummationem.

Firmatur primum hæc assertio auctoritate divina: quærentibus enim Discipulis quando restituendum sit Regnum Israel, a Domino Act. I. 7. responsum est: *Non est vestrum nosse tempora vel momenta, quæ Pater posuit in sua potestate*. Quæ verba perpendens Augustinus lib. XVIII. de Civ. Dei cap. 53. ait: *Hic quæri solet, quando istud erit? Importune omnino. Si enim hoc nobis nosse prodesset, a quo melius quam ab ipso magistro interrogantibus discipulis diceretur? Non enim siluerunt inde apud eum, sed a præsente quæsierunt dicentes, Domine, si hoc in tempore repræsentabis regnum Israel? Et ille, Non est, inquit, vestrum nosse tempora, quæ Pater posuit in sua potestate. Non utique illi de hora, vel die, vel anno, sed de tempore interrogaverant, quando illud accepere responsum. Frustra igitur annos, qui huic sæculo remanent computare ac definire conamur, cum hoc scire non esse nostrum ex ore veritatis audiamus*. Hanc extremi temporis incertitudinem commonstrat similis Christi sententia Matth. XXIV. 36. *De die autem illa & hora*

hora nemo scit, neque Angeli cælorum, nisi solus Pater. Et Pauli in 1. ad Thessalon. cap. v. 2. 3. *Dies Domini, sicut fur in nocte, ita veniet. Cum enim dixerint pax, & securitas, tunc repentinus eis superveniet interitus*. Legendus Venerabilis Beda de Ratione temporum cap. 66. Anastasius Sinaites lib. VII. in Hexameron, &c.

Præterea aliarum opinationum conjecturas valde infirmas esse quisque non expers rationis intelligit. Corruit prima, quoniam annum illum maximum esse fictitium docent Astronomiæ peritissimi. Deinde eo admisso, incertum est quando futurus sit, supputante Aristarcho hujus anni magni vertentes annos 2484. Arete Dyrrachino 5552. Heraclito, & Lino 10800, existimantibus aliis infinitum esse, nec unquam in se reversurum, Auctore Censorino de die natali cap. XVIII. Rursus cum hujus anni summam hiemem fecerint cataclysmum universæ diluvionis, & postremam æstatem ecpyrosin, idest, incendium: cum diluvium contigerit anno a creatione Mundi 1656. necesse erat, ut pari annorum revolutione superadvenisset magna æstas: atque ita conflagrasset Orbis terrarum anno Mundi 3312, regnante Jerosolymis Manasse. Secunda opinio nititur quibusdam Scripturarum locis, ex quibus constat diem unam apud Deum computari eadem ratione ac mille annos, ut Psalm. 89. v. 4. & II. Petri cap. III. v. 8. unde inferunt, quod sicuti Deus perfecit Mundi creationem sex diebus, ita Mundus sex millenariis persistet. Verum, uti Beda observavit, videtur hæc sententia prodiisse ex errore Millenariorum. Si enim quælibet dies hebdomadæ annis mille debet respondere; dies requiei septima erit septimum millenarium, in quo Sancti regnabunt in terris cum Christo. Quam opinationem libro III. pro mea virili oppugnavi, damnatque illam infallibilis Ecclesiæ auctoritas. Non tamen cum Millenariis sentit quisquis ad sextum millenarium Mundi vitam coarctat; dummodo in Sabbato non regnum Chiliastarum excogitet, sed Beatorum requiem in cælis: alioqui Patres innumeri, clarissimique Theologi forent hac hæresi commaculati. Beda tamen sententiam illam frivolam, hæreticamque compellat, & talem quoque existimat Genebrardus; quod falsum est, nisi accipiatur tantummodo de implicito Millenariorum errore. Ab eo certissime recessit S. Hieronymus, qui mundi ætatem annos 6000. finilt in Epist. ad Cyprianum, & in cap. IV. Micheæ; nec non Hilarius idem docens in cap. XVII. Matthæi. Horum vero argumentationibus cum debito honore respondendum est, mille annos in sacris literis demonstrare maximum numerum indefinite, ut citato libro III. probatum est. Atque hac etiam ratione opinio prædicta satis est explosa & rejecta. Nam qui Christum in medio temporum venisse putant pauci sunt, nec possunt in sectam coalescere: eorumque fundamentum evertitur quamfacillime. De illo infra. Igitur divina Scriptura, Augustinus, & oppositarum rationum libratio evincunt non posse terminos tem-

temporis circumscribi. *Eant nunc* (inquit Vives in citatum caput 53. Augustini) *sive Mathematici, sive Divinaculi quilibet, & pavidæ plebeculæ, crassisque purpuratis admirabundis definiant tempora, & articulos, quibus hic cursus rerum ordoque cessaturus est.*

CONTRARIA ARGUMENTA REFUTANTUR.

Opinantes mundum 6000. annis duraturum primo opponunt traditionem Eliæ Prophetæ in Thalmud lib. Sanhedrin cap. Helec: שׁתא אלפי שׁני עולמא ׃ וחד חרב ׃ באלפים תהו באלפים תורה ׃ באלפים ימות המשׁיח ׃ *Sex millia annorum mundus, ac postea interitus: duo millia inanitatis, duo millia legis, duo millia annorum Messiæ.* Addunt Cabbalistæ animadversiones suas: in 1. versu Bibliorum, & ultimo Paralip. haberi sexies א, quæ nota est millenarii. R. Isaac observavit, quod diximus supra, sex diebus conditum esse mundum, & unicum diem denotare annos mille. Eam ob rem ait septima die prohibitum esse servile opus, septimo anno requiem tam agro, quam cultori indictam, septimum Patriarcham fuisse a morte servatum, septimo mense arcam requievisse, septimo pariter die corruisse muros Jericho: hæc omnia ad demonstrandum quod millenarium septimum pertinet ad alium mundum. Affert glossam quamdam R. Salomonis eadem affirmantis lib. IV. cap. 20. Galatinus. Neque a superiori R. Isaac de sex diebus Geneseos observatione PP. abhorrent: eamque tradunt Lactantius Firmianus lib. VII. cap. 14. Justinus q. 71. Irenæus lib. V. adv. Hæres. cap. 28. & Hieronymus locis citatis. Denique diximus supra venisse Messiam circa annum Mundi 4000. quæ proculdubio chronotaxis traditioni *domus* Eliæ cohærens est.

Quamquam vero non possumus aperte hanc opinionem falsitatis arguere, cum nondum 6000. hujus mundi præterierint anni; nequeunt hæc omnia nobis extrema temporum manifestare. Itaque illam in sua probabilitate relinquimus cum Augustino XX. de Civit. Dei cap. 7. & Leonardo Coquæo doctissimo ejusdem Operis Interprete: sed nullatenus assertum nostrum flaccescit. Traditio libri Sanhedrim non est Eliæ ex Thebis Arabum, ut visum Stratonico Cumano Episcopo apud Sixtum Senensem lib. 2. Bibliothecæ, sed Rabbini Cabbalici ejusdem nominis, qui floruit anno a restituto secundo Templo 154. ut observavit Genebrardus initio Chronicorum, Vossius disp. XVIII. Th. 6, & Justus Venturinus Abbas Camaldulensis in Florentina Academia Professor Theologicorum Dogmatum in Decis. dub. in Gen. pag. 7. Prior hujus traditionis ratio petita ex Psalmo 89. superius explosa est, cum mille anni ponantur pro annis omnibus hujus sæculi, *ut perfecto numero notetur ipsa temporis plenitudo*, ait Augustinus de Civit. Dei libro nuper laudato. Deinde eodem Psalmo comparantur mille anni non so-

lum diei hesternæ, sed etiam vigiliæ noctis. Est autem vigilia trium horarum spatium, ut in versum quintum ejusdem Psalmi scribunt ipsemet Augustinus, Hieronymus, & Beda. Erit ergo ætas mundi, si ita nugari fas est, non 6000. annorum, sed 24000. cum numerentur in diebus creationis vigiliæ XXIV. Præterea non est idem annorum intervallum ab Adamo ad Legem, & inde ad Christum, sed illud comprehendit annos 2513. istud an. 1491. aut si nomine Legis accipiatur fœdus initum, primum est annorum 2083. alterum 1921. Atque ita divinare non possumus, an dies Messiæ futuri sint pares diebus Legis. Neque sex primi Patriarchæ æquis annis vixerunt: sed Adam 930. Seth 912. Enos 905. Cainan 910. Malalael 895. & Jared 962. Ergo neque paria erunt decantata sex millenaria. Lactantius videtur cum Millenariis sentire. Liber quæstionum non est Justini: atque in hujus, aliorumque Græcorum sententia, qui sequuntur Chronologiam LXX. sunt anni illi 6000. a pluribus sæculis transacti. Hieronymus Comment. in Psalm. 89. Augustino consentit comparans mille annos non solum uni diei, verum etiam uni vigiliæ noctis. Ex præmissa demum Chronologia de futuris annis non possumus judicare: jam enim anni Christianæ Aeræ superant tempora legis Mosaicæ, & hæc præcedentibus sæculis non æquantur.

A Christo ad mundi finem numerandos esse annos 4000. probant ex Oratione Habacuc cap. III. v. 2. *Domine opus tuum, in medio annorum vivifica illud, &c.* Philippus Venuti Cortonensis in III. Georgicorum Virgilii, & Cornelius a Lapide Comment. in Habacuc scribunt etiam Virgilium eamdem mundi ætatem indicavisse, dum ait:

Mox tamen ardentes accingar dicere pugnas
Cæsaris: & nomen fama tot ferre per annos
Tithoni prima quot abest ab origine Cæsar:

Ubi Poeta optat nomen Augusti, quo imperante Dei Filius factus est homo, celebratum iri usque ad finem sæculi per tot annos, quot aberat ab origine solis, itaut Cæsar Augustus regnaverit media mundi hujus ætate.

Dictum supra hanc opinionem fundamento destitui, faciliusque dilabi. Et quidem verba Habacuc LXX. reddiderunt ἐν μέσῳ δύο ζώων γνωσθήσῃ, *In medio duorum animalium cognosceris*; vel ob mysterium Nativitatis Christi, qui apparuit inter duo Testamenta, vel ob transfigurationem in medio Mosis, & Eliæ, vel ob mortem Crucis in medio Latronum. Legite Augustinum lib. XVIII. de Civit. Dei cap. 32. & Hieronymum in Habacuc. Ex Hebræorum consuetudine & phrasi verba illa בקרב שנים *Becbereu Scianim, In medio annorum*, idem valent, ac *interea temporis*, videlicet, in tribulationibus paullo antea prædictis. Præterea literaliter Habacuc exponendus est de captivitate Hebræorum. Incœpit hæc anno M. 3398. perduravit annis 70, scilicet, usque

usque ad annum 3468. Ergo medium annorum erit annus 3433. cum cœpit a Deo puniri Babyloniorum idololatria; nam anno 3435. Nabuchodonosor jam a Deo percussus agebat vitam more bestiarum. Tunc vero respirare Judæos, reviviscere, & ad spem erigi.

Virgiliana carmina nec ad faciendam fidem idonea sunt, nec forte a laudatis Commentatoribus recte exposita. Augustus ex Octavia gente Veliterna testamento avunculi fuit in familiam Cæsarum cooptatus. Hæc a Julio Aeneæ filio, Julius a Priamo, Priamus a Laomedonte originem habere dicuntur. Laomedontis Tithonique idem genus est a Dardano filio Jovis, & Electræ. Verisimilius est igitur Maronem eo loco nec verbum de Mundi longævitate proferre: atque affirmare tantum, fore celebrandam memoriam Augusti æque, ac genus nomenque Jovis; a quo erat familia Julia, & dignitas Cæsarum. Atque hæc de rerum aspectabilium principio, ætate, atque interitu: de quo alter Latinorum Poeta in 1. Metamorph.

Esse quoque in fatis reminiscitur, affore tempus,
Quo mare, quo tellus, correptaque regia cœli
Ardeat, & mundi moles operosa laboret.





DE THEOLOGICIS DISCIPLINIS

LIBER DUODECIMUS

Qui pertractat de universorum hominum Protoparentibus Adamo & Eva.



OGITANTI mihi sæpenumero quanta gratiarum beneficia hominibus in prima mundi constitutione Auctor universorum contulerit, atque memoria repetenti quam exiguo temporis intervallo steterit felix parentum nostrorum conditio; congruum videtur de hac non perfunctorie, sed prolixiori disputatione differere. Cum enim amplissima sint dona divino munere corpori, animoque nostro tributa, ac sit præstantior animantibus ceteris humana natura; hujus autem labes scelere voluntario contracta, mortis, & multarum, quibus prosternimur, miseriarum fons & origo: postulat maximi beneficii recordatio, ut gratias persolvamus liberalissimo Largitori; & superinductæ paterna culpa calamitatis memoria facit, ne divinæ unquam justitiæ, & incorruptæ æquitatis obliviscamur. Recte itaque de Protoparentibus Adamo & Eva instituo disputationem: ex qua percipientes quomodo plasmati sumus, cur a Paradiso voluptatis exulamus, quare ignorantiæ, & cupiditati subjicimur, & quare, ut inquit Venusinus Poeta,

Pallida mors æquo pulsat pede pauperum tabernas,
Regumque turres,

ne-

neque ingrati animi vitio, neque ſpiritus arrogantia, ne mens noſtra particeps fiat nitidiſſimi divinarum ſcientiarum ſplendoris, ei tenebras obducamus.

CAPUT I.

Exploditur fabula Præadamitarum.

ISAAC Peyrerius, dum adhuc Calviniano detineretur errore, quem Alexandro VII. Pontifice Maximo ejuravit, indulgens fallaci mortalium hominum ingenio, nec non Sectariorum conſuetudini, Patrum & Orthodoxorum Conciliorum auctoritatem contemnentium, male feriatam Anteadamitarum fabulam in orbem invexit. Videbatur enim ei, qua ratione Calvinus detrectaverat traditiones Sanctorum, licere ſibi has, & Calvinianas ſimul parvipendere: atque ita ſcrutatus in Gentilium Hiſtoriis fabuloſam antiquitatem ſtuduit novitatum adoratoribus venditare, ante Adamum extitiſſe homines plurimos, hunc vero Hebraici duntaxat generis fuiſſe ſatorem. Quæ ut in vulgus ſparſa ſunt, proſcripſit. Peyrerii librum primus omnium Namuracenſis Epiſcopus anno 1655. in feſto celeberrimo Natalium Domini, deinde illum Scriptores omnes confutarunt, tam Catholici, quam Sectarii. Sed cum Calviniani ipſi non alio argumentorum genere, quam traditione veterum oppugnarent Peyrerium, animadvertit nefas eſſe adverſus traditam a Majoribus doctrinam ſentire, atque ita occaſionem nactus a ſuis Calvini ſectam valere juſſit Romanam Fidem amplexus. Damnavit etiam in ſua ad Alexandrum Pontificem deprecatione Præadamitarum hypotheſim ab omnibus, ut ibidem fatetur, ejectam & eliminatam: ſed cum illam nonnulli poſtea recoquere auſi fuerint, ſcripturi de primo homine eam & nos breviter impugnabimus.

PROPOSITIO: Adam fuit univerſorum hominum primus, a quo omnes gentes ſunt per Orbem terræ propagatæ.

Validiſſimis argumentis probatur; & primo communibus e Sacra Scriptura petitis. In 1. Geneſis enarratur *In principio*, videlicet in exordio temporis, ſive antequam creatura aliqua corporalis eſſet producta, Deum condidiſſe cœlum & terram, & ſex diebus cuncta rerum genera perfeciſſe; ſexto autem feciſſe Adamum ad imaginem & ſimilitudinem ſuam. Quinam fuerunt ergo iſti Præadamitæ, ſi nullus antea Deo auctore prodierat? In qua orbis plaga habitarunt, ſi anteactis ſæculis neque cœlum erat, neque terra, neque locus alius corporeus? Neque enim creatio Adam ſecundo capite repetita eſt productio hominis diverſi ab eo, quem Deus condidit die ſexta; cum perfectis prioribus illis ſex dierum generationibus Deus requieverit ab omni opere, videlicet, nullam novam molitus fuerit creaturam. Deinde ad ſex dierum opera etiam

etiam Adamum Hebraici populi Atavum pertinuisse constat ex vicesimo capite Exodi v. 11. *Sex diebus fecit Dominus cœlum & terram, & omnia, quæ in eis sunt*: Num Adamus in spatiis imaginariis plasmatus fuit? At Scriptura affirmat fuisse formatum de limo terræ, & positum in Paradiso voluptatis. Quare autem Scriptura hominis creationem iterum memoret, dictum est lib. præced. cap. 2. nec multus ero eadem repetendo. Neque enim hæc loca suppetunt sola, sed innumera occurrunt coacervatim. Adæ uxor Gen. 3. 20. vocata est Eva, *Eo quod mater esset cunctorum viventium*. Itaque fictitii sunt Præadamitæ, quorum genitrix non est Eva. Cap. x. v. ult. asseritur a Noachidarum posteritate, quæ profecto Adæ propago erat, divisas esse gentes in terra. Igitur & Aegyptii, & Chaldæi, & Americani, & nationes reliquæ sunt Adamo posteriores, omnes, ut legimus Act. xvii. 26. ex uno stipite & sanguine procreatæ: ἐξ ἑνὸς αἵματος πᾶν ἔθνος, ut unius hominis creatio unius Dei majestatem præferret, omnesque posteros vinculo naturalis cognationis invicem copularet. Apostolus denique ad Rom. v. 17. unius Adæ peccato mortem regnavisse testatur, per unius hominis delictum atque inobedientiam omnes peccatores constitui, atque uti per unum hominem mors & damnatio ad omnes pertransiit, ita per Christum superabundare gratiam, justitiam, & vitæ perennitatem. Quamobrem si fabulosi illi Anteadamitæ mortui sunt; ex Adami contaminato femore habuerunt originem. Atque argumentatio ista non convellitur, nisi negando mortem pœnam esse originalis peccati cum Pelagianis postea refutandis. Hæc argumenta adversus fabulam Præadamiticam sunt pervulgata. De his Samuel Maresius, Joannes Hilpertus, Philippus Prior, qui data opera Peyrerium oppugnarunt, Natalis quoque Alexander Tom. 1. Hist. vet. testam. dissert. 3. & nonnulli horum expilatores.

Necesse non est afferre Patrum auctoritates. Ipse enim Peyrerius laudata deprecatione: *Fateor*, inquit, *me non latuisse hypothesim, quæ mihi venit in mentem de primis hominibus ante Adamum conditis, diversam penitus abiisse ab opinione SS. Patrum, nec non aberravisse toto Orthodoxorum Conciliorum Canone; totamque doctrinæ Christianæ fabricam de homine lapso & redempto fundatam fuisse a PP. & Conciliis super hypothesi de Adamo primo omnium hominum formato*. Hujus audaciæ hanc profert excusationem, quod vera esse possint etiam quæ a falsa hypothesi consequuntur, facta comparatione systematis Copernici, & Ptolomæi, quæ pugnantia invicem probant tenorem eumdem corporum omnium cœlestium. Verum nequeunt Catholicorum dogmata confirmari Astronomicis humanisque figmentis. Fabula ergo Peyreriana etiam traditione plenissima eliminatur.

Addam vero in ejus confutationem nonnulla. Principio negari non potest diluvium Noeticum fuisse universale. Nam Genesis vii. legimus aquas nimis prævaluisse super terram, & opertos omnes montes excelsos

ſos ſub univerſo cœlo: conſumptam omnem carnem, quæ movebatur ſuper terram, beſtias, reptilia, homines, & cuncta, in quibus eſt ſpiraculum vitæ: remanſiſſe in terra ſolum Noe cum iis, qui cum eo erant in arca. Atque ſemper capite eodem Scriptura uſurpat Hebraicum כל *Cal*, rerum univerſitatem exprimente. Præterea perveniſſe hujus diluvii famam ad omnes orbis nationes probat ex Beroſo Joſephus lib. I. Antiquit. cap. 4. & adverſus Julianum I. ex Abydeno & Alexandro Polyhiſtore S. Cyrillus: multaque legi poterunt apud Georgium Schubartum tom. x. Antiq. Græcarum. Hinc etiam ſparſa fama eſt diluvii Deucalionis, & Ogygis. De quibus fateor nec Græcam, nec Latinam Hiſtoriam tradere eſſe illud maximum, in qu[illegible]ulli homines evaſerunt, ſed unum in Theſſalia, alterum in Attica [illegible]ntigiſſe, & plurium annorum intervallo unum ab altero ſepa[illegible] Græci, Aegyptii, aliique priſcorum temporum monumenta a[illegible]rum ſuorum fabulas accomodare ſtuduerunt; ideoque nil mirum, [illegible]cripta ſunt in Gentilitatis hiſtoria quæ de cataclyſmo Deucalionis, & Ogygis referunt Africanus, Euſebius, & S. Pater Auguſtinus lib. XVIII. de Civit. Dei cap. VIII.

Diluvium tamen Deucalionis non differre a Noetico hæc momenta demonſtrant. Apollodorus ſub initium Bibliothecæ ait: *Ubi prolem æneam tollendam Jupiter cenſuit, Deucalion fabrefacta e lignis arca, rebus neceſſariis impoſitis in eam ingreſſus eſt*. Quis vero prolem æneam non videt eſſe Gigantes, de quibus Geneſ. VI. 4, & Arcam Deucalionis arcam Noeticam? Deucalioni Lucianus de Dea Sytia tres filios tribuit: quot natos ex Noe legimus Gen. X. I. Scribit Plutarchus Deucalioni *Columbam ex arca miſſam fluctuum detuliſſe certum indicium*: Quod habetur in Geneſ. VIII. capite V. II. Egreſſum de Arca Deucalionem poſuiſſe altaria tradidit Lucianus: quod & fecit Noe citato cap. V. 20. In vertice montis conſediſſe arcam Deucalionis liquet ex notiſſimo Ovidiano carmine:

Hic ubi Deucalion, nam cetera texerat æquor;
Cum conſorte tori parva rate vectus adhæſit:

atque arcam Noeticam requieviſſe ſuper montes Armeniæ ibidem legimus V. 4. Igitur recte Philo in libro de Præmiis: *Hunc Deucalionem Græci, Noe vero Chaldæi appellant*. Periiſſe denique homines univerſos diluvio Deucalionis ſcribunt Herodotus in Euterpe, Lucianus in Timone, aliique apud Schubartum. Ergo diluvium Noe, & diluvium Deucalionis unum eſt, & illud univerſale: Ethnici vero, ut rerum ceterarum, hujus Cataclyſmi e ſacris literis habuerunt notitiam.

Idem judicium ferendum eſt de Ogyge, cujus diluvium referunt ad annum ante primam Olympiadem milleſimum ac viceſimum Julius Africanus, & Euſebius, ideoque contigit juxta Chronologiam Uſſerii anno 2208. ante mortem Iſmaelis anno unico, (non, ut Salianus numerat,

merat, anno 2258.), atque post diluvium universale, quomodo scribit Augustinus, *annos amplius quam trecentos*. Verum hæc ex Atticorum historia, sive fabula orta ex diluvio Noetico. Enim vero Ogygem alii faciunt filium Neptuni, ut Joannes Meursius demonstrat in Opere, quod inscribitur Regnum Atticum, alii Bœoti. Neptuni filium & Arnæ appellant Isaacius Tzetzs, Nicocrates, & Euphorio apud Stephanum Byzantinum in libro de Urbibus. Quadrat & nomen ab aquis derivatum, unde Oceanus etiam dicitur quasi Ogen, vel Ogenus. Bœotum tradunt filium esse Deucalionis. Neptunus ergo & Deucalio idem est Ogygis, sive Bœoti genitor. At Neptunum quidam maris aquam existimarunt, quod terr[illegible] nubat operiatque. Quidam Japetum filium Noe, cui obtigerunt [illegible] Mediterranei & continens Europæa; ubi ad transmittendum m[illegible]er terrestre conficiendum, necessarium duxit nauticam institu[illegible] domitos equos adhibere. Ei namque imperium maris, artemque equestrem omnes adscribunt. Ogyges ergo fuit vel Japeti filius, vel alter Noachida a naufragio superstes. Igitur & diluvium Noeticum universale fuit, & omnibus notum, & ex eo Deucalionis etiam & Ogygis magna probabilitate rumor exortus. Perierunt ergo tempore Noachi homines universi; & nationes, quas advocant in testimonium fabulæ Præadamiticæ, minime ætatem Noachi antevertunt.

Quaslibet præterea Gentes esse a Noetica posteritate deducitur ex priscis singularum historiis, ad quas nos compellat apologi consarcinator. Ejus rei gratia nos Theologicis addidimus præmissa & consequentia monumenta. Etruriæ populi ceteris Occidentalibus antiquiores, (si vera sunt Vulterrana Fragmenta), exorti sunt a Vandimone, qui a Latinis Janus, a Syriis Noa vocatur, & post aquas relictis in Armenia & Syria Semete, & Camese apud Nilum, cum Japete in hanc regionem advenit: ita legitur in Scarith IX. XXV. & II. Et quamquam Curtium Inghiramum Critici quidam æquiparant Annio Viterbiensi: testantur viri honestatem qui legerunt servatas Volaterris de inventione Scarithim caussas judiciales. A Jano autem Italos derivasse consentiunt Scriptores reliqui. Latini vetustissimum Italiæ Deum habuisse Saturnum recte tradidit Herodianus lib. Historiarum I. cap. 16. In Saturno necesse est, aut Adami, aut Noachi personam agnoscamus. Si cum Schubarto Saturnum dixeris Adam a Paradiso voluptatis dejectum, optime huic convenient quæ de Saturno narrat Virgilius VIII. Ænead.

Primus ab ætherio venit Saturnus Olympo,
Arma Jovis fugiens, & regnis exul ademptis.

Atque ita Latini nullum noverunt vetustiorem Adamo. Si cum Bocharto & Vossio putas Saturnum esse Noachum, cui veteres Rabbini tradiderunt Chametem exsecuisse pudenda, ne liberos procrearet, unde nata est tota Saturni fabula; nullum Noacho antiquiorem pariter inve-

inveniemus. Ita Præadamitas damnat tota Etruſcorum, Latinorumque vetuſtas. Vanitatem Aegyptiorum libro ſuperiori refutavimus, & cap. ultimo de Angelis Prop. v. Liquet autem ex Geneſ. x. 6. Meſraim, a quo Hebræi Aegyptum appellant *Miſraim* מִצְרַיִם, fuiſſe filium Cham. Aſſyriorum genti initium, & nomen dedit *Aſſur* filius Semi: ceteris nationibus alii Noachidæ, de quibus citatum caput x.

Idipſum deprehenditur in Gentium, locorumque vocabulis. Magna enim pars ubique terrarum hebraico nomine in Geographicis libris invenitur deſcripta. Apud Etruſcos Vulterram *Cethim* olim dictam legimus apud Inghiramum a כתים, unde & Phœnices Cithiæi, & Rhodii Citii, Cyprii Citienſes appellantur Hæreſi 30. ab Epiphanio. Aretium derivare ab ארץ ſcripſit Dempſterus ob inſignem argillam; vel antonomaſtice, ut arbitratur Salvinus. Cariariam eſſe a קרית, & ההרה, quod ſita ſit ad montes pariis lapidibus claros, obſervat Grotius ad cap. XXIII. Geneſeos. Conſtat Aſcaniam Homero memoratam eſſe ab אשכנץ, Aeoles ab אלישה, Riphatæos, quorum meminit Mela lib. I. ab ריפת; Χνᾶ, *Chna* quam commemorat Philo Byblius, eſt nomen contractum כנען. Ita de reliquis urbibus locisque vetuſtis: ut demonſtrat in Annot. 62. ad I. de Veritate Religionis Chriſtianæ Hugo Grotius. Ex quibus conſequitur non eſſe gentem aliquam antiquiorem Hebræa, quam propagatam ex Adamo fatetur Peyrerius. Quæ omnia confirmari poſſunt ex vetuſtate Hebraicæ linguæ; nam hanc primigeniam eſſe demonſtrant Eruditi plurimis argumentationibus, quas in Prolegomenis ad Polyglotta Anglica collegit Brianus Waltonus. At non eſt neceſſarium has contra refutatam fabulam producere ipſis quoque fabulis adverſantem.

Narrant Poetæ primum hominem, qui ex luto ceteros finxit, fuiſſe Prometheum, qui auxilio Minervæ auſus eſt in cœlum conſcendere; ob quam cauſam irati Dii immiſerunt terris febres ac morbos. Ex illo natum tradunt Deucalionem. Igitur in Prometheo latet Adamus plaſmatus de limo terræ, divinæ ſapientiæ cupidus, mortalium genitor, omniumque auctor malorum. Ejus uxorem Pandoram eſſe Evam demonſtrant Origenes in IV. contra Celſum, & in III. adverſus Julianum Cyrillus. Appellatur enim Pandora a Pauſania Γυνὴ πρώτη, *mulier prima*: & de ipſa inquit Heſiodus in Theogonia, ἐξ ἧς γὰρ γένος ἐστὶ γυναικῶν, *Ex qua genus eſt mulierum*; Plutarchus autem: *Diſſeminavit omne malorum in terras & in maria*. Nullus ergo mortalium extitit ante Adamum, quemadmodum ex ſacris literis, ex Patribus, ex hiſtoria diluvii, ex Gentium Origine, ex vetuſtiſſima appellatione locorum, atque inſuper ex ipſis fabulis Poetarum a nobis probatum eſt.

AD EA, QUÆ PRO SYSTEMATE PRÆADAMITICO SOLENT AFFERRI.

Peyrerius systema suum sacris literis conformari autumabat, maxime ob historiam Caini, & Apostoli ad Romanos Epistolam. De Caino legimus Gen. IV. fuisse agricolam, Abelem autem Pastorem ovium, atque a Deo illum reprehensum his verbis: *Nonne si bene egeris, recipies: sin autem male, statim in foribus peccatum erit?* Fuerunt ergo & artes, & judices etiam ante Caini flagitium. Dein vero accepit uxorem: ædificavit urbem Henoch; & traditur etiam cum latronum manu prædæ caussa grassatorem egisse. At quam fœminam tunc generaverat Adam? quibus habitatoribus civitas referta est? Quam peregrinorum catervam iniquus prædo expoliavit? Igitur alios in Orientali plaga homines adinvenit semine diverso progenitos; unde sibi uxorem, concives, & prædonum turbam ascivit. Apostolus autem ad Rom. v. 13. & 14. ait: *Usque ad legem enim peccatum erat in mundo: peccatum autem non imputabatur, cum lex non esset; sed regnavit mors ab Adam usque ad Moysen etiam in eos qui non peccaverunt in similitudinem prævaricationis Adæ, qui est forma futuri.* Duo hinc argumenta promuntur. Primum, quod mors dominata est usque ad legem etiam in eos qui non peccaverunt in Adam: igitur præter Adæ posteros alii sunt homines mortales ex alio geniti Protoparente. Alterum, quoniam Paulus ait ante legem fuisse peccatum in mundo, tametsi minime imputabatur. At imputatum est Caino, Lamech, Sodomæ civibus, aliisque omnibus, qui ante legem Mosis deliquerunt. Non ergo hanc legem Paulus designat, sed legem Adamo indictam de fructu arboris non comedendo: ideoque antequam prævaricatus sit Adam, alii fuerunt sceleribus inquinati & mortales.

Ad ea, quæ de Caino dicta sunt, facilis est responsio. Exercuit enim agrorum cultum, quemadmodum & Abel pastoritiam artem, ut in prima institutione orta ex humanæ miseriæ necessitate fieri potuit, absque aratro, ligone, vomere, ceterisque rusticis instrumentis. Nam & fabrilem artem, & rationem pascendi pecoris commorando in tentoriis adinvenerunt Jabel & Tubalcaïn. Sententia Domini, *Statim in foribus peccatum aderit*, significat ad culpam consequi pœnam, & neminem abire patrato crimine impunem, torquente animum synderesi, & Deo puniente criminum auctores: unde Targum habet: *Ad ostium cordis quiescit peccatum*. Afferunt Theologi exempla Marc. XIII. 29. Jacob. v. 9. &c. Sed locus satis apertus est ex Hebraico textu: in quo cum nomine feminini generis חַטָּאת *peccatum* conjungitur participium רֹבֵץ *excubans* generis masculini; quod signum est *enallages* pœnam commonstrantis. Uxorem Caini fuisse sororem suam recte scribit Augustinus lib. xv. de Civit. Dei cap. 16. principio enim mundi,

Viri

Viri sorores suas conjuges acceperunt: quod profecto quanto est antiquius compellente necessitate, tanto postea factum est damnabilius religione prohibente. Neque vero credibile est Adamum solos mares genuisse; neque illos tantum, quos Scriptura commemorat: sed, ut Josephus ait in 1. Antiq. cap. 3. de Adamo & Eva: γίνονται δὲ αὐτοῖς καὶ θυγατέρες: *Natæ sunt eis etiam filiæ*. De constructa urbe Henoch vide præcedentis libri cap. 1. Fratricidam timuisse a fratribus, vel nepotibus suis multi respondent; nec repugnat, cum homicidium patraverit anno mundi 128. Sed animadverto istud etiam, quod hæc verba, *Omnis qui invenerit me, occidet me*, sunt hominis timentis fore sibi omnem creaturam adversam, & possunt intelligi tam de homine, quam de bestiis terræ; maxime si conferantur cum hebraicis כָּל־מֹצְאִי, *Quidquid inveniet me*.

Testimonium Apostoli primo Peyrerium ipsum perstringit. Nam Paulus eo loco ait v. 12. *Per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit, & per peccatum mors, & ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt*. Itaque ex unius Adæ inobedientia cœpit mors dominari, & omnes moriuntur reipsa, quoniam ex contaminato Adami semine procreantur. Nullus ergo mortalium fuit ante Adæ lapsum. Deinde sequentis versus 14. sensus exponitur. *Regnavit mors* (ait Apostolus) *ab Adam usque ad Moysen etiam in eos, qui non peccaverunt in similitudinem prævaricationis Adæ*. Idest, etiam in pueros, qui non peccaverunt in similitudinem Adæ, *qui in semetipsis, cum jam nati essent, nec ratione adhuc uterentur qua ille utebatur quando peccavit, nec præceptum accepissent, quod ille transgressus est, sed solo originali vitio tenerentur obstricti, &c.* ait S. P. Augustinus Epist. 89. nunc 157. n. 19. Regnavit pari jure mors in adultos legis naturæ, tametsi non peccaverint in similitudinem Adæ, videlicet capitaliter, & post latæ sibi legis præceptum: id vero non ob aliam caussam, nisi quia mors in omnes homines pertransiit per ipsum Adam, in quo omnes peccaverunt. Quapropter non ob actualia peccata, quæ nec pueri noverunt, nec ante legem arguebantur in adultis, mors dominata est, sed propter originale, quod contrahunt homines dum propagantur ex Adam. Multi præterea Codices habent: *Regnavit mors ab Adam usque ad Moysen in eos, qui peccaverunt in similitudinem prævaricationis Adæ*, ut obsevavit S. Pater citata Epist. & lib. 1. de Peccatorum meritis, & remiss. cap. 10. Ita legit Auctor Commentariorum, quæ tribuuntur Ambrosio, aliique complures. Hæc lectio tamen eodem sensu accipienda est, ut pueri dicantur prævaricati in similitudinem Adæ, quoniam ei similes creantur, *Sicut ex homine homines, ita ex peccatore peccatores*, ait Augustinus. Atque juxta hanc lectionem nulla est argumentatio Peyrerii.

Liquet ex dictis sensus alterius sententiæ, *Peccatum non imputa-*

batur cum lex non esset. Videlicet, ante legem Mosis non erat lex, qua arguente peccatum demonstraretur, *sive lex rationis in parvulo*, *sive lex literæ in populo*, inquit S. Pater eadem Epist. num. 18. Dictum est ergo, *Non imputabatur*, pro, *non redarguebatur*. Etenim ficti illi Præadamitæ fuissent homines: si homines, & rationales: si rationales, naturali saltem lege teneri debuissent; ideoque si peccassent, peccatum illis fuisset imputatum. Debet ergo & Peyrerius imputationem accipere pro legis latæ animadversione. Quod vero mors dicitur regnavisse *usque ad legem*, ita accipiendum est, ut nec lex Mosaica potuerit auferre peccatum, nobisque impertiri resurrectionem. Vide Augustinum lib. 6. contra Jul. cap. 4. num. 9. Adverbia *donec*, & *usque* frequentissime sequens tempus includunt, ut Ps. cx. 1. Matth. xxviii. 20. Ad Tim. iv. 13. &c. Igitur idem est *usque ad legem*, ac *lege Moysis vigente*.

Itaque verba Apostoli ad Romanos demonstrant peccatum Adæ fuisse unicam caussam, cur singuli homines moriantur: neque in homines regnare mortem propter peccata actualia, quoniam moriuntur & infantes ante rationis usum, & mortui sunt omnes ante legis promulgationem, etiam illi qui nullum præceptum legis acceperant, & fortassis nec noverant quid homo primus patraverit. Apertissima est versio Aethiopica, petitque jugulum tam Præadamitis, quam Pelagianis; est autem: *Et propterea quemadmodum per iniquitatem unius hominis peccatum in mundum introiit, & per illud peccatum advenit mors super omnes homines, eo quod omnibus hominibus imputatur illud peccatum, etiam non cognoscentibus quid illud peccatum sit. Usque dum venit lex, mansit peccatum in mundo non cognitum quid fuit, cum peccatum non reputabatur, eo quod non venerat eo tempore mandatum legis. Verumtamen dominata est mors propterea ab Adamo usque ad Mosen tam in iis, qui peccaverunt, quam in iis, qui non peccaverunt per illud peccatum Adami, eo quod unusquisque in similitudine Adami creatus est*. Extant hæc verba cum Aethiopice, tum Latine in Polyglottis Anglicis tom. v. pag. 649.

Opponunt præterea fabulæ Præadamiticæ assertores antiquitatem gentium plurimarum, ut Aegyptiorum, Chaldæorum, & Sinensium. Verum de Aegyptiis satis dictum est supra, necnon lib. xi. cap. 1. & vii. Chaldæos originem ducere a Saturno Babylonico, quem alibi ostendimus esse Nembrod filium Chus, & illorum tempora supputari duntaxat ab *anno* cxxxi. *a salute ab aquis*, scribit Berosus apud Wolfangum Latium lib. 1. de Migratione Gentium pag. 14. Est autem annus cxxxi. post diluvium, mundi 1788. quo quidem tempore vivere debebat Nembrodus. Sinenses non esse antiquiores anno post diluvium ducentesimo demonstrat Philippus Cupletus Jesuita cap. v. Procem. in lib. Confucii. Observat Vallemontius Sumaquam Annalium Sinensium scriptorem clarissimum serius, quam alii fecerint, originem Sinensium sta-

ſtatuere annis ſaltem 250. Huetius in Demonſt. Evang. Prop. IV. cap. 6. probat priſcam Sinenſium & Japonenſium Religionem ex Moſaicis libris fluxiſſe. His enim conſentiunt quæ narrant de mundi creatione, de Paradiſo, de primo homine, de ſerpente arbori circumplicato, de interitu Sodomæ & Gomorrhæ, de ſilice a Moſe percuſſo; quamquam hæc omnia fabulis contexunt, & ad Majorum ſuorum facinora referunt.

Ultimum argumentum produci poteſt ex Coſmographia. Videtur enim humanam fidem ſuperare, quod filii Adam in oppoſitam terræ partem vel ante, vel poſt diluvium traſmigraverint. Certo ante Americum Veſputium Florentinum, a quo America dicta eſt, ſcilicet ante annum 1497. vel ante Chriſtophorum Ligurem, notiſſimumque argonautam, ideſt, ante annum 1492. nulli hominum innotuit ea pars terrarum, quam novum orbem appellitant. Nam ſi aliquod Americanorum extitiſſet veſtigium, nemo Antipodas negaviſſet, quos & Auguſtinus lib. XVI. de Civ. Dei cap. 9. & Zacharias Papa Epiſt. x. ad Bonifacium abſurdum putant excogitare. Neque alia ratione Noriſius ab errore vindicat S. Patrem, niſi quod ante Columbum viris omnibus doctiſſimis videbatur res prorſus incredibilis potuiſſe homines ab uno Adamo propagatos in Americam pervenire, Oceani immenſitate trajecta. Fuit ergo hæc Mundi pars nota poſtremis tantum ſæculis. At ſi eo filii Noachi, & Adæ poſteri tranſmeaſſent, uti contigit poſt Columbum & Americum, cognita fuiſſet antiquitus, & de ea apud Plinium, Ptolomæum, alioſque Coſmographos mentio haberetur. Americani itaque & Sinenſes non ſunt homines Adamitæ;

Huic argumento ſatisfit reſpondendo Americam a Columbo detectam, vel indicio Alphonſi Sanctii, qui dum Canarias verſus ſolveret, vento abrepta navi ad ignota litora appulit, unde explorata magno labore reditus via Maderam pervenit, ibique moriens Liguri navigationis ſuæ Ephemerides prodidit; ut refert Franciſcus Lopez, vel potius ipſius Columbi ingenio, atque animi fortitudine. Ubi enim naves ex Europæ & Africæ oris nimium Auſtrum verſus procedunt, perveniuntque intra Tropicos, vento perpetuo flante ab ortu in occaſum, & mare eadem curſus ratione concitato, feruntur expedita navigatione in Americam. Ex America autem regredi nequeunt, niſi venti petantur circa ſeptimum ac viceſimum gradum ab Æquinoctiali, magna etiam inconſtantia extra Tropicos flantes. Itaque primi homines in Americam delati ſunt ventorum vi, cum Tropicos tranſgredi tentaſſent: reditum vero attentare non potuerunt, ſed opus fuit ut illuc caſu abriperetur Navarchus, qui maris pericula, & ventorum converſiones calleret: ac præterea magna afficeretur redeundi cupiditate. Qui autem illuc principio appulerunt, ſive Phœnices fuerint, ut videtur Huetio, ſive Europæi, vel Africani alii, partim terrarum ubertate allecti, partim memorata contrarietate ven-

ventorum deterriti reditum non attentarunt; aut si forte periclitati sunt, perierunt naufragio: atque ita Americana Regio latuit usque ad annum Christianæ Æræ 1492. Aliqui tamen viri docti arbitrati sunt Americam esse Insulam Athlantidem, de qua Plato scribit sitam fuisse ultra columnas Herculis, sed ab hominum aspectu postmodum evanuisse. Idem tradunt Proclus, Ficinus, aliique Platonis Interpretes. Profertur etiam testimonium antiqui Aegyptiarum Historiarum Scriptoris, quem Marcellum appellant. Phœnices olim tempestate in regionem fertilissimam ultra Oceanum asportatos tradidit quoque libro v. Diodorus Siculus. Vel ex antiquorum lectione, vel naturalis rationis lumine novum orbem habitari, & aliquo tempore detegendum præsensit Seneca, ut liquet ex fine Actus 2. Medeæ:

Venient annis
Sæcula seris, quibus Oceanus
Vincula rerum laxet, & ingens
Pateat tellus, Tiphysque novos
Detegat orbes, nec sit terris
Ultima Thule.

Valde itaque probabile est Americam veteribus non fuisse prorsus ignotam; & nihilominus Patres de Antipodis merito dubitasse, cum probari non posset eorum existentia per certam Historicorum fidem, vel antiquissimam traditionem. At de Præadamitis dictum satis.

CAPUT II.

De corporeo primi hominis plasmate, & formatione mulieris.

LIBRO superiori, II. capite explicatum est quomodo in Augustiniana Doctrina de simultanea rerum universarum productione duplex hominis sit distinguenda creatio, secundum caussalem rationem sive in primordiis seminariis, & in singulari propriaque corporis sui plasmatione, atque inspiratione animæ spiritualis. Id vero quoniam ad solvenda Cajetani argumenta expeditum & percommodum est, ne sæpe eadem repetantur, sufficiat modo unicum Augustini testimonium proferre: qui de creatione Adami differens lib. de Gen. ad lit. VI. cap. 15. *De limo* (inquit) *formari oportebat secundum caussalem rationem, in qua primitus factus erat. Nam si aliter factus est, non illum Deus in illorum sex dierum operibus fecerat; in quibus cum dicitur factus, ipsam caussam utique fecerat Deus, qua erat suo tempore homo futurus, & secundum quam fuerat ab illo faciendus, qui simul & consummaverat incboata propter perfectionem caussalium rationum, & incboaverat con-*

consummanda propter ordinem temporum. Itaque per Augustinum formatio corporis Adæ de limo terræ descripta 11. Geneseos v. 7. ad opera sex dierum non pertinet; nam Adam simul & Eva secundum caussalem rationem jam creati erant una cum ceteris rebus cap. 1. v. 27. Atque de peculiari ista formatione ex limo terræ enarrata secundo capite Genesis quæstionis totius cardo vertitur.

De corpore quidem Adæ legimus: ***Formavit Deus hominem de limo terræ***: limumque appellant alii liquorem opimum, alii terram aqua permixtam; non enim plasmavit Deus Adam de fumo, aut vapore aquæ, unde est æther, sed de humore crassiori, ut novit etiam Ovidius in 1. Metamorph. atque in Theogonia Hesiodus. Hanc terram fuisse fulvi, rubidique coloris scribit in 1. Antiquit. Josephus, commonstratque hebraicum ipsius limi vocabulum אדמה *Adama*, unde primus homo dictus est אדם *Adam*, quasi, *Rubicundus & rufus*. At de his apud Interpretes plura. Nostra tantum refert dispungere oppositas quorumdam opinationes: asserentibus perpaucis Adamum infantilibus membris fuisse creatum, nonnullis etiam in statura Gigantum. Quam postremam sententiam amplectitur in lib. 1. de Emendat. temporum cap. 4. Joannes Lucidus. Occurrunt quædam & de Eva prima omnium muliere: quæ principio appellata est *Virago* אִשָּׁה *Iscià*, a viro אִישׁ *Isc* postmodum proprio nomine dicta est *Eva* ab הָוָה *Ava*, esse, & vivere, quod ipsa omnium viventium sit parens. De hujus formatione Rabbini quidam, nec non Eugubinus in Cosmopœeja effutiunt fabulosum errorem, idest, mulierem productam simul cum homine membris omnibus perfectam, & latere lateri media unica ex costis conjuncto. Cajetanus narrationem de mulieris ædificatione ex una costarum viri putavit esse allegoricam, nempe non veram historiam, sed parabolam. Omnia hoc loco sunt a nobis definienda.

Propositio I. Adami corpus neque infantili ætate, neque statura Gigantis productum est.

Demonstratur propositionis prima pars; quoniam frustra creditur Deum initio temporis ita naturæ ordinem servasse, ut hominem procrearet qualis nunc nascitur. Nunc enim infanti adhæret genitrix illum excipiens, bajulans, nutriens, & infirmæ ætatis curam gerens: matrem autem præter limum non habuit homo ille primus. Fuit præterea Adæ formatio opus solius Dei, qui ad manifestandam omnipotentiam virtutis suæ nullo morarum temporalium intervallo usus est. *Quis nesciat aquam concretam* (inquit S. P. Augustinus lib. vi. de Gen. ad lit. cap. 13.) *cum ad radices vitis venerit duci in saginam ligni illius, atque in eo sumere qualitatem, qua in uvam procedat paulatim erumpentem, atque in ea grandescente vinum fiat, maturumque dulcescat? Num ideo Dominus lignum quæsivit, aut terram, aut has temporum moras cum aquam miro compendio convertit in vinum, & tale vinum, quod etiam*

etiam ebrius conviva laudaret? Hoc, aliisque exemplis probat S. Pater Opificem omnium statim formasse hominem adultum, & juvenili robore præditum.

Altera pars comprobatur primo, quod cap. VI. Gen. v. 4. legitur Gigantes originem ducere a connubiis filiorum Dei cum filiabus hominum: de quibus dixi de Angelis cap. III. & XX. Ergo ab exordio mundi non erant proceri illi homines, virique *famosi* super terram. Congruum deinde erat, ut ceterorum hominum protoparens nec pygmæus esset, nec Gigas: haberetque tam eximium Dei opus aptam extensionem membrorum. Adversa insuper opinio nititur verbis Josue cap. XIV. 15. *Nomen Hebron ante vocabatur Cariath Arbe: Adam maximus ibi inter Enacim situs est*. Certum est enim ex Num. XIII. v. ultimo, ענקים esse posteros Enac proceræ staturæ, & generis gigantei. At nihil inde evincitur. Ut enim concedamus primum hominem in Hebron fuisse sepultum, ut est vetus traditio Hebræorum, (a qua non recedit S. Hieronymus) existimantium Urbem Hebron dictam primitus קרית ארבע, *Cariath Arbe*, quasi *Civitas quatuor*, quod ibidem humata sint quatuor *Capita*, videlicet Adam, Abraham, Isaac, & Jacob, cum uxoribus suis Eva, Sara, Rebecca, & Lia: ut, inquam, id concedamus; negari potest Adamum dici maximum propter membrorum structuram, cum æque maximus posset appellari ob solam originem, & primi parentis auctoritatem.

Præterea hæc Hebræorum traditio de primo homine sepulto in Hebron, nullam habet ex allato textu confirmationem. Primum quia nomen *Adam* non proprium hic est, sed appellativum & singulis hominibus commune: Deinde quia non est verisimile Hebræos nomen pristinum Civitatis commutasse, quod Patrum suorum sepulcrum nomenque servaret. Atque Adam hoc loco appellativum esse evincitur I. quod scriptum sit in Hebræo האדם cum præfixo ה, quod nomini proprio Adæ non additur: ceteris autem nominibus propriis perraro & irregulariter, quorum exempla profert Buxtorffius in Thes. Gram. lib. 2. cap. 5. At nomen *Adam*, quod sui notitiam per se exhibet, caret ubique signo notificativo ה, ut scribit in *Michlol* R. Kimchi. Ad hæc: *Arbe* non esse nomen numerale, sed proprium viri constat ex cap. sequenti Josue XV. 13. *Cariath Arbe Patris Enac, ipsa est Hebron*. Ergo Arbe est Pater Gigantum, & maximus ille homo sepultus in Hebron. Idem liquet ex versionibus ceteris. LXX. habent nomen proprium, πόλις Ἀργόβ: Caldaica latine reddita, *Kiriath Arbagh, homo magnus in fortibus ipse*: Arabica, *Civitas Rabee, hominis scilicet ingentis staturæ*. Ergo neque Adam est ille maximus inter Enacimos, neque hinc eruitur Hebron esse Tetrapolim, ibique tumulo conditum primum hominem.

Propositio II. Corpus primorum Parentum non fuit Androgynum, idest viri simul & fœminæ ad latus hærentium.

Demon-

Demonstratur adversus Eugubinum. I. Quoniam in ejus sententia narrationibus Luciani connumeranda necesse est ut Adam simul & Eva fuerint de limo terræ formati: Sed hoc somnium est & improba vanitas: Ergo & Eugubini assertio dignum est Poeta mendacium. Minor probatur; quoniam ex II. capite Genes. v. 28. constat fuisse jam hominem, cum non *inveniebatur adjutor similis ejus*. Et Apost. in 1. ad Timoth. II. 13. ait: *Adam enim primus formatus est, deinde Eva*. II. In Eugubini sententia uterque homo tam Adam, quam uxor de terra fuerunt plasmati. At istud etiam scripturis repugnat, ut constat ex eodem cap. Gen. ubi Adam dicitur formatus de limo terræ, Eva ædificata ex una de costis ejus. In Ecclesiastico cap. XVII. v. 5. pariter legimus: *Creavit ex ipso adjutorium simile sibi*. Ergo mulier de osse Adami, non de limo immediate producta est. III. Homo est caput mulieris, ut inquit Apost. in 1. ad Corinth. cap. XI. 3. atque ideo caput est, quia non vir ex muliere, sed mulier est ex viro, ait ibidem Apost. v. 8. Igitur Eva ex Adamo vere fuit ædificata; alioqui neque homo caput uxoris, nec mulier gloria & imago viri ob productionem appellaretur; sed æque dici posset Adam imago Evæ, & Eva caput Adami.

Opponit Eugubinus. Nisi Eva simul cum Adamo fuisset producta, nec verum esset quod scribitur 1. Gen. 22. *Masculum & feminam creavit eos*: nec statim ei Dominus benedixisset dicens: *Crescite & multiplicamini*; nec mulier diceretur creata *ad imaginem Dei*. Simul ergo Deus hominem & mulierem condidit. Cur enim in 1. Genes. hæc omnia narrantur, si nondum mulier tunc erat?

Resp. nos jam declinasse istiusmodi argutationes, dum præmonuimus in Augustiniana sententia creationem descriptam in primo Genesis comprehendere Adamum & Evam, quatenus facti sunt secundum rationem caussalem, in qua uterque continebatur; dies enim Geneseos referendos esse ad perceptiones Angelorum directas ad res omnes unico momento creatas vel in propria specie, vel in rationibus seminariis, Augustini sententia est alibi confirmata. Instituitur nunc quæstio de formatione hominis de limo terræ, quæ cap. 2. narratur, nec pertinet ad opificium sex illorum dierum. Hæc autem non est illa, qua Deus fecit hominem ad imaginem suam, & masculum & feminam creavit eos: sed qua formavit hominem de limo terræ, Evam autem ædificavit de costis ejus. Quæ si difficilia videntur, ad caput secundum præcedentis libri redito. Nec qui negant simultaneam creationem jaculis Eugubini concutiuntur. Respondent sexta die creatum Adamum ac positum in Paradiso, immissum deinde soporem in Adam, subtractam unam ex costis, ædificatam mulierem, illis tandem Dominum benedixisse; atque secundo capite Genesis ampliori narratione referri quæ contracta brevique fuerant præmissa. De imagine autem Dei respon-

dent in anima, non in corpore sitam esse, & argumento illo probari ita primam mulierem fuisse Dei imaginem, ut sunt homines ex utero ipsius propagati. Verum de hac imagine proximo capite VII.

Propositio III. Quæ de productione Evæ II. capite Geneseos narrantur, accipienda sunt literaliter & historice, non παραβολικῶς ac translate.

Non illud Cajetano negamus in Evæ de latere Adami productione, tanquam in typo latuisse Ecclesiæ mysterium, dicente Apostolo ad Ephes. v. 32. præcessisse in primorum parentum conjugio Christi & Ecclesiæ Sacramentum; quod S. Pater de Civit. Dei lib. XXII. cap. 17. explicans ait: *Ut in exordio generis humani de latere viri dormientis costa detracta femina fieret, Christum & Ecclesiam tali facto jam tunc prophetari oportebat. Sopor quippe ille viri mors erat Christi, cujus exanimis in cruce pendentis latus lancea perforatum est, atque inde sanguis & aqua profluxit: quæ sacramenta esse novimus, quibus ædificatur Ecclesia.* Itaque negamus duntaxat mulierem vere non esse de viri latere detractam, & cap. II. Geneseos parabolam quamdam narrari, & non rei gestæ veram historiam. Id vero primum, quoniam non recte Adam expergefactus oblata sibi a Domino uxore dixisset: *Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea.* Præterea nec verum esset mulierem appellari ab איש *Viro* אשה *viraginem*, quoniam de viro sumpta est; nisi revera Deus costam Adæ in mulierem ædificasset. Rursus nec verum esset Adam formatum de limo, ac postea Evam de Adamo, ut supra contra Steuchum dissertabamus. Ulterius non esset in sensu Cajetani vir caput mulieris, & in hujus productione non fuisset præfiguratum Sacramentum Ecclesiæ. Insuper conveniunt Theologi a proprio literæ sensu recedendum non esse sine magna ratione & auctoritate: utraque autem deest Cajetano. Ad hæc: tenenda est regula Augustini lib. III. de Doctr. Christ. cap. X. discernentis propriam locutionem a tropica, ubicunque in sermone divino traditur quidquid ad fidei veritatem & ad dilectionem honestatemque refertur. At productio Evæ ex una costarum Adami magnopere confert ut vir adhæreat uxori suæ, quomodo legitur II. Genes. v. 24., atque ut mulier viro subdita sit, quemadmodum præcipit Apost. ad Ephesios v. 21. Igitur locutio memorati capitis II. Geneseos est propria & historica in eo, quod attinet ad ipsius feminæ constructionem. Postremo Hieronymus in Epist. ad Philemonem, & S. P. Augustinus lib. IX. de Genesi ad lit. cap. 13. videntur infidelitatis illum arguere, qui non crederet *Adamum ex Deo plasmatum*, (inquit Hieronymus) *Evam ex costa illius, & latere fabricatam.*

Objicit Cajetanus. Nisi productionis Evæ parabolicam narrationem afferamus, plura consequuntur absurda. Sequitur primo Adamum aut fuisse monstrum priusquam formata esset Eva, aut postea sublata

lata

lata costa, imperfectum & mancum. Alterum absurdum est, quod si literaliter accipiatur versus 20. *Adæ vero non inveniebatur adjutor similis ejus*; videtur quæsitum inter femellas animantium an esset aliqua in uxorem ei danda: quod futile est admodum, ac Dei sapientiam, & rectam Adami rationem summe dedecet. Consequitur tertio duplicem esse productionem mulieris, unam, qua simul cum viro facta est, altera, qua fuit de latere illius fabricata. Hoc etiam inverisimile consectarium emergit, quod dixerit Deus protoparentibus: *Crescite & multiplicamini*, quando nondum erat femina. Erit pariter mendacium, quod scribitur v. 27. 1. cap. Gen. *Masculum & feminam fecit eos*. Denique si mulier viro dormiente formata est eodem loco, atque ex latere ipsius, quomodo Opifex *adduxit eam ad Adam*? Parabolica est ergo narratio Geneseos, nec *humano more accipienda*, ut hom. xv. monuit Chrysostomus.

Resp. nego ant. nullum quippe ex oppositis consectariis ex præcedenti theoremate infertur. Nam ad 1. respondetur costam, quam Deus in mulierem ædificavit non fuisse superfluam ac redundantem, cum potius impares nunc inveniantur in homine a vertebris spinæ pertingentes ad sternum, & inferius ad xiphoidem terminatæ, quarum unam pro muliere formanda Deus ex Adamo subtraxit: atque ne mancus remaneret, *replevit carnem pro ea*. Ad 2. Respondeo idem significare *non inveniebatur* ac, nondum fuerat productum: siquidem femellæ animalium irrationalium non sunt a Deo factæ ex masculis, quoniam necesse non erat tantum in bestiis reperiri vinculum necessitudinis, quantum est uxorem inter ac virum. Animadvertunt quoque Hebraicæ linguæ periti, ea verba ולאדם לא מצא עזר *Et Adæ non inveniebatur adjutorium*, usitata phrasi significare, quod Adam non inveniebat *ipse sibi*. Quare Josephus lib. 1. Antiq. cap. 1. Adamum appellat ξενιζόμενον, idest, *obstupescentem*, quod ei condita non esset ad societatem femina. Inquisitio itaque & admiratio cadit in solum Adam, non in Deum. Ad ea, quæ consequuntur, responsio obvia est ex duplici creatione, quam Schola Augustini defendit: & si illam nondum quisquam percepit, *redeat ad Scripturam, inveniet sexto die hominem factum ad imaginem Dei, factos autem masculum & feminam. Item quærat quando facta sit femina, inveniet extra illos sex dies. Tunc enim facta est, quando Deus de terra finxit adhuc bestias agri & volatilia cœli; non quando volatilia produxerunt aquæ, & animam vivam, in qua & bestiæ sunt, produxit terra. Tunc autem factus est homo, & masculus & femina: ergo & tunc, & postea. Quæret ex me quomodo. Respondebo postea visibiliter, sicut species humanæ constitutionis nota nobis est; non tamen parentibus generantibus, sed ille de limo, illa de costa ejus. Quæret tunc quomodo. Respondebo invisibiliter, potentialiter, caussaliter, quomodo fiunt futura non facta*.

Ita Augustinus lib. vi. de Gen. ad lit. cap. 6. n. 10. In aliorum sententia respondetur unicam esse mulieris productionem, ut supra dixi ad argumenta Eugubini.

Ingenue fateor perdifficile esse in sententia de simultenea creatione, quomodo sexta die fuerit femina si tantum homo conditus est caussaliter; & quomodo ipse homo factus sit ad imaginem Dei, nondum constitutus in visibili specie, & informatus anima, in qua ratio divinæ imaginis sita est. Sed observandum est in ea sententia, Angelos producente Deo creaturas participatione sempiternæ lucis percepisse quid in involucris illis primordialibus lateret, idest, foret successivo tempore in propria specie formandum. Viderunt ergo limum terræ, & perficiendum ex illo corpus Adæ, cui Deus inspiraturus erat animam rationalem, in qua divina imago principaliter sita est. Atque hæc etiam in seipsis extra caussales rationes conspexeruut, posteaquam prima illa creatio præteriit. In qua multa commemorata sunt, quæ ut fierent visibiliter, erant temporales moræ exspectandæ. Hujusmodi est distinctio sexuum, creatio animæ rationalis, & quæ secundo capite repetuntur: & hæc ad creationem simultaneam non pertinere alibi præmonuimus.

S. Joannes Chrysostomus hom. xv. in Genesim commonet sapientissime, ne *adeo verbis addicti simus, ut minime de Deo, ut par non est sentiamus*. Quandoquidem dum dicitur, *Accepit, & omnia talia, propter nostram infirmitatem ita dicta sunt*. Prohibet ergo ne secundum literam sic accipiamus Deum insufflasse, tulisse costam, ædificasse mulierem, adduxisse ad Adam, quasi & os labiis circumseptum, & manus ad cretam tractandam, & pedes habeat corporeos. In fabricanda autem Eva de costa viri summa virtus artificis, rectitudo providentiæ, futurorum sacramentorum præscientia, & lex dilectionis magnopere commendatur. Quod & nos supra indicavimus, & exprimit eadem Homilia flumine illo aureo singularis, gravissimæque Orationis Chrysostomus.

C A P U T III.

De substantia, & origine Animæ.

Et corporis quidem originem hucusque vidimus: ejus etiam naturam philosophando comprehendimus, sive in dimensione constituatur & extensione partium, sive in hujus aptitudine. Augustinus in Epistola xxviii. ad Hieronymum corpus describit his verbis: *Corpus est quod per loci spatium aliqua longitudine, latitudine, altitudine ita sistitur vel movetur, ut majore sui parte majorem locum occupet & breviore breviorem, minusque sit in parte, quam in toto*. Ubi etiam animadvertit ra-

rationalem animam *corpus* esse, si nomine corporis intelligatur sola substantia vel essentia; aut si solam naturam, quæ summe incommutabilis & ubique tota est, placeat appellare incorpoream. Quod ad intelligendas veterum quorumdam sententias plurimum confert; etsi modo sermonis consuetudine *corpus* dicimus illud, quod nuper definivimus. Corporeæ naturæ animam esse Athei soli, & homines de grege Epicuri iniquissime autumant. Ex adverso aliqui tam sublimem excogitarunt, ut crederent cum Manichæis esse quamdam divinæ substantiæ portionem. Atque hi duo circa substantiam animæ errores sunt procul eliminandi. De origine autem animæ, quæ est hujus quæstionis pars altera, disquirendum primo an creata sit ante corpus, & in ipsum ob crimina perpetrata ex altissimo domicilio depressam, ut inquit in Catone M. Tullius, atque disseminavit inter Ecclesiæ limites hydra omnium hæreseon Origenes. Videndum posthac an sit propagata ex semine, an saltem fiat per traducem; ut plures ex antiquis Patribus dubitarunt. Disquirendum denique an simul cum corpore moriatur, & si perpetuo vivit, quod profitetur fides christiana, & etiam infideles permulti consentiunt, transmigret de uno corpore in aliud.

Propositio I. Animus hominum incorporeus est, atque spiritualis naturæ.

Demonstratur 1. ex Scripturis, in quibus nomen quidem Spiritus non semel pro flatu ventoque accipitur, sed interdum usurpatur pro re subsistente, maxime si præponatur articulus, ut demonstratum est libro VII. cap. 14. Itaque Paulus ad Corinthios 1. cap. 2. vers. 11. ait. *Quis enim hominum scit quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui in ipso est? Ita quæ Dei sunt, nemo cognovit, nisi spiritus Dei*. Atqui Apostolus per spiritum hominis significat rem subsistentem, sive naturam a corpore distinctam; ergo est in homine talis subsistens & incorporalis natura, quam animum, vel animam appellamus. Prob. minor; nam in Græco tam *spiritus Dei*, quam *spiritus hominis* cum articulo reperitur, idest, τὸ πνεῦμα: Spiritus Dei est res subsistens: Ergo & spiritus hominis. Sunt etiam in Scripturis loca innumera, quibus demonstratur Animam a corpore separatam persistere, ut infra de animæ immortalitate: At quod separatur a corpore & perpetuo vivit, corporeum esse non potest. Præterea Lateranense Concilium IV. cap. *Firmiter* hanc propositionem apertissime definivit. Patres etiam illam tradunt concordissime. *Incorpoream esse animam fateor mihi persuasum esse*, inquit S. Pater laudata Epist. ad Hieronym., & in Psalmum 145. *Res spiritualis est, res incorporea est, vicina substantiæ Dei*. Habent reliqui omnes Patres consimilia.

Accedunt physicæ demonstrationes. Prima est Augustini in libro de Quantitate animæ cap. 12. Si mens humana esset materialis, non posset tantas rerum imagines complecti, nec percipere undequaque diffusa

cor-

corpora, aut saltem cernere cogitatione sua lineam latitudinis expertem, punctum, quod oculo non conspicitur, veritatem, sapientiam, unitatem, aliaque Dei attributa, quæ absque sensuum subsidio possunt apprehendi; sensus enim sola sensibilia attingit, & virtus corporalis corpora tantum. Sed mens humana ingentes capit imagines, & interiori lumine videt quicquid oculorum aciem & vim ceterorum sensuum excedit, minimum punctum lineæ, hujus a longitudine distinctionem, apprehenditque etiam invisibilia, & divina. Igitur mens humana materialis non est. *Si corporea*, inquit S. Pater, *corporeis oculis mira quadam rerum cognatione cernuntur, oportet animum, quo videmus illa incorporalia, corporeum, corpusve non esse*. Altera demonstratio præcedenti affinis est: Mentem humanam esse substantiam cogitantem quisquam in semetipso experitur: Sed in idea substantiæ cogitantis nulla occurrit extensionis, & materiæ perceptio: Ergo in idea mentis humanæ non extensio, non materia, non corporis natura relucet. Ideæ autem rerum nobis veritatem exhibent, ut libro primo diximus, & demonstrant Philosophi.

Opp. 1. In idea divinæ justitiæ non concipitur misericordia, & tamen sunt una res indistincta. Ergo licet in idea mentis humanæ non percipiatur corporalis extensio, non sequitur mentem esse a materia extensa diversam.

Resp. Nego conseq. Idea enim justitiæ non repræsentat rem ut in se est, sed prout connotat extrinsecum objectum; ac proinde sat est, si objectum justitiæ diversum sit ab objecto misericordiæ, ut utriusque idea & conceptus distinguatur. At notione *Mentis* percipio substantiam quæ cogitat, quæ vult, quæ dubitat; quemadmodum per ideam *Corporis* concipio substantiam materialem, extensam, & figuratam: ideoque diversa corporis ac mentis perceptio infert discrimen inter mentem cogitantem, & corpus extensum: idest non inter objecta duntaxat, sed inter unam, aliamque substantiam.

Opp. 2. Quod adolescit ac minuitur est corporale & extensum: Mens humana adolescit & minuitur: Est ergo extensa & corporalis. Liquet minor: nam juvenes cognitionem acquirunt, qua carent pueri, & mentis acies, quæ in illis viget, in his hebescit, atque in senibus item obtunditur.

Resp. dist. minorem: Humana mens viget, & flaccescit in officio sensuum, quorum tendines ætate aut durescunt aut laxantur, ita, ut anima conjuncta corpori facile, vel difficulter pro organorum dispositione & motuum vicissitudine agat per oculos, aures, & instrumenta reliqua corporis, concedo: Viget ac decrescit per semetipsam, suamque naturam, nego. Vide librum 1. cap. 3. hæc idoneo aptoque exemplo explicata.

Prop. II. Rationalis anima non est portio aliqua divinæ substantiæ. Invi-

Inviċtiſſimo argumento Auguſtini probatur. I. Divina ſubſtantia incommutabilis eſt: Anima non eſt incommutabilis: Ergo anima non eſt divina ſubſtantia. *Nos enim credimus* (inquit S. Pater lib. VII. de Gen. ad lit. cap. 2.) *Dei naturam atque ſubſtantiam omnino eſſe incommutabilem. Porro autem animæ naturam vel in deterius, vel in melius commutari poſſe quis ambigit? Ac per hoc ſacrilega opinio eſt eam & Deum unius eſſe ſubſtantiæ.* Et Epiſt. XXVIII. *Deum nefas eſt niſi vere ſummeque incommutabile credere. Non eſt igitur anima pars Dei.* II. *Omnis ſubſtantia vel Deum habet auctorem, vel ipſum auctorem non habet. Si non habet Deum auctorem, Deus eſt. Si habet Deum auctorem vel facta eſt, vel facta non eſt. Porro quæ facta non eſt, & tamen ex ipſo eſt, aut genita eſt ab illo, aut procedit ex illo. Quæ genita eſt, Filius eſt unicus, quæ procedit Spiritus Sanctus, & hæc Trinitas unius eſt, ejuſdemque naturæ.* Ita S. Pater libro II. de Anima & ejus origine cap. 3. Atqui anima non eſt Filius, aut Spiritus Sanctus. Ergo eſt ſubſtantia quæ habet Deum auctorem, & facta eſt. Subſtantia vero quæ facta eſt, creatura nuncupatur: & *Creatura ita eſſe dicitur ex Deo, ut non ex ejus natura facta ſit.* Plura eo loco Auguſtinus.

Opp. 1. Act. XVII. 28. & 29. dicimur *Genus*, ideſt, progenies Dei, Itaque ex ipſa Dei ſubſtantia propagati ſumus.

Reſp. nego conſequentiam. Etenim explicat eodem loco Apoſtolus, quomodo Genus ſimus Dei, ſcilicet, quoniam *longe non eſt ab unoquoque noſtrum: in ipſo enim vivimus & movemur & ſumus.* Quorum verborum ſenſus eſt: poſſe rationales homines Deum quærere, & mente ad illum accedere per contemplationem ſui ipſius, & caritate & amore filios Dei nuncupari, maxime quod nobis per Chriſti gratiam ſupernum lumen, & dilectio ſancta inſpiretur. Revocat præterea Apoſtolus per hæc verba ab idololatria præclaro argumento. Nos, inquit, ſumus genus Dei, & ab ipſo cum vitam, tum motum nanciſcimur. *Non debemus æſtimare auro, & argento, aut lapidi, ſculpturæ artis & cogitationis hominum Divinum eſſe ſimile.* In quibus hæc ratiocinii vis ineſt. Omne opus eſt ignobilius opifice: Simulacra ſunt ſculpta ex auro, aut ex lapide, induſtria & artificio hominum. Sunt ergo homine ignobiliora. Si autem homine; profecto viliora ſunt ipſo Deo, qui & vitam & facultatem omnem impertitur hominibus. Nefas eſt ergo ſimulacra tanquam divinum quidpiam habere, atque his æquiparare Creatorem omnium, qui habitat in templis non manufactis. Accomodat etiam Apoſtolus ſe Poeticæ locutioni recitans *hemiſtichium* ex Phænomenis Arati illuſtris poetæ Cilicis, qui floruit tempore Ptolomæi Philadelphi circa Olyimpiadem 105. Arati verba ſunt: τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν: *Ipſius enim & genus ſumus.* Producit verſus, unde tranſumpta ſunt Clemens Alexandrinus in V. Stromatum. Senſum autem Arati ſic reddit in ſua Paraphraſi Feſtus Avienus;

Flos

Flos & flamma animæ, qui discurrente meatu
Mentis primigenæ penetralia dia resolvens
Implevit largo venas operatus amore.

Ita vero Deo aptat Paulus, quæ de Jove dicta fuerunt ab Arato.

Opp. 2. Deus animam creavit inspirando in faciem Adæ spiraculum vitæ; ideoque spiritus hominis est halitus & afflatus Dei. Dei autem halitus est ex Dei substantia. Igitur ex Dei substantia rationalis animus productus est. Deinde non consequitur substantiam Dei diminui ac discerpi ex quo inde fit anima, integer enim manet ignis lucernæ, cum de illa altera accenditur; neque dum a nobis uter inflatur, aliqua portio nostræ naturæ in illum infunditur. Ratione ergo consimili Deus absque substantiæ suæ diminutione creavit animam de seipso. Etiam Elisæus flando mortuum puerum suscitavit, neque portio substantiæ ipsius discerpta est atque abscissa.

Resp. dist. majorem: Spiritus hominis est halitus Dei, idest, spiritus hominis halitu Dei productus est ex nihilo, concedo: idest, spiritus hominis est halitus, qui est halitus naturæ Dei, nego: *Quid est quod dicis* (ait S. P. Augustinus lib. III. de Orig. Animæ ad Vincentium Victorem cap. 3.) *eam particulam esse quamdam halitus naturæ Dei? Numquidnam ipsum halitum naturæ Dei, cujus halitus est ipsa particula, negas ejusdem cujus Deus est esse naturæ? Si negas, ergo de nihilo & istum halitum fecit Deus, cujus halitus animam vis esse particulam. Aut si non de nihilo, dic unde illum fecerat Deus. Si de se ipso, ergo ipse est, quod absit, materies operis sui.* Distinguo etiam minorem: Spiritus Dei est ex Dei substantia, spiritus creatus a Deo, nego: Spiritus datus a Deo, nempe Spiritus Sanctus, est ex Dei substantia, videlicet, procedens a Patre & a Filio, qui sunt eadem substantia, concedo. At quid inde? Spiritus Sanctus est ipse Deus, eademque cum Patre & Filio substantia, & natura. Quare & ipsa Anima Deus foret, si esset spiritus non de nihilo, sed de ipsa substantia Dei. Vincentii exempla adversus auctorem retunduntur. Ignis enim integer manet dum lucerna altera accenditur, sed alterius naturæ est, non *specificæ*, ut inquiunt, sed *numericæ*: animam vero ac Deum esse individua ejusdem *speciei*, nisi maximam Deorum turbam invexeris, non poteris ullo modo percipere. Inflando utrem, non de natura nostra, sed de isto aere circumfuso flatum facimus. Ita Deus non de natura sua creavit in homine spiraculum vitæ, sed ex nihilo: nam cum sit omnipotens & incorporeus, nec aerem attrahit ad spirandum, neque indiget aere ut faciat flatum viventem ac sentientem. Ad Prophetæ exemplum: *Itane* (ait S. Pater eodem libro cap. 5.) *flatum Elisæi fuisse putas animam pueri? Non usque adeo te a vero exorbitare crediderim.* Verum plura eo loco Augustinus.

CA-

CAPUT IV.

Altera pars præcedentis dissertationis, quæ est de Animarum origine.

SIT modo adversus Origenianos, Priscillianistas, ceterosque, qui de animorum origine turpissime desipuerunt,

PROPOSITIO I. Spirituales animæ non sunt creatæ extra corpora, atque in terrenum carcerem ob perpetratum crimen detrusæ.

Exploditur contrarius error his momentis. Principio juxta dogmata Origenis caussa mundi faciendi non fuit ut conderentur bona, sed ut cohiberentur mala, quippe corpora creata sunt ut essent vincula animarum, quæ peccando a Conditore recesserant. At nullam caussam faciendi mundi Scriptura commemorat, nisi ut bona fierent a bono Deo, *Vidit enim Deus cuncta quæ fecerat & erant valde bona*, legimus 1. Genes. v. ult. Non fuissent autem valde bona; si corporibus singulis fuisset alligata anima nefario scelere turpis. Igitur adversatur Origenianum dogma Scripturis. Deprompta est hæc prior argumentatio ex Augustino lib. XI. de Civit. Dei cap. 23. atque iisdem pene verbis contexta. Præterea definitum est Canone VI. Concilii Bracharensis, necnon a Viennense sub Clem. V. animam esse suapte natura *formam corporis*. Non ergo propter demerita quasi mancipium corporis ergastulo subjicitur. Rursus immundi dæmones gravius peccaverunt, quam animæ, & dæmonibus aerium corpus, Animabus vero terrenum ac limosum, si his credimus, pro carcere constructum est. Graviori ergo culpæ, quod repugnat summi Numinis inviolatæ æquitati, levior pœna rependitur; cum solidiora & crassiora hominum corpora sint comparatione ætheris carceres magis tenebricosi ac teterrimi. Atque hanc ratiocinationem pariter ex Augustino deprompsimus memorato libro de Civ. Dei, & adversus Priscillianistas ad Orosium cap. 8. Ulterius, ut eodem loco magnus Doctor animadvertit, si Deus peccatis rationalium spirituum ad fabricandum mundum esset adductus, hoc sequeretur absurdum, quod duos soles, vel tres, vel quatuor, vel centum, dummodo centum animæ æqualiter peccassent, debuisset producere: & consequenter præsens mundi harmonia non est ab Opificis provisione mirabili, sed contigit tanta unius animæ peccantis progressione, ut sola corpus tale, idest, solem promereretur. Denique ad Rom. v. 12. habemus; quod *per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit*; non ergo extra Adam animæ peccaverunt, nec in Adam, hoc est, in carnem, quæ ex Adam propagata est, tanquam in carcerem fuerunt intrusæ. Quod etiam argumentum exscripsimus ex Augustino Epist. XXVIII. ad Hieronymum prope finem.

Opp. 1. Sap. VIII. 19. & 20. legitur: *Puer autem eram ingeniosus, & sortitus sum animam bonam: & cum essem magis bonus, veni ad corpus incoinquinatum*. Pro conditione ergo meritotum præcedentium corpora aut inquinata, aut munda animabus deputantur.

Resp. nego consequentiam: enimvero planissimus sensus est Salomonem adhuc puerum optimæ indolis & temperiei fuisse, ejusque animam absque notabili vitio naturali; cumque esset magis bonus divinæ gratiæ auxilio, diu continentiam ac munditiem carnis servasse, atque eo pervenisse ut in mortali corpore caste viveret, ex totis præcordiis Deum precatus, ne terrena inhabitatio deprimeret sensum multa cogitantem. Nec patitur textus ille interpretationem Origenistarum: nam si anima hujus pueri erat bona, nec animus terrenum in corpus truditur nisi propterea quod in superiori vita improbus evasit, quo jure anima illa venit ad corpus? Quod certo quantumvis optimæ temperiei, malorum animorum est, non bonorum custodia. Si vero Origenianus reponat animas, quas Deus mittit in corpora, pares natura fuisse, nec discrepantes mala liberi arbitrii voluntate; non erat ergo bona anima hujus pueri, nec melior ceteris differentia morum. Sed nec melior erat corporali temperamento, quoniam puer erat magis bonus antequam veniret ad corpus incoinquinatum. Unde igitur? Vide Augustinum libro x. de Gen. ad literam cap. XVII. & sequenti; in quo etiam hunc locum egregie interpretatur de Christo Domino. Ipsius vero ante Incarnationem præxistentiam & firmissima fide tenemus, & alibi contra Socinianos propugnavimus. Atque hinc eruitur responsio altera, quod verba Salomonis accipienda sunt de Filio Dei, cujus ille typum gerebat.

Opp. 2. S. P. Augustinus lib. VII. de Gen. ad lit. cap. 24. ut suam de simultanea rerum omnium productione tutetur sententiam, ait: *Credatur ergo, si nulla scripturarum auctoritas seu veritatis ratio contradicit, hominem ita factum sexto die, ut corporis quidem humani ratio caussalis in elementis mundi, anima vero jam ipsa crearetur, sicut primitus conditus est dies, & creata lateret in operibus Dei, donec eam suo tempore sufflando, idest, inspirando, formato ex limo corpori insereret*. Ergo Augustinus in errorem prolabitur, quem ipse in Origenistis reprehendit.

Resp. 1. Nego consequentiam; non enim Augustinus opinatur animam Adæ tanquam captivam ob culpæ demeritum venisse invitam ad corpus: sed eo fine conditam, ut corpus statim formandum sponte subiret. Secundo respondeo, quidquid Vellosillus scribat Advert. in tom. IX. q. 17. falsum esse quod S. P. hanc de anima Adæ tenuerit opinationem. Disputat quidem citato libro VII. an simul cum aliis creaturis anima producta sit; & cap. 22. demonstrat non fuisse conditam secundum caussalem rationem, quoniam hæc ratio caussalis increa-

creatura corporea latere non potuit, cum anima ſpiritualis ſit, & expers materiæ. Proximo capite demonſtrat nec latuiſſe animæ primordialem rationem in natura Angelorum, cum anima filia Angeli non dicatur. Capite ſequenti viceſimo quarto ait, *Quod humanæ opinioni tolerabilius videtur*, ſi potius affirmetur animam creatam quidem ab initio, ſed latuiſſe in operibus Dei, donec formato Adæ corpori inſereretur. Quam opinionem eſſe præcedenti tolerabiliorem nemo non videt. Hanc poſtremam de anima latente in operibus Dei, fateor Auguſtinum arbitrio lectorum relinquere, hac tamen prudentiſſima cautione, *ſi nulla Scripturarum auctoritas, ſeu veritatis ratio contradicit*. Imo cap. 25. & 26. totus eſt in refellendo illorum errore, qui putant animam veniſſe coactam ad corporis habitaculum. Hæc ſane non dogmatizantis cum Origene, ſed accurati ſcriptoris ſecernentis probabilia ab erroneis, clariſſima indicia ſunt. Et tolerabiliorem illam opinionem amplectitur ne Auguſtinus? Minime. Capite 27. ita diſputationem abſolvit: *Nunc tamen de anima, quam Deus inſpiravit homini ſufflando in ejus faciem nihil confirmo, niſi quia ex Deo ſic eſt, ut non ſit ſubſtantia Dei, & ſit incorporea, ideſt, non ſit corpus, ſed ſpiritus*. Libro itaque de Geneſ. ſeptimo nihil S. Pater definivit. Quid poſtea? De Civit. Dei XII. cap. 23. potius in eam ſententiam flectitur, ut animam creatam aſſerat homine jam formato. *Et cum virum* (inquit) *terreno formaſſet ex pulvere, eique animam qualem dixi, ſive quam jam fecerat, ſufflando indidiſſet; ſive potius ſufflando feciſſet, eumque flatum quem ſufflando fecit, nam quid eſt aliud ſufflare quam flatum facere, animam hominis eſſe voluiſſet, &c.* Atque huic Auguſtinianæ ſententiæ ſubſcribo. Nec tamen retracto quæ de ſimultanea creatione dicta ſunt alibi: ſed dico in illis ſex diebus omnia fuiſſe condita cauſſaliter, quæ in rationibus cauſſalibus latere poterant, a quorum genere ſegregandæ ſunt univerſorum hominum animæ: necnon aſſero in primo capite Geneſis plura narrari, quorum duplex diſtingui debet productio, videlicet, in cauſſa, & in propria ſpecie. Quare homo pertinet ad creationem ſimultaneam, & temporariam, ut explicavi præcedenti libro cap. 2. Inſpiratio autem, qua homo factus eſt in animam viventem ſpectat ad productionem hominis alteram, videlicet in ſpecie ſua. Reſponderi etiam poteſt cum D. Thoma q. xc. art. IV. *quod anima humana præceſſit in operibus ſex dierum ſecundum quamdam ſimilitudinem generis, prout convenit cum Angelis in intellectuali natura*.

Opp. 3. Videtur hæc opinio de animorum præexiſtentia omnium hominum ſenſu firmari. De Ethnicis liquet quod penes ipſos hæc invaluerit opinio ex Panegyrico dicto Theodoſio Imperatori, ubi legimus, quod *divinus animus venturus in corpus dignum prius metatur hoſpitium*. Judæos eamdem tenuiſſe περὶ τ' προϋπάρξεως τῶν ψυχῶν, ut Græci

 Phi-

Philosophi loquuntur, *de praeexistentia ac volutatione animarum* opinationem, constat ex interrogatione eorum apud Joannem IX. 2. *Quis peccavit hic, aut parentes ejus, ut cæcus nasceretur?* Inter clarissimos Ecclesiæ Patres eamdem sententiam recitat, nec redarguit S. Hieronymus Comment. in Epistolam ad Ephesios, & ad Philemonem. Augustinus ipse dubitavit an sol & sidera sint animata. Quod videtur Priscillianistarum errori valde proximum. Ergo, quod probandum erat, Origeni omnes plane gentes quodammodo assentiuntur.

Resp. nullam nobis aut Platonicorum, aut Pythagoreorum hac in parte habendam esse rationem; nam intelligibilia, quæ horum philosophorum aliqui contendunt rebus corporalibus antecessisse, simul cum his fuisse producta nobis demonstrant argumenta validiora. Neque enim sapientissimus artifex indigens erat exemplaris & archetypi ut mundum construeret, cujus sapientia sempiternas rationes continet rerum faciendarum: atque congruum erat, ut operam, quam principio molitus est, tanto digna esset opifice, & referta rerum universarum generibus. Apud Judæos lex etiam corporales morbos transgressoribus minabatur; atque in traditione habebant cæcitatem, aliaque vitia corporis pœnam esse peccati. Interrogabant itaque cujus nam peccati pœna esset illa a nativitate cæcitas; videbatur enim illis imperceptibile potuisse hominem ante nativitatem peccare. Difficultatem ergo suam memorata interrogatione proposuere. Nec repugno Judæorum aliquos post exortas Philosophorum sectas etiam de animorum in corpora transmigratione cogitasse: quod apparet ex Philone claro gentis hujus scriptore. Sed hæc interrogantibus respondit Jesus: *Neque hic peccavit, nec parentes ejus*, actuali quidem peccato, quale suspicabantur caussam fuisse cæcitatis. Ergo illius hominis anima non fuit ob actuale aliquod crimen damnata ad ergastulum corporis oculorum acie privati. Hieronymus in prima contra Rufinum Apologia a se omnem erroris accusationem propulsat, dicendo se, cum officio Commentatoris fungeretur Origenem Christianæ verecundiæ studio non reprehendisse, & in fine primi capitis Comment. Epist. ad Ephesios satis ostendisse ab ea sententia, quam sub alterius persona retulerat, suam omnino esse discordem. Augustini de anima cœlestium corporum dubitatio nihil cum errore Origenis habet affinitatis, cum nullibi in illius mentem venerit rationales spiritus in cœli luminaria fuisse detrusos. Dubitavit tantum an hæc habeant rectores spiritus, & si habent, num ab his vitaliter inspirentur; quod & retractavit in posteriori libro Retr. cap. VII. Quantum vero ætate Augustini rationalis ac prudens fuerit ejusmodi dubitatio, & an explosa sit in literis Justiniani approbatis auctoritate Vigilii Papæ, differit in Vindiciis cap. IV. §. 2. Cardinalis Norisius.

Opp. ultimo: Anima, dum moritur corpus, non moritur, sed remanet immortalis: Ergo dum producitur corpus, non creatur, sed erat.

erat. Resp. nego consequentiam; quippe in interitu corporis anima rationalis non deletur, quoniam ipsa corporalis non est, nec partes habet quæ dissolvantur. Producitur tamen una cum corpore, quod sit ejusdem corporis forma: sed neque eodem modo gignitur decisione materiæ & corporali propagatione, cum fiat ex nihilo dum unicuique singillatim inseritur. Accedit, quod separatio animæ a corpore est pœna, & cum primum Anima creata est, pœna esse non debuit. Ergo nec debuit anima produci a corpore separata.

Propositio II. An Anima creetur ex nihilo quæstio perdifficilis est, nec sine caussa Magnus Augustinus de hac re dubitavit: certissimum tamen est atque catholicum Dogma, cui nefas est refragari, quod non propagatur ex semine & traduce corporali.

Illud enim perdifficile dogma est, quod nullo certo argumentorum genere potest resolvi. Istiusmodi est quæstio de animarum origine. Ergo hæc quæstio perdifficilis est, & Augustinus juremerito de hac re suam sententiam suspendit. Prob. minor. Quidam Theologi probant animam fieri ex nihilo ex Scripturis, unde quatuor loca producunt: Primum ex Psalmo xxxii. 17. *Qui finxit singillatim corda eorum*. Secundum Is. xlii. & Zacch. xii. ubi legimus Dominum *fingere spiritum hominis in eo*. Tertium ex cap. xii. Ecclesiastæ 7. *Antequam revertatur pulvis in terram suam, & spiritus redeat ad Deum qui fecit illum*. Quartum ex Joan. v. 17. *Pater meus usque modo operatur, & ego operor*. Hæc sunt, unde Theologi quidam probant animam ex nihilo fieri, ut Bellarminus lib. iv. de Amiss. Grat. cap. xi. Gabriel Biel. in 2. sent. dist. 17. q. 1. concl. 3. Estius dist. eadem §. xi. qui etiam addit verba Apostoli ad Hebræos xii. 9. *Patres quidem carnis nostræ eruditores habuimus, & reverebamur eos: non multo magis obtemperabimus patri spirituum, & vivemus?* Sed hæc non videntur definire quod singulorum animæ fiant ex nihilo. Quod primo constat ex ipsomet Bellarmino, qui post argumenta nonnulla ex his scripturis petita, ait: *Quare ut Sanctus Augustinus disputat in Epist. 28. ad Hieronymum, nullus fortasse scripturæ locus invenietur, in quo perspicue doceatur animus non fieri ex propagine, sed creari*. Præterea S. Pater quid hujuscemodi testimonia efficiant demonstrat in Epist. 28. nuper laudata, & in 1. libro de Origine Animæ contra Vincentium Victorem. Nam ad 1. & 2. respondet cap. hujus libri 14. *Adjecit, qui fingit spiritum hominis in ipso, quasi hoc negetur. Sed unde eum fingat, hoc quæritur. Nam & corporalem hominis oculum, quis nisi Deus fingit?* Animadvertit & in Esaiæ 42. probabiliter Spiritum Sanctum esse significatum: quem aut creari aut gigni nullus Catholicorum audet asserere. Estius vim inesse putat in adverbio *singillatim*, quo nobis innuitur aliquod peculiare de productione animarum. Verum si illud accipiatur, ut vertit Hieronymus, & valet Hebraicum יחד, pro *pariter*, inanis est hæc argumentatio: si prout

prout idem est, ac *peculiariter*, nihil demonstrat quam specialem animorum productionem, non utique ex aqua, vel terra; Animam quippe Adæ creando Deus inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ. Ad tertium reponit magnus Doctor: *Sed omne etiam corpus ipse facit. Quod autem ex propagine corpus humanum faciat nullus ambigit. Ac per hoc de anima, cum eam constet ab illo fieri, unde eam faciat, utrum ex propagine sicut corpus, an insufflando sicut primam fecit, adhuc utique requirendum est.* Quod sequitur, liquet ex ipso Evangelio, hoc tantum commonstrare quod Patris & Filii opera sint indistincta, & non de animorum creatione istic agi, sed universim de institutæ naturæ conservatione, specialiter vero de Christi miraculis & ejus divinitate. Eam ob rem S. Pater recitato hoc testimonio a Hieronymo modeste respondet: *Ecce volo, ut illa sententia* (quod singulas animas singulis nascentibus etiam modo Deus inspiret) *mea sit, sed nondum esse confirmo.* Ad Hebræos XII. dicitur Deus Pater spirituum, quoniam ipse solus dat spiritus dona: alioqui si *Patrem spirituum* dictum putas quod sit creator animorum, non erit forte satis apta verborum antithesis inter patrem carnis, & patrem spirituum; nam Deus tam carnis, quam animorum est opifex.

Addunt quidam quod formata muliere ait Adam: *Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea.* Corpus quidem, inquiunt, Evæ ex corpore Adam his verbis insinuatur eductum, sed non unius anima ex anima alterius. Corpus ergo propagatur, non anima. *Sed illi qui propaginem asserunt Animarum, hinc se putant invictius suam munire sententiam, quia cum scriptum sit, detraxisse Deum costam de latere viri sui, eamque ædificasse in mulierem, non est additum quod in ejus faciem sufflaverit flatum vitæ, ideo inquiunt, quia jam de viro fuerit animata. Ad illud vero quod ait Adam, hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea; nec ait, spiritus de spiritu meo, vel anima de anima mea: sic ab eis responderi potest, ut a parte totum intelligatur hoc dictum, os & caro mea, sed quæ animata fuerint detracta, non mortua.* Hæc S. P. Augustinus citato libro cap. 18. Quantum ergo ad Scripturarum loca pertinet, repetam cum magno Doctore, an anima sit ex propagine sui generis, *Ego nec defendo nec refello: sed si defendendum est, vel refellendum, perspicuis, non ambiguis testimoniis id agendum esse commoneo.*

Secundo pro creatione Animorum plura Patrum testimonia solent proferri. At ex adverso possumus recitare permulta, quibus constat originem animæ non fuisse antiquis omnino exploratam. Apertissima sunt verba Eucherii Episcopi Lugdunensis libro 1. super Genesim cap. 3. Patrum Africanorum in Epistola Synodica cap. x. Fulgentii lib. 3. de Veritate Prædestinat. & Grat. cap. 20. Gregorii Magni Epist. ad Secundinum, Prudentii in libro de Prædest. cap. 16. Hugonis a S. Victore lib.

lib. 1. de Sacramentis P. 7. cap. 30. Qui omnes ſcribunt quæſtionem eſſe inſolubilem, dubiam, multum diſcuſſam, ſed abſque certa definitione relictam. Legatur Alipius Reylof Gandavenſis lib. vi. de Anima cap. 2., & Noriſius in Vindiciis cap. 4. §. 111. Doctiſſimus Bellarminus ait Auguſtinum in Epiſt. ad Optatum 157. ſententiam de traduce animarum apertiſſime refelliſſe, & ſententiam Tertulliani ſummæ perverſitatis damnare. Sed Noriſius recte obſervat in eadem Epiſtola adhuc Auguſtinum dubitare: reprehendere tantum inconſideratam temeritatem eorum, qui rem obſcuriſſimam humanis conjecturis definire præſumunt; Tertulliani vero doctrinam perverſam eſſe propterea, quod cum crederet animam eſſe corpoream, gigni putabat ex ſemine corporali. Addit Bellarminus S. Leonem Magnum Ep. ad Turibium, cap. 10. hæc ſcribere: *Catholica fides conſtanter prædicat, atque veraciter quod animæ hominum priuſquam ſuis inſpirarentur corporibus non fuere, nec ab uno incorporentur, niſi ab opifice Deo, qui ipſarum eſt Creator & corporum*. Sed demonſtrat Noriſius ibidem contra Origenis, & Eutychetis perverſa Dogmata inſtitui ſermonem. Atque hæc de Antiquorum Patrum ſententia ſummatim attigi, ut quiſque Noriſium & Reylofium adire non prætermittat.

Tertio loco proferunt Scholaſtici argumenta deſumpta ex animi incorporali natura; verum non deſunt qui materiam ſpiritualem defendant: in quorum ſententia ſunt argumentationes illæ facillimæ ſolutionis. Deinde ſi rationi ſiſtendum eſt, undique anguſtiis & difficultatibus nos premi ſentimus; poſita enim ſententia de animarum creatione difficilius eſt explicare quomodo originale peccatum pertranſeat ex uno homine in poſteros. Quamquam & huic difficultati quid ſit reſpondendum poſita animarum creatione ipſe Auguſtinus præmonuit. Scio Bellarminum affirmare Theologos omnes, qui a quingentis annis fluoruerunt, unanimi conſenſione tradere quod ſingulorum animæ creentur ex nihilo. At non video quomodo hæc cohæreant cum iis, quæ ſcribit ad calcem præcedentis cap. x. *Non deſunt hoc tempore, qui in ea S. Auguſtini dubitatione hærendum eſſe cenſuerunt*. Multos præterea Theologos propugnaſſe traducem animarum demonſtrat Noriſius citato loco, & Voſſius lib. 2. Hiſt. Pelag. P. 3. Theſi 1. Scribit ipſe Bellarminus S. Thomam q. 118. art. 2. opinionem de animarum propagine diſertis verbis appellare hæreſim. Verum cum Angelicus Doctor aſſertum ſuum probet ex eo quod virtus activa, quæ eſt in corpore, extendi nequeat ad productionem immaterialis ſubſtantiæ; manifeſtum eſt damnare ut hæreticam ſententiam eorum, qui putant animam propagari per ſemen corporale: quod & nos hæreticum eſſe affirmamus.

Probatur modo prima propoſitionis pars: Quod non eſt expreſſum in Scripturis, neque per exploratam traditionem comprobatum, & ſi ad ſolam humanam rationem exigitur, non tollit dubietatem quæſtionis;

stionis; id difficillimum est, & prudenter ab Augustino non definitum. Assertum de animarum origine apertis Scripturis non solvitur, Ecclesiastica traditione nequaquam finitum est, neque illud nostra mediocritas nosse potest, absque ulla saltem ambiguitate. Itaque Augustinus suum de origine animæ judicium suspendens sese demonstrat providentissimum, cautum, & magni consilii virum.

Antequam alteram partem demonstrare aggrediar, ne quis me coarguat quod de propagine animarum videar hæsitare: principio illud in ore vulgi positum repeto: *Non est discipulus supra Magistrum*. Compello deinde doctum piumque lectorem Magistri verbis, quibus interpellavit Hieronymum: *Doce ergo quod doceam: nam ut doceam multi a me flagitant, eisque me sicut alia multa, & hoc ignorare confiteor*. Addo quæ S.Doctor scripsit de hac quæstione ad Optatum: *Non erubescendum est homini confiteri se nescire quod nescit, ne dum se scire mentitur, nunquam scire mereatur*. Cum eodem Augustino libro II. Retract. cap.45. admoneo, ut cui libet animam singulis nascentibus dari, eam solutionem hujus quæstionis admittat, *quæ contraria non sit apertissimis rebus, quas de originali peccato fides catholica novit in parvulis, nisi regenerentur in Christo sine dubitatione damnandis*. Profiteor hac ætate omnes ferme Theologos consentire, quod singulæ animæ creantur de novo: nec defendendam esse opinionem de animarum propagine nullis certis argumentis stabilitam adversus doctissimorum virorum consensum: quod foret proculdubio inconsideratæ temeritatis. Sciscitanti vero utrum hæc communior assertio spectet ad fidem, respondeo, Bellarminum lib. IV. de Amiss. grat. cap. XI. asserere sententiam de propagatione animorum exploratum errorem esse, nec tutum videri hoc tempore de singulorum creatione hæsitare. Ex adverso Estius dist. XVII. libri 2. §. 14. demonstrat non pertinere ad fidem hoc maxime argumento, quod nunquam Augustinus, Gregorius & alii PP. supra memorati elegissent dubitare de hac quæstione, si putassent esse de Dogmate ad fidem pertinente: insuper quod non possit nec evidentibus scripturis ostendi, nec certa traditione probari; neque ullo Ecclesiæ decreto fuerit hactenus definita. Allegat in hujus asserti confirmationem Victorinum lib. I. de Sacr. parte 7. cap. 30. Alphonsum a Castro libro de hæresibus tit. Anima, & D. Thomam in 2. sent. dist. XVIII. q. 2. art. 2. Cardinalis Norisius prope finem §. III. supra citati ait: *Suspenderet igitur etiam nunc assensum Augustinus, & tunc gratias tantum ageret, cum certum modum proponerent, quo data creatione animarum peccati originalis propagatio adeo evidenti ratione constaret, ut modus ille a nemine rejici posset*. Nos utique subscribendum ducimus tantorum virorum judicio.

Postremo neque illud negandum est, videri etiam imbecillitati mentis meæ probabiliorem sententiam de creatione animarum non solum

ſolum ob Scholaſticorum auctoritatem, qui, ut dictum eſt, illam majori numero & conſenſione propugnant; verum etiam quoniam objectio de transfuſione originalis peccati etiam non admiſſa animorum propagine ex doctrina Auguſtiniana diluitur. Neque enim Catholica fides humanis duntaxat conjecturis eſt vindicanda. Quapropter Pelagianis ipſorum hoſtis acerrimus & debellator invictiſſimus, & nominatim verſutiſſimo hæreticorum illorum patrono, Juliano nempe in hæc verba reſpondet quinti libri cap. 3. *Quid fugis ad obſcuriſſimam de anima quæſtionem in paradiſo? Ab animo quidem cœpit elatio, & ad præceptum tranſgrediendum inde conſenſio, propter quod dictum eſt a ſerpente, eritis ſicut Dii, &c. Ut ergo & anima & caro pariter utrunque puniatur, niſi quod naſcitur renaſcendo emendetur, profecto aut utrumque vitiatum ex homine trahitur, aut alterum in altero tanquam in vitiato vaſe corrumpitur, ubi occulta juſtitia divinæ legis includitur.* Accedit quod non valet exigua vis ingenioli mei traducem propaginemque percipere ſpiritualis ſubſtantiæ. Nam quod propagatur ſeminis deciſione, non poteſt eſſe niſi corporeum; ſi ergo datur animæ ſemen deciſum in prolis generatione, neceſſe eſt ut ſit extenſum, atque partibile: in cauſſa autem, & ſeminali ratione corporea animam latere non poſſe demonſtrat S. Pater lib. VII. de Gen. ad lit. cap. 22. Quod ſi animæ ſemen ſpirituale eſt, non videt tarditas mentis meæ quomodo ex generantium femore valeat defluere. Spiritualis enim res partibus caret, neque aliam habemus ideam ſpiritus, niſi ſubſtantiæ inextenſæ. Semen ergo animæ, cujus deciſione ipſa propagetur acies intelligentiæ, qua polleo, intueri non valet. Ipſe Auguſtinus laudato libro ſeptimo cap. 7. affirmat ſpiritualem materiam non ſatis intelligi. *Quid ipſa eſt,* inquit, *quod nomen, quam ſpeciem, quem uſum in rebus conditis tenet? Vivit, an non vivit? Si vivit, quid agit? Quid confert univerſitatis effectibus? Beatam ne vitam gerit, an miſeram, an neutram? Vivificat aliquid, an ab hoc etiam opere vacat, & in quodam ſecreto univerſitatis otioſa requieſcit, ſine vigili ſenſu motuque vitali? Si enim nulla prorſus adhuc vita erat, quomodo eſſet vitæ futuræ quædam incorporea nec viva materies? &c.* Sed de priori propoſitionis parte jam ſatis.

Probatur ſecunda pars, videlicet quod anima non propagetur ſemine corporali. Ac primo: Anima ſpiritualis eſt, ut vidimus propoſ. 1. capitis præcedentis: Quod ſpirituale eſt, nequit deciſione ſeminis propagari: Ergo anima ſemine deciſo, & corporeo minime propagatur. Secundo: Auguſtinus, tametſi de Animorum propagine dubitavit, conſtantiſſime docuit non fieri rationalem animam hujuſcemodi ſemine. *De ceterarum animarum adventu* (ait lib. x. de Gen. ad lit. cap. 21.) *utrum ex parentibus, an deſuper ſit, vincant qui poterunt. Ego autem adhuc inter utroſque ambigo, aliquando ſic, aliquando au-*

tem sic : salvo eo duntaxat , ut vel corpus esse animam , vel aliquam corpoream qualitatem seu coaptationem non credam , nec quolibet ista garriente me crediturum esse confidam . Quod & profitetur Epistola 28. nunc 166. & Epist. 157. modo 190. necnon in 2. Retract. cap. 56. Insuper : Spiritualis substantia non potest contineri in creatura corporea tanquam in ratione causali : Si anima fieret semine , lateret in creatura corporea tanquam in ratione caussali : Ergo non producitur anima semine . Major demonstratur ab Augustino lib. VII. super Genes. cap. 21. *Si enim qui hoc sentiunt , hoc dicunt corpus quod & nos , idest naturam quamlibet longitudine , latitudine , altitudine spatium loci occupantem , neque hoc est anima , neque inde facta credenda est . Quicquid enim tale est , ut multa non dicam , in quacunque sui parte lineis dividi , vel circumscribi potest : quod anima si pateretur , nullo modo nosse posset tales lineas , quæ per locum secari non queunt , quales in corpore non posse inveniri nihilo minus novit* . Vide caput III. præced. propos. 1. Consimilis est argumentatio S. Thomæ 1. p. q. CXVIII. art. 2. quod impossibile sit virtutem cujusque corporalis materiæ productivam esse intelligentis substantiæ . Plura alia argumenta , sed omnia petita ex animæ immateriali natura vide apud D. Thomam q. 3. de Potent. art. 9. & II. contra Gentes cap. 86. Victorinum de Sacramentis loco citato , Estium §. XV. dist. 17. & Scholasticos reliquos . Cum vero firmissime tenendum sit rationalem animam esse incorpoream ; quisquis eam traduci assereret semine materiali ac partibili , aut de hoc hæsitaret , non solum cum Estio maximæ temeritatis nota a nobis esset insimulandus , verum etiam damnandus tanquam hæreticus cum D. Thoma memorato loco de potentia , & q. 118. Et quoniam enunciando hoc vocabulum *semen* communi sensu percipimus *materiam serendi* , nomine autem *materiei* substantiam corporum generationi subjectam ; etiam *semen* animorum nolumus in posterum nominari .

Adversæ opinionis argumenta solvuntur .

Rationalem animam semine propagari quidam evincere student pluribus argumentationibus , quas omnes collegit in libro de Immortalitate animæ Antonius Roccus : qui mentem humanam & corpoream , & materiali semine propagatam esse iniquo ac pertinaci stylo contendit; irrepsitque in animum philosophorum suis imaginationibus , non fidei obsequentium tam perniciosa contentio . Horum argumenta præcipua hæc sunt . Primum : Ad creationem requiritur quod sit productio rei ex nihilo , quod sit ab agente supernaturali , & quod terminet ad verum esse reale. Anima non fit ex nihilo . Non ergo creatur . Probatur minor: si anima fieret ex nihilo , nullam haberet a materia dependentiam ; dependet autem hæc anima ab hujus corporis temperie , alias quælibet anima

anima in quodlibet corpus ingredi posset. Insuper si anima esset a corpore independens, nec ex passionibus corporis doleret, nec pereunte ac dissoluto corpore invita recederet. Diruta enim domo vel navi, nauta & hospes recedunt, quoniam corporei corporibus indigent, vel ad commodum, vel ad fulcimentum. Res autem spirituales non sic se habent. Itaque anima si spiritualis esset, nullo pacto a corpore dependeret.

Resp. concessa majori, nego minorem. Ad prob. dico animam non dependere a corpore ut sit, neque ut res spirituales percipiat, sed tantum ut exerceat munus *formæ* corpus vivificantis ac moventis, atque ut in corpore sensus dirigat, constituatque creaturam mediam inter Angelos, & mortua elementa, idest hominem præditum corpore & spiritu. Atque ideo liberum non est animæ ingredi quodcunque corpus, quoniam huic regendo ac vivificando a Deo Conditore destinatur, neque omnium indiscriminatim, sed hujus est *forma*, cum naturæ auctor rectissime statuerit, ut singula humani generis individua formam habeant peculiarem. Ulterius anima non producitur extra corpus ut ad illud sponte suoque arbitratu devolvatur, sed illi inseritur eodem, quo creatur, momento. Quis ergo nisi insipiens cogitare potest ut spiritus hominis sit indifferens ad unum corpus, vel alterum, modo sit incorporeus? Esset, nisi produceretur hac lege, ut una cum hoc corpore constitueret hominem individuum, neque huic corpori foret alligatus, ut illud regeret, sibique melioris vitæ meritum compararet. Quod autem resoluto corpore anima recedat invita, pœna est originalis peccati. Exemplum nautæ, vel hospitis, ipsius animæ a corporis independentiam commonstrat. Nauta homo est ad regendam navim aut sponte, aut principis jussu destinatus. Quatenus homo non opus habet navigio, quo est ipse longe nobilior, nam & vitam interdum agit in continenti. Ut nauta, cujus refert maria navigatione transmittere, indiget navi. Hac dissoluta & dissipata, cogitur aut in litore miserrimam vitam ducere, aut feliciorem in portu. Refecta autem navi cursu & remis ad patriam tandem revertitur. Anima pariter est spiritualis substantia sed corporis forma, & quasi navicularia: nam illud regit, movet, & explorate ad portum tentat appellere. Ut spiritualis substantia, præstantior est corpore, neque aliquid commodi ab illo captat: ut *forma* corporis, ab eo dependet, non quidem ut sit, sed ut mare perambulet, vitam nempe mortalem. Morte corpus, ut navis tempestate, dissolvitur: atque anima pro meritis vitam agit sive miseram, sive tranquillam. Resurget mortale corpus ad vitam perennem: & est resurrectio quasi dirutæ navis instauratio. Itaque hoc eodem navitæ exemplo apte explicatur quomodo rationalis anima a corpore sit pendens, & independens. Quod de corporalibus passionibus addit Roccus, primo in eum retorquetur: nam sæpe numero mens

dolore afficitur etiam sublata caussa, quæ excitat motionem corpoream. Dolet enim ac tristatur homo non solum in mutilatione membrorum, sed etiam dum se mutilum considerat, atque ad peragenda vitæ corporalis officia magis ineptum. Neque solis passionibus corporum afficimur, sed perturbationibus quoque animorum. Deinde ea est lex inter animam & corpus, ut illa hoc veluti instrumento in vitæ functionibus utatur: per vitia autem instrumentorum etiam artifices opera majori difficultate perficiunt; idoneoque calamo scriptitamus, labefacto autem non ita: nec tamen sumus nos naturæ ejusdem cum plumis anserum.

Arguit 2. Si anima natura sua sit *forma* corporis, & cum eo simul constituat unum per se, educitur de potentia materiæ: Quod de potentia materiæ educitur propagatur per semen. Ergo, &c. Præterea anima est talis *forma*, quæ ab agente naturali inducitur mediis subjectæ materiæ dispositionibus: Quod creatur, non producitur mediantibus materiæ dispositionibus: Igitur rationalis anima non creatur.

Resp. nego majorem. Non enim quælibet forma educitur de potentia materiæ, sed quæ corporea est, & extensa, atque a materia necessario dependet ut fiat, & conservetur. Petit ergo hæc argumentatio principium, & a calce ad carceres revocatur. Ut enim fateamur animam educi de potentia materiei, demonstranda prius est ipsius animæ extensio. Quæ sane non evincitur ex eo, quod inferatur corpori jam disposito. Nam primi hominis anima non a generante, sed a Creatore producta est, formato prius corpore de limo terræ: & tamen animam primi hominis creatam esse fatetur Roccus; quandoquidem a supernaturali auctore nihil ad extra producitur per veram generationem, cum ipse materia in operum suorum molitione non indigeat; & si aliqua fiunt ex materia præexistente, hanc non requirit facultas Conditoris, sed operis constitutio. Dispositiones autem corporum necessariæ non sunt, ut anima rationalis subsistat, sed ut sentiat, & peragat vitæ corporalis officia. Ergo sejuncta a corpore sentire non poterit? Non utique, si sensionem dixeris passionem sui corporis, sive impressionem agitationemque partium corporearum, quæ animum non latet. At si sensatio accipiatur pro mentis humanæ perceptione, etiam excitata per occasionem & præsentiam corporis peregrini, E. G. ignium infernalium, aut supernorum cœlorum, non video cur anima a corpore divulsa sentire non possit. Quamquam, ne illam existimemus corpoream, sufficit si possit vel seipsam, vel Angelos, vel Deum intelligere: quod utique facere poterit etiam a terreno corpore separata.

Præterea arguit Roccus. Si anima rationalis crearetur, non contraheret ex semine Adæ originale peccatum. Atqui contrahit. Non ergo creatur. Majorem probat 1. auctoritate Augustini, qui in libro

de

de Origine Animæ, five Epift. ad Hieronymum 28. ait parvulos originali peccato non obftringi, fi animæ fingillatim a Deo fingulis nafcentibus inferantur. Addit & rationem: Qui affirmant animam creari, & tamen originale contrahere peccatum, docent illam ex infecto corpore, cui ineft, inquinari. Sed aliud eft verba profundere, aliud fapere. Demonftrent, inquit, quomodo anima trahat ex femine Adæ peccatum, fi anima nullam ex femine Adæ ducit originem. Nullum accidens abfque fubjecto poteft exiftere, five pofitivum illud fit, five privativum: Peccati originalis fubjectum eft anima: Ergo fi anima ex Adæ femine non propagatur, neque peccatum propagatione diffunditur. Hæc Roccus.

Refp. Nego majorem; & quoniam Adverfarius abutitur etiam auctoritate Auguftini, ei refpondendum eft, ut diximus S. Patrem refponfum dediffe Juliano: *Quid fugis ad obfcuriffimam quæftionem?* Nam falvatur ex æquo peccatum originale, five anima vitiata traducatur ex Adam, five inferatur corrupto ac fordido corpori. Quod Roccus opponat verba Auguftini, facit ejus maxima & inconfiderata temeritas. Primum quoniam S. Pater nunquam dubitavit de propagatione animæ per femen corporeum, ut Philofophus ifte contendit. Deinde quia S. Pater nec de propagine fpirituali loquitur affertive, fed ambigit ubique, & difficultates fcite prudenterque proponit. Immo in memorato libro prope finem affirmat fe illam opinionem quod ex una fiunt omnes animæ, nolle difcutere. Ad rationem productam refpondendum eft, Animam licet non propagetur per femen, infici ex conſortio corporis, cum quo unum hominem conftituit, ficut aqua vitiato in vafe corrumpitur. Id vero quo pacto fiat, erit proximo libro inquirendum. Originalis maculæ fubjectum effe animam concedimus: atque etiam ex hoc capite infertur animam effe incorpoream; peccatum enim aut juftitia non funt affectiones corporum, fed fpirituum. Falfum quoque eft accidentia abfque fubjecto nunquam traduci. Tranfeunt de uno in alterum (inquit Eftius in 2. dift. 17. §. 16. ad 10.) fubjecto non transfufo hærefes, errores, vitia, lepra, peftis, aliaque morum & morborum contagia.

Infiftit. Si eft animus a Deo infertus corpori, non ex propagine ac femine, recte Pelagiani objiciebant Catholicis, quod Deum faciant injuftum. Quæ eft enim juftitia fpiritum incontaminatum nihil habentem commune cum carne huic alligare, peccati maculæ, pœnifque fubjiciendum?

Refp. Nego malam injuftamque confecutionem. Non enim peccatum ex divina inftitutione, & fpectata vi creationis traducitur, fed humano reatu, & primi parentis malitia: cujus cauffa corporeo vafe polluto, quod Deus terrenum fane, fed defæcatum & abfque forde formavit, non debet inftituendæ naturæ ordinem immutare. Quod appofite

posite docet ad quartam objectionem Vincentianam Beatus Prosper in hæc plane verba : *Prævaricatio hominum disposita a sæculis creationis ordinem turbare non potuit , & merito creatura peccatrix pœnalem dominationem illius patitur , cui relicto vero Domino , sponte se vendidit . Hæc quippe servitus non institutio est Dei , sed judicium , &c.*

Argumentatur rursus memoratus Peripateticus . Humanum semen habet fecunditatem , quæ attingit terminum *formalem* generationis : Terminus generationis est anima : Ergo anima gignitur seminis fecunditate . Minor probatur primo quoniam semen canis animam canis producit : Igitur semen hominis animam hominis . Ulterius Brutorum animæ excedunt perfectione brutorum semen , & nihilosecius per illud propagantur . Gigni ergo & propagari potest rationalis anima per semen hominis , quamvis eodem semine sit perfectior . Amplius : Si anima vegetativa aut sensitiva educta de potentia materiæ , nollet Deus creare animam rationalem , quidnam ex illo homine nasceretur , brutum animal , an homo ? Insuper naturalissimum est omnium viventium non *orbatorum* generare sibi simile : Itaque vel simile sibi generat homo , vel erit *orbatus* & putrigenitus . Generat ergo simile : At similitudo non consistit in materia , sed in specie , natura , & forma : Igitur etiam *forma* , quæ est anima , ab homine generatur .

Resp. nego minorem . Etenim homo generat hominem , non quod fecunditas seminis attingat productionem animæ ; sed quoniam inducens dispositionem materiei , cui Deus ex instituta naturæ lege inserit animam spiritualem , est efficiens caussa unitionis partium , quibus constituitur rationale animal , homo . Et quoniam Philosophus cum quo disputo catholicus videri vult , & Sanctorum Conciliorum recipit auctoritatem , respondeat an Virgo Maria sit Dei Mater , si neque divinam naturam , neque Verbi personam potuit alia ratione generare , quam subministrando materiam , cui substantialiter unitus est filius Dei ? Aut ergo desinant Roccus , Pomponatius , & reliqui hujus furfuris se jactare Catholicos , aut fateantur necessarium non esse ad veram generationem , quod fecunditas seminis cujusque termini productionem attingat . Quoniam vero nos provocant ad solam physiologiam ; nego hominem deterioris esse conditionis , quam sint bruta animalia , propterea quod nequeat animam generare . Imo ex quo præditus sit anima spirituali præstat viventibus ceteris , quantum rei corporeæ substantia spiritualis ; & etiam hominis generatio generationibus irrationalium , quantum dispositio materiæ & partium unitio est in hominibus , quam sit in reliquis , mirabilior . Quod sequitur de perfectione animæ brutorum, falsum est in eorum sententia qui nullam animam agnoscunt , præter mentem humanam , a corporis figuratione distinctam . Figuratio enim & dispositio partium est quidem rerum corporalium perfectio , sed quæ sita est in modificatione materiæ , non in productione novæ substantiæ .

ſtantiæ. Atque materiam explicare & diſponere poſſunt ſingula quæ moventur. Rationalis autem ſubſtantia non eſt quædam corporalis materiei diſpoſitio; nam quantumvis materia elaboretur, nequit eſſe principium percipiendi inviſibilia & divina. Atque hæc philoſophandi ratio videtur in hac quæſtione ſatis idonea ad ſolvenda Adverſariorum Sophiſmata. In ſententia autem Peripatetica recurrendum eſt ad eductionem formarum ex præexiſtente materia. Anima quippe ſenſitiva neque exiſtere poteſt, neque munus aliquod exercere niſi dependenter a corpore, & icciro de potentia materiæ poteſt educi. Sed rationalis, cum non dependeat a materia in omni prorſus operatione, nequit produci ex præexiſtente ſubjecto. Diſpoſito corpore tenetur Deus Animam ei conjungere, non abſolute, ſed hoc providentiæ ordine præſuppoſito: unde tertia argumentatio futilis eſt, & inepta. Si Deus alium naturæ ordinem inſtitueret, & animam non crearet, naſceretur homo irrationalis, non hujus inſtitutionis. Ad ultimum vero conſtat ex dictis, hominem generare ſimile quatenus ita materiem diſponit, ut ei Deus inſerat animam, qua ſpecies & natura humana perficitur. Nam inſerta anima corpori filius gerit imaginem & ſimilitudinem Patris, tametſi anima non ſit ex ejus ſemine propagata.

Inſuper objicit: Anima rationalis, ſenſitiva, & vegetativa eſt in homine una eademque: Homo generat animam vegetativam & ſenſitivam: Igitur generat & animam rationalem.

Reſp. Falſam eſſe in ſententia plurium Philoſophorum majorem: nam in animalibus nullam aliam animam ſenſitivam agnoſcunt præter quamdam muſculorum, ſpirituum, artuum, fibrarumque diſpoſitionem, & præter ſubtiliores partes ſanguinis, quibus corpora apte diſpoſita moveantur. Hæc vero, niſi anima rationalis inſit, omni ſenſu deſtituuntur. Eſt enim ſenſus, inquiunt, mentis perceptio excitata fibrarum nervorumque concuſſionibus. In quorum principiis diſtinguenda erit minor. Homo generat animam vegetativam, & ſenſitivam, ideſt corporea membra quæ dilatantur & creſcunt, atque ad illorum concitationem præſens Anima, quam Deus creat, percipit ſenſibilia, concedo: Generat animam vegetativam, & ſenſitivam, ideſt quamdam ſubſtantiam a materia corporali, ejuſque modificatione ſejunctam, nego. In Peripatetica autem Schola reſpondetur animam vegetativam & ſenſitivam perfecto jam fœtu, & adveniente anima rationali interire, quoniam hæc illarum virtutem præcontinet, & ſola movere poteſt, & vitam tribuere corporalibus membris: aut, ſi magis placet, tres ſimul animas conſiſtere in eodem corpore, & vegetativam ac ſenſitivam traduci, rationalem creari.

Adhuc argumentatur. De ratione cujuſque animæ eſt informare materiam, & ei adæquate aptari: Rationalis anima informat materiam: Ergo ei aptatur adequate. Aptari autem quid eſt, niſi partes materiæ par-

partibus formæ respondere? Partibus itaque constat anima, & gignitur corporali propagine. Tandem qui animam docent creari a Deo, asserunt illam totam esse in qualibet parte corporis. Hinc vero sequitur manifestissima contradictio: nam abscisso brachio ubi tota erat anima, jam remota est a toto corpore reliquo, & remanet tota in eodem corpore. Tota ergo divulsa erit, & tota remanet. Hactenus Antonius Roccus.

Resp. Et hæc in sententia modernorum Philosophorum nihil urgere. Distinguunt hi in homine duplicem *formam*, materialem, quæ est ipsa humani corporis figuratio, & spiritualem, scilicet mentem in unaquaque parte corporis alicujus sensus fungentem munere, modo organa sint apte disposita. Idem videtur sentire Augustinus, qui de Fide & Symbolo cap. 3. inquit: *Homo excepta forma membrorum, quæ diversis generibus animantium diversa tributa est, non differt a pecore, nisi rationali spiritu, qui mens etiam nominatur*. Itaque respondemus *formam* illam, quæ partibus materiæ divisibilitate sua coaptatur, esse illam *formam* quæ consistit in figura & dispositione membrorum, per quam homo nihil differt a pecore, non mentem ac formam spiritualem, per quam hominis species constituitur nobilior reliquis animant bus. At Peripateticus reponet, animam singulis membris aptari, quoniam licet inextensa, virtualiter divisibilis est, idest habet virtutem, quæ singulis partibus corporis applicatur. Diluent pariter utrique Philosophi argumentationem postremam. Illi enim respondebunt animam in ea parte cerebri considere, ad quam nervorum omnium pertingunt filamenta, quibus corporalia membra tuetur, atque sentit quicquid accidit exterius, fibrasque aut comprimit, aut divellit. Quare scisso brachio non anima dividitur, sed venæ, arteriæ, aliaque filamenta, per quæ ab anima residente in cerebro movebatur. Similia reponent qui statuunt animæ sedem in corde. Neç tamen si totam etiam illi brachio inesse arbitraris, infertur animam una fuisse conscissam, sed tantum a scisso membro discessisse. Imo neque anima sensitiva, quæ tamen corporea est, dividitur juxta Peripateticos, dum brachium abscinditur: sed secantur duntaxat animæ imperfectorum, quorum corpora sunt paribus segmentis conglutinata, ut lacertæ & lumbrici.

Oppones ultimo. Quod anima fiat ex propagine, & de femore parentum egrediatur, videtur sacris literis magis conforme. Ergo anima propagatione seminis generatur. Probatur antecedens I. Genes. II. 23. dicitur mulier sumpta a viro, neque in ejus formatione legitur Deum inspirasse in faciem ejus spiraculum vitæ. Ergo anima Evæ ex anima Adæ facta est, neque Deus aliam, quam primi hominis animam produxit ex nihilo. II. Ejusdem libri cap. XII. 5. legimus, quod Abram profecturus de Haran tulit Sarai uxorem suam: *Et animas, quas fecerant in Haran*. Et cap. XLVI. 26. habetur: *Cunctæ animæ, quæ ingressæ*

gressæ sunt cum Jacob in Ægyptum, & egressæ sunt de femore illius; &c. Fiunt ergo animæ a generantibus, atque illorum ex femore egrediuntur. III. Apostolus ad Hebræos cap. VII. 9. demonstrat Sacerdotium Christi esse nobilius Levitico, quoniam illud præfiguratum est in Melchisedech, cui decimas omnium divisit Abraham; ideoque, *Et per Abraham Levi decimatus est: adhuc enim in lumbis Patris erat, quando obviavit ei Melchisedech.* At Levi non erat in lumbis Abraham ratione solius carnis, sed etiam animæ; alias etiam Christus decimatus fuisset, cum natus sit ex semine Abraham secundum carnem. Igitur universorum hominum, excepto Christo, tam caro, quam anima propagatur ex femore, lumbisque parentum.

Resp. nego ant. Ad priorem probationem dico in Genesi nec legi animam Evæ fuisse traductam, sed tantum quod corpus illius fuerit extractum de corpore Adæ: unde hoc argumento non probatur nec creatio, nec propagatio animorum. Dicitur autem mulier *Virago*, quoniam est os de osse viri, & caro de carne, ut habetur eodem versu: non quod sit anima de anima, & spiritus de spiritu. Vide Augustinum Epist. 28. ad Hieron. Ad alteram respondet S.Pater in Epist. ad Optatum num. 19. filios Abraham, & Jacobi appellari Animas modo quodam locutionis, quo significatur per id quod continetur illud quod continet, sicut Virgilius ait septimo Aeneid. *Vina coronant*, cum coronentur vasa vinaria. Animadvertit etiam Gen. 46. haberi pronomen relativum masculini generis, *Qui egressi sunt de femoribus ejus*: quo manifeste significatur exiisse de femore patris homines, non animas. Id vero secundum versionem LXX. in qua legitur: οἱ ἐξελθόντες ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ; nam Vulgata habet ut supra recitatum est. Ad ultimum respondet lib. X. de Gen. ad lit. cap. 20. Christum non fuisse cum Levi decimatum in femore Abrahæ, quoniam non venit in uterum matris per viri concubitum, sed a virgine conceptus est absque semine. Pergamus itaque ad reliquas controversias, nam de origine Animæ videmur satis superque dixisse.

CAPUT V.

Sequitur quæstionis pars tertia, quæ est de immortalitate Animorum.

ITaque cum spiritus nihil habeat commune cum corpore non potest simul cum ipso interire. Quod nunc breviter demonstraturus sum adversus rudiores, qui sibi hanc apertissimam veritatem nequeunt persuadere. In quorum numero inique nonnullos Catholicos recensent Lucas Osiander Cent. XVI. lib. I. cap. 16. & Daniel Classenius lib. I. Theo-

log. Gentilis cap. XIV. viris doctrinæ spectabilis, ac summæ dignitatis nequaquam parcentes. Sed prodidit sese stylus ipse mendacii. Nam de his unum referunt dixisse, se animæ immortalitatem firmiter non credidisse, cum jam mortuus esset: cui autem hæc mortuus significaverit, ipsi nesciunt. Videatur Classenius septimo Thesauri Græcarum Antiquitatum volumine pag. 76. Immortalitatem Animæ negant, qui nullam substantiam admittunt præter corporalem, divisibilem ac solubilem, & omnem animam constituunt in quadam dispositione materiæ, sive congerie atomorum. Sunt aliqui tamen, qui materialem putant animam & nihilominus immortalem; id vero non ratione, sed fide tenere se profitentur. Hi sunt, qni existimant animam generari corporeo semine: quos refutavimus capite præcedenti.

Propositio: Anima rationalis non moritur simul cum suo corpore, sed perpeti vita fruitur.

Nam primo id eloquia divina testantur. Sap. III. 1. legitur: *Justorum animæ in manu Dei sunt, & non tanget illos tormentum mortis. Visi sunt oculis insipientium mori.... illi autem sunt in pace*. II. Macchab. XII. 44.: *Nisi eos qui ceciderant resurrecturos speraret, &c.* Joan. XII. 25. *Qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam*. Matthæi XXV. 46. *Ibunt hi in supplicium æternum: justi autem in vitam æternam*. 2. ad Corinth. V. 1. *Scimus enim quoniam si terrestris domus nostra hujus habitationis dissolvatur, quod ædificationem ex Deo habemus, domum non manufactam, æternam in cælis*. Sunt alia generis hujus innumera.

Consentiunt Ecclesiæ PP. quorum verba necessarium non videtur producere. Legatur Coccius in Thesauro, & in lib. 2. de Operibus sex dierum Franciscus Suarez. Nedum Patres, verum etiam *multi tam Græci, quam Barbari persuasum habent quod vivat anima humana post discessum a corpore*, ait in VII. contra Celsum Origenes. Et recte quidem. Nam ut mittam Pythagoram, & Platonem in Phædone, & XII. de Rep., Diodorum Siculum lib. XVIII, Macrob. in Somn. Scipionis, Salustium in Catilin. aliosque nominis celebritate præclaros; immortalitatem animorum tenuisse Thraces scribit lib. II. cap. II. Pomponius Mela. Idem tradit de Chaldæis & Indis Pausanias in lib. quarto. Certissimum est ergo probari immortalitatem animarum Scripturis, Traditione, atque plurium etiam Gentilium consensu.

Tertio probatur demonstrationibus. Quarum prima est. Anima humana incorporea est, & caret partibus; Ergo est suapte natura immortalis. Antecedens demonstratum est supra cap.3.prop.1. consequentia pariter probata est in libro de Angelis cap. 3. prop. 2. *Quomodo enim dissolvi potest quod non est compositum?* inquit Greg. Nys. Orat. Catach. c. 8. Huc reduci possunt argumenta Philosophorum quod principium intellectionis sit per se subsistens, atque, ut Peripatetici loquuntur, *per*

per se forma: de quo plura S. Thomas in II. contra Gentes cap. 55. 57. & 1. p. q. 75. art. 6. Vide & Melchiorem Canum lib. XII. cap. 14. In his tamen argumentationibus nos ab horum Philosophorum principiis aliqua ex parte distamus; non enim *species omnes intelligibiles* a phantasmate dependere arbitramur: atque ita deridere possumus ratiocinationes eorum, qui probant mentem humanam, ex quo a corpore per sensus species debeat emendicare, aut cum corporibus interire, aut solutam a corpore in modum glirium somno otioque torpere. Atque hinc est quod Peripatetici multi, præditi etiam magni ingenio & magna philosophiæ Aristotelis eruditione, pronuntiarunt immortalitatem animorum fide credi, sed nullo certo physico argumento patescere. Quos cum disertissime Canus insectetur, & perpolito dicendi genere hanc propositionem confirmet; tamen prope finem disputationis hæc scribit de argumentis, quibus Peripatetici demonstrant animæ immortalitatem: *Quod si hujusmodi argumenta tibi evidentia non sunt, memento nec ceteros ex tuo ingenio æstimandos esse, neque hic evidentiam mathematicam requirendam*. Nos ergo ex Augustinianis principiis probamus rationalem substantiam esse omni corpore nobiliorem, quoniam illius naturam perspicue intelligibilem novimus absque omni extensione, & ideas rerum defendimus superinditas, non a corporibus emendicatas.

Nisi omnem perceptionem oriri dixeris a sensu, & phantasmate juxta Peripateticam doctrinam; assequeris optime argumenta Augustini in libro de Immortalitate Animæ: de quo tamen commoneo, ut legatur libri 1. Retract. caput XV. Probat enim S. Pater Animum esse immortalem ex quo sit subjectum scientiæ ac disciplinæ immutabilis, atque ei insit ratio perfectior quocunque corpore, necnon lex & ordo invariabilis numerorum, & veritas, qua nihil potest esse præstantius. De quo argumentorum genere arbitror eum, qui præcedentes lucubrationes attente legerit, plane fuisse informatum.

Firmissimæ sunt argumentationes ex Dei providentia petitæ. Deum esse & ratio demonstrat, & probat hominum universorum conscientia. Atque Deum justissimum esse remuneratorem bonorum operum, & malorum vindicem liquet ex idea summi & incommutabilis boni: non enim bonum rectumque Dominum judicat quisquis illum absque præmiorum pœnarumque lege constituit. Atqui nisi sit perennis animorum vita post mortem, boni plures mercede, & improbi supplicio debito privabuntur; quod est Deum facere improvidum, rerumque humanarum inscium & negligentem. Est ergo post interitum corporis, Animi perpetua & interminabilis vita. Hoc argumentum primo nobis exhibuerunt sacræ literæ: Job. XXI. a versu 7. *Quare ergo impii vivunt, sublevati sunt, confortatique divitiis?* Psalm. LXXII. a versu 3. ad postremum. Habacuc 1. & II. capite. Idem urget Chrysostomus hom. 4. de

de Providentia: nec latuit Ciceronem in libro de Senect. & in primo Tusculan. Qq. Hinc est quod impii ut suis indulgerent cupiditatibus Dei providentiam sustulerunt, ut legimus Psalm. XIII. 1. & Sap. II. 1. 2. & 3. S. P. Augustinus in libro Confessionum suarum VI. cap. ultimo, *Disputabam*, inquit, *cum amicis meis Alipio & Nebridio de finibus bonorum & malorum Epicurum accepturum fuisse palmam in animo meo, nisi ego credidissem post mortem restare animæ vitam, & tractus meritorum, quod Epicurus credere noluit*.

Accedit inditus amor beatitudinis, & omnium hominum solicitudo & cura eorum, quæ post mortem futura sunt. Hujusmodi anxietas aliud non est, quam certa & constans prænotio, sive instinctus naturæ omnia ad bonum congruens recta trahentis. Instinctus autem & inclinatio naturæ fallax esse non potest, alioqui melior foret conditio pecudum, quam hominum, cum illæ ab auctore naturæ ad finem sibi debitum dirigantur. Oportet ergo, ut sit revera immortalis vita, quam appetit creatura quælibet rationalis. Quam argumentationem non solum urgent Theologi ac Patres, verum & Tullius memorato loco, ubi antiquorum Philosophorum sententias exponit, & in Epist. 117. Seneca.

Objicies. Animam simul interire cum corpore scribit Ecclesiastes cap. 3. v. 19. Apostolus in 1. ad Timothæum cap. VI. 16. atque evincitur ex Levitici XVII. v. 14. Ecclesiastes enim ait: *Idcirco unus interitus est hominis & jumentorum, & æqua utriusque conditio: sicut moritur homo, sic & illa moriuntur: similiter spirant omnia, & nihil habet homo jumento amplius: cuncta subjacent vanitati, & omnia pergunt ad unum locum: de terra facta sunt, & in terram pariter revertuntur. Quis novit si spiritus filiorum Adam ascendat sursum, & si spiritus jumentorum descendat deorsum?* Paulus vero expresse affirmat quod *Deus solus habet immortalitatem*. In Levitico sunt hæc verba: *Anima omnis carnis in sanguine est*. Non animam dixit divinus Auctor pecudum tantum, vel jumentorum, sed *omnis carnis*. Et *carnis* nomine etiam homines designari constat ex cap. VI. Gen. 12. & Joannis III. 6. Ad summum animorum immortalitas, si ulla est, erit gratia mortem coercens, ut definit VI. Synodus Act. XI. Erit ergo suapte natura omnis homo quantum ad animam corruptibilis & mortalis.

Resp. ad locum Ecclesiastæ, unum esse interitum & jumentorum & hominum quantum attinet ad vitam corpoream communem omnibus animantibus: nam & homini, cui dederat Deus posse non mori, posteaquam sese avertit a Creatore suo, & perdidit originalem justitiam, dictum est Gen. III. 19. *Pulvis es, & in pulverem reverteris*. Ita nihil habet homo jumento amplius ratione corporis & vitæ animalis in carne prætereuntis; & cuncta ad eamdem terræ conditionem redeunt, unde facta sunt, quoniam humani corporis molem Deus de limo formavit.

mavit. Mens ergo in terram non revertitur, cum de terra non sit producta. Reliqua verba sunt admirantis, & reprehendentis improbos, quorum animus adeo terrenis cupiditatibus illaqueatur, ut nonnisi terrena sapiat, & solum corporis interitum, ut jumentorum mos est, perhorrescat. Conferenda sunt cum his verba Sap. 11. *Dixerunt enim cogitantes apud se non recte: Exiguum & cum tædio est tempus vitæ nostræ, & non est refrigerium in fine hominis, &c.* Etiam citato capite Eccl. v. 17. habetur: *Et dixi in corde meo: Justum & impium judicabit Deus, &c.* Quibus commonet nos alteram manere vitam, in qua non videtur, quomodo sub sole contingit in loco judicii impietas, sed merces æqua rependitur. De testimonio Apostoli, & auctoritate & sensu VI. Synodi vide lib. x. cap. 3. Legatur & Augustinus libro septimo de Genesi ad literam sub finem, ubi ait quod anima *sit immortalis secundum quendam vitæ modum, quem nullo modo potest amittere; secundum quamdam vero mutabilitatem, qua potest vel deterior vel melior fieri, non immerito etiam mortalis possit intelligi, quoniam veram immortalitatem solus ille habet, de quo proprie dictum est, Qui solus habet immortalitatem.* Consimilia tradit in Epistola ad Hieronymum de Origine animæ cap. 2. num. 3.

Ad Levitici verba reponent non vulgares Philosophi animam quidem omnis carnis aut immolandæ super altare Domini, aut ad mensam comedendæ, cujus profecto generis non est homo, nihil esse quam subtiliores partes sanguinis; nec in brutis reperiri animam sensitivam, quæ sit substantia aliqua distincta a materia, qualem propugnant Peripatetici. Sed de brutorum anima viderint alii. Longe hac præstantiorem & ab interitu liberum animum esse humanum, persuasum habent qui defunctorum spiritui etiam funerum cæremoniis sacros honores impendunt. Vix enim invenies aliquem, qui animum suum tanto dedecore afficiat, ut corpus illius sedem tumulandum credat asini sepultura. Respondendum itaque cum Augustino quæst. 57. in Leviticum, animam omnis carnis esse in sanguine, quatenus in hac vita vivitur dum sanguis per corporis membra omnibus in venis diffunditur; vel animam hoc loco significare duntaxat vitam temporalem, quomodo Apostolus, ut se ostenderet paratum ad sanguinem pro Evangelio fundendum, inquit, *Non enim facio animam meam pretiosiorem quam me.* Reliqua argumenta soluta sunt cap. III. Prop. 1. & cap. IV. Prop. 2.



CA-

CAPUT VI.

Absolvitur disputatio de Anima hominis refellendo errorem de ejus transmigratione, & revolutione Platonica.

Μετεμψύχωσιν, ut Græci appellant, sive animorum de uno in aliud corpus transitum, vel, ut loquitur Tertullianus, *recidivatum* dicitur primus omnium tradidisse Pythagoras. Verum arbitror derivasse ab Aegyptiorum idololatria: hanc enim gentem principio Regum suorum memoriam astrorum symbolis, rerumque corporalium imaginibus coluisse, deinde tanquam numina sempiterna sydera ipsa, & alia Majorum symbola habere cœpisse, commonstrant quæ a nobis scripta sunt de Origine Polytheismi. In ea opinione magis confirmamur, quod Photius in Bibliotheca p. 1004. affirmat errorem illum ad Pythagoram ex Aegyptiis manasse. Eodem laborasse Stoicos omnes auctor est in libro III. cap. 18. Lactantius. Idem de antiquis Germanis scribit Appianus in Celtico, & de Indis lib.3. Physiologiæ Stoicorum differt. XII. Justus Lipsius. Quanto insuper honore Brachmanni Boves, Elephantes & animalia cetera prosequantur, scribit in Itinere ad Orientales Indias Vincentius Maria Carmelita Excalc. lib. III. cap.22. & 26. Etiam Plato animas hominum volvi post mortem credidit ad corpora bestiarum, auctore Augustino in x. de Civit. Dei cap. 30. Sic in Phædro scribit, sic in Timæo, sic in extremo de Republica. At non fuit Plato primus hujus erroris assertor, ut visum Irenæo lib. II. cap. 58. nunc 33, sed idololatræ Aegyptii, aut saltem Pythagoras, a quo nefarium Dogma accepit Empedocles, cujus extant apud Tertullianum de Anima cap. 15. & Diogenem Laertium in vita Philosoph. ea verba: *Thamnus & piscis fui*. Etiam Manichæi eodem errore imbuti sunt, apud Augustinum Hæresi 46. & in libro contra Adimantum cap. XII. Platonici quidam non solum *Transanimationem* defendunt, sed ulterius animarum reditum ad astra, unde sumptæ fuerunt; quamquam non conveniunt an exacto anno magno ibi in æternum debeant permanere, an infinitis revolutionibus cogantur iterum ad corpora terrena descendere. De hac animarum perpetua revolutione Virgilius in VI. Aen.

Has omnes, ubi mille rotam volvere per annos,
Lethæum ad fluvium Deus evocat agmine magno,
Scilicet immemores supera ut convexa revisant,
Rursus & incipiant in corpora velle reverti.

Exprimit autem Poeta per aquam Lethæi fluvii oblivionem; nemo quippe mortalium vitæ in alio corpore anteactæ juxta Platonem reminiscitur,

tur, propterea quod animæ in aliud corpus migraturæ exhibet Dæmon medicamentum, quo in gravem incidit aporiam. Refellendus modo eſt tam ſupinus & pervulgatus error quambreviſſime poſſumus, ut ad munus penſumque perſequendi lucubrationem de primo homine revocemur.

Propositio I. Non datur animorum de uno in aliud corpus migratio.

Manifeſtiſſima hæc veritas ſacrorum librorum auctoritate firmatur. Eccleſiaſtæ XII. 7. habetur: *Revertatur pulvis in terram ſuam unde erat, & ſpiritus redeat ad Deum, qui dedit illum*. At non rediret ad Deum, ſi in aliud corpus migraret. Apoſtolus ingemiſcebat, dicens: *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus*. Cupiebat corporis reſolutionem, ut eſſet cum Chriſto: & diſſoluta hujus habitationis domo alteram non manufactam firmiſſime ſperandam eſſe monebat. Si autem daretur tranſanimatio, eſſet de domo terreſtri in terreſtrem, & de corpore mortis in corpus mortis tranſeundum.

Refutatur etiam opinio Pythagoreorum ratiocinationibus naturalibus. Prima eſt Irenæi lib. II. cap. 33. & poteſt hac brevi forma proponi: Nemo reminiſcitur eorum, quæ in alio corpore perpetravit. Ergo qui putat ſe in alio corpore vitam egiſſe, id nulla ratione affirmat, nec probabili ducitur conjectura. Reponunt Platonici, quod animæ priuſquam in corpora intrent, potantur oblivione. Verum Beatus Irenæus ita Platonem perſtringit: *Si oblivionis poculum poteſt, poſteaquam ebibitum eſt, omnium factorum obliterare memoriam: hoc ipſum unde ſcis, o Plato, cum ſit nunc in corpore anima tua, quoniam priuſquam in corpus introeat, a Dæmone potata eſt oblivionis medicamentum?* Deinde ſi poſſet corporum admixtio omnium præteritorum delere memoriam; dum quis a ſomno evigilat, non reminiſceretur eorum, quæ ſoporatus & quieſcente corpore vidit in ſomniis. Id vero experientiæ quotidianæ adverſatur, cum anima recordetur, quæ apud ſe vidit, & in phantaſmate egit, eaque poſt plurimum temporis nuntiet proximis. Inſuper aggravat quidem corpus animam, quæ illo utitur tanquam organo & inſtrumento, & ſi corporea moles diſrumpitur, mens humana nequit operari per ſenſus, quemadmodum artifex extremum opus ſine inſtrumentis non perficit: ſed quæcumque corporis permixtio & effectio non poteſt efficere, ut anima, quæ eſt ſuapte natura ſubſtantia cogitans, omnem prorſus internam cogitationem & reminiſcentiam deperdat: quemadmodum nec defectus inſtrumentorum poteſt impedire atque omnino delere ideam, ac perceptionem artificis. Sed legendus eſt memorato loco Irenæus.

Altera argumentatio poteſt depromi ex Tertulliano lib. de Anima cap. 33. Si animabus, dum in alia corpora migrant, ea deputantur, quæ ipſo-

ipsorum meritis videntur congruere, E. G. porcorum immundis, luporum falsariis, glirium otiosis, asinorumque socordibus & ignaris: congruum est, ut etiam scelerum suorum reminiscantur, quibus talia corpora promeruerunt, maxime cum hoc fine ad ea volutentur, ut adimpleant quod negligenter prætermiserunt, & pœnam luant commissorum: Atqui nemo præteritorum factorum conscientia torquetur, nisi illorum tantum, quæ in hoc humano corpore perpetravit: Ergo ad hoc non venit, ut superioris vitæ corrigat vitia, pœnasque persolvat. *Si demutantur* (inquit Tertullianus) *non ipsa dispungentur quæ merebuntur: & evacuabitur ratio judicii, si meritorum deerit sensus. Deerit autem sensus meritorum, si status verterit animarum.*

Tertio loco nonnulla argumenta producam ex magno Ecclesiæ Doctore Augustino. Sit primum: Deus hominem condidit ad imaginem & similitudinem suam: atque hæc divina imago in animo potissimum sita est. Si daretur animorum transmigratio, corpora quoque brutorum fierent habitaculum spiritualis animæ. Igitur etiam belluæ essent procreatæ ad imaginem & similitudinem Dei. *Anima humana facta est ad imaginem & similitudinem Dei. Non dabit imaginem suam cani, & porco.* Inquit S. Pater in Psalmum 146. v. 9. Alterum sit: Jumenta, quæ hominum usui deserviunt, absque ullo crudelitatis scelere vapulant, freno reguntur, neque ulla est inter illa hominesque consuetudo. Nemo quippe non miratur extremam quorumdam Indorum stultitiam, qui bestias ingenti pretio redimunt, excipiunt hospitio, & ab earum carne abstinent, stercore etiam religiose servato, maxime boum atque elephantum. At si daretur animorum transmigratio, jumentis esset peculiaris honor habendus, & Indorum superstitionem docti quique probarent; quum in belluina corpora essent detrusæ animæ parentum & amicorum. Non ergo, nisi prorsus desipiat, hanc animorum revolutionem quipiam audebit asserere: *Quid ergo faciet de tanto scelere* (ait S. Pater contra Adimantum discipulum Manichæi cap. 12.) *si quando tardum jumentum plagis, aut concitatum freno fatigavit, in quo forte patris ejus anima fuerit? Ut non dicam quod etiam occidere paren[illegible] suos inter pediculos, & pulices potuerit, a quorum isti interfectione non temperant.* Tertio: Cum olim Manichæi, tum memorati Brachmanni fatentur animas hominum in corpora quidem jumentorum, pecudum, boumque revolvi, at non in minutissima cimicum, pulicum, aliaque hujusmodi: At si hominum spiritus migraret in bestias, etiam in tenuissimas revolveretur: Ergo non transmigrat. *Cur in vulpeculam* (inquit eodem loco Augustinus) *revolvi anima humana possit, & non possit in mustelam, cum catulus vulpeculæ fortasse etiam minor sit, quam magna mustela? Deinde si in mustelam potest, cur in murem non potest? Et si in istum potest, cur in stellionem non potest, deinde in apem, deinde in muscam, deinde in cimicem,*

atque

atque inde usque in pulicem, & si quid est aliud multo minutius, pervenire?

Propositio II. Non datur circulus Animorum, seu revolutio Platonica, qua anima Deum secuta sine ulla pœna ad alterum circum pervadat, confectoque omnium siderum cursu ad primam conditionem evolutis perpetuo sæculis revertatur.

Ad præcedentia argumenta, quibus animarum volutatio fuit generaliter impugnata, accedit ratiocinatio Augustini in x. de Civit. Dei cap. 30. & xii. cap. 20. Ea sic proponitur: Anima purgata, Deum secuta, & beatitudinem adepta juxta Platonicorum placita revolutis sæculis ad secundam vitam redit, optione unicuique proposita, ut corpus eligat, quod velit, E.G. Anima Orphei corpus cygni, Ajacis leonis, Thamyræ philomelæ, Agamemnonis aquilæ; ut in Phædro ait Plato. Hoc autem est omnino incredibile. Ergo commentitius est circumitus & circus animorum. Minor probatur; quoniam stultum est credere ex illa vita, quæ beata esse non potest, nisi certa sit anima de sua futura æternitate, *desiderari corporum corruptibilium labem, & inde ad ista remeare, tanquam hoc agat summa purgatio, ut inquinatio requiratur.* Confirmatur; nam animæ juxta Platonis doctrinam nunquam beatitudinem consequuntur, quam instinctu appetunt naturali, cum post temporum volumina sciant se iterum ad miseriam, terrenamque calamitatem redituras: aut si id ignorant, non sint veram felicitatem consecutæ. Recte ergo Tullius in vi. de Republica dicit ex sententia Platonis vitam ubique jugi malorum fonte circumseptam esse; & præceptoris doctrina jure displicuit Porphyrio: quem puduit illud credere, *ne mater fortasse filium in mulam revoluta vectaret.* Legendus in locis, quæ innuimus S. Pater, & Alipius Reylof Gandavensis lib. vi. de Anima cap. 3.

Oppones: Transmigratio animorum non videtur repugnare Scripturis. Nam in Joannem Baptistam revolutum spiritum Eliæ, constat ex apertissimo Christi testimonio Matth. xi.14. *Ipse est Elias.* Transmigrant ergo animi de corpore hominis unius in corpus alterius. Revolvi etiam ad bestias & volucres colligitur ex Psalmo 146. 9. ubi legimus Deum præbere escam *pullis corvorum invocantibus eum.* At non invocarent corvi Dominum, nisi anima spirituali præditi essent. Venit itaque interdum spiritus hominis ad corpora ferarum & volatilium.

Resp. ad 1. Si animus Eliæ vere in Joannem migraverat, eccur interrogantibus Levitis Jo. 1. v. 21. num esset Elias, respondit, *non sum?* Itaque, ut Augustinus scribit Tractatu in Joannem quarto, *si figuram Præcursoris advertas, Joannes ipse est Elias: quod enim ille ad primum adventum, hoc iste ad secundum erit. Si proprietatem personæ interroges, Joannes Joannes, Elias Elias. Dominus ergo ad præfigurationem recte, ipse est Elias; Joannes autem recte ad proprietatem, non*

 sum

sum Elias. Idem scribit Tertullianus de Anima cap. 17. Hieronymus Epistola ad Algasiam 151. q. 1. & Gregorius hom. VII. in Evangelia. Pulli autem corvorum dicuntur Deum *invocare* metaphorice, quatenus clamitant crocitando: unde vertit Hieronymus *Filiis corvi clamantibus*. Atque Psalmista nobis providentissimam Dei curam hoc exemplo commendat. Pulli enim corvorum antequam plumescant, non pascuntur a parentibus, ut mos est volucrum ceterorum, & postea enutriti pelluntur e nido, & tamen quærunt a Deo escam sibi. Videatur Isidorus in XII. Etymolog. cap. 7. & Elianus lib. 2. Hist. Anim. cap. 49. Corvorum pullos magnus Augustinus interpretatur Gentiles, *Qui simulacra colere videbantur parentum suorum, & conversi sunt ad Deum*.

CAPUT VII.

Reditur ad primum Hominem, & inquiritur, quomodo conditus fuerit ad Imaginem Dei, & cum originali justitia.

PRIMUM hominem creatum esse ad imaginem & similitudinem Dei aperte divina Scriptura testatur. Ad rationem imaginis requiritur, ut rem, cujus imago est, peculiariter repræsentet. Epiphanius ait Hæresi 70. incertum esse, an hæc imago in anima vel corpore sita sit: sed errasse scribunt cum Gregorio de Valentia disp. VIII. quæst. 3. p. 1. Theologi alii. Quoniam vero Magister sententiarum in II. dist. XVI. demonstrat auctoritate Augustini similitudinem non solum consistere in essentia, quæ immortalis & incorruptibilis est, verum etiam in amore virtutis, atque innocentia & justitia; etiam de originali integritate est disquirendum.

PROPOSITIO I. Homo factus est ad imaginem Dei secundum Animam: & hæc imago in facultate intelligendi & volendi, atque in arbitrii libertate consistit.

Etenim Genes. 1. 26. hominem creatum legimus ad imaginem Dei, ut præesset *piscibus maris, & volatilibus cæli, & bestiis, universæque terræ*. Atqui homo ceteris animantibus præest non proceritate aut robore corporis, sed facultatibus animi. Ergo non in corpore, sed in animo Imago Dei sita est. Deinde conveniunt in hoc Ecclesiæ Patres, & Theologi; quorum princeps Augustinus lib. 24. contra Faustum cap. 2. inquit: *Eum ad imaginem suam non fecit, nisi secundum id quod interius est, non solum incorporeum, verum etiam rationale, quod pecoribus non inest*. Insuper lib. VII. ex libris Augustini de Trinitate, Patris, Filii, & Spiritus Sancti imaginem in mente ejusque notitia & amore peculiariter expressam ostendimus. Præterea, ut idem Au-

Auguſtinus docet in lib. 83. Qq. q. 51. inter creaturas omnes, *Quæ ſapiunt Deo ſimilitudine proximæ ſunt*. Et ratio eſt, quoniam creatura intellectualis, & ſapientiæ capax & eſt, & vivit, & cognoſcit, cum creaturæ aliæ aut non cognoſcant, ut bruta, aut non vivant, ut lapides: ideoque ſubſtantia intelligens eſt id, quo nihil melius in creatura invenitur. Oportet ergo, ut imago Dei exiſtat in Anima, per quam homo divinitatis ſubſtantiam, ideſt, plenitudinem eſſendi peculiari modo repræſentat.

Ex quibus ſequitur primo etiam Angelum, cum ſit ſpiritualis ſubſtantiæ, & præditus vi intelligendi, ad imaginem Dei fuiſſe creatum, & quidem peculiari quadam ratione, cum majori intelligentiæ polleat acumine. Sequitur ulterius etiam mulierem in ſe imaginem divinam referre, ut colligitur ex primo Geneſeos 27. *Ad imaginem Dei creavit illum, maſculum & feminam creavit eos*. Quamquam mulier rectiſſime appellatur ab Apoſtolo in priori ad Corinthios xi.7. *gloria viri*, quatenus ex viro producta eſt, eique ſubjicitur. Conſequitur tertio hominem peccando imaginem Dei penitus non amittere, quoniam in eo non extinguitur lumen rationis, neque omnino perit liberi arbitrii facultas: tametſi dum actu peccat, erratque extra rationis ſemitas, comparandus ſit jumentis inſipientibus, & fiat ſimilis vanitati. Sequitur præterea hominem & Dei imaginem appellari, & ad imaginem Dei procreatum, ut diſtinguatur a Verbo, quod eſt divinæ ſubſtantiæ perfectiſſima imago, & ſapientia Patris, non creata, ſed nata; nec diceretur recte ad imaginem Patris, quæ verba demonſtrant imparem quamdam ſimilitudinem. Legendus Auguſtinus xv. de Trinit. cap. 2. & 3. & Magiſter ſent. in II. diſt.xvi. §. ultimo. Poſtremo ſequitur divinam imaginem etiam in corpore quodammodo relucere, ut idem Aug. docet in vi. de Gen. ad lit. cap. 12. & in 1. de Geneſi contra Manichæos cap. 17. *Omnium enim animalium corpora, ſive quæ in aquis, ſive quæ in terra vivunt, ſive quæ in aere volitant, inclinata ſunt ad terram, & non ſunt erecta, ſicut hominis corpus. Quo ſignificatur etiam animum noſtrum in ſuperna, ideſt in æterna ſpiritualia erectum eſſe debere. Ita intelligitur per animum maxime, atteſtante etiam erecta corporis forma, homo factus ad imaginem, & ſimilitudinem Dei*. Atque poterunt hoc pacto conciliari Patres, qui etiam in corpore humano divinam imaginem agnoverunt; ut in Dracontii Hexamerone:

Sed dominatorum dominator ſummus & auctor
Limavit per membra virum de pulvere factum:
Limus adhuc deformis erat; membratur in artus
Corporea ſpecies hominis cæleſtis Imago.

Propositio II. Similitudo Dei præter ſubſtantiæ intelligentis naturam, etiam dona virtutum, divinarumque gratiarum munera videtur complecti.

Id innuunt primum sacræ literæ. Nam Apost. ad Ephes. iv. 24. & ad Colofs. iii. 10. hortatur nos ad caritatem, & exercitia virtutum, ut spiritu renovemur *secundum imaginem Dei*, ad quam creatus est primus Adam. Igitur præter rationalem naturam quæ Dei imago est naturalis, impertitus est universorum Creator homini gratiarum dona, in quibus splendescit imago quædam supernaturalis, cujus caussa nuncupamur Dei filii, eique speciali titulo similes. Ait etiam Joannes Epist. 1. cap. iii. 2. quod in Patria *Similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est*. Divina ergo similitudo non qualemcunque cognitionem, sed supernaturalem, & sanctæ dilectioni conjunctam commonstrare videtur. Nec tamen hic sequitur primum hominem ab initio vidisse Deum facie ad faciem, ut quidam commenti sunt; non enim habuit plenitudinem beatitudinis, & caritatem adeo fervidam, ut non posset ad commutabilia bona converti, quomodo ipse probavit eventus. Similitudo ergo Patriæ in hoc est perfectior, quod justi per liberum arbitrium excidere a caritate non possunt, orta ex manifesta visione Dei sanctæ dilectionis necessitate, quæ cum flexibili hominum viatorum arbitrio nequit connecti.

Etiam Patres similitudinem Dei in amore virtutis constituerunt. Irenæus lib. 5. adversus hæres. cap. 6. docet *imaginem haberi in plasmate, similitudinem vero assumi per spiritum*: hac autem improbos & carnalibus cupiditatibus deditos propria culpa carere. S. Hieronymus in Comment. ad cap. 28. Ezech. ait Dei similitudinem compleri *in baptismate*. S. P. Augustinus adversus Adimantum discipulum Manichæi cap. 5. eamdem similitudinem apparere scribit *in dilectione inimicorum*: quod conforme est testimonio Evangelico Mat. v. vers. 45. Plura Patrum testimonia affert Bellarm. de Gratia primi hominis cap. 2. quibus *cogimur* (inquit) *admittere non esse omnino idem Imaginem & similitudinem, sed imaginem ad naturam, similitudinem ad virtutes pertinere.* Quod & Magister docet memorata distinct. xvi. §. 4. & D. Thomas q. 93. art. 9. Suffragatur & ratio; nam similitudo addit ad rationem imaginis rectitudinem ac perfectionem, quæ proculdubio in creatura rationali est virtus & ordo dilectionis. Ex quibus infertur hominem peccando similitudinem Dei, non imaginem perdidisse: unde Augustinus, qui in vi. de Gen. ad lit. cap. 27. & 28. scripserat *Adam imaginem Dei perdidisse peccato*, in ii. Retract. cap. 24. ita accipiendum esse animadvertit, *non tanquam in eo nulla remanserit, sed quod tam deformis, ut reformatione opus haberet*. Quam reformationem Apostolus in justitia & sanctitate consistere non uno in loco declarat.

Propositio III. Adam cum gratia gratum faciente productus est: non tamen id ab Ecclesia definitum videtur.

Demonstrata est a nobis hæc thesis libro hujus x. cap. vii. Prop. secunda. Nunc de homine breviter confirmatur; cum producta ibidem argumenta sint homini Angelisque communia. Primo Apostolus ad Ephes.4.

Ephef. 4. 23. ait: *Renovamini ſpiritu mentis veſtræ, & induite novum hominem, qui ſecundum Deum creatus eſt in juſtitia, & ſanctitate veritatis*. Qui renovatur ad priorem conditionem regreditur. Prior ergo conditio hominis fuit in juſtitia & ſanctitate. Inſuper Concilium Tridentinum ſeſs. v. can. 1. definit: *Primum hominem Adam, cum mandatum Dei in Paradiſo fuiſſet tranſgreſſus, ſtatim ſanctitatem & juſtitiam, in qua conſtitutus fuerat, amiſiſſe*. Præterea hæc eſt ſententia Auguſtini, aliorumque Patrum rationi etiam conſentanea, ut demonſtratum eſt loco nuper citato de Angelis.

Secunda pars probatur. Janſenius de Grat. 1. hominis cap. 1. contendit ſpectare ad fidem ob allatam Tridentini definitionem. Sed hæc conjectura eſt valde infirma. Nam Eſtius in 2. diſt.25. reſpondet: *Aliud eſt creatum eſſe in ſanctitate & juſtitia, aliud in ea conſtitutum. Conſtitui enim in ea potuit poſt creationem. Nam & in Paradiſo conſtitutus, ideſt, poſitus fuit primus homo Gen. 2. non tamen in eo creatus. Unde ſatis liquet Patres Concilii Tridentini dum ita circumſpecte locuti ſunt, ut conſtitutum dicerent, non creatum aut conditum, ſtudio voluiſſe abſtinere a definienda quæſtione inter Catholicos diſputata, an homo fuerit creatus in gratia*. Addit Juenin Tom. 3. Inſt. diſſert. 3. q. 1. Sacræ Synodi juſſu deletam fuiſſe vocem *Conditum*, quam illius Canonis editores primum inſeruerant. Contendunt alii Concilium per *juſtitiam & ſanctitatem veritatis*, non habitualem gratiam intellexiſſe, ſed rectitudinem originalem, quam ſitam putant in recto ordine ac dominio rationis, nullo reluctante motu concupiſcentiæ, necnon in libero arbitrio actuali gratia ſuffulto; quam utique rectitudinem merito primi peccati perdidimus; nam etiamſi nobis gratia uberior per Chriſtum ſubminiſtretur, remanet tamen concupiſcentia ad agonem, quæ ex peccato eſt, & ad peccatum inclinat, ut eadem Tridentina Synodus docet proximo Canone quinto. Denique Cardinalis Pallavicinus lib. VII. Hiſt. Conc. Trid. cap. x. teſtatur, *Patrum conſilium fuiſſe ſe prorſus abſtinere a ſupervacaneis articulis, ab illis nimirum qui Catholicas inter ſcholas in dubitatione verſantur .... nec enim Synodus collecta fuerat ad decidendas opiniones, ſed ad errores recidendos*. Quanti autem Scholaſtici ſcripſerit primum hominem abſque gratia habituali fuiſſe conditum, neminem puto ignorare.

Neque probatur hujus de Adamo condito in gratia ſanctificante aſſertionis definitio ex Canone 19. Concilii 2. Arauxicani, quem urget Bellarminus capite de Gratia primi hominis tertio, & Cl. Auctor Operis, quod inſcribitur Mens Auguſtini lib. 1. cap. 4. Sunt autem Concilii verba ex Auguſtini Epiſtola ſexta ac centeſima: *Natura humana, etiamſi in illa integritate, in qua condita eſt, permaneret, nullo modo ſeipſam Creatore ſuo non adjuvante ſervaret. Unde cum ſine gratia Dei ſalutem non poſſit cuſtodire, quam accepit, quomodo ſine gratia poterit reparare*

quod

quod perdidit? Quibus in verbis demonstratur tantum adversus Pelagianos necessitas gratiæ actualis ad consequendam salutem, & reparandas vires ad servanda *ut oportet* divina præcepta ob Adæ culpam deperditas, argumentatione quam appellitant Scholæ a fortiori. Neque irrefragabile monumentum subministrant verba Augustini lib. I. de lib. arb. cap. II. dicentis firmissima fide tenendum esse, *Hominem tam perfecte conditum a Deo, & in beata vita constitutum, ut ad ærumnas mortalis vitæ ipse inde propria voluntate delapsus sit*: Aut quod in synopsi fidei Monachi Scithæ, vel quod Fulgentius de Fide ad Petrum cap. 25. absque dubitatione credendum esse profitentur, *Primos homines, idest, Adam & mulierem ejus, bonos & rectos, & sine peccato creatos esse*. Respondere etenim poterunt antiquorum scholasticorum defensores ad perfectionem & rectitudinem originalem hoc tantum requiri, ut humana natura esset instituta absque ullo vitio & peccato, atque cum bona voluntate, & gratiæ sufficientis adjutorio, ut posset sibi habitualem caritatem comparare, & ad plenitudinem beatitudinis pervenire. Quamobrem nulla censura veteres Scholasticos perstringendos arbitramur: etsi rectitudinis ac sanctitatis nomine planiori sensu fatemur significari justificationem & gratiam, in qua permanentes jure quodam hæreditario consequimur beatitudinem. Hanc vero assertionem nostram commemorato lib. I. cap. VII. satis præmunivimus.

Profecto justitia Originalis præter gratiam habitualem alia dona complura importabat: idque ex eo constat, quod nemo filiorum Adæ in peccato conceptus dum baptismate abluitur, & gratia ac sanctitate exornatur, in hac vita assequitur primigeniæ institutionis uberrimam plenissimamque felicitatem. Assequeretur autem, si rectitudo originalis nihil fuisset præter gratiam gratum facientem. Itaque primus homo ita constitutus est bonus & rectus, ut in anima superni luminis illustrationem, & beatitudinem participaret; imperfecte tamen, & quomodo explanavi libro X. cap. VIII. In qua beatitudine nulla rixa a se ipso adversus seipsum turbatus atque tentatus sua secum pace fruebatur. Quamvis vero esset futuri casus ignarus, propterea quod plenitudo scientiæ & major abundantia caritatis futura erat merces arbitrii, si in accepta justitia stetisset; nulla tamen animi angebatur solicitudine, cum non miserum fieri, & a tanta bonorum affluentia non cadere in sua potestate esse sentiret. In corpore pariter tranquillitate, securitate, & immortalitate fruebatur; nullo enim concupiscentiæ motu rationi contrario, nullaque rixa carnis integer animus gravabatur: atque licet mortalis factus conditione corporis animalis, erat immortalis beneficio Conditoris. Præerat etiam omnibus animantibus terræ, piscibus maris, & volatilibus cœli, ampliori etiam dominatu, quam modo exerceat non solum pecora & jumenta suis usibus subdita regendo, sed feris etiam imperando potentia non corporis, sed rationis. Atque hæc

omnia

omnia manifesta reddentur capite libri hujus penultimo, ubi ostendam ignorantiam, concupiscentiam, & mortem non esse conditionem humanæ naturæ, sed pœnam peccati. Diluenda nunc erunt eorum objecta, quibus arridet veterum quorumdam Scholasticorum opinio de homine in justitia quidem originali, sed non in gratia sanctificante creato.

Ob. 1. Apostolus in 1. ad Corinth. cap. xv. 46. ait: *Factus est primus homo in animam viventem, novissimus Adam in spiritum vivificantem*. Adam ergo sine gratia, Christus in sanctitate & justitia creatus est. Confirmatur ex eo, quod S. P. Augustinus in 11. de Genesi contra Manich. cap. 8. hoc Apostolico testimonio utitur ad probandum tunc spiritualem Adam fuisse effectum, *cum in Paradiso, hoc est in beata vita constitutus praeceptum etiam perfectionis accepit, ut verbo Dei consummaretur*. Quod manifestius affirmat in libro Quæst. novi ac veteris testamenti q. 123. ubi eos refellit, qui putant primum hominem Spiritum Sanctum in sua conditione accepisse.

Resp. Apostolum disertis verbis loqui de resurrectione mortuorum; in qua corpus, quod seminatur in corruptione, surget in gloria, & quod seminatur animale, surget spirituale: nos vero qui portamus imaginem hominis terreni portaturos imaginem cœlestis, dum resurgent mortui incorrupti, & corruptibile hoc induerit incorruptionem, & mortale hoc immortalitatem. Est enim Apostolus eodem loco verborum suorum interpres. *In eo ergo quod scriptum est, Factus est primus homo in animam viventem, voluit Apostolus intelligi corpus hominis animale. Spirituale autem quodammodo intelligendum esse ostendit, addendo, novissimus autem Adam in spiritum vivificantem; proculdubio Christum significans, qui jam ex mortuis ita resurrexit, ut mori omnino deinceps non possit*. Ita Augustinus XIII. de Civit. Dei cap. 23. Itaque distinguendum est antec. Factus est per Apostolum primus homo in animam viventem, idest, in corpus animale, vita præditum, sed natura mortale, quamvis non moriturum nisi peccasset, concedo: Factus est in animam viventem, videlicet, absque divinæ gratiæ muneribus, & rectus perfectione naturæ, non sanctificationis ornatu, nego.

Ad verba Augustini deprompta ex libro 2. de Genesi contra Manichæos solent nostri respondere cum eximio Auctore librorum, quorum titulus est *Mens Augustini*, S. Patrem tradidisse simultaneam rerum creationem nullis temporum intervallis distentam, ideoque ordinem narrationis designasse, non autem rerum gestarum, sive discrimen posuisse inter id quod facit hominem animalem, & quod illum spiritalem reddit, non inter tempus creationis, & justificationis. Non est tamen vera hæc responsio. Ea quippe creatio, qua homo in propria specie productus est, & positus in Paradiso, per Augustinum temporis intervallis

vallis fuit peracta, & ad simultaneam sex dierum operationem pertinet sola creatio hominis secundum caussalem rationem. *Verumtamen* (inquit S. Pater lib. VI. de Gen. ad lit. cap. 15. n. 26.) *sic factus est homo, quemadmodum illæ primæ caussæ habebant ut fieret primus homo .... secundum caussalem rationem, in qua primitus factus est. Nam si aliter factus est, non illum Deus ita illorum sex dierum operibus fecerat: in quibus cum dicitur factus, ipsam caussam utique fecerat Deus, qua erat suo tempore homo futurus*. Et cap. 3. num. 5. scripserat: *Huc accedit, quod etiam ipsa verba, quibus narratur quomodo Deus paradisum plantaverat, in eoque hominem quem fecerat collocarit, &c. satis nos admonent hæc non ad illam operationem pertinere, unde requievit in die septimo, sed ad istam potius, qua per temporum versus etiam nunc operatur*. In ea ergo hominis productione commemorata secundo capite Genesis, & qua homo formatus est de limo terræ & positus in Paradiso, non solum reperitur rerum gestarum distinctio, sed etiam morarum temporalium: adeoque si Adam spiritalis effectus est cum primo præceptum accepit in Paradiso, fuit aliquando animalis, & nondum sanctificatione exornatus. Respondetur ergo Augustinum quod scripserat lib. 2. de Genes. contra Manich. retractasse lib. 1. Retract. cap. X. his verbis: *Nec illud Apostoli, ubi adhibet testimonium de Genesi, dicens: Factus est primus homo Adam in animam viventem, sicut ille voluit, intellexi. Apostolus enim ad hoc adhibuit illud testimonium, ut probaret esse corpus animale: ego autem hinc putavi hoc esse monstrandum animalem factum prius hominem, non corpus hominis solum*. Hinc est, quod in VI. de Gen. ad lit. cap. 21. 22. 23. opinionem de homine creato prius animali, postea spiritali luculenter impugnat, eodemque modo Apostolica verba exponit, quem nos paullo supra tradidimus.

Librum Quæst. novi ac veteris Testamenti non esse Augustini tenent viri omnes eruditi, Bellarminus, Macedo, Alexander, PP. S. Mauri, Caveus etiam, & Oudinus. Enim vero q. 2. scribitur mundum a Deo fuisse creatum ob Diaboli præsumptionem q. 21. feminam non esse ad imaginem Dei, q. 109. Melchisedech esse Spiritum Sanctum, aliaque plura digna notis, severisque castigationibus. Respondet tamen S. Thomas q. 95. art. 1. legi in eodem libro fuisse aliquo modo in Adam Spiritum Sanctum sicut in aliis justis; non tamen quomodo nunc est in fidelibus, qui statim post mortem æternæ vitæ percipiunt hæreditatem.

Opponit celebris Commentator Aegidii Fridericus Gavardi Tom. 3. quæst. VIII. art. 2. Si Adam in gratia sanctificante creatus fuisset, quantum ad spem attinet futuri boni fuisset magis beatus, quam justus in statu naturæ lapsæ. Hoc autem falsum est. Non ergo fuit Adam conditus in gratia. Ad hæc: adversatur superior assertio Augustinianæ doctrinæ. Primo quoniam S. Pater de corrept. & grat. cap. X. scribit: *Erat*

Erat adbuc quod eorum adderetur beatitudini, si per liberum arbitrium in veritate stetissent, ut magna per Spiritum Sanctum data abundantia caritatis cadere ulterius omnino non possent. Sed gratia habitualis est inhabitatio Spiritus Sancti. Ergo gratiam habitualem Angeli & primus homo accepturi erant, si per liberum arbitrium in veritate stetissent. Deinde cap. xi. ait S. Pater: *Prima gratia est, qua fit, ut habeat homo justitiam si velit*. Poterat ergo Adam habere justitiam, sed non habuit. Ulterius docet eodem loco Augustinus Deum primo homini fuisse largitum *Adjutorium sine quo non*. Hoc adjutorium non est gratia sanctificans, sed actualis sufficiens. Solam ergo sufficientem gratiam in prima conditione habuit Adam. Insuper lib. xii. de Civit. Dei cap. 9. docet, *non ad solos sanctos homines pertinere, verum etiam de Sanctis Angelis dici posse: quod caritas Dei diffusa sit in eis per Spiritum Sanctum*. Itaque caritas habitualis non omnibus Angelis principio collata fuit. Denique homo in eo peccavit, quod appetiit Dei naturam ac sapientiam: non ergo divinæ naturæ particeps erat per gratiam.

Resp. ad primum, Adam in statu innocentiæ majorem beatitudinis spem habuisse, quatenus ignarus erat futuræ miseriæ, & non mori & non miserum fieri erat in sua potestate, atque si per liberum arbitrium in accepta justitia perseverasset, plenitudinem beatitudinis consecutus fuisset sine ullo mortis & infelicitatis experimento. Quatenus vero justis confertur gratia per Jesum Christum, qua non solum donatur perseverantiæ potestas, sed etiam felicitas perseverantiæ, est in homine lapso vividior spes, dum interim non lætiore, sed potentiore gratia fulcitur. Augustinus hæc expressis verbis docet de Corrept. & Grat. cap. x. & xi. Neque ait Angelos per liberum arbitrium promeruisse Spiritum Sanctum, sed majorem abundantiam caritatis, scilicet caritatem consummatam, sive plenitudinem beatitudinis, ut cadere non possent ulterius, & hoc certissime scirent. Quare non gratia, sed gloria fuit Angelis, & futura erat homini, dummodo in veritate stetisset, merces arbitrii. Dum ait Magnus Doctor primam gratiam fuisse ut homo haberet justitiam si vellet, demonstrat discrimen inter gratiam actualem Conditoris, & Redemptoris, quarum una dat posse, altera dat etiam velle, & carnis voluntatem contraria concupiscentem voluntate spiritus vincit. Quod paullo post explicans inquit: *Tunc ergo dederat homini bonam voluntatem, in illa quippe eum fecerat qui fecerat rectum. Dederat & adjutorium, sine quo in ea non posset permanere si vellet*. Idem est ergo posse habere justitiam, ac posse per adjutorium actualis gratiæ acceptam rectitudinem perseveranter tenere. Atque his excutitur altera Gavardi argutatio: non enim Augustinus ait collatum Adæ solum adjutorium sufficiens, sed ulterius bonam voluntatem, & statum rectum ac sine vitio, in quo si permanere voluisset, recepisset debitam cum Angelis sanctis mercedem, plenissimam sci-

scilicet beatitudinem. Status autem ille rectus & sine vitio, in quo permanendo pervenitur ad gloriam, est conditio sanctificationis & gratiæ: quam ad Sanctos Angelos pertinere cum debita laude Creatoris confitemur, ut cap. IX. libri de Civit. Dei XII. declarat Augustinus; nam sine bona voluntate, hoc est Dei amore, nunquam illos fuisse credendum est. A qua bona voluntate cum mali sponte defecerint, non habent caritatem, per quam Deo adhæreant: habuerunt tamen, quia simul ac facti sunt, ei a quo facti sunt amore cum quo facti sunt adhæserunt. Atque hæc omnia sunt ex iisdem locis, quæ ex Augustino opponuntur, deprompta. In solutione vero ultimi argumenti lectorem non moror; nam gratia sanctificans & participatio divinæ naturæ non efficit quin possit homini irrepere amor propriæ potestatis, & superba præsumptio, nisi summum bonum, cui amore adhærendum est, perspicua cognitione videatur in gloria.

CAPUT VIII.

Primo homini etiam gratiam actualem fuisse collatam, sed ei necessariam non fuisse ad perseverandum ab intrinseco efficacem & prædeterminantem.

GREGORIUS Ariminensis in 2. Sent. dist. XXIX. q. 1. concl. 3. in eo potestatem supernaturaliter operandi, quam habuit Adam, a præsenti statu corruptæ per peccatum naturæ distinguit, quod innocens homo cum adjutorio habitualis gratiæ per liberum arbitrium, ejusque nativam ac naturalem potentiam poterat perseverare ac mereri, absque speciali actualis gratiæ adjumento; quod infirmis & perduelli cupiditate lacessitis hominibus est maxime necessarium. Hanc authentici Doctoris sententiam ita nostrates solent interpretari, ut quamcunque actualis gratiæ largitatem a prima innocentis creaturæ conditione Gregorius excluserit: cum tamen possit intelligi de gratia, sive auxilio efficaciter excitante, ac faciente ut homo reipsa uteretur habitu justitiæ & generalis *influentiæ* & præmotionis: quo speciali auxilio Adam non eguisse etiam Bellarminus defendit in libro de gratia primi hominis cap.4. citato cum aliis insignioribus scholasticis ipso Gregorio. Nos, quoniam non sumus de verborum sensu nimis soliciti, ad res animum convertentes illud inquirimus, num Adam præter gratiam sanctificantem, etiam actuali donatus fuerit; & an ad actu perseverandum indiguerit adjutorio prædeterminante, pro quo inter Scholasticos plures doctique viri decertant. Quæ duo alibi a nobis discussa quidem sunt: sed cum libro IV. polliciti simus facturos hoc loco quasi post messem spicilegium, hæc subjicimus.

PRO-

Propositio I. Adamo præter gratiam sanctificantem etiam actualem Deus impertitus est.

Facili negocio demonstratur ex Augustino, qui in Ench. cap. 106. de primo homine scribit: *Etsi peccatum in solo libero arbitrio erat constitutum, non tamen justitiæ retinendæ sufficiebat liberum arbitrium, nisi participatione immutabilis boni divinum adjutorium præberetur*. Et in Ep. 106. ad Paulin. *Natura humana* (inquit) *si in illa integritate, in qua condita est, permaneret, nullo modo seipsam Creatore suo non adjuvante servaret*. Ergo præter justitiam & integritatem originalem Deus primo homini etiam adjutorium largitus est, ut posset in bona voluntate & sanctitate perseverare. Quod & confirmat S. Pater de Corrept. & Grat. cap. xi. his verbis: *Tunc ergo dederat homini Deus bonam voluntatem: in illa quippe eum fecerat, qui fecerat rectum. Dederat & adjutorium, sine quo in ea non posset permanere, si vellet*. Ubi aperte bona voluntas & originalis rectitudo ab auxilio *sine quo non*, sive possibilitatis, aut sufficientis gratiæ distinguitur. Adde Augustiniana testimonia a nobis producta lib. x. cap. vii. Proposit. 1.

Probatur etiam ratione. Primo quoniam oculus quantumvis sanus indiget candore lucis, ut possit videre; ergo anima licet recta & sancta eget superna gratiæ actualis illustratione, ut possit virtutum supernaturalium officia exercere. Quod argumentum est Augustini in lib. de Nat. & Grat. cap. 26. ubi ait: *Sicut enim oculus corporis etiam plenissime sanus, nisi candore lucis adjutus non potest cernere; sic homo etiam perfectissime justificatus, nisi æterna luce justitiæ divinitus adjuvetur, recte non potest vivere*. Præterea habitus, ut suos exerant actus, sunt excitandi, & movendi. Indigebat ergo primus homo gratiæ præmotione & excitatione aliqua, ut caritatis habitus in actum sanctæ dilectionis exiret. Nec sat erat illius habitus conservatio, & simultaneus caussæ primæ concursus: quoniam iste, ut Theologi docent, non caussam movet ad operandum, sed comitatur & adjuvat operantem.

Hanc gratiam actualem necessariam Adamo innocenti docti quidam viri in sola illustratione mentis constituunt, ita ut gratia Christi præter certam scientiam & illuminationem mentis moveat etiam voluntatem per sanctæ dilectionis inspirationem. Luculenter Augustinum adversus Pelagianos pugnasse pro necessitate hujus gratiæ, quæ sita est in illuminatione intellectus, & voluntatis impulsu, demonstrant Dionysius Petavius in lib. de Hæresi Pelagiana cap. 8. & 9. Stephanus Decamps lib. III. de hær. Jansen. cap. 15. Vossius etiam lib. III. p. 2. art. 6. Quibus subscribit Tournely de Grat. Christi q. 2. art. 1. pag. 25. Hi omnes videntur gratiam innocentis naturæ in sola mentis illustratione statuere. Illud autem certissimum est, S. Patrem adversus Pelagianos ita gratiam Christi prædicare, ut ei tribuenda sit bona voluntas, san-

sancta delectatio, & talis inspiratio dilectionis, ut cognita sancto amore faciamus. Controvertitur inter Catholicos, an gratia Christi hanc dilectionem inspiret præmotione quadam indifferenti, an congrua, an ab intrinseco efficaci & victrici. Hanc nos propugnamus, & defendimus, ita tamen, ut in hoc statu etiam gratiam sufficientem, quæ dat pugnandi vincendique virtutem, sed a duris corde respuitur, contra recentiores hæreticos asseramus. Itaque Theologi, qui gratiam victricem & efficaciter præmoventem nolunt admittere, aut admittunt duntaxat specie tenus, non possunt invenire discrimen inter gratiam Conditoris & Redemptoris, neque hanc uberiorem demonstrare, nisi affirment illam mentem collustrasse, hanc vero etiam corda inflammare suavi, blandaque delectatione. Nos ergo in hoc latissimam discrepantiam invenimus; quod in hoc statu gratia præmovet ad hoc vel illud bonum particulare, inspiratque determinatam delectationem, V. G. sanctam voluntatem amandi Deum, diligendi inimicum, orandi, pœnitendi, &c. Atque hæc delectatio nunc effectum consequitur & super carnalem concupiscentiam exercet gloriosa certamina, & est gratia efficax: nunc ipsa a prava cupiditate vincitur & oppugnatur, & est adjutorium sufficiens. Legatur libri quarti caput XI. Auxilium ergo actualis gratiæ collatum Adæ erat illuminatio mentis & quædam inclinatio voluntatis ad bonum in communi, qua poterat liberum arbitrium hoc vel illud bonum specialiter eligere, & in bona voluntate permanere, si vellet: illuminatio autem & inclinatio ad bonum supernaturale, ut donum gratiæ distinguatur a proprietate naturæ.

Opp. S. P. Augustinus in lib. de Natura & Gratia cap. 51. ait: *Si enim iste, qui hunc librum scripsit* (Pelagius) *de illa hominis natura loqueretur, quæ primo inculpata & salva condita est, utcunque acceptaretur hoc dictum*. At Pelagius dixerat possibilitatem non peccandi esse in arbitrii potestate, nec aliam gratiam requiri præter legem & doctrinam, atque revelationem Spiritus Sancti. Ergo homini innocenti hæc sola revelatio, non adjutorium actualis gratiæ fuit necessarium. Utitur hoc argumento Cl. Tournely pag. 26.

Resp. non illum esse verborum Augustini sensum, ut significet Pelagianam doctrinam locum habere in statu innocentiæ; maxime quod Tournely eodem loco, & Petavius citato cap. VIII. docent Pelagium tandem agnovisse non solum gratiam doctrinæ & legis extrinsecus sonantis, sed internam quoque revelationem, licet non absolute & simpliciter necessariam. De qua re opinionem nostram in libro de Hæresi Pelagiana explicabimus. Quamobrem si in statu innocentiæ requirebatur adjutorium supernæ intrinsecæ illustrationis, quod Pelagius non agnovit nisi ad facilius operandum; quomodo dicta a Pelagio de integra hominis natura acceptarentur? Dogma ergo Pelagianum de non peccandi possibilitate loquendo de prima hominis conditione *utcunque* est tole-

tolerabile; quoniam infirmitas & concupiſcentia, ad quam ſuperandam neceſſaria eſt gratia victricis delectationis, unde fit ſuave quod antea non delectabat, non erant in priori hominis inſtitutione; ideoque erat in libero arbitrio poſſibilitas non peccandi magis, quam nunc ſit, expedita, & validior.

Propositio II. Adam ad perſeverandum non opus habebat adjutorio gratiæ prædeterminantis & victricis.

Hæc eſt Auguſtini ſententia, ut probatum eſt lib. 4. cap. VIII, & nunc breviter confirmatur. Sanctus enim Auguſtinus de Corrept. & Grat. cap. XI. de primo homine ait: *Ille non opus habebat eo adjutorio, quod implorant iſti cum dicunt, Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captivantem me in lege peccati*. Atqui auxilium quod iſti, nempe Adæ poſteri, implorant, eſt auxilium gratiæ prædeterminantis. Non ergo auxilio iſtiuſmodi indiguit Adam. Et quoniam reſponderi ſolet primum hominem non opus quidem habuiſſe auxilio actualis perſeverantiæ, ut vinceretur concupiſcentia, & liberi arbitrii ſanaretur infirmitas, ſed ut perſeveraret actu, & dependeret a prima cauſa tam bene operandi poteſtas, quam ipſamet operatio: pluribus excutitur hujus reſponſionis infirmitas. Nam 1. S. Pater gratiæ medicinalis hunc expreſſum characterem deſcribit, quod potentior ſit, & faciat, *ut homo velit*; cum e contra adjutorium Adæ eſſet tale, *quod desereret cum vellet, & in quo permaneret ſi vellet, non quo fieret, ut vellet*. Fatentur autem Adverſarii Adamum non indiguiſſe adjutorio gratiæ medicinalis. Ergo fateri debent non indiguiſſe adjutorio, quod efficeret, *ut vellet*. Deinde S. P. hanc gratiam, quæ dat non ſolum poſſe, ſed etiam velle, & ipſam efficit perſeverantiam, neceſſariam tantummodo tradidit ob infirmitatem naturæ lapſæ, & carnem contraria concupiſcentem; ita ut, niſi foret hæc naturæ infirmitas, cupiditaſque vitioſa, nullatenus homini neceſſaria eſſet alia gratia præter illam quæ dat poſſe perſeverare: Atqui in ſtatu innocentiæ nullum erat naturæ vulnus, nec adverſus rationem pugnans cupiditas: Ergo in hoc innocentiæ ſtatu neceſſaria non erat gratia, quæ efficit prædeterminante & indeclinabili impulſu ipſam perſeverantiam. Major liquet ex verbis Auguſtini cap. 12. ejuſdem operis: *Tantum quippe Spiritu Sancto accenditur voluntas eorum, ut ideo poſſint quia ſic volunt, ideo ſic velint, quia Deus operatur ut velint; nam ſi in tanta infirmitate vitæ hujus, in qua tamen infirmitate propter elationem reprimendam perfici virtutem oportebat, ipſis relinqueretur voluntas ſua, ut in adjutorio Dei, ſine quo perſeverare non poſſent, manerent ſi vellent, nec Deus in eis operaretur ut vellent; inter tot & tantas tentationes infirmitate ſua voluntas ipſa ſuccumberet, & ideo perſeverare non poſſent, quia deficientes infirmitate nec vellent, aut non ita vellent infirmitate voluntatis ut poſſent*. Sed legenda ſunt etiam præcedentia

dentia & subsequentia verba contentione animi ad discendum assidua.

Præterea eodem libro S. P. Augustinus docet Angelos Sanctos stetisse per liberum arbitrium, & beatitudinem fuisse in illis mercedem meriti; cum post Adæ lapsum ipsa perseverantia donetur electis, & gloria in his qui liberantur sit donum gratiæ. Atqui per Augustinum stare per liberum arbitrium est perseverare in bona voluntate & justitia cum solo adjutorio sine quo non poterat permanere. Ergo hoc solum adjutorium erat homini ante culpam transgressionemque Adæ necessarium. Major est Augustini scribentis citato cap. XI. *Posset ergo permanere, si vellet, quia dederat adjutorium per quod posset, & sine quo non posset perseveranter bonum tenere quod vellet. Sed quia noluit permanere, profecto ejus culpa est, cujus meritum fuisset, si permanere voluisset: sicut fecerunt Angeli sancti, qui cadentibus aliis per liberum arbitrium, per idem liberum arbitrium steterunt ipsi, & hujus mansionis debitam mercedem recipere meruerunt, tantam scilicet beatitudinis plenitudinem, qua eis certissimum sit semper se in illa esse mansuros.* Et infra, *quæ futura erat & homini, sicut facta est & angelis sanctis, merces meriti*. Minor etiam propositio est Augustini. Stare enim per liberum arbitrium, non est perseverare sine gratia, nam, *si hoc adjutorium vel angelo vel homini, cum primum facti sunt defuisset, quoniam non talis natura facta erat, ut sine divino adjutorio posset manere si vellet, non utique sua culpa cecidissent. Adjutorium quippe defuisset, sine quo manere non possent*. Ergo stare per liberum arbitrium est permanere in sanctitate cum solo adjutorio, *sine quo*, videlicet cum gratia quæ dat posse habere justitiam, si homo velit, non qua fit etiam *ut velit*.

Respondet cum Thomistis eruditus Theologus Ant. Boucat dissert. IV. de Hominis creatione art. 2. concl. 2. primum hoc argumentum nimis probare, nam etiam sub gratia præmovente efficaciter, quisquis in justitia perseverat, stat per liberum arbitrium; non enim Christi gratia infert, ut Janseniani dogmatizant, necessitatem. Insuper ex eodem cap. de Corrept. & Gratia XI. demonstrat etiam Adamo gratiam singularem magnamque fuisse collatam; quomodo insinuant ea verba: *Quid ergo Adam non habuit Dei gratiam? Imo vero habuit magnam, sed disparem*, & cetera, quæ subsequuntur. Addit liberum arbitrium etiam a Deo motum & excitatum posse dissentire si velit, ut definit sacrosancta Tridentina Synodus sess. VI. can. 4. & 6.

Hæc adversus Jansenianos pervicaciter in hoc statu negantes libertatis indifferentiam bene sapienterque dicta sunt: sed quatenus posita ad elidendam superioris argumentationis vim, Augustini discipulis nihil negocii facessunt. Ad primum enim respondent, liberum arbitrium Adæ indiguisse quidem adjutorio, *sine quo non*, sed in hoc a præsenti arbitrio differre, quod modo præmovetur gratia Christi, quæ carnis volun-

voluntatem contraria concupiſcentem voluntate ſpiritus vincit. Demonſtrata eſt ergo in primo homine poteſtas liberi arbitrii; *quoniam ſic adjuvabatur* (notentur verba Auguſtini) *ut ſine hoc adjutorio in bono non maneret, ſed hoc adjutorium ſi vellet deſereret*. Non itaque argumentum illud nimis probat; quia licet conſiſtat ſub utraque gratia libertas: gratia primi hominis erat adjutorium, *ſine quo* perſeverare non poterat; nunc autem parum eſt non poſſe ſine gratia permanere, niſi etiam ab ea efficiatur, *ut homo velit*. Et quoniam primus homo accepit *poſſe ſi vellet*, ſed non habuit *velle quod poſſet*, & tunc ita liberum erat, ut bene poſſet velle vel male; ideo perſeverare in bono dicitur ab Auguſtino, *ſtare per liberum arbitrium*. Nunc vero, cum per gratiam Chriſti detur nobis in bono recipiendo, & perſeveranter tenendo *non ſolum poſſe quod volumus, verum etiam velle quod poſſumus*; propterea perſeverantia dicitur peculiari titulo donum gratiæ. Quæ cum Auguſtinus prædicto in loco iterum iterumque declaret, & a nobis iiſdem verbis repetantur; miror quomodo viri docti in nos inſurgant, quaſi a libertate Adæ gratiam, a gratia Chriſti libertatem divellere ſtudeamus. Ad ſecundum reſponſio eſt manifeſtiſſima; nam Auguſtinus, poſteaquam ſcripſit Adam habuiſſe gratiam, eamque magnam, ſed diſparem; ipſemet hanc diſparitatem demonſtrat. *Hæc eſt prima gratia* (inquit) *quæ data eſt primo Adam, ſed hæc potentior eſt in ſecundo Adam. Prima eſt enim qua fit, ut homo habeat juſtitiam ſi velit: ſecunda ergo plus poteſt, qua etiam fit, ut velit, & tantum velit, tantoque ardore diligat, ut carnis voluntatem contraria concupiſcentem voluntate ſpiritus vincat*. Teneamus ergo hanc manifeſtiſſimam diſparitatem. Canones Tridentinos ſuſcipimus, probamus, defendimus: ſtat enim cum gratia excitante indifferentia judicii, ideoque vera libertas, & poteſtas diſſentiendi: viget adhuc arbitrium, nec eſt inanime quoddam mere paſſive ſe habens: manere tamen concupiſcentiam vel fomitem Sancta Synodus fatetur & ſentit; & ideo neceſſariam dicimus in hoc ſtatu gratiam victricem, ut non conſentientibus ſed viriliter repugnantibus nocere non valeat. Ergo niſi talis concupiſcentia maneret, neceſſaria eſſet gratia, ſed non illa, quam nunc imploramus, dum *caro concupiſcit adverſus ſpiritum*.

Opp. 1. Hæc de gratia Adæ neceſſariâ opinio negans in ſtatu Innocentiæ neceſſitatem auxilii ſpecialiter præmoventis, & efficaciter excitantis nova eſt, Janſeniana eſt, & hoc ſolo titulo redditur ſuſpecta, quod probetur uno tantum, vel altero textu libri de Corrept. & Grat., nullo in aliis plurimis ab Auguſtino editis adverſus Pelagianos hujus doctrinæ apparente veſtigio.

Reſp. Hanc ſententiam non eſſe novam, ſed ab antiquis ſcholaſticis traditam, & ab his omnibus, qui docent Adamum non eguiſſe auxilio excitante, & motione, qua fieret ut homo bene uteretur concurſu

cursu Dei indifferenti: quod asseri unanimiter a Scholasticis innuit Bellarminus, & fatentur recentiores omnes, qui non sunt physicæ prædeterminationi Thomistarum prorsus addicti. Quorum aliqui in eo tantum a nobis discrepant quod auxilium actuale primi hominis in sola mentis illustratione constituunt, gratiam vero Christi in sanctæ caritatis inspiratione; ut aliquo discrimine inter utramque gratiam posito, facilius ab hoc statu gratiam suapte natura victricem removeant. At nos pro tali genere gratiæ tanquam pro caussa meliore pugnamus; quod nemo verterit vitio, studioque novitatis. Ea propter in utroque statu, integræ scilicet, corruptæque naturæ auxilio Dei tribuendam putamus sanctam delectationem, sed disparem, tunc præmoventem ut posset homo in bona voluntate persistere, nunc autem ut velit, & tantum velit, ut adversantem cupiditatem viriliter superet. Nam primi hominis voluntas, ut Augustinus scribit lib. XIIII. de Civit. Dei cap. 13. *Illustrabatur ut videret, & accendebatur ut amaret*. Neque Janseniana Dogmata possunt nobis objectari; non enim arbitramur victricem delectationem trahere liberum arbitrium inevitabili necessitate, neque gratiam Christi semper tali impulsu voluntatem impellere, ut nunquam homo dissentiat: sed tum gratiam sufficientem, cum libertatis indifferentiam in statu naturæ lapsæ defendimus ac propugnamus. Quod si affirmasset Jansenius, seque intra hos limites continuisset, ut hoc unum contenderet, Adamum eguisse solo auxilio gratiæ sufficientis, nihil foret, quantum ad præsens institutum, in eo reprehendendum, inquit Honoratus Tournely in Prælect. de Gratia pag. 20. Observat. 3. In libro quidem de corrept. & Gr. S. P. Augustinus absque ulla ambiguitate tradidit utriusque status discrimen, ut Monachorum Adrumentinorum controversias compesceret: sed in omni Opere adversus Pelagianos demonstrat necessarium esse, ut gratia Christi non ostendat tantummodo veritatem, verum etiam impertiat caritatem; non solum operetur veras revelationes, sed etiam bonas voluntates; non tantum certam scientiam, sed etiam victricem delectationem. Videatur lib. de Grat. Christi cap. 6. 13. 24. 28. de peccatorum meritis & remissione cap. 19. de spiritu & lit. cap. 3. & 12, &c. Pelagii vero sententiam solam gratiam legis & doctrinæ, sive revelationem admittentis, in lib. de nat. & grat. cap. 51. de hominis natura loquendo, quæ primo inculpata & sana condita est, censet *utcunque* tolerabilem: non tolerabilem *omnino*, quoniam & illa natura ab immutabili bono illustrabatur, ut videret, & accendebatur ut amaret: sed tolerabilem *utcunque*, quia: *De homine sanis pedibus tolerabiliter dici potest, velit, nolit, habet ambulandi possibilitatem: confractis vero, etsi velit, non habet*. Delectationem ergo victricem exigit Augustinus duntaxat in natura vitiata: ubicunque enim disputat contra Pelagium, *non de illa gratia quæstio est, qua est homo conditus, sed de illa, qua fit salvus per Jesum Christum Domi-*

Dominum nostrum. Legendum est caput ejusdem libri de nat. & grat. quinquagesimum tertium. Atque hoc Augustini monitu constat perperam afferri adversus ea, quæ diximus de gratia primi hominis, quicquid Augustinus ipse profert de Gratia Salvatoris.

Opp. 2. S. Augustinus de Corrept. & Grat. cap. XII. docet ad omnem hominem pertinere quod scriptum est, *Ut non glorietur omnis caro coram ipso*; & ad omnes justos illud, *Qui gloriatur, in Domino glorietur*. At si Adam potuisset perseverare absque prædeterminante adjutorio, potuisset gloriari quod viribus liberi arbitrii haberet perseverantiam, quam a Deo non accepit. Ergo perseverare absque gratia prædeterminante non potuit.

Resp. Proculdubio quod ab Apostolo in priori Epist. ad Corinth. scriptum est, neminem posse gloriari nisi in Domino, ad omnem prorsus hominem pertinere, sed dispari quadam ratione. Pertinet ad hominem innocentem, quia habuit adjutorium, *sine quo perseverare non poterat*, ideoque si stetisset, gloriandum ei fuerat in Domino, a quo accepit *posse perseverare*. Pertinet ad hominem in peccatis & iniquitate conceptum, quoniam habet interdum a gratia Christi, *ut perseverare possit & velit*, adeoque gloriari debet in Domino, qui in hoc statu *donat etiam perseverantiam*. Nego itaque minorem: nego consequentiam; & retorqueo argumentum. Ut enim homo gloriari non possit se in hoc statu habere robustum libertatis arbitrium, in quo conditus est primus homo, *virtus in infirmitate perficitur*, eique perseverandi possibilitas & voluntas divinæ gratiæ largitate donatur. *In hoc loco miseriarum*, (ait eodem loco Augustinus) *ubi tentatio est vita humana super terram, virtus in infirmitate perficitur: quæ virtus, nisi ut qui gloriatur in Domino glorietur?* Ergo dictum istud Apostoli in hoc infirmitatis statu peculiarem vim habet, propterea quod gratia Christi non solum dat adjutorium quale primo homini dedit, sine quo non possumus perseverare, sed etiam operatur & velle, & in infirmitate propter elationem reprimendam virtus perficitur: & ideo non spectat eadem ratione ad statum innocentiæ, neque in illo donanda erat gratiæ largitate tam perseverandi possibilitas, quam voluntas.

Quærenti autem, an ex isto Apostoli testimonio demonstretur pro utroque statu necessitas divinæ gratiæ, respondemus comprobari necessitatem in statu innocentiæ adjutorii *sine quo non*, quia sine hoc adjutorio primus homo *non poterat permanere*: & si non poterat permanere absque divino adjutorio, non poterat gloriari nisi in Domino de possibilitate perseverandi. In hoc vero statu ex ipsomet testimonio probatur necessitas adjutorii *quo*, quoniam *virtus in infirmitate perficitur*, nec solum per Jesum Christum adest adjutorium, sine quo permanere non possumus etiam si velimus, verum etiam tantum ac tale, ut velimus; & consequenter non possumus gloriari nisi in Domino neque de

potestate, neque de voluntate perseverandi. Quod si in hoc infirmitatis statu tale adjutorium, quo fit ut velimus, necessarium non foret, sed illud tantummodo sine quo non possumus perseverare; posset infirmus gloriari se habere virtutem quam perdidit Adam; quod non esset gloriari in Domino Christi gratiam confitendo, sed gloriari in seipso virtutem propriam laudando. Libenter gloriabimur in infirmitatibus nostris, ut in nobis virtus Christi permaneat, ut monet Apostolus.

Opp. 3. Angeli Sancti habuerunt præ ceteris *majorem abundantiam caritatis*: Major abundantia caritatis est donum perseverantiæ: Ergo hoc donum perseverantiæ Angelis Sanctis collatum est; ideoque etiam primo homini necessarium erat, ut actu perseveraret.

Resp. Nego minorem: quippe major illa abundantia caritatis non est donum perseverantiæ Angelorum Sanctorum, sed præmium, scribente Augustino cap. x. de corrept. & gratia: *Diabolus vero & Angeli ejus, etsi beati erant antequam caderent, & se in miseriam casuros esse nesciebant, erat tamen adhuc quod eorum adderetur beatitudini, si per liberum arbitrium in veritate stetissent, donec istam summæ beatitudinis plenitudinem, tanquam præmium ipsius permansionis acciperent, idest, ut magna per Spiritum Sanctum data abundantia caritatis Dei, cadere ulterius omnino non possent, & hoc de se certissime nossent*. Hanc plenitudinem beatitudinis & uberrimam caritatem Sanctos Angelos accepisse *merito permansionis* paullo post Augustinus declarat.

Opp. 4. Cum Ant. Boucat. Contraria est præcedens assertio divinarum literarum auctoritati, testimoniis Augustini, & multiplici rationi ex Divo Thoma depromptæ. Non ergo propugnanda est, maxime cum Theologis plurimis, nec infimi subsellii displiceat. Probatur antecedens; enim vero Jerem. xxx. 21. legimus: *Applicabo eum, & accedet ad me: quis enim ille est, ut applicet cor suum, & appropinquet mihi, ait Dominus?* Ezech. xxxvi. 27. *Faciam ut in præceptis meis ambuletis, & judicia mea custodiatis, & operemini.* Ad Philipp. II. 13. *Deus est enim qui operatur in nobis velle & perficere pro bona voluntate*. Et ad Corinthios I. xii. 3. *Nemo potest dicere, Dominus Jesus, nisi in Spiritu Sancto*. Atqui applicare aliquem ut appropinquet ad Dominum, facere ut ambulet in præceptis, & custodiat judicia, operari velle & perficere est illum efficaciter præmovere. Ergo nemo nisi a Deo efficaciter præmoveatur, potest in accepta justitia perseverare.

Resp. Hæc literarum sanctarum verba, si de homine primitus condito accipiantur, tantummodo evincere Deum applicasse illum ad bonum, quatenus eum condidit in bona voluntate, & in Angelis Sanctis ab ipso Deo custodiam legis, & meriti perfectionem fuisse derivatam, in quantum ab eo acceperunt gratiam, sine qua mereri per liberum arbitrium non poterant. Verum de homine lapso prolata sunt, qui cum sese ignorantiæ & cupiditati sponte subjecerit, & sanam robustam-

bustamque libertatem amiserit, eget potentiori auxilio, quo certa scientia, & victrix delectatio inspiretur. Nam Jeremias eodem loco ait: *Obducam enim cicatricem tibi, & a vulneribus tuis sanabo te, dicit Dominus.* Et Ezechiel: *Dabo vobis cor novum, & spiritum novum ponam in medio vestri, & auferam cor lapideum de carne vestra, & dabo vobis cor carneum.* Quæ sane de hominibus impiis, inquinatisque sunt dicta. Apostolus etiam ad Philipp. ea verba profert, ut quisque salutem suam operetur *cum metu & tremore.* At in statu innocentiæ non erat metus, qui aut hominem, aut Angelos miseros esse compelleret. In 1. vero ad Corinth. cap. XII. demonstrat Sanctorum de Christo prophetias esse dona Spiritus Sancti, quomodo oracula simulacrorum opera Dæmonum, quod nemo loquens in spiritu Dei dicit anathema Jesu, & nemo prophetans in spiritu Satanæ confitetur Dominum Jesum: ideoque necesse est, ut qui prophetarunt de Christo fuerint Divino Spiritu afflati. Quod si ita accipiendum putas, ut nemo possit Christum invocare, nisi præveniatur gratia Spiritus Sancti, non ego repugno, qui gratiæ prævenientis necessitatem profiteor, non eo tamen sensu, ut creatura innocens indiguerit gratia præveniente ac præmovente efficaciter. Addit Boucat testimonium Apostoli ad Ephesios II. 10. *Creati in Christo Jesu in operibus bonis.* Sed Jesum prædestinatum fuisse prævisis jam Adæ lapsu, ac perseverantià Angelorum; & consequenter hanc non fuisse effectum gratiæ Redemptoris, sed Conditoris, fateri debent qui Incarnationem definitam credunt in humani generis redemptionem. Quamobrem hæc Apostoli verba nequeunt ad primam hominis, vel Angelorum conditionem detorqueri.

Probat antecedens idem Auctor etiam Augustinianis testimoniis. Ex quo nempe S. P. Augustinus lib. III. de Trinit. cap. 4. num. 10. doceat omnia, quæ fiant per corporales motus, operari a Deo, qui movet primitus invisibilia. Et in XII. de Civit. Dei cap. 9. voluntatem, qua Angeli meliores facti sunt, eosdem non habuisse, *nisi operante adjutorio Creatoris.* Quod repetit S. Pater Epist. 106. nunc 186. cap. XI. & S. Thomas 1. 2. q. 109. art. 1. 2. & 9. Sed hæc nostram sententiam non impetunt. Gratiam enim præmoventem etiam in statu innocentis naturæ admittimus, & sine ea fatemur non fuisse bonam voluntatem Angelorum: sed negamus in hac bona voluntate perseverasse gratia efficaciter prædeterminante excitatos. Non enim quælibet gratia præmovens est victrix; alioqui non daretur auxilium sufficiens ab efficaci distinctum, quod hæreticum est affirmare. Hinc S. Thomas seq. art. X. in Respons. ad tertium affirmat, quod etiamsi homo in primo statu accepit donum per quod perseverare posset, non autem accepit ut perseveraret; nunc autem per gratiam Christi multi accipiunt & donum gratiæ quo perseverare possunt, & ulterius eis datur ut perseverent; tamen facilius homo per gratiæ donum perseverare poterat in statu inno-

nocentiæ, in quo nulla erat rebellio carnis ad spiritum, quam nunc possimus. His autem verbis quid luculentius possit pro nostra assertione proferri, me latet.

Insuper probatur idem antec. ratione. Ac primo quoniam motio moventis ratione & caussa præcedere debet motum mobilis, ut tradit Angelicus Doctor in III. contra Gentes cap. 149. Deinde quia Deus non solum est prima caussa, sed etiam universalis; non esset autem universalis, nisi operaretur & velle. Rursus D. Thomas in III. libro nuper citato cap. 98. demonstrat Deum esse caussam non tantum voluntatis, sed etiam volendi. Ulterius, quia non salvantur jura primæ caussæ per solum concursum simultaneum, cum iste non in caussam influat, sed in effectum. Quibus addenda sunt quæ eruditus Theologus affert Concluf. præced., ut probet ex D. Thoma omnem caussarum secundarum operationem esse in Deum tanquam in primum principium referendam.

Respondeo hæc pariter nihil nos deterrere, qui tamen magni Thomæ Aquinatis præceptiones pluris, quam aliqui faciant, æstimamus. Arbitrantur enim viri docti, quibus subscribimus, his limitibus Doctoris hujus præclarissimi contineri doctrinam. Principio docet Angelicus Deum prævia quadam motione creatam voluntatem flectere & inclinare ad bonum universaliter, tali etiam impulsu, ut extra ordinem boni nequeat discurrere: *Deus* (inquit 1. 2. q. IX. art. 6. ad 3.) *movet voluntatem hominis, sicut universalis motor ad universale objectum voluntatis, quod est bonum in communi; & sine hac universali motione homo non potest aliquid velle*. Deinde voluntas creata vi hujus præmotionis determinat seipsam per rationem, sive judicium practicum, ad volendum hoc vel illud bonum in particulari, quod est bonum aut verum, aut apparens; ut docet eodem loco Thomas, necnon q. 3. de malo art. 3. ad 4. & lib. 3. contra Gentes cap. x. Habetur ergo determinatio hujus individuæ voluntatis non a prima caussa, sed per consilium rationis, quemadmodum sensitivus appetitus determinatur ab hoc vel illo sensibili, aut motio universalis cœlestium corporum ab inferioribus. Quæ duo exempla adducit ipse beatissimus Thomas lect. 3. cap. 9. Epist. ad Romanos, & q. 2. de Verit. art. 4. Quoniam vero etiam consilium rationis, aliquam caussam præmoventem habere debet, non enim humana ratio est prima caussa, & repugnat processus in infinitum; præmotio omnium prima, per quam secundæ caussæ operantur modo, qui propriæ formæ conveniat, est in caussis liberis impulsus supremi motoris, quo inclinatur voluntas ad bonum universaliter. Atque hæc in operibus naturalibus locum habent. Nam in supernaturalibus indiget liberum arbitrium *speciali motione*, ut ait S. Thomas: quæ præmotio est auxilium gratiæ, quæ homini integro dabat posse perseverare, nunc vero interdum dat lapsis ut perseverent. De his legenda sunt, quæ scripsimus fusiori calamo in libro IV. cap. VI. Prop.

Prop. 2. & seqq. Legendus & J. B. Du-Hamel in dissert. de Deo primo Motore. Itaque Deus est primum movens, quoniam prævenit omnem motum caussarum secundarum, nec impertitur solam, ut inquiunt, formam, sive naturam & operandi facultatem, sed etiam adjuvat ut possint operari. Est etiam caussa universalis, & id in operibus quoque liberi arbitrii, quia præmovet ad universale objectum voluntatis, quod est bonum in communi. Item est primum prædeterminans eo, quod in serie & connexione caussarum prior determinatio est ad bonum universaliter; vi autem hujusce motionis voluntas sese per rationem determinat ad hoc, vel illud bonum particulare, ut ipsa ratio ex cognitione præmissarum determinatur ad assentiendum propositionibus inde illatis. Est etiam in operibus supernaturalibus motor specialis, quoniam collustratio mentis & delectatio ab auxilio gratiæ inspirata sublimioris sunt ordinis ac perfectionis, quam proprietates naturæ. Denique & est prædeterminator particularium effectuum, si caussæ necessariæ sunt, nec possunt se per rationem, qua carent, determinare; aut, si ratione & libertate pollent, est in eis reprimenda voluntas carnis, & adversus rationem pugnans concupiscentia.

Hæc sane displicere nequeunt, nisi iis, qui victricem gratiam Salvatoris nolunt juxta sensa Augustini prædicare. Quibus lectitanda erit Epistola Hilarii inter Augustinianas 226. ubi de Semipelagianis etiam hæc offendent: *Moleste ferunt, ita dividi gratiam, quæ vel tunc primo homini data est, vel nunc omnibus datur, ut ille acceperit perseverantiam, non qua fieret ut perseveraret, sed sine qua per liberum arbitrium perseverare non posset: nunc vero sanctis in regnum per gratiam prædestinatis non tale adjutorium perseverantiæ detur, sed tale, ut eis perseverantia ipsa donetur, &c.*

Opponit ultimo memoratus Theologus. Habuit Adam gratiam habitualem, omnium donorum ac scientiarum largitionem, exercuit actus moralium virutum, nec defuit in eo summus amor, qui consequitur ad cognitionem, & eo ferventior evadit, quo est perspicacior ipsa cognitio, & rationalis creatura summo bono proximior. Quisnam igitur æquus æstimator rerum negaverit primum hominem innocentem habuisse præmoventem gratiam, eamque efficacissimam?

Resp. Ex hoc eodem capite quod Adam fuerit tot tantisque gratiarum muneribus cumulatus infertur non eguisse ad perseverandum adjutorio efficaciter præmovente. Condito enim homine recto, cum bona voluntate, sine ullo vitio & cum originali justitia, Deus rerum omnium auctor ac Dominus *fortissimo dimisit atque permisit facere quod vellet*. Neque nos negamus bonam illam voluntatem, castum amorem, aliaque gratiarum munera primitus fuisse a Deo rationali creaturæ concessa, & actus virtutum principio inspiratos ab eo, qui cum sit optimus, omnia valde bona creavit. Quæritur hoc unum, an indi-

guerit

guerit creatura innocens adjutorio *quo*, ut in acceptis bonis perseveranter maneret. *Istam gratiam* (de Corrept. & Grat. cap. XI.) *non habuit homo primus, qua nunquam vellet esse malus: sed sane habuit in qua si permanere vellet, nunquam malus esset, & sine qua etiam cum libero arbitrio bonus esse non posset, sed eam tamen per liberum arbitrium deserere posset.... Tale quippe erat adjutorium quod desereret cum vellet, & in quo permaneret si vellet, non quo fieret ut vellet. Hæc est prima gratia, quæ data est primo Adam.*

CAPUT IX.

Immortalitatem Adæ fuisse donum supernaturale, non proprietatem ei naturaliter debitam.

PRIMA hominis immortalitas erat posse non mori, non autem non posse mori; quod nobis repromissum est ob merita Christi, eritque implendum quando corruptibile hoc induerit incorruptionem, cunctis e tumulo resurgentibus. Illud vero *posse non mori* naturale fuisse Adamo, prout naturale idem est, ac id, quod simul cum natura ab initio collatum est, aut naturam ipsam perficit & exornat, nemo, ut arbitror, negat. Num autem naturale fuerit, prout naturale est illud quod ex intrinseca virtute tanquam proprietas diffluit, neque ad sui conservationem aliquo indiget supernaturali beneficio, solet a Theologis disputari.

PROPOSITIO UNICA. Immortalitas primi hominis non fuit naturæ propietas, sed gratiæ beneficium.

Spectat hæc propositio ad fidem, est enim ab Apostolicæ Sedis divina auctoritate proscriptum contrarium assertum Michaelis Baji: *Immortalitas primi hominis non erat gratiæ beneficium, sed naturalis conditio.* Et probatur apertissimis Augustinianis testimoniis. *Illud quippe* (inquit S. P. de Corpore Adæ lib. VI. de Gen. ad lit. cap. 20.) *& mortale secundum aliam, & immortale secundum aliam caussam dici poterat: idest mortale quia poterat mori, immortale quia poterat non mori. Aliud est enim non posse mori, sicut quasdam creaturas immortales creavit Deus: aliud est posse non mori, secundum quem modum primus creatus est homo immortalis; quod ei præstabatur de ligno vitæ, non de constitutione naturæ: a quo ligno separatus est cum peccasset, ut posset mori, qui nisi peccasset posset non mori. Mortalis ergo erat conditione corporis animalis, immortalis autem beneficio Conditoris.* Vide & librum adversus Julianum IV. capite 14. necnon de Civ. Dei lib. XIII. cap. 20.

Probatur etiam ratione. Corpus enim humanum elementis compactum

pactum est, quæ propter qualitates contrarias tendunt ad mixti dissolutionem. Itaque ne dissolveretur, nec homo rediret in terram suam, conservandum erat absque pugna istiusmodi elementorum temperamentum; quod est quidem supra naturalem humani corporis conditionem. Unde Augustinus post verba superius relata ait: *Si enim corpus animale, utique mortale, quia & mori poterat*. Et lib. 1. de peccatorum meritis & remiss. cap. 3. explicat primorum parentum immortalitatem exemplo vestimentorum & calceamentorum Israelitarum, quæ in deserto per tot annos non sunt obtrita, necnon Eliæ & Henoch, quorum corpora, etsi in spiritualem qualitatem nondum sunt commutata, non tamen per tam longam ætatem senectute marcuerunt. Atque ita primus homo, *habebat quantum existimo & de lignorum fructibus refectionem contra defectionem, & de ligno vitæ stabilitatem contra vetustatem*.

Quæri solet an hæc virtus ligni vitæ esset naturalis. Naturalem fuisse existimant Cornelius a Lapide, Tostatus Episcopus Abulensis, Pererius, Calmet, aliique sacrarum Scripturarum Interpretes, hac ducti ratione, quod Dominus ejiciendo Adam de Paradiso Gen. III. 2. ait: *Ne forte mittat manum suam, & sumat etiam de ligno vitæ & comedat, & vivat in æternum*. Satis enim erat, inquiunt, ut moreretur, lignum vitæ indita supernaturali virtute expoliare: nec necesse erat hominem de horto voluptatis expellere. Contrarium tamen censent antiquores Scholastici, Magister sent., D. Bonaventura, & Aegidius in II. dist. 19. Quorum sententiæ prælusit Augustinus lib. VIII. de Gen. ad lit. cap. 5. dicens: *Illud quoque addo, quamquam corporalem cibum, talem tamen illam arborem præstitisse, quo corpus hominis sanitate stabili firmaretur, non sicut ex alio cibo, sed inspiratione salubritatis occulta*. Et de Civit. Dei cap. 20. libri XIII. *Qui status ei de ligno vitæ, quod in medio Paradisi cum arbore vetita simul erat, mirabili Dei gratia præstabatur*.

Hæc autem sententia, licet nonnulli sunt qui Augustini verba de gratia improprie dicta interpretantur, quatenus & gratia fuit Paradisus voluptatis, & quicquid primo homini liberalitate Conditoris collatum est, magis mihi placet, quam alia. Primo enim, quod sola naturali virtute servatur non est donum supernaturale: si ergo immortalitas primi hominis donum supernaturale est, non poterat sola naturali vi alicujus cibi perenniter conservari. Deinde Augustinus occultam illam salubritatem ex ligno vitæ repetit, *non sicut ex alio cibo*, qui aderat ne homo esuriret, & corpus animale naturali virtute alimenti reficiebat. Præterea Anastasius Sinaita, aliique perpauci cibos Adami non fuisse corporales hoc argumento demonstrant, quoniam etiam bestiæ, aliquæ saltem, quæ arborum fructibus vescuntur, potuissent de ligno vitæ comedere, atque ita non fuisset primi hominis immortalitas singulare

gulare aliquod beneficium. Anastasio autem in hac sententia facile occurritur, respondendo lignum vitæ Dei gratia ejusmodi vim habuisse, quæ ad solos homines pertineret, dum ipsi, inquit Petavius lib. 2. de op. sex dierum cap. VII. num. 6. in officio manerent. Denique ratio quam afferunt recentiores Interpretes nulla est, cum Deo tam facile fuerit ligno vitæ occultam vim salubritatis subtrahere, quam arborem maledictione sterilem reddere, ne ulterius pro homine prævaricatore poma proferret: nisi dicere velimus ea verba, *Ne vivat in æternum*, fuisse ejusdem generis cum præcedentibus, *Ecce Adam quasi unus ex nobis factus est*, ironicam scilicet objurgationem.

Illud vero, quod diximus, cibos Paradisi fuisse corporeos cum auctoritate Augustini, tum ratione probatur. Nam S. Pater lib. IV. contra Julianum cap. 14. n. 69. ait: *Sed ego cum eis sentio, qui sicut illud quod dictum est, Masculum & feminam fecit eos, & benedixit illos Deus dicens, Crescite & multiplicamini, & replete terram, secundum sexum corporalem atque conspicuum intelligunt dictum; ita etiam quod paullo post sequitur, Ecce dedi vobis omnem fœnum sativum seminans semen, quod est super omnem terram, & omne lignum quod habet in se fructum seminis sativi vobis erit in escam..... non aliter accipiunt, nisi quia ille uterque sexus his alimentis, quibus & animalia cetera, corporaliter utebatur, & habebat ex hoc victu sustentaculum congruum, licet modo quodam immortali, tamen animali corpori necessarium, ne indigentia læderetur, de ligno autem vitæ, ne senectute perduceretur ad mortem*. Ex quibus Augustini verbis etiam theologica ratio depromitur: verba enim versus 27. prioris Capitis Geneseos, *Crescite & multiplicamini, & replete terram*, sunt proprie & literaliter accipienda: Ergo & quæ proximo versu sequuntur, *Ecce dedi vobis omnem herbam afferentem semen super terram, & universa ligna quæ habent in semetipsis sementem generis sui, ut sint vobis in escam*.

Inquirunt etiam Interpretes, an Adam perennem vitam consecutus esset, si de ligno vitæ semel comedisset. Et aliqui cum Abulensi Episcopo respondent affirmative: sed Theologi cum D. Thoma q. 97. art. 4. tenent virtutem ligni vitæ fuisse finitam, ideoque præservasse a corruptione usque ad determinatum tempus, quo transacto vel homo translatus esset in vitam spiritalem, vel iterum de ligno vitæ comedere debuisset. Ex qua D. Thomæ sententia infert Estius virtutem hujus arboris fuisse naturalem, quoniam, inquit, omnis virtus corporalis finita est, nec virtus supernaturalis in corpore naturali absque necessitate est ponenda. Sed hujus consequentiæ necessitatem non satis percipio. Etenim virtus supernaturalis finita esse potest, maxime comparate ad præceptum factum Adæ exercendi obedientiam tam abstinendo ab arbore vetita scientiæ boni & mali, quam vitam alendo ac servando esca arborum ceterarum. Nam etiam virtus Sacramentorum illo-

illorum usu quodammodo instauratur, & si despectui sint, arbitrii culpâ deperditur; hanc tamen virtutem nemo dixerit naturalem. *Sic ergo immortalis & incorruptibilis condita est caro hominis, ut suam immortalitatem & incorruptionem per observantiam mandatorum Dei custodiret. In quibus mandatis hoc continebatur, ut de illis lignis concessis manducaret, & ab interdicto abstineret, & per horum edulium immortalitatis dona conservaret*: ait Mag. Sent. dist. XIX. §. 4. Ut ad Abulensem redeat oratio; si comedere semel de ligno vitæ perennem præstitisset immortalitatem, profecto Adam mortuus non esset, cum in Paradiso degens aliquando ejusdem arboris fructus gustaverit: *Quid enim absurdius, quam ut credatur ex aliis arboribus alimenta sumpsisse, non autem etiam ex illo, quod & similiter permissum fuerat*, ait S. Pater lib. 2. de Peccatorum meritis & remiss. cap. XXI. n. 35. Profecto Adamum si divini præcepti observantia custodisset originalem justitiam, consecuturum fuisse illam immortalitatem, qua etiam non posset mori, non utique expoliandum corpore sed supervestiendum incorruptione, ut absorberetur mortale a vita, & ab animali in spiritale transiret, expresse docet idem Augustinus in Opere mox laudato lib. 1. cap. 2, de Corrept. & grat. cap. 10, & XIII. de Civit. Dei cap. 19.

Unum est, quod contra superiorem propositionem opponi potest, Animam rationalem esse suapte natura formam corporis, formam vero naturaliter exigere materiei propriæ unitionem. Cum ergo Anima sit immortalis exigit etiam corpus indissolubile: alioqui posset naturaliter a corpore divelli, & absque culpa miseram fieri. Cum enim a corpore separata consisteret ejusque societatem summopere appeteret, nec naturaliter habere posset, desiderio compartis suæ plurimum torqueretur. At quod a rerum naturali constitutione exigitur, nequit supernaturale beneficium existimari. Igitur supernaturalis non est primi hominis immortalitas.

Qui puræ naturæ possibilitatem propugnant, huic argumento respondent spiritualem animam modo perpetuam corporis unionem, etiam a corpore sejunctam appetere, quoniam homo conditus est immortalis, & separatio animæ a corpore pœna est violati præcepti, non conditio naturæ. At si homo in puris naturalibus productus esset, nec perpetuam corporis societatem, nec ejus post mortem resurrectionem naturali instinctu exoptaret, cum optime nosceret utramque constitutioni corporis sui non deberi. Qui vero statum puræ naturæ possibilem negant, respondent appetere quidem rationalem animam perpetuam cum corpore vitam; hanc tamen esse hominis conditionem, & quidem perfectiorem, quam sit natura quælibet irrationalis, ut omne, quod appetit naturali facultate consequi minime possit, sed opus habeat supernaturalibus auxiliis, maxime ut perenni vita fruatur, & finem, ad quem fertur, assequi valeat. Utramque sen-

sententiam ad trutinam revocabo in dissertatione ad finem libri hujus apponenda.

CAPUT X.

De libero arbitrio primi hominis, & in quo essentialis ratio libertatis consistat.

Nihil liberi arbitrii prolato nomine soleo mentis animadversione percipere, quam voluntatem ipsam rationalis substantiæ, quæ pro suo arbitratu quod ei a ratione proponitur eligere potest, vel rejicere. Constituitur ergo libertas voluntate & ratione; non tamen ex æquo: sed voluntas est ipsa potestas, quæ potest in utramlibet partem inclinari: ratio autem vis intelligendi, qua voluntati objectum proponitur, & sine qua non potest in bonum libera deliberatione propendere. Etenim, ut Augustinus ait in VIII. de Trin. cap. 4, *Nemo amare potest incognitum*. Et quidem ea propensio, qua natura quælibet fertur in bonum absque ductu rationis, non potest opus voluntatis appellari, alioqui prædita forent arbitrio etiam animalia bruta, & creaturæ reliquæ, in quibus philosophi plures appetitum quemdam constituunt sensitivum aut naturalem: quamquam sunt Philosophi non vulgares, qui in rebus inanimatis nullam inclinationem agnoscunt præterquam divinæ ordinationis legem, & superiorum caussarum impulsum, cui necessitate infallibili obsecundent, & veluti jaculum emissum a perito sagittario dirigantur ad scopum, quem illæ nullo modo deprehendunt. Profecto in ratione liberum arbitrium consistere nequit *formaliter*: cum non sit in nostra potestate objecta percipere & cogitare; alias peccaret quisque ante consensum voluntatis, dum mentem subit cognitio aliqua falsa & perversa, nec ulla daretur ignorantia, quæ a peccato excusaret, quandoquidem esset in potestate hominis & libera ipsamet ignoratio. Quapropter S. P. Augustinus in lib. de Sp. & lit. cap. 34. ait: *Nemo habet in potestate quid ei veniat in mentem; sed consentire vel dissentire propriæ voluntatis est*. Ex quibus satis revincitur error Durandi statuentis in II. dist. 24. naturam libertatis tam in voluntate, quam in ratione.

Cum itaque ratio motum voluntatis præcedat, in illius judicio *radicem*, ut inquiunt Scholæ, liberi arbitrii statuunt juremerito docti celebresque Theologi. Et quoniam ad bonum in communi & ad Deum in se visum dari nequit indifferentia judicii, cum nulla in his apprehendi possit species mali, etsi voluntas in hujusmodi objecta sponte ac lubenter protendat, non habet veram libertatem, quæ est potestas ad utrumlibet, nulla necessitate impellente. Necessario enim amatur quod adeo bonum

bonum apprehenditur, ut aliò animus a vero aut apparenti bono rapi non possit. Quæ satis lib. IV. cap. ultimo, & lib. X. cap. XIII. sunt explicata.

Ut modo libertas hominis in unoquoque statu facile possit dignosci; advertendum est voluntatem appellari liberam *a necessitate*, *a peccato*, *a miseria*. Dicitur libera a necessitate suapte natura, & essentiali constitutione; unde quicquid ex necessitate agitur, nequit opus liberi arbitrii appellari. *Non enim est nobis liberum, quod in potestate non habemus*, ait Augustinus lib. III. de lib. arb. cap. 3. Quapropter errant turpissime Calvini, & Jansenii Gregales, qui libertatem putant cum indeclinabili necessitate consistere. Observandum hoc loco indifferentiam, in qua libertas sita est, non esse ad bonum & malum, quam appellant Theologi indifferentiam *contrarietatis non servato, sed prætermisso ordine finis*; cum objectum voluntatis sit bonum, neque in malum tendat, nisi propter aliquem defectum, ut recte S. Thomas in II. Sent. dist. 25. q. 1. art. 2. Hinc est, quod Augustinus Julianum constituentem liberum arbitrium in facultate æquilibrata, & sese ad bonum, vel ad malum pro suo arbitratu inclinante, merito his verbis exprobrat lib. 1. Op. Imperf. *Siccine Deum laudas, ut ei auferas libertatem?* Sita est itaque libertatis essentia in potestate eligendi pro lubitu hæc vel illa media, etiam ad invicem contraria, quæ valeant ad debitum finem conducere: unde S. Thomas libertatem definit 1. p. q. 61. art. 8. *Libertas est vis electiva mediorum servato & non prætermisso ordine finis*. Quod ergo possit voluntas ad malum flecti, id non habet ex intrinseca ratione libertatis, sed conditione creaturæ defectibilis: cujus liberum arbitrium definitur ab Augustino: *Media vis, quæ vel intendi ad fidem, vel inclinari ad infidelitatem potest*: atque a Magistro Sent. in II. dist. 24. §. 5. *Facultas rationis & voluntatis, qua bonum eligitur gratia assistente, vel malum eadem desistente*. Hanc liberam a necessitate voluntatem habuit primus homo, qui *potuit non peccare, potuit non mori, potuit bonum non deserere*, inquit lib. de Corrept. & Grat. cap. XI. S. Pater.

Eadem *a necessitate* libertas etiam in hoc infirmitatis statu certissime perseverat. Etenim Deus, ut idem Augustinus ait in VIII. de Gen. ad lit. cap. 23, *Nunquam ita punit voluntatem malam, ut naturæ perimat dignitatem*. Est tamen inter libertatem Adæ, & libertatem quæ post Adæ transgressionem permansit, discrimen serio advertendum; nempe, quod in prima hominis conditione arbitrium erat liberum *a necessitate & a peccato*; homo enim creatus est rectus, sine vitio, cum bona voluntate, & cum adjutorio perseverandi, si vellet. Nunc vero est quidem homo liber a necessitate, sed servus peccati, nisi gratia Redemptoris liberetur, idest, habet adhuc liberam voluntatis potestatem, sed cupiditate, quæ est pœna peccati, tanquam visco glu-

tinoque taliter implicata, ut bonum, sicut oportet, non agat, nisi caritate, quæ inspiratur in cordibus nostris per Spiritum Sanctum, contraria concupiscentia vincatur. Nam *ubi Spiritus Domini, ibi libertas*, Auctore Apost. in 2. ad Corinth. III. 17. Cum itaque Pelagiani originale peccatum, & gratiæ Salvatoris necessitatem negarent eo quod libero arbitrio inesset ad utrumlibet æqua potestas, rectissime Augustinus adversus hæreticos ilios disputans ait *amissam peccati merito libertatem*, in Ench. ad Laurent. cap. 30, in Epist. ad Vitalem, & lib. XIV. de Civit. Dei cap. XI. Quod sane intelligendum est de voluntatis potestate libera a lege peccati, & explicata a glutino concupiscentiæ, non de potestate libera *a necessitate*, quæ etiam post Adæ prævaricationem in hominibus perseverat. Nam in libro 1. ad Bonifacium cap. 2. non libertatem periisse scribit, sed illam magnam, *qua fuit in Paradiso*: quod repetit de Correpţ. & gratia cap. 12. de Spiritu & lit. cap. 31. de lib. arb. cap. 18. & aliis in locis compluribus. Eo enim Augustini disputationes collineant, ut adversus Pelagianos respuentes gratiæ Christi adjutorium, nimiumque arbitrii possibilitatem extollentes, originalem culpam, & gratiam Salvatoris propugnet. Ea propter scribit lib. 1. Operis imperf. *Non satis esse ad operandum bonum liberum arbitrium, nisi Dei gratia liberatum*: & lib. de nat. & grat. cap. 67. *De gratia quippe Dei agitur, qua nobis per Mediatorem medicina opitulatur, non de impossibilitate justitiæ. Potest peccatum caveri, sed opitulante illo, qui non potest falli*. Solvit vero nodum omnem de Gratia & lib. arbitrio cap. 15. scribens: *Semper est autem in nobis voluntas libera, sed non semper est bona. Aut enim a justitia libera est, quando servit peccato, & tunc est mala: aut a peccato libera est, quando servit justitiæ, & tunc est bona. Gratia vero Dei semper est bona, & per hanc fit, ut sit homo bonæ voluntatis, qui prius fuit voluntatis malæ*. Quamobrem Augustinus in hoc statu miseriarum non negat libertatem *indifferentiæ*, sed libertatem *a peccato*, neque de illa lis unquam fuit inter ipsum atque Pelagium, sed de libertate expedita a servitute pravæ cupiditatis: quam libertatem hostis gratiæ Christi in filiis Adæ æque ac in homine primo asserebat. Ex quibus colligitur perperam gloriari de patrocinio Augustini, qui negant veram in hoc statu libertatem, & irrito molimine Pherepónum, sive Clericum, conari Animadv. in cap. 30. Enchirid. pag. 560. Append. August. ut Augustinum apertum liberi Arbitrii hostem demonstret.

Liberamur itaque *a peccato* per gratiam. *Ex quo enim primus homo libero arbitrio venumdatus est sub peccato, ideo mala cœpit esse libertas hominis, quia ipsa libero arbitrio ablata est bonitas voluntatis*: inquit in Respons. ad 1. Inq. Ferrandi S. Fulgentius. Nondum tamen in hoc statu liberi sumus *a miseria*, cum etiam in justis remaneat concupiscentia ad luctam, & mors stipendium peccati. Etenim libera voluntas dicen-

dicenda non est, quando subditur vincentibus cupiditatibus. A quibus erit penitus libera, cum a summo bono viso facie ad faciem ad illud perenniter rapietur, non solum restituta libertate prima, qua Adam poterat non deserere bonum, & quæ nobis per Christi gratiam redditur cumulatius, sed etiam libertate, qua fruens indeficienter æternorum gaudiorum jucunditate non poterit amplius servire peccato. *Prima ergo libertas voluntatis erat posse non peccare: novissima erit multo major non posse peccare. Prima immortalitas erat posse non mori: novissima erit multo major non posse mori*: ait S. P. de Corrept. & Grat. cap. 12. de Nat. & Grat. cap. 35. & in Ench. ad Laurent. cap. 105. Ex quibus etiam obiter animadverte S. Patrem asserentem in patria perfectissimam libertatem non loqui de *libertate indifferentiæ*, quæ ad meritum & demeritum in hoc statu necessaria est, sed de *libertate a miseria*. Hæc omnia traduntur a Magistro sent. lib. II. dist. XXV. his verbis: *Est namque libertas triplex, scilicet a necessitate, a peccato, a miseria*. Ubi etiam docet Adam peccando libertatem arbitrii perdidisse, non quidem omnem, sed libertatem *a miseria & a peccato*: libertatem *a necessitate* reperiri tam in bonis, quam in malis, nec sine illa meritum dari: libertatem a peccato illis solis inesse, quos Christi gratia liberat & reparat, non ita, quod in hac mortali carne penitus sint sine peccato, sed ut in eis peccatum non dominetur nec regnet: libertatem denique a miseria illam esse, de qua Apostolus ait, *Et ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei*; quam libertatem habebat Adam ante peccatum, sed plenius habent Sancti in beatitudine. Hæc Magister. Divus quoque Bernardus de Gratia & libero arbitrio, *Triplex est* (inquit) *nobis proposita libertas, a peccato, a miseria, a necessitate. Hanc ultimo loco positam contulit nobis in conditione naturæ: in pristinam restauramur a gratia: media nobis reservatur in patria. Dicatur ergo prima libertas naturæ, secunda gratiæ, tertia vitæ vel gloriæ*.

De arbitrio indito primo homini, ac permanente sub captivitate peccati, idest libero a necessitate aliquid modo dicturus exponam quid sit, & unde proficiscatur: nam utrum revera persistat sub dominatu concupiscentiæ, ut indubitanter supponimus, non videtur spectare ad institutam de primo homine disputationem, sed ad statum ærumnosæ mortalitatis, & ad gratiam Christi medicinalem. Istud itaque arbitrium quidam in quodam habitu a ratione & voluntate diverso male, ut arbitror, constituerunt. Habitus enim, quemadmodum a Scholasticis accipiuntur, sunt affectiones animorum ad unum specie actum inclinantes, E. G. ad caritatem, ad humilitatem, ad temperantiam: & per liberum arbitrium potest voluntas nedum ad istiusmodi actus flecti, verum etiam ad oppositos, idest, malevolentiam, superbiam, atque immoderationem. Quod si habitum dixeris facultatem potestatemque rationalis

tionalis substantiæ; liberum arbitrium habitum esse fatebor, maxime cum a D. Bernardo definiatur *habitus animi liber sui*. Pariter non satis apte liberum arbitrium appellarunt nonnulli *actum*, cum maneat voluntas libera tametsi nihil agat: quamvis & actum dicere non detrecto, quatenus actus nominat etiam proprietates, ac formas, vulgaris sermonis consuetudo. Definiri ergo liberum arbitrium potest: *Facultas rationalis creaturæ agendi & non agendi, prout lubet, positis omnibus ad actionem requisitis*.

Sane cum ejusdem potentiæ sit velle & eligere, liberum arbitrium ab ipsa voluntate nequaquam distinguitur: unde opus est, ut liberæ cujusque operationis sit rationalis voluntas principium efficiens. Quod commonstrat argumentationibus pluribus selectisque authenticus Doctor Ariminensis in II. sent. distinctione quinta ac vicesima. Et revera Magnus Augustinus in III. de lib. arbitrio cap. I. motum culpabilem esse in voluntate, & a voluntate demonstrat. In voluntate, quoniam eo motu animus movetur a voluntate, quo movetur libere, non necessario. Profert eo loco S. P. exemplum lapidis, cui similis est prævaricator animus in eo, quod ut ille pondere gravitatis in ima fertur, ita iste premente cupiditate inclinatur ad commutabile bonum; in hoc tamen dissimilis, quod lapis ita movetur ut non habeat potestatem activam, qua possit impressam sibi motionem cohibere, animus vero potestatem istiusmodi habeat. Ex quibus vellem diligenter notari, Jansenianos ac Novatores reliquos liberum arbitrium non meliorem saxo putasse, dum ausi sunt dogmatizare voluptatem ita animum dejicere, ut necessario moveatur, nec potis sit contraniti. Sed præstat audire Augustinum. *Restat* (inquit) *ut ejus sit proprius iste motus, quo fruendi voluntatem ad creaturam a Creatore convertit: qui motus si culpæ deputatur, non est utique naturalis, sed voluntarius: in eoque similis est illi motui, quo deorsum versus lapis fertur, quia sicut iste proprius est lapidis, sic ille animi. Veruntamen in eo dissimilis, quod in potestate non habet lapis cohibere motum, quo fertur inferius, animus vero, dum non vult, non ita movetur, ut superioribus desertis inferiora diligat: & ideo lapidi naturalis est ille motus, animo vero iste voluntarius*. Et infra, *Motus, quo huc atque illuc voluntas convertitur, nisi esset voluntarius atque in nostra potius potestate, neque laudandus cum ad superiora, neque culpandus homo esset cum ad inferiora detorquet quasi quemdam cardinem voluntatis*. Motus ergo liber erit tantummodo, ubi sit in voluntate potestas illum cohibendi. Satis enim constat Augustinum voluntarium pro libero usurpavisse; cum potestas illa animi motum cohibendi ad voluntarii rationem minime requiratur. Quamobrem ad Novatorum vitanda sophismata distinguendum accuratius est inter voluntarium & liberum, sive, ut recentiores quidam loquuntur, inter libertatem voluntatis, & libertatem arbitrii. Libertas enim volunta-

luntatis opponitur coactioni, libertas arbitrii adversatur necessitati. Enimvero voluntas, auctore Augustino in libro de duabus Animabus, *Est animi motus, cogente nullo, ad aliquid non admittendum vel adipiscendum*: voluntas autem tunc libera est, quando *actus volendi est in nostra potestate*, ut ipse Augustinus docet in 1. Retract. cap. 22.

Quoniam, ut diximus, voluntas non fertur ad incognita, etiam ratio & judicium ad actum voluntarium ac liberum prærequiritur, unde libero arbitrio carent res inanimes, & bruta Animalia. Etiam quando amamus scire incognita, amor iste cognitionem supponit; non enim hoc idem est cum dicitur, *amat incognita*, &, *amat scire incognita*: quoniam qui scire amat incognita, non ipsa incognita, sed ipsum scire amat. Videatur Augustinus in x. de Trinit. cap. 1. Quomodo autem ad ipsam cognitionem actus liber consequatur, meminit me non semel disseruisse. Addam nunc Angelici Doctoris declarationem tanto dignam Magistro ex 1. p. q. 82. art. 2. *Intellectus*, inquit, *naturaliter ex necessitate inhæret primis principiis, & voluntas ultimo fini. Sunt autem quædam intelligibilia, quæ non habent necessariam connexionem ad prima principia: sicut contingentes propositiones, ad quarum remotionem non sequitur remotio principiorum. Et talibus non ex necessitate assentit intellectus. Quædam autem propositiones sunt necessariæ, quæ habent connexionem necessariam cum primis principiis: sicut conclusiones demonstrabiles, ad quarum remotionem sequitur remotio primorum principiorum. Et his intellectus ex necessitate assentit cognita connexione necessaria conclusionum ad principia per demonstrationis deductionem. Non autem ex necessitate assentit, antequam hujusmodi necessitatem conclusionis per demonstrationem cognoscat. Similiter etiam ex parte voluntatis. Sunt enim quædam particularia bona, quæ non habent necessariam connexionem ad beatitudinem, quia sine his potest aliquis esse beatus, & hujusmodi voluntas non de necessitate inhæret. Sunt autem quædam habentia necessariam connexionem ad beatitudinem, quibus scilicet homo Deo inhæret, in quo solo vera beatitudo consistit. Sed tamen antequam per certitudinem divinæ visionis necessitas hujusmodi connexionis demonstretur, voluntas non ex necessitate Deo inhæret, nec his quæ Dei sunt. Sed voluntas videntis Deum per essentiam de necessitate inhæret Deo, sicut nunc ex necessitate volumus esse beati*. His autem ea, quæ alibi de libertate arbitrii disputavimus, sunt plenissime comprobata.

Illud tantum moneo, nos, dum liberum arbitrium ex duplici facultate conflatum prædicamus, idest, ex ratione & voluntate, minime unum ab alia discerpere, sed eamdem humanam mentem esse intellectum & voluntatem, quatenus diversimode percipitur, ut apprehendit, aut vult. Quod non soli recentiores Philosophi tenent, sed etiam Nominalium princeps Gregorius Ariminensis in 2. dist. XVI. & XVII. q. III. art. 2. Et nihilominus intellectum quasi facem voluntatis concipimus,

cipimus, & illum necessariam aliquam facultatem, istam indifferentem ac liberam rectissime nuncupamus. Idque diversa connotatione terminorum & consignificatione rerum facillimum est explicare. Mens enim prout rerum ideis formatur, & recipit rerum imagines, atque ad eas contemplatione convertitur, Ratio & intellectio appellatur; prout eligit, & quod menti obversatur, amplectitur, aut fugit, dicitur voluntas. Atque ita de imaginatione, sensibusque philosophi bene multi ratiocinantur, nec ea distinguunt, nisi objectorum ratione, ita, ut nihil sint aliud, quam anima ad corporeum objectum, sive ad ejus imaginem se convertens. Hinc arbitrantur plures animam dum intelligit, pati; dum vult, agere, quoniam intelligendo recipit ideas, volendo se libere aut spontanee determinat. Verum placet nobis etiam in intellectione actum aliquem constituere, mentis scilicet conversionem, & advertentiam. Ut enim oculus non cernit colores nisi animus ad imaginem pictam in oculis se convertat; ita mens non deprehendet veritatem, si non ad ideam vel speciem adverterit.

Nullus quidem in lectione Augustini aliquantisper versatus arbitrabitur me doctrinam ejus repellere. In x. de Trinit. cap. II. docet, hæc tria, *memoriam, intelligentiam, & voluntatem non esse tres vitas, sed unam vitam, nec tres mentes, sed unam mentem, nec tres essentias, sed unam essentiam*. Et lib. XII. cap. 4. *Cum disserimus* (inquit) *de natura mentis humanæ, de una quadam re disserimus; nec eam in hæc duo, quæ commemoravi, nisi per officia geminamus*. Quicquid autem potest ex adverso objici, per ordinem ad connotata facillime diluetur. Ita rationem dicimus esse id, quod excellit in anima, & præstantiorem illam fatemur quocunque sensu; quoniam primum animi officium est perceptio veri, & longe sublimior est contemplatio rerum spiritualium, quam corporearum atque mutabilium. Brevi dicam: Anima est plurium operationum caussa effectrix, & ab his plura etiam sortitur vocabula. Potest intelligere, potest velle, potest sentire. Intelligitur verum: eligitur bonum: sentitur corpus certis quibusdam extensionis aut qualitatis modis, quos *accidentia* appellant, affectum. Ergo vocabulum istud *Intellectus* significat animam, & consignificat ipsius potestatem, aut operationem, quæ est cognoscere *verum*: Alterum *voluntas* demonstrat eamdem animam, & connotat illius virtutem, aut actum eligendi *bonum*: Tertium *sensus* denotat ipsam substantiam animæ, & commonstrat ipsius ordinem ad *sensibilia*. Quapropter ipsamet Anima, quatenus percipit verum, & eligit bonum, est illa creaturæ rationalis eximia ac singularis proprietas, de qua dissertatiuncula nostra ad hunc modum se habet, videlicet, Liberum Arbitrium.

CA-

CAPUT XI.

An generatio hominum in Paradiso fuisset per carnalem complexum, si nemo peccasset?

CARNALEM hominum propagationem minime in statu Innocentiæ futuram nonnulli Patres tradiderunt, quibus placuit nullum usum fore nuptiarum, si Adam stetisset. Quod traditum a Damasceno lib. II. de Fide Orthodoxa cap. 30. & libro IV. cap. 25, a Gregorio Nysseno in libro de Opificio Mundi cap. 17, scribit Petavius lib. 2. de Op. sex dierum cap. VIII. & Vellosillus Adv. in Tom. 1. Chrysostomi q. 3. Estius etiam in 2. dist. XX. §. 1. Addunt eumdem Chrysostomum Hom. XVIII. in Genesim, & Procopium in caput ejusdem libri IV. Idem Estius affirmat aliquando ita sensisse Augustinum, ut constat (inquit) ex lib. 1. de Gen. contra Manichæos cap. 19. & de vera Relig. cap. 46. incertum quodammodo fuisse lib. de bono conjugali cap. 2. sed priorem repudiasse sententiam. Prioris vero dubitationis suæ meminisse lib. XIV. de Civ. Dei cap. XXI.

Revera S. Pater citato libro super Genesim cap. 19. inquirit, num verba Geneseos 1. 28. *Crescite, & multiplicamini* sint carnaliter, an spiritaliter accipienda, & respondet: *Licet nobis eam etiam spiritaliter accipere, ut in carnalem fecunditatem post peccatum conversa esse credatur*. Ubi etiamsi carnalem generationem commode possimus accipere, quæ est humanæ naturæ propagatio per turbidam libidinem, declarat tamen plenissime filiis sæculi tantum quadrare verba Christi apud Lucam XX. 34. *nubunt, & traduntur ad nuptias*, quod negat ante peccatum Adæ futurum. Atque de vera Religione cap. 46. & lib. 1. de verbis Apostoli cap. 15. scribit carnales necessitudines ex peccato oriri, nec futuras si natura humana in istam corruptionem non fuisset relegata. Sed hæc duo loca retractat lib. 1. Retract. cap. 13. n. 8. scribens: *Nondum enim videram fieri potuisse, ut non morituri de non morituris nascerentur, si peccato illo magno non mutaretur in deterius humana natura: ac per hoc si & in parentibus & in filiis fecunditas felicitasque mansisset, usque ad certum Sanctorum numerum quem prædestinavit Deus, nascerentur homines non parentibus successuri morientibus, sed cum viventibus regnaturi. Essent ergo & istæ cognationes & affinitates, si nullus delinqueret, nullusque moreretur*. Repudiavit ergo Augustinus priorem illam opinationem.

PROPOSITIO: Fuisset etiam in statu innocentiæ per copulam conjugalem filiorum propagatio.

Ex Scripturis, & Augustinianis testimoniis breviter demonstratur.

I. Deus cum hominem condidit, masculum & feminam fecit eos, & be-

nedixit eis dicens, *Crescite & multiplicamini*: Est Ergo fecunditas generationis benedictio priori hominum institutioni conveniens, non occasione peccati superinducta; alias ad multiplicationem humani generis, & memoratæ benedictionis effectum necessarium fuisset peccatum, quod valde absurdum est cogitare. *Quisquis autem dicit non fuisse coituros, nec generaturos nisi peccassent, quid dicit, nisi propter numerositatem Sanctorum necessarium hominis fuisse peccatum?* ait S. P. Aug. lib. XIV. de Civit. Dei cap. 23. II. mulier Gen. II. 18. appellatur viri adjutorium: *Si autem quæritur, ad quam rem fieri oportuerit hoc adjutorium, nihil aliud probabiliter occurrit, quam propter filios procreandos, sicut adjutorium semini terra est, ut virgultum ex utroque nascatur*: ait ipsemet Aug. lib. IX. de Genes. ad lit. cap. 3. num. 5. III. Adam adhuc innocens & proximæ calamitatis ignarus inquit Gen. 2. *Quamobrem relinquet homo patrem suum & matrem, & adhærebit uxori suæ: & erunt duo in carne una*. Quæ verba affert Christus Matth. XIV. 4. ut probet matrimonium esse ex sua institutione indissolubile, nec licitum esse quacunque ex caussa libellum repudii. Viguissent igitur in prima quoque conditione connubia. Ita ratiocinatur ipse Augustinus laudato libro IV. de Civit. Dei cap. 22. In eodem cap. Genesis v. 18. legitur: *Non est bonum esse hominem solum*. At mulier, quæ viro caussa fuit perditionis, non bona extitisset, nisi ei futura esset gignendæ prolis adjutrix. Deus ergo hac de caussa mulierem producendam esse probavit. *Mulierem viro* (Ambrosius) *nonnisi generandi causâ perhibet institutam. Hæc enim sunt verba ejus in lib. de Paradiso: Si igitur viro culpæ auctor est mulier, quemadmodum pro bono videtur adjecta? Verum si consideres quia Deo universitatis est cura, invenies plus placere Domino debuisse id, in quo esset caussa universitatis, quam condemnandum fuisse illud, in quo esset caussa peccati. Ideo quia ex viro solo, non poterat humani esse generis propagatio, pronuntiavit Dominus, non esse bonum hominem solum esse*. Verba sunt Augustini libro II. contra Julianum cap. VII. n.29. Satis ex his liquet feminæ, virique conjugium ad societatem & propagationem prolis fuisse primitus institutum, atque ad naturæ conditionem, non ad peccati statum fecunditatem pertinere. Quæ omnia rationi etiam consentanea sunt; non enim homini ubertas fecunditasque videbatur deneganda, quæ animantibus ceteris fuit ab hujus universitatis Auctore concessa.

REFUTATUR OBJECTIO.

Oppones: Homines in statu innocentiæ minime propagandos saltem conjunctione gignentium, cum ipsorum conditio, tum generandæ prolis constitutio, ejusdemque generationis natura commonstrant. Et generantium quidem conditio; enim vero, si masculus & fe-

& feminā adulti ac virili ætate fuerunt producti, & institutæ naturæ conveniens erat consimilis prolis & posteritatis generatio, quare ante prævaricationem procreandis liberis operam non dederunt? Proles vero quonam statu fuisset ex materno utero in lucem edita? Si corpore exiguo membrisque infantilibus, obnoxii fuissent pueri innumeris calamitatibus, & deteriores bestiis, quibus nutrices in os inserunt mansa quæque minima & emolita. Quod si robusta virtute, & corpore valenti & confecto; non essent pueri ab hominibus progeniti hujusce naturæ. Generatio denique & libidine perficitur, & corporalis seminis abscissione: quarum una rationem antevertit, & est pœna peccati; altera est mortalitatis & corruptionis indicium: unde Lucæ xx. 34. solis, ut diximus, filiis sæculi degentibus sub necessitate mortis, & contagione peccati res uxoria dicitur convenire. Pugnat ergo præcedens assertio cum parentum, natorum, & generationis conditione & natura.

Respond. Adam & Evam, licet adultos aptosque ad maritalem complexum non minus, ac modo sint desponsati ætate progressa, statim se ad faciendam generis sui progeniem non applicavisse: *Quia mox creata muliere facta est illa transgressio, cujus merito in mortem destinati etiam de loco illius felicitatis exierunt. Posset etiam dici, quia nondum Deus jusserat ut coirent. Cur enim non ad hanc rem divina expectaretur auctoritas, ubi nulla concupiscentia tanquam stimulus inobedientis carnis urgebat? Ideo autem non jusserat Deus, quia secundum suam præscientiam disponebat omnia, in qua & eorum casum proculdubio præsciebat, unde jam mortale genus propagandum esset humanum*. Hæc S. Pater lib. ix. de Genes. ad lit. cap. 3. In quibus verbis non ait Augustinus expectandum fuisse universale mandatum, quod jam acceperant, sed peculiare, ut jure nobiliori, quam belluæ, suo obtemperarent Auctori.

Quod ad prolem attinet, diluitur a D. P. August. in lib. 1. de Peccatorum meritis cap. 37. & 38. *Propter uteri capacitatem* (inquit) *fortasse necesse fuerit parvulos nasci, quamvis cum exigua sit pars corporis costa, non tamen propter hoc Deus parvulam viro conjugem fecit, quam ædificavit in mulierem, unde & ejus filios poterat omnipotentia Creatoris mox editos grandes protinus facere. Sed, ut hoc omittam, poterat certe quod multis etiam pecoribus præstitit: quorum pulli, quamvis sint parvuli, neque accedentibus corporis incrementis etiam mente proficiant, quoniam rationalem animam non habent, tamen etiam minutissimi & currunt, & matres agnoscunt, nec sugendis uberibus cura & ope admoventur aliena, sed ea ipsi in maternis corporibus loco abdito posita mirabili facilitate noverunt. Contra homini nato, nec ad incessum pedes idonei, nec manus saltem ad scalpendum habiles, & nisi opere nutrientis admotis labris papillæ uberis ingerantur, nec ubi sint sentiunt*,

tiunt, & juxta se jacentibus mammis magis possint esurientes flere, quam sugere. Proinde infirmitati mentis congruit hæc omnino infirmitas corporis. Vide & quæ scripsimus lib. 1. cap. 3. opp. 2.

De æstu libidinis, & corruptione naturæ hæc sit ejusdem Augustini responsio in libro adversus Julianum IV. cap. 5. num. 35. *Cur autem non creditis, hominibus in paradiso constitutis ante peccatum divinitus potuisse concedi, ut tranquilla motione, vel commixtione membrorum sine ulla libidine filios procrearent, aut in eis saltem libido talis esset, cujus motus nec præcederet, nec excederet voluntatem?* Et lib. XIV. de Civ. Dei cap. 24. *Seminaret igitur prolem vir, susciperet femina genitalibus membris, quando id opus esset, voluntate motis, non libidine concitatis.* Proximo cap. 26. solvit etiam quod de violata virginitate opponebatur, his verbis. *Ita tunc potuisse utero conjugis salva integritate feminei genitalis virile semen immitti; sicut nunc potest eadem integritate salva ex utero virginis fluxus menstrui cruoris emitti. Eadem quippe via posset illud injici, qua hoc potest ejici. Ut enim ad pariendum non doloris gemitus, sed maturitatis impulsus feminea viscera relaxaret: sic ad fœtandum & concipiendum non libidinis appetitus, sed voluntarius usus naturam utramque conjungeret.* Ad hæc autem oratio nostra deducta cohibere se debet, ne ulterius progrediatur; nam posthac sapientissimus Augustinus, *De rebus loquimur* (inquit) *nunc pudendis, & ideo quamvis antequam earum puderet, quales esse potuissent, conjiciamus ut possumus; tamen necesse est ut nostra disputatio magis frenetur ea, quæ nos revocat, verecundia, quam eloquentia, quæ nobis parum suppetit, adjuvetur.*

CAPUT XII.

Quomodo Protoplasti suasione Serpentis præceptum Domini transgressi sunt.

SED jam ad ærumnas, quæ propter malitiam & carnis necessitudinem nos premunt, ventum est. Præceperat Dominus Adæ & uxori, ne de ligno scientiæ boni & mali comederent facta copia arborum ceterarum. Serpens mulierem decepit, hæc virum; is nos miseram ejus progeniem in cumulum miseriarum dejecit. Hæc omnia brevi complectar, de mandato Dei, de tentatione serpentis, de lapsu protoparentum hac sectione dicturus.

PROPOSITIO I. Aequissima fuit lex principio homini lata, ut certæ arboris, cujus speciem ignoramus, fructum non tangeret.

Ratio enim æquitatis postulat, ut creatura suo Auctori subjiciatur, eique præstet obedientiam. At Deus brevissimo illo, levissimoque

que mandato, *De ligno autem scientiæ boni & mali ne comedas*, ut Augustinus ait in libro de Civitate Dei quartodecimo, cap. 15, *Se esse Dominum commonebat*. Postulabat itaque jus æquitatis, ut rationalis homo latam sibi legem inviolabiliter custodiret. Deinde, quoniam magnum est obedientiæ meritum, rectissime autem Angelorum hominumque Creator statuerat, ut plenitudo beatitudinis esset merces arbitrii divinæ gratiæ adjutorio suffulti, quomodo idem Augustinus docet de Corrept. & Grat. cap. x. xi, sapientissime institutum est, ut aliquo præcepto servando suam exerceret obedientiam. Utramque caussam complexus est S. Pater in II. de Peccatorum meritis cap. 21. scribens: *Absit enim ut bonorum Creator, qui fecit omnia bona valde, mali aliquid in illius etiam corporalis Paradisi fertilitate plantaret. Sed ut ostenderet homini, cui esset sub tali Domino utilissima servitus, quantum esset solius obedientiæ bonum, quam solam de famulo exegerat, cui obedire non propter ipsius dominatum, sed propter servientis utilitatem potius expediret, ab eo ligno sunt probibiti, quo si uterentur non prohibiti, nihil mali omnino paterentur, ut quod illo post prohibitionem utentes passi sunt, satis ostenderetur quod hoc eis non intulerit arbor cibo noxio perniciosa, sed tantum obedientia violata.*

Illius arboris speciem incompertam esse non male diximus præced. libro prop. 3. cap. 4. Nam quod traditur in Alkorano fuisse triticum septem spicarum, refutatur ex Genes. ubi legimus non de genere segetum herbarumque, sed de lignorum fuisse. *Quod ergo lignum esset, non est dubitandum*, ait Augustinus lib. VIII. de Gen. ad lit. cap. 6. Opinio Theodoreti & Mosis Barcepha, quam non improbant Isidorus Pelusiota, Gennadius & Procopius, fundamento nititur nimium labili. Ajunt enim fuisse ficum, propterea quod Gen. III. 7. legimus, *Consuerunt folia ficus, & fecerunt sibi perizomata*: putant enim ex eadem planta fructum ac folia Protoparentes legisse. Sed nostri Interpretes inquiunt inverisimile esse quod iterum ausi fuerint arborem illam contingere, unde accidisse sibi maximam calamitatem sentiebant. Addit David Ziegra cum Remonstrantibus aliis, videri probabilius, quod Adam prope arborem non steterit, eo quod non ipse propria manu carpsit, fructum, sed hunc ei detulit mulier. Fecerint ergo subligacula ficus, quod ad tegendam nuditatem habeat hoc arborum genus lata folia; sed, ut S. Pater admonet in VIII. de Gen. ad lit. cap. 5. *Melius est dubitare de occultis, quam litigare de incertis*.

Objices: Videtur lex nimium rigida tam minimæ transgressioni pœnam innumerabilium calamitatum addicere.

Resp. non minimam ac levem, sed gravissimam fuisse priorum hominum culpam. Primo quoniam facillimum fuit in tanta integritate naturæ & magna ciborum copia ab unica arbore in Dei honorem abstinere, nec potuit melius & diligentius commendari quantum malum sit

sola

sola inobedientia, ut Augustinus demonstrat lib. VIII. memorati Operis de Gen. ad lit. cap. XIII. & II. de Peccator. meritis cap. 21. Deinde quia ubi magna est inobedientiæ pœna proposita, & res a Creatore facilis imperata, nequit satis explicari quantum malum sit non obedire tantæ potestatis imperio, & tanto terrenti supplicio; inquit Doctor maximus XIV. de Civ. Dei cap. 15. Insuper quia in hac primordiali Dei lege, quam in arboris fructu Deus observari mandaverat, omnia præcepta legis posterioris continebantur, ut luculenter demonstrat Tertullianus in libro adversus Judæos cap. 2. Sed videamus quis fuerit tam perniciosæ inobedientiæ primis Parentibus Auctor.

Propositio II. Suasor primi peccati fuit Diabolus usus, ut mulierem alloqueretur, vero ac naturali serpente, tanquam organo & instrumento.

Ita cum ceteris Fidei luminibus S. Pater XI. de Genesi ad literam cap. 2. & XIV. de Civit. Dei cap. XI, paucis Catholicis repugnantibus. Origenes tamen & Philo serpentis nomine designari putant aut appetitum sensitivum interius percellentem, aut Diaboli suggestionem nullo visibili corpore assumpto peractam. Ab his non dissentit Thomas de Vio Cardinalis Cajetanus. Nonnulli apud Fagium Comment. in Genes. serpentis nomine significari tradunt linguam animalis a serpente diversi. Rabbi Abenesra ait Diabolum, nullatenus Evam aggressum, sed colubrum naturali facultate loquentem. Ophitæ, quibus Marcionis & Manichæi asseclæ assentiuntur, inquiunt serpentem illum fuisse spiritum Deo meliorem: cui gratias agunt, quod per ipsum hominibus cibus, per cibum visus, per visum mulieris cognitio, per hanc nuptiæ, per istas vero mundo bona innumera accesserint. Hos omnes parum negocii est refutare.

Ac primo verum ac naturalem serpentem assumptum a Dæmone demonstratur, quoniam Genesis III. 1. ubi legimus: *Sed & serpens erat callidior cunctis animantibus terræ*, habetur hebraicum vocabulum נחש *Nachasc* quod genus quoddam reptilium significat, ut constat ex lib. Exodi IV. 3. Deuter. VIII. 15, & Jeremiæ VIII. 17. Præterea huic vocabulo præfigitur litera pedagogica ה, *He*: quæ juxta regulas Grammaticorum nota est aut pronominis, aut articuli & regiminis, aut interrogationis, aut significationis propriæ, ut demonstrant Joannes Paschius, & Salomon Glassius. At hoc loco neque articuli, neque pronominis, neque interrogationis nota est: Ergo significationis propriæ & literalis. Rursus comparatur eodem versu *Serpens* cum ceteris animantibus terræ. Igitur est etiam ipse terrenum animal. Affert non solum Guilelmus Estius in 2. dist. 21. §. 1. & alii Scholastici, sed etiam memoratus Paschius, & Jo. Frischmuth Acatholici maledictionem in serpentem prolatam; sed non desunt qui hanc ad solum Diabolum pertinere arbitrentur, ut idem Estius scribit sequenti §. quar-

§. quartodecimo: unde ex hac maledictione natura serpentis nequit certo deprehendi: etsi, ut mox dicam, defendi possit serpentem quoque naturalem fuisse a Deo maledictum.

Delituisse in colubro Diabolum & scriptura & ratio suadent. Nam legimus lib. Sap. cap. II. 24. *Invidia autem Diaboli mors introivit in orbem terrarum*. Et Jo. VIII. 44. *Ille homicida erat ab initio*. Apocalypf. etiam XII. 9. appellatur Diabolus *Serpens antiquus*. Neque poterat animal ratione carens mulierem alloqui, cum ea differere, ac tanta vafritie illam ad exitium impellere. *Non itaque serpens verborum sonos intelligebat, qui ex illo fiebant ad mulierem. Neque enim conversa credenda est anima ejus in naturam rationalem; quandoquidem nec ipsi homines, quorum rationalis natura est, cum dæmon in eis loquitur ea passione cui Exorcista requiritur, sciunt quid loquantur*. Ait S. Pater XI. de Gen. ad lit. cap. XVIII. Et paucis interjectis naturam humanam primitus seductam dæmonis in serpente colloquio conjicit etiam ex eo, quod nullum aliud genus animantium soleat moveri incantationibus, ut serpentium, quasi ad primæ tentationis memoriam commendandam quædam sit illi, idest dæmoni, cum hoc genere familiaritas.

Ophitarum vero deliramenta recitasse, ac refutasse idem est. Nuptiæ enim sunt ante suggestionem serpentis institutæ, atque etiam in statu innocentiæ fuisset humani generis propagatio. Neque credendum est, spiritum bonum fuisse auctorem mortis, & inobedientiæ præconem. Aperti sunt autem post culpam oculi prævaricatorum ad intuendum quod novum in eorum corpore acciderat patentibus eorum oculis nudo. Audiatur Augustinus, qui Marcionitas Ophitasque aperte refellit in libro I. de Nuptiis ad Valerium Comitem cap. 5. *Quomodo a se adductis animalibus terrestribus & volatilibus omnibus, Adam clausis oculis nomina posset imponere, quod nisi discernendo non fecerat, discernere autem nisi videndo non posset? Quomodo ipsa mulier ei demonstrata est, quando ait: Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea? Postremo si usqueadeo quisquam fuerit contentiosus, ut hæc eum dicat non cernendo, sed palpando potuisse cognoscere, quid dicturus est, quod ibi legitur mulier lignum, de quo fuerat cibum sumptura, prohibitum vidisse quod esset speciosum oculis ad videndum? Erant itaque nudi, & non confundebantur, non quia non videbant, sed quia nihil unde confunderentur in membris senserant quæ videbant*. De specie serpentis hoc unum dicam, ab Eugubino credi fuisse basiliscum, a Pererio Scytalem ornatam præfulgida tergi varietate, ab aliis viperam: sed incerta res est, nec multum Theologi refert in eam inquirere.

Arguit Aben-Esra a naturali serpente Evam fuisse tentatam. Nam Satanas super ventre non graditur, nec vescitur pulvere. At serpenti ait Dominus Gen. III. 14. *Super pectus tuum gradieris, & terram comedes*

medes cunctis diebus vitæ tuæ. Non ergo serpens ille erat Satanas. Contra hoc eodem argumento quidam probant serpentem illum nonnisi Satanam fuisse. Enimvero, inquiunt, serpenti progredi humi rependo est inditum a natura, non pœna: Atqui serpenti Evæ deceptori in pœnam datum est, ut gradiatur sine pedibus ventre: Ergo serpens tentator mulieris verus serpens non fuit. Et quidem verum non fuisse serpentem pluribus argumentis evincitur. Primo quod in tertio Genesis dicitur *callidus*, in versione LXX. φρονιμώτατος *plurimum prudens*, a Hieronymo *nequam & versipellis*, in multis Latinis Codicibus, teste Augustino XI. super Genesim cap. 2. *sapientissimus*: quæ non possunt stupido & irrationali serpenti convenire. Deinde inverisimile est Deum cum reptili rationis experte eodem modo, ac hominibus fuisse locutum, eique peccandi nescio tanta indignatione probra ac maledicta dixisse. Præterea eccur Satanas corpus serpentis ingressus est; non vero animantis alterius membrorum forma venustioris? Quomodo etiam fieri potuit, ut mulier colubrum non horreret, aut saltem eo loquente non detegeret latentis spiritus fraudem? His suaderi potest non aliud fuisse Serpentis nomine significatum, quam aut sensitivum hominis appetitum, aut dæmonem.

Resp. ad argumentationem Aben-Esræ præfatam maledictionem ad serpentem antiquum, idest, Diabolum certissime pertinere: quippe non minus cum serpente, quam cum ceteris venenatis, & feris animantibus nobis inimicitiæ sunt, & verisimile non est ea, quæ de serpente dicuntur, pœnam esse reptilium terrestrium, non insitas a natura proprietates. Etsi enim Interpretes recentiores inquiunt, facile esse hanc maledictionem etiam de vero serpente exponere, nam labefactato per culpam dominio hominis super bestias serpens homini noxius & abominabilis factus est, & quod erat conditio naturæ, transiit in pœnam, quemadmodum nuditas, & partus mulierum, aliaque permulta; hæc tamen me plane non convincunt, cum serpens nec pudoris, nec pœnitudinis sit capax, nec fortassis ullius doloris, ac sensus: &, quod nuper dicebam, non foret singulariter serpens maledictis illis vexatus, ceteris quoque nocivis belluis & repentibus plurimis, & talo hominis insidiantibus. Atque hæc adeo vera sunt, ut Didymus, Basilius, Ephrem Syrus, & Chrysostomus, qui maledictionem de vero serpente accepere, senserint olim pedes habuisse, hisque postmodum vi maledictionis divinæ deperditis repere. Proinde Augustinus cap. 36. libri super Genesim XI. *Tota* (inquit) *ista sententia figurata est, nec aliud debet ei Scriptoris fides, narrationisque veritas, nisi ne illam dictam fuisse dubitemus*. Haud me fugit viros doctos reponere historicam narrationem esse: pœnam inflictam non propter serpentem, sed propter hominem; & Diabolum ipsum ante aggressionem feminæ damnatum & exosum fuisse. Verum hæc parum urgent; nam & nos literaliter

raliter omnia explicabimus, ita tamen, ut conditiones ſerpentis, ad quas ſit alluſio, ſint velut cortex parabolæ, & maledictio cadat in diabolum, qui ſub anguis exuviis ſeducta Eva, pœna etiam in naturalibus ſerpentium proprietatibus expreſſa mulctandus erat. Neque tanta ei fuerat tentandi homines poteſtas, clanculum præſertim, & veluti calcaneum mordendo, per ſenſuum illuſiones, atque viciſſim tanta in eum humani generis abominatio, & pugnandi etiam & conterendi caput ejus facultas, quanta miſerandum Adæ lapſum fuit conſecuta. Ita ergo literalem ſenſum recipiendum arbitror, ut quatenus ſententia maledictionis prolata eſt, ſit figurata, & appellet Diabolum puniendum ſpiritaliter ſupplicio ſignificato in proprietatibus vere ac proprie inditis naturæ ſerpentis: quemadmodum colloquium fallax, & fraudulenta tentatio fuerat ſolius ſpiritus nequam reapſe tamen per lubricum animal tortuoſis anfractibus mobile; ut Auguſtinus ait in XIV. de Civit. Dei cap. XI. Quod ſi adhuc contendas maledictionem illam ad utrumque ſerpentem pertinere, nullatenus repugnabo: nam & pro hac ſententia ſunt modo a me momenta quædam inſerta, & plura ſuppeditabunt Eſtius in 2. diſt. XXI. §. 14. Sylvius opuſculo VIII. in cap. 3. Geneſeos, Spondanus An. Mundi I. num. V., qui tamen fatentur in ea maledictione ſenſum myſticum primario a Deo intentum, referendum utique ad Diabolum, qui maleficii, & caſus miſerabilis auctor extitit. Graditur autem Diabolus ſuper pectus, & terram comedit, quoniam invidentia, dolis, & ſuperbia homines circumvenit, ſerpitque, & fluctuatione cupiditatum agit, terrenoſque & voluptatibus deditos quaſi devorat, & depaſcitur. Sed vide hæc apud Auguſtinum citato loco, & lib. 2. de Geneſi contra Manichæos cap. 17. expoſita & enucleata. Ac de maledictione ſerpentis hactenus.

Nunc ex ordine ad argumenta, quæ probare videntur Diabolum non aſſumpſiſſe verum ſerpentem, eſt reſpondendum. Atque ad primum dico ſerpentem prudentiæ & aſtutiæ laude commendari, quod ſit animal præ aliis dexteritatem habens ad malum vitandum, caudam in via medio corpori inſerens ne a viatoribus detruncetur, & caput erigens ut videat an quiſquam veniat ei nocumentum allaturus. Dormiens etiam ſeſe torquens corpus totum plectit, ut caput communiat, & ſenium ſentiens in rimam petræ ſe inſinuat, ac pronus per foramen nititur, exuitque vetuſtatem. Hinc prudens dicitur, callidus, ſapiens; ut columba laudatur ob ſimplicitatem, & formica ob ſagacem induſtriam. Poteſt etiam iſte ſerpens, *non irrationali anima, ſed alieno ſpiritu, ideſt, Diabolico, ſapientiſſimus dici omnium beſtiarum*, ait Sanctus Pater XI. de Gen. ad lit. cap. 2. Joannes Friſchmuth cum Druſio reprehendit Hieronymum, quod in lib. de Tradit. Hebræis interpretatus ſit ערום *Harum*, callidum, *nequam & verſipellem*; cum omnia, inquit, eſſent valde bona: ſed inconſiderata, aut audaci ani-

madversione; primo quoniam ita reddiderunt etiam Aquila, & Theodotion: deinde, quia sermo est de serpente, & malo spiritu illum exagitante: rursus quia Fagius ejusdem cum Frischmutho religionis Comment. in 3. Gen. scribit: ערום *Hebræis æquivocum est ad nuditatem, adstutiam, versutiam, & calliditatem*. Revera cap. 2. versu ultimo Adam, & Eva eodem vocabulo appellati sunt עֲרֻמִּים *Harumim*, nudi.

Quod sequitur nullius est momenti; cum Deus etiam rebus sensu carentibus nutu & voce imperet in summæ auctoritatis, & omnipotentiæ testimonium. Erat insuper Domini reprehensio principaliter ad seductorem spiritum directa; unde serpens cur hoc fecerit non est interrogatus: *Quia non ipse in sua natura & voluntate fecerat, sed diabolus de illo, & per illum, & in illo fuerat operatus*, inquit S. Pater XI. de Gen. ad lit. cap. 36. num. 49. Assumpsit vero Satanas corpus serpentis, non bestiæ alterius, quia illud assumere permissus est, & non aliud, *ut per naturam serpentis significaretur generi hominum, omnis diabolicæ tentationis similitudo*; ait eodem libro Augustinus cap. 28. n. 35. Est autem hæc similitudo, quod per infirmiores potentias spiritualiter serpendo, & suavi persuasionis sibilo permulcendo, venenum sensim instillat. Addit Spondanus, libentissime diabolum elegisse serpentem, ut hominem per vilissimum animal prosterneret ac superaret.

Ad illud vero, quod postremo loco sequitur, hoc habeto responsum. Mulier colubrum non timuit, non quod animalia tunc loquendi facultatem haberent, ut in 1. Antiquitatum libro cap. 2. Joseph commentus est; sed quoniam nulla erat caussa timoris, ubi cuncta ad nutum hominis serviebant, quomodo Chrysostomus ait homilia in Genesim sextadecima. Cur vero non sit admirata, non unam caussam apud Scriptores invenimus. Existimat S. Thomas q. XCIV. art. 4. mulierem putavisse, quod serpens loquendi officium accepisset supernaturali aliqua operatione. Docent alii ignorasse, num naturaliter sermonem habere posset etiam animal, quod noverat a Deo creatum: sed nihil prohibet quin ultro concedamus fuisse Evam demiratam, & rei tam novæ eventum expectavisse, ut Jansenius scribit in tertium Gen. v. 1. Notatione tertia.

Propositio III. In transgressione primorum parentum plurium peccatorum reperitur complexio, sed est primum, & radix ceterorum superbia.

Non uno peccato Evam deliquisse satis constat; fuit enim *superba* Dei scientiam affectans, *inobediens* divinum mandatum transgressa, *curiosa* fructum vetitum contemplando, *Impœnitens* malitiam propriam excusans, & viro suo *scandalosa* eumdem trahens in perditionem. Sed tribus præsertim modis Satanas illam tentavit: infidelitate, ne crederet se morituram; immoderata cibi aviditate, ut de ligno scientiæ comede-

mederet; & inani gloria, & promissione deitatis, cum dixit, *Eritis sicut Dii*. His omnibus sceleribus sese Adam coinquinavit, qui etiam peccavit amore in mulierem inordinato, eo iniquior, quo in dignoscendis diaboli fallaciis sapientior, & fortior ad has repellendas.

Horum peccatorum primum fuisse superbiam, demonstrant divinæ scripturæ, & ratio ex Augustino deprompta. Etenim Prov. XVI. 18. legimus, *Contritionem præcedit superbia: & ante ruinam exaltatur spiritus*. Et Eccl. X. 14. 15. *Initium superbiæ hominis Apostatare a Deo: quoniam ab eo, qui fecit illum, recessit cor ejus, quoniam initium omnis peccati est superbia*. Augustiniana ratio hæc est in lib. XIV. de Civit. Dei cap. XIII. *In occulto autem mali esse cœperunt, ut in apertam inobedientiam laberentur. Non enim ad malum opus perveniretur, nisi præcessisset mala voluntas; porro malæ voluntatis initium quid potuit esse, nisi superbia? Initium enim omnis peccati superbia est. Quid est autem superbia, nisi perversæ celsitudinis appetitus?* Ita ergo casus miserandus accidit. Præcessit serpentis interrogatio, deinde timoris expulsio, posthac suggestio, & divinitatis ac summæ scientiæ promissio. Tum mulier Dei similitudinem transgressione præcepti appetere, mentis elatione superbire, averti a bono incommutabili, in pœnam præsumptionis decipi, fidem præbere suadenti, fructum comedere, exhibere marito. Quod callidus serpens ad extremum pollicitus est, primo muliebrem animum contaminavit, traxitque ad arborem, a qua fuerat exordium sermonis. Hinc facile est conciliare sententias Patrum, quorum alii primum peccatum infidelitatem, alii inobedientiam, alii inanem gloriam appellaverunt. Nam infidelitas & mendacium principio apparet in suasoris sermone: inobedientia & vetiti fructus degustatio primum peccatum est operis; elatio autem & præsumptio est malæ voluntatis initium. Legite lib. XI. de Gen. ad lit. cap. 30. & memoratum caput XIII. de Civit. Dei.

Adam vero postquam ab Eva certior factus est suggestionis diabolicæ, appetens & ipse præter ordinem rectum divinitatem ac sapientiam, quamvis forte amplis Satanæ promissis non fideret, noluit uxorem contristare, & fructum, quem porrigebat, comedit magis deceptus benevolentia mulieris, quam fraude serpentis. Nec tamen primum Adæ peccatum fuit in uxorem studium & amor: *Quoniam si voluntas in amore superioris immutabilis boni, a quo illustrabatur ut videret, & accendebatur ut amaret, stabilis permaneret; non inde ad sibi placendum averteretur, & ex hoc tenebresceret, & frigesceret, ut vel illa verum crederet dixisse serpentem, vel ille Dei mandato uxoris præponeret voluntatem, putaretque se venialiter transgressorem esse præcepti, si vitæ suæ sociam non desereret etiam in societate peccati*. Hactenus loco nuperrime laudato Augustinus.

CAPUT XIII.

De pœnis, quæ justa retributione Adæ inobedientiam consecutæ sunt.

ADAMI transgressionem innumeræ propemodum calamitates subsequuntur. Primo desertor factus æternæ vitæ, etiam æternæ, nisi gratia liberasset, morte damnatus esset. Tum, cum posset antea quicquid vellet, nunc, sicut in ejus stirpe cognoscimus, cupiditatibus noxiis abripitur. Harum vero motus obscænos, atque ad turpes voluptates incitamenta non solum comitantur pudor & verecundia, quæ in probis honestisque juvat moderandæ libidini, sed etiam interitus libertatis, non quidem a necessitate, ut contendunt hæretici, sed a concupiscentia & lege peccati, quæ ad malum inclinat. Posteaquam enim facta est præcepti transgressio, confestim gratia divina deserente de corporis nuditate confusus est, sensitque motum inobedientis carnis suæ tanquam reciprocam pœnam inobedientiæ suæ. Cœpit deinde lucem formidare divinam, refugit in tenebras atque in devia, umbras appetens. Corpus quoque miseriis, quas modo experimur, affectum est, fame, siti, exilio, agrorum sterilitate, alienatione & simultate ferarum, & necessitate moriendi. Videndus Augustinus de Civit. Dei lib. XII. cap. 15. de Peccatorum meritis & remiss. lib. 1. cap. 3. & sequentibus, de Gen. contra Manich. II. cap. 19. & de Gen. ad literam lib. VI. cap. 25. & lib. XI. cap. 39. De quatuor præsertim pœnis hoc loco disputare proposui, de morte corporis, de ignorantia, de concupiscentia, & de pudore nuditatis.

DE MORTE.

Et de morte quidem disquirendum est non tantum propter hæresim Pelagianorum negantium hanc pœnam esse peccati, verum etiam propter Socinianos, quorum columen acutus & callidus Faustus cum Francisco Puccio Florentino anno 1577. congressum habuit contentiosum. In quo tergiversator ille ita hominem natura mortalem fuisse contendit, ut suapte natura morti fuerit subjectus, nec in ipsa creatione donatus tali gratia, qua potuisset a morte perpetuo immunis servari. Hujus autem assertionis prima pars vera esse potest, & poterat eam Puccius salvo catholico dogmate declinare; non enim immortalitas primi hominis erat conditio naturæ, sed gratiæ Dei beneficium: & quod Faustus tanta ingenii alacritate, & ambiguitate verborum frequentissime inculcat, primi hominis corpus fuisse animale, dissolubile, & mortalitate affectum inspecta natura sua, poterat ultro concedi. Sed ita

ita fuisse mortale, ut etiam fuerit morti subjectus, antequam Adam laberetur, atque, ut Socinus ait pag. 258. & 276. tom. 2. Bibliot. Fratrum Poloniæ, in sua creatione divina gratia fuisse destitutum, nec conservationi ejus vitæ fuisse prospectum, sapit aperte antiquiorem hæresim Pelagianam.

Ut audaciam, qua Sociniani divina testimonia solent contortis interpretationibus eludere, refellere quisque valeat, observandum est, quod cap. 9. præmonui cum Augustino lib. VI. de Gen. ad literam cap. 20, aliud esse non posse mori, aliud posse non mori; aliam immortalitatem, quæ est conditio naturæ solis incorporalibus substantiis conveniens, aliam immortalitatem quæ est beneficium Conditoris, & potest etiam rei corporeæ concedi, si quotidianæ corruptionis reparetur supernaturali virtute defectus. Animadvertendum quoque discrimen esse inter *mortale*, *mortuum*, & *moriturum*. Mortale est enim quod potest mori; moriturum quod mori debet: mortuum quod jam vita caret. Potest autem corpus esse mortale, quamvis non moriturum, *sicut hoc nostrum potest, ut ita dicam, esse ægrotabile, quamvis non ægrotaturum*, inquit Augustinus in 1. de Peccatorum meritis cap. 5. Male ergo distinguit Socinus inter immortale & mortale, quod istud sit morti subjectum, illud nequaquam; quod enim morti subjectum est, non est *mortale* tantum, sed *moriturum*; quemadmodum quod est vulnerabile, potest quidem vulneribus perfodi, sed necesse non est, ut vulneretur reapse. Recte tamen quod morte subjicitur, appellatur mortale, ut infra.

Propositio: Mors est pœna peccati; idest, poterat homo sibi mortem consciscere, ut fecit, sed non erat moriturus nisi peccasset.

Definita est hæc veritas a Synodo Palestina, ut S. Pater refert de Gestis Pelagii cap. 3, a Carthaginensi V, & Tridentina sess. v. can. 1. At Adversarii, cum quibus congredimur, nullam Sanctorum Conciliorum, ac Patrum rationem habent. Eos itaque ex sacris literis refellere instituimus. Genes. enim 11. 17. ita Dominus Adamum allocutus est: *De ligno autem scientiæ boni & mali ne comedas: In quacunque die comederis ex eo, morte morieris*. Legunt Hebræi מות תמות *moriendo morieris*, idest, erit tibi mors inevitabilis, & eris obnoxius morti certo superventuræ: quam significationem inesse istiusmodi reduplicationi constat ex Gen. XXXVII. 33. Exodi 19. 12. 3. Regum 11. 37. Vertit hunc locum Targum, *Eris reus mortis*: Symmachus, & Hieronymus, *Mortalis eris*: Vatablus, *Morti eris obnoxius*: Robertus Stephanus, Pagninus, Arias Montanus, Antiquior Itala, *moriendo morieris*: Fagius, *tunc incipies esse mortalis*: Græci, θνητὸς ἔσῃ, *eris mortalis*: Omnium ergo consensione Hebræorum, Latinorum, Græcorum, Syrorum cum primum Adam peccavit, sese obstrinxit moriendi necessitate, & antea poterat non mori. Mors ista, cui homo prævaricator se subjecit, non solum certitudinem, sed etiam vehementiam quamdam

dam habere ex memorata hebraici sermonis phrasi certo certius colligitur, & pro utraque morte animæ, & corporis verba Geneseos apposite explicantur ab Augustino lib. XIII. de Civit. Dei cap. 12. Esse quoque accipienda de morte corporis, imo de ista principaliter, ex ipsa scriptura, & ex ratione manifestissime evincitur. Enim vero Deus hominem puniens dixit, *Terra es, & in terram ibis*, quod *nisi de morte corporis, quomodo intelligi possit, ignoro*, inquit idem Augustinus in primo de Peccatorum meritis cap. 3. Ratio autem satis aperta hæc est, quoniam in citato Genesis textu Deus pœnam comminatur, & mors animæ est ipsa culpa, per quam convertens se ad commutabile bonum libere a Deo recedit. Non ergo de morte animæ sola accipiendus est locus Genesis, alias sola culpa, non pœna esset a Deo prænunciata: & verborum illorum, *Quocunque die comederis, morte morieris*, sensus foret non satis aptus, *Cum peccabis, peccabis*. Atque hæc etiam communi sensu probantur, Hebræorum quoque, ut constat ex Sixto Senensi lib. V. Bibl. Sanctæ annot. 43. & 52. nec non Buxtorfio in Append. ad dissert. 2. Hujus argumentationis summa est: Ex versu 17. secundi capitis Genesis liquet Adam mortalem factum esse, idest morti subjectum, atque interitu lata lege superventuro rediturum in pulverem, quoniam mandatum de non comedendo ligni vetiti fructu transgressus est. Non esset ergo morti obnoxius, nec moriturus, si præcepto Domini obtemperasset.

Excipit hæc Socinus respondens Deum, postquam homo lapsus fuit, perspicue declarasse quid per mortem Gen. II. v. 17. intellexisset. Ait enim: *Quia audisti vocem uxoris tuæ & comedisti de ligno, ex quo præceperam tibi, ne comederes, maledicta terra in opere tuo: in laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ. Spinas & tribulos germinabit tibi, & comedes herbam terræ. In sudore vultus tui vesceris panem tuum, donec revertaris in terram de qua sumptus es, quia pulvis es, & in pulverem reverteris*. Gen. III. 17. 18. 19. Vides mortis, non tanquam pœnæ mentionem fieri, sed tanquam termini, ad quem ipsa pœna duratura sit, nec infligi mortem a Deo, nec tanquam aliquid pristinæ hominis naturæ contrarium, vel dissimile commemorari; sed solum declarari hominem subjectum morti, tanquam rei, quæ ipsius hominis naturæ, & materiæ ex qua constabat, propria esset, eique valde consentanea. Addit Socinus: Cum moriturum aliquem pronunciamus, cum ut mortem caveat monemus, cum mortis reum esse affirmamus, cum mortem alicui minitamur, & similia innumera quotidie dicimus, nunquam de morte ipsa naturali loquimur, sed vel de violenta, aut quæ nobis immatura videtur, vel de infelici vita verba facimus; atque hoc sensu verba Genesis esse explicanda.

Sed hæc nullius sunt momenti; excurrit enim Socinus de secundo ad tertium caput Geneseos. In cap. II. versu 17, Deum mortem minitari, aperte

aperte probatum est. Socinus ipse pag. 260. fatetur ex hebraici sermonis proprietate illa verba, *morte morieris*, significare, *certissime morieris*, sive incurres in necessitatem moriendi, ut annotatum in Bibliis Roberti Stephani; & hominem ante lapsum, quamvis natura mortalis esset, non tamen obnoxium morti penitus & necessario. Ergo necessitas moriendi pœna est. Etiam sterilitatem terræ & reliqua cap. 3. commemorata pœnam esse, imo mortis præludia, aut etiam mortem defluentem, & sensim dissolventem corpora, donec in pulverem revertatur, puto neminem diffiteri. Abit etiam homo in cineres, & materiæ, ex qua constat, consentanea est dissolutio; non enim erat homo immortalis naturâ, sed gratiâ; ideoque nullus negat redire hominem in pulverem, quia de pulvere sumptus est. Sed contra naturæ defectum plantavit Dominus in medio Paradisi lignum vitæ tribuens *stabilitatem contra vetustatem*, ut Augustinus ait, & ostendimus cap. IX. Quod ergo tam salubri ac mirabili cibo homo privatus sit, debetur merito transgressionis; & ideo naturalis conditio appellari non potest. Nam ut ipsius Socini exemplo utar, violentam mortem, & illatam sublato alimento, nemo unus dixerit naturalem. Illud vero quod ait hanc solam mortem, quam immaturam & violentam appellamus, infligi propter peccatum, non mortem absolute, quæcunque ea demum sit, ipsis Scripturæ verbis apertissime refutatur. Non enim Adamo dictum est, quacunque die comederis, morieris aut veneno, aut laqueo, aut ferro, sed *morte morieris*, idest, certissime morieris; nec illius genere mortis, violentæ scilicet, legimus Adamum fuisse interemptum. Violentum quippe dicere consuevimus, quod ab exteriori caussa vim patitur. Si autem violentum appellas quicquid est contra inclinationem naturæ; do utramque manum, & mortem violentam esse profiteor. Verum quis, nisi omnino desipiat, affirmabit esse naturale quod naturæ inclinationi adversatur? Nunc sane cum mortem prænunciamus & lamentamur, loquimur sæpenumero de morte violenta, vel immatura; sed posteaquam incurrit homo in necessitatem moriendi: quà positâ fit pœna actualis peccati mortis acceleratio vel turpitudo, quemadmodum facta est pœna originalis culpæ ipsa necessitas moriendi.

Secundum pro Catholico Dogmate argumentum sit: Sap. I. 13. legitur: *Deus mortem non fecit*; & cap. II. 23. *Quoniam creavit Deus hominem inexterminabilem, & ad imaginem similitudinis suæ fecit illum. Invidia autem Diaboli mors introivit in orbem terrarum.* At si homo conditione naturæ morti esset obnoxius, non regnaret mors propter dæmonis invidentiam, nec Deus hominem creasset *inexterminabilem*. Igitur homo non est morti naturaliter subjectus.

Reponit Adversarius primo, Sapientiæ librum ad confirmanda nostræ Religionis decreta nullam vim & auctoritatem habere. Deinde ait, mortis nomine, non illam significari quæ est naturalis, & omnibus

bus communis conditio, sed immaturam, miseram, & violentam; In primo enim cap. v. 12, Auctor hominem hortatur ad evitandam mortem; & mors quæ omnibus dominatur vitari non potest. Manifeste, inquit, idem ostendunt verba postremi versus: *Impii autem manibus & verbis accersierunt illam*. Sequenti autem capite ait duntaxat, impiorum Diabolum imitantium proprium esse alicui perditionem & mortem machinari, quemadmodum ille homicida fuit ab initio. Ac de impiis mortem alteri inferri conantibus scriptorem loqui manifestum est ex verbis sequentibus: *Imitantur autem illum, qui sunt ex parte illius*.

Verum & hæc levissima sunt. Sacrorum librorum Canonem non privatorum hominum judicium, sed universalis Ecclesia debet definire. Sapientiæ liber in divinorum voluminum serie tertii Carthaginensis Concilii, Romanorum Pontificum Innocentii & Gelasii, Tridentinæ Synodi notissimis decretis, & Patrum testimonio censetur; eumque laudarunt *etiam temporibus proximi Apostolorum egregii Tractatores*, ait S. Augustinus de Prædest. SS. cap. 14. Videant nunc Sociniani, qui nollent calliditatis insimulari, quanta vafritie Faustus apertissima divinorum librorum verba contorqueat. Concedo Auctorem loqui de morte violenta, & adversus impios, qui illam proximo machinantur. Peto autem, quo sensu creavit Deus hominem *inexterminabilem*? Quoniam creavit illum integrum & incorruptum, ac propterea sui similem, inquit pag. 161. *in animi incorruptione*, quam significat vocabulum græcum ἀφθαρσία. ait pag. 328. Veruntamen si Auctor scribit adversus eos, qui morte turpissima corporis inimicos afficiunt, & Diabolum imitantur, per quem mors violenta introivit in mundum, occiditque hominem creatum a Deo integrum & incorruptum; quis non videt hominem etiam in corpore a Deo *inexterminabilem* conditum esse? Græcum autem vocabulum non solius animi integritatem, sed immortalitatem quoque absolute significat. Ἀφθαρσία *non minus pro integritate, quam pro immortalitate usurpatur*, ait, egre licet, ipse Socinus. Immortalitate ergo, non minus, ac integritate animi Deus hominem exornaverat. Cap. 1. v. 12. ubi legitur, *Nolite zelare mortem*, monemur, ne illam quasi summo studio arcessamus, puta vino, veneri, & vitiis reliquis indulgentes. Sunt enim ζηλωταὶ *vehementer studiosi*. Et recte; quæ enim invidiâ Diaboli, ac inobedientiâ primi hominis introivit in mundum, peccati stimulo celerat & accersitur. Versu sequentis cap. ultimo habent Græci pro, *imitantur illum*, πειράζουσι αὐτὸν, *irritant illam*, idest, mortem, quæ invidiâ Diaboli seducto Adam communis est, impii advocant & attrahunt. Itaque Socinus *sequitur semper ancipitem sensum, statum quæstionis turbare nititur, & frustra laborat in invenienda alia morte, cujus auctor fuerit Deus, ante eam, quæ intravit per peccatum, cujus perhibetur auctor Diabolus:* in-

inquit non male in defensione argumentorum suorum Franc. Puccius.

Præterea ad Rom. VIII. 10. scribit Apostolus: *Corpus quidem mortuum est propter peccatum*. Recte de his Augustinus lib. 1. de Peccatorum meritis cap. 4. *Puto quod non expositorem, sed tantum lectorem opus habet tam clara, & aperta sententia. Corpus, inquit, mortuum est, non propter fragilitatem terrenam, quia de terræ pulvere factum est, sed propter peccatum: quid amplius quærimus?* Nec est cur aliquis objiciat Augustinum ibidem asserere corpus Adæ fuisse ante peccatum *mortale*; ut enim superius diximus, mortale appellat quatenus mori poterat, non mortale, quasi obnoxium morti; & *mortale* distinguit a *morituro*: *Sed & illud corpus* (inquit) *jam erat mortale, quam mortalitatem fuerat absumptura mutatio in æternam incorruptionem, si in homine justitia, idest, obedientia permaneret: sed ipsum mortale non est factum mortuum, nisi propter peccatum*. Sive mortale erat quia poterat mori, immortale, quia poterat non mori; ut non uno in loco explicavimus.

Idem Apostolus ad Rom. V. 12. *Per unum hominem* (inquit) *peccatum in hunc mundum intravit, & per peccatum mors*. Hæc verba, quatenus originale peccatum diserte probant ab interpretamentis Pelagianorum, & a cavillis Erasmi, & Joannis Phereponi libro proximo vindicabimus. Sufficit nunc animadvertere, quod sola lectione satis patet, mortem peccati stipendium esse. In Epistola pariter ad Corinth. 1. cap. XV. 21. scribit Paulus: *Per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum. Et sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes vivificabuntur*. Non potest explicari Apostolus de sola morte animæ, cum & peccatum a morte distinguat tanquam effectum a caussa, & sermonem instituat de corporis resurrectione. *Hanc illi mortem non corporis, sed animæ intelligi volunt, quasi aliud dictum sit ad Corinthios, Per hominem mors, ubi omnino animæ mortem accipere non sinuntur, quia de resurrectione corporis agebatur, quæ morti corporis est contraria*: ait Augustinus lib. 1. de Peccator. meritis cap. VIII. Itaque mors corporis per Adæ culpam in mundum ingressa est.

Occurrit Socinus Apostolum non esse de morte naturali ullatenus accipiendum. Primo quia Apostolus eodem loco appellat corpus Adami *animale*, dicens: *Seminatur corpus animale, surget corpus spiritale*. Atque ut demonstret corpus *animale* esse, versu 45. affert verba Genesis II. 7. *Factus est primus homo in animam viventem*: quæ proculdubio de corpore Adæ innocentis dicta sunt. *Animale* autem corpus quale sit, jam Paulus explicaverat, nempe vile, corruptibile, infirmum. Ergo antequam peccaret, corpus vile, corruptibile, infirmum habuit primus homo. Deinde subjicit Apostolus corpus hoc nostrum destruendum esse, quod terreni simus, ut immortalitate donemur, quemadmodum semen non vivificatur, nisi prius moriatur. At-

qui erat *primus homo de terra terrenus*, teste ipsomet Apostolo ibidem v. 47. Destruendum itaque erat illius corpus, etiamsi non peccasset. Ulterius Apostolus opponit corpori *animali*, quod generatur ex Adam, corpus *spiritale*, quod vivificatur per Christum. Istud erit immortale & incorruptibile. Erat ergo illud natura sua morti, & corruptioni subjectum.

Hæc ejusdem cum præcedentibus farinæ sunt. *Animale est hoc corpus sicut primi hominis fuit, sed hoc jam in ipso animalis genere est multo deterius; habet enim necessitatem moriendi, quam illud non habuit*: inquit Augustinus lib. VI. de Gen. ad lit. cap. 26. Itaque corpus Adami erat *animale*, quia poterat mori, & etiam ante lapsum utebatur escis ad reparationem calidi, & humidi, unde animalis vita pendet. *Sed ligno vitæ a mortis necessitate prohibebatur, atque in juventutis flore detinebatur: & ideo non spiritale, sed animale fuisse non dubium est; nequaquam tamen moriturum, nisi in Dei prædicentis, minantisque sententiam delinquendo corruisset*: ait idem Augustinus lib. XIII. de Civit. Dei cap. 23. Destruendum est hoc corpus corruptibile, ut resurgat in gloria, propterea quod induimus imaginem terreni hominis propagatione, & prævaricatione mortis, quam nobis intulit generatio: & corpus, ut idem Apostolus ait, *mortuum est propter peccatum*; ideoque instar seminis emori debet, ut reviviscat. Quoniam vero resurget, *ut mori omnino deinceps non possit*, erit *spiritale* etiam per oppositionem ad Corpus Adami, quod mori poterat. Hæc adversus Socinum, qui ut aliorum hæreticorum, etiam Pelagii malitiam callide arguteque superavit.

Restat, ut veteratoris hujus, idest Pelagii, argumenta refutentur, quæ ex Scripturis æque, & ex ratione petuntur. Ex illis objici potest, quod eadem die, qua Adam comedit de ligno scientiæ, quantum ad corpus attinet, non est mortuus, sed annos vixit triginta & nongentos. Itaque ea verba, *Quacunque die comederis, morieris*, animæ, non corporis interitum minitabantur. Apostolus quoque dum ait, *Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes vivificabuntur*, haud recte de morte corporis exponitur; quandoquidem non omnes per Christum vivificantur, ideoque nec omnes in Adam moriuntur. At morti corporis unusquisque subjicitur. Ergo de hac morte Paulus non loquitur. Hanc mortem naturalem esse etiam ratio commonstrat, primo quoniam pugnantibus elementis humanum corpus constructum fuit: & quod talibus constat, tendit naturaliter in corruptionem: posthac poterat obrui Adam molis alicujus subversione, percuti fulmine, mergi aquis, aut alio inopinato eventu interire. Sunt hæc pervulgatæ Pelagianorum captiunculæ.

Ad primum respondeo Gen. II. 17. in comminatione & prohibitione Domini proprie utramque mortem intelligi, eam nempe, quæ naturalis

turalis vitæ privatio eſt ob animæ divulſionem a corpore, & hanc maxime & principaliter, & eam quæ eſt ſpiritualis vitæ privatio ob animæ a Deo per peccatum ſeparationem; & hanc utique Adæ ipſo tranſgreſſionis die contigiſſe. Legendus Gregorius Papa Epiſtola prima ac triceſima libri ſexti. Attamen etiam mors corporis cœpit eodem momento in hominem debacchari: primo ob neceſſitatem moriendi; deinde ob frigus, æſtum, laſſitudinem, & quotidianæ corruptionis defectum, *qui nihil eſt aliud, quam quædam prolixitas mortis*, ut idem Gregorius ſcribit Hom. 37. in Evangelia, necnon Auguſtinus de peccatorum meritis cap. 16. Priori ſenſu etiam in humanis judiciis, poſtquam in reum pronunciata ſententia eſt, & is in carcerem adducitur, *jam in mortuis extinctiſque degit*, inquit hom. 17. in Gen. Jo. Chryſoſtomus, & Apoſtolus ad Rom. 5. 12, *in omnes homines mors pertranſiit*. Poſteriori autem ſenſu metonymice idem eſt mors, ac id, quod trahit ad mortem: quo ſenſu Exodi x. 17. ait Pharo, *auferat a me mortem iſtam*. Sunt denique, qui ea verba *In quacunque die* referenda putant ad *comederis*, non ad *morieris*: & qui diem pro mille annis interpretantur, quorum annorum ſummam primus homo non attigit.

Secundum argumentum nullius eſt roboris. Verborum enim Apoſtoli, ut Auguſtinus ait lib. XIII. de Civ. Dei cap. 23. ſenſus eſt, quod *ſicut nemo corpore animali, niſi in Adam moritur, ita nemo corpore ſpiritali, niſi in Chriſto vivificatur*. Præterea quemadmodum S. Pater obſervat tum hoc loco, tum in 1. de Peccatorum meritis cap. 8. non agebatur ab Apoſtolo *de juſtitia quæ contrariatur peccato, ſed de corporis reſurrectione, quæ contraria eſt corporis morti*: idque extra controverſiam omnem evincunt proxima verba: *Per hominem mors, & per hominem reſurrectio mortuorum*. Atqui licet plurimi ſint deſtituti vita juſtitiæ, omnes tamen mortui corporaliter reſurgent, ut eodem loco Apoſtolus conteſtatur. Sunt ergo omnes per Adam, in quo ſinguli peccaverunt, morti corporis ob illius prævaricationem addicti. Ad priorem ratiocinationem reſponſum dedimus cap. IX., allato exemplo veſtimentorum, calceamentorumque, quæ in deſerto plurium annorum ſpatio non ſunt obtrita, atque Henochi, & Heliæ, quorum corpora nondum ſenectute contabuerunt. Ita metuendum non erat, ut Adam habens de ligno vitæ ſtabilitatem *ſenectute gravaretur, & paulatim veteraſcendo perveniret ad mortem*. Pari jure de impendentibus periculis eſt diſcurrendum. Ut enim per interiorem gratiam, *nullis agitabatur perturbationibus animi*, ita per gratiam externæ protectionis *nullis corporum lædebatur incommodis*. Legendus Auguſtinus lib. XIV. de Civ. Dei cap. 10. Sed de corporis morte ſatis.

* * * *
* * *

De Ignorantia.

Plenitudinem scientiæ, & clarissimam summi veri revelationem, quæ futura erat merces perseverantiæ, utique homo in prima conditione non habuit. Illuminatus tamen fuit, ut bene ac sapienter vivere posset, & Deo per liberum arbitrium adhærere, ea prorsus ratione, qua de Angelorum mente dictum est lib. x. cap. 19. Quare non poterat homo decipi, & errare invitus, nec *Diabolus eum cepisset, nisi jam ille sibi placere cœpisset*, inquit Augustinus xiv. de Civ. Dei cap. 13. Nunc plura a nobis ignorari etiam eorum, quæ ad nos spectant, experientia compertum est. Hanc ignorationem naturalem esse, non pœnam peccati, audebant asserere Pelagiani, apud S. Patrem lib. de Dono Persev. cap. xi. & in i. de Peccatorum meritis cap. 36.

Propositio. Ignorantia & difficultas, quam patitur omnis homo ab exordio nativitatis suæ, & qua approbat falsa pro veris, ut erret invitus, non est natura instituti hominis, sed pœna damnati.

Ita Augustinus citato loco, & in iii. de lib. arbitrio cap. 18. in i. Retractat. cap. 9. in vi. adversus Julianum cap. 16, & in Enchiridio cap. 24. Cujus argumenta sunt: quia ignorare est malum, per quod a nescientibus innumera perpetrantur mala, & cujus caussa animalis homo non percipit ea, quæ sunt spiritus Dei. At malum nequit esse naturalis conditio, sed est pœna peccati. Itaque ignorantia, & difficultas, sine quibus nullus hominum nascitur, supplicia sunt, non primordia naturæ. Rursus quia sanat Gratia Christi vulnera propter peccatum inflicta, & ignorantia minuitur veritate magis magisque lucente, concupiscentia vero animi caritate magis magisque fervente: & ideo Pelagiani gratiæ Christi necessitatem negabant, propterea quod fateri nolebant utramque, ignorantiam, & concupiscentiam, pœnam esse peccati: At gratiæ Christi deputanda est tam superna mentis illuminatio, quam inspiratio sanctæ dilectionis: Igitur ignoratio, quæ per hanc illuminationem dispellitur, vulnus nunc est, priorisque damnationis effectus. *Ignorantia* (inquit S. Pater lib. ii. de Dono Persev. cap. 17.) *Ignorantia igitur & infirmitas vitia sunt, quæ impediunt voluntatem, ne moveatur ad faciendum opus bonum, vel ab opere malo abstinendum. Ut autem innotescat quod latebat, & suave fiat quod non delectabat, gratiæ Dei est, quæ hominum adjuvat voluntates*. Vide Christianum Lupum cap. i. de Opin. Probab. & Card. Norisium in Respons. ad Append. scrup. Anonymi. Accedit depromptum a ratione argumentum: quippe Adam conditus est cum tali potestate, qua bestiis terræ, & ceteris animantibus dominaretur; atque his nomen dedit, eoque, ut ex Hebræorum lingua colligitur, deprehenditur natura singulorum. Illam itaque perfecte noverat. At nunc qualem hominem adinvenies, qui, nisi longo studio sese maceraverit, possit vel

dome-

domesticorum animalium proprietates dignoscere, easque simplici vocabulo designare? *Sunt ergo revera animæ duo ista pœnalia, ignorantia, & difficultas*. Lib. III. de lib. arb. cap. 18.

Oppones: Adam & Eva a serpente seducti sunt: Ergo priusquam laberentur, ignorarunt dolos in seductoris interrogatione latentes.

Respondetur, Evam a supplantatore fuisse in fraudem deductam, posteaquam divinitatem singulari animi insolentia affectavit: eam enim aucupaturus hostis versutus, & artificio eruditus, illicere ad sapientiæ fastigium curavit; atque ita jam arrogantem & inflatam elusit. *Quando his verbis crederet mulier a bona atque utili re divinitus se fuisse prohibitos, nisi jam inesset menti amor propriæ potestatis, & quædam de se superba præsumptio, quæ per illam tentationem fuerat convincenda & humilianda?* Hæc Augustinus libro XI. de Gen. ad literam cap. 30. num. 39. Et XIV. de Civ. Dei cap. 13. *Illud itaque malum, quo cum sibi homo placet tanquam & ipse sit lumen, avertitur ab eo lumine, quod ei si placet, & ipse fit lumen; illud, inquam, malum præcesserat in abdito, ut sequeretur hoc malum, quod perpetratum est in aperto. Verum est enim quod scriptum est, Ante ruinam exaltatur cor, & ante gloriam humiliatur*. Prov. XVI. 18.

Potest idem affirmari de Adam, nisi mavis asserere, hunc non fuisse deceptum, sed peccasse sociali quadam necessitudine, ut Augustinus explicat memorato libro cap. XI. exemplo Aaron, & Salomonis. Quorum alter populo, ut Idolum aureum conflaret, *non consensit inductus, sed cessit obstrictus*: alter vero, quamquam non crederet Deorum simulacra esse colenda, fuit tamen *blanditiis femineis ad sacrilegia compulsus*. Atque in hanc rem profert S. Pater testimonium Apostoli scribentis in I. ad Tim. cap. II. v. 14. *Et Adam non est seductus, mulier autem seducta in prævaricatione fuit*. Hoc tamen Apostolicum testimonium ita quidam interpretantur, quod Adam non fuerit deceptus a serpente. Hortatur enim Paulus mulieres, *ut in silentio discant cum omni subjectione*, ac jubet, ne docere permittantur: cujus monitionis ac præcepti duplicem caussam affert, dignitatis viri, qui primus formatus est; & imbecillitatis mulieris, quam serpens, ut infirmiorem, circumvenit. Quamquam vero Augustinus Adamum a serpente negat supplantatum; nihilominus laqueo erroris implicatum asserit, & *eum fefellit quomodo fuerat judicandum*, forte quod veniale crederet ab uxore commissum, inquit S. Doctor in eodem illo loco. Hujus erroris fontem in exitu præcedentis capitis demonstravimus.

De Concupiscentia.

Concupiscere, si vim attendas grammaticalem, idem est, ac *velle, appetere, cupere*; & definiri potest concupiscentia bonarum æque & ma-

malarum rerum appetitus. Hinc in utramque partem, non solum Latini scriptores vocem hanc usurparunt, inter quos Cicero usitata phrasi ait cum perniciosum aliquid, tum res magnas & maxime expetendas *concupisci*; verum etiam Auctores sacri; inter quos Psalmista bono utique sensu ait: *Concupiscit anima mea in atria Domini*; Jacobus contra, *Concupiscentia cum conceperit, parit peccatum*. Atque tam de rerum spiritualium, quam sensibilium desideratione vocabulum istud *concupiscentia* adinvenitur prolatum. Sed nunc de ea *agimus concupiscentia, qua caro concupiscit adversus spiritum*, inquit Augustinus lib. VI. contra Julianum cap. 18, & quæ est generale vocabulum omnis cupiditatis: *Est enim libido ulciscendi, quæ ira dicitur, est libido habendi pecuniam, quæ avaritia, est libido quomodocunque vincendi, quæ pervicacia, est libido gloriandi, quæ jactantia nuncupatur*, auctore eodem Augustino XIV. de Civit. Dei cap. 15. Proximo tamen capite docet concupiscentiam peculiari ratione appellari, non quamcunque libidinem, sed illam, *qua obscœnæ partes corporis excitantur*.

Nequit ulla concupiscentia reperiri sine anima; *nam concupiscere viventis, & sentientis animæ est*. Non est tamen concupiscentia ipse animæ sensus, sed illud, quod nos habere sentimus; *sicut in passionibus corporis non sensus est morbus, sed ille sensus est, quo nos morbum habere sentimus*: Verba Augustini sunt lib. VI. contra Julianum cap. 14. & 18. In unoquoque autem animi sensu distinguenda est sentiendi vivacitas, utilitas, necessitas, & libido. *Vivacitas sentiendi est, qua magis alius, alius minus in ipsis corporalibus rebus, pro earum modo, atque natura quod verum est percipit, atque id a falso magis, minusve discernit. Utilitas sentiendi est, per quam corpori vitæque, quam gerimus, ad aliquid approbandum, vel improbandum, sumendum, vel rejiciendum, appetendum, vitandumque consulimus. Necessitas sentiendi est, quando sensibus nostris etiam quæ nolumus ingeruntur. Libido autem sentiendi est, quæ nos ad sentiendum sive consentientes mente, sive repugnantes, appetitu carnalis voluptatis impellit*. Hæc est concupiscentia, de qua agimus. Julianus ista quatuor invicem confundebat, sed distinguenda esse demonstrat S. Pater lib. IV. cap. 14. allatis sensuum omnium experimentis. Inter quæ ingeniose observat etiam Virgilium nulla imbutum fide, divinaque scientia inter famem unde oritur edendi necessitas, & libidinem sive intemperantem appetitum epularum posuisse discrimen; dum enarrans frugalem Aenææ ac sociorum refectionem post naufragii pericula, in VIII. Aen. libro ait:

Postquam exempta fames epulis, mensæque remotæ.

De regio autem, splendidoque convivio, quo ab Evandro postmodum fuerunt excepti, inquit Poeta:

Postquam exempta fames, & amor compressus edendi.

Ex

Ex quibus constat concupiscentiam non esse appetitum sensitivum aut rationalem duntaxat, sed appetitum ipsum inordinatum & reluctantem, sive impetum animi, aut sensus ad turpia & immoderata trahentem. *Motibus igitur suis anima, quos habet secundum spiritum, adversatur aliis motibus suis, quos habet secundum carnem: & rursus motibus suis, quos habet secundum carnem, adversatur aliis motibus suis, quos habet secundum spiritum; & ideo dicitur: Caro concupiscit adversus spiritum, & spiritus adversus carnem*: ait Augustinus lib. VI. adversus Julianum cap. 14. num. 41.

Ipse tamen motus non est concupiscentia, sed actus ejus; quemadmodum exponit S. P. eodem lib. cap. 19. Quare concupiscentia est prava illa affectio, unde istiusmodi inordinatus motus exoritur. Hinc e Schola nonnulli, quibus consentiunt ex nostris Thomas de Argentina, & Gregorius Ariminensis in distinctionem libri II. tricesimam appellarunt concupiscentiam sensu non malo *morbidam qualitatem*. Est autem morbidum, quod tabe confectum est, & vim habet morbi inferendi, ut morbida pecus, morbidus aer: quod nomen *morbidæ qualitatis* eatenus approbamus, quatenus significatur *qualitatis* nomine, animi aut corporis habitudo; quæ talis esse potest, etiam carentià prioris temperamenti, uti malam qualitatem dicimus languorem infirmitatis. Nam S. P. Augustinus lib. I. de Nuptiis cap. 25. de concupiscentia scribit, *Affectio est quædam malæ qualitatis, sicut languor*. Atque manifestius XI. de Gen. ad lit. cap. 32. appellat concupiscentiam eodem vocabulo, *morbidam, & mortiferam qualitatem*. Certum est autem, hanc non esse malam substantiam a principio malo productam in homine, ut S. Pater adversus Manichæos non uno in loco demonstrat; quoniam malum nihil est aliud, quam sola a bono deficientia. Importat vero concupiscentia aliquid positivum, videlicet, esse impetum, motumque animi, aut sensus; & aliquid privativum, nempe esse motum non rectum & moderatum. Atque ita facile percipitur quomodo, etsi non est substantia, aut qualitas positiva, inficit, titillat, & inclinat ad malum: quia ut moveat & afficiat habet a vivacitate & natura sensus vel animi, ut afficiat moveatque inhoneste, id nanciscitur a vitio, & privatione ordinis inter carnem & spiritum; quemadmodum ut claudus currat, officium est animalis; sed ne recte incedat, fit læsione atque imbecillitate membrorum. Quamobrem nisi homo infirmus esset, sed inferior pars obtemperaret rationi; nullus impetus animi, aut sensuum foret idem ille, quem libidinem & concupiscentiam promiscue appellamus: habuisset enim homo obedientiam inferiorum membrorum, *quam sua inobedientia perdidit*. Legendus Augustinus lib. XIV. de Civ. Dei cap. 24.

Propositio: Concupiscentia vitium est inseminatum persuasione Diaboli, naturæ vulnus, & pœna peccati.

Ita.

Ita definit Tridentinum Concilium sess. v. can. 5. & probatur 1. Joannes cap. 2. v. 16. ad Parthos hæc scribit : *Omne quod est in mundo concupiscentia carnis est , & concupiscentia oculorum , & superbia vitæ , quæ non est ex patre , sed ex mundo est . Et mundus transit , & concupiscentia ejus .* Apostolus autem ad Romanos cap. VII. v. 23. *Video* , inquit , *aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ , & captivantem me in lege peccati , quæ est in membris meis .* Et ad Galatas v. 17. *Caro enim concupiscit adversus spiritum , & spiritus adversus carnem : hæc enim sibi invicem adversantur , ut non quæcunque vultis , illa faciatis .* Jacobus etiam cap. 1. v. 14. scribit : *Unusquisque vero tentatur a concupiscentia sua abstractus & illectus . Deinde concupiscentia cum conceperit parit peccatum .* Ex quibus S. Pater hæc argumenta adversus Pelagianos vibrat . Primo concupiscentiam , quam Joannes affirmat a Patre non esse , & cui nos admonet , ut resistamus , non est natura instituti hominis , sed pœna damnati ; munera quippe Dei debemus custodire ac diligere , nec naturam , quæ bona est, execrari possumus & odisse : *Quomodo autem Joanni Apostolo obtemperamus , si concupiscentiam carnis diligimus ? Respondebis , Non est ipsa , quam laudo . Et quæ illa est , quam Joannes dixit a Patre non esse ? Luxuria , inquies . Sed luxuriosi non erimus , nisi istam , quam laudas , concupiscentiam diligamus . Ac per hoc nolite diligere carnis concupiscentiam , cum dicebat , luxuriosos nos esse nolebat . Ab hac igitur abs te laudata concupiscentia diligenda prohibemur , quando a luxuria prohibemur : hæc autem , quam diligere prohibemur , non est a Patre . Hæc igitur concupiscentia , quam laudas , non est a Patre .* Aug. lib. XVII. contra Julianum cap. 13. num. 64. Deinde liquet ex Apostolo concupiscentiam cum castitate pugnare : & unum bonum cum altero minime pugnat . At castitatem bonam esse demonstrant sacræ literæ , quæ nos ad eam conservandam hortantur . Oportet ergo , ut carnis concupiscentia sit mala , & homini adhærens ob vitium , non ob naturalem conditionem . *Duo enim bona , quæ a Patre sunt inter se pugnare non possunt ; pugnant autem inter se continentia , & concupiscentia : quid horum a Patre magis esse velis , responde :* sequitur e vestigio Augustinus . Præterea ex præmissis Scripturarum Divinarum testimoniis constat concupiscentiam ad peccatum nos inclinare , eàque , nisi Christi gratia succurrat, arbitrium hominis lege peccati quasi mancipium Diaboli captivari . Sed quod ad peccatum allicit & prolectat , est naturà suà malum & pœna ; malum itaque , & peccati pœna est concupiscentia , seu pugnax & lacertosa libibo . *Quis autem ita sit imprudens atque impudens , ita procax , pertinax , pervicax , ita postremo insanus & demens , qui cum peccata mala esse fateatur , neget esse malum concupiscentiam peccatorum , etiamsi adversus eam concupiscente spiritu peccata concipere ac parere non sinatur ?* Lib. VI. ejusdem adversus

ſus Julianum argumenta S. Pater jaculat, quæ operoſe conſtringunt eruditi Ordinis Theologi, Noriſius in Vindiciis cap. 3. §. 2. Fulgentius Bellelli lib. 3. cap. 14. 15. & 16. Aurelius Piette de Peccato Originali Quæſt. 6. aliique complures.

Etſi permulta a Pelagianis objectabantur, poſſunt tamen omnia ad hæc revocari. Principio, concupiſcentiam ad prolis generationem inditam eſſe ex eo colligitur, quod illa etiam pecudes illiciuntur, in quibus nulla culpa eſſe poteſt. Deinde ſtante etiam integritate naturæ fuiſſet filiorum propagatio: igitur & concupiſcentia. Tum: Si hæc mala ſit, damnandæ erunt nuptiæ, quarum officium nonniſi indulgendo libidini exercetur. Præterea nihil eſt aliud concupiſcentia, quam naturalis appetitus, in quo, ut in cibo vel potu uſuvenit, ſolus eſt culpandus exceſſus. Inſuper etiam peccati pœna aliquod bonum eſt, non enim eſt malum peccatorem punire: bona erit ergo concupiſcentia, quam contendimus pœnam eſſe peccati. Poſtremo concupivit Eva ligni vetiti fructum, de quo comedens prævaricatrix evaſit: fuit itaque ante mulieris prævaricationem ipſa libido.

Reſpondet Auguſtinus ad primum lib. IV. contra Jul. cap. 5. n. 39. ideo hanc libidinem in belluis malam non eſſe, *Quoniam non repugnat rationi, qua carent*. Addit de Orig. Peccato cap. 40. tantam excellentiam eſſe homini comparatione pecoris, *ut natura iſtius in homine vitium ſit*. Subdit lib. IV. Operis imperfecti num. 56. habere animam *aſininam*, qui, cum libido ſit natura pecoris, *negat in homine pœnam eſſe*. Ait bruta non inhiare in prægnantes, atque in actus obſcœniores; ideoque in homine libidinem longe eſſe turpiorem, quam ſit in belluis. Narrat lib. VI. contra Julianum cap. 14. num. 41. exemplo Calligoni, etiam Eunuchos meretriciis amplexibus inquinari, quam turpitudinem in exſectis beſtiis non offendimus. Quod ſequitur de propagatione prolis in ſtatu innocentiæ ſolvitur lib. VI. adverſus Julianum cap. XI. lib. II. de Nuptiis & concupiſc. cap. 13. & lib. XIV. de Civit. Dei cap. 23. & 24. dicendo tunc libidinem aut nullam futuram, aut ita ſubditam voluntati, ut nunquam poſſet ſollicitare nolentem, ita, ut abſque noxia cupiditate homo uteretur genitalibus membris, ut modo movet pro lubitu manus, aut pedes. Tertium argumentum in ipſum Julianum retorquetur lib. III. cap. 15, nam cum nuptiæ ſint concupiſcentiæ remedium, ut fatebatur Julianus, conſequitur illam eſſe *languorem quemdam & morbum*; nemine providente remedium ſanitati. In I. autem de nuptiis cap. 14. demonſtrat culpabilem non eſſe generandi intentione concubitum, qui proprie nuptiis eſt imputandus; has vero illud, quod non pertinet ad ſe, carnalem videlicet voluptatem, venià dignum reddere propter ſe. Addit lib. VI. contra Julianum cap. 18. hoc libidinis malo bene uti pudica conjugia, cum eo utuntur generandi cauſſa, atque illud certa lege refrænant, ne ad alienas mulie-

res laxatis extra pudorem habenis discurrat. Ad quartum nego concupiscentiam esse naturalem appetitum; nam velle etiam salvum esse, & velle suscipere filios, eosque nutrire & educare naturalis est appetitus, idemque rationis, non libidinis, ut S. Doctor ait lib. II. de Nuptiis cap. 5, quare concupiscentia ad appetitum addit inordinationem, quâ rationem antevertit, eique repugnat, ideoque, nisi cum Pelagianis sensuum vivacitatem, libidinemque permixte accipiamus, semper in hac aliquis excessus deprehenditur. Proxima argumentatio exploditur exemplo mortis, & cæcitatis, quæ licet bonæ sint comparate ad Deum juste eas infligentem, quod præstat beneficia indebita subtrahens; nihilosecius peccatori, cui decernuntur, pœna sunt. Ultima etiam eliditur, respondendo præcessisse in Eva malam voluntatem, qua serpenti subdolo crederet, & consecutam malam concupiscentiam, *qua cibo inhiaret illicito*; ut scribit Sanctus Doctor lib. IV. Operis imperf. cap. 56. & nos supra diximus Prop. 3. cap. 12. De Concupiscentia, quam in statu naturæ puræ propugnant quamplures Theologi, paullo infra: nunc enim de ea, quam modo experimur, tantummodo verba fecimus.

De pudore nuditatis.

Hujus concupiscentiæ etiam pudor nuditatis est invictissimum argumentum: quod cum negare ausus sit post veteres Pelagianos immoderatus Augustinianorum librorum Censor Joannes Phereponus, breviter demonstratur. Etenim Genesis II. 25. de Adam & Eva antequam laberentur, scriptum est: *Erat autem uterque nudus, & non erubescebant*: post transgressionem vero, ut habetur cap. III. 7. *Aperti sunt oculi amborum; cumque cognovissent se esse nudos, consuerunt folia ficus, & fecerunt sibi perizomata*. Atqui non sunt aperti primorum hominum oculi, quasi ante lapsum cæci fuerint, ut supra adversus Ophitas demonstratum est: nec ut viderent interiorem peccati maculam solummodo; quippe ad hanc contegendam nihil conferre poterant perizomata ficus. Itaque aperti sunt, ut erubescerent, turpisque nuditatis afficerentur pudore. *Merito hujus libidinis maxime pudet, merito & ipsa membra, quæ suo quodam, ut ita dixerim, jure, non omnimodo ad arbitrium nostrum movent, aut non moventur, pudenda dicuntur, quod ante peccatum hominis non fecerunt. Nam sicut scriptum est, Nudi erant, & non confundebantur; non quod eis sua nuditas esset incognita, sed turpis nuditas nondum erat, quia nondum libido membra illa præter arbitrium commovebat, nondum ad hominis inobedientiam redarguendam sua inobedientia caro quodammodo testimonium perhibebat, &c.* Legito Augustinum lib. XIV. de Civit. Dei cap. XVII. Hinc est quod merito Sanctus Pater ex pudore nuditatis, atque ex eo, quod concubitus feminei, ceterique actus voluptuosi nunquam palam

palam perficiantur, & ingenuus quilibet homo ne turpia verba profundat continetur a verecundia, evincit libidinem malum esse tam hoc ipso loco, quam in altero libro de Nuptiis cap. 5. & contra Julianum lib. IV. cap. 16. & lib. V. cap. 2. Quo in loco etiam hæreticum redarguit, quod ut argumentum ex allatis verbis Geneseos petitum callide eluderet, perizomata idem significare affirmabat ac vestimenta. Verum putide prorsus, ac pertinaciter. Enim vero Græcum vocabulum περιζώματα, & Hebraicum חֲגֹרֹת *Hagorod*, Chaldæumque זְרָזִין *Zerazin* idem esse ac subcinctoria, subligacula, & lumbaria, ipsum etymon demonstrat, atque consensio Interpretum universorum.

Objicit Phereponus Animadv. in cap. 13. libri XIII. de Civit. Dei, & in cap. 17. libri XIV. motum aut nullum fuisse in Eva, aut certe minime conspicuum, & qui in eam ruborem posset inferre. De nuditate primorum parentum videndos cum alios Interpretes, tum præsertim Joannem Clericum in Genesim: gentes in Africa & America plane nudas incedere, nec olim magis vestitas fuisse, quidquid scribat in suo Apollonio Philostratus: nuditatis pudorem hinc potissimum natum, quod cum Adam & Eva liberos habuerint, tecti esse debuerunt, ne hi genitalia membra contrectarent, suisque citius æquo abuterentur: mulieres a pubertate tectas esse oportere, ne singulis mensibus oculos fœdum quidpiam offendat: conjugatos quoque nuditati consulere, ne per oculos concitata libidine, optimæ conjugiorum leges violentur. Belle his verbis censorium calamum retrahit: *Sed de his pluribus non agemus, ne in pudorem & ipsi peccemus.*

Respondeat idem Augustinus, ut quisque videat tam exulcerato animo Phereponum Sancti Doctoris libros legisse, ut tela Juliani jamdiu ab illo protrita nonnisi in sui perniciem tractare præsumat. Itaque S. Pater lib. IV. contra Julianum cap. 13. num. 62. hæc habet: *Quid autem de motu feminæ, cujus & ipsam puduit, inaniter argumentandum putasti? Non utique femina motum visibilem texit: sed cum in eisdem membris tale aliquid sentiret occultius, quale vir senserat, ambo texerunt, quod alterutrum videndo in alterutrum commoti ambo senserunt, & vel unusquisque sibi, vel alter alteri erubuerunt.* Næ peracuta est prior illa Phereponi argutatio, nova, ac peremptoria! Deinde nos Phereponus hortatur, ut adeamus Interpretes, præsertim vero Joannem Clericum, idest seipsum, pro recta intelligentia versus 7. capitis III. Geneseos; quem de nuditate animi, idest, privatione gratiæ, ac peccato intelligendum esse contendit. Sed audiatur Augustinus lib. V. adversus Julianum cap. 2. num. 7. hæc edisserens: *Ubi manifesta res est, scripturæ divinæ sensui nostrum sensum addere non debemus: non enim hoc fit humana ignorantia, sed præsumptione perversa. Adam, & mulier ejus, qui nudi erant ante peccatum, & non confundebantur, mox ut peccaverunt quas partes corporis amicierunt, perizomatum nomine*

satis evidenter expressum est. Videmus quid texerint: nimiæ insipientiæ est adhuc quærere, nimiæ impudentiæ adhuc negare, quid senserint: De nuditate itaque corporis, non solius animi, sunt verba Genesis accipienda, & de velamine pudendorum membrorum, quorum motu sentitur turbida ac perversa libido. Atque hæc est omnium fere Interpretum expositio; cui nec repugnat interpretatio eorum, qui docent Adam & Evam aperuisse oculos mentis ad discernendum inter bonum & malum; nam & his assentitur S. Pater XI. de Genes. ad lit. cap. 32. & XIV. de Civit. Dei cap. 17. scribens, se primos parentes cognovisse nudatos illa gratia, qua prius vestiebantur. Quod sane noverunt, quia hac gratia remota, *extitit in motu corporis quædam impudens novitas, unde esset indecens nuditas, & fecit attentos reddiditque confusos.* Joannem autem Clericum, inquit eruditus Auctor librorum de Ingeniorum moderatione lib. III. cap. 3, virum & eruditione & ingenio critico revera celebrem, sed licentia quoque opinandi famosum, adeoque in Sanctos Patres animatum, cum audis; alterum, imo ipsum Phereponum audire te putes. Unde apparet hominis arrogantia, qui non solum Phereponum, idest, *laboris patientem* seipsum nominat, verum etiam præ ceteris sese divinarum scripturarum Interpretem nobis lectitandum proponit. Quod rursus opponitur de caussa pudoris, eadem facilitate ab Augustino retunditur in II. de Nuptiis cap. 5. num. 14. his verbis: *Quare illud opus conjugatorum subtrahitur & absconditur etiam oculis filiorum, nisi quia non possunt esse in laudanda commixtione sine pudenda libidine?* Idem dicendum est de adolescentibus, & puellis egressis ex ephebis, ceterisque nuda membra tegentibus: quare, nisi forte ob turpitudinem libidinis, nuditatem suam erubescunt? Sed accedit ad refellendum Phereponum, quod primi parentes consuerunt subcinctoria, ac tegumenta verendorum, cum nec filii essent, qui contrectarent pudenda, nec alienæ mulieres, quibus Adam commisceretur, neque caussæ aliæ, quas imprudens Criticus prætexit. Nec minus est portentosum in gentibus Americanis, quod nudæ prorsus incedant, quam quod sint anthropophagæ, & natos, parentesque immaniter cædant: quæ facinora si laudanda sunt, etiam laudanda erit libido; sin minus, neque hæc erit cum moribus summe vituperandis perpaucorum hominum celebranda. Denique & quod vereatur Criticus ne peccet in pudorem, ita ab Augustino carpitur lib. IV. contra Julianum cap. 13. num. 62. *Sed loquens vana petis, ut ignoscant verecundæ aures, & congemiscant potius, quam indignentur necessitati tuæ. Quare petis, ut ignoscatur tibi? Nonne abs te veniæ postulatio etiam ipsa est libidinis accusatio?* Et lib. II. de Nuptiis cap. 9. num. 22. *Quid enim potuit Deus facere, quod ejus prædicatorem pudeat dicere?* Ita Augustinus fregit in Pelagianis Phereponi audacissimam temeritatem. Hæc de pudore nuditatis primorum hominum, quorum oculi, *ad*

ad discernendum inter bonum quod amiserant, & malum in quod ceciderant, aperti sunt;

Quosque aluit misero fallax insania pomo,
Vestivit folio: sæva quos arbore nudos
Reddidit, hos gravius tenui de cortice texit.

Alcimus Avitus lib. 3.

De Tunicis Pelliceis.

Ad tegendam femorum nuditatem perizomata ficus sibi primos homines consuisse, Deumque eis addidisse tunicas pelliceas divina narrat Historia. Has tunicas Origenes esse putat ipsum mortale corpus ob prævaricationem præteritam interitu conficiendum. Hunc allegoricum sensum etiam Augustinus comprobat in II. de Genesi contra Manichæos cap. 21. dicens: *Ipsi enim fecerunt præcinctoria de foliis fici, & Deus illis fecit tunicas pelliceas; idest ipsi appetiverunt mentiendi libidinem relicta facie veritatis, & Deus corpora eorum in istam mortalitatem carnis mutavit, ubi latent corda mendacia.* Pro qua Origeniana sententia stare videtur evidens ratio; non enim decebat Deum lanium fieri, mactare animalia, & pellium esse sutorem. Cum etiam bina cujusque *speciei* animantia produxerit, & nihil novi condiderit die sexta transacta; inverisimile est aliqua deglubisse, uno bestiarum genere perdito.

Verumtamen affirmandum est, vere Adamo & Evæ *Tunicas* e pellibus consutas Deum fecisse: non enim alium sensum patiuntur hebraica nomina כָּתְנוֹת עוֹר *Catnod-hor*, quæ significant vestimenta ex pelle bestiis detracta: nec sine caussa in historiis a literali sensu est ullatenus recedendum. Cui sane non adversatur Augustinus, qui XI. de Gen. ad lit. cap. 39. n. 52. scribit: *Hoc significationis gratia factum est, sed tamen factum.*

Ad rationem prædictam, quæ videtur confirmare Origenianum errorem, responderunt veteres Rabbini fuisse pelles, quas stato tempore serpentes abjiciunt; sive animalia adhuc viventia sponte, Dei jussu, se pellibus expoliasse; aut forte *pellium* nomine significari pilos, vel lanam. At hæc partim fictitia sunt, partim aspera & contorta; partim quoque temporis angustiæ, & necessitati convenire non possunt. Procopius Gazæus Comment. in Genesim putat hujusmodi pelles vel productas ex nihilo, vel per conversionem præexistentis materiæ, ipsa die sexta post Adæ lapsum, & die ad vesperam inclinante. Torniellus tom. I. Annal. p. 100. scribit tunicas ab ipso Adamo, Deo inspirante, fabrefactas, nec Deum, sed hominem animalia occidisse. Factum id ministerio Angelorum, scribunt Abulensis, a Lapide, Salianus, alii. Ego non video, cur teneamur asserere, Deum ex animalibus singulis bina

bina tantum creasse, cum hæc inter non sit, quomodo in hominibus, dominium ac regimen, cui dependentia ab uno necessaria est: aut si bina fuerunt producta, non potuerint, antequam mactarentur, ad *speciei* conservationem feminas gravidare. Ut ut sit, falsum est, quod de primis hominibus scribit in quinto Lucretius:

Necdum res igni scibant tractare, nec uti
Pellibus, & spoliis corpus vestire ferarum:

CAPUT XIV.

De Adami resipiscentia, ac salute.

TATIANUS Syrus auctor Orationis ad Græcos editæ circa annum vulgaris Æræ 172. Marci Aurelii Imp. XII. primus omnium Adami saluti contradixit, ut Irenæus scribit lib. I. cap. 38. olim 30. & verbis Irenæi Eusebius H. E. lib. IV. cap. 29. Et doctissimus quidem Valesius Irenæi verba reddidit, *Nova præterea argumenta ad subvertendam Adami salutem excogitans*, quibus videtur Tatianum non fuisse hujus erroris auctorem, sed in Græcis habetur, τῇ δὲ τοῦ Ἀδὰμ σωτηρίᾳ παρ' ἑαυτοῦ τὴν ἀντιλογίαν ποιησάμενος, idest, *Adami autem saluti ex seipso, ingenioque suo contradictionem faciens*. Post Tatianum damnationem Adæ asseruerunt Encratitæ, sic nuncupati ἀπὸ τῆς ἐγκρατείας, *a continentia*, quod nuptiis adversarentur; unde diversi non fuerunt a Marcionitis, ut recte eo loco Eusebius. Hi & Severiani dicti sunt a Severo quodam Tatiani discipulo, de quo Nicephorus lib. IV. H. E. cap. 4. & lib. I. Hæretic. fabul. cap. 21. Theodoretus.

Revocavit in dubium salutem Adæ, non tamen inter damnatos illum connumeravit Rupertus Abbas Tuitiensis, qui floruit sub initium sæculi XII. Istum aliqui benigne excusant, quasi aliorum sententiam, non propriam exposuerit. Verum etsi Rupertus temeritatis notam inurit iis, qui temere quæstionem hanc, subscribentes Encraticis, finirent; nihilo tamen minus posteaquam dubitationis suæ caussas attulit, nulla pro Adamo producta, pergit rotundis quadratisque verbis: *Salvatio ejus, & a multis libere negatur, & a nullo satis firmiter defenditur*. Excusandus potius Rupertus, quod non satis ei constaret de auctoritate libri Sapientiæ, de qua olim dubitarunt nonnulli: nullo enim alio divinæ Scripturæ testimonio salus Adæ apertissime comprobatur. Id tamen Tatiano, asseclisque minime suffragatur; quoniam hi non in ancipiti dubitatione prudenter versati sunt, sed temere in protoparentem damnationis sententiam pronunciaverunt. Nunc autem ob memorati libri certam divinamque auctoritatem, atque ventilatam traditionem Majorum, neque fas est judicium suspendere.

PRO-

PROPOSITIO: Adam patrati criminis pœnituit, & salutem æternam est consecutus.

Demonstratur primo ex cap. x. Sapient. v. 1. & 2. *Hæc illum, qui primus formatus est a Deo pater orbis terrarum, cum solus esset creatus custodivit, & eduxit illum a delicto suo, & dedit illi virtutem continendi omnia*. Deinde probatur Traditione PP. Irenæus in III. adversus Hæres. cap. 34. plura contra Tatianum argumenta producit, de quibus infra. Fuit autem Irenæus huic hæretico synchronus, atque strenuissimus Adversarius. Sæculo 3. damnarunt hunc errorem Tertullianus lib. II. contra Marcionem cap. 25, & Origenes hom. 35. in Matthæum. Proximo sæculo Eusebius loco citato, Athanasius libro de Passione & Cruce Domini, Hilarius in Matthæum Canone VIII. Gregorius Nazianzenus Oratione XVIII. de laudibus Cypriani. Postremo Patres ac Theologi universi, quorum ductor, & columen Augustinus Epistola ad Evodium 99. nunc 164. cap. 3. ait: *Et de illo quidem primo homine patre generis humani, quod eum ibidem solverit, Ecclesia fere tota consentit: quod eam non inaniter credidisse credendum est, undecunque hoc traditum sit; etiamsi Canonicarum scripturarum hinc expressa non proferatur auctoritas. Quamquam illud quod in libro Sapientiæ scriptum est, Hæc illum, qui primus factus est, patrem orbis terrarum, cum solus esset creatus, custodivit, & eduxit illum a delicto suo, & dedit ei virtutem continendi omnia, magis pro hac sententia, quam pro ullo alio intellectu facere videatur*. Collegerunt testimonia Patrum Bellarminus lib. III. de Amiss. gratiæ cap. 12. Torniellus ad an. m. 930. num. 9. Pererius lib. 7. comment. in Genes. Nat. Alex. dissert. XVII. sæc. 2. Sam. Andreas, & alii; itaut nullus plane tam ex Catholicis, quam ex Protestantibus neget, de salute Adæ universos, Tatianis exceptis, convenire. Unum addo quod alii prætermiserunt, in Litaniis, quibus utitur Clerus S. Mariæ Majoris Romæ, legi: *Sancte Adam, ora pro nobis*.

His ego pro definiendo dogmate contentus ero: nam ubi constat de auctoritate literarum Sanctarum, & de consensu antiquorum, necesse non est ad humanam rationem confugere. Irenæus tamen hoc etiam telo petiit Tatianum, & salutem Adami demonstrat primo, quia sententia Tatiani nova est, ab eo conficta, & in parentes impia & injuriosa. Insuper, quia Deus non maledixit Adam & Evæ sicut serpenti; imo illos ad resipiscentiam invitavit, & eis veniæ salutisque spem dedit, facta promissione Christi Redemptoris: per quem mulier Ecclesiæ, ac Deiparæ typus debebat serpentis caput conterere. Deinde quia in signum pœnitentiæ se asperis perizomatis induerunt. Ulterius, quoniam Pastor non invenisset ovem perditam centesimam. Postremo, quia Diabolus gloriari posset, se a Christo non fuisse devictum, si primi parentes non fuissent ab ejus captivitate liberati. Pareus adversus Bellarminum,

rum, qui memorato loco hæc argumenta ex Irenæo produxit, tertium de perizomatis, & alterum de ove centesima parum firmum judicat, cum responderi posset, perizomata illa propter nuditatem fuisse consuta, hanc vero ovem significare quemvis peccatorem resipiscentem: cetera esse probabilia fatetur. Verum Irenæo assentitur etiam Ambrosius lib. de Parad. cap. 13. nec opus est, ut sint omnia prorsus invicta & palmaria. His accedunt conjecturæ aliæ, quod Adam & Eva Christi & Ecclesiæ typum gesserint, quod ab illis Abel sacrificiorum rationem, Deique cultum fuerit edoctus, & quod una cum Christo a mortuis surrexerint, ut Patres nonnulli tradiderunt.

Valde probabilem de salute Adæ fidem facit traditio de sepultura ejusdem Adæ eo ipso loco, in quo crucifixus est Dominus. Cujus traditionis, ut mittam quæ citari solent ex libro II. Carminum contra Marcionem, & ex Augustini sermone 71. de Temp., nunc 6. Append., quæ, etsi spuria habentur a Criticis, comprobant tamen antiquorum temporum opinionem; lucupletissimos testes laudare possumus Cyprianum Tract. de Resurrect. Christi, Origenem hom. in Matthæum 35. Epiphanium lib. I. adversus hæreses, Jo. Chrysostomum hom. 84. in Joannem, & alios plures laudatos a Bellarmino, & a Hyacintho Serry Exercit. 56. num. 5. & in Prologo Galeato operum Melchioris Cani cap. 5. & a Toleto Annot. 12. in cap. 19. Joannis, &c. Qui omnes tradunt Christum mortuum super Adæ sepulcrum, ut is salvaretur divini sanguinis aspersione.

Erit, qui reponat, S. Hieronymum Comment. in cap. 27. Matthæi hanc traditionem rejicere, quod in Jesu filii Nave volumine legatur Adam sepultum juxta Hebron, & Arbee, & Calvariæ locum dictum sit a capite decollatorum, uti asserunt & Beda, & Paschasius, & Doctor Angelicus 3. p. q. 47. art. 10. Magnus enim Hieronymus de hac traditione scribit: *Favorabilis interpretatio, & mulcens aurem populi, nec tamen vera*. Et ad 5. caput Epist. ad Ephesios: *Hæc utrum vera sint, nec ne, lectoris arbitrio derelinquamus*. Remanet tamen satis firma, aut saltem non refutata, illa de busto Adæ sententia; propterea quod Hebræorum opinio de Adamo sepulto in Hebron, nequit ex libro Josue confirmari, ut aperte me demonstrasse confido in prima secundi capitis propositione. Imo vera esse potest utraque simul sententia, nuncupatum Golgotha a cranio Adæ, & a cervicibus decollatorum. Cum debita ergo Hieronymo reverentia, ad partes aliorum accedimus; maxime quod ipsemet in Epistola, quam ad Marcellam dedit nomine Paulæ & Eustochii, quæ est inter familiares lib. 2. ordine septima, est pervetustæ traditionis adstipulator. In ea siquidem Epistola hæc de Hierosolyma habet: *In hac urbe, imo in hoc tunc loco, & habitasse dicitur, & mortuus esse Adam: unde & locus, in quo crucifixus est Dominus noster Calvaria appellatur, scilicet quod ibi sit antiqui hominis Calvaria* con-

condita: ut secundi Adam, idest, Christi sanguis de cruce stillans, primi Adam, & jacentis protoplasti peccata dilueret, & tunc sermo ille Apostoli compleretur: Excitare qui dormis, & exurge a mortuis; & illuminabit te Christus. Itaque Scripturæ divinæ testimonio, consensione Patrum, & conjecturis plurimis, quarum aliæ probabiles sunt, aliæ prope certæ, tollitur omnis hæsitatio circa resipiscentiam Adami, circa quam pauci fuerunt ancipiti cogitatione distracti.

Contraria objectio diluitur.

Sed ita argumentaberis. Salutem Adæ nec scriptura, nec traditio, nec aliqua ratio potest comprobare. Non scriptura: nam, ut Rupertus ait, liber Sapientiæ de Canone non est, & majori libertate parvipenditur, quam suscipitur, quia quando, vel ubi Adam peccatum suum agnoverit, non ostendit. Amplius autem quod dictum est, *Et dedit illi virtutem continendi omnia*, nullum certum sensum præsentat, quia præter unicum Dominum Jesum Christum nullus est homo tali virtute præditus. Adde legi in pluribus codicibus: *Et eduxit illum de limo terræ*, non, *a delicto suo*. Præterea Apostolus in 1. ad Corinth. xv. 22. novum Adam opponit veteri; ut ergo in illo omnis salus, ita in vetere Adamo est omnis punitio, & damnatio. Rursus idem Apostolus ad Hebræos xi. 4. Ecclesiam fidelium non ab Adam, sed a filio ejus Abel exortam ostendit. Ex Scripturis igitur salus Adæ nequit evinci. Sed nec ex traditione. Etenim Rupertus, ut dictum est, circa eam pendet animo: Bernardus in libro de modo beate vivendi scribit: *Adam in infernum cecidit, quia inobediens fuit*: Et Gelasius Papa librum, qui inscribitur, *Pœnitentia Adæ*, inter apocryphos amandavit. Ratio autem æquitatis postulat, ut ex quo Deus non pepercit angelis peccantibus, nec veniam daret homini, quem conditione inferiorem paribus beneficiis ornaverat. Scripturis itaque, auctoritate, & ratione salvatio Adæ oppugnatur.

Resp. falli Rupertum, qui a Canone divinarum scripturarum expungit librum Sapientiæ: in quo retinendam esse Vulgatæ lectionem, constat ex Græcis, Romanisque Codicibus, & ex Patribus, qui legerunt, *a delicto suo*, ut supra vidimus in Augustiniana ad Evodium Epistola. Ea autem verba, *Et dedit ei virtutem continendi omnia*, non plenissimam potentiam, sed dominium ac regimen demonstrant rerum terrenarum; cum sit in græco *κρατῆσαι πάντων*, *omnibus dominari*. Cœpisse Adæ pœnitentiam ex quo dominicæ sententiæ cervicem inflexit, & rudibus brutorum pellibus contextus vitam miserrimam egit, pie, & probabiliter credimus. Apostolum in Epist. ad Corinth. agere de morte & resurrectione corporum, diximus capite præcedenti; quamquam & in hoc novus Adam opponitur veteri, quod unus gratiæ, alter

peccati sit auctor: sed tamen ad Rom. v. 14. appellatur primus Adam τύπος τοῦ μέλλοντος *forma futuri*. In Epistola autem ad Hebræos fideles præcipue laudantur, qui fidei caussa aut mortem perpessi sunt, aut futurorum promissionem singulari mysterio acceperunt; quorum utique primus est Abel. De Ruperto non opus est plura edisserere. Liber de modo bene vivendi non est genuinum opus Bernardi, ut demonstrat Bellarminus de Script. Ecclesf. an. 1130. e stylo, & inscriptione ad Sororem virginem: & præterea possunt verba, quæ inde objiciuntur, ad solum reatum, & meritum damnationis referri. Gelasius certum librum, non pœnitentiam Adami reprobat; ut dum declarat apocryphos, qui inscribuntur, *De Infantia*, & *de Nativitate Salvatoris*, derogat librorum auctoritati, non autem substantiæ rerum gestarum. Adamo denique, non Angelis Deus pepercit; sive quod ille fuerit imbecillioris naturæ, ut Gregorius docet lib. iv. Moralium cap. 9, & Damascenus lib. ii. cap. 3. sive quia Dominus beneficiorum suorum Angelos justo judicio, hominem misericordiæ decreverat reservare. Pro quo maximo benefacto, aliisque innumeris, quibus nunquam non afficimur, inter quæ & illud connumerandum est, quod finem attigerim hujusce libri, Deo patri misericordiarum gratias refero.



PRAE-

PRAECEDENTIS LIBRI XII.

ADDITAMENTUM.

In quo de statu naturæ, quam puram vocant, disquiritur.



On sine caussa, ubi dissertando de variis Theologicæ doctrinæ capitibus incidit disputatio mea in dubia quædam, quæ circa statum hominis in nulla supernaturali gratia, atque in nullo peccato constituti versantur, abstinui a sententia dicenda, ne magnam hinc Doctorum multitudinem irritarem, inde vero sodalitii nostri scriptores mihi facerem adversarios. Noveram enim tanquam Baji, & Jansenii gregales illos passim traduci, qui statum naturæ, quam *puram* vocitant, repugnare arbitrantur; & ex adverso haberi a plurimis Augustini disertores, qui possibilem adstruunt. Proferre autem sententiam, quasi temere aleam jacere nolui, ratus me lectori operam haud inutilem locaturum, si dubia ipsa juxta utramque opinionem dissolverem. Jam vero ne surda aure utriusque argumentationes prætercam, in hac quæstione me continebo aliquantulum, illamque rationem suspendendi judicium, cur hactenus servaverim, demonstrabo, ita tamen, ut a nostratibus dispellam errorum damnatorum nubeculas, & modeste aperiam quid possit a nobis majori probabilitate defendi. Illud tantum præmittendum est eam appellari a Theologis *naturam puram*, in qua præter naturales proprietates nihil ei superadditum esset, nullum videlicet supernaturalis gratiæ beneficium, nullumque vitium; haberet tamen illa naturales defectus, qui ex animæ aut corporis constitutione proficiscuntur, & esset obnoxia fami, siti, morti, & languoribus ex pugna elementorum exorituris.

CAPUT I.

Doctorum, qui statum puræ naturæ censent esse possibilem argumentationes præcipuæ.

ITAQUE status *puræ naturæ* possibilitatem Theologi hisce argumentis stabilire nituntur. Romani Pontifices Pius V. an. 1567, & Gregorius XIII. anno 1579. damnarunt constitutionibus suis sequentis Michaelis Baji Decani Academiæ Lovaniensis propositiones: *Integritas pri-*

primæ creationis non fuit indebita humanæ naturæ exaltatio, sed naturalis ejus conditio: Deus non potuisset ab initio talem creare hominem, qualis nunc nascitur: Immortalitas primi hominis non erat gratiæ beneficium, sed naturalis conditio: Falsa est Doctorum sententia, primum hominem potuisse a Deo creari, & institui sine justitia originali: quæ sunt inter alias ab Apostolica Sede proscriptas ordine vicesima sexta, quinquagesima quinta, septuagesima octava, & nona. In quibus apertissime eorum sententia reprobatur, qui naturæ puræ impossibilitatem defendunt. Nequit ergo salva fide ac religione opinio hæc sustineri.

Huic argumento respondent contrariæ sententiæ patroni, Baji propositiones non esse omnes absolute hæreticas, sed alias propter acre in aliorum opiniones judicium, & nimiam in vellicandis Doctorum sententiis arrogantiam, alias vero respective, & in sensu ab assertoribus intento fuisse damnatas. Quod Gabriel Vasquez in 1. 2. disp. 109. cap. 18. probat ex verbis, quæ recensitis propositionibus Baji in Bulla Romani Pontificis subjunguntur: *Quas sententias stricto coram nobis examine ponderatas, quanquam nonnullæ aliquo modo sustineri possent, in rigore tamen, & proprio verborum sensu ab assertoribus intento hæreticas, erroneas, suspectas, temerarias, scandalosas, & in pias aures offensionem immittentes, respective, & quæcunque super iis verbo, scriptoque emissa præsentium auctoritate damnamus*. Ex qua damnatione, addit Vasquesius, non satis apparet, qualis unicuique propositioni censura sigillatim conveniat; nec prædictis propositionibus omnibus illas notas & censuras simul, sed singulatim convenire, hoc est singulas singulis tribuendas esse, ex prædictis verbis aperte constat. Nec poterat Vasquesius rem ignorare, qui de articulis Bajanis sermonem frequenter habuerat cum Francisco Cardinali Toleto, qui in hac caussa Lovanium fuerat delegatus. Hæc non solum Theologi nostri confirmant, Cardinalis Norisius in Vindiciis cap. 3. §. 2. Fulgentius Bellelli lib. 3. cap. 27. Lafosse tom. 3. q. 1. §. II. & alii, verum etiam Vincentius Contensonus Thomista doctissimus tom. 1. lib. VIII. dissert. 1. cap. 1. §. 1. celeberrimus Estius in 2. dist. 25. §. 6., qui laudat etiam declarationem Facultatis Theologicæ Lovaniensis, Natalis Alex. in Historia Eccl. tom. VIII. cap. 2. art. 14. aliique propemodum innumeri.

Quibus præmissis respondent propositionem illam vicesimam sextam merito esse damnatam, quoniam integritas primi hominis complectitur gratiam, quæ hominem rectum & justum constituit; quam certissimum est non esse naturalem conditionem, sed Dei beneficium. *Id vero manifestum est*, inquit Estius, *ex articulo vicesimo primo præcedenti, atque ex doctrina Auctoris in eo capite unde propositio transcripta est*. Et Gonet alteram propositionem ita recitat: *Deus non potuisset creare hominem, qualis nunc nascitur, idest destitutum justitia originali, & gratia sanctificante*. Itaque comparate ad hunc capitalem

lem errorem Baji, memorati articuli damnati sunt. Falsi sunt etiam, propterea quod Bajus naturæ rationalis integritatem, justitiam, & partis inferioris subjectionem, naturæ proprietatem, non gratiæ beneficium commentus est, & *naturam puram* non impossibilem esse, sed actu a Deo conditam autumavit. Nostri autem Theologi ea omnia gratiæ deputanda esse fatentur; quamquam spectatâ decentiâ oportuerit rationalem creaturam hujusmodi gratia fulciri. Sunt etiam articuli illi scandalosi, & hæretici relate ad propositionem 74. in qua Bajus in errorem Lutheranorum condemnatum a Tridentina Synodo miserrime prolapsus est, asserens concupiscentiam esse peccatum. Quare Norisius: *Longo intervallo*, inquit, *a damnato sensu distamus, non enim dicimus, Deum non potuisse condere hominem cum concupiscentia rebelli, quod illa sit formaliter peccatum, sed quia licet ipsa peccatum non sit, est tamen ad peccatum inclinans, & quidem vehementius, quam quilibet alius habitus vitiosus ab homine contractus*. Addit Scriptor clarissimus juxta amplam propositionem illarum expressionem, consequi posse Deum hominem condere cum originali peccato, cum quo modo nascimur, quod sane absque impietate affirmare non possumus.

Cardinalis Aguirre Tom. 3. Theologiæ S. Anselmi Tract. v. disp. 106. sect. 4. ait responsionem Norisii asserentis propositionem Baji LV. damnatam respectu prop. LIV. nullum fundamentum habere: subdit quam facillime explodi, cum certum sit Bajum, sicut & olim Pelagium nunquam putasse Deum non potuisse creare hominem cum concupiscentia rebelli, quæ sit *formaliter* peccatum, sicut exploratum ipsi erat non potuisse condere hominem in statu peccati. Solum ergo (inquit) negavit Bajus hominem potuisse condi a Deo cum concupiscentia rebelli, in qua modo nascimur, & quæ ad peccatum alliciat. Idem Aguirre scripserat supra sect. 2. cap. 16, quod Norisius ait articulum illum damnatum ob censuram, quam Bajus jaculatur adversus Theologos sententes oppositum: &, quod caput est, Norisium tueri propositionem Bajanam, ut jacet, scribit Bruno Neusser in Prodromo Velitari p. 1. cap. 5.

Verum hæc retunderet Norisius noster, eaque repeteret, quæ scripserat olim ad Germanitatem v. sub nomine Annibalis Ricci. Ubi adversus Parallelistam demonstrat se in Vindiciis diserte affirmavisse Propositionem Baji quinquagesimam quintam merito damnatam esse, non quod offendiculo pateret, quemadmodum lib. III. cap. 23. inquit Jansenius, neque ob illatam Pelagianæ hæreseos ceteris Theologis notam, tametsi hæc nonnullis articulis Baji convenire bene sapienterque Norisius animadvertit; sed damnatam jure meritoque relate ad vicesimam septimam, in qua gratia sanctificans, humanæ naturæ exaltatio, & integritas prima appellatur a Bajo naturalis conditio, non beneficium divinâ superadditum largitate. Unde vides & quo fundamento Norisius nita-

nitatur, & Adversariorum suorum, saltem Brunonis Neusser, malam fidem. Quod vero addit Aguirre damnatum Bajum propterea quod negaret possibilem statum, in quo inesset homini concupiscentia rebellis; non soli Norisio Bajani erroris calumniam impingit, sed iis omnibus, qui licet statum puræ naturæ arbitrentur possibilem, concupiscentiam tamen rebellem ab illo statu removendam apertissime docent, propterea quod sit intrinsece mala: ut defendunt Petrus Aureolus, Gregorius de Arimino, Martinus de Esparza laudati in Vindiciis Norisianis, atque cordati Theologi plures, inter quos Nicolaus L'Herminier Tom. 4. pag. 56. præmittens ad hujus quæstionis solutionem, nullam fore in statu naturæ puræ rebellionem carnis adversus spiritum, sed excitandos duntaxat motus partis sensitivæ, non quales nos post Adæ lapsum titillant, sed qui præcise ad naturam hominis pertinerent. At de Concupiscentia hac rebelli posthac iterum.

Ad evincendam præterea possibilitatem *naturæ puræ* producunt Theologi celebre Augustinianum testimonium ex lib. 1. Retractat. cap. 9. *Quamvis ignorantia & difficultas, etiamsi essent homini primordia naturalia, nec sic culpandus, sed laudandus esset Deus, sicut in eodem tertio libro* (idest de libero arbitrio cap. 20. & 21,) *disputavimus*. Quæ verba repetit S. Pater de Dono Perseverantiæ cap. XI. Itaque Augustinus possibilem illum statum aperte declarat, in quo difficultas & concupiscentia, atque ignorantia essent naturæ primordia, non vitia, suppliciumque peccati.

Occurrunt adversæ partis Theologi, Augustinum revincere Manichæos ex illorum hypothesi; nam adversus Manichæos illam disputationem tertii de libero arbitrio libri se habuisse testatur eodem loco Retractationum, nec non de dono Perseverantiæ. Erat autem supinus Manichæorum error, dari caussam supremam cujusque mali effectricem: quod suadere conabantur ex rebelli concupiscentia, & ignorantia inditis rationali naturæ. Utramque malam esse, & vitium ad turpia propellens, Augustinus, & Manichæi simul fatebantur, cum hoc tamen discrimine, quod hi asserebant malam esse substantiam, & Augustinus fœdam discordiam ex prævaricatione primi hominis derivatam. Hæc ex lib. V. Operis Imperf. contra Julianum cap. 30. satis manifesta sunt. Cum ergo Augustinus ubique concupiscentiam malam esse profiteatur: quomodo disputandum illi erat adversus cum Pelagianos, qui ei objiciebant Manichæorum errores, quasi cum iis assereret carnis concupiscentiam esse substantiam diabolicam, tum contra Manichæos ipsos, quibuscum circa hujus vitii turpitudinem quodammodo sentiebat? Et Pelagianos quidem retundit, demonstrans locupletissimis Scripturarum testimoniis pertransiisse in omnes homines maculam originalem, cujus pœnæ sunt cæcitas mentis, carnisque lacertosa libido, quas non esse Dei opera, sed vitia peccato contracta argumentis supra productis evincit.

cit. Adversus autem Manichæos, qui & veteris Testamenti auctoritatem rejiciunt, novumque pro suo quodam privilegio, imo sacrilegio depravant, ac mutilant, quid consilii erat illorum debellatori Augustino ineundum? Eos undequaque vellicat, & exagitat. Necesse est, inquit, unam ex his hypothesibus admittamus, vel animam venire ex parentum propagine, vel singulis nascentibus novam dari, vel divinitus in corpora mitti alicubi jam existentem, aut in ea suapte sponte dilabi. Porro in nulla harum hypotheseon Deus foret auctor peccati. Et in prima quidem, tertia, atque ultima satis liquet: tunc enim ignorantia excæcans turpisque libibo, aut vitiatæ propagini, aut corpori, quod de pœna peccati, hoc est, de mortalitate primi hominis nascitur, aut liberæ voluntati, qua animus sese in hanc miseriam devolveret, esset attribuenda. Quod si infundatur corpori, cui naturalis esset utraque pœna, ignorantia & libido, & hæc talis esset proprietas naturæ, ut sine ea creari non posset homo constans animo, & corpore, quomodo visum est Manichæis; esset tamen laudandus Creator, & non culpandus, quoniam hæc naturalia primordia, sine quibus in hypothesi Manichæorum non potest homo produci, non ei pro crimine objicerentur, neque homini deesset gratiæ facultas, per quam posset hanc ignorantiam & difficultatem studiose reprimere, atque inde ad veritatem proficere. Hæc Augustinus in III. de libero arbitrio cap. 20. 21. & 22. Ex quibus facile infertur, hypothesim, quam disputandi caussâ contra Manichæos S. Pater admittit, non esse hypothesim *puræ naturæ*, sed alteram, in qua cum ignorantia, & concupiscentia inhærente homini naturaliter, adesset & adjutorium eas reprimendi. Atque hæc est responsio nostrorum: nam quod regerunt Janseniani, in hac hypothesi Augustinum supponere originale peccatum, vel animam venire ex propagine, aut quæ scripserat de libero arbitrio postmodum retractasse, sunt inanes elusiones, & manifesta præmissarum hypotheseon confusio.

Insistit Franciscus Macedo Collatione in III. partem IV. sect. 3. & Tournelius de Grat. Christi pag. 38, Augustinum hypothesim status naturæ puræ evidenter probare. Scribit enim in III. de lib. arbitrio cap. 20. num. 56. *Si ergo anima altera esse cœpit non solum ante peccatum, sed etiam ante omnem vitam suam, qualis alia post vitam culpabilem facta est, non parvum bonum habet, unde creatori suo gratias agat: quia ipse ortus ejus, & inchoatio quovis perfecto corpore est melior. Non enim mediocria bona sunt, non solum quod anima est, qua natura jam omne corpus præcedit, sed etiam, quod facultatem habet, ut adjuvante creatore seipsam excolat, & pio studio possit omnes acquirere, & capere virtutes, per quas & a difficultate cruciante, & ab ignorantia cæcante liberetur.* Datur ergo (inquit Macedo) concupiscentia, quæ non sit pœnalis, nec ad peccatum inclinet. Cui similia ait Tournely citato loco.

At.

At falsa est hujusmodi consecutio. Hoc enim testimonio, quod invictissimum putant, constat Augustinum loqui de libidine cruciante, de ignorantia excæcante; de illa eadem ignorantia & libidine, quâ altera anima afficeretur post vitam culpabilem. Has vero si quis autumat non esse suapte natura vitiosas, legat paullo supra cap.18.n.52. ea verba Augustini: *Nam sunt revera omni peccanti animæ duo ista pœnalia, ignorantia & difficultas. Ex ignorantia dehonestat error, ex difficultate cruciatus affligit. Sed approbare falsa pro veris, ut erret invitus, & resistente, atque torquente dolore carnalis vinculi, non posse a libidinosis operibus temperare, non est natura instituti hominis, sed pœna damnati*. In hypothesi autem, quod pœna non essent, sed naturalia primordia, adhuc laudandus esset Deus, quoniam homo facultatem haberet, ut *adjuvante Creatore* omnes virtutes acquireret, & ex ipsa naturali ignorantia, & difficultate auxilio gratiæ proficeret.

Reponunt Adversarii, Augustinum per ea verba *adjuvante Creatore* nullam gratiam ordinis supernaturalis intellexisse, cum statim addat: *Non enim parum est accepisse naturale judicium, quo sapientiam præponat errori, & quietem difficultati, ut ad hæc non nascendo, sed studendo perveniat*. Ceterum quis dixerit S. Patrem, qui passim adversus Pelagianos disputans repetit ex hac ignorantia *cæcante*, & difficultate *cruciante* necessitatem gratiæ effectricis, existimasse, posse absque ulla gratia supernaturali, solo naturali lumine has separari? Gratiæ itaque supernaturalis non meminit, quod non de Gratia contra Pelagianos, sed de natura mali contra Manichæos disceptaret. Quare hoc idem Augustino Pelagianis objicientibus, quod in libris de libero arbitrio concupiscentiam & ignorantiam naturæ inditas propugnasset, respondet de dono Persev. cap. XI. & XII. se illam disputationem habuisse contra Manichæos, *qui non accipiunt Scripturas sanctas veteris Testamenti, in quibus peccatum originale narratur*; ceterum revera ignorantiam, & difficultatem pertinere ad miseriam justæ damnationis, *nec ab isto malo quemquam liberari, nisi Dei gratia*. In eo ergo statu, in quo hæc eadem difficultas, hæc eadem ignorantia esset non supplicium peccati, sed conditio naturæ; quo pacto per solum rationis lumen possit homo proficere, & hoc lumen *ad hanc ignorantiam & difficultatem evincendam, & ad coronam gloriæ valeret*, quomodo Augustinus ab his Theologis explicatur; dum certa est, constans, & manifesta S. Patris doctrina, nec primum hominem nulla adversus se carnis pugna tentatum potuisse sine gratia in accepta justitia perseverare? *Frustra itaque mihi de illius libri mei vetustate præscribitur, ne agam caussam, sicut debeo agere, parvulorum, & inde gratiam Dei non secundum merita hominum dari perspicuæ veritatis luce convincam*; &c. inquit S. Pater de Dono Persev. cap. XII. num. 30.

Et quidem non posse absque Dei gratia inferiorem partem rationi rebel-

rebellem contineri, videtur esse manifesta doctrina etiam D. Thomæ: qui in Compendio Theologiæ cap. 186. hæc habet: *Non erat ex natura animæ, quod vires etiam sensibiles absque repugnantia rationi subjicerentur: cum vires sensibiles naturaliter moveantur in ea, quæ sunt delectabilia secundum sensum, quæ multoties rectæ rationi repugnant. Erat igitur hoc ex ratione superiori, scilicet Deo, qui sicut animam rationalem corpori conjunxit, omnem proportionem corporis, & corporearum virtutum, cujusmodi sunt vires sensibiles, transcendentem, ita dedit animæ rationali virtutem, ut supra conditionem corporis ipsum continere posset & vires sensibiles, secundum quod rationali animæ competebat. Ut igitur ratio inferiora sub se firmiter contineret; oportebat, quod ipsa firmiter sub Deo contineretur, a quo virtutem prædictam habebat supra conditionem naturæ. Fuit ergo homo sic institutus, ut nisi ratio ejus subduceretur a Deo, neque corpus ejus subduci poterat a natura animæ, neque vires sensibiles a rectitudine rationis.* Quæ a Divo Thoma sunt utique de institutione Adami pronuntiata, sed tenent adhuc pro statu *naturæ puræ*, in quo appetitus sensitivus naturaliter moveretur in delectabilia secundum sensum. Quapropter nisi regeretur homo supernaturali auxilio, continere inferiorem partem non posset, & in peccata indeclinabiliter prolaberetur. Atque hoc etiam argumento negant viri docti potuisse Deum condere hominem absque perfecta subjectione partium inferiorum, ut Estius, & alii.

Plura alia ex Augustino depromi solent pro statu *naturæ puræ*, & in primis quod habet in III. de libero arbitrio cap. 23. num. 66. *Non enim metuendum est, ne vita esse potuerit media inter recte factum, atque peccatum, & sententia Judicis media esse non possit inter præmium atque supplicium.* Item quæ leguntur in Psalm. 70. num. 1. *Quis enim diceret, quid fecisti, si damnaret Justum.* Similiter loca permulta, ubi docet immortalitatem, & cetera dona Adamo collata magnam fuisse gratiam, ideoque sine iis potuisse hominem condi; ut docet XII. de Civit. Dei cap. IX. lib. XIII. Confess. cap. 3. de Corrept. & grat. cap. 11. de Genesi ad literam lib. VI. cap. 20. contra Julianum lib. IV. cap. 16, & alibi quamfrequenter.

His vero qui contra sentiunt nullatenus percelluntur. Enim vero testimonium primum pro statu puræ naturæ nullam vim habet; in quo creatura rationalis vel Deum Auctorem naturæ diligeret, vel odio haberet, ac se dignam redderet supplicio, vel præmio, ut Doctores illi contendunt; ideoque non esset in eo statu, quem opinantur possibilem, media illa vita: de qua Augustinum hypothetice disseruisse, dicemus & nos libro proximo de parvulorum pœnis quæstionem instituturi. Alterum vero petitum ex 1. Enarrat. in Psalmum 70. liquet ex Mss. optimæ notæ esse corruptum, ut Patres Benedictini adnotarunt, & ibidem non *justum*, sed *injustum* esse legendum: quod iis confirmatur, quæ

nos agentes de reprobatione ex Augustino protulimus. Ac præterea lectione priori recepta, posset quis respondere etiam justum aliquo sensu damnari, in quantum propter originale peccatum ei præparatum non est magnum donum finalis perseverantiæ, ut de Reprobatione, quam Scholæ appellitant *negativam*, late disserui. Sed responsio prior corroboratur consimili sententia num. 15, ubi pro *injustum* invenitur scriptum *iniquos*. Ubicunque autem S. Pater Adæ integritatem fuisse donum gratiæ definit, non adversatur illis Theologis, qui gratiam rationali creaturæ debitam esse propugnant, non spectata ejusdem creaturæ substantia, aut absoluta Dei potestate, sed inspecta duntaxat decentia quadam, sive, ut nonnullis placet, rectissima erga hominem factum ad imaginem Dei providentia.

Denique pugnant pro statu puræ naturæ ratiocinationibus Theologicis. Quarum prima est, quod omne donum ordinis supernaturalis nequit debitum esse naturæ, alioquin gratuito, & pro liberalitate ac beneplacito Conditoris minime foret collatum. At naturæ rationalis integritas, sublimatio in consortium divinitatis, inferiorum partium subjectio, & elevatio ad finem sublimiorem, cujusmodi est visio Dei, supernaturalia dona sunt, nemine Catholicorum contradicente; conferuntur ergo creaturæ rationali, non exigente justitia, sed beneficentissima Dei liberalitate donante. Sequitur altera huic affinis: nam creatura origine suâ serva Dei est, nec potest ad hæreditatem Domini sui jus habere, nisi adoptetur in filiam, quod præstat ipsius Domini munificentia; & consequenter tam Adam, quam Angeli potuerunt, cum primum facti sunt, non adoptari in filios, & jure ad hæreditatem privari. Denique si naturalis finis creaturæ sit visio Dei per essentiam, posset ad hanc naturalibus mediis pervenire; nam inter finem & media necesse est, ut quædam inveniatur proportio. Quod possit creatura rationalis naturali conatu, propriisque viribus usque ad Dei visionem pertingere, nemo prorsus affirmat. Ergo non est visio Dei rationalis creaturæ finis, ad quem naturaliter ipsa protendat: atque si ita est, absque tendentia in hunc finem creari potuit.

Habent & quæ his reponant alterius partis Doctores. Docent gratiam Adamo, & lapsis hominibus collatam in hoc convenire, quod utraque est donum supernaturale, & non proprietas naturæ, neque comparata est meritis præcedentibus: differre tamen, quod si illa homini, vel Angelo defuisset, non utique sua culpa cecidissent, quoniam non est talis creaturæ constitutio, ut possit sine gratiæ adjutorio vitare peccatum: nunc vero quibus hæc gratia deest, pœna est originalis peccati, unde cui denegatur justo judicio denegatur, cui autem confertur, misericordia est Dei liberantis. Atque his lubenter assentior, agnosco enim Augustini Doctrinam in libro de Corrept. & Gratia cap. XI, & in Epistola ad Sixtum nunc 194. apertissimis verbis expressam,

pressam,

pressam. Ex his videntur sibi posse tuto asserere, gratiam utique Redemptoris nullo prorsus titulo debitam esse, imo indignis divinâ misericordiâ donari; sed gratiam illam priorem, quam Conditoris appellant, etsi naturæ perfectiones supergredientem nec meritis comparatam, aliquo tamen titulo debitam esse, ne creatura fatali necessitate averteretur a Deo, & inferiore parte rebellante, quam frænare pro sua virili non posset, in scelera ac damnationem sempiternam abriperetur. Quod ex hypothesi Adversariorum confirmant: qui urgente præcepto singulis sufficientem gratiam adesse mordicus tenent, sine qua putant non imputandam fore transgressionem in crimen. Id tamen non esse inquiunt plane certum, cum ex peccato Adæ omne jus ad gratiam homo perdiderit, & merito Redemptoris auxilium illud sufficiens, & aliud etiam validius sit restitutum; quo etiamsi Adam fuisset spoliatus, ad legem tamen servandam fuisset obstrictus, quia sponte sua fecisset divinæ gratiæ jacturam. Atque his argumentationem illam priorem arbitrantur elidi. Jure eodem alteram expungunt, asserentes in Adæ posteris, qui adoptantur in Dei filiationem restitui meritis Redemptoris jus proximum ad hæreditatem cœlestem per gratiam sanctificantem, qua in consortium divinæ naturæ justus adsumitur, & jus remotum, quo pollet rationalis creatura eo ipso quod sit Dei imago, & nullo coinquinata peccato. Utrumque enim jus propter prævaricationem Adæ perdidimus. Ergo, inquiunt, gratiæ effectus est jus proximum ad hæreditatem Dei, ad quam pertinent soli filii promissionis: sed jus remotum fundatur in ipsa substantia animæ, quæ cum sit imago Dei, nequit in creato aliquo bono quiescere. Nec responsionem hanc labefactare possunt exempla humanitatis Christi, aut servorum, qui a Dominis temporalibus adoptantur, cum & illa potuisset suæ felicitatis potiri etiam a Verbo non assumpta, nec naturali instinctu appeteret hypostaticam unionem: & servi tam uni, quam alteri Domino possint ex æquo servitutem præstare; creatura autem sit uni Deo subjecta, atque sine illius hæreditate miserrima. Negant denique fieri non posse, ut naturalis instinctus feratur in bonum, quod comparari non valeat nisi supernaturali auxilio; cum infirmus expetat quandoque sanitatem, quæ nequit haberi etiam adhibitis medicamentis, imo illam per se, hæc autem ægre tantum, & caussa sanitatis exquirat: & anima affectet uniri corpori, cui non potest nisi divinitus iterum alligari. Non ergo semper est inter media & finem proportio: imo est hominis singularis perfectio, ut naturaliter tendat ad finem, quem assequi non potest nisi supernaturali adjutorio. Hæc vero omnia perspicua fient, postquam Theologorum istorum fundamenta explicavero.



CAPUT II.

Eorum, qui statum puræ naturæ impossibilem esse contendunt, proponuntur momenta.

Audiendi sunt modo Theologi, qui statum *puræ naturæ* putant esse impossibillem. Hi ita ratiocinantur. Creatura rationalis condita est ad Imaginem Dei, non solum ob gratiarum munera, quibus in sui conditione fuit exornata, sed suapte natura, cum sit rationis capax, ut possit illum percipere, a quo facta est. Quare naturaliter Deum intueri desiderat, quem esse unicum & incommutabile bonum facile ex ipsis creaturis potest conjicere. Esse in creatura rationali hujusmodi desiderium naturaliter inditum, fatentur Scoti discipuli. Eadem est, quicquid nonnulli in contrarium sentiant, S. Thomæ doctrina. Qui in III. contra Gentes cap. 50. pluribus argumentis demonstrat, naturale desiderium animæ tendere ad cognitionem Dei, prout est in se; quod & affirmat in 1. 2. q. 3. art. 8. & 1. p. q. 12. art. 1. in corpore. Neque loquitur D. Thomas supposita elevatione ad finem supernaturalem, sed urget ubique tritam ac pervulgatam rationem, quia *inest in homine naturale desiderium cognoscendi caussam, cum intuetur effectum.* Cum itaque mens creata naturali acumine percipiat supremæ caussæ existentiam, inflammatur naturali desiderio videndi essentiam ipsius caussæ, in qua visione sita est perfecta beatitudo. Unde Augustinus in 1. lib. Confess. cap. 7. *Inquietum est* (inquit) *cor nostrum, donec requiescat in te.* Cum ergo, si creatura defraudetur desiderio suo, magnâ pœnâ conficiatur, nec sub justo Deo pœna sine culpa possit infligi; atque in illo statu, de quo disputamus, non posset anima pertingere ad Dei visionem, nec Auctoris, cujus imago est, essentiam videre, angeretur maximo, gravissimoque dolore. Huc spectant omnia argumenta, quibus Pelagianis asserentibus parvulos nasci in eo statu, in quo Adam fuit ante lapsum, & sine ulla gratia, sine ullo vitio, & tamen sine baptismo a regno cœlorum excludi, objectat Augustinus sæpenumero, quod Deum facerent impium atque injustum, qui innocentem imaginem suam a regno cœlorum expelleret. *Quæro qua caussa innocens imago Dei vitæ privatione punietur, si nullum peccatum ex humana propagatione contrahitur?* Ait S. Pater lib. 1. contra Julianum cap. 5. num. 19. At si status *naturæ puræ* daretur, homo creatus ad imaginem Dei nulla labe originali contracta excluderetur a regno; atque tot Augustini contra Pelagianos argumenta nihil prorsus efficerent. Neque enim satisfacere videtur eorum responsio, qui ajunt S. Patrem hac ratione Pelagianos impetere supposita elevatione hominis ad finem supernaturalem, ejusque constitutione in gratia. Primo enim argumentatione illa utitur

ma-

magnus Doctor, non memorato loco duntaxat, sed etiam præcedenti cap. 4. num. 13. atque lib. v. cap. xi. num. 56, Operis Imperf. lib. 11. n. 30. & lib. 111. num. 9, nec non in 1. de Peccatorum meritis cap. xxx. n. 58. aliisque in locis compluribus, nec ullibi hujus suppositionis minimum extat vestigium. Deinde si Pelagiani parvulos & sine gratia, & sine culpa nasci affirmabant; quomodo Doctor eximius, maxime disputans cum Juliano peracuto, ac versutissimo Dialectico, poterat supponere quod erat cardo & caput institutæ disputationis? Et denique si Augustiniana argumentatio petitur ex ipsa natura imaginis, quæ proculdubio inesset creaturæ rationali quacunque hypothesi facta, consequens est illam nunquam sine culpa posse a regno cœlorum excludi. Istud ergo est præcipuum hujus sententiæ fundamentum: Impossibilis est ille status, in quo innocens imago Dei nullo prohibente impedimento peccati non posset ad regnum Dei pervenire, *quod sine magno malo fieri qui dicit, nec amorem habet, nec timorem Dei*, ait lib. v. contra Julianum cap. 15. S. Pater. In statu *puræ naturæ* Imago Dei, tametsi innocens, regno Dei privaretur. Ergo status *puræ naturæ* impossibilis est.

Diximus sub finem præcedentis capitis, & libro III. cap. 1. quomodo in horum sententia possit naturaliter clara visio Dei appeti, etsi ad illam sine gratiæ adjumentis nullus perveniat: unde facile sese hi Theologi purgabunt, si a contentioso aliquo, Baji, aut Quenellii damnatorum errorum insimulentur. In promptu eis erit exemplum animæ, quæ cum sit suapte natura *forma* corporis, ab hoc divulsa appetit resurrectionem, naturaliter non possibilem. Atque hanc certum est esse sententiam Scoti Quæst. 1. Prolegom. num. 20. Quam Mastrius disput. 6. de Vis. Dei q. 2. explicat verbis Augustini scribentis de Prædest. SS. cap. v. *Posse habere fidem, sicut posse habere caritatem, naturæ est hominum: habere autem fidem, quemadmodum habere caritatem, gratiæ est fidelium*. Ita ergo, inquiunt Scotistæ, naturalis inclinatio est posse habere beatitudinem, habere autem donum est gratiæ. Hoc autem exemplum nescio an sit ad rem; nam aliud est posse habere beatitudinem, aliud appetere; sicut aliud est posse habere, aliud appetere fidem: nec ex Augustinianis verbis puto aliquem illaturum, quod possit aliquis fidem appetere naturaliter; atque ita nec infertur quod possit naturaliter appeti visio Dei. At Claudius Frassen in Scoto Academico Tract. 1. disp. 3. art. 7. hanc naturalem inclinationem docet *passivam* esse, non autem *activam*, in qua sententia Augustini verba possunt in Scoti opinionem quadrare: sed appetitum istiusmodi, qui nihil sit aliud, quam inclinatio *passiva*, & capacitas beatitudinis comparandæ per gratiam, nisi animus me fallit, nullus negat; & inquiritur tantum de appetitu, qui est quidam impetus & motus animi, & certe in sola potentia passiva nequit consistere. Hæc obiter de Sententia Scoti, quæ a suis absque ulla erroris nota defenditur.

Vi-

Videamus modo quid præmissæ argumentationi soleat reponi. Vulgaris est Thomistarum opinio, appetitum innatum esse propensionem in bonum connaturale: unde inferunt hominem fide & gratia destitutum, qualis esset in *pura natura*, non appetere intuitivam visionem Dei, sed beatitudinem in communi; cum visio Dei non sit bonum homini connaturaliter debitum. Hunc appetitum præcedere ajunt cognitionem, nam qui ex cognitione procedit, elicitus appellatur. Est autem appetitus elicitus, aut efficax, aut inefficax: efficax, cum haberi possunt media, quibus finis acquiritur, & hæc media applicantur; inefficax, cum hujusmodi media vel in nostra potestate non sunt, vel iis uti nolumus. Atque hujusmodi appetitus inefficax tendit aliquando etiam in rem impossibilem, ut dum appetimus semper vivere, aut maximam acquirere copiam thesaurorum. Legite Gonetum disp. 1. de Visione Dei art. 5. & Salmanticenses Tract. 2. disput. 1. dub. 5. Respondebunt itaque in statu *naturæ puræ* creaturæ rationali, etsi foret imago Dei, & Dei existentiam naturaliter apprehenderet, non tamen magnam pœnam futuram, si divinam essentiam non conspiceret, quia eam non appeteret appetitu innato & connaturali, neque appetitu elicito efficaci; sed inefficaci tantummodo, qui fertur etiam in bonum quandoque indebitum, & impossibile. Sed hæret, ut dici solet, paulisper aqua. Enim vero qui statum *puræ naturæ* negant esse impossibilem, ad exordium redeunt argumenti. Instant, hominem esse Dei imaginem naturâ suâ, ideoque propensionem in Deum esse illi connaturalem: addunt appetitum elicitum inefficacem boni impossibilis, creati tamen & imperfecti, ut sunt semper vitam agere corporalem, amplissimâque opulentiâ locupletari, non admodum torquere animum, quoniam non sunt ista hominis finis ultimus, sed media, quæ possunt ex æquo diligi, & odio haberi, nec explere possunt immortalis substantiæ cupiditatem: negant quoque nonnulli, inclinationem illam innatam, quæ omnem cognitionem præcedat, affirmantque omne pondus animi esse amorem, hunc vero partum esse intellectus; nam de beatitudine, cujus desiderium singulis hominibus insitum est, scribit Augustinus lib. XIII. de Trinit. cap. 4. *Quomodo ergo amant eam, si nemo potest amare quod nescit?* Et lib. VIII. c. 4. *Quis diligit quod ignorat?*

Ego tamen prædictam Thomistarum doctrinam non refellam, imo & animadversionibus meis collustrabo. Docet S. P. Augustinus citato libro de Trinitate cap. 3. omnes homines naturali instinctu appetere beatitudinem: *Si dixisset*, inquit, *Ennius Poeta*, *omnes beati esse vultis*, *dixisset aliquid quod nullus in sua non agnosceret voluntate*. Inquirit sequenti cap. 4. unde existat de ipsa beatitudine tanta diversitas voluntatum, *cum capessendæ atque retinendæ beatitudinis voluntas una sit omnium*, idest, cur aliquos maxime delectet voluptas ut Epicurum, alios virtus ut Zenonem, alios aliquid aliud, quod vel turpi

vel

vel honesta delectatione vellet adipisci. Respondet proximo cap. 6. id esse ob pravitatem generis humani, *quã interdum eligitur unde magis a beata vita receditur*. Infert ex his cap. 7. necessariam esse fidem, quæ nobis veram beatitudinem proponat; *non enim*, inquit, *quæcunque bona, maximeque illa quibus quisque fit bonus, & ille quibus fiet beatus, unde nisi a Deo in hominem veniant inveniri potest*. Vide & librum IV. contra Julianum cap. 3. num. 19. Itaque præcisa fide, quæ nobis visionem Dei pollicetur, non potest in hanc ferri hominis appetitus, qui naturali instinctu trahitur ad beatitudinem in communi, peculiariter vero inclinatur in hoc, vel illud bonum, quod voluntati a pravo, aut recto judicio proponitur. Cum ergo Pelagiani faterentur nobis vitam æternam promitti, recte Augustinus ab exclusione Imaginis Dei a vita æterna probat in parvulis originale peccatum, supposita lege, & promissione beatitudinis, quam Pelagiani minime denegabant. Fertur ergo amor creaturæ rationalis in Dei visionem, hujus revelatione supposita: & Augustinus cap. 1. Confessionum fidem aperte commemorat, & manifestius lib. XIII. cap. IX. ubi ait, quod desiderio accendimur, & sursum ferimur, inardescimus & imus, *quoniam jucundati sumus in his, quæ dicta sunt nobis, In domum Domini ibimus.* Hæc ad perdifficile argumentum. In quo nondum contrariæ opinionis Theologi penitus a caussa cadunt, quippe S. Pater citato cap. VII. de Trinitate, loquitur de statu naturæ lapsæ, & de vita mortali *erroribus, ærumnisque plenissima*, & in *natura pura* non esset vitiosa cupiditas, quæ sine gratia hominem ad amorem boni commutabilis traheret, & contentione acerrima a Deo averteret, sed esset Dei naturalis cognitio, & in Deum naturalis propensio.

Ex iisdem principiis eruitur aliud fundamentum ad hypothesim *naturæ puræ* oppugnandam. Nam creatura in hac ipsa hypothesi ad diligendum Deum teneretur; cum primum, maximumque præceptum legis naturæ sit, *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota mente tua*, Matth. XXII. 37. At si Deum diligeret, vitam æternam promereretur, quia & Deus diligit diligentes se, & diligentibus se mercedem hanc repromisit, & ipse qui amatur propter se præmium est ei, qui gratis & pro viribus amat. Debetur ergo creaturæ Deum diligenti æterna vita, ad quam comparandam vires naturales non suppetunt. Cui argumento solvendo incumbit animus Theologorum: qui respondent in hypothesi *naturæ puræ* posse quidem diligi Deum ut auctorem conditoremque naturæ, non ut largitorem supernaturalium bonorum, atque hujus dilectionis tantum fructum esse beatitudinis retributionem.

Facile hæc dicuntur, sed nolunt Adversarii pedem referre. Contendunt non solam creaturam rebelli concupiscentiâ turbatam, sed nec integram posse sine gratia amare Deum ut auctorem naturæ. Nam Arau-

Arauxicanum Concilium Canone 25. hoc definit: *Prorsus Donum Dei est diligere Deum*. Et Tridentinum sess. 6. can. 3. *Si quis dixerit sine præveniente Spiritus Sancti inspiratione, atque ejus adjutorio hominem credere, sperare, & diligere, ut oportet, anathema sit*. Augustinus vero prope finem c. 3. libri quarti contra Julianum, *Amor*, inquit, *Dei, quo pervenitur ad Deum, non est nisi a Deo Patre per Jesum Christum Dominum nostrum*. Quibus in locis agi de gratia supernaturali perspicuum est. Si dixeris exponenda hæc esse de Deo auctore supernaturali; ubi nam, inquiunt, apud Augustinum, & memoratas Synodos, distinctio istiusmodi? Ubinam legimus posse hominem naturali facultate, & gratia non opitulante Deum diligere, tanquam summum bonum, summum verum, & universarum rerum supremum Dominum ac rectorem? Potius invenies apud Augustinum de Grat. & lib. arbitrio cap. 18, *præcepta dilectionis nullo modo bene, nisi ex Deo adimpleri; legem sine gratia non posse conducere ad Dei amorem: gratiam nos facere dilectores*: ubi, cum adversus Pelagianos disputet, non possumus gratiam ordinis naturalis fingere, ut quidam venditant ex ludo & officina recentiorum Scholasticorum. Quod si opponas condemnationem tricesimæ quartæ, ac sextæ propositionis Michaelis Baji; poterunt respondere fuisse damnatam utramque ob censuræ acrimoniam, & quod Bajus amorem Dei naturalem negaverit etiam respectu objecti; nam ut Auctorem naturæ Deum diligi non posse nisi per gratiam, docent & Vasquesius, & Bellarminus, & alii Theologi probatissimi. Nec te moveat particula illa, *ut oportet*; quippe in hypothesi *puræ naturæ* diligeretur Deus recte, atque *ut oportet*, dummodo creatura illum amaret propter se, & tanquam ultimum finem, & omnia in suum Auctorem referret: quod in Augustiniana Schola est amare, *ut oportet*; sicut non recte amatur, quod amatur aliqua intentione carnali, & cupiditate perversa.

Huic argumento respondet Estius dist. XXVI. §. 38. homini in *puris naturalibus* non fore præscribendum operandi modum, qui naturæ facultatem excederet; nunc vero ad diligendum Deum ut Auctorem naturæ necessariam esse gratiam, quia per peccatum primi hominis adeo liberum arbitrium attenuatum est, ut nequeat sine gratiæ auxilio illum amare *ut oportet*, quemadmodum definitur canone ultimo Arauxicano: & consequenter prædicta argumenta de homine *in puris naturalibus* constituto nihil concludere. Sis lector æquus æstimator.

Postrema argumentatio promitur ex rebelli concupiscentia, quam esse per se malam præcedenti cap. 13. demonstratum est ex pugna, qua motibus carnis, tanquam quibusdam pugiunculis rationem aggreditur, ex immoderato excessu libidinis, atque ex ipso pudore, quo ejus caussa suffundimur. Hujus concupiscentiæ Deus auctor non est: qui si condito homini tantum indidisset languorem, nec valde bona opera moliretur,

retur, nec vincerentur aperte Manichæi invehentes ejusdem concupiscentiæ præsidio sempiternum mali principium. Nec potior est ratio, cur Deus producere nequeat hominem cum pravo vitiorum habitu, ut cordati omnes fatentur; possit autem cum libidine omnium turpissimorum scelerum seminario. In natura pura afforet, inquiunt, hæc perduellis concupiscentia, quod fatentur plures, & ratio ipsa suadet, quia inferior pars nequit ab animo contineri, nisi ipse superiori virtute regatur. Quis ergo, nisi forte velit Manichæis arma suppeditare, asserat Deum posse hominem *in puris naturalibus* constituere?

Tria huic argumento reponunt: primum, quod concupiscentia malum est *per accidens*, non autem natura sua, ut enim a Deo est, importat solam propensionem in bonum sensibile; & inclinat ad peccatum tantummodo ex hominis infirmitate, ob quam potest a bonis spiritualibus averti, quemadmodum potest deficere a gratia, nec tamen id vitium est, sed naturalis conditio. Alterum, quod concupiscentia malum est physicum, non morale, nisi enim ratio motibus ejus obsecundet, non ei deputatur in culpam. Tertium, quod hæc concupiscentia remanet in baptizatis, ut Synodus Tridentina definit, in quibus tamen nihil remanet damnationis; ideoque etiam in *puris naturalibus* posset adinveniri.

Responsio prima oppugnatur, quod non distinguat inter appetitum sensitivum, & hujus appetitus languorem, in quo sita est ratio concupiscentiæ: atque hæc erat oscitantia Juliani, ut liquet ex lib. IV. cap. 14. num. 65. & lib. IV. Supplem. num. 29, utrumque callide permiscentis. Appetitus quidem sensitivus non est per se malus, sed naturalis proprietas. Verum hujusmodi appetitus aut subjiceretur rationi, aut anteverteret. Si anteverteret, en inferioris partis rebellio, en pugna, en vitium: *Malum est enim, ut inferiora superioribus reluctentur, id enim contra æquitatem, & rectam rationem est*, inquit Bellarm. lib. VI. de Amiss. Grat. cap. 14. Si vero subjiceretur rationi, non esset id, quod appellatur *concupiscentia*. Præterea ut inferior pars subjiciatur rationi requiritur gratia; quia ut non regitur inferior pars nisi ab anima quæ est supra virtutem corporis, ita ratio non continet corporeos motus nisi virtute aliqua, quæ sit supra naturam animæ. Vide quæ diximus cap. præcedenti ad Argumentationem secundam.

Altera responsio facilius evertitur, quandoquidem cum Julianus similia reponeret, S. Pater lib. VI. contra ipsum Julianum cap. 19. num 62. ait: *Neque enim nulla est iniquitas, cum in uno homine vel superiora inferioribus turpiter serviunt, vel inferiora superioribus contumaciter reluctantur, etiam si vincere non sinantur*. Ergo concupiscentia malum vitium est, & quidem morale cum ad voluptatem alliciat, luctamque iniquam audeat ciere, etiamsi ejus desideria non perficiat voluntas auxilio Dei confortata. Quapropter Apostolus in septimo ad

Romanos v. 15. sentiens motum concupiscentiæ cui non consentiebat, imo sentire nolebat, *non enim* (inquit) *quod volo bonum, hoc ago: sed quod odi malum, illud facio*. Imo videtur Augustinus malam appellare non solum concupiscentiam inclinantem ad malum, verum etiam indifferentem illam ad omnem sive licitam, sive illicitam voluptatem, quam passim recentiores deprædicant. Scribit enim citato lib. VI. cap. 16. num. 50. *Hac ergo concupiscentia carnis nunquam concupiscitur hominis ullum bonum, si voluptas carnis non est hominis bonum. Si autem ut aliquo loco significasti, placet tibi secta Dinomachi honestatem voluptatemque conjungens, quod Philosophi quoque hujus mundi, qui honestiores videbantur, Scyllæum bonum esse dixerunt, ex humana scilicet natura belluinaque compactum; si hoc ergo monstrum tua opinione sectaris, satis est nobis quod confitearis aliam esse illicitam, aliam licitam voluptatem. Ac per hoc mala est concupiscentia, quæ indifferenter utrumque appetit, nisi ab illicita voluptate licita voluptate frenetur.*

Tertia responsio cito, nulloque labore confutatur. Quod enim Augustinus scribit eodem libro cap. 19. num. 60. solvi in renatis concupiscentiæ reatum, malum tamen remanere, & pœnam peccati, hoc ipsum declarat Synodus Tridentina sess. v. in decreto de peccato Originali. Et ideo in baptizatis nihil remanet damnationis, quoniam propter concupiscentiam nemo damnatur, nisi præbeat motibus ejus assensum; imo & meretur, si condelectetur secundum interiorem hominem legi Dei, & malum, quod singulis adjacet, auxilio gratiæ refrenet. Tantummodo Tridentini Patres damnaverunt hæreticos, qui asserunt concupiscentiam natura sua esse vere & proprie peccatum, non languorem peccato contractum; ut constat ex Ruardo Tappero, qui Concilio interfuit, in dissert. de baptizatorum concupiscentia Tom. 1. pag. 107, Bellarmino de Amiss. grat. lib. 5. cap. 13, & Card. Pallavicino lib. septimo Hist. Concilii Trident. cap. 9, ubi refert Cardinalis Seripandi olim Generalis Ordinis nostri, & Præfecti ejusdem Concilii eruditam, gravissimamque disputationem. Itaque concupiscentia etiam in Renatis in se, & absolute mala est, non tamen proprie peccatum. Quod postremum cum affirmasset Bajus Propos. 71, illius quoque doctrina merito damnata est. Atque his Theologi, qui negant potuisse Deum condere hominem cum carnis concupiscentia, a se injustas omnes vexationes propulsant, ut fecit Norisius in Vindiciis cap. 3, & in Resp. ad 111. Germanitatem.

Melior est ergo responsio Guilelmi Estii, qui fatetur in puris naturalibus nullam futuram esse concupiscentiam, nisi forte ad nutum rationis, & quæ voluntatem mentis nec præcederet, nec excederet, ut de Adam scribit Augustinus lib. IV. contra Julianum cap. 11. num. 57, non autem vehementem & infrunitam, qualem nunc experimur, & quæ originalis peccati pœna est, firmissimumque argumentum. Ita nimirum

mirum opinantur haud vulgares Theologi Bancel tract. de nat. pura q. 1. art. 4. & L'Herminier in hac eadem quæstione ad objectionem ultimam. Poterunt hæc ab unoquoque suo marte aut defendi, aut oppugnari: quod cave facias Constitutionibus Pontificum, & Augustiniana doctrina munitus.

C A P U T III.

Quale tenendum sit in hac dissertatione temperamentum.

IN tam perplexa quæstione servandum arbitror perutile, divinumque monitum Deuteron. v. 32. *Non declinabis neque ad dexteram, neque ad sinistram*. Itaque ab eorum placito, qui *puræ naturæ* statum putant esse impossibilem non erit penitus recedendum. Pugnant enim pro hac sententia Theologi in Augustinum studiossimi Norisius, Gavardi, Bellelli, Lafosse, Clenaerts, Pauwens, Rolliers, & Lovanienses Augustiniani reliqui omnes. Consentiunt nostratibus nonnulli Thomistæ doctissimi, inter quos Vincentius Contensonus tom. v. disp. 1. cap. 1. ubi plura argumenta producit iis, quæ superiori capite explanata sunt, parum dissimilia. Etiam Dominicus Soto, quem in D. Thomæ Schola clarissimum extitisse, neminem fugit, in iv. dist.49. art. 1. quæst. 2. demonstrat esse Angelici Doctoris sententiam manifestissimam, inesse creaturæ rationali *appetitum innatum* ad visionem Dei sicuti est. Quod probat locis locupletissimis paullo supra citatis; in quorum explicatione ait Cajetanum *mentem D. Thomæ plane detorquere*. Et revera S. Thomas de appetitu naturali, & de perfecta beatitudine, cum 1. p. q. 52. art. 1, tum 1. 2. q. 3. art. 8. quæstionem instituit; nec opus est Commentatore ullo, aut Interprete. Ex appetitu autem innato videtur sequi assertionem nostrorum necessaria quadam illatione; cum nulla creatura expoliari debeat iis mediis, quibus naturalem finem assequatur. Idem sentire Magistrum Zumel 1. 2. q. 109. art. 2. disp. 2. testatur Eminentissimus Aguirre. Ex alia parte cavendum est, ne gratiam aut debitam naturæ humanæ secundum se, aut naturalem conditionem, aut proprietatem esse, cum Michaele Bajo impie ac temere sentiamus: quod sane hæreticum foret, sacrilegum, & nefastissimum.

Primum itaque asserimus, quod nullo titulo homini in prima conditione teneretur Deus impertiri caritatem habitualem, sive gratiam sanctificantem, & supernaturalium virtutum habitus: & consequenter integritatem & originalem justitiam hæc omnia complectentem primo homini debitam nequaquam fuisse, atque Deum posse creaturam rationalem condere absque talibus ornamentis. Quod manifestum puto

ex damnatione articulorum Baji, de quibus supra capite primo hujus supplementi; & ex communi Doctorum Scholasticorum sensu: inter quos opinantur plures, quod habitualis gratia nec Adæ fuerit a principio collata; omnes vero liberalissimum Dei beneficium illam esse fatentur. De gratia autem actuali dico & hanc non fuisse Adæ debitam, quatenus neque promereri illam potuit operatione aliqua præcedenti, neque exigebat eam primus homo, ut in se absolute, & in genere *speciei suæ* præditus esset naturali qualibet perfectione, quoniam per solam nativam facultatem intelligendi & volendi perfecta redditur rationalis creaturæ substantia. Nihilo tamen minus considerata ut est imago Dei, & comparate ad ultimum finem, a quo divulsa incidit in summam miseriam, oportebat ut supernaturali divinorum auxiliorum fulcimento ornaretur. Atque primam hujus assertionis partem demonstrant argumenta capitis primi, alteram confirmant ea, quæ secundo capite prosequebar.

Tres in hujus Thesis patrocinium advocabo summos, clarissimosque Doctores. Sit omnium primus S. P. Augustinus, qui lib. IV. contra Julianum cap. 3. num. 15. ait. *Bonam dicis hominum naturam, quæ talis gratiæ opitulationem meretur: quod gratanter audirem, si hoc propterea, quia rationalis creatura est, diceres: neque enim gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum lapidibus, aut lignis, pecoribusque præstatur, sed quia Imago Dei est, meretur hanc gratiam: non tamen, ut ejus bona voluntas possit procedere præter gratiam, ne vel ipsam prior det, ut retribuatur illi, ac sic gratia jam non sit gratia, dum non datur gratuita, sed redditur debita.* Quis non videt creaturam rationalem, quoniam *imago Dei* est, mereri aliquo pacto gratiam, etsi hæc nullis præcedentibus meritis retribui valeat? Scripserat supra lib. III. cap. II. num. 23. *In natura hominis ante peccatum pacem decebat esse, non bellum.*

Alter sit Doctor Angelicus, qui præter hactenus dicta de naturali appetitu beatitudinis, in 2. dist. 3. q. 1. art. 1. *Oportuit*, inquit, *naturam hominis taliter institui, ut non solum haberet illud, quod sibi ex principiis naturalibus debebatur, sed etiam aliquid ultra, per quod facile in finem perveniret: & quia ultimo fini amore inhærere non poterat, nec ad ipsum tenendum pervenire nisi per supernam partem suam, quæ est mens & intellectus, seu ratio, in qua Imago Dei insignita est, ideo ut illa pars in Deum tenderet, subjectæ sunt sibi vires inferiores.* Hæc sane verba Apolline divinatore non indigent. Si legeris Sanctum Doctorem in IV. contra Gentes cap. 52., videbis quam aperte, quam solide ex morte & rebellione sensuum demonstret originale peccatum, quoniam etsi videantur naturales defectus consequentes ex necessitate materiæ; *tamen considerando divinam providentiam, & dignitatem superioris partis humanæ naturæ, satis probabiliter probari potest, hujusmodi*

jusmodi defectus esse pœnales, & sic colligi potest, humanum genus peccato aliquo esse infectum. Supposita ergo divina providentia, & superiore hominis parte, in qua divina relucet imago, magna saltem probabilitate concluditur, non potuisse creaturam rationalem sine culpa subjici morti, ceterisque animi, corporisque miseriis. Eodem libro cap. 79. totus est in demonstranda futura corporum resurrectione, ex quo anima spiritualis quidem sit, sed natura sua *forma corporis*; ideoque ab eo separata sit in quodam statu violento, qui perpetuus esse non debet. Atque ex his Divi Thomæ principiis colligitur sensus verborum, quæ pro contraria sententia communiter proferuntur ex q. 4. de malo art. 1. ad 14. ubi ait, *carentiam divinæ visionis dupliciter competere alicui: uno modo sic, quod non habeat in se, unde possit ad beatam visionem pervenire: & sic carentia divinæ visionis competeret ei, qui in solis naturalibus esset etiam sine peccato. Sic enim carentia divinæ visionis non est pœna, sed defectus consequens omnem naturam creatam, quia nulla creatura ex suis naturalibus potest pervenire ad visionem divinam, &c.* In his enim Doctor Angelicus considerat rationalem creaturam absolute, & secundum se, non comparate ad dignitatem partis superioris, atque ad providentiam, *quæ singulis perfectionibus congrua perfectibilia coaptavit, & superiorem naturam inferiori conjunxit, ut ei dominaretur*. Nam ex accurata hujusmodi consideratione & mortem, & concupiscentiam, & reliqua effecta peccati, probat in magno contra Gentiles Opere rationem habere supplicii.

Erit tertius Aegidius Romanus, qui in 2. dist. xxx. quæst. 1. art. 1. *Cogimur dicere* (inquit) *fuisse quamdam oportunitatem, & quamdam necessitatem, & quoddam debitum, quod natura humana in sui institutione fuerit cum quodam dono supernaturali & gratuito: sed hujusmodi necessitas non potest esse absolute & simpliciter, quia tunc gratia non esset gratia*. Quod hi tres docent poterit quisque sartum tectumque tenere, vel hac nostra lucubratiuncula ancillante, vel suppetentibus aliorum libris de hoc argumento egregie splendideque conscriptis.

Explicit Liber Duodecimus.

SECUNDI VOLUMINIS

PROPOSITIONES.

XXI. *Nec*

56,

LIX.

LXXXV.

CIX.




La Spezia
LABORATORIO
SANT AGOSTINO